

HLÍDKA.

Měsíčník vědecký.

se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii.

Ročník I. (XIII.)

Dr. Josef Pospíšil,

kanovník v Brně.

Dr. Jakub Hodr,

professor theologie v Brně.

Dr. Pavel Vychodil,

ředitel knihtiskárny v Brně.

V Brně 1896.

skem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.

O B S A H.

Rozpravy.

	Strana
Náš programm	1
<i>Dr. Josef Pospíšil</i> , Křesťanský názor o přírodě	6
<i>Dr. Fr. Ndbělek</i> , Proč obhájčům víry je potřebí všimati si věd přírodních	27
— O prostoru	241, 345, 414, 489
— Vzpomínka na Descartesa	353
— O čase	481, 641, 728, 825, 895
Školní rada <i>Fr. Bartoš</i> , O našich jménech vlastních	32, 103, 181
Farář <i>Al. Koudelka</i> , Mysticismus v nynější literatuře	38
<i>Dr. Josef Kachník</i> , Nejuovější názory o úkolu filosofie jako vědy	41
— Pravoslavná nauka o Církvi dle A. S. Chomjakova	99
<i>Dr. J. Hodr</i> , Umění a osvěta	43
Kooperator <i>J. Oliva</i> , Srovnávací věda náboženská	49, 115, 174
— O studiu věd' společenských	81
Professor <i>Fr. Bílý</i> , Dopisy z Prahy	57, 279, 444
<i>Dr. Al. Kolísek</i> , O povaze vášni a vlivu jejich na vůli	90, 189
<i>Placidus Buchta</i> , Význam náboženského vyučování na středních školách	125, 169
— Problem svobody u Kanta	647, 721, 836, 925
<i>Dr. C. Seifert</i> , K revisi překladů Starého Zákona	161, 256
<i>Dr. P. Vychodil</i> , Křesťanská mravouka o poměru člověka ke zvířatům	164
<i>Dr. Rob. Neuschl</i> , Malthusova theorie čili zákon lidnatosti (populační) 193, 271, 321, 405	
Kooperator <i>J. Svozil</i> , Ze života našich Rusinů	248, 333
— Česká otázka a reformace	573, 662, 757, 809
<i>Dr. Fr. Bulla</i> , O starých společenstvech u našeho lidu	260, 340, 437, 512
<i>A. Novotný</i> , Co asi příčinou neúspěchu tvorby básnické	966, 327
<i>Dr. A. Podlaha</i> , V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“? 275, 401, 506, 682, 747, 906	
Professor <i>Fr. Hrbáček</i> , O obsazování stolice papežské	421, 500, 587, 678, 733, 801
<i>Dr. Fr. Kyslínek</i> , Krvina u Arabův a Hebreů	430, 481, 590
Professor <i>Fr. Janovský</i> , Za církví — za pravdou	496, 598, 670, 749, 830
Professor <i>Vavřínek Wintera</i> , Poměr Fridricha II. k náboženství 561, 654, 737, 815, 887	
Kooperator <i>Ad. Bayer</i> , Přehled dějin uherského Slovenska	841, 881
Farář <i>Fr. Fryč</i> , Kdy se narodil Kristus Pán?	900
Kooperator <i>Fr. Holeček</i> , Mravnost v literatuře	912

Písemnictví.

a) Přehledy.

<i>Al. Koudelka</i> , Básníci australští	129, 206
— Anglické písemnictví	203, 287
— Paul Verlaine	210
— Italské písemnictví	362
— Novoislandské písemnictví	363
— O některých pozoruhodnějších publikacích v Holandsku	522, 607
— Londýnské „Athenaeum“ o kontinentálním písemnictví r. 1895. 602, 687, 762, 845	
Kooperator <i>J. Malota</i> , Charvatská a srbská literatura r. 1893.	130
— Z písemnictví charvatského	284
<i>J. Svozil</i> , O pravopisné otázce u Rusinů	201
<i>F. Holeček</i> , Paul Verlaine	208

	Strana
Professor <i>Vincenc Vávra</i> , Ke sporu o pravost rukopisu Kralodvorského	520
Kooperator <i>Aug. Vrzal</i> , Z ruské literatury r. 1895.	525, 605, 693, 770, 853
Z rusínské literatury	603, 767
Kooperator <i>Fr. Žundálek</i> , Listy o lužicko-srbské literatuře	692, 772, 851, 933
<i>D. Skdla</i> , Z písemnictví polského	765, 848
<i>M. Svobodný</i> , Zolův „Řím“	939

b) Nová díla v každém sešitě.

(Spolupracovníci: S. Bouška, P. Buchta, kooperator F. Dolejš, redaktor K. Dostál, Dr. K. Eichler, ředitel J. Funtíček, F. Holeček, učitel J. Horský, A. Koudelka, J. Oliva, J. Svozil, red. P. Šup, A. Vrzal.)

c) Časopisy v každém sešitě.

Niva 68, Voprosy psycholog. 68, Sktpb. Duchovnyj Věstnik 69, Věstnik Evropy 69, Stimmen aus Maria-Laach 69, 223, 378, 864, Revue internationale de sociologie 70, 221, Contemporary Review 70, 222, Nineteenth Century 71, 222, Fortnightly Review 71, 222, National Review 71, 222, Études religieuses 72, 150, 221, 538, 701, Sociologie cathol. 73, Philosophisches Jahrbuch 149, Revue politique et parlementaire 149, La Ciudad de Dios 151, 618, 780, The Monist 153, New Review 222, Zeitschrift für kathol. Theologie 223, Der Katholik 223, Die Wahrheit 225, 301, Rivista Internazionale 225, 377, 702, 781, Osvěta 296, Moderní Revue 298, 460, Starohrvatska Prosvjeta 301, Vienac 301, Rozhledy 373, Russkoje Bogatstvo 374, 779, Knížki Neděli 376, 780, 860, Die Zeit 461, 542, Civiltà cattolica 462, Natur u. Offenbarung 540, Revue des Revues 620, 861, Ženské Listy 701, Otoloski 860, Deutsche Revue 867.

(Spolupracovníci: F. Dolejš, F. Holeček, A. Koudelka, J. Oliva, G. Schössler, P. Šup, A. Vrzal a j.)

Směs v každém sešitě.

(Spolupracovníci: P. Buchta, Dr. F. Čáda, kooperator V. Kotrch, Al. Koudelka, Dr. Fr. Kyzlink, J. Oliva, MUC. J. Svítal, P. Šup, A. Vrzal, Fr. Žundálek a j.)

Hovorna. *Fr. F.* a *J. Oliva.*

Zasláno 319, 400, 560. — Vyhlášky redakce 320, 604. — Opravy 160, 640.

HLÍDKA.

31. července 1894 odpoledne měl literární odbor prvního katolického sjezdu v Brně schůzi, na níž kan. Dr. Josef Pospíšil přednášel „o křesťanské filosofii a apologetice.“ Přijata pak resoluce, v níž navrženo, „aby první katolický sjezd národu českého zvolil zvláštní výbor a uložil mu povinnost, aby ihned po sjezdu s přípravnými pracemi k založení časopisu pro křesťanskou filosofii a apologetiku se zvláštním zřetelem k přírodním a sociálním vědám započal.“ Do výboru toho zvoleni kan. Dr. Josef Pospíšil, prof. Dr. Jakub Hodr a Dr. Pavel Vychodil, kteří tímto časopisem podávají české veřejnosti pokus o vyplnění úkolu na ně vzneseného.

Podnik resolucí požadovaný setkával se s nemalými obtížemi. Založiti zcela nový časopis vedle dosavadních nezdálo se radno. Nemá jich sice Morava ani naše strana nazbyt, a programmem nového časopisu nepovstala by žádná soutěž mezi nimi, ale nesnáze hmotné by zajisté nastaly, jelikož se časopisy naše udržují takorčaka vesměs jen předplatným, kterým bývají z pravidla obtíženy tytéž osobnosti, ne právě nejmajetnější. Pomýšleno tedy na to, by některý časopis dosavadní byl ve směru resoluce rozšířen, po případě pozměněn. Ani tu však nedařilo se vyjednávání po přání, neboť časopisy, na něž tu pomýšleno, mají svůj vytčený směr a čtenářstvo jenž uvyklé, tak že bez úplné změny programu úmyslům sjezdu nemohlo býti vyhověno. Navrhl tedy pořadatel „Hlídky Literární,“ aby měsíčník ten, věnovaný výhradně literární kritice, přeměněn byl v časopis, jakého resoluce sjezdová požaduje.

Mnozí příznivcové „Hlídky Literární“ zrazovali od změny té, a sám pořadatel těžko se loučil se zamilovaným dílem, které zásluhou četných

a osvědčených spolupracovníků dobylo si uznání i mezi odpůrci a snad, přese vši nepřízeň okolností, přece něco dobrého způsobilo. Bude ovšem záležeti na příčinnivosti všech povolanych činitelův, aby ani v tomto případě „lepší nebylo nepřítelem dobrého,“ jak sousedé naši říkají. Ku změně pudila — kromě vůle sjezdu — hlavně ta okolnost, že literární kritika (ve vlastním slova smyslu) stává se u nás čím dále tím více bezpředmětnou a zbytečnou. Za rok vyjdou dvě tři knihy, o kterých lze něco pověděti, jinak je všechno obchod — literaturu řídí knihkupci. Dle toho nepřekvapí snad nikoho, když prozradíme, že většina těch spolupracovníků, kteří dobrou pověst „Hlídky Literární“ založili, odepřela poslední dobou dále referovati; vratka dopisů takových byla, že „tak člověk nucen čísti knihy, které za to nestojí, a ještě nad to mařiti čas psaním o nich.“ Kdo sám zkusil, uvěří.

A ještě jeden jest důvod, kterým snad smíříme všechny, kteří tuto změnu těžce nesou. Jest vůbec uznáno, že se u nás málo hovoří o otázkách zásadních. Literatura jest obrazem života, a život není tak povrchní, jako literatura naše. Vážnějším předmětům se příliš vyhýbá, a když o ně zavádí, nebývá z toho leč nějaká frivolnost. Chybí tu oboje: zájem i porozumění. Uchopme třebaš to, co nám nejbližší: otázky náboženské a mravnostní. Jaká tu lhostejnost! A když ne lhostejnost, jaká nevědomost, jaký zmatek pojmů! Kritika referující neb opravující tu nepomůže, tu potřebí základního poučení neb objasnění. Toho pak nelze v úvahách literárních napořád podávati. Novým časopisem tímto tedy vstupujeme na půdu realnější, chtějce seznamovati s vážnými předměty vědy a života ve směru našem, seznamovati s nimi přátele i nepřátele směru toho, bychom přispěli k vytríbení názorů světových i životních, důležitých pro život jednotlivce i národu celého.

Směr dán jest nám naším náboženstvím a národností. Chceme naší české intelligenci posloužiti zvláště v oborech méně pěstovaných a přece k pravému vzdělání nezbytně potřebných, a tím posloužiti národu samému, jemuž jest intelligence vůdkyní. Nejde tak o akademické přetřásání otázky národnostní, ač se jí snad také nevyhneme, jako spíše o dorozumění ve věcech, ze kterých život národu sestává.

Bude nám tu ovšem sáhnouti trochu blouběji, než právě denní, praktická hesla vyžadují, neboť, jak zmíněno, jde především o základy, o předpoklady. Bojíme se také skutečně již napřed nákažlivé výčitky vlastenecké pohodlnosti: „. . . ale je to tuze učené“! Opravdu, nehodláme obtěžovati apparatusem příliš učeným. Avšak bylo by zrovna urážkou české intelligence — i když myslíme při tom na širší vrstvy její — podávati jí vážné naukové pravdy jako dětem, zábavně a kratochvilně.

Vedle předmětů vůbec důležitých věnovati pozornost také záležitostem vlasti naší přímo se týkajícím, bude stálou snahou naší. Viděli bychom v tom „lidovědu“ ve vlastním a nejvzácnějším slova významu, kdyby se našim spolupracovníkům podařilo vnikati hloub a hloub v tu dobrou duši národu našeho a tím pracovati o obrodu celé společnosti naší.

Nediv pak se nikdo, že půdu, na které toho lze docíliti, vidíme jen v náboženství, v náboženství takovém, jež není ani pouze věděním ani pouze praxí, nýbrž obojím dohromady. A tímto směrem chceme vědecké práce svoje vésti, pokud se předměty jejich náboženství týkají.

Poslední výhradou budiž napřed již odmítnut posměšek tu a tam o „katolické vědě,“ „katolické mathematice,“ „katolické chemii“ pronášený. Zcela správně! Jmen se nemá nadužívat. Ale jest přece maličký rozdíl mezi výrazem „katolická věda“ a „katolická chemie.“ Tuto jest nesmysl, ono úsloví má oprávněný význam.

Vedlo by daleko, kdybychom celou otázku tu chtěli probrati a promluvit o účelu vědy vůbec, o jejím významu pro člověka a lidstvo atd. Dostačí podotknouti, že vědy duchové, tedy jaksi výtahy a výsledky věd, vrcholky její, stýkají se v člověku s náboženstvím, neboť konec konců všecko bádání se přiosťruje v otázky po podstatě, původu a účelu všeho, po vztahu ke člověku. A tu pak již není vědy, jež by k náboženství byla lhostejnou, nýbrž bude mu buďto příznivá či nepříznivá.

Avšak věda jest jen jedna a nemá prý se řídit jinými ohledy než vědeckými. Zcela správně! Záleží pouze na tom, co kdo z té vědy objektivní zví, co jest jeho vědou a jak toho použije. A tu již není lhostejno, jakých poznatků člověk nabývá, jak se mu zjevy přírodní a společenské vykládají, jaké důvody se mu přednášejí, slovem jaký celkový názor se v něm tvoří, zda pro náboženství příznivý či nepříznivý. Kolik pak lidí poměrně je schopno samostatného bádání?! A nálada, přízeň i odpor, se tvoří tak záhy, kdy u mladíka o samostatnosti nějaké není řeči!

Na těch poznámkách přestáváme. Protivníkům zde rádi připouštíme, že chybí ještě poslední důvod: a což, jest konečně náboženský názor pravdivější a lepší než beznáboženský? jest vůbec dovoleno, pohlížeti na vědu se stanoviska náboženského? je v náboženství pravda?

Těmto posledním otázkám má vlastně věnována býti hlavní část našeho časopisu. V úvodním tomto slově jde nám jen o to, abychom ukázali, že jest možno na jistá odvětví vědy pohlížeti se stanoviska náboženského, ba že některá z nich nabývají tím značně odchylného rázu. Jinak předpokládáme prozatím, že stojíme všichni na téže půdě náboženství křesťanského. Neobávejž se ostatně nikdo, že vznešeného slova toho bu-

deme nadužívati a jím se oháněti místo důvodův, anebo že budeme na pole náboženské zatahovati věci, jež tam nepatří. My vůbec bychom názvů „křesťanský,“ „katolický“ a pod. raději užívali jen o předmětech právě náboženských, avšak zvyk se ustálil jiný, i nelze ho změnit.

Obsah časopisu našeho tedy může býti přerozmanitý, a snad dojde i na tu matematiku a chemii, vyskytnou-li se tu zjevy, pro kulturní zájmy lidstva vůbec důležité.

Přední místo vyhraženo filosofii a apologetice, obraně našeho náboženství v jakémkoliv oboru. Jen za obranným účelem budou podávány rozhledy přírodovědné. „Vědy přírodní“ — píše zástupce oboru toho — „zvláště jsou s to, aby vedly člověka zdravého rozumu k poznání Boha, jako poznáváme mistra z jeho díla. Jest pravda, že mezi odpůrci víry v Boha jest mnoho přírodozpytců, zejména zastanců materialismu. Avšak věda sama o sobě, pokud zkoumá skutečné zjevy přírodní, bezbožectví nepřivodí. Záleží mnoho na vůli přírodozpytců, jak výzkumů chtějí užití: jedněm výzkumy jsou balvany, jimiž jako Titani odvažují se bořití nebe, jiní z nich bohům stavějí chrámy. Chceme všímati si věd přírodních, jednak že vedou k poznání Boha, jednak že jest nám jich užívati za zbraň proti těm, již proti víře bojují přírodními vědami. Při tom podotýkáme, že máme v úctě muže, kteří s upřímnou vůlí pravdy hledající, octlí se na dráze, jež s naší cestou se rozchází; opovrhujeme toliko zlou vůlí a káráme lehkomyšlnost.“

Myslíme, že články filosofické, u nás tak řídké, uvítány budou s povděkem. Hodláme pěstovati všechna odvětví filosofie i příbuzných věd, na př. vychovatelství. Dějinám filosofie, zvláště scholastické, bude věnována zvláštní péče. Sociologie, jež nabyla teď tolikého významu, má býti pěstována rozpravami i rozhledy. Zvláště budiž vytčeno, že otvíráme časopis svůj i jiným odvětvím vědeckým, pokud znamenají filosofické pojetí předmětu, tak na př. filosofii řeči.

Písemnictví a umění, zvláště české, chceme stopovati v rozpravách i zprávách. Důležité odvětví, písemnictví pro lid a pro mládež, bude bedlivě pěstováno; uznáno za dobré, požadavky tu značně zostříti.

V hlídce časopisů budou zcela stručné výtahy z cizích rozprav časopiseckých, zajímavějších a významnějších.

Ve „směsi“ mají shromažďovány býti zajímavé a důležitější zprávy z ruchu myšlenkového ve vědě a umění, zaznamenávány pozoruhodné události ze světa kulturního a pod.

Konečně, jsouce vzdáleni literárního a kulturního střediska, naší matičky Prahy, která se k nám sice mnohdy macešsky chová, ale přece milou nám ostává, budeme hleděti od zpravodaje bývalé „Hlídky Literární“ vyžádati občasně rozhledy po ruchu pražském.

Prozatím tedy podáváme ctěnému čtenářstvu hojně slibů, mnoho dobré vůle a jaký taký pokus na začátek. Z počátku chceme si hleděti hlavně rozprav orientačních a přehledných.

Obsahem takto nastíněným obracíme se k veškeré inteligenci české, která kromě politiky, belletrie a odborného studia svého má ještě nějaký zájem pro otázky obecné, významné pro život lidský. Snadným slohem a výkladem chceme je probírat, abychom jim zjednali porozumění ve vrstvách nejšířších.

Obracíme se k přátelům i protivníkům směru našeho.

Přátelé k podniku tomuto vybídli, je to podnik jejich, tedy jsou povinni jej mravně i hmotně podporovati: na nich záleží, co si z něho učiní.

S protivníky chceme se dorozuměti. Ve volných věcech chceme volnost jejich i svou, v nutných chceme, **aby naše stanovisko lépe poznali**, a nehanobili, čeho neznají. Zdali je přijmou, záleží pak na nich.

Ráz časopisu našeho chce býti irenický, smířlivý. Dojde zajisté nejednou i k ostřejším polemikám, ale to ihned na začátku uvádíme na paměť, že nebojujeme proti osobám, nýbrž proti věcem, a že štvanicím strannickým nemůžeme dáti místa. Po příkladě cizích časopisů může v časopise našem otevřena býti i **veřejná hovorňa** pro věcné diskusse, pokud ovšem nepřičí se zásadnímu směru našemu. —

A takž vysíláme časopis tento po prvé do krajů našich, nedávajíce mu na cestu nic leč upřímné přání, aby i on svým dílem s pomocí Boží co nejvíce prospěl křesťanské osvětě a blahu milé vlasti naší.

Dr. Josef Pospíšil,
kanovník v Brně.

Dr. Jakub Hodr,
professor theologie v Brně.

Dr. Pavel Vychodil,
benediktin v Rajhradě,
pořadatel „Hlídky.“

Křesťanský názor o přírodě.

Napsal *Dr. Jos. Pospíšil.*

Tři jsou především otázky, okolo nichž se každý názor o přírodě otáčí: „odkud,“ „čím“ a „k čemu“ jsou všechny světové bytosti. Poněvadž Genese dovozuje původ světa ze stvoření z ničeho všemohoucí vůlí Boží, udává také cestu, která vede k řešení dvou ostatních otázek, čím jsou a k čemu konečně směřují všechny stvořené bytosti, a klade tak základy k názoru o přírodě, na kterých křesťanská filosofie proti materialismu a pantheismu vždy nepohnutě stála.

Křesťanský názor o přírodě vychází z pojmu osobního, vševědoucího a všemohoucího Boha. Toť první stežejná pravda, na níž názor tento jest zbudován. Dále učí, že svět neexistoval od věčnosti sám sebou a skrze sebe, nýbrž že vzniknul v čase, a to nikoliv z Božské podstaty, nýbrž z ničeho pouhým tvůrčím konem Božským.

A k tomuto tvůrčímu konu nebyl Bůh žádnou nutností (neque per externam coactionem neque per internam necessitatem) určen, nýbrž rozhodl se k němu a vykonal jej úplně svobodně.

A poněvadž jest Bůh bytost vševědoucí a všemoudrá, učí dále nauka křesťanská, že Bůh choval ideální plán tohoto světa od věčnosti ve svém rozumu. A když svět stvořil, uskutečnil a zobrazil toliko jeho vzor, v němž mu od věčnosti ideálně zářil.

Svět podle ideálního Božského plánu stvořený a zřízený repraesentuje nám uskutečněnou a zobrazenou soustavu ideí Božských.

Poněvadž Bůh svět svobodným konem stvořil, jest ve světě a jeho jednotlivých bytostech moment nahodilosti a nutnosti přesně od sebe lišiti. Pokud svět byl od Boha svobodně stvořen, jest bytostí nahodilou, jež jest ku svému bytu úplně nelišna. Svět dokud neexistoval, mohl existovati, a nyní když existuje, může zase neexistovati. Poněvadž však svět repraesentuje zobrazenou soustavu ideí či myšlenek Božských, má do sebe v této příčině ráz nutnosti, a to ve dvojím vzhledě.

Bůh mohl stvořiti svět i nestvořiti. Stvoření i nestvoření záviselo úplně na svobodné vůli Boží. Když se však jednou ustanovil, že svět stvoří, mohl jen podle nějakého ideálního plánu, jež měl ve svém Božském rozumu od věčnosti, toto stvoření provésti a uskutečniti. I u Boha, jako u každé intelligentní bytosti, platí: „Nihil volitum, nisi praecognitum.“¹⁾

¹⁾ Nic není chtěno, leč co bylo napřed poznáno.

Avšak Bůh mohl z nesčetného počtu možných světů, které ve svém rozumu ideálně od věčnosti choval, voliti, kterýkoliv chtěl. Ale jakmile tento svět vyvolil, musil jej tak stvořiti, aby svému ideálnímu vzoru úplně byl přiměřen. Mezi Bohem jakožto ideálním pravzorem tvorstva a mezi tvorstvem jakožto obrazem Božského jeho pravzoru musí býti shoda naprostá. Poněvadž Bůh nemůže své bytnosti a následovně také jestotě věci a zákonům této jestoty ve své bytnosti od věčnosti ideálně obsaženým odporovati, musí i ve fysickém světovém řádu vládnouti normy a zákony, které jsou v této příčině naprosto nutny. Proto jest na př. zhola nemožno, aby svět na Bohu nezávisel, aby nebyl bytostí „ab alio,“ aby nebyl harmonickým, jednotným celkem, aby byl kruh čtverhranný, prostor měl čtyry rozměry atd. Všecky ontologické, geometrické, mathematické absurdnosti jsou i pro Boha naprosto nemožností. A kdyby byl Bůh stvořil jakýkoliv jiný svět, než jest nynější, závisel by též nutně na Bohu, byl by „ens ab alio,“ byl by harmonickým celkem, byl by v něm kruh okrouhlý, prostor měl by tři dimense atd. S těmito zákony jestoty nesmí se však zaměňovati nynější řád fysický a zákony jeho. Tyto jsou nutny a nezměnitelný jen pro tvorstvo, které jest jim podrobeno, nikoli však pro Boha, jenž také jiný fysický řád s jinými zákony v tomto světě zříditi mohl. A i když Bůh tento svět s nynějšími jeho empirickými zákony stvořil, řídí a spravuje jej s mocí naprosto neobmezenou a může, kdykoli vyšší účely toho žádají, od jeho pravidelného běhu odchylky a výjimky učiniti.

Poněvadž jest bytnost Božská nekonečna, může se také nesčetně mnohými způsoby na venek jeviti. Ale ať se Bůh jakýmkoliv způsobem jeví, vždy obráží v tomto jevu nějakou ideu. A jako idee Božské, jsouce entitativně Bohem samým, naprosto mezi sebou souhlasí, není možno, aby jejich zevnější projevy ve stvořených věcech sobě nějak odporovaly. Jako mezi jednotlivými ideami Božskými, které světový plán v jednotný celek pojí, jest naprostá harmonie, musí se tato harmonie i v zevnějším projevu světového plánu, i v tomto tvorstvu jeviti. Svět byl podle jednotného plánu stvořen, podle jednotného plánu jest zřízen, podle jednotného plánu v bytu jest zachováván a spravován, podle jednotného plánu spěje ku poslednímu cíli svému. Nikde není ve tvorstvu prázdných mezer, nikde nepřeklenutých propastí. Nic není ve tvorstvu nerozumno a bezúčelno, i když člověk svým obmezeným a slabým rozumem v každém jednotlivém případě této rozumnosti a účelnosti nepoznává. Každá bytnost jest tak říkáje světem pro sebe, světem co do podstaty samostatným a svésprávným. Ale poněvadž Bůh všechny světové bytnosti ve svém ideálním, věčném plánu

jakožto jednotný celek od věčnosti myslil a v čase uskutečnil, není účinem slepého nerozumy, nýbrž dílem od věčnosti úplně promyšleným, a proto eminentně rozumným. Je-li však vesmír dílem eminentně rozumným, má také i eminentně rozumný účel. A to platí nejen o všemmíru jakožto celku, nýbrž i všech jeho jednotlivých bytostech. Jak vznešenou cenu má podle tohoto křesťanského názoru každá bytost stvořená! Sám Bůh, bytost vševědoucí a všemohoucí, Stvořitel a Svrchovaný Vládce nebe a země ji tak cenil, že od věčnosti na ni myslil a pak v čase podle odvěčné své myšlenky ji uskutečnil! A poněvadž Bůh v každé věci nějakou svou myšlenku jeví, také se o ni stará a ji řídí, aby došla cíle, k němuž ji ve své myšlence od věčnosti určil. A pečuje-li o každou i nejmenší a nejnepatrnější stvořenou bytost, i o tu „polní trávu,“ která, jak Božský Spasitel praví, „dnes jest a zítra do peci vhozena bývá,“¹⁾ jaká musí teprv býti jeho starost a péče o člověka, v němž nejen ideu svou uskutečnil, jako v ostatních stvořených bytostech, nýbrž jehož k obrazu a podobenství svému stvořil a pánem a králem celého všehomíra na místě svém ustanovil! —

Poněvadž svět byl stvořen podle ideálního plánu, musí v sobě obsahovati nekonečnou pestrost různých bytostí. Tato mnohost a rozmanitost jeví jednak konečnost a obmezenost stvořených bytostí, jednak však také nekonečnou moudrost a všemohoucnost Boží, a to způsobem mnohem skvělejším, než kdyby byl Bůh jen jediný řád bytostí, s jedním druhem jedincův, anebo konečně jen jedinou bytost stvořil, jak výslovně sv. Tomáš učí: „*Distinctio rerum et multitudo est ex intentione primi agentis, quod est Deus. Producit enim res in esse propter suam bonitatem communicandam creaturis et per eas repraesentandam; et quia per unam creaturam sufficienter repraesentari non potest, produxit multas creaturas et diversas, ut quod deest uni ad repraesentandam divinam bonitatem, suppleatur ex alia. Nam bonitas, quae in Deo est simpliciter et uniformiter, in creaturis est multipliciter et divisim; unde perfectius participat divinam bonitatem et repraesentat eam totum universum, quam alia quaecunque creatura.*“²⁾

¹⁾ Mat. 6, 30.

²⁾ I. qu. 47. art. 1. in corp. „Rozlišení věcí a mnohost jest podle záměru prvního působitele, jímž jest Bůh. Uvádí věci ve skutek, aby svou dobrotu s tvory sdělil a skrze ně ji zobrazil; a poněvadž jediným tvorem s dostatek nemůže býti zobrazena, stvořil mnoho tvorův a různých, aby co jednomu chybí ke zobrazení Božské dobroty, doplněno bylo na jiném. Neboť dobrota, jež v Bohu jest prostě a jednotně, ve tvorech jest mnohonásobně a rozděleně; protož dokonaleji příúčastňuje se Božské dobroty a zobrazuje ji celý vesmír, než kterýkoliv jiný tvor.“

Z mnohosti a rozmanitosti plyne také nerovnost stvořených bytostí. Rozumu se přičítá každá nauka, která přirozené rozmanitosti jakož i různosti a nerovnosti světových bytostí neodvozuje ze všemohoucí vůle Boží, nýbrž ze slepé náhody, pokud se týče, z naprosté fyzické nutnosti, jak nauka materialistická činí, anebo z rozličných stupňů sebeuskutečňování a sebeprojektivování naprosté bytosti, jak pantheismus učí, anebo konečně ze dvojího principu, dobrého a zlého, jenž podle nauky dualistické v různých světových bytostech různým způsobem spojen a smíšen jest.

Ačkoliv tvorstvo z nesčetného množství bytostí nejrozmanitějších se skládá, přece jest jednotným celkem, avšak celkem jen řadovým, nikoliv podstatným. (Est unum ordinis, non unum simpliciter vel unum essentiae.) Jednotlivé přírodní říše: nerostvo, rostlinstvo, živočišstvo, a jednotlivé druhy těchto říší jsou přísně od sebe odděleny, není žádného nenáhlého organického přechodu z říše do říše, z druhu do druhu, a přece lze ve veškeré přírodě pozorovati pravidelný postup a pokrok z bytostí nižších k bytostem vyšším a dokonalejším až ke člověku, jenž jsa svým tělem rovněž bytostí hmotnou tento pravidelný postup bytostí přírodních ukončuje a dovršuje. Člověk stojí podle své tělesné stránky na nejvyšší spruce stupnice bytostí světových, podle své duchové stránky však vysoko nade všecko hmotné tvorstvo se povznáší a tvoří střední člen, jenž tento viditelný svět se světem číře duchovým slučuje. Uvážíme-li tyto tři světy — hmotný svět, člověka a anděly, jak ohromné rozdíly dělí tyto světy od sebe! A přece všechny stojí v nejtěsnějším styku a vztahu. Všecky stvořené bytosti bez rozdílu od nejmenšího hmotného prášku až po nejvyššího Serafa spolupůsobí podle sil sobě vrozených a podle zákonů těmto silám vyměřených k uskutečnění účelu celému všemumíru vytknutého, jenž konečně ve slávě a chvále Tvůrce samého záleží. Poněvadž všechny stvořené bytosti jsou jen jedním světem ve smyslu řadovém, nikoli však ve smyslu podstatném, má každá stvořená bytost svou vlastní bytnost, kterouž jest tou právě bytostí, kterou jest, a kterou se od každé jiné bytosti dělí, a není jen částí, jen údem, jen kmenem, jen ratolestí jednoho a téhož světového fyzického organismu, jak pantheismus učí. Bytosti stvořené nejsou proto od sebe toliko rozlišny, jako větve jednoho stromu, údy jednoho těla, nýbrž jsou úplně rozdílny, což neplatí jen o bytostech různých druhův a rodů, nýbrž také o bytostech téhož rodu a druhu. Člověk A a člověk B nejsou jedním člověkem, jenž v A a B toliko lišného dochází projevu, podobně jako vegetativní princip celému stromu společný ve dvou jeho ratolestech lišně sice, ale přece úplně jednotně působí, nýbrž jsou dvěma

člověky úplně samostatnými a na sobě podstatou zcela nezávislymi. A totéž platí o všech ostatních světových bytostech.

Další předůležitou pravdou, která ze stvoření světa z ničeho plyne, jest skutečná, realní existence tohoto vnějšího světa. Svět a jeho jednotlivé bytosti nejsou pouhým fenomenem, pouhým pomíjejícím zjevem, pouhým vzdušným záludem, jako jest „fata morgana,“ nýbrž jest realní skutečnou bytostí. Svět není také pouhým výplodem mé myslící úsoby, pouhou mojí subjektivní myšlenkou, kterou si jen jakožto něco objektivně existujícího před sebe kladu, nýbrž existuje mimo mne, mimo můj rozum a jeho myšlenku, existuje sám v sobě. A proto i kdyby nebylo žádného stvořeného rozumného ducha, jenž by svět poznával a myslel, přece by svět existoval, maje svoji existenci sám v sobě (nepravíme: „od sebe,“ nýbrž „v sobě,“ což jest tu přesně rozlišovati), úplně nezávisle na mé myslící úsobě. Lichá a absurdní jest tedy každá filosofská soustava, která světu tuto jeho realní, na našem poznání zcela nezávislou skutečnost upírá, jako činí Fichte, Neokantiáni, Schopenhaueriáni a dlouhá řada moderních fysiologů.

Fichtovi jest svět se všemi bytostmi pouhým výplodem myslící úsoby (des denkenden Ich), která jediná má do sebe skutečnou realnost. Všecky bytosti mimo tuto naši úsobu nemají žádné objektivní existence, nýbrž jsou pouze našimi subjektivními myšlenkami, které si však jakožto objektivně existující bytosti představujeme, a tímto představováním mimo sebe klademe.¹⁾ Jako Fichte, popírá věcnost vnějšího světa veškerý idealistický pantheismus.

Mnozí z Neokantiánů poslední doby, jako na př. F. A. Lange, Albert Riehl, E. Laas, H. Vaihinger, Giżycki a jiní pokládají svět rovněž za představu, kterou si člověk sám tvoří, aneb za pouhou affekci jeho organisace. Jen lidská úsoba sama má do sebe skutečnou realnost. Tato Neokantovská nauka nazývá se proto obyčejně „solipsismem.“ Také H. Lotze připisuje pouhému „malosvětú“ (mikrokosmu), t. j. člověku skutečnou existenci.²⁾

K Neokantiánům se v této příčině druží mnozí moderní fysiologové, jako Weber, Rokitansky, Czermak, Helmholtz a j., kteří světové bytosti a jejich smyslné zjevy mají pouze za výplod affekcí našich čidel. Podle jejich názoru nejsou barva, kvantita, kvalita, prostornost atd., jakož i ostatní hmotné vlastnosti těles v tělesech samých, nýbrž toliko v subjektivním našem dojmu, který tato tělesa na naše čidla zraková, sluchová atd., působí. A poněvadž jen z vnější vlastnosti těles poznáváme, nevědouce nic

¹⁾ V. Stöckl, Geschichte der Philosophie. 2. Abth. 3. Aufl. S. 244. ff. Mainz 1889.

²⁾ Tilm. Pesch, Instit. phil. nat. p. 545. Feb. Brisg. 1880.

o jejich vniterné bytnosti, záleží prý vlastně všecko naše poznání hmotného předmětenstva v našich subjektivních dojmech či affekcích. Má-li předmětenstvo nějakou skutečnou existenci, má-li skutečnou nějakou bytnost v sobě, jaká jest, má-li tato bytnost nějaké objektivní vlastnosti, a jaké jsou, o tom prý nic věděti nemůžeme. A proto vlastně všecko naše poznání týkající se zevnějšího předmětenstva záleží v pouhém subjektivním klamu, jak výslovně někteří z těchto fyziologů praví.¹⁾ Poněvadž však všechny subjektivní pocity, dojmy, affekce, které kvalitativní a kvantitativní vlastnosti věcí v nás vzbuzují, ze sebe na zevnější předmětenstvo promítáme a jemu tyto dojmy jakožto stálé vlastnosti připisujeme, žijeme v ustavičném mamu a přeludu smyslů, v ustavičných hallucinacích.

Nebude potřebí, abychom obsírněji tuto nauku zde rozbírali a vyvraceli, stačí nám, toliko její hlavní myšlenku naznačiti a poukázati na následky, které z ní pro vědu a pro život lidský plynou.

Kdyby všechny naše postřehy hmotných bytostí a jejich smyslných zjevů byly toliko pouhými obrazy v mozkových čidlech povstalými a subjektivními průměty (projekcemi) na zevnější předměty přenášenými, musily by se tyto obrazy s pohybem naší hlavy zároveň také ve vnějších předmětech pohybovati, tak jak se při skutečných hallucinacích skutečně děje. Kdo v chorobném předráždění nervů myslí, že vidí nějakou osobu, vidí ji všude, kamkoliv se obrátí, nosí ji tak říká se sebou, což však, jak denní naše zkušenost dosvědčuje, o normalních našich postřehách a představách neplatí. Mám-li na př. postřehu a představu svého psacího stolu, vím dobře, že stůl tento stojí jen na jednom místě v mé pracovně, a jsem přesvědčen, že i tenkrát, když tohoto psacího stolu před očima nemám, jako na př. ve spánku, na svém místě v pracovně jakožto skutečný a realní předmět stojí. A co platí o psacím stole vůbec, platí také o jeho jednotlivých vlastnostech: tvaru, velikosti, barvě atd.

Kdyby všechny naše postřehy zevnějších věcí a jejich vlastností záležely pouze v našich subjektivních affekcích mozkových nervů a neměly ve věcech samých žádného objektivního podkladu, pozbývá naše smyslové či empirické poznání vnějšího světa vši své objektivní platnosti a ceny. A poněvadž všecka přírodověda jen na empirickém poznání zevnějších zjevů věcí založena jest, podkopává jí tato nauka veškeru objektivní půdu a proměňuje její dosavadní i příští výzkumy za pouhé subjektivní fantomy. Přírodověda jakožto exaktní věda s naukou moderních fyziologů v této příčině naprosto neostojí. Poněvadž však i naše rozumové poznání ze smyslných představ vychází a o ně se stále opírá, ničí zmíněná nauka

¹⁾ V. Taine, Der Verstand. Autoris. deutsche Ausg. W. 2. S. 11. Bonn 1880.

veškero naše poznání a prohlašuje vědu vůbec za pouhé subjektivní zábludy a přízraky, které žádné objektivní platnosti do sebe nemají.¹⁾ — K těmto koncům dospívá lidský rozum, jakmile na svět a jeho jednotlivé bytosti se stanoviska buď materialistického nebo pantheistického pohlíží.

Jako jsou bludny všechny nauky, které zevnějšímu světu skutečnou věčnost upírají, tak jsou též nerozumny a absurdní všechny theorie materialistické, dualistické a realisticko-pantheistické.

Kdo stvoření světa z ničeho popírá, ten na otázku po původu světa buď odpovídá: „Svět existuje sám sebou s naprostou nutností od věčnosti a mimo tento svět není žádné jiné bytosti, není Boha.“ Tak učí materialismus. Aneb se domnívá, že svět jest dle své látky sám ze sebe, dle své formy však z Boha, tak jak dualismus tvrdí. Aneb konečně má za to, že veškero svět pochází z bytnosti Božské, jest samou bytostí Božskou, jak pantheismus hlásá. Všecky tyto soustavy jsou nerozumny, poněvadž prvním a základním logickým zákonům odporují, a ve svých praktických důsledcích lidský život činí nemožným.

Co se jmenovitě materialismu týká, tuť jest moderní jeho stoupence, kteří jej se stanoviska přírodovědeckého dokazují, upozorniti, že přírodovědy podle svých principů jsou naprosto nekompetentní, aby o původu, o vniterné povaze a cíli světa nějaký nález učinily. Neboť otázka, jakým způsobem tento svět vzniknul, není přírodovědecká, nýbrž metafysická. Poněvadž však přírodověda vysvětluje smyslné zjevy přírodní jen z jejich nejbližších fysických příčin a stanoví zákony, podle kterých tyto fysické příčiny působí, nemůže o posledních příčinách a nejvyšších důvodech smyslných zjevů věcí nic tvrditi. A osměluje-li se přece z nejbližších příčin fysických poslední a nejvyšší důvod světa odvozovati, překračuje již meze přírodovědecké a zabíhá do oboru metafysického, zaměňujíc takto fysiku s metafysikou.

Tohoto bludu se dopouštěli již ve starověku Jonikové, kteří poslední původ a důvod všech věcí ve tvaru hmoty hledali (v „ὕλης εἶδει,“²⁾ a dopouštějí se ho nyní všichni onino přírodopisci, kteří stvoření světa z ničeho popírají, tvrdíce, že mimo hmotu, její síly a činnosti těchto sil není žádné jiné skutečné bytosti.

Je-li však hmota jedinou bytostí, potom ovšem existuje od věčnosti, a jest posledním důvodem nejen bytostí nerozumných a jejich fysických činností, nýbrž i bytostí rozumných a jejich duchového života. Co se však

¹⁾ Viz Dr. Engelbert Lorenz Fischer, Theorie der Gesichtswahrnehmung. S. 26. ff. Mainz 1891.

²⁾ Viz Dr. Paul Haffner, Grundlinien der Gesch. der Philosophie. S. 111. Mainz 1881.

způsobu týká, kterým vznik všech světových bytostí ze hmoty od věčnosti existující vysvětlují, tu se ve svých názorech rozcházejí. V poslední době převládá nauka, že se hmota skládá z nescetného počtu atomů, které různým způsobem se skládají a rozkládají jednotlivé světové bytosti ze sebe vytvářejí. Ani co do povahy a vlastností jednotlivých atomů ve svých domněnkách se neshodují. Někteří připisují jim jen pouhou hmotnost beze všech sil, jiní zase upírajíce jim této hmotnosti pokládají pouhé síly za jejich vnitřnou bytnost a podstatu. Vznik jednotlivých světových bytostí odvozují jedni z mechanického pohybu jednotlivých atomů, jiní zase z psychického života, který atomům připisují. A tento mechanický pohyb buď vytvořil náhodou tento svět anebo byl k tomuto vytvoření naprostou fyzickou nutností determinován, podobně jako i psychický život, kterým jednotlivé atomy jsou obdařeny. Poněvadž však slepá náhoda jakožto poslední důvod všech věcí zdravému rozumu zcela evidentně odporuje, převládá mezi moderními materialistickými přírodopytci názor, že svět a všechny zjevy jeho dějstva a života jsou následkem a účinem naprosto nutné evoluce hmoty.

Než ani dualismus před soudem zdravého rozumu neostojí. Ačkoli svou naukou, že jednotný pořádek všude ve všemíru se jeví z pouhé hmoty a jejích fyzických sil vysvětliti se nedá a proto inteligentní mimosvětový princip, Boha, předpokládá, vysoko nad materialismus se povznáší, přece odporuje rozumu jak ve svém principu, ze kterého vychází, tak i ve svých konsekvencích, ku kterým vede. Existuje-li od věčnosti, jak dualismus tvrdí, vedle Boha také hmota, zahrnuje jeho nauka všechny bludy materialismu, a poněvadž ničí zároveň pojem Boha jakožto bytosti naprosté, nezávislé a nepodmíněné, vede nezbytně k pantheismu, tak jak dějiny jeho jasně dokazují. —

Kdo nesmysl dualismu, jenž dvě od věčnosti vedle sebe existující bytosti klade, zamítá, avšak stvoření světa z ničeho připustiti nechce, tomu nezbyvá, než svět a hmotu za Božskou bytost samu aneb aspoň za jednu její část prohlásiti, tak jak činí pantheismus, pokud se týče, semi-pantheismus (emanatianismus). Tím, že pantheismus jestotu Božskou a jestotu tohoto světa buď zcela aneb aspoň z části ztotožňuje, ničí jednak konečnost, nahodilost, podmíněnost, závislost, měnitelnost tohoto světa, jednak však také nekonečnost, nutnost, nepodmíněnost, nezávislost a nezměnitelnost Božskou. Absurdnost nauky pantheistické v tom hlavně záleží, že ničí zákon kontradikce, jenž velí, že jedno a totéž zároveň a v témže vzhledě nemůže býti a nebýti. Je-li tento svět podstatou Božskou, má nezbytně vlastnosti, které se kontradiktory naprosto vylučují. Neboť

nekonečnost vylučuje konečnost, nutnost vylučuje nahodilost atd. A připisuje-li nicméně pantheismus tyto kontradiktoricky sobě protivné vlastnosti světu a hmotě, buduje svou nauku na očividném logickém sporu. Jest zajisté důkazem hrozného logického zmatku, tvrdí-li pantheisté, že Bůh nestvořil světa ze hmoty od věčnosti existující, tak jak dualismus tvrdí, ale že jej sám ze sebe, ze své vlastní Božské jestoty vyronil. Mluví-li tedy pantheismus o stvoření, dopouští se očividného klamu. Každá nauka, která neodvozuje původu světa z naprosté kausalitě svobodné, všemohoucí vůle Boží, i kdyby se sebe více zaříkala, že jestoty Božské a světové neztotožňuje, jest buď zřejmým pantheismem aneb k němu s naprostou logickou nutností vede.

Ačkoliv materialismus, dualismus a pantheismus ve mnohé příčině od sebe se liší, přece jsou všechny tyto nauky svazkem blízké příbuznosti sloučeny.

Hrubý materialismus starých Epikurejcův a novějších encyklopedistů, jenž veškeren život z pohybu atomův a světový pořádek ze slepé náhody vysvětluje, je tak očividně absurdní, že nemůže žádného lidského ducha na delší dobu uspokojiti. Poněvadž však rozum lidský přirozeným pudem všude v rozmanitosti jednoty hledá, nemůže přestat na nesčetném množství rozumných životem obdařených atomů, které od věčnosti vedle sebe beze všeho podstatného svazku existovaly, nýbrž musí v tomto množství hledati jednotného principu a z tohoto principu odůvodňovati světový pořádek. Materialismus, jakmile počíná o posledních příčinách tohoto světa přemýšleti, přechází v dynamismus, mění hmotu v pouhé síly, a síly pak v matematické poměry a formule, které nejsou než mrtvou dialektikou naprostého neosobního rozumu.

Moderní přírodověda honosí se ve všech oborech přírodního života vším právem vývojem a pokrokem, o němž dřívější pokolení ani potuchy neměla. A pokrok tento dovozuje namnoze ze své nauky o atomistické skladbě hmoty. Poněvadž však filosofie křesťanská hledá podle Aristotela konstitutivních principů hmoty v materii a formě, a nikoli v nejmenších hmotných částicích, které atomy slují, má moderní přírodověda za to, že nauka peripateticko-scholastická o posledních principech hmoty jest již úplně překonána, a prohlašuje za marný každý pokus směřující k obnově nauky této. Ale v této příčině jest přírodověda na omylu, pocházejícím z neznalosti principů soustavy scholastické.

Tvrdí-li scholastika, že hmota se skládá z prvotné látky a podstatné formy, a nikoliv z atomů, ze kterých přírodověda vychází, stojí na zcela jiném stanovisku než přírodověda. Kdežto přírodověda atomy předpokládá za tím účelem, aby z nich fyzikální zjevy přírodního života mathema-

tickým výpočtem odvodila a vysvětlila, hledí křesťanská filosofie svou naukou o materii a formě vystihnouti metafysické důvody jak hmoty vůbec tak i sil a činností jejích. Nauka scholastická o konstitutivní skladbě hmoty z materie a formy není tedy naukou přírodovědeckou, nýbrž naukou metafysickou. Kdežto přírodověda svým zkumem z atomů vychází a k atomům se zase vrací, povznáší se scholastika nad atomy a vysvětluje materii a formou vniternou bytnost a přirozenost hmoty, která se za jejími zevnějšími smyslnými zjevy skrývá. Přírodovědě jakožto vědě empirické jest otázka po vniterné bytnosti věcí zcela cizí. Jejím předmětem je toliko zkum oněch vlastností hmoty, které smyslově postřehnouti lze. Metafysika vychází sice také ze smyslového poznání věcí, ale na tomto poznání nepřestává, nýbrž hledí proniknouti až k nitru a jádru věcí a tak řešiti pro člověka předůležitou otázku o původu a cíli veškerenstva. Scholastika počíná svou naukou o materii a formě teprve tam, kde přírodověda končí. Proto nemůže mezi naukou o konstitutivní skladbě těles z materie a formy a mezi naukou atomistickou býti sporu prazádného. Teprv tenkráté spor vzniká, když přírodověda proti všemu zdravému rozumu a vší zkušenosti tvrdí, že světový fysický řád, všecky světové bytosti: od nerostu až k člověku a veškeren život těchto bytostí jen v atomech a jejich mechanickém pohybu záleží. Filosofie křesťanská ponechává přírodovědě úplnou svobodu, z atomův a pohybu všecky zjevy přírodní podle jejich smyslné stránky a povahy vysvětlovati. Jakmile však přírodověda počne tvrditi, že v atomech a jejich mechanickém pohybu je také již obsažen naprosto poslední a nejvyšší důvod těchto zjevů, tu teprv křesťanská filosofie proti přírodovědě protestuje a dokazuje jí, jak absurdní a nerozumná je tato nauka její. A poněvadž nauky atomistické se zmocnila moderní nevěra a zneužívá jí na vyvracení základních zásad ethického řádu světového, má křesťanská filosofie v době nynější význam věru světodějný. Uznávajíc všechny skutečné výzkumy moderní přírodovědy a pokračujíc takto v úplné shodě s pokrokem nynější osvěty a vzdělanosti, povznáší člověka k oněm vznešeným idealům, které mu musí zůstatí vždy vůdčí hvězdou, nemá-li pokládati hmotařské požitkářství a rozkošnictví za poslední cíl svého života, a ve případě, když tohoto cíle nemůže dojíti, nemá-li se uvrhnouti do bezedné propasti skepticismu, pessimismu a zoufalství. Křesťanská filosofie dokazuje, že nejen fysický světový řád, nýbrž i všecky druhy a rody hmotných, jmenovitě ústrojných bytostí jsou dílem Božské moudrosti a všemohoucnosti.

Ačkoliv podle tohoto názoru vznik druhů rostlinných a živočišných a konečně i člověka nevylučuje působnosti sil fysikálních, jimiž hmota

hned od počátku opatřena byla, přece se nemůže z pouhé této působnosti vysvětliti a předpokládá zvláštní neprostředný kon tvůrčí moci Božské. Prvé organismy nevznikly ani pouhými silami anorganickými ani přirozeným plozením, nýbrž tvůrčím slovem Božím, právě tak jako všechny ostatní bytosti všehomíru. Co se způsobu týká, jakým Bůh organické bytosti ze hmoty již existující stvořil, tu se katoličtí učenci již od nejstarších dob ve svém mínění rozcházelí.

Sv. Augustín se domníval na základě své nauky o současném stvoření všech bytostí, že Bůh organických bytostí nestvořil hned na počátku na nejvyšším stupni jejich přirozené dokonalosti, nýbrž toliko „causaliter et virtualiter,“ vloživ do země zárodky a síly, z nichž pak země sama v době Bohem samým k tomu určené všechen organický život se všemi nesčetnými druhy a rody vyvinula. — Ačkoliv nelze říci, že tento názor jest bludný, přece většina sv. Otcův a theologův učí, že Bůh všechny druhy rostlinné a živočišné stvořil v onom stavu rozvoje, v němž se mohly samy ihned rozplozovati. Tento názor se před naukou sv. Augustina doporučí ze mnohých důvodů. Předně mu nasvědčuje text Písma sv., jak již sv. Tomáš praví: „Unde signanter Scriptura dicit: ‚Germinet terra herbas virentem et facientem semen‘; quia sc. sicut productae perfectae species plantarum, ex quibus semina aliarum orientur.“¹⁾ Mimo to pravdu jeho dokazují i vnitřné důvody. Ačkoliv se nedá popírati, že Bůh mohl stvořiti símě před rostlinou, vejce před ptákem, přece jest opačný názor přiměřenější a přirozenější.

Stvoření těchto embryonálních počátkův organického života, jejich zachování a rozvíjení bylo by žádalo dlouhé řady zbytečných zázraků. „Credendum non est,“ praví Suarez, „terram fuisse supernaturaliter elevatam ad efficiendum per modum divini instrumenti, quia (ut saepe diximus) haec opera miraculosa et supernaturalia non sunt per se ad primam naturae institutionem accomodata, et sine revelatione fingenda non sunt.“²⁾

Z toho také patrno, v jakém poměru stojí descendenční theorie jak k rozumové, tak i ku zjevené nauce o původu života organického. Chce-li theorie tato vznik všech organických tvarův až ke člověku po způsobu materialisticko-pantheistickém vysvětliti buď z pouhé slepé náhody nebo z nutnosti fysikalních sil hmoty, odporuje zcela očividně nejen Písmu sv.,

¹⁾ I. qu. 69. art. 2. in corp. „Protož význačně Písmo dí: ‚Zplod země bylinu ze sebou a činící símě‘; neboť vytvořeny dokonalé druhy rostlin, z nichž by vznikla semena jiných.“

²⁾ De opif. sex dierum lib. 2. cap. 7. v. 7. opp. „Nesmí se mysliti, že země byla nadpřirozeně povýšena k činnosti po způsobu Božského nástroje, neboť (jak jsme často řekli) tyto skutkové zázrační a nadpřirození nejsou přímo určeni k prvnímu zařízení přírody, a bez zjevení nemají býti vymýšleni.“

nýbrž i přírodovědě jakož i zdravému rozumu. Neboť theorie tato ve smyslu nejstrožšího materialismu pojatá předpokládá, že hmota od věčnosti existující beze všeho rozumného účelu pouhým nahodilým pohybem svých nejmenších částic z látky neorganické tak zv. bezmatečným plozením prvé organismy vytvořila a veškerou nekonečnou rozmanitost organického života z nejjednodušší buniče až k člověku pouhou náhodou boje o život a přirozeného výběru vyvinula. Náзор tento zahrnuje v sobě tolik absurdností, že i mezi svými dosavadními stoupenci pořád více půdy pozbývá. Jen ještě listy socialní demokracie prohlašují jej za sublimat vši moderní vědy a osvěty.

Descendenční theorii může se však také ještě v jiném smyslu rozuměti. Můžeme si mysliti, že příroda všecky druhy a rody říše rostlinné a živočišné z několika jen původních organických prarodův anebo snad konečně z jediné prabuniče silami Bohem do ní vloženými a podle zákonů jím stanovených znenáhla vytvořila.

Theorie descendenční takto pojatá dá se jak s rozumem tak i s naukou zjevenou srovnati. A skutečně i mnozí theologové nynější doby¹⁾ se domnívají, že theorie descendenční Písmu sv. nikterak se nepřičí, pokud jakožto přírodovědecká hypothese původ jednotlivých organických druhů říše rostlinné a živočišné vysvětluje, Boha však jakožto naprosto nutné prvé příčiny všech věcí nepopírá. Takto nebude přírodověda ani tenkrát nauce zjevené odporovati, kdyby skutečně dokázala, že theorie descendenční není pouhou theorií, nýbrž úplně nezvratným resultatem přírodovědeckým. Než tohoto důkazu jest ještě daleka. Ano na obrat mnohé závažné jak přírodovědecké tak i filosofské důvody²⁾ svědčí pro nauku obecnou, jak o Písmo sv., tak i všeobecnou tradici člověčenstva se opírající, že všechny jednotlivé specificky různé druhy a rody říše rostlinné a živočišné v nynějším řádu přírodním neprostředně kausalitou Božskou vznikly.²⁾ Secchi, jenž bez odporu k nejslovnějším přírodopyscům našeho století náleží, praví se vší určitostí, že nová Darwinova theorie nezakládá se na věcných vědeckých důkazech, nýbrž na pouhé fantasii. Ačkoli ve přírodě existuje nekonečné množství organických bytostí a podivuhodná pestrost tvarů od nejjednodušších až k nejvšestupňovějším, od nejdokonalejších až k nejdokonalejším, přece prý příčin těchto nesčetných stupňův organického života není obsažena v pouhých fyzických silách a jejich zákonech, nýbrž v mimosvětovém svobodném principu, jenž při stvoření říše organické z nekonečného množství všech

¹⁾ Jako na př. Knabenbauer ve Stimmen aus Maria-Lach 1877. 6. Heft. Palmieri, De Deo creante. Thes. 25.

²⁾ Pesch, Institutiones phil. nat. lib. 3. disp. 1. sect. 2. S. 624. 677.

možných druhů vybral právě ty, které se zákony fysického řádu světového nejlépe souhlasily. A kdyby i veškeré ústrojenstvo z jediného prátvaru bylo se vyvinulo, přece prý předpokládá tento vývoj mimosvětovou inteligenci, která do tohoto prátvaru veškeru nekonečnou rozmanitost ústrojného života potencialně vložila. Jinak prý nelze vzniku ústrojenstva vysvětliti. Ostatně prý přírodověda sama čím dále tím jasněji dokazuje, že jednotlivé organické druhy nevznikly proměnou a vývojem druhů nižších, nýbrž že již od počátku vedle sebe existovaly.¹⁾ Tento veškeru descendenční theorii zdrcující soud s nemenší určitostí pronesl již také sv. Tomáš. „Inest,“ tak praví, „unicuique naturale desiderium ad conservandum suum esse, quod non conservaretur, si transmutaretur in alteram naturam. Unde nulla res, quae est in inferiori gradu naturae, potest appetere superioris naturae gradum, sicut asinus non appetit esse equum; quia si transferretur in gradum superioris naturae, iam ipsa non esset.“²⁾

A sv. Tomáš udává již také příčinu těchto materialistických čili pantheistických transmutačních či descendenčních teorií, říká, že ani zkušenost, ani důsledné logické myšlení k nim nevede, nýbrž pouhé anthropomorfstické přeludy fantasie. Pokračujet na místě svrchu uvedeném: „Sed in hoc imaginatio decipitur; quia enim homo appetit esse in altiori gradu, quantum ad aliqua accidentalia, quae possunt crescere absque corruptione subiecti, aestimatur, quod possit appetere altiozem gradum naturae, in quem pervenire non posset, nisi esse desineret.“³⁾

Nedá se sice popírati, že často jednotlivé organické druhy jak ve zvířectvu tak i v živočišstvu mezi sebou bojují. Než boje tyto, jak zkušenost dokazuje, nesměřují nikdy ku proměně nižších tvarů ve tvary vyšší, nýbrž pouze k zachování jednotlivých druhů v jejich původní ryzosti.

Ostatně nedá se nad theorii descendenční větší zvrácení a zkroucení pravdy ani pomysliti. Kdežto filosofie křesťanská, tak jak rozum svědčí a zkušenost dotvrzuje, učí, že všechny přírodní bytosti jsouce výrazem a obleskem Božských ideí od věčnosti ve světovém plánu obsažených jsou úplně jednotným a souladným celkem, jehož jednotlivé části na sobě sice

¹⁾ Einheit der Naturkräfte. Übers. von Rud. Schulze. 2. Bd. S. 352.

²⁾ I. qu. 63. art. 3. in corp. „Jest ve všem přirozená touha zachovati své bytí, jež by nebylo zachováno, kdyby se měnilo v jinou přirozenost. Proto žádná věc, která jest na nižším stupni přirozenosti, nemůže toužiti po vyšším stupni přirozenosti, jako osel netouží býti koněm; neboť kdyby by'a přenesena na stupeň vyšší přirozenosti, už by to nebyla ona.“

³⁾ I. c. „Ale v tom se obrazivost klame; poněvadž totiž člověk touží býti na vyšším stupni, co do nějakých případků, které mohou růsti bez zániku podmětu svého, má se za to, že může toužiti po vyšším stupni přirozenosti, na který však nemůže se dostat, leč by přestal býti.“

závisejí, sebe podmiňují a udržují, ale nikdy proti sobě na život a na smrt nebojují, prohlašuje descendenční Darwinova theorie právě nejkrutější boj jednotlivých bytostí mezi sebou za základní a hlavní výtvarný princip všech živoucích bytostí. Poněvadž však již nyní přírodopytci velikou většinou dosti střízlivě a umírněně o descendenční theorii mluví, můžeme se oprávněnou kojiti nadějí, že není již doba tak daleka, kde přírodověda sama darwinské fantasie jasně pozná a poctivě uzná a bludy, do kterých jimi zavlečena byla, opraví. A až se tak stane, vydá přírodověda i proti své vůli skvělé svědectví pravdě, kterou křesťanská filosofie vždy určitě a jasně hlásala, že žádná nižší bytost nemá v sobě snahy, by se povznesla na vyšší stupeň jestoty a stala se bytostí podstatně novou, nýbrž že má toliko přirozený pud, by se na tom stupni jestoty, na kterém stojí, vždy zachovala. —

Na původu a vniterné přirozenosti světa a jednotlivých bytostí závisí poslední účel a cíl, k němuž svět jest určen a veškerou svou činností směřuje. Poněvadž všechny světové bytosti jsou jednotným a harmonickým celkem, jest rozeznávati ve přírodě dvoji účel: jeden, ku kterému každá jednotlivá bytost sama o sobě neprostředně spěje, a druhý, k němuž svět jakožto celek zřízen jest.

Neprostředný účel každé věci záleží v tom, aby všechny své síly, které její přirozenost v sobě obsahuje, vyvinula a vývojem tímto dosáhla onoho stupně dokonalosti, kteráž na tom stupni jestoty, na kterém stojí, jí patří. To platí také o každé jednotlivé části bytosti složené. Tak jest oko určeno, aby vidělo, ucho, aby slyšelo atd. A jako v každé bytosti složené nižší části jsou podřízeny částem vyšším a všechny části konečně směřují ku blahu celku, majíce v něm svůj neprostředný cíl, tak se má také s jednotlivými bytostmi a říšemi všehomíra. Všude jsou nižší bytosti podřízeny bytostem vyšším, části celku jakožto neprostřednému cíli svému.

A poněvadž svět má za poslední cíl oslavu svého Tvůrce, lze říci, že k této oslavě Boží každá jednotlivá bytost, od nejmenšího hmotného prášku až ke člověku, zřízena a určena jest. Tím, že každá stvořená bytost své síly a mohutnosti vyvíjí a tímto vývojem své přirozené dokonalosti dochází, slouží bytostem sobě nadřaděným, v nichž má neprostředný cíl svůj, a službou touto hlásá svým způsobem a svou měrou také zároveň slávu Boží. Pravda tato plyne již z ontologické povahy a bytnosti věcí stvořených. Svět jsa projevem a odleskem samého Boha, jest také projevem a odleskem všech jeho vlastností a dokonalostí. A poněvadž má úděl a účast v Božských dokonalostech, musí zcela přirozeně Boha, tento vzor a zdroj svého vzniku a bytu, své krásy a velebnosti, chváliti a velebiti, právě jako každé umělecké dílo hlásá genialnost mistra svého. Ale jako

každý umělec, jenž své umění v nějakém díle jeví, před světem proslavuje jméno své, tak i Bůh tento svět stvořil a o svou krásu a dokonalost se s ním sdělil, aby ukázal bytostem rozumným — člověku svoji vznešenost a velebnost. Za tím účelem obdařil ho rozumem a svobodnou vůlí, aby mohl Tvůrce svého z díla jeho poznati, uznati, jemu jako naprostému Pánu svému sloužiti, jeho chváliti a velebiti.

Poněvadž však blaženost každé bytosti záleží v projevu jejích přirozených sil, dochází člověk, když Boha ze stvořených věcí poznává, ctí a velebí, v tomto poznání a v této úctě Boží také své nejvyšší blaženosti. Na prvním místě jest to ovšem jen přirozené poznání Boha, které vesmír má člověku umožniti a zprostředkovati. Poněvadž však cíl nadpřirozený, k němuž Bůh člověka určil, o řád přirozený se opírá, podmiňuje přirozené poznání Boha, které člověk ze přírody čerpá, poznání Boha nadpřirozené a onu blaženost, které každá stvořená rozumná bytost tímto poznáním měrou nevýslovnou stává se účastnou. Jak vznešený a velebný je tento názor světový a jak nízkými a titěrnými jeví se býti proti němu všechny moderní materialistické a pantheistické theorie!

Poněvadž jest svět dílem Božím, projevem a obrazem jeho věčných, nekonečně moudrých myšlenek, má také cíl a účel, jenž jeho původu hoden jest. Jako svět z Boha vyšel, tak se zase kdysi k němu vrátí, aby na věky ústy člověka, svého velekněze, Tvůrci chválu vzdával, jeho velebil. A aby svět, a na prvním místě člověk, tohoto cíle také došel, proto jej Bůh v bytu zachovává, se všemi jeho fysickými činnostmi spolupůsobí a svou otcovskou prozřetelnou péčí veškeren život a vývoj jeho k cíli vytknutému řídí. Jako moudrost a láska svrchovaného Boha počátek světa předchází a konec jeho doprovází, tak také proniká veškeru jeho jestotu po celou dobu jeho trvání.

Moudrost a láska Boží dala mi původ a jest mým posledním cílem, k němuž jest mi spěti. A tato moudrost a láska Boží ozařuje a zahřívá svým nebeským světlem a teplem veškeru mou bytnost a jestotu: mou duši i mé tělo, můj rozum i mou vůli — veškeren můj lidský život v jeho nesčetných projevech. V tomto světle a teple Božské moudrosti a lásky povznáší se můj duch na perutech orlích až do výšin nebeských a patří žasnoucím okem na všecku tu krásu, lahodu, něhu a harmonii stvořených bytostí a cítí ve svém srdci přemocnou předtuchu nekonečné krásy, lahody, něhy a dobroty Toho, jenž své Božské vlastnosti a dokonalosti ve všem-míru jen slabým a matným paprskem lomeného světla obráží. A poněvadž vím, že jen moudrost a láska Boží jest mým původem a posledním cílem, jak útěchyplný jest život můj i v nejhorších křížích a souženích! I když

srdce mé kručí bol, jsem přesvědčen, že i tu můj Tvůrce svou moudrost a lásku mi na jevo dává a konečně vše k mémú dobru a prospěchu obrací. Víra v Boha, Stvořitele nebe i země, vlévá v duši lidskou tolik pravdy, světla, blaha, míru a útěchy, že člověk ani tenkrát, když jím strasti zmítají, nepokládá života svého za nerozumné a nesnesitelné břemeno, ale kráčí hrdinně za cílem svým, dobře věda, že mraky bídy a strasti v tomto pozemském životě jen proto se nad jeho hlavou kupí, aby mu jednou slunce Božské pravdy a dobroty tím skvěleji a krásněji zazářilo. Jak velebný jest lidský život, jež víra v Božskou moudrost, dobrotu a lásku zlatou obrubou důvěry a odevzdanosti do všemohoucí vůle Boží lemuje!

A nyní popatřme aspoň poněkud na hrůzoplýný obraz života lidského, tak jak jej materialismus a pantheismus před zraky naše staví.

Podle materialismu jest hmota tohoto světa věčná, a mimo hmotu není žádné jiné věčné mimosvětové, rozumem a svobodnou vůlí obdařené bytosti. Hmota tedy sama sebou vytvořila ze sebe všecky světové bytosti. A jako ze světové hmoty všecky bytosti vznikly, tak také zase v této hmotě zaniknou. I život můj jest pouhým účinem a výplodem buď slepé náhody nebo fysické, všecken život přírodních bytostí železným řetězem svírající nutnosti. Ze hmoty jsem se vytvořil, toť můj původ, — ve hmotě se zase kdysi rozplynu, — toť můj poslední cíl, k němuž spěji. Nejsem bytostí o sobě a pro sebe, nejsem osobností, jež má svůj vlastní věčný život, nýbrž jsem toliko nahodilým shlukem atomů, jehož veškeren život záleží v pouhém mechanickém, lokálním pohybu. A poněvadž život veškerého světa vůbec jest jen mechanickým pohybem částí, ze kterých se skládá, jsem i já toliko jedním nepatrným kolečkem ohromného světového velestroje. A jako kolečko na stroji jest samo o sobě bez významu, a jen jakožto část mechanického celku má svou cenu a důležitost, tak i já jakožto bytost o sobě uvažovaná nejsem zhola ničím a nejsem také k ničemu. O osobní mé důstojnosti nemůže býti ani nejmenší řeči. Jen jakožto část světového mechanismu měl bych nějakou cenu a důležitost, kdyby tento mechanismus sám měl nějaký rozumný účel. Než mechanismus tento, jak beze všeho rozumného, ideálního plánu vznikl, tak také nespěje k žádnému rozumnému účelu. Bezúčelně vzniknul, bezúčelně se pohybuje a vyvíjí. Poněvadž nemá žádného rozumného účelu mimo sebe, k němuž by svým vývojem směřoval, vzniknul, aby vzniknul, pohybuje a vyvíjí se, aby se pohyboval a vyvíjel. I já sám jen proto jsem přišel na tento svět, jen proto žiji, lopotím se a pracuji, abych svou měrou napomáhal světovému velestroji se pohybovati a točiti. Poněvadž však tento pohyb jest úplně bezúčelný, nemá ani život můj žádného rozumného účelu. Veškeren můj život, toť

pouhý mechanický pohyb nejmenších hmotných částic, ze kterých se skládám. Můj život jest ve všech svých projevech podroben téže fysické nutnosti, jako všechny ostatní světové bytosti: zvířata, rostliny a nerosty.

Nemám žádného duchového života, žádné svobody. Mé skutky jsou touže železnou nutností determinovány jako všecken život přírodní. Poněvadž však dosavadní lidský život jest zbudován na svobodě lidské, jest ve svém nejvniternějším jádru pochyben a zvrácen, a nynější člověčenstvo má svatou povinnost, aby ze života jak jednotlivce tak i rodiny, obce a society vůbec vyhladilo všechny pojmy a zásady nábožensko-mravní, ano vůbec všechny idee transcendentalní. —

Tot perspektiva, kterou materialismus společnosti lidské do budoucnosti otevírá. Že tato perspektiva není pouze subjektivním bludem a příznakem neoprávněného skepticismu, o tom zajisté nezvratný důkaz podává moderní socialismus a anarchismus ve všech svých různých tvarech, ve kterých v poslední době se jeví. Kráčíme vstříc budoucnosti, která ve svém lůně chová hrůzy, jichž člověčenstvo dosud ještě nezažilo.

Neméně hrůzyplný jest obraz, který o světě a o životě lidském pantheismus před zraky naše předvádí.

Kdežto podle materialismu jest svět jediným toliko mechanickým strojem, jehož jednotlivé části jsou spojeny a spjaty fysickým zákonem mechanického pohybu, prohlašuje pantheismus svět se všemi jednotlivými bytostmi jeho za jediný fysický organismus, jež oživuje jen jediný princip životní. V tomto světovém organismu nemají jednotlivé části účelu v sobě, nýbrž berouce účast v životě celku, jsou jen pro tento celek. A poněvadž pantheismus stotožňuje úplně svět s Božstvem, jest i v člověku, jakožto vrcholu a chlumu Božstva, všecko „per eminentiam“ (po výtce) Božské. Božská jest jeho bytnost, Božské jest jeho tělo, božská jest jeho duše, jež není než vniternou stránkou těla. Božské jsou veškery síly a mohutnosti lidské, Božské jsou též všechny činnosti sil těchto. Božský jest veškery život lidský. Božské jsou všechny jeho náklonnosti, všechny jeho vášně a náruživosti, všechny jeho chtiče a pochoti. Všecky mrzké rozkoše, kterým se člověk oddává, jsou právě tak Božské a proto právě tak dobry a oprávněny jako nejvznešenější skutky jeho. Jako v jednom člověku Božstvo dostupuje vrcholu svého vývoje sebezapíráním, láskou k bližnímu, vůbec ctností, tak dochází tohoto cíle v druhém člověku vášněmi, sobectvím, rozkošnictvím všeho druhu, vůbec nepravostí. Ctnost a nepravost jsou toliko dva na pohled různé, ale podstatně úplně rovné, a proto zcela stejně oprávněné momenty v životě Božstva. Ctnost a nepravost jsouce nutným projevem Božského světového života, liší se od sebe jen poměrně, asi tak

jako pozitivní a negativní pol v elektríně. A jako účinnost elektriny nedá se bez tohoto dvojího polu ani mysliti, podobně i vývoj Božstva v tomto světě jest ctností a nepravostí stejnou měrou podmíněn. Ctnost a nepravost má ve světovém vývoji úplně stejný význam, stejnou oprávněnost. Poněvadž Božstvo ve svém životě naprosté nutnosti jest podroběno, a následovně tak, jak se ve světě vyvíjí, vyvíjeti se musí, nemá ani člověk žádné svobody. Jako květ na stromě nemůže si podle libosti tvaru, barvy, vůně, krásy atd. dáti, nýbrž nucen jest přijati tvar, barvu, vůni, krásu atd., kterou povaha stromu s sebou přináší, podobně i člověk jest ve veškerém svém životě životem Božstva ve vnějším světě se vyvíjejícího úplně určen, determinován.

Každý jeho krok, každý pohyb jeho údů jest krokem, jest pohybem Božstva, každým pocitem, každou myšlenkou cítí a myslí v něm Božstvo, každá snaha, každý skutek jeho jest snahou a skutkem Božstva. Bůh jest člověkem a člověk jest bohem. Člověk jest sám sobě bohem, nad sebou a mimo sebe nemá jiného Boha.

Ačkoliv jest člověk bohem, ano nejvyšším jeho vrcholem a chlumem, přece žádný jednotlivý člověk neví, proč vlastně na světě jest. Vždyť Božstvo samo, které světovým vývojem ze své původní nevědomosti teprve k poznání se prodírá, neví, odkud jeho původ a kde jeho cíl. Ačkoliv tedy člověk pantheismem až k závratným výšinám samého Božstva povznesen jest, přece ani tolik neví, co každá rozumná bytost věděti musí, má-li vůbec ještě rozumnou bytostí slouti. A neví-li, odkud se zde vzal a k čemu slávy Božské (!) zde došel, tím méně si může vysvětliti ohromné ty rozdíly, které všude nejen ve přírodě, nýbrž i v životě lidském se jeví. Proč jeden člověk narodiv se z rodičů zámožných po veškeren svůj život bez práce a starostí oplývá všemi pozemskými statky, a proč druhý jest odsouzen po veškeren život svůj bídu a nouzi snášeti, — na tuto otázku nemá pantheistický bohočlověk žádné odpovědi.

Pantheismus stotožňuje Boha se světem, ničí veškero náboženství, a popíraje zároveň svobodu lidskou a mravnost na ní založenou, činí všechen život lidský zhola nemožným. A proto jest věru nesnadno rozhodnouti, je-li materialismus anebo pantheismus absurdnější a ve svých konsekvencích pro člověčenstvo nebezpečnější.

¶ Obojí blud hlavně v tom záleží, že prohlašuje tento nahodilý, časový, konečný, podmíněný svět za bytost nutnou, věčnou, nekonečnou a naprostou. Toť první a základní absurdnost materialismu i pantheismu. A poněvadž takto obojí tato nauka skutečnou jestotu, kterou svět má, mění v jinou jestotu, které svět nemá a nikdy míti nemůže, musí všecky důsledky, ku kterým materialismus a pantheismus dochází, býti již a priori lichy a

bludny. A tato lichost a bludnost jeví se především na člověku. Kdežto materialismus činí z něho pouhý konglomerat atomů nahodile shluklých, prohlašuje jej pantheismus za kvintessenci samého božstva!

Křesťanská filosofie však dokazuje, že člověk skládá se z těla a z nesmrtelné, podle obrazu Božího stvořené duše, a proto není ani pouhým konglomeratem atomů, ani bytostí Božskou. Jeho místo jest uprostřed mezi hmotou a mezi Božstvem. A v tomto postavení středním záleží právě pravá jeho důstojnost a vznešenost. Materialismus zbavuje ho toho, co jej nade všechny ostatní světové bytosti povznáší, co jej činí člověkem, kdežto pantheismus, povznášeje ho k závratné výši samého Božstva, činí z něho bytost na výsost pitvornou, holou karikaturu.

Věru myšlenka, že člověk, jenž jak ve svém tělesném, tak i duchovém životě tolika bídám a strastem podroben jest, jest bytostí Božskou na nejvyšším stupni jejího vývoje, jest tak pitomá a absurdní, že nelze věru ani pochopiti, jak jest možno, aby člověk, jenž jen poněkud logicky myslí, na ni mohl připadnouti. Tolik však jest jisto, že buď materialismus aneb pantheismus jest nutnou konsekvencí, k níž posunutí lidské jestoty z jejího přirozeného postavení nutně pudí. Nechce-li člověk býti tvorem Božím, k tomu určeným, aby Tvůrce svého poznával, ctil, miloval, jemu se klaněl, a tak své konečné blaženosti stal se účastným, snižuje se buď na hroudu hlíny, jež nemá žádného rozumného původu a účelu, aneb ze sebe dělá směšného šaška, jenž zachmuřuje úmyslně oči přede vší svou omezeností, za bytost Božskou se pokládá, sobě samému se koří a na veškerém světě žádá, aby mu též Božskou poctu vzdával. — I tu vidíme, jak vznešené stanovisko zaujímá křesťanská filosofie, která hájíc pravé přirozenosti světa vůbec a člověka zvláště, vyhýbá se obojímu úskalí, na které jak materialismus tak i pantheismus naráží.

Křesťanský názor o světě jest tak vysoko povznesen nad nauku materialistickou a pantheistickou, že jen nevědomost aneb zlomyslnost může tvrditi, že názor tento moderní vědou jest již překonán.

Názor křesťanský nejen jest prost vší absurdnosti, která jest vysoko jako hora v materialismu a pantheismu nakupena, nýbrž dokazuje svou vniternou pravdu též svým blaživým vlivem, kterým na veškeren lidský život působí.

Kdyby se materialistická a pantheistická nauka zcela důsledně v život lidského pokolení uvedla, lidský život stal by se nemožným. A proto kdybychom i odezřeli od její vniterné nepravdy, již sám praktický život lidský proti ní protestuje. A toť zajisté nejjasnější a nejjistější kriterium, podle něhož každý, kdo má jen jiskru zdravého rozumu, o bludu materialismu

a pantheismu se přesvědčiti musí. Kdo jen povrchně uváží, (a k tomu není věru žádné veliké učenosti zapotřebí, zdravý rozum k tomu stačí), jak by vypadal život jak jednotlivce tak i veškeré společnosti lidské, kdyby ve všech svých projevech a vztazích byl úplně na zásadách materialistických a pantheistických zbudován, tenť musí s ošklivostí se odvrátiti od nauky, která ve svých konsekvencích všecky základy lidské společnosti podkopává a ku všeobecné socialní revoluci s naprostou nutností pudí. Náš moderní socialismus podává k této pravdě až příliš jasnou a každému srozumitelnou ilustraci. —

A jako materialismus a pantheismus především svými konsekvencemi pro praktický život svou vniternou absurdnost a lichost každému člověku zdravého rozumu zcela jasně na oči staví, tak dokazuje křesťanský názor světový svou pravdu rovněž svým blahodárným vlivem na život jak jednotlivce tak i veškeré společnosti lidské. My, již žijeme od svého mládí v ovzduší materialismem částečně již prosáklém a prosyceném, nedovedeme si již ani přibližně představití blaha a štěstí, které by po veškeré společnosti lidské se rozlévalo, kdyby křesťanství národové učinili zase křesťanský názor světový svatým pravidlem jak soukromého tak i veřejného života svého. Komu z nás popřál Bůh zvláštního štěstí, že měl zbožnou křesťanskou matku, zbožného křesťanského otce, že strávil aspoň prvá léta svého života v kruhu zbožné křesťanské rodiny, ten zajisté vzpomíná na mládí své jakožto na dobu rajského blaha a štěstí. I když bída a nouze krušila srdce otcovo a matčino, a mrazivě dotýkala se i útlých srdcí dítek, tu křesťanská víra, naděje a láska umírňovala, povznášela a posvěcovala všecky strasti a trudy jak rodičů tak i dítek a vylévala tajuplné kouzlo po životě veškeré rodiny. A co jest lidská společnost, než rozčleněná a rozvětvená rodina? A může-li křesťanská rodina i v nouzi požívatí pravé spokojenosti, pravého blaha a štěstí, proč by i lidská společnost na křesťanských zásadách úplně zbudovaná nemohla i při poměrném nedostatku mnohých svých údů býti šťastna a blažena? Vypravují-li nám naši otcové, jak ještě před 50, 60 lety každá obec, každé město bylo jednou křesťanskou rodinou, ve které druh s druhem se sdílel o všechny slasti a strasti, připadají nám zvěsti tyto již jako báje z dob dávno minulých. A přece již tenkrát nebyl život u nás úplně na křesťanské lásce, naději a víře zbudován. Již tenkrát materialistický egoismus pokoušel se rozpoutati ony svazky, kterými v dřívější lepší době křesťanská láska všechny členy společnosti lidské jako bratry a sestry jedné rodiny ovinula. A kdyby v době nynější, která svými úžasnými výzkumy a vynálezy síly přírodní službě lidské pořád více podrobuje a

tak člověku stále nové zdroje blahobytu otvírá, byla společnost lidská proniknuta naukou Kristovou, jaké blaho a štěstí by se z každého nového vynálezu, jenž nyní z pravidla jen jedné nepatrné části jest ku prospěchu, všem ostatním však jen záhubu a neštěstí přináší, musilo po všech vrstvách a stavech společnosti lidské rozlévati! Kdyby nynější společnost byla ještě křesťanská a ve svém pokroku ve všech oborech svého života věrně se řídila zákonem Kristovým, musilo by na světě zavládnouti blaho a štěstí, o němž nyní ani slabé předtuchy si utvořiti nedovedeme. Ovšem že zde na světě již nikdy ztraceného ráje ve veškerém jeho dosahu nenalezneme. Avšak tolik jest jisto, a dějiny člověčenstva přejasně tuto pravdu dokazují, že čím více člověčenstvo se snaží, zaříditi život svůj podle pravdy Kristovy, tím více přibližuje se již zde na světě ku blaženosti stavu rajského; čím však více ve svém životě se křesťanskému názoru světovému odcizuje a buď materialismu nebo pantheismu se v náruč vrhá, že tím bídňějším a nešťastnějším se stává, i kdyby snad při tom na vrcholu osvěty a vzdělanosti stálo. Naše doba, jež dosud netušeným pokrokem věd a umění vším právem se honosí, podává nám věru výstražný příklad, jak lidská společnost, jež se křesťanství odcizila, může přese všechny svoje podivuhodné osvětové vymoženosti přece býti jen bídna a nešťastna. Když Židé se kdysi nad Spasitelem horšili, že se vydává za Syna Božího, pravil k nim: „Nečiním-li skutkův Otce svého, nevěřte mi; pakli činím, a nechcete-li uvěřiti mně, skutkům uvěřte, abyste poznali a věřili, že ve mně jest Otec a já v Otci.“¹⁾ Kristus Pán tedy ze skutků svých na prvním místě dovozoval Božství své. A podobně i křesťanství poukazuje na důkaz pravdy svého světového názoru na blahodárné účiny, které má na veškeren život lidský, jakmile jen může svojí naukou a svými spásonosnými prostředky v tento život jak náleží zasáhnouti. Kdežto materialismus a pantheismus všude jen neštěstí, bídu, nouzi, zoufalost, násilné, krvavé převraty přináší, kdekoli vliv svůj na společnost lidskou jeví, rozlévá křesťanský světový názor po životě lidském blaho a štěstí tím bohatším tokem, čím více v něj vniká a čím hlouběji a všestranněji jej podle svých zásad zařizuje a upravuje. A proto i kdyby snad materialismus a pantheismus v některé době společnost lidskou více méně ovládl, musí se sám o hrůzyplné účiny, které vláda jeho má vždy v zápětí, rozbiti a ustoupiti zase křesťanskému názoru světovému, jenž ze trosek, ve které materialismus a pantheismus lidské pokolení proměnil, počne ihned budovati nový společenský řád, plný blaha, štěstí a Božího požehnání.

¹⁾ Jan, 10, 37. 38.

Proč obhájcům víry je potřebí všimati si věd přírodních.

Napsal *Dr. Fr. Nábělek.*

I.

Tomáš Štítný vyslovuje se o přírodě takto: „Svět tento jest jako obecné všem kniehy kakés, ježto sú psány boží rukú t. mocí Boží a múdrostí, a každé stvorenie oblášť jest jako slovece těch kněh, ježto jsú k ukázání moci jeho a múdrosti.“

Boleslav Jablonský, ač nejso přírodozpytcem, napsal mládeži o přírodě známá, vele památaná slova: ... „Jestíť jedna velká kniha — bez omylu, bez vady, — a ta velká svatá kniha — slove kniha přírody. ... Nevěř vše, co z péra vyjde, — k přírody rtům nakloň sluch: — v knihách mluví jenom lidé, — v přírodě pak mluví Bůh.“

Boj důležitější všech bojů jest zajisté boj za víru, za náboženství; běžít tu o blaho lidstva nejen věčné, nýbrž i o blaho časné. K boji tak důležitému potřebí jest bojovníků neohrožených, jichž neodstraší ani muky, ani smrt; takovými bojovníky byli odjakživa a jsou bojovníci z přesvědčení. Však přesvědčení to musí býti takové, aby se žádné strany nemohlo býti otřeseno, takové, aby i sám za pravé uznal rozumem člověk, co pojal za pravé spoléhaje na autoritu; sice kdyby rozum jeho byl na váhách a pevně nestál, již obháje nepodnikal by boj s úplnou rozhodností a platila o něm slova Kollárova: „...kdo se pravdu háje obává, — ten jí více škodí nejso věren. sobě.“

Ku přesvědčení o Bohu, jakožto podstatí pravého náboženství, vede ne na posledním místě studium věd přírodních; těchto dbáti jest obháje víry, aby i s této strany byl přesvědčen a nemohl býti oslaben u víře, čta spisy, v nichž proti víře užívá se věd přírodních. Ale kdo má povolání jiné, než aby byl přírodozpytcem, nebude míti ani tolik pokdy a po ruce pomůcek, aby sám zpytoval; není též potřebí, na to jsou odborníci, kteří i všechn život zasvětili té vědě, postačí, aby obháje byl zpraven o výsledcích těchto odborníků, sám však aby byl v té vědě vzdělán, aby spisy takové mohl čísti s prospěchem a užívati jich jako zbraně. Vojín též zbraně sám nevyrabí, bývá toliko v nich cvičen, aby věděl, jak se s ní zachází. Proto obháje kromě jisté míry vzdělání ve vědách přírodních výborně poslouží již rozhled a známost o tom, co odborníci těch věd vykonali.

II.

Přírodozpytcové zajisté pátrajíce po příčinách zjevův uznávají zásadu příčinnosti, majíce za pravé, že každý zjev, každá změna má nějakou příčinu; poněvadž do nekonečna nazpět jiti nelze, zdravý rozum nezbytně

domyslí se příčiny první všech zjevů a změn, domyslí se Boha. Kdo by neuznával příčinnosti, ten by musel uznati za pravé dění bezpříčinné, dění nahodilé. Pak by bylo nesmyslné pátrati po zákonech v přírodě platných, ten vzdával by se poznání a vědy vůbec. Pro koho na světě nic jiného by nebylo než hmota, musil by pohyb na př. prohlásiti za nevzniklý, věčný, jak někteří i za to mají; ale tomu odporují zase jiní přírodozpytceové, a to nejslavnější, jako Thomson, Clausius, Planck, Helmholtz a j. Odkud tedy pohyb, jestliže hmota sama sobě jsouc ponechána, přirozeně vyhledává klidu? Materialistům by pohyb věčný, hmotě vlastní, byl velmi vítaným a čeho si přejí, to i rádi věří a nejsou kritickými v té věci. Du Bois-Reymond pokládá vznik pohybu za hádanku, jemu hnutí není vlastností hmoty, bez něhož hmota by nemohla býti hmotou. Práví, že duch náš na základě principu příčinnosti hmotu nemůže si mysliti původně než v klidu a stejnoměrně rozdělenou. Jemu vznik pohybu musí býti hádankou, poněvadž první příčinu pohybu hledati v bytosti nadpřirozené, jemu za dobré se nevidí. Jest uznání hodna aspoň jeho upřímnost. Slavný Aristoteles užívaje zdravého rozumu, první příčinu pohybu našel v bytosti nadpřirozené a nazval ji *ἀκίνητον κινούν*, co hýbe, samo jsouc nehybné. Anaxagoras domyslí se původce pořádku a zákonnosti přírody a nazval jej *νοῦς* (rozumným duchem). Aristoteles jej proto chválí nad jiné mudrce a jmenuje jej střízlivým mezi opilými, ale vytýká mu, že toho principu neuvžívá ku vysvětlení výjevů; před Aristotelem i Platon jej haní, že uvádí jen mechanické příčiny; i někteří novodobí filosofové haní starého Anaxagoru pro tento *νοῦς*, že zbytečným způsobem rozmnožil principy vysvětlovací. Právě tyto výtky zdají se mi býti velmi důležité: dosvědčuje se jimi, že Anaxagoras hledaje ve zjevech příčiny mechanické, jimi nevystačil a nezbytně byl veden k bytosti nadpřirozené tím jen, že zdravému rozumu neodporoval, když jej k té bytosti vedl.

Jemu nebyl tento *νοῦς* domněnkou pro pohodlí, abych tak řekl hodinářem, kterýž by místo stroje za ciferníkem sám točil ručičkami, nýbrž byl jemu strůjcem stroje hodinového, jenž moudře jsa sestaven, sám ukazuje čas. Hledaje příčin mechanických, chtěl pochopiti působení toho stroje, a tak zajisté rozumně jednal, a nemůžeme ho za to nechváliti. Proto pochopujeme odpověď, jakou dal Laplace Napoleonovi na otázku, proč ve svém díle: „Exposition du système du monde“ nejmenuje Boha: „Sire, je n'avais pas besoin de cette hypothèse“ (nepotřebuji té hypotese). Právíme jen, že pochopujeme tu odpověď, nepravíme, že by Laplace měl pravdu touto odpovědí, že by totiž povstání naší soustavy sluneční dalo se dostatečně vysvětliti jen z mechanických příčin. Kam by dospěly vědy přírodní, kdyby

přírodopytceové nám tážícím se, jak to neb ono se děje, odpovídali, že to způsobuje nějaká bytost vyšší; bylo by to pohodlné pro ně. Ať ve přírodě hmotné děje se všecko třeba mechanicky, nám jest mechanismus ten studovati, i tam příčiny mechanické klásti, kde jich ještě zřejmě nevidíme. Čím více zákonnosti objevíme a účelnosti, tím menší bude pravděpodobnost, že by stroj tak velikolepý byl mohl povstati sám od sebe nebo náhodou, a nezbytně jako Anaxagoras přivedeni budeme ke strůjci toho stroje, ku stvořiteli světa. Sv. Augustin jakožto filosof přichází ku poznání stvořitele světa přemýšlením a ne bezprostředně z podání biblického.

Jako pohyb v říši neorganické jest záhadou, tak ještě více život v říši organismů. Odkud ten život? Ti, kdo nechtějí utéci se zde bytosti nadpřirozené a jsou upřímnými dosti, praví: nevíme a nebudeme věděti, „Ignoramus et ignorabimus,“ nevíme a nevíme (Du Bois-Reymond), jiní dovozují povstání života bez působení vyšší bytosti. Dvozují, ale nedovedli toho ještě.

V přírodě nemůžeme nespátřovati účelnosti a sami atheisté jí nepopírají; účelnost aby povstala sama sebou neb náhodou tak jest možné, jako ve skutečnosti stalo se, co v pohádkách se vykládá, jimž věří toliko malé nerozumné děti, a mysletí se dá tím způsobem, jak smyšleny byly báchorky. Jakmile posvítíme si na ně rozumem, mizí hned možnost skutečná. Počet o pravděpodobnosti nám ukazuje nemožnost, aby účelnost vznikla náhodou. Z důkazů o jsoucnosti Boží obecně důkaz vedený z účelnosti, čili důkaz teleologický nejvíce se zamlouvá a dosud nepozbyl váhy ani mezi filosofy. I kdyby hmota byla věčná a původně v pohybu, aby kupila se k sobě, a pohyboval se ten neobsáhlý počet jedinců náhodou tak, aby povstala ona harmonie, již spatřujeme v přírodě, rozum neuzná. Práce přírodopytce jest, zákony přírodní zkoumati; stojí-li ty zákony ve službách nějaké bytosti, jež by měla se k přírodě jako mistr k dílu, toho ve zjevech bezprostředně nenajde. Kámen se zdi shozený zlým úmyslem, aby mimodoucím zabil, tak padá, jako by shodil jej vítr neb někdo v dobrém úmyslu, aby snad někdy větrem jsa svržen, někoho nezabil. Přírodopytceové pokud zkoumají skutečné zjevy ve přírodě, konají práce, jichž výsledkův užívá teprve filosof neb on sám, pokud jest i filosofem, a odtud teprve cesty jich se dělí a rozcházejí, zdaž na pravo neb na levo, mnohdy rozhoduje pouze vůle a přání, a člověk může i pravdy nepřijati a skutečně i vždycky nepřijímá, když ta pravda jemu překáží a jest nepohodlna.

Ale možno snad ještě vyhnouti se tím způsobem, že umístíme pouze v mysli lidské zákonnost a účelnost v přírodě spatřovanou, že řekneme: člověk, duše lidská — ať již ona jest cokoli — jest tak způsoben, že tu zákonnost, účelnost spatřovati musí, jako by spatřoval v barvách červených

i ty věci, jež o sobě červený nejsou, kdyby mu přirostly brejle z červeného skla k očím. Byla by to sice nezbytná představa, ale přece jen pouhá představa v mysli, kteráž se skutečností by se srovnávala. Tak by se dalo říci snad, kdybychom tu zákonnost a účelnost hned spatřovali všude a bez výmínečně. Spatřujeme sice celkem zákonnost a účelnost, a to tím více, čím hlouběji vnikáme, a soudíme pak, že bude všude. Ale co to stojí práce, než zákonnost někdy se objeví a účelnost!

Někteří hvězdáři soudí na př., že hvězdnaté nebe svědčí dříve o desorganisasi těl nebeských, než o centralisaci; Secchi má za to, že jest i v celku zákonnost, jež dosud není objevena. Vždyť známe pohled na nebe jen ze soustavy našeho slunce, s Alkyone v „kuřátkách“ byl by jiný. Podobně se to má i s účelností třeba jistých částí lidského těla, jichž účel neznáme. Snad někdy měly důležitý úkol a nyní jsou ještě jen jako rudimenta — ale nevdají v ničem. Co vše nebylo již vměstnáno do mysli lidské! I všechn svět viditelný, ba i sám prostor nezměrný umístěn v mysl lidskou jako představa nezbytná sice, ale přece jen jako představa — faenomenon bene fundatum.

To pak v té mysli již všechno má místa dosti a možno pak popřítí již skutečnost a jsoucnost mimo mysl všeho. Fysik beze skutečného prostoru se neobejde, neb z pohybu vysvětluje úkazy, a pohyb bez prostoru jest nemožný. Ovšem bude již potřebí dokazovati jsoucnost prostoru. O tom jindy. Zde má jen krátce býti poukázáno na důležitost věd přírodních pro obhájece náboženství; protož uvedeni budtež jen někteří svědkové v té věci nepodezřelí. Bacon Verulamský praví: „Nikdy Bůh nečinil divů, aby obrátil atheisty, poněvadž na to dostačují úplně jeho díla.“ Rousseau počínaje chovance učiti náboženství, vede jej pozorovat východ slunce. Voltaire praví: Všechna příroda hlásá, že jest Bůh.

III.

Tak studium přírodních věd může prospěti theologovi. že ho utvrzuje v přesvědčení o věci, kteréž hájí. Vůči pak těm, ku kterým mluví, užívaje příkladů z věd přírodních, dodává svým slovům váhy, a tím mnoho zmůže. Jemu často činiti jest s lidmi, již nemají sice zlé vůle a nejsou nepřátely náboženství, ale pochybují o pravosti podání biblického, poněvadž snad četli spisy protináboženské a byli jimi zvikláni ve víře. Však i k lidem jest mu mluvit, kteří vůbec nevěří. Nezřídka jsou to lidé, kteří čtou knihy vědecké, protináboženské; sami nemajíce důkladných známostí, neznamenají nesprávností v důkazech proti náboženství a přijímají je za pravé. Co pořídí se u takových lidí citaty z Písma sv., když v ně vůbec nevěří? Příroda popřítí se nedá: odtud pak jedině možno učiniti počátek.

Ale jak bojovati proti těm, již jsou zásadními nepřátely náboženství a bojují proti němu přírodními vědami? Bylo řečeno, že přírodní vědy vedou k Bohu; jak mohou tedy býti lidé též, kterým vědy přírodní jsou zbraní proti náboženství? Nahoře bylo podotknuto, že vědy přírodní samy o sobě to nejsou, že záleží mnoho na vůli toho, kdo jich užívá, jak jich užívá. Srdcem chladným, umem suchým — Za pravdou se sháněje, — Uslyšíš jen šumem hluchým — Znítí vždy své kročeje. (Fr. L. Čelakovský.)

Čeho si přejeme, rádi přijímáme za pravé; jindy pýcha brání uznati pravdu, někdy i s upřímnou vůlí pravdy hledající, mineme se s ní a bloudíme; hůře jest, že zásadní nepřítelství nás činí neschopnými pravdu uznati, byť jinak zřejmou; nejhůře jest, a též se děje, že i pravdě uznané odporujeme a ji zavrhuje. Proti těmto ovšem jako osobám nic nepořídíme, těm království pravdy jest uzavřeno, ale aspoň útoky jejich lze snad se slabiti a odraziti, aby nezamezovali cesty k pravdě jiným, jiných nesváděli a jim neškodili. Proti těm, již bojují přírodními vědami, možno užiti jen věd přírodních za zbraň. Doba naše jest doba přírodních věd. Co by pořídil nyní i sám Žižka se svou zbraní, již jindy vítězíval, proti Kruppovým dělům a novým zbraním? Kdyby vstal, zajisté by užil zbraní nových a nového způsobu válčení, a vítězil by zase. Jak nedostatečna byla znalost přírody za dob sv. Tomáše Aquinského; kdyby nyní vstal, užíval by jiné zbraně a vítězil by zase. Nám jest obracet se ku starým filosofům a hleděti vystihnouti jejich ducha, ale chopiti se zbraně, jaké žádá čas, a v boji, o němž jest tuto řeč; jsou to vědy přírodní, jichž jest užiti za zbraň. I pevná skála, na níž stojí hrad jindy nedobytný, neodolá dynamitu, jestliže ten, kdo jí hájí, nezabrání nepříteli přístupu k ní, nelze-li jinak, tedy opět dynamitem. Náboženství jest lidstva útočiště a hrad, bez něho není pravého blaha, ani časného; kdo tohoto hradu hájí, hájí i časného blaha.

Mýlil by se, kdo by myslil: běží o věc Boží, a Bůh dá vítězství. Bůh nás nepotřebuje, my potřebujeme Boha. „Pán Bůh dává požehnání, ale do chléva sám nevhání.“ Pohleďme za jasné noci na nebe! Hvězdáři počítají tam dvacet až třicet milionů hvězd; to jsou samá slunce, a snad mnohem větší než jest naše slunce, jež má více než osmsetkrát tolik hmoty co všecky jeho oběžnice dohromady; každé z těch sluncí může míti aspoň tolik oběžnic (nám neviditelných), co naše slunce, a každá z nich může býti obydlena: země naše, jakkoli tak veliká, že její velikost nedovedeme sobě představit, není mezi těmito nebeskými tělesy v prostoru světovém ani práškem míhajícím se v paprsku slunečním ve velikém domě. Mohlo-li Fariseům a Saduceům, spoléhajícím se na praotce Abrahama, řečeno býti: „A nemyslete, že můžete říkati sami u sebe: otce máme

Abrahama; neboť pravím vám, že může Bůh z kamení tohoto vzbuditi syny Abrahamovy“ (Mat. 3, 9), nemohlo by tím více řečeno býti o spoléhajících se na zaslíbení Páně, jehož jsou nehodni: pokolení nestatečné, hodné aby zahynulo, což nemůže Bůh vzbuditi sobě na každé z hvězd národů hodných jeho lásky a milosti? — Nám dáno poznati zdroj blaha, dán nám rozum a prostředky toho zdroje užívati, o nás samy běží: na nás jest, abychom toho zdroje hájili. Zасыpává-li nám zdroj ten zlá vůle nepřitele, a my nečinně přihlíželi spoléhajíce jen na cizí pomoc, místo abychom zmužile chopili se zbraně, sami bychom svůj osud tím zavinili. Tou zbraní za doby naší jsou vědy přírodní.

Tak tedy vidno, že studium přírody obhájejí víry jest s prospěchem již pro jeho vlastní osobu, potřebno proti pochybovačům a nezbytno proti nepřátelům. A kdyby i více neposkytovalo než odrážeti útoky, tož i ten užitek byl by neocenitelným. — Však již končím, a to s kým jsem začal, slovy našeho Tomáše Štítného: „Protožt dobré jest, dívati se tomu, ež jest Buoh tak mnoho věcí zpořiedil krásně a tak slušně; ale i tomu dobré jest, ježto umie vnější krásu božskou obrátiti k užitku duchovnímu, ež nevelne milostí k stvoření, krásně a slušně zpořiezenému, ale od stvoření k Stvořiteli, ježto j' to tak řádně vyvedl, obrátí milost... A velí rozličnému stvoření, i nerozumnému, chváliti Boha, jež nemóž znáti Boha; ale to miení, ež člověk vida a opatře a pilně znamenajě všeliké stvoření a všeliký pořád v něm, má mysl obrátiti k božie chvále, ježto j' všeho krásného nejkráššieho krása, a tak divná, že k nie přirovnávajiec všelikú krásu, i krása by se nezdála; neb nade vše j' krásy múdrost jeho.“

O našich jménech vlastních.

S hlediska hlavně vlasteneckého uvažuje *F. Bartoš*.

I. O jménech křestních.

„Ve středním věku, až do konce 12. století, užíváno bylo jak v jiných zemích, tak i v Čechách, jen samých jmen osobních, kterážto my nyní nazýváme křestními; o příjmeních, o jménech rodných a dědičných, neslýcháno nikdež před 13. stoletím. Bylo-li kdy potřebí větší, určitosti, přidáváno k osobnímu také otcovo jméno (patronymie), a nazývání na př. Kojata Všeborov (t. syn), Mutina Božejov, Trojan Velislavov atd., — jako podnes u Rusův.“¹⁾

¹⁾ F. Palacký, Radhost, I. 115.

I u našeho lidu jméno křestní je posud jménem hlavním; jménem křestním, nikoli příjmením oslovují se naši lidé navzájem a mluvíce o třetí osobě přidávají na rozlišenou ku křestnímu jménu patronymicum jména rodinného: Jozef Vychodilů, Martin Novosádů atd. Dokud příjmení nebyla ustálena, brávalo se za patronymicum osobní jméno otcovo; odtud častá nynější příjmení na *ů* nebo *ůj*, v některých osadách zvláště hojně se vyskytující, na př. ve Všemíně na Vyzovsku: Jakubů, Janů, Martinů, Matoušů, Štěpánů, Tomášů.

Jméno křestní, jsouc jménem osobním, žije a zaniká se svou osobou; volba jeho je svobodna a celkem neobmezena. Přece však zvykem ustálila se jistá jména křestní i jejich zvláštní tvary, jiná v jiných krajinách. Na Zlinsku na př. v dědinách dávají se skoro výhradně jen tato jména křestní: Francek (Fraňa), Jozef (Jožka), Janek, Martin, Tomeš, Ignác, Štěpán, Antoš, Petr, Pavel, — Anča, Marýna, Jozefa, Francka, Rozýna, Veruna, Běta. Dal-li kdo dítěti jméno v osadě neobvyklé, pokládalo se to za vypínavé panštění: „Hleďte pána,“ pravili, „dal si chlapcovi Karel!“

Na Hané oblíbena jsou jména: Fabiš (Fabian), Froliš (Florian), Gabryš (Gabriel), Jura, Šimek (Šimon), — Jenofa, Petruša, Maryša, Polina, Kača.

V Hodslavicích a v Mořkově na Jicku jméno křestní se mění a jako roste s věkem osoby pojmenované. Děvčátku na př. říkají ode křtu Maňda, školačce Manda, děvčeti od 12 do 18 let Mařa, vyspělé dívce pak Mariana. Tak mění se též: Nynka, Nýna, Nynča, Rozína.

Na Kunštátsku malým hochům říkají: Frantík, Honzík, Lojzík, Tondík, Dolfík, Kadlík, Pepík, — dospělejším: Franta, Honza, Lojza, Tonda, Dolfa, Karela, Joba.

Táž křestní jména mají v různých krajinách různý tvar a v tomto zdomácnělém tvaru se jich tam vždy užívá. Antonínu na př. na západní Moravě říkají Hantoň, na Brněnsku Tonda, na Zábřežsku Tošín. Jan má na Brněnsku původní tvar Johanes, ve Slezsku zkrácený Hanes, na západní Moravě Hanys. Jozefa Slováci jmenují Ozefem, Valaši Jezofem nebo Jozófem, Horáci Jogzou nebo Jobem. Martinovi Valaši říkají Mach, Mikuláši Mika nebo Mikula, Michalovi Miška, Mička, Miček atd.

Tak i naši sv. apoštolé do let šedesátých sluli vůbec Crha a Strachota, a tak uváděni byli i v kalendářích na den 9. března. Jméno Crha bývalo častým jménem křestním a stalo se i příjmením. Nynějším svým pravopisem Cyrill toto jméno nabylo podoby zcela cizí a stalo se nepopulárním. Žáček Cyrill, sotva se počne učit psátí a své jméno podpisovati, musí se učit dopouštěti ve svém vlastním jméně hned tři hrubých chyb proti pravopisu českému.

Ze svobody voliti dítěti jméno dle své libosti vyňaty bývaly, a v některých krajinách jsou posud, veřejným míněním a ustáleným zvykem toliko závitky (svobodné matky). „Závitka nesměla určití svému dítěti jméno, jaké chtěla, nýbrž byla vázána starým zvykem pojmenovati je jménem svatého, na nějž se narodilo, na př. Spiridion, Pantaleon, Germana; tak že nemanželské děti už podle jmen křestních se poznávaly“ („Náš Domov,“ III. 238, ze Slezska). Podobně píše paní Vlasta Pittnerová ze Žďárských hor: „Což nevíte, že takové (nemanželské) dítě dostane jméno, které si doneslo, ať je ten den jakéhokoliv svatého?“ („Na rychtě“ 120.)

Nemanželští synové dostávali i příjmení (pův. přezdívký) odvozená od křestních jmen svých matek. Takových příjmení zachovalo se doposud dosti hojně, na př.: Aleňák, Apoleňák, Babušák, Běťák, Dořák, Evják, Františák, Hadvizák (Hadviga), Mařák, Marušák, Polušák, Poleksiňák, Petrušák, Vendulák, Veruňák, Barbořík.

Hledíce k této krajinné ustálenosti a obmezenosti křestních jmen, k nepopíratelné svobodě rodičů voliti svým dětem křestní jména dle své libosti, jakož i k potupě jmen vnucených, dávným zvykem uznávané a trpce pocitované, nemůžeme schvalovati, přihodí-li se někdy, že kněz přes to všecko dítěti ze své vůle proti vůli rodičů jméno určí, obyčejně toho svatého, na jehož den dítě se narodilo. Činil tak na př. jistý mladý panáček na Valaších z toho prý dobrého úmyslu, aby se lépe rozeznávaly děti školní, z nichž mnohé měly stejná jména křestní i příjmení. Můžeme si mysliti roztrpčenost rodičů, když jim se křtu přinesli Abraháma, Izáka, Eleuthera, Kastora, Pafnuce, Papiniana, — Edeltrudu, Kordulu, Eulaliu, Emerenciu atd., jména to ústům našeho lidu namnoze přímo nevyslovitelná! Lid v tom neviděl než svévolnou a ničím nezaviněnou potupu, a důvěra i láska k dobrému jinak a vzornému panáčkovi byla ta tam. Pachmann ve své učebnici práva církevního o tom praví: „Takové libovůle nepotřebuje nikdo trpěti a může na útraty toho, jenž věc zavinił, žádati za změnu v matrice.“¹⁾

Ve vyšších vrstvách společnosti o volbě jména rozhoduje často jeho libý zvuk. K libozvučným takovým jménům romanským přibyla novější dobou také některá ženská jména maďarská, jako: Irma (Marie), Ilona (Helena), Juzsa (Julie). Z našich jmen křestních z téže příčiny dosti často vyskytá se jméno Ludmila. Ale mladé naše pokolení, mluvnický uvědomělejší svých předků, postřehlo na tomto jméně slavné kněžny a světice české kus nepřehlasovaného barbarstva a ušlechtilo je v Lidmilu. Zalíbí-li se také v této vypulérované formě v cizině, o tom lze důvodně pochybovati.

Křestní jméno maďarské uvízlo i na leckterém našinci jakožto památka

¹⁾ Dr. Jos. Medek v rozpravě „Jak vznikla příjmení,“ v „Nivě“ I. 100.

na nezdařené kulturní posláni jeho otce mezi Maďary. Za doby Bachovy totiž s úředníky německými i mnozí našinci posláni byli do Uher, šířit tam samospasitelnou. Neponěměli ovšem ani jednoho Maďara, naopak snažili se assimilovati aspoň svými dětmi s lidmi sebe silnějšími a mocnějšími. Stěhující pak se r. 1860. z Uher, přinášeli s sebou do staré vlasti Jánoše, Lájose, Šandory, Irmy, ba i pramaďarské Árpady.

Naše krásná domácí jména křestní časem docela vyšla z oběhu a z mody; zachovalo se jediné jméno Václav, ale namnoze v spotvořeném německém tvaru Vencl. Až v dobu našeho obrození někteří vlastenci na svém vlasteneckém křtu přibírali si ku svému prvnímu, kosmopolitickému jménu křestnímu druhé jméno vlastenecké. Tak přizval se Karel Erben Jaromírem, F. Čelakovský Ladislavem, Josef Chmelenský Krasoslavem, Josef Kamaryt Vlastimilem atd.

Od té doby jména česká vyskytují se už častěji jako skutečná jména křestní, a dle jejich většího nebo menšího počtu lze měřiti stoupání nebo klesání vědomí vlasteneckého.

Seznamy českých jmen křestních přinášejí i katolické kalendáře; není tedy proč, aby se jich častěji neužívalo, nežli se posud děje. I v této nemálo důležité věci mohli bychom býti více svými. Tak v kalendáři „Moravanu“ zaznamenána jsou tato česká jména křestní „podle martyrologia římského, Bollandistův a jiných spolehlivých spisů“: Boleslav (Magnus, $^{19}/_5$); Bořivoj (Abdon, $^{30}/_7$), Ctibor (Honorát, $^8/_2$), Čestmír ($^9/_1$), Dobroslav (Agathon, $^{10}/_1$), Duchoslav (Spiridion, $^{14}/_{12}$), Jaromír (Gebhard, $^{27}/_8$), Jaroslav (Valerian, $^{14}/_4$), Miloslav (Mansvet, $^{19}/_2$), Milota (Amandus, $^8/_4$), Pravoslav (Justus, $^2/_9$), Rostislav (Crescencius, $^{27}/_6$), Svatopluk ($^{31}/_{12}$), Václav ($^{28}/_9$), Vladimír ($^{24}/_7$), Vojtěch (Adalbert, $^{23}/_4$), — Božena ($^{29}/_7$), Dobravka (Benigna, $^{20}/_6$), Libuše (Amalie, $^{10}/_7$), Ludmila ($^{16}/_8$), Milada ($^8/_2$). — Myslím, že by nebylo nesnadno stotožniti takto jako překlad i jiná česká jména s původními jmény cizojazyčnými; zvláště by toho zasluhovalo ryze křestánské jméno Božetěch (opat benediktinského kláštera na Sázavě 1091—1096) a Božetěcha (manželka kronikáře Kosmy).

Poněvadž někteří kněži se zdráhají křtiti děti těmito jmény českými a křtí je jejich překlady cizojazyčnými a tyto zapisují do matrik, nebude na škodu uvést na pamět přesné učení církve katolické o křestních jménech, jak je vykládá prof. H. Weber v lineckém časopise „Theologisch praktische Vierteljahrschrift“ r. 1888.

V prvních dobách křestánských nebylo jméno na křtu měněno. Tak podrželi apoštolé svá jména aramejská. Ani Řekové a Římané na víru křestánskou obrácení nezměnili svých jmen. Ale již záhy vyskytují se

jména utvořená vztahem ku křesťanství: Athanasius, Redemptus, Charitas, Innocenc, Christianus, Christophorus, Theophilus, Theodorus, Deogratias. Z pokory první křesťané volívali si i jména nepěkná: Stercorius, Malus, Contumeliosus, Alogius.

Taková jména křesťanského významu dávána nejenom novorozeným dětem na křtu sv., nýbrž i dospělí někdy, jsouce křtěni své původní jméno změnili. Když se ptal náměstek Severus sv. mučenníka Petra Balsama († 291), jak se jmenuje, odpověděl: „Nomine paterno Balsamus dicor; spirituali nomine, quod in baptismo accepi, Petrus dicor.“¹⁾ Většinou však zůstávalo i později zvykem, že nedospělí křtěnci svá dřívější jména podrželi: Ignatius, Origenes, Tertullian, Ambrosius, Augustinus měli tato jména již přede křtem.

U národů germanských v prvních stoletích křesťanské doby dávána křtěncům skoro výhradně jména německá, tedy pohanská.²⁾

Do koncilu Tridentského nebylo o volbě křestních jmen závazného nařízení církevního. Církevní sněm Tridentský rozbírá zevrubně dogmatické učení o svátosti křtu, dává také nařízení hledíc ku praksi při udělování této svátosti, ale otázky o volbě jmen křestních nedotýká se ani slovem. Teprve katechismus Romanus, následkem církevního sněmu Tridentského roku 1566. vydaný, učí a nařizuje: „Nomen bapuzato imponitur, quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem et religionem in Sanctorum numerum relatus est. Ita enim facile fiet, ut quivis nominis similitudine ad virtutis et sanctitatis imitationem excitetur, ac praeterea, quem imitari studeat, eum quoque precetur et speret sibi advocatum ad salutem tum animi tum corporis defendendam futurum esse. Quare reprehendendi sunt, qui gentilium nomina, et eorum praecipue, qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consecantur et pueris imponunt: quum ex eo intelligi possit, quanti christianae pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari videntur, ut velint fidelium aures huiusmodi profanis nominibus undique circumsonare.“³⁾

¹⁾ „Jménem oteckým Balsamus se nazývám; duchovním jménem, které jsem na křtu dostal, Petr se mi říká.“

²⁾ Tak bylo i v Čechách. Sami vévodové a králové čeští z rodu Přemyslova (vyjmouc jen Oldřichy, Bedřichy, Kunráty) bývali pokřesťeni staroslovanskými jmény: Bořivoj, Spytihněv, Vratislav, Václav, Boleslav, Břetislav, Soběslav, Jaromír atd. Palacký, Radhost, I. 115.

³⁾ „Jméno křtěnému se dává, které se má vzíti od někoho, kdo pro vynikající duše zbožnost zařaděn jest do počtu Svatých. Tak zajisté snadno se stane, že každý podobností jména bude povzbuzován k následování ctnosti a svatosti, a kromě toho, že koho snaží se následovati, toho také bude vyzývati a naději míti, že mu bude přímluvčím k ochraně duše i těla. Pročež zasluhují výtky, kteří jména pohanů, zvláště těch, kteří byli právě největšími

Souhlasně s tímto nařízením ukládá *Rituale Romanum*, roku 1614. vydané: „Curet (sacerdos), ne obscoena, fabulosa, ridiculosa vel inanium deorum vel impiorum ethnicorum hominum nomina imponantur, sed potius, quatenus fieri potest, Sanctorum, quorum exemplis fideles ad pie vivendum excitentur et patrociniis protegantur.“¹⁾

Z uložení sněmu Tridentského (sess. XXIV de Reform. c. 2.) konány potom hojně synody diecesní a provinciální; mnohé z nich dotýkají se této věci, spravující se podstatně uvedenými nařízeními církevními s některými změnami dle místních potřeb. Hledíc k volbě křestních jmen, některé synody ponechávají dosti volnosti. Zákaz jmen *paganorum sive gentilium* vztahuje se věrojatně na jména vzata z pohanství řeckého a římského, zvláště z mythologie, která svým zvukem připomínala neřesti svých prvých majetníků. Zákaz takovýchto jmen pohanských týkal se hlavně humanistů, kteří takovými jmény své proticírkevní smýšlení na jevo dávali, nikoli však jmen starogermanských (a staroslovanských).

Přísnější nařízení některých synod, kterými se výhradně jen jména svatých za křestní jména povolovala, Řím sám v jistém případě uvedl na pravou míru. Když totiž papežský legat pro Indii, pozdější kardinal Tournon, dne 23. ledna 1704 dekretem nařizoval (*praecipimus*), aby se na křtu dle chvalitebného zvyku církve vždy dávalo jméno některého svatého z římského martyrologia, *Congregatio sacri officii* ze dne 22. dubna 1733 tento dekret pozměnila: *Deleto verbo „praecipimus,“* začož ustanovila přídavek: „Curet, quantum fieri potest“ dle *Rit. Rom.*

Pozoruhodno jest, že v Itálii samé a v jiných zemích romanských jsou ve zvyku leckterá jména křestní, jež se nenalézají v římském martyrologii a částečně nejsou ani jména svatých. Taková jména měli na př. kardinal Ercole Consalvi († 1824), církevní dějepisec a kardinal Caesar Baronius, dějepisec Cesare Cantù, papež Leo XII, dříve Annibale della Genga, kardinal Amerigo Fureira a j.

Bývala ovšem a vyskytují se posud „křestní jména,“ jimž nejen církevní nařízení, nýbrž i zdravý rozum se protiví. Angličtí puritani dávali svým dětem za křestní jména celé věty obsahu nábožného, na př. „Kdyby mne Kristus nebyl vykoupil, byl bych na věky prokletý“ (= křestní jméno)

---

zlosyny, tak bedlivě vybírají a je dětem dávají: neboť odtud lze vyrozuměti, zač snahu po křestanské zbožnosti pokládánu míti chtějí, když se z památky bezbožných lidí tolik radují, že chtějí, aby v sluch věřících odevšad zaznívala taková světská jména.“

¹⁾ „Pečuj (kněz), aby nebyla dávána jména neslušná, bájeslovná, směšná neb od bohů nebo bezbožných pohanů vzata, nýbrž raději, pokud možno, jména Svatých, jejichžto příklady by věřící byli ke zbožnému žití povzbuzováni a pomocí chráněni.“

Barebone (příjmení), zkráceně „Damned Barebone,“ „Buď věrný u víře,“ „Zahub hřích,“ „Bojuj dobrý boj.“

Za první revoluce ministr Lebrun dal své dcerušce jméno: Civilis Victoire Jemappes Dumouriez Republique. Jména: Liberté, Egalité, Voltaire, Sansculotte, Lafayette nebyla neobyčejná.

V Prusích po válkách napoleonských dávali „vlastenecká jména“: Blücherette, Bülowine, Wellingtonine, Landsturmine. Roku 1848. dal jeden z říšských ministrů svého synáčka na počest předsedy národního shromáždění pokřtiti „Heinrich Gagern.“

V Anglii po válce krimské vyskytla se jména: Inkerman, Alma, Sebastopol.

V Itálii novější dobou kvetli Garibaldiové, Cavourové atd.

Po provedení hymny císaře Viléma na neznámé tuším dříve božstvo Aegira pokřtěno prý hned druhý den v Berlíně tímto jménem 40 hochův, a kterýsi socialista chtěl synáčka svého „pokřtěna“ míti Satanem!

Mysticismus v nynější literatuře.

Náčrtek od *A. Koudelky.*

Kdo jenom povrchně si všímá zpráv o soudobém písemnictví v různých našich listech uveřejňovaných, — o svých bezcenných, a jen tak načrtnutých referatech v „Hlídce“ naší, — prosím, — nemluvím, tomu zajisté nemohlo ujítí, že v písemnictví francouzském, vlašském, německém a anglickém, (ruskou literaturu tu pomijím, poněvadž v ní vlastně spatřuji první zárodky toho hnutí, a o české zúmyslně mlčím, ježto až na jednoho zástupce¹⁾ toho hnutí, vše ostatní jest u nás pouhá imitace, pouhé nápodobení, ba řekl bych dočasné přežvykování nedobře zažitých dojmů odjinud, a žel Bohu, že ze západu k nám se dostavších, a ne direktně z východu, z Ruska, jak by každý byl očekával), pozorovati nové proudění idejí, jež den ze dne roste a mohutní a víc a více se rozlévá, určitěji se krystalisuje. Míním proud „novokřesťanský,“ anebo jak se teď obecněji říká, proud „mystický.“

Hnutí to zvláště ve Francii všeobecnou pozornost budí. Pozoruhodným mezi jiným jest obrácení Pavla Verlainea, vůdce školy dekadentů. Po parnassianské impassibilitě básní „Saturniens,“ po skvostných fantasiích

¹⁾ Koho to myslíme, jest zajisté každému známo. A podivno, že ten jediný čistý zástupce toho hnutí pochází z té tak opovrhované Moravěnky.

z „Fêtes Galantes“ a vášnivých rýmech ze sbírky „La Bonne Chanson,“ píše v předmluvě k „Sagesse“ (1871) doslova takto: „L'auteur de ce livre n'a pas toujours pensé comme aujourd'hui. Il a longtemps erré dans la corruption contemporaine, y prenant sa part de faute et d'ignorance. Des chagrins très mérités l'ont depuis averti, et Dieu lui a fait la grâce de comprendre l'avertissement. Il s'est prosterné devant l'Autel longtemps méconnu, il adore la Toute Bonté et invoque la Toute-Puissance, fils soumis de l'Eglise, le dernier en mérites, mais plein de bonne volonté,“ t. j. Autor této knihy nesmýšlel vždycky tak jako nyní. Dlouho bloudil v současné korupci, máje svůj podíl poblouzení a nevědomosti v ní. Zasloužené hoře však ho potom upozornilo na bloudění, a Bůh dopřál mu milosti, že porozuměl tomu upozornění. I vrhl se skroušeně na kolena před oltářem dlouho neznámým, klaní se Nejvýše Dobrotivému a vzývá Všemohoucího, poslušný syn církve, poslední zásluhami, ale plný dobré vůle.

Po tomto obrácení, tak skvěle projeveném ve svazku, jenž při své malé rozšířenosti náleží k jedné z nejlepších básnických sbírek v současném francouzském písemnictví, následovala četná obrácení či správněji řečeno navrácení se ke křesťanství. Celou dekadentní školu francouzskou lze nazvat protestem proti svrchovanému bezbožectví. Z tam odtud pronikl proud ten do časopisectva, do akademie, do divadel, a to všude s výbojným vítězstvím.

V Anglii, kdež smysl pro náboženství daleko hlubší má kořeny než u národů románských a germánských, materialistické nauky doposud se nedodělaly velikých úspěchův. A proti prvním výbojným vpádům ateismu pozvedl se mohutný odpor jak v Oxfordě, tak i v Cambridgi. Vytýkám tu jen Arth. Balfoura knihu: „The foundations of belief“ (t. j. Základy víry), proti němuž se marně hájila nauka Herberta Spencera, nejslavnějšího to zastance agnosticizmu ve Fortnightly Review (minulý červen). V obraně té připouští H. Spencer možnost, ne-li nutnost, náboženství vedle vědy. A přihlédneme-li k přijetí, jakého se dostalo romanům Miss Henry Wardové (Robert Elsmere, The Story of David Grieve) a Miss Edny Lyallové (Donovan a We two), jež pojednávají o náboženských problémech, zajisté připustíme, že i tam „mysticismus“ přichází do módy.

Z německé literatury uvádím jen drama G. Hauptmanna: „Hanička.“

Někteří spatřují v tom nejenom podivínství, nýbrž přímo chorobnost. Z těch připomínám jen M. Nordaua. Dotčený autor (Degeneration) spatřuje v mysticismu jeden z nejvýznačnějších rysů „degenerace.“ Malíři a básníci preraffaelisté, John Ruskin a jeho škola, Dante Gabriele Rossetti, Swinburne a Morris, jsou mu blázny zoufale bojujícími za vítězství ideí šilenstvím

jim vnuknutých. V dekadentech a symbolistech francouzských spatřuje druhé vydání téhož zjevu. Paul Verlaine, Stéphane Mallarmé, Jean Moréas, náčelníci té školy, hrozně dostávají od M. Nordaua, jenž prvního z nich líčí jako banditu, jenž bývá časem zachvácen náboženským šílenstvím, a o druhých pronáší se až absurdně. Rovněž Tolstoj od něho dostává, a to šmahem.

Ale ať si mluví odpůrcové co chtějí, hnutí novokřesťanské má základ v něčem jiném nežli v poblouzení, v manii jednotlivců.

J. Barbey d'Aurevilly, konče článek svůj o Ch. Baudelaireových „Fleurs du Mal,“ napsal mezi jiným i toto: „Baudelaire řekl poslední slovo o zlu života; teď musí buď mlčet anebo začít jinou řeč. Po „Fleurs du Mal“ nezbyvá básníku nežli se rozhodnouti pro jedno z tohoto dvojího: buď si koulí prohnati lebku... nebo státi se křesťanem! (Baudelaire arcíť neučinil ani toho ani onoho.) Ale přes to učiněný návrh d'Aurevillym má svůj význam, a to hlavně ve příčině rozřešení našeho problému. Věci se mají totiž tak: Když zlo vše zachvátilo, když mrzkost, kal a hnus vše pošpinily, když potupou poházeno vše, když oltáře zbudovány nepřátelům víry, když dostoupeno samičkého až dna propasti, tak že už ani nelze dále, tu dostavuje se sama sebou nutnost: ústupu. Pohlédněte jen do historie, ta jest učitelkou této zásady: „Každá upřílišenost budí reakci.“ Nepříme, že taková reakce také může překročiti svou mezi a míru, ale to na věci nic nemění. Tlak budí vždy protitlak a excesu každému v zápětí jde reakce. A tak tomu i s citem a s rozumem. Jménem vědy, jménem liberalismu vypověděn boj náboženství, ideálům, citům; učiněn pokus zničiti všelikou nehmotnou sílu. V tom však boji co hlav, co srdcí doznalo trpkého zklamání! Věda — a to je nepopíratelné faktum — nedovedla vždy a ve všem nahraditi toho, co chtěla povaliti. Nejvýtečnější její zastanci nikdy nedospěli tak daleko, aby zničili možnost náboženství. Tak na př. Challemeil-Lacour uznal ve své řeči při přijetí do francouzské akademie na Rénana, že věda, byť nevím jak pokročila, dovede snad co nejdále posunouti hranice Neznámého, ale nikdy že jich nadobro nevyhladí, nesmaže. „Neboť aby nám věda dostačila, tu by musilo vědomí první a poslední příčiny všehomíru, jež u věčném letu před námi prchají, v lidské duši vyhasnouti. A tu by nebylo více pokroku, nýbrž konec všech pokroků, tu by nastal první krok na šikmé ploše, vedoucí ke konečné zvrhlosti (objection). Tu máte proč věda, byť sebe zkokonalenější, vždy náboženství celé jeho místo ponechá. A které to? Nekonečnosti! A Tolstoj (Hříšné rozkoše) dí, že nikdy inspirace svědomí a skutky nestály v odporu tak zjevném, jako dnes... A odtud zrodily se pochybnosti, nedůvěra... sebevraždy! Ale odtud také posla reakce. Dnes reaguje se proti:

... ce farceur de monde,
Ou le bonheur n'a rien d'exquis et d'alléchant,
S'il ne frétille un peu de pervers et d'immonde,
Et pour n'être pas dupe il faut être méchant

a básník, jemuž radí skepticky, aby zločinnost a nepravost odhaloval,
a tím bojoval proti krutému životu, odpovídá po křesťansku :

Bien de n'être pas dupe en ce monde d'une heure,
Mais pour ne l'être pas durant l'éternité,
Ce qu'il faut à tout prix que régne et que demeure
Ce n'est pas la méchanceté, c'est la bonté¹⁾

a reakce se šíří a rozlévá; pomalu pomaloučku myslí, jež doznaly sklamaní
positivismem a vědou u snažném pachtění se a hledání blaha a idealů,
vrací se k víře.

Dobře dí jednou už citovaný J. Barbey d'Aureville, komentuje jednu
z básní Baudelaireových („Un voyage à Cythère“): „Můžete se zapřísáhnouti,
že chcete býti neznabohy jako Shelley, zoufalci jako Leopardi, bezcitnými
(impassible) jako Shakespeare, citlivými jako jen Goethe byl ku kráse,
přece pojednou uprostřed nejtrpčích a nejdivočejších básní setkáte se
s křesťanem u výkřiku, doznávajícím tak libé ozvěny v srdci našem :

Ah! Seigneur! donnez-moi la force et le courage
De contempler mon coeur et mon corps, sans dégoût!

Ano, — a dejž to Bůh, aby z té dosud mlhavé jitřenky „novo-
křesťanství“ vzešlo brzy jasné slunce pravého Kristova křesťanství!
Zdá se pravdou býti, co píše hned na kraji své knihy „Philosophie du
XX. siècle“ Alb. Valabrègue: „Totéž století, jež vidělo ženiálního muže,
jednoho ze svých největších spisovatelů, vycházeti z evandělia a volati:
,Ježíš není Syn Boží', vidí dnes Hebreu, nevědomce, vaudevillistu,
vstupovati do téhož evandělia a volati: ,Ježíš je Syn Boží'!“

Nejnovější názory o úkolu filosofie jako vědy.

Píše prof. Dr. Josef Kachník.

Moderní filosofie octla se v těch koncích, že jí jest obhajovati svou
platnost a důstojnost ve stupnici věd. Před rokem pozvednul veteran
rakouských filosofů směru Herbartského, vídeňský prof. Dr. R. Zimmermann,
u příležitosti svých 70tých narozenin varovného hlasu před destruktivním

¹⁾ Paul Verlaine: Sagesse.

názorem, že by filosofie úkol svůj byla dokonala, a zakončil řeč slovy: „Dokud člověčenstvo potrvá, bohdá i filosofie trvati bude!“

Nicméně směr ten šíří se, a vědy přírodní, jak se nyní pěstují, nejvíce k tomu přispívají. Na jedné straně jsou, již praví, že filosofie svůj úkol dokončila, na druhé horlí mnozí o vzkříšení filosofie toho kterého moderního filosofa. K prvnějším náleží Dr. R. Wahle, docent na universitě vídeňské, jenž zásady své pronesl ve dvou spisech: „Das ganze der Philosophie und ihr Ende. Ihre Vermächtnisse an die Theologie, Physiologie, Aesthetik und Staatspädagogik“ a „Geschichtlicher Überblick über die Entwicklung der Philosophie bis zu ihrer letzten Phase“ (ve Vídni u Braumüllera 1895). Počínaje logikou kouskuje a ničí ve spise prvním celou budovu vědy filosofické a rozdává jednotlivým na titulu obsaženým vědám kousky zbylé jako principy více méně jisté. Rozumí se, že hlavní úlohu přidává fyziologii, jejíž úkolem bude, o příčinách jevů smyslových, citění a myšlení souborně poučovati. Co do ethiky praví, „že těm, jimž Bůh nepomůže, pomáhati má věda národohospodářská a státní pedagogika.“ Ve filosofii nelze prý nic více doufati. Filosofie není více živlem vždy znova plynoucím a omlazujícím, ale jen skrovnou odpovědí na bující a překypující otázky. Filosofie domluvila, „dokonáno jest!“

V druhém spise dokazuje z dějin filosofie, co v prvním theoreticky tvrdil. Snaží se objasniti, že se vlastně filosofie již ve starověku vymluvila a že Spinoza, Hume, Kant a jiní filosofové moderní neřekli, než co již ve filosofii řecké nařknuto bylo. Jejich pracím prý jen všeobecný vývoj a pokrok kulturní, boj proti církvi a politická situace platnosti zjednaly. Ovšem, kdo blíže ku dějinám filosofie přihlédne, shledá, že ve větě poslední mnohé zrnko pravdy se nachází a že leckterá světoborná theorie filosofie novější ihned na lesku ztrácí, jakmile se ukáže její souvislost s filosofii antickou.

Na druhé straně volají mnozí po vzkříšení filosofie jako pojítka všech věd, aby soustava věd ve zkázu nepřišla a všeobecné vzdělání vědecké netrpělo. Professor G. Tschermak, rektor university vídeňské, mluvil před dvěma roky v augurační řeči své o důležitosti studia filosofie na universitách, a E. Hartmann v časopise „Gegenwart“ želel obnovy filosofie přírodní, aby rozptýlené vymoženosti věd přírodních v celek spojeny býti mohly; želel metafysiky, jež by vědy duševní s přírodními spojovala. Ale ovšem nechce se vrátiti k dobám, kdy tyto vědy na základě filosofie Aristotelovy v krásný soulad sloučeny byly — to by bylo zpátečnictvím — ale ku kriticismu Kantovu. Jak z této soustavy subjektivně metafysiku objektivně platnou sestrojiti chce, ovšem nepraví. I mezi přírodopytci vystupují mužové, již zkušeností poučení byvše, varují, aby se

přírodopytci na pole pojmů nadsmyslných nepouštěli, pamětlivi jsouce výroku „ignorabimus,“ jež Du Bois-Reymond na sjezdu přírodopytcův a lékařů v Lipsku pronesl. Ano i v přírodovědě samé počíná střízlivost na místo původní horečné nadšenosti nastupovati, jež každou novou domněnku za výzkum dalekosáhlý prohlašovala. Chemik W. Ostwald ukázal na sjezdu přírodopytcův německých v Lubeku, že mechanický názor světový ani v jednotlivých úkazech dokázati se nedá, ne tak ze všeobecnosti, ano že i theorie andaluční pouhou hypothesou jest. Hájil soustavu energií, již v nové době zahájili Helmholtz, Clausius a jiní. Avšak tato soustava hluboko tkví v počátcích svých ve filosofii aristotelické, s tím ovšem rozdílem, že tam uznává se podstata jako nosič energie, kdežto zde pojem podstaty nadobro se upírá. Než činnost a mohutnost bez nosiče či podkladu mysliti naprosto se nedají, a proto doufejme, že novější filosofie po úplném rozkladu konečně se vrátí ku minulosti, kdy filosofie jako královna věd přirozených nejzazší příčiny všeho bytí zkoumala, zásady vědecké stanovila a nad jednotností moudrosti lidské bděla, aby zde počínajíc výzkumy novější v soulad uvedla.

Umění a osvěta.

Dr. J. Hođr.

Dějiny člověčenstva prokazují, že umění s osvětou nerozlučně je spojeno. Kde osvěta, tam umění; pokrok osvěty jest pokrokem umění, ráz osvěty také rázem umění. Vším právem umění nazvati lze výkvětem osvěty.

Příčinou zjevu toho nejbližší zajisté jest jednotná přirozenost lidská, kterážto nedopouští, aby duch lidský jen jednou stránkou se vyvínoval, látku pouze přijímal, ale jí nevytvařoval. Jednostrannost jeviti se může při jednotlivém člověku; ale ve větší společnosti lidské, jakou jest národ, příroda sama jednostrannost vyrovnává tím způsobem, že různým nadáním jednotlivci na vzájem se doplňují.

K činnosti umělecké sama přirozenost lidská pudí. Ale není to pud nevědomý, jaký u tvorů bezrozumných se jeví. Člověk vědomě představy své krásné vytvařuje, aby vyhověl vnitřnímu popudu své přirozenosti. Není sice každému dáno, aby dospěl k činnosti v pravdě umělecké; ba možno říci, že počet pravých umělcův snad mnohem menší jest než učencův. Ale tolik jisto jest, že každá doba osvěcená zplodila své umělce, že každý národ vzdělaný má své umění.

Rozhled po dějinách člověčenstva neklamným toho jest důkazem.

Ponechávajíc stranou národy východní, rozhlédněme se po národech, jimžto se přiznává, že hlavně osvětou lidskou představují. Nejstarší jsou zde Řekové. Jejich filosofie jala se pátrati po původní příčině všech věcí a dospěla v největším mysliteli starověku, Aristotelovi, až k té výši, do které rozum lidský sám sebou vůbec vyšínouti se může.

Tentýž zjev spatřuje se také v umění řeckém. Umění slovesná, básnictví a řečnictví, na takový stupeň se zdokonalila, že od té doby sotva jich dostiženo. Všechny druhy básnictví pěstovány s takovým úspěchem, že zůstávají vzory po všechny věky. Ne menší chvála přísluší umění výtvarnému. Výtvary malířství podlely sice zpouštám času, tak že o nich mnoho pověděti nelze. Za to však ssutiny chrámů řeckých, zachované sochy mramorové hlásají, k jaké dokonalosti dospělo řecké stavitelství a sochařství. Tvary trojího slohu, dorského, jonského a korintského, svou úměrností až do dnešního dne uznanými jsou vzory, které i nejnovější stavitelství více méně věrně napodobuje.

Římané byli národem velemocným, jenž rozšířil své panství nad celým světem tehdy známým. Osvěta však jejich spočívá hlavně na vzdělanosti řecké. Řečtí učenci vyučovali v Římě; mladíci z rodin vznešených navštěvovali školy řecké.

Tentýž vliv řecký stopovati lze také na umění římském. Jejich řečníci a básníci vzdělávali se na vzorech řeckých, ale nikdy jich nedostihli. Ve stavitelství vliv tento přímo viděti lze na rozsáhlých památkách dosud zachovaných. Říman ke slohům řeckým připojil jen jeden živel, totiž klenbu, které však sám nevynalezl, a z tohoto sdružení povstaly stavby chrámové, paláce císařské, divadla, areny, mosty, které sice velikolepou rozsáhlostí a nádherou svědčily o bohatství a moci říše římské, ale vkusem uměleckým za vzory řeckými daleko zůstávají.

Umění řecké a římské, jež antickým, od jiných klassickým se nazývá, jest tedy s osvětou obou těchto národů tak těsně sloučeno, že v něm nejen ráz vzdělanosti, nýbrž také povaha jejich jasně se zračí. Po stránce formové jest dokonalé tou měrou, že dalšího pokroku tímto směrem sotva doufati lze. Výslovně však vytknouti dlužno, že chvála tato pouze formy se týká; neboť máme-li zřetel ku předmětům, jež uměním tímto, zvláště sochařským a malířským, se znázorňovaly; máme-li dále zřetel, jak umění toto předměty znázorněnými na mravy celé tehdejší společnosti lidské působilo: chvála tato již se značně oslabuje, až konečně se mění v lítost, že tak vznešené dcery nebeské, jimiž uměny právem slují, na konci tou měrou se zvrhly, že pomáhaly šířiti onu hnilobu mravní, ve které říše římská konečně utonula.

Pádem říše římské byla by zahynula také osvěta její, bylo by zaniklo také umění. Obojí však zachráněno jest křesťanstvím.

Křesťanství zjevivši se v plnosti času nerušilo nikterak výsledků dosavadního zkoumání ducha lidského, ale k poznaným pravdám přirozeným přidalo zásobu pravd, které obor lidského rozumu přesahují. Křesťanství rozžehnilo také duchu lidskému světlo nové, světlo to svaté víry, kterou pravdy zjevené přijímá mnohem jistěji než pouhým rozumem přirozeným, poněvadž na autoritě samého Boha se zakládají. Nyní teprve poznával člověk Boha pravého, poznával původ všech věcí, poznával také sebe samého a cíl, ku kterému jest určen. A poznání toto bylo tak všeobecné, že nyní prostý věřící poučen byl o věcech nejdůležitějších, které dříve nejhlubším myslitelům buďto jen dosti temně známy byly nebo docela záhadnými zůstávaly. Takto vznikla nová osvěta křesťanská, která osvětu světa antického, pokud pravdiva byla, v sobě pojala a takto před zkázou zachránila.

Podobně zachovalo se křesťanství k umění antickému. Byla sice domněnka v předešlém století valně rozšířená, že prý křesťané nenáviděli umění, poněvadž modloslužbě a nemravnosti sloužilo. Ale domněnka tato již překonána. Památky starobylého umění křesťanského, zvláště v katakombách římských odkryté, ji vyvrátily a zároveň nás poučily, že křesťané jen toho se vystříhali, co v umění tom bylo modloslužebného a nemravného. Za to však přijaty dokonalé formy umění antického, ale z nich již vane nový duch, který staré tvary k novým cílům, k vyjádření myšlenky křesťanské pořádá. Malířství v katakombách neštítlo se někdy ani předmětů pohanských; ale obraz Hermův značí „dobrého pastýře,“ mythologický Orfeus Krista Vládce celé přírody. Basilika starokřesťanská, mnohdy z látky chrámů pohanských zbudovaná, již se vznáší výše k nebi; zvenku sice velmi prostá, uvnitř září ozdobou z drahokamů, zlata a stříbra. Básnictví taktéž rytmem a řečí s klassickým na téže půdě se pohybuje, ale obsahem ke končinám nadhvězdám se povznáší.

Všelikým právem umění starokřesťanské uměním krásy vnitřní se nazývá. V něm skryta myšlenka tak vznešená, že forma zevnější více nestačí, aby ji vyjádřila. Zatím i zručnosti technické ubývá. Poslední zbytky římského světa do hrobu se kladou; ale brzy na troskách jejích buduje se nový svět, a ten již veskrz křesťanský.

Jen ve východní polovici bývalé říše římské starobylá osvěta stále se zachovala. Nad hladinami Bosporu vyrostlo nádherné sídlo císařův říše východní, Nový Řím, před tím nepatrné místo Byzantium. Na novou půdu přesazeno veškeré ústrojí života římského, mrtvá již jen forma, ze které duše uprchla. Despotická vláda císařů byzantských zde však nedopřála

církví křesťanské tolik volnosti, aby formu tuto novým duchem oživila. Za to volný přístup měl vliv orientální. Nádhěra a přepych v umění výtvarném sdružila se se tvary umění antického, a tak povstalo umění byzantské, kteréžto na vlastní půdě konečně ustrnulo v mrtvém schematě, také zde věrným jsouc obrazem veškeré osvěty byzantské. Jen tam, kde umění toto zasahovalo do světa západního, tvary jeho účastnily se bohatého rozvoje, jenž zatím v umění západním nastal.

Jak vznešený to obraz, jež poskytuje nám křesťanský středověk západní! Na troskách padlé říše římské usadili se národové divocí, ale nezkažení. Církev křesťanská jala se je vzdělávati. Kvas nauky Kristovy brzy proniknul veškeré poměry života lidského, světlo svaté víry ozářilo celý obzor duševní. Brzy povstávají slavné školy při sídlech biskupských a v klášteřích, zakládají se vysoká učení, z nichž osvěta křesťanská se šíří do všech krajin. Velkolepé soustavy filosofické, scholastika a mystika, vzdělávají rozum i srdce, celého člověka tam povznášejíce, kde pravý jest zdroj pravdy a dobra, k Bohu.

Tohoto mocného vzletu života duševního nemohlo prosto býti ani umění. Mezi všemi druhy činnosti umělecké jest to právě stavitelství, které nejlépe nám znázorňuje rozvoj umění středověkého. K němu ostatní uměny jako sestry se druží, všechny svorně se shromažďující ve chrámu křesťanském, jako v útulném domě otcovském. Proto také účastny jsou všech prací i radovánek, které v tomto domě se konají a slaví.

Stavitelství středověké přijalo bohaté dědictví tvarů antických, nepovrhovalo ani živly cizími; za vzor mělo basiliku starokřesťanskou, budovu to již osvědčenou staletým obyčejem, velevhodnou k bohoslužbě křesťanské. Ale nový ruch stavitelský jal se nyní látku tuto samostatně pořádati, aby vyjádřil vznešenou myšlenku domu Božího. Za tím účelem snažil se především, aby jednotlivé částky v živější poměr vzájemný uvedl; na místo seřaďování více mechanického brzy nastoupilo organické článkování. Zásada čáry vodorovné, která dosud tlačila myšlenku chrámu křesťanského, přemáhá se vždy více čarou kolmou. Protiva mezi prostým zevnějškem a úpravným vnitřkem odstraněna, aby krása také na venek vystupovala. Ku stavbě přidružila se konečně také věž s chrámem soustavně spojená, kteroužto směr vystupující také zevně mohutně se projevoval.

Tentž jest úkol, jež sobě vytknulo stavitelství středověké. Jestit důkazem neobyčejné síly ruchu uměleckého, že úkol tento řešen jest dvakráte po sobě různým způsobem, nejprve slohem romanským, a po druhé slohem gotickým. Nad to ještě každý z nich trojí má období.

Sloh romanský k úkolu svému použil oblouku okrouhlého. Když se mu podařilo, vodorovný strop lodi chrámové nahraditi klenbou a klenbu rozdělití na čtvercová pole v rámci pásů příčných a podélných zasazená: když pásy tyto spojeny s pilíři rozmanitými příporami také ze zdi hořejší vystupujícími; když konečně konstrukce tato také na venek prostoupila: dokonáno jest dílo, které by stačilo, aby slávu stavitelství středověkého na vždy pojistilo.

Ale snaha jeho podařeným rozluštěním úkolu se nespokojila. Již v třetím období slohu romanského vyskytuje se živel nový, oblouk lomený, z něhož brzy sloh nový se rodí. Sloh gotický za základ přijal oblouk lomený, kterýmžto dosáhnul nejen toho, že směr kolmý v celé stavbě ještě účinněji se jeví, ale přemohl konečně také onu těžkou hmotnost, které oblouky romanské ještě vyžadovaly. Chrám gotický zdá se jako by bravě ze země vystupoval; pilíře krásně článkované vysílají rozmanité přípory vzhůru ku klenbě, kde tvoří oblouky a žebra, ve kterých jen lehká náplň je zasazena; zdivo taktéž jen prostor na venek uzavírá a proto rádo ustupuje velkolepým oknům, prutím a kružbou vkusně rozděleným; všude jen články organické, které i venku se spatřují v soustavě pilířů a oblouků opěracích. Dojem vnější dovršuje se věží, přechasto i dvěma, které zdaleka již volají mocné: „Sursum corda!“ Mysl vzhůru, tam k nebesům, tent' jest hlas, jenž celou stavbu gotickou oživuje, jenž z každé částky její vyznívá jako velkým sborem menších věžiček, přechetných těch fíal a kytic křížových, jimiž každý pilíř, každý štítek se zakončuje.

Sloh gotický také nejlépe příbuznost s osvětou své doby znázorňuje, a proto velevhodně „scholastikou z kamene“ přímo se nazývá. Jako scholastika jen přesnými formami logickými se pohybuje a jasné soustavy, „summy“, tvoří, tak řeší gotika úkol svůj promyšlenou soustavou svých pilířů, obloukův a žeber klenbových.

Obdoba mezi gotikou a scholastikou týká se však také jejich úpadku. Neobyčejným úspěchem na obojím poli zdá se jakoby duch lidský byl zbujněl; jako scholastika svými distinkcemi, právě tak gotika svými tvary stavitelskými počala si zahrávati, více ozdoby než pravidel stavebních dbáti. Pozdní gotika zrovna jako pozdní scholastika byla příčinou ne poslední, že v rozvoji duchovního života národů křesťanských nastal obrat netušený. Spisy starých spisovatelů opět počínají se líbiti, zároveň také lepší tvary umění antického. Nastala snaha na obou stranách, dle vzorů starobylých zde řeč, tam zase tvary stavitelské opravovati. Církev snahám těmto ani se neprotivila; vždyť také rozvoj vzdělání a umění starokřesťanského od osvěty antické započal. Rozdíl však se brzy objevil. Kdežto doba prvního

křesťanství živou věrou naplněná pouze formu vědeckou i uměleckou ze vzdělanosti starověké přijala, nyní obliba formy také na obsah její se rozšiřovala.

V dějinách vzdělanosti lidské zjev tento humanismem, na poli umění nejčastěji renaissancí — znovuzrozením — se nazývá a větu naši, že umění s osvětou své doby těsně souvisí, opět jasně potvrzuje. V umění značí renaissance návrat k těm dobám, ode kterých umění křesťanské svůj původ vzalo. Návrat tento z počátku dosti slibným se ukazoval. Jako z první doby humanismu věda křesťanská prospěch měla, tak také umění výtvarná v době prvorenaissance napodobováním tvarů antiky římské se zušlechťovala. Proto církev směru toho neodsuzovala. Mnozí papežové horlivými byli humanisty, a slohem renaissančním zbudován také hlavní a největší chrám celého křesťanstva, velechrám sv. Petra v Římě.

Odcizení od církve teprve tehdy nastalo, když z formy umělecké vypuzen také všecken duch křesťanský. Ve stavitelství dbáno pak více krásného zevnějšku než krásy vnitřní; směr kolmý opět se sklonil v čáru vodorovnou; hlavním cílem se považovalo docíliti velkých prostor. Nepoměrně však větší je zkáza, kterou v dalším vývoji renaissance vzalo sochařství a malířství. Z výtvorů jejich nejen že zmizel výraz krásy nadpozemské, jenž z obličejů obrazů a soch doby předcházející září, ale brzy v nich obnoven pohanský způsob pěstovati nahoty, a to bez ohledu na místo posvátné a mrav křesťanský.

Máme-li se ještě zmíniti o době naší, nikoho nepřekvapíme, tvrdíme-li také zde, že, jaká její je osvěta, takové má také umění. Stoletím osvíceným ráda se nazývá, a nemáme příčiny, abychom jí této chvály upírali. Obor lidského vědění stále se rozšiřuje jmenovitě úspěchy věd přírodních.

Ano i umění samo sebou předmětem jest nejen historického bádání, ale také vědeckého rozboru. Staré památky pečlivě se sbírají a na nich zákony tvorby umělecké studují. Po všem světě vzdělaném zřízeny jsou akademie a nižší školy umělecké. Žádná jiná doba snad uměním tolik péče a nákladu nevěnovala, jako doba naše. Výsledek jest theoretické vzdělání umělecké a zvýšená zručnost technická, která věrně napodobuje díla umělecká kteréhokoli slohu, antická i křesťanská. Ale nových výtvorů samostatně promyšlených až nápadně se nedostává. Jmenovitě neplní se naděje nadšených milovníkův umění, že novověká osvěta zplodí nový sloh umělecký.

Příčinou této neplodnosti opět jest ráz veškeré osvěty naší doby. Každá věda, nezneužívá-li se jí přímo a úmyslně proti náboženství, pěstuje se sama o sobě, jako by Boha a pravd zjevených ani nebylo. I mravověda

pojmem dobra, krasověda pojem krásna od Boha odstrkuje. Tím způsobem jednotlivým mohutnostem ducha lidského odbírá se potřebného středu, ve kterém scházeti se mají, aby na vzájem se podporovaly.

K tomuto středu, k Bohu, nejen vědu, ale také umění, ba veškeru činnost ducha lidského opět obrátiti, tať jest snaha, kterou má křesťanský názor světový. Ačkoli dosud ve světě učeném valně rozšířen není, přece již dokázal, jakého pokroku věd a umění nadíti se lze, až zástupcové novověké vzdělanosti uznají, že ku středu tomuto navrátiti se není zpátečnictvím, že víra v Boha pravé vědě nikde se nepřičí. Duch lidský, ozářený světlem rozumu a víry, nabude opět oné moci a síly, které potřebuje, aby také na poli umění s vědou stejným krokem pokračoval.

Srovnávací věda náboženská.

Napsal *Jan Oliva*.

Náboženství povždy zasahovalo do celého života lidského, do všech rozmanitých poměrů, v nichž lidé žijí. Když tyto poměry staly se předmětem studia, vědy, bylo přirozeno, že i o náboženství více méně děla se při tom zmínka. Takovým způsobem dotýkaly se otázky náboženství mythologie, ethnologie, anthropologie historická, kulturní dějepis, studium písma a pod. Poněvadž však náboženství v celém svém rozsahu a významu nebylo předmětem nižádné z těchto věd, a přece důležitost a užitek bedlivého a všestranného prozkoumání náboženství vždy více se pocítoval, došlo a musilo dojíti konečně k utvoření zvláštní vědy o náboženství, jež od nějaké doby úsilovně se pěstuje pod rozmanitými jmény a s rozličných hledisek. Nejčastěji se nazývá srovnávací věda náboženská, jindy hierografie nebo hierologie, opět jindy přirozená theologie někdy historie náboženství.

U nás vyjma příležitostné zmínky, pokud nám známo, obšírněji o tomto novém vědeckém směru nebylo pojednáno. Jednotlivé příspěvky píše O. Fr. Vaněk, obyčejně do „Květů.“ Bude tedy snad vítaným příspěvek, jež v těchto listech stručně chceme podati. Pro lepší přehled rozdělíme si celou látku takto: I. historický náčrtek vývoje této vědy s příslušnou literaturou; II. výsledky, k nimž posud se dospělo; III. potřebné kritické poznámky.

Prameny: *Compte rendu du Congrès scientifique international des catholiques*. 1891. deuxième section. — *A concise history of religion by F. J. Gould*, London 1893. — „Listy filologické“ (články: *Králův* O nynějších směrech

bádání mythologického 1888; *Krejčtho* Řeč a mythus 1893 a menší jiné jeho články tamtéž). — *Kovář* v „Athenaeu“ VIII: Nástin dějin ethnologie. — *Krejčí* v „Athenaeu“ IX: Filosofie náboženství. — Gott und Götter von *Chr. Pesch* S. J. 1890. — August Comte v. *H. Gruber* S. J. 1889.

I.

Objevení Ameriky a s tím souvisící značné rozhojnění lidských vědomostí jakož i vystoupení reformatořův a tím povstalý duchovní zápas jsou vlastním základem a podnětem studia, jež nyní jmenujeme srovnávací vědou náboženskou. Neustavila se ovšem věda tato hned samostatně, nýbrž byla, jak vzpomenu v úvodě, pěstována více příležitostně, nejvíce s mythologií srovnávací a ethnologií. Jak těsný byl svazek obou, o tom svědčí následující výčet mythologických děl, jež na základě metody srovnávací zpracovaná dosti hojně mají poznámky, ba celé odstavce z hierografie.

Roku 1520. (1538.) vydal *Joh. Boemus* Omnium gentium mores, leges et ritus (český překlad v Olomouci od Mirotického: Obyčeje, práva, řády anebo zvyklosti všech národů). — 1650 vyšel spis *Facis* historiarum od *J. Chokier de Surlet*, jednající o zvycích a obřadech různých národů. — Studium amerických kmenů zahájil r. 1724. *Lafitau* vydav *Moeurs des sauvages américains comparés aux moeurs des premiers temps*. — Známý *Montesquieu* ve svém *Esprit des lois* (1725) různost náboženství vykládal růzností půdy a podnebí. — *Picart* a *Banier* 1741 uveřejnili: *Cérémonies et coutumes religieuses des tous les peuples*. — *De Brosses* ve svém pozoruhodném spise *Du culte des dieux fétiches, ou parallèle de l'ancienne religion de l'Égypte avec la religion actuelle de Nigritie* 1760 popisuje a vysvětluje různé kulty náboženské. — Proslavený *J. G. Herder* ve svých *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* obrací zřetel svůj i k věcem náboženským. — Mytholog *Meiners* v díle *Grundriss der Geschichte der alten Religionen* 1787 vede si cestou srovnávací, na níž jej následuje *G. Ferrari* svým obsáhlým spisem *Il costume antico e moderno* (1815). — *F. Chr. Baur*, následovník *Creuzerův*, při svých výkladech mythologie na kult pozor dával, jakž svědčí *Symbolik u. Mythologie oder die Naturreligionen des Alterthums* 1824. — Náležitý zřetel k náboženství mají *Klemm* v *Allgemeine Kulturgeschichte der Menschheit* (1843) a *Kollb* v *Geschichte der Menschheit und der Kultur* (1843). — Z mythologů ke kultu náboženskému přihlíželi více méně: *Eckermann* (*Lehrbuch der Religionsgeschichte und Mythologie der vorzüglichsten Völker des Alterthums* 1845), jenž ovšem nepodává tu práce své, nýbrž *Welckerovy*. *Welcker* sám vydal

1857 Griechische Götterlehre. *W. Schwartz* v různých spisech od r. 1849. vydávaných podává příspěvky o kultu náboženském. — Ethnolog *Theodor Waitz* v *Anthropologie der Naturvölker* 1859 o náboženství jedná se stránky sociologické.

Po těchto více méně obširných a zdařilých průpravách došlo k ustavení samostatné hierografie a to v Anglii. *Max Müller*, *Tylor*, *Lubbock* mohou se považovati za průkopníky a zakladatele této vědy. Anglie také byla k podobnému studiu nejprápravenější. Lyellem, Millem, Darwinem rozšířena v Anglii snaha podřídití vývoj lidstva všeobecnému vývoji přírody. Mimo to Angličané, stýkající se téměř se všemi národy, přirozeně jsou vedeni obracetí mysl svou na jejich řády společenské a tudíž i na náboženství. I hnutí v církvi anglické Newmanem, Manningem a j. způsobené obracelo veřejnou pozornost k věcem náboženským. Podnětem mocným bylo i zřízení nadací lorda Gifforda, z jichž výnosů udržovati se měly na universitách zvláštní stolice pro historii náboženství. Tímto způsobem náboženská studia nejvíce v Anglii se zakořenila a až posud směr celé vědě udávají. Každoročně ve Westminsteru jsou konference pro vzdělanější. Po Anglii Francie, Holland a Belgie v tomto směru velmi čile si vedou. I zde příčiny velmi snadno lze uhadnouti z celého veřejného života těchto zemí, zvláště z ducha církvi katolické časem dosti nepřejného. Velmi čilým propagátorem studií o náboženství ve Francii je *Maurice Vernes*. Snahou jeho je zavést hierologii jako předmět učebný místo náboženství katolického do všech škol francouzských. Výdatné pomocníky nalézá v *Monodovi* a *Astrucovi*, již slovem i písmem v témž směru působí a možno říci s výsledkem, tak že i mimo Francii docházejí ohlasu, jak viděti na Dr. Konradu Jarzovi v jeho *Mythologie im erziehenden Unterrichte* (1887). S Vernem v horlivosti závodí *Émile Guimet*. Tento bohatý průmyslník v Lyoně navrátil se po dvouleté cestě do východních krajů založil v Lyoně museum, v němž vystavil přivezené věci ze své cesty. Byly to sochy, knihy, vůbec věci, jež nějakým způsobem mohly dáti pojem o náboženských poměrech východních národů. S tímto museem byla spojena škola, v níž východané učili se frančtině a Francouzové východním řečem, aby mohli navázati čilý styk. Nastaly však různé neshody s městskou radou, návštěva cizincův a žáků nebyla také dle očekávání a proto museum i škola přesídleny z Lyonu do Paříže (12/11 89). S museem je spojena veliká bibliotheka, všem přístupná. Ústav vydává dále *Revue de l'histoire des religions*, časopis věnovaný popularisování toho, co ústav ve zvláštních vydáních podává vědeckému světu (*Annales du Musée Guimet*).

Annales mají společníci v anglických Sacred books of the East. Vedle Revue vydává ústav i zvláštní knihovnu, v nichž možno nalézt poučení o jednotlivých náboženstvích. Konečně pro vzdělanější každoročně konají se veřejné konference, v nichž se pojednává o otázkách náboženských, ovšem se stanoviska indifferentního, někdy docela atheistického. Jak oblíbeny jsou podobné konference, jak lahodí obecenstvu státi se kritikem všeho náboženského, viděti i z toho, že na světové výstavě v Paříži nesměly scházeti celé kostely s plnou výpravou, ba i jednotlivé obřady se vykonávaly. Vedlo by daleko, kdybychom měli se zmiňovati o nepočtených sektách a náboženských společnostech, jež v Paříži nalézají obliby a k čemuž založení Musée Guimetova velice napomáhálo vedle jiných mnohých příčin, chceme raději ještě zmíniti se, na kterých ústavech zřízeny jsou zvláštní stolice pro historii náboženství. Roku 1880. 10. ledna přijat ve sněmovně návrh Pavla Berta s podporou Jul. Ferryho a ustanovena taková stolice na Collège de France a obsazena Albertem Révillem. Posluchačů je hojně. I zvláštní spisy ze semináře jejich se vydávají. Dne 1. března 1886 na École des Hautes-Études začaly se zřizovati stolice pro jednotlivá náboženství a pak jedna pro všechny společně. I tato škola vydává zvláštní publikace: Études de critique et d'histoire. Holland v horlivosti v novém proudu tomto nezadá v ničem Francii. R. 1877. dne 1. října státní university v Leydenu, Utrechtu, Groningách, v Amsterdamě zlaicisovány a theologie nahražena hierologií. Odtud pak vnikla i do středních, ba tu i tam pokouší se vniknouti i do obecných škol. Jak rozšířena nauka tato v Holandsku, ukazuje okolnost, že pastoři vedle kostelů svých konají ve zvláštních místnostech zvláštní přednášky z historie náboženství, tak že často přicházejí v učení svém do sporu.

Belgie záhy (1884) zřídila v Brusselu na universitě stolicu hierografie, již posud drží *Goblet d'Aviella*. Též na ostatních státních universitách je zastoupena.

Italie na universitách státních věnuje tomuto předmětu pozornost. Bývalé vyučování katol. theologie všude zrušeno a místo toho všude historii náboženství se vyučuje. V Římě zřízena stolice r. 1886. a dosazen na ni *Labanca*.

Ostatní země nevykazují nějakého zvláštního směru, nýbrž řídí se směrem některých výše uvedených zemí. Tak děje se v Uhrách, Řecku a p. I v Americe teprve hnutí toto počíná, ovšem velice čile, jak u Američanů zvykem. Světový kongress náboženský v Chicagu r. 1893. o tom svědčí s důstatek.

Ještě mnoho podrobností dalo by se uvést, doufáme však, že celkové tyto črty postačí k utvoření si ponětí, jak rychle v době poměrně krátké (od roku asi 70.) rozšířilo se toto hnutí a jak hluboko vniklo do mnohých vrstev. Pokud jsme mohli vypátrati, vyučuje se hierografií na těchto školách :

Aberdeen (universita), Amsterdam (universita), St. Andrews (universita), Atheny (universita), Berlín (universita), Boston (universita), Brussel (universita), Budapešť (universita), Cambridge (universita), Chicago (universita), Delaware (universita), Edinburgh (universita), Freiburg (universita), Geneva (universita), Glasgow (universita), Groningy (universita), Halle (universita), Ithaca (universita), Königsberg (universita), Kodaň (universita), Krakov (universita), Leyden (universita), Lille (universita), Lipsko (universita), Londýn (universita), Lovan (universita), Manila (universita), New-York (universita), Oxford (universita), Paříž (universita, Collège, École des H. Études, École des langues orientales), Paříž (universita), Philadelphie (universita), Princeton (universita), Providence (universita), Rotterdam (střední školy), Řím (universita), Řím (universita), Sárospatak (lyceum), Sofie (vyšší učiliště), Tokyo (universita), Utrecht (universita), Washington (Smithsonian institution), Vídeň (theol.-evang. fakulta), Williamstown (college), Würzburg (universita), Zürich (vysoká škola). (Proloženým písmem sázené ústavy pěstují hierologii v katolickém směru.)

Poměrně k rozsahu jest i obsah hnutí, totiž jednotlivá literární díla, velmi mohutný. Nemožno nám zde podati celé bibliografie, chceme jen v jednotlivých větších skupinách obsah onen přibližně udati.

O spojení náboženství s mythem, mimo spisy výše podané, pojednávají: *Jaccoliot*, *Christna et le Christ*, 1874; *Barthélémy St. Hilaire*, *Le christianisme et le bouddhisme*, 1880; *Gaster*, *Beiträge zur vergl. Sagen und Märchenkunde*, 1881; *O. Gruppe*, *Die griechischen Kulte und Mythen in ihren Beziehungen zu den orientalischen Religionen*; *Lang*, *Myth, ritual and religion*, 1887.

Material náboženské vědy podávají: *Tylor*, *Primitive Culture, Early history of mankind, Anthropology*; *A. Réville*, *Histoire des religions*, 1883; *J. Kinson*, *Les religions actuelles*, 1888; *Eug. Neron*, *Histoire naturelle des religions*, 1885; *A. Bastian*, *Kosmogonien u. Theogonien indischer Religionsphilosophen*, 1892.

Původem náboženství se zabývají: *Lubbock*, *Prehistoric times*, 1865, *The origin of civilisation*, 1870; *Spencer*, *The principles of sociology*, 1877; *M. Müller*, *Lectures on the origin and growth of religion*, 1878; *Natural religion*, 1889; *Julius Lippert*, *Der Seelencult in seinen Beziehungen zur althebräischen Religion*, 1881, *Die Religionen der europäischer Culturvölker in ihrem geschichtlichen Ursprunge*, 1881, *Allgemeine Geschichte des Priesterthums*, 1883; *O. Hagenmacher*, *Zur Frage nach dem Ursprung der Religion*, 1883; *Reclus*, *Les temps préhistoriques*, 1884; *B. Labanca*, *Il Cristianesimo primitivo*, 1886;

le Page Renouf, Über den Ursprung und die Entwicklung der Religion, 1880; (*Dupuis*, L'origine des tous les cultes, 1834).

Podřaditi náboženství pod všeobecný vývoj snaží se: na základě theologickém *O. Pfeiderer*, Die Religion, ihr Wesen und ihre Geschichte, 1878, Religionsphilosophie auf geschichtl. Grundlage, 1884; *Paul Gloatz*, Spekulative Theologie in Verbindung mit der Religionsgeschichte, 1883; *van Eude*, Histoire naturelle de la croyance, 1887; *E. Belmondo*, Il sentimento religioso come fenomeno biologico e sociale, 1888.

Rozvoj a význam náboženského vědomí hledí vystihnouti: *J. Happel*, Anlage des Menschen zur Religion, 1877; *R. v. Hartmann*, Das religiöse Bewusstsein der Menschheit, 1882; *K. Eug. Neumann*, Die innere Verwandtschaft buddhistischer u. christlicher Lehren, 1891; *K. Preiss*, Geschichte der Entwicklung des religiösen Bewusstseins in seinen einzelnen Erscheinungsformen; *Goblet d'Alviella*, L'idée de Dieu d'après l'anthropologie et l'histoire; *C. P. Tiele*, Geschiedenis van den godsdienst in de onzheid tot op Alexander den Groote 1893; *Dr. Georg Runze*, Unsterblichkeit und Auferstehung 1894; *E. Roeth*, Entwicklungsgeschichte unserer speculativen, sowohl philosophischen wie religiösen Ideen von ihren ersten Anfängen bis auf die Gegenwart, *Alger*, Critical history of the doctrine of a future life.

Socialní význam náboženství vyličují: *Stuhr*, Geschichte der heidnischen Religionsformen, 1876; *Kuenen*, Volksreligion u. Weltreligion, 1883; *L. Desgrand*, L'influence des religions sur le développement des peuples, 1884; *Spencer*, Ecclesiastical institutions.

Náboženstvím národů pohanských po stránce formální a náboženstvím národů primitivních se zanášejí: *A. Lefèvre*, Religions et mythologies comparées 1878; *Bouché-Leclercq*, Histoire de la divination dans l'antiquité, 1879; *G. Roskoff*, Das Religionswesen der rohesten Naturvölker, 1880; (*Foissy*, Le polytheisme analysé, 1796).

Nynější poměry náboženské u národů kulturních popisují: *Goblet d'Alviella*, L'évolution religieuse contemporaine chez les Anglais, les Américains et les Hindous 1884; *Tiele*, Manuel de l'histoire des religions, 1885; *J. M. Guyau*, L'irréligion de l'avenir, 1886; The religions of the world, 1894 od spisovatele nejmenovaného.

Díla, jež více méně zabývají se všemi uvedenými oddíly, jsou: *E. L. Burnouf*, La science des religions, 1872; *M. Müller*, Introduction to the science of religion, 1873; *A. Réville*, Prolegomènes de l'histoire des religions, 1881; *M. Wernes*, Histoire des religions, 1887; *P. D. Chantepie de la Saussaye*, Lehrbuch der Religionsgeschichte, 1887; *Goblet d'Alviella*,

Introduction à l'histoire générale des religions, 1887; *Gould* v úvodě zmíněný, 1893; pak sem náležejí četná díla *M. Müllera*, jako: Natural religion; Physical rel.; Anthropological rel.; three lectures on the science of language a j.

Na konec třeba uvésti methodické spisy, jednající o vědě náboženství: *Chr. Tischhauser*, Grundzüge der Religionswissenschaft zur Einleitung in die Religionsgeschichte, 1891; a poněkud i *J. Happel*, Das Christenthum und die heutige Religionswissenschaft, 1882; *Caird*, An introduction to the philosophy of religion, 1880.

Stručný tento náčrtek dá poněkud nahlédnouti do obsáhlé literatury vědy velmi mladé. Při tom mohli jsme toliko naznačiti ve větších obrysech obsah hlavních oddílů, nemajíce zřetele, jaké logické a náboženské stanovisko spisovatel sám zastupuje. Toliko spisovatele katolického směru jsme zde nepodali, nýbrž ponechali zvlášť. A to zajisté právem. Kdežto totiž uvedení spisovatelé, byť i byli smýšlení ortodoxně protestantského, velice ve zpracování látky se přibližují, tvoří katoličtí spisovatelé ostře ohraničenou skupinu.

Vzpomeneme-li na příčiny a podněty, jež přivodily vznik a rozvoj hierografie, snadno nahlédneme, že duch prací těch církvi katolické nebýval vždy nejpriznivější a že tudíž přirozeně obhájcům církve, apologetům, připadl zde nový obor práce. A skutečně, cokoli z katolické strany v hierografii se pracovalo, většinou mělo charakter obranný. Mimo to třeba vzpomenouti poměrů školství zvláště vysokého v jednotlivých zemích, chceme-li správně posouditi práci učenců katolických. I časopisy katolické jen trnitě kleslí si cestu a poměry parlamentární mnoho příznivého pro katolíky nemívají.

Tím si vysvětlíme, že stolice hierografie se stanoviska katolického byla zřízena ve Francii teprve roku 1886. a to na Institutu de Paris, svobodné katolické universitě, a obsazena znamenitou silou abbém de Broglie. Roku 1889. založena *Revue des religions* a podporována od znamenitých spisovatelů, již zatím povstali, působí zdárně dosud. Roku 1890. v Německu přidružila se k ní řada spisů s názvem *Darstellungen aus dem Gebiete der nichtchristlichen Religionsgeschichte* v Münsteru. Za rok založeny stolice srovnávací vědy náboženské na katolické universitě v Lovani a v Římě.

Literatura přesně katolická v tomto oboru začala (byvši spojena dříve obdobně s mythologickou vědou zpracovávanou ve smyslu katolickém, o čemž netřeba zde zvláště se zmiňovati) spisem *Döllingerovým* *Heidenthum und Judenthum. Vorhalle zur Geschichte des Christenthums*,

1857, tedy současně s pracemi Müllera, Tylora a Lubbocka, a co do kritického probádání ve zvoleném předmětu až posud trvalé ceny. Za ním následovaly (nepočítaje jednotlivých monografií a článků časopiseckých) spisy především všeobecné, obírající se otázkou náboženskou obšírně jako jsou: *E. L. Fischer*, Heidenthum und Offenbarung, 1878; *A. M. Weiss*, Apologie des Christenthums vom Standpunkte der Cultur, 1878; *de Broglie*, Problèmes et conclusions de l'histoire des religions, 1886 (2. vydání); *Gutberlet*, Lehrbuch der Apologetik, 1888. Méně přístupnými jsou díla *Carova*, *Colinetova* a j. Material velmi bohatý skytá: *W. Schneider*, Die Naturvölker, 1882; Religion der afrikanischen Naturvölker, 1891; *Chr. Pesch*, Der Gottesbegriff in den heidnischen Religionen des Alterthums und der Neuzeit, 1888.

Jednotlivými oddíly hierologie obírali se: *C. Krieg*, Der Monotheismus der Offenbarung und das Heidenthum, 1880; *Chr. Pesch*, Der Gottesbegriff in den heidnischen Religionen der Neuzeit, 1888; Gott u. Götter, 1890; *J. Nickel*, Die heidnischen Culturvölker des Heidenthums und ihre Stellung zu fremden Religionen, 1891; *Willmann*, Geschichte des Idealismus, 1894; *Harlez*, Les religions de la Chine, 1891.

Methodické spisy vydali: *Hake*, Handbuch der allgem. Religionswissenschaft, 1891 a *E. Hardy*, Die allgemeine vergleichende Religionswissenschaft im akademischen Studium unserer Zeit. Akadem. Antrittsrede, 1887.

Takovým tedy způsobem vznikla a rozvíjela se srovnávací věda náboženská. Třeba však dodati, že otázek v ní probíraných dotýkají se často i takoví učenci, jichž oborem jsou jiné vědy. Tak děje se na sjezdech ethnografických, folkloristických, anthropologických, archeologických, na sjezdech orientalistův a p. Příčiny v úvodu udány. I časopisectvo, zvláště revuální, cenné podává příspěvky. A nač všechno to?

Jedním svým zakladatelem, M. Müllerem, propagována hlavně proto, že dle jeho mínění náboženství budoucnosti bude spojením všech náboženství minulých a k jejich seznání má sloužiti tato věda. Cílem jejím tedy je vysvoboditi se ze všeho vyučování konfessního a zaujati místo vedle filosofie a všeobecných dějin. Podaří se jí to?

Odpovědi k tomu musíme dříve poznati, k jakým výsledkům posud dospěla.

Dopisy z Prahy.

I.

Mladý je národní život náš, ale otázek více v něm dnes tolik, že nám ani Francouzi nepotřebují záviděti. V letech šedesátých a sedmdesátých znal se jen jeden hlavní zápas: státoprávní; v něm soustředily se všechny síly a snahy, všechny myšlenky a práce uvědomělých Čechů. Šlo o nové uspořádání rakouského soustátí a především zemí koruny české, a ježto se Němci v těchto zemích stavěli tomu nejprudčeji na odpor, boj čelil hlavně proti nim. Státoprávní a národní — to byly pojmy, které se kryly. Zpívalo se, sokolovalo se, hrálo divadlo, spolkařilo — vše s tendencí národní. Každý spolek, každý výlet, ples, zábava — vše značilo nové posílení českého života, novou baštu jeho, nový dobývací krok vpřed. Při všem bylo trochu tajného neb zřejmého, vědomého nebo bezděčného vzdoru, vítězného předopojení. Jedna idea sdružovala vše aspoň na venek, osobní nepřátelé na poli národním stáli si po boku. Druh předstíhoval druhá, ale podroboval se při tom ochotně vrchnímu velení. Ctižádost a všeliká osobní spekulace musila se zapřítí a nasaditi si škrabošku příjemnou, ctnostnou, národní. Každý vlastenec chodil zejména v dvojjazyčných městech a obcích jako hrdina sebevědomý, vyzývavý, od ostatních obhlížený jako podivín, druhdy také vysmívavý a tupený, ale v nitru svém tím více oblažovaný. Silné idey nepohrívají a neutajují se v nitru, nýbrž rády tlačí se ven, do popředí, nutkají k opovrhování okolím, k ostentativnímu vystupování. Volí rády též vnější odznaky: slavným se stal kříž vyšívaný na ramenu křížáků, hrůzoplovným rudý kalich husitský, pověstnou čepice jakobínská. Naše léta vlastenecká spotřebovala celou řadu lvíčků, poděbradek, sokolovek a trikolor; nejtuzší život osvědčila čamara.

Byla to pěkná doba, ta léta vlasteneckého zápalu, doba zpěvu, divadel, táborů, jednohlasných deklarantských voleb, ale i středních škol a záložen — a kdo je prožil, nezapomene jich idyllického, jarně svěžího půvabu nikdy!

Ale chudý otec úsilným přičiněním svým stal se zámožným; syn pak už neznal trudův a těžkostí jeho, neznal veliké ceny haléře. Vyrůstal už v jiných citech, myšlenkách a starostech, v blahobytu, pohodlněji. Co boje stálo, než si mohl otec v nádražní restauraci poručiti pivo po česku, nebo recepis podpisovati po česku, syn nedovedl si již představití. Význam ochotnického představení nebo slavnosti české v zněmělém městě už nechápe, ba ani rodný jazyk už mu není tím nedotknutelným, nejsvětějším palladiem, kterým byl jeho otec. Frak a cylindr pozbyly bývalé odiosnosti; z hostinců mizejí obrazy Slavie, sošky Žižky a Palackého, a nahrazují se francouzskými

damami, bájeslovnými bytostmi nebo krajinkami. Jazykové a národnostní boje už nemají toho starého kouzla, bývalé přitažlivé síly. Zkrátka časy se změnilly.

Ano, zbohatli jsme; máme českou universitu i techniku a chceme druhou; máme Národní divadlo, akademii věd, školu umělecko-průmyslovou i průmyslovou vyšší; obchod a továrny dostávají také již českou známku. Brzy snad i některá železnice bude v rukách úplně českých a zavede české velení. Naše umění razí si cestu do světa (— mimo Rusko) a jméno české dochází úcty a platnosti; ani nepříteli není už posměchem. Z vídeňských listů „humoristických“ známá karikatura Čecha s ohrnutým nosem se vytratila; sličná dcera vydavatele vídeňského „Kikeriki“ neostýchala se vdáti do Prahy za českého novináře.

I vznešený host národopisné výstavy vyslovil podivení nad tím, jak se rozmohla česká řeč, a co přibylo ryze české, je d n o j a z y č n é intelligence.

Veta však je po bývalé jednotnosti. V rozvitém tělese národním a v dobách zmírněného nebezpečí není ani možná; nejrůznějšími vzdechy se nevytouží zpět. Na bojišti politickém vojsko se rozestoupilo v pluky a setniny, jichž velitelé je vodí cestami někdy na vzájem se křížujícími; ale všichni míní, že je vodí cestou jedine správnou, a všichni chtějí tím národu prospěti. K státoprávní otázce přidružily se jiné, některé bližší, některé vzdálenější, a opravdový politik český dnes aby byl kován jak na poli českého práva a českých dějin, tak co do znalosti světové otázky socialní. Odborníků ve finančnictví, národním hospodářství, komunikačních prostředcích, ve školství, řemeslnictví, průmyslu, objevuje se potřeba čím dál naléhavější, a dobře se děje, když proti nedostatkům právě v těchto oborech se důtklivě pracuje a volá.

Z umění nejčilejší život proudí v básnictví a v belletrii. Tu vlastně není klidu od časů Máchových. Ale tolik hesel nelítalo nikdy vzduchem jako nyní. O táborech spisovatelských nelze však mluvit, protože v některém táboře stojí toliko jednotlivci. Svatopluk Čech na př. našel jen málo stoupců; stojí jaksí sám v literatuře, jako miluje samotářství mimo literaturu. Za to hojně stoupenec si získal Vrchlický. Vedle jeho školy vynořily se však už hojně svérázné individuality, z nichž část stojí v táboře tak zvané moderny, k níž obrací se právě nyní všeobecná pozornost. Rozeznává se pak moderna světská s náčelníky Macharem, Sovou a Mrštíkem, a moderna katolická s Bouškou, F. X. Dvořákem a Lutinovem v čele; obě mají některé body styčné, ale v jiných jdou různem. Individualita nade vše, žitím kypící a život tvořící jest základním heslem světské moderny. „Neakcentujeme nikterak českost: buď svým a budeš českým,“ praví dále

v programu svém nedávno na veřejnost daném. „Neznáme národnostních map. Chceme umění, jež není předmětem luxu a nepodléhá měnivým vrtochům literární mody. Naše moderní není to, co je právě v modě: předvěcírem realismus, včera naturalismus, dnes symbolismus, dekadence, zítra satanismus, occultismus, ta moderní hesla, jež nivellisují a uniformují vždy na několik měsícův řadu literárních děl, a po nichž opičí se literární gigrlata.“ Do moderny této nepřísluší Karásek a Procházka, hlavní zástupcové cizích směrů u nás; Herben vyslovil s jejím programem souhlas. Svůj kroužek tvoří M. A. Šimáček, K. V. Rais a Klášterský.

Stojí-li tedy v politice proti sobě nebo vedle sebe strany zcela určité barvy, jako staročeská a mladočeská (na Moravě národní a lidová), konservativní, realistická a pokroková (také símě antisemitismu a socialismu bujně klíčí) — v krásném písemnictvu té určitosti není, za to rozvíjí se v ní pestřejší rozmanitost. — Směr domácí druží se ke všesvětovému, fantastická romantika má tu své vzdělavatele jako životní realismus; nápodobí se nejnovější směry francouzské, zejména symbolismus a dekadentství, ale mocné místo si udržuje také duch a ráz slovanský. Tu i tam zaznějí v poesii též zvuky politické nebo socialní. Pohříchu proměnila se tvorba belletrická a zejména překladatelství málem v tovární výrobu. Dostati lze zboží, jakého si kdo přeje; nejvíce se ovšem přeje francouzskému. Ale také vzorky anglické, italské, španělské a j. jsou vítány, jen když jsou hodně křiklavé nebo lehtivé. Umění tu málokde je účelem spisovatelům, — nakladatelům nikde. Ukojiti čtenářskou hltavost, na to byly plody takové psány, rozmnožiti výdělek nakladatelům, na to byly tištěny. Kdysi jsme si přávali překladů, ovšem jen vybraných, vzorných děl jinonárodních. Dnes se již děsíme toho překladatelského šílení a z části i té záplavné výroby původní. Volá se, že nemáme ještě pořád umění českého — ale takto se otázka jeho nerozřeší, nýbrž citlivost pro jeho potřebu a smysl pro ně zrovna otupuje. Při tom litovati jest, že i vážné a zasloužilé firmy nedbají posavadní pověsti své a na její úkor hledají výnosnějších pramenů obchodu na poli lehtivé četby. Té pak vyrůstá jako hub po dešti. Opravdových duševních potřeb našeho lidu dnes poesie a belletrie si hledí méně nežli kdy. Stejně skrovnou měrou si jich všímá věda, ba i politika. Tu tryská stále živý pramen přemýšlení. Ostatních uměn, zejména výtvarného, a hmotné stránky umělců ani se nedotýkáme.

Nejhojnější však zásobu vážných a palčivých otázek přinesl nám sám rozvoj našeho národního života. Sáhněme na pravo nebo na levo, všude jich vylovíme plno. Poměr šlechty k občanstvu, dělnictva k národu, rozvoj průmyslu, úpadek živností, chudnutí sedláka, postavení ženy ve

společnosti, vzmáhající se nepoctivost, strojivost a nešetrnost, nezřízená požívavost a smyslnost, právo rodičů (i špatných) na dítě, degenerace tělesná — toť aspoň některé z nich. A což kdybychom dále pokročili k otázkám školským, národnostním (na př. jak se udržuje český živel na pohraničí, o zakládání průmyslových závodů ve smíšených městech, o dobývání měst), aneb k poměru našemu ke Slovensku — co by se nám tu vyrojilo látky k uvažování!

Na nedostatek duševního ruchu a k němu hledící práce nepotřebuje si dle toho u nás nikdo stěžovati. Kam se ohledne, kam jej osud zanese, všude má dobrý Čech příležitost zasloužiti se, prospěti, přispěti k dobru přítomna i budoucna, ke cti jména českého i svého. Jen že nyní, kdy idea národnostní a státoprávní už není samojedinou pružinou všelikého pokroku našeho, nýbrž se rozhojnila myšlenkovým a socialním kvasem všesvětovým, jí má tím více. Že by pak národní myšlenka proto u nás vymizela, nebojíme se. To zamezí sama skutečnost: dvojjazyčnost naší vlasti. Proto by bylo hříchem, kormoutiti se z toho, že se strom národního života tak rozvětvil a rozkošatil. Má patrně úrodnou půdu, zdravé kořání a hojně mízy. Kdyby však měl býti zaléván jen pouhými slovy a planým řečněním místo mužnými skutky a starostlivou rozvahou, pak by bylo ovšem zle. Zatím se těšme, že se aspoň mohou v tom bujném víru a proudění národních sil rozvíjeti bohatěji schopnosti, a že potřeba ryzích charakterů také nám bohdá bude množiti tyto.

Fr. Blýj.

Spolupracovníci: S. Bouška, P. Buchta, F. Dolejš, K. Dostál, J. Funtíček, F. Holeček, J. Horský, A. Koudelka, J. Malota, J. Oliva, G. Schössler, J. Šilhan, P. Šup, A. Vrzal a j.

Nová díla.

Arréat L., Mémoire et imagination (poètes, musiciens, peintres et orateurs) Paris 1895. Str. 171. Cena 2·50 fr. Pro psychologa, který přehlédne některou příliš empiristickou narážku, dílo velmi cenné.

Bendix L., Kirche u. Kirchenrecht. Eine Kritik moderner theologischer und juristischer Anschauungen. Mainz 1895. Str. 190. Cena 2·40 m. Obsah je dosti označen nadpisem knihy, která jest cenným příspěvkem k metodologii práva i k apologetice proti racionalismu.

Berrueta Domínguez, La Cientificomania. Salamanca 1895. Str. 202. Cena 2·50 fr. Muž vědy varuje tu od zbožňování vědy, která dle něho vede k „theofobii.“ Ovšem!

Boese H. S. J., Die Glaubwürdigkeit unserer Evangelien. Freiburg 1895. Str. 140. Cena 1·80 m. Obojí druh rationalismu, i ten, jenž popírá nadpřirozenost evangelických událostí, i ten, jenž upírá vypravovatelům věrohodnost, vyvrácen tu obratně svědectvími i rozbořem.

Chiaudano Gius. S. J., Creazione e scienza. Torino 1895. Str. 24. Několik přednášek o tematě tom ke studujícím.

Eisler R., Geschichte der Philosophie. Berlin 1895. Str. 328. Dílo to uvádíme jen, abychom od něho varovali, poněvadž se nesprávnostmi hemží.

Dominikan *Th. Esser* vydal zvláštní otisk nového pojednání Die Lehre des hl. Thomas von Aquin über die Möglichkeit einer anfangslosen Schöpfung (Münster 1895, cena 3 m.), kdež dokazuje, jak z Vychodilovy „Apologie křesťanství“ známo, že pouhým rozumem nelze stvoření časného dokázati naprosto; jistotu máme prý jen z víry.

Mercier P., Lamennais, d'après sa correspondance et les travaux les plus récents. Paris 1895. Str. 344. Cena 3·50 fr. Věcné a celkem spravedlivé ocenění nešťastné povahy velenadaného spisovatele; o kněžském povolání jeho souzeno snad příliš ostře.

Ommer E.-M., L'amitié, réflexions morales et philosophiques. Paris 1895. Prastaré thema filosofův, o přátelství, tentokrát po křesťansku pojato a pěkně rozvedeno.

Apologeta Weiss vydal kdysi pěknou knížku Christliche Lebensweisheit, přeloženou též do češtiny, kde sebral prosté, drobné poznámky, povstalé při obrovské práci, jakou jest jeho Apologie. Nyní uveřejňuje *T. Pesch* pro vzdělance Christliche Lebensphilosophie (Freiburg. Str. 560. Cena 3·50 m.), zásady přesvědčení a života křesťanského.

Polese Fr., Critica e Rivelazione. Siena 1895. Str. 320. Cena 4 l. Probírá kritické soustavy biblické a ideí messianismu ve S. i N. Zákoně.

Proal L., La Criminalité politique. Paris 1895. Str. 309. Cena 5 fr. Dílo, vyšlé v „Bibliothèque de philosophie contemporaine,“ je statečným průkopníkem spiritualismu proti materialismu a neznabožství, jakož i politické znemravnělosti.

Duchaplný dogmatik *H. Schell* začal velikolepé vědecky apologetické dílo Die göttliche Wahrheit des Christenthums. I. díl nedávno z části vyšlý má název Gott und Geist, kdež pojednáno o základních otázkách apologetiky. (Paderborn. Str. 384. Cena 5 m.)

Velikolepé apologie německé, Weissova se stanoviska mravouky, Hettingerova a Schanzova se stanoviska věrouky pracovaná vydávají se v nových rozšířených otiscích (vesměs u Herdera ve Frýburku).

L. N. Tolstoj, Stručný výklad evangelia. Z jazyka ruského přeložil professor *J. Novák.* V Praze 1895. Nakl. Dr. Fr. Bačkovský. Str. 175. Cena 80 kr.

Tolstoj svým výkladem evangelia nechce nic více a nic méně, než dokázati nesprávnost „nauk církve vůbec, apoštolů, směrův a tak řečených otců církevních,“ prozkoumati správné učení Kristovo dle evangelií a sloučiti čtyři evangelia v jedno. Kdyby nešlo o věc tak vážnou, mohli bychom panu hraběti dilettantské zábavy té a panu Bačkovskému výtěžku rádi popřáti; takto je škoda knížku rozřezati. „Předmluva“ obsahuje hroznou zprávu, že dílko toto jest výtahem „z velikého díla“ rukopisného; kéž ostane na věky rukopisem!

Tarde G., La logique sociale. Paris 1895. Str. 464. Cena 7·50 fr. Pod nejasným názvem podává známý filosof vlastně organizační návrh vědy vůbec. Hlavní slovo ve vysvětlování úkazů společenských vede u něho „l'imitation.“ Dílo vybízí leckde k odporu, ale obsahuje mnoho vážné látky.

Vaughan J., Life after death or reason and revelation on the immortality of the soul. London 1895. Str. 219. Sbírká rozprav, vědecky sice, ale srozumitelně, ba populárně psaných o předmětu zajisté veledůležitém.

Wundt W., Methodenlehre. 2. Abth. Logik der Geisteswissenschaften. 2. vyd. Stuttgart 1895. Str. 643. Cena 15 m. Druhá tato část druhého svazku spisovatelovy Logiky jedná o metodě psychologie, dle spis. základně pro filosofii celou, a užití jejím pro ostatní vědy duchové. Obsahu ovšem nelze tu podati. Zajímavý jest výrok: „Přírodní vědy mají rozkvět za sebou, vědy duchové k němu spějí.“

Fra Angelico da Fiesole našel povoláného životopisce ve *St. Beisselovi* S. J. (Freiburg 1895. Str. 100. Cena 6 m.) Spis bohatě vyzdobený podává věrné zprávy o životě a pěkné výklady o dílech umělcových.

Známy dějepisec *Fr. X. Kraus* začal vydávati *Geschichte der christlichen Kunst.* (Freiburg 1895. I. 1. Str. 320. Cena 8 m.)

Volkelt J., Aesthetische Zeitfragen. Vorträge. München 1895. Str. 258. Cena 4·50 m. Bojuje proti naturalismu v umění, snad místy neprávem. Málo objasněna jest podstata umění, pokud se illuse týče.

Prinzivalli Virg., Torquato Tasso nella vita e nelle opere. Roma 1895. Str. 352. Cena 4 l. Pilná, na pramenech založená práce, náležitější k lepším, jež k oslavě centenaria Tassova vydány. Tých spis. vydal též zvláštní knihu o pobyte Tassově v Římě, podle listin dosud neuveřejněných.

O důchodech sboru kardinálského v 13. a 14. stol. jedná *J. P. Kirsch* v monografii *Die Finanzverwaltung des Kardinalcollegiums* atd. (Münster 1895. Str. 138. Cena 2·20 m) Změněnými poměry hospodářskými nastala potřeba stálých důchodů peněžních, a to ovšem z pokladny papežské. Zvýšenými potřebami sboru byla stolice papežská přivedena sáhnouti k neblahému prostředku daní z obročí církevních.

Pilný specialista v dějinách t. ř. reformace, *Nic. Paulus*, vydal v „*Strassburger Theol. Studien*“ spis *Die Strassburger Reformatoren und die Gewissensfreiheit* (Freiburg 1895, cena 1.80 m.), kdež na základě pramenů líčí řádění demagogických kazatelů.

Seek O., *Geschichte des Unterganges der antiken Welt*. I. Berl. 1895. Obsahuje některé výsledky od obyčejných odchýlné. Křesťanství Konstantina Velikého na př., jež Burckhardt pokládá za čistou politiku, posouzeno tu mnohem příznivěji, a to na tom základě, že křesťané tehdejší se o politiku nestarali a proto nemohli býti oporou politickou.

Hradiště hory Tábor jako pevnost v minulosti. Napsal professor *Karel Thir.* Nákl. města Tábora 1895. Str. 275.

V prvním díle popsány a znázorněny nejstarší opevňovací stavby městské, v druhém podána, obyčejně slovy pramenů, válečná kronika Tábora v 17. a 18. století.

Pilně pracovaná a pěkně vypravená kniha jest zajisté ke cti nejen p. spisovatelů, nýbrž i městu, jež ji vydalo.

Život církevní v Čechách. Kulturně-historický obraz z 15. a 16. stol. Sv. I. Sepsal *Zikmund Winter.* V Praze 1895. Nákl. České Akademie. Str. 496.

Kniha obsahem děsná. V díle I. vylíčeny zápasy náboženské, v druhém vylíčena zpráva církevní — vše na základě pramenů.

Obraz p. spisovatelem tak zevrubně nakreslený jest velice neutěšený. Člověk s bolestí se táže, jest-li vše to vůbec možno, a kdo vinen všemi těmi ranami, které vlast naši tehda stihly místo požehnání, které z náboženství mělo vzejít . . .

P. spisovatel ujišťuje v předmluvě, že psal nestranně podle pramenů. Poctivé bádání jeho jest vůbec známo, tak že mu věříme na slovo. Ostatně o té historické subjektivnosti máme poněti trochu jiné, nežli slovo samo v jiných oborech značí. Vezměme příklad z vlastenectví.

Dějepisec svého národu nemůže a nesmí býti objektivním tak, aby byl k osudům jeho bezcitným jako anatom. Přednosti vzbudí jeho sympathii, úpadek jeho lítost — v obojím případě tedy častane jakési účastenství, jež sice nepadělá dějin, ale dodává jim národního významu. Pan spisovatel našeho díla ani necítil, že objektivnost jeho místy přechází v antipathii proti straně katolické. O nesprávnostech v posuzování Husa pomlčíme, neboť ta dogmatická stránka vyžadovala by obsírného vyšetření, kteréž ostatně již podáno každému, kdo se o ní poučiti chce; z úsudků p. Wintera, muže tak umírněného, soudím, že se o věci té sotva již dorozumíme, protože mladší historikové naši nemohou se vmysliti v dogmatický význam její. Totéž chladné a klidné porozumění chybí p. Winterovi též co do řádu jesuitského. V čem členové jeho pochybili, to škodolibě vytýká, dobré stránky jejich pak líčí tak, jakoby byly vypočteny na lapání a klamání lidu. Neznaje života řeholního, nemůže asi pochopiti, že by také jesuité mohli ze srdce a nezištně pěstovati ctnosti křesťanské — jemu je to vše okázalostí a vypočítavostí. A má-li skutečně za zlé, že obětovnými

skutky snažili se jesuité zjednati sobě a katolické věci sympathie, pak ovšem by musel odsouditi nauku samého Krista Pána a jeho apoštolů.

Jak praveno, p. spisovatel toho všeho asi necítil, ale je tomu tak: sympathie jeho jsou u stran protikatolických. Souvisí to s tím, že na náboženství pohlíží jako na věc politickou — sice by se musel pozastaviti také nad oprávněností jedné či druhé strany, jelikož všechny pravdy míti nemohly. A takž — předpokládajíc, že všechny události jsou pravdivě líčeny — jest ve spise tom, práci to úžasné pile, podána věrná kresba věku, ale kolorit obrazu toho je na některých místech falešný.

Životopis B. M. Kuldy. Napsal *J. Halouzka*. V Praze 1895. Nakl. B. Stýblo. Str. 176. Cena 88 kr.

Jubilejní životopis vzácného kněze českého. Příležitostný účel ovšem vylučoval zevrubnější rozbor a kázal obmeziti se na důležitější události životní, jichž vykazuje život a činnost Kuldova velmi mnoho. Působení jeho jak na Moravě tak v Čechách bylo pozhnané. Ve vlasteneckém kroužku Sušilovců zaujímal neposlední místo. Skutky i povahou svou zaslouží úplna úcty a lásky, jakou k němu mladé pokolení katolických básníků chová.

Pan spisovatel zmiňuje se na str. 111. též o Feifalikově boji proti RK, a to trochu posměšně. Epizoda ta, která Feifalik s českými vlastenci si o tom dopisoval, byla by snad zajímavá. Pořadatel tohoto časopisu má též některé listy Feifalikovy, Sušilovi psané, ale naň působily zcela vážně tím ryze vědeckým přesvědčením, které z nich mluví; z tonu jejich také lze souditi, že Sušil Feifalikovi nevyčítal, jako druzí, zrádcovství.

Národopisný Sborník okresu Hořického. V Hořicích 1895. Nakl. redakčního komitetu. Str. 427. Cena 3 zl. 25 kr. poštou. Objednávky přijímá p. Ant. Rudl v Hořicích.

Celá řada spisovatelův přispěla články svými k sestavení nákladného sborníku tohoto, jenž každého překvapí bohatstvím látky národopisné a pečlivou úpravou obrázkovou. Záslužná publikace tato byla by s to, aby vzbudila řevnivost jiných krajů českých, o Moravě nemluvic. Statí o různých stránkách národního života jest přes 40. Obrázky jsou rovněž četné a zdařilé.

Popis historicko-archeologicko-statistický okresu Opočenského. Sepsal *A. Flesar*. V Hradci Králové 1895. Str. 280 a přílohy. Cena 1 zl. 60 kr.

Po stručném statistickém přehledě podává p. spisovatel kroniku okresu, rozdělenou podle pánů, kteří tam vládli. Rodokmeny jejich jsou v přílohách. V třetím oddíle jest podrobná statistika jednotlivých obcí a paměti z dějin jejich. — Spis jest pilně pracován a pěkně vypraven.

Velikonoční hry. Vydal *Ferd. Menčík*. V Holešově 1895. Se třemi obrázky. Str. 233. Cena 2 zl. 30 kr.

Otištěna tu dvojí hra o umučení Páně dle rukopisů v Bozkově a v Lastiboří známých; tuto provozována hra ještě r. 1891.

V úvodě probírá p. vydavatel obojí hru, zkoumá prameny a cenu její. Jsa specialistou v pracích takových, podává dílem svým cenný příspěvek k národopisu našemu. — Úprava díla je skvostná.

V knihovně zábavy a poučení, kterou se zvláštním zřetelem ke studující mládeži pořádá prof. Fr. Bílý u J. Otty v Praze, za třetí dílo vydává se Katechismus dějin umění. Dílo to, sepsané známým odborníkem, prof. J. Braněšem, čtenářům svým co nejlépe doporučujeme.

Proti Marxovi píše Fr. Bertheau Fünf Briefe (Jena 1895. Cena 75 pf.). Marx opírá se ve svém „Kapitale“ hlavně o údaje z přádelnictví. Zde mu dokázáno právě číslicemi, že Marx z oboru toho pramálo rozumí a že vývody své sestrojil na mylných předpokladech.

Dehon, Manuel social rédigé par la commission d'études sociales du diocèse de Soissons. Paris 1895. Str. 297. Obsahuje část theoretickou, rozboru a úvahy, a praktickou, zprávy o činnosti a ústavech dobročinných.

Cenná monografie jesuity Brauna, znamenitého hvězdáře, Kosmogonie vom Standpunkte der christlichen Wissenschaft vydána podruhé. (Münster. Str. 405. Cena 6 m.) Spis. odpovídá tu také na námítky, proti naukám jeho zatím učiněné.

Známý přírodovědec z řádu jezuitského L. Dressel vydal u Herdera ve Frýburku Elementares Lehrbuch der Physik (750 m.) pro vysoké školy. Spisovatel podává všechny oddíly fysiky na základě theorie atomové a etherové, na základě energie jakožto jednotné síly přírodní.

Po třetí vydává Fr. Schwarz u Otty v Praze svůj praktický Výklad zákona obecního a zákona o zastupitelstvu okresním pro království České. Seš. po 70 kr.

Všeobecný Slovník Právní. Vydává JUDr. Fr. X. Veselý. Seš. 1. Str. 48. Cena 50 kr. Nákl. vlastním.

Dílo praktické a velepotřebné. 1. sešit obsahuje hesla od „accessio čili příbytek“ až po „bankovky.“ Věcně zajisté bude dílo státi na výši vědecké. Češtiny bychom si přáli tu a tam správnější. — Úprava je slušná.

Za sluncem púlnočním. Cesta z Christianie na Mys Severní a zpět. Popisuje Dr. Jiří Guth. V Praze 1895. Nakl. J. R. Vilímek. Str. 307. Knížka skvostně upravená, jak to Vilímkovo nakladatelství umí, podává zajímavé, zpola zažité, zpola asi vypsané podrobnosti z cesty, kterou spisovatel podnikl na lodi Capella. Manýra p. spis., udávati rozličné „vtipy,“ jest už vůbec známá, a s ní setkáváme se i tentokrát.

Karolinská Epopeja. Napsal Julius Zeyer. V Praze 1895. Nakl. Fr. Řivnáč. Str. 576. Cena 4 zl. 80 kr.

Velikolepé dílo obrazivosti a, řekněme upřímně, píle básníkovy. V Úvodě — u Zeyera nezbytném — vykládá, místy ne bez trpkosti, kterak se do čarovného okruží pověstí franckých dostal, kterak si je zamiloval. Bude-li u nás Úvod ten čten, jak by zasloužil, způsobí zajisté nemalý poplach u našich „kritických“ dějepiscův o temném středověku atd. Zajímavý a cenný jest Úvod také tím, že v něm Zeyer uložil některé myšlenky

své o básnictví, o eposu, o pravdivosti atd. Slovo Zeyerovo tu ovšem něco platí. I kdo s ním nebude snad ve všem souhlasiti, uzná, že není mnoho básníků, kteří by si cílů svých tak byli vědomi a takovými prostředky k nim šli.

Cyklus zahrnuje čtyři zpěvy: Pohádka o Karlu Velikém, Roman o čtyřech synech Ajmonových, Píseň o Rolandu, Píseň o korunování krále Lovise. Jsou to zpěvy rytířské v celém slova významu. Divný ten zápas dvou světů, dvou směrů v hrdinách Zeyerových vystižen znamenitě, zápas totiž elementárních, neurvalých vášní dětí bujné přírody s krotící mocí křesťanské a dvorské civilizace, jež padla do srdcí jádrem dobrých, byť i prudkých a výstředních v citech dobrých i zlých. Sám Karel Veliký je vzorem rytíře takového: pod nadlidským majestatem je přece vždy zase jen člověk, s dobrými i špatnými stránkami, u kterého však dobrý základ vítězí. Miláček Zeyerův, Roland, jest postava skvělá. A takž i jiné charakteristiky jsou zdařilé.

Celá povaha věku a osob, ústavů a zvyků, vystižena znamenitě: život dvorský a hradní, ty veliké a dobré duše v boji i v míru, jakýsi nepopíratelný zápas mezi mocí duchovní a světskou, jenž mezi řádky prokmitá, dobrodružství hrdinná, poměry poddanské atd. — vše to v ději se živou názorností vystupuje před námi, poutajíc nezvyklým kouzlem pohádky i vážné, svaté pravdy. Tu a tam snad zarazí ton čistě moderní, ale zářivé obrazy vábí dále.

Skladba je pevná a ladná, až snad na některé vložky, které jsou poněkud delší, a nejen obrazivost, nýbrž i pozornost skutečně namáhají.

Sluh jest velmi pěkný, plynňý, jako v málokterých básních českých. Řeč správná a nádherná; některé poklesky jazykové — jsou manýrou básnickovou — zcela dobře by mohly býti opraveny beze škody rytmu.

Levné svazky novel. Č. 40. *Rafael Altamira: Osud.* — Č. 54. *Tomás Carretero: Posvátný úkol.* Ze španělštiny přeložil *A. Píkhart.* V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček.

„Osud“ od známého kritika španělského Altamiry je ne tak novelou, jako spíše psychologickou studií, jejíž však konec je příliš úsečný. — Luz chtěla proti vůli otcově vstoupiti do kláštera. Don Juan Lengo, nenadálý přítel otcův, vypudil jí její úmysl z hlavy tím, že v srdci jejím vzbudil lásku k sobě, odjel potom z nenadání do Madridu, a tím „posvátný úkol“ dokonán!

Zábavy Večerní. Red. Fr. Pohunek. R. XV. Dílo 92. Vítězství kříže. Polsky napsal *Bożydar Prawdzić,* přeložil a upravil *J. Košnář.* V Praze 1895. Nakl. Cyrillo-Meth. tiskárny. Str. 156. Cena 50 kr.

Povídka vypravuje některé příběhy z bojů mezi křesťanstvím a pohanstvím za Konstantína Velikého a po něm, zabíhá až do Palestiny a k egyptským poustevníkům. K některým údajům by dějepisec udělal otazník. Lid bude povídku rád čísti, jenom že jej snad bude másti to množství jmen. -- Nemohly by ilustrace odpadnouti, nemohou-li býti nákladnější?

Naše knihovna. Ř. II. *Marie Červinková-Riegrová: Letní sen života.* Povídka. V Praze 1894. Nakl. Bursík a Kohout. Str. 271.

„Sen o štěstí a lásce — letní sen života.“ Tím vyplněn obsah povídky, pěkně, trochu přísládle psané, jak námětu přísluší. Zábavy, schůzky, dostaveníčka, hovory atd. — toť život u dívek vystupujících. Učitelka Olga, nývá ale i soucitná, jest miláček spisovatelčin. Vysokých nároků povídka nečiní, ale spanilé čtenářky zajisté budou s ní spokojeny.

Dědictví Maličkových. Č. 39. *J. J. Váňa: Odměna věrného přátelství.* Histor. povídka. *Al. Dostál: Ze školy života.* Obraz nynější doby. Str. 212.

První povídka líčí smíření dvou rodů českých; známá výprava na Milan jest jádrem děje. — Druhá podává obrázek z továrny, kterak továrník pečuje o své dělníky a jejich děti. První povídka se čte zajímavěji; obě trpí jakousi umělkovaností. Závadného ovšem není v nich pranic. Pana spisovatele první povídky upozorňují, že nesmí se psát: „z rámě“ (str. 30.).

Růžena Jesenská: Jarmila. Dospívajícím dívkám. V Praze 1895. Nakl. F. Kytka. Str. 152. Cena 1 zl.

V povídce chce spisovatelka nastávajícím slečinkám vštípati hlavní pravidla mravního a způsobného chování, i lze říci, že se jí práce dosti podařila. Zarážejí poněkud u těch žabek řeči o vdavkách. Jinak budiž pěkná a vkusně vypravená knížka ku čtení doporučena.

Besedy mládeže. Sv. 319. Z české minulosti. Dějepisné povídky. Napsal *B. Bouška*, učitel. Se 2 vyobrazeními. Nakl. M. Knapp v Karlíně.

Kopie historických povídek starého rázu: dialogy v starovlasteneckém slohu, odkoukané pohnutlivé sceny a situace z dob utrpení národa atd. To vše jsme již v jiných a lepších formách četli a slyšeli. O nějakém novém, individuálním, samostatném pojetí a zpracování historického materialu v povídce nelze mluvit.

Sv. 321. Kvítky a klásky. Sbírká povídek pro mládež. Napsala *T. Polabská*. Se 2 vyobrazeními.

Povídky *T. Polabské* mají všechny vlastnosti ženského péra: měkkost až k sentimentálním slzám a trpělivost psát vybledlé, nudné povídky bez šťávy, bez vůně a bez chuti. To stačí konstatovati. Aby kritika více se obírala těmito a podobnými naivními pokusy, nelze žádati.

Sbírká ušlechtilých spisů pro mládež. Pořádá Bohdan L. Tyšler. Sv. 5. Drobné povídky. Od *A. R. Husové*. V Písku 1895. Nakl. J. Burian.

Kdo očekává od povídky pro mládež více než nezávadný obsah a mluvnicky správně sestavené věty, nedočte knížku povídek *Anny Husové* bez zřejmé nechuti. Spisovatelka pustila se do psaní bez kouska talentu a bez porozumění dětem. Stopy toho najdete na každé stránce. Vlastenectví na př. míní pěstovati planými frasemi, jako: „... Hrdě, s čelem vztyčeným znej se ke všemu a dokaž vždy, jak vážiti si máme všeho, co vlast nám dala, a byť to byl i prostý květ na luzích jejích utržený“ (pov. „Granát“). Úprava sbírky zaslubuje dobré zmínky.

Nová knihovna pro mládež. Pořádá Fr. A. Zeman. Řada II. Sv. 97. Procházký po školních okresích Strakonickém a Sušickém, jakož i po přítocích hořejší Otavy. Pro školu a rodinu napsal *J. V. Hora*, řídící učitel v Horažďovicích. V Praze 1894. Nakl. Fr. A. Urbánek.

Práce je pilná, svědomitá. Ke všem místům obou okresů sneseny jsou všechny možné zprávy a data, z minulosti i z přítomnosti. V té husté směsici fakt je mnoho zajímavostí, ale ceny ponějvíce lokální. Ku konci je přidána mapka okr. hejtmantství Strakonického.

Bibliotheka pro mládež dospělejší. Rediguje F. J. Andrlík. Sv. 5. Ve klidu i víru. Historické obrázky ze 16. a 17. věku. Pro mládež dospělejší nakreslil *J. Soukal*. V Třebíči 1895. Nakl. J. F. Kubeš.

Čtyři povídky: „V obraně říše“ (z vojen tureckých), „Alchymisté“ (z doby Rudolfa II.), „Obležení hradu Pernštýna“ (z r. 1645.) a „Ve službě nepřátel“ (z r. 1648). Krátké obrázky lépe se spisovateli daří, nežli povídky delší, na jejich koncepci mu patrně nestačí síly a dechu. Názor autorův na dějiny je zastaralý. Na př. výroky, jako: „... na Staroměstském náměstí vykřvácelo za vlast a národ svůj dvacet sedm pánů českých,“ jsou již dávno překonány správnějším historickým poznáním.

Sv. 6. Mexickými pustinami. Povídka pro mládež dospělejší. Dle francouzského *E. Dupuisové* české mládeži vzdělal *K. V. Kuttan*.

Mexickou haciendu Santa Rosu přepadli Indiani kmene Komanchů. Majetník haciendy, don Josef de las Santas, zastřelen byl šípem, a jeho dvě děti, Jan a Lucie, odvedeny do tábora indianského. Po čtyřletém pobytu v táboře podařilo se vyrostlým a otužilým dětem přehnouti do Texasu, odkudž dostaly se opět do svého domova. Líčení útěku, nebezpečí a útrap s ním spojených je trestí povídky, jejíž motiv je dosti obnošený. Vyprávění je chvatné, napínavé. K českému vzdělání příčin literárních právě nebylo.

Časopisy.

Niva. *Vl. Solovjev*, „Smysl vojny.“ Autor vychází ze zásady, že mír — je normou, vojna pak anomalií, dokazuje, že v historickém životě lidstva vojna je nevyhnutelnou podmínkou míru, že vojny přispěly k rozšíření civilisace evropské a předvídá, že v budoucnosti bude poslední styk světa evropského s asijským, vítězství té neb oné strany dá světu mír a založí světovou monarchii. Proti učení L. N. Tolstého Solovjev uznává, že člověk má se podříditi požadavku státu o vojenské službě.

Voprosy filosofiji i psihologiji. *N. Grot*, „Ustoji (pilíře) nra vstvennoj žizni i dějatelnosti.“ Pilíři mravního života nejsou snahy po štěstí osobním nebo cizím, nýbrž ony tvůrčí snahy ducha po rozvoji vyššího duševního života ve světě, které se projevují v nezištné lásce k živým tvorům, úctě k idealům pravdy, krásy, dobra i lidskosti, které konečně vtělují se v idey mravní povinnosti a sebeobětování.

Sanktpeterburgskij Duchovnyj Věstnik. Článkem „Sovremennyj antagonizm,“ velmi ostře bojuje se proti obhájčům souboje, jenž s všelidského stanoviska jeví se nerozumnou věcí, zakořeněným předsudkem.

Knižki Nedělji. Filosof *Vlad. S. Solovjev* ve stati „Religioznoje načalo v nra vstvennosti“ mluví o vzniku náboženského citu v člověku.

Věstnik Evropy. *P. Rozenbach*, „Staryje i novyje vzgljady na prirodu poměšatelstva.“ Autor vykládá dřívější názory na duševní nemoci a dokazuje, v čem záleží podstata pomatenosti dle nových názorů.

A. A. Potebna, „Jazyk i narodnost.“ Spisovatel již zesnulý vyvrací mínění, jakoby svéráznost národnosti nalézala se v přímém poměru k odcizenosti od jiných národností; Rus, jenž zná cizí jazyky, je více Rusem, než ten, který cizích jazyků nezná.

Stimmen aus Maria-Laach. R. 1895. Die katholische Kirche in ihrem Verhältnis zur Cultur und Civilisation. I. (H. Pesch.) Protestanté vytykají církvi katolické, že odporuje kultuře a vzdělanosti, odůvodňujíce to tou okolností, že státy protestantské, Anglie a Německo, dospěly v době nové k vysokému stupni rozvoje. Zapomínají při tom na státy katolické, které se těší stejnému rozkvětu, a na dřívější doby, kdy církev položila základ k celé nynější evropské kultuře.

Flämische Altäre in der Rheinprovinz und in Westfalen. (St. Beissel.)

Der Rector der Berliner Universität über die „Wahrheit“ des Glaubens. (K. Frick.) Dr. O. Pfeiderer, professor protestantské theologie, projádlil při vstupní řeči za rektora university a dříve v díle „Religionsphilosophie auf geschichtlicher Grundlage,“ že náboženství vůbec objektivní jistoty postrádá. Důsledky z této nauky plynoucí odporují celému učení křesťanskému.

Die spanische Armada und die spätere Sagenbildung. (A. Zimmermann.) Protestanté viděli v porážce armady Filipa II., již vedl Medina Sidonia, důkaz oprávněnosti svého odtržení. Proto zveličovali a upřílišovali údaje armady tak zvané nepřemožitelné se týkající. Báje tyto vymýtili historickým bádáním učenci Douro (Španěl) a Laughton (Angličan).

Der Kampf gegen die Reblaus. (E. Wasmann.)

Das preisgekrönte Drama „Afrika.“ (W. Kreiten.)

Darwinistische Staatslehre. (A. Lehmkuhl.) Někteří, jako Dr. Schäffle, pokoušejí se evoluční theorii Darwinovu přenést na pole morální a vysvětlují jí celý rozvoj, mravní pokrok a stav společnosti, což však se přiči jak zdravému úsudku, tak skutečnosti.

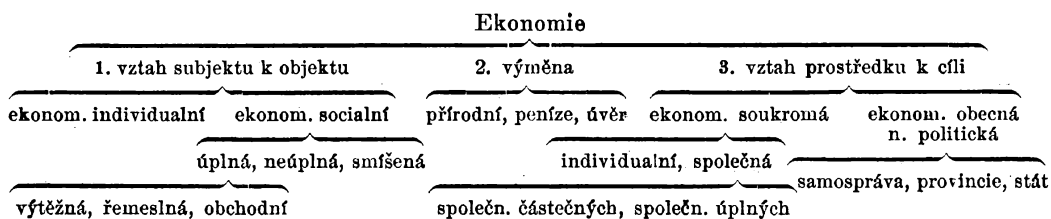
Der sociale Niedergang Deutschlands im ersten Jahrhundert der Glaubenstrennung. (A. Baumgartner.) Na základě osmého dílu Janssenových dějin doby před válkou třicetiletou podává nám spisovatel chmurný obraz tehdejších socialních poměrů v Německu, kde na jedné straně byla loupežná, zhýřilá šlechta, na druhé zdivočelý, utiskovaný lid, na obou pak mravní a náboženský úpadek.

Was haben Kepler und Tycho Brahe vom Stern der Weisen gehalten? (J. Hagen.) Oba, Kepler i Brahe, nepovažovali hvězdu mudrců za pouhou konjunkci Saturna a Jupitera, nýbrž mínili, že úkaz ten jen nad-

přirozeným způsobem se dá vysvětliti, jak to z jejich spisů (Keppler: De stella nova etc.) vysvítá.

Federzeichen eines Nichtkatholiken über das katholische Leben in Hildesheim vor der Glaubensspaltung. (J. Spillmann.) L. Spitta, protestantský pastor, činí ve svém romanu „Meister Harmen“ čestnou výjimku od ostatních romanopisců protestantských, kteří obyčejně katolicismus činí předmětem svých útoků.

Revue internationale de sociologie. 1895, 1. půlletí. Lilienfeld v Pathologii socialní vycházejí od hypotézy, že společnost jest organismus úplně podobný organismu lidského těla, probírá jednotlivé neduhy tělesné a na příkladech z dějin hledí dokázati, že i ve společnosti lidské nemoci stejného průběhu se vyskytují; mluví o hysterii, suggesti, asthenii, adynamii, amnesii, různých maniích, deliriu, paralsii. Po tom rozepisuje se o anomáliích, způsobených činností buněk společenských (služby, bohatství, kapitál . . .) a pak obšírně vypisuje společenské zjevy chorobné v řádu ekonomickém, právním a politickém. — René Worms promlouvá o poměru sociologie a práva a dochází k výsledku, že právo musí státi jakožto kategorie všeobecná ve zvláštní řadě oproti jednotlivým, specialním vědám sociologickým. — Adolf Buylla v článku idea a vědecký charakter ekonomie hledí dokázati, že ekonomie skládá se vědecky dle následujícího obrazce:

Ukázkou z obšírnějšího spisu o manželství podává Eduard Westermarck pojednání o manželství skrze koupi a o manželství skrze únos za časů prvotních dějin lidských a za nynějších poměrů národů divokých. — De *Laponge* uvažuje výsledek výchování při změně a výběru společnosti lidské a dospívá k tomuto závěrku: chtějí zlepšovati massy lidstva vyučováním a vychováváním je utopíí. — Novou dráhu při studiu sociologie a to názornou chce raziti *Novikov* článkem, jednajícím o grafickém znázorňování jednotlivých i celkových jevů společenských. Plán svůj pak ukazuje ve zvláštní příloze, na níž je naznačena nynější vládní francouzská soustava. Článek i nákres se zamlouvají.

Contemporary Review. 1895, 1. půlletí. Clifford Allbutt podává pozoruhodnou stat „nervové nemoci a moderní život,“ v níž dokazuje mylnost mínění, že únava a namáhání v povolání byly by příčinou vzrůstající slabosti a nervových nemocí. — John Clifford podává svůj náhled o poměru církve a státu. Stát nemůže nikdy odloučiti se od náboženství jednotlivců, již tvoří stát. Dějiny náboženství jsou dějinami státu a dějiny církve jsou nerozlučně vetkány do annalů národa. Vyzdvižení nadací státních pro církve je oprávněno. Desátky jsou jmění od lidu církvi svěřené a proto lid má právo církvi je vzíti a svěřiti jiným, o nichž se domnívá, že ho prospěšněji užijí (!). — Přísnou obžalobu proti nynějšímu tisku vede Harry Quilter. Kritikové

revuí prvního řádu jsou často lhostejnými ku kleslosti, surovosti a chorobnosti v dílech od nich kritisovaných. Takové jednání vede ku škodlivým následkům, proto brzy musí nadejítí obrát. — Dosavadní výsledky archeologického kriticismu Starého Zákona probírá kanovník Cheyne. Cílem jeho je upevniti shodu mezi kriticismem biblickým a assyrologií. Shody té vždy nebylo. Od doby však, co Schrader r. 1875. ustanoven za prvního prof. assyrologie v Berlíně, mnoho se změnilo ve prospěch smírného dohodnutí. — J. G. Fitch uvažuje dějiny vychovatelství vzhledem k státní intervenci a praví, že dvojí směr tu pozorovati: státnický a filosofický. Jsou individualisté bojující se, že byrokracie státní nastoupí na místo osobní svobody, a kolektivisté, kteří nadějí se úspěchův od systematisování národní práce a zákonodárných ustanovení. Obojí strana přepíná pravděpodobné výsledky. Nejlépe je spojití oboje působení, přivésti na pomoc lidovému vychování co možno nejvíce inteligentních činitelů.

Nineteenth Century. 1895, 1. půlletí. O ženě v Islamu jedná Lucy Garnett. Obyčejně se myslí, že socialní a zákonné postavení ženy v Islamu je nejvyšším jejím snížením a úplně bez práva a věří se, že Moslemové upírají svým ženám a dcerám, jakožto bez duše jsoucím, ráj. Spočívá vše na nedorozumění. — Benjamin Ridd pronáší mínění, že průběh dějin v lidské společnosti rozvíjí se vždy dle 2 přirozeně antagonistických, avšak vzájemně se doplňujících směrů: 1. směr žádající vždy větší podrobenost individua společnosti a 2. rationalistický směr, vedoucí individuum v téže době k otázce, vždy více se ozývající, po autoritě nároků žádajících jej podrobiti pod průběh socialního pořádku . . . . . Nábožensko-mravní, socialní a politická historie západní osvěty je prostě historií křesťanského náboženství. Celý průběh demokracie od počátku je nerozlučně spojen se systemem ethiky, na níž naše civilisace je založena. — John Holt Schovling píše o pohybech při psaní. Psaní je druh posuňků. V různých zvláštnostech písma projevuje se mozek. Písmo je zevnějším výrazem vnitřního hnutí, dějícího se v té části mozku, jež kontroluje psaní. — Starou, často probíranou otázku o prospěšnosti moudlity vzhledem k stálosti zákonů přírodních přetřásá Norman Pearson, methodou odjinud při tomto problému známou. Pozoruhodný je tu výrok, že otázka tato je vlastně jen jinou formou otázky o svobodě vůle. — Herbert Maxwell v pojednání o ceně a potřebě rozumového oddělení v duši praví: ať si tato mohutnost je přirozený dar anebo výsledek kulturní či spojení obou, o tom nelze pochybovati, že je schopna pěstováním se vyvíjeti.

Fortnightly Review. 1895. H. R. Haweis praví o Rubinsteinovi, že je v jeho hře něco titanského a nepopsatelného, vyniká nade mnohé znamenité umělce velice. Jako komponista je slabší. — Nejmenovaný professor university Oxfordské píše proti připuštění žen na universitní stolice. K tomu navrhuje prof. Case, aby se pro ženy zřídily zvláštní university. Doplňkem obou článků pojednává H. Quilter o touze žen domoci se práva na všechna postavení od mužů zastávaná a praví, že jsou úplně neschopny zastávati povinnosti s tím spojené, často velmi těžké; nechtějí se k tomu také rádně připraviti.

National Review. 1895. Herbert Gibbs a L. H. Courtney rozhodně vystupují v delších člancích pro dvojí měnu.

Études religieuses philosophiques, historiques et littéraires. R. 1895.

La situation du Pape. (P. H. Prélot.) — Otázka světského panství má důležitost pro celý katolický svět. — Garanční zákony jsou bezvýznamné a učinily by papeže závislým na libovůli vlády. Světské panství je nezbytnou podmínkou samostatného a volného vykonávání vlády papežské, jež musí býti prosta vlivu cizího, má-li působiti prospěšně a se zdarem.

Naděje na obnovu a vyrovnání posouvají se do mlhavé budoucnosti. Avšak jen katolictví s papežem samostatným a svobodným může zachrániti Evropu od hrozícího anarchismu a socialismu.

Le duel judiciaire et l'Eglise. (P. C. de Smedt.) — Souboj soudní jest zvykem majícím původ v pohanství. Církev vždy se mu stavěla na odpor a jej zavrhovala, jak spis. z historických pramenův a dokladů dokazuje.

Les trois villes de M. Zola. I. Lourdes. (P. H. Martin.) — Nový cyklus tento zahájil Zola romanem „Lourdes“. — Tendence jest uvéstí poutnické místo ono v posměch. Co do uměleckého provedení stojí „Lourdes“ daleko pod ostatními Zolovými spisy; způsob vypravování jeho záležití v obšírných až do směšných podrobností zabíhajících popisech, které (při léčení nemocných) budí ne soucit, ale hnus a odpor: Posměch a záští ku katolicismu spojená s nevědomostí a neznalostí věci, již líčí, jsou hlavní znaky toho díla. Jules Lemaitre, když měly Lourdes vyjít, pravil: „Již zpředu se bojím těch podrobných popisů všemožných nemocí, špinavých krčem . . .“ Martin Froment, rek romanu, kněz bez víry, povaha bezcharakterní — to má být dle Zoly vzor moderního kněze.

Hvězda Zolova dílem tím i mezi jeho vlastními přívrženci značně pobledla; hrubý naturalismus počíná se přezívatí.

Leconte de Lisle, de l'Académie française. (P. V. Delaporte.) Básník spojoval v sobě značné nadání s neúmornou pílí. Kultus formy byl jeho heslem. Avšak vystihnouti vskutku ovzduší časové a ráz prostředí, odkud reky své bral, vpravdě nedovedl. „Ať již líčí hrdiny, jako jsou Baghâvat, Çunacépa, Hypatie, Niobe, Tiphaine et Komor, Quaïn, Néfécrou-ra, Nurmahal, Djihan-Ara, Dom Guy, Kenwarç'h, Mohâmed-ben-Ammar-al-Mançour, Hieronymus, Xiména (jací hrdinové a jaká jména!), ať líčí malajské piroty, kondora v Kordillerách, jaguara v pampách . . . vždy básník tento v podstatě kreslí jen sebe, ukazuje jen vlastní myšlenky . . .“

La version syriaque des Évangiles trouvée au Sinai (P. A. Durand.) — Les écrits inédits de Suarez (P. R. de Scoraille.)

L'ingénieur et son rôle social. (P. A. B.)

Les Manuscrits syriaques du désert de Nitrie (P. H. Lammens.)

Bossuet homme de lettres (G. Longhaye). Bossuet, biskup a výtečný řečník, dobyl si velkých zásluh jako spisovatel. Autor podává zde doplňkem k dílu „Histoire de la littérature française au dixseptième siècle“ rozbor a ocenění Bossuetových názorů o literatuře, umění a poesii.

Un patron chrétien et apôtre. M. Alfred Dutilleul. (P. Delaporte.)

L'Eglise d'Angleterre a-t-elle réellement le sacerdoce? (F. Tournebize.) Z dogmatických i historických dokladů jde na jevo, že Anglie od doby odtržení řádné hierarchie neměla a nemá.

Les derniers renseignements officiels sur le mouvement de la population en France. (P. Fortin.) Čím důkladněji se konají studia o pohybu počtu obyvatelstva ve Francii, tím dospívá se k výsledkům hrozivějším. Počet porodů, manželství rapidně klesá za posledních 10 let, počet dětí nemanželských a úmrtnost jejich opět se rozmáhá. Francie stůně nemocí, na kterou zahynula Roma a Recko. Následky bezbožectví a z toho plynoucí nemravnosti počínají se objeovati.

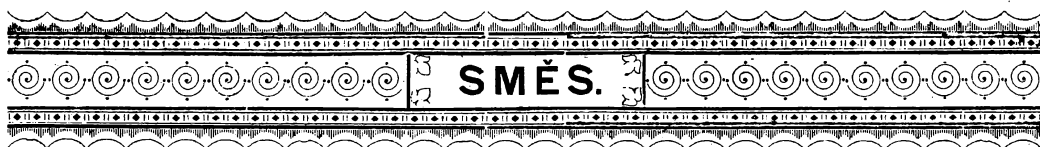
Herbert Spencer et l'évolutionnisme mécaniste, mentale et sociale. Nejpodrobněji rozvinul theorii evoluční Herbert Spencer. Spencer chtěl vyhledati formuli, jež by obsáhla v sobě vše vědění a vyjádřila vše, co našemu vědomí jest přístupno; tím dospěl k zákonu vývoje. Jako kdysi alchymisté měli za to, že postupnými přeměnami lze z každé látky dobytí zlata, tak evolutionismus chce vyvodit vši různorodost z prvotní stejnorodosti, jejíž podklad tvoří hmota a pohyb. Různost předmětů jest pouze různost měnicích se kombinací látky a pohybu. Hmota jest nezničitelná, pohyb nepřetržitý. Konečná formule zní: Vývoj jest scelování látky doprovázené mařením pohybu, při čemž látka z neobmezené a nesouvislé stejnorodosti přechází v obmezenou a souvislou různorodost, a při čemž utajený pohyb podléhá obdobné přeměně. — Zákon vývoje, jak jej vyjádřil Spencer, nemůže vysvětliti stav a postupnou změnu bytostí. Příčina toho spočívá v základě celého učení. Herbert převádí vši skutečnost na různé kombinace látky a pohybu; vylučuje účelnost a tím upírá podstatný živel pořádku a seřaděnosti, již vidíme u všech bytostí. Chtít vysvětlovat zákonem vývoje zjevy na poli duševním, morálním a socialním, jest stejně neodůvodněno, nesprávně a příčí se skutečnému stavu věci tak jak při evolutionismu mechanickém.

Études d'histoire pontificale. L'Empire, l'Italie et le pouvoir temporel des Papes au temps de Jean VIII.

Le petit-fils du grand Condé. Louis de Bourbon.

Sociologie catholique. Revue mensuelle. Montpellier 1895. (IV.) O základním pojmu národního hospodářství — „o hodnotě“ (La Valeur, Wert) pojednává (v č. 3.) abbé E. Théron. Vymezuje pojem „hodnoty“ proti Bastiatovi a proti Marxovi. Bastiat vymezil hodnotu jako poměr mezi dvěma vyměněnými službami. Odezíral tedy úplně od vnitřní hodnoty, vzácnosti předmětů, pouze osobní služba (service rendu) byla mu měřítkem hodnoty. Hodnotu měří proto úsilím této služby. Bastiat směřoval naukou svou proti Proudhonově nauce o „vlastnictví jest krádeží“ — leč takovýmto vymezením hodnoty jen Proudhonovu nauku podepřel. Zpříma od Bastiata vychází Marx: podstata hodnoty jest práce; práce lidská jediná tvoří hodnoty; zboží má takou hodnotu, jaká síla práce lidské v něm je umístěna. Proti tomuto vymezení spisovatel namítá: práce není sama zdrojem a složkou výroby. Jest formální příčinou, leč druhou složkou jest kapital (kapital zahrnuje v sobě všechny prostředky výroby lidské, jež si člověk získal prací a uložil v zálohu pro budoucí výrobu). Bez kapitalu není co produkovat. Leč Marx tvrdí, že práce lidská jest jediný činný výrobce, kapital jest mu pouze mrtvý, nečinný nástroj výroby. Proto práci patří celý užitek z výroby, a žádný díl nenáleží nečinnému nástroji; zloděj pouze je vinen v očích lidí zdravého rozumu, a nikoliv dláto, jímž zámek vylámal. — Spisovatel odpovídá: ano, dláto není spoluvinné, ale spoluvinen je ten, kdo

dláto půjčil. Marx tedy nerozeznává mezi hlavním činitelem a spolupříčinou, či lépe tohoto odmítá. Ostatně kapital není, jak tvrdí socialisté, nahromaděná nadhodnota (vícehodnota, Mehrwert, plus-value), nýbrž nahromaděná práce, uložená pro potřebu další výroby. Kapital není práce mrtvá, která procituje jen proto, by jako upír vyssávala práci živou. Pochybenou jest i druhá zásada: hodnota měří se délkou práce! Marx tuto práci obmezil na takovou práci, jakou vykoná dělník s prostředním úsilím a prostřední pílí. Leč stejná práce nedodělává se stejných výsledků. Hektolitr žita na horské skalinaté pláni stál více dnův a těžší práce, než hektolitr žita z úrodné nížiny — a hodnota? Víno bordeauxské má větší hodnotu, než víno jiné, a stálo více práce? Víno, které dvě léta ve sklepě leželo, ač práce nepřidalo, hodnotu svou zvýšilo! — Oproti onomu pojmu o hodnotě staví autor tento pojem: hodnota jakožto poměr vysvitlý z porovnávání při výměně jest výsledkem více složek a tyto jsou: prospěšnost, vzácnost, žádostivost a náklad výrobní. Prospěšnost jako hlavní složka hodnoty rozlišuje tuto od pouhého pojmu bohatství. (Midas!) (Prospěšnost sama ještě, jak někteří ekonomisté chtějí, hodnoty netvoří — na př. vzduch, voda jsou veleprospěšny, nezbytny člověku, a obyčejná „hodnota“ jejich — žádná!) Bohatství a hodnota nestojí v přímém spojení, ba mnohdy v poměru obráceném. Bohatství nemůže tudíž býti cílem národního hospodářství, jak tvrdí liberalové, nýbrž jest prostředkem k cíli — cílem také není výroba, oběh, rozdělení a spotřeba bohatství — nýbrž to vše je prostředkem k cíli jinému: cíl ekonomie politické jest zušlechtění člověka tělesné i duševní oněmi právě prostředky. — Jinou složkou hodnoty jest vzácnost (diamant, křemen) — třetí žádostivost předmětu, předmět nežádáný nemá hodnoty, čtvrtou náklad výroby. Tyto čtyři složky nejsou vždy stejně zastoupeny v pojmu hodnoty, ale nikdy jedna sama pojmu hodnoty netvoří.

„Demonismus.“ Fr. O. Vaněk neunavně krmí české čtenářstvo svými a cizími „ethnologickými“ výmysly. Methoda jeho je děsná. Spoustou citatů šikovně vytržených hází neznalcům písek do očí, aby nepoznali chatrné argumentace jeho. Kterýkoli výrok vlastních jeho autorit je trochu střízlivější, tak že se k jeho radikalismu nehodí, ten se zkrátka odbude censurou: nesprávný. Jak zachází s Písmem S. Z., ukázal kdysi prof. Dr. Fr. Kyzlink ve „Hlídece Lit.“ Pan Vaněk ovšem překrouceniny a nevědomosti své opakuje znova. Neznabožský úmysl jeví se v tom zcela průhledně, a proti tomu třeba se rozhodně ohraditi. Ve „Květech“ (1895) uveřejňuje p. V. klasickou poznámku o Zákoně Novém. Píše tam totiž (II. str. 522.) o demonismu u „Ebreů“: „Víme [ovšem!], že odloučená duše, již se nedostává náležitého kultu, trpí tím velice a z hladu a žízně stává se zloduchem,“ atd. Pod čarou

je poznámka: „Tak ještě za doby Ješúcovy. [Čtenáři, ze kterého nečiší taková učenost, jako z p. Vaňka, podotýkáme, že je řeč o Pánu Ježíši]. „A když (Ješú'a) zavítal do země Gadarenů, přišlo proti němu z hrobů dvě demonů (δαιμονιζόμενοι. P. Vaněk píše napořád: démonů), kteří byli tak zlí, že nikdo nemohl jíti po cestě“ (Mat. 8, 28).“ Předně podtrhl si p. Vaněk slovo „z hrobů,“ aby vzbudil náladu pro své tvrzení, že tu běží o „odloučené duše, jimž nedostává se náležitého kultu.“ Jak si sám věc představuje, že z těch „hrobů“ vyběhli, kdož ví. Ale „dvě demonů“ to jistě bylo, neboť p. Vaněk to praví. Že δαιμονιζόμενοι znamená posedlé, a že tu jde o skutek dějinný, nic nevdá; p. Vaněk potřebuje odloučených duší, t. j. demonů. „Tím [t. j. co p. Vaněk dále sbásnil] nabývá i netušeného smyslu a významu známý příkaz: „Cti otce svého i matku svou, abys tak dlouho živ byl a dobře se ti dařilo na zemi, jenž se nalézá v dekalogu v pořadí specificky náboženských příkazů, kdežto veršem 13. počínají povinnosti k bližnímu.“ Podívejme se! Ve v. 11. dokončeny příkazy „specificky náboženské,“ totiž o bohoch, ve v. 12. je řeč o rodičích, ve v. 13. a d. o bližním vůbec. Kdo pak zařadil verš 12. do „pořadí specificky náboženských příkazů“?! Inu, p. Vaněk. Kdy pak tedy měl zákonodárce mluvit o rodičích? snad až na konci dekalogu? Jak viděti, milý Pán Bůh nebezřele dopustil tím nešťastným „pořadím“, aby „ethnologové“ à la Vaněk mohli na jeho svatém slově provozovati svůj „demonismus.“ — Co tam ještě napsáno na př. o manželství, o tom velikém tajemství, jak každý rozumný člověk s apoštolem řekne, když uváží jeho socialní a světový význam, to může napsati jen povrchní, nesvědomitá nerozvážnost. Jděte mi k šípku s takovou vědou!

Kokettováním s autogonií (samoplozením) třeba nazvati způsob, jakým mnozí přírodozpytci o ní píší, ač dobře věděti by měli, že všecka zkušenost i rozbor je proti ní. Tak i náš Woldřich v „Živě“ (str. 261.) píše cosi o monerech, známém to koníčku Haeckelova libovolného materialismu, že jako mohly vzniknouti pod jistými podmínkami „příznivými“ „z anorganické tekutiny,“ a že „náhled ten podporován vymoženostmi chemie“ atd. Žasneme, kterak univ. prof. Woldřich může tak vážně psáti o věci dávno smyšlné a kterak může se domnívati, že touto cestou nalezen snad jaký klíč k vysvětlení života. A pak se divme spisovatelům minorum gentium!

Katolických universit na celé zemi, pokud nám známo, jest 19; některé jsou úplné, jiné mají jen některé fakulty. Jsou v abecedním pořádku tyto: Angers (ve Francii), Bachir (v Arabii), Dublin (v Irsku), Estremadura (v Portugalsku), Freiburg (ve Švýcařích), Chicago (v Americe), St. Louis (v Americe), Lille (ve Francii), Lovaň (v Belgii), Lyon (ve Francii), Manilla (na Filippinských ostrovech), Marseille (ve Francii), Nantes (ve Francii), Paříž, Quebec (v Kanadě), Řím, St. Paul (Minnesota, v Americe), Toulouse (ve Francii), Washington (v Americe). K tomu jako 20. může se připočísti letní universita v Americe u jezera Champlain.

Professor Lombroso chytil se na známý výrok Ben Akiby a dokazoval nedávno (Contemporary Review, červc.), že lidstvo nijak nepokračuje vpřed. Periody pokrokové přelévají se jen z místa na místo, od věku do věku na stejném stále stupni. U jednotlivých národů pokrok kolísá jako vlna, i nejvyšší civilisaci podivnou měrou přimícháno všude barbarství. Dokládá svou ideu

fakty: Ve Francii už ve 14. věku podán návrh centralisační správy, všeobecného volebního práva, progressivní daně. Princip konstituční vlády znám už byl Pythagorovi a jeho učeníkům. Svobodná tržba byla už za Františka I. francouzského. Poroty byly v Anglii už za Stuartů (s opačným vlivem jako dnes). Hromosvody znali už keltští vojáci; za bouře pozaráželi meče špicí vzhůru a spali bezpečně vedle nich; blesk sbíhal po mečích. Římané vrtali artézské studně ba i v Sahaře. Umělé zavodňování starých národů bylo velkolepější než nynější pokusy téhož směru. Koncem 17. století jakýsi Villier vyháněl za minutu květiny ze semene do květu, následkem zvláštní preparace půdy. Paracelsus znal dobře homeopatii. Massage Římané rovněž dobře znali; znali chirurgické zrcadlo, sondu, porodnické kleště; zimnici léčili malými dávkami arsenu. V 17. věku známa byla theorie mozkových středisk. Aristoteles destilloval mořskou vodu; Řekové tkali neprostřelné plátno ze srsti a lnu. Číňané stavěli železné domy 1200 let před Kristem. V Siamu dlouho před Kristem stavěli skleněné domy, podobně Keltové. Pokroku brání vrozený konservatismus a odpor lidu před velkými změnami. (Ndlja.)

Londýnská missijní společnost (anglikánská) měla v roce 1893. 258 missionářů, mezi nimi 17 lékařů; 1476 pastorů domorodců, přes 12.000 jiných domorodých pomocníků; 94.192 členů církve; 404.795 domorodých věřících; 1891 škol; 125.984 žáků; 10 nemocnic s 98.992 nemocnými.

Potřeba Prahy na r. 1896. obnáší dle sdělaného rozpočtu 5,533.062 zl. (z toho uhrazeno vlastními příjmy 2,610.636 zl.), **potřeba Vídně** 39,661.500 zl. (uhrazeno vlastními příjmy 12,925.570 zl.). Obyvatelstvo Prahy obnáší okrouhlým počtem 200.000 duší, Vídně 1,500.000 duší; potřeba na 1 obyvatele v Praze 27 $\frac{1}{2}$ zl., ve Vídni 26 $\frac{1}{2}$ zl. Vídni ovšem vedle toho přináší oběti celý stát.

„**Socialní věda právní,**“ jako střed nejvyšší, všecky myslí zaujímající dnes vědy socialní, bude zastávati v budoucnosti úlohu „bývalé“ filosofie. Rozkvět věd empirických zplodil nechut posledních let k filosofii; leč empirie působila k tomu, že učenci dnes rozdělili se na tak jednostranné specialisty, že všeobecně se pocítuje potřeba nějakého pojítka, vědy, která by rozhozené podrobnosti spojovala v jednu organickou výslednici. K tomu schopna jest socialní věda, a její praktický výraz socialní věda právní. Tak dovozoval ve své inaugurační řeči („O socialních úkolech vědy právní“) rektor vídeňské university Dr. Ant. Menger. Podstatu praktického úkolu této socialní vědy právní pak vylíčil takto: „Každý právní řád jest velký system poměrů mocnostních, jež se v tom kterém národě během jeho dějinného vývoje vytvořily. Zájmy panujících tříd, když se trvale uplatní, promění se v právo a právní normy, jež si vyžadují od ostatních občanů státních uznání jako něco objektivně daného. Když se však poměry moci změny, ztratí ono právo a právní normy svůj přirozený základ a klesnou opět na stupeň pouhých zájmův a zájmového boje. Úkolem socialní vědy právní je, toto kolísání poměrů moci zevrubně pozorovati a z něho vyvozovati úsudky o upravení práva pro budoucnost.“ — A dnes nastala právě taková doba, kdy právo a právní normy občanské, pocházející z dob absolutní moci panovnické, následkem vývoje průmyslového, a přesouvání moci ze šlechty a majetných tříd na nemajetné, dělníky, pozbývají svého uplatnění jako právní normy a nastává nový boj zájmový. — Oproti materialistické theorii Marxově a Engelsově, jež jako reakce proti dosavadní

občansko-diplomatické historii, jediný vliv přisuzuje hospodářským poměrům v utváření se osudů lidstva, p. rektor hájí různost činitelů, jako jsou: náboženství, vůle mocných jednotlivců, válka, krise, hospodářský vývoj atd. — všichni tito činitelé přispívají k utváření se poměrů mocnostních, a proto všech jich všímáti si musí socialní věda právní, stanovíc nově uplatněné zájmy jako právní normy budoucnosti.

Sekce věd socialních a politických na katolické universitě v Lille (severní Francie) loňského roku založená, rozšířena letos a přetvořena v jakýsi veřejný dvouletý kurs, k němuž přístup mají nejen řádní posluchači všech fakult university, nýbrž vůbec všichni, kteří by pro život chtěli se poučiti o vědách socialních; trojí praktický účel má kurs socialní: vychovat kněze i doktory laiky, kteří by vyučeni byli v zásadách sociologie katolické, odchovat řadu dobrých žurnalistů, kteří by na základě kursu působili tiskem, a řadu dobrých, vzdělaných řečníků, kteří by působili slovem v dělnické severní části Francie i jinde. Přednášky konají se o těchto předmětech (dva roky): sociologie (práce soc.: duševní, mravní, fysická), rozbor encyklik papeže Leona XIII. (rodinné i dělnické), zásady moralky socialní, dějiny vědy politické, znamenití publicisté angličtí, dějiny současné (každý běh jiný stát), vybrané otázky z ekonomie politické, srovnávací právo veřejné, apologetika (celkem 130 hodin); (pro první rok zvlášť): právo přirozené, ekonomie politická, osoba, rodina, majetek v občanském právu francouzském, právo konstituční, dějiny veřejného práva francouzského, zákonodárství tiskové, vláda demokratická a nezbytné opravy její (286 hodin); (pro druhý rok): právo administrativní, právo mezinárodní, povinnosti a praktika žurnalismu, organisace spolková dnes a jindy, právo spolčovací, zákonodárství finanční, dějiny věd ekonomických, zákonodárství průmyslové, otázky trestní, základy práva kanonického (celkem 299 hodin). Mimořádně se vyučuje anthropologii a řečím anglické a německé. Posluchači po vykonaných zkouškách opustí kurs s titulem „élève diplômé.“ („Sociologie cath.“)

V červenci roku 1893. v Paříži byla založena společnost pro studium věd socialních pod názvem **Institut international de sociologie**. Skládá se na nejméně ze 100 členův a 200 účastníků. Každého roku se pořádá sjezd, na němž se projednávají rozmanité otázky, které pak se tisknou i s diskussí ve zvláštních Annales. Z Čechů je členem řádným prof. Masaryk. Co nejdříve začne vycházeti Bibliothèque sociologique internationale. Organ Institutu, dříve založený, Revue internationale de sociologie, vychází od ledna 1893. Ročně stojí u nás 20 franků.

Ze 100.000 lidí je vagabundů v Itálii 56·79, ve Francii 43·3, v Belgii 193·8, v Anglii 143·3. Ze 100.000 lidí je nezaměstnaných v Itálii 49·2, ve Francii 68·7, v Belgii 50·6, v Anglii 62·6.

25. března t. r. založeno v Paříži od hraběte Chambruna Museum socialní. Účelem jeho je shromažďovati všechny dokumenty, týkající se otázky socialní.

Nové výzkumy o chorale. Šířením vokální hudby byl choral víc a více do pozadí zatlačován a utrpěl tím velmi na své podstatě, neboť znenáhla zmizel správný přednes, a proto i záliba v něm a porozumění pro jeho hudební stavbu. Způsob přednesu a pravidla skladby se týkající byla po výtce pěstována jen tradicionelně; s úpadkem choralu zašla i tato tradice. Později se myslilo, že důkladným okleštěním choral se učiní znova schopným života,

Ale již před 300 lety úplně vymizelo porozumění pro přednes a uměleckou strukturu choralu. Choral zůstal v církevní hudbě takorčka popelkou, opovrhovalo se jím všeobecně.

R. 1851. vyšlo pod titulem „Antiphonaire de S. Gregoire“ facsimile rukopisu svatohavelského od P. Lambillota v Paříži. Vydání tohoto antifonáře pocházejícího ze slavného místa, kde choral gregoriánský se pěstoval, dalo podnět ku pátrání v tomto oboru. Asi v téže době byl objeven v Montpellier slavný rukopis; potom vyšlo v Paříži u firmy J. Lecoffre Antifonarium Romanum v laciném foliovém a oktavovém vydání. Knihy tyto vyšly se schválením remešského kardinala Gousseta a arcibiskupa Cambraiského. Opětné vydání těchto knih bylo schváleno papežem Piem IX. a došlo též ve Francii hojného rozšíření. R. 1858. vyšla „Hudební škola ve Sv. Havle od 8. až do 12. století,“ příspěvek to k dějinám hudby středověké od P. Anselma Schubigera. Tím dán opět nový podnět ke studiu choralu gregoriánského. V Německu velkých zásluh o hudbu choralní si dobyl caecilský spolek; ve Francii chopili se této věci benediktini ze Solesmes. Slavný jejich opat Dom Guéranger říkal: „Hledám všude, co se myslelo, co se činilo, co bylo oblíbeno v Církvi za dob víry.“

R. 1879. vyšly francouzsky a r. 1881. v německém vydání „Mélodies Grégoriennes“ od D. J. Pothiera. R. 1883. následovalo graduale pod titulem „Liber Gradualis a. S. Gregorio Magno“ a později Antifonarium. K pracím těmto se druží „Paléographie Musicale“ vycházející od r. 1889. o čtyřech sešitech ročně. Publikace tyto obsahují nejstarší rukopisy gregoriánského, ambrosiánského, mozarabského a gallikánského zpěvu ve fototypických facsimilích s doprovázejícím vysvětlujícím textem; vydání tato mají pro srovnávací studie velkou důležitost.

Bádáním takovým dokázáno, že latinský tonický akcent měl velký vliv na utváření melodických a rytmických frází u choralu gregoriánského, a že jest podkladem, osnovou a kostrou, na které celá stavba choralu spočívá. Novější úprava choralu, od Palestriny až na naše doby, není přiměřena podstatě jeho. Tak na př. též text uveden ve zpěv různými větami a distinkcemi. Ale všechny mají základní formu, která se sice pozměňuje z části dle počtu slov a dle jejich přízvuku, ale základní motiv všude vystupuje; z toho zřejmo, že staří chorálníisté různý text téže formě přiměřeně na základě přízvuku přizpůsobovali. V Řezenském vydání však při týchž graduáliích není společného základu melodického; staré rukopisy rozhodně jsou v té věci správné. Z toho samozřejmě plyne, že doby pozdější zásad starých skladatelů neznaly.

Polák o naší situaci. M. Zdziechowski, známý svou studií o byronismu v literatuře české, uveřejnil v „Polskiem Przeglądu“ stať „Dążenia i ideały czeskie,“ která vyšla též ve zvláštním otisku. Uvažuje zde o zásadách a názorech, projádřených p. Masarykem v knihách „Česká otázka“ a „Naše nynější krize“; souhlasí v celku s vývody a tužbami autorovými až na věci náboženské. V té příčině dí: „Není divno, že zaujav k náboženství vůbec stanovisko spíše obojetné než přichylné, autor (p. Masaryk) vzhledem ku katolictví zachoval se s netajenou nechutí. A jest smutným úkazem, že nechut tu s autorem sdílí většina české intelligence.“ Příčinu toho shledává autor stať v historickém vývoji a určuje prazvláštní úkol národu českému na poli náboženském. Zde jeho vlastní slova: — Při hlubokém náboženském citu národa, o kterém svědčí

celé dějiny . . . . . národ ten zdá se býti povolán, aby zaujal přední místo v onom šířícím se náboženském ruchu, jehož nejkrásnějším výrazem byl náboženský sjezd v Chicagu.

Časopisů v Praze (dle statistiky města Prahy z r. 1891.) vycházelo 208, z toho 157 českých, 43 německých, 7 česko-německých, 1 jinojaz. Dle odborů: vědeckých a literárních 18 (13 č., 2 n., 2 čn., 1 j.), politických 48 (38 č., 9 n., 1 čn.), odborných 115 (84 č., 27 n., 4 čn.), a sice: náboženských 6 (4 č., 2 n.), vychovatelských 13 (č.), právnických 3 (2 č., 1 n.), medicinských 5 (2 č., 3 n.), inž. a stavitelských 4 (č.), uměleckých 12 (10 č., 2 n.), zemědělských 15 (8 č., 7 n.), průmyslových 32 (24 č., 8 n.), obchodních a národohosp. 18 (10 č., 4 n., 4 čn.), jiných odborných 7 (č.), — prostonárodně vzdělávacích 20 (16 č., 4 n.), v tom pro mládež 4 (3 č., 1 n.), konečně zábavných (nepolit.) 7 (6 č., 1 n.). Celkem v procentech českého časopisectva 81·20/100, německého 17·90/100 a jinojazyčného 0·90/100.

Neuvěřitelno. Flammarionova bezcenná kniha „Konec světa“ vychází prý po česku v druhém vydání. A pak že je s naší literaturou zle!

Ruský velký svět v literatuře. Od Turgeněva a Tolstého nerodí ruská aristokracie znamenitých literárních duchův; dnes nemá kdo věrně podávat ruský velký „svět.“ Nejnadanější dnešní spisovatelé jsou z rodu občanského — a spisovatelé aristokraté, jako kníže Golicyn, hrabě Salias, nevynikají. Dnešní „Turgeněv“ ruský, Boborykin, hrá špatně roli svého mistra, leda že jako Turgeněv dívá se na ruský velkosvět z Paříže... Leč to vše neznamena, že by nynější belletristika nezajímala se „vyšším světem.“ Naopak. Ještě nedávno převládavší „mužik“ „narodnických“ povídek (doby G. Uspenského, Zlatovratského, Ertelja, Karenina) zcela dnes vytlačen velkosvětským šlechticem. A ráz tohoto světa v dnešní belletrii: tělesný i duševní úpadek, zhýralost, surovost, tupost, egoismus. (Ndlja.)

Glěb Ivanovič Uspenskij, proslulý spisovatel ruský (směru „narodníků“), nachází se od tří let v soukromém psychiatrickém ústavě Dra. Sinani (u Nižního Novgorodu). Trpí hallucinacemi, časem má delší světlé okamžiky, jež prožívá v kruhu rodiny a svých známých. Dr. Sinani popírá, že by trpěl progresivní paralyzí mozkovou, již by se blížil neodvratně svému konci.

O literárních proměnách v Německu promluvil známý dramatik H. Sudermann. Změna látky vztahuje se prý předně na čtvrtý stav, na nižší vrstvy vůbec, dále na „centrum (prý) všeho básnění, na poměry mezi mužem a ženou,“ kdež opuštěna dřívější sladká jednotvárnost milostných příběhův, končících se svatbou, a zasaženo do života před svatbou i po ní, do života manželského, jakož i do emancipace ženy. Co do slohu překonána (prý) nekonečná rozjímání, oslovování čtenáře a pod. S. uznává, že ve všem tom se šlo do zámezí, že „již tři vrstvy takových mladých křiklounů za posledních patnáct let dohospodařily.“ Ale pravé talenty ostaly, které, jako žádný jiný, cítí touhu po pravé poesii. „Poesie je vážné spolupracování v idealech nastávajícího věku, poesie jest naděje, jest — vykoupení.“ Hezky, hezky! Ale ta Sudermannova poesie je to sotva!

Tureckou literaturu zaopatruje překlady ruských mistrů Puškina, Lermontova, Tolstého atd. O. S. Lebeděva, šířitelka ruské literatury i mezi ruskými — Tatary.

V Paříži vychází dle nejnovějších seznamů 2130 časopisův a to: pro malířství a krásná umění 35, pro fotografii 19, stavitelství 18, archeologii 16, hudbu 31, divadlo 20, pro politickou ekonomii, obchod, finance 232, pro vychovatelství 68, dějepis, zeměpis a diplomatii 41, různého obsahu (magnetismus, spiritismus . . .) 45, v cizích řečech 24, zábavně-poučných a politických 273, modních 107, politických denníků 82, právnických a administrativních 152, pro námořnictví a vzduchoplavbu 30, filosofických, literárních a revuálních 166, pro zemědělství 68, všeobecně vědeckých 63, sportovních 51, matematických 12, lékařských a zdravotnických 188, pro vojenství 41, přírodopisných 22, technologických 212, theologických katolických 103, protestantských 19, židovských 3 a 1 atheistický.

Moderní pomník modernímu básníkovi — Guy-Maupassantovi — v sadě monceanském v Paříži, bude tím památný, že nezbytná na pomnících ženská postava nebude antická, nýbrž dama moderní, docela elegantně dle nové mody oblečená, jež u paty predestalu, na němž spočívati bude poprsí básníkovo, bude čísti M. roman.

Útloucí básník. Kandidat titulu „poeta laureatus“ při anglickém dvoře žijící, poslal do jistého denníku při smrti vévody Clareneského elegii plnou bolu a pathosu nad touto „ztrátou národní.“ List báseň uveřejnil a básníkovi poslal chek na 25 liber št. (300 zl.) jako honorář. Leč básník chek vrátil s podotknutím, že nechce těžit ze slz a bolu národa. Při zasnoubení vévody Yorkského tentýž básník poslal dithyramb témuž listu. List báseň otiskl, ale honoráře neposílal, jsa toho domnění, že básník nebude chtít těžit ani z radosti národa. Leč básník se hlásil konečně o honorář. Redakce listu omluvila své opomenutí svrchu zmíněnou domněnkou. Leč tu nastávající „poeta laureatus“ srazil milou redakci projádřením: „Ach to je něco docela jiného. Nechtěl-li jsem slz svého národa proměňovati ve zlato pro svou kapsu, z toho ještě nenásleduje, že bych byl tak zdrželivým i při jeho úsměvech.“ („Daily News.“)

Horlivý vykladatel **Danta**, anglický pastor Mac-Govern, rozluštil pověstný onen verš z „Pekla“ 7. zpěvu, jímž Pluto ohlašuje příchod Danta a Vergilia: „Pape satan, pape satan, aleppe!“ M'Govern pomínuv všechny možné jinotaje a narážky na papeže a pod., verš pojal jako obyčejnou větu francouzskou po italsku psanou, a četl tudíž: „Pas paix, satan, pas paix, satan, A l'éppé!“ Význam výkřiků těchto hodí se také dosti dobře ke smyslu celého místa: „Není klidu, satane, není klidu, satane, chop se meče!“ Gladstone nazval prý toto řešení pětisetleté záhady „na nejvyšš uspokojivým a genialním.“

Jméno Maria dle důkladné studie mnichovského professora Bardenhewra (Freiburg 1895. Str. 160. C. 2·50 m.) jest jiný tvar hebrejského Mirjam; toto pak (kmen mara nebo marah) znamená buďto „tělný“ nebo „vzdorovitý.“ „Tělný“ jest na východě zároveň toliko „krásný.“ Všechny ostatní výklady jména Maria spočívají na chybné etymologii nebo na zbožných opisech.

Pro numismatiku jsou na universitách zřízeny stolice (na celé zemi) jen 4, a to: v Štýrském Hradci, v Mnichově, v Ženevě a Milaně. Mimo to dva proslavení numismatikové (v Berlíně a Londýně) mají název profesorů.

HLÍDKA.

O studiu věd společenských.

Zpráva *J. Olivy.*

Téměř každé čtvrtstoletí má svůj osobitý ráz. Minulé bylo ovládáno horečným studiem jevů přírodních, nynější o překot chce vysvětliti si jevy společenské. Takovéto spěšné, přímo zimničné úsilí nebývá vždy zdrávo. Zvýšenou pozorností na některý předmět obracejí se k němu často myslí a hlavy nepovolané, delší práce se štítící, chtějí rychle, takřka jedním rázem vystihnouti celou věc a tím přirozeně upadají v jednostrannost tím osudnější, čím více se domnívají, že oni jediní našli pravé hledisko, se kterého dají se všechny, sebe zavilejší otázky rozluštit. Co nepovolaných hlav, nemajících o pravé vědecké methodě ani zdání, pustilo se na pole věd přírodních v uplynulém čtvrtstoletí a provádělo na nich své rejdy, neštítíc se ani úmyslných podvodův a lží, jen aby náboženství katolickému podkopala se půda.

Podobné počínání vidíme nyní v oboru věd společenských. Každý, kdo 1 nebo 2 knihy, ceny často dosti chatrné si přečte, má neomylný recept na vyléčení celého světa ze všech jeho béd a honem pospíchá si, aby v některém spolku nebo knize nebo časopisu na světlo vynesl své rozumy, ovšem s tím hlavním úmyslem, aby ukázal, že náboženství Kristova není více potřebí společnosti. A posluchači, čtenáři neumějící nebo nechtějící správně mysliti, berou často jeho vývody za fakta úplně dokázaná, rozšiřují je dále, ovšem jen se škodou pravé věci.

Bohužel, že na některých místech i někteří zastanci katolické církve příliš povrchně počínají si při projednávání otázek socialních. Mají nejlepší úmysl, ale neznají často pravé cesty. Než někdo může poučovatí jiné

o otázkách společenských, musí dlouho a dlouho a bedlivě studovat a pozorovat sám, neboť je-li těžko pochopiti a vysvětlovati jevy přírodní, je to tím tíže u věd socialních. Na důkaz toho podávám zde u výtahu (se vsutým k snadnějšímu přehledu rozdělením dle číslic a písmen) článek A. Casteleina S. J., přednešený na mezinárodním sjezdě katolických učenců loni v Bruselu konaném, a uveřejněný ve zprávách tohoto sjezdu ve 4. sekci na str. 49.—80. pod názvem: „Methoda ve vědách společenských.“ V oboru věd společenských třeba rozlišovati trojí problem. Některá zkoumání se omezují na konstatování fakt socialních v průběhu dějinném; jiná mají za předmět vysvětlení těchto fakt činností příčin často mnohých a různých; opět jiná, a to nejdůležitější, směřují k náležitému ocenění těchto fakt a příčin na základě vyšších principů pořádku socialního a mravního.

I. Konstatování jevů společenských.

Jevy společenské jsou buď jednoduché a stejnorodé, jako na př. číslo porodův a úmrtí, pohyb mzdy při jednotlivých řemeslech, tabulky vývozu a dovozu, nebo jsou smíšené a různorodé, jako na př. stav privilegií, břemen, potřeb, pomoci, úvěrů, mravů, způsoby života různých tříd společnosti. V této druhé způsobě jevů společenských nemůžeme dojíti než jen k pravdě podobným úsudkům. K tomu cíli třeba rozložití jevy různorodé ve skupiny jevů stejnorodých a tyto opět uvést na prvky vhodné k úvahám. Takto mají naše synthese vycházeti z analýs dobře prozkoumaných. Čím lépe toho dokážeme, tím úsudky naše budou správnější. Předčasné generalisace, výsledek obyčejně neúplných zkoumání, jsou nevysýchajícím pramenem falešných úsudkův a závěrův.

Abychom se vyhnuli těmto chybám, třeba řídit se při verifikaci jevů společenských těmito třemi pravidly:

1. Chceme-li osvětliti správně kriticky jevy zatemnělé a pochybné, je třeba úplné volnosti ducha a dokonalé poctivosti v úsudku při zkoumání a výkladu dokumentů, v nichž jevy ty jsou skryty. Hledejme pravdu pro pravdu a skrze pravdu. Z této příčiny, je-li potřebí, změňme bez meškání názor o některém jevu. Kdo po delším zkoumání řekne, že neměl příčiny ku změně svého mínění o ničem, ukazuje, že neumí pozorovat.

2. Druhé pravidlo týká se původu a ceny užívaných pramenů. Treba moudrého rozlišování, abychom se vždy opírali jen o prameny spolehlivé. Nesbírejme nikdy základy svých studií o důležité věci u spisův anonymních nebo kompilačních. Beřme na radu monografie takové, jaké jsou na př. Le Playovy a školy, jež pokračuje v jeho duchu, nebo sbírky

statistické, jaké podávají úřední roční zprávy, nebo zprávy kommissí nebo konečně spisy důkladné a spisovatelů svědomitých, jako jsou: Moric Block, de Foville, E. Cheysson, R. de Ribbe, Eug. Rosland, Jiří Picot, baron Royer de Dour, ekonomisty přísného směru, jako: Claudio Jannet, Léon Say, de Molinari, P. Leroy-Beaulieu, Jiří Howell a Thorold Rogers.

Rozeznávejme dále i ve výtečných spisech části, jež autor podává s obzvláštním zájmem a péčí, a části, jichž dotýká se jen mimochodem a v nichž užívá výsledků cizích. Tyto druhé části třeba podrobiti důkladné kritice, než se jich užívá.

3. Třetí pravidlo má zřetel k výkladu pramenův a statistik ověřených. Zde třeba veliké správnosti v úsudku. Jak snadno statistická data se přeceňují a vyvyšují! Jak často fakta jednotlivá a mimořádná prohlašují se za řádná a všeobecná! Připomeňme si alespoň jeden podobný příklad. Ze statistiky přesné plyne, že za Ludvíka XVI. vláda ve Francii stála průměrně ročně 500 millionů franků, za Napoleona I. 800 mil., za Ludvíka XVIII. miliardu, za Ludvíka Filipa miliardu a půl, za Napoleona III. miliardu 600 millionův a za nynější vlády 3 miliardy. Tato statistika mohla by se vykládati, že vláda ve Francii stále pokračuje ve vyhazování peněz? Nemohla. Třeba uvážiti snížení ceny stříbra a uzavíratí dle toho, jak toto snížení působilo ve všech obdobích; třeba srovnati veřejné působnosti všech těchto vlád a cenu, co stály. Bez tohoto dvojího vymezení nemožno z hořejší statistiky vybrati nic potřebného.

Nejnesnadnější prací při studiu jevů socialních jest ustavení všeobecných typů, jež by nám způsobem exaktním a precisním podávaly, čím byl na př. v té neb oné době u toho neb onoho národa chudý, dělník, rolník, měšťan, šlechtic, a způsobem ještě podrobnějším, čím byl dělník různých řemesel a měšťan různých tříd. Nemožno sestrojiti tyto typy bezosobně, bez seskupení velikého počtu jevů jednotlivých, jež musí se bráti v počet, aby mohlo se přikročiti k určitým výsledkům. Těchto výsledků neobdržíme snadno, alespoň ne pouhým dělením jisté summy jinou summou, na př. velikost bohatství počtem jedinců.

II. Vysvětlení jevů společenských.

Jevy sem spadající jsou dvojího, opácného druhu. Jsou-li dány jevy společenské jako výsledky, třeba hledati jejich příčin; jsou-li dány jevy ty jako příčiny, třeba hledati jejich výsledků (následků). Tyto dva způsoby jsou podnětem k třetímu, obecnějšímu. Sociolog rozumuje o svazku, jenž spojuje jednotlivé jevy k jejich příčinám nebo následkům, může z něho odvoditi důsledky všeobecnější, zákony socialními zvané.

Studium příčin, následkův a zákonů tvořících řetěz jevů společenských, musí býti řízeno *A)* jistými principy, jež v krátkosti uvedeme. K tomu přidáme *B)* rozbor vědecké metody, již při tom nutno užívati.

A) I. První princip, jehož třeba užívati při výkladu jevů socialních řádu hmotného i mravního, je všeobecný princip příčinnosti, pojatý po dvojí stránce, totiž že nejen každý účinek má příčinu, nýbrž že také účinek jest úměrný příčině. Tak je třeba národu stálého podnětu mocného, aby zdokonaloval úsilnou práci a stálou své vlohy a schopnosti; je mu však také třeba mocných krotidel, aby štěstím neupadl, je mu konečně třeba silných tradic, aby udržel po delší čas stejný stupeň civilisace.

II. V prvním jest obsažen druhý princip, jenž učí, že výsledek může pocházeti z více příčin, třeba úplně různých. Schopnosti a nedostatky dědičné některého plemene, přesvědčení náboženská, uspořádání rodiny a mravů rodinných, styky s okolními národy, povaha ponebí, vlastnosti a utváření půdy, to vše působí a často různými směry na mravní a hmotný stav národů.

III. Všeobecný princip příčinnosti obsahuje i princip změn, jež podstupuje některá příčina působením prostředí, v němž je činna. Toto prostředí vyvolává někdy změny velmi zřejmé, jež třeba zkoumati pečlivě, chceme-li náležitě posouditi působnost jisté dané příčiny. Analysujme na př. vliv některého učení náboženského, socialního, politického v jistém prostředí a shledáme veliké rozdíly ve způsobě jejich činnosti. Dějepis ukazuje učení činnosti a rozpínavosti úžasné, avšak podrobená úpadkům, jež se zdají býti nevyhléditelnými, a na druhé straně učení pochodu mnohem volnějšiho, avšak stálá a výdatná. Do první řady náleží protestantismus, do druhé katolicismus. Podrobné zkoumání učí, že protestantismus děkuje své výsledky téměř vždy povaze prostředí, v němž se vyvíjí. Pod záminkou opravy evangelia a duchovní vlády víry podařilo se mu sehnati veliký spolek všech nespokojencův a předsudkem zaslepených lidí. Toho však jakmile jednou se dosáhlo, nečinil protestantismus více výbojův a moc jeho slábně vždy více. Opáčně bylo při katolicismu. Dle toho možno analogicky posuzovati nynější socialismus.

B) Obráťme se k methodě, již třeba užívati při studii příčin, následkův a zákonů, jež tvoří souvislost jevů socialních. Jistý počet těchto jevů možno rozlušti psychologickou indukci. Spletitější jevy vyžadují indukce historické, buď samotné, nebo spojené s indukci psychologickou

α) Indukce psychologická vychází z psychologické analýse čili z pozorování 1. fakta dobře zaznamenaného a analysovaného nebo

2. některého vlivu řádu mravního (na sebe nebo na některou osobu jistého určitého charakteru). Analyse takto u více lidí učiněná rozšiřuje se pak na celý národ, nezapomínajíc ovšem rozdílu mezi člověkem a národem.

Tato metoda předpokládá dvě podmínky: 1. že příčiny studované jsou příčinami jednoduchými, dokonaleji pozorovatelné na jednotlivci než na národě; 2. že činnost těchto příčin je analogická, neliší se než velikostí výsledků. — Tak je zřejmo, že dobré mravy činící jednotlivce silným a mužným, činí totéž v národě.

β) Přihází se však, že indukce psychologická nepostačuje. Tu musí se nahraditi, neb alespoň doplniti indukci historickou. To tenkrát se děje, když příčina studovaná není pozorovatelná na jednotlivci nebo na stejnorodém skupení jednotlivců, neb konečně nejevili náležité stopy a změny své činnosti. Sem náležejí zařízení řádu politického a ekonomického, různé systemy zákonů volebních, fiskálních, o svobodě vyučování, o tisku, o spolcích, konkurenci, pracovních smlouvách.

Indukce historická dle 1. svého principu generalisování a 2. dle způsobu pozorování je analogická indukci užívané ve vědách přírodních.

1. Principem generalisování je stálost zákonů socialních, z čehož plyne, že v řádu socialním jisté známé příčiny vyvozují v podobných prostředích stejné účinky. Zdá se však, že nemožno jevy společenské analogicky vykládati dle zákonů jevů přírodních. Naproti tomu stavíme zákon empirický, výsledek velkého počtu exaktních statistik. Tabulky úmrtí, porodů, sňatků, různé případy povstale z nevědomosti nebo ze zločinu, zůstávají stejné za delší řadu let; podobně je při pohybu obchodu, průmyslu, vývozu, dovozu atd. Povědomost tohoto empirického zákona je základem pojišťovacích ústavů.

Tento empirický zákon se vysvětluje zákonem psychologickým a vzhledem k prvotnému svému principu zákonem prozřetelnosti. Pozorování psychologické nás samých nebo jiných lidí potvrzuje, že přes svobodnou vůli, jež činí vždy možnými výjimky, jednáme nejčastěji ve smyslu svých nabytých schopností a všeobecných mravů. Naše svoboda pozměňuje jen znenáhla naše vlastnosti a vliv všeobecného zvyku; naše svoboda téměř nic nemůže v jistých třídách činů, upravovaných zvyky a mravy obyčejnými. Tento psychologický zákon vyplývá ze zákona prozřetelnosti. Prozřetelnost tak upravila a omezila užívání naší svobody, aby je uvedla v souhlas s obyčejným řádem všem prospěšným. Bez tohoto obyčejného řádu svět by byl dán v šanc náhodě a pokrok socialní by přestal.

Princip generalisování v řádu věd socialních poskytuje řadě aplikací tutéž jistotu jako v řádu věd přírodních; neposkytuje však stejné

určitosti. Nemůžeme ho aplikovati jevům individualním, nýbrž jedině jevům hromadným.

2. Způsoby pozorování jsou troje, a sice:

Methoda konkordance, jež je založena na principu: je-li daná příčina, účinek sleduje. Chceme-li konstatovati, zdali je mezi dvěma jevy svazek příčinný, třeba hledati mezi nimi stálý poměr soubytí i v okolnostech sebe různějších. Než aplikace této metody není vždy náležitě jasná. V tom případě vyžaduje metoda tato protidůkaz.

Methoda rušení podává tento protidůkaz. Spočívá na principu: příčina je-li zrušena, účinek přestává. Hledí pozorováním jevů socialních ztvrditi, zdali všude nepřítomnost podkládané příčiny odpovídá nepřítomnosti účinku, jenž příčině oné se přičítá.

Methoda provázejících změn může sloužiti za doplněk dvou předešlých. Spočívá na principu: při změně příčiny nastává změna účinku. V poměru, jak katolictví se rozšiřovalo v zemích pohanských nebo barbar-ských, mravy se jemnily, zákony byly spravedlivější, díla dobročinnosti se rozmnožila, a opačně, kde katolictví upadá, rozběh k egoismu, jenž vede k boji a potlačování tříd, vzrůstá se vždy více.

K lepšímu užití této trojí metody sledují některé praktické poznámky.

1. Často pozorování jevů socialních nedává možnosti aplikovati zároveň ony tři metody. V tom případě sociolog hledí vyplniti mezery historické indukce indukcí psychologickou nebo větším úsilím v aplikování metody přípustné. Tak by na příklad nemohla se dokázati methodou rušení působnost křesťanství na vývoj věd a umění, neboť historie nám podává více příkladů veliké jejich vyspělosti u národů mimokřesťanských; mohly by tedy býti toho přirozené příčiny. K vyvracení tohoto mínění třeba se více přidržeti metody provázejících změn. — Historie mnohdy neukazuje, že každý pokrok ve víře přivedl zároveň pokrok v umění a vědách. V tomto případě více třeba se přikloniti k methodě konkordance a k indukci psychologické, podepřené nepopíratelnými doklady o účinku principův a vnuknutí učení katolického na genia spisovatelův, učencův a umělců.

2. Má-li každý účinek nevyhnutelně svoji příčinu, nemá každá příčina vždy účinek. Aby jej měla, příčina musí býti dobře řízena a dostatečně svobodna v prostředí, v němž působí. Příčina může býti upoutána ve své činnosti buď silou protivnou, jež ji ruší buď zcela nebo zčásti, nebo nedostatkem podstatné podmínky k její účinnosti.

3. Účinnost lidských příčin svou povahou je obmezena více, než obyčejně se myslí. Dosti příčin, vyvozujíc svoji účinnost, vyvozuje zároveň

princip, jenž je omezuje a vyčerpává. Vidíme-li v některém národě pokrok nebo změnu, nemůžeme a priori předpověděti jeho budoucnost: nevíme, bude-li pokrok vzrůstat či nastane-li úpadek.

4. Sociolog, jenž nestuduje způsobu, kterým zákony prozřetelnosti se řadí, totiž dle celkového plánu a dle postupu pravidelného společnosti lidské, našich svobodných činností, často uběhne v blud. Jak vysvětliti na př. bez působení neviditelných zákonů prozřetelnosti, jež řídí svobodné činnosti lidí a národů, že každého roku jinoši, dokonavší střední studia, nevěnují se vesměs dvěma nebo třem povoláním? Jak všechny individualní rozlišnosti a svobodné činnosti, jež zdají se působiti v národě beze všeho plánu, nepřekazily podivuhodnou stejnost mravův a jazyka v tomže národě? Tyto jevy musí sociolog obzvláště studovati, analysovati, uvažovati, chce-li vysvětliti povahu a účinky svobody lidské v řádu ekonomickém a socialním.

5. Konečně třeba se zmíniti o zneužívání metody věštebné. Je bez odporu zajímavo, uměti stavěti dle položek dosti neúplných hypothesu dosti pravdě podobnou, jež obsahuje snad pravdivé rozluštění některého problému. Avšak obrazotvornost a bystrost ducha, jenž staví na hypothesách nebo (dohadcích) konjekturách, musí vždy býti doplněny přísnou kritikou. Bez této kritiky, bez úplné verifikace, bez opětného úplného pozorování, nejskvělejší hypothesis a nejskvostnější generalisování není než scestí.

K lepšímu osvětlení předvedených method udává autor podrobnou kritiku teorií *Malthusovy*, *Ricardovy*, *Turgotovy* a *Kettelerovy*. Z nich zde podáme stručně alespoň první.

Malthus praví, že lidstvo se rozmnožuje v poměru geometrickém, potrava však v poměru arithmetickém, a z toho dovozuje, že lidstvo kráčí vstříc velkým bojům, způsobeným shánkou po dostatečné potravě. Některé příčiny, nemoci... poněkud umenšují tento průběh věci, vzdalují čas onoho boje; vyhnouti se jemu není však možno. Proti tomu *Pavel Leroy-Beaulieu* dle autora správně uvádí: 1. Že daleká je doba, kdy země bude úplně zalidněna; půdy vzdělání schopné je ještě nadobyčej mnoho; prostředky dopravní stále lepší mohou člověka i plody snadno převážeti tam, kde potravy dá se dosti vytížit. 2. Rozvoj bohatství a duchovní civilisace pozměňuje schopnosti lidstva a zmenšuje přirozeně vzrůst obyvatelstva. 3. Malthus téměř úplně zapomenul počítati s kulturou; mezi kulturou počáteční, jako byla na př. v Anglii až do 15. století, kdež z hektaru bylo 8 hektolitrů obilí, a mezi kulturou pokročilou, kdež z hektaru je 35 hektolitrů, je poměr jako mezi 1 a 3, nebo raději 1 a 4 nebo 5. K tomu třeba připočísti na př. brambory (40 až 45.000 kg. z hektaru), jež tvoří vydatnou část výživy lidské.

III. Ocenění jevů společenských.

Věda zabývající se verifikací jevů socialních v historii a vysvětlováním těchto jevů v souvislosti s jejich příčinami, je vědou pozitivní, experimentální; věda však zabývající se oceňováním, mravním úsudkem o těchto jevech, je vědou smíšenou.

a) Tu je potřeba dokonalé známosti fakt socialních, neboť tato fakta jsou látkou úsudků těchto, je tu potřeba známosti socialních principů, neboť tyto principy jsou pravidly (normou) oněch úsudků. Principy ty jsou nad fakty, a nezávisí na faktech, jsou absolutní, tvoří pravidlo věčné, a tím nutné. Sociolog na prvním místě o nich musí mít jasné, pevné poznání. Jmenujeme je zákony mravní.

Chceme-li správně posuzovati jevy socialní se stanoviska prospěšnosti národu, musíme mít nejen jasné pojmy, nýbrž také ustálené přesvědčení o právu, povinnosti, autoritě, svobodě, volnosti osoby lidské, o určení jednotlivcův a národův, o úkolu státu, o zákonitých potřebách, směrech a pokrocích přirozenosti lidské. Těmito poznáními a těmito principy musíme pak posuzovati jevy, chyby i nápravy řádu socialního. Sociolog vymykající se závaznosti psychologie duchovědné a pojmu Boha, jenž je podporou a světlem zákona mravního, není způsobilý k úsudku o jevech socialních. Z učení psychologie duchovědné plyne, že obnova mravů ve všech vrstvách společenských musí vždy býti považována za první všech reform socialních, a obnova ta nemůže se díti dle nových, nýbrž dle starých zásad mravních. Dobře praví Le Play: duch novoty je tak neúrodným v řádu mravním, jak je úrodným v řádu hmotném. Z toho plyne, že nejlepší zákonodárství socialní je ono staré desatero. V něm je trojí základ, na němž spočívá celý řád společenský: 1. vztah k Bohu (1., 2., 3. přikázání); 2. vztah rodiny k sobě vespolek (4., 6., 9.); 3. vztah k bližnímu vzhledem jeho těla, majetku a pravdy (5., 7., 8., 10.).

b) Na principech psychologie duchovědné a zákona mravního spočívá druhý, nižší řád principů, jež mají svůj obor a svou platnost, totiž prospěch hospodářský národa a prostředky v něm zajistiti si trvalý pokrok. Má-li národ hospodářsky prospívati, musí splniti tyto dvě podmínky: každý v něm pracuje dle svého nadání a společenského postavení svobodně, způsobem celku užitečným. Každý nalézá v podobné práci prospěšné zaměstnání svých vloh a zákonitě ukojení svých potřeb.

Rozdělení bohatství v národě takovém musí se takto díti: co nutno jest, všichni mějtež; co užitečné, velká většina, pokud jen možno; menšině schopné povýšenějšího úkolu potřeben bude nadbytek, jenž jí umožní,

býti pomocnicí v neštěstí, podporovatelkou umění a věd, původkyní velkých podniků práce a obchodu.

Tyto podružné principy jmenujeme zákony ekonomickými. Mají za předmět, pozorovati jevy, účinky tak, jak se jeví v souvislosti skutečné, historické. Konstatují, co je. Zákony mravní naopak mají za předmět, co má býti. Z poměru obojího zákona výše podaného následuje, že zákony mravní stojí výše než ekonomické.

c) Při oceňování jevů společenských třeba dbáti přesného vymezení prvotního hříchu. Hřích prvotní, jehož někdy špatně dovolávají se někteří sociologové křesťanští, neučinil nic jiného, než že zbavil přirozenost lidskou sil a pomoci, jež Bůh dobrovolně k ní přidal. Nezapomínejme, že Bůh, aniž by se provinil proti své spravedlivosti, moudrosti a dobrotě, mohl na počátku stvořiti přirozenost lidskou tak, jak ji utvořil hřích prvotní, neboť tento se omezuje ve svých následcích na ztrátu dober, jež k přirozenosti lidské nutně nenáleží. Hřích prvotní nevložil tedy do přirozenosti lidské žádný zlý princip. Všechny sebe důraznější výrazy theologie katolické o nepořádku, slabostech a rozvratech přirozenosti lidské, způsobených hříchem prvotním, musí se bráti ve smyslu relativním. Nepořádek, slabosti, rozvraty přirozenosti lidské jsou toliko u theologa, jenž porovnává nynější naši přirozenost s onou, jež měla býti dle dobrovolného, nadpřirozeného plánu Božího; není však oněch účinků u filosofa, jenž pozoruje člověka dle bytnosti a vzhledem k cíli přirozenému.

Tato přirozenost lidská, již někteří příliš snižují a jiní příliš vyvyšují, v zemích křesťanských je zvýšena nad původní svůj stav. Zjevení křesťanské a milost Boží přidaly k ní neocenitelné pomůcky. Výtečně praví sv. Augustin: Mějme se na pozoru, abychom utrhalíce své přirozenosti, jak je a jak ji křesťanství způsobilo, neutrhali tím stvořiteli této přirozenosti a křesťanství. Nevěřme, že národ povýšený křesťanstvím a většinou dosud křesťanský, mohl by klesnouti níže, než národ, žijící pouze dle zákona přirozeného. Nevěřme, že by se musilo tak zoufati nad svobodou lidskou a nad prostředky, jež zákon a milost Boží poskytuje, že by se musilo utíkati k reformám radikálním, dekretovaným od státu neutralního nebo i atheistického. Abychom vyhnuli se optimismu a liberalismu v ekonomii a řádě socialním, nemusíme ubíhati v pessimismus a jansenismus. Třeba jen dobře rozlišovati, co Bůh, Zákonodárce a budoucí Soudce, rozlišuje v zákonech a mravech lidských. Něco jiného je abusus universalní a stálý, a něco jiného abusus částečný, byť častý; něco jiného je abusus podstatný, vyplynulý ze základu svobody nebo panujícího zvyku, a něco jiného abusus případný, odlučitelný od tohoto základu a vyplývající více z nedokonalostí a nedostatků lidské povahy;

něco jiného konečně je abusus nebo chyba, jež kazí úplně zákon společenského řádu, a něco jiného abusus nebo chyba, jež jej jen nepatrně mění.

Tyto rozdíly třeba náležitě si uvědomiti a užívati jich s velkou opatrností, abychom neupadli v marné odsuzování nebo nepodařené obrany.

O povaze vášní a jejich vlivu na vůli.¹⁾

Dle zásad filosofie scholastické podává *Dr. Alois Kolář*.

I.

1. Dle výměru Učitele Andělského vášně jest každé hnutí smyslové mohutnosti žádací.

Ve 22. quaestii či otázce první části druhého dílu Summy bohoslovné (Prima Secundae) táže se pak And. Učitel, zdali vášně jest více v části postřehující či v části žádací duše lidské, a odpovídá, že vášně ve vlastním smyslu nemohou býti v postřehující části duše. Neboť vášně (passio) není synonymní s jednoduchou trpností (passivitas), nýbrž znamená affekt, jak praví sv. Augustin: „Hnutí duše, jež Řeckové $\pi\acute{\alpha}\theta\eta$ jmenují, z Latiníků pak někteří, jako Cicero, vzrušení nazývají, jiní pak affekty, někteří význačněji *passioni* (passio) či vášněmi nazývají.“²⁾ A affekty náležejí patrně k mohutnosti žádací

¹⁾ Pohnutkou a pomůckou ku článku tomuto byla mi přednáška o tomto tematě, kterou ve Filosofické Akademii sv. Tomáše Aqu. v Římě proslavil Dre. Giovanni Fabri, advokát v Římě, člen Akademie jmenované. Článek náš neluští sice žádné palčivé otázky časové ani nevyčerpává obsahu obsírného tematů toho, nýbrž má býti ukázkou a důkazem, jak i laik, a to advokát dovede zabývat se filosofií thomistickou, scholastickou a jak hluboce snaží se vniknouti do systému jejího.

²⁾ De Civ. Dei L. IX, c. 4. — Zdá se nám vhodným, ba nezbytným, zmíniti se o terminologii některých filosofských pojmů tohoto článku. Sv. Tomáš pojednává o onom hnutí smyslové mohutnosti žádací, jemuž dal jméno „passio“, důsledně užívá jen tohoto názvu. Který český výraz odpovídá tomuto terminu? Dle našeho mínění žádný neodpovídá mu úplně. Hlavatý ve svém „Rozboru filosofie sv. Tomáše“ nazývá „passiones“ ne vášně, nýbrž jednak „nálady mysli“ (str. 246.), jednak „pohyby smyslné“ (str. 297.) a slovem „vášně“ označuje „affectus.“ To podle Stöckla, jenž *passiones* nazývá „Gemüthsstimmungen“ (Gesch. der Phil. d. Mittelalters, S. 639), anebo „sinnliche Bewegungen“ (S. 687) a jenž pro „affectus“ má jen Affect. Podle Stárka (Mravověda) affectus = vášně, ale passio = náruživost, t. j. vášně trvajících. My, mluvíce o povaze vášní, řídíme se sv. Tomášem a sv. Augustinem a nerozlišujeme mezi „affectus“ a „passio“ a nazýváme oboje vášně. (Trvajících vášně = vášnivost, náruživost.) Vždyť dle sv. Augustina (viz citat) řecké $\pi\acute{\alpha}\theta\eta$ a latinské *perturbatio* (dle Cicerona), *affectio*, *affectus* a pak význačněji (*expressus*) *passio* znamenají jeden a týž stav duše. Sv. Tomáš k tomu připojuje: „ex

a nemají nic společného s jednoduchou postřehou, ačkoliv ji předpokládají. Nic zajisté nemilujeme nebo nenávidíme, čeho jsme nepoznali. Ale proto nikdo neřekne, že poznání věci lze ztotožňovati s láskou nebo nenávisťí věci té.

Též poznání jest sice něco trpného, neboť duše naše netvoří sama předmětů svého poznání, jakož hlásá „škola transcendentální,“ zvláště Fichte,¹⁾ Kant a j., nýbrž ze zevnějších předmětů přijímá tak zv. obrazy rozumitelné (species intelligibiles). Ale tato trpnost či přijímačnost (receptivitas) nemá nic společného s onou přitažlivostí neb odpudivostí, již předmět poznáný vzbuzuje v duši naší a v nichž vlastně záleží vášně.

Při pochodu poznávacím duše klidně přijímá v sebe známost věci zevnějších, při vášni však jest silně vzrušena a někdy téměř úplně opanována. Učitel And. praví: „Povaha vášně přináší s sebou, že vášnivý jest váben a puzen ku věci, která vašeň působí a rozněcuje: duše však puzena jest ku věci nějaké více mohutností žádací nežli postřehující, neboť žádací mohutnost duše směřuje ku věcem, jak jsou v sobě samých; tudíž Filosof (= Aristoteles) v 6. kn. Metafysiky tex. 8. praví: Dobro a zlo, jež jsou předmětem mohutnosti žádací, jsou ve věcech. Mohutnost postřehující není však puzena ku věci, jak jest věc sama o sobě, nýbrž poznává ji dle podoby její (species intentionalis), kterouž v sobě má nebo přijímá způsobem sobě vlastním.“²⁾

Jinými slovy: při poznání duše naše, ať tak díme, táhne k sobě obraz předmětu poznávaného; při vášni jest tažena, puzena ku předmětu samému. V tomto druhém případě jest trpnost patrně větší.

2. Zřejmo, že vášně ve vlastním a pravém smyslu mají své sídlo v mohutnosti žádací (appetitus). Ale ve které mohutnosti žádací? Jestliť smyslová mohutnost žádací, již máme společnu s ostatními živočichy, a rozumová mohutnost žádací, jež se jmenuje také vůle a již

quo patet, quod passiones animae et affectiones sunt idem,“ čili passio a affectus jest totéž, totiž vašeň. Z dalšího názvosloví uvádíme: pars apprehensiva = část postřehující; p. appetitiva = č. žádací; simplex apprehensio = jednoduchá postřeha; species intelligibilis = obraz rozumitelný; appetitus rationalis = rozumová mohutnost žádací; appet. sensitivus = smyslová mohutnost žádací; concupiscibilis (appet.) = žádostivá mohutnost; irascibilis (appet.) = hněvivá mohutnost; concupiscibilitas = žádostivost; irascibilitas = hněvivost, hněvnost.

¹⁾ Dle Fichtea úsoba jakožto čirá činnost představující a myslící jest původem všech představ, pojmův a ideí, ale také zároveň všech vnějších předmětů, kteréž jsou jen představami a ideami úsobou zpředmětněnými. Cf. Pospíšil; Filosofie str. 252.

²⁾ I - II. qu. 22. artic. 2. corp. — Tento „způsob vlastní“ poznávání jest právě předmětem důmyslné theorie poznávací filosofie thomistické. Velmi pěkně a jasně pojednává o předmětu tom Dr. Pospíšil ve své Filosofii (str. 116—188).

povznášeti se můžeme nad dobra smyslná a již milujeme dobra vyšší, vznešenější, kterýchž vyhledáváme i se ztrátou dober smyslných, i s obětí života svého.

Ve které z těchto dvou mohutností žádacích mají sídlo své vášně?

Na tuto otázku sv. Tomáš odpovídá ve 3. artikulu 22. quaestie (ibid.) a dokazuje, že rozumová mohutnost žádací čili vůle nemůže býti sídlem vášní ve vlastním smyslu. Neboť vůle jest právě tak jako rozum mohutnost neorganická, neústrojná, vášně však nejsou nic jiného nežli rozmanitá vzrušení či hnutí organická, jež ve člověku vznikají představami, imaginací dobra a zla, podle definice Jana Damascenského: „Vášeň jest hnutí nebo vzrušení smyslové mohutnosti žádací při představě dobra nebo zla.“¹⁾ Ba uvádí též tuto definici: „Vášeň jest nerozumové hnutí duše domněnkou dobra nebo zla.“²⁾

A skutečně, ať jest to láska nebo nenávisť, naděje neb obava, soucit anebo hněv, — všechna tato hnutí duše nevznikají bez rozruchy organismu, a toto vzrušení může býti někdy tak silno, že jím lze pozbyti rozumu, ano i života samého.

Pravda sice, že láska, nenávisť, soucit, hněv přičítá se též Bohu a andělům, kteří přece nemají organismu. Ale tu odlušťuje se úplně od pojmu vášně ve vlastním smyslu a užívá se slov těch analogicky, obdobně. Učitel And. dí: „Láska a radost a podobné, když připisují se Bohu neb andělům anebo lidem vzhledem na jejich rozumovou mohutnost žádací, znamenají jednoduchý kon vůle podobného účinku, jaký mají vášně, ale kon ten — není vášní.“³⁾ Právě tudíž sv. Augustin: „Andělé když trestají, nehněvají se, když pomáhají, necítí bídy, ale přece jmen vášní těch (hněv, soucit) dle zvyku mluvy lidské užívá se též o nich, a sice pro jakousi podobnost výkonu, nikoli však, že by v andělich byla podobná slabost (infirmitas), jaká pochází z vášní.“⁴⁾

Podobně jest u člověka. Člověk nejso pouhým duchem, nýbrž duchem bytně spojeným s tělem, nemůže mohutností duše své v činnost uváděti bez pomoci organismu. A následkem tohoto spojení a ještě více následkem toho, že hříchem prvotním mysl a vůle lidská byla pokažena, má člověk vždy v sobě tuto slabost vášní, kteráž dobrým jest pobídkou

¹⁾ „Passio est motus appetitivae virtutis sensibilis in imaginatione boni vel mali.“ (Orth. Fid. c. 22.)

²⁾ „Passio est motus irrationalis animae ob boni vel mali opinionem.“ (Ibid.)

³⁾ I—II. 22., 3., ad 3. — Podobně učí sv. Tomáš na jiných místech: I, 20., 1.; I, 59., 4.; II—II. 18., 1. a j.

⁴⁾ Lib. IX. De Civ. Dei, cap. 5. in fine.

a cestou ku ctnosti, zlým pak výmluvou špatnosti. Toť ta slabost, pro niž heroové ctnosti a světcové žili v bázni, domnívajíce se, že jsou hříšníci.

Ale přes to též ve člověku affekty duchové samy sebou nemají nic společného s vášněmi, jež zvedají se na bouřlivých vlnách smyslu. Láska k Bohu, ku ctnosti, ku vědám, láska ku všemu krásnému a svatému, nenávisť ku věcem opačným, — kterak by se mohly počítati mezi vášně, když přece předpokládají, by smysly podrobeny byly rozumu, předpokládají vítězství nad vášněmi? A skutečně každá ctnost jest určena též k tomu, by řídila některou z vášní. Ctnost však jest synonymní s affektem duchovým čili s konstantní a ustavičnou vůlí činiti dobro. Jest tudíž nemožno, aby affekty duchové byly totožny s vášněmi.

3. Nelze tedy popřítí, že vášně sídlí jakožto ve svém podmětu (subjectum) ve smyslové mohutnosti žádací, kteráž od Scholastiků pojmenována vlastním terminem „sensualitas“ = smyslnost. Tato mohutnost dělí se pak ve dvě potence: v mohutnost žádostivou (concupiscibilis) a mohutnost hněvivou (irascibilis). Svatý Tomáš odůvodňuje toto rozdělení: „Smyslová mohutnost žádací, všeobecně vzata, jest jedna jediná síla, které se říká smyslnost, ale dělí se ve dvě mohutnosti, jež jsou druhy smyslové mohutnosti žádací, t. j. mohutnost žádostivá a hněvivá. Aby vše ozřejmila, třeba uvážiti, že v přírodě ve tvorech změnám a zkáze podrobených musí existovati nejen náklonnost ku věcem prospěšným a nenávisť ku věcem škodlivým, nýbrž též mohutnost, již lze odporovati těmto škodným (a zkázu působícím).“¹⁾ První mohutnost nazývá se žádostivá, druhá hněvná nebo hněvivá, kteráž, jak patrno, vzniká z první.

Jest otázka: Liší-li se od sebe tyto mohutnosti specificky či druhově, či jest to jen jedna mohutnost, která má rozličné výkony, jako na př. mysl, která postřehujíc a poznávajíc první pravdy a principy nazývá se rozum (intellectus), a odvozujíc z nich důsledky, nazývá se um (ratio), ale ať se jmenuje rozum aneb um, vždy jest to táž mysl (mens)?

a) Sv. Tomáš odpovídá, že žádostivost (concupiscibilitas) a hněvivost (irascibilitas) jsou mohutnosti specificky rozdílny, a aby to dokázal, odvolává se na nauku, již stanovil ve 3. art. 66. quaestie a ve 2. art. 81. quaest. prvního dílu (Prima), kdež dokazuje, že druhy (species) mohutností rozlišují se podle rozličnosti předmětů svých. Jisto však, že předmět mohutnosti žádostivé liší se od předmětu mohutnosti hněvivé; neboť ačkoli obě dvě otáčejí se kolem dobra a zla smyslného, přece směřují k němu způsobem nejen rozličným, nýbrž i opačným. Žádostivost směřuje k dobru, jak jest v sobě samém, a utíká před zlem, jakož jest v sobě samém.

¹⁾ I. 81. 2,

Hněvivost pak snaží se odstraniti překážky, jež brání dosíci dobra, snaží se překonati zlo, jež hrozí nebo již tísni.

Nuže, překážky, jež brání dojítí dobra, nebo překonati zlo hrozící nebo tísni nemohou býti předmětem žádostivosti. Bojovati nebo vzpírati se proti zlu (= hněvivost) a milovati dobro nebo nenáviděti zlo (= žádostivost), — jest něco rozličného.

Z toho patrno, že žádostivost a hněvivost jsou mohutnosti specificky rozdílny.

b) Pěkně mluví tu Andělský Učitel: „Tyto dvě náklonnosti (žádostivost a hněvnost) nedají se však uvésti na jeden princip či zdroj: neboť duše často proti náklonnosti žádostivé oddává se věcem smutek působícím, aby podle náklonnosti hněvivé bojovala proti věcem protivným; tak že vášně hněvivé patrně odporují vášním žádostivým: neboť žádost roznicená zmenšuje hněv a hněv roznicený zmenšuje žádost.“¹⁾

A nikdo zajisté neřekne, že by hněv, strach, odvaha, jež jsou vášně hněvné, byly totožny s láskou, nenávistí, touhou a útekem před zlem, jež jsou vášně žádostivé. Na př. vědec, když obětuje své zdraví nad knihami z lásky ku vědě, nebo vojevůdce, když odvažuje se největších nebezpečí z lásky ku slávě, nenásleduje náklonnosti žádostivé. Vědec, vojevůdce určí si ovšem cílem dobro, — neboť člověk přirozeně jedná jen pro dobro (ať již skutečné nebo zdánlivé, pravé nebo liché) —, ale kdyby směřovali výlučně jen k dobru, t. j. kdyby se řídili jen náklonností žádostivou, jistě by, chtějíce dojítí dobra, nemohli jíti dobrovolně a ochotně vstříc největším zlům, nesnázím, překážkám, ano i vstříc smrti.

Žádostivost a hněvivost se tedy od sebe liší.

c) Poněvadž velmi často jest nesnadno dosíci dobra a velmi často jest těžko vyhnouti se zlu, mohlo by se říci, že příroda — tato prozřetelná a rozumně uspořádaná příroda — měla by velký defekt, velikou chybu, kdyby nebyla člověka obdařila mohutností, již možno čeliti proti příkrstem a obtížnostem, jež tak často staví se nám do cesty životem tímto. Za tímto účelem jest přirozenost lidská opatřena mohutností hněvivou, jakož krásně praví Učitel Andělský: „Dobro, pokud jest potěšné (delectabile) vzrušuje žádostivost. Ale jest-li nesnadno dobra toho dosíci, tím samým má do sebe něco, co odporuje žádostivosti; a proto jest nutno, aby existovala mohutnost, která by proti tomu směřovala. (Podobně má se věc se zlem, jemuž nesnadno se vyhnouti.“²⁾“ A právě tato mohutnost

¹⁾ „Concupiscentia accensa minuit iram: ira accensa minuit concupiscentiam.“ I. 81. 2. corp.

²⁾ I—II. 23. 1. ad 3.

jest — hněvivost. Sv. Tomáš pak dodává: „unde ex consequenti passionibus concupiscibilis et irascibilis differunt,“ — důsledně vášně žádostivosti a hněvivosti se liší.¹⁾ Dle toho liší se i mohutnosti samy.

d) Jak praví sv. Tomáš, „irascibilis est facultas quasi propugnatrix et defensatrix concupiscibilis“ — hněvnost podporuje a obraňuje žádostivost. Ale rovněž učí náš filosof, že mohutnost žádostivá jest takřka principem či zdrojem a zároveň také terminem či cílem mohutnosti hněvivé. Aristoteles praví, že ve zvířatech jest boj pocházející ze žádostivosti.²⁾ Podobně i ve člověku, jak praví apoštol Jakob: „Odkud války a rozepře . . . ? Zdaž ne odtud? Ze žádostí našich, jež bojují v údech našich!“³⁾

Z tohoto vzájemného poměru vysvítá, že žádostivost liší se od hněvivosti. —

Vývody tyto jsou jasny, zakládají se na analýsi či rozboru psychologickém či dušeslovném, jemuž nelze upřít důkladnosti, důmyslu a — správnosti. Moderní psychologové, kteří tak se vychloubají, že vynikají zvláště ve studiu mohutností duševních, ano že oni jsou tvůrci psychologie, jež před nimi byla prý buď úplně neznáma nebo zatemněna absurdními domněnkami a hrubými bludy, tito moderní psychologové nestarají se nic o toto, jakkoli subtilní, přece pravdivé rozlišování mezi mohutností žádostivou a hněvivou, ba, což horšího jest, naplnili onu část psychologie, jež o vášních jedná, omyly, bludy a neexaktnostmi. Uvedeme doleji příklad a doklad. —

4. Zatím třeba obšírněji promluvit o těchto dvou mohutnostech, vlastně o vášních, jež k nim náležejí.

a) Žádostivost (appet. concupiscibilis), jak již pověděno, jest přirozená náklonnost duše k dobru. První projev její jest tedy láska nebo nenávisť; láska k dobru, nenávisť ku protivě dobra.

Láska (amor) jest prostá záliba v dobru postřehnutém nebo vůbec v něčem appetibilním, complacentia appetibilis apprehensi. Nenávisť (odium) jest odvrácení se ode zla, nelibost ke zlu postřehnutému (aversio a malo apprehenso).

Ze záliby k dobru vyplývá hnutí či pohyb duše k onomu dobru, a pohyb tento jest touha (desiderium, a silnější concupiscentia = žádost). Z nelibosti ke zlu plyne pohyb ode zla čili útěk (fuga, dle Stöckla: Abscheu, dle Hlavatého: ošklivost).

¹⁾ Cf. Lorenzelli, Philosophia, I. p. 257.

²⁾ Lib. VIII. c. 2. De Histor. Animal.

³⁾ Jac. c. IV.

Jest tedy touha náklonnost k dobru nepřítomnému, ale budoucímu. Útěk jest odvrácení se od zla nepřítomného, ale budoucího.

Záliba v dobru plodí dále potěchu nebo radost, když jsme dobra již dosáhli; nelibost ke zlu plodí zármutek anebo bolest, je-li zlo přítomno a tísní-li nás.

Potěcha (*delectatio*) nebo radost (*gaudium*) jest tedy spočinutí duše v dobru nabytém (dle některých s tím rozdílem, že potěchu máme z dobra vlastního, radost pak též z dobra cizího).

Smutek (*tristitia*) nebo bolest (*dolor*) jest neklid a nepokoj následkem zla již přítomného tísnícího, a sice bolest pochází ze zla postřehnutého smyslem zevnějším, zvláště hmatem, zármutek ze zla postřehnutého smyslem vnitřním.¹⁾

Ne bez důvodu učili tudíž scholastikové, že základních vášní k žádostivosti náležejících jest šest: láska nebo nenávisť, touha neb útěk, radost anebo zármutek:

A o tomto rozdělení, ač jest úplně správné a spočívá na zřejmé zkušenosti, nezmiňují se moderní psychologové, ba tvrdí věci chybné, nesprávné. Netřeba se tu zmiňovati o duševědcích hmotařských, o materialistech, nýbrž jen o psychologích vážnějších, kteří svědomitě oddali se studiu psychologie.

Tak Gallupi rozumuje o touze takto: „Otáže se mne snad někdo: zdali dojem libezný nebo bolestný jest rozličná modifikace touhy, nebo zda touha není nic jiného nežli tento dojem sám? Tu jsem na rozpacích s odpovědí.“²⁾

Fabri odpovídá: „Proč na rozpacích? Což není zřejmo, že touha nemá co činiti s dojmem libým anebo bolným? Vždyť dojem libý vzbuzuje radost, dojem nelibý vzbuzuje bol. Touha, která by povstala pocity nelibými, jest — absurdum.“ A Gallupi přece to připouští a pokouší se též o vysvětlení: „Předpokládejme, že touha liší se od dojmu libého nebo bolestného: po dojmě libém — v našem předpokladě — následuje napjetí duše, jež nazýváme touhou, po dojmě bolestném následuje vzrušení ducha, jež nazýváme odporem, ošklivostí (*avversione*).“ Nezdá se nám však, jak dojmě záliby (*percezione piacevole*) odpovídá teprve touha, a jak se může dále konfundovati či zaměňovati touha s ošklivostí, odporem. Toho však neleká se Gallupi a vysvětluje dále: „Odpor,

¹⁾ I—II. 25. 2. corp. — O rozdělení smyslů vnějších a vnitřních nelze nám tu pojednávat, ač to velmi zajímavá část psychologie scholastické. Které jsou smysly zevnější, známo. Smysly vnitřní (*sensus interiores*) počítají se čtyři: *Sensus communis*, *phantasia*, *aestimativa*, *memoria*.

²⁾ Gallupi: *Critica delle Conoscenze*. Vol. 3. pag. 109.

ošklivost, jež záleží v touze, by bolest minula, lze pokládati za druh — touhy.“

Jaké to spletení pojmů! Gallupi patrně zaměňuje touhu — s útekem, s ošklivostí, tedy se svým protějškem.

b) Než vraťme se ku scholastikům a vizme, co učí o vášních mohutnosti hněvivé. Vášní těch (hlavních) jest pět: naděje, proti níž stojí malomyslnost (zoufalost), odvaha, proti níž jest obava, a konečně hněv.

Naděje (spes) jest hnutí duše ku dobru; jehož dosíci je sice nesehnadno, ale přece možno. Malomyslnost (desperatio) jest odstup od dobra, vzdání se dobra, jehož dosíci nemožno.

Odvaha (audacia) jest hnutí duše ku hrozivému zlu nastávajícímu, jež však lze překonati neb odvrátiti. Obava (timor) jest vzrušení duše, způsobené zlem nastávajícím, jehož nelze překonati ani odvrátiti, nebo jež hrozí nás samy přemoci.

Hněv jest prudká náklonnost k boji proti tomu, jenž nám zlo působí, jenž nám škodí, spojená s náklonností způsobiti mu zlo nějaké; má tedy předmětem mstu, již člověk pokládá za dobro pro sebe a za zlo pro toho, jenž mu škodí.¹⁾ Vášně tato dala jméno celému rodu těchto vášní (vášně hněvivé) ne snad proto, že hněv jest první buď pořadím genetickým anebo hodnotou, nýbrž, jak praví Učitel Andělský, protože „hněv vzniká z jiných vášní jako účinek z příčin předchozích, a proto od něho, poněvadž se nad jiné zřejměji jeví („tamquam a manifestione“), pojmenována jest mohutnost ta“ (moh. hněvivá²⁾).

5. Z rozboru vášní žádostivých patrně, že opačné vášně mohutnosti žádostivé stojí proti sobě tak, jako dobro stojí proti zlu. Sv. Tomáš krásně dí: „Dobro jakožto dobro nikdy nemůže býti terminem, od něhož (a quo), nýbrž jen terminem, k němuž (ad quem), poněvadž nikdo nevyhýbá dobru jakožto dobru, nýbrž všechno žádá si dobra: podobně nic nežádá si zla jakožto zla či pokud jest zlem, nýbrž všechno uniká a vyhýbá se zlu; tudíž zlo nemá povahy terminu ad quem, nýbrž jest terminem a quo.“³⁾

Dle toho ve vášních žádostivosti, jejichž předmětem jest dobro a zlo, obé uvažováno prostě, jak v sobě jest, nemůže býti jiných hnutí mimo

¹⁾ Tyto námi uvedené druhy (species) vášní jak žádostivých tak hněvivých nejsou nejspecialnější (specie specialissimae), nýbrž dají se ještě ve druhy nižší rozdělit, na př. nižší druhy hněvu: manie, vztek; druhy lásky: láska žádostná (amor concupiscentiae) a láska přátelská (amor amicitiae) — a podobně u jiných vášní. Cf. Lorenzelli l. c. 256.

²⁾ I—II. 25. 3.

³⁾ I—II. 23. 3.

lásku nebo nenávist a hnutí spřízněných. Nemůže zde býti leda buď terminus ad quem nebo terminus a quo.

O vášních hněvných však nelze téhož tvrditi. Neboť předmětem těchto vášní není dobro nebo zlo prostě či pokud jest v sobě, nýbrž pokud nesnadno jest dobra dosíci a zlu se vyhnouti. Proto může se státi, ba často se stává, že člověk hrozí se či jest odstrašován od nějakého dobra ne proto, že jest dobrem, nýbrž že jest nesnadno ho dojíti; a naopak spokojuje se zlem, ne proto, že jest to zlo, nýbrž že pokládá zlo za nevyhnutelné, buď vůbec anebo nevyhnutelné bez obromné námahy. Učitel Andělský praví: „Předmětem hněvivých vášní jest smyslné dobro nebo zlo, nikoli však absolutně, naprosto, nýbrž „z důvodu nesnadnosti“ či pokud nesnadno dobra dojíti, zlu pak se vyhnouti“ (l. c.).

Jako jest tedy jasno, že dobro a zlo jsou předmětem vášní žádostivých i hněvivých, tak rovněž zřejmo jest, že dobro a zlo nejsou předmětem těchto obojích vášní stejně, týmž způsobem; tak že to, co jeví se žádostivosti zlem, může se hněvivosti zdáti dobrem a na obrat.

Často bojují tyto mohutnosti a vášně jejich proti sobě a boj ten zploditi může i velké etnosti, zvláště ony etnosti, jež jsou základem heroismu, totiž trpělivost a statečnost. Síla charakteru osvědčuje se pak nejlépe v boji tomto.

Dodatkem ku části této poznamenáváme ještě, že hlavním principem či zdrojem a původem všech vášní jest vlastně láska. Tak na př. nenávidíme-li zlo, pochází to odtud, že milujeme dobro, jehož protivou zlo jest. A podobně u jiných vášní.

Učitel andělský dí: „Všechna hnutí smyslové mohutnosti žádací předpokládají lásku, jakožto první kořen . . . ; všechna odnášejí se ku lásce, jakožto prvnímu zdroji.“¹⁾

Překrásně pak praví tu sv. František Sales, tento světec ušlechtilé lásky a srdce: „Láska jest životem srdce našeho a jako nepokoj hodin udílí pohyb všem pohyblivým částkám jejich, tak duše přijímá všechny své popudy od — lásky. Všechny naše náklonnosti poslouchají naší lásky, a dle toho, jaká jest láska naše, dle toho jest naše touha, naše radost, naše naděje, malomyslnost, obava, náš hněv, nenávist, útěk, smutek, naše odvaha a naše — vítězství . . .!“²⁾

¹⁾ I. 20. 1. corp.; I—II. 25. 2. c.; qu. 27. 4. c.; qu. 56. 3. ad 1. a na jiných místech.

²⁾ Theot. Lib. XI. c 20.

Pravoslavná nauka o Církvi dle A. S. Chomjakova.

Posuzuje *Dr. Josef Kachník.*

Že Spasitel jen jednu Církev založil, a že tedy jediná jen Církev pravou Církví Kristovou býti může, zřejmě dokazuje Písmo sv. Touto Církví jest jediné Církev katolická, poněvadž se výlučně honosí známkami jednoty víry, řízení a liturgie; dále svatostí, obecností a posloupností apoštolskou, kterými vlastnostmi dle Písma sv. Kristus Pán svou Církev vyzdobil. Jinak soudí o jednotě a známkách Církve pravé vůbec *A. S. Chomjakov*, jehož spisy do češtiny překládati a vydávati se jal *Josef Vojtek*.¹⁾ První sešit, obsahující „Katechetický výklad učení o Církvi“ — popředně o jednotě Církve — vydán patrně za účelem, aby se jím rozšířila agitace pro pravoslaví po vlastech našich. Proto asi ozdobena knížečka obrazem sv. Cyrilla a Methoděje, ač učení Chomjakovo daleko jest nauky sv. věrověstů slovanských. Jelikož se tu obrážejí odlišné nauky církve pravoslavné od katolické, jak se nyní na Rusi hlásají, a jelikož spisovatel potupně píše o Církvi katolické, jest s apologetického hledišťe povinností o obsahu sešitu šířeji se zmíniti.

„Jednota Církve,“ dí Chomjakov (§ 1.), „následuje nevyhnutelně z jednoty Božské; neboť Církev není množství osob v jich osobní zvláštnosti, nýbrž jednota Boží blahodati (t. j. síly Boží přebývající v Církvi a dané člověku k dosažení spasení), přebývající v množství rozumných tvorů podvolujících se blahodati... Jedinou hlavou Církve jest Kristus a živlem v jednotu pojícím jest plnost blahodati.“ Církev katolická dokazuje jednotu Církve z Písem sv. a z tradice, kdež i zřejmě se praví, že Kristus Pán, neviditelná hlava Církve, Petra apoštola hlavou viditelnou ustanovil. Jak dokazuje církev pravoslavná jsoucnost blahodati? Také z Písem a z tradice? Nikoli; neboť Chomjakov dí (str. 8.): „Vně Církve žijícímu nejsou po-stižitelné ani Písmo, ani podání, ani skutek,“ t. j. kdo jest mimo Církev, nechápe a ani pochopiti nemůže nauky v Písmě a tradici obsažené, aby se o jednotě Církve přesvědčil. Z toho plyne, že kdo není pravoslavný, pravé Církve Kristovy poznati nemůže, leč by dříve dle předvědění Božího (str. 21.) blahodat' obdržel; neboť „všecky příznaky Církve, jak vnitřní, tak i vnější poznávají se pouze jí samou a těmi, jež blahodat' povolává, aby byli údy jejími. Cizím pak a nepovolaným jsou nepochopitelný“ (str. 6.). Tedy církev pravoslavná blahodat' předpokládá a nedokazuje;

¹⁾ Spisy Chomjakovy, nejosvícenějšího církevního učitele 19 století. Z jazyka ruského přeloženo. Vydal Josef Vojtek. V Prerově 1895. Tiskem knihtiskárny L. Klabusaya v Holešově.

z něčeho, co dokázáno není, vyvozuje jednotu a všechny přísudky pravosti církve své, což jest logicky nesprávné. Ale Chomjakov učí dále, že důkazu potřebí není (str. 9.): „Netáže se Církev, jaké Písmo je pravé, jaké podání je pravé, jaký sbor je pravý a jaký skutek je bohubý; neboť Kristus zná dědictví své, a Církev, ve které on přebývá, zná znáním vnitřním, a nemůže neznati svých projevů.“ „Každý, hledající důkazů církevní pravdy, tím samým buď ukazuje svou pochybnost a vylučuje se z Církve, aneb dává si tvárnost pochybujícího, a touž dobou chová naději dokázati pravdu a dospěti k ní vlastní silou rozumu; ale síly rozumu nedospívají k pravdě Boží, a slabost lidská činí se zjevnou v slabosti důkazů,“ dí (str. 8.) Chomjakov. Není-liž to, jakoby řekl: Mužici, věřte slepě, neboť máte blahodať, kdo by chtěl dáti se poučiti o pravdě, vylučuje se z Církve? Ale Kristus Pán přišel spasit, co bylo zahynulo; založil Církev, již nazývá královstvím, domem vyvýšeným, aby ode všech viděn býti mohl, ověncem jediným, kde všichni se shromážditi mají, aby spasení došli. Tedy nejen údové Církev pravou Církev poznati mají, ale lidé všichni, a nad to nemá býti slepá víra naše, nýbrž „rationabile fidei obsequium.“ Ti, již spílají tmářů katolíkům a velebí pravoslaví, vývody Chomjakovy, „nejosvělenějšího církevního učitele 19. století,“ by sobě zapamatovati měli. „Úplné a dokonalé vyznání Církev (pravoslavné, str. 10.) jest symbol Nicejsko-Cařihradský, z něhož ona ničeho vyloučiti, a k němuž ničeho přidati nedopouští.“ Na to Chomjakov prudce si vede proti Církvě katolické, „zpupností rozumu a nezákonnou mocí“ pravě, že by ku vyznání „filioque“ byla přidala, „jakési domnělé dogma, nepovědomé nikomu z bohumilých spisovatelů aneb z biskupů aneb apoštolských nástupců v první věky Církev, aniž vyřknuté Kristem Spasitelem“ (str. 11.). Ale nedí-liž Kristus (Jan 16, 14.): „Otec (Duch pravdy) mne oslaví: nebo z mého vezme a zvěstuje vám? Všecko, cožkoli má Otec, mé jest; protož jsem řekl, že z mého vezme a zvěstuje vám“? Co může však vzíti Duch sv., pravý Bůh, ze Syna a Otce, ne-li bytnost? Nevychází-liž tedy dle slov Písem sv., dle slov Spasitelových, Duch sv. z Otce a Syna zároveň? A netvrdí-li totéž i spisovatelé a biskupové řečtí: Athanasius, Řehoř Nys., Epifanius a jiní? Než ovšem úd církve pravoslavné nesmí hledati důkazů církevní pravdy, jinak z církve se vylučuje (str. 8.), není mu čerpati poučení z Písem, an blahodatí přímo poučen bývá. Není-liž to poslední zoufalý pokus, zachovati zdánlivou jednotu církve rozkolné, jež v nesčíslný počet sekt se rozštěpuje?

Jako Církev katolická, uznává i církev pravoslavná sedmero svátostí (str. 13.). Proti dogmatu o neomylnosti papežově Chomjakov způsobem neurvalým vystupuje a prozrazuje až úžasnou nevědomost a zlomyslnost

Rozprávěje na str. 16. a 17. o tom, že nerozumno dělití víru na živou a mrtvou, poněvadž víra, je-li v pravdě vírou, se skutky spojena býti musí, t. j. že musí živou býti, píše: „Ti, kteříž přijali za víru pravou víru mrtvou, t. j. bludnou aneb vědění vnější, dospěli v bludu svém k tomu, že z této mrtvé víry, sami toho nevědouce, učinili osmou svátost. Církev má víru, ale víru živou, neb ona jest i svatá, neomylná. Když pak jeden člověk, neb jeden biskup má výlučně víru, co máme říci? Je-liž on svatý, neomylný? Nikoli; nebo on mdlý jest z pokleskův a hříchův. Ale víra prý v něm přebývá, třeba i v hříšniku. A tak tedy víra v něm jest osmá svátost, jakož i každá svátost jest působnost Církve v osobě třeba i nehodné. Skrže tuto svátost jakáž pak víra v něm přebývá? Živá? Nikoli; neboť on jest hříšník; ale víra mrtvá, t. j. vnější vědění, dostupné i zlým duchům. A to-liž bude osmá svátost? Tak odstoupení od pravdy samo sebou se tresce.“

Kdo, tážeme se, učil v Církví katolické, že by víra mrtvou byla a neměla se skutky ukazovati a s nimi spojena býti? Či neuznává Církev katolická jako církev pravoslavná listu sv. Jakuba? I Církev katolická učí, že Církev Kristova svatá a neomylná jest. Nepraví, že by jeden biskup, římský papež, výlučně víru měl, která by v něm přebývala; ale učí, že když římský papež, jako jediný a pravý nástupce sv. Petra, jehož Pán skalou církve své ustanovil, za něhož přede všemi se modlil, aby víra jeho nepoklesla, by mohl posilovati bratří svých, jehož pastýřem věřících i představených v Církví ustanovil, že když týž papež římský mocí úřadu svého jako učitel a nejvyšší pastýř veškeré Církve přispěním Ducha sv., přislíbeného mu ve sv. Petru, u věcech víry a mravů rozhoduje, touže neomylností obdařen jest jako Církev svatá. Papež nepronáší víry své, ale slavnostně prohlašuje, co od počátku v Církví se buď rozvinutě buď zavinutě věřilo, a také skutky osvědčovalo; proto byť i hříšníkem byl, neomylně přispěním Ducha sv. definuje objektivně víru celé Církve, což s osobní hříšností jeho nesouvisí. Nechybil-li i sv. Petr, a kdo by chtěl pochybovati, že víra, již hlásal, vírou pravou a živou byla? Ale Chomjakov, jehož p. Vojtek nejosvícenějším církevním učitelem nazývá, všeho toho nezná, a přece o tom píše a nauku katolickou převrací, aby ruskému lidu oči zalepil.

„Odňali pak při dětech křest a pomazání křížmem a přijímání sv. darů, ti, kteří následovavše slepou moudrost slepého pohanstva, nepostihli velebnosti tajemství Božích, žádali ve všem příčiny a prospěchu, a podrobivše učení Církve výkladům scholastickým, nežádají i modliti se, nevidí-li v modlitbě přímého cíle a výhody. Ale náš zákon není zákon

služebnosti neb námezdnictví, pracujícího za plat, ale zákon synovství a svobodné lásky“ (str. 18.). Nejosvícenější církevní učitelé 19. století, kdy odňala Církev katolická při dětech křest? Či nekřtí dítek novorozených? Kde čteme v Písmě sv., že by sv. apoštolové na dítky ruce byli skládali, aby přijaly Ducha sv.? Naopak čteme toho o dospělých ve Skut. ap. 8, 17. Kdy žádala Církev katolická, aby se kdo modlil jen z výhody aneb prospěchu? Neřídí-li se dle slov Písma sv., že potřebí jest se stále modliti a neustávati? Přijímají-li kněží katoličtí dary od věřících, aby mohli živi býti, činí to dle slov apoštolových: „Kdo oltáři slouží, z oltáře ať žije.“ To není námezdnictvím, aniž proto zákon víry katolické zákonem pracujícím za plat jest. Nečiní-liž toho i popové pravoslavní? Moudrosti pohanské, a sice řecké, popředně otcové řečtí užívali, aby rozumu lidskému pravdy zjevené přístupnými učinili. Neprávem tedy Církvi latinské z toho Chomjakov výtku činí. Rovněž nemístny a neodůvodněny jsou další nájezdy Chomjakovy. Církev katolická nikdy neučila, že by Panna Maria byla bezhříšnou a tak dokonalou, aby to na úkor bezhříšnosti a dokonalosti Krista Pána bylo (srovn. str. 18.). Ona učí, že Maria, Rodička Boží, zvláštní výsadou Boží vzhledem ku zásluhám Krista Pána bez hříchu prvopočátečného počata byla, a nikde netvrdí, že by se co do dokonalosti Synu Božímu rovnala. „My nevíme,“ dí Chomjakov (str. 19.), „o středním stavu duší, nepřijatých v království Boží a neodsouzených ku trápení, neboť v takovém stavu neobdrželi jsme učení od apoštolův, ani od Krista; neuznáváme očištění, t. j. očištění duší utrpeními, od kterých možno vykoupiti se skutky svými a cizími.“ Slavný učitel církevní Chomjakov ovšem neví aneb věděti nechce, co dí sv. apoštol Pavel (1. Kor. 3, 11.) o trestajícím ohni na onom světě, jenž se ukončí, a o slovech Spasitelových (Mat. 5, 25; 12, 32.), kde Pán mluví o posmrtném žaláři, z něhož nemožno vysvobozenou býti, dokud kdo nezaplatí posledního haléře, o hříších, jež ani na tomto, ani na onom světě odpuštěny býti nemohou, z čehož plyne, že přece nějaké hříchy se odpuštějí. Když vše, co o Církvi věří pravoslavní, krátce byl vyložil, zakončuje obvinění svá proti Církvi katolické, jež prý se od Církve jejich právě odtrhla, slovy: „Všecko toto pohanství ostane u nástupců pohanské moudrosti, u lidí, pyšnicích se místem a jménem a krajinou, u zřizovatelů osmé svátosti mrtvé víry“ (str. 19.). Hle, jaký to vzorný příklad náboženské snášelivosti pro ty, kteří pravoslaví velebí, ale Církev katolickou z nesnášelivosti viní! Nikoli, slavný učenče a znateli Písem, tato moudrost není pohanská, ale čerpána z Písem sv.; Církev katolická nechlubí se místem, ani krajinou, ale dokazuje z tradice a z dějin, že sv. Petr; jako viditelná hlava Církve od Krista ustanovená, v Římě žil,

tam biskupem byl a i umřel, a že zákonití nástupcové jeho, biskupové římsí, od celé Církve, i od Církve řecké, za nejvyšší pastýře považováni byli, až Fotius z marnivé pýchy a ctižádosti se svými přívrženci od středu Církve Kristovy se odtrhnul.

V pravdě, pročteme-li spisek Chomjakův, z hloubi srdce jest nám povzdechnouti: Bože, chraň národ český takových spisků, plných zmatených pojmů náboženských, a dej lidu pravoslavnému učitelů pravdymilovnějších, aby uskutečnilo se dílo sjednocení, po němž touží se sv. Otcem Lvem XIII. celá Církev katolická!

O našich jménech vlastních.

S hlediska hlavně vlasteneckého uvažuje *F. Bartoš*.

II. O příjmeních.

Teprve ku konci 12. století počali někteří páni čeští jmenovati se také jménem hradu, na kterém sídlili, na př. Mutina z Bukovce, Hroznata z Peruce atd., ale jména tato měnila se zároveň se sídly jejich. Jména dědičná rodův šlechtických zjevují se poprvé za krále Václava I. (1230—1253), který šířil nejen německé mravy a obyčeje, ale i jazyk německý; tak Zdislav, syn Divišův z Divišova, jenž ještě r. 1235. jmenoval se byl „z Chlumce,“ od r. 1249. počal se psáti „ze Šternberka“ i s potomky svými až podnes. Havel z Ralska psal se již roku 1241. z Lemberka (z Löwenberka), Vítkovec Vok roku 1250. z Rosenberka, Hrabšic Boreš r. 1250. z Risenburka atd. Rodové rytířští však mnozí ještě ani ve 14. stol. neměli určitého, tím méně pak dědičné jméno; měšťané pak počali osobovati je sobě teprve v 16. století zhusta. Ale za to jak mezi rytíři, tak i mezi měšťany vznikala již ve 14. a 15. století příjmení, ještě nedědičná, ale jen osobní, ba často pouhé toliko přezdívký, na př. Pulkava, Puklice, Pivo, Halama, Vavák, Mrzák, Šrot atd.¹⁾

Touž dobou vznikala asi také mezi lidem obecným příjmení, kteráž dlouho zůstávala tím, co slovo to samo označuje: pouhým příjmenováním, přídavkem ke jménu osobnímu (křestnímu), na rozlišování osob téhož jména křestního.

Časem rozvinula se česká příjmení velikou hojností. Ant. Kotík ve svém záslužném spise „Naše příjmení“ (v Praze r. 1894.) nasbíral jich přes 10.000. Týž je odvozuje: 1. od jmen křestních: Benda (Benedikt),

¹⁾ Palacký, Radhost I. 116.

Bureš (Burian), Daněk (Daniel), Dušek (Duchoslav), Kubeš (Jakub), Meliš (Melichar), Mikeš (Mikuláš), Pech (Petr), Staněk (Stanislav), Vacek — Vácha — Váša — Věch — Vichta — Váňa — Vaňátko — Vaněk — Vančík — Vančura — Venda a mn. j. (Václav); 2. od vlastností tělesných i duševních: Bílý, Černý, Očadlo, Silný, Malý, Dlouhý, Kučera, Kleveta; 3. od jisté činnosti: Drdla, Lajka, Mazač, Topič; 4. od živnosti, řemesla, úřadu: Sedlák, Kovář, Uhlíř, Myslivec; 5. od jmen rodových, krajinských a místních: Dědek, Synek, Dítě — Čech, Polák, Turek, Švéda — Čelakovský (Čelákovice), Palacký (Palačov); 6. od rozmanitých věcí: Slunečko, Rosa, Hora, Dub, Růžička, Stopka, Vlk, Beran, Slavík, Ryba, Žába, Rak, Chroust, Sekera, Vařeka, Zástěra, Buchta, Pátek, Zima; 7. od nadávek: Halama, Hulvát.

Patentem ze dne 1. listopadu 1786 císař Josef II. vydal o jménech určité předpisy, a tím dosavadní více méně nahodilé přezdívky ustáleny v nynější příjmení.¹⁾ Příjmení stalo se časem jménem hlavním, nejstručnějším výrazem jisté osobnosti i národnosti. Jména křestní jsou většinou kosmopolitická, příjmení má každý národ svá; dle nich na první poslech poznáme Francouze, Vlacha, Angličana, Němce, Rusa, Maďara atd., pokud tomu ovšem nevádí nynější promíchanost národů. „Jméno se nenosí jako šat, nýbrž jest k osobě naší přirostlé jako kůže k tělu.“²⁾ A přece člověk druhdy tuto kůži buď sám se své osoby si svléká, nebo mu ji svlékají druzí, nebo ji všelijak tetovují a zohavují k nepoznání.

Dobrovolně měnívá se příjmení druhdy z důležitých příčin ethických. Když na př. „dobré jméno“ poskvřněno hanebným zločinem, jiní nositelé téhož jména zřikají se ho, chtějí se tím zbaviti hanby a potupy na jméno tom lpící. Tak příbuzní Ankarströma, vraha švédského krále Gustava III., popraveného r. 1792., přezvali se v „Löwenström.“ Když nedávno zrádce vlasti, kapitán Dreyfuss, byl odsouzen k doživotní deportaci, veškeré osoby z celé Francie, které slují Dreyfuss, podaly žádost k ministerstvu za změnu svých příjmení. Žadatelů těch bylo výše 200. Syn bývalého pokladníka uherské vlastenské spořitelny, zloděje a sebevraha Pinfníče, změnil své jméno v „Pogány.“ Z téže příčiny bratr popraveného vraha Schneidra podal místodržitelstvu dolnorakouskému žádost, aby mu dovoleno bylo změnití své příjmení.

Někdy nepěkné jméno pokládá se za potupné a přetvořuje se, obyčejně nepatrnou změnou, ve jméno libějšího zvuku. Tak nedávno Vídeňáci Eselsberger a Schaf změnili svá jména v Edelsberger a Scharf.

¹⁾ Dr. Medek n. m. u. str. 84.

²⁾ Zeitschrift für Völkerpsychologie XI. 58.

Jindy měnívá se jméno se změnou národního uvědomění. Tak slavný náš učenec jmenoval se zprvu pomadařeným jménem P. J. Safáry, potom se psával starým pravopisem Jozef Jarmil Szafarzik a teprv později P. J. Šafařík. Také Vlach Nabulione Buonaparte, stav se Francouzem, chtěl jím býti i dle jména, a přezval se v Napoleon Bonaparte.

Nejčastěji však děje se taková změna příjmení z osobní ješitnosti a nestatečnosti, z národní neuvědomělosti, ziskuchtivosti a jiných podobných příčin více méně nekalých.

Jak dle příkladu posledních Přemyslovců česká šlechta v německých způsobech si libovala, dávajíc hradům svým jména německá a přijímajíc je sama za dědičná jména rodu svého, o tom učiněna již zmínka. V 15.—17. století humanisté všech národů cítili se jakousi „učenou republikou“ a odlučovali se jmény zlatinisovanými a počtělými od ostatní obce „sprostého lidu.“ Tak přezval se český Cibulka latinským Caepolou, Černý nazýval se Niger, Hlaváč Capito, Horčický Sinapius, Vlasák Crinitus, Zahradník Hortensius atd. Jiní svému českému jménu aspoň latinskou koncovku přivésili: z Barviče stal se Barvitiuz, z Moravce Moravus a p.

V novější dobu slabší národnosti assimilují se napořád silnějším, ne vždy silnějším počtem a hmotnou mocí, nýbrž uvědomělostí a ideou národní.

Česka slečna Joza Stroblova, engažována jsouc za primadonu královské národní opery rumunské v Bukureštích, vystoupila pod přijatým jménem Joanna Stroiescu, „což rumunské listy pokládají za velikou delikatnost vůči národnímu citu Rumunů.“ Této „delikatnosti“ vůči jiným národům jest u nás bohužel až mnoho, ale příliš málo „národního citu,“ pročež svlékáme se sebe beze vsí bolesti se svou národností i své poctivé jméno. Nad jiné působí v tom vzhledě na druhé národnosti Maďaři neodolatelnou silou svého národního uvědomění, své mohutné ideje vlastenecké. „Peštské listy přinášejí skoro každodenně obširné zprávy o osobách, které svá ‚cizí‘ příjmení daly úředně změnit v čistokrevná jména maďarská a rozmnožily tak dobrovolně počet „potomkův Árpádových.“ „Žalostno je stopovati tuto statistiku zvláště pro živel slovanský, z kterého se verbuje největší počet takových renegatů. Neues Pester Journal uveřejnil na př. těchto dní opět jednu statistiku novopečených Maďaronů, z níž vysvítá, že ze 47 takových proselytů byl 1 Němec, 1 Rumun, 19 židův a 26 Slováků!! Čísla mluví!“ — „Dle úředního statistického výkazu pomadařilo jen r. 1889. 647 osob svá jména!“ Nedávno založen byl v Pešti spolek na rychlejší pomadaření „cizích“ jmen „Központi név magyarosító társaság.“¹⁾

¹⁾ Valná část předních spisovatelův, umělců, státníků, novinářů, církevních hodnostářův atd. jsou pomadařeni cizinci, hlavně Němci, na př. : Ballagi (Bloch), Csemegli (Nascher),

„Češi v Americe svá vlastní jména přizpůsobují anglické výslovnosti: Romádka (Hromádka), Lasak (Vlasák), Collar (Kolář), Mashek (Mašek), Secor (Zika!), New (Novotný a Novák!). Ten způsob odůvodňuje se z praktických příčin, neboť Američan vyslovil by jméno Čapek jako Khejpek, Mikeš jako Majkš, Novák jako Novejk a p.“¹⁾ Ale Angličané vyslovují také jména románská, německá a p. dle svého způsobu, zcela jinak než se píšou, a přece jediní Čecháčkové jsou tak „delikatní,“ že uznávají za dobré usnadňovati pánům Američanům výslovnost svých jmen jejich potvořením.²⁾ Rozumí se ovšem samo sebou, že ani národní vědomí a české vlastenectví takových českých chameleonů není valné. „Ohromný boháč, kožešník Vlasák, nezapíral svého českého původu a mluvil plynně česky, ač se pro snažší výslovnost anglickou psal Lasak. Ale šlechtivosti neměl do sebe ani za mák. To osvědčil slovy pronesenými českému kazateli, jenž ho v nádherné vile jeho kdysi navštívil: Ať se Češi učí anglicky a stanou se co nejdříve Američany!“³⁾

Jak mnozí naši „opatrní vlastenci,“ octnuvše se v úřadě a p. mezi Němci, ihned mění pravopis svého jména, jak fortelně jiní si v tom vedou, aby dělajíce ze studu přece ještě nějakou tu čárku ve svém jméně, tak ji udělali, by ji bylo i nebylo znáti, o tom ví asi každý dosti vypravovati ze své zkušenosti. Velevítaným pláštíkem takovým snažilům je příjmení německé, pod nímž velmi obratně dovedou skrývati svou českou národnost.

Měrou daleko větší komolena, mrzačena i překládána ode dávna byla a bývají posud česká jména od cizinců. „V krajině uherskobrodské již před smrtí Komenského poněmčovali rodinná jména, píšíce na př. ve vsi Šumicích: Gregor Těšínský nebo Teschiner, Jan Tomášků n. Tomanczer,

Doczy (Dux), Frankloj (Frankl), Helfy (Heller), Hunfalvy (Hundsorfer), Ipoly (Stummer), Iranyi (Handschuh), Kertbeny (Benkert), Kis (Klein), Konti (Kohn), Ludasy (Gans), Munkácsy (Lieb), Petöfy (Petrovič), Toldy (Schädel), Vambéry (Bamberger).

Jak by se tento „výkvět maďarské intelligence“ praesentoval světu, kdyby byli podrželi všichni svá původní „cizí“ jména! Se svými pomadařenými jmény vypadají však jako plnokrevní potomci Árpádovi. A poněvadž veliká většina veškery uherské intelligence svá jména napořád pomadařuje, vidíme z toho, jak velikou důležitost národní taková změna jmen má pro Maďary.

V předních hudebnících „maďarských kapel“ se jmény: Rozsavölgyi, Vörös, Czillag, Göndör, Fehér nikdo by netušil uherských židů, již sluli do nedávna: Rosenthal, Roth, Stern, Kraus, Weiss („Musizierende Juden,“ ve Feuill. N. Fr. Presse, 1890, č. 9350).

¹⁾ Kořenský, Cesta kolem světa I. str. 73 a 166.

²⁾ Poučnou humoresku přinesly v té věci svým časem „Fliegende Blätter,“ vypravujíce o kupeckém mládenci německém, který v Anglii své jméno několikrátě změnil dle tamější výslovnosti, až nevěda si rady při svém poctivém jméně zůstal: Abel, Äbel, Ibel, Eibel.

³⁾ Kořenský n. m. u. str. 71.

J. Hrubý n. Gross; ve vsi Korytné: J. Laník nebo Laner, Mik. Lukášů n. Lukesch, Jan Nehněvejse n. Nichtzirn; ve Lhotce: Georg Čech n. Böhm; v Březové: Krháček n. Kerhack, Daniel Struhač n. Drechsler, Jura Václavík n. Wentzelik, Hlaváč n. Köpfichter atd.¹⁾ Tak dále se i jinde a i později, jmenovitě při konečném ustanovování příjmení za císaře Josefa. „Josefinský zákoník nařizoval, že každý nějaké příjmení mítí musí. Šel tedy sedláček na úřad a tam mu bez dlouhých okolků vyhledali a do knih zapsali jméno německé.“²⁾

V Němcích jména českých exulantů časem byla poněmčena všecka, nejvíce r. 1747.—1800. V matrice české církve drážďanské roku 1747. připsána jsou k českým jménům německá: Vejvoda (Herzog), Novotný (Neumann), Rada (Rath), Barcal (Barthel); r. 1750.: Procházka (Spazier), Plavec (Fluszmann). — R. 1752. a násl. vedle sebe takto: Pokorný — Demuth, Vorlíček — Adler, Vodička — Wässerchen, Kovář — Schmidt, Holý — Hohl, Sedláček — Bauer, Dvořáček — Hofmann, Havlíček — Gallus, Rybář — Fischer, Horák — Berger, Voharka — Brand, Jandík — Jandl, Šimáček — Simmig, Škvor — Öhrl, Seykora — Meise, Rákos — Schilf, Kotouč — Scheibe, Zpěváček — Sängner, Tuček — Marks, Černý — Schwarze, Šťastný — Felix, Punčochář — Strumpfwirker, Král — König, Levý — Löwe, Káně — Geyer, Vazač — Waschatz, Benda — Wend. V německých zápisech od r. 1806. čte se ještě, na př. r. 1806.: Geyer (alias Káně), r. 1812.: Vogel (alias Ptáček) a p.

I kazatelé čeští v Rixdorfě u Berlína připsány mají německé překlady svých jmen: Jelínek — Hirschel, Vodička — Wässerich, Pokorný — Demuth, Letochléb — Sommerbrod.³⁾ Český malíř Matěj Cvrček vystěhoval se v 17. století do Němec, a tam ho psali Schwetzge;⁴⁾ český skladatel hudební Mysliveček ve Vlaších přezván Venatorini, a slavný komik francouzský Debureau byl rodem z Kolína v Čechách a jmenoval se ve své vlasti Dvořák atd.

V matrikách farních, vedených od císaře Josefa II. do roku 1860. po německu, najdeme málo jmen správně po česku psaných. V matrice zlínské na př. i v knize ohláškové v tu dobu všecka jména psána jsou pravopisem německým, i jinak spotvořena. Ženich Strnadel, t. j. Strnad, (jak se na Zlínsku tomu ptáku vůbec říká) ohlašuje se jako Stirnadel atd.

V matrice ivančické bývalý tamější kaplan, horlivý vlastenec Tomáš

¹⁾ F. A. Slavík v Čas. Mat. Mor. 1892 str. 13.

²⁾ Dr. Medek n. m. u. str. 85.

³⁾ Vypisy na místě učinil a se mnou laskavě sdělil p. řed. F. A. Slavík.

⁴⁾ Ottův Slovník s. v.

Procházka, sledoval nynější Weinbergry, Schildbergry a Schwarze do zadu a našel Vinarské, Štítovské a Černé.

Bylo mi vypravováno od muže věrohodného, že v letech třicátých zábrdovská babka (v Brně), přinesši dítě po křtu k zápisu, mělo-li jméno české, udávala jeho německý překlad, a farář tyto překlady do matriky zapisoval. Nečinila tak asi z národní horlivosti, nýbrž domnívala se, když se jmenují ptáci stehlík, čížek, vrabec po německu Stieglitz, Zeisig, Sperling, proč by se neměli také lidé Stehlík, Čížek, Vrabec po německu taktéž jmenovati?

Ostatně na německých farách, kde jsou faráři „kovaní Němci,“ jména česká, třeba se již nepřekládají na německo, zpotvořují se přece způsobem rozmanitým napořád. Nedávno zapsáno bylo na př. v jisté matrice brněnské jméno Pšrykri, nyní se už ani neví, jmenoval-li se ten člověk Příkrý či Příkryl? Jméno takto zpotvořené nesmí pak se už správně psáti; o to se zase stará německá škola. V Brně na př. napsal kaplan Čech školačce jméno české správně po česku Šlapal. Když přišla matka s děvčetem k zápisu do německé školy, pan nadučitel, zhroziv se českého pravopisu vece: „Děvče musí přece míti jméno německé jakožto rodilá Brněnka!“ Matka vrátila se na faru pro jméno německé, kdež jí vydáno bylo „správně“ dle matriky ve způsobě Schlappal.

V Brně jsou dvě děti české, bratr a sestra, v německé škole, jménem Jaglař. Učitel hochův učí dítě psáti se německy Jaglasch, prý pro lepší výslovnost, kdežto druhý učitel děvčeti český pravopis trpí.

„Jsou příjmení, jež vypadají, jakoby byla původu cizího, zvláště německého, ačkoli jsou vlastně česká, jen že zkomolena. Zkomoleniny takové mívají nejvíce původ svůj na vojně: důstojníci, namnoze Nečeši, zapisují české jméno vojákově zpotvořené do matrik vojenských, a v té formě dostane se pak i do výhostného listu mužova a do jiných úředních listin, a konečně i sám ten muž se začne tak podpisovati. Tak Blažek, vrátiv se s vojny, psal se již jen Blasche, Brožek Brosche, Váňa stal se Vajnou, z Vavřicha byl Wawersich a Wabersich, z Vepříka Webersich, z Kučery Kutscher atd.¹⁾“

Němci česká jména vyslovují dle svého způsobu, dle svých zákonů hláskoslovných, poněmčení pak Češi tato zkomolená jména přijímají za svá, původních českých jmen se vzdávajíce. Vystěhoval se z Moravy švec do Vídně, jménem Dostálík. Tam mu říkali Dostalk, a jeho poněmčené děti už se tak samy jmenují i píšou.

Nedivme se tedy, že tolik našich lidí má jména německá, a nemysleme,

¹⁾ Kotík, Naše příjmení str. 178.

že každý Čech, který má jméno německé, jest potomkem počestného Němce. Opak jest pravda: Má-li Němec české jméno, pak jistě pochází z české krve. A takových je tolik, že se máme věru nad čím zamyslit.

Změny, jež podstupovati jest českým příjmením, jsou rozmanité; je v nich zrovna hotový system:

1. Nečeské zdvojení souhlásek: Hollý, Mattuš, Mattuška, Kott, Knott, Karras, Pšross, Radda a mn. j.

2. Cizí pravopis dle cizí výslovnosti, zastaralý pravopis český a jím změněná výslovnost jména: Bāran, Blaschöck, Czörnig (Černík), Deginec (Dejmek), Dolleschell — Doleschäl i Dolleschill, Dolezahl (Doležal), Donal (Dohnal), Fischill (Vyžil?), Ftaznik, Gaderschabek, Gaderschaby, Gehlen (Jelen), Genick (Jeník), Gierschick (Jířík), Gudernatsch (Kudrnáč), Härdlitzka i Herlitz, Herbeck (Hrbek), Hill (Hýl), Höný,¹⁾ Horag, Jürschick, Kaprivi (potomek českého vystěhovalce Kopřivy), Klütsch, Korschén (Kořen²⁾), Kriesche (Kříž), Lawatsch — Laváček (Hlaváč), Lielegg, Loscheck (Hložek), Luniackzek (Luňáček), Masatsch (Mazáč), Mastalier,³⁾ Mikschy (Mikšík), Mödritzky, Muschick (Mužik či Mušek?), Nebohosteny (Nepohostěný?), Nobak — Noack, Otsterziel, Pallitschek (Paleček), Perschinka (Peřinka), Quapil, Quasnitza, Quiettensky, Quiteck, Quoika (Chvojka), Rehaag (Řehák), Riss (Rys), Ruby (Hrubý), Ruschka (Hruška), Schabüek (Žabík), Schack (Žák), Schalluth (Žalud), Schaltschick (Žalčík), Scherwenka (Červenka), Schmolka (Smolka), Schürba (Štěrba?), Sípböck (Šípek!), Slawic (Slavík), Söhnitschek (Zedníček či Ženíšek?), Strassgraba (Straškráva), Succowati, Swetliek (Světlík), Töply, Tehörnigg (Černík), Treitschke (Strejček?), Tchiaszny, Tychi, Wanjour,⁴⁾ Wittjes,⁵⁾ Wondraschek, Wörle (Vřla), Ziak (Žák).

V Uhrách píšou se všecka „cizí“ jména, pokud nejsou pomadařena, pravopisem maďarským: Havrány (Havran), Huszthy (Hustý), Ponyizsil (Ponížil), Rybay (Ryba), Seböck (Šebek), Szekács, Sümegh (Šimek), Zemányi (Zeman).

Některým českým jménům dodává se pravopisem nátěru francouzského, na př.: Dittié (Dítě), Paupié (Poupě).

Změněným pravopisem a cizí výslovností změnil se někdy celé jméno. Český dějepisec Zap jmenoval se jistě původně Cap (= kozel) Ze Schořika

¹⁾ Z hanácké výslovnosti Héné = Hejný — Hajný.

²⁾ Tak se vlastně jmenuje a onak se píše herec německého divadla brněnského, rodilý Čech.

³⁾ Vídeňák, německý básník, vyslovoval se po francouzsku = Maštalír.

⁴⁾ Vyslovuje se francouzsky „Vanžúr“ = Vaňour.

⁵⁾ Zní po holandsku, jako herinkář Matjes = Vítěz.

(schoř = tchoř) stalo se dle německé výslovnosti psaného „Schorzik,“ Šorčík. Psané Herzmannský = Heřmannský (od osadního jména Heřmanice) vyslovovali Hercmannský a jméno to zůstalo.

3. Změnou zvukovou dle jakési „prostonárodní etymologie“ německé nabývá české jméno významu německého, většinou ovšem velmi podivného: Bösraug (Bezrouk), Bundschuharz (Punčochář), Holz (Holec = Hoch), Krall (Král), Kuhthal (Kutal), Merhaut (Mrhout), Meerhall (Mrhal), Meerstück (Mrštík), Mildschuh (Mlčúch¹⁾), Nemschütz (Němčický?), Rettig (Retík²⁾), Sawerthal (Zavrtal), Seeböck (Šebek), Seemann (Zeman), Wollsack (Volšák).

4. Koncové *a* mění se v *e*: Berle, Czezetke, Januschke, Kerticzke, Kube, Lüpke (Lipka), Köpke (Kopka), Smolle (Smola) i Schmolle, Wuttke (Vodka).

5. Koncové *a* mění se v *er*³⁾: Laciner, Lebeder, Pernitzer, Stenitzer (Štěnica), Stoklasser.

6. Koncové *y* se odsouvá: Malovan, Pokorn; podobně koncové *a*: Kutscher, Schember.

7. Koncové *y* mění se v *er*: Drobner (Drobný), Placher (Plachý), Rowner (Rovný), Tschörner (Černý).

8. Koncovka *ek* přesmykuje se v *ke*. Není snad českého jména na *ek*, aby se nevyskytovalo v této zpotvořené formě: Blaschke (Blažek), Hinke (Hynek), Maschke, Matzke, Niemetschke (Němeček), Noske (Nosek), Paulitschke (Pavlíček), Schneiderke, Waschke, Watzke, Wenzlitschke, Zatzke i Satzke (Žáček) atd. — K českým jménům na *k* přidává se často v němčině *e*: Hornicke (Horník), Jänicke (Jeník), Wilke (Vlk)

9. Koncovka *aň* mění se v *ain, ein*: Hainka (Haňka), Machein (Macháň), Weinhara (Vaňhara), Weineck (Vaněk).

10. Měkkost českých souhlásek se ruší: Brenek, Dvorak, Konizek, Simon, Spina, Sierek (Šírek), Zivsa.

Specialitou české utraquistické pulcoviny jsou pražské firmy, jež naznačují graficky s nevyrovnanou názorností, jak v naší bytosti čeština s němčinou zrovna organicky jsou srostlé, na př.:

Fran ^{tišek} _z	Hevera	Kar ^{el} _l	Novák	Vincen ^c _z	Houžvička
Adel ^a _e		Čáp ^{ová}		Emilie Kupka ^{ová}	
T ^{eresie} _{heres}	Janátk ^{ová} _a	Kat ^{eř} _{har} ina		Červen ^á _y	

¹⁾ Jméno na Brodsku obvyklé = Mlčoch.

²⁾ Kotík, str. 49.

³⁾ Srovn dial. Vatta, Muatta = Vater, Mutter.

Smich^{ovský}
ower Bazar

Restaura^{ce}
tion zum Prin^{ce}
zen

Ant^{onín}
on Šebánek

Inserat^y
e

Že naše příjmení, vzniklá namnoze z přezdívek, nejsou všechna příliš líbezná, je vůbec známo. Jména: Vocásek, Tvarůžek, Vyžrálek, Komprda a p. nebude zajisté nikdo pokládati za krásná. Některá však z nich jsou tak sprosté nadávky, že věru člověk s takovým jménem aby se ostýchal vstoupiti do slušné společnosti. Jsou to jména zvláště na Valaších velmi rozšířená: Bzdoch, Kakáč, Prda, Prdoch, Prcín, Srala, Sralík, Šušeň, Kunda.

Když před několika lety hošík ze Vsetína jménem Srala se hlásil do pacholeckého semináře v Kroměříži, učiněno tam vším právem za podmínku přijetí, aby mu jeho šeredné jméno napřed změněno bylo úředně. Jak pak by takový hošík obstál mezi svými spolužáky a jak by mohl kdysi s takovým jménem mezi lidem působiti jsa knězem?! I bylo mu jméno změněno ve „Zralý.“ Tak měla by se všem oněm ubožákům úředně změnití jejich šeredná a potupná příjmení. „Dvorský dekret ze dne 11. srpna 1825 vyslovuje se v ten smysl, že změnám příjmení překážky činěny býti nemají, pokud proti novému jménu není důvodných pochybností a pokud žadateli nelze podkládati neslušných záměrů.“¹⁾

Císařským patentem ze dne 24. července 1787 bylo nařízeno, aby i židům ustanovena byla určitá příjmení, jichž potud neměli. Komise soupis vedoucí některým židům dala dle jejich přání jména „vznešená“ i poetická, na př.: Kaiser, König, Fürst, Morgenstern, Mandelblüh, Siebenschein; jiným však vnutila na potupu jména zcela opačná: Kanalgeruch, Pulverbstandtheil, Brausepulver, Kameelharduft, Unterleibsgeschwür, Schweinernes a p. Tu zrovna viděti slavnou komis, jak se smíchy pukala, když takto pojmenovaný žid se svým nadělením odcházel.

Co se týče skloňování jmen vlastních, uvážiti třeba, co o věci té soudí starší naši znalci jazyků slovanských a horliví vlastenci. Čelakovský praví ve své „Srovnávací mluvnici“ na str. 170.: „Tak jako se to v jazycích staroklassických dělo, že každé cizí jméno, buď ono obecné neb vlastní, organismu jejich podrobiti se muselo a na jejich způsob bylo skloňováno, touž povahu má do sebe i naše slovanská mluva, a zajisté každé jméno, které by se v ní bez sklonění ponechalo, rušilo by tok její a nepříjemně v sluch by doráželo. Avšak toť jest právě přednost jazyka našeho, pro kterouž nemáme příčiny stěžovati sobě, ale spíše z ní se těšiti. Tím během tedy nesmíme ani vlastních jmen cizích novověkých ponechávati bez

¹⁾ Dr. Medek n. m. u. str. 85. Věci té měla by se ujeti valašská intelligence.

skloňování, nechceme-li se ve vlastním jazyku svém barbariti.“ A Šafařík v Musejním časopise z r. 1852. poznamenává, že „ztratí-li kdy jazyk náš ústrojnou svou ohebnost, začátek se stane od neskloňování cizích jmen a cizích slov.“

Tento „začátek ztráty ústrojnosti jazykové“ nyní jsme už hodně překročili a „ve svém vlastním jazyku barbaříme“ znamenitě; neboť nejen cizích jmen vlastních necháváme docela neskloňovaných,¹⁾ nýbrž i se svými vlastními jmény nakládáme jako praví barbari jazykoví. Skloňujeme-li posud: hrabě — hraběte, kuře — kuřete, švec — ševce, slabý — slabého atd., proč bychom měli jinak skloňovati vlastní jména: Hrabě, Kuře, Švec, Slabý? A přece skloňují se tato a mnohá jiná příjmení, jmenovitě v novinách, způsobem kdo ví jakým, jenom ne českým a správným, na př.: Po smrti ředitele Tomeše (= Tomše). Ministr jmenoval učitele Vepřeka okresním inspektorem (= Vepřka). Důvěrníci české strany kandidují Dra. V. Pereka (= Perka). Amalie Volecová (= Volcová²⁾ Řízením kapelníka Horný-ho (= Horného). Syn Josefa Mrkva-y! (= Mrkvy). Dnes vyhořela továrna patřící bratřím Hornyovým (= Horným, vl. továrna bratří Horných). Eliška Trněný-ová ze Štěpánova (= Trněná).

V odvaze psátí své poctivé jméno české poctivě po česku i mezi cizinci staří vlastenci spatřovali právem důkaz poctivé povahy české. Tak píše B. Němcová (IV. str. 45): „Pantáta Hájek hledal mistra učeníkům. Znamý jeho Videňák radil mu truhláře ‚Kerška,‘ že je hodný. ‚Povšiml jsem si už kolikráte jeho štítu,‘ Hájek na to, ‚a myslil jsem si, že musí být hodný člověk, poněvadž má poctivé svoje jméno (Krček) po česku napsané, ne jako mnozí, kteří je píšou po německu, že to ani Pán Bůh nepřečte.“

Jménem po německu spotvořeným označují se ve starších povídkách vlasteneckých zcela případně odrodilci: „V salonu Frau von Sauerschüll — jak se paní Zavřelová psala — scházela se jen nóbl společnost“ (B. Němcová, III., str. 286.). Podobně charakterisuje se v povídce „Vlastenec z roku tohoto“ pražský měšťan Kaspar Worzyschäg jak náleží už svým jménem.

Nyní je tento „národní chauvinismus“ už překonán, a mnozí našinci opatrují velmi úzkostlivě spotvořeného po německu tvaru svých českých jmen: Dr. Matiegka, český archeolog, Morawetz, bývalý purkmistr kutnohorský, Rzieb (Hřib?), cukrář na Vinohradech, Schlechta, brusič drahokamů v Turnově, Wltžek, česká firma v Praze, „Chemie všeobecná od J. J. Patzaka, učitele hospodářské školy v Kuklenách.“

¹⁾ Jako se stalo na př. v posmrtných vydáních učebnic Procházkových: I řekl Bůh Noe atd. atd. (Procházka psal dle ustáleného zvyku „Noemovi.“)

²⁾ Naopak skloňuje se zase Huser — Husra = Houser — Houserá.

Jiní stavějí svými jmény na odiv zvláštní druh „jazykové rovnoprávnosti,“ píšíce se zpola po německu, zpola po česku: Kiáschek, zlatník v Praze, Lavetzký, Seehák (Řehák?), český spisovatel. — Naši novináři, přejímající zprávy z pramenů německých, zachovávají s úzkostlivou šetrností zpotvořený všelijak tvar jmen českých. Tak vypravují, že objevena byla nová rostlina Nemetzem, uvádějí výpověď svědka F. Koretze, zvěstují, že vyhořel dvorec Jana Woletze a dům Jos. Hinka, že selka se svěřila se svým tajemstvím sousedce Wladařové, že ztracené peníze našla Labitzká z Oelsu (!) atd.

Není snad druhého národa na světě, který by byl u jiných národů v takové nelásce, jako národ náš u svých milých sousedů Němců. Toto plemenné záští vztahuje se ovšem také k českým jménům. Ze se Němcům v Uhrách na sta krajanů ročně odnárodňuje a svá příjmení pomadařuje, toho si ani nevšímají, ale po smrti Vojtěcha Náprstka „jak v organech pražského kasina, tak i v listech vídeňských všech odstínů se psalo, že Náprstek pocházel z německé měšťanské rodiny pražské, jež prý nesla jméno Fingerhut.“ A přece bratří Ferdinand a Vojtěch Náprstkové, žádající za změnu svého příjmení Fingerhut v Náprstek, dle matriky Smečenské dokázali, že jejich děd Václav, narozený v Tuchlovicích na bývalém panství smečenském, se jmenoval Náprstek jako jeho předkové, a že teprve jejich otcí Antonínu jméno Náprstek buď omylem nebo svévolně v matrice smečenské poněmčeno bylo ve Fingerhut. To uznalo i ministerstvo vnitra, povolujíc výnosem ze dne 9. prosince 1880, č. 18380., oběma bratřím změnu poněmčeného příjmení Fingerhut v původní Náprstek: „Es kann nicht bezweifelt werden, dass der Vater des Ferdinand und Adalbert Fingerhut, nämlich der am 22. Mai 1775 geborne Anton Fingerhut nur durch einen Irrthum oder durch eine Eigenmächtigkeit mit dem Namen Fingerhut in die Matrik eingetragen wurde und richtig Náprstek geheissen hat.“

„Slečna Votýpkova, absolvovavši s výborným prospěchem německý ústav ku vzdělání učitelek, žádala několikráte za udělení místa, ale vždy bez žádoucího výsledku. Nemohla si vysvětliti, proč jejím spolužačkám, ač neměly vysvědčení s vyznamenáním, dávána přednost. Konečně dala jí školní rada šluknovská náležité poučení. Vrátila jí žádost s poznámkou, že, ač má výborné vysvědčení, nemůže býti ustanovena, poněvadž má české jméno a pochází z českých rodičů. — Případ ten budiž výstrahou poštelilým rodičům českým, kteří vyhledávají prospěchu dětí svých v tom, když je posílají do škol německých.“ (Posel z Budče.)

„Fräulein Pospischil als deutsche Heroin, sonderbar, sehr sonderbar,“ psaly svým časem „Ill. Wiener Wespen,“ ač měli Němci takových „německých“ heroin už hezkou řadu: Janouškovou, Veverkovou, Šamberkovou atd.

Ve školní knize „Anleitung zu den schriftlichen Aufsätzen“ z let padesátých uvádějí se napořád zpotvořená jména česká, snad pro obveselení myslí školní mládeže a pro rozmnožení „školního humoru.“ Na vzorci smlouvy tržové podepsáni jsou: Konrad Kucharsch, als Verkäufer, Klemens Zinarsch, als Käufer, Reinhard Beharsch, als Zeuge, Samuel Leparsch, als Zeuge. Na jiné čteme: Wrsehowitz, am 1. April 1856. Sebald Kniharsch, als Verkäufer, Thadäus Kotlarsch, als Käufer, Zeno Hadrarsch, als Zeuge, Kuno Hudlarsch, als Zeuge atd. napořád!

A což teprve, když se vyskytne Čech, který své německé jméno píše podobným pravopisem, jakým naši poněmčenci všeci svá česká jména píšou! Člověk by ani nemyslil, že by se nějak týkalo národních zájmů Němců vídeňských, jak se který Čech v Praze podepisuje. A přece „Neues Wiener Tagblatt“ roku 1889. čís. 189. rozkrocanil se z podpisu ředitele F. A. Šuberta v „Hlase Národa“ k tomuto výlevu pobouřených citů německých: „Ein Schubertbund ist in Bildung begriffen, und Pathe dieser Vereinigung ist keineswegs jener volkstümliche Liederheros, sondern ein Schubert von durchhaus verschiedenem Wesen, ein entdeutscher Schubert, ein Schubert ohne ‚ch,‘ um kurz zu sein: Herr F. A. Šubert, Director des czechischen Nationaltheaters in Prag.“

Poláci v té věci zcela jinak si vedou nežli my dvojjazyčníci. Ti nejen svá polská jména píšou vždy, jak doma, tak v cizině po polsku, nýbrž i jména německá přepisují dle své výslovnosti a svého pravopisu, na př. Frajdenberg, Rygier (Rieger), Wolszlegier (Wollschläger, poslanec polský na pruském sněmě!), hrabě Szembek (Schönbeck) atd. Náš Přecechtěl podepisoval se na polském vydání svých obrazů císařů rakouských „Przeciechcieł,“ a „Klub polski v Pradze“ oznamuje v českých novinách, že „urządza wieczorek v sali Kameńskiego, ulica Myslikowa.“

O Maďarech se to všecko ovšem rozumí samo sebou. Němci nejen původní jména maďarská pěkně po maďarsku píšou jako jména italská, francouzská, anglická, nýbrž i pomaďařených jmen slovanských a německých šetří co nejsvědomitěji: Szontágh, Poszpisily (firmy vídeňské), Zsák (Žák), hudební skladatel,¹⁾ Sztranyák, ilustrator vídeňských „Humor. Blätter,“ Hátsek (Háček), spolupracovník mnichovských i vídeňských „Fliegende Blätter.“ Knihkupec Ad. Bonz ve Štuttgartě r. 1890. vydal „Neue Gedichte von Marie von Najmájer“ a „Johannisfeuer, eine Dichtung von M. von Najmájer,“ aniž se nad tím „N. Wiener Tagblatt“ nebo který jiný časopis německý pozastavil. Na divadelní ceduli dvorního divadla vídeňského

¹⁾ Vytisknuto pěkně po maďarsku na programě něm. koncertu v Brně; Žáka by tak jistě nevytiskli!

píše se „Maďarka“ Frau Bláha a vedle ní „Česka“ Fräulein Pospischil. Podobným způsobem v brněnské opeře německé vystupuje Maďar vedle Čecha: „Cola di Rienzi, päpstlicher Notar: Hr. Arányi, Raimondo, päpstlicher Legat: Hr. Chlumetzky.“

Srovnávací věda náboženská.

Napsal *Jan Oliva*.

II.

Podati stručně a přece poněkud úplně výsledky, jichž hierologie posud docílila, je dosti nesnadno. Hlavnějších i podružných směrů je tu několik rozmanitě se proplítajících, tak že každá nová kniha nebo studie v tomto oboru má poněkud odchylné stanovisko od ostatních. Proto co dále podáno bude, jsou jen nejhlavnější črty, na nichž více méně posavadní badatelé se usjednotili.

Již v otázce první, co vlastně rozumí se náboženstvím, je veliká různost mínění. Dají se celkem však shrnouti ve 3 skupiny; jedni považují náboženství za zjev socialný a kladou tedy hlavní váhu na moment ethický, druzí vysvětlují hlavně cit náboženský, jenž vedl k mravním ponětím a ponětí o Bohu, třetí hledí si nejvíce obsahu představ náboženských. První směr nyní převládá; i s katolické strany považuje se podstatou náboženství kult, tedy zjev socialný (Dr. Schanz: *Tübinger Quartalschrift*, 1889), hlavně pak obět (Weiss: *Apologie*).

Nechť však náboženství vyměří se šíře neb úže, tolik je jisto, že kmen anebo národ bez náboženství sebe primitivnějšího nalezen nebyl; co o tom kdy psáno, bylo nedorozumění nebo neznalost. Jednotliví lidé (hluchoněmi) mohou, ponechání sobě, býti beze všech náboženských pojmů.

V druhé hlavní otázce, jak povstalo náboženství, panuje též veliká různost mínění. Svorně uznávají zástupcové mimokatolické hierologie toliko jeden bod: myšlenka zjeveného náboženství je proti rozumu. Majíce však sami vylíčiti původ a rozvoj náboženství, velice od sebe se různí. Možno však obdobně první otázce (po podstatě náboženství) rozeznávati tu také 3 skupiny. Tato různost vysvětluje se od pěstitelů naší vědy tím, že vývoj náboženství není u všech národů stejný, neboť závisí od podmínek všecken život duševní i společenský podmiňujících, a pak tím, že náboženství přijalo během času do sebe mnoho jiných žvlů, jež překážejí nahlédnouti v prvotní jeho podobu.

α) Nejrozšířenějším a nejvíce uznávaným názorem o povstání a vývoji náboženství je náhled *Spencerův*, poněkud *Lippertem* a jinými pozměněný. Podáváme jej tuto v nejhlavnějších obrysech dle knihy *A concise history of religion by Gould* a dle *chrudimských Rozhledů III. číslo 11. 12.*

A) Spencer opíraje se o výzkumy o nynějších divoších vysvětluje vznik náboženství z uctívání duchů zemřelých předků.

1. K ponětí ducha neboli duše, což z počátku spadá v jeden pojem, přišel prvotní člověk asi takto: Protiva mezi tělem týmž, ale nehybným (neživým) a tělem týmž, ale hybným (živým) přivedla neúprosnou logikou mysl lidskou k názoru, že k mrtvému tělu musí ještě něco přistoupiti, aby bylo živo. To něco byla duše. Ta byla podstatou a jádrem člověka, poněvadž bez ní přestal všechn pohyb a život. O této duši nemluví se však pouze jako o duši, nýbrž přímo jako o něm. Duch po smrti od těla odloučen, to je právě on, zemřelý druh. Až posud jeví se tato víra v četných úslovích, jako říkáme-li o omdleném, že je bez sebe, jako by totiž on, duch, na chvíli od něho se byl vzdálil. Prvotní tato víra v duchy zove se animismem a lze ji předpokládati u všech národů na světě. — Na vývoj těchto představ působily mocně sny a extase (chorobná vidění, hallucinace . . .). To, co prvotní člověk ve viděních a snech spatřoval, považovati musil za duchy a duše předmětův a osob skutečných, které navštěvovaly jej anebo se mu zjevily. Poněvadž pak spící tělo nemohlo choditi po světě, musila to činiti druhá, neviditelná část člověka, duše. Tuto duši představovali si jako dech nebo stín. Ponětí o duši jako stínu je jádrem učení o duchu.

2. Jako další krok byla víra, že duše v podobě ducha jako stínu, i po smrti těla nebo duše trvá delší nebo kratší čas. Byl o tom dvojí náhled: buď duše přichází do jiného člověka nebo zvířete (*metempsychosis*) a tím vysvětluje se častá podoba dětí s předky, nebo trvá samostatně. Tu pak velmi rozšířil se náhled, že duše trvá samostatně, pokud tělo není porušeno, neshnilo, a proto všemožně je hleděti udržeti balsamováním a p. Shromážděním duchů bylo zprvu jedno místo, teprve později pro dobré bylo jiné místo a pro zlé (chudé) též jiné. O nesmrtelnosti v našem smyslu nemožno na počátku mluvit; myslilo se, že i duchové časem musí umřítí, a sice duchové zlých a násilnou smrtí sešlých hned, jakmile přijdou mezi duchy, neboť jsou od těchto zabiti. Tu a tam myslili, že všichni lidé, zvláště chudí, duši nemají. Ty dávali jen náčelníkům.

Víra v duchy není ještě náboženstvím, ale podává material k náboženským ideám.

A) Náboženství samo začalo uctíváním duchů zemřelých předků.

1. Tito duchové jakožto samostatně trvající po smrti těla, nepřestali býti členy rodiny, zůstali s potomky společně. Proto jejich slova, jejich přání, jejich bývalý způsob života, zvláště obratnost, dovednost a výbojnost byly ve stálé paměti potomků, kteří hleděli podobně se zachovati. Víra v to a poslušnost dle toho jsou první psychické prvky v náboženství a daly základ k mravouce. Tím několik těch pojmů, jež první člověk si utvořil o dobru a zlu, přivedeno v jakýsi soulad.

Jiný způsob uctívání předků byl ten, že živí opouštěli příbytek, kde někdo zemřel, a vystavěli si nový. K tomuto způsobu připíná se nejstarší dosud známá forma veřejného kultu. Duchu zemřelého popouští se totiž část země nebo požitku z ní kolem místa, jež se považuje za jeho sídlo. Místo, které duchu odevzdáno, bylo ode všech ostatních lidí nedotknutelné a náleželo výhradně jemu. Tento způsob nazývá se nyní tabu. Trval tak dlouho, dokud duch žil, v paměti lidské se choval, aneb až duch sám od sebe se postarati dovedl. Tabu nevztahovalo se jen na místo, nýbrž i na čas. Duchu zasvětil se určitý den, měsíc, v nichž nikdo ničeho nesměl dělati, poněvadž vše náleželo duchu. Místní a časové tabu prý je prapůvodem našich postův a církevních slavností. Postíci se, poskytovali naši předkové výživu duchům.

V dalším vývoji, kdy člověk počal nabývati osobního jmění, není kult jen popouštěním požitků, nýbrž přímo darem. Poněvadž si duchy představovali poněkud hmotné (jako stín je něco hmotného), dávali mu k výživě darem jídlo a pití. Duch nepožíval ovšem materialní části, nýbrž jaksi duchovou, ostatní setlelo. Někdy k jídlu a pití přidávali květiny, pálili kadidlo a p.

Způsob, jímž podávali duchu pokrm, byl dvojitý. Dokud se mysli, že duch přebývá společně s rodinou, v příbytcích na zvláštním místě mu předkládali. Když však povstávaly hroby mimo příbytky, nosili pokrmy na hrob. Následkem toho hrob byl u veliké úctě a strachu, zvláště hrob náčelníků rodin býval asylem. Při podávání pokrmů konaly se později všelijaké delší nebo kratší obřady, jež během času staly se výhradním právem kněží. Jako zvláštní věc třeba podotknouti, že i do úst zemřelého před pohřbením dávali někdy pokrmy.

Pokrmy podanými byli duchové potěšeni a posilněni a odměňovali se za to živým. Ti zase z vděčnosti oslavovali duchy písněmi, tancem, prosíci tak o novou pomoc a zalíbení duchů. V tom je zárodek našich modliteb. Obzvláště rozšířeno bylo domnění, nanejvýš v prvotních dobách,

že krev zvířat a lidí je duchům milá. V tom je původ obětí. Rozeznává se, obdobně k pochodu výše vylíčenému, dvojí druh obětí: jednak zabíjejí se lidé, by duše jejich ducha zemřelého provázely, jemu sloužily, by měl své vyražení a p. Zvláště rádi dávali skalpy nepřátel přemožených na hroby náčelníků, by jim musili sloužiti na věčnosti. Z téže příčiny zabíjeli i zvířata, jež měli za bytosti duší opatřené. Také rozmanité nástroje zemřelého dávali do hrobu nebo na hrob. V pozdější době dávali jen obrazy živých a ještě později jen stromy. — Jiný způsob obětí byl spoluhodování s duchem na mase lidském (oběť kanibalská). I na duchy přenášeli tyto představy, že jeden druhého zabijí a požírá. K tomu připojily se brzy i jiné představy. Byl-li poražen nepřítel, jak mohl ho člověk učiniti neškodným lépe, než když ho snědl; tím zajisté přijal do sebe i jeho ducha a tím svého vlastního ducha sesílil. Zvláště na hrobě náčelníkův odpravovali zajaté nepřátely, by duše náčelníků jejich dušemi co nejvíce se posílily.

2. Od animismu další krok vedl k f e t i š i s m u. Tím názvem zahrnujeme všechny představy primitivního lidstva o sídlech duchů. Duch zdržoval se původně u svého těla. Bylo-li tělo pohřbeno, byl sídlem tím hrob (a ovšem také tabu). Setlelo-li tělo nebo bylo-li spáleno,¹⁾ byl tím duch uvolněn a mohl se zdržovati kdekoli. Kterýkoli pak předmět duch za sídlo si vyvolil, ten stal se fetišem. Poněvadž sídlo ducha bylo tuto na zemi, nazývá se toto stadium fetišismem chtonickým nebo tellurismem. Nejčastěji si zvolil duch za sídlo některé zvíře nebo ptáka. Trojím způsobem dospěl člověk k tomuto názoru. Člověk věřil, že duch zemřelého ob čas vrací se do svého obydlí. V hadech a jiných zvířatech, která za nočního ticha do domu se plíží, shledával pak předka svého, jenž v této podobě navštěvuje bývalé své obydlí. — Jindy zase soudilo se, že duch prodlévá v sousedství svého těla. Zvířata, nalezená v jeskyních, jichž užívalo se obyčejně za pohřebiště, bývala proto pokládána za nové podoby duší nebožtíků. Netopýři a sovy zvláště pokládány byly za okřídlené duchy. — Hlavní však příčina toho, že předkové směřování byli se zvířaty, bylo doslovné vykládání metaforických jmen osobních. Řeč prvotní nebyla schopna rozlišiti přesně jméno zvířete a jméno osoby podle jistého zvířete jmenované; odtud smíšení obou. Jména osob byla nahodilá,

---

¹⁾ Rozdíl mezi pohřbíváním a spalováním je buď individualní (podle kmenův a národův) anebo může se vyskytovat u téhož kmene, když na př. v pohnutých dobách válek a s tím související změnou bydla jednalo se o to, by duše nezůstaly opuštěny nebo dokonce nedostaly se skrze těla mrtvá do rukou nepřátel. Musily tedy býti uvolněny, aby při svých zdržování se mohly. Toho docílilo se rychlým zničením (spálením).

osoba jmenovala se dle něčeho, s čím byla nějak ve spojení, neb i dle okolností zcela nahodilých; na př. dle místa, kde se narodila, dle předmětu, který matka prvý spatřila po porodu. Tak vznikla jména osobní, Tigr, Velký lev a p. Zapomněním na původ těchto jmen zrodila se víra, že předek, označovaný na př. jménem Tigr, vskutku byl tigrem atd.

Podobným způsobem vznikl i kultus rostlin i kultus přírody. I ten vznikl identifikováním jmen osobních se zjevy přírodními, dle nichž byla jména určitým osobám dána, na př. Zoře, Mrak, Slunce, Měsíc a p. Vypravovalo-li se o osobách, majících jména taková, nějaká historie a zapomnělo-li se časem, že jména ta byla jména osobní, přeneseno bylo později vypravování to na zjev přírodní. Takým způsobem začaly se zjevy přírodní pokládati za osoby živé, vypravování historické změnilo se v mythus přírodní.

U mnohých národů jsou tradice, že pošli od té neb oné řeky, z té neb oné hory. Jistí národové opět mají hojně mythů, dle kterých měli za praotce vlka, medvěda a p. Příslušníci národa mající takové tradice vyložili si časem zprávy ty doslovně a začali se pokládati za potomky určitých hor, řek, rostlin, kamenů, písku, zvířat a p. Původně jména ta náležela určité osobě, praotci onoho kmene. Když se na osobu zapomnělo, vznikla báje, že kmen pošel od zvířete skutečného. Následkem toho myslil se mezi příslušníky kmene a zvířetem, rostlinou — od nichž původ svůj odvozovali, úzký poměr příbuzenství. Tento způsob myšlení jmenuje se totem. Není to náboženství, nýbrž názor na dějiny kmene a p. Časem ovšem tento názor uveden v poměr více méně k náboženství. Totem mohl míti také jednotlivec pro sebe, nebo mužové pro sebe a ženy také pro sebe. Totem později znamená předmět sám (zvíře, rostlinu . . .). Takovýto totem nesmí se hubiti a něco z něho požívati je zločinem. Totem nepřestává ani po smrti, proto mnozí národové dávají k zemřelým do hrobu totem. Nejvíce rozšířeným totemem v obojím významu byl had a oheň.

Od fetišismu chtonického vede další vývoj k uranismu, t. j. přemítání sídla duchů na nebe. Přechod ten není posud úplně vysvětlen, má však velikou úlohu v pozdějším vývoji náboženství.

Udaným způsobem byly země, voda, vzduch, mraky, obloha jakožto sídla duchů těmito v pravém slova smyslu přeplněny. Tak položen základ k velikému množství bohů v pozdějším polytheismu.

Poněvadž prostný člověk neuměl si vyložiti správně zákony jevů přírodních všude mocně na něho působících, považoval tyto duchy za příčinu změn v přírodě. Poněvadž pak většinou tyto změny v přírodě nepříznivě, škodlivě se ho dotýkaly, považoval je za účinky duchů roz-

hněvaných (dle analogie ve svém životě — anthropomorfismus). K tomu pak přidává se ponětí o sídlech duchů na nebi a změnách jimi působených, světlém, člověku příhodném dni a tmavé, děsíci noci. Také účinky dobrých a škodlivých zvířat nezůstaly bez vlivu na mysl člověka. To vše vedlo k roztrídění duchů na dobré (světlé) a zlé (tmavé). Z toho vyplýval přirozený závěr, že duchové takto rozdělení stojí proti sobě nepřátelsky, bojují proti sobě, a p. Dle sebe pak přikládal člověk i duchům vlastnosti dobré i zlé, jako lež, podvod...

Zlých duchů je více, poněvadž příroda prvotní je člověku nepřátelská. Zlí duchové mohou i v člověku přebývat a nemoc, neštěstí mu působiti. Proto hledí člověk tyto duchy smířiti, zajistiti si jejich přízeň, odvrátiti jejich hněv. Úkol ten nejdříve měl otec rodiny. Brzy však začal tvořiti se zvláštní stav, kouzelníků nebo čarodějů, kteří pomocí silnějšího ducha, obyčejně dobrého, skrze půst a p. zapuzují a neškodným činí ducha nepříznivého. Mužové tito dávali i zvláštní předměty lidem k ochraně před působením zlých duchů, pro zalíbení dobrým, amulety. Kouzelnictví a čarodějství na prvním stupni lidského vývoje je universálním praktickým náboženstvím.

3. Nepatrný krok od fetišismu vede k idololatrii. Idol je fetiš, který má na sobě známky činnosti lidské. Jako fetiš je i idol sídlem ducha. Proto nemožno obou vždy náležitě odlišiti. Idol bývá obyčejně více ctěn. Daří-li se ctiteli, je idol v lásce veliké, nedaří-li se, bývá ztlučen, rozbit, zahozen.

Zvláštní způsob idolů je fallos, znázornění a uctívání rodících údů. Býval i olejem mazán, okuřován a p. Odtud název palladium.

4. Stupněm dalším je důmnění, že idol vyobrazuje podobu ducha. Pomysl tento byl podnětem, jenž na základě rozvoje dosavadního vedl k utvoření mythologie, ku vzniku, vývoji a uspořádání mythů. Základem mythů je výše popsaná veliká rozmanitost zjevů přírodních považovaných za následek působení duchů, podoba těchto duchů idoly rozmanitě podaná byla pak příčinou rozmanitých forem tohoto působení. Je tedy mythos povahy po výtece dějinné. Poněvadž pak zjevy přírodní často do sebe zasahují, i příčiny jejich, v idolech zosobnění duchové, v souvislost příčinnou se uváděly, a tak život a působení těchto duchů přijímaly na sebe ráz dramatického vypravování. Mythos tedy není náboženstvím, nýbrž z náboženského uctívání předků vplynulý výklad zjevů přírodních a tím ovšem oboje úzce jsou spojeny, tak že výklad mythů je nutným k výkladu náboženských dějů. Některé mythy povstaly též nedorozuměním z řeči nebo z hříček slovních. Nejnovější výklad je, že některé mythy

povstaly tím, že sny od náčelníků a jiných přednějších mužů vypravované dále se šířily a že se jim věřilo jako nadpřirozeným oznámením od duchů.

C) Pochod posud podaný odehrával se většinou a podstatně v rodinách a kmenech lidstva sem tam rozptýlených. Kmeny tyto však časem spojovaly se ve větší celky, národy. Tímto procesem nastala dalekosáhlá změna v kultu předků.

1. Duchové rodin náčelnických počali nabývatí vrchu, až časem váhou a mocí svých ctitelů zastínili ostatní rodinné duchy, stali se duchy celého národa, a tím také vlastnosti jejich dříve omezené dostávaly širší podklad; oddělovaly se vždy více od původního sídla duchova. Duch dříve blízký jednotlivcům původem i vlastnostmi i sídlem, vzdaloval se vždy dále, vyvyšoval nad lidi, nabýval síly a moci v představě národa, až se z něho stal duch nad jiné mocný, jenž vládne dle libosti s člověkem, bůh. Bůh ten býval jako dobrý představován. — Proces zde popsán byl umožněn rozvíjejícím se poznáním přírody¹⁾ a pak tím, že z počátku náčelník, podobně jako otec rodiny, byl knězem a velitelem společně, čímž plynutí kmenů v jeden národ a proniknutí některých duchů nad jiné jako bohů velice se podporovalo. Vedle toho po nějaký čas udržovali se ve veliké úctě i duchové jednotlivých kmenů národa, jsouce v mnohém podobni duchu uctívanému od hlavního kmene, a tudíž i bohové jmenováni. Toto stadium jakési rovnováhy mezi bohy jednotlivého národa jmenují někteří henotheismus, jiní polytheismus. Stav ten dlouho netrval. Častými válkami v prvotném stavu lidské rodiny náčelnické nabývaly vždy větší váhy politické a tím i kulturní, v náboženství. Šířením moci vládní nastala však potřeba rozdělení moc kněžskou a politickou náčelníků. Jak se to asi dalo, není posud vysvětleno.

2. Moc kněžská od politické oddělená měla hlavně na starosti čeliti kouzelníkům a čarodějům,²⁾ již až posud v nižších vrstvách národa měli velký vliv, překážejíce vnikání kultu hlavního kmene v ostatní. Ve sporu takto vzniklém po delší době kněžstvo zvítězilo pomocí ústřední politické moci. Tím nabylo vzrostu velikého své moci, tak že nyní i v politice hlas jeho vážil; než zajisté vojna vypukla, vždy kněží o radu se tázáno.

Kněžstvo jako strážce a ochránce kultu od předků zděděného bylo

¹⁾ Čím lépe poznávala se příroda, tím dále kladlo se sídlo duchů, tím rozmanitěji vyličovala se cesta k jejich sídlům (úzký most přes řeku . . .).

²⁾ Rozdíl mezi kněžstvem a čarodějníky záleží v tomto: čarodějníci zapuzují zlé duchy, kněží usmírují rozhněvané duchy. Přesně ovšem obojí obor není vždy odlišen, jedna a táž osoba může zastávat obojí, avšak v podstatě tím povaha obou tříd vystižena.

povahy konservativní, moc vládní povahy progressivní, což zavadálo stalý podnět k potyčkám.

3. Čím více se kněžstvo šířilo, tím zřetelněji cítila se potřeba jednotnějšího učení a kultu v národě, potřeba theologie. To když se stalo, utkalo se nové učení v boji s učením náboženství lidovým, velmi nejednotným.¹⁾ V boji tom theologické učení zvítězilo a tím opět bohové národa hlavního vstoupili v myslích všech, henotheismus přestal ve vlastním významu. Mocně k tomu přispěly události válečné. Mužové při nich účastnění na prvním místě zůstali v paměti potomků, rostli vždy více v nadpřirozené bytosti, až z nich se stali bohové, deifikace. Tito bohové noví zápasili v myslích o palmu přednosti s dřívějšími. Z procesu toho vyšel obyčejně pojem jednoho boha nad ostatní mocného, jenž svět a vše ostatní udržuje a řídí. Tím theologické učení posilněno, lepší názor na svět zavládl.²⁾ Zvítězivši však chtělo se učení theologické udržeti stále ve své moci, čímž stalo se znenáhla překážkou pokroku. Jen stěží, s nasazením nejlepších myslitelů a po mnohých bojích a pronásledováních v lepších myselech lidstva zabezpečen poslední krok, ježž bylo třeba učinit.

4. Pokusy o to udály se na různých místech, až konečně pronikly i v širší vrstvy, hlavně následkem lepší známosti přírody, a výsledek jejich byl — monotheismus.

β) Proti theorii právě podané, ovšem jen mlhavě, neníť jasného posud o tom výkladu napsáno, ohražují se důrazně jiní učenci, pěstující hierologii. Hlavně to jsou *Alb. Réville* a *Vignoli*. Mínění jejich drží se u nás *Král* ve svém pojednání o nynějších směrech bádání mythologického. Jeho slovy chceme zde theorii tuto podati.

Dle *Spencera* představy náboženské jsou původní, mythické většinou pozdější. Zvyk člověka personifikovati zjevy a předměty přírodní není dle *Spencera* spontanním výsledkem činnosti duševní, nýbrž výsledkem poklesnutí intelligence, jako u *M. Müllera*. Personifikování zjevů přírodních není primární, nýbrž je následkem poblouzení lidského soudu, mythy jsou jaksi pokaženou historií. Domnění to sotva asi je správné. Postup opáčný je přirozenější. K hojným mythům dospěl jistě člověk mnohem dříve než k náboženství sebe primitivnějšímu. Že pak jednostranné převádění všech náboženství na pouhý kultus předků sotva asi je správné, netřeba připomínati. Výklad *Spencerův* sotva lze pokládati za zdařilé rozřešení této záhady.

¹⁾ Učení se vyhlášovalo kněžstvo za zjevené bohem, čímž váha mu dodávána.

²⁾ Následkem toho návod k mravnímu životu od theologického učení podávány založen nyní výhradně na bohu a jeho zjevení.

A) Co je mythus a jaké jsou jeho prameny?

1. O věci té po Tylorovi, tuším, nejjasněji pojednal *Vignoli* ve své monografii *Mythus und Wissenschaft*, vyšlé v Lipsku v r. 1880. Člověk vždy a všude měl snahu dopátrati se příčiny zjevů jej obklopujících. Dle míry svého vzdělání na otázky po kausalitě věci a jevů odpoví buď správně buď nesprávně. Čím více vnikal v tajnosti přírody, tím více opravoval si svoje názory o ní, docházel k správnějšímu řešení otázek o příčinnosti věci. Výklad mythický ustupoval vědeckému. Mythus má tedy vždy podklad psychický, jest výsledkem reflexe. Mythus zahrnuje v sobě všecko vědění člověka nevzdělaného.

Podle věci, po jejíž příčinnosti člověk se táže, mohou býti ovšem mythy rozličné; táže-li se po příčinnosti jistého zjevu přírodního, vznikne mythus přírodní, vysvětluje-li si jisté záhady historické (ptá-li se na př. odkud vzal se ten či onen národ v této zemi?), vznikne mythus historický; hledá-li příčinu pro jisté pravidlo morální, sestrojí si mythus ethický, vysvětluje-li si význam jistého slova nebo frase, etymologický atd.

2. Příroda poutala nejprve člověka, její četné záhady vyžadovaly nejprve rozřešení. Rozřešení bylo ovšem shodné s názorem, jaký člověk původně o přírodě měl. Prvotní člověk byl zajisté na témž stupni jako zvíře a jako zvíře předměty kolem sebe vesměs pokládal za živé, personifikoval je. Přenášel tedy svůj život i na předměty neživé. Svět stal se mu takřka souborem bytostí vůlí nadaných, dobrých nebo zlých.

B) 1. Ale člověk neoživoval pouze předměty mimo sebe; i zjevy v sobě samém i na sobě samém představoval si jako bytosti živé; personifikoval i své illuse, sny a hallucinace, své city a představy, ba i své nemoci a vlastní stín. I dech, jenž mu byl známkou života, představoval si jako bytost oddělenou od těla — jako duši (srv. slova *ἀνεμος*, *animus* a j., jež značí vlastně dech). Duše dle jeho domnění trvala i po zahynutí těla v podobě neviditelné. Víra ta vzbudila i kultus mrtvých a předků, kterýž u všech národů se vyskytá, někde jako kultus téměř výhradní.

2. A jako pokládal za zvláštní bytost svou duši, soudě o ní, že je něco od těla odděleného, tak přikládal duši i jiným předmětům mimo sebe, předmětům neživým. Odtud vzaly původ různé způsoby fetišismu, kultu předmětů neživých, kterým člověk jako sobě samému přikládal i duši. Celá příroda stala se takto člověku souborem předmětů, jež rovněž, jako on sám, měly duši; byla mu naplněna množstvím duchů, kteříž původně byli v těsném spojení s předmětem přírodním, k němuž náleželi.

3. Ale člověk postoupil ještě dále; přičítal těmto duchům i své tělesné vlastnosti (a n t h r o p o m o r f i s m u s).

4. Duch oddělil se pak docela od předmětů, s nimiž původně v těsném byl spojení, a stal se bytostí člověku podobnou, ale vyšší — oddělenou již od zjevu přírodního, z něhož původně vyšel. Z těchto pak demonů někteří zmohli se nad jiné, jež zatlačili, zmohli se na božstva.

Člověk postupoval tedy od spontanní personifikace předmětů přírodních k víře v duše a v duchy a konečně k víře božstva, jimž přikládal netoliko vlastnosti své duševní, ale i tělesné.

Vysvětliti psychologický postup, jakým člověk až k anthropomorfismu došel, není snadno. Zvláště postup, jakým člověk od víry v pouhé duchy dospěl k víře v duchy významu přírodního a odtud k víře v bytosti anthropomorfické, není tuším dosud vyložen jasně a přesvědčivě.

Potud Král. Co k tomu? Práví li sám o výkladu Spencerově, že to je starověký Euemerismus, jen v jiném rouše a s lepším odůvodněním, možno totéž říci o jeho theorii, že je to dřívější názor *Epikura*, *Lulcretia*, *Straussa* a j., vysvětlujících původ náboženství ze strachu přírody, jen v jiném rouše a s lepším odůvodněním. K posouzení předkládáme sem stručně názor Straussův: Blesk, jenž z mračen vyšlehl zkázu všude nesa; vichřice, jež vše ničí; vlnobítí, jež vše na dno mořské sraziti chce; bouře, jež práci a naději rolníkovi hubí, a mor, jenž bez překážky světem táhne, hledaje si kořisti, jsou strašlivými mocnostmi, před nimiž ubohý člověk stojí bez rady a moci. Z toho povstává v něm přirozená touha, poohlednouti se po mocnostech, které by ho chránily. Tu je mu nejbližším, ony zlé mocnosti nedobré přírody představití si v podobě lidské, jelikož tím přestávají býti tak nelítostnými a necitlivými. Ukáží-li škodou, kterou natropily, zlé srdce, možná za to míti, že je prosbami a dary smíříme. Žádný člověk není tak ukrutným, aby se usmířiti nedal; měly by jen ony zlé mocnosti, jež jsme si jako lidi představili, této vlastnosti postrádati? Nikoli. Mocnosti přírodní nejsou tak zlými, jak viděti z jejich mnohých vzácných vlastností a darů, kterými člověka obdařují.

γ) Třetí hlavnější směr chce jaksi vyhnouti se nedostatkům obou předešlých. U nás je zastoupen, ač ne dosti důsledně propracován, *Krejčím* v různých článcích v *Listech Filolog.* Dáme jej opět původními slovy.

My pokládáme náboženství za naprosto rozdílné od mythu a myslíme, že vznikly z pramenů různých.

Co je náboženství? O tom musíme se dorozuměti; neboť definic podáno mnoho, a to různých, tak že již ta okolnost svědčí, že záleží mnoho na tom, co si náboženstvím myslíme. Za nevyhnutelnou věc při

náboženství pokládáme kultus, neboť náboženství bez kultu skutečně není, a cit náboženský jenom kultem se projevuje, jenž nemusí býti právě obětí, ale aspoň modlitbou nebo tím, co zoveme ctěním. Náboženství bez kultu je filosofie. Obráceně zase filosofie, jež chce míti vliv na společnost, musí se státi institucí, musí se chopiti kultu, a tím stává se náboženstvím. Kultus musíme za známku náboženství jako společenského zjevu pokládati a vznik jeho vysvětlovati především. Odtud bude i cit náboženský vysvětlen, ač i zde je táž potíž, jako při analýsi citů jiných podobně složitých, jako lásky pohlavní, lásky k vlasti atd., kdež základního činitele vytknouti je velmi nesnadno. Stanovisko theorie této tedy je, že náboženství je kultus a že vzniklo z uctění předků.

Vývoj náboženství není u všech národů stejný a závisí od podmínek, všechen život duševní i společenský podmiňujících, zdali forma polytheistická nebo monotheistická anebo mystické blouznění nebo zase skeptické rozumování převažuje. Vliv názorů o poměrech rodinných je tu rozhodující.

Co je mythus? Appercepce, zvláštní způsob pojímání zjevů ve světě vnějším.

Pramenem všech mytů z čistě psychologického stanoviska je personifikování.

Poměr mythu a náboženství. Pokládáme náboženství za naprosto rozdílné od mythu a myslíme, že vznikly z pramenů různých, což ovšem nevylučuje, aby sféry jejich do sebe zasahaly. Mythus jako personifikování zjevů přírodních, s představami náboženskými se nekryje a skýtá jenom formu, v níž obsah náboženský se vlévá, jsa od ní ve vývoji svém všelijak pozměňován, ale nikterak jí neodlučně vázán.

Ostatní podrobné zpracování této theorie není potřebí zde uváděti, analogicky postupuje dle uvedených dvou směrů.

Význam náboženského vyučování na středních školách.

Skromný návrh

k praktickému provádění apologie křesťanství v době přítomné.

Podává *Placid Buchta*.

Jestliže je co, čemu se z historie můžeme naučiti, jest to zkušenost o nezbytnosti náboženství. (J. Durdík.)

Ať jakékoliv názory chová jednotlivce o náboženství, toho nikdo upříti nemůže, že není v oboru úkazů dějinných fakta zjištěnějšího nad okolnost, že u všech národů, všech věkův a všech možných odstínův i

stupňů vzdělanosti vyskytuje se náboženství. Náboženství jest tak staré jako lidstvo samo; z nejzazších temnot pravěku dějinného vynořuje se nerozlučně s člověkem a provází ho po všech jeho cestách s účinky vlivuplnými až na naše doby. Nepopíráme, že i tato zaručená pravda a jistota nezvratného úkazu dějin světových byla napadána všemožně, jisto však jest, že počínání takové mělo vždycky svůj účel a původ ne právě čestný ani šlechetný, a dle úsudku badatelů vážných, pozorovatelů smyslů otevřených a kritických, označeno býti může známkou buď nerozumu nebo zlomyslnosti.

Neméně jistou, ano zkušeností každodenního i pravšedního života zračitě prokázanou jest okolnost svědčící o důležitosti a významu náboženství také pro život každého jednotlivce. Žádný člověk nežije opravdu bez náboženství. Buď poddá se jeho vlivu a vedení a jest obráncem náboženství slovem i uskutečňováním nauk jeho v životě praktickém, nebo odvrátí se od náboženství, a stane se, jak zkušenost učí, pravidelně zarputilým a jedovatým jeho odpůrcem. Lhostejnost naprostá, skutečná a jmenovitě po stránce praktické v životě důsledně projevovaná, jest ve příčině náboženství nemožna. Jest sice pravda, že často o ní se mluví a často také že okázale na jevo se dává, ale přihlédající ku kořenům a podstatě věci ne nepadne srozumí a dokáže, že stav a počínání podobné daleko mají k chladné lhostejnosti, a že nejsou ničím jiným než přetvářkou a úmyslným tajejním událostí, vztahův i příčin, s nimiž nebývá nikomu radno chlubit se před veřejností.

Společnost, jak nyní na první pohled pozorovateli se jeví, dělí se na tak zvanou inteligenci a lid obecný. Lid jest jádrem národa, členové pak národní intelligence převážnou většinou pošli a vyšli z něho. Vynikající vědomostmi a vzděláním nad kruhy lidové, stává se přirozeně intelligence učitelem a vůdcem národa, a při stanovení výše kulturní vyspělosti, významu a pokroku, dle ustálených zvyků zraky posuzovatelů obracejí se proto také nejprve ku třídě inteligentní.

Co se náboženství týká, jest známo, že obecný lid na venkově po celém světě a ve všech vyznáních jest zbožný a k idealismu nakloněný. Říkají, že zůstal blíže přírodě, a tím i Bohu. Než na tom v přítomné otázce nezáleží a stačí spokojiti se s pouhým vyslovením a uznáním skutečného fakta. Choulostivěji nutno klásti otázku, jak to u tříd vyšších, inteligentních dopadá se zájmy náboženskými?! Předběžnou a širší odpovědí na palčivě důležitou tuto nyní otázku jest jednoduchý a zběžný rozhled na poli vzdělanosti a pokroku národů evropských. Ať jakékoliv jsou různosti kmenové, ať sebe různěji utvářeny poměry a podmínky časové,

všude znamenati jest ve příčině náboženství žalostný úpadek a pozorovatel náhledů třeba nejsnášlivějších i při nejskrovnější míře požadavků vždycky doznati musí neblahost dotčených poměrův až zarážející. I potěšné zjevy tak zvaného „novokřesťanství,“ které utěšeně počíná prosvítati zmatenými proudy písemnictví nejnovějšího, jsou neklamnými známkami, že už došlo ve příčině náboženské u intelligence novodobé k hranici nejzazší, která brání směru dosavadnímu dále pokračovati a nutí silou přirozenou nastoupiti dráhy nové, ač nemá-li tvůrčí působnost umělecká místo zušlechtění a blaha přinésti společnosti nízký úpadek a snížení nedůstojné. Pomiňme však již úvahy i poznámky všeobecné a přihlédněme k potřebám a poměrům našim domácím, vlastním!

Jakou úroveň vykazuje ve příčině náboženské přítomný stav a poměry české intelligence naší?

Nerád činí člověk výčitky tomu, co miluje a co mu přirostlo k srdci, těžko proto také odhodlati se k projevu, který nutně musí vyzněti ve vážnou obžalobu kruhů, jichž smýšlení a působnost jména před světem za odznak a vážný životní projev celého národa našeho. Z této, snad až příliš citové příčiny a také proto, abychom ve skromném tomto svém projevu unikli výtce nevrleho a nadsazeného škarohlídství, klademe za odpověď na položenou otázku výrok vytrysklý z pera vážného a uložený již před lety v předním a oblíbeném časopisu českém. Vysloven jest sice ve formě hladké a dle souvislosti mile a s vážností až povýšeně mírnou, přece však vtírá se při čtení jeho trpká domněnka, že opravdu nastaly u nás poměry, nutící k vážnému přemýšlení o věci, s kterou stojí i padá všecko u člověka vůbec, a neméně tedy u celé vrstvy společenské a celého národa. Napsal tenkrát kdos o věci tuto pojednávané: „Intelligence naše namnoze sice zachovává ještě zevnější formy zbožnosti, ale uvnitř rozhodává ji červ náboženské netečnosti, pochybnosti a nevěry.“

Promysleme několika slovy celý význam a dosah vážného a důležitého výroku tohoto! Jest jisto, že převážná většina vůdčí a směrodatné intelligence naší pochází ze zdravého a ve příčině náboženské zachovalého venkova a lidu obecného; odkud tedy ten zarážející a osudný úkaz náboženské lhostejnosti, když přece prokázáno jest a zjevno, že náboženství opravdu přináleží k podstatě člověka vzdělaného, dokonalého?

Fiat benigna interpretatio, nebudiž ve zlé vykládáno! — dovolujeme si říci každému, koho věc se týká neb zajímá; překvapující snad odpověď naše nechce býti ani narážkou, ani výčitkou, jen skromným vyzváním jest k širšímu i hlubšímu pojednání o věci, jak každý uzná, obtížné a veledůležité!

Ne ojedinělé hlasy, nýbrž valně rozšířené mínění připisuje svrchu zmíněný úpadek náboženský nynějšímu způsobu vyučování náboženství na středních školách, které navštěvují členové intelligence ve věku pro celý další život směrodatným a rozhodujícím.¹⁾

Účelem střední školy — na myslí máme tu po výtce gymnasium — jest dáti jinochu všeobecné vzdělání předběžné, a tak uschopniti ho k nabytí vzdělání odborného na školách vysokých. Vzdělání tomu všeobecnému rozuměti možno ve dvojitým smyslu: má gymnasium předběžně vzdělati, jak by se řeklo formálně, t. j. vycvičiti a vyvinouti duševní síly a schopnosti žáků do té míry, aby tito ukončivše studia gymnasiální, se zdarem a prospěchem věnovati se mohli práci na školách vysokých, kromě toho pak vzdělati má také materialně, t. j. vštípati dostatečné ony vědomosti předběžné, bez nichž nemožno by bylo oddati se studiím vyšším, odborným.

Náboženství zaujímá také, a díky Bohu, aspoň na papíře, dosud přední a čestné místo mezi předměty vyučování gymnasiálního; jakými cestami a způsoby tedy bráti se nutno při vštěpování pravd jeho do mladých hlav a srdcí, aby šťastně dosáhlo se účelu vyučování tomu vytknutého? Pro význam, jaký má náboženství pro život člověka, bude opatrnosti, píle i bedlivosti více potřebí než u předmětů jiných, a zvláště za nynější doby zžíravé nevěry všemi možnými směry a způsoby musí učitel pracovati, aby duch náboženský jmenovitě v životě pozdějším škodlivými poměry a vlivy nebyl u žáků jeho udušen. K tomu přistupuje ještě jiná velmi závažná okolnost, že totiž skončením studií gymnasiálních u většiny studujících také veškeré vyučování i vychování náboženské bývá skončeno; co nepřinese si tedy ze školy střední, toho mladík takový později v životě pravidelně již nenabude. (O. p.)

¹⁾ Článkem tím mají býti vzbuzeny další rozpravy o vhodnějším zařízení náboženského vyučování ve školách středních co do knih, roztrídění látky, sloučení theorie a praxe atd. Rozumíť se samo sebou, že nám tu nejde o osobnost učitelovu a jeho metodu, nýbrž o učebný předmět a jeho zařízení. Zveme tedy povolané osobnosti k určitým návrhům!

Pozn. red.

PÍSEMNICTVÍ.

Básníci australští.

A. Koudelka.

Už jednou ve staré „Hlídce“ přinesli jsme zprávu o huutí písemnictví v tom nejmenším a nejbzdálenějším světa dílu. Dnes přičiňujeme k tomu další zprávu na základě článku uveřejněného v „Revue des revues“ (1895, č. 23.).

Třebas přední duchové anglické kritiky pohrdavě pohlíželi, ano i „ignorovali“ miláčky Mus z Austrálie, přece se nedá upříti, že Austrálie brzičko překvapí starý svět svými uměleckými plody. A není divu, neboť Austrálie, jakožto země ruční práce, jako ráj dělníka a jako Sabara učence, skýtá hojnost látky snivosti a rozjímání básnickému! V Australii poetové nejsou jenom prostě básníky, nýbrž zároveň též snaživými kolonisty, organisatory, politickými reformatory atd. Práce jejich nesou zcela přirozeně pečeť toho. Poesie jejich jest výhradně dějová, jež mnohdy prozrazuje neobyčejnou schopnost životní, energii lyrickou a zároveň epickou šířku a živost, jež připomíná Homera.

Jiným rázem poesie australské, jenž vysvětluje relativní nedokonalost její metriky, je ta okolnost, že tamější básníci musí zápasiti o uhájení své existence. V Australii jest dosud Apollo nucen pásti stáda Admetova. Není tudíž divu, že tamější básníci bezděčně, při líčení nějakého výjevu, nějaké krajiny výlučně lokální, nápodobí své anglické mistry, najmě Tennysona a Swinburnea. Mr. Oliphant Smeaton v listopadovém čísle „Westminster Review“ cituje jako repraesentanty mladé školy básníkův australských tato jména: A. Dometta, A. L. Gordona, J. B. Stephensa, H. Kendala, Th. Brackena, G. E. Ewansa a Miss Jemmings Carmichaëlovou.

Charlesa Harpura lze pokládati za otce australské poesie. Přese všecku nedokonalost své básnické techniky a počáteční charakter své metriky značný vliv měl na ty, kteří po něm měli přijíti. Jsa povahy zamklé a uzavřelé, nestojící hrubě o společnost lidskou, vtiskl Harpur svým básním pečeť svého vlastního temperamentu. Roku 1878. zaslal *Alfred Domett* Longfellowovi výtisk své epické básně, v níž opěval život a bájesloví Maloriů, „*Ramolf and Amshia*.“ Longfellow netajil se se svým obdivem. „Poslal jste mi skvostnou báseň,“ psal autorovi. „Vaše popisy Novozelandských krajin jsou výtečné a mohutné. Připomínají mi obrazy našich starých mistrův.“ A věru, kdyby dotčená báseň nebyla pojednávala o předmětu čistě kolonialním a tudíž sympathiím Angličanů cizím, dojistá byla by zaujala místo nehluboko pod „Zemským rájem“ Moorea nebo „*Tristan and Yseultou*“ M. Arnolda. Domett není však naprostým Australcem. Narodil se r. 1811. v krabství Surreyském v Anglii, studoval v Cambridgi, stal se r. 1841. advokatem, byl nějaký čas spolupracovníkem „Blackwoodovy magacíny“ a teprve r. 1842. odebral se do Nového Zelandu. Tam ovšem

hrál význačnou roli, ale r. 1870. vrátil se zpět do Anglie, kdež r. 1887. zemřel. Už před svým odchodem do Nového Zelandu těšil se zvučnému jménu jako básník v Anglii. Jeho básnické příspěvky do „Blackwoodovy magaciny“ zjednaly mu přátelství R. Browningsa. Na neštěstí jest jeho báseň „Ramolf and Amshia“ příliš velikých rozměrův, aby ji četli lidé tak pracemi zanešeni, jako jsou obyvatelé Melbourneští a Sydneyští. Následek toho je ten, že Domett jest populárnějším v Americe, do níž nikdy ani nohou nešlápl, nežli v Australii, již byl tak mistrovsky vylíčil. (O. p.)

Charvatská a srbská literatura roku 1893.

Literární statistika. Dle *Gj. Š-n* podává *J. Malota*.

Živaljević v 27. svazku „Spomenika srpske akademije“ v Bělehradě podal zajímavý článek „Bibliografie srpska i charvatska za g. 1893,“ k němuž pěkné glossy podává záhřebský „Vienac.“ Jsou to sice jen většinou statistická data, avšak známo, že statistika jest velmi důležitou v životě národů.

Knihy tištěné latinkou patří literatuře charvatské, cyrilicí — literatuře srbské. Všechny knihy tištěných ať latinkou, ať cyrilicí bylo napočteno 940 s časopisy, novinami a kalendáři. Odečteme-li počet kalendářů 50, novin a časopisů 217, zbudou nám knihy, počtem 673. Z těchto bylo charvatských tištěných latinkou 180, srbských 493. Časopisův a novin charvatských bylo pak 82, srbských 135, kalendářů charvatských 14, srbských 36.

Pátráme-li po tiskárnách, kde byly tištěny — opět bez ohledu na kalendáře, časopisy a noviny — shledáváme v Záhřebě 10 tiskáren a 30 venkovských tisknoucích latinkou; tisknoucích cyrilicí: v Bělehradě 13, v jiných místech 35.

Co do počtu knih nejvíce vytiskly latinkou: Dionička tiskara (44), tiskárna „Národních novin“ (31), Hartmanova (26), Albrechtova (ponejvíce spolkové knihy, na př. Matice Charvatské) 21; knih tištěných cyrilicí vyšlo nejvíce z Bělehradu: v královské srbské tiskárně 170, v radikální tiskárně 32, v Nikolićově 29, v Dimtrijevićově 20, v Novém Sadě u Pajeviće 27, u bratří Popovićů 19, v jiných tiskárnách, které tisknou latinkou i cyrilicí, 15. Nápadným zajisté jest, že v jediné královské tiskárně v Bělehradě vytištěno více knih, nežli ve všech tiskárnách záhřebských. Okolnost tu snadno si lze vysvětliti tím, že státní tiskárna srbská mnohým spisovatelům tiskne knihy zdarma.

Knihy z onoho počtu 673 řadí se mezi knihy zábavné, poučné, politické, školské, pedagogické; knihy, jichž sem nelze zařaditi, nepočítány. Jsou to rozličné zprávy školní, spolkové, zákonníky, mapy, řeči, polemiky a stanovy.

Literatura charvatská vykazuje zábavných knih 39, z čehož jest 12 překladův a 11 otisků z časopisů; původních je tudíž jen 16. Z těchto pak jsou: 2 dramata, 1 roman; ostatní jsou povídky, črty a básně.

Z překladů jest 8 povídek, 1 roman, 3 básně. Poučných knih vydáno 58, z nichž 10 přetištěno ze starších vydání a odjinud a několik přeložených. Politické knihy vydány 2, ostatní 4 jsou řeči ve sněmu. Školských vydáno 28. Připočteme-li 3 cestopisy a několik pedagogických knih, uvedli jsme počet všech cennějších knih charvatských.

Literatura srbská vykazuje zábovných knih 104, mezi nimiž 44 překladů. Původní dle obsahu jsou: 1 roman, 24 povídek, 19 sbírek básní, 6 povídek a črt, 6 dramát; z překladů 1 kniha básní, 3 romany, 3 povídky pro děti, 15 novel a povídek, 2 dramata. Poučných bylo 84, politických 37 (řeči ve skupštině), školských 75. Dále zmínky zasluhuje 6 cestopisův a okolo 20 ponejvíce pedagogických článků ve zvláštních otiscích.

Dle této přehledné statistiky lze poněkud i souditi o potřebách a směrech literárních u Srbův a Charvatů. Překlady charvatské mohou nás úplně uspokojiti; jsou to překlady ponejvíce prací dobrých. Mládeži podává se dobrá cizí četba, odrostlejšímu a dospělému čtenářstvu určeny jsou knihy a z největší části časopisy, v nichž uložena téměř veškera produkce charvatských spisovatelů. Knih zábovných tiskne a prodává se málo; kupují je toliko knihovny a mládež; ostatní o zábovnou knihu se téměř nestarají. Proto literatura zábovná nemá tak velikého rozsahu, jak by mohla míti.

Literatura poučná a vědecká jest mnohem lépe zastoupena nežli zábovná. Vykazuje hojně vědeckých publikací vedle četných odborných časopisů vědeckých. Což důkazem, že obecnost více přeje vědě nežli zábově.

Pozoruhodným zjevem v literatuře charvatské jest zajisté to, že největší část knih zábovných vychází nákladem rozličných družstev, ať si již Maticí Hrvatskou či družstvem sv. Jeronyma. Krásnou literaturu pěstují po výtece lidé, kteří nepřekročili 35. rok životní. Ze starších málo kdo píše, ač schopností bylo by u mnohých dosti. Pravou vzácností jest kniha napsaná po 40. roku. Ve věku tom všichni téměř spisovatelé charvatští píší toliko články vědecké. Počet zábovných knih není veliký, za to však co do vnitřní ceny celkem uspokojivý.

U Srbů co do počtu publikací literárních nacházíme příznivější obrat. Vykazují téměř trojnásobný počet knih charvatských — za to však ceny mnohem skrovnější. Básníků mají více nežli Charvati. Jsou ovšem mezi nimi mnozí, kteří toho jména nezasluhují.

V povídkách shledáváme prostonárodní ton, zřídka který ze spisovatelů vyšine se k umělecké výši jako u Charvatů. Mimo to setkáváme se s povídkami odsouzení hodnými, úzce souvisejícími s tak zvanou „krvavou literaturou.“ V překladech sledovati lze velikou náchylnost k německé kriminalistice, což ovšem národu není nikterak na prospěch.

Roztříštěnost na strany v mnohém ohledu napomáhá šíření knih. Každá strana podporuje a šíří práce i sebe menší ceny svých přívrženců. Veliký počet knih zaujímají otisky feuilletonův a knihy vydané literárními družstvy.

Pozoruhodný počet vykazují knihy školní. Spisovatelé vydávají rozličné školské knihy v naději, že státní rada je zavede do škol.

Neobyčejný počet časopisů lze vysvětliti vyvinutým bojem strannickým. Kdežto u Charvatů bývají noviny bezbarvé, v Srbsku všude, kde jest jen několik přívrženců, má strana svůj lokální časopis.

Porovnáme-li obě literatury, seznáváme, že literatura charvatská, ač co do počtu číselného jest skrovnější nežli srbská, však co do vnitřní hodnoty rozhodně nad srbskou vyniká.

Nová díla.

Arneth Fr.: Das classische Heidentum und die christliche Religion. Wien 1895. 2 sv. Cena 15 m. Největší světodějný obrat nalezl v Arnethovi pilného zkoumatele. Dílo jest bohaté látkou, ovšem často nepřímou čerpanou, psáno se zápalem a láskou. Některé poznámky (na př. o „bratřích Páně,“ o náboženství vůbec, o vzkříšení Kristově atd.) jsou nesprávné, ale jinak poskytuje spis. mnoho poučení.

Vorbrodth G.: Psychologie des Glaubens. Göttingen 1895. Spis. měl dobrý úmysl: vzdělcům vyložiti zásady víry. Použil na to však prostředku nevhodného: přenesl theologii na „pevnou půdu psychologie,“ zapomínaje, že právě ta půda nyní není pevná u vzdělců moderních. A takto „zpsychologisoval“ nauky křesťanské k nepoznání.

Pověstný *E. Haeckel* podává novým dílem (*Systematische Phylogenie*, I. sv. 1895) jakousi závěrečnou soustavu svých darwinistických nauk a smyšlenek, nestaraje se o to, co mu jiní přírodopysci vyvrátili. Geologické vědomosti H. jsou velmi chatrné; kde nestačí data, aby fantazii jeho podepřela, tam se zkrátka řekne, že „petrefakty metalithosou zničeny“ — ale jistě před tím byly. Dobře ještě, že sám uznává: „rozvrh tento má ještě venkoncem ráz subjektivního obrazu dějinného.“

Egipto y Asiria resucitados, por *D. Ramiro Fernández Balbuena*. Díl I. Str. 664 ve 4°. Toledo 1895. Cena 8 peset. Nové, neobyčejné objevy v Egyptě a v Assyrii způsobily opravdový převrat v antické historii, a nepřátelé víry nadarmo snaží se, aby z nich dobyli důkazů proti historické pravdě Starého Zákona. První pozornost Evropy obrácena byla k těm zemím po r. 1842., kdy francouzský konsul v Mosulu, Botta, objevil u Korsabada starobylý palác obrovských rozměrů. Všickni národové evropští poslali učence jak do Assyrie tak i do Egypta; pouze Španělové opomenuli toho. Balbuena je první, který podává původní dílo v oboru tom v rouše španělském.

Odborníkům vítán bude sborník *Psychologische Arbeiten* (od *E. Kraepelina*, I. 1., v Lipsku 1895). Mezi psychology a psychiatry zaujímá vydavatel přední místo. První oddíl sborníku obsahuje práce o psychologických pokusech v psychiatrii (reakce, pokračující metody pracovní, zkouška citlivosti atd.), o umělém porušení stavu duševního, o osobních

základních vlastnostech (na př. schopnost práce, cviku, vznětlivost atd.). Jiné příspěvky podává Oehrns a Bettmann (o vlivu práce na jednoduché dějstvo duševné).

R. Mehringer a K. Mayer: Versprechen und Verlesen. Stuttgart 1895. Jazykozpytec s psychiatrem spojili se, aby vnikli do zákonnosti, panující prý také v nepravdělnosti, již nazýváme „přeřeknutím.“ Příčina těchto záměn, contaminací (= slučování více částí řeči v jednu) a substitucí hledá se v jakémisi mechanismu řeči vniterné, dle něhož promluvené a teprve myšlené zvuky jaksi spolu zaznívají a snadno druh druhu nahraňuje.

Vírou ku štěstí. Šest konferenčních řečí pro dobu postní. Napsal *Method Zavoral.* V Telči 1895. Nakl. E. Šolc. Str. 79.

Jadrné a nadšené přednášky jednají o Bohu, duši, vykoupení, lásce k vlasti, socialismu a o „svědectví Kristu.“

Při tom upozorňujeme kazatele naše na homiletický čtvrtletník „Kazatel,“ jenž vychází v Olomouci redakcí prof. Dra. J. Kubíčka, aby jej podporovali hojným předplácením i dobrými příspěvky. Dobře by bylo, kdyby všichni skladatelé kázání, když použijí kázání starších, na př. Jirsíkových, neb cizích, udali pramen svůj.

Knihovna světových kazatelů. I. *Lacordaireovy* Konferenční řeči. Z frančiny přeložil *Method Zavoral.* 1. sešit. V Jihlavě 1896. Nakl. A. Jarosch. Str. 32. Cena 25 kr.

Kazatelská literatura naše nestojí teď na vysokém stupni. Mnoho se opisuje a rozředuje... a povolání kazatelé za to svých kázání nedávají na veřejnost, čehož chváliti nelze. Knihovna tato přivede k nám zajisté svěží vánek nadšení a poklady myšlenek. Začátek je mnohoslibný. Ale odbytu bude asi vaditi přílišná drahota, kterou lze snad vysvětliti místními okolnostmi.

Prof. *N. I. Storoženko, Poezija mirovoj skorbi* (Poesie světobolu). Odessa 1895. Autor ukazuje, že nálada, která vyvolala poesii světobolu, není plodem našeho století, nýbrž je tak stará jako svět, jak viděti z melancholických motivů staré poesie Indů, ba i Řeků, z poesie středních věků. V současné literatuře hlavní zástupce poesie světobolu vidí v Richepinovi a P. Bourgetovi.

M. S. Korelin, Padenije antičnago mirosozercanija (Kulturnyj krizis v rimskoj imperii). Petrohrad 1895. Prof. Korelin pojednává tu zajímavě o hluboce tragické a vážné době světových dějin, době převratu v oboru základních ideí, rozbírá poněmáhly rozklad pohanství a vítězství křesťanských ideí.

Jakov Karlovič Grot (1812—1893) nazývá se velezajímavá kniha o předním filologu ruském a historikovi. Kniha obsahuje mnoho zpráv pro charakteristiku osoby a činnosti jeho, básně i autobiografii jeho.

A. O. Smirnova, Zapiski. Petrohrad 1895. Zápisky pí. Alexandry Osipovny Smirnové objímají dobu 1826—1845, kdy Smirnova byla střediskem literárního salonu za panování Mikulášova. V nich čtenář nalezne mnoho zajímavých zpráv o Karamzinovi, Puškinovi, Lermontovu, Vjazemském, Gogolovi i jiných zástupcích oné doby literatury ruské.

Sv. Prokop, jeho klášter a památka u lidu. Napsal *Dr. Fr. Krásl*. Nákladem Dědictví sv. Prokopa (č. 36.). V Praze 1895. Str. 626, s obrazy. Cena 3 zl.

Kniha podává mnohem více než ohlašuje. Jestli v ní vylíčena veliká část staročeských dějin církevních se všemi těmi literárními a liturgickými záhadami, jichž tam plno. Bystrým zrakem a obezřelým krokem jde pan spisovatel po stopách života a působení milého našeho světce národního, jehož památka až dosud je v požehnání. Na konci pak vylíčeno založení a působení Dědictví sv. Prokopa, které podalo nám již pěknou řadu vzácných děl vědeckých. V Dodatku podána jsou documenta k životopisu sv. Prokopa a k osudům kláštera Sázavského, jehož umělecké památky zobrazeny několika přílohami. Slovnému panu spisovateli i Dědictví sv. Prokopa přísluší upřímný dík za cenné dílo toto.

Obrazy z katolických missií. Napsal *M. Weinberger*. Řada I. V Brně 1895. Str. 746.

Dědictví Cyrillo-Methodějské má štěstí s výběrem knih. Dosavadní publikace jeho, poučné i zábavné, mají takorůzka vesměs trvalou cenu; a tak i dílo poslední.

P. spisovatel, čtenářům „Hlasu“ známý jakožto zpravodaj o missiích, sestavil tu řadu příběhů z missií, konaných ve všech dílech světa. Kde potřebí, předesílá nástiny dějepisné. Vypravování své opírá o prameny spolehlivé; snad by bylo záhodno, znamenitější z nich tu a tam uvést. Kniha čte se velmi pěkně, a bude jí zajisté dosaženo poučení i zábavy. I z té příčiny schvalujeme vydání její, že lid se o missie velmi zajímá, na ně přispívá, a tedy zasluhuje, aby o nich zvěděl; velikolepými těmi skutky lásky křesťanské bude zajisté uspokojen i vzdělán.

Batovcův Politický kalendář, schematismus a adresář zemí koruny České. V Praze 1896. R. IV. Cena 1 zl. 50 kr.

Pomůcka tato obsahuje nesmírné množství látky, spolehlivě zpracované a přehledně podané. K poučením povšechným druží se zevrubné údaje, zvláště co se týká zemí českoslovanských. Nejen úřadovně, ale i soukromníkům prokáže kalendář dobré služby.

Kromě drobnějších nevyhnutelných nedopatření nerádi vidíme v kalendáři nauky o stáří země a lidstva, které jsou zastaralé a trochu proti křesťanství namířené. Novější výzkumy dokazují, že báječné číslce o stáří země a zvláště člověka jsou právě jen báječné. Třetihorní člověk je smyšlenina. Napřemýšlel jsem se dost a dosud nemohu pochopiti, proč by Koperníkovou soustavou byl člověk „přestal býti středem a účelem světa.“ Nikoli, nepřestal; (účelem jeho ani před tím nebyl!). A jsou snad nyní lidé skromnější než před Koperníkem? Nevím, nevím!

Seš. 213. (X. dílu 15.) *Ottova Slovníku Naučného* obsahuje n. j. přehledný a důkladný článek „Gymnasium,“ podepsaný *Dna* (prof. Dr. Drtina?). Dle některých zpráv nedochází Slovník potřebné podpory. Zdá se s tím souviseti, že obrázkových příloh bývá nyní poněkud méně než dříve.

Urbánkova Bibliotheka Pedagogická. Sv. 154., 174.

Svazek 154. a 174. obsahují práce zesnulého L. J. Kovaříčka. Prvý svazek jedná o slohových úkolech na škole obecné a měšťanské. Čítá str. 192. Svazek, který máme v ruce, není ukončen, tak že se jeví nelotiskem. Cena 4 kor. Svazek 174. jest v předmluvě označen přímo jakožto druhá část „Slohových úkolů,“ ale počíná str. — 235. (Kde jest svazek se stranou 193.—234.?) Můžeme ovšem mluvit jen o těch částech, které máme po ruce. Sotva se mylíme, řekneme-li o obou svazcích, že povstaly spisovateli zesnulému pod rukou, když se připravoval na vyučování. Sbíral pilně látku po mnohých pomocných knihách, shromažďoval též své vlastní přípravy, rok po roce doplňoval, rozvrhoval. Některé stati důkladně propracoval, jiné jen upravil, a některé ostaly skoro úplně — nepropracovanými. Kniha nečiní dojmu, že by byla práce jednotná. Obě části lze označiti bohatou snůškou látky z největší části dobré. Proto zkušenému učiteli budou mnohé stránky vhod. Všechny vady a nedostatky nebudeme vytýkati vzhledem k tomu, že spisovatel již nežije a že asi nebude spis sám znova vydáván. Pčiníme jen několik poznámek, nimiž lze spis zhruba posouditi.

V „Předmluvě“ i v theoretických statích jsou mnohé myšlenky nejasné a nesprávné. Tak na str. 1., 2., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 16., 17., 21., 22., 25., 26., 42., 65., 235., 236., 237., 244., 293., 294., 314. a j. Tak na př. v předmluvě se čte: „V částí, která obsahuje methodické pokyny, přidržovali jsme se středocestí mezi liberalismem (?) v praxi se objevujícím a methodickým idealismem.“ Myslí-li se tu liberalismus ve smysle pohodlné edabyllosti, a idealismus ve smysle důkladné a svědomité přesnosti, pak by ono „středocestí“ mělo pochybnou cenu. Tak práce p. Kovaříčkova sama svědčí o opaku, že se spisovatel opravdu srazil přiblížiti se oné methodické idealnosti, třeba se k ní nepřiblížil ou měrou jako Franěk a Mojžíš. Na str. 1. účel slohové učby není v podstatě plně vytčen. Na str. 2. varuje před pleonasmem, ale ve své práci sám nejednou mu hová. Radí dávatí trátké úkoly, ale ve knize mnoho i dlouhých, i meze školy obecné a měšťanské přehajících umístil. Omluva v předmluvě této věci se týkající nestačí. Rady (str. 3.), jak úkoly opravovati, nejsou sice nové, ani bezcenné, ale jest pochybno, může-li se učitel ve všem dle nich řídití. Zbytečně užívá spisovatel cizích slov; tak na př. jen na str. 5.: *appeovat*, *korrektor*, *revidoval*, *revise*, *superrevise*, *kardinalní*, *idealnost*, *methodikové* a *didaktické*, *korrektura*, *themata*. Bylo by lze doložití i z jiných statí. Na str. 6.: „Neustálenost českého pravopisu a stejná (?) sběhllost pravopisná jest také učitelstvu velikou závadou.“ Patrně tisková chyba; čti: *nestejná*. Na str. 7.: „Ovšem omezili jsme se v stati této pouze na dějepis a přírodopis.“ Proč? Tím stal se spis poněkud jednostranným. Právě sloh je ve škole středem nebo — chcete-li — kružnicí, a jednotlivé předměty učebné — žádný nevyjímajíc — poloměry, paprsky. Sloh nemá ani jediného předmětu učby školní pominouti. Úkoly v oddíle opisů se změnou času slovesného (str. 16.—18.) jsou ponejvíce nevhodny. Nevhodnou je též záměna v úkole „Všeho s měrou“ na str. 25. Podobně na více jiných místech. Velmi často zbytečně se užívá náměstky „to.“ Prameny jsou namnoze udány; koda, že ne všudy. Jen chváliti lze, že mezi články z dějin našeho národa zařaděny jsou též pěkné stati z dějin biblických. Na str. 65. v odstavci o příměru mluví se o něm, že jest vrcholem vyučovacím.“ Výrok tento není dosti přesný. Na str. 66.: delší příměry odbytí (!) se mohou také ústně. Úkoly „Slída“ (str. 72.) a „Soustava nerostů“ (str. 73.)

a mnohé jiné se pro školu obecnou a měšťanskou nehodí. Příkladů zeměpisných (str. 84—89.) i mohlo i mělo býti více. Na str. 237. navrhuje se pro učbu literatury na škole měšťanské „určitým jakýmsi (!) přesným pravidlem, které jsouc základní, bylo by zároveň všem společné“: 1. Promluvíme o všech vynikajících osobách a nejdůležitějších spisech všech tří věků literatury české, o něž se opírají a kolem nichž se kupí nejdůležitější spisovatelé a spisy neznámých spisovatelův a překladatelů.“ Toť přece, při nejmenším řečeno, upřílišeno. Na str. 240. zaměňují se pocíty s city. O písni (str. 242.) budeme k dětem jinak mluvit. Vůbec druhá část spisu „Učba literatury“ vzrostla bez potřeby tím, že zařazený jsou ukázky básní, pohádek atd., ač je každý učitel má ve mnohých jiných čítankách, ve slovesnosti, v poetikách atd. Tvary „o duchách,“ „o spiskách“ by se v jazykové knize neměly vyskytovat. Nauka o verších (str. 293. n.) není dosti přehledna. Lépe bylo by promluvit zvláště o verších časoměrných i o verších přízvučných. Na str. 297. odstavec za „6. Verše bez rýmu se nerývují...“ jest asi zbytečný. Na str. 310. čteme: „Nezapomeňme, kolik škvárů, třeba pedagogicky nezávadných, avšak slohové ceny velice chatrné, vévodí v našich žákovských knižnicích.“ Jsou tedy knihy chatrným slohem psané pedagogicky nezávadnými? Pravopisný přídavek není též naprosto bezcenný, ba dokud nebyly vydány mluvnické spisy, které na ten čas jsou pravidlem (normou) českého pravopisu, byl by tento přídavek mnohemu i vítaným. Ale po vydání dotčených spisů, zvláště Gebauerových, Bartošových, Bílého atd., pak slovníčku Pitrákova na základě spisů Gebauerových, nejen mohl, ale i měl slovníček tuto přidaný odpadnouti. Škoda nových zmatků. Přece na tečkách, klíčcích atd., ač jich nijak nepodceňujeme, nezávisí bohatství myšlenkové. Aby tedy byl učiněn sporům o takové věci konec, pišme všichni, jak radí Gebauer a Bartoš, i kdyby snad jiní s nimi nesouhlasili. Jmenovitě nepouštějme se pořád do nových a nových pravidel, jinak dopadnou tak, jako zde na str. 314. „Dlouží se z pravidla: 1. Každá kmenová samohláska jednoslabičných a dvojslabičných podstatných jmen v prvním pádě jednotného čísla.“ Je-li tomu tak?! Dokládáme, že jsme tuto poslední část spisu Kovářičkova jen místy prošli. Slovo po slově s dotčenými spisy srovnávati bylo by nejen pracné, ale i bezúčelné, hledíc ke skromným mezím této zprávy. Shrnujeme: Cena práce Kovářičkovy spočívá v bohaté snůšce úkolů.

Ve sv. 170. uveřejnil J. Vágner „Podrobné rozvrhy učiva pro školy jednotřídní.“ Kniha má 190 stran a stojí 3 k 60 h.

Spis tento je zajímavý pro každého učitele, v pravém slova smyslu potřebný pro učitelstvo škol jednotřídních, a poučný pro každého (též neučitele), kdo si školstva obecného všimá a všimati — má. Tabellární uspořádání bohaté látky učebné — ač na prvý pohled zdá se býti suchopárným, otevře oči každému, kdo práci učitele na škole jednotřídní bere na lehké vážky. Zpravodaj prohlédl pozorně většinu podrobných těchto rozvrhův a neváhá potvrditi pravdivost slov, jimiž pan spisovatel knihu končí, že totiž spis svůj uveřejňuje „s plným vědomím práce poctivé, svědomité — třeba ne bez chyby.“ Není ovšem ani možno, by se spis jeho každému učiteli hodil ve všem všudy, ale každý najde v něm pro každý předmět mnoho látky pěkně rozčleněné. Podrobný rozbor látky té vymyká se ovšem z rámce „Hlídky.“ — Rádi knihu vřele doporučujeme.

Živé stíny. Ballady, legendy a jiné básně *Ant. Klášterského*. V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček. Cena 40 kr.

Vavříny Nerudovy nedaly p. Klášterskému spáti. Ale činí-li dva totéž, není totéž: kde Neruda zpívá, tam verše p. Klášterského štěkají, kde Neruda vtipně laškuje, tam je p. Klášterský naivně nemotorný, kde Neruda pikantnost a frivolnost (Kristus u muziky) zakrývá aspoň snem, tam p. Klášterský neomaleně vypravuje rouhání. Číslo, ve kterých básník nechce býti humoristou, obstojí.

Kabinetní knihovna. Sv. 81. Kniha Sudiček. Básně *Jaroslava Vrchlického*. V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček. Cena 70 kr.

Pan Vrchlický vrací se požatým polem své poesie a sbírá v kytici klasy a klásky, verše dosud neuveřejněné, datující se od roku 1875. až 1895. Podává tu obraz celé své lyrické činnosti, obraz mnohem názornější a pravdivější než poskytuje jeho Anthologie. Je tu náš známý Vrchlický, celý, s harmoniemi i zlozvuky. Sbírká působí sympathicky svou intimností a tím, že se tu častěji ozývá básníková duše česká.

Sv. 80. *J. Zeyer*: Tři Legendy o Krucifixu. V Praze 1895. Cena 50 kr.

Známa jest s dostatek podstata i směr Zeyerovy tvorby literární, povědomo také, že plodný a neohrožený tento zastance romantismu v nuceně střízlivých našich poměrech literárních nejednou se zdarem sáhl do bohaté pokladnice vděčných motivů skýtaných náboženstvím, a že provedl ve příčině této práce, jimž byť ne pokaždé všestrannou cenu uměleckou, přece vždycky půvab a tajemnou jímavost přisouditi musí i nejsuchoparnější a nejneúprosnější třídič a oceňovatel souvěké duševní práce naší. „Tři Legendy o Krucifixu“ poskytují nové ukázky zpracování látky, související s náboženstvím, a to čerpané tentokrát z tajemných končin legendy křesťanské.

První práce „Inultus“ (Legenda pražská) odehrává se v Čechách asi dvacet let po osudné bitvě bělohorské. Děj připoután od počátku k osobě sochařky donny Flavie Santini z Milanu, která chtějíc vytvořiti mistrovské dílo celého svého života, Krista na kříži, studuje rysy trpící tváře umírajícího Spasitele nelidským až způsobem na snivém mladíku, Inultovi, jehož skoro při skončení díla svého, ač láskou k němu planouc, na kříži rozpjatého sama dýkou vraždí. Ubohý Inultus hozen do sklepa, dohotovený pak kříž, dílo opravdu mistrovské, přinesl umělkyni slávu nesmírnou a zlatý věnec. Málo však těší všecko to Flavii, „nevěstu mrtvoly,“ jak v záchvatu lítosti a bolu sama byla se pojmenovala. Káže věnec hoditi za usmrcenou svou láskou do sklepa a sama končí sebevraždou. Krásný kříž onen, umístěný na oltáři oratoria v paláci mocného tehdy v Čechách španělského šlechtice, utekl zázračně z tohoto domu hříchu a pýchy do kostela, navštěvovaného nejvíce zuboženou pražskou chudinou. Dojem z první této práce jest u porovnání s ostatními až příšerně rozrušující.

Číslo druhé, legenda toledská, nesoucí nápis „El Christo de La Luz,“ jevištěm má daleké Španěly, a souvisí obsahem svým se zázrakem, který se udál se sochou Spasitelovou, známou pode jménem „Krista Světlého.“ Hlavní osobou je učený a bohatý žid Abisaín, který takovou nenávistí plane proti křesťanům a kříži, že po zázračně zmařeném pokusu usmrtiti množství vyznavačů Kristových, líbajících nohu dotčené výše sochy Spasitelovy, vztekem nezkrotným zachvácen probodne tělo Ježíšovo na kříži visící. Výsledkem všeho jest krásně vyličené obrácení a přijetí na milost zmučeného Abisaína. Vypravování toto chová nejvíce milé a posvátné tajemnosti, některá pak místa půvabem své poesie mysl čtoucího až překonávají.

„Samko Pták,“ legenda slovenská, odehrává se na milém, ale zuboženém Slovensku uherském. Samko, prosté dítě přírody, vyrván násilím z rodiště svého a odvečen surově zároveň s jinými nešťastníky k pracnému budování hradu cizinci vetřelci, po strastiplných, nadlidských až námabách a strádáních podivným řízením najde útulku v klášteře, kde odměnou za vše utrpení a čistou prostotu duše dostane se mu zázračného obcování s Kristem Spasitelem, jehož podobu na kříži byl v zapadlé kobce klášterní našel a v naivní dobrotě ozdobil a opatroval. S osobou Samkovou dochází zároveň soustrastného vzpomnutí a dovedného vyličení i ubohý stav celého lidu slovenského. „Trnitá byla cesta moje, ale došel, došel jsem po ní nebes!“ říkával omilostněný a šťastný potom Samko sám k sobě. — Kéž by to dle celé souvislosti příběhu bylo také šťastným proroctvím básníkovým o trpících našich bratřích pod Tatrami! Legenda tato v celosti své obsahuje asi nejvíce žvlů klidné a prosté poesie, a jest z probírané sbírky prací nejutěšenější. Okolnost naposled zvláště vytčena dodává nad to celému vypravování i jakési časové důležitosti a zajímavosti pro nás bez odporu zvýšené.

Spisovatel upřímně a dle pravdy sám vyjádřil se o směru prací svých, když promluvil o svých čtenářích, že jsou to „nejspíše lidé jemu podobní, kteří rádi se přebírají ve starých kronikách, a co děti rádi naslouchali pohádkám, lidé, jimž z toho něco neurčitého, smrákavě sladkého a přece teskného, jako nostalgické po tom, co zde není, v srdci zůstalo, něco, co s nimi sedí, když se venku šere, a jen oheň svítí, co v hustém lese vedle nich kráčí, hvězdami jako očima se na ně dívá, co konejšivě v jejich žal a snivě v jejich radost se mísí a slavně k nim mluví v samotáč.“ Těchto několik slov vlastního přiznání básníkovy stůž na konci těchto upozorňujících řádků, místo nějakého širšího rozboru, třídění nebo dokonce celé řady soustavně rozvržených výtek, které bohužel omrzelé sudičství poměrů našich nejspíše a nejvíce mívá na snadě. Práce probírané vyšších nějakých nároků činiti se nezdají, pohoršlivého dle skromného soudu našeho snad ani nejtuzší horlivec v nich nenajde, ve směru pak slovy samého jich původce naznačeném, jako výtvor duše pro krásu a jemnou poesii nadšené připraví upřímnému a nepředpojatému příteli literatury jistě požitek osvěžující a klidný. A toť tuším ne poslední příznak a svědectví, že v práci uložena jest opravdu skvoucí jiskra poesie skutečné i umění pravého.

Sv. 82. Ze zápisů phil. stud. Filipa Kořínka. III. Chamradina. V Praze 1895. Str. 231. Cena 70 kr.

„Chamradinou“ zove pokleslý Kobosil, syn vlastence a Němky, veškery naše podniky vlastenecké. Tak „vysazuje si filosofickými stromečky cestičku“ k odrodilství, ačkoli v mnohé věci má pravdu, když káže střízlivost a věrné plnění všedních povinností občanských. Sám ovšem toho vzorem není. Děj povídky je chudičký, životopis z počátku trochu unavuje, právě jako to neustalé omílání tébož themata, jež nemnoho cenným horováním protivníka Kobosilova k řešení se mnoho nepřibližuje. Rodinný život Kobosilův, trudný a bídný, vyličen obratně. V lidových knihovnách bude zajímatí knížka sečtější čtenáře, jen že je trochu drahá. V úpravě „Kabinetní K.“ nemá p. vydavatel štěstí.

Č. 84. *E. Jelínek*: Nahodilosti. Křídové rysy. 1895. Str. 82.
Cena 30 kr.

Řada aforismův a podobenství o životě společenském a národním, doma i v cizině. Jsou tu některé pěkné příběhy a myšlenky, snad i duchaplné, ale některé měly rozhodně zůstatí ve stolku; nad takovými drobnůstkami, které by jinak ve větším celku ušly pozornosti, zbystří člověk mimovolně zrak, jsou-li pravé a cenné, a nerád se setkává se všedností. Jinak ale jest si přátí, aby tento druh písemnictví více se u nás pěstoval.

Salonní Bibliotheka. Č. 93. *E. Jelínek*: Pro společnost. Novellistické kapitoly. Str. 146.

Povídka demonstrační, ideálními snahami vlasteneckými diktovaná, pěkně psaná, plynne a sladce se čtoucí. Vlastenka Holubovská vnese do lhostejné rodiny Křižanovských ducha vlasteneckého, pořádá salonní večírky, jakožto hodná macecha uchrání dceru muže svého od záletů lehkomyšlného hejska a uchová jí jinochu vlasteneckému.

Jak obyčejně, pronesl tu p. Jelínek některé ze svých vlasteneckých tužeb, o odnárodňování, o našich salonech atd. Nešlo mu o skutečný děj, ani o napodobené postavy, jako spíše o znázornění ideí společenských a vlasteneckých. Proto nad některými obraty děje zavrtíme hlavou, tak jako nad některou jednostranností povahopisu, ba ani ty nadšené hovory nám vždycky nepůjdou k duhu, ale i přes to si oblíbíme novou ukázkou ze starých těch známých vlasteneckých povídek, zvláště když nám bylo spolknouti několik socio- a pathologických analys povídkových.

Romanová knihovna „Světozora.“ Sv. 35. Námořník. Napsal *Pierre Loti*. Přeložil *Dr. J. Guth*. V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček. Str. 128. Cena 32 kr.

Zmařený život. Věčný nápadník kapitanství ožebračí nechutí ke studiím příbuzné, slouží za obyčejného námořníka, má také dobrodružství, až konečně nezdravou službou schvácen zahyne na moři, očekáván ubohou matkou a nevěstou.

Těžkopádný, stísněný sloh Lotiho hodí se sice k obsahu, znázorňuje netečnost hrdinovu, ale časem přece unavuje. U nás sotva se bude kniha líbiti.

Sv. 36. *A. E. Zarin*: Osudné setkání. Z ruštiny přel. *F. J. Matěcha*. Str. 157.

Úředník v ministerstvu pojal za choť starší, ale velice ho milující dívku, jež nebyla mu rovna vzděláním, nechápala ho. Úředník jsa povahy zlobivé často ji urážel, vytýkal, že je hloupá. Tu setkal se s mladou dívkou, plnou života, zamiloval se do ní, ovšem zamlčel, že je ženat. K milující ženě, jež pozoruje, že jí nemiluje, chová jen útrpnost, ale opustiti jí přece nechce. Byl v těžkém postavení i vzal si život, myslé, že tak manželku zbaví muk žárlivosti, milované pak dívce poskytne příležitost, aby neohlížejíc se na něj, vzala si hodného, ji milujícího Korsova. — Děj je dosti poutavý, napínavý, charakteristika osob případná. Bílé pleti poněkud přísládlý ton se zalíbí.

Sv. 37. Modrá krev. Roman *Marie Rodziewiczovny*. Z polštiny přeložil *Jos. Koněrza*. Str. 320. Cena 80 kr.

Nepěkný obraz rozvinuje spisovatelka, jistě věci znalá, o společnosti šlechtické, o její nemravnosti, škrobenosti a nehospodárnosti. Hrdina romanu našeho mesalliancí vyloučil se ze společnosti té, za to však jí vyléčen za ideal lidumila, snad až příliš ideálně kresleného. Též postava rádce jeho trpí nadsázkami. Děj jest napínavý, skoro sensační, vypravování dosti plynulé. V knihovnách lidových bude se kniha hoditi čtenářům vyspělejším.

Moderní knihy. *M. Prévost*: Polopanny. Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1895. Str. 340.

U díla toho setkali se dva moralisté: spisovatel v předmluvě a nakladatel českého vydání v prospektech. Je mi vždy jaksi nevolno, slyším-li nakladatele moralisovati... Spisovatel M. Prévost, také činitel hnutí novokřesťanského, by se mně již více líbil, kdyby byl napsal jen tuhle předmluvu k „*Les Demi-Vierges*“ a díla samého nechal. Chce jím bojovati proti kažení děvčat ve společnosti, proti flirtu, předčasné znalosti „života“ atd. A skutečně vede péro své tak rázně, že se zabodává hluboko do citu čtenářova, ale jsem přesvědčen, že spíše ho poraní než vyléčí. Kniha jest rozhodně kluzká, byť úmysl byl sebe lepší.

U nás prý se jí chopila kromě p. Vilímka také „*Vzdělávací Bibliotheka*.“ Jistě také z pouhopouhé snahy umravňovací...

Knihovna „Besed lidu.“ Č. 36. Tři španělské povídky. Přeložil *Alfred Pělichart*. V Praze 1895. Nakl. J. Otto. Str. 47. Cena 6 kr.

Santiago, slepec od narození, měl bratra v Americe, jenž však nedával o sobě zpráv. Slepec naučil se hudbě a tak dobýval si chleba. Později však upadl do veliké bídy, zpíval na ulici a trpěl hlad. Hladem klesl i u jedné zahrady. V tom chopil jej kdosi za rámě, vedl jej s sebou, představil se mu jako jeho americký bratr, odvedl jej do svého bytu, ke své rodině atd. a — ráno našli strážníci u zahrady slepce zmrzlého, — vše bylo jen snem! Tož obsah první povídky: „*Ptáče ve sněhu*“ od Armanda Palacia Valdésa. Autor, rodem z Asturie, hlásí se k naturalistům, někdy však jen z polovice, někdy i s notným omezením. Je podrobným a pozorným pozorovatelem skutečnosti, trochu filosofem a humoristou, nepřítelem zákulisnictví a pletichářství, ba, někdy až příliš jednoduchým, psychologem a malířem vnější přírody. Prvním jeho novellistickým pokusem jest „*El señorito Octavio, novela sin pensamiento transcendental*“ (Madrid 1881). Dílo jeho „*María y Marta*“ (Barcelona 1883) staví před nás zápas mezi idealismem ctnosti a konvencencemi praktického života, mezi panenskostí náboženskou a lidskou láskou, zobrazenými v obou rekyních romanu. Nelze popřít, že Palacio Valdés při podobě Marie upadl ve veliké chyby, nevyhnutelné pro laiky vesměs (hůře ještě, jsou-li nevěrci), kteří chtějí vniknouti až do svatyně mysticismu; chválí jest při něm, že se vyhnul aspoň bezbožným karikaturám. Původně pěstoval kritiku. V jeho „*Los oradores del Ateneo*“ (Madrid 1878), „*Los novelistas españoles*“ (rovněž), „*Nuevo viaje al Parnaso*“ (M. 1879) a „*La literatura en 1881*“ je viděti

jemnost taktu, ironickou delikatnost, vkus úpravný, které by ještě více vynikly, kdyby byly prosty strannických předsudků. Předmluva k „La hermana de San Sulpicio“ (Sestra sv. Sulpicia) obsahuje zcela původní myšlenky o kráse a umění, vadné sice, avšak vytvořené duchem pozorujícím, jenž pracuje sám ze sebe. — Druhé číslo „Nový dům“ četli jsme již kdysi ve „Hlasu národa.“ Je to humoreska vyňatá ze sbírky krátkých vypravování (narraciones cortas) známého Carla Frontaury pod názvem: „Blanco y negro.“ — Třetí číslo od Zahonera líčí nám kohoutí kariéru.

Č. 40. Kníže *Dm. Golícyn-Muravlin*: Nevěsta. Novella. Z ruštiny přeložila *A. Šlechtová*. Str. 48.

Kníže Golícyn-Muravlin zná dobře vznešenou společnost petrohradskou i nakreslil několik zajímavých typů ze společnosti této. Zde sebevědomý otec chce provdati blouznivou, sotva z ústavu vyšlou dceru za boháče. V Emži, kamž zajel se léčit, najde hraběte, slepého na jedno oko a kulhajícího, ale jinak dosti slušného. Toho vyhlédne za ženicha pro dceru, již hrabě se líbí. Když však otec zví, že hrabě je skoro na mizině, odřekne za dceru hraběti. Dcera se zlobí, že s ní tak nakládají, ale brzy vystřízliví a uzná, že si musí hledati ženicha bohatého. — Jak viděti, je to všední příběh, zpracování jeho ničím nevyniká nad prostřednost.

Okénka do srdéčka. Povídky z Valašska a ze Slovenska. Českým dětem vypravuje *Vilma Sokolová*. V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček. Str. 79.

Čtyři povídky z valašské a slovenské chudoby, ale chudoby poctivé a pracovitě, jež konečně dochází štěstí a odměny. Obsah jest nezávadný a byl by dětem vhodný, kdyby nebyl podán tak bombasticky a přeládlé; myslím ostatně, že by českým dětem bylo lépe poslouženo vypravováním trochu věcnějším o životě dětí valašských a slovenských, než příběhy pohádkovými.

Knihovna „Malého čtenáře.“ Seš. 1.—3. po 8 kr. *K. V. Rais*: V záři minulosti. Básně pro dospělejší mládež. V Praze 1895. Nakl. J. Vilímek. Str. 95.

K. Rais jest jedním z nejoblíbenějších a také nejlepších spisovatelů pro mládež. Také přítomná sbírka výpravných a lyrických básniček těšiti se bude oblíbě dospělejší mládeže. Verš *Raisův* je plynňý, hladký, vypravování prosté, bez oněch frasí, jakých plny bývají básně, věnované naší minulosti. Sbírčku tuto rádi doporučujeme pro školní knihovny.

Sbírka ušlechtilých spisů pro mládež. Pořádá *B. L. Tyšler*. Č. 6. Výbor básní *Ad. Heyduka*. V Písku 1895. Nakl. *Jar. Burian*.

Myšlenka výboru jest chvályhodna. Snad mohlo tu býti více ukázek ze starších básní lyrických.

Č. 10. Příhody ztraceného hochá. Povídka od *A. R. Husové*.

Ztratil se jim v New-Yorku, když se stěhovali za bohatým strýčkem. Měl zvláštní štěstí v zachraňování života a stal se proto velikým pánem; na štěstí bylo to — v Americe. Závadného v povídce není nic, ale přece myslím, že stálou fantastikou takovou se děti kazí. — Spisovatelka místy chybuje proti mluvnicki.

Sbírka spisů pro mládež. V Praze 1895. Nakl. F. Bačkovský. Č. 10. *F. J. Andrlík*: Zápisník Václava Čecha, žáka páté třídy. Str. 194. Cena 1 zl.

Nehledě k formě zápisníku, jež nevím, je-li vhodně volena, jest knížka zajímavá i poučná hojným a rozmanitým obsahem ze života dětského, z dějin a z přírody.

O sbírce této budiž vůbec podotčeno, že je drahá. Srv. na př. otisky spisů B. Němcové. Pan nakladatel neměl by otiskovati oznámení na listech, náležejících ke knihám samým a ještě to stránkovati; to znešvařuje úpravu jinak slušnou.

Č. 12. *V. Lužická*: Babiččiny loutky. Str. 96. Cena 50 kr.

Babička vypravuje vnučkám příběhy, které se jí staly s jejími loutkami; v povídkách těch vpleteny mravoučné pravdy. — Obsah je pěkný, sloh místy nedětský, přesládlý.

Č. 16. *Božena Němcová*: Tři pohádky. Str. 93. Cena 50 kr.

Nakl. vybral tři pohádky (Jak Jaromír k štěstí přišel, O Marišce, O Popelce), které se mu zdály vhodné pro mládež, někde je poopraviv.

Č. 17. *B. Němcová*: Pan učitel. Str. 38. Cena 25 kr.

Známa povídka nezapomenutelné Němcové o hodném panu učiteli, pro mládež upravená.

Č. 18. *F. J. Andrlík*: Srdci a rozumu. Str. 55. Cena 30 kr.

Šest slušných mravoučných povídek. Trochu více pravděpodobnosti by místy neškodilo.

Urbánkova Ústřední knihovna pro českou mládež. Č. 81.—84. *Zápisky moudré mouchy*. Napsal *F. Zahajkiewicz*. Z polského přel. *F. H. Čáslavský*. V Praze 1895. Nakl. Fr. A. Urbánek. Str. 140. Cena 80 h.

V knize této dosti zajímavě vypravuje „moudrá moucha“ svojí společnosti o všelichem, o kávě, čaji, o knihtiskařství, papíru a pod. věcech. Mluva je prostá. Hloupý a nemístný je vtip o „panáčcích“ na str. 7.—8.

Vilímkova Knihovna mládeže dospívající. Hrdinná srdce. Povídka *P. Maela*. Přeložil *Fr. S. Procházka*. V Praze roku ? Str. 184.

Robinsonada bratra a sestry, zmírněná tím, že našli přece nějaké zásoby a zbraně, jsouce pak vzdělání, dovedli se snáze protlouci. Poutavé vypravování čte se pěkně.

Horymír Neumětelský. Od *Žofie Podlipské*. V Praze roku ? Nakl. A. Storch. Str. 87. Cena 1 zl. 20 kr.

Skvostně vypravená, ač i tak trochu drahá knížka vypravuje známé příběhy Horymírovy; použito některých zpráv Rukopisu Kr. a jiných, aby životopisný obrázek nabyl více obsažnosti.

Podlipská není spisovatelka pro mládež: vadí jí pathos a přeplněnost. V této knížce kromě toho i v obsahu jest jakási naivní zanícenost pro staročeské bohy proti křesťanství příliš okázale vyjádřena.

Hlasy katolického spolku tiskového. R. 1895. C. 2a: Život bl. Jana La Salle. Dle vlastiny zpracoval *Fr. Janda*. — Č. 2b: Jiná krev. Obrázek od *Bohumila Brodského*. Str. 176 a 69. Cena 60 kr.

Pěkný životopis zakladatele bratrstva školních bratří († 1719) bude čten s prospěchem. U předpojatých mohl by vyvrátiti mnohý předsudek proti bratrstvu, založenému nikoli proti osobám a stavu, nýbrž proti nedostatkům a chybné soustavě.

V obrázku Brodského proveden barvami trochu ostrými boj dvou stran v obci: staré, poctivé a zbožné (aspoň v jednom zástupci), s novou pokrokovou, lhostejnou k náboženství. Hmotný i mravní úpadek této, která na čas zvítězila, vyčistí obec a přivede hrdinu strany k rozumu. Svatba jest ovšem také při tom. Obrázek chce býti více poučný než belletristický. Sloh mohl býti tu a tam poopraven.

Č. 3a: Můj národ. Dějepisná povídka od *Al. Dostála*. — Č. 3b: Zmařený život. Vypravuje *J. N. Ráž*. Str. 61 a 64. Cena 40 kr.

V první povídce Karel IV. vystupuje v proudu svých podniků na zvelebení Prahy, při čemž má také příležitost, pomoci párku z rozvaděných rodin ke svatbě. Myslím, že tento způsob dějepisné povídky jak obsahem tak slohem jest venkoncem pochybený.

Druhá povídka zasahuje trochu do života, ač není prosta nepravdivé romantiky. Manželství bez lásky, smrt upracované manželky, nový nešťastný sňatek a konečně v bídě útulek u odstrčené dcery. Obraz je dosti pochmurný; vypravováno však dosti obratně, byť i ne všude pravděpodobně.

Ottova Laciná Knihovna. Č. 131. Lopota. Pohorské obrazy. Napsal *K. V. Rais*. V Praze 1895. Nakl. J. Otto. Str. 399.

Dvě povídky: „Když se připozdívá“ a „Odstrčený.“ Pod oním bezvýznamným názvem podány příběhy pohorských rodin, jejichž potomkům dostalo se údělu „panského,“ jako jest na př. služba ve Vídni. Je to známá bída, jejížto staffaži jsou: zkažené panenství, krádeže, defraudace, bída, vyssávání rodičů. — Druhý obrázek líčí život odstrčeného člena zámožné rodiny, mrzáka, když se tam zeť přiznání: otročiti do úpadu a býti odstrkován. Někde snad nanese příliš temné barvy, ale i taková skutečnost se vyskytne.

Raisovy knihy dobývají si většinou veliké obliby mezi lidem, a právem. Příběhy prosté, ale sympathické, charakteristika pěkná, vše prohráto upřímným soucitem. Někde se však člověku zdá, jakoby spis. některý motiv příliš na široko rozdupával v planém přemítání a nářku.

České spisy pro mládež. Č. 44. Nejmladší syn. Povídka od *Ž. Podlipské*. V Praze 1895. Nakl. A. Storch syn. Str. 103. Cena 1 k. 80 h.

„Nejmladší syn“ chudé vdovy, jenž se narodil právě v době, kdy otec v továrně přišel k úrazu, byl podivuhodným dítkem; přinesl štěstí do rozvaděné rodiny. Nejstaršího bratra, sobce a lakomce tvrdého srdce, přiměl láskou a vlídností i sebeobětavostí, že nabyv sám výhrou velikého jmění, pomohl celé rodině, i zpustilým bratrům i matce i poloblbnému bratru,

nadaného pak nejmladšího bratra dal na studie. Je to všecko pěkné, ale nepřirozené, strojené, není v tom pravdy života. Citlivostí až překypuje vypravování. Mládež ovšem se takovou četbou nezkazí, ale pojmu o životě nenabude.

Bibliotheka mládeže. Seš. 8. Světlo v temnotách duševních. Řada obrazů z nejtrudnějších osudů lidských. Napsal *R. J. Kronbauer*. V Praze 1895. Nákl. Cyrillo-Methodějského knihkupectví.

„Jeden účel tanul mně při sepisování těchto příběhů zvlášť na mysli. . . tak málo soucitu našel jsem k těm ubohým (choromyslným)! Mnohdy tak se na ty nešťastné díváme jako na nějaké zlosyny v žalářích, a to jen proto, že musí trávit život svůj — za mřížemi. A přece valná většina mezi nimi bez viny přišla do těch končin, odkud bohužel tak málokdy bývá návratu. Do těch zmatených a zvrácených pojmův a náhledů rád bych touto knížkou přivedl trochu světla, poněkud více porozumění, lásky a soucitu. To je můj účel. . .“ Slova tato čteme v nejasném a strojeném úvodě. Spis. tedy chce, abychom se na nešťastné choromyslné nedívali jako na nějaké zlosyny, chce nás přesvědčiti, že většina z nich přichází do bláznince bez viny. Několik řádek výše však napsal: „. . .jednak životní nevázanost a všelijaká pokročilost (!?) ve všech možných směrech není jednou z posledních těch příčin, proč čísla choromyslných rok od roku stoupají.“

A by do našich „zmatených a zvrácených pojmů přivedl trochu světla,“ vypravuje o sedláku Václavu Holdanovi, který ukrutnou smrtí sprovodil lesního Auerhahna se světa a výčitkami svědomí připraven byl o rozum. Knížkou nepodáno žádné „světlo.“ Holdan byl zlosyn a vlastní vinou dostal se do bláznince. Spisovatel přišel zrovna k opačnému výsledku, než jaký měl na cíli: povídka podpírá lidovou víru, že utrpení, neštěstí, všeobecně každé neštěstí, je následkem vin spáchaných a trest Boží. Spisovatel chce přivoditi více lásky a soucitu, ale jest ethicky jednostranný. Lesní Auerhahn dopadl Holdana v lese při pytláctví a dal ho svými hajnými nemilosrdně zbítí, že ztratil vědomí a zůstal v mrákotách a v krvi v lese ležeti. Za tuto surovou exekuci přijali hajní i lesní od majetníka panství odměnu. Oč byl horší čin Holdanův, který lesního z pomsty umučil, než Auerhahnův, který Holdana k smrti ztrestal a dal se za to odměniti. Spisovatel však shrnuje jedině a všecken mravní odpor k činu Holdanovu, kdežto čin Auerhahnův nechává v jasném světle, jako spravedlivý trest za pytláctví. Aby kontrastem špatnost Holdanova vynikla, líčí se lesní jako muž velice hodný a přece surovost jeho byla příčinou pomsty pytlákovy. — Knížka do našich „zmatených a zvrácených“ a nevím ještě jakých pojmův o choromyslných nepřináší žádného světla. Holdan je stále líčen tak, že soucit čtenáře od něho spíše se odvrací. Je zpyšnělý sedlák, kynický neznaobh, který své dítě nechtěl dát ani pokřtiti, surovec a pytlák. Trest, který Holdana stihne, čtenáře spíše usmíruje, cit spravedlnosti se upokojuje, a to silně, že pro soucit zbývá tu již málo místa. — Povídka, nebo jak spisovatel praví, „řada obrazů,“ přetržena je pojednou dlouhým (str. 202.—261.) líčením a popisem života v ústavu pro choromyslné. Zájem čtenářův pro nit vypravování valně je tím ztracen. Více méně anekdotní líčení osudů jednotlivých bláznů nepovznáší čtenáře, ani ho mnoho nepřivádí k soucitu. Myslím, že povídka p. Kronbauerova nebyla psána pro mládež, nasvědčuje tomu úvod její,

výrazy slohové a celá koncepce. Pan Kronbauer zabloudil do literatury pro mládež, a to s dílkem nepodařeným. Snad zde hledal útulek proti útokům kritiky, jako ho našel p. Hrdina, pí. Lužická a jiní.

Seš. 11. Pětifrank. Putování Kamarádovo. Obě povídky přeložila z franciny *B. Pazderníková*.

V první povídce vypravuje se o malém vyučenci kominickém, Jakubu Morlotovi, který přišel do Paříže za výdělkem. Z kominíka stal se pak obchodník. Počátkem štěstí malého Jakuba byl v smetí nalezený pětifrank. — V povídce druhé líčí se osudy psa Kamaráda, který vydal se do světa hledat svého nerozlučného soudruha, malého Karlíka, synka mlynářova, potulnými komedianty ukradeného. — Obě povídky zamlouvají se pěknou, okázale nevystřkovanou tendencí a živým, poutavým líčením. Možno je jako dobrou četbu dětem doporučiti.

První Moravská obrázková knihovna pro českou mládež. Pořádá J. Soukal. R. VI. č. 12. a 13. V jařmu nepřátelském. Povídka z dějin moravských. Napsal *J. Soukal*. — R. VII. č. 1. a 2. Páni a vladykové. Histor. povídka z konce 14. století. Napsal *J. Soukal*. Illustroval K. L. Thuma. Nakl. Šašek a Frgal ve Velkém Meziříčí.

Děj první povídky vzat z doby osvobození Moravy od Maďarů Břetislavem I., druhá líčí panské rozmišky a půtky ku konci 14. věku. V lokaci literární produkce znamenají obě povídky stupeň velice primitivní. Jsou tu všechny vlastnosti začátečnických pokusův. Určitost historická, ovzduší doby nejsou tu zachyceny ani v nejmenším. S malými změnami mohl by děj odehrát se o sto let dříve, jako o sto let později. Konstrukce dějová porížena podle osvědčené stereotypní šablony: dobro zvítězí a zlo prohraje; na př. loupežníci se pochytají a odpraví.

R. VI. č. 9., 10. a 11. Perla a jiné povídky. Napsal *K. J. Zákoucký*.

„Perla“ je typ povídek t. zv. mravoučných. Dají se tu demonstrovati všechny jejich společné rysy, od téže bezduché koncepční manýry až do posledních drobtů téhož materialu, týchž slovních obrátů, zásoby výrazův a známých obrazů. Pod silnou, houževnatou vrstvou mravoučné tendence najdete tutéž dřevěnou konstrukci uvnitř, kteráž je surrogatem živé duše. Pan Zákoucký, jako jiní spisovatelé pro mládež, nepostřehuje život bezprostřední, život skutečný, odkoukává prostě, co napsali jiní a pracuje jako jiní. Prameny, podmínky jeho tvoření nejsou ve skutečnosti, ale v knihách. Co líčí, je vyšeptalý, vypařený život knihový, papírový, ale žádné živé umění, které by se hluboce tisklo do měkké duše dětské. Jednající osoby mají dřevěné ruce i nohy a dřevěné pohyby. Mluví jako automaty a v samých mravoučných sentencích. Jak mluví Maruška, mluví moralista a ne dítě; je to až odporno čísti. Zde nic nevyplývá z povahy věcí, ale vše jest úsilně nastrojeno a přistrojeno. Dá se zrovna hmatati, jak jsou jednotlivé osoby a situace mechanicky vystřihány a k sobě beze všeho vnitřního spojení nalepeny. Pan továrník Mařocha a jeho paní vzorové šlechtnosti, zvláště k chudým a k dělnictvu. „Továrník staral se o své dělníky otcovsk y. Nikdo si nenařikal a nařikati nemohl. Byl jim

pan Mařocha spíše dobrodincem než představeným. Nezapomínal jich ani tehdy, když churavost upoutala je na lůžko. Navštěvoval je a právě tak se o ně staral, jakoby pracovali v jeho továrně.“ Podobně jeho paní. Z povídky se dovídáme, že ujala se chudé nemocné Novákové a přijala její dcerušku Marušku do domu. V tomto ovzduší dobročinnosti, lásky k chudému, trpícímu bližnímu, prostoty a soucitu vyrůstá malá továrníkova Blaženka, vychovávaná otcem i matkou co nejpečlivěji, nejsvědomitěji, zvláště matkou, která chtěla, „aby dítě její nikým nepohrdalo.“ Každý očekává, že v dítěti uzří obraz hodných rodičů, jejich stálého příkladu a vzorného vychování. Chyba lávky! Spisovatel potřeboval nehodnou Blaženku, pyšnou, chudými pohrdající. Proto jí klade do úst okázalé a zlostné výroky pohrdání, pyšné odkazování se na vlastní veliké jmění. Dítě, které na počátku povídky si hraje ještě s pannou, ji strojí a s ní rozmlouvá, mluví krátce potom o pokorenění, že musí mít za společníci chudou Marušku, mluví o snižování se k chudým. „Nemáme-li dosti peněz, abychom nemusily se k chudým snižovati?“ Spisovatel ustrojuje jistá fakta v povídku nikoliv jak mohou býti, nýbrž jak on právě potřebuje. Protože bez pyšné, pohrdavé Blaženky nebylo by „Perly“, protože nebylo by koho potrestati a polepšiti, musí Blaženka býti hodně pyšnou a pohrdavou, ať to odporuje pravděpodobnosti sebe více. Takovou raffinovanost, jakou líčí spis. u Blaženky a její sestřenice Irmy, shledáváme jen u dětí nanejvýše prohnáných a vyspělých, ale spisovatel potřeboval toho, aby mohly ukrást jehlici s perlou, jehlici pečlivě uschovanou a bedlivě střeženou. Tak bych mohl dále pokračovati, kdybych nebyl poután úzkým prostorem místa. Zkrátka: pravděpodobnost psychologická a jiná jsou panu Zákouckému vzdálené pojmy. A material „Perly“? V kolika dětských povídkách byl již na výstrahu ztrátou jmění potrestán člověk pyšný, polepšen a obrácen, a přinucen bráti dobrodiní z rukou těch, kterými kdysi pohrdal? Kolikrát četli jste již doslova podobné dialogy, jako na př. na str. 55.: „Potkalo vás snad neštěstí?“ — „Ba potkalo! Nemám slov, abych dovedla je vylíčiti!“ — „Probůh mluďte! Svými slovy mě lekáte!“ Atd. Panu Zákouckému chybí všechny podmínky k uměleckému tvoření. Co tvoří on a 99% českých spisovatelů pro děti, jsou jen líčení falešného, vylhaného, umělkovaně konstruovaného světa. Umělkování a naběhlé tendence. Do říše těchto literatů nesestoupí, neponíží se skutečný talent, skutečný umělec. Každý se bojí, aby se touto společností neprofanoval a nekompromitoval. Proto česká literatura dětská je tak hluboko pod uměním, pod skutečným uměním, které by živilo hlavu a srdce naší mládeže.

Zpěvy při čelnějších svatých obřadech církevních. Sestavil *O. Studnička*, c. k. učitel při trestnici v Plzni. V Praze 1896. Nákl. Cyrillo-Methodějské tiskárny. Díl I. Str. 272. Cena 4 zl.

I. díl obsahuje zpěvy k obřadům, které v roce církevním pravidelně se konají, II. díl bude obsahovati zpěvy k obřadům příležitostně se vyskytujícím. Dle zcela správného předpokladu páně sestavovatelova potřebí obřadům samým dobře rozuměti, s nimi cítiti, aby příslušné zpěvy choralní

byly dobře provedeny; jinak je to mechanické, nesnesitelné odsekávání not. Porozumění to chtěl p. sestavovatel usnadnit, i podal dílo velmi pečlivě uspořádané, velmi záslužné, které zvláště venkovským kůrům přijde zajisté vhod. Opíraje se o spolehlivé prameny, jak dosud jsou obvyklé, hleděl si co největší přesnosti zpěvu i textu.

Nesnáz ovšem zůstane i dále s liturgickou řečí latinskou, kterou někteří zbytečně rozšiřují i na pobožnosti, kde předepsána není. (Pan sestavovatel praví, že liturgická řeč latinská „jest neméně než melodie darem Ducha svatého“; toho bych neřekl!!) Bez porozumění textu aspoň částečného nelze choralu dobře přednáseti. Věc ta by měla být pro naše krajiny definitivně vyřízena, jednak aby jednotlivci nepřicházeli ve spor se svým svědomím, jednak aby nebylo zbytečného jitrění; snad by tu autoritativně učiněny byly nezbytným okolnostem jisté prospěšné ústupky a úlevy, zvláště když poklad domácího nábožného zpěvu našeho je tak bohatý. Jinak jest nebezpečí, že pro slupku se bude zapomínati na jádro!

Z belletrie vlašské. *Gabriele d'Annunzia* „Le Vergini delle Rocce“ (roman) rozpoutaly pravý boj v literárních kruzích italských, pokud o tom víme z různých listů. Jedna strana vychvaluje do pátého nebe spisovatele, druhá zase nemůže mu přijíti ani na pravé jméno. Ano, někteří kritikové, nadšení ctitelé d'Annunziiovi, nazvali ty, kteří by práci té nerozuměli, „eunuchy.“ Ze zvědavosti objednali jsme si knihu, a přečetše ji, s bolestí vyznatí musíme, že také nevíme, co vlastně autor knihou tou chtěl říci. Aby nám snad nebylo něco přisuzováno, co nám ani ve snu nenapadá, vytýkáme hned, že „lascivnosti“ v knize té není, ale za to mlhavosti až plno. Všecky osoby jako by ani z tohoto světa nebyly. Autor patrně chtěl proti sobě postavití skvělou a velkolepou minulost a — mrzkost a malichernost nynějšího světa farizejského. A věru stránky ty také náleží k nejlepším z celé knihy. Tu máte v nejstručnější krátkosti děj: Na zámku v horách ztraceném živoří a schází den ode dne stará rodina knížecí. Hlava rodiny, miláček posledního Bourbona, oplakává minulosti, kněžna ze samých vzpomínek na ty doby sešílí, a synové (2) a tři dcery (Le Vergini delle Rocce) vadnou smutně. Pojednou přichází tam jako vánek moderního života Claudio Cantelmo, jenž však brzičko podléhá také té „aristokratické nostalgii“ a upadá do lásky jedné z „Panen.“ — Možná, kdyby autor nebyl zůstal státi v půli cesty ve směru, kterým se nese hnutí novokřesťanské, — proto také otec jeho Melchior de Vogüé chvalo zpěvy o tom romanu napsal, — možná, že by byl napsal své „mistrovské“ dílo, ale takto nespátřujeme v té práci ještě jeho „chef d'oeuvre,“ ač upřímně vítáme, že spisovatel neuznává těch dithyrambů na naši společnost, jako většina italských spisovatelů.

Giosuè Carducci vydal s titulem „Lecture del risorgimento“ u Zanichelliho v Bologni jakýsi druh anthologie vlastenecké a národní, obsahující nejkrásnější věci, jež vznikly z nadšení nad osvobozením Italie. Předmluva básníková obsahuje v stručnosti spoustu dat a fakt.

Ant. Giulio Barrili vydal kromě romanu „Il prato maledetto“ (Prokletá louka), jenž se vyznačuje jako všechny práce jeho elegantní formou, též

zápisky a vzpomínky svoje: „Con Garibaldi alle porte di Roma.“ Kniha ta obsahuje plno anekdot, črt a příběhů ze života spisovatelova a jiných, kteří od r. 1859. následovali Garibaldiho v jeho válečné výpravě, jež se konečně u Mentany skončila. Vypravováno vše zajímavě a poutavě, ale oč by skvostnější to bylo, kdyby péro Barriliho bylo pérem věřícího!

Luigi Pirandello, jenž r. 1889. vydal sbírku básní „Mal giocondo,“ z níž už tehdy přes četné reminiscence a nápodobeniny Carducciho a jiných moderních básníků vyznívaly tony jeho vlastní, dávající tušiti v něm skutečného básníka, uveřejnil teď novou sbírku: „Elegie Renane.“ Náměty k nim podal mu pobyt několikaletní v Německu v okolí Rýnu, odtud také název. Elegie ty při své klassiční intonaci a slavnostnosti čtou se lehce a plynně. Opravňuje k nejlepším nadějím.

Ač nadání poetického upříti nelze *Vincenzovi Ussanimu* (Amor Mortuus) a *Tulliovi Ortolanimu* (Vox in deserto), přece nás jejich verše zůstávají po přečtení chladnými. Příčina toho prvně ta, že náměty jsou buď příliš frivolní, buď příliš mlhavé. Touto vadou vůbec, jak se podobá, stůnou teď všude a skorem všichni mladší poetové. Najdete u nich zvučný rytmus, formu lehounkou a bezvadnou, ale ideu žádnou: tedy slupku pěknou, ale bez jádra. To je však znamením, aspoň po našem soudu, dovedného „versotepece,“ ale ne pravého, Bohem nadchnutého „poety.“

„Le intime compiacenze“ zove se sbírka básní *Avancinia Avanciniho*. I lze říci, že četba takové knihy je pravým balsámem, pravým zotavením pro ducha; básník pěje zrovna k srdci čtenáři, ať se dotýká smutných nebo veselých strun jeho. Avancini je čistá a krásná duše, horující pro vše dobré. Možná, že povrchnímu čtenáři budou se básně ve sbírce té zdáti jednotvárnými, než básně dlužno čísti po stránkách a vymysliti se v duševní stav básníků, v kterém byl, když je psal. Že forma básní je také dokonalá, to jen tak mimochodem.

„I Quattro del Molo“ sluje romanetto či románek pro hochy od spisovatelky *Amilcare Lauria*, ale řekněme hned pochybený, to pozná každý už z obsahu, jenž jest: Tři hoši žebraví, „lazzarielli,“ zalíbí se cizozemci Monzù Calandronovi, t. j. p. Chalandonovi, stálému hostu lokalu „Gambrinus.“ Jednoho dne pán ten odcestuje. Tu napadne nejstaršího z toho trojlístku jíti ho hledat. Což také učiní. Po mnohých dobrodružstvích ho najdou, a — p. Chalandon je přijímá „za své“ i se psem, který je provázal. — Nazvali jsme práci tu pochybenou, a to 1. pro děj málo pravdě podobný; 2. protože nemá žádného vychovávacího účelu. Neboť čemu se mají z toho ti malí čtenářové naučiti? A po třetí, ani řeč není přiměřena vzdělanosti tak mladých čtenářů.

„Piccolo mondo antico“ je jiný roman, který rozčeřil hladinu jinak klidnou vlašského čtenářstva. Autor: *Antonio Fogarazzo*, známý u nás překladem „Daniela Cortisa.“ Dějiště: Horní Itálie, Valsoldi. Doba: Před r. 1859. a osvobozením Benátek. Děj tvoří konflikt dvou duší; jenom že tu je to žena, jež výše myslí, kdežto muž zastupuje tu živel nehybný. Četba romanu je s počátku poněkud unavující, ale čím dále tím poutavější. Hlavní osoby: Franco — je pravý typ italského vlastence z té doby, nadšená, šlechtaná duše, umělecké fantasie a věřícího srdce. Vedle něho-

zajímavé jsou ještě Louisa a pathetická a churavá pí. Tereza. Ale nejlepší dojem činí malá Maria, rozkošná a něžná dívčinka. Namáhá se, by se naučila psátí otcí, jenž mešká u vyhnanství; miluje a brání strom, jenž byl otcí tak drahý... věru, překrásně a dojemně vyličil tu spisovatel lásku dítěte k otcí. V uměleckém směru zůstal si Fogarazzo i v tomto díle důsledným, a jak píší někteří kritikové italští „non si muoverà,“ t. j. už z něho nevybočí — spatřují v tom druhí chybu! — i v „Malém starém světě“ jeví se analytorem duše, kritikem, který řeže, dělí, ba až na prach rozmělnuje své thema. Celkový dojem činí práce ta jako krásná, mosaiková stavba provedená z čarovných, vzácných, čistých kaménků, z nichž však každý je na svém místě.

Časopisy.

Philosophisches Jahrbuch. 1895. *Rolfes*, Die vorgebliche Präexistenz des Geistes bei Aristoteles. Určítě nevyslovuje Arist. nikde praeexistence duše lidské. — *Gutberlet*, Über Messbarkeit psychischer Akte (Ostatek). Různé metody měření a formule jejich. Výsledky jsou vůbec velmi nejisté a nesmí se (dle Wundta) očekávati, že by výsledky ty mohly se vůbec nějak podobati stálým určením fysikalním! — *Nassen*, Über den platonischen Gottesbegriff (Ostatek). Velikolepá soustava Platonova jest konečně přece jen bezvýsledný zápas s dualismem hmoty a ducha. Theologie jeho směřuje silno k monotheismu. Idei dobra a božstva třeba často klásti za totožnou, ačkoli třeba u Platona uznati jakousi nejistotu v nauce té. — *Adlhoeh*, Der Gottesbeweis des hl. Anselm. V delší stati snaží se spis. dokázati, že důkaz Anselmův nebyl ontologický, nýbrž psychologický a dějinnofilosofický. „Hlídka“ podá o věci samostatnou studii. — *v. Hertling*, Über Ziel und Methode der Rechtsphilosophie. Nynější převládající filosofie právní, výhradně na zkušenosti a dějinách založená, jest jednostranná a neoprávněná. Právo slouží společenskému úkolu člověka; zakládá pak se na povinnostech mravních, jež nevyplývají ze zkušenosti, nýbrž z rozumové úvahy. — *Schütz*, Der hl. Thomas v. Aquin und sein Verständnis des Griechischen. Otázka často přetřásaná. Spisovatel dokazuje přesvědčivě, že sv. Tomáš řecky neuměl, aby byl mohl řeckému textu rozuměti. Tím úžasnější jest, že záhady u Aristotela i přes nedokonalé překlady tak bystře pronikal, ba s jakousi divinací řešil. — *Reitz*, Die Aristotelische Materialursache. Prvotný pojem pouhého možného bytu přešel v pojem skutečné látky s mohoucností, trpný stav přešel ve snahu po činnosti.

Revue politique et parlementaire. IV. 13. E. Villey, Mravní a socialní příčiny současného socialismu. Příčiny tyto dělí autor ve dvě skupiny, a to: I. skupina: *a)* Povznešení ideje státu a postupná demokracisace vlády. *b)* Vývoj úřednictva a burokracie. *c)* Rozptylování rodiny. *d)* Přemrštěná touha po novotách. *e)* Pud napodobovací a moda. II. skupina: *a)* Illuse vzbuzené politickou rovností. *b)* Vzdůst potřeb, nádhery a požitků. *c)* Ochabnutí víry a mravnosti. *d)* Uvolnění společenských svazkův a nečinnost vládnoucích tříd.

Études religieuses philosophiques, historiques et littéraires. (O.) Centenaire de Jeux floraux; Se gai savoir. Clémence Isaure. Od jedenáctého do třináctého století poesie jihofrancouzská se rychle a podivuhodně rozvinula; později, poněvadž neměla pevného základu, počala klesati a války albigenské ji podvrátily nadobro. Toulouse byla středem romantické, troubadourské poesie. V ní též zachovaly se různé památky na ni, z kterýchž nejslavnější jsou květinové hry, jež byly založeny v 13. a obnoveny za Ludvíka XIV. v 17. století. Autor probírá dále spornou otázku o domnělé zakladatelce her květinových, Clémence Isaure.

Le banquet de la science. (P. H. Martin.) Posudek řečí a jednání při vědeckém banquetu, uspořádaném ku počtě chemika Berthelota, kde vystoupili řečníci zvláště proti výroku Lva XIII., „že věda zbankrotěla.“ Sami však jednáním a řečmi dokázali pravdu těchto slov.

L'Expedition de Madagascar. (E. Prampain.)

Propos de Chine. (L. Gaillard.)

Les Religieux et le fisc. (R. de Scoraille.)

Études d'histoire pontifikale. Gaule et Germanie. (A. Lapôtre.)

Deux nouveaux corps simples. L'argon et l'hélium. (J. de Joannis.)

La question juive dans l'antiquité. (A. Durand.) Otázka židovská má již přes 2000 let stejný ráz, postavení židův uprostřed ostatních národů zůstává stejným, a již ve starověku stáli Židé v podobném poměru v různých říších, jak tomu jest nyní. Kolonisace začala za Sargona (722). Hlavní metropole Židů byly Alexandrie a Antiochie. Vladaři, zvláště římské, přáli jim, a občasné výbuchy lidu proti nenáviděným lichvářům a vyděračům, jakými již tehdy byli, nedovedly zviklati jejich privilegované postavení. V 1. století po Kristu bylo Židů asi 10 milionů, v Římě samém na 40 tisíc.

L'aristocratie intellectuelle. (Et. Cornut.) Čím tělu hlava, tím národu aristokracie, ať již občanská, vojenská, obchodní, peněžní neb náboženská; pro duševní rozkvět a život národa jest nejdůležitější aristokracie duševní; úkolem jejím jest šířiti pravdu, a proto náboženství jest prvním zřídlem duševní aristokracie. Křesťanství bylo vždy osou, o kterou se otáčela veškerá civilisace. Nejosudnějším pro intelektuelní aristokracii jest skepticismus a dilettantismus; to bývá příčinou vyhynutí slavných kmenů a původních literatur. Vše sevšední; na místo původní tvorby nastoupí filologie. Tak jest tomu za našich dob. Aby se získalo času, nastupují dítky v útlém věku do školy a se spěchem prodělají do 16—18 let studia encyklopedická, která zahrnují práci třiceti století, deseti civilisací, od Homera až po V. Huga, od Faraonů až k posledním objevům chemickým. Následek toho: mizení aristokracie duševní. Nápravu v té věci může způsobiti jedině křesťanství, jedině ono může znovu zjednati k národnému životu nezbytnou intelektuelní aristokracii.

La tournée des Missions à travers l'Océanie centrale. (J. Lionnet.)

Bulletin scripturaire. (J. Brucker.)

Heures perdues d'un parlement. Le cléricalisme et l'armée devant la Chambre. (H. Martin.)

M. Anatole France. (Et. Cornut.) A. France (Thibaut) jest jedním z nejnámějších současných kritiků a romanopisců. V kritice zastává zásadu: objektivní kritiky není. Dobrým kritikem jest ten, kdo dovede vyličít dojmy duševní v uměleckých dílech. Kdežto mnozí z jeho soupeřů každým svazkem jaksi se tříbí a blíží ku světlu, to jest ku katolictví, jako Bourget, Loti, de Vogüé i J. Lemaitre, A. France stále více se pohřžuje do smyslnosti. Romanem *Thaïs* započal boj proti církvi. Kniha tato jest směsí sensualismu a mysticismu se zžiravým skepticismem. Epikurejská jeho pochybovačnost nešetří ani Boha, ni prozřetelnosti, ani nesmrtnosti duše, svobodné vůle, ani základních zásad moralky, ani historické jistoty. Hlad a láska vládnu člověkem; to jsou dvě osy světa, to jsou jediné platné zákony, jichž každý poslouchá: tot' summa jeho filosofie.

Herbert Spencer — *l'idée religieuse et l'inconnaissable*. (L. Roure.) Názor Spencerův o náboženství jest: Všechna náboženství s dogmaty třeba úplně protivnými mlčky uznávají, že svět s tím, co obsahuje, a co jej obkličuje, jest tajemstvím, jež žádá vysvětlení. Ale od nejhrubšího fetišismu až k nejraffinovanějšímu kriticismu duch lidský vyznává, že „moc, jejímž projevem jest vesmír, jest úplně neproniknutelnou.“ Dle učení katolického Boha sice nelze proniknouti, ale přece možno jej z části poznati, a to dle učení scholastiků *via causalitatis seu affirmationis, via excellentiae seu eminentiae, via remotiois seu negationis*.

Bulletin des sciences sociales. (P. Fristot.) Nemožnost collectivismu se stanoviska hospodářského.

La conversion d'Augustin Thierry. A propos du centenaire de sa naissance. (H. Cherót.) Znameníť dějepisec Thierry ustoupil veden touhou po pravdě, od rationalismu a přichýlil se v posledních letech života upřímně ku katolictví. Rozprava vyšla také samostatně.

Les origines de la Bible latine. (L. Méchineau.) (Druhá část.) Autor probírá a oceňuje zde zásluhy sv. Jeronyma o upravení latinského textu Bible.

Zimbabyé. *Les grandes ruines de l'Afrique du Sud*. (A. Brou.)

De la mitigation des peines. (J. Bournichon.) Trest smrti jest méně a méně vykonáván. Ze sta zločinců nyní (ve Francii), kteří jsou postaveni před porotu, 92 má trest pro polehčující okolnosti změněn v žalář, 8 odsouzeno k smrti, pouze 3 vskutku jsou popraveni. Lupič, který jest polapen, může v 97 případech ze sta počítat, že nebude odpraven. Je to také pokrok?

La Ciudad de Diós. 1895. Ve článku „La literatura hispano-americana“ podává výtečný kritik španělský P. Francisco Blanco García přehled spisovatelů španělských v republice Peruské. S počátku století 19. zaskvěli se na poli literárním v Peru tři Španělové, kteří svým příkladem i poučením dali nový směr spisovatelské tvorbě. Byli to: D. José Isaquin de Mora, jemuž děkuje Ateneo del Perú z velké části své založení; D. Šebestián Lorente, rektor koleje guadalupské a po té děkan vědecké fakulty na universitě sv. Marka, a D. Fernando Velarde, básník santanderský, jemuž Ricardo Palma přikládá titul „grand capitán de la Bohemia limeña“ (*Poesías de Ricardo Palma*, Lima 1887, str. 11.). K těmto třem přidružil se po svém příchodě do Limy 1828 spolužák Esproncedy a Ventury de la Vega, D. Felipe Pardo y Aliaga (1806—1868), bývalý posluchač

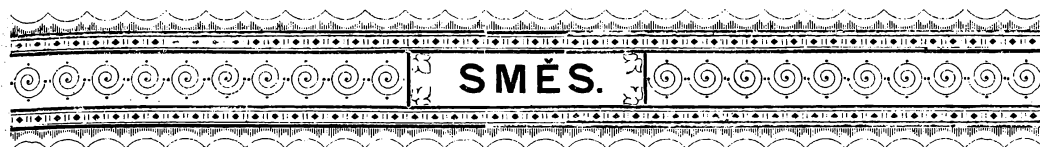

D. Alberta Listy na slavné koleji sv. Matouše v Madridě. U něho má převahu pozorné a střízlivé pozorování nad brillantností fantasic. Hlavně vynikl jako satirik s intencí didaktickou; blíží se velice k satirikům, jakými byli de Iglesias, Martin a Bretón de los Herreros. Divadlu zanechal tři kusy. O něco slabší v nadání jest jeho bratr D. Josè (1820—1873). Jeho oda „A la independencia de America“ jest jen prostřední. — D. Manuela Ascensio Seguru (1805—1871) nazvali mnozí sokem Bretóna de los Herreros, ač nevíme ani proč. Byl znamenitým komikem, ale přílišné péče ke zdokonalení se v oboru tom nevěnoval. Přes to však od prvního dramatu „El sargento Canuto“ (dáváno r. 1839.) až do „El resignado,“ „Nadie me la pega“ (1855) a „Na Catita“ (1856) činil autor znamenité pokroky, jak ve kresbě charakterů, tak v úpravě formy; kusy Segurovy mají dosti podobnosti s kusy, jež nazývají nyní ve Španělich „género chico,“ až na rozdíly časové a místní. — R. 1848. ustavil se literární klub mladíků, kteří napodobili ve mravech i ideách romantiky francouzské i španělské, a jejichž miláčky byli Lamartine, Victor Hugo, Espronceda, Zorrilla, Arolas a Enrique Gil. Plody jejich, popěvky sentimentální, hrůzoplňná dramata, satiry v prose i ve verši, vycházely v týdeníku „El Diablo.“ Nakloněn jim byl i D. Felipo Pardo, a mecenáše měli v ministru D. Miguelovi del Carpio. V plodech těch ozývá se ohlas moderní poesie španělské. Mezi jinochy těmi vynikají: Clemente Althaus (1835—1876), jehož lyra dle slov Palmových podobá se lyře nesmrtelného Quintany. Než opravdového klassicismu u něho znamenati není. Manuel Nicolás Corpancho (1830—1863) byl nadšeným nápodobitelem Zorrillovým. Výbor jeho rýmů vyšel v Paříži (1854); vydal dále epickou báseň „Magallanes“ a dvě dramata: „El Poeta cruzado“ a „El Templario.“ Nikdo z nich nevyznamenává se přílišnou původností, ba ani Carlos A. Salaverry (1830—1891) a Luis Benjamin Cisneros, kteří pěstovali především lyriku a divadlo. — Manuel Adolfo García (1829—1883) získal si jména skladbou „Á Bolivar.“ K nim druží se Pedro Paz-Soldán y Unanue (1839—1894), jenž užíval pseudonymu „Juan de Arona,“ pěstitel satiry slavnostní; přeložil první knihu Georgik; Constantino Carrasco (1841—1877), přeložil veršem quichujské drama „Ollantay“; Arnaldo Márquez překládal Shakespeara; a José Antonio Lavallo, jenž se oddal studiu historickému. V oboru tom vydal cenný spis: „Don Pablo Olavide, su vida y sus obras“ a několik kratších („O'Higgins,“ „Antequera,“ „Valdés“ atd.), které vyšly v časopise „Revista de Lima,“ jež sám založil.

Nade všecky vynikl řečený již Ricardo Palma, ne tak pracemi básnickými, jako spíše svými „Tradiciones peruanas“ (vyšly ve třech svazcích 1893—1894 v Barceloně).

Romantismus v Peru nyní již utuchl, a vzmáhá se za to naturalismus. K němu kloní se Mercedes Cabello de Carbonera. Napsala socialní romany: „Blanca Sol,“ „Las Consecuencias“ a „El Conspirador“; kritika pěstována od ní soustavně beznáboženská. Clorinda Matto de Turner, redaktorka revisty (přehledu) „El Perú Ilustrado“ nápodobí Ricarda Palmu a jest autorkou dramatu „Hima-Sumac.“ Teresa González de Fanning vydala sbírku: „Articulos, Novelas y Discursos“ nazvanou „Lucecitas“ (Madrid 1893), k níž předmluvu napsala Emilie Pardo Bazánová. — Ze spisovatelů bolivijských vynikají Daniel Calvo, Ricardo J. Bustamante, Benjamín Blaneo a j.

The Monist. V. 3. Myšlenky o náboženství zemřelého prof. Romanesa. Důležitější filosofická díla Romanesova jsou: Darwin a po Darwinovi, Zkoumání theismu se stanoviska fysiky. Zkoumání theismu se stanoviska metafysického mělo být novým jeho dílem, zůstalo však nedokončeno, a zlomky vydal p. Gore s výkladem pod názvem svrchu uvedeným. Romanes cítil instinktivně pravdu theismu, nedospěl však k němu cestou rozumování a zabředl v agnosticizmu.

Prof. Dr. Fr. Mareš o materialismu. Jmenování Dra. Fr. Mareše za profesora fysiologie při české universitě glossovali „pokrokáři“ slovy: „Jsme tím upřímně potěšeni, neboť v panu professorovi vítáme na universitu sílu nad jiné osvědčenou, která svou moderností a vědeckostí bude vysokému našemu učení ke cti.“ Snad tedy je i ostatní obecenstvo naše bude zajímati, jak učenec ten, ač jinak rozhodný evolutionista, píše o materialismu. Ve své r. 1890. vydané knize „Úvahy z cest“ přehlíží Mareš v závěrečné kapitole nynější stav nauky fysiologické ve Francii a Německu, a posuzuje i filosofické důsledky, které z učení fysiologického se abstrahují. Čtu na str. 55.: „Poslední příčina zjevů života tělesného jest a zůstane nám (přírodopycům) neznáma, poznání naše obmezuje se na pouhý determinism, totiž poznání příčin a podmínek bezprostředných. Filozofie materialismu, již se moderní fysiologie německá řídila, snažíc se všechny zjevy životné vyložiti z fysické síly co poslední příčiny, objevila se nedostatečnou. Hoppe-Seyler, Heidenhain a jiní ukázali, že ani nejjednodušší výkony tělesné nelze vyložiti z fysické síly co poslední příčiny, nerci-li život vůbec.“ Tamtéž na str. 60.: „Vyznávati tedy materialismus jakožto vědu a zařizovati dle toho vychování i život národa jest hrozný omyl.“ Ze „Všeobecné Fysiologie“ (r. 1894.) uvádím na str. 205.: „Tak praví se, že skutečnost substance hmotné, těla, jest nepochybná; avšak skutečnost substance nehmotné, duše, není prý ničím dokázána. Duše nelze v těle nalézti žádnou praeparací, při nejušilnějším hledání za pomoci nejdokonalejších nástrojů. Nikdy nebylo možno zjistiti skutečnost substance duševní. Tato námitka jeví se tím pošetilejší, s čím větší vítězoslávou se přednáší. Neboť duše jest substance nehmotná, jen substantivně patrná, nelze jí hledati mikroskopem nebo spektroskopem. Důkazem její skutečnosti jest vlastní vnitřní názor, subjektivný stav, pocit, vědomí. Skutečnosti stavů těch nikdo nemůže popřít, ačkoliv jich nelze objektivně dokázat ani mikroskopem ani spektroskopem. Člověk ví, že má pocity a vědomí, a soudí-li z toho na subjekt toho stavu, duše, má pro její skutečnost dostatečný logický důvod. Pojem duše jest tedy logicky zcela oprávněný; podstata věci samé nepřipouští objektivného, tedy přírodovědeckého důkazu.“ Těšilo by mne, kdyby slov těch si všimli zejména nastávající přírodopyci a mladí medikové, kteří

rádi s jakousi dětskou pýchou se chlubívají, že tolik a tolik mrtvol pytlali, ale žádné duše nenalezli. A ještě jeden citat: „Ale jest vlastně zbytečno vyčítati rozdíly mezi fysickou energií i magnetismem a psychickým dějem. Nebot dle vnitřního vědomí všech lidí jest podstatný, rozumem nepřekročitelný rozdíl mezi dějem hmotným a psychickým, rozdíl, jenž přivedl člověka vůbec ku stanovení pojmů těla a duše. Praví-li tedy materialismus, že rozdílu toho není, že jest hmotný děj totožný s psychickým, ač nemá pro to faktického důkazu mimo pouhá podobenství, ukládá člověku víru mnohem nepochopitelnější, než jest víra ve sloučení těla a duše v jednu bytost. Materialismus, prohlašující pocit a psychickou činnost vůbec za pohyb hmoty, jest v odporu s fysikou, stanovíci princip jednoty a zachování energie, i s vnitřním názorem každého člověka, jedinou to měrou psychické činnosti.“ (Str. 207.) Mnozí z našich mladistvých materialistů měli by si slova tato zapsat za uši. Jsem přesvědčen, že čtyři pětiny oněch „materialistů“ mezi studentstvem ztrácí křesťanskou víru ne snad proto, že by se jejich rozumu protivila — Bůh uchovej! oni o tom ani nepřemýšlejí —, ale že se jim materialistické bezbožectví zdá býti něčím, co rozhodně přísluší akademickému občanu.

Katolictví v Berlíně dle přednášky protestantského knihovníka Dra. Weila. Počátky bohoslužby katolické po převratě protestantském učiněny ve vyslanectví rakouském a francouzském, jejichž údové byli takorčka jedinými katolíky v městě. Brzy se ukázalo, že i ve vojsku jsou katolíci, hlavně z Porýnska, a pro ně zařízena bohoslužba v bývalém vojenském skladišti. První kostel (sv. Hedviky) dovolil stavěti Friedrich II., darovav staveniště; pomocí papežské Stolice ukončena stavba r. 1773. Náklad činil přes půl millionu zlatých, které sebrány v Německu, v Polsku a v Římě. V Berlíně bylo tehda katolíků 10.000, tedy asi desítina obyvatelstva. Nyní jest jich asi 150.000, tak že po Mnichově a Kolíně n. R. je to největší katolická obec v Německu. Dosud má 14 kostelův a kaplí, vhodně po městě rozdělených; nové se stavějí. Pohodlným spojením s jinými kraji vzrůstá počet katolíků, kteří čím dále tím lépe se organisují a v kázni církevní utvrzují. Řeholnicím ošetřujícím dávají i protestanté přednost před svými diakonissami. Ke katolickému biskupství a gymnasiu v Berlíně není snad daleko.

Odověď řeckého schismatického patriarchy Leonu XIII. Orthodoxní patriarcha cařihradský Anthimos odpověděl k encyklice Leona XIII. o spojení obou Církví listem, který podepsalo 12 orthodoxních biskupů, většinou členů ekumenického synodu. List tento rozeslán v tisících exemplářích mezi přívržence Církve řecké. Anthimos tvrdí ve svém listě, že Církev řecká jest původní a pravou Církví křesťanskou, kdežto Církev římská prý zfalšovala sv. Písmo, změnila výroky koncilův a sv. Otců. Jiného ani nebylo očekávati od patriarchy, jehož nedávná volba dala se takovými prostředky, které každého poctivě smýšlejícího mezi Řeky musily pobouřiti. List takový ovšem nikterak nepřispěje k rozřešení oné otázky.

Školská otázka v Anglii. Jednou z nejdůležitějších otázek vnitřní politiky anglické jest otázka obecného školství. Nyní jsou tam dva druhy škol: školy volné konfessionelní, kde se vyučuje náboženství, jemuž dítky příslušejí, a školy národní, kde se vyučuje náboženství dle programu vypracovaného většinou místní školní rady, která se sestavuje volbou. Obojí dostávají státní podpory;

poněvadž však tyto nedostačují, tu školy volné jsou vydržovány sbírkami a dary, kdežto školy národní všeobecnou místní přirážkou. Je zde tedy nerovnost, a to v neprospěch škol volných; aby ji odstranili, obrátili se kardinal Vaughan a vévoda z Norfolku na lorda Salisburyho memorandem, kde žádají: 1. aby školy elementární, řízené dle programu odboru pro obecné vyučování, byly placeny státem; 2. aby stát uznal právo rodičů posílati děti do škol konfesionálních, aniž by při tom byli nuceni ku zvláštním výlohám. Návrh kardinala Vaughana našel oporu mezi protestanty orthodoxními i dissidenty. Též vláda věnuje mu pozornost.

Národnímú podniku obchodnímu a průmyslovému vede se dle úředních zpráv dobře. Tužkárna v Č. Budějovicích rozšířena, majíc nával zákazek. V Karlíně zřizuje se výrobná inkoustu. U Jablonce má se zřídití třetí průmyslový podnik.

Odborné školy a jejich odchovanci. Právem domáhají se naši zástupcové nových škol u vlády. Avšak rub věci je ten, že již nyní mnozí absolventi takových škol českých nemají míst. Tu tedy jest na obecnstvu, na obchodnících a živnostnících vůbec, aby odchovancům našich škol také dávali zaměstnání a výživu — jinak nám školy ty neponesou užitku, nýbrž naopak škodu.

Vyučování náboženství v prvních dvou třídách obecných navrhuje pan Dr. A. Roušal v „Katechetických Listech“ raději po lekcích půlhodinových a to hlavně ve prospěch vyučování samého. Zemská školní rada v souhlase s arcibiskupskou konsistoří Pražskou dovolila v Libni letos vyučování tak zařídití na zkoušku.

Caritas. Nejdobročinnější město celého Německa i Rakouska je Mnichov. Katolických dobročinných sdružení je tam 187, protestantských 32, židovských 9, starokatolické 1. Čtyřikrát větší Vídeň má též jen tolik ústavů katolických, s jinými dohromady však 412 proti celkovému číslu 323 v Mnichově. I zde tedy viděti, že se „katolické Rakousko“ nečiní, jak by mělo: nemilujme slovem, ani jazykem, nýbrž skutkem a pravdou (1. Jan. 3, 18). A což teprve říci o našich vlastech?! na př. o Brně, o Praze! Ovšem máme těch sbírek mnoho, školy jsme nuceni platiti si skoro dvakrát, jednou daněmi, podruhé sbírkami, ale přece našlo by se ještě prazbytečných sbírek na parády dost' a dost'! V Praze ostatně v jedné z posledních schůzí městské rady dotkl se Staročech Dr. Eiselt aspoň některých socialních otázek, doporučuje zřizování dělnických bytů, vyšší podporu „Bursy práce“ a j. — Herderovo knihkupectví ve Frýburku začalo vydávati měsíčník „Charitas.“ U nás, jak známo, vycházejí v Praze „Rozhledy po lidumilství.“

Druhý kongress sociologický byl loňského roku v Paříži od 30. září do 3. října. Onemocnělý předseda Schäffle byl zastoupen Rusem Maximem Kovalevským. Přítomno bylo 28 členů, 10 jiných zaslalo písemné elaboraty. Jednalo se o různých výměrech sociologie, o methodě sociologické, o způsobě projadřování v sociologii, o individualismu a formách manželství, o vývoji rodiny, o přechodu z vlastnictví společného k vlastnictví individualnímu, o vývoji forem politických, o aristokratii, o theorii imitace ve společnosti lidské, o utvoření plemen a stavů v prvotním lidstvu, o zločinu jako jevu socialním a j. Ke schůzím dostavovalo se četně i obecnstvo a žurnalisté podávali obsírné o nich zprávy v novinách. Za předsedu pro rok 1896. vyvolen Alfred Fouillée

Bezplatné, veřejné přednášky (pro širší obecnost) ze **sociologie** pořádá v Paříži každý pondělík večer od 9—10 hodin René Worms. Posud projednal tato témata: 1. význam vědy sociologické; 2. rozdíl světa neústrojného, ústrojného a společenského; 3. věda a umění v sociologii; 4. různé způsoby věd socialních.

Sociologii vyučuje se na těchto vysokých školách francouzských: na Faculté des Lettres de Bordeaux professor Durkheim; na Faculté des Lettres de Lyon professor Alexis Bertrand; na Faculté des Lettres de Montpellier professor Marcel Bernès; na Faculté de Droit de Bordeaux professor Duguit a na Faculté de Droit de Toulouse professor Haurion, na École libre des Sciences politiques de Paris professor G. Tarde. — U nás přednáší se sociologie na bohoslovném ústavě v Brně (prof. Dr. R. Neuschl).

V Londýně na počátku školního roku zřízena **Škola věd ekonomických a politických** za ředitelství Hewinsa. Přednášky jsou dvojího druhu, veřejné a soukromé. Přednáší se o politické ekonomii, statistice, obchodě, dějepisu a zeměpisu obchodním, o průmyslovém a obchodním zákonodárství, o bankách a oběhu peněz, o daních a financích, o ústavním právu anglickém a cizím.

Bohatství Anglie obnáší 10 tisíc milionů liber sterlingů (libra sterlingů = 10 zl.). Nejmenší položku v tom zaujímají peníze a neražené zlato a stříbro, největší položku činí domy a pozemky; domy přes 25 set millionů, pozemky přes 15 set millionů. Nábytek, nářadí a umělecká díla mají cenu přes 12 set millionů, železnice přes 9 set millionů, veřejná zařízení, státní i samosprávná, přes 8 set millionů.

Promoci doktorských bylo na universitách německé říše r. 1894/5. 1994, a to z theologie 14, z práva 162, z lékařství 1102, z filosofie 716.

Millionářů přibýlo v Basileji, tedy pod švýcarskou svobodou, r. 1868.—1887. o 49 (62—111). Těchto 111 lidí vládne (jen dle seznamů daně!) asi 250 mill. fr., tedy $\frac{2}{3}$ všeho jmění v Basileji. I jinak, praví známý statistik, G. H. Schmidt, jsou společenské poměry švýcarské velmi neutěšené.

Nové výzkumy o chorale, zmíněné tu na str. 77., zavdávají příčinu k různostem, ba i k různicím mezi pěstiteli zpěvu církevního. Zkoumatelé starožitností hudebních totiž nepřestávají na tom, aby theoreticky v nich báдали, nýbrž usilují o to, aby starší formy choralu byly zavedeny místo nynějších (vydání Pustetova v Řezně, hlavně péčí Haberlovou obstaraná a v Římě schválená 30. kv. 1873), které spočívají na vydáních 17. století. Snad je v tom také trochu kmenové řevnivosti, že Němec Pustet obdržel z Říma jakousi výsadu na svá vydání. Výčitky nynější formě choralu činěné jsou sice z části oprávněny, ale ve mnohém přemrštěné. S praktického stanoviska lze říci, že by starší formy, v nichžto jsou tak časté hudební figury s 20—40 notami nad jednou slabikou, sotva došly toho rozšíření, že tedy palestrinské zjednodušení má něco výhodného do sebe. Ostatně v Římě přese všechn nátlak neustoupili od prvotního rozhodnutí, majíce především jednotu zpěvu choralního na mysli, a až dosud jest Pustetovo vydání Graduale (dle vydání Medicejského z r. 1614.) a Antifonáře (dle nejlepších vyd. Římského a Benátského ze 17. stol.) prohlášeno za jedině authentické. (Pius IX. v breve „Qui choricis“ $\frac{30}{5}$ 1873, Leo XIII. „Sacrorum concentuum“ $\frac{15}{11}$ 1878, Congreg. obřadů v dekretch ze $\frac{26}{4}$ 1883 a $\frac{7}{7}$ 1894.)

Náboženské obrázky jsou u nás slabou stránkou. Poutníci spokojují se mazaninami, lepší pak zboží máme takorča jen z ciziny, obyčejně také s cizími nápisy. Pěkné a velmi laciné obrázky podává firma „Vilém Pick a Synové“ na Smíchově (100 výt. za 1 zl. 35 kr.). Na těch obrázcích, jež pisatel viděl, jsou básničky B. M. Kuldy, jehož pouhé jméno ručí za to, že to nejsou nechutné povídačky kramářské. Dobře by bylo, kdyby závod hleděl rozšířiti vkusné obrázky našich sv. patronů.

Sborník Velehradský bude obnoven (V. ročník) nejdéle v červenci t. r. Red. J. Vychodil v Želechovicích, předplatné (2 zl. ročně) přijímá J. Vyvlečka v Olomouci. 1. číslo programu zní: „Články apologetické, čerpané ze všelikých věd a umění“; dle toho bude Sborník z části stýkati se s časopisem naším.

Nové časopisy české. „Jednota ku povzbuzení průmyslu“ začala místo „Nových Zpráv“ vydávati „Obzor národohospodářský“ redakcí Dra. Josefa Grubera. Předpl. ročně 6 zl. — „Čas“ vydává letos belletristickou přílohu. — Nakladatelství Klabusayovo v Holešově prý chystá nový časopis belletristický.

Jos. Kořenského Cesta kolem světa ukončena zatím v I. dílu Žaponskem (str. 460, 244 obr. v textu, 13 příloh). Bude to dílo u nás svého druhu jediné, vynikajíc především úpravou, ale i obsahem. Někde sice převládá knižný suchopar, ale celkem prozrazují popisy znaleckou a zaujatou autopsii. Jakožto odborník všímá si p. spis. hlavně přírodopisu. Častější vzpomínky z novějších dějin byly by nám milejší. Až na některé narážky, dříve již vytčené, lze dílo dobře doporučiti. Pro lid bude místy příliš učené.

Filosofická a theologická díla **J. A. Komenského** ustanovila vydati rokem 1896. německá „Comenius-Gesellschaft“ v poslední schůzi v Berlíně konané. Hlavní zřetel má býti obrácen ke spisům irenickým.

„Ly“ ve scholastické latině znamená něco podobného jako člen. Víme, že někdy je nesnadno obejít se při filosofickém názvosloví bez členu, kterým by se infinitivy nebo delší úsloví substantivovala. Starší i novější latina používala při tom členu řeckého. Mimochodem podotýkáme, že na to „ly“ chytil se jenajský professor Siegfried, kritisuje sv. Tomáše Aqu. jakožto vykladatele S. Z. (Ztschr. f. wissenschaftl. Theologie 1895), an dí: „Mnoho lámání hlavy dala mu (Tomáši Aqu.) částice λ , kterou opisuje vždy „ly“: ona značí [totiž prý Tomáši Aqu.] accusativ, značí „adversum me,“ značí „propter,“ značí „ut.“ V pravdě ovšem není po ničem tom u sv. Tomáše ani stopy: „ly“ značí vždy jen člen; možno, že značka ta vzata z romanského členu „li,“ „le.“

Nejlepší knihy na čtení. Petrohradský knihkupec Lederle obrátil se s cirkulářem k 2000 učenců, literatů, pedagogův, umělců s prosbou, aby mu udali knihy vědecké i umělecké, které na ně měly největší vliv a přispěly k jejich duševnímu rozvoji, a které mají za nejvhodnější četbu pro lidi. Z 2000 mu odpovědělo pouze 86. Nejvíce hlasů dostali: Puškin (40), Turgenev (37), Shakespeare (33), Lermontov (33), Tolstoj (30), Gogol (28), Písmo (28), Goethe (26), Walter Scott (24), Gončarov (20), Byron (19), Homer (18), De Foe (18), Dickens (17), Dostojevskij (17), Schiller (17), Cooper (16), Cervantes (16), Dobroljubov a Bělinskij (po 15), Stuart Mill (14), Ostrovskij (13), Heine (13), Dante (13), Saľtykov (12), Milton (11) atd.

Dle katalogu, vydaného od redakce ruského časopisu „Novosti,“ **vychází roku 1896. v Rusku ruských časopisů:** pro politiku, vědu a poučení 114, pro hry 3, pro hudbu, zpěv a divadlo 5, pro umění 1, pro módy 8, časopisů pro děti 11, literaturních a bibliografických 6, vychovatelských, tělocvičných 14, pro filosofii 1, pro bohosloví 22, o židovstvu 1, sociologických v širším smyslu 11, pro pojišťování 4, pro obchod 10, pro zeměpis 2, pro dějiny 6, archaologické 4, filologických 6, přírodopisný 1, pro botaniku 1, pro zoologii 1, pro mineralogii 1, pro chemii 5, pro meteorologii 2, elektrotechniku 3, matematiku 3, pro medicinu 77, vojenských 7, pro loďstvo 3, pro průmysl 18, pro stavitelství a inženýrství 6, pro hornictví 4, pro dopravu 3, pro národní hospodářství 13, pro chov dobytka 5, pro zahradnictví, vinařství 5, pro lesnictví 2, pro lov, sport 11, celkem: 400.

Hrabě Lev N. Tolstoj napsal novou novellu, kterou předčítal svým známým. Novella počíná výjevem soudního vyšetřování. Obžalovanou je žena prostředních let, v níž prokurátor poznává ženu, již svedl a tím zavinil pád její. Nyní má proti ní pronést obžalobnou řeč. Těžký, hrozný duševní process, který prožil prokurátor v tu chvíli, když má ženu žalovat, je hlavním obsahem novelly této. Tolstoj sám v dubnu m. r. navštívil v Moskvě soudní síň, aby poznal formality různé, ano hostil u sebe v Jasné Poljaně moskevského právníka, aby užil jeho zpráv o způsobu vyšetřování. O novelle jeho mluví se s velikou pochvalou. — Otec Joann Kronšadtský, známý svou zbožností a učeností, jemuž připisují i moc divotvorce, otázan býv, zda četl Tolstého „Vlast' (moc) tmy,“ odpověděl, že nečetl, „ale,“ doložil, „myslím, že autor dobře asi zná otázku tuto, protože sám nyní se nalézá v moci tmy, protože chopil se věci, které nerozumí, vysvětlovat totiž otázky náboženské... Pročetl jsem všechny jeho spisy náboženské, a na mne samého (Tolstoj) učinil dojem buď neobyčejně hrdého, nafouklého muže, nebo prostě blázna. Kdyby si hleděl svého a nepsal takových spisů, jako je ‚V čem je moje víra,‘ bylo by všecko dobře...“ Tak smýšlí pravoslavní o jeho mnohými u nás tak velebených náboženských traktátech.

Jakovu Petroviči Polonskému, nestoru básníků ruských, 6. prosince v den 75. narozenin podána básníky a belletristy blahopřejná adresa, v níž mezi jiným řečeno, že ani stáří ani nemoci neoslabily básnické tvorby jeho.

Josip Milaković, charvatský básník (Sarajevo. Učiteljska škola), překládá do sarajevské „Nady“ české básně i žádá, aby mu čeští spisovatelé za tím účelem své knihy darovali nebo půjčovali.

Shakespeare, jak dí G. Brandes v novém životopise jeho, narozen téhož roku (1564), kdy zemřel Michel Angelo: největší umělec renaissance vlašské jakoby měl býti nahrazen největším umělcem renaissance anglické. A opět: téhož dne, kdy Sh. skončil (23. dubna 1616), zemřel veliký básník renaissance španělské, Cervantes.

Současný doklad o Johanně d'Arc. Nedávno objevena byla kronika Morosiniho (Cronaca veneta, d'Antonio Morosini), obsahující dějiny benátské od r. 1374. až 1433. Chovají se celkem dva exempláře, jeden v benátské, druhý ve vídeňské knihovně. Mezi jiným uvádí spisovatel nezměněny listy benátského vyslance ve Francii o Panně Orleanské. Jména osob a míst jsou ovšem namnoze překroucena, leč vypravování potvrzuje historickou pravdu o Johanně d'Arc.

Kníže novinářů, Mr. George Augustus Sala, zaměstnaný po 50 let při novinách, umřel v Brightoně 22. prosince, zaopatřen sv. svátostmi. Po dlouhých bojích spočinul v přístavě víry katolické. Od něho pochází známý výrok: Itálie je sjednocena, osvobozena a — zničena. Jakožto novinář překonával druhy své rozhledem i plodností. „Daily Telegraph,“ pro nějž pracoval a cestoval, platil mu jako nějakému vyslanci. Samostatné podniky novinářské se mu nedařily: byl povolán sloužiti jiným.

Zvláštní noviny. Nedávno jistý madridský list počal vycházeti ne na papíře, nýbrž na kouskách plátna, a tiskne se ne obyčejnou tiskařskou černí, nýbrž zvláštní barvou, která ve vodě za chvíli pustí, a tak předplatitel má z novin — kapesník.

Premie novin. Noviny „Herald“ nabízejí těm, kteří se předplatí na rok, za premii na vybraní: 20 liber vepřového, nebo 10 liber klobásek, anebo 2 pytle bramborů, nebo 5 pytlíků mrkve, nebo pytlík cibule, nebo 10 slepic. Škoda, že nemáme podobných premií v zásobě; snad by nám nebylo teď v zimě tolik výtisků bývalo vráceno.

Nová **mezinárodní revue** „Cosmopolis,“ anglicky, německy a francouzsky, začala vycházeti v Londýně, Berlíně a Paříži. Za spolupracovníky přihlásili se přední moderní spisovatelé. Obsah 1. seš. však není valný.

Třetí **mezinárodní sjezd pro psychologii** bude konán v Mnichově 4.—7. srpna 1896.

Nejstarší listina světa bude bezpochyby papyrový závitok mumie bývalého egyptského velekněze Ahabanuka. Ahabanuk žil kolem 2800 let před Kristem, 1000 let před tím, než Abrham vyšel z Ur chaldejského. V hrobě Ahabanuka byl nalezen opis knihy modliteb. Uvádíme z ní toto opravdu vzácné místo o Bohu: „Pak je Nejsvětější jediný, stvořitel hojnosti zemské, vládce dní: On je Bohem bohů, vznešený stvořitel hvězd a nebeských duchů, již chválí Jej nad našimi hlavami; stvořitel vznešeného plemene velemocných knížat a vládců; On zasedá k soudu a odsuzuje hříšné; On jest pán světa, světlo, jež odsuzuje činitele zla; On je soudce každého skutku, On udržovatel zákonů; Onť světlo, s Ním není noci; v Něm je spojena sláva slunce a sláva krále světa. Nejsvětější jediný žije; vidí, jako vy vidíte; slyší, jako vy slyšíte; stojí, jako vy stojíte; sedí, jako vy sedíte. Chvalme Pána v Jeho svatém chrámě a uctívejme Jej na kolenou, neboť On jest počátek a konec všech věcí.“

V 1. čísle „Hlídky“ konstatováno, že všude pozorovati hnutí k lepšímu, ku křesťanství, i v Itálii bylo to pozorovati při rozbírání posledních prací Fogazzarových a d'Anunziiových, kdež se tomu hnutí dostalo názvu „il clericalismo.“ S hrůzou pozorovali nepřátelé kladné víry, kdyby to tak dále mělo jíti, že by brzy ztratili půdu pod nohama, i ustanovili v Milaně od nov. roku vydávati časopis: **La Commedia Nera.** Redaktorem bude *Palmiro Premoli* a spolupracovníctví připověděli: Bovio, Rapisardi, Gabriele Rosa, Colajanni, Fontana, Ceneri a Baravalle. Účel: potírati literaturu tak zv. „klerikální,“ t. j. hájící kladné víry.

Redaktoři v Číně. Úřední věstník v Pekingu slavil nedávno 900leté jubileum. Za dobu jeho bytu bylo popraveno 180 redaktorů, bambusem mrskáno jich bez počtu.

Osvětlovati musea večer počne vláda saská, jež vůbec na správu jejich bedlivý pozor dává. Pro obecnostvo pracující bude to veliká výhoda.

b a B. Některé časopisy smejí se, žádáme-li, aby ostal dosavadní zvyk, psáti: Bůh, jest-li řeč o Bohu pravém. Pravda, je to malichernost, neboť mnoho století se nečinilo rozdílu, poněvadž bylo jen jedno písmo, v řeckých vydáních (a některých latinských) samého Písma se rozdílu toho nešetří, v němčině na př. to nemá smyslu atd. — to všechno je pravda. Ale stejně pravda je, že naši roztomilí literatové chtějí tím proti dosavadní šetrnosti prováděti demonstraci. Vzpomínám si na nebožtíka Stroupežnického, nemýlím-li se byl to on, co uveřejnil povídku ze života cigánského, a tam podal jakousi větu se slovem Bůh napřed cigánsky a pak česky; v cigánštině mohla býti velká písmena, v češtině ne. Myslím, že nečest je spíše na straně druhé, neboť je tam malichernost spojena se zlomyslností. Ostatně nastane-li jiný zvyk, budeme my první, již ho budeme šetřiti, neboť proto náboženství se nerozpadne — ale za těchhle okolností máme proč to vytýkati.

Brousek. Ve spisech českých velice ubývá záporného genetivu, vazby to slovanské a při tom výrazné. Naproti tomu upozorňujeme, že dle Gebauera slovo *nic* se do záporného genetivu neklade; na př. „už nemám nic“ (nikoli: ničeho!). — Uživatelé pravopisu Gebauerova chybují, píší-li: *došt*, jakoby dle slova: *kost*. *Došt* je tolik co *došti*, totiž genetiv, nikoli nominativ. — Píšeme lépe: „*myšlenka*“ (ne: *myšlénka*); srv. *pálenka* a *j*.

K vědecké práci předepsal Alex. v. Humboldt, ve příčině vědeckého studia a spisovatelství muž téměř nevyčerpatelně plodný, v jednom svém velevázném výroku toto troje: veselou mysl; zálibu v některém odboru vědecké práce a čistý pocit požitku, jehož volná příroda vždy ochotna jest poskytnouti. Účinnost předpisu toho dokázal nejlépe vlastní jeho život i práce.

Nadužívání vyhlášek. V Anglii sestoupil se spolek proti nadužívání *annoncí*, jenž chce docíliti toho, aby vláda vzala správu reklamy do svých rukou a ustanovila určitou daň z *annoncí*.

Básnické Obzory Katolické (almanach „Pod jedním praporem“) velice pochvalně posoudil „*Przegląd Powszechny*“ (č. 1. T. *Sopodźko*). Co se týká názvu „*katolická moderna*“, naprosto s ním nesouhlasíme, ani nemá smyslu, a tím méně si přejeme, aby náš časopis byl tak označován. O „*České Moderně*“ a jejím prohlášení nehodláme se šířiti, poněvadž, jak dosud viděti, nevedlo by to leč k neplodným polemikám.

O p r a v y.

V 1. čísle ostalo několik nemilých chyb, jež tuto opravujeme.

Str. 29. ř. 11. sh. čti: k bytosti	str. 41. ř. 9. sh. čti: faut, règne
„ 30. „ 3. „ „ nesrovnávala	„ 41. „ 10. „ „ méchanceté
„ 39. „ 8. „ „ mais	„ 41. „ 14. „ „ Aurevilly
„ 40. „ 5. zd. „ abjection, zdokonale- nější	„ 43. „ 8. „ „ undulační
„ 41. „ 3. sh. „ rêve	„ 80. { „ 13. „ „ monceauském
„ 41. „ 4. „ „ faut	„ 80. { „ 15. „ „ piedestalu
	„ 80. „ 33. „ „ éppée.

HLÍDKA.

K revisi překladů Starého Zákona.

Píše Dr. C. Seifert.

Naše překlady textu starozákonního jsou založeny na dvou vzorech: katolický na díle sv. Jeronyma, řečeném Vulgata, a evangelický na pozdějším elaboratu zvláštní kommisie bratrské, známém jménem Bible Kralické. Podle obou těchto vzorů vypraveno až na naše časy několik vydání St. Z., různé ceny co do věrného převodu textového a co do přesnosti a čistoty řeči. Stalo se jaksi zvykem pohlížeti útrpně na latinský překlad Písma sv. Mínění toto naprosto nesprávné, datující se z doby reformace, přešlo od nekatolíkův i do tábora vlastního, hlasy odpůřců zněly tak silně, že jim sluchu dopřáváno i tam, odkud měly býti námitky sv. Jeronymu učiněné vyvraceny. Mnoho na onom předsudku zavinilo samo jméno překladu, „profanum vulgus“ tane mnohému na mysli, a už stotožňuje Vulgatu s jakýmsi volným, neumělým a obhroublým vydáním. Víme, že i některým bohoslovcům našim zdá se býti Vulgata překladem zastaralým, vůči překladům pozdějším nedostatečným a sit venia verbo nevědeckým. Zarážejí se výrazy, které se novější dobou ukázaly chybnými, zapomínajíce na celou řadu oněch vlastností, kterými dílo sv. Jeronyma si zajistilo přednost před ostatními překlady nejen v době svého vzniku, ale — klidně tak říci můžeme — až po naše časy. Třeba vždy míti na paměti okolnosti, za kterých povstala Vulgata, k jakému cíli byla stanovena a jak dalece se tyto okolnosti, podmiňující překlad správný, změnily.

Jakožto kniha pro všechny vrstvy věřícího křesťanstva určená psána byla Vulgata latinou ne klasičtější, lidu nezvyklou, ale latinou tenkrát mluvenou a název svůj vzala teprve v 13. století, přes 900 let po svém

vzniku. Podobně řecký překlad St. Z., zvaný Septuaginta (LXX), psán řečí živou, mluvenou, totiž alexandrinským dialektem promíšeným četnými živly cizími, a odtud byl nazýván *κοινή* jako překlad sv. Jeronyma.

Buduje dílo své měl sv. Jeronym vždy na zřeteli text původní, hebrejský, a nedal se strhnouti autoritou LXX. Kriticky prohlížel, že první tento překlad vedle hlavní přednosti doslovného převodu obsahuje mnohé vady. Překladatelé LXX byli sice jazyka hebrejského poměrně nejlépe znalí ve svém okolí, ale nemluvili jím, třeba ještě hebrejsky psáti dovedli. Obcovací řeč jejich byla řečtina, psali a mysli řecky, a tu snadno se dopustili známé chyby, že píšíce hebrejsky mysli řecky, že grammatická pravidla řecká mimovolně přenášeli v hebrejštinu, původní ryzost její porušovali přiměšujíce slova řecká (viz vliv řečtiny na syrštinu) a také syntaktickými pravidly hebrejskými se neřídili vnášejíce vazby nové. Nic nedělá, že byli nejbližší době, kdy ještě hebrejsky se mluvilo, žili přece od bývalého centra vzdáleni a mnohem více byli vydáni vlivům cizím na křižovatce nejrůznějších národů nežli soukmenovci jejich pozůstali v Palestině nebo žijící jako osadníci v Mesopotamii mezi lidem, duchem řeči příbuzným. Překladatelé LXX neměli také potřebného vzdělání filologického z jednoduché příčiny, že grammatické zpracování hebrejštiny náleží dobám mnohem pozdějším dávno po vyhynutí řeči a nikomu nemůže napadnouti dovolávati se hebrejštiny těchto autorů, jež byla produktem více umělým, nepřirozeným. Nad Židy alexandrinské právě jistou průpravou grammatickou vynikali Židé v Palestině a Babylonii, kteří se duchu řeči své původní neodcizili při mocnější souvislosti mezi řečí bohoslužebnou, přednášenou při čtení synagogalním a řečí kdysi všeobecně mluvenou a později zatlačenou dialekty aramejskými, tedy živly aspoň příbuznými. To především patrné na Targumech (výkladech Písma), na kterých založena pravidla pozdější punktace textové.

Nehledě k tomu, že Židé Septuagintu zamítají jakožto překlad odchýlný od původního textu, dlužno říci, že autorové její přese všechny orientální fantasií vybájené shody počínali si s textem hebrejským opravdu svévolně při celé řadě změn, dodatkův, opisův a chyb. Svätý Jeronym v Praef. in Jeremiam praví: „Pořad vidění, kterýžto úplně jest změten u Řekův a Latincův, opravili jsme na věrnost dřívější,“ a (ep. 57, 11): „Daleko by bylo nyní přemítati, kolik LXX ze svého přidali a kolik vynechali.“ Vedle toho opisovači LXX komolili jména hebrejská, tak že mnohdy nebyla sobě podobna, někdy více jmen spojovali, jinde opět rozdělovali dle svého uznání, kde se jim zdála býti příliš dlouhá, ve dvě nebo tři. Z těchto příčin umínil si sv. Jeronym poříditi nový překlad textu hebrejského a v předmluvě ku knize Paralip. prohlašuje, aby příliš

nevzbudil odpor konservativců, že kdyby LXX byla zůstala čista, jak původně byla přeložena, že by překlad nový považoval za zbytečný, ale ježto původní jest porušen a v různých krajích kolují různá vydání: k Hebreům se proto obrátiti musíme.

Předběžné studium sv. Jeronyma bylo důkladné. Jazyk hebrejský, ze kterého přeložil knihy protokanonicke, ovládal důkladně a aramejštině, které neznal překládaje Tobin pomocí prostředníka, naučil se později úplně a Daniele přeložil už sám bez cizí pomoci. Znal dobře LXX a jí hleděl přizpůsobiti dílo své, kde se nerůznila od textu hebrejského, všimal si překladův Aquilových, Symmachových a Theodotionových, procestoval Palestinu a byl vždy ve styku s učiteli znalými tradic židovských, nikdy, jak sám přiznává, nespoleháje úplně na síly vlastní. Ad Domnionem a Rogationem píše: „V Písmo sv. jasněji nahlédne, kdo Judeu spatří vlastníma očima a pozná památky starodávných měst a jména míst dílem stejná, dílem změněná. Proto i my jsme o to péči měli, abychom tuto práci podstoupili se Židy velmi učenými.“ Přední snahou byla mu věrnost překladu, „verbum e verbo expressius transtuli,“ píše v předmluvě ku knize Esther a svou stručností a případnou výrazností zjednal dílu svému přednost před mnohými pozdějšími latinskými překlady, jež chtěly dílem dle nynějšího textu hebrejského opravit vady jeho, dílem zušlechtiti jeho latinu. Odkazují na př. na záslušnou práci prof. Mlčocha. Je to můj skromný soud, ale nemohu se odtrhnouti od znění Vulgaty, třeba že překlad našeho autora jest dokonalý a věrný. Bohatá obsažnost dikce Vulgaty a řízná úsečnost jednotlivých veršů zůstanou jí vlastností nesnadno vystižitelnou.

Velikou překážkou při překladu byly ovšem rukopisy jednotlivých knih, které, jak snadno pochopitelno, byly různé dle písařův i dle krajů v celku svém a ve verších samých (viz konec knihy Esther). Přídavky, vysvětlivky a odkazování na místa příbuzná v knize jiné dostala se snadno do textu a tím povstala odchylnost originalu, a protože byl při překladech předchozích process podobný, nezbývalo než celou řadu textů srovnávati a opravovati. Tu přihlížel k rukopisům nejen hebrejským, ale bral k pomoci arabské a někdy i syrské, maje vždy za svůj úkol „ne aby káral výklad starý, ale aby vše, co tam buď nejasno, neb opomenuto nebo ještě vinou písařů porušeno, zjevnějším se stalo jeho výkladem.“

Hned při vydávání jednotlivých knih bylo se mu brániti proti odpůrcům, kterým se jeho opatrné jednání nelíbilo a cituje slova žalmu 119. Domine libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa varuje své přátele před těmi, kteří „dovedou sice jiné posuzovati, ale sami nic nedělají: Pane, ochraň mne od zlých jazyků!“

Byl by na velikém omylu, kdo by se domníval, že Bible Kralická v části starozákonní nepřihlíží k sv. Jeronymu jako autoritě a že jest jeho lepší. Jestliže praví čeští překladatelé v předmluvě k pátému dílu: „Jeronym se stkvěl okolo léta Páně 385.“ a v dalším pojednání odkazují jednoduše na jeho svědectví o knihách nazvaných Apokryfa, jistě by tak nebyli napsali neuznávající jeho významu a dokonalosti. Co chtěl kdysi on pro křesťanstvo znalé latiny, totéž obmyslela redakce bratrská po více než tisíciletí pro českou církev: dáti věřícím do rukou překlad věrný a srozumitelný. Animosity žádné mezi oběma překlady nebylo a sáhla-li redakce především k textu řeckému, učinila tak z důvodu vytčeného překladatelem Nového Zákona br. Blahoslavem, „protože se lépe mnohá slova řecká k českým nežli k latinským anebo latinská k českým trefují.“
(O. p.)

Křesťanská mravouka o poměru člověka ke zvířatům.

Několik poznámek *P. Vychodila.*

Poznámky tyto týkají se článku „Ethika a živočišstvo,“ jež uveřejnil p. B. Bauše ve „Květech“ 1895. 12. Není právě milým zaměstnáním, opravovati stále a napořád primitivní výroky o věcech náboženských, a tím méně vůči spisovateli toho jména, jaké má p. Bauše, ale pokud nepronikne zásada, že se člověk má napřed poučiti o tom, co chce odsuzovati, třeba pravdu stále opakovati aspoň slovem. P. Bauše ovšem nepsal ze svého, nýbrž opírá se o spisy německé, zvláště o spis Ig. Brengenera, vyznamenaný Thierschutzvereinem. Snad mne nikdo neobviní z ukrutenství ke zvířatům, řeknu-li, že enthusiasmus pro ochranu zvířat má také jisté meze a že při veškerém zásadním souhlase s ochrannými spolky třeba si v jednotlivých úsudcích zachovati jakousi strážlivost proti nim. P. Bauše jest asi téhož mínění, a proto je ve výrocích jeho pozorovati jakési kolísání; filosofické podklady článku jsou vůbec slabé.

„Ethika snaží se stanoviti poměr člověka ku zvířeti na základě historicko-psychologickém.“ To není pravda, a která ethika tak činí, ta je pochybená neb aspoň kusá. Poměr ten třeba stanoviti rozumem na základě zásad mravních. Historie a psychologie vypravuje nám řadu pošetilostí, kterých se člověk na zvířeti dopouštěl a dopouští; tak praví rozum, tak praví „ethika.“

P. spis. dále vykládá o úctě zvířat, vysvětluje ji podle jistých moderních více méně jednostranných teorií. Jsou to věci odjinud přepsané

(o animismu, kultu atd.), z části správné, z části nesprávné. Pomíjeje toho, podotýkám jen, že celý oddíl tento zakládá se, jako u jiných národopisců, na představě o prvotné divokosti člověka, (ba vlastně třeba říci: lidí, neboť nelze pochopiti, kterak evolutionisté tohoto druhu vysvětlí jednotu člověčenstva, vznik jeho atd. Ale ovšem, přírodopytci takoví bývají zhusta jako pštrosi; jen když je hlava schována).

„Dávno před Darwinem pojal člověk myšlenku původu svého ze zvířectva.“ Jen dvě poznámky. Předně, je v té myšlence, jak známo, velice málo specificky darwinského. Po druhé, „myšlenka původu ze zvířectva“ není jediná ani výlučná; jsou o původu člověka báje všelijaké a různé, tyhle zvířecí těžko by asi bylo proukázati za původní!

Avšak to vše s thematem článku méně souvisí. Přejděme k tomu, co p. spis. jako mimochodem prohodil o mravouce S. a N. Zákona. Kdyby p. spis. byl věnoval půl stránky výpisku z nějakého katolického moralisty, byl by článku propůjčil více světla než těmi pohozenými větami, které vlastně o mravouce naší nic nepraví, a i takto jsou jen z části pravdivé. Sám praví, že „Schoppenhauer (recte: Schopenh.) ve snižování křesťanství nadsazoval ve vychvalování indických názorů.“ Vizme, co sám čtenářstvu „Květů“ podává.

Hlavní myšlenka jeho je, že theorie křesťanská je tu nedostatečná, že praxe dobrých křesťanů (na př. sv. Otců prý) je lepší než theorie. To je naprosto nesprávně!

A co se týká úmyslu p. spisovatelova, aby zvířeti pojistil v moderním názoru trochu vyšší místo vedle člověka a tak je obhájil, divím se té důvěřivosti. Myslí p. spis. skutečně, že tohle je příčina týrání zvířat, že nemají právního postavení? Ale vždyť člověk vedle člověka již je má dávno a přece na všech stranách kvete týrání lidstva až radost! Nikoli; příčina je v surovosti lidské [a ta může býti buďto: a) elegantní, b) sprostá]. Křesťanství pak, jakožto ústav mravní, ne policejní, nemůže více říci, než: surovost je neřest, týrati nebo bezúčelně (= nerozumně) poškozovati zvířata je hřích, poněvadž je to proti-rozumná, nepřirozená ukrutnost, prozrazující špatnost srdce. Proto, ale jen proto, odsuzuje katolická mravouka zlé nakládání se zvířaty.

P. spis. s tím není spokojen, on by rád měl právní úpravu poměru toho. S pány, za které p. Bauše mluví, je těžká řeč o právě. Vyberme si příklad. (Předpokládáme, že ethika Thierschutzvereinů sotva kdy vžije se tak, aby lidé zvířat netýrali.) Pán ztýrá svého sluhu a svého koně; (na vojně, jak známo, platí tento víc než onen, neboť „muži“ jsou zadarmo, koně třeba koupiti). Co teď, podle právní úpravy poměru člověka ke

zvířeti? Sluha si z pravidla dovede nějak vymoci zadostučinění; co se zvířetem? Snad ustanoviti každému právního zástupce? Rozumí se samo sebou, že jen veřejné týrání může býti zákonem trestním stíháno, a to by státní moc také měla zavést; ale právní poměr člověka ke zvířeti to nikterak nebude a býti nemůže.

Proč? Protože zvíře je práva neschopno, ať si obhájcové zvířat tak tvrdí jak dlouho chtějí. Srovnání s otroky (str. 720.), kteří prý též byli považováni za bezprávné, nedopadá, nýbrž naopak obrací se proti panu spisovateli. Proto byli považováni za bezprávné (i ženy), že byli považováni za nižší, méně rozumné atd. bytosti. Jeden blud zplodil druhý.

Ovšem, dle opičáků, je v naší věci právě tak: zvířata prý jsou naši mladší bratří, tedy . . . P. spis. tak daleko nejde, zajisté právě u něho je lepší praxe než theorie, ale trochu s tím přece také koketuje. Nuže, popojďme k tomu právu.

Zvířata o právu svém dosud nevědí. Brání se příkoří, tak jako spící uhýbá bolesti, ale že se jim děje bezpráví, toho nevědí. Nevědí též o nějaké povinnosti.

S právem něčím nutně souvisí povinnost druhých něco mu učiniti, po případě nečiniti. Přílišní přátelé zvířat zajisté by přišli do rozpaků, kdyby měli povědět, čeho zvíře na člověku smí žádati, čeho se smí vzdáti atd. A právo osobní jest zadatelné!

Zvířata tedy o subjektivním právu nevědí ani ho nemají. Mají-li pak aspoň objektivní, jako na př. dítě, které ho též nezná a vymoci nemůže? Ne, ani toho práva nemají. Účinek a účel práva jest, zachováti každé bytosti právní samostatnost a neodvislost v tom oboru, na který se právo to vztahuje. Jakou pak má zvíře samostatnost, v čem? Jaký pak má samostatný účel? Snad se řekne: zvíře cítí bolest, proto má právo, aby mu jí nikdo nepůsobil. „Theologisující badatelé,“ jak p. spis. nazývá ty, kteří ještě „drží se v moderní vědě názoru, že člověk¹⁾ jest střed a účel [?] všeho tvorstva,“ otázali by se zlomyslně, proč pak tedy nejsou mezi zvířaty zákony, aby kočka netýrala myši a pod. Řekne se ovšem, že je to boj o život, že příroda je bezohledná, ukrutná atd., ale to sem nepatří; jsou-li zvířata bytostmi právními, proč pak jimi nejsou především mezi sebou?

Ale to by konečně vedlo daleko. Ostaňme u poměru člověka ke zvířeti. Obrátme to „právo“ zvířete, nebýti od člověka týránu,²⁾ a otažme se: pak má snad člověk aspoň stejné „právo,“ nebýti od

¹⁾ ale kdož pak tedy? Snad ten dobytek?!

²⁾ že člověk nesprávně tak činí a proč, pověděno nahoře; zde běží jen o „právo.“

zvířete týránu, a zvíře má „povinnost,“ práva toho šetřiti?! Kdož by se tu nezasmál? nezasmál, jako se smějeme těm, co odsuzovali „provinilá“ zvířata na popravu?

Ano, ano, viděti na příliš humanních zastancích zvířecího práva „nový důkaz, jak ethika nezávisí na metafysice a psychologii, cit na rozumu,“¹⁾ jak praví p. spis. (str. 724.) — a „vědecké“ výmysly kolikrát ani na logice, jak dodávají „theologisující badatelé.“

Tito tedy praví, ať ještě jednou shrneme jejich nauku v jedno: zvíře nemá žádných „práv,“ člověk nemá žádných povinností *ke* zvířeti, ale ovšem má povinnosti k Bohu a k sobě *co do* zvířete, pokud ono jest mu Tvůrcem dáno, aby ho používal ve svůj prospěch a nikoliv, aby ho nadužíval ke svým choutkám, surovosti atd. Zvíře jest věc, člověku svěřená, aby jí libovolně jako každé jiné používal k rozumným účelům; bez rozumného účelu jednati jest vůbec hříchem proti přirozenému zákonu mravnímu, a tedy je takovým hříchem též, užívati věci nerozumně. Pravím: věci jakýchkoli. Kdo si z bravury zapálí doutník pětkou, hřeší, ač byla pětka jeho, a neměla žádného „práva.“ Kdo zničí ze svévole a rozpustilosti, beze všeho rozumného účelu, živoucí stromek, hřeší, a nebyl-li jeho, hřeší dvojnásobně. P. spis. jakožto bývalý vychovatel mládeže slyšel asi někdy, co se dětem vštěpuje o tom v katechismu; a to je rozumnější a logičtější než celé rozbory darwinistů. Kdo konečně týrá neb i zabíjí zvíře zcela bezúčelně, bez rozumného účelu, hřeší, poněvadž ničí nebo poškozují zbytečně věc, jež dána lidem k užitku, a provozuje tím i zevně vniterný hřích surovosti, zlomyslnosti atd.

Kdo má rád zvířata a vůbec přírodu, tomu se bude toto odůvodnění zdáti přece trochu málo přísné, jaksi odlehlé, zvláště když se staví zničení mrtvé hmoty na roveň s týráním zvířete. Avšak, tak není věc míněna, leda zásadně. Při týrání zvířete i dle katolické mravouky je hřích značně stížen. Proč? Protože objektivně jeví se rozumu týrání zvířete zcela jasně býti zlem o mnoho větším, než na př. rozpustilé rozbití nádoby. Člověk zajisté, jsa bytostí tělesněduševnou, ví dobře, co jest bolest, tedy vědomě páše v onom případě zlo mnohem větší nežli v tomto. I symbolicky jeví se nám poškození bujarého stromku trestuhodnější (nehledě ke škodě), než poškození zakrslého, nezdařeného, ač bolesti není tam ani zde. Jeví se tedy v bezúčelném týrání zvířat mnohem větší bezcitnost, vlastnost to hříšná, a víme beztoho až příliš dobře, kterak takovými to zvyky [na př. ani ten „ušlechtilý“ (!) prý sport lovecký není z výčitky

¹⁾ je to také jedno z „velikých slov,“ jež p. spis. pronáší bez náležitých praemiss (návěstí)!

té vyňat] se cit otupuje, což ovšem nemůže ostati bez následků na povahu a na zacházení člověka toho nejen se zvířaty, nýbrž i s lidmi.

Ostatně nechme tu veškeré sentimentalnosti a anthropomorfismu. Bolest zvířete není zdaleka tak silná, jako člověka, kterému ji zvyšuje jednak útlejší ústrojí, jednak sebevědomí, strach budoucnosti atd., čehož u zvířete není. Totéž vědomí na př. při operaci člověku dodává vytrvalosti; toto zvířeti chybí, a proto se operaci přičí; jí se brání, smrti se nebojí a nebrání více než ráně.

Z pravidla nezkažený, neotupělý člověk, jenž má soucit s bolestí zvířete, je soucitný i k lidem. Z pravidla, dím, neboť moderní obhájcové a milovníci zvířat jsou někdy nejhoršími trapiči lidí, a ony „spanilomyslné“ damy, které tu a tam zakládají nemocnice a útulny „pro ubohý“ dobytek, učinily by snad lépe, kdyby za to přilepšily svým služkám ve služném a v zacházení: jestiž častým zjevem, že přátelé zvířat právě k vůli nim zotročují lidi. Ostatně budiž ke cti onoho dobytko-milného hnutí hned poznamenáno, že mnozí účastníci přistupují k němu jen proto, že je v modě: míti nebo šířiti nějaký soucit ke zvířatům ani jich nenapadne. Nanejvýš mají soucit ke svému psovi nebo kocourovi; pán třebas odkopává kocoura, paní zase psa.

Kasuistika na základě těchto zásad je velice prostá, a vystačíme jimi všude. Že i podle nich — a ne teprve podle moderního darwinismu — soud nad některými obyčejí divošskými i kulturními dopadne rozhodně nepříznivě, je samozřejmo. Církev na př. i přes chování jednotlivých členů nemůže schvalovati barbarských her, zakazuje duchovním hlučné lovy zajisté také z této příčiny, atd. Ale úředně vydávati zákony na ochranu zvířat, nespadá v její obor a přičilo by se jejím zásadám, anať jest povolána starati se o spásu duší lidských; nepřímou praví mravouka její též o zvířatech zajisté dosti. Proto račiž si p. spisovatel důtku, kterou na str. 718. uděluje Hettingerovi a kard. Antonellimu, uschovati na lepší časy!

Pro účel náš stačíž toto, ačkoliv ještě leckterá zmínka p. spis. vybízí k odpovědi. Tak na př. není pravda, že v mosaismu byla co do zvířat jen „některá ustanovení obřadní“; byla i právní, zvláště co do zvířat domácích. „Zbytky kultu zvířat“ nejsou: holubice (Duch sv.), beránek (Kristus) atd. Význam je zcela jiný, symbolický a typický. „Zdržování se masa“ a „trýznění zvířat“ u sv. Otců spolu nesouvisí, atd. Slovem, p. spis. má o náboženství našem (kterému snad také náleží) mnohé pojmy zmatené.

Bude asi zbytečno dodávati, že mravouka katolická nikterak nezakazuje, anobrž může jen schvalovati, aby stát pečoval o ochranu

zvířat (ale jen, prosím, napřed lidí!), aby tedy trýznění stíhal co nejpřísněji, aby bděl nad vivisekcí (jinak mravně dovolenou) atd. Beztoho moderní stát až příliš zanedbává svůj úkol vychovatelský, jaký bez odporu má.

Význam náboženského vyučování na středních školách.

Skromný návrh

k praktickému provádění apologie křesťanství v době přítomné.

Podává *Placid Buchta*. (O.)

Propovéděl kdosi, že „učiti se zahrnuje v sobě dvoji věc: přemýšletí a plniti.“ Myslíme, že důmyslnou výpovědí touto nejpřípadněji označena jest cesta i způsob právě náboženského vyučování, při němž na rozdíl od předmětů jiných stejně mnoho záleží na obou momentech, theoretickém i praktickém. Ano úkony druhu poslednějšího mohou zdáti se i stránkou závažnější, protože důležitější a rozhodnější v životě a pro život každého, komu povolání a pozdější cesty životní nedovolují častěji i důkladněji se obíratí pravdami náboženskými. A lidí takových jest rozhodně většina, zkušenost pak zřejmě nad to nasvědčuje, že rozumná horlivost nebo alespoň ochotnost v plnění úkonův a povinností náboženských nedá utuchnouti přesvědčení v rozum jednou vštípenému, dobrovolně přijatému a zažitému. Ačkoli tedy důležitou jest věc naše po stránce právě zmíněné, přece pomíjíme tuto širší o ní rozhovor, a to hlavně z té příčiny choulostivé, že tu záleží všecko na osobní dovednosti, opatrnosti a rozhledu toho, komu dospívající mládež gymnasijní ve příčině náboženství jest svěřena, otázky pak osobní způsobilosti se týkající snadno by leckde mohly býti nemile přijaty jako vyzývavé narážky, a vyvolati tak ve věci vážné ani v nejmenším nezamýšlenou nevoli. Zběžného ovšem aspoň pohledu a posouzení přítomných poměrů nelze zamlčeti, a byť i slova taková zněla příkře a trpce, oprávněnosti a snad v mnohém vzhledu také smutné pravdy nebude jim důvodně upírati nikdo. Bylo by marným zapíráním a nebezpečným sebeklamem tvrditi, že způsob náboženského výchovu mládeže gymnasijní shoduje se všude s duchem sv. náboženství a vyhovuje požadavkům časů přítomných. Doufáme, že srozumívá každý, kdo úmyslně očí nezavírá, že na myslí nám tane onen způsob a ono počínání málo chvalitebné, které posvátné, velebné a povznášející úkony náboženské řídí a ovšem znechucuje jakousi úřední, ano až „komisní“ (!) přísností, methodou

to, již německý pedagog jeden označil případnými slovy: „Jeden fertigen Mann verdriesst man damit, den noch zu bildenden **verdirbt** man damit.“ Počínání takové ducha zralého, muže již hotového, jen rozmrzí, jinocha pak dospívajícího **pokazi!** —

Bylo řečeno, že úkolem gymnasia jest na prvním místě vzdělání ducha a celou bytost jinochovu formálně — co se týče náboženství, promluvili jsme právě v tom smyslu aspoň několika zdržlivými poznámkami o praktickém plnění a navádění k úkonům náboženským, a jen to ještě podotýkáme skromně, že se tu ve věcech a otázkách palčivých otvírá široké i vděčné pole k pokynům, rozhovorům a pojednáním, směřujícím k zdárnému provádění málo dosud prohloubené katechetské pastorače na ústavech středních.

Zbývá poukázati ještě na způsob, jakým dosaženo má býti v náboženských hodinách patričního objemu i náležité výše vědomostí, potřebných budoucímu vzdělanému členu třídy inteligentní ve věci, která nejenom vážně stanoví hodnotu člověka společenskou, časnou, nýbrž zasahá nad to v nehlubší podstatu zájmů nejsvětějších, rozhodujíc neúprosně o spasení duše jeho nesmrtelné. A na tomto, jak známo, záleží všecko.

O čtyřech nižších třídách čili tak zvaném nižším gymnasiu netřeba tuto mluvit. Opakují se tam v podstatě věci, které si již přinesli žáci ze škol obecných, a pak těžko ještě klásti vyšší požadavky a hlubším propracováním sledovati vážné cíle tam, kde nezřídka značné obtíže působí přesné myšlení a plynulé vyjadřování, kde tedy nemalou část snahy musí učitel vynaložiti na to, aby se svěřenci jeho naučili řádně mysliti a mluvit. Hlavní tedy a úplné vzdělávání náboženské bude nutno provésti na gymnasiu vyšším, kde k práci těžší tvoří již dosti spolehlivý základ značná část vědomostí všeobecných, a čtyřletým cvikem vyvinutější již síly duševní poskytují dostatečnou záruku úspěšnosti a zdaru.

Vyučování náboženskému vyměřeny jsou pouze dvě hodiny týdně, látka pak učebná, co do obsažnosti zajisté neskrovná, rozvržena jest tak, že počínajíc ve třídě páté apologetikou, částí vzhledem k celé další stavbě jakoby průpravní, své hlavní a nejobtížnější dva oddíly, věrouku a mravouku, odkazuje dalším ročníkům, první třídě šesté, druhý sedmé; zakončením a doplňkem všeho jsou dějiny církevní probírané ve třídě osmé. Takový postup v probírání nauky náboženské předepsán jest ode dávna, a jest proto již ustáleným a možná také že i ve mnohé příčině šťastně osvědčeným zvykem; navrhoval-li by tedy někdo jakékoliv úchytky od něho, musil by pečlivě a důkladně rozvážiti, v čem by se tak státi mělo a jaké příčiny nutí k opuštění cesty jednou vyšlapané a — nezapírejme toho — značně

pohodlné. Odpověď na tyto otázky aspoň nějakou, nebo lépe řečeno nějaký pokus odpovědi musí proto poskytnouti i nepatrný náčrtek přítomný.

Určité, protože zřejmými úkazy zdůvodněné vyjádření možno učiniti na těchto místech pouze v příčině poslednější, jen příčiny možno platně udati, proč nutno se ohlédnouti po jiných cestách, než po jakých se ubíralo dosud vyučování náboženské. Vlastně již z počátečních odstavců lze vyčísti všecko, co nyní jen otevřenějším způsobem v pořadí otázek následuje. Jest pravda, že náboženské vzdělání, jakého se studujícím na gymnasiu dle nynějšího ustáleného způsobu dostane, dostačovalo dříve a mohlo dostačovati, poněvadž celkový duch veřejnosti, do které se po ukončených studiích vstupovalo, nebyl ještě jako dnes tak skrz na skrz prostoupen a otráven smýšlením, které se ke všemu možnému chová snášelivě a ani nejočividnějšímu zcestí neupírá oprávněnosti a veřejných nároků, jenom náboženství a vlivů jeho neuznává a odstrkuje jako nepotřebnost nebo dokonce překážku. A byť i krásně se připouštěla nutnost náboženství, a proto i právoplatnost jeho společenská, není to jistě náboženství, jak mu rozumí a jak hlásá je církev katolická, tomu když ne potupného úsměšku, tedy jistě aspoň pohrdlivého názvu „přepjaté, překonané stanovisko“ dostává se skoro pravidelně. Tento duch pak, možná poněkud příkře vylíčený, nečeká nyní se svými vlivy, až opustí jinoch síně gymnasijsní, nýbrž nastupuje nad míru záhy své působení nejružnější četbou, které nelze sledovat ani řídit do podrobných jednotlivostí, a která nepozorovaně naplní vědychtivou mysl názory nebezpečnými, a bohužel častokrát — nevykořenitelnými. Že skutečně věci tak se mají, svědčí onen úkaz bolestný, že si teď vlastně ani největší učenec ničeho nedělá z neznalosti nauky a života církevního, jinak by nevysvětlitelnými byly způsoby, jakými neváhají o těchto věcech psáti lidé, kteří přímo nemají zlé vůle a jimž jinak nelze upírati ani důkladnosti ani kritického bystrozraků. Vezměme tento neblahý úkaz bez dalšího již vyšetřování, jak jest sám v sobě — nějak povstati musel, šíření i vláda jeho rovněž musejí míti stálou svou příčinu, a tak veřejné poměry přirozenou svou logikou přivedou na konec k doznání, že ustrnulý, ke vzrůstajícím potřebám a změněným poměrům časovým patřičného zření nemající způsob, jakým opatřuje se náboženské vyučování dospívající intelligence, hlavitým jsou důvodem protikatolického smýšlení vzdělavců, na které se tak velice nařiká.

Nalézti důvody a nahlédnouti potřebu pozměny není tak nesnadno, jako udati určitě, co a jak by jinak dít se mělo. K poslednímu. potřebí zajisté náležitě zručnosti, zkušenosti a podrobného rozhledu v oboru, o který se jedná, i nebude proto nikdo žádati po řádcích těchto, aby obsahovaly

vypracovaný již rozvrh a určité návrhy, tyto věci budou asi dílem budoucnosti dosti daleké, dojde-li k nim vůbec, třibení pak náhledů před konečným jich uspořádáním popřeje možná vzniku zařízením, na které první pokus upozorňující sotva zdaleka smí pomyslet.

Jako podstatná příčina nutných úchylek a změn byly udány změnéné poměry časové a zvýšené požadavky jejich. Dle toho zdá se potřebným pozměniti i celkové rozvržení látky a pořadí jejich oddílů i způsob podání a propracování jednotlivých částí dosud obvyklý.

Ve třídě páté uloženo jest probrati apologetiku. Tak, jak podána a spracována jest v učebnicích předepsaných, možno ji ovšem během dotčeného ročníku vpraviti žákům do hlavy, jest však otázka, zdali v tom rozsahu a způsobu, jak dosud se přednáší, dostačí budoucímu vzdělanci, který sotva k takovému oboru v budoucím povolání se vrátí? Dále dlužno uvážiti úlohu a význam apologetiky, jakých nabyta v novějších dobách, a zkoumati, zdali s duševním vývinem žáků páté třídy možno se odvážiti na zdoání úkolu obtížného i do šířky i do hloubky! Na tomto základě dovolujeme si dospěti k návrhu, zda by nebylo lépe přeložiti apologetiku až do třídy osmé, přeložiti ovšem a rozšířiti dosavadní způsob na důkladnější a pologii křesťanství, která by vzhledem k poměrům nynějším u jinochů již vyspělých zajisté provedla velikou úlohu, vždyť by takovým způsobem ve příčině náboženství zcela jinak obrnění vycházeli z gymnasia, mohouce duchem nábožensky vzdělaným a filosoficky značně protříbeným zdárně čeliti různým těm exaktnostem a jiným nátěrům, s jakými duch církvi nepřátelský snaží se podloudně vniknouti v srdce snaživé a otevřené. Dějiny církevní mohly by pak docela pohodlně probrány býti v quintě, a sice zamlouvá se pro potřeby přítomné onen způsob, který přihlíží ustavičně k dějinám všeobecným. Poslednější přeložení mělo by tu znamenitou výhodu, že by žáci vyššího gymnasia hned na prvním stupni nabyli správného pojmu o osudech církve Páně, a že by tak v dalším podrobnějším studiu dějin a jmenovitě v četbě své nepostrádali patričního a nutného vodítka. Jest to ovšem smělý pokus odchylky od dosavadního rozvržení látky, kterému nedá se upříti aspoň napohledné soustavnosti a shody s uspořádáním nauk a věd bohoslovných, ale jednak naléhavé požadavky poměrů nynějších, jednak zase výhody uspořádání novějšího potřebám časovým rozhodně lépe odpovídajícího ospravedlňují jistě i sám návrh i — dojde-li někdy k něčemu podobnému — jednotlivý praktický pokus. Samo sebou se rozumí, že na prvním místě muselo by se jednati alespoň o sestavení nové učebnice dle požadavku výše položeného, jakož vůbec by veškery učebnice měly býti znova upraveny a na širší základy postaveny, každá dle toho, jak nauka

v ní obsažená buď jest napadána duchem novodobým nebo jak jinými poměry zvláštního a zvýšeného významu nabyla pro všechny obory života i vědění. Neobstojí námitka, poukazující na nesmírné rozmnožení látky, která po ročnicích má zdolána býti pouze ve dvou týdenních hodinách. Každá učebnice činící nároky na trvalou cenu, má podávati více, nežli se „ve škole vezme“ a v této příčině naše náboženské učebné knihy na gymnasiích trpí vadou nesmírnou; znova důtklivě tuto upozorňujeme, že mluvíme o věci vzhledem k požadavkům nynějším, a pak že máme na mysl domáci naše poměry české, které v literatuře náboženství se týkající neslynou dosud nadbytkem, ani všestranností. U nás by měla náboženská učebnice poskytnouti a obsahovati tolik, aby zůstala studujícímu i po skončení studií knihou cennou, zbrojnicí proti útokům na jeho víru, a spolehlivým i dostatečným vodítkem a ředidlem názorův, ať jakékoliv vyvolí si životní povolání. Z té příčiny také ona budoucí učebnice svrchu nastíněné apologetiky bude museti aspoň pod čarou obsahovati důkladný seznam i význam děl apologických všech literatur a vůbec spisů v obor náboženství spadajících, a to bude, doufáme, jak účinným prostředkem proti úžasné ignoranci vzdělanců v tomto oboru, tak zároveň důkladným schlazovadlem na troufalost lidí, kteří beze studu, ano s povýšenou jakousi nadřaděností ostouzejí náboženství a církve, jenom proto, že nemusejí se báti důkladného odbytí a pochroumání své kvalifikace, any kruhy, v nichž čtou se „vědecké“ výtvoary jejich, nemají o věcech patřičné znalosti, ba ani základu k ní.

Věrouka a mravouka mohou docela dobře podržeti svá místa v sextě a septimě, poněvadž se strany vývinu duševního není překážky, ano naopak, ve třídě sedmé, kde mládež studující více si počíná všímati společnosti a veřejnosti vůbec, náležitě probírání a výklad mravouky jest na místě nejlepším. Co se knih učebných týče, nelze v těchto mezích obsírněji o nich promluvit, jen všeobecné hledisko, na jiném místě vyložené, bude nutno připomenouti a zachovati i tuto.

Tím skončen by byl skromný a s choulostivým vážením každého slova psaný náčrtek tento — účelem jeho bylo jen upozornění, a proto: nebudiž ve zlé vykládáno, absit a verborum nostrorum simplicitate malignus interpres!

Srovnávací věda náboženská.

Napsal Jan Oliva.

III.

A) Přehlédneme-li podané theorie, vidíme, že připouštějí původ náboženství jen přirozený, nadpřirozený, Bohem rozumným účelně způsobený přímo popírajíce, čímž staví se proti učení katolickému, jež vykládá vznik a rozvoj náboženství obojím způsobem, přirozeným i nadpřirozeným.

Co máme o tom souditi? 1. *Fechner* napsal: Veliká bajka o Bohu a onom světě nemohla by se tak dlouho udržeti, kdyby jen bajkou byla. 2. K tomu považme, že již ta spousta rozmanitých mínění o náboženství a jeho původě valně seslabuje jednotlivé vývody a otrásá přednášeným učením. 3. Prozkoumáme-li pak pozorně jednotlivé theorie, zvláště *Spencerovu-Lipertovu*, uznati musíme s *Pfeidererem*, že jest opravdu podivné, jak taková mělká theorie mohla nabýti takové vážnosti právě v naší době.

Příčina toho ostatně je na snadě. Theorie evoluční právě v *Spencerovi* našla mohutného rozšiřovatele; což tudíž přirozenějšího, že i na náboženství ji aplikoval. Z téže příčiny jsou nuceni ji přijmouti všichni, kteří darwinismus přijímají; i kdyby třeba jí nepřijímali v podobě od *Spencera* podané, přece vždy způsobem evolučním ji vysvětlují. Zde je vlastní kořen celé věci. U všech zajisté výkladů podaných jedná se v podstatě o to, jak povstala u prvotního člověka reflexe, schopnost rozumování, neboť bez něho nemohlo nikdy náboženství povstati. Kdo věří, že reflexe, podobně jako ostatní schopnosti duševní i tělesné člověka vyvinuly se přirozeným postupem ze zvířete, ten bude dle toho vysvětlovati i náboženství. Kdo však je přesvědčen dobrými důvody (jež možno nalézt u *Vychodila*, *Apologie* I. 255.), že duše a s ní rozumování přímo Bohem člověku dány, ten uvěří, že náboženství je původu Božího. Jak Bůh náboženství člověku vštípil, o to prozatím nejde. Učení katolické je, že přímo, osobně; tedy nadpřirozeně, ale člověk byl by dospěl k náboženství i bez přímého vštípení Božího, svým rozumováním, svou duševní mohutností poznávací, od Boha danou; tento způsob by byl nepřímé, přirozené vzniknutí náboženství.

4. Jedna závada proti výkladům podaným v II. odstavci vyplývá z učení nynější *anthropologie*, že schopnosti, nadání lidské i duševní jsou v podstatě stejné. Jak při tom vysvětliti duševní nepatrnost, jež by dle výkladů těch byla trvala u prvotního člověka?

5. Popře-li se nadpřirozený původ Písma, a to činí onino vykladači všichni, pak nemáme o prvních dobách lidstva žádné bezpečné zprávy, a nemůžeme tudíž historicky a filosoficky jich vysvětlovati. Odvolávati se, jako činí Spencer, na poměry nynějších divochův, a dle toho analogicky usuzovati o prvních dobách, není nic průkazného, neboť vždy více šíří se náhled,¹⁾ že nynější divoši jsou ve stavu proti dřívějšímu velmi pokleslém, znetvořeném. Ostatní písemní památky, mimo bibli, jednak podávají fantasmie o prvních dobách, jednak jsou původu hodně pozdního. Zůstanou tedy všechny pokusy vysvětliti původ náboženství teorií evoluční právě jen pokusy, hypothesami, někdy dosti jednostrannými, ba i směšnými. Tak specialně o henotheismu praví v. *Hartmann*, že prozrazují jeho vyznaváci, jak jsou roztržiti a zapomněnlivi, když chtějí všechny bohy stejně ctíti, všechny za nejvyšš mocné atd. vyhlašující.

* * *

6. Tím vším nechceme však srovnávací vědy náboženské zlehčovati, naopak doufáme, že časem mocně přispěje právě nauce katolické. Její směr nynější zdá se ovšem hlásati právě opak. Ale nesmíme zapomenouti, že je to věda velice mladá, neustálená, a obor práce ohromný a jeden z nejtěžších. Tu není ani jinak možno, než že tu a tam přestřelí, hodně za cíl. Něco podobného je při každé novotě. Darwinismus ve svém počátku zcela jinak si vystupoval než nyní; nyní si vede velice umírněně. Tak bude jistě i v hierografii. Známky již se blíží. Vždy více se ukazuje, že náboženství svou podstatou pochází z jednoho centra. A není tomu dávno, co se hlásalo, že jsou národové beze všeho náboženství; dnes mínění takové již není pokrokové. Podobně dalo by se více příkladův uvésti. A příčina toho? Poněvadž je to věda mladá, každý by rád si získal slávu, že objevil nejvyšší princip její, z něhož možno odvoditi všechny zjevy náboženské, pod něž všechny události náboženské dají se pohodlně umístiti. Následkem toho tvoří se strany, školy, směry, jež horlivě propagují jistý výklad a potírají jinak smýšlející. Při tom ovšem zapomněli, že látka není ani posud náležitě sebrána. Tím upadají ve velikou jednostrannost výkladu. Nemožno přece tak složitý jev jako je náboženství vyvozovati z jedné síly duševní, nebo z jednoho zevnějšího popudu, nýbrž třeba při tom přihlížeti ke všem duševním silám a ku všem zevním popudům, v nichž asi prvotní člověk žil. Příroda a zvyk, záležitosti správní i život a učení kněží, národní podání i filosofické přemýšlení, řeč a básnictví,

¹⁾ Viz o tom: *Compte rendu du troisième congrès scientifique international des catholiques*; *Anthropologie* pag. 70... (1894).

všecky dle svého způsobu a přiměřeně své prvotní podobě přispěly k utvoření nynějšího stavu náboženství, při čemž ani na bázeň, rozkoš, fantasi, rozum, mravní smýšlení nesmí se zapomenouti. — Z toho viděti, že srovnávací studium náboženské je velmi nesnadno; co posud vykonáno, vše jest jen příspěvkem v jistém oboru, nemůže se pokládati za jisté rozřešení úlohy. Nikdo posud neprokázal takovou znalost jazykovou, takovou výškolenost dějepisnou, takové nadání psychologické, takovou lásku ku pravdě, takovou zapíravost a přisnost objektivní, jak vyžaduje toto studium, a proto výsledky jeho nemohou býti nezvratné. Až bude sebrána náležitě všecka látka sem náležející a kriticky roztríděna, by se vědělo, který je nejstarší způsob, forma náboženství, jaké byly jeho změny a vývoj; až se vyšetří, zdali náboženství povstalo na více místech či rozšířilo se z jediného centra; až se vyšetří, které charakteristické vlastnosti náboženské povstaly u některého národa přímo, a které byly přejaty od druhého; až se takto ustavené místní zvyky náboženské vespolek porovnají a srovnají s ostatní kulturou bezpečně známou; až tyto jenom průpravné práce náležitě se vykonají, pak teprve s jakousi pravděpodobností bude se moci přikročiti k objasnění vzniku, vývoje a socialního působení náboženství. Do té doby je však ještě daleko, hodně daleko.

7. A nyní můžeme již důvodně odpověděti k otázce, položené na konec I. oddílu. Tam jsme pravili, že cílem srovnávací vědy náboženské je zaujati místo vedle filosofie a všeobecných dějin, býti tedy spoluředitelkou vychování a života příštího pokolení. Je s úkol ten? Poznali jsme, že posud ne, a že ještě dlouhou a dlouhou dobu ani pokusiti se o to nebude moci. Proto náboženství vůbec a specialně katolickému nehrozí s té strany žádné valné nebezpečí: Lidstvo bez řádů náboženských obstáti nemůže, ono ale také nemůže čekat, až teorií vědeckou mu bude řečeno, jak by náboženství asi konati mělo. Život, neúprosný, vyžaduje odpovědi hned a spolehlivé. V tom vězí příčina, proč ještě dlouho a dlouho stávající formy náboženské dojdou přednosti před měnlivými výtěžky vědy.

8. Proto církve naše nemusí se nikterak znepokojovat napohledným nynějším nepřátelstvím hierologie proti sobě. Ba právě naopak, v jistém smyslu i nyní může ze směru toho se jen radovati, v tom totiž, že obecenstvo skrze něj zajímá se o otázky, jež zdály se načisto unikati myslem vzdělanějším. Katolicismus nemusí nikterak báti se srovnání s ostatními náboženstvími, on tím jen získá, neboť *contraria sibi opposita agism elucescunt*. Z této příčiny bylo by si přáti, aby katolíci co nejvíce pozornosti věnovali této nové vědě. Bylo by zajisté s prospěchem pro apologii, kdyby v seminářích přednášelo se o výsledcích hierografie;

získali by tím kněží hlubšího názoru do socialního působení náboženství. Sv. Otec Leo XIII. ve svém bystrozraku postřehl výhody toho, a v Římě na své universitě zřídil stolicí pro hierologii. I v knihách jeví se účinky toho studia, nejlépe v *Gutberletově* a *Schellově* Apologetice. Proto doporučujeme k bedlivé úvaze slova *Ch. Pesche S. J.* „Tak zvaná srovnávací věda náboženská zavdala některým podnět, křesťanství snižovati a s ostatními náboženstvími v jednu čáru klásti, čímž byli někteří dohnáni, tuto novou vědu podezřívati a jako zrozenou nepřítelkyni křesťanství považovati. Toto poslední může však jen tehdy býti oprávněno, máme-li hierologii za bludnou již dle své podstaty; je-li však tato věda vědou pravou, a tedy založenou na pravdě, pak křesťanství nikterak nemusí se jí báti, naopak dosáhne posléze od ní podpory a slávy.“

9. Že pak i od mimokatolických pěstitelů ethický cíl, působení k dobrému, za úkol se jí klade, o tom častěji možno se dočísti. A byť skutek tu a tam odporoval slovu, úmyslu, nemožno přece pokládati to za projev všeobecný. Z celé řady dokladů toho chceme zde uvéstí slova *Dra. Fr. Krejčího* z *Athenaeae* IX. 174.: „Studium náboženského vývoje, konané za tím účelem, aby jím nějakého podkladu bezpečného nalezeno bylo v otázkách, kde vědy mlčí, aby základ víry, založený v povaze lidské, vědecky se analysoval, a tím i rozumem podepřel, povznéstí musí náboženství v očích těch, kdo na ně jako na překonané stanovisko pohlíželi. Obráceně zase vědecké studium, jež by nedotýkalo se náboženství mravního, nýbrž je podporovalo, odstranilo by neblahý předsudek duší nábožně smýšlejících, že každá vědecká vymoženost je útokem na náboženství a že podrývá jeho význam socialní. Věda a náboženství jevily by se povolány k součinnosti, a tím by zmírnil se odvěký antagonismus jejich, jehož následky jsou pro mravnost společnosti tak zhouby, že z něho veškerá bída a zlořád právem vyvozovány bývají. V tomto ohledu znamená směr takového filosofování celý program socialní, politický, a potřeba pouze uvědomiti si konsekvence theorie, aby blahodárnost její se v praxi objevila. Kdyby nic více se nedokázalo tím, než jakési příměří v tom boji kulturním, ve kterém lepší poznání vědecké, boříc základy starodávných, věkem a zvykem posvěcených, s přírodou lidskou srostlých institucí společenských, tisícům ubírá názor o světě, a s ním i oporu mravnosti; kdyby tedy směrem tím ve vrstvách oněch, které nejsnáze zuemravnění propadají, rozkladný process byl zastaven: byl by to prospěch dosahu nezměrného. Pochybnosti a zoufalost, vznikající z nevážnosti náboženství, by zmizely, nedovzdělanost, t. j. nepochopené lepší poznání nemohlo by vytlačovati nábožnost, kdyby věda nikde ‚hrubou rukou,‘ jak řekl nedávno biskup

Schlauch, „nedotýkala se toho, co je význačným znakem lidské převahy a důstojnosti, idealnosti a pokroku, jež se soustřeďuje v ideji Boha a nesmrtelnosti duše.“ Tím by zabráněno bylo šíření se pověr a nedůstojných pokusů všelikých o nějaký pochopitelný dokazatelný základ těch idejí, jež lidstvu k ukojení a mravnosti nezbytny jsou. Problem vychování byl by rozřešen i ve vlastním smyslu na školách, i v širším smyslu v literatuře vzdělávací, a básníci by věděli, kudy pomoci srdcím po pravdě prahoucím a vědou neuspokojeným. Při tom by však pokrok nebyl zastavován, ježto taková filosofie sama je pokrokem poznávání, jež rozšiřuje obor svůj i tam, odkud se dosud nejvíce s pohrdáním odvracovalo. Můžeme tedy jenom pěstování takovéto filosofie náboženství všeho zdaru přátí a výsledkům jejím s důvěrou hleděti vstříc.“

B) K poznání a náležitěmu ocenění stanoviska katolického podáváme zde na konec dle díla: „Gott und Götter, eine Studie zur vergleichenden Religionswissenschaft von *Christian Pesch S. J.*, 1890“ výsledky, jichž dospěla dosud katolická hierologie.

Náboženstvím rozumíme ochotu člověka dáti Bohu, co jest Božího. Náboženství tedy předpokládá poznání jsoucnosti Boží a záleží svou podstatou v uznání a službě Boží. Jedním druhem této služby jsou skutky zbožnosti, jež se projevují obzvláště modlitbou, obětí a jinými Bohu dávanými úkazy úcty. Základem je uznání jsoucnosti Boží, neboť ostatní projevy náboženství z něho plynou. Tážeme-li se tedy s katolického stanoviska: má lidstvo náboženství? spadá tato otázka v jedno s druhou: uznává lidstvo jsoucnost Boží? Pojem o Bohu je kořenem celého zkoumání.

1. Nejprvnější poznání Boha nebylo dílem lidským, nýbrž darem s nebes; když člověk později původní ideu přeměnil, přičinil k poznání onomu ze svého, utvářel ideu Boha dle své podoby.

2. Písmo sv. spojuje znetvoření původního vědomí o Bohu s prvním hříchem. Hřích je obrácení se ku tvorům, tak že člověk ztrácí jediný sebe důstojný cíl s očí, ochromuje se v něm touha po něčem vyšším a povstává v něm hnutí zcestné. Ovšem process ten není náhlý, nýbrž pozvolné klesání. Dá se vyjádřiti jako zepřírodnění (zesmyslnění) božství a zbožnění přírody. Nikde nepřešlo lidstvo od úcty v jednoho Boha přímo k úctě sil a zjevů přírodních; nýbrž člověk nejdříve spojil Boha s nejlepším a největším, co v přírodě pozoroval, tak úzce, že pak dobře nerozeznával mezi Bohem a jeho dílem, mezi podobou a spodobněným.

3. Nyní cítil se člověk poután jen na tvory, v nich nalézal radost a požitek. Rozum nepoznával již, co člověku má býti nejvyšším; zapomněl

na Boha, a jako dříve prakticky tvorstvu dal přednost před Tvůrcem, učinil tak nyní i theoreticky; neboť co člověk miluje, to pokládá za nejvyšší. Duchovní poznání Boha mizelo vždy více; vznešenost přírody zaujala zrak smrtelníků.

4. Od změtění Boha s věcmi stvořenými nebyl daleký krok k mnohobožství, či raději, otevřely se četné cesty ke všem možným bludům. Kolísání mezi poznáním pravého Boha a změtěním jeho v díla, v nichž zjevuje svou moc, trvalo ovšem nějaký čas. Zdali při tom Bůh nejdříve byl stotožňován s viditelnou oblohou, nebo brzo se sluncem, brzo s hvězdami, brzo s mořem, nedá se rozluštit. Tento přechodný stav můžeme zvatí henothéismus, ačkoli toto slovo při své neurčitosti a mnohovýznamnosti méně se hodí než snad Schellingovo: relativný monotheismus.

Polytheismus nastal, jakmile více bytostí uctíváno bylo za bohy. Byly-li sobě podřaděny nebo souřaděny, ve věci pranic nemění. Není možno si mysliti, jako by mnohobožství hned bylo se ustavilo jako spořádaná stupnice, spíše s počátku trvalo vedle sebe více způsobů úcty a teprve později přišlo se k náhledu, že nemožno, aby všechny uctívané bytosti byly stejného stupně. Jako rozmanité byly příčiny, vedoucí k utvoření jednotlivých bohů, tak bezpečně byly i různé podněty, vedoucí k jejich ustupnění. Vše s jednoho hlediska a jediným zákonem chtíti vykládati, bude asi vždy bezvýsledným.

Jakmile jednou se počalo, symboly božství jako bohy ctíti, bylo přirozeno, že se tato úcta (kult) vztahovala na všechno, což poněkud bylo s božstvím ve spojení, což božskou sílu v sobě zdálo se skrývati. S oblohy spadlé kameny již svým původem zdály se poukazovati na něco božského. Síla a jiné vlastnosti, jimiž zvířata předčí člověka, vlévaly domněnku, že v nich je něco vyššího. Tak spatřoval člověk ve stromech, ve vodách, v tajemných místech a v četných jiných předmětech účinky síly, oproti níž cítil svou slabost, odvislost, a již si hleděl nakloniti. I když člověk klekal před pařezem, nectil ho, nýbrž ducha, o němž z nějaké příčiny za to měl, že je v jakémsi vztahu k tomuto pařezu. Člověk mínil, že i některé osoby stojí blíže bohům, buď si že jejich zevnějšek nebo zvláštní zjevy, jako nervosní záchvaty, šílenost a p. k tomu jej vedly, nebo že mimořádnými úkony mu imponovaly. Jim pak připisoval moc skrze zvláštní formule zaklínací na bohy působiti, a je v obrazy nebo jiné předměty zaklínati (Theopoeie). Sny, rozmanité události v životě vnitřním, přemýšlení o životě a smrti, vděčná upomínka na veliké muže dřívější, zkrátka vše, co převráceně se uvádělo k vysvětlení původu náboženství, přispělo svým časem rozmnožení svět bohův a duchů, mythy a pověru. Takovým způsobem

celá příroda byla obydlena bohy a božskými bytostmi, od bohů nebes a slunce až k vilám, vodníkům, trpaslíkům a strašidlům, a všechny tyto bytosti míhají se vespolek v pestrém roji.

5. Lehko nyní pochopiti přechod od této veliké roztržtosti idee božství k fetišismu. Byť s počátku za svatý považovaný předmět byl jen obydlím, symbolem boha, přece pojem Boha takto znetvořený mohl velmi snadno tak se symbolem splynouti, že se pak myslilo, že bůh nebo duch žije a jedná skrze obraz. Jako dříve zaměňovali Boha s díly jeho moci, tak opět nyní nerozeznávali přesně mezi kamenem nebo pařezem a duchem, jenž v něm přebýval. Člověk zvyklý obracet se o pomoc ve svých potřebách k symbolu, mluvil nyní k němu jako živému: jednal s ním jako citlivým; pokrýval jej, aby neviděl; uvázal jej na řetěz, aby neutekl; zarazil do něho rozpálený hřebík, aby alespoň z bolesti prosbu vyslyšel, nechce-li dobrovolně. Takové skutky ukazují, že člověk smyslný předmět měl za bytost božskou, snad jako tělo, jehož duší je bůh. Je-li symbolem neotesaný pařez nebo umělecký obraz, nemění pranic ve věci. Fetišismus a idololatrie jsou na jednom stupni náboženské skleslosti. Odporný kult bůžků je příčinou, počátkem a koncem všeliké zlomyslnosti; neboť hned bůžkové tyto podněcují chtíce, hned zvěstují falešně, žijí nemravně, dopouštějí se křivých přísah a p. Tak vede modloslužba dle své povahy k pověře a nevěře.

6. Tu není divu, že dle Písma a církevních Otců modloslužba je služba ďáblu. Tím se nemíní, jako by všichni modláři úmyslně sloužili ďáblu místo Bohu, nebo jako by bůžkové, moudly byly ďábly. Skutkem však modlářstvím ďáblu se slouží, nejen tím, že každým hříchem vůle Boží zavržena, ďáblová však vyplněna je, nýbrž hlavně proto, že modlářstvím úcta, jež Bohu náleží, Bohu se odnímá a tvorům uděluje, skutek to, jenž zkrátka vyjadřuje vše, čeho si ďábel přeje. Proto zlí duchové činili vše, aby modlářství vážnost a úcta se zachovaly. Nynější osvětáři, již všechno přirozeně vysvětlují, přecházejí mlčky přes rmutné zjevy v pohanství, neb nanejvýš učiní několik laciných poznámek; avšak fakta nedají se odčiniti; ukazují, že ve věštách a kouzelnictví pohanském působily vlivy ďábelské. O tom jsou svědectví četná a nepodezřelá. Jest marná snaha, hřích a ďábla chtíti upřítí. (Srv. Lev. 20, 27. Deuteron. 18, 10. 11. 1. Král. 28, 7. Skutky 16, 16. Minut. Felix. Octav. c. 27. Patian. Or. ctr. Gr. c. 12. Just. Apol. 14. Tertull. Apol. 22. 23. Theoph. ad Autol. I. 2, c. 18. Clem. Alex. Cohort. c. 4. Origen. ctr. Cels. 7. 5. 69. Exhort. ad martyr. 46 etc.)

7. Hluběji již než v posledních letech římského nebo řeckého pohanství s jeho idololatrií nemohlo lidstvo v náboženském ohledu klesnouti. Nižším stupněm byl by *atheismus* nebo s ním stejný *pantheismus*. Jednotliví *atheisté* nebo *pantheisté* ovšem byli, ale *atheistické* nebo *pantheistické* národy nikoli. Říkávalo se sice, mnohá pohanská náboženství že nejsou nic jiného než *pantheismy*, poněvadž božství bylo v celé přírodě a zároveň vším, látkou a silou, ruchadlem, oráčem i oranou zemí, viditelným světlem slunce a duchovním světlem duše, základem i jevem života. Ukazuje se na filosoficko-básnické pokusy, jednající o kosmogenetických a theogenetických otázkách, na eddské, orfické, vedské písně. Avšak tyto písně nejsou výronem lidu, nýbrž plody jednotlivých spekulativních duchů, odpovídajících k otázce po poslední příčině věci, jež vždy naskýtá se duchu lidskému. Lid naslouchal třeba s nadšením těmto veršům, jeho fantasie byla rozvícena krásnými obrazy, jeho rozum upokojen. Avšak přestal proto lid ctíti specialní božství? Zmizela bázeň před trestem, naděje na pomoc Boží? Nemodlil se a neobětoval již? Modlil i obětoval.

Lidstvu celkem božství zůstalo vždy osobným, lidstvo nikdy nedalo si vzítí osobné božství a právo, v poměr k němu vcházeti. Neschopnost, podatí o své víře vědecký pojem, není totožná s nevěrou. Lidstvo vždy a všude věřilo v božství; i uprostřed největších poblouzení neztratilo touhu po Bohu. Různé způsoby modloslužby, jakož i nezdařené filosofické spekulace jsou zbloudilé projevy této touhy.

O našich jménech vlastních.

S hlediska hlavně vlasteneckého uvažuje *F. Bartoš*.

III. O jménech místních.

Dávní předkové naši, když se ve vlastech těchto osazovali, byli sice všichni jednoho národa slovanského, ale rozdělení v několikero plemen, rozličných od sebe nářečím, povahou, mravy a obyčejí neboli svou zvláštní úsoubou kmenovou. Tak ve vlasti české vedle plemene českého, osedlého uprostřed země této, připomínají se Lučané, Lutoměřici, Dečané, Lémuzi, Pšované, Charváti, Doudlebi a j.; na Moravě Holasovici, vedle nichž snad už za oněch dob nejstarších svou vlastní kmenovou individualitou vynikali Slováci, Hanáci a j.

Plémě bylo souborem drobných rodů. Rodové tito, živouce v sedliskách vesnických (dědinách, vsích), měli společný statek, společnou hlavu i společné

jméno. Osada, jelikož osada, neměla původně jména; sebe samy nazývali obyvatelé jménem rodovým, jméno jejich teprve později přeneseno bylo i na osadu. Lutobořici na př. jest prvé název rodu v jedné osadě usedlého, potom teprv název osady (Lutobořice). Za nejstarší jména rodová a pak také osadní v Čechách a na Moravě pokládati sluší ta, která se po všem Slovanstvu objevují, což ukazuje, že nevznikla teprv na půdě českomoravské, nýbrž přinesena byla v plemeni samém, s rody příchozími. Taková jména jsou: Vojnici, Utěšenovici, Mladenovici, Myslenici, Dražkovici, Nezabudici, Domabořici, Sendražici, Přemyšlané, Lutobořici, Radonici, Brankovici a j. Jeden každý člen rodu takového slul osobně jménem rodovým: Vojen, Mladen, Lutobor, Sendrah, Přemysl, Radonja.

Tou měrou, jak přibývalo členů rodových, t. j. lidnatosti, a ukazovala se potřeba osad nových, vznikaly i osady nové, jejichž osadníci na rozdíl od starých rodů potřebovali také názvů vlastních. A tu povstaly ony četné názvy povahopisné, které z rozmanitých příčin vzaty jsou, na mnoho kategorií se roztrídíjí:

1. Dle duchovní povahy, dle mravův a způsobů, tytéž i dle nemravův a nezpůsobův obyvatelstva: Všehrdy (všichni hrdí), Přepychy (velmi pyšní), Semily (sebe milující), Stýskaly, Kvílice, Divoky.

2. Dle tělesného vzezření: Kosmonosy, Poděbrady (bezbradí), Krehleby (s krehou, na levo nakloněnou lebku), Holohlavy, Běloky, Všechromy, Kratonohy.

3. Dle zaměstnání, při čemž jest připomenouti, že obyvatelé některých osad všickni jedním řemeslem se zabývali nebo jedno dílo konali, pročež také společné jméno dle řemesla nebo díla dostali: Bečváry (bednáři), Štítary, Kováry, Polerady (rolníci) = Rataje = Zemětěhy, Voděrady (kteří pracovali při vodě, mosty stavěli a p.), Crtoryje (vyráběli črty, sošky bohů), Žrnoseky (vysekávali žernovy), Mydlovary, Koválovici (kováři), Kladoruby (rubali klády), Dehtary (pálili dehet), Rudníky (kopali rudu) atd.

Sem náležejí osady obydlené tak zvanými ministeriály, t. j. lidmi zavázanými zeměpánu jistou službou, na př. Bobrovníci (hlídači bobrů), Sokolníci, Brtníci (hlídači včel lesních), Kobylníci (hlídači tak zvaných kobylich polí) atd.

4. Dle povahy sídla: Borované, Chrašťané, Lužané, Slatiňané, Ostrované, Mohylníci.

5. Podle některé zvláštní události: Tatobity (kteří pobili zloděje — tat), Hrdlořezy, Kotopeky, Pečekozly (pekli koty, kozly), Měcholupy.

6. Hojné jsou přezdívky za místní jména: Hlupohlavy, Korohlody, Drbohlavy, Kalivody, Veltruby.

Osady, jejichžto jména odvozena jsou od jmen křesťanských světcův a od slov: pop, biskup, mnich, opat, nejsou starší konce 9. století: Benešov, Petrovice, Pavlovice, Janovice, Martinice, Popovice, Biskupice, Mníšek, Opatovice.¹⁾

Důležitý a zajímavý jsou zvláště krásné a ryze české zdrobněliny místních jmen už stávajících; důležitý hlavně z té příčiny, že jsme si je nyní už skoro všechny sami poněmčili, užívajíce místo nich přívlastku „Malý“ a jména původní osady jakožto otrockého překladu z překladu německého. Proto uvedeme zde skoro úplný seznam takových místních jmen moravských:

a) Břest — Břestek, Domanín — Domanínek, Chlum — Chlumeck, Lukov — Lukovec — Lukoveček, Postřelímov — Postřelímovek, Újezd — Újezdec, Týn — Týnec — Týneček.

b) Blatnica — Blatnička, Březina — Březinka, Bukovina — Bukovinka, Bystřica — Bystřička, Byteš — Bytyška, Hrabová — Hrabůvka, Hřiše²⁾ — Hřišice, Kamenica — Kamenička, Konice (jedn.) — Koničky, Lhota — Lhotka, Lipina — Lipinka, Lipová — Lipůvka, Lomnica — Lomnička, Louka — Loučka i Louky — Loučky, Myslová — Myslůvka, Olešnica — Olešnička, Raková — Rakůvky, Rožná — Rožinka, Senica — Senička, Slatina — Slatinka.

c) Ořechové — Ořehovičky, Nedvězí — Nedvězíčko, Meziříčí — Meziříčko.

d) Bohuslavice — Bohuslávky, Čechovice — Čechůvky, Dražovice — Dražůvky, Dyjákovice — Dyjákovičky, Hajany — Hajanky, Holasice — Holásky, Hostěhradice — Hostěhrádky, Janovice — Janovičky, Klobouky — Kloboučky, Kobelnice — Kobelničky, Kojatice — Kojátky, Koválovice — Koválovičky, Křenovice — Křenůvky, Křídlovice — Křídlovky, Kynice — Kyničky, Lazníky — Lazničky, Lažany — Lažánky, Lovčice — Lovčičky, Morkovice — Morkůvky, Němčice — Němčičky, Okřešice — Okříšky,³⁾ Penčice — Penčičky, Petrovice — Petrovičky i Petrůvky, Pohořelice — Pohořílky, Popovice — Popůvky, Prusinovice — Prusinky, Řičany — Řičánky, Slatenice — Slatinky, Starvice — Starvičky, Šardice — Šardičky, Židlochovice — Židlochovičky.

Milí naši krajané druhého jazyka zemského nakládají s našimi jmény místními nejinak nežli s našimi příjmeními, přetvořujíce a zpotvořujíce je

¹⁾ Herm. Jireček v „Slovanském Právu“ I. str. 64., Vinc. Brandl v „Obzoru“ r. 1885., Ant. Vašek v „Časopise Mat. Mor.“ r. 1876.

²⁾ Tak vyslovuje lid a tak píše správně i Šembera na mapě Moravy; správnost toho tvaru potvrzuje také jméno Hřišice. Říše je tvar chybný dle něm. výslovnosti.

³⁾ Železniční tuto stanici mnozí našinci chybně nazývají Okříško.

způsobem nejrozmanitějším, a to nejen jména osad už poněmčených, nýbrž i osad obydlých posud obyvatelstvem českým:

1. České jméno zpotvořuje se dle pravopisu nebo dle výslovnosti německé: Billowitz, Bittischka Osowa, Littenschitz, Wühr (Vír), Domamühl (Domamil), Radomühl, Bisenz, Ellgoth (Lhota).¹⁾

2. Nominativem německým stane se některý nepřímý pád český, nejčastěji genitiv; v starší době také starý lokal (-ás = anech) nebo pád předložkový: Biskupitz, Malenovitz, Branek, Čech, Napagedl, Bahna (Bahnò), Břeskiho (Břeský), Turas (v Tuřanech), Morbes (= Morvás, v Moravanech), Oberses (= Obrás, v Obranech), Milbes (= Milvás, v Milovanech), Wellhotten (ve Lhotě), Webeschen (ve Mžanech), Wemschen (ve Mšeně).

3. Změnou zvukovou jméno české nabývá v přetvoru německém i jakéhosi významu německého, ovšem takového, že by si mohli němečtí etymologové o jeho výklad hlavy polámati: Vysočany — Wischezahn, Ratiboř — Rothbern, Neznabohy — Nisenbaum, Nepomyšl — Pomeisel, Drahomyšl — Dreiamschel, Oplocany — Amplatz, Střítež — Schrittens, Křivec — Krips, Písečné — Pisling, Velislav — Filzlaus (!), Modlibohov — Nudelbaum, Bílá Lhota — Weiss-Öhlhütten, Vranová Lhota — Braun-Öhlhütten, Suchohrdlí — Zuckerhandel, Tvořihráz — Durchlass, Slatina — Latein.

4. Jménem německým jest české jméno zaniklé nyní osady sousední: Tvarožná — Bosenitz, Podolí — Kritschen, Podivín — Kostel.

5. Německé jméno jest překlad jména českého: Veselí — Fröhlichsdorf, Ruda — Eisenerz, Jestřebí — Habicht, Hruška — Birnbaum, Bosonohy — Parfuss, Osikov — Espendorf, Hladov — Hungerleiden, Veverčí — Eichhorn.

Někdy německé jméno není v žádné souvislosti s českým: Břeclava — Lundenburg, Svinov — Schönbrunn, Hranice — Weisskirchen.

Zdrobnělá jména česká rozeznávají se od svých původních přívláskem Gross a Klein: Gross Seelowitz — Klein Seelowitz (Židlochovice — Židlochovičky), Gross Blatnitz — Klein Blatnitz (Blatnice — Blatnička) atd.

Nejdůsledněji zněmčena jsou jména českých posud osad na Zábřežsku a Šumbersku, kde právě za našich dní vlny moře německého s největší zuřivostí dorážejí na tento nehájený břeh našeho území: Zábřeh — Hohenstädt, Postřelimov — Postřelimovek — Gross, Klein Heilendorf, Hrabové — Raabe,

¹⁾ Tyto německé přetvory našich jmen místních mají tytéž důležitost pro dějiny českého jazyka; jimi se totiž potvrzuje, že hláska *h* místo starého *g* vznikla v jazyce našem teprve ve století 13., neboť v těch přetvorech německých, které se staly před st. 13., zachovalo se *g*, v pozdějších je důsledně *h*: Grusbach (= Grušvás — Hrušovany), Gradlitz (Gradišče), Grätz (Gradec), Gnoic (Gnojice), Raigern (Rajhrad), Göding (Godonín), Iglau (Jiglava) — Horitschau (Horšov), Radisch (Hradiště).

Chromeč — Krumpisch, Bohdikov — Märzdorf, Svébohov — Schwilbogen, Václavov — Watzelsdorf, Ruda — Eisenberg¹⁾ atd.

Českou Zástavku u Rosic přezvali si Němci „Segengottes,“ protože jim tam Pánbůh požehnal uhlí; nedávno změněna česká Zástavka úředně v „Boží Požehnání.“

Když tak snadno jest cizincům překládati na své jazyky nemilá jim slovanská jména osobní nebo je všelijak přetvořovati, kde přece také něco záleží na vůli osoby tím jménem označené, tím snáze bude jim překládati a měniti místní jména, zvláště slovanských kmenů jimi podrobených nebo vyhubených. A to dělají nyní všechny moderní státy „národní.“ Místní jména slovanská, zbylá po původním obyvatelstvu slovanském připomínají „ušlechtilému“ národu příliš makavě jeho smíšení s „nižším“ plemenem slovanským, proto musejí zmizeti s povrchu zemského i s map. Tak byla nedávno v Řecku úředně pořečtěna všechna místní jména zbylá po bývalém obyvatelstvu slovanském.

V jiných moderních státech národních, kde porobené obyvatelstvo slovanské posud jak tak žije, a tak hned ještě nevymře, má se aspoň na venek dokumentovati jednotnost „velikého národa“ jednojazyčnými jmény místními. Z té příčiny Prusové dávají v Pozňansku od r. 1893. jména německá všem polským obcím, které jich posud neměly. Tak přejmenovány: Mileszyn na Hohenau, Grabowsko na Segenfeld, Szypioro na Neukirchen, Swiatniki na Falkenau, Popowo na Johannisruh atd. atd.

Ještě „národněji“ vedou si v té věci Maďaři. Maďarisace „cizích“ jmen místních provádí se tam od státu systematicky a důsledně. Všecky osady ryze slovenské a německé dostávají jména maďarská a jen těchto smí se úředně a ve veřejnosti užívat. Slovenská Turička jmenuje se nyní Turkáza, Stráža Vestö, Chmelná Komlos, Trhanová Szorvános, Lhoty mění se ve Falvy a Telepy atd.²⁾

V našich městech postupující germanisace jevila se také místními jmény po německu spotvořenými i v ústech obyvatelstva českého. V Praze říkali do nedávna starodávnému Petřínu Laurenciperk, Hoře Žižkově Žižkaperk, jako řeku Vltavu nazývali vůbec Moldavou. Zcela nečeský a bezvýznamný překlad „Královské obory,“ v níž se konaly obě výstavy, „Stromovka“ z něm. Baumgarten zakořenil se tak, že se vedle něho stará „Obora“ jen ostýchavě a po různu odvažuje na veřejnost.

1) Do nedávna „Böhmisch“ Eisenberg, nyní Eisenberg „an der March,“ ačkoliv je to posud osada ryze česká, ovšem, jako mnohé jiné na Zábřežsku, se školou německou!

2) Ung. Revue 1889, str. 194.

Germanisaci našich jmen osadních provedly rozmanité ty vrchnosti, úřady a kanceláře, my pak, jakožto věrní poddaní přijímáme je za své v rozmanitých těch přetvorech, jak nahoře bylo vyloženo. Tak z hojných a krásných jmen zdobnělých už jen ta podržujeme, kterých nám Němci ve svém přetvoru ponechali, neznajíce snad jejich souvislosti se jmény původními, na př.: Rožinka, Lipůvka (Lipuwka), Kloboučky (Klobuček), Postoupky (Postupek) a několik málo jiných, kdežto všecky ostatní si překládáme z němčiny, rozlišujeme je po německu přívlaskem „Velký“ a „Malý“: Velké Němčice — Malé Němčice, Velká Blatnice — Malá Blatnice, Velká Senice — Malá Senice atd. atd. napořád!

Přívlasky našich jmen místních „Horní — Dolní, Nový — Starý“ a p. upravujeme si dle němčiny, vytváříme takto nestvůrné a nečeské složeniny: Horno-Počernice, Dolno-Beřkovice (= Ober-Počernic, Unter-Beřkovic), Horněmčí, Dolněmčí (= Horní, Dolní Němčí), Novo-Ptení, Staro-Ves, Hrozno-Lhota (= Hroznová), Franco-Lhota (= Francova), Ostro-Lhota (= Ostrožská), Hřívno-Újezd (= Hřivný), Černo-Vír (= Černý), Vltavo-Týn (= Týn nad Vltavou).

V našich novinách opakují se často po Němcích posměšky o Francouzích, jak málo prý jsou honěni v zeměpise cizích zemí. Buď tomu jak buď, ale zeměpis své vlasti jistě lépe znají nežli leckterí naši páni novináři, kteří o své vlasti začasté nevědí ani tolik, kolik se nyní žádá na každém slušném žáčku školy obecné. Čerpajíce své zprávy o rozmanitých událostech ve své vlasti z novin německých, přejímají do nich všecky ty spotvořeniny našich jmen místních, překládají zcela odlišné názvy německé českých osad do slova na česko, dávajíce takto českým osadám jména zcela jiná, čtenářům neznámá.

Naše noviny vypravují o premonstratském klášteře v „Teplu“ (Töpl = Teplá), o zámku v „Čechu“ (Čechy u Prostějova), o hospodářské schůzi v Napajedlu (Napagedl = Napajedla pl.), podávají zprávu z Mor. Ostravy, že „v sousední obci Elgothu odehrálo se krvavé drama“ (Lhota). Dle jejich zprávy „v polích u Troubkova na Moravě, okres přerovský, bylo několik žen bleskem zasaženo“ (Troubek = Troubky). Okresní soudce J. Fanta v „Jamnicích“ byl přesazen do Mor. Budějovic a adjunkt B. Wolf jmenován okresním soudcem pro „Jamnici“ (tedy singular a plural téhož jména v jedné větě vedle sebe, kdežto něm. Jamnitz = Jemnice sg.). Poranění Francouzové dopraveni byli do Rajhradu a do „Seelowitz“ (sic!) = Židlochovice. V „obrovickém“ špitále leží mnoho raněných (= v zábrdovském -- Zábřdovice). Domkař Jan Vičánek ve Všetulu u Holešova (Všetul = Všetule pl.). Jan Mičulík v „Tichově“ (Tichau = Tichá), Birolek, professor v „Bielici“ (Bielitz = Bilsko).

Někdy ve zprávách našich novin domysliti se lze jenom z jednoho správného jména náležitých českých jmen osad okolních: Dne 5. června strhnuvší se průtrž způsobila v obcích Kloboukách, „Hoštihrádku“ a „Grunovici“ (sic!) citelné škody (= v Hostěhrádkách a v Krumvíři).

Mährisch Neustadt překládají naši novináři „Mor. Novým městem“ (= Unčov!), Weisskirchen „Bílým kostelem“ (= Hranice) a vypravují, co se přihodilo v „Prosnici“ (Prossnitz = Prostějov), v „Rousnici“ (Raussnitz = Rousinov), v Myslicích (Misslitz = Miroslav), v Joslovicích (Joslowitz = Jaroslavice atd.¹⁾)

A jako naše noviny, tak i ostatní literatura vědecká i školní nakládá s našimi jmény místními. V Ottově Slovníku při jméně Brtnička poznamenáno „viz Brtnice Malá“ (!). O Gergeiovi vypravuje se tam, že tráví poslední léta ve „Visegrádu“ (!). Při jméně Gross-Maispitz poznamenáno „viz Mašovice Velké,“ kdežto jsou to prostě Mašovice a vedle nich Mašůvky (!). Dle Holubova kalendáře učitelského na rok 1889. str. 52. mají pokračovací školy průmyslové mezi jinými městy moravskými také Neustadt a Sár (= Nové Město a Žďár!).

Ve Vlastivědě Filipovského dočítáme se, že jsou skelné hutě u „Stran“ (něm. Strany = Strání). Stanice železniční táž Vlastivěda jmenuje: Gröschel-mauth (= Grešlové mýto), Okříško (= Okříšky), Brancauz (= Brancouze), Louku u Jihlavy (= Louky), Budigsdorf (= Krasíkov), Kriegsdorf (= Vojnovice). Jiné osady se jmény spotvořenými jsou tam: Libava (= Libiny), Dvorec (= Dvorce), Drahotuš (= Drahotuše pl.), Bobrava (= Bobrová), Lechvice (= Lechovice), Hrozná Lhota (= Hroznová), Kněžduby (= Kněždub).

Naše „vlastenecké“ kalendáře v seznamech výročních trhů přidávají nejen odlišná jména německá místních jmen českých a jejich přetvory (Auerschitz, Pröding), nýbrž i pouhé přepisy ryze českých jmen pravopisem německým, na př.: Bánov (Banow), Bilovice (Billowitz), Bytiška Osová (Bittischka Osowa), Friedlant (jen po německu), Litenčice (Littenschitz), Olšany (Olschan), Strážnice (Strassnitz), Švábenice (Schwabnitz), Žarošice (Ziaroschitz). S podobnou pietou chová se k tomuto německému pravopisu i Ottův Slovník naučný: „Bartošov (něm. Bartoschov), ves v okr. hejtm. jičínském, 206 obyv., kat. Češi.“ A konečně ani naše noviny neopomíjejí orientovati svých čtenářův o poloze osad českých přidaným v závorce jménem německým: „V osobním vlaku, který přijel včera do Brna z Hrušovan (Grussbach), nalezen byl mrtvý cestující.“

. Když se takto chováme k místním jménům své „milé české vlasti,“ nemůže na nás nikdo žádati, abychom se nějak „mazlili“ se jmény

¹⁾ Nestvůry tyto nejsou snad smyšleny; všechny jsou věrně vypsány z našich novin.

„sbratřených“ národů slovanských. A tak vypravují naše noviny o lese „ležícím u obce Theben“ (= Děvín nad Dunajem), o krakovském předměstí „Zwierzynieci“ (= Zwierzyńci), o vražedném atentatu u „Carskoje Sěla“ (= Carského), posílají „Ribarace z Alexinace do Petrovace“ (= Ribarce z Alexince do Petrovce) atd. Než v této aspoň věci nemáme si čeho vyčítati; jiní národové slovanští chovají se tu k nám ještě hůře, nazývajíce naše osady napořád jmény německými nebo po německu spotvořenými. Rusové znají jenom: Brjun, Olmjuc, Pilzen, Kremzir, Avstěrlic, Oděrberg, Troppau atd., a Poláci jenom větší a známější naše města jmenují jmény českými. Tak se dokumentuje prakticky naše „vzájemnost slovanská“!

Velmi zajímavá i poučná jest prohlížeti si seznamy místních jmen království a zemí rakousko-uherských v železničních konduktoriích německých, na mapách a jiných oficiálních výkazech. Dle větší nebo menší jejich správnosti a šetrnosti k původnímu znění může se souditi, jaká důležitost se té neb oné národnosti přikládá.

Předek tu vedou ovšem Maďaři; v železničním konduktoru vytčeny jsou stanice nejen maďarské, nýbrž i jinojazyčné jmény maďarskými, a jen k německým osadám, jichž jména teprv nedávno byla pomadařena, přidává se jaksi ostýchavě v závorce původní jméno německé, snad aby přechod nebyl tak náhlý. Tak na trati z Vídně do Budapešti: Dévény-Ujfalú (Neudorf), Lames (Blumenau), Pozsony (Pressburg), Szöllös (Weinern)... Tödemes, Vag-Selly, Tót-Megyer, Érsek-Ujvár, Köbölkut, Esztergom, Zebergény atd.

Podobně správně po polsku označeny jsou stanice v Haliči beze všech zkrácenin jmen zakončených na -ice, -any a p : Cieszkowice, Wilkowice, Marcinkowice, Brzežany, Kleczany, Sopów, Kujdańce atd.; ani přívlastky jmen místních se nepřekládají: Wierbiaż niżny, Jaryczów nowy, Słoboda rungurska atd.

Česká jména stanic v království píšou se správně pravopisem českým, ale v přetvorech německých: Peček-Bečvár, Milčic, Královic, Poříčan atd., kdežto na Moravě psána jsou vesměs pravopisem německým: Rohatetz, Liderzowitz, Drahotusch, Skalitz-Boskowitz.

Týž poměr jeví se také na mapách německých a j., celkem dle toho, jak si který národ sám svého majetku hájí.

O povaze vášni a jejich vlivu na vůli.

Dle zásad filosofie scholastické podává Dr. Alois Kolář.

II.

Jaký vliv mají vášně na vůli? Jaký vliv mají na mravnost?

6. Učitel Andělský pojednává o tomto předmětu hlavně ve čtyřech artikulech 24. Quaestie (I—II. t. j. v první části druhého dílu Summy bohoslovné).

A není asi neuzitečno uvést tu aspoň stručně nauky Filozofa Akvinského zvláště za doby nynější, kdy někteří učenci — i dosti vážně myslící — buď nevšímají si nauk těch anebo je přímo — vyvracejí.

Na př. *Cantoni*, jenž na lyceích italských má velikou vážnost a jenž — upřímně řečeno — na mnohých místech spisů svých mluví rozvážně i důmyslně, neostýchá se psáti takto: „Nelze nám připustiti vášní mravních v pravém a vlastním smyslu, poněvadž vášně jest vždy něco samo sebou nerozumného; neb aspoň nelze jich schvalovati, i když předmět jejich jest vznešený a důstojný; nelze vášně jakožto vášně schvalovati, poněvadž překročuje správné meze, v nichž každá touha má se udržovati.“¹⁾

Toť názor nesprávný; předně, poněvadž předpokládá, že mají, jakožto nemravné, býti zadržovány a tlumeny všechny vášně, které vznikají z přirozenosti živočišné; za druhé, poněvadž dle *Cantoniho* vášně vůbec pozůstává v něčem, co nutně se vyvírá z mezí rozumu, jakož praví tentýž autor na jiném místě: „Když touha naší duše jest tak silná, že vůle nemůže jí na uzdě udržeti, nebo stává se dokonce její služkou, tu máme — vášně.“ Výměr tento jest nesprávný a odporuje nejen zdravým názorům filosofským, nýbrž i obecnému názoru a též povaze — zákonů. Neboť názor obecný či zdravý smysl (= *sensus communis*) činí rozdíl mezi obyčejnou vášní a — šílenstvím, mezi vášní u člověka zdravého, v poměrech normalních a mezi vášnivostí a šílenstvím u člověka z vášně chorého. V etikách i moralkách udává se toto pravidlo: „Vášně (předchozí) je-li tak mocná, že zcela odnímá užívání rozumu — jakož bývá u lidí z lásky nebo hněvu bláznivých, šílených (*qui insaniunt* ²⁾) —, ruší svobodnou vůli.“ Patrně tedy: 1. jen u lidí chorých, vášní šílených vůle a rozum podléhá úplně nátlaku vášně, 2. u lidí ve stavu normalním, pravidelném toho není.

Kdyby vášně již sama sebou, tedy každá vášně, činila vůli úplně bezmocnou, pak by onen rozdíl byl zbytečný a pak by nezbytně vyplýval

¹⁾ *Cantoni*: *Cose elem. di filosofia* p. 327.

²⁾ Cf. *Müller*, *Stárek* a j.

důsledek, že ti, kteří jednají pod impulsem nebo nátlakem vášně, nejsou zodpovědni za svoje jednání. Jak daleka jest však domněnka tato pravdy! A jak podvrací všecek řád mravní a společenský! Proto zákony božské i lidské s názorem tímto nikterak nejsou v souhlase.

Cantoni mohl by sice odpověděti, že v oné definici měl na mysli vášeň, jež dospívá nejvyššího stupně — *paroxysmu*; ale tato distinkce není ve spisech jeho nikde naznačena a ve většině případů praktických není pravdiva. Neboť i když předpokládáme vášeň v jejím nejvyšším stupni, přece často nesnadno dokázati, že v tomto stadiu vášeň úplně ničí svobodnou vůli, ba často je zřejmo, že jí neničí. Vždyť největší zločinci ukazují, že přese všechnu svoji zkaženost a přes prudkou sílu svých vášní, přece mají mohutnost svobodné úvahy či svobodnou vůli, a činnost této mohutnosti jest u nich často tak výtečná a raffinovaná, že jí člověk v pravidelném stavu duševním — všeobecně řečeno — nemá.

Poznamenati tu dlužno, že ony názory moderní, jež připisují vášním takovou převahu a přesilu nad vůlí, nemají nic společného s naukou stoiků. Neboť tito sofisté popírali vlastně převahu vášní nad vůlí, ba tvrdili, že vůle a rozum nemohou býti ovládány ani vášněmi ani osudem, i když osudem tímto jest Bůh sám. — Příklady těchto nauk lze nalézt u samého Seneky, jenž přece nazýván jest — moralistou.

Ale tvrdili též stoikové, že každý sensitivní pohyb duše a každá vášeň jest něco mravně zlého.¹⁾ Jak správněji však myslili filosofové jiní, dle nichž vášně či jistá hnutí mohutnosti žádací nejen nejsou vždy nemravna, nýbrž často ku zdokonalení nějakého mravního činu nápomocna býti mohou. Vždyť snadněji člověk koná dobro, když obojí mohutnost žádací: rozumová i smyslová, jest vzrušena nebo roznícena affektem ku dobru. Proto *Platon* učil, že vášně mohou býti jako plaménky rozněcují — ctnost, a *Aristoteles* říkal, že *passio* či vášně jsou jako vojínové podporující vůdce, nebo jako zbraně ctnosti. *Plutarch* pak velmi pěkně praví, že není věci mudrce affekty či vášně úplně ze srdce vyrvatí — není to ani možno ani prospěšno —, nýbrž meze a řád jim stanoviti. Pěkně podotýká ještě sv. *Augustín*: „Když ony vášně řízeny jsou rozumem, když vzbuzeny jsou tam, kde to býti má, — kdo by se odvážil nazvati je nemocí nebo hříšnými vášněmi?“²⁾

Stoikové učili přece něco správného — totiž, že hlavní příčina převahy, již vášně snad nad vůlí mívají, spočívá v tom, že vůle sama od sebe příliš se poddává a oddává — smyslům.

¹⁾ Cf. *Stöckl*: *Geschichte der Phil. d. M.-A.*, 687.

²⁾ *De Civ. Dei*, L. XIV. c. 9. n. 3.

Dle toho liší se tyto nauky od názorů frenologův a positivistů moderních, dle nichž vůle jest otrokyní organismu a nejnižších vášní. A tito učenci to praví otevřeně, a vydal by se u nich jen v posměch, kdo by mluvil o etnosti, poklesku, o trestech a vůbec o věcech, jež naznačují zodpovědnost a zásluhu nebo vinu. Vnitřný cit, souhlas pokolení lidského, zdravý smysl, zákony božské i lidské jsou jim — nulou, ničím.

7. Proti těmto naukám křesťanské filosofie stanoví zákony jiné, správné. Učí, že vášně samy sebou, ze své přirozenosti, nejsou ani dobré ani špatny, tedy mravně indiferentní; ale mohou nabýti rázu mravního, a to dle toho, jak jsou vůli a rozumu podrobny a jimi řízeny. Učitel And. praví: „Vášně lze dvojako posuzovati: jednak jak jsou samy o sobě, jednak pokud podléhají rozumu a vůli.“¹⁾ Již z tohoto dvojího rozlišování patrné, že vášně — všeobecně řečeno — nemohou míti na vůli takového vlivu, že by vůli a rozumu nebyly nikdy podřízeny. Sv. Tomáš praví pak dále: „Uvažujeme-li vášně jak jsou o sobě, t. j. pokud jsou jakási hnutí nerozumové mohutnosti žádací, není v nich dobra nebo zla mravního, kteréž závisí od rozumu a vůle. Posuzujeme-li však vášně, pokud podléhají moci a vládě vůle a rozumu, jest v nich dobro nebo zlo mravní.“ (Ibid.) A jindy učí And. Učitel, že o vášních lze říci totéž, co o zevnějších konech člověka, jež jsou dobré, řídí-li je vůle a rozum k cíli dobrému, a jsou špatny, směřují-li k cíli špatnému. Totéž třeba říci o vášních; neboť „smyslová mohutnost žádací jest rozumu a vůli bližší nežli údy zevnější; ale pohyby a skutky údů zevnějších jsou mravně dobré nebo zly; tím více tedy i samy vášně, pokud jsou dobrovolny, mohou býti mravně dobré nebo zly.“ Moudře pak připojuje sv. Učitel: „Nazývají se však vášně dobrovolnými, buď že od vůle jsou připuštěny, nebo že jsou od vůle naporučeny.“ (Ibid.)

K těmto vývodům a zvláště ku větě poslední sv. Tomáše přiléhá rozdělení vášní — pokud jde o jejich poměr k vůli a vliv na mravnost — ve vášeň předchozí (*passio antecedens*) a vášeň následní (*passio consequens*).

a) Vášeň předchozí jest vášeň, jež předbíhá vůli a rozum, vznikajíc před postřehem rozumovým a před konem vůle, na př. neuvážený, nedobrovolný zármutek nebo strach. Tato vášeň může se státi dobrovolnou, když ji rozum a vůle připustí (srov. slova sv. Tomáše).

b) Vášeň následní jest vášeň vůlí roznícená nebo naporučená, na př. zášť, již někdo dobrovolně vzbuzuje a rozněcuje, aby jistě a dobře provedl — mstu.

Dle Filozofa Aquinského vznik každého hnutí smyslné mohutnosti

¹⁾ I—II. 25. 1.

žádací není sice v moci svobodné vůle, ale jest v její moci buď souhlas nebo potlačení tohoto hnutí, anebo jest v její moci zadržeti kon, k němuž ona hnutí či vášně směřují. To dokazuje sv. Tomáš z trojí stránky: ¹⁾

α) „Předně ze strany samého rozumu: poněvadž totiž touž věc lze posuzovati za rozličných poměrův a okolností a lze ji představití buď jako příjemnou nebo jako hroznou, rozum pomocí obrazivosti (imaginatio) představuje smyslnosti věc nějakou jakožto příjemnou, potěšnou nebo hroznou, smutnou, dle toho, jak se jemu věc ona jeví; a tak ve smyslnosti vzniká pak hnutí či pohyb k radosti nebo zármutku.“

β) „Za druhé se strany vůle: Síly vespolečně uspořádané a související v takovém jsou poměru vzájemném, že pohyb jedné, zvláště vyšší síly sdílí se jiné síle. Když tedy pohyb vůle svobodnou volbou namířen jest k něčemu, hněvivost i žádostivost (a tedy i jejich vášně) řídí se tímto pohybem vůle. Praví se tedy ve III. kn. O Duši: ²⁾ „Appetitus movet appetitum“ — „jedna mohutnost žádací hýbe druhou,“ totiž vyšší hýbe nižší.“

γ) „Za třetí se strany hybné mohutnosti výkonné (ex parte motivae exsequentis): neboť jako ve vojsku postup k bitvě závisí od povelu vůdce, tak ve člověku síla hybná (vis motiva) nepohybuje údy, leč na povel toho, co v nás vévodí, t. j. rozumu a vůle, ať již v mohutnostech nižších jest pohyb jakýkoliv. Proto rozum a vůle potlačují žádostivost a hněvivost (a důsledně i hnutí či vášně jejich), aby se nezmohly a nepokročily ku zevnějšímu konu. Praví se tudíž v Genesi: ³⁾ „Subter te erit appetitus tuus“ — „pod mocí tvou budiž žádost tvá.“

Onou posledně uvedenou poznámkou v Summě a těmito vývody Učitel Andělský proti materialistům odpírá vášním naprostou převahu nad vůlí a obhazuje vládu rozumu a vůle nad vášněmi. A nečiní tak zajisté bezdůvodně, nýbrž na základě zřejmých důkazů.

Těž vnitřný cit sám nám dosvědčuje, že vznikají-li vášně v srdci před užitím rozumu a před reflexí či úvahou, jistě později nedospívají oné moci tyranské, jestliže vůle a rozum jim se nepoddává a veškeru vládu jim nepřenechává. Je tedy jisto, že mimo nemoc nebo jiný abnormalní případ, kdy člověk stává se neschopným rozvahy a vůle, vášně nemají takového vlivu na vůli, aby úplně svobodnou rozvahy a volbu ničily.

8. Poněvadž tedy vášně nemají naprostého vlivu na vůli, nýbrž — všeobecně řečeno — mohou jí býti podrobeny, co do jejich rázu mravního stanoviti následující:

¹⁾ De sensualitate a. 4.

²⁾ III. De Anima c. XI.

³⁾ Gen. IV. 7.

a) Vášně samy o sobě nejsou mravně ani dobré ani zlé.

b) Vášně předchozí ruší či ničí svobodnou vůli a tedy mravní přítomnost tehdy, když jest tak mocná, že odnímá užívání rozumu, — a to děje se v případech abnormálních, u lidí, kteří vášní jsou bláznivi, šílení, slovem — choří.

Není-li vášně tak prudká, by zcela ničila užívání rozumu, umenšuje svobodnou rozvahu a volbu a dle toho též mravní imputaci ať v dobro ať ve zlo, ale úplně ji neruší.

c) Vášně následná zesiluje kon vůle a proto zveličuje mravní dobro i mravní zlo.

Z vývodů těchto patrno, jak lichá jest ona domněnka jistých filosofů, kteří vášním všem připisují naprostou nadvládu nad vůlí a rozumem, nauka to, která ohrožuje samy základy řádu mravního a společenského.

Vášně převládají, tyrannisují člověka a podmaňují si ho, ale vinou člověka samého, vinou též společnosti, v níž žije a jež zvláště za doby naší ukazuje, že nemá jiného cíle nežli pustiti člověku úplně uzdu, a vzíti mu veškeru naději, již by se povznášel nad věci smyslné a jež by důstojná byla nauce křesťana, ale — tvora rozumného . . . . Odtud pak ta rozháranost mysli, odtud ta nespokojenost srdce a neklid duše . . . A přece cílem naším — blaho, klid a Láska . . .

Malthusova theorie čili zákon lidnatosti (populační).

Píše *Dr. Rob. Neuschl.*

Se zákonem mzdy, jak si jej upravili Buckle a Lassalle, a s výší mzdy těsně souvisí také zákon, známý pode jménem Malthusovy theorie lidnatosti. Celá tato domnělá theorie patří, alespoň z části, k řadě oněch bludů, z jakých celá soustava liberalismu utkána jest; zároveň však jest to jedna z nejčernějších skvrn a vin na liberalismu lpících, který ve své mrazivé sobětnosti a kruté nelidskosti massám strádajícím lidu dělnického pomocné ruky vlastní podati nechce, na vlastní pomoc je odkazuje, a proto takové prostředky jim radí, za které mysl šlechtná stydět se musí, jichž každý slušný člověk se hrozí, jelikož urážejí v nejhlubších základech křesťanský cit slušnosti, křesťanský řád a mrav. Bolno věru a do duše protivno jest nám, že vůbec třeba jest otázky té činiti zmínku. Že vůbec existuje, jest, jak správně řekl Bedřich Fabri, velmi povážlivým znamením zkaženosti našich poměrů, černá skvrna na obraze našeho tak

vychvalovaného života kulturního. Takové poměry společenské, které k tomu nutí, aby se o této na výsost trapné otázce pojednávalo, bývají z pravidla znamením, že kultura společenská je v úpadku, v úplném rozkladu. Tak to bylo v Řecku po válce Peloponneské, v Římě za časů císaře Augusta. Uvážíme-li však dokonce ještě ten kynický a surový způsob, jakýmž tak mnozí spisovatelé tuto choulostivou věc pojednávají, máme příčin a důvodů dosti, obávají se, že neujde naše doba zasloužené výtce pokolení a věků pozdějších. Již toho bylo dost, co kdysi Colbert, a člen komise dvorní censury, Justi, svého času podávali. Většího však ještě opovržení hodno jest, když Conring, Pufendorf, Schlettwein a dvorní mudréc Josefa II., Sonnenfels, anebo dokonce tajný rada Jan Bedřich Pfeifer, Chr. Vilém Dohm a K. A. Weinhold pod jménem multiplikátorů lidem věci doporučovali, o nichž mluvit nelze. Tuto theorii multiplikační, jakkoliv byla sprostá a surová, nelze přece nazvati aspoň nepřirozenou. Od té doby však, co Malthus¹⁾ v době revoluční všechny závory a stavidla strachu a hrůzy z člověka jdoucí uvolnil, přišly také věci nepřirozené na denní světlo a ku cti. Nyní však jest nám slyšeti ze školy novomalthusianské zásady, pro které věru musí se civilisovaná Evropa rdíti a sama před sebou stydět.

Ať postavení jsou na pranýř ty pochybné veličiny vzdělanosti, ti kynické nestydatosti a mravní zvrhlosti, jichž nauky musí každého slušného člověka naplniti ošklivostí, jichž památka bude věkům lepším zlořečena.

John Stewart Mill, jeden z nejpřednějších novomalthusianův a nejslovutnější národní ekonom anglický přítomné doby, hájil návrhu, aby rodičové zákonem nuceni byli zdržovati se plození dítek, „které prý společnosti břemenem bývají.“ Nestydatým pérem rozepisuje se o prostředcích, jimiž by dotčené zákonité nucení provedeno býti mohlo. Mužové rozliční přispěli mu ku pomoci, kteří však takovou měrou se zapomněli, že dokonce odporučovali usmrcování zárodků lidských a jiné prostředky, jichž neuváděti káže a velí nám stud. Tito mužové nesou toho vinu, že na malthusianismus nyní pohlíží se nejen jako na soustavu nespravedlivé krutosti, nýbrž spolu jako na budovu venkonce nemravných nauk a

¹⁾ Pokud se týče jeho osoby, podáno nové učení ve formě mírnější, významno však jest, že Malthus, anglikánské církve kněz, od tříd majetných nejenom různými řády a počty, nýbrž také dotacemi vyznamenáván byl. Bylť přece „dokázal,“ že ne majetní, nýbrž příroda sama smutným údělem chudých vinna jest. Ano v poslední řadě padala vina na chudé samy, poněvadž prý nedovedou zachovati míru, zakládajíce si rodinný život a rozmnožující počet dělníků. Jak vznešená to „věda“ pro blažené vyvolence tohoto světa!

učení. Sem náleží dílo jednoho anglického lékaře: „Die Grundzüge der Gesellschaftswissenschaft oder physische, geschlechtliche und natürliche Religion. Eine Darstellung der wahren Ursache u. Heilung der drei Grundübel der Gesellschaft: Der Armuth, der Prostitution und der Ehelosigkeit“ (v němec. překl. 2. vyd. 1876), které pro svoji tendenci musí se zavrhovati, avšak vroucím zájmem a citem ku třídám nižším psáno jest. Tvrdí v něm spisovatel, že obcování pohlavní jest nezbytné pro zdraví a ctnost. Mimo to zasazuje se o rozlučitelnost manželství a úplnou emancipaci žen. K řadě podobných mužů náleží dále pověstný neznaboh a člen sněmovny anglické Charles Bradlaugh (vysl. Bredlů), jenž r. 1880. se zpěchoval složití přísahu sněmovní na jméno Boží. Bradlaugh radil i nejhanebnější prostředky, o nichž nejlépe ani nemluvíti. Jiný Angličan, který skrýval se za pseudonymem „Marcus,“ podle Rossiho jeden z nejslovnějších Angličanů, dával radu, by rodičové novorozeňátka nechávali udusiti se kyselinou uhličitou — smrt prý bez bolesti. (Srovn. Perin Karl, „Über den Reichthum,“ z franc. přeložil Josef Weizenhofer, Regensburg, 1868. S. 54.)

V Anglii tedy dovedla to věda až na ten nejnižší stupeň zhovadilého pohanstva, totiž až na vraždění dítek. V Německu vyskytl se též jeden Malthusian, který hrál si v téže věci na světlončse. Prostředek, který navrhoval, byla kastrace čili vykleštění. Byl to Weinhold, saský vládní rada. Jiná pak celebrita pruských ekonomů, president z Kirchmannů, nestyděl se zcela otevřeně raditi dělníkům soustavu dvou pouze dítek. „Dělníci,“ pravil v Schulzovském dělnickém spolku v Berlíně, „mají o to pečovati, aby nenastalo přelidnění . . . Dělník má dvou dítek dosti a aby jich více neměl, musí se ovládati, avšak přirozený pud nepotlačovati.“ Za tuto radu pohnán byl před soud pro rušení veřejné mravopočestnosti a úřadu svého sesazen. Tedy famósní soustavou dvou dítek chtějí socialní politikové bourgeoisie dělníkům pomoci! Jest pak to opět Francie a její agrární poměry, jimž náleží ta pochybná čest, že dotčená nemravná soustava do společenského života uvedena byla. Záminkou a příčinou k tomu byl zákon rovného dědičného podílu ve Francii. Co však bylo by se stalo z malých selských usedlostí, kdyby na více malých dílů rozděleny opět stejným dílem více dědicům rozděleny býti musily? Francouzský sedlák rozvážil si tu věc a stará se o to, by neměl více synů než dva, jednoho dědicem statečku, druhého vojákem. K tomu přistupuje příslušné nařízení zákonníka „Code civil,“ který nepřipouští „žaloby na otcovství“ a proto ženské pohlaví k největší opatrnosti napomíná. Zlo, nebo chceš-li „zvyk,“ začalo v některých protestantských krajích Francie,

nabývalo však brzy takových rozměrů, že v něm hledati dlužno jednu z nejhlavnějších příčin ubývání lidnatosti ve Francii.

Významno jest, že v některých krajinách francouzských na sta těch nejspřádanějších selek sv. svátostí přijímati nemohou, jelikož nejsou s to, by vymanily se násilí a moci tohoto zpustlého nemravu a zlořádu. Jeden z nejčelnějších francouzských liberalních ekonomů, Dunoyer, tou měrou veškeré slušnosti zapomenul, že jako praefekt departementu (kraje) Sommeského r. 1833. ku svým podřízeným oběžník vydal, v němž úředně odporučuje zneuctívání manželství. Klade všem na srdce, „aby byli v manželství opatrní a velmi pečlivě se chránili, by jejich matky nebyly plodnější než to živnost jejich dovoluje.“

Když pak nynější socialní demokraté, když jeden z vůdců jejich, Bebel, chtějí úplně odstraniti svátostní manželství, když horují pro svobodnou lásku, jest to jenom poslední konsekvence nauk a rad posud uvedených mužů. Jest to také jeden z prostředků, který navrhoval již Fourier pro svá falansteria, kterým musí plodnost manželstev co nejvíce býti obmezena, a který podobné musí míti účinky jako polygamie na východě a polyandrie a polygamie u národů civilisovaných. Abych věc pravým pojmenoval jménem, není zařízení, jakéž Fourier sňatkům dáti chtěl, nic jiného než tělesné obcování čili smišování se bez rozdílu osob. Udáváť rozličné stupně milostných svazků: Milostníci (favorité) anebo milostnice (favoritky), rodielé a roditelky, manželé a manželky. Jedna žena může zároveň míti: jednoho muže, jednoho rodielé, jednoho milovníka, dále prosté vlastníky, kteří před zákonem žádných zvláštních nemají práv. Mužové na obrat mají vůči ženám tatáž práva. Patrně jest, že by v takovém zřízení sňatky, které Fourier přes to manželstvím nazývati chtěl, takovou neplodností skončily, jakáž bývá následkem a trestem obcování těles bez rozdílu osob (promiscuité). Řekne někdo: „Fourier byl blázen.“ My však myslíme, že celé bláznovství Fourierovo záleželo v tom, že dle zákonů logiky dovozoval jen závěry ze zásad mudrcův a učenců materialistických. Vidí-li materialismus cíl člověka v rozvoji jeho požitků, pak jednal Fourier úplně důsledně a správně. Se stanoviska tedy sensualismu čili materialismu byl nejmoudřejším všech mudrců.

A nepodal ostatně Fourier, ač vzdálen byl ještě od naší doby, nepodal již napřed věrný obraz hnusných našich poměrů rodinných? „Es ist ein grosses Verdienst der christlichen Sittenlehre,“ píše Dr. August Stöhr, Handbuch der Pastoralmedizin, Freiburg 1887, str. 302 a n, „das volle Recht zu leben, auch der ungeborenen Frucht in den frühesten Stadien ihres Seins jederzeit hochgehalten zu haben. Künstlicher Abortus aus

den frivolsten Gründen war das ganze heidnische Alterthum hindurch in Übung, ohne dass das sittliche Gefühl der „grossen Männer“ der classischen Zeit dadurch verletzt worden wäre, in den Harems der mohammedanischen Notabeln wird durch die Alte mit der traditionellen Tabaksblattrippe der Foetusmord durch Eihautstich ganz herkömmlich, ja handwerksmässig betrieben, und auch aus Nordamerika verlautet, dass in breiten Schichten der Bevölkerung die Kindesabtreibung zu einer ohne allen Gewissensskrupel geübten Volkssitte zu werden drohe. Wo eben die Gesellschaft sich christlichen Anschauungen entfremdet, finden ebenso wohl die sittlichen Monstruositäten der heidnischen Antike wie die Laster des polygamen Orients freien Raum zu ihrer Entwicklung. Die strengsten Bestimmungen unserer modernen Gesetze zeigen sich machtlos gegen Verbrecher, die, wie die Fruchtabtreibung, im Dunklen schleichen und nur in ganz seltenen Ausnahmefällen zur gerichtlichen Kenntniss kommen. Auf dem Boden des zum Glaubensbekenntnis gewordenen Materialismus . . . hat sich denn auch die ärztliche Lehre von der Berechtigung zur Vornahme des künstlichen Abortus ausgebildet. Man findet in den neueren Lehrbüchern der Geburtshilfe die Indicationen dieser Operation ganz in derselben Weise wie irgend eines andern nothwendigen Eingriffs besprochen, das Erlaubtsein gilt als so selbstverständlich, dass es nicht der Mühe einer Discussion wert erachtet wird. Thatsächlich wird auch, ich glaube nicht zu übertreiben, wenn ich sage, von weitaus der Mehrzahl aller Geburtshelfer ohne jeden Skrupel die Fruchtabtreibung vorgenommen, sobald nur ärztlicherseits der Beweis geführt werden kann, dass der längere Fortbestand der Schwangerschaft mit Gefahren für das Leben der Mütter verbunden ist . . . Kapellmann gebührt das Verdienst, in seiner Schrift „De occisione foetus“ schlagend das vom Standpunkte der christlichen Moral aus Verwerfliche eines solchen Vorgehens bewiesen zu haben.“

Ano tyto a ještě hnušnější prostředky vymyslila a důvody právními opatřila lidská sobětnost, nezřízená samoláska a ješitnost ženy, z nichž mnohá nechce býti matkou, by neubývalo jí tělesné krásy a půvabu lákavého, a nezřízená sobětnost boháčů, kteří bojí se, že by větší počet obyvatelstva zabrali jim mohl statky tohoto světa, na které jenom oni právo míti se domnívají. Francouzský episkopát trpce stěžoval si ve svých listech pastýřských a za jiných příležitostí do nepořádku a nemravnosti, jimiž liberalní nauky život rodinný, manželský pustoší. Církev katolická stejným způsobem vystoupila a ozvala se již vícekráte, jak proti zvířecké bezstarostnosti proletariatu, který ubohým dětem život dává, dále však o jejich budoucnost se nestará, tak i proti surovému egoismu nádhery a

přepychu, který žádných dítek nechce, aby bez starosti užívali a žítí mohl. (Srovn. Perin l. c. II. 57.)

Ano závěry a následky theorie Malthusovy, najmě školy novomalthusianské, jsou tak hrozny, že sám Proudhon, známý neznaboh, protestuje jménem lidské důstojnosti proti hanebnostem jí navrhovaným. Dokazuje zcela přesně a logicky, že zneuctěná a rozbitá rodina v zápětí míti musí úpadek a zánik společnosti, jestliže sensualistická moralka v této příčině své zásady ku platnosti přivede. Ano tam dospěla, tam to přivedla vzdělanost evropská a její svobodná věda národohospodářská na základech materialistických zbudovaná; ano k takovému poblouzení přivedl to duch lidský strachem sama sebe, strachem z člověka, jehož vzrůstající počet ho děsí, tak že sáhl k tomu, co zove se nelidské, co jest proti přirozenosti, jak dosvědčuje theorie lidnatosti Malthusova.

Ale přistupme nyní k otázce samé. Otázkou populační zabývali se ve všech dobách nejen učencové a moralisté, nýbrž také, zvláště v tomto století, a to v posledních desetiletích, sbory zákonodárné. Na sjezdu hygieniků v říjnu roku 1887. ve Vidni konstatoval předseda statistické ústřední komise Rakouska, z Inama-Sternegg, že populace evropská přes všechny nepříznivé vlivy, jako válku, epidemii a krise ekonomické během 70. roků se zdvojnásobila, a dodal, že koncem tohoto tisíciletí evropská populace, potrvají-li nynější poměry, jednu miliardu činiti bude. Co divu, že vůči takové budoucnosti otázce populační v době nové zcela zvláštní se věnuje pozornost. V tak zv. otázce populační liší dlužno trojí n á z o r čili mínění:

1. Starší spisovatelé obyčejně učívali a domnívali se, že vzrůstem lidnatosti stoupá hmotný blahobyť, jelikož se množí výrobné síly, zkvétají řemesla a průmysl, podporuje se počestnost a dobrý mrav. Panovníci pak a světské vlády v domnění, že větší lidnatostí stoupati může jejich sláva a lesk, válečná moc a příjmy státní pokladny, častokráte schválně vzrůst obyvatelstva podporovali tím, že přáli četným sňatkům manželským, že rodičům četných dítek udělovali premie a odměny, přistěhovalců svojí přízní chránili, emigraci však bránili, a takové výrobné živnosti a závody podporovali, které mnoho lidí zaměstnávají atd. Doba, kde vlády světské otázku populační do oboru své činnosti politické, čili státního hospodářství počítati začaly, jest doba, kde tvořiti se počaly moderní státy. Začal sice již římský císař Augustus v té příčině činnost zákonodárnou. Proti odporu k životu rodinnému vyšších stavů římských čelil jeho zákon z r. 18. před Kristem, „lex Julia de ordinibus maritandis,“ k němuž přišel později dodatek, známý pod jménem „lex Papia Poppaea,“ nazvaný dle

konsulů toho jména, jehož obsahem bylo, že všichni Římané schopní povinni jsou oženiti se, mužové až do 60., ženy až do 50. roku. Tresty stíhání byli nejen neženatí, nýbrž i bezdětní, oni citelněji těchto, a tresty ty byly, pokud peněz se týkalo, velmi přísné. S druhé strany však byli ženatí, pokud ženštin veřejných nepojali, zvláště když aspoň tři děti měli, odměňováni leckterými výhodami a osvobozováni od některých břemen. Adoptacemi nesměl zákon se obejít. Než výsledek zákona byl pranepatrný. Trestům a hrozbám bylo lze vyhnouti se, a většinu výhod onoho zákona mohl si zjednat každý, jemuž senát zvláštním privilejem ona práva udělil, jakáž ti dostávali, kteří děti měli. Zákony jen tehdy trvale účinný jsou, jsou-li za jedno s veřejným míněním. Veřejné však mínění vznešených Římanův oné doby nebylo znepokojováno nedostatečným množěním se tříd panujících. Odliďňování říše římské de facto vlastně se nedělo. Podmanění národové, odporu neschopní, romanisovali se a vyplňovali mezery starořímského obyvatelstva. Zákonodárství Augustovo v otázce populační zůstalo tedy bez výsledku; s výsledkem v té věci potkalo se teprv zákonodárství moderního státu. Byli to známí panovníci století 16. a 17., kteří otěže státního vozu energicky, ano někdy až despoticky do rukou brali, kteří též na tomto poli činnost státu inaugurovali. Soustava merkantilní, od věku 16.—17. panující, nabádala panovníky, aby starali se o schopné síly, jež by prací svou množily bohatství peněžné, podporovaly manufakturu (velkovýrobu ruční) a exportní obchod. Též offensivní války, vedené na rozšíření území, vyžadovaly většího počtu silné branné moci. Ve věku 17. a 18., kde téměř všude vlády despotické vyliďňovaly venkov, mělo se za to, že všemi způsoby třeba jest podporovati rozmnožování se pokolení lidského. „Četná lidnatost jest vždy dobrodiním,“ praví Montesquieu. „Pro stát není horšího nedostatku, než ten, nedostává-li se lidí,“ dí Rousseau. (Viz Základové politické ekonomie de Laveleye, přeložil Petr Kheil, v Praze 1887, str. 140.) V jistém smyslu právem, vždyť po názoru křesťanském považována četná rodina za Boží požehnání. „Blahoslavený muž, který se bojí Hospodina... mocné na zemi bude símě jeho, rodina spravedlivých požehnání dojde.“ (Žalm 111, 1. 2. item 27.) Útržky národních ekonomů nad tímto požehnáním pocházejí z jejich nevědomosti. A proto přáli panovníci dotčení množící se populaci, avšak jenom té části, která pojištěná měla slušný způsob života. A proto lišiti dlužno v oné době, kdy názory merkantilismu panovaly, dvojí směr; v některých případech podporováno stoupání lidnatosti, v jiných zamezováno až i přímým do života rodinného zasahováním moci státní. Do počtu opatření první třídy náležejí výhody předčasných sňatků, odměňování otců četných dětí, ano

dokonce kladné příkazy ženitby. Kdo nechceš věřit, že by moc státní tak násilně až do života rodinného zasahovati mohla, ať jen vzpomene si na absolutismus 18. věku, kde král Bedřich Vilém I. všecko řídil, od úředního kroje duchovenstva a pobožností církve protestantské až ku manželským sňatkům vysokých svých vojáků. Jedno nařízení Ludvíka XIV. osvobozovalo všechny, kteří před 20. rokem se oženili a 10 dětí měli, od všech státních poplatků. Napoleon I. přislíbil každému otci, který by sedm chlapců měl, že jednoho na útraty státní vychovati dá. Dle starého pruského zvyku obdržel každý otec, když se mu narodil sedmý syn, ku žádosti o královské kmotrovství královský dar. Ano i veliký Pitt podal anglickému parlamentu zvláštní bill, aby otcům četných rodin zvláštních dostávalo se výhod. Ještě r. 1819. propůjčil král Sardinie každému svých poddaných v Janovském vévodství, který 12 dětí měl, osvobození ode všech královských dávek. Zvláštní pak jest, že v novější době od republikánských poslanců francouzských opět takové činěny byly návrhy, aby státní podpora poskytována byla rodičům četných dítek. První spisovatel v otázce populační, avšak rozhodný optimista v té příčině, který na sebe pozornost obrátil a veliký našel souhlas, byl Jan Petr Süßmilch. Svě bez odporu rozsáhlé vědomosti a resultaty svých zkoumání v oboru populační otázky uložil v díle „Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechtes, aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben nachgewiesen.“ (1741, 2. umgearbeitete Auflage 1761 u. 1762.) Optimismus tohoto muže budí úžas; píšeť: „Ona (totiž péče panovníkova o množení se lidnatosti) činí panovníka otcem, pastýřem, lékařem, Bohem na zemi. Nesmí tedy ani jednoho opomenouti prostředku, který by k tomu cíli přispěti mohl“ atd. Potkáváme se tu s názorem, který je hotový státní socialismus. Kdežto však tento horuje jen pro „opatření nutné výživy,“ chce Süßmilch dokonce, aby se stát též o ožení všech staral. Všeobecně uznává se, že Süßmilch hlásal a šířil jednostranné názory v otázce populační, že psal jako pravý syn vlasti své, totiž Pruska, které vždy hojný počet obyvatelstva si přálo, péči pak o ně že fatalisticky ponechával prozřetelnosti Boží. Reakce brzy se dostavila. Vše, co již před tím střízliví spisovatelé vlastí a angličtí vědy ekonomické v oboru tomto byli naznačili, co na př. slovnutný italský národohospodářský spisovatel J. Botero v díle svém *Delle cause della grandezza delle città* (Roma 1588) byl pojednal o možných nebezpečích příliš rychlého vzrůstu lidnatosti, to vše předložil Robert Malthus v obšírném a vědeckými doklady opatřeném pojednání svém *myšlícímu publiku*.

(P. d.)

O pravopisné otázce u Rusínů.

Napsal *J. Svozil*.

Nejvíce přetřásanou otázkou byl u Rusínů svého času pravopis — fonetiku či etymologii? rozléhalo se po Haliči. Před spory o pravopis ustoupily všechny národní potřeby v pozadí, a jak směje se jim Franko, zástupcové etymologie byli by šli až k císaři, vysvětliti jemu, jak důležité jsou pro rozvoj ruského národa *ѣ, ы a ѣ*. Když pak vláda zavedla do škol a úřadů fonetiku — bylo teprve křiku jen což. Nuže, jak se asi věc má? Odkud celý ten hluk? Podívejme se, jak naň pohlíží Rusíni, aspoň jejich většina — na tom přece nejvíce záleží, neboť, jak dí Jagić (*Archiv für slavische Philologie*, 1893 Bd. XV. S. 407): „Wenn mich jemand fragen sollte, welche Orthographie sei die beste, so würde ich unbedenklich antworten: diejenige, die von den meisten befolgt wird.“

Rusíni rozděleni jsou na tři strany. Starorusíni hájí splynutí s Velkorusy, a tudíž přirozeně jsou proti fonetice, a pro etymologii, která — tak aspoň míní — sblíží je s Velkorusy. Od nich vlastně pochodí celý ten křik pro zavedení fonetiky. Žádná námitka proti fonetice nebyla a není jim málo rozumná, aby jí neuvedli. Prý Rusíny popoľstí, je příčinou demoralisace i atheismu, je příčinou „mužikoljubstva“ a podobné. Naproti tomu pro etymologii mluví všecko.

První prý je tisíciletá praxe národa. Ale jak — ukazuje jim pěkně Franko (*Etimologija i fonetika v južnoruskij literaturi*, str. 9. a d.). Tak na př. slovo člověk — *человик* (foneticky) psalo se dříve: *человекъ* (jer na konci a také bez něho), *человек* a *чловец*, *чоловек* a *чоловец*, *чоловикъ* a *чоловик*. „Bylo by zajímavo,“ dí Franko, „zvědět, která z těch starých forem se nejlépe podobá našim etymologům, a hlavně proč se jim ta neb ona líbí více než jiné.“ Takových příkladů podává hojně a dokazuje, že jihoruští spisovatelé byli vždy blíže fonetice než etymologii. „Vy sami,“ dí etymologům, „čtouce staré rukopisy, co krok musíte opravovat staré pisatele, vytýkáte jim neumělost, neznalost pravopisných pravidel, t. j. vlastně neznalost svých pravidel, a pak s čistou myslí dovoláváte se pro ně 1000leté tradice, abyste jim dodali vážnosti“ (tamtéž 9).

Nová pak literatura utvořila se foneticky. Všichni ukrajinští spisovatelé psali dle pravidel velkoruské fonetiky, poněvadž byli na velkoruštinu zvykli, ale psali foneticky. Dokládá to Franko zase doklady z Grebiňky, z Metlinského. Tento snažil se zavést střední pravopis, ale byla to poněkud nedůsledná fonetika. Sám Maksimovič, největší přítel starého pravopisu, stál na principu fonetickém, chtěje sblížit spisovný jazyk se živou řečí lidu, vycházející od základů položených Kotl'arevskimi. Zaváděl dokonce nové písmeny, nebo je schvaloval (tak *y* se znakem zkrácení *ъ* ve slovech jako: naučilis (*ѣ* = u) pro ostré *i* (*ѣ*) a *j*). Ale tento nekonekventní pravopis se neujal. Snaha,

aby písmo co nejvěrněji a nejjednodušeji označovalo řeč lidu, vedla dále, Kuliš upravil pravopis Metlinského důsledněji foneticky, a ten se ujal. Teprve když „Kulišovka“ vládou ruskou byla zakázána r. 1863. a 1876., zaveden „podivuhodný“ officialní pravopis fonetický, který káže psátí ukrajinská slova písmeny dle moskevské výslovnosti.

Živému jazyku nejpřiměřenější fonetika zvítězila všude tam, kde byl literární život. Etymologie se udržela jen tam, kde literární život byl nejslabší — v Haliči. Udržovaly ji doktriny jazykovo-etymologické, větším dílem neobjasněné a nezdůvodněné, pokud nenastoupila na jejich místo zlomyslná politická tendence. Sotva že však nastal čilejší život i v Haliči, pokusil se Šaškěvič o zavedení fonetiky. Ale přičiněním grammatika Levického zakázáno vydati „Rusalku Dnistrovou“ pravopisem fonetickým. Ale sám Levickij činil koncesse fonetice, zaváděje latinské *j* a jiné pravopisné „divohl'ady.“ V letech 1849. a násl. strhl se prudký boj o pravopis, ale konečně zvítězila etymologie splétáním jazyka s pravopisem a pravopisu s politikou — ale zároveň s ní nastala stagnace v literárním životě.

Jakmile v letech šedesátých ožívala literatura, vzkříšena i fonetika. Kobyl'anskij radil dokonce užívati liter latinských a českého pravopisu. Celá mladší generace přistoupila k fonetice, poznavši její výhody. Není čilejšího a lepšího spisovatele z té doby, který by se nebyl přidržoval fonetiky. Fonetika lépe se hodila jadrné mluvě a jadrným myšlenkám než všelijak vyumělkovaná etymologie.

Etymologové octli se v neblahých koncích. Poznali, že nesplnila se ani naděje, kterou kladli v etymologii, že nesblížila jich s Velkorusy. Smělejší z nich tedy přiklonili se k Rusku úplně, stali se namnoze Velkorusy, ač řádně velkorusky ani neuměli. Etymologie a splynutí s Velkorusy stalo se totožným. Avšak moskevština stala se jim nemilou, aspoň pokud ji zastupovali Gogol a j., u nichž „muzikoljubstvo“ bylo právě tak silné jako u spisovatelův Ukrajincův, a tudíž vraceli se k Puškinu, Lermontovu, Aksakovům a pod. Ve skutečnosti stvořili míchaninu z polštiny, velkoruštiny, církevněštiny a řeči mateřské. Jak tím přispěli k „rozvoji“ jazyka i literatury, ukázal Drahomanov rozebíraje nové ročníky Besědy.

Etymologové octli se na mělčině, o samotě. Od lidu se vzdálili, k moskevštině se nepřiblížili. Část jich se tedy „zmoskevštila,“ jak jsme již pověděli, část konservativnější odtrhla se od nich a snaží se udržeti etymologii na základě ovšem živé mluvy ukrajinské. Z opportunity přidali se k nim leckteří z fonetiků.

Tvorba jejich je však chudičká. Potišti sice spoustu papíru publicistikou, ale kde jaký lepší spisovatel píše fonetikou; chce-li kdo vydati něco etymologií, musí sáhnouti ku přepisování z fonetiky. Tak stály věci, dokud vláda se nevmísila ve spor. Jednání její podávám dle Frankova úsudku.

Vládě za příčinou snadnějšího úřadování nebylo lhostejno, kolika pravopisů se užívá, potřebovala aspoň ve školách a úřadech jednotu, a tu si získala. Otázavši se znalců jazyka ruského, rozhodla pro fonetiku. Rozhodnutí bylo trochu náhlé, ale neprávem se nestalo. Bylo by možno hádati se, zda důvody vládní jsou dobré, ne však, zda vláda k tomu měla právo. Tolik Dr. Franko.

Ale zasáhnutí toto bylo poněkud nevčasné a rozbouřilo tichnoucí boj. S pravopisem spojovalo se opposiční a opportunní stanovisko, jen vládní služba může přijati vládní pravopis. Toto spletení pojmův a pak starý ještě zvyk, tisknouti časopisy etymologií, je toho příčinou, že i mnohé časopisy, jinak přátelské fonetice, tisknou se etymologií — neboť nyní polonofil a fonetik je mnohým pojem totožný. Etymologie nabývá jaksi oprávněnosti a prodlužuje se jí pardon proto, že fonetiky ujala se vláda (která je polská) a pak celkem nenáviděná opportunní strana rusínská — ale pravím, hlavně. Neboť radikalové, ač jsou v opposici, všecko vsudy tisknou fonetikou, až na malinké výjimky (Žítě a Slovo z časopisů belletrických), Zora, belletrický časopis, a Dilo (denník politický), organ opposičních „narodovců,“ tisknou se etymologií; ale že jsou fonetice příznivi, a že jen z taktických, abych tak řekl, důvodů hledí si etymologie, svědčí Dilo samo (číslo ze dne 10/1 1895). Nač pálili bychom si prsty za etymologii, která je tak nesnadna? Proč neměli bychom jíti za Kulišem, Žiteckim, Něčujem, Ohonovskim, Levickim, Partickim, Verchratskim, Frankem (fonetiky), proč raději za Grendžolou, Tijalkovskim a comp.? Kdo je pravým Ukrajincem, nebude vystupovati proti fonetice, již hájili nejlepší synové ruští. Co říci o těch, kteří až tak daleko zašli, že raději posílají děti do škol polských, než by je dali učiti fonetice? V ten smysl Dilo.

Časopisy strany opportunní, „Pravda“ a jiné, tisknou se ovšem fonetikou, za to moskvofilové mají svůj „velkoruský“ Galičanin.

Anglické písemnictví.

A. Koudelka.

Na základě článku „Literary Chronicle“ od *Andrew Langa* a „The theatre in London“ od *Arthura B. Walkleyho*, obou uveřejněných v 1. čísle internacionální revue „Cosmopolis,“ jakož i článku „The prose literature of 1895“ od *Arthura Vaugha* v literárním doplňku „The Weekly Sun“ a jiných a svých vlastních poznámek podávám tuto jakousi soustavnou bilanci anglického písemnictví všech oborů za r. 1895. až do dneška.

A) Filosofie a kritika. Co se prvé týká, nemůže se anglická literatura mnohými, v pravdě epochálními a cennými pracemi vykázati v poslední době. Odezírajíce od anglického vydání a překladu Max Nordauovy „Degenerace,“ první místo popřáváme *Mr. Arthura Balfoura* „Foundations of belief,“ t. j. Základy víry (Longmans, Green & Co.). V díle tom, psaném slohem i méně intelligentním vrstvám čtenářstva přístupným, spisovatel dokazuje nutnost „autority“ u věcech víry. Napsáno bylo proti Spencerovým názorům o evoluci ve věcech víry. Proti rozpínavosti agnosticismu míří rovněž *W. H. Mallocka* „A study of some contemporary superstitions,“ t. j. Studie o některých soudobých pověrách (Ward and Downey). Je to sbírka pronikavých, znamenitě zdůvodněných essayí, v nichž autor poráží zastance humanity, fabianismu a socialismu důvody a doklady, jež oni sami uvádějí na podepření svých nauk.

Co se týká kritiky literární, praví A. Lang, že od založení měsíčníku *Edinburgh Review*, tedy od sta let, nestála na tak nízkém stupni jako dnes. Praví dále, že většina kritik jsou pouhé „noticky“ či „referaty.“ Nicméně zmínky zasluhuje *W. J. Courthopeova* „Historie anglického básnictví,“ jejíž první svazek právě vyšel. Autor v díle tom opouští ušlapanou cestu, kterou se angličtí literární historikové doposud brali, přestávající po způsobu Jan ten Brinka (holandský literární historik) na přesnosti a úplnosti jednotlivých dat a zjevů, bez ohledu na jejich poměr a vztah ke hnutí literatury vůbec. Courthope pilný však běře zřetel k povšechnému stavu a hnutí písemnictví té doby, kterou pojednává. Zesnulý professor *Minto* vydal „*Literature of the Georgian Era*“ (Blacewood). Není to soustavné snad vyčerpání látky, nýbrž toliko sbírka essayí na základě jeho přednášek tu hlouběji jdoucích, tu jen tak mimochodem se dotýkajících jednotlivých spisovatelů z té doby. K partiím rozhodně nejpropracovanějším náleží statě o Burnsovi a Popeovi. Jiné dílo zmínky zasluhující jsou *Waltera Patera* „*The Greek studies*,“ t. j. řecké studie. Dále *George Saintsburyho* dva svazky essayí. V prvním z nich „*Corrected impressions*,“ t. j. Opravené dojmy, snaží se spisovatel na základě kritické analýzy vytknouti změny ve vkusu, kterými postiženi byli v posledních 20—30 letech různí velikí spisovatelé angličtí, jako Thackeray, Dickens, Tennyson, M. Arnold, Carlyle, Ruskin a j. V druhém svazku pojednává o písemnictví z prvotní doby tohoto století (Dent) a podává v něm spolu krátké ocenění historické povídky. Dosti prací věnováno historii tak zv. ery Viktorianské. *Dowdenovy* „*New studies in literature*,“ t. j. Nové studie v písemnictví, čelí hlavně proti demokratickým tendencím (nové školy) v literatuře.

B) Historie a bibliografie. Onano také nepodala mnoho nového. Na prvním místě jmenováno zasluhuje býti † *Froudeho* historické pojednání o „*Anglických plavcích XVI. století*.“ Dále *C. W. C. Omanova* stručná: „*Historie Anglie*.“ Oman náleží k mladším stoupencům Oxfordské školy. Podává historii Anglie s ptačí perspektivy, straní tendenčním teoriím a opovrhne podrobnostmi. *Arthur D. Innes* podává ve svém díle „*Britain and her rivals*“ vylíčení vzrostu anglického panství od nastoupení Jindřicha I. až k francouzské revoluci. Čte se těžce. *Mr. Hodgkin* pojednává ve svém učeném díle „*Italy and her invaders*“ právě o Lombardsku.

Za to biografii — hojnost. Stalo se modou jak ve Francii, tak i v Anglii „jezdit“ na nějakém historickém hrdinovi nebo hrdince, napřed to byl Napoleon, v minulém roce, a teď je to Johana z Arku. Z jiných vytýkáme *G. Russella* „*Život a listy M. Arnolda*.“ Nejpozoruhodnějším však dílem bylo *H. F. Browna* „*Život John Addingtona Symonds*,“ jakož i „*Vailima letters*.“ V listech těch, jež činí téměř řádný denník, podával zemřelý essayista, básník, dramatik a povídkář L. Stevenson ze svého ostrova Samojského, kdež ze zdravotních příčin meškal a také běh života svého dokonal, o všem svém myšlení a jednání Mr. Colvinovi. Z listů těch dovídáme se též, že Stevensonova literární pozůstalost je toliko rázu, fragmentárního.

Důkladná práce je též *Tarvera* „*Život Gustava Flauberta*.“ — Otatní, více rázu lokálního, t. j. čistě anglické biografie, pomíjíme.

C) Krásná prosa a básnictví. O sexuální povídce, již zavedl, ale již v Anglii také už odzvonili, *Grand Allen*, a jehož v té věci následovaly dvě spisovatelky (!) *M. Muriel Dowieová* a *Emma Brooke*, referovali jsme už v staré „Hlídce.“ Z povídek realistických s tendencí či jak Angličané říkají „with purpose“ jmenujeme *G. Moorea* „Celibates“ a *G. Gissinga* „In the year of Jubilee.“ O onom dí *Vaugh*, že uráží nepřesvědčuje, tento však neuráží přesvědčuje. O otázce manželské jedná *W. H. Mallocka*: „The Heart of Life,“ t. j. Srdce života. Z novelistů tak zv. staré školy budiž předem uveden *George du Maurier* svým romanem „Trilby.“ Dále stojí *G. Meredith* svým romanem „The amazing marriage.“ Spisovatel pro své humanní snahy, pro svou bystrou percepci, jakož i svůj humor stojí teď vedle nejlepšího anglického novelisty *Tom. Hardyho*. Tohoto poslední práce „Jude the obscure“ je studií čtyř osob, a to vesnického hochy (Jude), jenž práhne po vzdělání, dále vesnické krasavice (Arabella), potom neurotické, polovičatě vychované dívky (Sue), a konečně prostého, pozemsky smýšlejícího, ale šlechtěného učitele (Philottson). Dějiště je položeno do Wessexu, jež je Hardymu tím, čím francouzskému spisovateli *F. Fabrovi* — *Languedoc* aneb *Hall Caineovi* — *Isle of Man*. Že však položil dějiště do severního Wessexu, chudého na předhistorické a staré památky a jiné přírodní krásy, značně poškodil fysické kouzlo poslední své práce. Tím však není řečeno, že by tím také byla utrpěla jeho síla popisná. Vytkl si pak spisovatel dvojí: a) ukázati, jak krutým může býti osud k pověčným snům mladosti, a b) podjal se vyličiti žalostné následky sňatků v rodině chudobou a příbuzenskými sňatky vyssáté, tedy také kousek historie „dědičné“; provedení důkazu této these zdá se nám poněkud kruté a místy i nepřirozené. — *Marion Crawford* pokračuje dále ve své nekonečné řadě rodinných historií, jež se těší z četných a věrných čtenářů. Poslední jeho práce jsou „The Ralstons“ a „Casa Braccio“ (25. z té serie!). — *Bret Harteova* poslední práce „Clarence“ psána jest známým způsobem téhož spisovatele, totéž platí o *W. Clark Russellově* „Heart of Oak,“ kdežto *Ridder Haggard* opustil Afriku a podal povídku ze života londýnského „Joan Haste,“ ale nesvědčí mu půda domácí, jako *Dr. Conan Doyleovi* jiné pole lež tak zv. „detektivních“ povídek anebo romantických historií. Dokladem toho jeho poslední práce „The Stark Monro letters.“

Rud. Kipling podal důkaz svými fabulemi, jež někteří nazývají moderními Aesopovými bajkami, že jedna a táž ve dvou knihách, totiž „Jungle book“ a „Second Jungle book,“ pojednaná, ztrácí pro opakování se a jakou takou obdobnost mnoho ze své ceny. *Mrs. Humphry Wardová* osvědčila se touž věhlasnou spisovatelkou v krátké povídce „The story of Bessie Costrell,“ kterou se projevila ve svých několikavazkových romanech. Totéž platí o sbírce črt „Terminations“ *Henry Jamesa*. Z dalších uvádíme *Anthony Hoppea*, jenž zavedl tak zvané „dialogové“ povídky, těšící se veliké oblibě a nalézající mnoho napodobitelů, jenom že ne tak duchaplných jak on. Ze života židovského náměty ku svým pracím bere *Zangwill* (dle fotografie soudíme, že spisovatel asi bude rodem také žid), avšak jeho poslední práce je „předělaná,“ přečpaná a příliš vyšperkovaná, tak že hlavní děj se zrovna ztrácí. Za to průhledností a prostotou vyniká při vší snaze „sekční“

John Olivera Hobbesa „The Gods, some mortals and lord Wickenham.“ Ze satyristů jmenujeme kousavou práci ze života parlamentárního vzatou *Percy Whitea* „Corruption.“ Ze škotských spisovatelů rázem všeobecnou pozornost na sebe upoutal *Jan Maclaren* svými „The days of auld Lang Syne.“ Jsou to krátké črty, plné pathosu a humoru, psané škotským nářečím. Z nejmladších jmenujeme *Kennetha Grahamea*. Jeho „The Golden Age“ jest studií dětského života, ne snad nějakých chudokrevných a jinak chorobných dětí, ale zdravých, rozverných a boдрých. Konečně budiž tu ještě uveden *R. S. Hichens*.

Produkce básnická, třebaš nebyla zrovna nepatrná, vykazuje jen málo cenných a pozoruhodnějších věcí. O pracích *W. Watsona*, *V. B. Yeatsa* a *Patmorea* referovala už stará „Hlídka,“ proto se zmíníme tu ještě v krátkosti o dramatické produkci.

Předními jejími representanty jsou *Arthur Wing Pinero*, *Henry Arthur Jones* a *Sydney Grundy*. Poslední je stoupencem francouzských dramatiků Scribea a Šardoua, kdežto první dva jsou stoupenci nové školy, a to Ibsenovy. První vliv Ibsena spatřuje se u Pinera v jeho kusu „The Profligate“ z r. 1889. Myšlenka základní toho kusu byla: „Za vše na světě musí se zaplatiti,“ t. j. každý přečin tím aneb oním způsobem musí býti odkán. Značnější vliv však Ibsena pozorovati v druhém kusu Pinerova „The second Mrs. Tanqueray,“ jehožto hrdinka Paula Tanqueray vytvořena na základě typu Heddy Gablerové a Reb. Westové. Dialog toho kusu byl něčím neobyčejným, neslýchaným na jevišti anglickém, tak zněl prostě, přirozeně, tak přiléhal k osobám a situacím jsa rytmický. Roku minulého napsal Pinero dva vážné kusy: „The notorious Mrs. Ebbsmith“ a „The benefit of the doubt.“ V jádře svém je první kus ironickým, ba kynickým obhájením orthodoxního, t. j. církevního sňatku; argumentuje pak spisovatel v ten smysl: lze-li uvéstí vážné námitky proti řádným manželstvím, nemění námitky lze uvéstí proti divokým sňatkům. V druhém kuse jedná se o dokázání nevinu manželky, jež odchází od rozvodního soudu ne sice zničena, ale značně pošramocená. Jak v onom, tak i v tomto kuse rozuzlení — jest slabou stránkou Pinerova kusu. V onom zasahuje v rozuzlení církev, ale ne jako „církev,“ ne jako duchovní posila, nýbrž prostě jen jako instituce, jež budí „úctu.“ A rovněž tak v druhém kuse. Jonesa „Triumph of the Philistines“ řeší konflikt mezi uměleckým temperamentem a puritanismem způsobem poněkud neurvalým. Ostatní produkce nepovznáší se nikterak na úroveň obyčejných divadelních kusů.

Básníci australští.

A. Koudelka. (O.)

Adams Lindsay Gordon narodil se r. 1833. na Azorách. Jsa synem kapitana A. Gordona věnoval se z počátku dráze vojenské, i strávil více let ve Woolwichi. Ale existence ta zdála se mu nesnesitelnou. Zadal za propuštěnou, i odebral se r. 1853. do jižní Austrálie. Tu se zprvu věnoval výchovu ovec, potom zaměstnán byl ve zlatých dolech, vystoupil jako

„amateur“ o závodech v Melbourneu a konečně stal se žurnalistou. Od r. 1858. bylo jeho jméno známo všem přátelům poesie, i přednášeny s oblibou jeho rozkošné verše: „De Te,“ „From the Wreck“ a „Podas Okus.“ Tu vydal sbírku svých básní: „Sea spray and smoke elrift“ (Mžení moře a kotouče dýmu), na to druhou: „Bush Ballades and Galloping Rhymes“ (Křovácké ballady a kvapivé verše), jež vyšly krátce před jeho smrtí. Vzal si totiž r. 1870. život. Dopustil se však sebevraždy v horečce, a nikoliv, jak ho někteří pomlouvají, v návalu alkoh. deliria. Třebas se poesie Gordonova vyznačovala všemi vlastnostmi pravé a veliké poesie, přece srovnáme-li ji s Domettovou, Kendalovou nebo Stephensovou, nemá ani rytmické síly prvního ani něžného půvabu druhého ani mohutnosti a síly třetího. Jako „sportsman“ opěval předměty toho druhu. Odtud datuje se jeho popularita u Australanů. Gordon nevyrovná se ani náměty ani bohatostí slovní Domettovi a Stephensovi. Tu a tam cítíte, že následoval v pessimismu Baudelairea nebo Swinburnea.

Jako Gordon a Domett, taktéž i *James Brunton Stephens* není dítkem kolonii. Narodil se r. 1835. ve škotském přístavním městečku Bo'nessu a teprve r. 1866. přišel do Austrálie. Z počátku byl professorem, teď jest ředitelem dopisující kanceláře. Jeho hlavní dílo, „Convict Once and other Poems,“ vyšlo r. 1880. zároveň v Australii a v Anglii, od té pak doby stálým je přispívatelem tamějších časopisů. Spolu s Domettem repraesentuje nejvyšší a nejvzdělanější poesii australskou. Při vši své vzdělanosti stojí však pod Kendalem co do nadání a obrazotvornosti. Za to však vyniká bohatostí slovní a delikatností koncepce. Stephens vynikl obzvláště jako mistr rytmu a formy. Z četných jeho prací buďtež uvedeny: „Godolphin Arabian,“ „The Black Gin,“ „The Headless Trooper,“ „For my Sake“ atd. Neméně značné jsou jeho dramatické schopnosti. Důkazem toho jest jeho „Convict Once,“ jež jest spíše dramatickou básní nežli lyricou nebo epickou. Věnuje více pozornosti myšlenkám, citům a snahám lidí proti sobě rovným, nežli prostému líčení osob, míst anebo věcí. Stephens není básníkem lásky, spíše pojednává o lásce s jistou dosí persifláže, jako na př. v „The Power of Science“ a „Nounsited.“ Četné jsou jeho básně milosrdné lásky, avšak nemůže se říci, že by v té příčině vyrovnal se Hoodovi („Píseň o košili“) nebo Miss Carmichaellové („Tomboy Madge“) nebo Kendalovi („Moori“). Může se mu vytknouti, že tu a tam obětoval myšlenku hudebnosti verše a dokonalosti rytmické. Mnohé jeho básně vynikají více harmonií nežli myšlenkou.

Henry Kendal narodil se v Ulladuelle na východním pobřeží australském. Mládí své strávil v křovinách, nedostalo se mu řádného vychování. Po delším sloužení u obchodníka velrybářského vstoupil do služeb k jistému Michaellovi, jenž v něm první roznítil jiskru básnickou. Michaěl náležel sám k australským poetům, veršuje pode jménem John Cumberlanda. Po smrti Michaellově vstoupil Kendal do služeb vládních a sir Henry Parkers vyzval ho, aby se stal spolupracovníkem časopisu „Mocnářství,“ kdež také vyšly jeho prvotiny básnické. Pomíjějice další data jeho životopisná podotýkáme, že 1. srpna 1882 zemřel ve Waverley, předměstí sidneyském, v 40. roce věku svého. Práce jeho zabírají dva svazky, totiž: „Leaves

from an Australian forest“ a „Songs from the Mountains.“ Za živobytí svého byl zastíněn Gordonem, jehož ideje více se zamlouvaly obecenstvu, ale dnes den ode dne roste jeho popularita, čím více hasne hvězda jeho soka. Třebas slovník Kendalův nebyl tak bohatý jak Domèta a Stephensa, přece zase je předčí u volbě výrazu a slova. Práce Kendalovy vynikají čistotou vkusu, strohou krásou, spíše řeckou, než anglosaskou, jasností a průzračností. Líčení jeho, byť nebyla tak přesná jako Stephensa, vyznačují se mohutnějším účinkem. Zkrátka, jeho poesie jest pestřejší. Je to básník výhradně idyllický.

Th. Bracken z Nového Zelandu jest skutečný a zákonnitý nástupce Domettův. Narodil se r. 1842. v Irsku, vystěhoval se do Austrálie r. 1855. Po životě velmi krušném stal se spolumajetníkem a hlavním redaktorem „Evening Herald.“ Básně jeho vyšly pod těmito tituly: „Behind the Trombs“ (1871), „Flowers of the Freelands“ (1877) a „Lays of the Maori and Moa“ (1884). Význačným rysem poesie Brackenovy jest subtilní něha spojená s velikou silou duševní. Bracken zakusil všechny trpkosti boje životního, i píše o tom, co poznal a co zná. Co do bohatosti slovní a obrazové snese soutěž se všemi australskými básníky. Hlavní vadou jeho jest jakási náchylnost k nejasnosti, pochodící z úsečnosti jeho slohu; mnohdy obětuje také smysl hudbě verše. Ale přese vše to jest prvním lyrikem australským.

George Essex Ewans je mladý, nadějný básník, jehož sbírka básní „The Repentance of Magdalen Despar“ ohromného se dodělala úspěchu. Básnická percepce, bujná fantazie a síla výrazu a vášně jsou přesnými charakteristickými rysy jeho poesie.

Miss Jemmings Carmichael (z Victorie) náleží k nejmladším básníkům, ale co do mohutnosti líčení, prostého a přímého zároveň, nemá sobě rovného. Působu a čistotě jejích veršův odpovídá vzácná čistota mravní citů, jež v nich vyjadřuje. K nejpřednějším jejím básním patří „Tomboy Madge“ a „A Wreath from Adam's garden“ (Věнец z Adamovy zahrady).

K vůli úplnosti (poukazující při tom na náš referat ve staré „Hlidce“) uvádíme ještě pouze jména těchto básníků: W. Sladena, Sir H. Parkesa, Garnet Walcha, A. Patchett Martina a jeho choti P.-J. Holdsworthové, A. W. Bathgutea, W. Forstera, G. G. Mac Graea, Austrálie (Mrs. Hubert Heronové), J. B. O'Hary, F. Adamsa.

Z náčrtku toho viděti, že nad mladou Australií vzhází jitřenka slávy básnické a že blízko jest doba, kdy budou i tam moci lidé věnovati výhradně své od Boha jim dané schopnosti umění.

Paul Verlaine.

Paul Verlaine — „pauvre Lélian,“ jak mu říkali,¹⁾ — zemřel. Jeden z nejlepších básníků francouzských, „duše francouzské mládeže,“ mistr poetů symbolistů, jenž žil celý život v bídě a nouzi. Naroděn v Metách

¹⁾ Básník sám sebe tak nazval v autobiografii své v knize „Prokletí básníci.“ Je to anagramm jeho jména.

r. 1844. Syn chudé vdovy vystudoval lyceum, stal se bakalářem a vstoupil do nějaké kanceláře, kde opájel se v ústraní Baudelairem a Leconte de Lislem; druh A. Francea, Mendèsa, Coppèea, de Hérédia, básnil v kanceláři a snil o slávě a bohatství; však ubožák churavý neměl na světě poznati než hořkost a bolest. R. 1867. uveřejnil sbírku veršů: „Poèmes saturniens,“ veršů parnassistických, v nichž však lze již postřehnouti autora příštích mystických, hudebních, rozrušujících, prostých a přece raffinovaných básní. Tu píše ještě: „A nous, qui ciselons les mots comme des coupes et faisons des vers émus très froidement,“ tedy že patří mezi ty, „již ciselují slova jak poháry a tvoří verše rozrušující zcela chladně,“ ale znáti už, že není čistý parnassista. To trojí, jež ho charakterisuje: „hudební kouzlo, jasnost citu a temnost slov,“ jak dí Lemaître, působí již tu na čtenáře. A byly tu již též bizarní, nesrozumitelné věci, jichž nepochopíte nikdy. Po roce vydal „Les Fêtes galantes“ a před vypuknutím války německo-francouzské „La Bonne chanson.“ Náhle zmizel z Paříže a praví se, že žil hříšně. Kdož ví? Hřešil-li však, činil pokání, vrátil se k Bohu, k Bohu let dětských a vydal po sedmi letech verše, jež jsou skvostem poesie katolické. A. France dí o nich, že „jsou nejkřesťanštější, jež máme ve Francii.“ Jeho křesťanství není však jako křesťanství třeba Barbey d'Aurevilly a jiných, kteří věří vlastně jen proto, aby mohli spíše chutnati rozkoš hříchu, kteří jsou jinak velmi špatnými křesťany v životě, ale prýští mu ze srdce a našlo tony, hodné sv. Jana z Kříže a sv. Teresie. Posmívá se svobodným myslitelům, chválí jesuity, opěvá Marii Pannu, Boha, lásku Boží úchvatnými, mystickými verši. Duše jeho povznáší se na křídlech poesie až k závratné výši, k slunci všeho života, k Bohu a Pánu a hoří láskou k „Lásce Nejvyšší.“ Jeho „Sagesse“ (moudrost) je skvost mystické poesie katolické, z něhož přál bych si míti přeložen výbor do naší řeči.¹⁾ Katolicismus je tu Verlaineovi jedině pravé a možné náboženství, jediný přístav záchranný přede všemi bouřemi života, jediná spása. Vznícení jeho stupňuje se až k posvátnému šílení, k svaté extasi světců. Je pravý mystik, ale bohužel klesl brzy zase v objetí hříchu a napsal verše, jimiž poskvřnil čistou svou lyru, napsal „Parallèlement,“ napsal „Chansons pour Elle.“

Co týká se podstaty jeho poesie, tož musíme vyznati, že je to poesie nejvyššího druhu, v níž shledáte i naivnost i raffinovanost nejvyšší. Hudba jeho veršů jest úchvatná; jest jeden z těch, kteří na verše hrají jako největší virtuos na housle. Je básník básníků. Nevím, co by lépe ho charakterisovalo, než slova J. Lemaîtrea²⁾: „Je barbar, divoch, dítě... ale toto dítě má hudbu v duši a v jisté dny slyší hlasy, jichž nikdo před ním neslyšel... Má smysly nemocného, ale duši dítěte; má naivní půvab v chorobné umdlenosti; je dekadent, jenž je především primitivní.“ Byl šílenec takorška, ubožák, ale stvořil nový druh poesie; psal někdy verše až perversní, ale nesmí býti souzen jako obyčejný, normalní člověk. Byl skoro na duchu nemocný... Na něho hodí se nám nejlépe přísloví: Tout comprendre — c'est tout pardonner.³⁾ Ano, odpuštění a slitování mějme

¹⁾ P. Bouška překládá ji, tuším.

²⁾ Les Contemporains IV. p. 78.

³⁾ „Všechno pochopiti — toť vše odpustiti.“

s ním! Osud nakládal s ním vždy tvrdě, otčímsky. Když vydal „Sagesse“, odešel v ústraní do nepatrné víscky v Ardenách, kde žil úplně osaměle. Jen tři věci těšily ho tu: kostel, knihy a pole. Ale za nedlouho přišla zase bída; stateček mu prodali a vrátil se do Paříže s matkou svou. Oh, těch krušných měsíců, jež strávil tu! Chtěl, mystický snilek, pérem dobytí si neodvislosti, ale zapomněl na své zdraví, dávno již podryté, že několikrát málem by byl v nemocnici zemřel. Přišla nemoc a bylo po básních, po romanech, po veršovaných dramatech, jež měl teď v mysli. Zemřela i matka, jež ho ošetřovala, a tu bídně žil při vsí své slávě a popularitě z výnosu nových prací, jež psal už na lůžku. A nouze a namáhání nemoc podporovaly, urychlovaly. Na zakročení několika přátel na vyšších místech přijat byl v nemocnici „Broussais.“ A tam psal ve stínu bílých záclon a snil zrovna tak, jak to již před několika lety viděl v duchu a též napsal Jules Lemaître. Napsal tam veršovanou komedii „Les Uns et les Autres“, jež má býti teď provedena na „Comédie Française.“ Utrpení jeho skončeno 8. ledna t. r. A nikdy již neuvidí členové „De la Plume“ (Péra) v kavárně Prokopově v latinské čtvrti té podivné, sešlé postavy dnou stíženého, starého básníka, jenž přes to byl „duší mládeže francouzské,“ modlou mladé literární Francie.

Fr. Holeček.

S Paul Verlainem zmizela z Paříže a z francouzské literatury věru osobnost nejen nejbizzarnější, nýbrž i vysoce zajímavá a originalní. Verlaine, co do způsobu života, byl pravým bohémem, obýval v Paříži hôtel, v němž hosty a návštěvy přijímal; vůbec Verlaine byl nepřitelem všeho vnějšího lesku. Pokládal za „snobismus“ bělost prádla a čistotu šatu, přestáváje na tom, že se tváří podobá Sokratovi. To prý mu také škodilo v očích členů francouzské akademie, do níž by byl zajisté býval jinak přijat. Více zajímavosti však skýtá jeho význam v literatuře. P. Verlaine to byl, jenž vyslovil zásadu, že poesie má buditi spíše u čtenářů „sensaci,“ nežli vyjádřovati „ideje.“ Poesie budiž předkem a nejprve hudbou: „De la musique avant toute chose.“ Ovšem Verlaine sám neupadl až do těch krajností své doktriny, jako jeho nápodobitelé. Verlaine v pravdě obohatil francouzskou poesii čísly, jež nejen svou formální dokonalostí, ale i svými myšlenkami zůstanou na vždy pravými skvosty. Většina čísel těch nalézá se ve sbírce jeho nadepsané „Sagesse.“ Kromě toho vydal ještě sbírku „Jadis et Naguère,“ potom „Básně saturnské,“ „Galantní slavnosti,“ „Blahá píseň“ a „Romance beze slov,“ dále knihy: „Láska,“ „Souběžně,“ „Štěstí“ a j. P. Verlaine pokládal se v životě za velikého hříšníka a právě nejkrásnější čísla jeho poesie vytryskla z toho jeho duševního zápasu. Pro obmezenost místa musíme se zřici citování ukázek. Podotýkáme jenom, že P. Verlaine před smrtí povolal k sobě katolického kněze a že na sotnách stále zpíval liturgické hymny a zbožně se modlil „Miserere.“ Všemohoucí zajisté milostiv bude jeho duši kající. Přátelům poesie Verlaineovy doporučujeme výběr z jeho básní (Choix de poésies), jež roku 1891. vydal v jednom svazku Charpentier.

A. Koudelka.

Nová díla.

Dr. Dietrich Gla: Systematisch geordnetes Repertorium der katholisch-theologischen Literatur atd. I. Paderborn 1895. Str. 480. Cena 6 m. V seznamu tom mají vypočtena býti všechna díla kat. theol., vyšla od r. 1700. v Německu, Rakousku a Švýcarsku, spolu s kritickými poznámkami. Prvý oddíl záslužného díla poučuje o dílech z theol. encyklopedie a biblického studia s vědami pomocnými. Druhý oddíl určen spisům z věd dogmatických a mravoučných, třetí a čtvrtý dějepisu, právu a vědám pastorálním.

Historia philosophiae. Auct. *Dr. J. Kachník.* Olomucii 1896. Sumpt. R. Promberger. Str. 113. Cena 1 zl.

Přehled dějin filosofie zcela stručný, ale úplný a velmi obsažný.

Spis určen především posluchačům p. spis., kteří náležejí trojí národnosti, a proto složen latinsky. Ostatně nebude nesnadno na základě nárysu tohoto sestaviti české dějiny filosofie, poněkud obsírnější, jichž úplných dosud nemáme. Některá nedopatření tisková napadnou sama sebou.

Sborník časových úvah o věcech veřejných. I. Osoby a věci v Chorvatsku. Napsal *I. Hořica.* V Praze 1896. Str. 84.

„Studentstvo strany neodvislé“ zařídilo tento sborník, jehož úmysl velice chválíme; jaké bude provedení, ukáže se. Jak známo, začal professor *Dr. Kachník* před léty v Olomouci podobný podnik, ale po dvou pokusech ustal, bezpochyby nedostatkem podpory. Škoda! Pan *Hořica* píše zajímavě, ale znalci mu vytýkají povrchnost a nedostatek poučení. Ve spisku tomto zaráží trochu též forma, neboť r. 1896. mohl zajisté vyprávěti též o událostech nejnovějších a neměl se omlouvati, že spisek je slepen ze současných článků. Takto „bezprostředností“ dojmu je čtenář sveden na př. mysliti, že *Rački* ještě žije.

Proč nepíše p. *H.* raději Charvatsko?

Leon Poinsard: La question monétaire. Velmi doporučení hodný spisek pro toho, kdo chce nabýti řádného pojmu o otázce valutové. Vše stručně, ale úplně podáno.

L. Vacher: Le Homestead aux États-Unis. Spis poctěný od francouzské Akademie věd morálních a politických cenou *Rossiho*. Homestead dle významu slovního značí dům (stavení) s okolním pozemkem; dle významu zákonnitého je to obydlí rodinné, opatřené privilegiem nezabavitelnosti. Původní zařízení, rozvoj a nynější poměry tohoto amerického zřízení jasně a úplně se vylučují.

L. Lallemand: Les congrès nationaux d'assistance et de répression aux États-Unis. Obírá se otázkou organizace veřejné pomoci a potlačení takto pauperismu v Americe dle výsledků, jichž sjezdy, každoročně v té příčině konané, docílily. Hlavní bod je, že Američané dávají pomoc chudině toliko po vykonání jisté práce. Veřejné pomoci mnoho nedůvěřuje, spíše se má zvednouti soukromá.

G. de Greef: Le Transformisme social. V prvním dílu jedná spisovatel o čelnějších teoriích pokroku a jeho zákonů počínaje řeckou filosofií až do naší doby; v druhém podává své mínění. Dle rostoucí složitosti a specialnosti sestavuje jednotlivé jevy společenské v tuto stupnici: jevy ekonomické, jevy s rozmnožováním lidstva souvisící, jevy umělecké, mravní, náboženské, vědecké, právní a politické; následující vždy spočívají na předcházejících, předcházející mají vliv na následující. Konečně zmiňuje se o couvání v životě společenském.

R. A. Sereix: Fechas prehistoricas y Porvenir de las Razas. V první části jedná se o prehistorii, v druhé o budoucnosti pokolení lidského. Pozoruhoden tu důkaz, že dědičnost není výlučným činitelem v národech, třeba též pečlivě dbáti na schopnosti adaptační (aklimatisace).

Ad. Prins: L'Organisation de la Liberté et le Devoir social. Auktor vychází od zásady, že nerovnost lidí již dle přirozenosti je nepopíratelný fakt a nevyhnutelná podmínka vývoje a pokroku. Nerovnost je také zákon všehomíra. Čím více svoboda lidská roste, tím více tento fakt se ukazuje. Proti nerovnosti vůbec nemožno tedy býti, třeba jen odstraňovati nerovnost založenou na špatných základech. Nutná nerovnost jednotlivců má se mírniti mravním zákonem. Problem spočívá v tom, jak srovnati plynulost života socialního se svobodou jednotlivců. Cílem upřímné politiky může býti toliko decentralisace, ovšem taková, aby nutná jednota nebyla tím zničena.

Abbé Maurice de Baets: L'Homme de génie selon Lombroso. Brošura vyvrací všechna tvrzení známého Lombrosa o genu.

La Propriété, origine et évolution: Thèse communiste par Paul Lafargue; Réfutation par Yves Guyot. Lafargue vidí v návratu ke kommunismu prvotnímu spásu člověčenstva, úplně zkaženého a sesláblého výhradným, sobeckým kultem kapitalu; Guyot britkou kritikou dokazuje, že vlastnictví je nezbytným základem socialního pořádku, vlastnictví je faktem přirozeným a nutným, proti kterému všechno vzpírání je marné; vlastnictví zajišťuje nezávislost a mravní cenu jednotlivce.

Ad. Zerboaglio: Il socialismo e le sue obiezioni più comuni. Zabývá se námitkami proti socialismu. Auktor je smýšlení sice socialistického, ale neztrácí při tom rozum, proto kniha je v tom směru jedna z dobrých. Tvrdí, že vše se napraví ve společnosti lidské bez revoluce, povolným pokrokovým vývojem.

Eug. d'Eichthal: Souveraineté du peuple et gouvernement. Dovojuje, že často velebená svrchovanost národa je vlastně moc většiny; princip početní získal si nyní výstředního vítězství na škodu práv menšiny, korporací a jednotlivců. V druhé stati jedná o oddělování moci ve státě; často mívá v zápětí odstranění veškeré autority moci výkonné. Třetí stat' uvažuje o zastoupení v politickém životě. Poslanci nevyjadřují pravý stav věcí, jsou často zvoleni od nepatrné menšiny.

Garofalo: La Superstition socialiste. Shrnuje všechny námitky proti socialismu činěné. Ani evolucionismus, ani darwinismus, ani dějiny nemluví pro něho. Kniha je psána pro vzdělané.

Giraud-Teulon: Double péril social: l'Église et le Socialisme. Strach před socialismem navrácuje myslí církvi. Avšak církev dle své podstaty podporuje socialismus. Proto třeba odloučení státu od církve. Civilisace má za základ zničení komunismu, právo vlastnické je nezbytný žinitel v rozvoji osvěty.

M. M. Filippov: „Filozofija dějstvitelnosti.“ 1895. Autor je nepřitelem metafysických soustav a energicky dí, že metafysické filosofické systémy svůj věk úplně přežily a nemají už místa v době naší.

Między Słowianami. Redaktor „Przeglądu Powszechnego“ P. Jan Badeni S. J. vydal druhý svazek svých potulek po Slovanstvu. V prvním vypsál cesty své mezi Jihoslovany rakouskými a Slováky — v druhém svazku věnuje tři oddíly nám: Moravě a Čechám. Leč všechny tři obrazy od nás jsou jen úzké, příležitostné: pouť na Hostýn (Morawska Częstochowa), katolický sjezd v Brně a národopisná výstava v Praze — daly k nim podnět. Milá povaha spisovatelova zírá i z jeho cestopisných obrázků: nadšen a rozohněn nad radostí i nadšením, jež viděl za oněch příležitostí a nás, neotírá se o nás zbytečnou a nespravedlivou, jak to u takových vizích cestovatelů bývá, kritikou. Přišel bratrem mezi bratry a bratrským zplem proto i vypravování jeho dýše. Vedle „našich věcí“ obsaženy v sešitě druhém obrázky cest: mezi Huculy, po Lužici, Dalmacii a Černé Hoře. Obrázky vycházely dříve v „Przeglądu Powszechnem“, tu sebrány v knížku o 171 str. (cena 1 zl. 20 kr.).

Bibliotheka socialních nauk. Č. 4. *John Rae*: Osm hodin práce. Přeložil *JUDr. Al. Raštn.* V Praze 1896. Str. 220. Cena 1 zl. 35 kr.

Spisovatel klidně a strážlivě celkem uvažuje o výhodách hmotných mravních, jež by nastaly dělníku i zaměstnavateli osmihodinnou prací onoho. Opíraje se o bohatou látku statistickou, píše přesvědčivě a vyvrací se zdarem mnohou námitku. Zdali všechny, nebudiž rozhodováno, zvláště když spis. prohlédá hlavně k poměrům anglickým a americkým. Jak brzy by na př. u nás podařilo se většinu dělníků pro 16-hodinný slid vychovat, aby ho nenadužívali ke své zkáze mravní i hmotné, je právě veliká otázka. Že ostatně osmihodinná práce na př. u profesora, učitele, učence atd. by mnoho kloudného neprovedla, jest jisto; ale ovšem jsou páni, a ti dle socialistů nemohou se míti než — dobře. Toť se rozumí!

Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných uvádí se překladem 2. Janetových Dějin vědy politické se zřetelem k mravovědě (přel. prof. Dr. Břetislav Foustka). Spis má i ve vlasti pověst velmi dobrou; u nás nohl by již tím dobře působiti, že pobídne snad někoho přemýšletí o věcech, kterým se spisovatelé naši z daleka vyhýbají, t. j. o věcech mravnostních. Čten jsa k vůli poučení, vyplní v naší literatuře místo velmi čestné; ovšem

předpokládá poctivý zájem a jakési vzdělání. Překlad p. Foustkův, velmi pěkný, ostatně přičinil se, aby spis učiněn byl co nejprístupnějším.

Nespravedliv neb aspoň ne docela spravedliv zdá se býti spis. ke sv. Augustinu v otázce o toleranci náboženské, o kteréžto věci právě u nás by bylo třeba rozhovořiti se obšírněji. Kdo zná způsob Augustinův, uváděti Písmo, nebude snadno mluvíti o „sofismatech,“ jelikož ne vždycky jsou mu výroky Písma přísně důkazem, nýbrž často jen akkomodovanou narážkou.

Otázka zemědělská. Úvahy o zachování stavu rolnického. Podává *Rudolf Vrba*. V Praze 1896. Nákl. vl. Str. 192. Cena 1 zl. 20 kr.

Spis populárně-novinářsky psaný jest do jisté míry přepracovaný spis z r. 1889. a podává prostému čtenáři dosti srozumitelně hlavní poznatky vědy národohospodářské a pozemkové, prohlédaje k nynějšímu úpadku rolnictva a k příčinám jeho politickým i mravním. Kniha zasluhuje do knihoven spolkových po venkově býti rozšířena a hojně čtena, bychomť se i některých požadavků p. spisovatelových, na př. co do národních krojů, vzdali.

Premie Umělecké Besedy na rok 1896. *F. L. Čelakovského* Ohlas písní českých. Str. 168.

Premie Umělecké Besedy značivají z pravidla událost v naší slovesnosti neb umění. Dílem letoším zplácí se zase jeden z těch četných dloužků, které mají za námi naši buditelé.

Kritický rozbor Ohlasu předesílá slovutný specialista v bádání o Čelakovském, prof. Fr. Bílý. Kdo se prací takovou jen trochu obíral, uzná, jak právě u lidové písně nesnadno jest charakterisovati myšlenkový a umělecký ráz; a básně Ohlasu svou hravostí a rozmanitostí vzpírají se snad ještě více vědeckým zřetelům než píseň lidová, poněvadž umění a příroda se v nich údivným způsobem snoubí a proniká. Rozbor prof. B. vyčerpává všestranně předmět svůj, ač ovšem podle účelu vydání toho hledí stinné stránky naznačiti co nejjemněji.

Malíři a hudebníci přispěli k výzdobě díla. Co podáno, vše vděčně přijímáme, byť nebylo vše stejně cenné. Inicialky snad mohly býti opatřeny ke všem básním, již pro souměrnost. Jinak jsou ilustrace velmi pěkně provedeny, ač nevím, zda vždycky skutečně ilustrují. Hudební skladby jsou velmi pěkné, zvláště co do charakteristiky. Škoda, že nepřidáno nějaké hudební zpracování též k „Tomanovi“ (na př. píseň: „Všecky krásné hvězdičky“); snad konečně mohlo býti použito starší skladby Bergmannovy.

Úprava knihy je, jako vždy, skvostná.

Urbánkova Bibliotheka pedagogická. Sv. 166. a 179. *A. Svoboda*: Vyučuj názorně! Předpisy a ukázky, kterak zásadě této nejvíce lze hověti ve škole obecné. Díl I. a II. Str. 90 a 164. Cena 80 kr. a 1 zl. 50 kr.

Pravdivost nadepsané zásady je nyní samozřejma. Netřeba jí ani dokazovati. Od té doby, co jmenovitě Komenský s takým důrazem jí hlásal, naznává se její platnost všudy. Obrázková díla, musea, výstavy, obrazárny, výkladní skříně jsou toho důkazem. A pokud se týká školství, tu slovem i skutkem se zásadě té hoví. Rozliční podnikaví nakladatelé i učitelé sami

soukromou pílí starají se o hojně pomůcky názorné. Zvláště od let osmdesátých je v té příčině mnoho učitelův až zimničně činno. Z té snahy a následkem jí povstal spis p. Svobodův. Účelem jeho jest předně snésti vše, co do té doby k uskutečnění nadepsané zásady bylo vykonáno, dle odborův a předmětův uspořádati, po druhé býti rádcem těm, kdož si pro školu i jednotlivé pomůcky i celé jich sbírky chtějí poříditi. Kdežto první díl prohlubuje zásadu názornosti, zdůvodňuje pravidla z ní plynoucí, dočítáme se ve druhém díle ukázek, kterak pravidlům těm vyhověti. Slíbený díl třetí zabere ještě předměty, o kterých v dílech prvých nejednáno. Spisovatel sám vyznačuje práci svou těmito slovy: „Chtěje úkolu takto vyčtenému co nejvíce dostáti, nespolehal jsem pouze na zkušenost vlastní (ač na ni nejpředněji), nýbrž i opíral jsem se o zkušenosti přemnohých osvědčených pracovníkův a odborníků, což — doufám — nebude mi vykládáno ve zlé.“ Naopak, toť chvályhodno, zvláště když skoro všude jsou též prameny udávány. V pravém slova smyslu bohatá snůška látky sem hledící, její uspořádání dávají svědectví o neobyčejné pílí p. spisovatelově. I nepochybujeme, že najde — následovníků. Jest na čase, aby každá zásada vyučovatelská a vychovatelská byla na základě zkušeností a na základě dosavadních studií rozvedena a vtělena v přehled a rozhled tak důkladný, jaký je spis p. Svobodův. Též ve příčině správnosti jak co do obsahu, tak co do formy není co většího vytýkati. Snad mohl býti theoretický úvod co do slov stručnější. Tak na str. 9. mohl odpadnouti upřílišený důsledek v odstavci 2. Nepřesně zní poznámka 4. na str. 10. Na str. 21. čti: kamenných. Stať na str. 30.—33. má několik nesprávností. Též zůstaly některé tiskové chyby (str. 49., 60.: nejistější m. nejjistější); nedůslednost v pravopise na téměř řádku na str. 68.

Spis p. Svobodův bude vhod jistě každému učiteli. Na díl třetí se opravdu těšíme.

Eliška Krásnohorská: Na živé struně. Vlastenecké básně. V Praze 1895. Nakl. J. R. Vilímek. Cena 1 zl.

Opozdná kniha. Před desíti lety snad byla by ceněna a chutnána, dnes působí mrtvě. Sbírká starých proslavů, proti nimž se všichni seriosní básníci jinde i u nás vyslovili. Mělké vlastenčení, jakoby zrymované úvodní články z Nár. Listů, jichž nikdo nečte. Anachronisticky působí cyklus starých veršů z boje rukopisného. Dnes poesie vlastenecká a politická žádá více než frase a sentimentální vzdechy.

Kabinetní knihovna. Sv. 83. Slitování a láska. Básně *Růženy Jesenské.* V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček. Cena 50 kr.

První část knihy je přemítavá a pathetická. Na tento genre má básnířka písničkářka poněkud krátký dech, motivy jsou tu staré a zpracování dosti mdlé. Obrazů není mnoho a ty nejsou dosti barvity. Láska je moře, život je moře, hoře je moře... Mnohem šťastnější je slečna v části druhé, milostné, již věnuje p. R. K. Zahálkovi. S pravou dívčí naivností odhaluje tu tajené touhy dívčího srdce. Sapfo, ne Panna Orleanská.

B. Viková-Kunětická: Minulost. Roman. V Praze 1895. Nakl. Fr. Šimáček. Str. 631.

Minulost, pád z doby před svatbou a živoucí památka naň, pronásleduje pečlivou a věrnou manželku i matku, paní Čajkovskou, při veškerých slastech rodinného života. Když pak se syn její dostane, jakožto vzdálený příbuzný, až k nim do dvora do služby, ubohá paní, bojíc se vyzrazení, trpí tím více, až konečně uteče a kdesi v rokli zhyne.

Příroda a skutečnost je skoro milosrdnější než paní spisovatelka, která svou hrdinku týrá opravdu přes příliš. Mučivá rozjímání se trochu mnoho opakují.

Poboční děj vypravuje ještě jednu minulost: záletná žena, příbuzná pí. Čajkovské, smrtí svého dítěte navrácena věrnosti. Dvojí obrat v příbězích, onde nepříznivý, zde příznivý, má asi dojímání protivou; jinak příběh tento s hlavním málo souvisí. V knihovnách lidových bude vypravování místy napínavé zajímání sečtější čtenáře.

Růžena Svobodová: Přetížený klas. (1894.) V Praze 1896. Nakl. Fr. Šimáček. Str. 60. Cena 40 kr.

Tisíců neměla, měla však vzdělání. Ale nápadníky odmítala, činic tím rodiče nešťastnými. Ba právě pro vzdělání své je odmítala. „K čemu je poznání? Jen aby množilo touhy a otázky a činilo je bezúčelnější a nezodpovědné.“ Vstoupila k Milosrdným, brzy však se při ošetřování nakazila.

Drobtina zajímavá, tu a tam v charakteristice trochu hranatá; jinak čte se pěkně.

Ottova Laciná knihovna. Č. 137. Ferdinand Schulz: Povídky Olšanské. V Praze 1895. Nakl. J. Otto. Str. 164.

Umění páně Schulzovo bývalo nám kdysi salonním, aristokratickým... Už není, zvláště od té doby, co se mistr pustil také v boje. „Povídky Olšanské“ (pojmen. od hřbitova Olš.) hrají tklivými, ba i plačtivými tony, jedenkrát si je člověk konečně snad přečte, ale trvale neupoutají; člověk někdy i nad pravděpodobností zavrtí hlavou, ač nijak nechci p. Schulzovi humanních úmyslův upírati.

Filosofie jeho byla odjakživa povrchní. Na str. 84. a n. podal takovou anthologii nesmyslův o nesmrtelnosti, že člověk neví, má-li se smáti či horšiti.

Havránkova Moravská bibliotheka rodinná. Dílo 3. L. Grossmannová-Brodská: Rozmarné kapitolky. Ve Velkém Meziříčí roku ? Str. 104.

Šest drobtin, všedních anebo pravděpodobných („Náměsíčník“!) anekdot, nehodících se leda na zabítí chvíle, neví-li člověk, co počíti.

Libuše. R. XXV. č. 5. Směs žertu i žalu. Menší povídky F. X. Svobody. (1880—1890.) V Praze 1895. Str. 125.

P. Svoboda rozhodně chybil, že vydal napřed věci dokonalejší, jako jsou třeba „Probuzení“, „Fáza“, „Prohnívání“, „Náladové povídky“ a po nich teprve „Nové vesničany“, „Mladé představy“ a „Směs žertu a žalu.“ Zvláště pro „Nové vesničany“, veršovanou to povídku, dostal až mnoho.

Skoro mu upřeli veškerý talent, všechno právo na uměleckost vůbec. Nu, tak zlé to přece ještě s ním není — a my, kteří jsme jednou řekli, že má p. Svoboda právo býti počítán mezi umělce,¹⁾ trváme na mínění svém na základě tehdy kritizovaných prací jeho stále. Jednoduchost děje i komposice, všednost, až skoro banalnost — jak praví protivníci — látky viděli jsme též a upozornili na ni. Zaujala nás však zase náladovost jeho líčení, psychologická pravdivost vývoje dějů vniterných a jistá cílovost se zálibou experimentování jistých temat na svých osobnostech. Nezapřeli jsme však, když vyšly „Náladové povídky,“ že jsme byli trochu sklamáni a otázali jsme se: „Proč zůstávati stále při těch průměrných jednoduchých stavech duší lidí malicherných, prostředních, všedních? Proč nesáhnouti jednou výše, k duším mohutným, silným, k vášním mocným, burácejícím?“ atd.²⁾

A nezapřeme ani dnes, že na př. „Směs žertu i žalu“ stojí mnohem, mnohem níže, než jsme se nadáli — vlastně jsme toho vůbec nečekali. Kde nechal p. Svoboda autokritiku? Že jenom všechny tyhle poslední práce nenechal v zásuvce? Je to velmi mrzuté, když musí člověk konstatovati při práci později vyšlé tahy péra začátečnického. Vskutku, všechny ty povídky jsou slaboučké; tu a tam viděti sice, že by to mohl býti Svoboda z „Fázy,“ „Probuzení“ atd., ale — ale všednost děje, suchost slohu nenahrazuje tu to, co jsme konstatovali třeba při „Romanových paprscích.“ Můžeme tu nanejvýše viděti, jak se p. Svoboda propracovával těžce, pracně. A toho humoru na př. ve „Vosím bodnutí!“ Co s tím? Opakuji: P. Svoboda si rozhodně škodí, že vydává na světlo věci psané před 10—15 lety. Anebo došel skutečně již nejvyššího bodu svého tvoření? Nemohu věřiti a nechci.

České spisy pro mládež. Č. 45. *M. Kozák*: Kytice z národních pohádek ruských a srbskocharvatských. V Praze 1896. Nakl. A. Storch. Str. 116. Cena 1 k. 60 h.

Hezká řada vhodně vybraných, stručných i jadrných zkazek, jež budou děti čísti s radostí i s užitkem. — Cena knížky je trochu vysoká.

Knihovna „Besed lidu.“ Č. 11. *Guy de Maupassant*: Vojenské novelly. Přeložil *J. Pšenička*. V Praze 1895. Nakl. J. Otto. Str. 55. Cena 6 kr.

Čtyři kratičké novelky knížete francouzských „conteurů,“ z nichž první a poslední mají nádech humoristický. Druhá dojde vás hrdinností prostých dvou občanů raději život obětujících, než by prozradili heslo jim známé. Třetí dokazuje galantnost francouzskou vůči krásnému pohlaví. Pěkně se čtou, celkem však nic zvláštního. K ukrácení dlouhé chvíle jest jich dosti, a to je také konečně jejich účelem. — Překlad grammaticky dosti špatný.

Č. 26. *Gaston Bergeret*: Manželské drama. Povídka. Přel. *V. Beneš*.

Povídka z polovice kriminalní, dosti romaneskní, v níž prapodivně chová se hrdina Escudier, obviněný z vraždy své manželky. Jest odsouzen a hle, tu objeví se zavražděná a vrhne se odsouzenému do náruče. Pomrzeli se spolu, ona odjela někam na venek — kam, sám nevěděl —

¹⁾ Viz „Hlídku Lit.“ 1895, str. 259.—262.

²⁾ Viz „Hlídku Lit.“ 1895, str. 338.—340.

a když se nevracela, vzniklo podezření, jež chování jeho odůvodňovalo. Konec satira na francouzský trestní řád. Zápětka zadržnuta dosti duchaplně, ostatně lehounké zboží.

Č. 34. *E. Souvestre*: Zločincův poklad. Romanetto. Přel. *V. Slovan*.

Poklad, o němž dověděl se lékař Ed. Launay od trestance, jež přistihl na útěku z galejní nemocnice a jež pak skutečně našel a vyzdvihl, stane se příčinou jeho neštěstí a smrti. Zamiluje se totiž Launay do jakési Angličanky a daruje jí skvostný šperk z onoho pokladu. Nelegitimní otec milenky jeho pozná však ve šperku svůj majetek, jež vyrván mu byl na pobřeží mořském lupiči a pokládá teď Launaye za onoho bídačka, jež jej tehdy oloupil a k smrti zranil. Launay vše vrátí a nechťeje žiti chud a zneuctěn, otráví se a umírá v náruči své milé. Dojemná historie! Hm — — Sceny napínavé, konec k pláči. Škoda, že se ti dva mladí nedostali.

Č. 43. *J. A. Salov*: Vztekla. Povídka. Z ruského přeložil *K. Štěpánek*.

Salov píše povídky ze života venkovského lidu, statkářův i rolníkův. I zde předvádí sedláka vydřiducha Kleščeva, jež sedláky šidí, lacino skupuje od nich obilí, dře i zehudlou statkářku a dceru svoji utrápí, usuzuje. Byla to dívka povahy dobré, ale hrubé okolí ji rozvzteklilo a přivedlo předčasně do hrobu. — Překlad je plynňý.

Sv. 46. Právo na štěstí. Nikdy. Dvě ruské povídky. Napsal *J. N. Potapenko* Str. 46.

Z veplodného mladého spisovatele Ignáce Potapenky máme přeloženy: nezdařilý rozvláčný roman „Láska,“ ještě bezcennější roman „Slovo a skutek,“ a k nim nyní přistupuje překlad dvou bezvýznamných povídek, historie útěku vdané ženy od apathického muže za jeho přítelem, jež ho navštívil na venkově („Právo ku štěstí“), a historie emigranta ve Švýcarsku, jež nadává na všecko ruské, poněvadž Rusko příliš miluje — a „nikdy“ ho už nespátří („Nikdy!“). Takových povídek napíše dosti naši spisovatelé druhého stupně, nač to překládat?

Malice lidu. R. XXX. č. 1. Red. Jar. Hrubý. Povídky. Napsal *V. Garšin*. Přeložil *V. Mrštík*. V Praze 1896. Str. 154.

Divně se vyjímají „povídky“ Garšinovy v Matici lidu. Pro lid jistě se nehodí historie prostitutky Nadeždy Nikolajevny, vzdělané, sličné, ale tak hluboko kleslé dívky, že je přesvědčena, že nemůže ani opravdově milovat, ani vrátiti se k řádnému životu. Nad to krev teče v obou prvních historiích, v nichž autor idealisuje tuto padlou dívku. V žádném není ani síly, ani hloubky. „Nadežda Nikolajevna“ je nejdelsí, ale spolu nejslabší práci Garšinovou. Povídka „Noc“ líčí poslední okamžiky duševně chorobného muže, jež odhodlal se k samovraždě; ani tato psychiatrická studie nehodí se pro lid. „Shledání“ vypravuje, jak v jakémsi jižním městě ruském sešli se dva školní druhové: gymnasijsní učitel a inženýr. Učitel-idealista je překvapen náhlým zbohatnutím inženýra, jež nepoctivým způsobem okrádá stát a hájí theorii zisku, nazýváje idealního přítele „teletem“ za to, že neumí tak vydělávat jak on. Překlad je plynňý.

Zábavy večerní. Č. 93. Několik povídek. Napsal *L. Coloma S. J.*, přeložil *A. Koudelka*. V Praze 1895. Nákl. Cyrillo-Meth. tiskárny. Str. 247. Cena 80 kr.

Jesuita Coloma náleží teď k nejoblíbenějším spisovatelům španělským. Je bystrý znalec a nemilosrdný odhalovatel srdce lidského, aniž se při tom tak hrozně tváří, jako ti „uměleční analytíkové,“ nikoli, píše zcela prostě, ale vrývavě. Zkušenosti kněžské, jak známo, dosti hluboké, vplétá rád. Nóbl dámy sice často nad výrazy jeho sahají k voňavce, zlobí se naň, že je tak stíhá, ale potajmu jej rády čtou, myslíce si asi, že to dostává některá druhá. Ale umí Coloma býti také tklivý v tonech nejjemnější poesie, prostě i vznešené, jak se čtenář přesvědčí z několika těchto obrázků, jež mu vřele doporučujeme.

První Moravská obrázková knihovna pro českou mládež. Pořádá J. Soukal. R. VI. č. 14. a 15. Zábavné chvílky. Sbíрка povídek, pověstí a legend, jež mládeži československé vypravuje *J. Váňa*, učitel. Illustroval K. L. Thuma. Nakl. Šašek a Frgal ve Velkém Meziříčí.

Není nic snazšího, nežli sepsati takovouto knížku. Třeba jen tu a tam něco čísti a materialu ku psaní naskytne se dosti. Po samostatnosti se v literatuře pro „mládež československou“ nikdo neptá. Pan Váňa také sbíral, kde co bylo. Pro sujety svých povídek (na př. „S Bohem a s poctivostí,“ „Matčin odkaz,“ „Ferdík hrdina“) nemusil daleko. V různých variacích putují literaturou stále. Poznovu vypravovaná pověst o založení Vyššího Brodu dotvrzuje, že p. Váňa měl o látku i nouzi.

Č. 16. Z doby dlouhých večerů. Kniha hodného dítěte. Napsal *Zdeněk Sadovský*.

Pohádky, povídky, básně. Dobré snahy, styl urovnaný, učesaný, ale mezi řádky sucho, ani vánku, ani rosy. Od umělkování daleko k umění.

Č. 17. Z města i ze vsi. Povídky z věku dětského. Napsal *K. Pleskač*.

V první povídce uspává malá Rozárka svoji loutku. K tomu zavěšeny jsou tyto naivní reflexe: „Kdož by nepřál dítěti tomu nevinné radosti, která oslazovala chudičkový život jeho? Kdož by se divil jediné zábavě jeho, když ten celý svět jeho, o němž něco vědělo, dal by se směstnati do ořeší skořepiny?“ Pan spisovatel má chudý, prázdný fond, síly nepatrné, ale do psaní se nutí.

Č. 18. a 19. Za hvězdami starověku! Životopisy a obrázky dějepisné. Naši mládeži předkládá *Ant. Svoboda*.

Obrázky tyto, s větším menším štěstím vybrané z dějin řeckých a římských, snaží se na příkladech svých hrdin ukázati vzory statečnosti, neohroženosti, lásky k vlasti a jiných ctností a předností lidských. Podobných sbírek v literatuře pro mládež již máme několik a k vydání této nebylo žádné zvláštní potřeby.

Č. 22. a 23. Z přírody, z lidské práce a důmyslu. Různé poučné črty pro dospělejší mládež od *V. Kálala*.

Črty p. Kálalovy vybrány jsou po různu, tu ze zoologie, tu z chemie nebo fysiky. Výklady nejsou dosti jasny a stravitelny; některá stránka je

hodně nudna. Čteme na př. v črtě „Eliška — přemožena“: „Milé dítky!“ začal otec, „než vám povím, kterak vzniká teplo v našem těle, bude vám dříve uvážiti jinou věc, kterou se tato objasní a poznání usnadní. Tak činíme vždy, kdykoli chceme poznati něco neznámého, že se ohlížíme po něčem známém a potom vlastnosti obou věcí srovnáváme. Pátřejme v tomto případě, k čemu lze přirovnati naše tělo.“ Na takovéto rozvláčné, kroucené theorie mládež nikdo nechytí.

R. VII. č. 3. a 4. Z domova i z duše. Z cizích luhů. Básně.
Napsal *Jan Nečas* Přeložil.

Původní tvorba Nečaso^{va} jest o 30 a více let opozděná produkce literární. Dnes by jeho verše nebyly v literatuře možny, kdyby se nevytiskly pod vignetou básní pro mládež. Do těchto oblastí literárních však nevnikl ještě závažný hlas kritiky, produkci neklade nikdo mezi, zde těší se vše nejvolnější, nejširší svobodě, a proto v asyl tento utíká se všecko, od řemeslných v^ýdělkářův a naivních snůvkův o slávě literární až k odbytým, zapadlým, zapomenutým veličinám. Pan Nečas neměl talentu, aby se povznesl. Moudrý by přestal psáti, on však jako řada jiných sešel do těch plochých rovin, kde není kritiky, kde je pouze smutná sláva prázdných chvalořečí, kde sebevědomí umělcovo spokojiti se musí s prostým vědomím, že děti jeho jsou vytištěny. „Z domova i z duše“ jest asi třetí sbírkou páne Nečasovou pro děti. Určitě se nepamatuji. Lituji jen, že ji musím odmítnouti. Suggesce zde není žádné, za to nuda čítankové poesie a vodnatá retorika. Epika je suchá prosa; tak namátkou cituji počátky dvou básní!

Vladislav kníže, žehnán lidmi všemi,
otcovsky vládnul naši české zemi;
zvolen byv proti Břetislavu právu
osm let držel panovnickou slávu. (Vladislav I. a Bořivoj II.)

Táhne vojsko proti vojsku na Moravě naší.
Kdo je slyší, tomu mysl předtuchou se straší. (O bitvě u Loděnic.)

A lyrika je do mlh abstrukce vyběhlé nezáživné horování o vlasti, idealech a pod.

Našel jsem je — ono heslo,
našel jsem je ve své duši,
ono, které stejně sluší
synům z lidu, jako králům:
Vzpínati se k idealům!

Může mládež těmto a podobným reflexím rozuměti, natož je ssáti, z nich píti? Někde kmitne dobrý verš, ale zazní i ohlas cizí písně. Srovnej na př. „Noc je tichá...“ se známou Goetheovou „Ein Gleiches.“ Celek jest literární zbytečnost. Zbytečny jsou i překlady, protože nejsou pěkný ani vybrány. — Ještě slovičko o p. ilustratorovi. Na str. 65. vykreslil dva ptáky: větší má býti kukačka, menší špaček. Vysvítá to doleji z básně, k níž ilustrace patří. Jinak by to nikdo na světě nepoznal. Kukačka má na př. tři prsty do předu, ale naši hoši z obecné školy již vědí, že kukačka má podstatný znak šplhaveců: dva prsty do předu a dva do zadu. Případných ilustrací k ilustracím p. Thumovým našlo by se více.

Časopisy.

Études religieuses. 1895. Fénelon d'après quelques critiques contemporains. (J. Burnichon.) Současná kritika chová se k Fénelonu příliš přísně; nemůže-li útočiti na jeho nadání spisovatelské, popírá aspoň jeho velikou cnostnost, která mu zjednala obdiv současníků. D. Nisard vytýká mu chimerického ducha a neupřímnost, Brunetière opět hrdost a velikou ctižádost, která prý se jeví v boji proti jansenismu a v dogmatickém sporu vzbuzeném Fénelonovým spisem *Maximes des Saints*.

Pasteur et son oeuvre. (H. Martin.) Louis Pasteur, vloni zemřelý, započal vědeckou dráhu studii týkajícími se krystalografie a polarisace světelné. Odtud přešel ku zkoumání a studiu mikrobů, v kterémžto oboru dobyl si největší slávy; vrcholem činnosti jeho bylo léčení vztekliny. V době menší čtyřiceti let obnovil úplně hygienu, therapeutiku a značnou měrou též organickou chemii. V povaze spojoval mohutnou fantasii a přesnost při zkoumání skutečnosti. Při tom byl upřímným katolíkem, a genius vědy byl u něho v souladu s dogmaty víry.

Revue internationale de sociologie. *Raoul de la Grasserie* na základě myslitelů počínajících Vikem, Goethem, Hegelem až do naší doby, do Ferriho, Ferrariho, Verry, Mariana, Laveleye, Jevonsa, Greefa a j. dokazuje, že vývoj společnosti lidské děje se v pohybu spiralo vitém. K odůvodnění myšlenky své probírá pak v hojných příkladech vývoj jednotlivých jevů právních, jazykových, nábožensko-mravních, vědeckých a uměleckých, jakož i pochod všeobecných dějin. Dle toho zákon pohybu ve všemmíru platí obdobně i v dějinách lidstva a tím obě tyto říše jsou k sobě přiřaděny. Odtud nabývá významu staré přísloví, že nic nového pod sluncem. Stavby a poměry dřívější po uplynutí jisté doby vracejí se. Je tu však přece jakýsi rozdíl. Když jistá fáse dějin lidských navracuje se k bodu, odkudž vyšla a tak spirální čára by se měla uzavřít, neděje se tak, nýbrž vývoj zatím vykonaný působí rozdíl mezi bodem východním a bodem vratným, tento neseťkává se s oním, nýbrž je nad něj jaksi povýšen a tím umožněn je začátek nové spirály a tak to jde dále. Odtud třeba stavby a poměry nynější jsou často velmi podobny oněm v jistých dřívějších dobách, je tu přece rozdíl ve stupni jejich vyspělosti. Tím zároveň vysvětlen nenáhlý pokrok, jaký se v dějinách spatřuje. Není však pohyb ten stejnoměrný, nýbrž s pokrokem různě se proplétá i couvání, je tu tedy pohyb oscilační, právě tak jako v pohybu země vedle pohybu kolem slunce shledává se i pohyb kolem osy. Pokrok a couvání pravidelně se střídají. Článek je velmi odporučení hodný všem, kdož uvažují o společenských otázkách. — *René Worms* podává návrh na zřízení laboratoře pro sociologii. V ní by byly umístěny všechny zajímavé výrobky lidské, jež mohou býti dokladem pro sociologii popisnou. Dále by tam byla co možná úplná literatura sociologická, jakož i vše, co má vztah k umění a praxi socialní. Vhodné diagramy, obrazy, plány, fotografie a pod. doplňovaly by celek. Takováto laboratoř velice by prospěla jak studentům sociologie, tak učencům a spisovatelům otázkami společenskými se obírajícím. — Týž obratně a vřele se přimlouvá za utvoření na vysokých školách francouzských zvláštní fakulty pro vědy

socialní, a to z počátku v Paříži na Collège de France, odtud pak postupně i na školách ostatních.

Contemporary Review. Lindsay pojednává o zřízení v prvotní církvi a dochází k výsledku, že tu možno pozorovati dle přízpůsobení zvláštnostem jednotlivých křesťanských obcí paterý způsob: 1. zřízení 7 jáhnů; 2. ustavení biskupské moci mezi pohany; 3. církve v Korintě, Římě a Soluni; 4. církev Jerusalemská; 5. církve v Efesu a na Kretě pod Titem a Timotheem. Při tom však idea jednotné církve nikterak nebyla oslabena. — H. Spencer dokazuje, že mužové vědy a filosofie jsou přímými následníky kněží, již v temných dobách jediní chovali a udrželi živým plamen osvěty.

Fortnightly Review. Děkan Farrar uvažuje v z r ů s t k a t o l í k ů v A n g l i i. Roku 1767. jich bylo 67.916, roku 1780. bylo 69.176, mezi nimiž 359 kněží. Odtud pak stále jich přibývalo až do nynější doby. Roku 1840. bylo kněží 542, 1850. 773, 1890. 2478, 1892. 2573. Kaplí a kostelů se počítalo roku 1824. 346, 1840. 463, 1850. 581, 1890. 1335. Škol katolických bylo 1870. 350 s 83.017 dětmi, 1890. škol 946 s 223.645 dětmi, 1892. škol 967 s 202.069 dětmi.

National Review. Otázkou opilství zabývá se Shadwell a dovozuje, že opilství není zvláštním příznakem naší doby, nýbrž že od prvního zásvitu dob historických se vyskytuje mezi národy. Vnikne-li hlouběji do vrstev národa, je chatrná naděje na vyléčení. Zákonodárstvím se tu mnoho nespraví, lépe se osvědčuje vyšší morální vzdělání. Roku 1688. uvařilo se v Anglii 12.000.000 sudů piva při obyvatelstvu něco přes 5.000.000, průměrně na člověka tedy 90 galonů, kdežto nyní průměr je 29 galonů.

New Review. Úmrtí znamenitého *Huxleye* bylo podnětem Mitchellovi ku zvláštní o něm stati, v níž praví, že H. je vlastním zakladatelem nové biologie. Darwinovy rozpravy obrátily k předmětu tomuto pozornost, avšak H. razil cestu ke studiu biologie v laboratořích. — J. F. Runciman hledí dovoditi, že znamenitý skladatel *Purcell* není vynálezcem moderní anglické hudby, jak se obyčejně píše, nýbrž spíše poslední hlasatel národní anglické školy hudební.

Nineteenth Century. Fred. Harrisson ve své polemice proti Mallockovi stran náboženství *humanity* praví, že kdyby nebyl pozitivistou, mohl by býti jedině katolíkem; v budoucnosti zůstanou toliko 2 názory, katolictví a pozitivismus, mezi nimi bude se rozhodovati o duševní vládu nad lidstvem. — Max Müller popisuje Kutho-daw, buddhistickou památku blíže Mandalaye v Burmě. Památka je zvláštní tím, že v ní na 700 bílých mramorových tabulích je vyryta celá buddhistická bible, 8.000.000 slabik. — *Methodu* nynějšího dějepisu probírá W. S. Lilly. Francouzská revoluce uvedla vládu všeobecných ideí. Vlivem jejím i dějepis zabývá se nyní studiem sil a příčin, jež řídí lidstvo. Síly, příčiny ty jsou geografické, ekonomické, ethnografické, psychické, politické a ethické. Bez náležitého porozumění těmto silám dějepis moderní nedá se mysliti. — Madame Noviková v článku náboženský podklad ruské politiky rozepisuje se o vlivu církve ruské a praví: „Rusové nejsou nic, nejsou-li vlasteneckými, avšak dříve než Rusové, jsou křesťané. Můj bratr general Alexander Kirějev nedávno napsal v Nouvelle Revue: Jsem synem své církve dříve, než jsem

synem své země. Nejprve jsem pravoslavný, a pak teprve Rus. Rus nenazývá svého souseda spoluobčanem, spolukrajanem nebo podobně, nýbrž bratrem. Dávno před francouzskou revolucí v Rusku provedena idea bratrství.“

Zeitschrift für katholische Theologie. 1895. Die Kirche und die Sklaverei in Europa in den späteren Jahrhunderten des Mittelalters. (A. Krösz.) Otroctví vyskytuje se ve středověku v trojím způsobu: mimo poddané byli nevolníci, které pán prodati nebo zaměnění mohl (servi, mancipia), dále váleční zajatci a konečně skuteční otroci (negři v Americe). Církev nemohla zrušiti pojednou zařízení, které bylo základem státův, ale snažila se vždy postavení jejich zmírniti, upravujíc při tom půdu úplnému zrušení poddanství osobního.

Der Katholik. 1895. Hat Rom im 3. Jahrhundert sein Symbolum geändert? (Dr. Mausbach.) Někteří, jmenovitě Zahn, snaží se dokázati, že v 3. století za papeže Zefyrina hlavně proti subordinatianské a modalistické sektě monarchianů bylo změněno římské symbolum vynecháním „unum“ (na východě εἰς ἓνα Θεόν) a vsunutím „patrem“ (θεὸν πατέρα παντοκράτορα). Důkazy toho jsou zcela nedostatečné, neboť změnou tou církev sama by dala zbraň do rukou protivníků tehdejších, kteří by ji vinili z porušení vyznání, současné pak výroky a citaty spisovatelů mají pouze význam buď adversativní proti gnostikům nebo koncessivní vůči monarchianům.

Religions-, Glaubens- oder Gewissensfreiheit. (Dr. A. Stöckl.) Slova těchto zneužívá liberalismus tím, že jim podkládá nesprávný význam. Svoboda náboženská může značiti trojí: *a)* svoboda vyznání jednotlivce, *b)* v tom smyslu, že různá vyznání mají ve státě oprávněnost, *c)* že církev jest neodvislou od moci politické. Co do svobody vyznání jednotlivce, tu ji církev vždy hlásala, nikoli v tom smyslu, že každý může cokoli věřiti, což jest vlastně indifferentismem, nýbrž že nikdy nechce míti nucena ani přímo ani nepřímo nikoho k víře násilím, ač ovšem toho, kdo nauku její poznal, považuje za mravně zavázána, aby ji také věřil.

Ist die Moral eine Erfahrungswissenschaft? (Dr. Mausbach.) Autor vystupuje proti názorům Paulsenovým o ethice (System der Ethik), v níž jest hlavní zásadou, že pozemský prospěch jest měřítkem mravného.

Sänger und Gesang auf christlichen Inschriften Roms vom 4.—9. Jahrhundert.

Das Mariengrab zu Jerusalem. (Dr. Nirschl.) Z histor. pramenů dovozuje spisovatel, že hrob Panny Marie jest v Jerusalemě a nikoliv jinde.

Stimmen aus Maria-Laach. 1895. Christliche Tragik. (M. Meschler.) Tragedie utrpením poměrně nevinného je strašnou obžalobou nespravedlivosti, poukazujíc tím a úryvkovitostí svou k jinému světu, světu vyrovnání úplného. Jak život našeho Spasitele, tak dějiny církve, tak i život světcův a křesťanů vůbec nesou na sobě ráz nejvznešenější tragičnosti, jaké stará doba schopna nebyla.

Torquato Tasso a Tasso's „Befreites Jerusalem.“ (A. Baumgartner.) Letošního roku je třistaletá památka úmrtí tohoto básníka. Spis. nám líčí jeho útrap a strastí plný život a podává spolu rozbor jeho hlavní básně „Gerusalemme liberata.“

Der hl. Philipp Neri, der Apostel Roms im 16. Jahrhundert. (J. Ilgens.) Životopis sv. Filipa Neri, původce řádu Oratorianův, otce chudiny,

národního světce římského, jehož třistaletá památka letos se slaví. Neri byl pravým reformátorem, mírným, shovívavým a proto se potkal s lepším výsledkem, než Savonarola, jeho současník.

Thierschutz und Humanität. (V. Cathrein.) Spolky k ochraně zvířat nastupují přemrštěný směr. Roku 1888. vydal německý spolek knihu „Das Recht der Thiere“ od S. Bregenzer, kde spisovatel přiděluje zvířatům rozum, svobodnou vůli, sebevědomí, kde člověka snižuje a zvíře staví na roveň člověku, kde mluví o povinnostech lidí vůči zvířatům, o právech zvířat a pod. Na to ovšem se zapomíná, že toho, čeho se požaduje pro zvířata, postrádají tisíce a tisíce utiskovaných dělníkův a chudiny.

Heimstättengesetz und Wohnungsfrage. (A. Lehmkuhl.) Hlavní body zákona tohoto jsou: 1. Statek jest nedělitelný a zdědí jej prvorozený. 2. Zadlužení smí dostoupit pouze polovice ceny a smí býti umořováno jen amortisačními rentami nebo ročními splátkami. — Úprava ta, jak i sám Leo XIII. v encyklice „Rerum novarum“ doporučuje, směřuje k udržení středního stavu. Dělení statků má za následek ubývání obyvatelstva, jak zříme ve Francii.

König Ludwig IX. und die Dornenkrone. (O. Pfülf.) Balduin II., poslední císař latinský v Byzanci, zastavil, jsa v tísní peněžité, trnovou korunu s jinými reliquiemi Benátčanům, od nichž je vykoupil zbožný Ludvík IX.

Ursachen des wirtschaftlichen Niederganges katholischer Völker. (H. Pesch.) Výtka, jakoby katolicismus byl příčinou úpadku ve svých zemích, není oprávněna. Francie a Belgie stojí přece co do národního hospodářství, průmyslu a obchodu na předním místě. Že Španěly, Portugaly, Itálie poklesly, toho příčinu hledati dlužno v absolutismu, nerozumné politice a změně (vzhledem k Itálii) cest, jimiž se bral světový obchod.

Der Atheismus und seine Folgen. (T. Grandérath.) Následky atheismu jsou jak vzhledem k jednotlivcům, tak celé společnosti nanejvýš zhoubný. U jednotlivců působí pochybnosti, nespokojenost, zbavuje je opory a potěchy, ve společnosti působí rozklad, poněvadž odnímá podklad mravnosti a víru v posmrtné vyrovnání.

Byzantinisches Zellenemail. (St. Beissel.) Emailování od Assyřův a Egyptanů dostalo se k Feničanům, Arabům a od těchto k Byzantincům, u nichž dospělo uměleckého vrcholu v 9. a 10. století. Sbírkou nejkrásnějších drahocenností emailových má ruský hrabě Svenigorodskoj.

Eine neue biblische Dichtung. (W. Kreiten.) Eggertova báseň „Der letzte Prophet“ dochází tu příznivého posudku jak pro náboženskou tendenci, tak pro skutečné přednosti poetické. Hrdinou je sv. Jan Křtitel, poslední prorok.

Die anglikanische Hierarchie in anglikanischem und in katholischem Lichte. (A. Lehmkuhl.) Proti spisu Dennyovu a Laceyovu „Dissertatio apologetica de hierarchia anglicana“ provádí spis. důkaz historický a dogmatický o neplatnosti anglického svěcení.

Communistische Experimente. (O. Pfülf.) Pokus uvést theorii kommunistickou ve skutek, potkaly se vesměs s nezdarem; Owen, Fourier, Saint-Simon nedodělali se žádného úspěchu. Poměrně nejdéle se udržela E. Cabetem založená severoamerická kolonie Icaria Community (Jowa), která však tohoto roku pro vniterné neshody byla rozpuštěna. Příčinou nezdaru nejsou ani zevnější

nehody, ani lenivost členův, ani různorodost rozmanitých živlů najednou v celek sloučených, nýbrž úplné vyloučení náboženského živlu, jak to později uznal i Owen, který však chtěl vyznání nahradit spiritismem. Náboženské kommunistické pokusy naproti tomu finančně značně prospívají.

Freiwirtschaft oder Wirtschaftsordnung. (H. Pesch.) Úkolem státní společnosti jest zařídit, udržovati a zdokonalovati podmínky, kterými se všem členům dává možnost svobodně a samostatně dosíci pozemského blahobytu; k tomu je třeba zákonitého majetkového a hospodářského řádu, který by snahy jednotlivců, rodin, korporací a stavův uvedl v souhlas s obecným blahem. Tím jest odsouzeno volné hospodářství, volná konkurence, poněvadž není vedena ideou obecného blaha, nýbrž sobectvím jednotlivců.

Die Wahrheit. Letos v revue dvakrát měsíčně vycházející upravená mnichovská „Wahrheit“ v 1. č. přinesla z péra profesora *Ruhlanda*, známého národohospodáře-mystika curyšského, stať: „Křesťanský ráz hnutí agrárního,“ v níž autor nevycházel jen z onoho tak říkajíc banálního důvodu: rolníci jsou nejkonzervativnější, mezi nimi se náboženský smysl dosud nejlépe udržel, záchrana rolnictva = podpora a obnově náboženství — křesťanství. Nýbrž zajímavěji a hlouběji ustavil důvod svůj na své agrární mystice: Chléb náš vezdejší dej nám dnes, značí dle sv. Augustina: Ani bohatství, ani chudoby nedávej mi, Pane. Prosa ta značí tudíž prosbu za střední blahobyt — jest to věrná prosba středního stavu. Dnešní doba holduje průmyslu, honí se za bohatstvím: ne chléb vezdejší, ale tovarů mnoho, zlato dej nám, Pane. To jest prosbou její. O chléb, o zemědělcův chléb připravujícího se nestará, jí továrny průmyslové k srdci přirostly. Nejprůmyslnější země — Anglie — má zlato, ale nemá chleba. Za své zlato si ho ovšem koupí. Ale kdyby se pro ni uzavřely obilnice světové, s chlebem, který si vyrobí sama, vystačí sotva na několik týdnův. A za Anglií spějí jiné země. Německo, Belgie atd. — rej to nekřesťanský za bohatstvím, za zlatem. Volání zemědělce, zanedbaného od vlád podporujících jen průmysl, jest tedy volání po návratu k oné křesťanské prosbě modlitby Páně: „chléb náš vezdejší dej nám dnes“ — „ani bohatství ani chudoby nedávej nám, Pane!“ — v středním blahobytu křesťanský ráz společnosti! Na tyto vývody *Ruhlandovy* odpovídá v 3. čísle dr. *Pichler*, pomíjeje národohospodářskou mystiku jeho, politickým článkem, v němž dovozuje, že němečtí agrárníci ve své řvavě junkerské podobají se spíše anarchistům a revolucionářům než křesťanům. — Filosofického podkladu myšlenky *Ruhlandovy* však se nedotýká.

Rivista Internazionale di scienze sociali e discipline ausiliarie („Obzor mezinárodní po vědách sociálních a naukách pomocných“). Lednový sešit nového (4.) ročníku důkladného a obsáhlého tohoto měsíčníku (jest organem „Spolku katol. pro studium soc. v Itálii“) římského přináší vřelou vzpomínku neúmorné vědecké činnosti *W. Roschera* († 4. června 1894 v Lipsku). Vychází od pohrobního jeho díla (*Geistliche Gedanken eines National-Oekonomen*), ale používá ho jen za příležitost k hovoru o významu a činnosti jeho. V r. 1843. *Roscher* dílem svým „Grundriss zu Vorlesungen über die Staatswirtschaft nach geschichtlicher Methode,“ přimknuv ku šťastně zahájeným proudům dějinné metody v právnictví (od *Eichhorn-Savignyho*), tétož cesty bádání použil pro národohospodářství. Dal tím směr něm. národohospodářství pro celé dva věky lidské. Hlavním dílem *Roscherovým* však byl a zůstane jeho „System národního hospodářství,“ jehož pět dílů představuje práci celého jeho života. Systemem a základem jest vlastně díl první roku 1854. v Lipsku vydaný. Italský kritik (univerzitní profesor boloňský *G. B. Salvioni*) chválí hloubku myšlení a šířku vědění *Roscherova*, jeho citlivost i k nejnepatrnějším jevům a dokladům společenským, neméně i formu, již nazývá v pravdě klasickou, na rozdíl od mnohých jiných národních hospodářů německých. — Prof. *P. G. Rossignoli* počíná zajímavou filosoficko-politickou studií pod názvem „L'ideale politico nel secolo morente“ (Politický ideal odumírajícího století). Mluví o tom, jak liberalismus v politice a národohospodářství, jenž opanoval veškery myslí koncem minulého a počátkem tohoto století, na konci tétož století doznává tétož osudu jako středověké utopie politické. — *Luisa Auzoletti*, hlasatelka křesťanského dobročinnosti, ve článku „Instituti e libri per i fanciulli abbandonati“ (Ústavy a spisy na ochranu opuštěné mládeže) poukazuje na úplnou nepečlivost se strany státní v otázce této, ústav od kněze *Karla San Martino* pro ten účel v Milaně před 10 lety založený, hájí možnost nápravy proti

italským anthropologům pozitivistům (Lombroso), kteří prohlásili zásadu o nenapravitelném „člověku zločinci,“ jenž se rodí, tak organicky zrůdný, jako hluchoněmí, slepí, chromí a jiní mrzáci. Anthropologicko-kriminalistický kongres vloni ve Švýcarsku konaný sám ostatně prohlásil, že i u takových, kteří se narodili s náchylností ke zločinům, je náprava možná, třeba že těžká a namahavá.

La Civiltà cattolica. 1895. Due morali a fronte. Moderní moralka, na filosofii se zakládající, je něco zcela neurčitého, je moderním hovéním libovůli jednotlivce. Dle Adama Smitha jsou morálně dobré všechny kony, které jsou nám sympathickými, a špatné, které jsou nám nesymphatickými. Taková moralka je tedy výsledkem dojmův, a proto nemůže býti ani stejná pro všecky, ani pro jednotlivce stálá. Každý má si utvořiti svou moralku, ale může ji též změnit — každý je svým zákonodárcem.

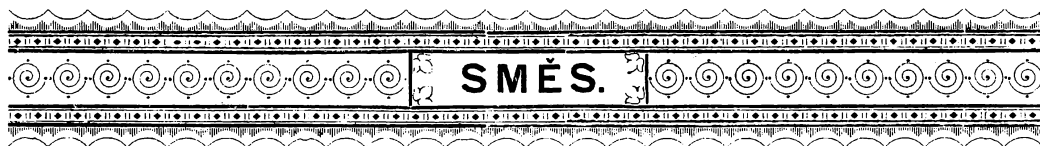
Qual debba essere l'insegnamento religioso à tempi nostri. Jiného způsobu vyučování náboženského je potřebí těm, kteří žijí mezi lidem prostým, křesťanský vychovaným a žijícím, a mezi oním způsobem vyučování, jakého potřebují mladí lidé, které tisk, divadlo, přednášky, slovem celý moderní život společenský stále uvádí do pochybností. Kdo nedostatečně byl poučen ve víře, domnívá se, že víra skutečně spočívá na tak vratkých základech, jaké sám u sebe shledává. — Je potřeba poskytnouti studujícím co nejdůkladnějšího poučení v apologetice, aby neopouštěli školu s pochybnostmi ve věcech náboženských, vysvětlovati otázky časové, a doporučovati četbu spisův apologetických.

Se sia da lodarsi il merito letterario degli scrittori malvagi. Písmo sv. i tradice církevní varuje přede všemi, kteří slovem anebo písmem falešné nauky rozšiřují. Proto staví se na odpor Církvi a zapírá víru, kdo nemravný a nevěrecký tisk chválí a podporuje, nebo takové spisovatele pomáhá oslavovati.

Risposta ai lodatori del merito letterario degli scrittori malvagi. Je to pokračování článku předešlého, a vyvrací se zde všechny námítky, činěné těmi, kdo hájí domnělé zásluhy původců nevěreckých a nemravných spisů.

Le casse rurali cattoliche. Liberal Luzzeti uznává, že rolnické záložny katolíků působí velmi zdárné, a radí, aby nebylo proti nim bojováno. Liberalní strana však nesdílí jeho náhledu a shledává v těchto záložnách agitační prostředek politický, který ohrožuje jednotu Italie. Nebezpečí to je tím větší, poněvadž katolíci prý bojují zbraní, které liberalové nemají: „farář má v pokladně záloženské zaznamenány nejen dluhy svých farníkův, ale také jejich hříchy.“

I cattolici e le elezioni politiche. Zásada „nè eletti, nè elettori,“ stanovená papežem Piem IX, byla i nynějším papežem opětně katolíkům italským připomenuta. (Zásada platí jen pro volby politické.) V listech chladně katolických a liberalních bylo dokazováno, že zásada ta není závaznou pro katolíky, a proto r. 1886. kongregací inkvisiční dáno vysvětlení, že zásada ta je přímým zákazem účastniti se voleb politických. Přes tento zákaz mnozí „také katolíci“ vyzývají k zúčastnění se voleb, předstírajíce, že by se tak mnohé zlo dalo předejti. Radí k tomu buď ze zlovůle, nebo z nevědomosti, ale úspěchu se nedodělají. Práví katolíci zůstanou poslušni hlavy Církve.

T. V. Bilek, bývalý ředitel Akademického gymnasia v Praze, vydává „Dějiny řádu (sic!) Tovaryšstva Ježíšova,“ jimiž se snad budeme později obíratí obšírněji. Dnes jen drobné promemoria panu spisovateli, jinak asi pilnému sběrateli látky dějinné:

1. Dokázal mu Jos. Svoboda, že (v „Dějínách konfiskací“) prameny špatně uvádí a z chybného znění vyvozuje chybné důsledky. Povinností slušného spisovatele jest, aby se ospravedlnil, po případě nesprávnosti odvolal. Pan Bilek

toho neučinil, tedy vzbuzuje již napřed podezření, že mu nejde o pravdu, nýbrž o agitaci, mermomocí „přispěti k poučení lidu českého, aby poznal hlavní původce duševní a hmotné zkázy a záhuby národů“ (předml.).

2. K agitaci je konečně oprávněn každý. Ale kdo ji chce podpírat vědou, musí napřed tu vědu mítí, kdo chce psátí o jesuitech, o jejich zřízeních, naukách atd., musí je trochu znáti, a kdo chce psátí dle pramenů na př. latinských, musí jejich latinu znáti, a konečně, kdo chce jesuity stíhati v nemravnostech, měl by napřed zkoumati tak aspoň trochu **svoji** mravouku a poctivost vědeckou!

3. Fiat applicatio, ovšem zcela stručná, nebot' ex ungue leonem, po drápu poznáš lva.

Perla ignorance páně spisovatelovy je na str. 42., dle níž prý Molina vydal spis „Svobodný náhled o darech milosti boží“ (* „Liberi arbitrii cum gratiae donis, [čárka vynechána!] divina praescientia, providentia, praedestinatione et reprobatione concordia,“ t. j. shoda svobodné vůle s dary milosti, s božskou prozřetelností atd.). Pan Bílek neměl a nemá ponětí, o čem tu řeč, nerozumí pravšednímu výrazu „liberum arbitrium,“ a pak chce „český lid“ poučovati o dogmatice jesuitův. Ubohý lide!

Křiklavý zrovna jest výrok (str. 43.): „jesuité učili, že se Bohu sloužiti může i hříchem.“ Kdo, kdy a kde tomu učil?! Pan Bílek uvádí tu výroky jesuitské, a z výkladu, jaký jim dává, viděti, že i mravouce rozumí, jako jistí tvorové hvězdářství, ale přes to neostýchá se ze svého nerozumíu odvoditi obvinění tak těžké. Nezdá se Vám, pane Bílku, že je to tak trochu „NB. jesuitské,“ jak Vy ráčíte říkati: k agitaci protijesuitské používati prostředků tak nepěkných? Co?! Autoři Vaši mluví výlučně o vyplnění části zákona, Vy pak mluvíte o bohoslužbě celé. A ty překlady textů!! To že je poctivý boj vědecký?

Páni v Praze budou se horšiti, že na „nestora,“ „veterana“ atd. — viz vlastenecké šarže — bereme takovouto klackovitou zbraň. Odpověď: dokud se najdou spisovatelé, kteří se zákeřnickými úmysly pletou se do věcí, kterým za mák nerozumějí, nemohou spisy jejich pokládány býti za vědecké, aby se s nimi vedla polemika vědecká. Na takové patří jiný nástroj...

L. N. Tolstoj o rozvodu. Jak tu na str. 158. uvedeno, nepochodil Tolstoj se svým „pravým“ křesťanstvím ani u krajanů svých. U nás jistý čtenář dílka jeho „V čem je má víra“ připsal do něho tužkou hned na počátku tuto radu: „Každý, kdo bude tento spisek čísti, dívej se vždy na citaty jeho do bible našeho katolického textu, a poznáš, jak Tolstoj u nás bojuje proti větrným zámkům.“

Ale přece chceme ze spisku toho uvésti originelní výklad proslulého místa Matouš 5, 32. a Mat. 19, 9, kde Pán náš mluví o nerozlučnosti manželství. Tam totiž stojí: Kdo by propustil manželku svou *παρεκτός λόγου πορνείας* (aneb: *εἰ μὴ ἐπὶ πορνεία*), a jinou pojal, ten cizoloží, atd. Katolíci odjakživa hájili na prosté nerozlučnosti platného a dokonaného sňatku, vykládajíce místo toto jen o rozvodu obováání, kdežto pravoslavní a protestanté praví, že smilstvo jedné strany je — dle místa toho — důvodem ke zrušení svazku manželského. Místo jest rozhodně temné a může jen učeným apparatusem býti vyloženo.

Tolstoj vykládá asi takto (veden jsa rozumem, naznává sám, že o rozlučitelnosti opravdového sňatku nemůže býti řeči): Židé „pro tvrdošijnost“ svou měli od Mojžíše dovoleno, dáti ze závažných příčin listinu propouštěcí, kterou veškeren svazek manželský byl zrušen. Za zlé a nedovolené (ač platné) však pokládali, dáti listinu tu za tím účelem, aby jsouce pak uvolněni, mohli páchatí svobodně prostopášnost. Kristus Pán tedy, chtěje všechny vytáčky odraziti, praví (dle Tolstého) naprosto: Kdokoli propustí manželku svou, **byť ne** (ať si ne) k vůli smilstvu (= byť ne za tím úmyslem, aby mohl volně páchatí prostopášnost, tedy vůbec, v každém případě, i kdyby ji propustil s nejlepším úmyslem), a jinou pojme, cizoloží, atd.

Rozdíl obojího výkladu je zřejmý a značný. Text se výkladu Tolstého velice nepříčí, ač to εὶ μὴ je takto trochu drsné. Rozhodně však jest výklad ten zajímavý.

Temný středověk. V lednovém čísle letošního ročníku „Květů“ popisuje mnohomluvný Mdr. P. Durdík zajímavým způsobem svou návštěvu „U lidojedů na Sumatře.“ Nelze ovšem udati, z jakých příčin a na jakém základě vědomostí tak učinil, ale čteme také v cestopisném tomto náčrtku skoro již z mody vyšlé, protože do omrzení všude opakované naříkání na surovou zdivočilost a tmářství středověké. Spisovatel mluví o obyčejích kanibalské hostiny u Bataků praví ve formě vysvětlující reflexe: „Ostatně i ve středověku dělo se v Evropě totéž, lidé byli tehdy ukrutnější a trápení svých bližních méně cítili . . . . . Středověk vynikal všeobecnou surovostí, slova milosrdenství a lidskost neměla práva občanského . . . . . Řekněme bez obalu: co nyní pozorujeme u Bataků, bylo dříve i u nás v temném středověku. Jako tehdejší mravy a náboženský fanatismus znenáhla se zjemnily vlivem osvěty (hlavně studiem přírodních věd), lze téhož očekávati během budoucího věku u Bataků. Pravím výslovně — budoucího věku, neboť i v Evropě bylo jednoho a dvou věků třeba, aby zdivočilá surovost a náboženská mstivost poněkud vzaly za své, aby přestala víra v ďábla a v jeho tělesné obcování s ženami, aby přestalo pálení čarodějnic a kacířů, t. j. osob dle nynějšího názoru zcela bezúhonných a vzhledem k posledním často velmi ctihodných a od potomstva vyhlášených za hrdiny a hlasatele nové osvětenější doby. Kdo učinil nemožným středověkého ďábla s mučírny a plamennými hranicemi? Kdo nás učinil lidštějšími? Rozumější víra? Studium přírodních věd a moderní humanita zatlačily středověká strašidla a s nimi též jinou obludu — konfessionální fanatismus.“ Tolik spisovatel. Nechceme zkoumati, kolik obsahuje tento výraz zobecnělého předsudku zjištěné pravdy, jen na výtečnou knihu dovolujeme si ve příčině této místo posudku poukázati. Koncem minulého roku vyšel ve Stuttgartě druhý svazek spisu „Kulturgeschichte des Mittelalters,“ sepsal G. Grupp. Dílo toto jest dle souhlasných úsudků znamenité, v češtině nemáme ničeho podobného, ač potřeba takových věcí často živě se pocituje, jak pak, kdyby se tak pořadatelstvo „Vzdělávací biblioteky“ odhodlalo předložití právě zmíněné dílo našemu obecenstvu v rouše českém?! Neposloužilo by tak daleko platněji kulturním potřebám toho milého národa, nežli vydáváním překladů skutečně ledačeho? Když se mohly národu předložití pověstné a bezcenné Draperovy „Dějiny konfliktů . . .“ jako pomůcka ku vzdělání a vytříbení názorů (!), smí snad znamenitá práce učence svědomitého také činiti nároky na vydání v poměrech našich!

Bude snad zajímavo také pověděti, jaké názory přednáší Gruppova kniha **o filosofii středověku, proskribované scholastice**. Filosofie scholastická jako fakt dějinný nepopíratelný a ve své době jistě vlivuplný má také jako všecko na světě své stránky dobré i stinné. Běžné popírání poslednějších, zavedené některými přes příliš horlivými apologety, více uškodilo věci nežli prospělo. Jest nezvratnou pravdou, že pravděpodobnost té které soustavy filosofické spočívá na souhlasu jejím se srdcem a myslí národa i lidu, a jest jisto, že kromě pobloudilých pokusů nejnovější doby také všichni filosofové souhlasu tohoto vyhledávali. „Bůh nenechal chudých duchem bez pomoci, nýbrž vložil jim do srdce správný způsob cítění a pojímání, který filosofii v zahanbení uvádí“; co se shoduje s tímto, náleží k filosofii trvalé, philosophia perennis, „co nad okruh ten vši silou snaží se vymknouti, bývá ponejvíce pouhou domněnkou.“ „A právě tato „*philosophia perennis*“ má ve scholastice dovednou pěstitelku a hlavní podporu, ona svým rozhodným vytknutím pojmu a ideje, účelu a ducha působila zdárně až do dneška a bude šťastně působiti i v dobách budoucích.“ Větší význam má kromě toho ještě pro theologii spekulativní, „protože úžasným svým bystrozrakem a ostrovtipem snažila se objasniti veliká tajemství o hříchu a vykoupení, svobodě a milosti, zápasila s těmito problémy jako kdysi Jakub ve snách a vydobyla tím bohatého polehnutí pro myšlení veškeré.“

Socialní spravedlnost, píše týž p. MDr. P. Durdík v 2. č. „Květů,“¹⁾ po níž v Evropě tak toužíme, jest u Bataků též provedena, pozemky náležejí totiž vesměs obci a rozdělují se k užívání mezi vesničany dle určitých pravidel, dle počtu rodin a jejich členů. Všichni žijí z výtěžku svých polností, jež nikdo nesmí druhému postoupiti ani prodati.“ Tedy „socialní spravedlnost,“ jaké v Evropě nemáme. Věta před tím však praví: „Pozemky obdělávají pohlavárovi [který prý jinak neznamená skoro nic, neboť Batakové mají prý anarchii] částečně jeho dlužníci, z adlužení mu vesničané, kteří nemohou dluhy mu splatit . . .“ Ale ale! vždyť takovou „socialní spravedlnost“ v Evropě bohužel také máme! Nač tedy ta chvála anarchie, chudoby pohlavárovy atd.? Inu na to, aby p. MDr. Durdík mohl udati své ethnografické vtipy.

Kdy se narodil Kristus Pán. Obyčejně se má za to, že 5—7 let před začátkem našeho letopočtu, t. j. 747—749 U. C. (754 U. C., po založení Říma = 1. rok našeho letopočtu). Staří spisovatelé a církevní podání přejí více r. 752. U. C., tedy jen dvě leta před naším letopočtem. Jesuita Riess pokusil se to vědecky odůvodniti (1880), nyní pak kapucín P. Hetzenauer (Linzer Quartalschrift 1896) důkaz obnovuje. Hlavní závada, letopočet smrti Heródovy, za něhož K. P. se narodil, odpadá, jelikož třeba ji klásti ne r. 750., jak od Keplera zobecnělo, nýbrž 753 U. C. Mimochodem podotýká spis., že vlastně letopočet Diviše Malého později změněn, že náš nynější jen z části může býti po něm nazýván. Diviš počíná vtělením Páně, nikoli narozením, t. j. 25. dnem března 752 U. C., tak že 1. rok jeho ukončen 25. dnem března 753 U. C. a byl by skutečně rokem narození Páně, totiž 25. prosince 752 U. C.

¹⁾ Ve „Květech“ začíná se v posledních ročnících shromažďovati odvar pavědeckých nauk à la Vaněk; napřed tu bouřival Karel Tůma svými dobrodruhy, jako Gambetta nebo Garibaldi, nyní vytáhla do pole lidověda a přírodověda.

Katolický ruch v Anglii. Hnutí katolické šíří se v Anglii víc a více. Jak se strany katolíků, tak i anglikánů jeví se snaha po sjednocení. Ve věci té mají zásluhu především katolické konferenční schůze, kde se debattuje o hlavních odlišných člancích obou náboženství, a to hlavně o primatu sv. Petra a jeho nástupcův, o účtě Panny Marie a svatých, o modlitbě za mrtvé. Řečník oznámí thesi, o níž bude disputovati, několik dní předem, potom před obecnstvem, složeným z katolíkův a anglikánů, vyloží učení katolické v té věci pokud možno jasně, přesvědčivě a bez prudkých útoků na protivníky. Na to jest obecnstvo vyzváno, aby podalo své námítky, napřed písemně, na konci schůze hlasitě, kteréžto pak řečník vyvrací. Konference tyto rozptylují předsudky zakořeněné mezi anglickým lidem proti katolictví. Se strany anglické působí zvláště „English church Society,“ v níž vyniká známý lord Halifax. Předsudky mizí ovšem velmi zvolna; předmětem sporným jest především papežský primat a ordinace anglická, jichž církev za platné uznati nemůže; nejvyšším ústupkem se strany církve by byla konsekrace sub conditione. Ostatně katolíci angličtí nedoufají tak v hromadné připojení, spoléhajíce spíše na obrácení jednotlivců, jež stále se rozmáhá.

Sjezd mezináboženský, jaký byl r. 1894. o výstavě v Chicagu, chce abbé Charbonnel pořádati r. 1900. o výstavě v Paříži, kam již i velko-rabbi Zadok-Kahn s konsistoří přijeti slíbil. Leo XIII. sjezdů těch neschvaluje, a také skutečně z nich nic kloudného nevysvítá. V. Charbonel, ostatně prý muž smýšlení podezřelého, rozeslal o sjezdu dotazy a výsledek jejich uveřejnil v „Revue bleue.“ Odpovědi došlé znějí většinou nepříznivě. Tak na př. arcibiskup Tourský, kardinál Meignan, znám jinak jako hodně svobodomyšlný, odpověděl: „Je ne crois pas possible, à Paris, la tenue du congrès en question“ (t. j. pokládám za nemožné konání dotyčného kongresu v Paříži). Podobně, ba ještě určitěji vyslovují se proti myšlence svolati podobný kongres ostatní církevní hodnostáři, poukazující jednak na rozdíl poměrů panujících v Americe v otázkách náboženských a ve Francii, jednak za to, že katolicismus nemůže vůbec srovnáván býti s jinými náboženskými vyznáními, jež jsou výplody lidského poblouzení nebo jeho vynalézavosti. Z laiků přejí projektu Jules Simon, Bonet-Maury, Schuré, Sabatier a Hollard a konečně vrchní fr. rabín Zadok-Kahn, kdežto *M. de Vogüé* nechová veliké důvěry k celému podniku.

Logika dějin. Slavnostem o revolučním uloupení Říma r. 1870. obcoval také bývalý brasílský Dom Pedro II. jakožto korunovaná hlava. Sotva asi byl později srozuměn s jinou revolucí, která jej samého vyhodila z řady panovníků!

Vztah mezi mravností a právem. Etho-filosof ruský Vl. Š. Solovjev (v listop. č. Věstníku Evropy) vymezuje tento vztah takto: Pojmy právní a pojmy mravní nejde sice zaměňovat vespolek, ale mezi oběma oblastmi, práva a mravnosti, jest pevný svazek. Právní pravidla a mravní požadavky nejsou totožny, jest mezi nimi vnitřní rozdíl. Mravní zákon netrpí ohraničování, kdo se mu bezpodmínečně nepodrobí, odvrhá tím už mravnost samu; zákon právní jest však ohraničený požadavek mravní; zákon právní žádá jen minimalního stupně mravního stavu. Proto zákon právní nemůže se protiviti zákonu mravnímu, žádaje minimalní dobro; zákon občanský i trestní při tom neodmítá vyšší mravnosti, leč prostě jí nežadá ve své sféře. Právo jest proto uskutečnění, realizace jistého minima mravnosti — jest to vnější realizace dobra.

Naopak zákon mravní vztahuje se ku vnitřnímu bytí dobra v srdci lidském. Tento rozdíl neruší vztahu mezi mravností a právem; vždyť požadavek mravného smýšlení nevyklučuje vnějších mravných činův, a naopak předpis určitých úkonů nijak nezamítá mravně odpovídající stav vniterný. Leč i jiný rozdíl mezi oběma oblastmi je nápadný. Mravní zákon předpokládá svobodnou volbu; právní zákon se uskutečňuje přímým nebo nepřímým nucením. Leč zdánlivé. Mravní úkol člověka neobmezuje se pouhým vědomím a vyznáváním svrchovaného ideálu; k pojmu dobra náleží i zásada „altruismu,“ t. j. soustrast s bolestí druhých a povinnost zbavovati jich zla. Mravní zákon sám nedovoluje mi býti lhostejným k tomu, aby moji bližní se zabíjeli, okrádali; odtud vyplývá, že požadavek osobní svobody předpokládá při svém uskutečnění stěsnění této svobody a svobody druhých. Tyto dva zájmy na oko protivné se ve skutečnosti tedy shodují — osobní svoboda i omezení její. V jejich rovnováze spočívá uskutečnění práva. Z toho všeho však autorovi konečně vyplývá, že trest smrti a doživotní žalář nedají se ospravedlniti se stanoviska právního, že protíví se podstatě práva. — Týž spisovatel ve „Voprosach filos. i psihol.“ (seš. 4. 1895) podává kritiku mravouk eudaimonistických (= učících, že cíl jednání je blaženost).

La France Chrétienne dans l'histoire (křesťanská Francie v dějinách) zove se tlusté dílo ve formě kvartu, vydané pod ochranou J. Em. kard. Langénieuxa a pod vedením oratoriana P. Baudrillarta, k slavnostnímu roku 1896. Katolická Francie slaví o vánocích toho roku 1400letou památku přistoupení svého ku křesťanství, kdy Chlodvík s válečníky svými dobrovolně přijali jho křesťanství. Dnešní Francii zajisté třeba připomenouti, co Církev vše pro Francii učinila, jak slavozář Francie vždy vycházela z aureoly církve, která po celý starověk i středověk veškeren život její napájela duchem svým. Slovní vydavatelé velkolepé slavnostní publikace této úkolu tomu vyhověli — jen že hlas jejich asi neprorazí mraky zednářských piklů, jež se shůry nad Francií zatáhly.

Jak daleko až sahají může **vyzývavost a chlubnost židovská**, toho důkazem je článek Zangwillův v North American Review s nadpisem: „Nynější stav židovstva.“ Z článku toho vynímáme tyto charakteristické věty: Dogmata, jež jsou základním kamenem křesťanství, jsou zviklána ze všech stran. Z řad unitarismu, theismu, agnosticizmu a atheismu pochybnost se rozšířila na protestantství, jehožto doktoři více méně se starají o mlhovité náhrady za konkrétního Krista obyčejnému křesťanu. Literatura denní je protikřesťanská; velicí spisovatelé do jednoho nevěří v Krista. Knihy s význačným křesťanským rázem jsou čteny jen od přívrženců. Vůdčí myšlenky všeobecné literatury jsou díla mužů nekřesťanů, vyšší myšlení světové je napájeno ze zdrojů ne křesťanských. Veliký názor moderního světa je vzdálen pojmu Trojice. Ze spisovatelů jména evropského jediný Tolstoj drží se idealů křesťanství a Tolstoj se považuje za potrhleho. V naší (anglické) literatuře samotné, nejkonservativnější ze všech, jaké stopy o Trojici najdou se ve spisech Browninga, Swinburna, Tennysona, Matthewa Arnolda, Williama Morrisa, George Mereditha, George Eliota, Carlyla, Emersona, Hawthorna, Whitmana, Lowella, Holmesa, Rudyarda Kiplinga, Stevensonova, Hardyho, Howellsa, Henry Jamesa, Milla, Spencera, Darwina a v celé ostatní řadě mužů, již tvoří moderní myšlení. Křesťanství se drobí, padá,

kdežto židovství hrdě hledí v před. Dějiny a věda nepotvrzují episod, na nichž křesťanství je založeno a ponětí jeho nesouhlasí s moderním myšlením. Jeho oddaní vyznavači nejsou první a sám Gladstone učinil heretický pokus přiblížiti se k židovskému stanovisku o pokání. Křesťanství je protivou přírody. Kdežto židovství vlévá život, křesťanství vlévá negaci života, křesťanství činí svaté z několika a pokrytce z mnohých. Židovství nepohrdá světem, přijímá jej a říká modlitby nejen nad jídlem, nýbrž i nad lesy a oceany. Že by lid byl křesťanským na smrtelném loži, velmi zřídka spatřuje se ve světě. Křesťanství je individualní, židovství kommunální. Křesťanství pobádá nezřídka egoismus a duševní sebe trýznění, židovství pěstuje zdravou svatost. Není bez významu, že Max Nordau, německý autor „Degenerace,“ jenž podnítil v Evropě proud vzdáti se chorobného kultu literárního, je Israelit. Židovství buduje mravní charakter mimo mravní činy, křesťanství chce vylákati mravnost ze sporadického spiritualismu. Co do umění, židovství může nyní úspěšně je šířiti. Druhá část druhého přikázání, jež po dlouhá léta vzdalovalo židy od výtvarných umění, dožila ve světě. Není více proti úctě obrazů Boha, ba ve smyslu ještě subtilnějším úcta krásy může nahraditi úctu Boha. Židovství může bez váhání přijmouti hellenský kult krásy.

Prof. W. G. Blaikie v North American Review rozepisuje se o otázce, zdali **socialismus v Anglii** postupuje a praví mezi jiným takto: Socialismus, anebo jak v Anglii obyčejně se zove, kolektivismus, spočívá na 3 principech: sestátnění prostředků výroby, sjednocení práce a přiměřené rozdělení výrobků. Dají se tyto náhledy dlouho držeti, pokračuje socialismus takto pojatý? Blaikie doznává, že je mnoho v socialních a industrialních poměrech Anglie, co potřebuje napravení. Mnohé reformy prováděly a provádějí se ve smyslu kolektivním. Socialisté věří, že tímto způsobem obecné mínění se spřátelilo s velkou ideou kolektivismu proti individualismu. Pokračováním v tomto processu dle mínění socialistů nadejde poslední a rozhodný krok obrácení všech nástrojů výroby do vlastnictví státu. Až veřejné mínění bude takto spracováno, jiný podnik socialismu příznivý se uskuteční, pohlcení totiž všech malých živností a zničení jednotlivých řemeslníků samostatných. Až to se stane, socialisté myslí, že vklouzneme do socialismu tak jistě, jako železná dráha na konec své cesty vklouzne na koleje, jež ji přivedou na perron. — Pokud socialisté pracují hlavně o dvojím pláň (vyložení nedostatků nynějšího systému a označení výhod a prospěšnosti socialistického principu) je možno, že se domohou jakéhosi úspěchu, mohou sbíratí nové přívržence a mohou se vystrážiti hrubého jednání, s nímž potkáváme se ve starším, smelejším socialismu. Zdá se nám však býti velkým omylem předpokládati, že formy národního socialismu nyní činné mohou vésti k cíli. Než všechny nástroje výrobní budou sestátněny, mnohé důležité a nesnadné otázky třeba rozhodnouti, na prvním místě: kde nalezneme zástupce pro motivy, jež v nynějším systému pohánějí člověka k pilnosti, činnosti a vynalézavosti. Jinými slovy: jak se navede člověk ku práci těžké pro blaho společnosti, jakou koná pro sebe a svou rodinu. Již vícekrát bylo řečeno proti tomu, že sobeckost a ostatní zlé náklonnosti zmizí, až nynější pokušení k nim se odklidí; lidé stanou se velkodušnými a vespolek přívětivými, když nic se nedosáhne lakomostí a vášní. Bylo by kratochvilné, kdyby to nebylo příliš vážné pro

kratochvíli, ukázati na zpozdilost myšlení, dle něhož převrat lidské přirozenosti čeká se od změny okolností. Jako by za všech okolností a za všech systémů, monarchie, republiky, demokracie, oligarchie a za všech poměrů života, v bohatství i chudobě, v pokoji i ve válce, ve štěstí i v neštěstí, význačné typy a chyby lidské přirozenosti nebyly vždy a nebudou vždy tytéž. A tak odpověď, kterou dáváme k otázce, zdali socialismus v Anglii pokračuje, je v podstatě tato: co do radikálních principů, ne; co do touhy po organických změnách, ne; také ne co do snahy sestátniti všechny nástroje výroby. Jakožto nový systém může sehnati tu a tam přívržence, inteligentní a vlastenecké muže sanguinické letory, jako jsou členové Fabian Society, kteří doufají, že překážky jejich praktického působení jednoho dne zmizí, ačkoli sami nevědí, jak. Avšak jako skutečná síla v zemi, sbírající sílu jak se vyvíjí a toliko potřebující času k vítězství, mám za to, že nepokračuje. V mnohém ohledu koná užitečné dílo. Obrací pozornost k postavení dělníkův a k povinnostem společnosti, dává jim snesitelnější život. Nutí křesťanské církve pečovati více o zlepšení stavu národa. Dohání zákonodárce všímati si se zvýšenou pozorností této otázky. Povzbuzuje mnohé muže a ženy užiti svého vlivu a životů pro blaho těch, již věnují svůj život denní práci. Dr. Flint vytýká socialistům to, že se spojují s atheismem a materialismem. Dokud mají za to, že hlavní cíl člověka je šťastný život na zemi, dokud více důležitosti přikládají postavení člověka než jeho charakteru, dotud nemohou lidstvu sloužiti tak, jak by jinak byli s to; až bude socialismus očistěn od této chyby, mnohem více dobrého vykoná. I když nedojde úplně svého cíle, nedostupného, způsobí přece mnoho dobrého, ba více, než kdyby byl korunován vítězstvím.

Rozervanost nynějších společenských poměrů připisují mnozí nadvýrobě zboží a následkem toho klesání cen. Statistika popírá, že by nyní proti dříve byla větší výroba. Před rokem 1873., dokud byla dvojitá měna, obnášely dle Sauerbeecka všeobecné transakce každého roku přírůstek $2\frac{8}{10}\%$, kdežto po roce 1873. až do 1885, kdy byla zavedena zlatá měna, rostly transakce ročně $16\frac{40}{100}\%$. Z toho viděti, že produkce se zmenšila o 43% .

O bimetalismu před 3000 lety zmiňuje se Písmo sv. Král Šalomoun vedle zlata užíval i stříbra na peníze, ačkoli tenkrát měli tolik stříbra v Jerusalemě, že jim bylo tak známo, jako kameny (3. kniha Královská 10. kapitola).

Obchod světový roku 1852. měl ceny 30 miliard, roku 1872. 72 miliard, tedy ve 20 letech přírůstek 42 miliard, nebo 141% , ročně 7% .

A. Mc Dougall roku 1883. pečlivě zkoumal v Manchesteru mezi dělnictvem **příčiny chudoby** a našel, že 51% přímo pochází z pijáctví a že i značný podíl chudoby nepřimo v pijáctví má svou příčinu.

První „**women's palace**“ — „ženský dům“ po vzoru amerického postavení hodlají v Evropě ženy dánské v Kodani. Z „ženské výstavy“ roku minulého pořádané zbylo družstvu 10.000 korun („dům“ bude stát na milion), ostatní se tedy subskripcí sežene. Stát slíbil podporu 20.000 korun, továrníci, obchodníci, z ženské práce zbohatlí, věnují značnější podpory. „Dům“ bude učelištěm, shromážděním, hostincem, lázněmi, tělocvičnou, poradním útlukem — žen dánských. Na pevnině nebudou asi chtít zůstatí pozadu, a dánský „women's palace“, bude-li prvním, nebude asi posledním.

Společnost pro vědy státní a sociální sestoupila se v Praze. Předsedou jest Dr. E. Koerner. Dosud přednášeli Dr. Čuhel o organizaci naší kulturní práce, Dr. Masaryk o evoluční filosofii; tento konstatoval, že mnoho evolutionistů se vrací k zásadám konservativním.

Změna ministerstva vykonána v republice Francouzské za posledních 25 let jen — čtyřiatřicetkrát. Francie vůbec podává se svou „svobodou“ a svými výtečníky ve všech oborech smutný doklad rozervanosti, v jaké se octne výtečnost bez podkladů pevnějších, mravních.

Rozpočet města Paříže na r. 1896. zní na 334 milionů franků. Na chudobinství z toho připadá — 20 milionů.

Šlechtictví v Berlíně dosahují bohaté ženské tak, že si na oko vezmou šlechtice, jenž potřebuje peněz, a pak jej přimějí k rozvodu. Za oboje ovšem třeba dobře zaplatiti takovému „šlechtici,“ jenž takto může německou ženskou šlechtu rozmnožiti o několik nových čísel svého jména.

Selské „artěli“ od roku počínají se vynořovat jako nová forma společensko-hospodářská na jižní Rusi. „Artěli“ jsou od stara známá výrobní a pracovní družstva ruského lidu, jakési pendant „obščin“ v průmyslovém životě. Novota spočívá v přenesení jich do drobného zemědělí. V Chersonské gubernii stává jich od lonska na sto. Účastníky těchto maloroľnických družstev — dle našeho řečeno — stávají se hlavně „bezlošadnyje,“ roľníci bez koní a bez náradí — tedy nejhudší. Spojují se k tomu cíli, aby dosáhli snadněji úvěru. Pracují vše a ve všem společně, teprv o hotový výtěžek práce se dělí. „Artěli“ tyto značí nejen „svěpomoc“ chudých, ale hlavně i zavádění racionelního hospodářství: pro větší exploitaci (vytěžení) kupují „artěli“ stroje hospodářské všeho druhu.

O politice praví Lombroso ve svém díle o anarchismu: „Honetní lidé nehodí se teď v žádně straně k úloze činných politiků.“ Lombroso takto je malou autoritou, ale výrok tento stojí zajisté za přemýšlení.

Něco o vzdělání akademickém. Když před několika lety zesnulý vídeňský professor Exner při své instalaci na úřad rektorský vytkl kultus věd přírodních za cop devatenáctého století, nebyl výrok jeho zajisté zhola neoprávněný. Akademická mládež, i naše, považuje z velké části přírodovědu za vrchol všech věd na světě. Nemohu ovšem zároveň tvrditi, že by ve vědě této intensivněji pracovala než ve vědách ostatních. Jistě o nic více, než čeho třeba ke zkouškám a rigorosům. Pohlíží však na přírodovědu jako na nauku, která dovede vyložit všechny záhady světa i života, a to velmi jednoduše a bez Boží intervence. Za to vědy t. zv. duchové upadly v nemilost nejen u studentstva, ale i od velké části intelligence vůbec považovány jsou za něco nemoderního a zbytečného, ba přímo za anachronismus. Příčinu toho vidím kromě ducha času hlavně v tom, že přírodní vědy dosud nejvíce byly popularisovány a ve školách i u veřejnosti favorisovány více než potřeba. Obrat k lepšímu datuje se téměř od včerejška. Je až neuvěřitelně, jak úzký je duševní horizont většiny české mládeže akademické a mladé intelligence vůbec. Vedle toho nejnutenějšího quantum, jež z té neb oné vědy potřebují ke zkoušce, nestudují pravidelně nic jiného a celá jejich duševní výzbroj bývá namnoze zjednána v kavárně z denních listů. Jsou ovšem čestné i čestné výjimky; leč výtky tyto svědčí přece značně většině. Najdeš četu mladých, kteří nemají pražádně žízň po vědeckém poznání, kteří jsou netrpěliví nad každou vážnější četbou a vědeckou

knihu odloží po první kapitole. Snad padá tu vina i na výchov střední školy, aspoň na některé činitele její. Historia vitae magistra, dějiny učitelem života. Zkoumal jsem značný počet pánů akademiků, jak dalece jsou v ní vycvičeni. Dopátral jsem se u dobré polovice výsledků přímo úžasných. Několik holých jmen bitev a panovníků — pranic více. Přirozeně lze souditi, že za nynějších dob, politicky tak rozčilených, mládež naše hojně se obírá historií vlastního národa. Než — pravdou jest opak. Pochybuji, že ve stu posluchačů vysoké školy najdeš jednoho, který by byl přečetl jen jeden díl z Palackého. Namnoze čerpají se historické vědomosti z efemerních brožur a historických romanů. Bilance ostatních k harmonickému vzdělání nutných vědomostí dopadla by asi stejně smutně. Ve všem tatáž povrchnost. Ani belletrii nedaří se mezi občany akademickými příliš skvěle. V kavárně se prolétnou illustrované listy, přečte snad i báseň, nesoucí se směrem, který právě toho dne je v modě, někdy dokonce i kritický článek; tomu však obyčejně nerozuměti. — Aby povrchnost byla všestranná, rozumí se, že i náboženský indifferentismus podmanil si celé legie akademického občanstva. Přirozeno, že za takových poměrů stává se massa akademiků trabynty různých „rytířů nového Graala,“ kteří nesoudným mladým pánům imponují domnělou učeností a — bezpříkladnou domyšlivostí. Nicméně nemohu zatajit, že od nedávna počíná se na všech stranách jevit značný obrat k lepšímu. Ubývá politické žvavosti a duševní život akademické mládeže počíná se znenáhla prohlubovati. O tom jindy více.

Dvojjazyčnost v novinách, ten milý zjev z idyllických dob čtyřicátých a ještě jiných, opět vystrčila hlavičku, tentokrát židovskou v Hodoníně. Vychází tam dvakrát za měsíc:

E i n t r a c h t
südmährisches fortschrittliches
Parteiorgan.

S v o r n o s t
jihomoravský list strany
pokročilé (!).

Ukázka textu:

„Für uns Deutsche Südmährens.“

„Pro nás jihomoravany.“

Vůbec jsou štulce proti Čechům jen v němčině; v češtině jsou vynechány nebo zmírněny. Všecko, němčina i čeština, řeč i obsah — všecinko tak židovské, jako když se z knížky vystříhne. Slováci, pozor!

Choromyslnost jest v životě i literatuře dokonávajícího století zjev úžasně vzrůstající, a v tom snad literatura moderní ještě nejlépe odpovídá životu, ačkoli společenský vliv její právě tím je nezdravý a škodlivý. Právzvláštní jest však literatura domnělých šilenců, takových totiž, kteří neprávem aneb aspoň ne plným právem z rozličných politických a pod. důvodů držáni ve vazbě jako choromyslní a tam zkušenosti své napsali neb napsati dali. Sensace ze spisů takových jest ovšem veliká, a toliká bývá také hniloba společnosti, kterou prozrazují. Naproti tomu se tvrdí o některých spisovatelích-šilencích, že si vlastně sami dělají z obecnstva blázna, chtějí líčenou choromyslností svou mermomocí proniknouti. Čta člověk některé moderní věci u nás, jest ochoten připustiti obojí možnost: že totiž spisovatel jest nepřičetný aneb se jím staví, děláje si z nás blázny.

— Zkoumati psychiatricky povahy spisovatelské ze spisů samých stává se oblíbeným předmětem psychologův a psychiatrů. Se mnohého

zjevu básnického a nepřímo také se mnohé postavy básnickovy zmizí tím nimbus „božství,“ na př. co se týká erotiky: ve světle psychiatrie jeví se mnoho prostě neslušným poblouzením, co dříve jmíno za genialnost. Ovšem se básníci výkladům takovým brání, neboť opravdu může takto psychiatrie osobám ublížiti, jest-li neskromná a příliš troufalá. Může také neoprávněným způsobem rušiti esthetický požitek svým domněle vědeckým rozbořením prvků psychologických. Ale něco pravdy v tom je, a naše posuzování nabývá tím nové opory, když se řídí zásadou: z plnosti srdce ústa mluví!

Papeže Leona XIII. jmenovala ruská akademie věd v uznání za jeho zásluhy o vědy čestným členem. Sv. Otec členství to blahosklonně přijal.

Alexander Dumas syn. Předmětem různých literárních úvah a rozprav v časopisech jak francouzských tak cizích byla poslední dobou spisovatelská činnost nedávno zesnulého A. Dumasa. Na jedné straně zříme přemrštěnou chválu a oslavování, na druhé zase oprávněné obavy nad současným mravním úpadkem širších vrstev ve Francii, na něž právě Dumas svými spisy a dramaty měl vliv nepopíratelně velmi zhoubný a znemravňující. A. Dumas byl nemanželským synem známého romanopisce A. Dumasa otce, od něhož později si vymohl zákonité uznání. Původ jeho a okolí, v němž byl vychován, vysvětluje nám pozdější převrácené názory a smýšlení ducha tohoto, jinak vele-nadaného a mnohými dobrými vlastnostmi vynikajícího. Postavy byl silné a krásné, ducha bystrého, srdce šlechtného; byl něžným otcem, v přátelství stál téměř se všemi vynikajícími muži Francie. — K náboženství byl lhostejným; „křesťanství mi nestačí,“ hrdě říkával; děti své také vychovával bez náboženského vzdělání. A při tom muž tento, jenž neuznával božství Kristova, ba ani osobního Boha, věřil ve spiritismus, hypnotismus a tajné vědy, zvláště v chiromantii; několik neděl před smrtí dal si ještě hádati z ruky budoucí osud. Nicméně ku moralce křesťanské měl jakousi úctu. Odpovídaje Leconte de Lisle, jenž vyslovil lítost nad tím, že V. Hugo úplně se nezbavil ideje Boha, poukázal Dumas na význam křesťanství a evangelia, které zbudovalo nový svět na troskách starověku a které udržuje ještě živé ctnosti uprostřed současné korupce; jindy opět velebil blahodárné působení kněžstva. Než to jsou pouze některé světlé okamžiky, proti nimž stojí celá jeho padesátiletá literární činnost. Předmětem jeho dramát jsou různé poměry a vztahy mezi ženou a mužem, jak v manželství tak i mimo ně, které líčí s brutálností fyziologa a lékaře způsobem co nejdřívějším; tím mohl si sice zjednat hlučnou pověst a oddané publikum, pochybno však, zdali to bylo znamením vytříbeného vkusu. Dumas rozebírá a pitvá rány lidstva, jak jednotlivce tak celé společnosti, a to bez lítosti, bez ohledu a především bez lásky. Dráždí tím sice zájem a zvědavost, ale takovým způsobem neléčí se choroby společnosti, jak to měl v úmyslu svými díly činit (*Dame aux Camélias* — volná láska; *Fils naturel*, *Affaire Clémenceau* — nemanželské děti; *Idées de Mme Aubray*, *Denise*, *Ami de femmes*, *Princesse Georges*, *Étrangère*, *Francillon* — různé poměry manželské; *Demi-monde*, *Diane de Lys* a jiné). Účinek dramát jeho byl opačný; budil jimi zvířecí pudy a šířil nemravnost do nejširšího obecnstva. Ač se snaží rozvinouti v dramatech svých různé theorie, přece nedovedl jim dodati hlubšího filosofického podkladu; byl pouze obratným dramatikem, který znal výborně své řemeslo, jak o něm

napsal i Zola.¹⁾ Jak žil, tak i zemřel; v závěti zakázal si při pohřbu církevní obřady a jiné oslavy. Právem věru končí M. Drumont svou stat' o Dumasovi v „Libre Parole“ slovy: Pauvre grand home! Ubohý velikán! —

U příležitosti právě vydané sbírky básní **Vladimíra Sergějeviče Solovjeva** přináší 1. knížka „Neděle“ ruské takovouto charakteristiku „filosofa-básníka,“ jenž svými filosoficko-mravními essayemi v poslední dobu získal si všeobecné obliby: „Sotva možno v kterém druhém spisovateli nalézt takové na první pohled nepochopitelné sloučení střízlivého, přísného filosofického myšlení s mystickým nazíráním, Čaadajevského pessimismu s ruským messianstvím Dostojevského široké lidskosti s národnostní ideou, a plamenného slavjanofilství s racionálním západnictvím. A každý, kdo zná a chápe díla Solovjeva, jasně vidí, že vše to není mechanickým, umělým sdružením protivořečí špatně se spolu snášejících, ale organické a harmonické části celistvého, souměrného a velkého názoru světového, hluboko proniknutého synthetickým křesťanským duchem. Touto složitostí vysvětluje se i ta okolnost, že v ruské vzdělané společnosti, ač Solovjev má takovou vážnost a popularnost, přece sotva má jednoho stoupence, který by ve všem, v plném objemu přijímal jeho názory. Solovjev má tudíž horoucí čtenáře, tak říkajíc „společníky,“ ale „sektantů,“ přívrženců, jaké mají na př. Tolstoj, Marx atd., nemá a také ani mítí nemůže.“

Ivan Fedorovič Gorbunov (nar. 1833), herec císařských divadel ruských a spisovatel, zemřel 24. prosince 1895. Jako herec vynikal hlavně v úlohách kusův Ostrovského; historie ruského divadla týká se spis jeho „Dramatičeskije dějatelji v jich biografijach.“ Povídky jeho prozrazují bystrozrak a vyznačují se veselým humorem.

Plagiaty. Zajímavou studii, jež vrhá neprávě krásné světlo na literaturu vlašskou, přináší „Gazzetta letteraria“ z péra *Enrica Thoveza*. V studii té dokazuje spisovatel, že práce za nejlepšího z nových básníků vlašských pokládaného *d'Annunzia* jsou sprostými toliko plagiaty. Proslulý jeho roman *Il Piacere* je prý prostým nápodobením práce Šár Peladana „*L'Initiation sentimentale*.“ V ostatních pak dílech plagoval prý nestoudně *Tommasoa*, méně známého básníka a filologa vlašského, *Flauberta* (Pokušení sv. Antonína), *Baudelairea*, *Maeterlincka*, *Verlainea* a *Shelleyho* a jiných. — Neopomeneme podati zprávy, jak se *d'Annunzio* hájí proti tomu poroku. — U nás „Stráž pod Vítkovem“ podobné věci vytýká *J. Vrchlickému*.

V „Minervě,“ ročníci učeného světa pro rok 1896., je velmi instruktivní přehled **amerických vysokých škol**, jež tuto podáváme: „University ve Spojených státech amerických jsou různého druhu a slovo „universita“ nemá jasně vymezeného významu jako na př. u nás. Typickým americkým vyšším ústavem školním je „College,“ ústav to pro vyučování, obydlí a zaopatření. Nejstarší „colleges“ založili angličtí vystěhovalci dle vzoru studijních ústavů v Oxfordě a Gambridgi v Anglii. Tyto „colleges“ jsou po výtce autonomní korporace s vlastním jménem, jež spravuje zvláštní výbor důvěrníků.

¹⁾ Divíme se, jak mohou se ho zastávatí vážné listy naše, opakující po něm: „Ze dvou mých vět, z jakéhosi mého vyjádření, zcela bezúmyslného, kdysi vyrostla celá hora klepův a pomluv, namířených lidmi nízkými a mělkými, nechápajícími čistou uměleckou samostatnost mého úsudku, na mé očernění a zničení.“ Tuť přece není již co černiti!

Tento výbor doplňuje se buď sám anebo má právo vyplňovati mezery ve výboru alumny a promoványi dotčeného kollegia. Nejstarší americká „college“ je Harward College (nyní Harward University) v Cambridgi, Massachusetts, založená 1636. Po ní následuje „William and Mary College“ ve Williamsburgu, ve Virginii, založená 1693. Nyní stávající, ještě před prohlášením neodvislosti (4. července 1776) založené „colleges“ jsou tyto: Princeton-College v New-Jersey (1746), Columbia-College v New-Yorku (1754) universita Pennsylvanská ve Philadelphii (1751), Yale-College v New-Havenu (1701) a Rutgers College v New-Jersey (1771). — Americké „colleges“ rovnají se spíše německým gymnasiím než německým universitám, stojí však přece výše. Přijímací zkouška do nejnižší třídy (Freshmen-Class) rovná se asi zkoušce na odchodnou v německé Ober-Secunda, žáci jsou tudíž starší a vyučování trvá po 4 léta. Po jeho ukončení dostávají chovanci stupně. Bachelor (bakalář) of Arts, B. of Science, B. of Philosophy atd.

Studující amerických „colleges“ nazývají se „Undergraduates“ t. j. negraduovaní. Za posledních 30—40 let zřízeny však byly na větších kollegiích „Graduate Courses“ nebo „Post-graduate Courses“ a z těchto malých počátků povstaly nynější americké university „Post-graduate Students“ tvoří jádro filosofické fakulty. Větší ústavy přidávaly posloupně k této fakultě fakulty lékařskou, právnickou, technologickou a někdy (Harward, Yale) i theologickou. Názvu universita může právem toliko o těchto ústavech se užívat. Jsou pak to tyto: Harward University v Cambridgi Mass., Johns Hopkins. University v Baltimoru, Columbia-College v New-Yorku, Yale-University v New-Havenu, Cornell-University v Ithace, University of Chicago a Michigan University v Ann-Arboru.

Tak zvané „státní university“ jsou po větce „colleges“ s připojenými odbornými školami pro zemědělství, medicinu, farmacii, zubní lékařství atd. Některé z nich zavádějí však právě akademické kursy a budou brzy moci počítati se mezi skutečné university. Sem náležejí university: Wisconsin v Madisonu, Minnesota v Minneapolis, Colorado v Boulder, California v Berkeley.

Ve Spojených státech není zvláštních universit pro ženské. Jsou však pro ně zvláštní fakulty na některých universitách. Tak Radcliffe College na universitě Harwardské a Barnard College při universitě Columbia v New-Yorku jsou výhradně pro ně a požívají všech práv university. Mimo to bez překážky přijímají ženské posluchačky universita Pennsylvanská, Michiganská, Chicagská a Cornellská. Mimo řídke výjimky nepřijímá jich universita Johns Hopkins v Baltimoru. Colleges: Princeton, Amherst, Williamstown jsou výhradně pro mužské, mnohé jiné proslavené colleges jsou pro muže i pro ženy. V posledních 25 letech zřizuje se mnoho kollegií výhradně pro ženy. Zvláštní zmínky z těchto posledních zasluhují: Bryn Mawr College, jež má úplnou filosofickou fakultu, Smith, Vassar a Wellesley.

Zvláštní postavení mezi universitami ve Spojených státech má „University of the State of New-York in Albany.“ Universita tato skládá se ze všech přivtělených vědeckých ústavů školních, ze státní bibliotéky, ze státního musea a ze všech ostatních bibliotek, museí a vědeckých ústavů ve státě New-Yorském, jež jsou přijaty od „regents“ university do svazku. Účelem university je dohled na všechny tyto ústavy a rozvoj vědeckého vychování.

Je to tudíž universita v tom významu, jak se mu rozumí ve Francii, totiž státní ústřední korporace školská, jež vede správu gymnasií a jiných nižších škol. Celkem náleží k universitě státní v New-Yorku 135 akademií, 369 vyšších škol, 89 colleges a vyšší odborné školy, tudíž 593. ústavů s 63.872 žáky a 643 bibliothekami. Zákony z r. 1889., 1890., 1891., 1893. a 1895. přidělily státní zkoušky ze zubního lékařství, medicíny a zvěrolékařství ve státě New-Yorském výhradně této universitě; ta uděluje diplomy a dává právo k provozování praxe. Celá činnost university jeví se takto: 1. Oddělení administrativní (Regents office), přivtělování ústavů, vrchní na ně dohled, inspekce, zákonodárství, finance; 2. oddělení pro zkoušky: podniká všechny zkoušky na gymnasiích, akademiích, universitě a uděluje stupně; 3. oddělení pro rozšiřování vědy (Extension-Department) pořádá veřejné přednášky pro obecnost; 4. státní bibliotheka; 5. státní museum, jež spojuje činnost státních geologů, palaeontologů, botaniků, zoologův a entomologů.

Z krátkého tohoto přehledu je vidět, že v nynější přechodní a přerodní době pro vyšší školství ve Spojených státech není možno ústavy učebné v Americe tak dobře roztřídit, jak to možno je u nás v Evropě.

Veřejná knihovna v Melbourně v Australii, spojená s Národní galerií pěkných umění a s technologickým museem, čítá 153.000 svazků. Na rok 1894—5. bylo počítáno za knihy 2750 liber šterlingů.

Museum egyptských starožitností, provisorně roku 1858. zřízené úsilím hlavně Mariettovým, od té doby utěšeně rozkvetlo. Za Ismaila pašy r. 1863. mocně podporované vydatně podjalo se sbírání staroegyptských památek. Zvláště šťastným v tom ohledu byl rok 1881; v nalezištích v Dêr el Bahri a jinde shledáno mnoho cenných věcí. Nejdříve v Bulaku umístěné, bylo r. 1889. do Gizy převezeno a jedná se o to, aby bylo umístěno nyní v Kairu. Roku 1894. ročně bylo dotováno 10.000 librami sterlingů. Ob čas vydává cenná díla o sbírkách svých. Posud vyšlo 8 svazků.

Japonsko. Nedávným bojem Číny s Japonskem obrácena zvláště k tomuto pilná pozornost Evropy. Bude tudíž jistě zajímati, co podává „Minerva“ o universitě Japonské v Tokyo. Universita tato je založena roku 1868. Sestává z universitní síně (pro vědecké bádání) a z kollegií (pro vyučování). Úřady má: presidenta, jež jmenuje císař, a rady, jež jmenuje ministr na 3 leta, po jednom z každé kolleje. Professoři (od císaře nebo ministra jmenovaní) volí si řiditele pro každou kolleje. Kdo chce býti přijat, musí se vykázati vysvědčením maturitním některého státně uznaného ústavu, nebo podrobiti se přijímací zkoušce, a každý musí postaviti 2 rukojmí za sebe. Studie trvají 3, pro medicínu 4 leta. Akademické stupně jsou dvojího druhu: Hakushi a Daihakushi. Hakushi uděluje ministr na návrh universitní rady po absolvování předešlaných studií: z právnictví, medicíny, inženýrství, literatury a exaktní vědy. Daihakushi uděluje se jen jako zvláštní vyznamenání. Platy jsou: zkouška přijímací 5 yen; přednášky: 2 yen 50 sen měsíčně. Pro promované ve všech oborech je další 2letý běh. Poplatek obnáší od 50 do 180 yen. Akademický rok trvá od 11. září do 10. července. Zkoušky od 21. června do 11. července. Universita publikuje tyto spisy: Mittheilungen aus der medizinischen Fakultät; The Memoir of the literature College; The Journal of the College of Science (dosud 6 svazků). — Fakulty jsou: právnická se 14 professory a 9 docenty;

medicinská s 20 professory a 8 docenty; inženýrská s 22 professory a 14 docenty; historicko-filologická (literární) s 18 professory a 6 docenty; matematicko-přírodovědecká s 21 professory; zemědělská s 25 professory a 14 docenty. — Bibliotheka universitní založena roku 1872. a obsahuje nyní: 207.466 japonských, 114.959 čínských a 92.507 cizích děl. V roce 1894. bylo přečteno 173.540 svazkův od 32.039 čtenářův. Otevřena je knihovna od 7 nebo 7 $\frac{1}{2}$ aneb 8 hodin ráno do 9 večer, jen od 11. července do 10. září otevírá se toliko do 12 hodin. Úplně zavřena je knihovna toliko od 29. prosince do 3. ledna. Do knihovny musí se odváděti po výtisku všech v Japonsku vydaných knih (ročně asi 5000 svazků). — Při universitě je i hvězdárna. Vy-dává: Reports of the Observations (střídavě v anglické, francouzské a německé řeči). — Universitní hospital sestává ze dvou oddělení: First Hospital na pozemku universitním (má 96 postelí pro vnitřní nemoci, 91 pro chirurgii, 43 pro porodnictví, 29 pro oční nemoci, 50 pro nakažlivou nemoc kakke, 27 pro dětské nemoci) a Second Hospital (má 72 postelí pro vnitřní nemoci, 63 pro chirurgii). — Mimo to je při universitě botanická zahrada, mořská biologická stanice a seismologická observatoř. — Posluchačů roku 1894—5. bylo 1542 (University Hall 94, právníků 447, lékařů 182, inženýrů 248, filosofů 197, matematiků 108, zemědělců 266). — Výlohy veškeré r. 1892. obnášely 513,132.436 yenů. (Yen = 4.185 až 4.37 marky, a dělí se na 100 senů nebo 1000 rinů.)

Nynější stav církve katolické v Japonsku. Arcibiskup Tokyjský udává 5 příčin, proč nerozšiřuje se církev naše v Japonsku. Jsou to: 1. účinné nepřátelství bonzů (kněží japonských); 2. antagonismus křesťanských sekt (společností) a jejich nevraživost proti církvi; 3. politické agitace a vždy rostoucí nesváry mezi Evropany v Japonsku; 4. protikatolický domácí i cizí tisk; 5. nejvíce, vždy rostoucí smýšlení materialistické, indifferentní a rationalistické dle evropských mravův a způsobů.

Jméno křesťan (christianus) je dle Blassa („Hermes“ 1895) původu latinského, jakož dokazuje koncovka -anus k osobnímu jménu přivěšená. Avšak brzy se rozšířilo po celé říši římské, jako mnohá jiná jména a úsloví latinská. Pohané vyslovovali chrestiani místo christiani, a Blass má za to, že třeba prvotné rukopisy takto opravit.

Blahověst, známý záslužný časopis, po 45-leté pouti letos zastaven. Při té příležitosti připomínáme návrh již dříve dp. Ferd. Harnou pronesený, aby se u takových podniků více dbalo na věcné ukazatele, které používání velmi usnadňují.

Brousek. Jak známo, zavedlo se do škol nesmyslné, zvyku (až na některé podřechy) odporné nazývání žáček v prisvojovacím jméně, na př. Anna Kovářová (m. Kovářova), jako u vdaných osob. Zdá se, že toho mají už i pp. učitelé dost, neboť „Beseda Učitelská“ (č. 4., str. 47.), zřejmě se proti tomu vyslovuje (pis. J. R. Novák). V ústavech ovšem to budou vtluokati dále. — Ve kterýchsi lidových novinách tuhle stálo, že kohosi kousla včela. Jak to? — Tudíž (také: tudyž) znamená u starších spisovatelů: zde, sem, rovněž, hned; nikdy ne znamená: tedy, jak nyní téměř obecně se píše, ovšem neprávem. — Sice je částice vylučovací (= jinak) a připouštěcí (= ačkoli). Nesprávně klade se při výčtech, na př.: je pět smyslův, a sice (správně: a to, totiž)...

HLÍDKA.

O prostoru.

Napsal *Dr. Fr. Nábělek.*

I.

1. Že příroda sama vede člověka rozumného k poznání Boha, toho svědkem jsou jak národové, tak i jednotliví myslitelé od nejstarších dob až na naše časy. Lid venkovský, zvláště rolnický, stýkající se ustavičně s přírodou, ode dávna byl a jest zbožnějším obyvatelů velkých měst; bezbožectví mezi lidem obecným pracujícím v továrnách velkých měst, odloučeným od živé přírody, ujímá a šíří se snadno; vždyť dělník jídlo hotové zaplatí si penězi pracně vydělanými a nepocituje, že by komu byl díky zavázán za pokrm. — Přírodu spatřujeme jako umístěnu v prostoru, její úkazy objevují se nám v čase, a pevně máme za to, že každý zjev má svoji příčinu. Bez prostoru, času a příčinnosti přírody nám mysliti si nelze, a žádný fysik neobejde se bez nich. Zajisté člověk nic za tak jisté nepokládá, jako že prostor, čas a příčinnost skutečně jsou i kromě myslí, nezávislé od naší myslí a vůbec od myslí lidské. Ale kriticismus vše zžírající i na prostor, čas a příčinnost se odvážil, a dovedl toho, že popřel skutečnost i prostoru, o jehož jsoucnosti člověk, ať již by dovedl pochybovati o všem jiném, za nejvíce přesvědčena se pokládá; ten kriticismus umístil prostor, a tak i čas a příčinnost v mysl, prohlásil je za pouhé představy v myslí. Je-li skutečně prostor, čas a příčinnost jen jako představa v myslí, za níž není kromě myslí toho, o čem představa svědčí, pak vše již možno popříti, nic není jisto. A skutečně kriticismus odvážil se již i na základy matematiky, vědy nejpřesnější; platnost zákona matematiky jest prý jen podmíněná, jen pro mysl lidskou, a nikoli naprostá. Ale kdyby tento kriticismus přece jen měl pravdu? Pro důsledky nad pomyšlení dalekosáhlé,

ku kterým vede kriticismus takový, vidí se nám býti potřebno zabývati se hned s prostorem, v němž příroda nám se zjevuje; neb není-li skutečného prostoru, kde bude příroda? Účel časopisu tohoto jest apologetický a není odborným časopisem pro filosofii; proto zde o prostoru jen tolik, kolik vyhovuje účelu. — Ale co prostor má činiti s náboženstvím? Bezprostředně snad nic, ale boj o Cařihrad může býti sveden třeba i v Baltickém moři anebo někde v Bengalském zálivu. Zde běží o důsledky oné filosofie, která prostoru skutečnost ponechala jen v mysli. Ve filosofii za našich dob dospěli jsme v ty konce, že nahlíží se potřeba obrátiti, a slyšíme volání: „zpět ku Kantovi.“ Ano zpět; ale směrem jen ku Kantovi, dokud byl mladším, a přes něho zpět směrem k Descartesovi a ještě dále.

Dle Kanta jest potřebí odstraniti všechno vědění, aby zbylo místa pro víru a naopak potřebí jest odstraniti víru, aby mělo místo vědění. Důsledky této filosofie vedou k úplné lhostejnosti náboženské: říše věcí samých (das Reich der Dinge an sich) lidskému rozumu naprosto jest nepřístupna a nepoznatelna. Člověk i na vyšším stupni vzdělanosti nemoha býti bez božstva, tuto říši temnou může oživit si představami své obrazivosti, jak se mu to nejlépe hodí, zříditi si pantheon dle svého vkusu a okamžité potřeby. O příklady by nebylo potíže. Slavný Goethe píše Jakobimu dne 6. ledna 1813: „Ich für mich kann bei den manigfaltigen Richtungen meines Wesens nicht an einer Denkweise genug haben; als Dichter und Künstler bin ich Polytheist, Pantheist dagegen als Naturforscher, und eines so entschieden wie das andere. Bedarf ich eines Gottes als sittlicher Mensch, so ist dafür auch schon gesorgt...“ Budiž však zde poznamenáno, že mluvíme o Kantovi s úctou, i kdekoli obracíme se proti jeho rozumování o prostoru (později o čase a příčinnosti).

2. Mnohý řekne: nač dokazovati jsoucnost prostoru skutečného, vždyť každý o ní jest přesvědčen bezprostředně očima a hmatem? Zdálo by se. Bůh když tvořil svět, stvořil napřed světlo; za naší doby kdo chce mluvit o přírodě, musí začít s prostorem. Žádný z důležitých filosofů prostoru nepominul, názory o něm v různých školách filosofských od sebe se rozcházejí: celá stupnice možností projata, a na ničem, co by uznáno bylo za platné všeobecně, nepřestato. Prostoru ve skutečnosti není, není ničím kromě mysli; jest v mysli jen jako představa, ale způsobená něčím, co není prostor, jak se nám jeví; jest pouhá možnost současného bytí věcí vnějších vedle sebe; jest skutečný jako nádržka neobmezená, ve kteréž vše má své místo, náleží mu bytí nepodmíněné. — Možno pochybovati o skutečnosti prostoru, když smysly, jimž nejvíce věřím, a jichž jako svědků nepodezřelých dovolává se i nevěřící Tomáš, zrak a hmat, mě přesvědčují

o jeho jsoucnosti? — Ton fysikové odvozují od jistého pravidelného se chvění vzduchu, a ukazují přístroji, kterak jeho výška závisí na počtu výchvějů za vteřinu. Co nám v mysli jeví se býti tonem, kromě nás způsobeno jest pohybem těles. Světlo způsobeno jest chvěním se etheru, barva podmíněna jest počtem jeho výchvějův od čtyř billionů za vteřinu pro barvu červenou až po sedm billionů pro barvu fialovou; kromě naší mysli té duhy není, jakou viděti se domníváme. Teplo způsobeno chvěním se molekul, jeho intenzita podmíněna jest velikostí těch výchvějů. Fysikové umějí ukázati i očím vlny elektrické, a magnetické výjevy vyvodí elektrinou. Ve všech těchto případech dovozují nám, že co zde ušima slyšíme jako ton; očima vidíme jak světlo, barvu; co hmatem cítíme, i elektrina, kromě nás jest jen hmota v pohybu, a takto že v naší mysli spolupůsobením našeho ústrojí, způsobem dosud nepochopeným, vznikají představy zvuku, světla, barev, tepla...; ty představy jsou nezbytné, ale za těmi představami o sobě sice něco se skrývá, ale toto něco není takové, jak to představa podává. Možno tedy pochybovati o tom, zdaž ty věci, o nichž smysly nám podávají zprávu, jsou takové, jakými býti nám se jeví. Ale jsou (existují) skutečně, byť i nebyly takové, za jaké je pokládáme?

3. Ve snách rozmlouváme s osobami, jíme, tančíme..., a bdící u nás vidí, že těch osob, jídla... u nás není; na mysli pomatený nespí a přece vidí a obcuje s osobami, jichž strážce jeho nevidí: jsou to pouhé představy v mysli spícího a pomatence, jež od nich jsou považovány za skutečné. Ale to jsou spící a pomatenci. Malíř Spinelli vidí se pronásledována od svého přítele, jehož v souboji zabil; mužové zdravého rozumu, básníci, učenci vidí ob čas předměty, jichž ve skutečnosti u nich není, jako Tasso, Jean Paul, Walter Scott, Cardanus, Spinoza. Nikolai vidí svého hodného syna, jenž mu byl zemřel. Slavný matematik Pascal vidí vedle sebe propast, ač jest přesvědčen, že jí ve skutečnosti není vedle něho atd. Kromě jiných, náš slavný fyziolog Jan Ev. Purkyně mnoho zabýval se studiem o přeludech a přízracích. Goethe dovedl toho, že, jak sám praví, představy jeho obrazotvornosti jemu se jevily jako skutečné, kdy chtěl. Děti, zvláště ustrašené, vidí strašidla, pověřiví lidé vidívali na př. vodníky. Někteří nemocní cítí běhati myši a krysy po svém těle, cítí zápach mrtvoly, slyšíme mnohdy znění zvonů, dělají se nám mžitky před očima. V opilství, v narkose, po požití opia, hašiše přeludy jsou časté. Jsou spoluzpůsobeny organismem těla lidského. Ale jest zde aspoň tělo; kdybychom i jako Nikolai, Pascal, byli přesvědčeni, že jsou ty zjevy jen přeludy a nic kromě nás, tož zbývá nám tělo naše, jež máme za skutečné, a třeba bylo i dřevěné neb skleněné aneb z části zvířecí, jak někteří pomatenci trpí.

4. Nedá se pochybovati i o skutečnosti našeho těla? Lékaři vypravují, že lidé, jimž byla odňata noha nebo ruka, dlouho ještě cítili bolesti v odňaté noze neb ruce. Slavný Descartes ukázal, že člověk může pochybovati i o tom, zdaž má skutečné tělo, a toliko že nemůže pochybovati o tom, zdaž jest myslící bytostí, třebaš bez těla, aspoň tehdy, dokud myslí; tak dospěl ku známému výroku „cogito, ergo sum.“ Možnoť tedy pochybovati o skutečnosti světa vnějšího a mníti, že co jeví se nám jako svět vnější, jsou jen představy v naší mysli, jimž přisuzujeme skutečnost jako světu jevícímu se nám ve snách, dokud sníme.

Filosof Jiří Berkeley (1684—1753) prohlásil svět vnější za pouhé představy naší mysli, jež způsobuje Bůh; prostor na př. jest mu pouhou představou a ničím kromě mysli, Kant umístil prostor do mysli, Fichte a jeho škola prohlásila svět za pouhou představu v mysli. Schopenhauer považuje prostor, čas a příčinnost za výkony mozku. Fichte — otázan jsa: ale když potmě jda o dvěře otevřené hlavu do krvava si zraníš, zdaž tehdy uznáš, že kromě tebe jest ještě něco jiného? — prý řekl: Nikoli, vždyť by to zranění byla jen moje představa. Odpověď s jeho stanoviska je velmi důsledná! Vyvrácení takového solipsismu jest nemožné tomu, kdo k němu se přidal, jest to tvrzení nedobytná. Nemůže-li zároveň nepřítel z ní, tož můžeme ho nechat na pokoji a jíti dále. Kant sedí také v podobné tvrzi, co se týče názoru o prostoru, čase a zvláště o příčinnosti, není k němu přístupu. Příčinnost jemu platí jen ve zjevech empirických, ve světě našem empirickém, názorném a nesmíme prý jí přenášeti na bytí o sobě, kromě mysli lidské; o těch nemůžeme prý věděti pranic. Nemá tedy pak ani práva tvrditi o nich, že vůbec jsou. Tu z té tvrzení učiněn výpad bezprávný; bychomť ani nemohli v tu tvrzení, tož nemůžeme jíti dále a nechat nepřítel si v zádech. Neuzná-li se stanovisko naše za správné, tož na odvetu za výpad bezprávný dáváme za odpověď: Nezáleží nám, zdaž uznáváš naše stanovisko, dostačí nám, zamezíme-li, abys škodil našemu lidu. Opíráti se názorům Kantovým, jest úkol jak nesnadný, tak nevděčný, ale musí učiněn býti pokus přece. Jestliže v mathematickém úkolu správně vypočtená neznámá veličina z rovnice nevyhovuje, tož musí býti zkoumáno, zdaž ta rovnice z textu byla správně sestavena.

II.

5. Představa v mysli „strom“ a to, co kromě mysli jest zároveň příčinou té představy, strom skutečný (za jakýž jej máme), co bytí se týče, od sebe se různí; člověk pocituje jen dojmy, změny jen ve svém vlastním „já“; souhrn dojmův a představ zkusmo nabytých jest jeho svět. To, co jest za těmito dojmy, věc sama o sobě, „das Ding an sich,“ člověku

jest naprosto nepoznatelno, pro člověka jisto jest pouze, že má ty a ony pocity, ty a ony představy, ale tyto představy světa vnějšího — za jakýž jej máme — spoluzpůsobeny jsou něčím, o čemž nikdy nemohu zvědět, co jest kromě myslí samo sebou. Jest za představou o prostoru skutečný prostor a takový, jak o něm svědčí představa „prostor“? Není! — Není sice důsledno tvrditi, že o tom, co za představou vůbec jest, o věci samé, pranic nemožno věděti, a hned, že ta věc není taková, jak představa nám ji podává, poněvadž zde o té věci samé již něco vypovídám, ba důsledně nesmím ani popírati možnost, že ta věc je taková, jak o ní svědčí představa; nicméně tvrdí se, že věc, již představa představuje, není taková, jakou ji představa býti praví. Že představa „strom“ a strom skutečný není totéž, rozumí se samo sebou, jako věrné líčení očitého svědka nějaké události není událost sama. Prostor jest představou v myslí. Zdaž nabyli jsme jí odmyšlením, abstrakcí jako nabýváme obecných pojmů, třeba pojmu ssavce, obracíme-li zřetel jen k tomu, co jedincům stejného druhu jest společné a odmyšlíme vše, čím od sebe se různí? — Pojem (psychologický) ssavce, trojúhelníka atd. jest pouze v naší myslí, ve skutečnosti není ssavce, aby byl zároveň opicí, dravcem, jednokopytníkem..., není trojúhelníka, aby byl zároveň i stejnostranný i nestejnostranný, pravoúhlý i ostroúhlý...; existují pouze jedinci. Prostor není pojem (obrys) nabytý abstrakcí, pozorováním jedinců, neb není více prostorů, z nichž, co všem by bylo společno, shrnuto, spojeno by bylo v myslí v jedno, jako v pojmu „ssavec“ znaky všem ssavcům společné, v pojmu trojúhelník vlastnosti společné všem trojúhelníkům. Mluvíme sice o různých prostorech, malých, velkých; ale tam přece prostor sám nepřestává, kde myslíme si meze takovýchto prostorů, ty meze samy jsou v prostoru; mluvíce takto o různých prostorech, míníme jen různé kvantum tohože prostoru, jako z tohože sudu vína můžeme mysliti si litr, dva..., vlastnosti zde se ani nedotýkáme. Není tedy představa „prostor“ v naší myslí jako pojem (psychologický, obrys), jehož jsme nabyli z jedinců prostorových, poněvadž prostor jest jen jeden.

6. Kdyby představa „prostor“ v myslí byla jako pojem, dala prý by se definovati čili vyměřiti; „prostor“ však nemaje různých známek a nezavíraje v sebe částečných představ, jimiž by mohl podán býti výměr jako na př. ve výměru trojúhelníka, kdež představujeme si plochu, tři strany a sklon jejich k sobě, nedá se definovati. — Výměr čili definice jest úplný výklad obsahu pojmu; výklad jest úplný, když všechny původní znaky pojmu uvedeny jsou v dobu slučovacího soudu. Tyto znaky týkají se jakosti a ne kolikosti, v představě „prostor“ jest jakost jen jedna. Kdybychom chtěli přece podati výměr, tož bychom mohli užiti jen tautologie,

jiných slov, a definovali bychom tím, co máme definovati. Tak řekneme-li: „prostor“ jest představa toho, co jmenujeme „vedle sebe,“ tož ve slově „vedle“ již jest obsaženo, o čem má býti podán výměr, totiž „prostor.“ Můžeme jen říci, že to, co jmenujeme „vedle sebe,“ kratčeji jmenujeme „prostor.“ — Že představa „prostor“ není pouhý pojem — ať logický, ať psychologický, čili obrys — jako „ssavec,“ „trojúhelník,“ přisvědčujeme, ale ne proto, že co do jakosti mnohosti v ní není, že nedá se definovati; vždyť máme i pojmy jednoduché, v nichž není mnohosti, ale proto přece jsou pojmy; o věcech jednoduchých bychom pak nemohli míti pojmu a nemajíce pojmu jednoduchých, jak bychom mohli míti o složitých? Definovati jest říci, co věc jest; je-li prostor jednoduchý, tož definující užívali bychom tautologie. Zde dá se říci o prostoru, co sv. Augustin praví o čase: „Netážeš-li se, vím, co jest čas, tážeš-li se, nemohu říci, nevím.“

7. Není-li „prostor“ pojmem v mysli nabytým odměšlením, tož může býti představou z přímého názoru, jako nabýváme představy o Hostýně dívající se na Hostýn; můžeme si pak představiti v mysli Hostýn, i když ho nevidíme. Máme-li představu nějakou z názoru, vzniká-li v naší mysli, abych tak řekl, za spolupůsobení věci mimo mysl a našich smyslů, zrakem, sluchem . . . tož říkáme, že tu představu máme z názoru „a posteriori“; vzniká-li však představa pouze z domyslu, jmenujeme ji „a priori.“ Představa „prostor“ není prý představou „a posteriori,“ kdež by prostor musel býti i kromě mysli, jehož spolupůsobením by povstala v mysli představa „prostor.“ Důvody udávají se tyto: v představě a posteriori na př. v představě „dub“ jest mnohost jednotlivostí taková, že nedá se pojata všechno najednou; čím bedlivěji, déle a častěji pozorujeme, tím více nacházíme jednotlivostí, jichž dříve jsme nepojali, a tak dalším nazíráním představa „dub“ jest vždy bohatší. To platí o každé představě z názoru vzniklé. Představu „prostor“ máme hned celou a všechnu, nic nového neobjeví se nám v ní, nedá se ničím prohloubiti, rozšířiti, lépe určití, jest najednou hotova a úplna.

8. Příklady, jimiž dovozuje se, že představy a posteriori mohou býti prohloubeny, že nikdy nejsou hotovy, vzaty jsou od věci, v nichž jest i skutečná mnohost v jakosti. Kdyby z té příčiny nemělo býti kromě mysli prostoru skutečného, že té mnohosti v představě „prostor“ neshledáváme, tož by musel býti podán důkaz, že jen to skutečně může býti i kromě mysli, v čem jest mnohost. Ale bytí, a to neobmezené, přisuzujeme právě bytostem jednoduchým, ba chceme-li dokázati nezrušitelnost bytí něčeho, hledíme dokázati jednoduchost: duše, atomy. Fysikům prvky jsou jednoduchy a proto nezrušitelný. Bytosti Herbartovy „Reale“ jsou jednoduchy,

ovšem neprostorny. Všecky hmotné věci zaujímají nám prostor, a pokud mají jakousi velikost, jakýsi rozsah, můžeme je dělit, vidíme, že jsou jakožto celky zrušitelné, jsouce dělitelné. Vše, co rozsáhlého vidíme, jest i složito, byť jednoduchá nemůže prý míti rozsahu, nemůže zaujímati prostoru. — Dopouštíme se chyby kladouce návod neúplný za úplný. Věci hmotné: dřevo, kámen, jablko... můžeme dělit tak, že mezi částkami dřeva není dřeva, mezi částmi roztloučeného kamene není kamene, ani jablka mezi částmi rozkrojeného jablka..., ale prostor, rozsáhlost sama, ač všeho jest rozsáhlejší, dělit se nedá, aby mezi částmi prostoru nebylo prostoru, jako mezi částmi jablka rozděleného není jablka. Nemohu říci o prostoru, že by byl složitým, jak rozsáhlé věci hmotné. Představa o prostoru nemůže býti prohloubena co do jakosti, když jest jednoducha. Představa v myslí naší může obsahovati méně, než jest v předměť samém, buď že vnímající nebyli jsme na vše stejně pozorní, neb i smysly naše, oko, sluch, hmat... nejsouce dosti jemnými, neodznačily všeho, co jest v předměť. Drobnohledem i dalekohledem napomáháme oku, v akustice resonatory rozkládáme tony, naslouchátkem postihujeme i slabé zvuky; nepostihujeme okem rozdíl záchvějův etheru třebaš o tisíce se různící, ani uchem ton vzniklý třebaš 556 záchvějí od tonu 557 záchvějů, necítíme, padne-li nám na dlaň prášek, nepoznáme, přimíchá-li se do hektolitrů vína decilitr vody. Řekl bych: hrubost hmoty našich smyslů je toho příčinou. V představě může býti nanejvýš tolik, co v předměť. Není-li v prostoru mnohosti kvalit, jak bude moci býti v představě? Zcela jinak má se věc v příčině kolikosti, kvantity. Jak mění se představa o prostoru, zabýváme-li se na př. astronomií: kterak jiný pojem máme o velikosti prostoru my, než měli staří národové; kterak jiný pojem (psychologický) má hvězdář, než prostý venkovan! V této příčině má se to s představou o prostoru úplně jako s představami nabytými z názoru „a posteriori.“ Obrys se mění, obohacuje, jako obrys představ jiných.

9. Každé představy z názoru nabýváme teprv časem a můžeme prý i určití, kdy jsme jí ještě neměli; o představě „prostor“ nemůžeme prý udati, kdybychom jí byli neměli, měli jsme ji dříve všech ostatních, a není představou a posteriori.

Představu o prostoru můžeme míti a posteriori, ať bychom toho sobě nebyli ani vědomi, a mohli jsme jí nabýti nemajíce vědomí o tom nabývání. Je-li prostor skutečný kromě myslí, působil v nás svým způsobem hned od našeho početí v životě matčině, působil ustavičně a stejně, působí na vše stejně až dosud, tak že nemůžeme míti ponětí o tom, jak by bylo, kdyby nepůsobil; jsme s to znamenati jen změny. Vždyť

i mlynářům ve velikých mlýnech mlýny tak nehučí jak nám, když tam přijdeme. Kdyby skutečně i byla „hudba sfer,“ neslyšeli bychom jí. Dělníci v plynárnách nepocítují tou měrou zápachu plynového jak ten, kdo tam ob čas zavítá. Vzduchu nevidíme a tlaku jeho necítíme v sobě a na sobě, nezmění-li se v krátké době jako u dělníků pracujících v caissonech při stavbách vodních; nevím, zdaž ryby vidí vodu a cítí její tlak, ale pochybují. Poněvadž prostor na nás — a byť napřed jen na hmat — nejdříve působil a působí stejně bez jakékoli změny, jest zcela přirozeno, že máme představu prostoru dříve všech jiných představ, a že působí stejně na všechny lidi, všichni mají o prostoru představu stejnou, co jakosti se týče; nemůžeme věděti, kdybychom té představě nebyli měli, vždyť vznikla v nás bez našeho vědomí a proto i zdá se, jakoby byla vrozena, jako bychom s ní byli přišli na svět jako s nějakým darem, ale ne od prostoru darovaným. Novorozené dítě se kojí, zdaž jest si toho vědomo? Kojí se třeba déle než rok a přestane; to jsou přece tak značné a důležité změny! A které z dětí osmi-, devítiletých má o tom vědomí? Jak můžeme míti vědomí toho, co v nás působilo od našeho početí a čehož působnost se nemění? Nejsme si vědomi oběhu krve ve svém těle z vlastního pocitu, víme to však z knih; oběh krve objeven teprve r. 1627. od Harveye; necítíme, že otáčíme se kolem zemské osy, ač to víme a nemůžeme si představit pocitu, jaký bychom měli, kdyby země přestala se otáčeti. Prostoru odmysliti si nemůže nikdo, ani ten, kdo skutečnost jeho popírá. Řeč lidská všech časův a národů, jejíž slova jsou jako vtělené představy, je toho důkazem, že představa o prostoru jest nám vnucena. Filozofové dokazujíce, že prostoru kromě myslí ho není, přece užívají slov, na něž nemají práva: vnější, vnitřní, kromě myslí...; málo jinak to vypadá, než jako kdyby někdo výmluvnou řečí dokazoval, že řeči není. Přese všechno popírání, prostor zaplašiti se nedá, tož prohlášen za představu nezbytnou v lidské myslí, za faenomenon bene fundatum. (P. d.)

Ze života našich Rusínů.

Napsal J. Svozil.

Nemožno sice říci, že si u nás Rusínů nevšímáno, ale tolik můžeme tvrditi směle, že nevšímáno si jich dostatečně a vhodným způsobem. Nejvíce všímají si jich „Národní Listy“ — ale ty je považují prostě za Rusy; při návštěvě výstavy národopisné měly aspoň radost, že nepřišli dělat rusínskou

politiku, že přišli jako Rusové. Ovšem byla to výprava s nátěrem moskvofilským, řízená hlavně těmi, kdož stojí za orgánem moskvofilů „Haličaninem.“ A pak referaty „Nár. L.“ bývají asi častěji kopie; tak aspoň nedávno přinesl „Čas“ dopis spisovatele polského, profesora Zdiechovského, kdež tento vytýká referentovi „N. L.“ že zprávy o činnosti Frankově a j. prostě opsal, ovšem bez udání pramene. Zda takové všímání si dostačí, zda je vhod samým Rusínům, národu Malorusů? Straně Moskvofilů ovšem, ne tak ostatním, jichž je veliká většina, ať již patří k radikalům nebo straně lidové (Narodovci). — Tak píše mně přítel, narodovec, stoupenec Romančukův: „Molodočechi i dosi uvažujuť nas jako Rossijan, ne znati liše, či tak oni dumajuť či liš politika tak jim kaže robiti.“ V jiném listu zase si stěžuje, že všímají si jich jen Mladočeši, nikdo jiný, a dí: „Ale takovým všímáním si nás, se nám nezavděčí, raději kdyby toho nechali.“

Ovšem nyní už by nemohl říci, že si jich všímají pouze Mladočeši, sem tam činí o nich zmínku „Naše Doba,“ „Český Lid,“ a konečně i naše noviny, zvláště za voleb a za pobytu jejich deputace ve Vídni, ale to jsou jen zprávy, abych tak řekl nahodilé. Není nikoho, kdo by trochu jen soustavněji seznamoval nás s národem rusínským. A přece má to pro nás velikou důležitost, zvláště měli by si jich všimati všichni, kdož pochopili ideu Leona XIII., kdož tak jako on jsou proniknuti touhou po sjednocení — tedy všichni katolíci. Uskutečnění pravé vzájemnosti je možno jen na solidních základech, a k těm nutně patří také víra — než sama nestačí. Třeba i jiných společných zájmů. Těch bylo by s dostatek. Ale schází nám ještě něco — poznání. Máme-li vejíti v trvalý spolek, nutno, abychom se znali, jinak přece není možno vážně jednati.

Odvážil jsem se tedy pokusu, zpravovati naši veřejnost o národním životě Rusínů, vůbec o všech jeho zjevech, pokud sám je poznám, nebo jsem již poznal. Krátce jen se zmíním o tom, jak pohlížím na celé hnutí Maloruské či Ukrajinské nebo Rusínské, proč považuji také já Rusíny za zvláštní národ, proč uznávám jejich „separatistické“ snahy za oprávněny.

Střediskem Ukrajiny je Kijev, a Kijevština byla v celé periodě až do 13. století Rusí κατ' ἑξοχήν. Celá tato doba je periodou svobodných měst s více méně svobodně volenými knížaty. InSTITUTE tato mění se postupem času víc a víc v monarchii. Od 10. století ovládá dynastie Kijevská, sesílená křesťanstvím celou jižní, ba z části i severní Rus. Knížecí moc však je omezena sněmem a radou družiny. Rus celá je na nejlepší cestě ku zřízení konstitučnímu, parlamentárnímu, a rozdělena ve tři skupiny odpovídající ethnografii — Kijevsko-halickou (Malorusi = Ukrajinci = Rusíni), Polocko (Bílá Rus), Rjazaňsko-Vladimirsko s Novgorodem (Velkor sově).

Vpádem tatarským však mění se celá situace. Polocko nejméně porobeno, a od té asi doby nazváno Bílou Rusí. Velká Rus úplně v područí chánů, kteří její velkoknízata podporují na úkor knížat menších a sněmů. Nejčastěji zakouší hněvu chánů knížata Malé Rusi, nejvíce se vzpírající porobě. Malá Rus slábne a drobí se. Halič dostává se v područí polské, Bukovina připadá Moldavii a vlastní Ukrajina přichází pod panství Bělorusko-litevské, nabývá černomoří, ale vlivem nových pánů stává se ze země demokratické, federativně spojené, feudální. Koncem 15. věku trpí příliš nájezdy tureckými, a odtud jižní část Malé Rusi (tak nazváno Kijevsko s ostatními knížectvími za poroby tatarské) nazvána trvale Ukrajinou. Tu sídlí nejbojovnější feudalové, nejsmělejší pastuchové a nejodvážnější, svobodný lid, kozáci. Ale feudalismus právě za válek roste, je to týž zjev, stejně zdůvodněný jako u nás šíření se práv vrchnostenských a poroby lidu, který původně z potřeby dává se jen v ochranu velmožů. Ve věku 16. sloučena Ukrajina mocí ve spolek s Polskou a Litvou, v němž po vymření dynastie litevské nabyla převahy Polska (1569). Malá Rus mění se víc a více v pohraničnou pouze zemi Polsky. Aristokracie se popolšťuje, popolšťuje se i věrou. S ní ruku v ruce kráčí vysoké duchovenstvo z ní pochodící a zavádí unii r. 1595., unii berestovskou.

Od té doby zmítají Ukrajinou boje aristokracie popolštěné se svobodnými demokraty, kozáky, spory sedláků vůbec se šlechtou, jakož i spory o unii. Boje ty zuří až do polovice 17. století. V 16. století založená záporožská Sič stojí v čele nespokojených, v čele bouřících se. Aby ušli porobě polské. aby zachovali své svobody, svobody své země, dávají se svobodně pod protekci Moskvy. R. 1654. Bohdan Chmelnickij uzavírá s Moskvou smlouvu, chtěje pojistiti svému národu svobodu a nedílnost země.

Ale špatně pochodil. Moskva rozumí jen svému prospěchu, ne jinému, a již r. 1667. dělí Malou Rus smlouvou andruševskou mezi Polsku a Moskvu, jižní pak část, právě nejlidnatější, nejúrodnější Kijevština má zůstatí věčnou pouští, aby byla hranicí tří říší — Moskevské, Polské a Turecké. Z celé samostatnosti zůstává v části moskevské „Hetmanština“ a „svobodné země spojeného vojska kozáckého.“ Ale velkoruský absolutismus, odkoukaný od chánů, ani té nestrpí, zruší ji r. 1768. Za 7 let po tom zničena i Sič. Starší kozáčtí změnění v moskevskou šlechtu, Sič dána v šanc „dvořanům.“ Ukrajina dostává se znovu pod panství odnárodněné šlechty. Aristokracie dříve se popolšťovala, nyní stává se moskevskou. Náhradou této přeměny vydán této šlechtě svobodný dosud lid na milost a nemilost. Na pravém břehu Dněpru, v části polské, úpěl již dávno vydírán lichváři polskými a židovskými, jakož i šlechtici.

Není tedy divno, že koncem 17. a v 18. století se bouřil, že sbíral se pod vůdcovstvím Palija. Celé 18. století vyplněno je vzpourami sedláků podporovaných kozáky a hajdamáky; stále bouří se proti konfederatům Barským — pánům a — židům.

Kateřina II. podává pomocnou ruku aristokratům polským, aby je zachránila před druhým Chmelnickým — vzbuřenci dopravováni na Sibiř, nebo vydání trýznitelům šlechtickým na libovolné trestání. Ale zdá se, jakoby Kateřina byla tím chtěla jen uspati pány Lechy, aby s nimi měla tím snadnější práci.

Došlo i na Polsku, která svou aristokratickou vládou, svým velikášstvím, svým zotročováním nižších vrstev připravovala sama svůj pád. Polska padla, avšak sociální poměry jí zaviněné trvají ve svých následcích dosud. S Polskou rozdělena i Malá Rus. Část jí připadla Rusku, část Rakousku. Obě rozvíjejí se nyní velmi různě.

V Rusku je všechno ukrajinské zakázáno, zakázány spisy, až na pranepatrné výjimky, zakázána divadla, všude zavedena velkoruština místo maloruštiny — i do škol národních. Následkem toho je lid ukrajinský neuvědomělý, víc neuvědomělý než byli kozáci minulých století. Ta Rus, která dala Velkorusku vzdělání, která dala mu nejen křesťanství, ale i literaturu, ta úpí nyní pod jařmem svého žáka, a ten brání jí vzdělávati se ve vlastním jazyce. Rus, která dříve byla na stejném stupni rozvoje se západní Evropou, v níž už dávno kvetla literatura skutečně umělecká (letopisy, Slovo o pluku Zgorově a j.), v níž kvetlo básnictví, která neušetrěna ani vlivů reformačních, která již r. 1658. smlouvala s Polskou o založení dvou universit, o svobodu vědy a tisku, gymnasií a kollegií (což vrhá podivné světlo na mínění těch, kteří považují kozáky za nevzdělance), Rus, jejíž prostí synkové, kozáci sičští, umívali i latinsky — ta nyní nesmí pokračovati v pěstění své kultury, svého národního jazyka.

A přece potřebu toho uznávají přední znalci jazyků slovanských, Miklosič, ano i Rus Lavrovskij. Buslajev dí: „nářečí maloruské různí se od velkoruského samostatností forem etymologicky, v deklinaci i konjugaci forem starších než formy nářečí velkoruského.“ (Ist. chrest. russk. jazyka str. 6.) Bodenstedt nazývá jazyk maloruský nejharmoničtějším a nejhudebnějším všech jazyků slovanských.

Že tomu tak, dokazuje i praxe velkoruských i maloruských spisovatelů, kteří vzájemně překládají díla svá, a překládali již v době, kdy ještě Velkorusové nežárlili na Malorusy, kdy neutkali se s nimi v boji. Turgeněv překládal z M. Vovčka, Gerbel, vydavatel anthologie ruské, překládal ukrajinské písně; jsou překlady ruské básní Ševčenkových, jsou zase malo-

ruské překlady děl ruských, jak snadno lze se přesvědčiti v literárním oznamovateli kteréhokoli listu rusínského. A také spisovatelé rusínští nemohou se dosti natepati škol velkoruských na Ukrajině. Jazyk „všeobščerusskij“ je lidu Rusínskému nesrozumitelný — nemožno ho tedy v něm vzdělávati.

A právě tato praktická potřeba je to, pro niž nutno, aby Malorusové hájili svého jazyka, a také hájí, až na hynoucí stranu moskvofilskou, která byla by již zanikla, kdyby nedostávalo se jí podpory z Ruska.

Obstojněji — ač ne právě dobře — vede se našim rakouským Rusínům, lépe potud, že aspoň zásadně přiznána jim práva národní, že skutečně nepřekáží se přímo rozvoji jejich literárnímu a kulturnímu. Postavení jejich bylo u nás kdysi lepší — bylo to tehdy, kdy vlády bály se polských „povstalců,“ kdy měly z Poláků strach, a hleděly tudíž nabýti protiváhy proti nim. Ale brzy zase zdáli se jim Rusíni nebezpečni, všude věřili panslavismus, jehož se od Poláků ovšem nebáli. V této kolísavé politice nabyli převahy Poláci — právě svou šlechtou.

Jaký prospěch z toho má lid halický, ať již polský či ruský, je snad dostatečně známo, tak že netřeba se mně o tom zmiňovati. Šlechta hospodářů, ale dělá vlastně jen na venek pána, skutečnými pány jsou nájemcové dvorů, průmyslových závodův a krčem — židé.

Rusíni nemají šlechty — jak o ni přišli, bylo již pověděno. Nemohou tedy spoléhati na nikoho. Odtud pochází to, že v jádru svém jsou národem demokratickým, či lidovým (možno říci), lidovým celou svojí historií, svým rozvojem, vždyť jsou dědici Rusi, která nejhůževnatěji hájila se proti Tatarům, která nejvíce zachovala svobody proti vládě jak polské, tak ruské, jsou potomky svobodného kozáctva, jež teprve za Kateřiny II. podařilo se po mnoha bouřích porobiti, vtáhnouti pode jeho nevolnictví. Přátely šlechty nebyli, aspoň ne od 15. století nikdy. Šlechta stála vždy proti lidu s tím, kdo právě měl vládu, v Rusku se porušovala, v Polsku popolšťovala.

Tak dán Rusínům program vlastně již vývojem historickým. Jediná jejich strana nemůže navazovati na minulost — strana moskvofilská (či tvrdých, jak jim všeobecně přezdívají), jejíž program až na splynutí s Velkorusy není přesně formulován.

Obě ostatní strany hájí jednoty s Ukrajinci v carství, ale jsou proti splynutí s Velkorusy. Jsou to narodovci (rozštěpení nyní na oportunní či „polonofilské“ a opoziční) a pak radikalové.

Narodovci stáli až do r. 1893. na jednotném programu, ale nejen to, šli také za tímto programem jednou cestou. Tou dobou nastala roztržka, jejíž kořeny sahají však hloub, a na niž značný vliv měla zemská správa

halická. Ale o tom později. Nyní krátce jejich program. Mám jej před očima, jak byl schválen od „Ruské Rady“ (politický klub všech narodovců) dne 24. března 1894.

Národnostní požadavky jejich možno krátce formulovati takto: Co největší samospráva, zavedení řeči ruské v úřady, prozatím aspoň tak, jak ustanoveno pro Čechy a Moravu r. 1880. — úřady tedy ať jsou povinny, vyřizovati podání stran v jejich jazyku mateřském. Ať odstraní se system polonisační, pro školy ruské ať ustanovují se skutečně jen ruští učitelé, ať založí se dostatečný počet učitelských ústavů (dosud nemají žádného), gymnasií (poslední dobou mají čtyři — tři jsou vyšší, 1 nižší), na Lvovské universitě ať se zřídí ruské stolice všech oborů — a konečně vyučování ať je na všech školách bezplatno a přiměřeno potřebám lidu.

Vláda pak a její organy ať zachovávají v politice nestrannost, spravedlnost. Ať všichni úředníci na ruském území jsou povinni uměti rusky, ať stejně zaopatřuje vláda ruské úředníky jako polské, a neprotežuje jako dosud tyto na úkor oněch, ať poskytne možnost úředníkům Rusům, které úmyslně posílala (a dosud posílá) do západní Haliče, do krajín polských (aby nebyli oporou národního hnutí ruského, aby toto nerostlo, aby Rusi měli doma co nejméně intelligence), vrátiti se do východní Haliče, ať zřídí se při všech vyšších, společných úřadech říšských místa referentů ruské řeči znalých (v ministerstvech, při říšském soudu a p.), ať staví kněze ruské na roveň s jinými a jejich národní obřad hájí jako každý jiný.

Požadavkem všech Rusínů je plná svoboda tisku, zrušení kolku novinářského i kalendářního, svoboda shromažďovací a spolčovací, volby bezprostředné s hlasováním tajným. Pokud je volba dle kurií, ať se zvětší počet zástupců lidu. Vláda ať chová se spravedlivě k požadavkům ruským, ať neruší svobody při volbách, ať nesúžuje samosprávy.

V hospodářství žádají narodovci, aby zavedena byla vzestupná daň z příjmů, snížena daň pozemková, zmenšeny výdaje na vojsko, při soudech zavedeno ústní řízení. Daň z dědictví do 500 zl. aby byla zrušena. Vláda ať chrání vyssávané, uhnětené třídy, zvl. rolníky a dělníky zákonem, ať sníží cenu soli, stará se o zlepšení a rozšíření cest vodních i po zemi na podporu obchodu, ať lepší zákon exekuční. Spolky osvětově-hospodářské ať podporuje, místo všelijakého malicherného zdržování v rozvoji. Ale zvláštní je, že výslovně žádají zachování neobmezené dělitelnosti selských statků.

O součinnosti s jinými praví sami: můžeme součinně postupovati jen s těmi stranami, které nevystupují proti zájmům ruským. S Poláky chceme žítí ve shodě, ale na základě úplné rovnoprávnosti. — A ještě o osvětěném snažení: stojíme pevně při svém obřadu, a žádáme proň rovných práv

s jinými. Lid budeme seznamovati se všemi úspěchy vědy, stojíce na stanovisku pokrokově demokratickém. — Za tím účelem budeme zakládati spolky osvětňě-hospodářské a politické, šířiti ruské knihy a časopisy, vědomí národní, lásku k řeči — a vystupovati proti všemu, co by tomu škodilo.

Toť stručně program narodovců, o jejichž rozvoji snad záhodno se zmíniti. — Do let šedesátých byli narodovci pouze stranou literární, smíme-li tak mluvit. Politika byla úplně v rukou moskvofilů.

Staly se sice již tenkrát pokusy o vyrovnání, ale zmařeny v zárodečích stranou moskvofilskou, tak r. 1869., kdy Lavrinskij podával hotový návrh na upravení národnostních poměrů halických. Postavení Rusínů zlepšilo se jmenovitě po přímých volbách r. 1873, ale jen na chvílku. Již r. 1879. zastupoval je zase jediný Naumovič. Poměry zhoršily se tak, že z oposice přestupováno ku pravoslaví (sám Naumovič), hnutí ostřejší rostla. Pořádek ovšem zjednáván, jak už to u nás vešlo v obyčej. Došlo až k odstoupení metropolity Josefa Sembratoviče, kterého považovali také za nebezpečného. Bylo to brzy po tom, kdy arcivévoda Karel Ludvík mu odpověděl na jeho ujišťování o věrnosti národa: „Ja, das Ruthenische Volk ist loyal, aber der Klerus?“ Přišla reforma Basilianů — kněžstvo bylo pod dozorem četnickým. Ruština proskribována již od r. 1872. vlastně, kdy hrabě Gołuchowski zakázal úřadům i se stranami se jí dorozumívati. Úřednictvo pokud bylo ruské, ustanovováno v polských krajích, a postup jeho nebyl právě nejlákavější.

Trochu lepší časy nastaly rokem 1883., kdy narodovci s Romančukem v čele vešli do sněmu. Od té doby oposice jejich byla účinnější, nemohli jim — jako stále moskvofilům — vytýkati neloyalnosti. Dosáhli i zastoupení v zemském výboru, vůbec začalo se s nimi počítati.

Tak stalo se, že r. 1890. nabídnuto jim — když zvolených 16 Rusínů postavilo se v jednolitou oposici, „narodovci“ s „moskvofilý“ — přátelství zemské vlády, a slibováno splnění oprávněných požadavků. Vyrovnání umluveno vlastně bez předsedy klubu, ba vůbec bez vědomí klubu, několika jednotlivci, hlavně Teliševskim; i metropolita účastnil se pozdějšího jednání, jako již dříve předseda Národní rady † prof. Alex. Ohonovskij, Barviňskij, Levickij a Dr. Savčak.

Obrat vlády byl neočekávaný, nepohlíženo k němu tudíž s velikou důvěrou. Jmenovitě předseda klubu Romančuk váhal, byltě vlastně (jak z listů přátel mně známo) „zaskočen.“ Než vida všeobecné „nadšení“ pro „vyrovnání,“ rozhodl se přece. Vydal prohlášenou svoji deklaraci, jež je vlastně osnovou celého programu narodovců jako strany politické. Nedá

se popírati, že Rusíni příliš důvěřovali tomuto vyrovnání, ač určitého jim neslíbeno nic. Očekávali, že vláda bude podporovati jejich rozvoj upřímně, opravdově. Zdálo se tak z počátku. Ale až na nepatrné „koncesse“ neúčinně nic. Přišly známé poměry na říšské radě koncem vlády Taaffeovy, pak za vlády koaliční a pozdějších. Rusínům kromě utrakvisování několika učitelských ústavů, jmenování několika vládních lidí professory ano i členy zemských školních rad bukovinské a halické, některých výhod ve školství, ruských nadsisů na hejtmanstvích, zrušení výnosu Goluchowského, povolení ruských zápisů do knih gruntovních, nedáno celkem nic.

Ale přes to utvořila se všelijakými vlivy mezi narodovci strana, která všecku svoji důvěru skládala ve vládu, ničeho, nebo aspoň málo čeho doufajíc od vlastních sil, vlastní práce. Žádný postup nebyl jí správným a není, který nesouhlasí s postupem většiny, okamžité, byť i nepatrné výhody jsou jí vším, jimi se spokojuje a hájí za to vládu i Poláky, že by toho lépe nedovedl žádný úředník. Nevzdali se sice zásad, ale zapomněli na ně, politika jejich není principiální ani trochu, vzmach jejich tužeb nesahá výše než na ruské nápisy na nádražích, koncesse ve školství a pod., a když některý vzpomene i jiných věcí, vždy dopřává vládě lhůtu a ospravedlňuje ji, když nic nedělá. Trocha výhod oslnila je na dobro.

Zda však není to nebezpečná politika? Což lid? Jak naň působí a může působiti takovýto „utilitaristní“, čiře „utilitaristní“ postup? Zda nevyrážejí si z rukou zbraň? Za drobtý musejí prohlašovati vládě, vlastně Polákům, souhlas a díky, a přece nemožno říci, že by národ byl spokojen jen dost málo. Oni však, aby drobtý dostali, musí mlčeti. Zda neviděti, jak mocnou zbraní byla jim solidární opposice? Proč hledáno s nimi dohodnutí, než z obav před jejich odporem? Zbraň měli v rukou. Stala se chyba, když přijali „novou eru“ r. 1890., ale bylo možno ji napravit. Než zdá se, že toho nevidí. Dovolávají se také našich dějin, že prý všecko, co máme, dostali jsme v době, kdy naše zastupitelstvo bylo ve vládní většině. Zapomínají při tom ovšem docela na to, co jsme měli před tím, co jsme si dali sami, čím jsme přinutili vládu, aby nás respektovaly. Opposice, ne divoká, ale pevná, byla by jim pomohla k tomu ždíbeči úřední řeči, který dostali, i k těm několika školám, a nebyli by musili odkládati zásad svých ani na čas. Odklad takový je vždy nebezpečný. Nelze jim sice vytýkati nevlastenectví, ale neprohlédavost politickou — vidí totiž jen to, co dnes se děje — do budoucnosti téměř nehledí. (O. p.)

K revisi překladů Starého Zákona.

Píše Dr. C. Seifert. (O.)

Abych ukázal, jak si obojí překladatelé vedou a že se nemá tak zlehka co do správnosti převodu vindikovati přednost Bibli Kralické, ukáží to na několika místech z proroka Jeremie, o kterém se u obou výslovně praví, že přeložen z textu hebrejského, a chei zároveň upozorniti, že požadujeme-li revisi pro překlad latinský, stejným, ne-li větším právem měl by býti žádán pro bratrský.

Bibli Kralickou chceme zkrátka psáti K. a Vulgatu V.

1, 18 'al-kol-há'áres. Správný překlad K. proti veškeré zemi přiléhá k smyslu řeči Hospodinovy o povolání Jeremie k úřadu prorockému hledíc k mnohým protivěnstvím, jež ho čekají. V. má doslovně supra omnem terram setírajíc zvláštní význam předložky 'al.

2, 20 šábartí 'ulléeh nittaqtí atd. zlámala jsi jho své, rozbila atd. Na tomto místě V. dobře vystihla osobu slovesa confregisti, rupisti, ale mýlí se v suffixu předmětu iugum meum, vincula mea. V K. naopak je předmětný suffix správně, ale proti tomu osoba první u slovesa, překlad následkem toho v druhé polovici nucený a co do smyslu nemožný: „Ačkoli dávno polámal jsem jho tvé, potrhál jsem to číms svázána byla a řeklas...“ kde přece má býti smysl celkový, že Israel odmítnuv (zlomiv) službu Hospodinovu, která mu byla jhem a okovy, oddal se neřestem. LXX συνέτριψας, διέσπασας.

2, 21 súde haggefen nochrijá. Zvrhlost Israelská naznačuje se případně v K. „i kterakž jsi mi proměnila se v plané réví a naprosto v jiné?“ V. má dvě poslední slova za vokativ opomíjejíc předchozí status constr. ne zrovna na prospěch kontextu.

2, 23 sárah ku konei znamená zaplétati (cestu) rychlým útekem = rychle semtam pobíhati. Tomu neodpovídá ani V.: „explicans vias suas“ ani K.: „znamení zanecháváš na cestách svých.“

3, 12 ló appíl pánai báchem nezachmuřím tváře své na vás nebo s K.: „neboří se tvář má zuřivá na vás“ (LXX μη στηριῶ τὸ πρόσωπόν μου ἐφ' ὑμᾶς) lépe odpovídá hebrejskému textu než V. „non avertam faciem meam a vobis,“ poněvadž nevytýká hifilu slovesa a je v rozporu s předložkou *be*.

4, 6 há'ízú al-ha'amodú nepodávají správně ani V. ani K., vycházejíce obě od kořene slovesného 'azaz = býti silný místo 'úz = útočiště hledati. Utecte se, zacheňte se (před zkázou od severu se hrnoucí [LXX σπεύσατε μη στῆτε]), nestůjte! V.: „confortamini, nolite stare“ a K.: „zmužile se mějte,

nepostávejte.“ V těžké situaci je snad „nestůj a utíkej“ spíše pravděpodobno než „vzmuž se a nestůj.“

5, 3 Jehová 'énechá haló le'emúná. Vzdech prorokův vyjádřený otázkou podává K.: „Hospodine, zdaliž oči tvé nepatří na pravdu?“ t. j. zda nemiluješ pravdy, které se nelze v Jerusalemě dohledati ani při výpovědích přísahou stvrzených. V.: „Domine, oculi tui respiciunt fidem“ a LXX *οὐρα οἱ ὀφθαλμοί σου εἰς πίστιν* zní mdle, poněvadž s důrazem se má vytknouti předmět, na který pohlíží Hospodin.

6, 27 Místo báchón znalec kovů (V. probatorem dedi te in populo etc.) čte K. bachún nebo bachín: „Dal jsem tě za věž v lidu tvém,“ k čemuž ovšem následující věta nepřiléhá: „aby spatřoval a zkoušoval cesty jejich,“ kde prorok označen jako znalec kovů, který odlučuje rudu od slaku — dobré od zlých.

9, 26 qešúsé pé'á¹⁾ ostříhaní na pokraji (vousův a vlasů) jest opovrhlivý název u Hebreů pro některé kmeny arabské, neboť Židům bylo zakázáno podobně se stříhati. V.: „qui attonsi sunt in comam“ (LXX *ἐπὶ πάντα περιμειρόμενον τὰ κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ*). Úsloví ono nepochopila K.: „kteří v nejzadnějším koutě (bydlí na poušti).“ A zrovna tak 49, 32.

X, 17 Slovy is'pí kin'átkéech seber zboží své, majetek svůj (LXX *ὀπίστασιν* u Targ. rovněž zboží) ze země předpovídá Hospodin nastávající vyhnanství. Poněkud se tomu přibližuje K.: sebeř z země koupí svou, ale V.: congrega de terra confusionem tuam přidržuje se slovesa kána', které sice obzvláště v nifalu značí pokořen, ve zmatek býti uveden proti subst. kin'á. Další pokračování verše: Aj, já daleko odhodím obyvatele země, svědčí ve prospěch našeho výkladu.

18, 14 haja'azob missúr sádai šeleg Lebánón zda opustí sníh Libanonský skálu na rovině nebo jak V.: „Numquid deficiet de petra agri nix Libani“ (LXX *μὴ ἐκλείψουσιν ἀπὸ πέτρας μαστοὶ ἢ χιών ἀπὸ τοῦ Λιβάνου*). Překlad K. jest úplně nemožný a přes uzávorkovaná slova nejasný nehledíc k tomu, že nevyhovuje celkové myšlence: Zdaliž (kdo) pohrdá čerstvou vodou Libanskou (tekoucí) z skály na pole?“

20, 3 Prorok vyličuje utrpení, která zakouší hlásaje vůli Hospodinovu a nazývá muže, který ho utiskoval, mágór missábíb = hrůza odevšad. Týmže úslovím naznačuje ve verši 10. potupu a hrůzu, které naň v celém

¹⁾ Při transkripci textů semitských přidržuji se způsobu Socinova, jemuž vedle jiných členů komise na X. sjezdě orientalistů v Ženevě bylo uloženo, aby pro transkripci dialektů semitských stanovil přesný system, společný všem jazykům evropským, poněvadž dosavadní způsob byl libovolně rozdílný. Návrhy své předložil Socin v „Zeitschrift der Deutschen Morgenl. Gesellsch.“ 1895, I. 180. **Ṗ** které až dosud bylo přepisováno obyčejně jako *ḥ* (těžké *h*), píše *q*.

okolí číhají. V.: „Audivi enim contumelias multorum et terrorem in circuitu“ LXX ἔτε ἤκουσα ψόγον πολλῶν συναθροισμένων κυκλόθεν, kdežto K. považuje ona dvě slova za appellativum, podává překlad i po různých dodatcích nemožný: „Ačkoli slýchám utrpení mnohých, zvlášt' od Magor missabiba říkajících“ atd. Následující rovněž třeba opravit.

V 22, 16 se poukazuje, že jenom ten zná Hospodina, kdo mravně žije a svědomitě plní povinnosti haló'-hí' hadda'ath othi vzhledem na předchozí slova o úřadě královském. Pointa zaniká passivním výkladem **העדת** v K.: „Zdaliž mně to není známé“ a vyznívá na prázdno.

23 Lannebi'ím je nadpis nové části věnované prorokům, kteří v záhubu uvedli Israelský lid. V.: „Ad prophetas.“ K. nadpis přiřadila k následující větě: „Příčinou proroků potřino jest srdce mé.“

28, 16 Subst. sárá značí vzpouru, odboj. Úsloví dábar sárá el = odboj hlásati proti někomu, V.: „locutus es adversum Dom“ a LXX (25, 16) ὅτι κατὰ τοῦ κυρίου ἐλάλησας v K. příliš rozvedeno: „nebo jsi mluvil to, čím by odvrátil lid od Hospodina.“

31, 7 šahalú beróš haggójim radujte se nad hlavou národů, t. j. nad lidem Israelským, předním mezi národy (LXX χαιρετίσατε ἐπὶ κεφαλῆν ἔθνῶν), V. však překládá: „Hinnite contra caput gentium“ vytrhujíc tuto větu z ostatních paralelních téhož verše obsahujícího radostný ples. Překlad K. je mlhavý: „pokřikujte zjevně před těmi (kterými?) národy.“

32, 24 solelóth jsou náspy vyhozené od obléhajících proti městu obleženému od sálal, nasypávati násep (na př. při stavbě cesty) LXX ὄχλος ἔχει εἰς τὴν πόλιν V. „munitiones exstructae,“ kdežto K.: střelci, totiž, jak v pozn. vysvětluje: střelení, prakové, berani váleční.

42, 20 hith'éthem benafšóthéchem bloudíte za cenu duší svých = bloudíte v nebezpečí uvádějíce duše své, nebo dle V.: „decepistis animas vestras,“ tedy nutno opravit K.: „poněvadž jste se neupřímně ke mně (sic!) měli v myšleních svých.“

43, 10 hamibbal'adé anšenu čte K. zdaliž bez znamenitých mužů našich, kde mibbal'adé jest pouhá složka tří předložek min, bal, ad = našemu bez a o znamenitosti není řeči atd.

Srovnáváme-li klidně obojí překlad, nemůžeme popřít, že Vulgata ve více případech odpovídá hebrejskému textu nežli Bible Kralická, a když tedy koncil Tridentický opraviv ji od různých chyb, které vinou opisovačů se do ní vsunuly, pro ni se rozhodl a prohlásil ji za normu pro ostatní, nedopustil se žádného přechmatu. Vulgata, která do dnešního dne zásluhou svého učeného a bystrého původce zaujímá místo přední, na tehdejší dobu byla bez konkurence, a novější doba klidného studia

priznává jí správnost a dokonalost i po stránce lexikální (viz novější vydání Gesenius-Buhl-Socin) i co do transkripce jmen vlastních, která přesně vyhovují pravidlům a jemným odstínům semitské etymologie.

Úcta, které se těší u nás Bible Kralická, zakládá se hlavně na dvou momentech: na čistotě řeči a na jejím osudu. Při čtení domácím a přednesu ve sboru zamlouvala se srdci posluchačů církve tolik pronásledované, provázela jediná exulanty v cizinu, kde jim byla milou ozvěnou zvuků domácích, jí se těšili v pohromách a z ní čerpali útěchu v naději lepší budoucnosti, jako kdysi národ vyvolený na březích vod cizích, tak církev česká rozvátá do celého světa. Jaký div, že srdce i rozum srostly s dílem, nad něž lepšího neznali a nechtěli, a přece chladná kritika žádá nového přehledu textového poukazující k mnohým vadám, které nejsou „pouhými maličkostmi,“ jak jsem četl ve článku věnovaném památce jubilea třistaletého. První poukázal k tomu prof. Flajšhans („Naše Doba“ 1894, 5) odkazuje na překlad nový, „který by s úzkostlivou a oddanou prací kralických dělníků spojoval i kritiku a přesnost naší nové doby... překlad podobně jako kralický nevízící se žádnými vedlejšími ohledy, nýbrž uznávající i pro překlad bible za správný první axiom překladatelský — na prostou věrnost.“

A tak jako se žádá revise pro Bibli Kralickou, stejně ji připouštíme a žádáme pro dílo mnohem starší. Nikdo s naší strany nebude se proti tomu vzpírat (u nás pokus první zdařilý učiněn svrchu zmíněnou prací prof. Dra. Mlčocha), uváží-li, jaký pokrok učinil jazykozpyt semitský srovnávacím studiem různých dialektův od doby Ewaldovy a Olshausenovy po stránce lexikální a grammatické, a pozoruje-li dále, jak mnohé zjevy kulturního života národů východních a jak mnohé slovo hebrejské nám až dosud nejasné objasněno bylo rozluštěním písma klínového a památnými nálezy z nedávné doby na půdě vzniku i pohromy národa židovského, v zříceninách měst a paláců assyrsko-babylonských. Jak z tohoto nově otevřeného pokladu slovního těžíme pro studium biblické obzvláště při záhadných dosud výrazech, chei ukázati následujícími příklady.

V knize Soudců 3, 3 Hospodin vytýká Israelitům, že úplně nevyhubili obyvatel země, kteří jim za to mají býti šiddím a bohové jejich osídlem (móqéš). Geseniusův slovník překládá šiddím strany, jakožto prý lstiví sousedé, V.: „ut habeatis hostes et dii eorum sint vobis in ruinam“ a K.: „ale budou vám jako trní a bohové jejich budou vám osýdlem“; teprve slovník assyrský podává nám význam pravý, saddu značí síť, past a tak případně se vyhovuje způsobu dikce hebrejské vyjadřovati vedle sebe tutěž myšlenku dvojím způsobem.

Hebrejské sloveso náhal srovnáváno bylo vždy s arabským nahala = vésti stádo ku pramenu, a od toho dohadován význam jeho různě dle kontextu. Nejlépe byl vystižen v našich překladech v druhé knize Paral. (32, 22), kde se vypravuje, že Hospodin osvobodil Jerusalemské z rukou krále Sancheriba a z rukou všech a jenahalém missábíb, což dle souvislosti by mělo obsahovati, že jim odevšad dopřál pokoje. (V.: „...de manu omnium et praestabit eis quietem per circuitum,“ K.: „...a z ruky všech jiných a provázek je v bezpečnosti všudy vůkol.“) Správnost tohoto základního významu dotvrzuje nám opět assyrské nahálu, jež značí v první formě uložiti se, odpočívati a v pielu (ve kteréžto formě se často vyskytuje v textu hebrejském): pokoj zjednati, uložiti, opatřiti někoho. Dle toho třeba opravit celou řadu biblických míst, jako Is. 40, 11 56, 18 Žalm 31, 4 Ex. 15, 13 a zvláště Gen. 47, 17.

Vzhledem k nepopíratelnému pokroku, který učinil výklad textu biblického v různých svých elementech, rovněž také vzhledem k důležitosti a významu díla, o které se jedná, mělo by se na revisi našich překladů pomýšleti a od příprav přistoupiti také k činu. Že co do správnosti textové prohlašujeme prozatím revisi Bible Kralické za naléhavější, odůvodněno snad konkrétními případy dostatečně vedle toho, že u vyznání evangelických se dává Písmo sv. čtenáři přímo do rukou a ponechává jeho úsudku, tu text bezvadný je tím důležitější podmínkou. Upozorňujeme na vytčené vady českého překladu a současně konstatujeme s uspokojením vynikající přednosti Vulgaty, nemíníme urážeti svých protivníkův akatolických, kterým vždy volno zůstává hájiti svůj názor odchylný důvody, které ušly pozornosti naší. Vědeckému bádání se vždy jen poslouží, vychází-li snaha po pravdě z různých hledisk a v zdánlivém odporu věcných protivníků, tím zřetelněji se rysuje výslednice hledané pravdy.

O starých společenstvech u našeho lidu.

Píše Dr. Fr. Bulla.

I. O původu cechů.

Myslíme-li si cechy, nesmíme si představovati hromadu lidí, která vnějším rozkazem byla násilně k sobě sdružena a jako by svěřací kazkou spjata. Nikoliv, cechy povstaly v té době, kdy ještě úřady nepovažovaly za svou povinnost, aby se staraly o všechno možné a nemožné. Lidem ponechána dosti veliká svoboda, a cechy povstaly, abychom tak

řekli, samy sebou, vyřinuly se z lidské povahy. Žily životem vnitřním, jich základem byl duch sdružovací, neboť dobře se vědělo, že spojenými silami lze snadněji dojít cíle; a cechovní řád není ničím jiným, leč pouhým jevem oné životní činnosti. Cechy byly organismem, který ve svém nitru choval svůj životní princip, a tento byl ještě k tomu křesťanstvím posvěcen a zdokonalen. Tou příčinou se právě stalo, že se jednotlivé cechy vyvinuly v souladný celek a že všechny pospolu založily onu krásnou harmonii ve starém národním hospodářství.

V našem národě počaly se cechy vyvíjeti tehdy, když začalo se se zakládáním královských svobodných měst. Řemesla potřebují svobody a řemeslník nesmí býti robem, má-li skutečně jeho dílo zkvétati. Jinak se zajisté pracuje, koná-li kdo dílo pro sebe a jinak, koná-li je výhradně pro jiného. Nemá-li kdo z díla svých rukou žádného užitku, pak se mu nedostává také dosti mocného popudu, by se snažil své dílo co nejvíce zdokonaliti. Tak tomu bude možná až teprve v příští demokratické společnosti.

A této svobody dostalo se řemeslu právě ve královských městech. Vždyť bylo při jich zakládání vůdčí myšlenkou, by se založily obce samostatné; a aby této samostatnosti dosáhly, proto obdržely samosprávu, svého vlastního soudce, a byly osvobozeny ode všech župních břemen.

Není se tedy čemu diviti, že řemeslníci tak rádi pospíchali do měst, vždyť teprve za městskými zdmi se svobodně dýchalo.

Nelze popřít, že do prvních královských měst přišlo velmi mnoho řemeslníků cizích, Flandrů, Valonů, Němcův a j. Ti všichni přicházeli s cechovními tradicemi již ze své vlasti, neboť ony zevnější podmínky, o kterých jsme se zmínili, byly tam dříve nežli u nás.¹⁾

¹⁾ Nedomníváme se však, že by Čechové bez německé pomoci nebyli si cechy zařídili. Vždyť byla také u nás města a řemeslníci, scházela jim jen jedna věc, totiž svoboda. Kdyby tuto byli vladařové svému lidu dali a trochu počkali a nespěchali tak příliš s vývojem měst, byli by Čechové samostatně přišli k témuž konci. Vždyť i v těchto nově založených městech nebyla vždy číselná převaha německá. Jen vláda patřila Němcům, což se dá snadno vysvětliti z tehdejších okolností. Konšely sázel král, obyčejně svým podkomořím. Prvními konšely byli Němci, a když jednalo se o volbu nových, podávali odstupující konšelé králi návrh. Každý jmenoval v něm dvě nebo tři osoby, kteréž by byly toho úřadu hodny, ovšem sebe a pak zase Němce. Ostatně za té doby, kdy Němci vládli ve městech, nedospěly ještě cechy svého rozkvětu, nýbrž byly tu teprve v počátcích. Na rozkvětu měli tedy velikou účast také Čechové; a mimo to, když byli Němci v dobách husitských z měst vypuzeni, nezhybnul průmysl a nezhybnuly ani cechy. Nejlepší důkaz, že by se bylo u nás řemeslo i bez Němců vyvinulo směrem ne jiným. Stejně příčiny mívají stejné účiny. Winter: Kulturní obraz českých měst I. 1 ann. 137. 142. Tomek, Dějepis Prahy I, 290; II, 512.

Tyto tradice našly také půdy u našeho lidu, tříbily a vyvíjely se dále, nejprve ústním podáním, až konečně se objevily ve psaných artikulech. Úřady je stvrzovaly s radostí, vždyť poznaly, že cechy nejsou celku na škodu, ale naopak na veliký prospěch.

II. O křesťanském duchu.

Účel cechů byl hospodářský, ale ducha náboženského nezanedbávaly. Právě naopak můžeme říci, že bylo cechům důležitým úkolem, aby jich členové pilně se povzbuzovali k pěstění ctnostného, bohumilého života.

Vždyť jen křesťanské ctnosti jsou základem společenského pořádku, neboť mrtvá litera zákona váže člověka zevně a tedy nedokonale. Kdo není ve svém nitru přesvědčen, že vůli Boží plní, plní-li zákon, kterýž byl dán na prospěch celku, ten najde dosti příležitostí, je-li obratným, aby se v některých nepohodlných případech zákonu vyhnul.

Ne tak jest tomu u člověka, kterýž zná Boha a jej uctívá ve svém srdci. Tomu se staví při každém chybném kroku na odpor zákon Hospodinův, jak Syn Boží jej zde na zemi hlásal, a jak jej ve své svaté církvi uložil.

A proto sdružovali se členové starých cechů v kostelní bratrstva a žádají jeden po druhém, aby vedli život, jaký se na křesťana sluší, neboť věděli, že Boha, svého Pána, mají uctívati nejen jako jednotlivci, ale také jako celek. Jestliž úcta Boží na prospěch věčný a časný.

Tak v artikulech soukenníků Hradištských a těch, kteří je od nich obdrželi, čteme: „Předně, poněvadž všecky dobré věci začátek svůj berou od Pána Boha, toto nejprve na pozoru míti mají, aby všichni, jak cechmistři, tak mistři řemesla soukenického i s čeládkou Pána Boha se báli, do chrámu Páně ve dni sváteční rádi chodili, na den Božího Těla, když by se processí držela, všichni za Božím Tělem aby šli, když by možnost postačovala a ukazovala, dva postavníky do kostela aby dělati dali a je svícemi opatrovali, doma také i s čeládkou se Pánu Bohu modlívali. Kdo by toho zanedbal, pokutu ponese podle uznání.“¹⁾

Neděle a svátky se tedy přísně světí; pracovati v tyto dny není dovoleno. Podobně krejčím v Litomyšli se zapovídá v noci na neděle a svátky bez povolení cechmistrů pracovati.²⁾ Rovněž v Chrudimi: „Kdo by v neděli dobytek přihnal anebo zabíjel, bez milosti dá věrduňk“ [^{1/4} kopy grošů].³⁾ A v Hradišti nesměli řezníci v neděli ani sekati, leč

¹⁾ Prasek, Paměti Malenovic, str. 80.

²⁾ Jelínek, Historie Litomyšle I, 154.

³⁾ Časopis Českého Musea r. 1863, str. 212.

v sobotu o nešporách.¹⁾ Za to ale měli všichni jíti v neděli a ve svátek do kostela, tam se Pánu Bohu modliti a svíce rozžítati, aby tyto byly takřka symbolem jich ducha v lásce k Pánu se povznášejícího.²⁾

Další povinnosti k Bohu jsou stručně vypsány v artikulech řeznického cechu, téhož místa Hradištského: „Item, aby svou korouhev, oltář, postavníky v kostele měli a všechno jak náleží opatrovali a ozdobovali, na processí výroční každé suché dni, na dušičky, na popelec (a velikonoční) slavnosti, při (nešporách) i při mšech svatých, ofěrách a jiných pobožnostech tak jak jiní cechové se nacházeti dali, ano i při uložených čtyřech terminech v roce . . . s dítkami i čeládkou svou k sv. zpovědi a přijímání velebné svátosti se přichystajíce přistupovali.“³⁾

Jak pozorujeme, snažily se hodně staré cechy, aby dosti učinily svým křesťanským povinnostem. Ano některé snažnější šly až tak daleko, že měly i své vlastní oltáře a snad i svého oltářníka, u nichž se v jejich jménu Pánu Bohu služba konala. Tak patřil znamenitý oltář P. Marie v kostele sv. Benedikta ode dávna bratrstvu kamennickému.⁴⁾

Pravidlem bylo skoro, že volily si svého patrona, kteréhož zvláště uctívaly a pod jehož ochranu se zvlášt poroučely. Ba u některých cechů lze pozorovati, že dříve se sdružily k úctě Boží a pak teprve se spojily v cechy, na př. sochaři. Jest tu tedy náboženský vliv ještě více patrný.⁵⁾

Všichni vespolek jsou bratry v Kristu a toto jich bratrství nekončí se ani smrtí. Zemřel-li nějaký člen, ať dospělý, ať nedospělý, všem poručeno pod pokutou, aby se zúčastnili pohřbu a tu tedy pamatovali na duši nebožtíkovu. Litomyšlští ševci výslovně poroučejí, aby nově přijatý mistr „po vykonání kusu složil jistou částku peněz pro Bůh k záduší, a to dle uznání cechovního.“⁶⁾

Než nejen na veřejnost žádají cechy od svých členův, aby se za své náboženství nestyděli, ale přejí si, aby také v soukromí vedli všichni život ctnostný, bohumilý. Pražští sladovníci žádali potom, kdo chtěl se státi členem pořádku, „aby se předkem Pána Boha bál, aby byl mužem

¹⁾ Prasek, Paměti Napajedel str. 109.

²⁾ Byly svíce asi důležitou částkou při pobožnostech starých cechů. Vysvítá to z velikého množství vosku, který se do roka sešel, požadovaliť skoro od každého vosk, ať teprve do cechu vstupoval, ať již chtěl státi se mistrem.

³⁾ Prasek, P. N. str. 109.

⁴⁾ Tomek, D. P. IX, 123.

⁵⁾ Tomek, II. 381 n. VIII, 359 n. Dudík, Dějiny Moravy díl VII. kniha VI. hlava 6. str. 261 n.

⁶⁾ Prasek, P. M. 82; P. N. 58; Jelínek o. c. I, 259 a j.

šlechtným a dobrými mravy ozdobeným.“¹⁾ Mělnický řád vinařský poroučí zase starším: „aby měli Pána Boha na paměti a se svou ženou aby sami dali příklad.“²⁾ A u všech pořádků nalézáme, že chtějí po nových kandidátech, aby se vykázal rodným listem a při nastávajících mistrech i zachovacím listem. Listem rodným, aby se vědělo, zdali pochází z řádného manželství, neb cechovního dobra mělo se dostat jen těm, kteří pocházeli ze svazku svátostného a listem zachovacím, aby se vědělo, dostávají-li hodného člena čili nic.

Stal-li se kdo mistrem, žádalo se po něm, aby se brzy oženil, ovšem nechtěl-li v čistotě dále trvati. Toho se jim nebránilo, jak o tom svědčí následující: „Poněvadž se Pánu Bohu čistota nade vše líbí a Lejsek neženat v čistotě trvati chce, budiž přijat do cechu.“³⁾

Oženil-li se však, měl si za manželku vzítí ženštinu řádnou, zachovalou, která by vskutku byla vzorem domácnosti. „Kdo chce mistrem se státi, ten ať v řádné manželství vstoupí s osobou na cti zachovalou“; soukenníci v Solnici.⁴⁾

I jinak žádalo se po nich, aby se ve všem všudy mravně a slušně chovali, zvláště na řezníky mívali dobrý pozor. „Dopustil-li by se řezník v krámích nestydatosti jaké proti ženskému pohlaví, 7 groši pokutován, proti jinému ale grošem,“ tak v Litomyšli.⁵⁾ A v Chrudimi: „Který by uvedl ženu běžnou do krámu neb neřádnou, 15 grošů.“⁶⁾ Hradištská a okolní soukenníci žádají ve svém řádu: „Všichni pak přední cechmistři tak i mistři mají se v náležitě poctivosti míti, obzvláště při sezení v cechu jedni druhých škaredými a hanlivými slovy na poctivosti nehyzditi, nevytrhovati. Kdož by toho nezachoval, dá bez výmluvy funt vosku a kázní městečka trestán bude.“⁷⁾ Zvláště cechmistrů mají míti v uctivosti. „Kdož by jich pohaněl, 1½ věrduňku pokuty složití musí“; tak v Litomyšli, a v Rychnově měli na to trest 12 gr.⁸⁾

Slušnost a bratrství mají i na venek ukazovati. „Na jarmarcích, v hospodách mají se náležitě chovati, obzvláště páni hospodáři ke stolu jdouc, aneb podle možnosti usednouti.“⁹⁾

¹⁾ Winter, Kulturní obraz českých měst, II, 321.

²⁾ Winter o. c. II, 360.

³⁾ Č. Č. M. r. 1884, str. 434.

⁴⁾ Č. Č. M. r. 1851, str. 119.

⁵⁾ Jelínek o. c. str. 150.

⁶⁾ Č. Č. M. r. 1863, str. 216.

⁷⁾ Prasek, P. M. s. 81.

⁸⁾ Jelínek, o. c. s. 152. Č. Č. M. 1860, s. 23 n.

⁹⁾ Prasek, P. M. s. 82.

Že žádný člen se nesměl dopustiti krádeže, rozumí se samo sebou. Taktéž se žádalo, aby nikdo kradeného zboží nekupoval. Ba, aby ani příležitosti k něčemu podobnému se nedalo, usnesli se soukenníci v Litomyšli: „že prádlíkům proti zástavě vlny nesměl kdo chleba, piva, ani co jiného uvěřiti, ale zboží takové bez výplaty poslem rychtáře vzato bylo.“¹⁾

Tovaryšům přikázáno, aby se zbytečně netoulali a nelenošili, neboť jak dí artikulové pražských provazníků, „podle Boha a podle počestnosti jest každému lépe dělati a pracovati, nežli se na které marnosti vésti.“ A aby byla nad nimi snadnější kontrola, přikazují mnohé cechy, aby žádný tovaryš neměl noclehu jinde, než v domě svého mistra, leč by mu mistr povolil ze slušné příčiny.

V dílnách se žádalo, aby nikdo nelál, nemluvil řečí nestydatých a oplzlých, nehrál v kostky a karty a nedopouštěl se jiných lehkostí. „Který by mistr ve dvoře kutloše neb v krámech v kostky hrál, neb šeredně lál, neb svádu učinil, zaplatí 15 gr.“ Tak Chrudimští.²⁾

A cech sladovnický v Praze zle si posvítíl na Václava Humla, který nechtěl dáti na příkrov a lál. Složili mu živnost a odsoudili ho k pokutě 5 kop grošů. V Lounech strčili zase vinaři toho, kdo lál, neb hanebně mluvil, do trdice a nakrmili ho kolomazí.³⁾

Také mezi sebou měli se tovaryši slušně chovati a všeho nemírného pití se vystříhati. V Solnici způsobili knapi bouři proti mistrům a učinili stávkou. Před pány a purkmistrem vykládali své bolesti a tu jim na odvetu vytykají mistři: že prý jest zakázáno láti a nectně mluvit, vespolek se svářiti a půtky míti, krémy navštěvovati, k mistrům a jich manželkám hrubě se chovati, a knapi to všechno činí. Ba ani k pohřbům a církevním slavnostem řádně nechodí. Ale dostaly od konšelův obě strany. Mistři, že toho až dosud knapům trpěli a knapi, že se něčeho podobného dopouštěli, ba i stávkou spáchali. Na konec měl k nim purkmistr dojemnou řeč, tak že knapi s pláčem, až i na kolenou se mistrův odprošovali a tito je s pláčem ze země zvedali. Na usmířenou společná hostina.⁴⁾

Dbají tedy staré cechy cti Boží a své vlastní a při tom nezapomínají ani těch, kteříž chudými jsou a k jich cechu nepatří. V Hradišti dával řezník při své přípovědi k cechu mimo jiné také půl telete a džber piva do špitála. V Solnici dávali o suchých dnech do špitála soukenníci 1½ kopy gr., pekaři 8 pecnů, řezníci 8 osrdí telecích s hlavami i noži-

¹⁾ Jelínek, o. c. s. 152.

²⁾ Č. Č. M. r. 1863, str. 216. Tomek, D. P. VIII, 382.

³⁾ Winter, o. c. s. 323, 368.

⁴⁾ Č. Č. M. r. 1851. IV, 114 nn.

čkami, aneb na místě toho půl skopa, punčocháři troje vlněné punčochy, ševci trojí obuv. A pražští konšelé, když je prosí cizí pohořalí o pomoc, obracejí se obyčejně na cechy, aby ty daly ze svých pokladnic, a cechy dávaly. Trutnovským posílají r. 1583. Staroměstští 15 kop míšenských se vzkazem: „pokud jsme mohli při ceších co obdržeti.“¹⁾ (P. d.)

Co asi příčinou neúspěchu tvorby básnické?

Literární studie od A. Novotného.

Myslím, že otázka tato jest dnes velmi časovou, a mnohý snad již často si ji předložil a různě si ji zodpověděl. Chci zde k objasnění oné otázky též něčím přispěti.

Jest vůbec známo, že dnešního dne mnoho básní se píše, ale velmi málo básní se čte. Je též skoro jisto, že, kdyby nebylo již vůbec zvykem básně v časopisech uveřejňovati, mnohý redaktor ochotně rubriky pro ně by vynechal, a čtenáři sotva by se nad tím pozastavovali, sotva by jich postrádali. Vidno tedy, že znamenati jest dnes jistý neúspěch tvorby básnické, tím ovšem nemíníme tvrditi, jak bylo jindy; neboť nepíšeme srovnávací črty z literární historie. Ale tážeme se raději po příčinách dnešního zjevného neúspěchu tvorby básnické. Píšeme jen literární studii a nelze nám tedy věc z kořenů vyvazovati jako ve vědecké monografii. Spokojíme se konstatováním některých fakt, zjištěním úkazů, jež se pozorujícímu a rozumějícímu věc posouditi samy mimoděk namanují. Třeba tu mnohou věc jako známou předpokládati a vývody své na ni hned stavěti, což podotýkáme těm, kdož očekávali by snad všestranného a úplného propracování thematu.

Jest jisto, že kdyby poesie ze všech knih vymizela — čehož ovšem netřeba se obávati — z přírody a ze života nevymizí nikdy. Nelze tedy příčiny neúspěchu veršů hledati v podstatě básnictví, to jest v poesii, v dojmu krásna, jakoby poesie již dnes neměla té moci na čtoucí obecnstvo jako kdysi — čehož ovšem vždy jen relativně lze bráti — anebo jakoby dnes obecnstvo méně bylo nadáno a schopno vnímati krás básnických, než kdysi. Třeba jí tedy hledati jinde. Krása sama v sobě nemůže se nelíbiti, cílem pak tvorby básnické jest krása, která nepůsobí pouze zábavu a zálibu smyslovou, ale vyšší zálibu mravní a duševní též vzbuzuje, a tak

¹⁾ Prasek, P. N. 107; Č. Č. M. 851 IV 114. Winter o. c. II. 252.

nejen baví, ale i poučuje, povzbuzuje, zušlechťuje a vzdělává a provází lidstvo k vznešenému úkolu po boku těch, jimž snahy ty jsou účelem výhradním. A pro tyto účinky bude pravá poesie v písemnictví uložena vždy vzbuzovati zájem a zálibu. Ale potřebu poesie lze odůvodniti i z toho, že i sám lid nespokojuje se s poesí, kterou pozoruje a vnímá v přírodě a v životě; ale že sám lid, jemuž zvyk pěstovati umělé tvary poesie nestal se druhou přirozeností, že sám lid, žijící s přírodou, básní a cítí potřebu tvorby básnické, ovšem svým poměrům a okolnostem přiměřené.

Tuším tedy, že kořeni zmíněný neúspěch buď v nedostatku poesie, to jest krásna formálního a více ještě neb zároveň raději myšlenkového a obsahového v díle básnickém; buď v nedostatku pochopení, vzdělání, širšího zájmu pro poesii v literatuře, a hlavním toho důvodem kladu společenské poměry lidstva, ku kterýmž třeba badateli dojíti jako ku pramenům i jiných proudů a úkazů životních, jež hýbají časem myslí i osudy lidskými. Všeho kořen v socialismu, ve společenském postavení člověka, poměru jednotlivce k lidstvu, aneb k části jeho.

Je tedy neúspěchem básně vinen buď básník buď čtenář. Básník, jenž v básni své není právě šťasten v produkování krásy básnické, čtenář, jenž nedovede šťastně reprodukovati oné krásy, a tak buď oním nedosáhnout buď tímto zmařen účinek díla uměleckého, dojem krásna, blaživý pocit estetického uspokojení.

Bylo by teď třeba soustavně pojednati, kdy bývá vina u básníka, aneb čeho třeba k pravé básni, kdy jest báseň bezcenna, kdy dobra, kdy dokonalá, a o různých směrech a stupních dokonalosti a umělecké ceny díla básnického. Ale zde by nás podobné šíření se daleko vedlo, obmezíme se na některé jen poznámky, a poukážeme proto čtenáře k odborným spisům a rozpravám esteticko-poetickým. Konečně v mnohých věcech méně důležitých různá jsou mínění a odchylky; avšak v podstatě o podstatě básnického díla uměleckého estetika i poetika již se vyslovila a nelze-li vůbec rozumem krásna vymeziti a definovati, mluví nám tu zřejmě a dostatečně neztracený a vytríbený estetický cit. Jest cosi pudového, alespoň v prvních vjemech neuvědomělého, v přirozenosti lidské odůvodněného a spočívajícího, co nám říká, co jest krásno. Jest a děje se tak v přírodě, v životě, a nejinak i v krásném světě myšlenkovém, po většině papíru svěřeném, kterýž jest ohlasem krásného světa skutečného — nemíním pouze světa viditelného — kterýž nám hledí představovati, zobrazovati, sbližovati v lepším osvětlení a zvětšení, a čím větší a jasnější ona shoda obrazu se skutečností aneb s kýženou, stupňovanou skutečností, to jest s idealem krásy, jehož mysl naše dosáhnouti touží, tím větší síla díla uměleckého,

tím větší cena jeho a dokonalost. Tuším, že dosti jest jasno, že nemůže vzorem díla uměleckého býti vystihnutí přírody a života, jak bludně se domnívá klamný, bludný a jednostranný, tak zvaný realismus a naturalismus. Ale vystihnutí, ba předstihnutí soustředěním a zmocněním krás přírodních a životních, to jest idealisováním přírody a života působí dojmem básnického díla uměleckého. Jakési analogie bylo by poněkud lze uvést zde se snem. Jako ve snu, podobně působí zde vzrušená obrazotvornost básníkově silněji, intenzivněji. Ovšem třeba upozorniti na otázku, pokud lze volného rozmachu obrazotvornosti básníkově popřáti, aby tím netrpěla pravdivost, alespoň pokud jí třeba nevyhnutelně požadovati. Myslím též, že pomálu již bude vůbec jasno, pokud nesmí v básni trpěti pravda a dobro, a že nesmí býti vrcholem snah básníkových, aby šel proti cestě, kterouž jdou ti, již kráčejí za nejvznešenějšími, určitými cíli lidstva. Předmětem tvorby básnické zajisté může býti jen to, co působí dojmem krásna. Jest tu tedy zajisté především přihlížeti k obsahu díla básnického. K dobré stavbě třeba dobré látky, aneb jak se říká materialu, a ten jest zřejmý z obsahu básně; dále třeba též dobrého zpracování, techniky, formy básnické. Co pak k podstatě formy díla básnického nevyhnutelně náleží, o tom též dosti sporu a mínění již vyměněno. Ale jistá úhlednost, jakýs vyšší, umělecký sloh tuším bude vždy požadován, co pak se týče obvyklé dnes formy, myslím, nehledě k různým teoriím, že s praktického stanoviska, schváleného dobou a ustáleného, věc již celkem rozhodnuta a sotva lepší náhradu budoucnost kdy přinese, což konečně nás nemůže jako dítky přítomnosti příliš zajímati. Forma jest krásným šatem básně, a v šatě vždy mnoho vládne moda. Šat krásný slouží ku zvýšení dojmu krásy přirozené, a tak i různé ozdoby formy básnické, jež se časem ustálily. Různé pak obrazy, obraty a jiné umělůstky jsou jako různé ty pentličky, krajky a všelike cetky na šatě, kteréž jsou-li jen mírně a vkusně ušity a uspořádány, příjemný dojem krásna jen zvyšují; jen bohužel, že v básnictví namnoze tyto věci od některých považovány za podstatu. Třeba zde opakovati větu o poesii v prose a o prose v poesii. Jako různý obsah básní, tak různá může býti i forma. Já myslím, že ani my nechybíme, neupustíme-li od veršů, rytmů a po případě rýmů v tvorbě básnické; jen třeba všeho užívati jako při stavitelství, s nímž umělé básnictví případně lze srovnati. Různé slohy různých ozdob vyžadují. Tu vyžaduje se více ozdob, tam zase mohutnosti, jednoduchosti a prostoty, zase jindy a opětně jinde více a hlavně lehkosti a vzletnosti. Myslím, že krásným může býti jak chrám, tak palác i činžák a domek, a k takovému krásnému domku bych přirovnal skutečnou poesii v prose, bez uměleckého aparatu, umělůstek, přístupnější,

jakýmsi idylickým kouzlem působící; zde působí dojmem krásna obsah a básnický sloh bez verše. V tom tuším záleží úspěch krásné prosy před verši. Co jest přístupnější, jaksí bližší, více se rozšíří, snáze jde od srdce k srdci; ač i krásná prosa stává se časem hradem, tvrzí, kamž lze jen vyskoleným, sečtělým, rozumově vzdělanějším; je to prosa vyššího slohu.

O tom pak, zda krásná prosa verše kdysi zcela vytlačí, též dosti již se psalo. Buď přivykne obecnost časem těžší formě básnické mluvy, až rozšíří se o tom více odborné vzdělání rozsáhlejšími studii a stáleji-li se bude poesii obírat; anebo bude třeba básníkům, budou-li chtít, by idee a myšlenky jejich hlouběji a šířeji vnikly v lid, chopiti se lehčí formy (a na tom tuším každému básníkovi záleží mnoho, aby byl čten, znám a rozšířen), má-li vůbec jako kdysi slouti vůdcem, vychovatelem a učitelem lidstva. Ale nejspíše snad dojde k jakémus kompromisu mezi spisovatelem a čtenářem, sleví-li totiž každý něco ze svých upřílišených požadavků. A pokud literatura bude trvati, bude třeba k tomu směřovati, a snad se kdysi přece toho docílí. Pro sebe snad přece jen žádný nepíše; neboť je to jen část jedna účelu a výsledku díla básníkovy dokonané, hotové, cítí-li z práce vykonané jakés vnitřní uspokojení; ale každý spisovatel zajisté si bude přát, aby i druzí, a to co nejhojněji, sdíleli s ním onu radost a sdíleli i jeho myšlenky — pokud ovšem možno — za své je přijímající, a snad jako myslitel a člověk stále duševně činný, hloubající a pracující, má na to právo, když toho očekává. Pěstováním krásna jde básník zajisté v předních řadách bojovníků pro povznesení, zúšlechtění a vzdělání lidstva. Sama ve své podstatě je tvorba básnická jedním z nejušlechtilejších zaměstnání a dílo básnické jedním z nejušlechtilejších výsledků činnosti lidské. Jen ovšem, že těžším stanoviti jest, kdy skutečně dílo to takovým jest.

Myslím, že již jasná, správná — alespoň subjektivně — upřímná myšlenka, úpravou, poetickou formou oděna, nepůsobí sama sebou ještě plným dojmem krásy, může býti opravdovým předmětem tvorby básnické.

Já bych stanovil požadavky dobré básně celkem asi tímto ghaslem:

Bez pevných zásad básně je mi frází,
v níž básník všechno v jednu kopu hází. —
Buď krásna básni vševládoucím květem,
jež v pestrých řadách básník v záhon sází.
Buď pravda básni kýženým vždy světem,
a básník nikdy nevybočí z hrází.
Buď dobro básni ovocem i vznětem,
ať blaze lidstvo k cíli doprovází.
Buď obraznost jí zářným slunka letem,
jež v pravdě v kráse k dobru lidstva vchází.

Buď myšlenka jí jarým ducha vzletem,
jímž srdce k srdci na besedy vchází.
Buď útvar její malinovým retem,
jenž hovoří jak sbory ptácat v mlází.
Již umlkám! Vždyť krásným nemluvnětem
nejlepší báseň — když jí čtenář schází.

Dle toho pak, jak a v jaké míře požadavkům těm vyhověno, jest i stupeň umělecké ceny a dokonalosti velmi různý; vždyť i v životě a v přírodě dle toho právě posuzujeme cenu věcí, a rovněž tak pohlížíme na krásu v životě i v přírodě. Myslím, že o básnictví dalo by se velmi případně užití analogie z přírody o zahradnictví. Zde jest příroda i umění. Krásná zahrada, úpravné záhony, různé květiny, nejpestřejší výběr květů; vkus, soulad všeho, příjemný pocit celku. Co jest zde nejkrásnějším? Krásno jest zde všechno, uznávají všichni. A přece nelze považovati každou květinu v zahradě té za vzor krásy, a pak líbí se též jednomu více ta, jinému ona. Ale ani objektivně není všechno stejně krásno, řekl bych, není všechna krásna na jedno kopyto. Pozorujme jen! Jest to dosti vděčno. Nechtějme však, by krásna barev a vůně macešek rovnala se krásě barev a vůně růží! A všimněme si růží! Co tu rozdílů v tvarech, barvách, vůni! A nelíbí se vám každá, opravdu krásná? Tu mají místo různé stupně krásy, a tak tomu i v poesii. Chybil by, kdo dle jednoho útvaru, jednoho vzoru všechno chtěl by uspůsobiti, posuzovati, kritisovati. Co jest dokonalost v těch věcech? Jeden zahradník vidí ji v té, jiný v oné úpravě! Ovšem každý přítel krásna, umění, poesie hledá kde krásy co nejvíce. Ale je to touha po dokonalosti, která v lidském díle zřídka bývá úplna. A není-li konečně též velmi zajímavo, zřítí nejrůznější druhy a odrudy krásy zastoupeny nejpestřeji? Já alespoň stojím na stanovisku této kritiky, jež soudí dle zmíněné analogie též o krásě básní. Třeba ponechati tvorbě básnické úplně ono široké pole, kteréž opanovala, drží-li se na něm jen poesie, jež jest básně značkou podstatnou, ostatní pak slouží jako krásný list při květku ku zvýšení dojmu, jako zeleň v kytici pestrých, vonných květů, jako vkusná, zevnější úprava záhonků v umění květinářském a zahradnickém.

Na luzích idealů, na záhonech krásy, označených zelení a živým plotem pravdy, v kypré prsti dobra při slunci fantasie a vláze nadšení, na keřích, lodyhách vkusné, úpravné formy, ve svěžím listí zdravých myšlenek, porostou vždy krásné květy a plody umělé tvorby básnické, a ať rostou a kvetou jen hojně k radosti, potěše a zábavě těch, kdož dovedou a chtějí a mají příležitost v nich se kochati a jimi blíže se obírat. A takových plodů skutečné, uznané ceny básnické jest dosti; jen kdyby bylo více těch,

kdož by si jich všímali s plným pochopením a uznáním, zájmem a nadšením a konečným účelem poesie. Jest zajisté dosti pravé poesie i pravých básníků, kteříž nejsou vinni, že pravá poesie nedodělala se širšího, všeobecného úspěchu v životě lidském. Hledati tedy dlužno a pátrati po příčinách hlavně zevnějších, mimo obor poesie ležících. (O. p.)

Malthusova theorie čili zákon lidnatosti (populační).

Píše Dr. Rob. Neuschl. (Č. d.)

2. Tím přicházíme ke druhému názoru v otázce populační. Je to škola Malthusova, a ti, kdož jí následovali, jako W. T. Thomson (1813—1880), John Stuart Mill (1806—1873), hlava školy novomalthusianské a jiní.¹⁾ Pověstný pak zákon Malthusův jest tento: Pokolení lidské směřuje k tomu, aby se rozmnožovalo rychleji než prostředky k jeho výživě. Ono roste podle progresse čili řady geometrické, vznikající množením jako číslice:

1, 2, 4, 8, 16, 32, 64 atd.

$$2 \times 2 = 4 \times 2 = 8 \times 2 = 16 \times 2 = 32 \times 2 = 64.$$

Prostředky k výživě naproti tomu rostou v progressi arithmetické, která vzniká sčítáním jako číslice:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, t. j.

$$2 + 1 = 3 + 1 = 4 + 1 = 5 + 1 = 6 + 1 = 7$$

¹⁾ Tomáš Robert Malthus narodil se 14. února 1766 v Rookery (Surrey) a zemřel dne 29. prosince 1834 v Bathu. Jakožto mladší syn byl otcem určen ku stavu duchovnímu, poněvadž jmění rodinné dle anglického obyčeje náleželo staršímu bratru. Po ukončených studích na universitě cambridgské dostalo se mu hodnosti duchovního a brzy po té i fary. R. 1804. byl jmenován professorem dějin a národního hospodářství na koleji východoindické společnosti (East-India-College) v Herileybury poblíže Londýna. Téhož roku se Malthus také oženil. Povinnosti duchovní i učitelské plnil po 30 let, nezanedbávaje ani literárních prací svých a zkoumání otázek národohospodářských. Dílo, jímž se tak velice proslavil, „Essay on the principles of population“ (pojednání o zásadě lidnatosti) vyšlo r. 1798. O účinku tohoto spisu Malthusova píše Dr. Naúm Reichesberg: „Malthusova nauka měla skutečně výsledek netušený. Vliv převeliký nejenom na vědu, nýbrž i na politiku a zákonodárství všech téměř států evropských. Kdekoliv jen možno bylo, zaváděny zásady její tím, že zákonodárství manželské přiměřeně měněno, státní chudobinství reorganisováno a podobná opatření prováděna.“ (Viz Stimmen aus Maria-Laach 1894, 6. Heft, str 4.) Tam poprvé rozebírá se otázka ta způsobem důkladným. Mimo tento spis náležejí Malthusovi také: „Principles of political economy“ (1821), „Definitions in political economy“ (1827). Hegewisch vychvaluje Malthusa do nebe a praví o něm, že byl vědě

Dle tohoto zákona musí neobmezované vzrůstání lidnatosti nutně vésti k nepoměru mezi počtem obyvatelstva a množstvím existenčních prostředků; nebude-li se k těmto dvěma zákonům o progressi čili řadě do opravdy přihlížeti, bude třeba obmezujícími překážkami (praeventivními stavidly) z a s t a v o v a t i rozmnožování se obyvatelstva a příčinami hubícími (repressivními závorami — checks) počet již rozmnožený ztenčiti. Příčiny obmezující jsou: bezženství (coelibat) a dobrovolná mravní zdrželivost, avšak také prostředky nedovolené; příčiny hubící jsou: špatná žeň, neúroda, hlad, epidemie, války a jiné pohromy a z nich pochodící bída, jimiž stává se, že přemnozí dospělí umírají, rodičové děti svých uživiti nemohou, tak že i tu veliká dostavuje se úmrtnost. Z toho dovozuje Malthus, že vzrůst lidnatosti nikdy vládami podporovati se nemá, jelikož se tak podporuje chudoba, bída a větší úmrtnost; naobrat že vštěpovati se má lidem mravní povinnost zdržovati se plození dítek, nejsou-li s to, aby rodinu uživili, a neuzavírali předčasně a lehkomyšlně svazků manželských; že nutno odstraniti soukromou i veřejnou dobročinnost v té formě, která jen povzbuzuje množení se lidí, tím, že podporují se chudí, kteří pracovati mohou, a kteří prý na podporu spoléhajíce v manželství vcházejí. I činí v 8. hlavě 4. knihy návrh, aby anglické zákony chudobinské (poor laws) znenáhla zrušovány byly, aby ti, kdož bez prostředků v manželství vcházejí, soudu a trestající moci řádu přirozeného vydáni byli. Divno jen, že Malthus, který stále důraz klade na zákon přírody, přes to lidem k obezřelosti při ženění se radí. Musí tedy přece ta obezřelost lidská zcela zvláštní míti účinky!

---

tím, čím Newton fysice, Brown biotice, Spinoza hyperfysice. Světového jména dobyt si Malthus, jak již řečeno, svojí rozpravou o zákonu lidnatosti. Malthus napsal knihu tu hlavně proto, aby vyvrátil učení J. B. Rousseaua a jemu podobných humanitních blouznivců druhé polovice XVIII. století, jakož i anglického kommunisty Williama Godwina, jenž vydal r. 1793. „Political Justice“ a na to r. 1797. „Inquirer,“ ve kterýchžto spisech vysvětluje chudobu pracovní třídy stávajícím politickým řádem a prorokuje zničení vlád, zrušení manželství a j. Malthus v odpovědi své hleděl uvaliti veškeru vinu a odpovědnost za chudobu na přírodu krutou, ba v poslední příčině na dělnický lid samý. Za to ty řády a počty a rozličné ovace a dotace pro něho se strany majetných. Ó té přesné, nestranné vědy! V *prvním* vydání (I. vydání knihy Malthusovy vyšlo r. 1798., II. vyd. r. 1803., VI. vyd. r. 1826., VII. vyd. r. 1872., VIII. vyd. r. 1878.) knihy Malthusovy jsou mezi jiným řádky později vypuštěné, které vyslovují ve formě velmi příkré tuto myšlenku: „Člověk, jenž se zrodil na světě a octnul se v něm, nemá nejmenšího práva žádati pro sebe jakoukoliv část výživy, nedovede-li ho uživiti jeho vlastní rodina, a nepotřebuje-li společnost jeho práce. Takový člověk je skutečně zbytečný na zemi. Na velikých hodech, které příroda vystrojila lidem, není pro něho místa. Příroda mu velí, aby se vzdálil, a sama nemešká provésti na něm tento rozkaz.“ (Srov. Ratzinger l. c. str. 439. a n.)

3. Třetí názor z polovice jen přijímá zákon Malthusův, z části však druhé snaží se jej opravit a doplnit. Mezi těmi, kteří v této formě zákona lidnatosti hájí, vyniká Robert Mohl, který zdokonalil jej v díle „Die Polizeiwissenschaft“ a který chválí Roschera za to, že theorii tu ještě více zdokonalil, tím že lišil mezi lidnatostí národů barbarských kvetoucích a v úpadku se nalézajících. (Srovn. o celé této otázce „Robert Mohl, Geschichte u. Literatur der Staatswissenschaften“ 3. B. S. 411—517. Erlangen 1858.), kterážto dissertace velmi zajímavá jest; v ní též hájí Mohl Malthusa proti těm, kdož ho vinili, jakoby prostředky nemravné ku ztenčení lidnatosti byl odporučoval, kdežto Malthus pouze historicky konstatoval, že takových se užívá. Toť v podstatě hlavní zásady, na nichž založena theorie Malthusova.

Nelze popírat, že některé zrno pravdy v sobě chová. Tomáš Robert Malthus stal se spisem svým „Essay on the Principles of Population“ (London 1798, 2. vermehrte Auflage, ebd. 1803) ekonomem a socialním spisovatelem ve všech dobách nejvíce napadaným, spolu však našel i nejhorlivějších hájitelů. Jeho populační theorie spočívá na důkladných a obsáhlých studiích. Zkoumal ji na společenských poměrech starověku jakož i na oněch národech barbarských a divokých, pokud o nich z cestopisův informován byl, aby poznal účinek theorie své za rozličných poměrů. Konal též za účelem vědeckých zkoumání cesty do států skandinávských, do Danska, Ruska, Švýcarska a Savojska. Nelze popírat, že bral Malthus studium své vážně. A rovněž nelze upírat, že pro jeho theorii právě tak jisté svědčí důvody, jako proti naivnímu optimismu Süßmilchovu. Musí uznati se, že byla ve svých pessimistických konsekvencích ozvěnou a ohlasem smutných poměrů populačních, jakéž i v Anglii panovaly, když první vydání knihy Malthusovy vyšlo. Bylyť tak žalostny a povážlivy, že i rozumné hlavy obavami naplňovaly. Velkovýroba ruční (manufaktura) v Anglii byla od věku 16. velikých nabyta rozměrů, provedením pak zásady dělení práce octla se tato, protože již vlastních prostředků výroby neměla, ve službě kapitalu; v manufaktuře pak samé byl právě nastal jeden z největších převratů. Kapital přivedl parní stroj ku platnosti a vládě. Houfy dělníků stály bez práce, chtěly pracovati i za mzdy hladové, tím však konkurenci dělaly těm, kteří ještě zaměstnáni byli. Zoufalství zmocnilo se opuštěných. Přiházely se vzbouření a ničení strojů. Toť důležité pozadí celého zákona Malthusova. A které jsou ty myšlenky pravdivé v soustavě Malthusově? Jisto jest, že v rozličných dobách v té neb oné zemi přelidnění nastalo, t. j. že obyvatelé doma uživiti se nemohli, a proto vlast svoji opouštěli. Stěhování příkladně Savoyanů do rozličných zemí nebo

Gallegů do Portugalska jsou věci známé. Co však, kdyby ani tohoto prostředku nebylo lze užiti? Vždyť může se stát proti státu uzavřítí! Ostatně známo, jak těžko loučí se to a s Bohem se dává té drahé půdě rodné a té zemi otcovské! A pak také každou emigrací sílí se jenom a podporuje cizina! Celá průmyslová odvětví mohou takto býti přesazena na půdu cizáckou, jako příkladně soukenický průmysl ve středověku z Nizozemska do Anglie přešel. Nelze tedy popírati, se zřetelem k tomu, že zvýšila se lidnatost evropská v tomto století, a zřetelem k té okolnosti, že prostředky výživy zdaleka nestoupily v témž poměru, že od delší již doby panuje v Evropě hnutí směřující ku přelidnění, které jedině proto méně pocituje se, poněvadž prostředky dopravy na výsost zdokonalené množství plodin půdy téměř ještě panenské spotřeby lidské za nízké ceny opatřují. K tomu, ač Evropa celá ve zbrani stojí a stále o vojně se mluví, nepodobá se, že by nastati měly katastrofy, které by na delší dobu společnost decimovaly. Války nynější, jak zkušenost ukázala, bývají kratší. Postupu jakési všeobecné humanity také popírati nelze, tím však stává se život nekombattantů (nevojáků) jistější proti dobám dřívějším. K tomu stal se úžasný pokrok v opatřeních zdravotních, tak že se zdá, jakoby zlomena byla síla velikých epidemií.

Celkem je též výživa lidu daleko lepší nežli dříve, na př. v Anglii a Francii. Průměrně také lidé déle jsou živi než ve stoletích dřívějších. Frappantní toho doklad poskytuje město Ženeva. Jak nápadně ubylo tam úmrtnosti od 16. století! Zemřelo tam totiž ze sta narozených v prvném roce věku: v 16. století 26, v 17. stol. 24, v 18. stol. 20, v 19. stol. jen 12 dětí. K tomu ještě uvážiti dlužno, že Ženeva v 19. století zaplavěna jest četnými přistěhovalými dělníky, kdežto dříve bývala sídlem bohatých, ano z části skvěle postavených občanů. Příkladem pak velmi eklatantním, že lidé vyššího dosahují stáří, jest město Nimes v jižní Francii. Obyvatelé tohoto města v 16. století mívali velmi krátký věk. Lidé 40 roků staří nazýváni tam tehdy starci. (Srv. *La Reforme social*, Paris, ročn. 1886.) A byť i poměry takové výjimkami byly, přece jisto jest, že průměrné číslo věku a stáří lidského stouplo, a že blíže stojíme v posledních stoletích nebezpečí přelidnění.

Dle posavadního tedy daleci jsme, abychom Malthusovi ve zlou vykládali, že důraz klade na nebezpečí přelidnění. Nechceme též popírati, že správně je tvrzení jeho o arithmetické řadě přibývání prostředkův existenčních a geometrickém stoupaní lidnatosti, avšak jen potud, pokud týkalo se tehdejších poměrů v Anglii. Tím rozhodněji však musíme se brániti proti tomu, aby poměry jednoho času,

jedné doby a jednoho místa považovány a prohlášovány byly za princip a zákon všeobecný. Nelze sice popírat, že ona věta zákona Malthusova, dle níž přirozenost lidská směřuje k tomu množiti se v progressi geometrické, správná jest, pokud přihlíží se ku konkrétní přirozenosti lidské fysické se stanoviska fyziologického, psychologického a historického čili k lidem určitým; proto však nemusí se člověk sám sebe báti, poněvadž, i když odezíráme od nedostatku existenčních prostředkův a mravních poklesků, vzrůst lidnatosti skutečně v progressi geometrické se neděje a snadno mysliti se nedá, leč v území nějakém rozsáhlém, právě zabraném, do něhož ještě noví stále stěhují se obyvatelé, jak stalo se ve Spojených státech amerických, což Malthus sám za příklad uvádí. (P. d.)

V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“?

Podává Dr. Ant. Podlaha.¹⁾

Není pochybnosti, že v Písmě svatém mluví se o potopě všeobecné nebo povšechné; nasvědčujíť tomu slova: „kol ha-j^eqúm“ = „všelikou podstatu (živou)“ (Gen. VII, 4), „kol básár“ = „všeliké tělo“ (Gen. VII, 21), „kol há'ádám“ = „všickni lidé“ (tamtéž), „kol-haerec“ = „všecka země“ (Gen. VIII, 7) a p. Než jaká míní se tu povšechnost: absolutní či relativní? Absolutně povšechnou byla by potopa, kdyby celá země, nevyjímajíc nižádné její části aniž vrcholky hor jakkoli vysokých, byla bývala vodou zatopena, a kdyby všichni lidé kromě Noe a rodiny jeho byli bývali zahynuli. Relativně povšechnou byla by potopa, kdyby toliko jistá část země celá byla vodou pokryta (na př. celá svatopisci tenkrátě známá země), a kdyby byli bývali zahynuli ne všichni lidé vůbec, nýbrž toliko ti, o jejichž osudech svatopisec se dověděl anebo psáti chtěl. Konečně možno pojímati všeobecnost potopy takto: všichni lidé bez rozdílu až na Noe a rodinu jeho potopou byli vyhlazeni, avšak zátopa země nebyla

¹⁾ Prameny: *Fr. Hummelauer* S. J., *Commentarius in Genesim* 1895, str. 223.—256.; *Dr. Aemilian Schöpfer*, *Geschichte des Alten Testaments* 2. vyd. 1895, str. 63.—70.; *F. Vigouroux*, *Les Livres Saints et la critique rationaliste* 3. vyd. 1891, IV. str. 260.—263.; *F. Vigouroux*, *Manuel biblique* I, 1895, str. 599.—606.; *Dr. H. Zschokke*, *Historia sacra Antiqui testamenti*, 4. vyd. 1894, str. 43.—44; *W. Zaborski* v časop. *Przegląd powszechny* 1894, seš. 9., str. 318.—320.; *Střebský*, *Bible a příroda* 1889, str. 169. a násl.

absolutně, nýbrž toliko relativně všeobecná, t. j. zasáhla toliko ty krajiny, jež od lidí tenkrát byly obývány.

Proti absolutně povšechné potopě celé země uvádějí přírodopisci dosti závažné námitky. Vrstva vody, která o patnáct loket převyšovala nejvyšší hory, musila by býti asi 9000 m. vysoká; poněvadž pak povrch zeměkoule obnáší asi 510,000.000 kilom., musila by vrstva ta obnášeti asi 4590,000.000 krychl. kilom. Avšak i kdyby dno celého okeanu, jenž asi $\frac{3}{4}$ povrchu zemského, tedy asi 382,500.000 kilom. zaujímá a při průměrné hloubce 5000 m. asi 1912,000.000 krychl. kilom. vody obsahuje, do roviny souše bylo bývalo zvýšeno, nedosáhla by výška vody ani 4000 m. Ježto pak nejsilnějším až dosud pozorovaným deštěm spadlo za 24 hodin vody do výše 104 cm., vystoupila by hladina vody deštěm třeba desetkrát silnějším za 40 dní toliko o 416 m.! Musilo by se bývalo tedy dno mořské pozvednouti vysoko nad úroveň pevnin, aby dosaženo bylo výšky vodní 9000 m. Kterak se dále při absolutně všeobecné potopě státi mohlo, že ve vodě, která patrně rovnala se slanosti svojí vodě mořské (neboť, jak jsme uvedli, quantum sladké vody dešťové bylo poměrně malé), obstáti v ní mohly ryby sladkovodní? A konečně, namítají někteří, kterak mohlo v arše Noemově býti umístěno tak ohromné množství všelikých zvířat? Jest sice dokázáno, že v arše bylo pro ně místa dosti. Udávát přírodopis počet rozličných druhů živočišstva takto: ssavců jest asi 1700 druhů, ptáků 7000 a plazů 1300 druhů, tedy celkem asi 10.000 druhů. Do archy pak měl Noe vzíti ze živočichů čistých po 7, a ze všech zvířat nečistých po 2. Poněvadž počet zvířat čistých, t. j. k obětem a k potravě se hodících, byl poměrně malý, můžeme říci, že do archy mělo býti přijato asi 20.000 zvířat. Počítáme-li, že každé z nich potřebovalo průměrně $\frac{3}{4}$ krychl. m., bylo pro ně zapotřebí 15.000 krychl. m. prostory. Tedy zbývalo v arše, jejíž obsah obnášel 56.250 krychl. m., ještě velmi mnoho místa, kde mohly uloženy býti veliké zásoby potravin pro zvířata tato. Největší koráb novověký, „Great Eastern“¹⁾ mohl pojmáti 10.000 mužů vojska. Možnost umístění všech druhů zvířat v arše Noemově dokázal mimo jiné I. E. Silberschlag ve spise „Geogenie oder Erklärung der mosaischen Erderschaffung“ 1780. Než naskytují se při tom ještě jiné obtíže. Kterak mohla tato zvířata, zvyklá určitému způsobu života a určitému podnebí ve volné přírodě, trávit déle než rok v arše? Kterak na př. dravcům opatřovati mohl Noe s dostatek potravy? A kterak mohl Noe s rodinou svou starati se o toto ohromné množství zvířat, je krmiti a

¹⁾ Archa Noemova byla asi 150 m. dlouhá, 25 m. široká a 15 m. vysoká; Great Eastern 207 m. dlouhý, 25 m. široký a 19 m. vysoký.

o čistotu jejich pečovatí? Jestliž známo, jak veliké péče vyžadují na př. zvířata ve zvěřincích a v zoologických zahradách chovaná! A kterak mohl Noe sehnati zástupce všech druhů zvířecích ze všech končin světa, z krajín arktických i tropických? K námitkám těm byla by ovšem na snadě odpověď: vše to dalo se způsobem zázračným: ohromné množství vody mohl Bůh stvořiti, zvířata mohl svrchovaný Pán přírody přiměti zvláštním pudem, aby do archy se uchýlila, a mohl zajisté vůli svou zachovati nejen zvířata v arše, nýbrž i ryby sladkovodní ve vodě mořské. Ale zázraku se dovolávati jest jenom tehdy přípustno, jestliže slova Písma sv. toho vyžadují, nebo jestliže příslušnou událost bez zázraku nikterak není možno vysvětliti.

Je tedy otázka, zdaž slova, jimiž v Písmě sv. všeobecnost potopy jest označena, skutečně označují absolutně povšechnou zátopu celé země? A k otázce té možno odpověděti záporně na základě těchto důvodů: Hebrejská slova *erec* (Gen. VIII, 7) a *'adámá'* (Gen. VII, 4) mohou ovšem značiti celý okršlek zemský, nicméně mohou znamenati také pouze krajinu, území, podobně jako naše slovo „země,“ jehož se rovněž užívá v obojím uvedeném významu. Na mnohých místech Písma sv. užívá se obou zmíněných slov ve významu užším. Jest ovšem k slovům těm, jakož i k jiným slovům v biblické zprávě o potopě obsaženým, připojeno ještě slůvko *kol*, jež, jsouc vlastně jménem podstatným, značí „veškerost, celost,“ a slouží v hebrejštině k vyjádření našich přídavných jmen: „celý, veškerý.“ Avšak, jak z jiných míst Písma sv. vysvítá, ne užívá se slova toho vždy ve významu absolutně povšechném, nýbrž nezřídka i ve významu relativně toliko povšechném. Tak na př. jest jisto, že v tomto relativně povšechném smyslu vykládati dlužno slova Genese v kap. 41., v. 54. a 57., že „ve všech zemích, *b'kol-há'arácót*,“ nastal hlad, a že „všeka země, *kol-háárec*,“ přicházela do Egypta nakoupit potravin. Míni se tu zajisté nikoliv celá země vůbec, nýbrž toliko celá země, pokud právě Egyptanům byla známa. Podobně mohli říci lidé v arše zachránění, vypravující o události, kterou na vlastní oči své viděli, že celá země byla vodou pokryta, ačkoliv mluvili toliko o části země, která jim byla známa. „Kdyby někdo před objevením Ameriky,“ praví I. B. Pianciani S. J. („Civiltà Cattolica“ 1862, ser. V, vol. IV, str. 32.), „byl býval něco tvrdil o všech zvířatech, anebo před vynalezením dalekohledu o všech hvězdách, bylo by patrné, že tvrzení jeho nelze vztahovati ke zvířatům, jež v Americe se nalézají, aniž k hvězdám, jichž pouhýma očima postihnouti nelze.“ Každému slovu při kládati dlužno význam, jež jemu dáti chtěl ten, kdo ho byl užil. A takž, jako Říman, když mluvil o „okrsku zemském —

orbis terrarum,“ na mysli měl pouze země sobě známé, podobně i Noe mluvě o „celé zemi“ nechtěl zajisté užití výrazu toho ve smyslu absolutně povšechném. Písmu sv. tedy neodporuje domněnka, že potopa nezasáhla celou zemi vůbec, nýbrž jen, jakož toho účel potopy vyžadoval, krajiny obydlené hříšným lidstvem.

Zastancové absolutně všeobecné potopy by ovšem namítnouti mohli: nebyla-li celá země zaplavena, nebylo třeba k záchraně Noema a rodiny jeho stavěti archy, neboť mohl se Noe zachrániti jednoduše tím, že by odstěhoval se do země, o níž by mu byl Bůh oznámil, že potopou postižena nebude. Avšak stavbou archy měli hříšní současníci Noemovi upozorněni býti na hrozící trest, a tím pohnuti býti ku pokání. K námitce, že tím méně bylo by pak bývalo potřebí bráti do archy veškerý druh zvířat, ježto snadno zachováni býti mohly v krajinách potopou nezasážených, odpověděti možno, že slova Písma sv.: „ze všech živočichů všelikého těla po dvěma uveď do korábu, aby živi byli s tebou“ (Gen. VI, 19) a „aby zachováno bylo símě na vší zemi“ (Gen. VII, 3) netřeba nutně vykládati tak, jakoby tu řeč byla o zachování druhů, nýbrž jest možno rozuměti jim tak, že míní se tu zachování jedinců zvířat, aby krajiny, jež Noe po potopě obývati měl, ihned byly potřebným jemu zvířectvem opatřeny, aniž by Noe čekati musil, až by z končin potopou netknutých rozšířilo se do krajin, v nichž potopou bylo vyhubeno. Jestliže i dravce a jiná škodlivá zvířata Noe vzal do archy — ač to ze slov Písma sv. nevysvitá — stalo se to snad proto, aby hříšníci, kteří, jak známo, již v jeho rodině se vyskytli (Cham a syn jeho Chanaan), obtížemi a škodami, jež zvířata ta jim působila, byli pokutováni.

Ve starších dobách, dokud vědomosti přírodovědecké a zeměpisné byly ještě skrovný, nebylo mezi vykladači Písma sv., kdo by o absolutní povšechnosti potopy byl z té příčiny pochyboval: nebylyť nesnadnosti, jež později z dokonalejšího poznání přírody vplynuly, tehdaž ještě patrný. Tak na př. Mikuláš Lyranský († 1340) čítá toliko 150 druhů zvířat, jež do archy měly býti pojaty; Bonfrerius († 1642) míní, že není hory, která by byla vyšší 4000 stop. Avšak přece již v době sv. Augustina vyskytli se mužové, kteří z povšechné potopy některá místa vyjímali, na př. ráj, horu Olymp (o jejíž výšce bylo mínění báječně přemrštěné). Ve spise „Quaestiones et responsiones ad orthodoxos“ (jenž dříve mylně Justinu Mučedníkovi byl připisován, a jenž v pravdě teprve asi z 5. stol. pochází) činí se zmínka o mínění některých, že potopa vztahovala se toliko na místa lidmi obydlená. „Mínění to nezdá se býti pravdivé,“ praví spisovatel zmíněného spisu, „leč by snad místa, kde byla potopa, byla nižší ostatních míst země.“

Nevyvrací tedy spisovatel mínění to rozhodným způsobem, jak by zajisté byl učinil, kdyby se k podání církevnímu o absolutné povšečnosti potopy odvolati mohl. Možno z toho tudíž usuzovati, že podání takového v církvi nebylo, a že tedy ve věci té bylo bez překážky dáváno místo různým míněním. Ve svrchu uvedeném mínění, že Olymp pro nesmírnou (jak tehdáž bájeno bylo) výšku svou zaplaven nebyl, projevuje se již jakási koncesse zeměpisným poznatkům (v tomto případě ovšem mylným). Podobnou koncesse činí Tomáš de Vio († 1535), řka, že slovům Písma sv. „a přikryty jsou všechny hory převysoké pode vším nebem“ (Gen. VII. 19) jest možno rozuměti tak, že toliko hory nalézající se pod onou vrstvou nebe, v níž tvoří se mračna, byly vodou přikryty, tedy nikoliv hory, jež nad mračna se vypínají. (P. d.)

Dopisy z Prahy.

II.

Zas jednou Čechy, Morava i Slezsko slavily společný svátek, opět cítily se jednou bytostí. Oslava Svatopluka Čecha, k níž poskytly vítanou příležitost Abrahaminy jeho, způsobila pěkný ten úkaz, kde bez nátlaku novin, bez sněmův a politických rozčilení mohl každý — přítel i nepřítel — viděti osvědčenu jazykovou i národní jednotu a k sobě příslušnost celého trojzemního tělesa. Konávají se u nás slavnosti, jimž právem satira strhuje škrabošku a k nimž se víže příhana fángličkářství; neboť vyklíčily z osobních, všedních anebo malicherných pohnutek a s národního stanoviska vlastně by měly býti zavrženy, any jen šíří marnotratnost, lid navykají hospodám a ušlechtilého citu vůbec nepovznítí; ale jsou též slavnosti, jež diktuje nutnost a ze kterých vzchází národu čest. A takovou byla Čechova. Oslavována vlastně duševní práce — už to plní srdce radostí; a duševní práce ta pronikla všechny vrstvy národa a všemi vzdáván za ni plesavý dík. Na to můžeme býti pyšní. Oslavován byl muž živý — a to se básníkům stává zřídka; obyčejně kráčívají životem zneuznání nebo kamenování a teprve na hrobě jim počne bujetí květ uznání a vděčná pomněnka.

Oslava byla svorná a společná — a to už něco váží u nás, kde co do stran, směrův a snah vládne málem babylonská směsice, a kde pýcha, domýšlivost, závist, pomluva, zášť, trhavost a snižování slaví denně pravé „reje čarodějnic“ a nemohou najíti ani dost bláta ani dost místa, aby mohly svého bližního podle chuti pokáleti.

Ale zasluhoval takové oslavy také nejskromnější tento snad básník náš, co jsme jich kdy měli. Za těch asi 30 let své činnosti spisovatelské rozsel moře krás v básnictví naše, stvořil statnou řadu postav a povah, které vždy budou zářným vzorem všem potomkům, našťípil nejušlechtlejší ideje do našeho života; horoucí vlastnil, přítel ryzí poesie, příznivec krásy, zúrodněné dobrem a pravdou, i ten, kdo hledá lehou mluvu, vybroušenost formy, i ten, kdo přeje tíze myšlenek — všichni najdou v Čechovi ukojení a budou nacházeti v jeho tvorbě vždy svěží pramen hledaných živelův, i když časy přivějí nové krasochuti, nové záliby. Co v nebi zrozeno, na zemi nezemře.

Oslava 50. narozenin Čechových vyzněla mohutným choralem vděčnosti a lásky všeho národa, v němž však něžný hlásek Moravy jasně vynikal. Jak už u nás vůbec bývá při takových příležitostech, zůstali jsme sami. Kdesi pořád ještě nevědí nebo nechtí věděti, že v Čechách žijí dnes tři největší básníci, kteří posud Rakousko zdobili: Čech, Vrehlický a Zeyer. Krásné slovo ministra Conrada, že česká čest je spolu také rakouská čest, rozplynulo se v dým. Než snad se zdá býti Svatopluk Čech příliš slovanským? Nuže, asi měsíc před ním slavil městský archivář pražský, universitní professor Dr. Jos. Emler, své 60. narozeniny. Emler jakožto historik má jméno i za hranicemi — ale uznání ke dni tomu nedostalo se mu rovněž jiného než domácího. Tak to bylo i s professorem W. W. Tomkem, když opouštěl po dlouhém a dlouhém působení stoliči učitelskou, tak to bylo i při poslední slavnosti Vrehlického. Český učenec a básník není ještě rovnovážný s německým. Co vyznamenání čestných i výnosných bylo by již sprchlo na naše vědce a pěvce, kdyby byla náhodou je zrodila německá matka!

Hmotně k oslavě Čechově přispěl jeho nakladatel Topič. Zdaleka již hlásaly obrovské číslice 25. na výkladním skle umístěné nad výstavou veškerých děl Čechových a zejména také všech vydání Písní otroka s datem, kdy které vyšlo a o kolika hodinách, chodcům Ferdinandovy třídy v Praze, že vyšlo 25. vydání těchto Písní právě v den narozenin autorových. Když jsme se tak dívali na ty nádherné vazby, na četná vydání ilustrovaná jeho spisů, maní jsme si vzpomněli na r. 1876. a 77., kdy rukopis humoresek a arabesek Čechových nemohl najíti nakladatele, kdy se rokovalo o jich vydání i v Uměl. Besedě a nechybělo mnoho, aby se byla utvořila jakás „akciová společnost“ na jich vytištění, kterou hlavně doporučoval školní rada Fr. Bartoš. Nemýlíme-li se, měl rukopis zakoupen tehdy knihkupec Fr. A. Urbánek, ale bál se jej vytisknouti, ježto „Básně“ Čechovy jím r. 1874. vydané prý nenašly žádoucího odbytu.

Konečně vykonal nakladatel Jan Otto odvážný čin: odkoupil rukopis a vydal jej r. 1878. pod známým názvem, pod nímž vycházejí právě po druhé, v úpravě opravdu elegantní a obrázkové. Tak tvrdý bývá vstup na kolbiště literární i největším duchům, tak těžce dobývá se první vavřín! A nyní srovnajme s tím nadšené chvalozpěvy a panegyriky, jimiž zasypán byl týž spisovatel po 18 letech! Pro obecnost i autora nejlepší cenu mají ovšem ty, jež se spojily s jakýms takýms rozbořem děl tvůrcoých, jako byla na př. stať Vrchlického v „Nár. Listech.“ Tu teprve uvědomí si čtenář plnou měrou ohromný ten kus práce, který Čech vykonal na poli velkého eposu i drobné písně, romanu i novelly, belletrie i cestopisu. Jak se v té práci zrcadlí česká minulost i život přítomný, zámek i chaloupka, Praha i venkov! Světový ruch doby obráží se v kaleidoskopu Čechovy poesie tak barvitě a účinně, jako intimní vzpomínka nitra. Je Čech, Slovan, idealista, ale má stále napjat zrak i sluch pro všechny duševní zápasy a zápletky současné, pro podzemní dunění příštích bouří i pro hrdinu jejich — dělníka. První stříbro na hlavě naladuje jej melancholicky: zase krok dále od krásné mladosti a hrobu blíž; ale od mládeže a jejích nových snah, tužeb a cest nedovedla ho oddělití žádná léta. Rozumí jí, přeje jí, brání jí.

Při veškerém tom bohatství svého nadání jest Čech neobyčejně nedůvěřivý k sobě, což souvisí se známou skromností jeho a ostychem lidí. Sedm let trvalo, než se dal pohnouti ke knižnímu otisku Zpěvníku Jana Buriana a když posléze k němu svolil, předeslal knize omluvu jejího vydání. Podobně už kolikrát byl žádán, aby Václava Živsu vysvobodil z časopisecké skrytosti a nepřístupnosti a popřál mu samostatnosti knihové. Ale to prý se nestane, dokud ho nepředělá; není s ním spokojen v nynější podobě a snad i hexametrického chodu jej chce zbavit. Ve „Květech“ pohřben odpočívá též Ikarus, Šotek, Snih, Druhý květ, v „Národních Listech“ krásné feuilletony o různých barvách a j. Právem proto se o slavnosti ozvaly hlasy, aby konečně se přikročilo k vydávání sebraných spisů Čechových. S úspěchem se potkaly Sebrané spisy Třebízského, Nerudovy a Jiráskovy, s úspěchem se setkává souborné vydání spisů Vrchlického; co vlastně tedy vadí soubornému vydání spisů Čechových? Vůle spisovatelova, různost nakladatelů či co? Tady by se mělo však nejvíce dbáti přání čtenářstva, tolikrát už a na tak různých místech v Čechách i na Moravě projeveného. Morava sama rozebere polovici nákladu. Jeť povědomo, že jediný knihkupec Barvič v Brně rozprodá každého spisu Čechova přes 600 výtisků.

Slavností Čechovou ve známost a slávu vešlo jinak nepatrné Obříví. Mnozí jistě uvažovali, proč Čech, jenž Prahu tolik miluje a tak ji oslavil

(vzpomeňme jen na jeho odu na Prahu v Ottových Čechách, anebo na Rokycanovu řeč o ní v Žižkovi), jejíž zvonů zvuk večerní tak úchvatně vypsal ve feuilletonu Pražské zvony (viz Rozličnou prosu), na ni tak zanevřel, že se z ní vystěhoval a jak se praví nadobro, an prý se v Obríství již i zakoupil. Bezděky si vzpomínáme, že i Heyduk kdysi z ní prchal a Zeyer ji opustil, ba tomuto že vůbec ovzduší české tak je těžkým, že mívá vstoupiti prý do francouzského klášteřa. Nelze pochybovati, že v Praze rychle se žije, že tu nelze naléztí potřebného klidu, že veřejný život příliš absorbuje mysl a různostranné působení a znepokojování že ubírá času i sil, nehledě ani ke zmíněnému už nechutenství našeho společenského života, o němž před časem známý mecenáš se vyslovil, že ač mnoho světa zkusil, tolik jedu a kalu že nikde nepoznal, co tady. Tot asi vzdaluje Prahy též jemnocitné pěvce naše, a komu tu žiti souzeno, navzdychají se dosti.

Podivuhodným úkazem Čechovy tvorby zůstane též, že se nepokouší v dramatech. Nejedna humoreska, jako na př. Brejle strýce Tomáše, byla by efektní veselohrou, ba autor sám nejednou použil dramatické formy ve svých skladbách. Tázali jsme se kdysi spisovatele po příčině jeho averse k divadlu. Neozvala prý se v něm posud ta struna; počká, až jej nitro připudí k dramatu.

A naše divadlo potřebuje osvěžení, zejména činohra stůně povážlivě. To, co posud pro ně napsáno, jakoby neexistovalo — až na čtyři pět kousků starších. Žádné soustavy, žádného promyšleného střídání neviděti, neoživují se mrtví, nevzpružují živí. Když zemřel Jos. Jiří Kolár, v den jeho pohřbu hrán ballet; že letos před 30 lety poprvé provozován Jeřábkův Služebník, pomínuto stejně jako v opeře den prvního provozování Smetanových Braniborů před 30 lety. To přece už je nejmenší práce, dávatí ten kus v jeho památný den a natisknouti historický údaj v čelo! A přece jak by ta kontuita, to vědomí a spolužití účinkovaly na obecnstvo, o povinné pietě správě k obětovným budovatelům českého repertoiru ani nemluvě. Vévodí francouzská fraška, a to je vždy zle. Stížnosti rostou a množí se — kde je pevná a zkušená ruka řed. Šubrta, aby strhla závoj smutku s truchlící české Musy a vrátila divadlo sobě a národu? A to nejen činohru, nýbrž i operu. Nepřáli bychom si, aby cizinec soudil o české dramatické tvorbě dle repertoiru Národního divadla! Ten zná od Smetany málo, od Dvořáka ještě méně, od ostatních skoro nic. Dvořákův rozkošný Jakobín už leta nesehrán, za to Asrael má již 55 repris. A přece ve Vídni ještě neuveden ve scénu. Kolik původních oper u nás provozováno pětapadesátkrát? Hřimalý musil si malým skandalkem

vybojovati přístup na Nár. Divadlo. Ředitel operního repertoiru jakoby měl nechuť k původní tvorbě, ať je to třeba Smetana nebo Dvořák. Namnoze rozhodují též zpěváci a ti ovšem radši studují cizí kusy, — aby mohli snáze k cizím divadlům. Ředitel Šubrt má příliš dobré srdce, také se mu namnoze podlamuje moc i chuť — a tak nespokojenost klíčí na všech stranách, až se jí dostalo výrazu i na zemském sněmu. Přízeň k divadlu v obecenstvu je však stále veliká, na toto si správa nemůže naříkati. Pořád čítáme o „vyprodaných domech,“ a původní produkce se podněcuje hojnými cenami. Letos na př. je rozepsáno již sedm cen na nejlepší drama nebo veselohru s látkou českou. —

Černovický professor *Wolkan*, o jehož dějinách německé literatury v Čechách a tož o I. svazku jejich, knihopisném, jsme v bývalé „Hlídece Literární“ svým časem podali zprávu, dokončil nyní dílo své. Co jsme tehdy vytýkali na začátku, to lze vytknouti též na konci: strannickost, neobjektivnost, nesprávné praemisse a tedy i nesprávné vývody. Němci se vypisují jako prvobydlitelé země, jakožto kulturodárce její, za Karla IV. vynalézá se už uzavřené území; *Wolkan* utvořil zvláštní školství německé v Čechách a vůbec vše — i zjevnou pravdu historickou — dovede zanačiti tak, aby se vysvědčil bohatý literární život německý v Čechách, na němž Češi byli závislí, jímž se odkojovali a k liter. práci své teprve dostávali. Kulturní povýšenost Němců, inferiorita Čechů — toť tendence knihy a její výsledek. Rozumí se, že mlčeti k ní bylo by neodpustitelným hříchem. I převzaly tehdy obranu ruce nejpopovlanější, professor germanistiky na naší universitě, Dr. V. E. Mourek. Podnikl zevrubnou a všestrannou sekci její, věcnou a svědomitou, a přednesl výsledek její ve dvojí přednášce v Král. Společnosti nauk. Otištěn bude instruktivní rozbor ten, jenž u posluchačů vzbudil neobyčejný zájem, místy též úžas, v Časopise Česk. Musea, jemuž jej redaktor jeho prof. Ant. Truhlář hned získal. Upozornujeme naň již napřed. —

Oblíbený kukátkář moravský, Václ. Kosmák, pomalu proniká do Čech a do pražských salonů. Hlavní o to zásluhu má nepopíratelně telečský jeho nakladatel Emil Šolc.. Nelze totiž zapřít, že při prazvláštním rázu českomoravské vzájemnosti pro Čechy literárně existuje toliko to, co pronikne také přes hranice moravské a zejména do Prahy. To dobře vystihl p. Šolc a vyslal Kosmákova Chrtu a Chlubila v pěkné úpravě na trh pražský. Agitace osobní, aby rozprodal, co vzal v náklad, postarala se o ostatek, a tak se stalo, že letos už nastala potřeba druhého vydání Chrtu. Od loňska jal se Šolc vydávati Kosmákovy spisy souborně a ve stejné úpravě. Prvním svazkem jest obraz ze života Potkalo ji štěstí,

druhým řada povídek *Ženit se, či neženit*, Fotografie z tábora „černých“, Zrcadlo kořalečnickův a Maličkosti; teď došlo na Chřta. Za další, čtvrtý svazek se připravuje *Slečna Eugenie* s ilustracemi od Scheinera, pro niž právo vydavatelské si získal od knihtiskárny benediktinské. Necht' p. Šolc užívá své obratnosti a svých stykův i na dále na Kosmákův prospěch a rozšíření jeho spisů; poslouží tím nepřekonanému vypravovateli našemu i sobě. Snad by spisovatel se podvolil tu i tam přiložit opravnou ruku, aby už žádný spis jeho nestihl podobný osud, jako nedávno Slávu i úpadek pana Jana Kroutila z Drnkálova, jemuž zemský školní úřad zapověděl přístup do školních knihoven, zajisté jen pro mluvu místy příliš realistickou.

O Praze chystá se spis v pěti jazycích, jenž má vypsati její dějiny, život umělecký, literární, společenský, národohospodářský atd., a vůbec podati zevrubný obraz její po každé stránce. Spis pořízen v Praze od domácích, tedy znaleckých per, ale vydán bude v Pešti od známého nakladatele, který již vydal několik takových „průvodců“ měst evropských, podporou městské rady pražské, která na jeho vydání věnovala 1000 zl. Touž městskou radu došla zajímavá zpráva z Kostnice, že totiž hrozí nebezpečí odstranění památníku Husova. I jest úmysl zakoupiti jej a věnovati obci Kostnické s výminkou, že tato vždy bude pečovati o jeho udržení. Není-li to od Kostničanů tak trochu divné jednání, že se nestarají sami udržeti památky, jež jim přivádějí ročně tolik cizinců do města? *Fr. Bláží.*

Z písemnictví charvatského.

J. Malota.

„I z a b r a n e p j e s m e“ Augusta Harambašiče, vydala „Matice Hrvatska.“ Jedním z nejlepších poetů charvatských jest Harambašič. Jeho poesie jest plná a zvučná, nestrojená, neumělkovaná, není pouhou frásí, jest hluboce procítěna. Základní myšlenkou celé sbírky jest láska k Marici a zubožené vlasti. Toť jednoduchý a přece tak rozsáhlý předmět, o němž básník dovede pěti tak dojímavě. Každé téměř slovo, každý verš jakoby tryskal z vaší vlastní duše. Harambašič z převážné části jest básníkem citovým, lyrickým; a zabloudí-li do epiky, velmi snadno poznati, že nepohybuje se v ovzduší sobě vlastním. Radost a žal, láska a štěstí, jež

zachvívají jeho srdcem, vanou k nám z roztomilých jeho plodů. Zvláště pak dojemnými jsou některé cykly: „Jadovanke“ plny bolu nad utlačenou vlastí, „Srca jadi“, „Ružmarinke“, „Idile“, „Nevenke“, dojmají vás svou jednoduhostí a vřelostí. Epické básně: „Liepa Mara“, „Petar Svačić“, „Mučenici“, v nichž oslavuje Petra Zrinského, zdají se, jako by sem zabloudily. Parafraze na „Otče náš“ jest skvostná. Sbirka čítá na 150 pěkných básní.

„Ekvinocij“, drama u četiri prikaze. Napisao Ivo Vojnović, naklada Matice Hrvatske. Již svým dramatem „Psyhe“ spisovatel „Ekvinocija“ (Rovnodennost a zároveň bouře, která při rovnodennosti rádivá), již tehdy stal se miláčkem charvatského obecnstva. Drama toto obdrželo cenu, vypsanou zemí. „Ekvinocij“ jest chvalozpěvem mateřské lásky. Láaska matčina k jedinému synu učinila ji vražednicí svého svůdce, jeho otce, aby svého jedináčka zachránila před pronásledováním. „Božji sud“, národní instituce dalmatská, odsoudí ji k cestě na hrob Spasitelův. Zatím však umírá, puklo jí srdce. Exposice není v prvním aktu ukončena; zasahuje i do druhého, a táž fabula opětuje se v třetím jednání, v němž ovšem byla by na místě. Nejlepším jest třetí jednání. Jednání čtvrté jest proti původní osnově, v níž nešťastná matka beze stopy zmizela, proměněno tak, že básník nechává ji umřítí. Charakteristice hrdin nelze nic vyčítati; jest velmi zdařilá. Zvláště charakter matky, Jela, od počátku až do konce jest důsledným. Jest opravdovou hrdinkou celého dramatu. Vojnovič obzvláště jest velmi obratný při episodách. Před třetí jednání vsunuto symfonické intermezzo, znázorňující hrůzu ekvinokcialní bouře. „Ekvinocij“, jak autor zdařile ukazuje na životu lidském, bouří od počátku až do kulminace, pak se utišuje. „Ekvinocij“ patří mezi nejlepší charvatská dramata. Na ujmu jest mu dubrovnícký dialekt, málo srozumitelný.

„Bez nade.“ Pripoviest iz mostarskoga života. Napisali Osman-Aziz. Poprvé mezi spisovateli „Matice Hrvatské“ objevují se dva vyzna-vači víry prorokovy se společnou prací — pseud. Osman-Aziz — Osman Hadžić a Ivan Miličević. Po rakouské okupaci Bosny a Hercegoviny mohamedané rozdělili se ve dva tábory: liberalní a konservativní. Liberalní tábor pochopil situaci a snažil se ji využítkovati, kdežto konservativní ustavičně se domníval, že sultan „Šváby“ zažene. Konservativec Alaga byl z těchto. Chce se vystěhovati „pod sultana.“ Však odkládá ustavičně. Majetek odprodává, jmění mizí. Za to Omer Efendi používá každé příležitosti, snaže se vžítí v dané poměry. Tyto protilehlé ideje odcizí sobě oba přátely. Proto Alaga své dceři Gjulse, již miluje syn Omerův Hilno, zbraňuje v její lásce, ba násilně provdá ji za jakéhosi Salku, „pravoga muslemína“, oddaného hře a pití. Alaga i Salka na svých potulkách přišli o život, tak že Gjulsa v devatenácti letech stala se vdovou, sirotkem bez otce, bez matky, bez muže — zůstala „bez nade“, bez naděje. Obrazy ze života národního, kterými povídka jest bohata, jsou zvláštní její okrasou. Velmi pěkně a věrně jest vyličen život mostarský. Charakteristika knihy jest lokální nejen co do zvykův, ale i co do jazyka. Idiotismy, ač ke konci přidán slovníček tureckých slov, činí ji nesrozumitelnou.

Knihy činí více dojem řady kreseb, které jsou mezi sebou spojeny a doplňují se.

Ze starších spisovatelů vydala „Matica Hrvatska“ třetí a poslední svazek „Pjesničkih djela“ *Mirka Bogoviće*. Ve svazku tomto jest otištěno jeho první drama „Frankopan“, v němž básník dramaticky podává osud slavného charvatského bana Krsty Frankopana a krutý boj mezi přívrženci Zapolského a Ferdinandovými v Charvatsku. Ač drama patří ke starším výtvorům poesie dramatické, neztratilo ceny do dnešního dne. Udrželo se v charvatském repertoiru. Bylo napsáno již r. 1851. Vedle „Frankopana“ otištěny „izabrane pjesme“ z rozličných básnických děl. (Ljubice, Smilje i kovilje, Domorodni glasi, Vinjage, Slike i prilike, Strjelice.) Ke knize přidána podobizna básníkova s připojeným obšírným životopisem a rozborem básnických jeho děl od Dra. Milivoje Srepelja. Mirko Borović jest znám i v české literatuře. V letech padesátých mnohé jeho novelly uveřejněny v Mikovcově „Lumíru.“ Taktéž „Frankopan“ a „Stjepan“ byly do češtiny přeloženy. Politickým jeho heslem bylo pozoruhodné „labore, non clamore.“

Ve „slavenske knjižnici“, v níž „Matica Hrv.“ vydává nejlepší práce spisovatelů slovanských, dosud toliko ruských, setkáváme se s povídkami *J. N. Potapenka* „Izabrane pripoviesti“ překladem J. Gojtana. Jsou to dvě z četných jeho spisů: „Generalova dcera“ a „Vesnický roman.“ Potapenko svým optimismem a humorem jest dosti oblíbeným spisovatelem ruským. Obšírněji psal o něm J. Mikš v „Osvětě“ str. 777., A. Vrzal v „Hlídce Lit.“ 1894, str. 133. Obě povídky jsou šťastně voleny. Počítají se k nejlepším pracím ducha Potapenkova.

„Za kralja — za dom.“ Historička pripoviest, napisao Josip Eugen Tomić. Dio drugi. Jos. Tomić velmi šťastně kráčí cestou, již svou historickou povídkou ukázal proslulý Šenoa. Prvým dílem povídky „Za kralja — za dom“ velmi pěkně vylíčil domácí poměry za Marie Teresie. Díl druhý, jež „Matica Hrvatská“ vydala letos, neméně dovedně vylíčil dobu oprav císaře Josefa II. a působnost jejich na domácí poměry. Dílu tomuto dal podnázev „Žrtve zablude“ (oběti poblouzení). A právem „Obětmi“ těmi jsou jednak vynikající osoby, jež staly se obětí svých vlastních poblouzení, jednak celý národ, stavší se obětí dobře míněných, avšak nešťastných reform, jež shrnuty v posměšných verších: „Fatalia quatuor C, Corona, Conscriptio, Commisariat, Contributio salutant Te.“ Jak osudnými byly opravy Josefovy pro Charvaty, povídka ukazuje velmi zdařile. Svévolné rušení práv, centralisace, německý úřední jazyk, těžké kontribuce za války turecké, násilnické jednání bána Balaše, toť stručný obsah celé povídky. Poměry veřejné i soukromé doby josefínské našly dobrého tlumočnicka. Přihlížíme-li ke vnitřní stavbě umělecké, dalo by se ledacos vytýkati, jmenovitě ke konci. Míjíme tím nesoustředěnost a rozdrobenost. Povahy jsou ponejvíce důsledné, zvláště pak povaha vlastence Adama hraběte Oršiče. Jak spisovatel v dodatku praví, jest „ustavna borba medju dvorom s jedne, tez Ugriima i Hrvatima s druge strane, historički posve vjerno prikazana.“

Z písemnictví anglického.

A. Koudelka.

Po třech letech dosazen po lordu Tennysonovi v hodnost „poetae laureati“ *Alfred Austin* (mimořádně podotýkám, že Austin jest katolík). Hodnost „korunovaného básníka“ existuje na anglickém dvoře od času Jindřicha III.; tomu, jenž tou hodností byl vyznamenán, říkalo se tehdy „versificator regis,“ i dostával 100 shil. na rok. Zdá se, že hodnost tu měl básník Chaucer, potom Spenser a Ben Jonson, ale není po ruce důkazů, že by byla existovala nějaká dynastie korunovaných poetů, až v r. 1630. Karel I. veřejnou listinou hodnost tu zřídil a spojil s ní roční důchod 100 liber šterlinků a sud vína z ostrovů Kanárských. Ale sud vína nebyl dlouho odváděn. Poslední korunovaní poetové Southey, Wordsworth a Tennyson byli básníky tak pozoruhodnými, že se rozšířilo mínění, jakoby hodnost tu mohl jen opravdu největší ze žijících básníků obdržeti. Původně však tomu tak nebývalo. Korunovaný poeta byl především dvorním básníkem, jehož povinností bylo, oslaviti melodickými verši narození krále nebo prince nebo plakati jejich smrti v imponantních strofách, a přehlédneme-li řadu korunovaných básníků od Karla I, nalezneme v ní sice Drydena, ale v nemalých rozpacích asi by se octl znatel anglické poesie, jenž by nám měl uvést některý verš korunovaných básníků, kteří po Drydenovi až k Southeymu následovali. Tu jsou jména jejich: Shadwill, Jate, Rowe, Eusden, Cibber, Whitehead, Warton a Pye. Warton jako Walter Scott odmítl hodnost tu. Proto po smrti Wartonově r. 1795. navrhoval Gibbon, aby hodnost ta byla zrušena. Nestalo se však tak.

Co se nového „laureata“ týká, jenž má teď asi 60 let, započal svou literární činnost o 18 letech, a dobyl si jména jako dramatický spisovatel, romanopisec a novinářský dopisovatel. V této hodnosti doprovázel pruského krále ve válce r. 1870. Účastnil se též horlivě politiky, drže s Beaconsfieldem. Potom redigoval po 10 let „National Review.“ Napsal tři romany, ale více znám jest svými poetickými plody. První básní jeho byla satira, jež vyšla r. 1861. a nesla nadpis: „Saisona.“ Potom následovala „Lidská tragedie.“ Z nejlepších jeho prací jsou: „Zlatý věk,“ „Leszko levoboček,“ „Savonarol,“ „Kniže Lucifer“ a „Samomluvy.“ Z posledních jeho prací jmenuju: „Zahrada, kterou mám rád“ a „V zahradě Veroniččině.“ V kratších básních rozhodně se mu lépe daří, jeho popisy přírody jsou zvláště dobré a pěkné, vlastenecký pathos je v básních jeho upřímný a forma jeho veskrze elegantní. Nevládne sice takovou maestrií slohovou jako Swinburne, ale půvab jeho poesie zajisté lépe se hodí v ovzduší dvorské nežli tohoto. Arciť první vystoupení Austinovo jako „básníka korunovaného“ nebylo zrovna to nejšťastnější. Jeho verše uveřejněné v „Timesu“ za příležitosti neblahé výpravy Dr. Jamesonovy dýchají až příliš anglickým chauvinismem.

Mnohem lepší jest koncem ledna (u Macmillana & Co.) vydaná báseň jeho „England's Darling“ (Miláček Anglie). Hrdinou jejím jest Alfred Veliký, ten legendární panovník, jenž jest s to, aby nejmocněji se dotkl vlastenecké struny, a to nejlepší, na lyře Austinově. Psána jest v tak zvaném blanc-verši.

Nová díla.

Rozpravy České Akademie. R. IV. Č. 4. *Prof. Dr. Fr. Krejčíl*: Element psychologický. Str. 80.

Elementy ve vědě zove p. spis. neodtažitější, nejjednodušší a nej-povšechnější pojmy, kde analyse zkušenosti nucena se zastaviti a vlastní záhadu vědy té ponechati řešení jinorodému. Jsou to pak ovšem pojmy zásadní a základní, opravdové „prvky,“ tak že se v nich nalézají stopy všech dalších, odvozených. P. spis., známý učenými rozpravami filosofickými, vidí element psychologický v t. ř. počítku (sensaci), jež ovšem různá od pocitu jako něco předchozího. Kolik se tím problému psychologie empirické prospěje, nesnadno říci. Co do staré psychologie nemyslím, že by p. spis. byl od ní tak vzdálen, jak píše. Zde mnoho zavinuje předně forma a stránka methodická, a pak protivníci posledních století, kteří souvislost přerвали, sami však v psychologii velice málo platného vykonali; neumělá, jaksi nevědecká forma pak ve spisech peripatetických ukazuje mnohdy obsah horším nežli skutečně jest.

Avocat Maurice Ajam: La parole en public. Za podklad vzal autor rozdělení lidí myslících dle Charcota na: 1. auditifs, 2. visuels, 3. miteurs. Ačkoliv se vším nelze souhlasiti, poslouží kniha znamenitě učitelům řečnictví, ať již světského, ať duchovního.

Ad. Tanqueray: Synopsis Theologiae dogmaticae specialis ad mentem S. Thomae Aquinatis, hodiernis moribus accommodata. Ve krátkém přehledu věrouky snaží se spisovatel, americký professor, přiměřeně vzdělání žáků, vyložiti podstatu nauky Andělského Učitele. Snaží se vyhověti především potřebám škol a 19. století zvláště.

M. l'abbé C. Piat, professeur à l'Institut catholique de Paris: La Liberté (2. partie). Le Problème. V první části svého díla pojednal spisovatel o historii problému svobody; v této knize snaží se často se zdarem otázku svobody vybaviti z množství sofismat, jimiž ji zahalovali současní deterministé. Studie jest jasná a cenná.

J. A. Dummermuth O. P., sacr. Theol. magister et in collegio Lovaniensi eiusdem Ordinis Stud. reg.: Defensio doctrinae S. Thomae Aq. de praemotione physica seu responsio ad R. P. V. Frius S. J. Polemickým spisem tímto učiněn o otázce „De Auxiliis“ opět značný krok. Spisovatel končí takto: Uved slova papeže Benedikta XIII.: „Laudabiliter hactenus docuistis sententias vestras... Pergite porro Doctoris vestri sancti Thomae opera solo clariora, sine ullo prorsus errore conscripta, quibus Ecclesiam Christi mira eruditione clarificavit, in offenso pede decurrere...“ dodává: Et pergunt thomistae.

M. l'abbé Planeix, missionnaire: Un missionnaire. Vie de M. l'abbé Randaune, supérieur de la Mission diocésaine de Clermont-Ferraud. Kniha zaujímá přední místo mezi spisy podobnými; jest důkladně promyšlena a líčí velmi krásně kariéru kněze.

H. Dunand: Histoire de Jeanne d'Arc. Paris 1895. Kniha psána lehce a pěkně se čte. Autor nepopírá ničeho z nadpřirozeného elementu u hrdinky Orleanské. Spisovatel sám praví, že úmyslem jeho jest vylíčiti fakta ze života hrdinky bez pretencí filosofických a doktrinářských. Jest určena hlavně těm, kteří nehledají zvláštních o předmětu tom vědomostí.

Sbírka vynikajících spisů. IV. Persekuce lidu českého vl. 1869—1873. Napsal *J. Arbes*. Nakl. Dr. Fr. Bačkovský v Praze 1896.

Arbes dle doslechu chová prý přebohatou zásobu látky ke kulturním dějinám obrodu našeho. V této publikaci podává ovšem jen sbírku zpráv jinak známých. Člověku při čtení dokumentů těch jenom jména připomínají, že se všechno to nestalo — v Turecku, nýbrž u nás. Snůška doplňuje dle úmyslu spisovatelova druhé vydání spisu „Pláč koruny České.“

Týž *J. Arbes* podává ve spise „J. E. hr. Fr. Thun“ kritiku úřední činnosti předešlého místodržitele Českého.

Dějiny národa českého v 1000 slovech. Jedny napsal *Jan Vrabec*, druhé *Jan Dolenský*. Nakl. J. R. Vilímek.

Bezpečná hračka, jednak chybami, jednak frasemi se hemžící; p. Dolenský neuměl ani těch 1000 slov něčím chytřejším vyplnit.

Kritická knihovna III. *J. Vorel*: Roman. Kritická studie. Praha-Vinohrady 1895. Nákl. „Rozhledů.“ Str. 63. Cena 36 kr.

První dílo knihovny této „Spisovatelé ve Francii zdomácněli“ (od E. Hennequina) nedošlo nás úplné, jen poslední část, a protož přestáváme na oznámení. Třetí dílo, uvedená studie J. Vorla, jest nám poněkud bližší, než obě předešlá, majíc širší základ. Chce přispěti k pevné theorii romanu, k odstranění pouhých napodobenin u nás. Dle něho „není jiného dělidla pro roman, než způsob jeho vzniku.“ Určitého logického rozdělení však nepodáno, jen o některých referováno. Studie p. Vorlova má touž chybu, jako všechny „moderní“: překypuje učeností historickou, ale postrádá instruktivnosti theoretické — člověk je na konci právě tak chytrý, jako na počátku. Jednotlivé výroky vybízejí často k odporu, p. Vorel je pohroužen v modloslužbu jistých osob, a proto stává se snadno „nekritickým.“

Jinak, ačkoli se směrem „Rozhledů“ ve mnohém nesouhlasíme, třeba dáti pravdě svědectví, že tato kritická knihovna sleduje vážné cíle vědecké, že se snaží seznámiti čtenářstvo s myšlenkovými proudy vzdělaného světa.

Ruska književnost u XVIII. stoljeću. Napisao *V. Jagić*.

Ruská literatura v našem století zaujímá nejen význačné místo mezi literaturami světovými, ale má také nepopíratelný vplyv i na jiné literatury světové. Vzpomeňme sobě na jediný „tolstoismus.“ Literatura ruská vyvíjela se postupně. Začátek její sahá do konce 17. a do počátku 18. století za patriarchy Nikona a později Petra Velikého, kdy v Rusku zavedeny veliké reformy společenské, státní i církevní. Důsledkem těchto reform byly dva mohutné proudy proti sobě bojující — konservativní a liberalní.

A tento boj obou proudů na poli literárním předvádí nám jmenovaná práce slovuťného slavisty Vatroslava Jagiče. Spisovatel snaží se literární zjevy uvéstí ve spojitost s ostatním společenským životem. Století 18. jest začátkem literatury ruské. Znakem této doby jako všude jinde jest imitace. Rusové všude a ve všem napodobovali Francouze. Však čím dále, rozvíjejí se samostatněji. Po Lomonosovu, prvním lyriku dle vzorů francouzských a německých, následoval M. Deržavin, Puškin atd. Rozvoj ruské literatury jest neobyčejně rychlý, však s organickou postupností. Ačkoliv ruská literatura v 18. stol. neodchýlila se celkem od vzorů cizích, tož přece pozorovati lze nenáhlý přechod k samostatnosti. Deržavin daleko vyniká nad Lomonosova, Ozerov jest mnohem srdečnějším a přirozenějším nežli předchůdcové jeho Sumarokov a Knjaznanin. Verš jest o mnoho dokonalejší. Karamzin zdokonaluje ruský sloh, zaměňuje mnohomluvnou bombastickou prosu za jazyk prostý, národní. Dmitrijev totéž podniká v poesii. S koncem století nekončí se pokrok v literatuře. Za pokročilejšími přicházejí ještě pokročilejší, národnější, samostatnější. Za Fon-Vizinem následuje Gribojedov a Gogol, za Hemnicerem Krylov, za Dmitrijevem Baťuškov a Žukovski, po nich Puškin, Lermontov, Turgeněv, Gončarov a Tolstoj. Století 18., o němž slovuťný spisovatel velmi pěkně pojednal, jest základem ruské literatury.

Urbánkův kalendář českých hudebníků. R. XIV. obsahuje kromě obyčejných částí životopisy a podobizny J. Zajce, Fr. Kuhače a Vatr. Lisinského, dále praktickou stať Knittlovu o hudebních nástrojích a hojně zprávy ze společností hudebních.

Šaškova Moravská Bibliotheka. Red. prof. Fr. Dlouhý. Dílo 58. Ptactvo v názorech, pověrách a zvycích lidu českého. Sebral J. Košťál. Velké Meziříčí. Díl I. a II.

Znamý velepilný sběratel podává tu bohatou sbírku lidových názorův o ptactvu, spořádanou dle druhů ptactva.

Historickou část **Úplného místopisného slovníka království Českého** (nakl. Bursík a Kohout v Praze, seš. po 30 kr.) převzal osvědčený odborník *August Sedláček*, tak že můžeme očekávati dílo zdárné a spolehlivé.

Dopisy Smetanovy. Vydal *Dr. K. Teige* v Praze 1896. Nakl. Fr. A. Urbánek. Str. 157.

Zasloužilý kritik hudební, nedávno zesnulý, vybral tu 64 významných dopisů Smetanových k různým čelným osobnostem ve světě hudebním. Nejasné narážky pod čarou vysvětleny.

Nejen ctitele Smetanovy, nýbrž každého přítele české hudby bude sbírka zajímati; je také v nejedné příčině velmi poučná.

Radoslav Lopašić: Oko Kupe i Korane, místopisné a dějepisné črty; doplnil E. Laszovski, vydala Matice Charvatská. Lopašić, předčasně zemřelý (25. března 1893), byl nadaným žákem Kukuljevičovým a mnil provéstí myšlenku svého učitele, napsati dějiny všech charvatských a bosenských hradů. Již r. 1890. vydal první svazek, v němž velmi pěkně

vyličil: „Bihać i bihaćka Krajina.“ Přítomný svazek, v němž popisuje dějiny kraje a hradův „okolo Kupy a Korany,“ nepodařilo se mu dokončiti. Úmysl jeho provedl E. Laszovski, adjunkt zemského archivu charvatského, jenž kráčí šlépějemi Lopašičovými, vytknuv sobě týž cíl. V úvodním článku „Krajevi oko Kupe i Korane do pod Petrovu goru“ podává zeměpisné a statistické črty o kraji, jakož i krátký nástin dějin tureckých vpádů do tohoto kraje. Kniha popisuje 25 hradů. Dílo pilné, svědomité, osvětlující mnohé temné a neznámé dějiny kraje „oko Kupe i Korane.“ V čele knihy umístěn obšírný (24 stran) a vřele psaný životopis „Uspomeni Radoslava Lopašiče,“ v němž vyličeno Lopašičovo mládí, jeho literární činnost a pozůstalost po smrti, která obsahuje 110 silných svazků.

Naše nebo. Crtice iz astronomie. Napisao *O. Kučera*, izdala Matica Hrvatska. Objemná kniha o 430 stranách popisuje divy vesmíru, které vyčísti lze z nebeské klenby pouhým okem a pomocí těch nejlepších přístrojů hvězdářských. Lehkým, nedoktrinářským, každému jen trochu sečtělému přístupným slohem popisuje „naše noční nebe“ v rozličných dobách ročních, vypravuje o novověké hvězdárně, o jejím zařízení, o pracích v ní. Obšírně pak pojednává o hvězdárně Lickově na Mount Hamiltonu v Kalifornii a o nové papežské hvězdárně Vatikánské, založené Leonem XIII. Vypravuje, jak měří se astronomické dálky, o souladu všehomíra, o slunci, o měsíci, Marsu, o největších planetách a končí výletem do světa stálic. K vůli názornosti vloženo do textu 142 obrazův a 4 zvláštní přílohy. Je to kniha velmi cenná. Vydala ji Matice Charvatská mezi svými podíly, jichž jest devět za nepatrný příspěvek členský zl.

Naselje, zbirka pričica, putnih beležaka i drugih kraćih sastava od *M. Gj. Miličeviće*. V „Naselju“ podává spisovatel 13 obrázků ze života srbského. Ceny literární svou technikou nemají, za to však v mnohém přispívají ku poznání srbského lidu. Miličević jest dobrým fotografem srbských sedláků, vesnických stařešin, venkovských učitelův. Obrázky jsou přirozené, nehledané.

Moderní knihy. *L. Couperus*: Osud. (Noodlot). Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1896. Str. 204. Cena 84 kr.

Mají se rádi, jsou skoro zasnoubeni, ale on má u sebe přítele, cizopasníka, který boje se, aby nepozbyl dobrého bydla, a ještě z mnohých jiných nepovědomých pudů strojí pikle proti sňatku. Konečně si milenci mohou přece vysvětliti nedorozumění ústně. Nemoderní by bylo, kdyby tedy nyní se spolu vzali. Moderní však jest, že si pohovoří o tom „hnusném životě,“ ač ho snad ani nezkusili, aspoň ona ne, a pak — nemohouce prý býti šťastni — se otráví; toto ostatně bývalo i v nemoderních povídkách.

Mistrovsky vyličěn přítel Bertie, slaboch, neschopný postavit se na své nohy, dobývati si živobytí; čtouce jeho hovory zrovna cítíte tu línou zbabělost, tu mrtvou hnilobu povahy jeho, jak vše svádí na „osud.“ Ale ostatek, zvláště ten konec, nestojí za mnoho, pan překladatel, jemuž za nesnadnou a zdařilou práci všechna čest, autora svého trochu přechválil. — Kniha hodí se jen vzdělanějším čtenářům.

Přástky. Prostonárodní zvyk z Moravy. Dle skutečnosti napsal *Fr. S. Procházka*. Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1896. Str. 32.

Nářečím i obsahem zobrazuje knížečka dosti dobře ony milé a veselé večery, kdy se scházívaly na přástky. Některá nedopatření v přepise nejsou jen chyby tiskové. Neshoduje se však se skutečností, že spis. vpletl do přástek tolik erotiky; v té míře to zvykem venkova není, to jest již „kulturní.“

Dle obálky vydal k písním skladby té K. Weis nápěvy a průvod; po ruce toho nemáme, p. nakladatel nám poslal jen text.

Co život opomíjí. Napsal *Josef K. Šlejhar*. V Praze 1896. Nakl. E. Beaufort. Str. 415. Cena 1 zl. 50 kr.

První Šlejharovy práce doprovázeny od přátel jeho chválou velice upřílišenou. Zcela zřejmé nadání jeho, které ve mnohých částech skvěle se osvědčuje, vychváleno tak, že nebylo dle toho očekávati leč nějaký meteor české povídky. Pan spis. za to asi nemohl, ale i tak, myslím, jeho rozvoji to neprospělo. Umělecké vyznání jeho, jež knize předeslal, jest osobně upřímné, věcně však namnoze bludné. Vždyť je zcela správně, že umělec píše dle vnitřní potřeby, ne z vnějších ohledův, ale zdali to, co napíše, jest umělecké, jest jiná. Práce Šlejharovy, jichž tu několik souborně uveřejněno, obsahují mnohé zdařilé podrobnosti v pozorování i v jemném vystižení. Vroucí cit prohřívá vypravování jeho, ale právě on svádí jej k výstředním nadsázkám, k jednostrannosti neumělecké a k jednotvárnosti, že nelze mnohdy dále čísti. Slohové i dějové obraty jsou někdy násilné neb začátečnické. Divnou náhodou si p. spis. i na tom zakládá.

Čítárna Švandy Dudáka. I. *Ignát Herrmann*: Páté přes deváté. Nakl. F. Topič v Praze 1895. Str. 284.

Slušná řada drobných obrázků ze života městského, vlastně z ne-nápadných výjevů jeho. I ty kresby jsou klidné, nebouřlivé, skoro všední; činěna z toho spisovatelí výtka, možná snad, že některý námět nestál za to, býti zvětšen, avšak výraznosti a soucitu práce Herrmannovy nepostrádají. Je to snad jakási prostřednost povah, které tu vystupují, ale i ty budí svůj zájem. Sečtější čtenářstvo rádo sbírku uvítá

Zábavy večerní. Red. Fr. Pohunek. Dílo 94. Z našeho venkova. Povídky a obrázky. Napsala *L. Grossmannová-Brodská*. Č. II. Nakl. Cyrillo-Methodějská tiskárna v Praze 1895. Str. 73. Cena 25 kr.

Tři mravoučné povídky, v nichž láska hraje prim. Obzor jejich jest uzoučký, naivní, barvy dosti ostré. Pohnutlivostí svou budou se lidu líbiti, ceny však mnoho nemají, alespoň ne té, jaké po spisech lidových žádáme; je to vše příliš povrchní.

Dílo 95. Konec písně. Napsal *Oldřich V. Seykora*. 1896. Str. 201. Cena 60 kr.

Pestrý, snad až trochu roztráštěný obrázek z vlasteneckého venkova. Jeden takový vlastenec, upřímný a obětovný, přišel na mizinu. Hlavní věřitel chtěl jeho dceru, která ho nechtěla. Známi vlastenci v Praze, kteří

ubožáka k výlohám mívali, neznají ho již. Tu ujme se ho lékař Vítek, jenž u nich jednou v hostinci přenocoval, ujme se ho s pomocí přítelovou. Myslí, že Mařenka, „krása krás,“ jak ji spis. nazývá, bude jeho, zatím však otrávena od vlastní matky, která jí v roztržitosti podala nepravého léku. „Sklamání jest nejsmutnějším koncem písně života,“ míní p. spis.

Povídka chce býti poučná, v náboženství i ve vlastenectví prospěšná, ale je tak nepřirozeně, tak neobratně sestavena, že jsem už dávno chatrnější práce nečetl. Dokladů by bylo až příliš mnoho.

Ottova Laciná knihovna národní. Č. 133. *Bohdan Kaminský: Nocturno.* V Praze roku ? Str. 260.

Podřízený úředník Dolejš lípí na zpěvačce druhého řádu, která má živiti lenošnou matku a zhýralého bratra. Najde si dosti dobrodružství na to, ale konečně přece je poslední obětí Dolejš: zpronevěření. Ona zatím vplynula šťastně do přístavu baronství.

Povídka podává dosti význačný úryvek ze života našeho velko- i malo-městského, sceny z divadelní společnosti, ze života povalečných vydrhiduchův atd. Ale ton její je tak klidný, tak skoro něžný, že bys ani netušil, o jaké existenci tu jde. Ten Dolejš, nadaný hudebník, ale jak tak se úřadem protloukající, je sice nešťasten v tenatech nesmyslné lásky, ale soustrast sotva komu vyloudí. Hlubšího jádra povídka nemá; sectelejší čtenáře bude snad zajímati.

Č. 134. *J. Konrád: Sázkavské vlny.* V Praze roku ? Str. 393.

Dvě novelly, „Obětovaní“ a „Na řece a na potoce“ se stejným motivem závěrečným: samovražda podniknutá na zachránění tam rodiny z bídy, zde manžela z cizoložství a nespokojenosti. Zevnější příběh jest napínavý, duševné pochody vedeny násilně, zvláště v hrdince druhé povídky. Spis. miluje ostré tony. Umělecké ceny povídky tyto nemají, mravní také ne.

Romanová knihovna Světozora. Sv. 38. *Enrico Castelnovo: Nešťastník.* Přeložil *Václav Hanus.* V Praze 1895. Nakl. F. Šimáček. Str. 224. Cena 56 kr.

Nešťastník — slaboch, kterého tchyně, nevěrná žena a dcera jí podobná zničily nejen v postupu podřízeného úředníka, nýbrž i v živobytí samém. Ostal mu jediný pudl, až oba sestárli k smrti.

Spis. má dost práce, aby svého „nešťastníka“ ve vši jeho slabosti a zbabělosti učinil trochu pochopitelným. Jinak vypravuje živě, ilustruje sytými barvami; část středních společenských poměrů vlašských vystižena tu dosti význačně. Obsahem hodí se kniha jen dospělým čtenářům.

Ilustrované romany a povídky pro lid. Poslední Mohykan. Roman *J. F. Coopera.* Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1896. Str. 416.

V území kolem New-Yorku byl kmen Mohykanů. Příběh náš udál prý se 1757, za války mezi Francií a Anglií. Anglický velitel jedné tvrze nucen ji vykliditi, na cestě upadnou dvě dcery jeho do zajetí divochů. Dalším obsahem romanu jest líčení pokusův, učiněných o osvobození jejich. V to vpleten milostný poměr. Jedna z dcer přece zahyne. Pomocník bělochů, poslední Mohykan, vezme taktéž za své.

Je to čtení napínavé, ale dosti namáhavé, neboť ve směsici jmen těžko se vyznati. Líčení domorodců jsou zajímavá, jako vůbec kniha bude zajímati jakožto kuriosita již pro název svůj.

Levné svazky novel. Č. 56. *Mary E. Wilkins*: Dvě detektivní novely. (Dlouhé paže. — Vražda v Jexském Dvorci.) Přeložil *O. S. Vetti*. Nakl. F. Šimáček v Praze 1895.

Volba povídek těch byla rozhodně zdárná. Čtou se sice namáhavě a napínavě, ale přinášejí trochu rozmanitosti a jsou samy o sobě duchaplné. Obsahu ovšem stručně uvésti nelze. Závadného není v povídkách nic.

Č. 58. *Xaver Sandor-Gjalski*: Notturmo. Přeložila *A. Beranová-Chejnická*.

Gjalski ve svém „Notturmu,“ jež vyšlo ve sbírce „Male pripoviesti,“ předvádí nám živel okultistický a telepathický. Luciovi Ranjičičovi následkem autosugesce zjevovala se jeho zemřelá choť, již vroucně miloval. O reelnosti zjevů těch byl přesvědčen. Vždyť sama utrhla mu růži, zapsala po smrti do svého alba citat z Puškina. Hypnosou byl sice u Charcota v Paříži vyléčen. V hypnose poručili mu, aby na vše zapomněl. Věc se zdařila. Lucio zapomněl na svůj záhrobní roman. Bol však nad ztrátou choti mu zůstal a přivedl ho k samovraždě.

Překlad až na nepatrné poklesky jest správný a pěkný. Podotýkáme toliko, že „Notturmo“ sotva se hodí pro svůj filosofický ráz do „Levných svazků novel.“ Tyto jsou přece určeny pro nejširší vrstvy, které „Notturmu,“ ač velmi pěkné, všude neporozumí.

Č. 59. *Enrico Castelnuovo*: Démantový prsten. Roman mé matičky. Přeložila *J. B. Koppová*.

1. Zehudlý mladík nucen v nevlídné boudě vetešnické zastaviti prsten. Zatvrzelá jinak dcera vetešnickova pohnuta tím k soucitu. Ale mladík brzy prstenu již nepotřeboval... — Povídka velmi pěkná.

2. Matička záhy zemřela. Dcera z jistých okolností soudila, že mezi matkou a otcem, či lépe jeho příbuznými bylo jakési napjetí. Vysvětlení podají nalezené listy zamilovaného malíře. — Povídka není bez zajímavosti, ale je to přece jen hračka, nic hlubšího.

Sešit hodí se sečtějšímu obecnstvu.

Knihovna „Besed lidu.“ Č. 37. *Enrico Castelnuovo*: Tereziny vlasy. Přeložila *J. B. Koppová*. Nakl. J. Otto v Praze.

Dlouho se zdráhala obětovati krásné vlasy bídě rodičův, až konečně přece. Vzdálený milý dlouho se nevrací, až ji konečně zastane s krátkými vlasy, nemocnou. Přes to však jí ostane věren. — Povídka čte se pěkně.

Č. 48. *L. Babić*: Novella bez titulu. Z charvatského přeložil *Karel Schulz*.

Velmi pěkná, dojemná povídka z nadšených dob probuzení charvatského, z doby Illyrismu Gajova. Povídka vzata z knihy Šandora Gjalského (pseud.) „Tri pripoviesti bez naslova“: Lid charvatský v bouřlivém roku

ochotně obětoval vše, majetek i život pod banem Jelačicem na pokoření maďarské revoluce. Za doby absolutismu Bachova tato oddanost k zeměpánu považována za přestupek. Otec Maruščin (v originalu jmenuje se Magda) byl praporečnickem dobrovolnického sboru. Od Maďarů byl zajat a oběšen. Dcera pak za hrůzovlády Bachovy za to zmrskána metlou. Děj povídky objímá léta 1848—1855. Velmi účinně zobrazena v ní tato doba. Škoda jen, že našla tak neobratného překladatele. Četná místa úplně vypuštěna, jiná pak zkomolena, tak že dovidáme se zcela něco jiného nežli v originalu. Míst, jež nesprávně přeložena, pro množství jich nemožno ani uvésti. Uvádíme jen toto: farář v nadšení cituje slova písně „Oj Hrvati“ dle „Hej Slované“: „Jezika dar dade nam Bog, Bog naš gromoviti, nesmije nam nitko ovo blago ugrabiti.“ Místo aby p. překladatel citoval známá slova: „Jazyka dar svěřil nám Bůh, Bůh náš hromovládny...“ překládá volně: „Jazyk, to dar Boží, Bůh náš hromovládny svěřil nám jej, nikdo tedy nesmí nám toho pokladu bráti,“ a hned na to uvádí znění dvou strof téže písně charvatsky, jichž v originalu není. Ostatně to by nebyl tak veliký poklesek. Jsou mnohé jiné horší. Na př. místo: „Dcerky ani si nevšiml“ čteme: „Dcerka nemohla tomu rozuměti.“ „Kotarski predstojnik“ překládá jednou „okresní starosta,“ jindy „soudce“ a ještě jinak.

Slovem, překlad nikterak nevyhovuje a ducha charvatského nevytahuje. Jsme radou p. překladateli, aby buď překládal, až se charvatsky naučí, neb aby toho vůbec nechal.

Mše F-Dur pro smíšený sbor a varhany. Složil *Fr. Pícka*. Op. 17. Cena part. a hl. 5 k. Nakl. Fr. Urbánek v Praze.

Mše tato v čistě církevním slohu pracovaná, budiž doporučena se-
evičenějším kůrům, které mají dobrého varhaníka. Pěkná a vděčná skladba
ta zaslouží opravdu, aby na našich kůrech zdomácněla.

Starosvětské písničky. Na slova J. V. Sládka pro nižší hlas s průvodem klavíru
složil *Josef Nešvera*. Op. 64. Řada III. Nakl. týž. Cena 4 k.

Velmi plodný p. skladatel i v drobotinách popěvků vede si zdárně.
Melodická i harmonická charakteristika s prostředky ne právě nejbohatšími
ani nehledanými jest velmi případná.

Řada tato obsahuje 12 úplných textův hudebně zpracovaných ve slohu,
jak zmíněno, snadném. Veselá nálada převládá. — Vítaná sbírka pro
domácnost i zábavu spolkovou.

Slavnostní průvod ze Smetanových skladeb. Pro piano na 2 ruce upravil
M. Anger. Nákl. vlastním. Cena 6 k.

Na památku 300. provedení „Prodané nevěsty“ upravil p. kapelník
Nár. divadla průvod ten, poskytnuv jím zručnějším pianistům čísla velmi
vděčného. Znamé motivy ozývají se tu v nové, z pravidla lepší úpravě.
Celkové sestavení jest velmi efektní.

Časopisy.

Naše časopisy. Píše *Fr. Holeček*. I. Osvěta.

Žijeme v době „revues.“ Každý národ a v něm každá strana, ať již politická, ať literární má svou literární, politickou a socialní revue. Ba, v poslední době vznikají i revues mezinárodní, na př. portugalsko-francouzsko-španělsko-německá „Arte,“ rivista international, a anglicko-francouzsko-německá „Cosmopolis.“ A ani náš národ nestojí za ostatními v tomto ohledu. Máme teď pět revues, z nichž čtyři povstaly od r. 1890. Místo přední jak stáří tak i bez odporu obsahem dosud zaujímala „Osvěta.“ Jak teď bude s předáctvím, nechci a nebudu rozhodovati, neboť to jest věci osobního mínění jednotlivců. Myslím, že každá z nich jest oprávněna k životu a každá z nich ve směru tom, v jakém se bere, může a má vykonati mnoho pro byt a rozvoj kulturní našeho národa. Pokud ovšem revues v poslední době vzniklé vyplní úkol si vytknutý, o tom nelze dnes s naprostou jistotou ještě souditi, za to však můžeme o nejstarší naší revue „Osvětě“ říci zcela správně, že úkolu, jež si vytkla před 25 lety, dostála úplně. Směr, jímž se brala a jak se samo sebou rozumí, bráti bude i dále, jest směr „vytrvalé snahy národního sebezachování.“ Odtud její ráz speciálně český, jak může každý poznati v každém ročníku i v právě uplynulém, pětadvacátém. Směru úplně národního, podle mého mínění, nelze ještě dnes opustiti. Jsme sice už tak daleko, že nám nikdo jazyk náš nevyrvé, ale bylo by chybou mysliti, že boj náš jazykový jest již dobojován a vybojován. V tom ohledu nemohu přisvědčiti třeba mínění „České Moderny,“ nýbrž musím souhlasiti se sl. El. Krásnohorskou; neboť dnes skutečně urputněji ještě než kdy jindy vede se boj národnostní v tak zvaném uzavřeném území v Čechách i na Moravě a ve Slezsku. Nemohu uvěřiti ani slovům mladé generace německé, německé Moderny. Zdají se mi býti neupřímná; neboť leckdy v nestřeženém okamžiku vyklouzne i zástupcům německé Moderny ledacos, co zní jinak než pyšné hlásání: nedbáme předsudků národnostních. Připomínám jen vídeňskou „Zeit,“ jež v prospektu výslovně dí: „Jsme jediný publicistický organ v Rakousku... jenž nezná předsudků národních...“ a přece v č. 68. str. 47. nemile dotýká se jí, že vidí v řadách Francouzů (v referatu o mezinárodní revue „Cosmopolis,“ v níž uveřejnil Brandes francouzsky psanou stat „Othello“) J. Brandesa. Prý přes danský jeho původ vždy za Němce jej pokládají a v němčině prý by stat jeho rozhodně více působila, a vyčítají mu germanismy. Tableau!

To jen mimochodem. Jisto jest, že „Osvěta“ způsobila u nás velice mnoho dobrého, a že zakladatel a posavadní její redaktor V. Vlček má velikou zásluhu o pozvednutí a rozkvět naší literatury vědecké i umělecké už tím, že ji založil a vedl až do dnešní doby v duchu jednotném, vždy českém a staral se o to, aby čestně repraesentovala vždy kulturní snahy naše. Kdo ví, jak těžko býti u nás redaktorem, zvláště v dobách dřívějších, řekne jistě, prohlédne-li pětadvacet těch ročníkův „Osvěty“: všechna čest redaktorské péči p. Vlčka. A myslím, že bylo by velice zajímavé,

kdyby uveřejnil p. Vlček paměti své za posledních 25 let, neboť poznali bychom všichni, jak s mnohými a mnohými autory na práci jejich činně se účastnil, rozvrhy psal, děje osnoval atd. Mohl bych ledacos prozraditi, ale nechci býti indiskretním.

„Osvěta“ pokládá se za revue konservativní, a právem. Řekl mi sice nedávno p. Vlček, že „Osvětu“ nedělá on, ale lidé, kteří do ní práce své ukládají, a proto že nikdo nemůže říci, že by chtěl strnouti na jistém stanovisku; kdo dá mu práci, ať kdokoliv, jež stojí za vytištění, přijme a uveřejní. Ano, ale jisto jest, že ponese do „Osvěty“ práce své jen ti, kteří s dosavadním směrem jejím souhlasí, a rovněž sám p. Vlček bude žádati o práce jen ty spisovatele, jichž směr literární je souhlasný se směrem „Osvěty.“ To ovšem není nikterak nectí. Proč by neměla a nemohla býti „Osvěta“ revue konservativní? Vždyť ctihodná „Revue de deux mondes“ nijak se za to nestydí a vzbuzuje všude respekt. „Osvěty“ je třeba, jako každé jiné revue, třeba nejmodernější, ba řeknu, spíše než těch. Do ní nechť pracují i dále síly osvědčené, vyzrálé; v ní ať ukládá se to, co má se konservovati. Tak rozumím slovu literárně konservativní. A že to nejsou nijak nejmodernější výstřelky umění, rozumí se samo sebou. Mladé, kvasící talenty, ti, již hledají své cesty, zaběhnou leckdy na scestí a musí se pak vrátiti. Těm a podobným, abych tak řekl, pokusům v umění, době předpravné a přípravné nových sil, služte časopisy s vignetou třeba moderní. Tím však nechci klásti tyto jaksi na nižší místo. Jest jich rovněž nutně třeba. Avšak musí se uznati, že při vyhledávání nových cest, při klíčení nového umění vypučí také ledacos, co je málo umělecké, co je pouze modní a proto nehodí se do časopisu, v němž se má uchovati to, co má cenu. Týž však časopis, v našem ohledu „Osvěta“, nesmí zase strnouti, nýbrž otevřítí brány své i novému směru literárnímu, jakmile vybral se z doby kvasu, jakmile vyzul, abych tak řekl, dětské střežičky, a stojí na prahu síly a mužnosti. Tak představuji si pokrok revue konservativní a myslím, že souhlasiti bude se mnou mnohý. Tak na př. moderní drama německé stojí právě na prahu let mužných. Prodělalo svou Sturm- und Drangperiodu a slibuje mnoho. Noví lidé stojí tu již volně a pevně, začíná práce vážná, jak nedávno konstatoval Max Halbe. Nuže, nechť otevře „Osvěta“ listy své statím třeba o německém moderním umění. Konečně „Osvěta“ je volna tak učiniti, pokud mluvil jsem o tom s jejím chefredaktorem. Nuže, teď jen řádného referenta! To uvádím jen jako příklad, jak představuji si možný pokrok revue konservativní. V tom smyslu není „konservativní“ příznak ztrnulosti, ale právě síly a jistého pokroku. Tolik všeobecně.

Co pak týká se obsahu ročníku právě minulého, jubilejního, tož nutno konstatovati, že je rozhodně lepší po stránce vědecké a literární než po stránce poetické a belletristické. Neobyčejně zajímala mne s nevšední znalostí a pílí o pietě svědčící psaná studie *K. Jirečka* o P. J. Šafaříkovi mezi Jihoslovany. Na pohled je vše rozkouskováno, ale čtete, a máte na konec před sebou pěkný obraz Šafaříkův. Rovněž *Kalina* studie o *Zolovi* je pěkná. Kalina hledí na něho především se stanoviska morálního, a tu právem úsudek jeho zní přísně. A přece

vzbudila právě tato proti Zolovi psaná studie mezi mnohými z nás neprávem nelibost. Slova ironicky psaná — tak rozumí jim každý, kdo studii přečte — brala se doopravdy a hrr! na vrahy! Tím si jen škodíme a od sebe odpuzujeme. Zajímavé jsou též vzpomínky barona Helferta z roku 1848.: Veliká reforma studií. Svižně napsal J. Šmaha črtu svou z cesty: Na divadlo ani pomyslit. Ve článku: Domněnky a pravda o Jungmannovi,“ vykládá † pí. Červinková-Riegrová, pokud měl Jungmann účastenství při sepsání: „Počátků českého básnictví, obzvláště prosodie,“ jež vydali anonymně Palacký se Šafaříkem, a brání Jungmanna proti p. prof. Královi, jenž obvinil Jungmanna, že užil těchto dvou mladých lidí na výpad proti Dobrovskému.

Toužámského historicko-politické rozhledy čtou se pěkně, ale vynikají spíše šířkou než hloubkou. Osvědčení odborníci *Dr. Č. Zíbrt* a *F. A. Šubrt* píší důkladně o Národopisné výstavě. „Sázavský klášter za doby rotuanské“ je pěkná stať *F. J. Lehnery*. *J. Hrubý* píše vřele o zesnulém carovi ruském ve stati: „Car Mirotvorce.“ *R. Tyršová*, *Knittl*, *L. Čech*, *Mikš* atd. referují o umění výtvarném, o belletrii a poesii, o hudbě atd.

Ve zprávách hospodářských, socialních, sněmovních, bylo by si přáti více kritického ducha. To prosté konstatování fakt mnoho neznačí a páchne novinářstvím. „České rovy“ zmiňují se o mnohém zbytečně. O takových lokálních celebritách ať píší listy krajinské, místní, což konečně také činí. Zajímavá je studie *El. Krásnohorské*: „České básnictví posledních dvou desetiletí“ ne sice pro to, co praví, ale jak praví. Tu viděti dobře rozdíl kritiky starší a kritiky moderní. Všechna čest sl. Krásnohorské, vážím si jí pro její neohroženost, přímost a otevřenost, souhlasím s mnohým, co praví v úvodu, ale způsob, jímž kritisuje Nerudu, Heyduka, Čecha a Vrchlického, nám, odchovancům moderních kritiků, se nelíbí rozhodně. Nejsou studie ty ucelené. Praví sice, že líčí jen hlavními rysy, ale zdá se mi, že jsou příliš mlhavě, nejistě všichni charakterisováni. Zdá se mi vše děláno jako na objednávku. Prohloubení nahraženo pochvalnými frasemi. Však není místa děle se o tom rozepisovati.

Poesií přispěli: *Krásnohorská*, *Heyduk*, *Vrchlický*, *Mužik*, z *Čenkova*, *Kalus*, *Leubner* atd. — Z prací belletristických vyniká délkou *Klostermannův* roman: „Hostinný dům,“ roman to čistě dějový, epický, staršího rázu, jenž mladší generaci nebude pro mnohé příčiny nijak chutnat. Škoda pana *Klostermanna*; čekal jsem svého času více. Pěkná je horská idylka: „U tkalců“ od *J. V. z Finberka* a „Sníh“ od *Preissové*. Feuilletonisticky je psán *Jarkovského*: „Ples na Oceáně.“

Celkem však řečeno, zasluhuje „Osvěta“ plnou měrou podpory pro ráz svůj speciálně český a pro snahy své umělecké. Nechť plní jen dále úkol, jež si vytkla, jako činila dosud.

II. Moderní Revue pro literaturu, umění a život. Red. a vyd. *A. Procházka*.

Všimněme si teď, když promluvili jsme o revue naší konservativní, revue, jež vystoupila loni za tím účelem, aby soustředila mladé hnutí v české literatuře, t. j. hnutí nejmodernější. Přehlédneme-li jen seznam statí, jež v ní byly uveřejněny, vidíme hned, že jde těm, kdož za „Mod.

Revue“ stojí, předem o to, aby seznámila kruh svého čtenářstva s moderními autory cizími; toť ovšem přirozeno, uvážíme-li, že duší „Mod. revue“ jsou pp. Karásek a Procházka, kteří tak nemilosrdně káceli bohy našeho literárního Parnassu. Chtějí, aby šel literární život náš stejným tempem se životem v cizině. Chtějí, abychom i my mohli počítati se mezi národy vysoké kultury. Jen ovšem zdá se mi, že přece jen nerozlišují správně slova „moderní“ od slova „modní.“ Seznamovati národ náš a vůbec každý s tím, co objevilo se u národa jiného posléze a co má tam třeba vignettu „moderní,“ má v sobě nebezpečí, že importuje se ledacos, co ani doma nemá trvání než jednu, dvě literární saisony. A pak, s našeho stanoviska, jde především o mravnost. Takovým „Nevíňátkům,“ jako Morcasovo v minulém ročníku, musíme říci: apage! neboť není věru taková četba dobrá k vytríbení uměleckého ducha, ale k něčemu jinému. To tak ve „Vějíři.“ Jsem dalek toho, abych kázal pruderii; vímť, že svět není klášterní celou, ale jsou přece jisté meze. Ostatně zdá se mi, že letošší ročník je mírnější než loňský. Ovšem páni z „Mod. revue“ mají heslo: umění pro umění, umění za každou cenu, umění vysoké, aristokratické. Tedy nechtějí, abych tak řekl, verbovati pod svůj prapor široké vrstvy; právě naopak uznání, potlesk davů je děsí; ba jdou v této nenávisti vůči „stádu“ až příliš daleko. Jdou v tom ohledu za Nietzsche, jehož kult k nám zavádějí. Nechci upříti jim proto hned právo k bytí, neboť myslím, že čtenáři „Moderní revue“ sami dovedou rozlišiti plevy od zrní; ale bylo by mi líto, kdyby skutečně, jak bojí se p. Krejčí (v „Rozhledech“ a v „Die Zeit“) mladší generace šla úplně za ním. Ostatně je ten strach tuším zbytečným, a sami vůdcové této frakce literární poznají, že neměli ve všem pravdu. Dnes jsou mladí, bouří, boří, sní se Stendhalem třeba jen o dvou duších, jež by jim porozuměli, ale zapominají, že Stendhal neřekl to upřímně, nýbrž až jaksi z nutnosti. A tak to činí ostatní též. Proč by se jinak horšili na to „blbé stádo,“ že jim nerozumí, kdyby šlo jim doopravdy jen o jednu, dvě rozumějící duše? Ale což! Nietzsche, Stirner atd. jsou v ústech, ale vím, že jinak jsou dobří, nadaní, mladí lidé, trochu snad exaltovaní v názorech svých, jež pronášejí, že by mohl si člověk mysliti Bůh ví co, ale doufám, že zdravý rozum, jež přece mají a bystrý úsudek, jež tolikrát ukázali, je vyvede z míst, kde se ocitají, a zavede na cesty skutečného, velikého umění. Mládež francouzská i německá zdá se míti právě za sebou periodu tápání a vstupuje na prah jistoty, jasnosti a precísnosti, jednoduchosti a přirozenosti, jež rozhodně zůstanou na věky nevyhnutelnou podmínkou díla v pravdě uměleckého. Ten „vysoký sloh,“ mlhovité, chaotické spleteniny obrazů, nejistota, nepřesnost výrazu, je následek toho, že chce se vyjádřiti slovem, co se slovem vyjádřiti nedá. To poznali již nejmladší jinde, jsou venku z „ery dekadentní,“ a věřím, že dostanou se z ní ven i naši. A proto, myslím, předčasně odsoudili někteří z našich i mladších literátů třeba p. Karáska a upřeli mu jako spisovateli a básníku i právo k bytí. Doufám, že vybědne.

Čtete na př. báseň jeho v č. 5. roč. letošního „Modlitba k Pánu.“ Toť přece něco jiného než třeba v témž ročníku „Ostrov mrtvých.“

Ale není místa v kratičkém tomto referatu se rozepisovati o cílech a snahách „Mod. Revue“ a souditi je. Všimněme si, co je letos v ní v I. půlletí.

Již jména prozrazují směr. Třeba hned *St. Przybyszewski* (krví Polák), jeden z nejnadanějších německých „psychologických naturalistů“ má tu studii „Chopin a Nietzsche.“ Je to umělec veliké síly, umělec, ale hrozný člověk. Názory jeho můžete z části poznati z prohlášení, jímž oznamuje novou svou knihu: De profundis Co je nám obyčejným smrtelníkům zdravé, jemu je nezdravé. Děj zajímají jen lidé báječně nervově i duševně zjemnělí. Pro něho existuje jistý „nadmozek,“ síla, moc to, jež je úplně protivná mozku, tedy vlastně duše; ale ne duše normalního člověka, ale něčeho jako je Nietzscheův „Übermensch.“ Názor jeho o ženě a pohlaví je pro ženu osudný. Žena je podle něho muži jedem, otravnou smrtící potencí atd. Ve článku o Chopinovi vystihuje krásně podstatu jeho bytosti i umění. Je tu mnoho paradoxního, ale přes to zajímavý článek. Ale těžký! To dovede čísti jen člověk úplně duševně vyspělý, a k tomu stále literaturou se zabývající. Nu, a ten má už vždy úsudek svůj.

M. Barrès má tu přeloženou studii, povídku, nevím, jak bych to nazval, „Nepřítel zákonů.“ Chce ukázati, jaký vliv měli asi moderní reformatori od Saint-Simona až ku Krapotkinu na mladé, moderní, sensitivní lidi, čili chce „poznámenati body, kde jejich theorie souhlasí se sensibilitou lidí této hodiny.“ Je skutečně, jak dí B. Lazare, „výtečný metafysik (a třeba i logik), ale špatný obrazotvorce. Ostatně velmi suchý patron. Moralka jeho je trochu obrácená moralka Vil. Humboldta, jemuž bylo zásadou, že člověk musí žíti pro sebe, t. j. pro dokonalý rozvoj svých vlastností. France nazývá ho: Mlle Renan. Je čistý skeptik, pro nějž existuje pouze jeho „já.“ Na mládež měl vliv nesmírný. Práce přítomná je však doopravdy suchá a obtížná, jak dí sám autor.

Sovova skizza: „Svátek smíření“ prozrazuje ostrý talent pozorovací a co více: p. Sova dovede vyjádřiti velmi přesně a určitě své dojmy a pocity.

Ot. Březina má tu básně, jež stojí na úrovni „Tajemných dálek.“ „Nedá-li se occultismus odbyti vtípem, nebo posměškem,“ dala by se odbyti vtípem stať „Occultism“ od neznámého autora. Myslím, že sám p. autor nevěří tomu, co píše. Tedy v něm lze naleznouti posily a útěchy pro nynější znavené duše? To je plácání. Stačí znáti jen účinek učení francouzských occultistů. Následek: ještě větší duševní kocovina.

Otty Ericha Hartlebena: „Mravní požadavek“ je dramatická drobnůstka ničím nevynikající. Něco takového nelze rozřešiti na několika stránkách.

O nových německých knihách pěkně referují pp Karásek a Chaloupka. Za to referaty o českých se mi nechtějí líbiti. To nejsou studie p. Karáskovy, jak ho znám odjinud. Zdá se mi: jen slova. Bylo by škoda! Než vždyť jsou to jen kratičké referaty a ne rozbory; tedy promíjím.

Básně jako p. Neumannova: „Vám, pyšní,“ nás nenadchnou.

Smrt Verlaineova dala podnět p. Procházkovi k vřele psanému nekrologu a k přeložení několika význačných básní. Týž referuje pěkně o nových knihách francouzských.

Jean Grave ve stati „Égoismus-altruismus“ zajímavě a ostře brání práva člověka jako individua, jednotlivce.

Vše, co je v „Mod. Revue,“ má znak aristokratismu. Umění aristokratické, umělci souverainní! mají býti, tak hlásají všechny příspěvky. Napadají mi

tu slova Franceova, jež adresoval francouzským dekadentům: „Budme přirození, budme pravdiví. Zapomeňme na sebe, ježto nemáme jiného nepřítelů než sebe. Budme skromní. Toť pýcha, jež urychluje dekadenci uměn. Budme jednoduší. Řekněme si, že mluvíme proto, aby se nám rozumělo pomysleme, že nebudeme opravdu velcí a dobří, než obrátíme-li se, nepravím ke všem, ale k mnohým.“¹⁾ Tím končím.²⁾

Starohrvatska Prosvjeta, glasilo hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu, č. 4. přináší četné a zajímavé články z charvatské archeologie. Ve článku „Hrvatsko-bizantinske nadstupine“ dokazuje F. Radić, že Charvati již v 8.—11. století v umění pokračovali současně s ostatními národy. Frà Zlatović pojednává o starocharvatských župách v Dalmacii mezi Velebitem a Neretvou. Frà Muran podává pěkné pojednání o starocharvatském pohřebišti s polosbořeným chrámem sv. Spasa v Cetyni. Fr. Radić: „Starinska crkvice sv. Luke na otoku Lastovu iz 11. vijeka.“ Velmi pěkný jest článek téhož spisovatele: „Starohrvatski ratni (válečný) mač.“ Spisovatel se domnívá, že peníze a rozličné věci, jež nalézají se často v hrobech vedle meče, jsou darem dvora cařihradského, jež do konce 8. století dávali do úst, kdežto meče jsou práce domácí. — „Prosvjeta“ přináší hojnost pěkných článků, týkajících se domácí archeologie.

Vienac r. 28. (1896) přináší obsažné pojednání o literatuře ruské (1889—1895) ve článku „Ruska književnost posljednih godina.“ Zvláště kritice a její ocenění věnována veliká pozornost. Článkem Dr. M. Klaić snaží se oceniti činnost nedávno zesnulého poslance dalmatského, kterého lid jmenoval: „Naš vodjo, naš učitelju, naš prvače, naš oče.“ — Č. 4. přináší znamenitou bibliografickou zprávu o staré knize charvatské, tištěné latinkou. Je to soukromý dopis slavisty na vídeňské universitě Dra. V. Jagiće. Objevilt' překlad „Proroků“ ze Starého Zákona, tištěný latinkou, jenž dosud byl neznámým. Je to unicum. Nemá však titulního listu, tak že nelze určit, kde a kdy překlad vydán. Dr. S. Bosanac uváděje Jagićův dopis, vyslovuje domněnku dle Šafaříka „Geschichte der südslavischen Literatur“ (I. 166, II. 196), že překlad vydán v Tubinkách (Tübingen). Překlad pak prý asi obstaral Leonardo Merčerić, jenž mezi Charvaty rozšiřoval protestantismus.

Die Wahrheit. Vydavatel Philipp Wasserburg. Mnichov. R. I. č. 5. „Das Mysterium der Eucharistie und das sociale Wohl“ (Tajemství večere Páně a společenský blahobyť). Dr. A. Cigoj pronáší v článku tom vznesenou myšlenku, jak společná každodenní večere Páně působila u prvních křesťanů ve smyslu společenského vyrovnání protiv. Jsou-li před tím nejsvětějším, nejdrazším všichni rovni, jak by se kdo v maličkostech, ve vedlejších věcech chtěl vynášet, a koho by nerovnost v těchto věcech bolela! U věřících křesťanů, tak nadšeně věřících, jak byli v prvních stoletích církve,

¹⁾ La vie lit. II. p. 200.

²⁾ *Dod. redakce.* Nedávno vzbudilo i v novinách nelibost, jak „Moderna“ píše o věcech pohlavních a křesťanství: že prý křesťanství mravoukou svojí, zakazující rozličné ty požitky, nadělalo hříchů. Divíme se těm pánům, že tak odvážně a přece křivě odsuzují. To by přece měli trochu lépe studovati na př. St. Zákon, řecké ethiky (na př. Platona, Aristotela), alespoň nepřímo; shledali by, že na př. Aristoteles by jejich básně asi spíše zkonfiskoval než naše policie. Raději se, pánové, vždy napřed poučte, než takové věci pronesete, sice nebudeme s těmi lžemi jaktěživi hotovi.

chápáme zcela, jakou sílu přirozenou už musí míti častá společná večeře Páně, nepřihlížeje ani k milostem nadpřirozeným, z ní vyplývajícím, jež rovněž působily v celý život jak mravní tak společenský! Myšlenka tato hodna, zvláště dnes, co nejdůkladnějšího rozvažování.

T. G. Masaryk přes veškeru objektivnost, o kterou mu zajisté jde, nejednou v úsudcích svých o nemilé věci katolické — hasarduje, právě jako jiní spisovatelé, kterým na trošce pravdy či nepravdy nesejde. Tuhle napsal v „Naší Době“ (str. 423.): „Charakteristikon Zolovo je, že má zkaženou obrazotvornost — že je raffinovaný a slabošský... Tuto zvláštní stránku Zolova pohlavního naturalismu (pokud není pohlavní) ceteris paribus nedovedu vyložit nežli vlivem asketického materialismu, jež má z katolicismu... Zola je pokažený katolík...“ atd. atd. Smysl celé řeči jest asi: Katolický názor o čistotě, bezženství atd. působí onen chorobný zjev nepřirozeného a tajeného rozkošnictví, „přímo pohlavní scholastiky a jesuitismu“ [prosím Vás, co je to?!], „protestanté a pravoslavní, nevychovaní takto v idealech asketických, jsou proto ve své libertinaži prostější, hrubší, přímo suroví, ale odkrytější...“ V tom ovšem jest asi tolik pravdy, jako ve známém klassifikování, že pravoslavi hodí se Slovanům, protestantismus Germanům a katolictví Romanům. Vysvětlení p. prof. Dra. Masaryka je na oko velmi prosté, ačkoli frasemi jen háže, ale právě tím je nepravdivé, že zjev tak složitý hází jednoduše na záda katolického asketismu. Předně tážeme se: kdo je v asketismu sobě blíže, protestantismus s pravoslavím, či katolictví s pravoslavím? Kterak tedy Rusové přijdou mezi protestanty? To jest jedna hlavní povrchnost, jež zavinila nesprávný úsudek. Druhá je v tom, jak p. M. píše o celibatě. Kdož pak jakživ tvrdil, že „panictví a panenství jest eo ipso čistotou“ a že by v manželství se nemohlo žítí cudně?! A jak pak se má tedy nazíratí „na všecek život pohlavní,“ ne-li asketicky, t. j. rozumně, dle stavu a povinností jeho? Ovšem p. M. rozumí asketismem něco jiného, ač by mu asi bylo těžko říci, co, ale to je právě nesprávné. „Člověk, žijící nečistě, má ustavičný strach a bázeň.“ P. M. míní tu katolíka, i myslím, že lepšího vysvědčení katolictví dáti nemohl. Katolík žijící nečistě aspoň má ještě strach... protestant už ne...

P. M. tedy oné raffinovanosti nedovede jinak vysvětliti. Pro tentokrát je to ovšem jeho věc; čeho nedovedu, toho mám nechati a nehledati útočiště tam, kam se všecko svezde. Od takového mesologa bys přece očekával něco kloudnějšího.

Ostatních výpadů proti katolictví pomíjíme — již proto, že tonem připomínají pouliční rozvášněnost. Pan prof. Dr. Masaryk si vzal do hlavy reformářství a buší teď znenáhla, ale čím dále tím silněji do katolictví. Bylo by nevědecké, dávatí mu výstrahu; jakožto učený a zajisté také svědomitý muž ví, co dělá. Ale přece nám tak napadá chvílemi, že ne vždycky. Přestřeluje často. Nezavidíme mu vavřínů, kterých si dosud na svých odchovancích dobyl, ba mu jich pro budoucnost ani nepřejeme!

Jméno „Bůh“ v hlavních řečech. U různých národů možno nalézt stopy hebrejského původu jména „Bůh.“ Mnozí národové starověcí znali hebrejské tetragrammaton jakož i hlubokou úctu Židů k němu. Tak Řekové jistě znali jméno Jehovah, které však z nevědomosti podivně znetvořili. Objasnění tohoto omylu podává nám syrský rukopis ve Vatikánu tím, že překladatelé Septuaginty nepřeložili slovo Jehovah, nýbrž přepsali je značkami hebrejskými, které pak Řekové mylně zaměnili s vlastními písmeny. Postavíme-li čtyři písmena slova Jehovah vedle sebe, tu tvoří řadu: *h, v, h, j*. Počáteční *jod* podobá se dosti řeckému *jota* (Ι); *vav* neliší se tvarem mnoho od téhož Ι; hebrejské *he*, z něhož pochází řecké Η, podobá se řeckému Π; seřadivše čtyři řecké značky *jota, pi, jota, pi* tak jako v hebrejštině, dostali tím slovo podivně přetvořené. Sv. Jeronym zmiňuje se o tom v listu k Marcelle. Ostatně též pravé jméno Jehovah znali Řekové. Makrobios cituje věštbu Apollonovu, kde je tento verš: Φράζο τον πάντων ὑπατον Θεον ἔμμεν Ἰάω (Věz, že Jaó jest nejvyšší Bůh nade vším). Diodor Sicilský vypravuje o Mojžíšovi, že mu byly dány zákony Bohem zvaným Jaó. Též Plutarch dí, že Židé tancem uctívají boha Bakcha, dav se zmásti podobou jména Jehova a Evoe. Viděti z toho, že Řekům bylo tetragrammaton velmi záhy známo. M. de Rémusat četl v Číně ve starém spise připisovaném Lao-Tseovi toto místo: „Ten, po němž toužíte a jehož nevidíte, sluje *j*; ten, jehož posloucháte a neslyšíte, sluje *hi*; ten, jebož ruka vaše hledá a nemůže uchopiti, sluje *wei*.“ To jsou tři bytosti, jichž nelze pochopit a jež spojeny tvoří jednu.“ Snadno možno tu poznati tři první hlásky slova „Jehovah.“ Jiní opět chtěli uvéstí ve spojení s tetragrammatem pověstnou slabiku *Oum*, kterou indiští věřící tiše uvažují nikdy ji nepronášejíce hlasitě, a v níž každá hláska značí osobu z indické trojice: Brahma, Višnu, Siva. Rozeznáváme celkem dva oddíly názvů pro označení Boha; jeden má kořen v hebrejském El neb Elohim, druhý ve jménu Jehovah a jeho různých formách fonetických. U kmenů semitských vesměs název Boha jest vzat z hebrejského. U Foiničanů nalézáme tvary El a Eliun; u Chaldeův Ela neb Elaha; u Assyřanův Alo a Aloho; u Samaritanův Ela, Eleha; u Karthagincův Alon; u Arabův Ilah a Elah, od Arabů přešel název Allah ke všem mohammedanům; slovo Allah skládá se z členu *al, le* a z Ilah: Bůh κατ' ἐξοχήν. Z kořene Jehovah a jeho obměn pocházejí četné názvy v řečech arijských. Semitské Jehvah mohlo snadno dáti původ v sanskritu *deva* (Bůh), odkudž zase jest odvozeno řecké Θεός, Δεός (Διος), latinské *Deus* a názvy Boha v řečech novolatinských; v zendavestě *daeva*, v perštině *dèv*, v armenštině *tev*. Počáteční *jod* tetragrammatu bylo aspirováno a mohlo snadno způsobiti výslovnost *djehova* (analogicky jako *j* a *g* ve francíně se měkčí); aneb aspoň výslovnost *ta* nastoupila, když slovo ono přešlo v řeči arijské. Tak možno si vysvětliti vznik názvů: v sanskritu *deva*, *daeva* v řeči zend, v egyptštině *thot* (lze srovnati s řeckým Θεός a galským Teutates), v řečtině Ζεός, v latině *Deus* atd. Konečně častou záměnou *dh* v *gh* přicházíme k formám germanským *Gott* v němčině, *God* v angličtině, jichž kořen zbytečně hledává se v řeči pehlevi v slově *khoda*, které opět se odvozuje stažením z *gâ-dâtâ* (v řeči zend), a se *datus*, sám ze sebe pocházející. V každém případě jisto, že původu arijského jsou názvy Boha, jako: v staré islandštině *diá*, v řeči Cymbrů *dew*, *doué* v armorické, *deu* v kornické, *devas* v litevské atd. (Gethsémani et le Monde. I. č. 3. P. Marie-Alexis.)

„Trináctý apoštol Krista.“ Tolik mluví se o ideách novokřesťanských povstalých v Rusku (Turgeněv, Dostojevský, Tolstoj), importovaných hlavně do Francie (de Wyzeva, de Vogüé, Desjardins) a do Německa (společnosti pro ethickou kulturu); každá i sebe menší literatura evropská obráží silněji nebo slaběji novokřesťanství neb aspoň ethicismus (ačkoli toto hnutí vyšlé z Ruska nezachovalo původní zbarvení, nýbrž dostalo zbarvení různé podle kulturních a ethnografických zvláštností a růzností té které země, toho kterého národu). Nebude nezajímavo poznat poměr jednoho z původců celého hnutí „novokřesťanského,“ hr. Lva Tolstého, ku křesťanství nebo analogicky řečeno ku křesťanství „starému.“

„A proto je moje odpověď na Vaši otázku hlavní (jde o interview), zde máme snažit se o poznání vniterného života: že to je nejpotřebnější a nejdůležitější skutek, který možno nám v životě vykonati. Potřebný a důležitý, poněvadž jediný rozumný smysl našeho života pozůstává v plnění vůle Boží, jenž nás na tento svět poslal. Vůle Boží nepoznáme nějakým neobyčejným zázrakem ani zákonem napsaným prstem Božím na zákonné desky ani sepsáním nedotknutelných knih pomocí Ducha svatého ani neomylností svaté osoby ani shromážděním lidí — nýbrž jedine činností rozumovou všech lidí, kteří sobě slovem a skutkem zjevují pravdu vždy jasněji... Čím déle a dále žijeme, tím jasněji poznáváme vůli Boží a následovně, co činiti musíme, abychom ji plnili.“ („Die Zeit“ č. 67. t. r.) Jasně tu vysloven poměr Tolstého ku křesťanství. Podepisujeme, co praví o nutnosti hledání smyslu života a v čem spočívá smysl života. Myslíci člověk konec konců přece jenom musí sobě spočítat, proč žije; potřebuje toho, aby věděl, jak žíti.

Vegetování, živoření nestačí duchu lidskému. Nijak však nemůžeme souhlasit s Tolstým ve způsobu hledání smysl života: myslí-li totiž, že jenom lidský rozum sám, svými silami přirozenými pozná tajemství života, smysl života, smysl života křesťanský (a takový předstírá Tolstoj). Lidský rozum pozná svou silou přirozenou smysl života, co my nazýváme přirozeným řádem. To praví nám historie na př. filosofie. Nikdy však nepozná řád nadpřirozený, korunu křesťanství a zároveň základ jeho, specifickou známku křesťanství. Či myslí Tolstoj, že lidský rozum povznese se k poznání tajemství prvního řádu? Na př. tajemství o Nejsv. Trojici, o inkarnaci? Ostatně Tolstoj podobných pravd nehlásá; popírá revelaci, popírá pozitivní, zjevené náboženství (usuzuji z hořejšího citátu); mluvě o křesťanství má na mysli křesťanství přirozené, zbavené všeho nadpřirozeného — jak snad myslí — čisté, evangelické. Zdali mu takové křesťanství dostačuje, neumím povědět, nám však a mnohým jiným ne. Je zvláštní kout duše — psychologii pověřen — který zůstává prázdný, nenaplní-li jej city prýšící z poznání nadpřirozeného. Tolstého světový názor zůstává však „rigoristním racionalismem.“ Tolstého racionalismus má mnoho podobností s racionalismem 18. století hlavně v ohledu noetickém. Rozum jediný nástroj poznání (oproti zjevení myslím). Co nad rozum, přestává býti pravdou. Z toho plyne přečehování rozumu u Tolstého — jestli ne výslovně, tedy aspoň v ideji —. Takto podobá se Tolstoj racionalistům francouzským, deistům anglickým, osvíceným filosofům 18. století vůbec po stránce noetické. Liší se však v něčem od západnických filosofů. Tito přijímali ovšem moralku křesťanskou v celku (důsledně sotva), ale jejich snahy po mravouce přirozené (souvisící

s přirozeným křesťanstvím) byly hodně neupřímny. Zároveň se snahou po mravouce přirozené, rozumné šířila se jistá lascivnost, pikantnost, lehtání smyslů — hlavně v erotice — a na to vše hleděno jako na nevinné, naivní, přirozené. Toho není u Tolstého, Tolstoj v mravouce je přísnější než pravověrní křesťané; Tolstoj je v mravouce přísný rigorista (na př. manželství, poměr muže a ženy, přísaha, vojna, odpírání zlému). Proč to? Vysvětlení nepodávám. (Snad extrémní zkaženost mravní naší doby a orientální výstřednost na druhé straně.) Obdivuji však jeho smělost a bezohlednost v akcentování mravních požadavků v naší schátralé době, nemůžeme jeho výsledků přijmout z důvodů na snadě jsoucích.

Účelná přiměřenost organismův. „Účelná přiměřenost zřízení životních je jistě jev přírodní, o jehož přírodovědecký výklad nutno se pokusit. Theologický názor, dle něhož účelná přiměřenost je napřed chtěná a provedená, není přírodovědecký, nýbrž anthropomorfský, je to přenesení lidského způsobu myšlení a jednání na celý svět mimolidský. Názorem tím není nic dle příčin vyloženo, je to odvolání se k moci nadpřirozené, zázrakem působící. Přírodovědecký výklad nemůže přijmout činitele mimo přírodu jsoucího, metafysického, do přírody zasahujícího; výklad ten může se držet pouze principem příčinnosti, dle něhož každý jev přírodní způsoben je činiteli přírodními.“ (F. Mareš, „Živa“ č. 2. 1896. Účelnost fyziologická.)

Účelná přiměřenost organismů jako jev přírodní přírodovědecky vyložená nezdá mi se otrást snad věrou v udržování světa mocí Boží. Co značí termin „přírodovědecky vyložená“? Přece nic jiného než ze sekundárních příčin vyložená (na př. zde z variability hmoty). Tolik přece jest jasno, že příčiny druhotné (síly přírodní, vlastnosti hmoty, zákony přírodní) neexistují od sebe, nepůsobí od sebe, že nutna je příčina prvotná (Bůh). Chtít účelnou přiměřenost organismu k okolí vysvětlovat bezprostředně (bez příčin sekundárních) z příčiny prvé, zasahováním příčiny prvotné, do stroje světového — jest ovšem pošetilé, naivní realismus, anthropomorfismus! Zůstat však při druhotných příčinách, považovat je za samostatné, nesvědčí o vyspělosti a kritičnosti duševní. Bůh udržuje svět svou mocí, svou vůlí; vše, co se děje v poslední příčině, pochází od prvé příčiny; přece však nezasahuje Bůh osobně sám, bezprostředně do jevů přírodních po způsobu dítěte zasahujícího do loutkového divadla. Bůh, prvá příčina vesmíru, působí příčinami sekundárními; udržuje svou vůlí hmotu se všemi vlastnostmi (zde variabilitu hmoty), udržuje zákony, dle nichž síly přírodní působí. To jsou druhotné příčiny, které bezprostředně působí jevy přírodní (zde účelnost). Nicméně však — ať vysvětlíme účelnou přiměřenost z příčin druhotných — přece je napřed poznaná, chtěná, od bytosti mimo svět jsoucí, nadpřirozené, metafysické, poněvadž Bůh stvořil hmotu s takovými a takovými vlastnostmi působícími dle těch a ne oněch zákonů. Tolik možno uznat beze škody pro přírodovědu, tolik nutno uznat pro uspokojení ducha lidského uznávajícího zákon příčinnosti. Komu na př. postačí vysvětlení účelné přiměřenosti organismů dle Empedoklea: „Z počátku povstávalo veliké množství nejrozmanitějších těl živých; z těch zahynula všechna, jež daným podmínkám životním nevyhovovala; konečně našla se těla způsobilá zachovat se, a ta opanovala. Z prvotné nekonečné rozmanitosti těl, jež stále povstávala a hynula, zůstala právě těla zařízená účelně pro zachování života. Tak povstalo účelno

v přírodě mechanickým činitelem, hmotnou nutností.“ (F. Mareš, tamtéž.) Podobně představuje si vznik účelna Darwin. — Povstávala těla živá, odkud? Některá byla vhodně upravena, jiná nevhodně, čím to? Snad variabilitou hmoty? Odkud variabilita hmoty, a zákon, dle něhož působí? Nechceme-li věřit v nějaký hocus-pocus středověkých čarodějův a černokněžníků, nespokojíme se jen teorií Empedokleovou a jí podobnými. Takový výklad — přestává-li se na něm — není ovšem anthropomorfní, poněvadž je příliš báječný. Tedy nutnost prvé příčiny! To uznává také p. Mareš na konci svého článku pro účelno biologické i fyziologické, pro celý vesmír. „Účelno fyziologické možno vyložit mechanicky až k jistým mezím. Dědičnost je pouhá mechanika, ale předpokládá přece něco dědičného: fysicko-chemické smíšení protoplazmy... Přírodní věda má děje a jevy vyložit z příčin a uvést třeba na mechanický názor; to činí, pokud to vůbec možno... Ale počátek musí konečně vždy pokládat za daný; tu přestává mechanika, principu příčinnosti schází poslední článek... Jako vesmír, tak i život má poslední příčinu mimo sebe, je původu — metafysického.“

Empirismu dotýká se v č. 2. „Živy“ ve článku „Fyziologická účelnost“ p. prof. Mareš (poměr jeho k materialismu viz ve „Hlídce“ v č. 2. str. 153.). Známo je, že mnoho slovných učenců — zmiňme se jen o Virchowovi — přeje empirismu, připouštějíc toliko jistotu poznání experimentálního a zavrhuje řád nadsmyslný. Proti těm dokazuje p. spis. užitek a potřebu idejí. Oceňuje vědu měřící a vážící a shledává, že člověk nedojde uspokojení takovou vědou jako chlapec, který zkoumaje, z čeho je krásný panák, nachází v něm piliny. „Vesmír rozebraný a popsáný dopodrobna, přírodovědecky, jaká to nesmyslná, neladná hromada pilin! Má-li věda uspokojiti nejen tělo, nýbrž i ducha, nestačí pouhý vědecký rozbor, dlužno podniknouti syntesu, sestrojiti na základě rozboru ideu.“ Někteří domnívají se, že tím se vědě ubírá objektivnosti; věděti třeba, jak mnoho. Podstaty věcí smysly nepoznáváme, o zevnější jsou mínění různá. Jedni považují hmotu a její pohyb za skutečnost realnou, jiní považují věci za skutečně takové, jakými se jeví, ale přednost mezi smysly dávají hmatu, fysika uznává objektivní skutečnost předmětu hmatových pocitů, ne však světelných, tepelných, zvukových, které prohlašují za subjektivní stavy vědomí člověka. Ale filosofové chtějí důslednost a tak upírají skutečnost i pocitům hmatovým. Zástupcové vědy přizpůsobují se filosofii a přidávají se buď k materialismu nebo k idealismu. Naposledy přichází Ostwald a skutečnost přisuzuje jedině energii. Co tedy je skutečným? O kterou objektivnost se bojí? „Vědecký rozbor jevů, stanovení fakt měrou a váhou nevede ku poznání objektivné, na člověku nezávislé skutečnosti, nýbrž pouze ku poznání subjektivné skutečnosti, tak, jak se člověku jeví.“ Věda lidská nemůže býti než lidská, totiž subjektivní, a proto vylučovati rozumovou pořádkující činnost jest neodůvodněno; neboť „pojmové myšlení, rozumová abstrakce smyslných dojmů je právě základnou vlastností poznání mohutnosti lidské.“

Z ekonomie přírodní. Známa je vzájemnost mezi hmyzem a mnohými rostlinami, které svůj pel jedině pomocí onoho dodávají čnělkám, tak že jejich život a rozmnožování jedině na hmyzu záleží; nedávno pozoroval vzájemnost toho druhu P. Voglino mezi houbami z čeledi Agaricin a hlemýždi. Nacházel totiž některé rody pouze na místech, kde bylo hojně hlemýžďů, v jejichž vnitřnostech pak našel i výtrusy již již klíčící, kdežto sám při vši pečlivosti do té

doby podhoubí z nich vypěstovati nemohl. Jakmile použil tekutiny ze zaživacího ústrojí hlemýždího, vypěstoval pořádné houby. Soudil z toho, že zdar těchto bylin jest asi úplně závislý na pomoci hlemýžďův. Opět nitka z jednotného plánu vypracovaného ve všemmíru!

Logika dějin. Vypravuje se, že Vlaši poraženi v Africe týmiž zbraněmi, které v r. 1870. papežskému vojsku odňaty a do Afriky darovány. — O osobnosti Bismarcka, zajisté jednoho z nejmocnějších mužů světových, píše jistý německý list asi v tento smysl: Válečné úspěchy nepřinesly štěstí. Následek jejich byl ten (jak obyčejně), že přeceňovány prostředky násilné („železo a krev“!), že se vzdávalo sesurování veřejné i soukromé (srv. zpupnou soldatesku). „Čistě vniterná a dogmatická záležitost katolické církve [rakouští tehdejší ministři, na př. Stremayr, soudili také jinak], prohlášení neomylnosti papežské, vzata za záminku k onoému povážlivému hnutí, které neprávem nazýváno bojem kulturním.“

Český čtenář častěji se může dočísti **útoků na školství** v zemích našich do r. 1870. Děje se to se zjevným úmyslem proticírkevním; na církev svalují se všechny příčiny neúspěchu, jakýž v dobách těch leckde se jevil. Obrany sebe důraznější narážejí obyčejně na předpojatost čtenářovu. Snad účinnější bude obrana s naší strany, poukáže-li se na jiných zemích, jaké byly v nich za dob těch školní poměry. Z této příčiny klademe sem v překladě stat' uveřejněnou v „Deutsche Zeitschrift für ausländisches Unterrichtswesen“ rozeným Angličanem, Henry Holmanem M. A. v Londýně, pod názvem: „Nynější stav školství v Anglii.“ Anglie, nejbohatší země evropská, výborně zajisté se hodí k srovnání. Článek zní takto:

Jako v jiných oborech i ve školství hlavní podíl má minulost. V Anglii veřejné záležitosti více určovány jsou minulostí, než tomu je v ostatních zemích evropských, vyjma Rusko a Turecko. Ve školství viděti to stejně, ne-li více, jako v ostatních veřejných záležitostech. Proto krátký přehled bezprostřední minulosti osvětlí a ozřejmí velice přítomnost. Především dotkneme se krátce elementárního školství. Pokud před 63 lety něco se dělo, aby dětem chudých dostalo se vyučování, mělo vše svůj základ v náboženských společnostech, z nichž hlavně dvě vykonaly, co je hodno zmínky. Jejich horlivost a jejich šlechetný úmysl musíme uznati, avšak i pak je přece pravdou, že vyučování velice nedostatečně a nevhodně bylo opatřeno, hledíme-li k tomu, co se mělo vykonati. Dolní sněmovna to nahlížela a povolila oběma náboženským společnostem značné sumy na školní budovy. Po 14 letech povolené sumy bohatě zvýšeny a vláda začala se zajímati o školství. Stát vydával těm, kteří při zkoušce obstáli a školství se chtěli věnovati, vysvědčení státní; státní podpory byly udělovány na učitelské ústavy, k jichž zřizování náboženské společnosti se nechtěly odhodlati, a chlapečci a dívky přes 13 let byli státně připuštěni za pomocníky učitelské. Pokusy, jakýsi pořádek v učebních předmětech zavésti, jen zřídka se děly. Po uplynutí dalších 15 let královská kommisie podala zprávu, že, ačkoli vyučování vždy se lepší, přece veliký díl žáků není náležitě cvičen. To pohnulo sněmovnu dolní na návrh ministra Mr. Lowe, že peněžní státní podpora řídila se nyní dle počtu žáků, již vyhověli nárokům inspektorů ve čtení, psaní a počítání. Těmto předmětům jedině se vyučovalo, za ně jedině platilo, a to zvláště za každou zkoušku v každém oboru. Tak povstal známý

system payment by results (placení dle výsledků). Toto sněmovní rozhodnutí bylo účinným prostředkem, aby mechanismu nad duchem, úspěšným knifům nad zdravým smýšlením, výsledkům nad základy, otrockému papouškování nad rozumným vyučováním převahy se získalo. Všechny školy byly ještě v rukách náboženských společností nebo soukromníků, žádný pokus se nestal, veřejné společnosti utvořiti s povinností, školy stavěti. Veliká města, která průmyslem a obchodem v posledních 50 letech rostla jako houby po dešti, neměla často školy. Nejbližší krok po 10 letech, co se začal payment by results, byl ten, že r. 1871. vydán vlivuplný zákon, dle něhož místní úřady dostaly moc zřizovati výbory školní, a ministerstvo moc, výbor tam zřizovati, kde školní poměry byly nedostatečné. Vyšlo prováděcí nařízení, jež přineslo předpisy o správě škol, o podmínkách pro poskytování podpor, o učebních předmětech. Payment by results sice ještě neodpadlo, ale vyučování i v jiných předmětech se odměňovalo, podpory se zvětšily. Tato veliká změna je nerozlučně spojena se jménem Mr. Forstera, jenž zastupoval předlohu vládní v dolní sněmovně. Na tomto zákoně a jeho prováděcím nařízení spočívají všechny další změny. Za několik let povstala mocná agitace proti přetížení dětí a učitelů, jež bylo vyvoláno snahou dosíci co největšího počtu zkoušek. Výsledek byl, že zkouška každého jednotlivého dítěte byla nahrazena zkouškou po skupinách. Dříve bylo každé dítě zkoušeno písemně z počtův a psaní a ústně ve čtení; nyní třetina dětí ve psaní, třetina v počtech a ostatní ve čtení najednou. V mluvnici a zeměpise celá třída najednou ústně byla zkoušena. Místo jednotlivých podpor různé výšky byl nyní povolen stálý příspěvek a pak čestný příspěvek dle toho, zdali škola inspektorem za dostatečnou, dobrou nebo výbornou byla uznána. Stálý příspěvek byl zvětšen, a nyní jest jen ve dvojí formě, nižší a vyšší, úřední označování škol jako dobrých, dostatečných a výborných úplně zaniklo.

O vyučování ve vyšších školách anglických, jak se jevílo v uplynulých 50 letech, jasnou a úplnou zprávu podati není možno, poněvadž celá věc je velice zamotaná. Asi před 40 lety byly dosti četny grammatické školy (grammar schools) známých starých ústavů, jež více méně byly dotovány a pravidlem byly pod správou mužů, již byli členy anglikanské církve. Tyto školy byly velmi nestejně rozděleny po zemi; ředitelé byli většinou duchovní; plán vyučovací záležel hlavně v latině; vyučování bylo právě tak primitivní methodou, jak obmezené cílem a nedostatečné svým způsobem. Asi 9 z nich, jež byly více dotovány a navštěvovány, dosáhly znenáhla jména veřejných škol (public schools). Vedle těchto grammar schools byly tak zvané privatní školy, proto tak zvané, že byly od soukromníků zřízeny k vlastnímu užitku. Mnohé, ne-li všechny, byly v každé příčině nedostatečné, a nezasloužily si lepšího názvu než „podvodné zaopatřovatelný pro chlapce a děvčata“; neboť strava a pobyt byly často tak bídné v jakosti a množství, jako vyučování. Asi před 30 lety zřízena byla královská kommise, aby příjmy, správu a vychování ve většině grammatických škol zkoumala a učinila návrhy na opravu. Tři léta před tím jiná kommise měla vyšetřovati devět velikých oněch veřejných škol. Zprávy kommise této tvoří jednu z nejzajímavějších, nejpoučnějších a nejsmutnějších kapitol školství v Anglii. Postačí tu, že odkryla těžké přehmaty, špatnou správu nadačního jmění, zanedbávání povinností od úřednictva, velikou neschopnost učitelův, úplnou nevhodnost stavení, nábytku, učebnic a p. Jen osaměle vyskytly se

případy vážné, poctivé a úspěšné snahy. Výsledek byl, že jednomu oddělení vlády dána byla moc, jednotlivé případy vyšetřiti, pravidla pro správu a vyučování vydati a kde za dobré uzná, dohlížeti. Tento system s malými změnami udržel se podnes a způsobil mnoho dobrého, ačkoli potřebuje změny. V posledních 20 letech staly se ve vyšších školách veliké změny, pokroky a opravy. V grammar schools upuštěno od dřívějšího panství klasických předmětův, a „modernismus“ se v nich uhostil. Modernismem rozumíme vyučování v obchodě a vědách přírodních, což ve většině případů zřídilo se tak, že se rozdělila třída ve dvě oddělení; v některých případech byly oboje předměty spojeny. Za nových poměrů duchovní monopol direktoratu odstraněn, s prospěchem věci. Potřeba škol vyvolala veřejné společnosti pro vzdělání, jež založily celé řady škol pro chlapce a pro děvčata na příhodných místech po celé zemi. Takové školy mají z pravidla výborné budovy a za učitele muže, již mají dobré vysvědčení z universit, nebo ženy, taktéž s vysvědčením universitním nebo kteréž vůbec dobře při zkoušce obstály. Konkurence velice zdokonalila privatní školy, mnohé z nich jsou bezvadné co do budov, učebnic a vzdělání vědeckého učitelů. Nejblahodárnější vliv tu měly ústav učitelský (College of Preceptors) a university Oxfordská a Cambridgeská, jelikož zřídily veřejné zkoušky pro žáky vyšších škol a zavedly dohlídku v jednotlivých školách. To většinou chyby na systemě opravilo.

Jen několik slov řekneme o vzdělání universitním. University Oxfordská a Cambridgeská byly považovány za střed. V posledním půlstoletí velice pokročily, mají však posud mnoho z tradic a forem vzdálené minulosti. Že od 40 let vzdaly se svého náboženského rázu a ženatým mužům dovolily státi se fellowships,¹⁾ mnoho přispělo k rozmnožení počtu studentstva a ku sblížení jich s národem. Počet předmětův, a to takových, při nichž akademické stupně se udělují, velice se vzmohl, zvláště vzhledem na theoretické a užité přírodní vědy. Jak v Oxfordě tak v Cambridgi povstaly vyšší školy pro ženy a studentky připouštějí se k přednáškám a zkouškám, i když se jim nedovoluje dosíci akademického stupně. Obě university zařídily se tak, aby mohly konati zkoušky se žáky ze středních ústavův a t. zv. University Extension podnikati. Univ. Ext. záleží v tom, že jednotliví členové university jsou posíláni na různá místa, kde jeden nebo více kursů konají o určitých předmětech, a to, pokud to jde, methodou vlastního universitního vyučování. Universita Londýnská, asi před 60 lety založená, výhradně zkouší žáky. Mnoho činí k povznesení vzdělání, méně pro vyučování, ačkoliv nejnověji i zde se zasloužila, jelikož ústavy staré i nové pro ni připravují své žáky. Universita Durhamská nikdy v zemi mnoho vlivu neměla. (Byla založena Cromwellem hlavně proto, aby zlomila konfesní monopol universit v Oxfordě a Cambridgi.) V posledních 25 letech bylo asi 20 akademií (University Colleges) založeno. To jsou ústavy, z pravidla v hlavních městech, jež osnovou i methodami jako university jsou zřízeny a královským

¹⁾ Každá z obou velikých anglických universit zabírá více studentských společenstev, více méně dotovaných, a z nichž každá obývá zvláštní skupinu staveb. To jsou t. zv. colleges. Společenstvo pozůstává z většího nebo menšího počtu studentův a učitelů; tito musí míti nějaký akademický stupeň. Oni jediní tvoří vlastní plnoprávné členy kollegií, s právem hlasovacím. V tomto ohledu nazývají se fellows a mají plat z nadačního jmění, t. zv. fellowship. Dříve nesměli se ženiti, jelikož kollegia byla jakýsi druh školních klášterů. Toto obmezení však nyní přestalo.

listem spojeny v korporaci, nemohou však udělovati akademických stupňů jako university. Jsou podporovány od státu. Ve dvou případech spolek 3 těchto kollegií je konstituován v universitu. Viktoria universita je zřízena ze 3 kollegií v severní Anglii a má své sídlo v Manchesteru; universita Walesská, sestává ze 3 kollegií walesských (Aberysthwyth, Bangor, Cardiff). První byla založena 1880, druhá 1894.

Drobnosti o školství. V rozpočtu cislajtánském na r. 1896. je na vysoké školy povoleno $4\frac{1}{2}$ mil. zl., na střední $6\frac{1}{4}$ mil., asi 2 mil. na pedagogia, na podpory obecných škol, na specialní ústavy asi 180.000 zl., na odborné školy (průmyslové a obchodní) něco přes $2\frac{1}{2}$ mil., z čehož země koruny České dostanou 1·2 mil., Češi však jen asi $\frac{1}{2}$ mil.

V nejbohatším státě Brasilie, St. Paulo, na 427 místech se nevyučuje, pro nedostatek učitelů. Není jich pak proto, že mají velmi nízké platy.

V r. 1894./5. chodilo do evangelických církevních škol v Petrohradě 1343 žáků do školy u sv. Petra a 1325 do školy u sv. Anny. Školy ty mají po gymnasiu a realce pro chlapce, vyšší dívčí školu, pak elementární a přípravné školy pro chlapce i pro děvčata. Jak silný je nával děvčat k vyšším studiím, viděti z toho, že dívčí gymnasium u sv. Petra v 5 nižších třídách má parallelky a čítá 397 žákyň, u sv. Anny pak je 352 žákyň.

Letošního roku v Ženevě při zemské švýcarské výstavě bude se konati pedagogický sjezd, věnovaný památce 150. narozenin Pestalozziho. V Curichu ustavilo se slavnostní komité. Ve státním archivu v Yverdonu nalezl Fr. Guex, ředitel učitelského ústavu v Lausanně, přes 200 neznámých listů Pestalozziho a jeho soudruhů.

Italský ministr vyučování Baculli vyslovil se proti odstranění latiny ze středních ústavů, poněvadž latina je nevyhnutelna k seznání italštiny a k estetickému a mravnímu vzdělání mládeže.

Dle výpočtu Dra. Kukuly bylo číslo studentů k číslu obyvatelstva v tomto poměru r. 1892./3.: 1 student na 1683 obyvatelů ve Francii, na 1580 obyv. v Německu, na 1512 obyv. v Anglii, na 1722 obyv. v Rakousku, na 1756 obyv. v Itálii, na 3609 obyv. v Uhrách.

Ve Švýcařích o počtu obyvatelstva 2,933.000 nalézají se 5 celých universit (Basilej, Curich, Bern, Ženeva, Lausanne) a brzy akademie v Neuenburgu a Freiburgu (katol.) budou doplněny na celé university. Gymnasií je 27, realných a průmyslových škol 25, progymnasií 28, t. zv. technika 3, ústavů pro vzdělání učitelův a učitelek 30 veřejných a 8 soukromých. Obecných škol pokračovacích soukromých je 197 všeobecných a 184 pro zvláštní obory.

Ve Spojených státech živě se přetřásá otázka t. zv. coeducation = vychovávání a učení společné hochův a děvčat od nejnižších škol až na university. Mnozí jsou pro, jiní proti. Zastanci systému společného praví, že je system tento 1. přirozený, odpovídající ustavení rodiny a společnosti; 2. v souhlase s každodenním životem a zákony státními; 3. nestranný, nenadržující jednomu pohlaví proti druhému; 4. ekonomický, jelikož dobře využítkuje školy založené; 5. příhodný pro vyučování a kázeň; 6. prospěšný mravnímu i tělesnému rozvoji žákův a žákyň. Protivníci, hlavně Dr. Clarke spisem roku 1875. vydaným, se stanoviska lékařského a mravního je úplně zavrhují. Bylo dokázáno, že ve vyšších ústavech některý žák měl nedovolený poměr s mnohými žákyněmi. Zastanci

prvního směru mají nyní převahu, ale je nepochybně, až přestane stěhování Evropanův, a Amerika bude odkázána na vzrůst obyvatelstva domácího, že zaveden bude system oddělování pohlaví ve vyšších školách, poněvadž je rozhodně lepší prvního. Statisticky jeví se obojí poměr takto: v roku 1890. 65·5% vysokých škol náleželo k tomuto systemu. Ve 32 státech vyšší a nižší státní školy vesměs v jiných 13 většinou mají system koedukace. Škol městských s tímto systemem je 93·3%; v některých městech jsou jen vyšší třídy odděleny, v jiných jen 4 první školní roky spojeny. V New-Yorku, Baltimore, Bostonu, Brooklynu, Washingtonu, Louisville jsou oba systemy rovnoprávní. Z menších měst je 73% výhradně koedukujících. Ze soukromých škol je koedukujících přes dvě třetiny.

Největší vliv na rozvoj školství v Americe má učitelský spolek rozšířený v celé zemi, The National Educational Association, r. 1871. založený. Členové jsou učitelé a učitelky ze všech oborů školství, platí buď jednou pro vždy 20 dollarů, nebo ročně 2 dinary. Má nyní jmění 60.000 dollarů. Skládá se z mnoha odborův a ústředních sborův a má ročně společné sjezdy vždy v jiném místě. Mívá až 15.000 členů. Ročně vydává silný svazek pojednání z oboru školství. — Vedle tohoto spolku stará se o školství Bureau of Education, část ministerstva vnitra, nemá však výkonné moci, nýbrž stopuje jen bedlivě školství nejen americké, nýbrž i světové vůbec a vydává ročně obšírné přehledy o veškerém školství světovém.

Veškeré školství americké dělí se na tři stupně: elementární (primary nebo grammar school) se žáky prvých 8 let; secondary education (veřejné high school, privatní akademie, instituty, semináře, nadační a církevní školy); higher education (vysoké školy: colleges, university a vyšší odborné školy). Školy elementární jsou většinou veřejné, státní nebo městské, částečně jen privatní (9·8%); v secondary education (asi naše střední školy) je privatních 40% žákův a 43% učitelů; z kollegií a universit je 70% privatních.

Ve Walesu je 20.000 škol; z těch 12.000 náleží církvi anglikánské, 5000 je podřízeno School boards a 3000 jich náleží různým náboženským vyznáním.

V Mexiku mezi 10 milliony obyvatelů je 4 milliony analfabetů.

Ve státu Pennsylvanii zavedena nedávno nucená návštěva školní. Každé dítě od 8 do 13 let musí nejméně 16 týdnů v roce do školy choditi. Neposlušnost se tresce na rodičích nebo poručnících poprvé 2, později vždy 5 dinary.

Ve velikých městech amerických je nedostatek místností ve školách. Tak v New-Yorku 120.000 dětí nemá místa ve škole. Správa New-Yorku věnovala právě 27½ millionů marek na zřízení nových budov. Znalci tvrdí však, že bude ještě asi 13 millionů potřebí.

Unicum v lékařství. Nedávno koloval novinami zajímavý případ z kliniky prof. Maydla v Praze, a brzy potom vypukl spor, jest-li to unicum či ne. Nás zajímala především ta úžasná nešetřnost, ne-li surovost, s jakou některé denníky předmět tak delikátní svému čtenářstvu rozkládaly, ba zrovna před očima jeho pytvaly. Svědčilo to věru o skrovném jennocitu vůči nešťastníku a matce jeho. Takové případy mají zevrubně probírány býti v časopisech odborných, do novin docela nepatří.

Advokati a kostel. V advokátní komoře pražské rozhodováno prý onehdy o žádosti koncipientův, aby se v kancelářích zavedl nedělní klid. Žádost odůvodňována mezi jiným také tím, aby koncipienti mohli jíti do kostela, **a důvod ten prý vzbudil mezi advokaty hlučnou veselost.** Příčina veselosti té nebudiž dále zkoumána, zvláště bylo-li tam, jak se podobá, hodně židů; snad platila také neupřímnosti žadatelů, kteří asi nejsou o mnoho lepší než jejich chefové. Ale zajímavou tahle „hlučná veselost“ přece zůstává, že ano?!

Podpora tisku. Známa metoda: založí se čtenářsko... -sko... -sko... -sko... -cký spolek a první čin jeho čilého jednatele jest, psáti o knihy a časopisy, aby se jim posílaly — zdarma. Tím nejen se literatuře nepomůže, nýbrž uškodí, poněvadž údové spolku, kteří by snad ještě něco koupili, nechají toho, majíce to ve spolku zdarma. To je jedna věc. (Nemluvíme ovšem o krajinách chudých neb ohrožených aneb o žádostech o nějaké snížení cen při větší koupi atd.). — Druhá věc jest: **úžasná bezohlednost** co do placení, která se stává již veřejnou nemravností. Jest přec přirozené, že podnikatel jako na trhu své zboží nabízí: nechci-li ho přijati, nestojí to víc práce než poště zásilku vrátiti. Když zboží podržím, mám v čas zaplatiti, podnikatelovi lidé většinou nečekají. Jest podivno, že lidé, kteří by se jinak výčitky „krádeže“ zhrozili, takovouto krádež páší zcela lhostejně, myslíce, že pronesli kdovíjaký vtíp, když řeknou, aby si to nakladatel odnesl, že nic neobjednali. O podvodných sběratelích ovšem ani nemluvíme. Takováto netečnost, ba nepoctivost, neměla by v inteligenci míti místa. Zabíjejí se tím nejzdařnější podniky.

Rozsáhlost t. zv. University Extension. V Rakousku na podzim loni po příkladě anglickém počato ve Vídni. Ve Francii působí přes 30 let na rozšíření vzdělání Jean Macé, avšak způsob anglický nenalezl v zemi obliby, akademické kruhy posud pro věc se nenadchly. V Anglii spočívá celá akce v rukách 4 velikých universitních společenstev: university Oxfordské a Cambridgeské, londýnské Společnosti pro rozšiřování universitního vzdělání a university Victoria v Manchesteru. Ještě úspěšněji daří se U. E. v Americe. Hlavní tři střediska tu jsou: universita státu New-York, Americká společnost pro rozšiřování universitního vzdělání ve Filadelfii, universita v Chicagu. Stát New York prohlásil U. E. za úkol státní, zakládá mnohé knihovny k tomu cíli a p. V Chicagu má universita zvláštní fakultu pro U. E., jež je rovnoprávná s ostatními fakultami. Jako v Anglii i v Americe více sil učitelských je při každém středisku U. E. ustanoveno výhradně pro přednášky po zemi. V Belgii U. E. obstarává Svobodná universita v Brusselu.

Rozdělení bohatství v Prusku. Statistika sebraná při posledním přiznávání ročních příjmů k vůli zdanění na r. 1895./96. podává nám o tomto rozdělení tento obraz: Všeho obyvatelstva v Prusku jest 30,812.853 duší, 900 marek nedosahuje roční příjem u 21,844.300 duší, více než 900 marek ročně příjmu připadá jen na 8,968.532 duší, z těchto více než 100.000 m. ročně příjmu má 1591 obyvatelů. Mezi těmito jest 22 milionářů, totiž: od 1 mil. do 2 mil. ročně příjmu má 13 lidí, od 2 mil. přes 7 mil. 9 lidí. Tyto veliké více než dvoumilionové příjmy vypadají takto: 1 poplatník, okr. Trevír (Stumm) 2,065.000 m.; 1 poplatník, okr. Vratislav (?) 2,080.000 m.; 3 poplatníci okr. Opole (?) 2,170.000 m., (?) 2,675.000 m., (Thiele-Winkler) 2,680.000 m.; 1 poplatník, okr. Berlín (Bleichröder) 2,995.000 m.; 1 poplatník, okr. Kassel (?) 3,085.000 m.; 1 poplatník, okr. Frankfurt n/M. (Rotschild) 6,115.000 m.;

1 poplatník, okr. Essen (Krupp) 7,140.000 m. Tyto velryby stráví tedy dohromady ročně 31,005.000 marek. Oněch 22 milionářů (při minulé fassi napočítáno jich 25) má dohromady přes 50 milionů marek ročních příjmův, oněch 1591 (asi se 7000 příslušníky) víc než stotisícových průměrně čítáno má dohromady na 850 milionů marek ročního příjmu. Proti nim stojí oněch 21,844.330 duší méně než devitistových, jež ročně stráví přes 2 miliardy marek, a mají snad i přes ně příjmů, leč to jest výsledek ne blahobytu jejich, ale množství tu dělá ty miliardy!

O prof. Huxleyi píše The North American Review: Prof. Huxley, který dovedl výtečně přednáseti, stále musil bojovati proti pocitu nedůvěry v sebe, kterého se mu nepodařilo nikdy úplně potlačiti. Po první veřejné přednášce dostal anonymní dopis totiž, kde přednáška jeho byla úplně odsouzena; „budte raději zedníkem . . .“, tak asi zněla rada neznámého. Huxley nepozbyl myslí; s obvyklou svou energií počal napravovati chyby svého slohu a výslovnosti, o nichž sám věděl, a všichni, kteří jej slyšeli, dosvědčují, že dodělal se v té příčině skvělého úspěchu. Huxley však nekonal ani jediné přednášky bez obavy, že někde uvázne. Marně sobě opakoval, že dosud nikdy se mu nestala taková nehoda; pocitu onoho zbaviti se nemohl, a přátelé professorovi znali dobře jeho úzkosti, o nichž posluchačstvo nemělo ani nejmenšího tušení.

Co stojí epidemie? Počet ten byl mnohokrát konán; ač výsledky jeho jsou vždy zajímavé, přece zřídka byla podána tak bedlivá a podrobná práce jako M. Munroa v British Med. Journal, týkající se tyfové epidemie, jež r. 1895. zasáhla 859 osob a způsobila 74 úmrtí v malém městečku Spojeného království, v Mid-Renfrewshire. Autor článku obral si pouze peněžní stránku otázky. Znaje průměrnou mzdu zachvácených osob, trvání nemoci, odhaduje ztrátu na výdělku na 3291 liber. Třeba též uvážit výlohy spojené s nemocí. Každý nemocný přijatý do nemocnice stál asi 8 liber, 15 šil. Připojiv k tomu výlohy při ošetřování domácím, dospívá autor k číslu 4295 liber. Výlohy při pohřbech představují summu 370 liber (jeden pohřeb 5 liber). Konečně třeba určití cenu každého člověka zasaženého epidemií. Touto otázkou zabýval se zase důkladně W. Farr: odhadl minimalní cenu každého obyvatele Spojeného království (mužů, žen a dětí) na 159 liber na každého jednotlivce. Tím stanovena cena obyvatelstva anglického na 5.250,000.000 liber, kdežto kapital v obvyklém slova smyslu páčí se dle M. Giffena na 8.500,000.000 liber. Na základě těchto výpočtů dospívá M. Munro k číslu 13.540 liber, ceně to ztracených životů. V celku tyfová epidemie stála obec Mid-Rinfrewshire 21.496 liber.

Feifalik Sušilovi o svém bádání v české písemnosti. (Z Vídně 10. srpna 1860.) „Především přijmete mé nejsrdečnější díky za dobré mínění, jaké o mně máte: věříte, aneb alespoň předpokládáte, že snaha má směřuje k vypátrání pravdy, pokud ovšem člověku možno. Vpravdě, pravím to beze všeho vychloubání, to zdá se mi býti nejsvětější úlohou, již máme plniti. Směle mohu říci, že na př. v pracích, týkajících se české literatury, chovám se k předmětu svému zcela objektivně, tak asi jako anatom k tělu: nevede mne při věci, rád připouštím, žádný zájem srdce a citu než jediné vědecký a všeliké vedlejší úmysly, jaké mi tu a tam přikládají, jsou mne daleky. Pojednáváje o české literatuře, vycházím ovšem z jiných názorů, než jak dosud bylo zvykem: hledělo se totiž pouze na faktum a toto považováno za nahodilé; já pátrám po příčinách a

souvislosti. Nahodilého nemohu viděti nic v literatuře, zvláště ve středověké, která časově od nás jsouc vzdálena, snáze se dá přehlédnouti a celkově posuzovati. Platí všeobecně o literatuře středověké pravidlo, kterého nelze předem stanoviti než teprve pozorováním odvoditi, že literatura tato v podstatě jest jedna, v názorech, látce, zpracování, kteréžto vlastnosti bývají pouze modifikovány dle zvláštní osobitosti toho kterého národa: můžete sledovati nejpodivnější rozvětvení středověkých básnických látek celou Evropou, na východě a západě, na severu a na jihu. Samo sebou plyne z této stejnosti duševního směru, že národové později vystupující opírají se o své předchůdce: Němci napodobí ve 12. a 13. století Francouze, Čechové v 13. a 14. století Němce, ve 14. a 15. století Poláci Čechy a Rusové v 15., 16. a 17. století Poláky a Čechy. Pouze oni národové vystupují v literárních dějinách, kteří se zúčastnili tohoto duševního proudu, který lze ještě šíře a dále stopovati. Než úsudek tento, nebo chcete-li, tuto zásadu, patrně mi u nás příliš zazlívají a nevidí v tom ničeho než „němčourství.“¹⁾ Víte, kterak od některých lidí slovanské strany zde, v Čechách a na Moravě co nejhůře jsem podezříván: tím více mi dodává útěchy a posily myšlenka, že lidé správně a bez předsudků myslící jako Vy nepochybují o poctivosti mých snah. Nepopírám, že srdcem i myslí se kloním k Němcům: rodina má jest od dlouhé doby německá, již praděd můj byl poněmčený; já však jsem pamětliv svého původu a mám pro jiný národ také příznivý cit. Při podezřívání takovém dlužno litovati jedině toho, že neustálými útoky jsme mimovolně nuceni dáti se oním směrem, který nám vytýkají a jemuž bychom se rádi vyhnuli. Než dosti již o nemilé té věci.“ (Vyňato z korespondence Sušilovy.) Dnes, kdy „se slaví jubilaum“ obnoveného boje proti „Rukopisům“ našim a v „Osvětě“ p. Zákrejs opět začíná hájiti jich, nebudou slova Fejfalíkova nezajímava. Rozumí se však samo sebou, že uveřejněním jejich nemíníme nikterak do sporu zasahovati.

Moderní mystik český. V 66. čísle vídeňského týdeníku „Die Zeit“ uveřejnil F. V. Krejčí poučnou skizzu o české dekadenci. Nazvav J. Karáska a Ar. Procházku imitatory cizích vzorův a kopisty zastavuje se u nadaného Otokara Březiny. Vidí v něm básníka moderního, dekadenta (v dobrém smyslu), mystika. „V tomto básníku bydlí dvě duše. Duše mladého samotáře, jenž neokusil života, leda bolestí a odříkání. Kalich radostí vždy více vzdaloval se žíznivých jeho rtů, čím více po něm žíznil. Nezbyvalo mu, než utéci se do světa žárných illusí! . . . Tento skromný snílek, jehož nepraktickým rukám život uniká jako hladká ryba, je mocným čarodějem ve své doméně, v říši snů. Tu sublimuje z nesmírného divadla kosmického nejjemnější essence psychické, tu zhušťuje časové a prostorové dimense v podivuhodné obrazy symbolické, tu rozrušuje nejhlubší prohlubně duševní, kde pŕdí Nevědomé. To je druhá duše jeho, duše skrz naskrz moderního umělce, který rozumem pronikl až k závrtným výším spekulace a analýsy a jenž děsí se temné záclony, která poznatelné dělí od Neznámého.“ . . .

Moderní povaha, žíznivá, hledající. Podepisuji, pokud znám „Tajemné dálky.“ — Nejen ideami, city, pocity, strukturou psychy, nýbrž i formou je Březina umělec moderní. „Je dekadentem ve smyslu jemných, raffinovaných

¹⁾ Tak doslovně v listě německy psaném. Fejfalík, jak známo, užíval v němčině pravopisu Grimmova.

forem a symbolův uměleckých.“ P. Krejčí upozorňuje ještě na jednu vlastnost, a tu pokládám za charakteristickou pro Březinu jako moderního básníka českého. „Avšak co tohoto mystika od celé řady jemu příbuzných, od Verlainea, Péladana, Huysmansa nebo Przybyszewskiho dělí, to je úplný nedostatek kosmopolitického dandysmu, blaseovanosti a sensualismu. Březina je totiž až do nehlubších kořenů fyziologických rozený asketa a subtilní spiritualista, jenž nezná pohlavní perversity ani smyslně-erotických prvků.“ V této vlastnosti vidím rys povahy specificky český.

Není tu pohlavních perversit a abnormalit, není tu smyslnosti v širším smyslu — naopak máme tu povahu, vznášející se nad hmotným světem, konsolidovanou do sebe. Sklon k duchovosti, zbožnosti, náboženství. Nemíním tu vyznání určité, náboženství založené na základech rozumových; nelze však upřít náboženský cit, náboženskou extasi, snění, vise, zděšení a odevzdanost vůči nekonečnému tajemství. Je to sklon k citění záhad metafysických, problémů života a smrti. Zájem o věci, jež spadají do náboženství. Snaha ta je zmodernisovaná — místo spekulace rozumové máme tu citění, cit převládá — ale ta snaha je specificky česká. Tento smysl pro věci vyšší, zájem o otázky, přesahující vřavu denních intrik a sporův — obrat mysli k náboženství táhne se historií českou od dob sv. Cyrilla a Methoda. Víru Kristovu přijal český národ ochotně, prožil reformaci a protireformaci; v době probuzení národního mají snahy mravní také své místo. Atheismus, nevěra nemají u nás takového ohlasu jako u jiných národů.

Rukověť bohovědné literatury novější, zvláště české, sestavují prof. Dr. A. Podlaha a Dr. J. Tumpach pomocí pražských posluchačů bohosloví. V díle tom bude soustavný přehled knih i vědeckých článků časopiseckých od r. 1828., kdy začal vycházeti Časop. katol. duchovenstva, pak úvody k jednotlivým oddílům s nástinem literatur cizích, zvláště slovanských. Bude to zároveň formální encyklopedie a methodologie bohoslovná. Dílo to uvítá duchovenstvo naše zajisté s radostí.

Zlopověstným nazývá řád jezuitský — hádejte kdo. Inu, (přátelé, nasmějte se) pan — Bačkovský, ten dobropověstný p. Bačkovský, kterýž ovšem jest opakem Konyášovým: Konyáš totiž bezcenné knihy páčil, Bačkovský je vydává. Měli jesuité své chyby, jako všichni lidé, ale, milí braši, na lvy se nechodí s pleskačkou! Že p. Bačkovský ono návěští rozesílá též po farách, budiž jen poznamenáno k lepší charakteristice.

Slovinský spolek „Družba sv. Mohorja“ dosáhl minulého roku počtu členů 72.097. Za jediný rok přistoupilo ku spolku 11.746 členův a ubylo tím, že buď vystoupili, buď zemřeli 5511; celkem tedy se zvětšil počet oproti roku předcházejícímu o 6235. Zajisté to pokrok veliký. Čísla ona sama mluví dostatečně o oblibě a vhodnosti spolku. Účelem jeho jest hájiti víru katolickou u slovinského lidu dobrými knihami. Letos vyjdou následující spisy: 1. Th. a Ph. Dr. Fr. Lampe: „Zgodbe sv. pisma“ seš. 3. v krásné úpravě s četnými ilustracemi. Loňský „Glasnik“ vyslovil se o knize prof. Lampeho, že by neměla scházeti v žádném domě slovinském a přeje si, aby se stala domácí čítankou slovinského lidu. 2. P. Beks, † general Tov. Jež.: „Marija Devica, majnikova kraljica,“ z němčiny přeložil Ant. Žgur. 3. „Slovenska pesmarica“ s pomocí nejlepších skladatelů sestavil Jak. Aljaž. 4. „Naše

škodlivě rostline v podobi in besedi“ 5. sešit, napsal prof. Martin Cileušek. 5. Pro zábavu vyjde letos 49. svazek „Slovenských Večernic za pouk in kratek čas“; a konečně 6. jako šestou knihu dostanou členové pěkný veliký kalendář na r. 1897. A to vše dostanou členové přispívající za cenu 1 zl. ročně; členové pak doživotní zaplatí buď jednou pro vždy 15 zl., anebo na dvakrátě během jednoho roku po 8 zl. Členů doživotních měla „Družba“ vloni 1057. Jest rozšířena nejen v Evropě, nýbrž se těší veliké přízni u Slovinců v Americe, kdež má 555 členův a v Africe v Alexandrii, kdež má členů 207.

Noví srbští akademici. Královská srbská akademie věd a umění zvolila za řádného člena slovuťného srbského básníka Dra. Zmaj-Jovana Jovanoviće a za dopisujícího člena profesora vysoké školy (university) bělehradské Jovana Cvijiće.

Dějepis Černé Hory. K letošní oslavě dvoustoleté vlády rodu Njegušů na Černé Hoře vypsal černoorská vláda cenu 4000 zl. za nejlepší „Historii Černé Hory.“ Proslýchá se, že o cenu bude se ucházeti mnoho srbských literatův a historiků, mezi nimi i Rus Pavel Apolonovič Rovinjski, jenž drahně let žije na Černé Hoře.

„Nahodilosti“ Edv. Jelínka do charvatštiny přeložil velmi pěkně Stjepan Karlov. Uveřejněny jsou ve „Vienci.“

Charvatšký „ordinarij“ biskupství krěského z r. 1723. Zajímavý článek pro přátely glagolice přináší osmé číslo zahřebského „Vience“ od „V. P. Brsljanského glagolaše,“ z něhož podáváme úryvek. Každý dojista slyšel nebo četl něco o glagolaších (kněží, kteří při bohoslužbě užívají knih slovanských, tištěných glagolicí). Čím byli „jezgraši“ Slavonii, tím byli kněží glagolaši charvatškému lidu v Istrii a Dalmacii. Kdo by blíže se poznati chtěl s krěskými glagolaši, najde zajímavou rozpravu od pilného pracovníka na tomto poli, prof. Miletíce v zahřebské „Smotře“ r. 1887. Touž látkou zabývali se Dr. Crnčić a Fr. Ivanić. Glagolaši žili velmi prostě a z větší části nebyli příliš vzděláni. Málo z nich studovalo jinde, a přece na Krku zachovalo se nejvíce rukopisů glagolských. Brozić a Juranić, jakož i někteří jiní tiskli sice glagolské za těchto nepříznivých poměrův, avšak bylo jich po skrovnu. Nějaké zmínky o „ordinári“ krěského biskupství není v žádné bibliografii. Teprve tímto článkem hlásí se Brsljanski glagolaš, že chová knížku „ordinarij,“ či jak obyčejně se zove „direktář“ biskupství krěského z r. 1723. vydaný pro kněze glagolaše. Úplný jeho název jest: „Ordinarij ali kazalo Božanstvenoga Oficija za Godišće 1723. prineseno od Dijaškoga na hrvaski s pristavljenjem Svetih Crikve Pristolne: za bolju razumnost Redovnikov Otoka. Po zapovidi i naredbi Prisvitloga i Pripoštovanoga Gospodina Viska Lessia Dostojnoga Biskupa Vejskoga i Otoka u Duhovnom sebi podložna. In Venetia 1723. Per Stefano Orlandini.“ Dle toho jest tedy „ordinarij“ přeložen z latiny; neboť „diaški“ či „djački“ značí v čakavštině latinsky. Vydán pak byl „k lepšímu pochopení kněží ostrova . . . z nařízení Viska Lesia, biskupa krěského.“ K tehdejšímu krěskému biskupství byla připojena biskupství rabské a osorské. O biskupu Vicku Lesiovi známo, že od r. 1715.—1720. biskupoval na Rabu, od 1720.—1729. v Krku. A proč nařídil, aby direktář byl přeložen do charvatštiny? Zajisté proto, poněvadž seznal, že glagolaši neumějí

dostatečně latinsky. „Ordinarij“ z r. 1723. má 32 stran v šestnácterce. V předu položen krátký úvod a 12 rubrik mšálu. Při prvním lednu takto dává pokyny: A. 1. Feria 6. Kolur beli † obrizouan. Gospodinou, dupal 2. sana. Na Vicerni spomen prihodechega, molitua Vlascha. (Barva bílá. Obřezání Páně. Duplex II. třídy. Při nešporách vzpomínka následujícího. Modlitba latinská.) Hymny uvádějí se dle glagolského časoslova (breviáře). Bylo by zajímavě věděti, zda býval charvatský „Ordinarij“ vydáván každého roku.

Jubilea F. M. Dostojevského. Dne 24. ledna 1846 vyšli na světlo „Chudí lidé“ v Nekrasově „Petrohradském Sborníku,“ první dílo Dostojevského, jež však ho postavilo hned v první řady velikých spisovatelů ruských. Tedy r. 1896. 50leté jubileum, 27. ledna minulo 15 let od smrti Dostojevského a 30. října bude právě 75leté jubileum jeho narození. Ovšem jen první jubileum slaví literární kruhy ruské; památka jeho uctěna panichidou na hrobě jeho, a „řečmi několika osob v literatuře neznámých.“ (Ndlja.)

Plagiaty. Ku zprávě v minulém čísle (3.) „Hlídky,“ že d'Annunziiovi dokázáno, že většina prací jeho jest sprostý plagiat, sdělujeme, že se nařknutý hradí ve franc. listech, že se skutečně, ale v mládí (! — spisovatel je teprve 35 let) dopustil malých „reminiscencí“ z cizích autorů, zda potom také, — o tom slavně mlčí. Inu, těžko se brániti, když se mu dokáže, že kradl nejen myšlenky, nýbrž i sloh, celé stránky, ano i jednotlivé věty a slova druhých.

Pařížská kronika. Kronikář (literární), píšící z Paříže do švýcarské revue „Bibliothèque universelle,“ praví, že na poli literním, jakož i v jiných oborech, pozorovati teď jenom zmatek a nelad (ne snad také trvale rozklad?). Jenom mladí mají ještě krápet ustálených myšlenek, což jim síly dodává. Jeden z nejskvělejších a spolu nejkrajnějších repraesentantů té školy napsal v „Péru“ (malé to revue) toto: „V tom dokonávajícím škubání různých škol, v tom pêle-mêlu děl a teorií udržely se dvě ideje v stále stoupajícím vývoji a podržely svou života schopnost: v literatuře — volný verš, ve filosofii — anarchistická nauka.“ A co tu A. Retté napsal, jest doslova pravda; co se volného verše týká, tu věru člověk „profanní“ nevidí ve verších mladých nic jiného leda prosu básnickou, psanou v řádcích kratších a delších, jak se právě autorovi zazdalo; o rýmu, o caesuře, o rytmu — ani sledu. Ale snad z toho časem i mnoho dobrého vzejde pro poesii francouzskou. Mladí však počínají si také jako praví anarchisté naproti starším, jimž upírají naprosto všechno nadání, atd. Známé čtenářům „Hlídky,“ jak se vyslovili mladí o nadání mladšího Dumasa. Přineslyť naše denníky jejich některé posudky, uveřejněné v nejčelnější revue mladých „Le Mercure de France.“ Nejrázovitější úsudky jsou Paterna Berrichona, L. Bloya, jenž napsal: „Mladší Dumas byl hlupák a pokrytec,“ a M. Maeterlincka, jenž se nepamatuje, že by byl něco četl od A. Dumasa ml. Nejnověji pustili se mladí i do materialismu a do jeho otce Zoly, jenž právě kandiduje po Dumasovi do francouzské akademie. Zola odpověděl jim (A la jeunesse) ve „Figaru“ ze dne 7. února. V odpovědi popírá Zola rozhodně a naprosto, že by naturalismu již odzváněli, dokládaje, že naturalismus jest výplodem naší doby a on že jediný může prospívati v půdě (naší) demokracie a vědy. Na to obrací se k mladým s otázkou, co chtějí na místo naturalismu zavésti. A odpovídá: Domýšlivý nesmysl, trojnásobný „galimatyáš,“ z něhož ani slovu nikdo nerozumí, pravou literaturu „balsamování.“ Na to velmi trefně odbývá jejich revue, že

jsou „pošmourné, ponuré a mrtvé.“ Vytýká jim doktrinářství, přežilost a konec konců dí: „C'est fini, nous deux“ (Mezi námi jest konec!). — Z nových knih uvádíme: „La religion des contemporains“ od abbé *Delfoura*. Kniha obsahuje kritické články o předních francouzských spisovatelích, jako: P. Bourgetovi, J. Lemaîtreovi, M. Barrèsovi, A. Franceovi a j. Abbé Delfour, probíraje práce těch a oněch spisovatelů, vyšetřuje nejen jejich hodnotu literární, nýbrž i cenu mravní a stanoví její poměr ku křesťanství. Jelikož kniha psána neobyčejně poutavě, způsobila a dosud působí v Paříži nemalý rozruch. Kde by ne, když abbé Delfour nevěří také moc ani těm symbolistům (no, našim také tak zvaným symbolistům teprve by nevěřil!). — *Rod*, s dostatek známý našim čtenářům, vydal roman „Dernier refuge“, jenž však neuspokojil obecnost tak, jako jeho dřívější práce. Hlavní vada vězí v tom, že nebyl ani ze skutečného života odpozorován ani prožit. A potom to stále oslavování smrti, jako té jediné řešitelky všeho, je příliš manýrované! Gabriele d'Annunzio, slavný plagiator vlašský, uvedl to do mody, dlužno tedy čekati, až se vkus zase změní. — *N. Roger* vydal pod titulem „Larmes d'enfant“ prostinkou, ale nanejvýše dojemnou historii hošíka, jenž oloupen jest o lásku matčinu. — Ze sbírky povídek „Les contes de Bretagne“ pí. *G. Renardové* zvláště vytýkám tyto: „Tajemství“, „Čestná damá.“ — Zajímavým dílem jest dvousvazková práce *A. Odina* „Genèse des grandes hommes.“ Je to práce úžasná, jež staví spisovatele do řad prvních statistiků naší doby. Odpovídá pak v ní na tyto otázky: Jak se rodí velcí mužové? Odkud genius? Odkud nadání? Zajímavo jest, že dochází v té příčině k výsledkům zcela jiným, než jak tvrdí stoupencové „dědičnosti“, rovněž z údajů statistických vychází na jevo, že zeměpisné „prostředí“ a vůbec zevnější podmínky pramálo působily v genesi velikých literatů. Vůbec působí v té věci více poměry socialní, nežli kterékoliv jiné. Pro amatery budiž tu vytknuto, že spis vydal u Mignota v Lovani.

Nejstarší křestní matrika v Rakousku je matrika farní v městě Perané (Pirano) v Istrii, sahát až do r. 1457. nazpět. Zápisy jsou vedeny od r. 1457. až do r. 1514., ale ne každý rok stejně pečlivě. Až do šetření stat. ústřední kommisie, vykonaného ohledně starých matrik v Rakousku, považovány za nejstarší matriky tři: v Horním Jiřetíně v Čechách, v Twengu v Korutanech a v Kumaci Donjim. Bájilo se o nich, že počínají v r. 1441., 1432., ba dokonce 1175. Leč zkoumáním se zjistilo, že Jiřetínská počíná teprve r. 1641., Twengská r. 1722. a Donji-Kumacská r. 1775. Tím Peranská křestní matrika z roku 1457. zůstává pramenem svého druhu nejstarším. (Inama-Sternegg ve Statist. Monatschr. XXI. 12.)

Co stálo sčítání lidu z r. 1890. Náklad dělí se na tři části: náklad samosprávných obcí, náklad politických úřadův (okresních a zemských a ministerstvo vnitra) a náklad ústřední sčítací správy (stat. kommisie ústř. ve Vídni). Samosprávné obce vydaly 801.672 zl. 20¹/₂ kr., politické úřady 205.273 zl. 2 kr. Ústřední sčítací kancelář ve Vídni pak měla náklad (výdaje za r. 1895. až do konečného seřadění všech údajů ještě neudány) 308.542 zl. 56 kr. Stálo tedy celé sčítání lidu 1,315.487 zl. 78¹/₂ kr. V r. 1880. stálo jen 885.927 zl. 91¹/₂ kr., v r. 1869. pak jen 604.978 zl. 90 kr. Na jednoho obyvatele připadlo tedy r. 1890. sčítacích útrat něco přes 5·8 kr. (skoro 6 kr.).

Z temperenclářské čítanky, jaká koncem ledna t. r. zavedena v Novoyorském státě (Spojených států sev. Am.) do všech škol, podává dopisovatel do „Köln. Volksztg.“ tyto zajímavé ukázky. Ku všeobecné zdržlivosti od líhových nápojů vybízí takováto básnička:

Zralých jablek, zdravých, s jabloně si sčesejme,
most však jedovatý, nikdy z nich mít nechceme.
Sladké hrozny, rudé hrozny, ty nám chutnají,
vínem rudým z nich však ústa naše zhrdají.
Zlatý klase ječmenový, v chlebě mám tě rád,
ale v pivě — ne, v tom jedu nechci tebe znát.
Tvůrci vzdejme za vše dík, co plodí země hrud',
když však plod ten v jed se změnil, věčně proklet buď!

A o složení a přípravě chleba a piva podán takovýto vzorec:

Jaký je rozdíl:

a) mezi přípravou chleba

1. škrob,
2. cukr,
3. kvasnice,
4. líh a kyselina uhličitá,
5. líh se vypaří,

b) a mezi výrobou piva?

1. škrob,
2. cukr,
3. kvasnice,
4. líh a kyselina uhličitá,
5. líh v pivě zůstane.

Výsledek:

a) výtečná, jedu zcela prostá potrava,   b) nápoj obsahující hrozný jed.

Na otázku: „Co je líh?“ čítanka odpovídá: „Líh (alkohol) jest opojná součástka všech líhových nápojů. Jeho specifická váha jest menší než specifická váha vody, jest bezbarvý, má ostrou palčivou chuť, snadno se zapaluje a hoří slabě svítivým, bezdýmným plamenem, jenž velmi hřeje. Pro žaludek jest líh jedním z nejprudších jedův.“ O přecházení zdravého cukru v jedovatý líh kvašením má čítanka takovou poučku: „Kvašení způsobuje naprostou změnu každé látky, která mu podléhá. Tento zákon platí v celé přírodě, a tudíž i při obilí a ovoci. Kvašením se ovoce docela přeměňuje. Štáva zralého hroznu neboří ani není opojná, hrozen naopak je zdravý, dokud kvašením nebyl rozložen. Také štáva hroznu, dokud se nalézá v bobulích zralého hroznu, je zdravou poživinou; jakmile se však vytlačí z bobulí hroznových, proměňuje se brzy štáva ta v jedovatou tekutinu. Mléko je živné a zdravé; avšak ponecháno na slunci nebo na vzduchu až do zkysnutí, může pak požití způsobiti různé nemoci. Maso je zdravé, dokud nezačne hnit, když však hnilobou se rozloží, pak jest velmi nebezpečnou potravou. Tak také štáva ovoce jest nevinnou a zdravou poživinou, dokud není vylisována a kvašení podrobena, kteréž ji úplně pak změni. Líh není tedy nijakou přirozenou součástí plodů jak zralých tak nezralých.“

Pan překladatel „Vojenských novell“ od Maupassanta, o nichž podána v „Hlídce“ (č. 3.) zpráva, má za to, že mu posudečkem tím ukřivděno, i dovolával se u redakce „Hlídky“ úsudku spravedlivějšího. Poněvadž je přední slabou naší, zachovati se ke každému spravedlivě, odevzdali jsme námítky p. překladatele p. zpravodaji k odpovědi, již tu p. dáváme.

Nemohu pokládati dotčené novellky M. za kabinetní kousky novellistiky, neboť nemají toho, čemu říkal Barbey d'Aureville „tajná architektonika,“ nemají expresse, nemají

stylu. A uznáte přece, že podobné drobnůstky jen pro tuto expressi mohou býti nazvány „kabinetními kousky.“ Sujety jejich jsou přece docela všední. Znáte třeba vzor novell: „Decamerona“? Vidíte, překladem ztrácí se vše, co půvabného na novellách těch, a zbývá jen pornografické povídání. Snad skutečně „Vojenské novelly“ měly svůj výrazný sloh; na Vašem však překladě znáti toho není. Ostatně, jsou lidé, kterým vůbec Maupassant není takovým ohromným umělcem, jak se myslí.

Dále: Myslíte, že jsem Vám ublížil, když jsem nazval překlad váš „grammaticky dosti špatným“? Pravíte: „... sníh svými malými... vločkami...“ Užíváte zájmena „svými“ zcela zbytečně. Dobrému Čechu stačí: „sníh malými...“ Rovněž tak jinde díte zase: aby se zbavili „své“ tělnatosti... aby sesílili „své“ svaly a p. K čemu? Vloček je, prosím, mužského rodu a skloňuje se podle dub. Narovnal je (otýpky). Tu užíváme obyčejně genet. part., tedy: narovnal je (ovšem narovnal třeba: stromek). Nemám ráda — správněji: nejsem ráda, nebývám ráda... jemuž přezděno Noháče... genet. po slov. přezděti, nadati atd., užívá se jen v plur., tedy: nadal mu hlupáků, Noháčů, ale ne hlupáka, Noháče atd... dají se upáliti — snad bude správnější: nechají se upáliti. Je přece rozdíl: dal jsem si šiti kabát (poručil jsem) a nechal jsem si šiti (dovolil jsem...). Lépe jest psáti myšlenka než myšlénka. Prítel má podle Gebauera v akkus. plur. přátely. Novotvar přátely je neoprávněný. Rovněž zbytečně užíváte zájmena „to,“ „ty“ atd. ve rčeních jako jsou: Jaká to rozkoš atd., ... umívala se u sebe, snad pro sebe? ... smích zdušený... snad zdušený? (Podle IV. tř.) Plusquamperfecta užíváte tak často, až zaráží. V nové češtině klademe na místo jeho z pravidla perfectum... Týden má v lok.: týdnou-i, anebo téhodnu-i, ale ne témdni (viz Gebauera)... neslyšeli ničeho — správně: neslyšeli nic. „Nic“ se neklade v tomto případě do genet. Jem starým švihákem... v tomto případě je správně jen: jsem starý švihák; rovněž tak v první povídce: Nejbližším městem bylo... správně: Nejbližší město bylo... Kde Francouz užívá „ce, celle, ces,“ nemusí Čech hned užívatí zájmena ukazovacího... svůj revolver máje ležeti na stole... toť krásná věta, není-liž pravda? ... postoupil na to..., snad potom, po té... necítím svých nohou, stačí necítím nohou... dost... je chybné; říkáme dosti (zast. genet.) anebo dost... Supinum tvořilo se jen ze sloves nedokonaných a mělo při přechodných předmět v genet., tedy ne: chytat ryby, ale chytat ryb... ostatně teď užívá se ho jen ve rčeních: „jdu spat“ a „přijdeš soudit“... nechtěli povstati, byvše ochromeni; jsouce ochromeni, pouěvadž zde rozhodně je trvání a proto jistá současnost (str. 33).

Nepravím, že chyb takových nenadělají naši překladatelé takovka vesměs dost a dost, ale ob čas to přece třeba jim pověděti.

Kritik „Novell vojenských.“

Vyhláška redakce.

Štědrotou J. Exc. nejdp. knížetearcibiskupa Dra. Theodora Kohna dostalo se nám základu ke skrovnému aspoň **fondu redakčnímu**, k němuž již také jiní dobrodinci přispěli. Oznamujeme to prostě, nechtíce nikoho sbírkami obtěžovati: kdo má nějakou korunu nazbyt, bude redakci vítána.

Účelem fondu jest: přispěti aspoň nějakou částkou pánům spolupracovníkům na zakoupení nákladnějších pomůcek, jichž by pro náš časopis vydatněji mohli použiti. Jak je toho potřebí, netřeba dokazovati. Na celé Moravě není veliké knihovny, jež by novější literaturu slušně obsahovala, a kromě toho veřejné knihovny státní našich věcí velmi málo si všímají.

Kdo by si tedy příspěvků takového přál, račiž to lístkem redakci oznámiti; rozumí se samo sebou, že se pak čestným slovem zavazuje přiměřené práce podati. — Účet vydá redakce na konci roku.

HLÍDKA.

Malthusova theorie čili zákon lidnatosti (populační).

Píše *Dr. Rob. Neuschl.* (Č. d.)

Přečetné totiž nemoci, i epidemické, rozličné nehody, jimž ani za poměrů pravidelných vyhnouti nelze, počet obyvatelstva stále zmenšují. Ve společnosti pak dobře zřízené podporuje vláda světská náboženství a veřejnou mravní počestnost, čímž nepřímou působí se i na mravnost soukromou. Náboženství pak a veřejná počestnost a mravnost vzrůstu populace stanoví míru tím, že dětem nemanželským odnímají výhody dětí v manželství zákonnitěm zplozených, že důrazně žádá se, aby lehkomyšlně lidé nemajetní ve svazky manželské nevcházeli, tím že odporučuje se vznešenost a výbornost života panického z lásky ke ctnosti zvoleného, při čemž však vždy vyloučena zůstává a vyloučena býti musí moc státu nějakého zákazu přímého ženiti se, poněvadž by zákaz takový (jak uslyšíme později) přímo odporoval přirozenému právu každého jednotlivce. A proto nejen pro nedostatek existenčních prostředků, pro rozličné mravní poklesky, jakéž vždy i u národů velmi kvetoucích, zvláště však u národů barbarských a mravně klesajících (Srov. Roscher, § 244—253, Grundlage der Nationalökonomie, I. Buch, 21. Aufl., Stuttgart 1894, str. 683.—730.) přiházejí se, — nýbrž, i když odezíráme od uvedených zel, z jiných ještě příčin **nemnoží** se počet lidí **z pravidla v řadě** čili v progressi **geometrické**. Ostatně dokazují dějiny a denní zkušenost, že byly a jsou země, jimž by malý aspoň vzrůst lidnatosti bylo jen přáti, a na obrat že jsou země, v nichž ani přes stoupající lidnatost v progressi geometrické rovnováha mezi počtem obyvatelstva a prostředky existenčními porušena není. „Z jiných ještě

příčin,“ řekl jsem, „nemnoží se lidé v řadě geometrické.“ Rozličné jsou vlivy a popudy, dle různosti zemí, zvyklostí národních, poměrů politických a společenských, najmě pak náboženských, které rozhodují o sňatcích manželských, zvláště pak o počtu dětí. Byliť sice lidé ve všech skoro dobách, pokud veliké jich většiny se týče, lidé obyčejní. Byly však přece dlouhé doby, v nichž panoval směr ideální. Dále pak nebyli a nejsou lidé, i když odezíráme od ideálních a slavných dob, žádnými stády, které by byly řídily brutální pudy a slepé vášně. Hospodárná opatrnost od jakživa většinu kruhů společenských řídila. A ta rozhodovala a platila nejen v dobách velikého stupně mravnosti, nýbrž i v oněch vzrůstajících se nádhery, mravního úpadku a náboženské vlažnosti.

V prvním případě táže se většina, bude-li také s to, aby uživila rodinu, a by slušně ji opatřila, jelikož by jinak mravní i hmotné bídě obětí se stala. V době pak nádhery a přepychu přemnoží ze strachu, že by zřici se musili rozličných požitků, manželství se vzdalovati budou, a to tím více, ježto asi nebudou se rozmyšleti, jiným způsobem v té příčině se odškoditi. Příklad takové opatrnosti viděti lze na Francii, kde přes veliký blahobyt, jakýž tam vždy, až na několik národohospodářských krisí, panoval, populace v míře velmi skromné postoupila.

Spolu však spravedlivě uznati dlužno, že XIX. století vedle rozmnožené lidnatosti také dobou jest neslýchaného posud ekonomického vývoje. Kdo by příkladně byl tušil v minulém století veliký rozvoj průmyslu bavlnového v Anglii, kdo by byl myslil na nynější centra železářského průmyslu v Birminghamu, v St. Etienneu, v Essenu a Seraingu? A což teprv ty závody s výrobky nádhery a závody umělecké! Jisto jest, že nyní více jest příležitosti vyživiti se, a že zvýšil se dovoz z ciziny předmětů potřeby.

Rovněž patrný jest pokrok evropského zemědělství a dobytčářství. Kdyby však jednou nastati měla doba váznutí veškerého života výrobného, pak ukáže se, kteří činitelové budou mocnější proti nastávajícím pohromám, jako: hladu, společenským převratům atd., zda ti, které navrhuje Malthus, anebo po věky již osvědčený zákon Kristův a jemu přiměřená opatření státu, rodiny a všech v tom rozhodujících činitelův, opatření, pocházející z křesťanské lásky k bližnímu, z mravního sebeovládání, osobní uskromněnosti, z ohledů ku povinnostem jak rodinným a společenským a ku blahu obou. Není tedy odůvodněna v té všeobecnosti, jak činil Malthus, theorie lidnatosti. Přece však jakási zásluha Malthusovi patří za to, že mělký optimismus mužů stol. XVIII., jako byli Süßmilch, Sonnenfels a p. s jejich názory o umělém chovu a pěstování větší lidnatosti do pravého postavil

světla a na nebezpečí z ní plynoucí poukázal.¹⁾ V té však věci, že žádal za zrušení podpory chudých a zákonů chudinských vůbec, aby příroda sama konati mohla trest na nemajetných, nemůžeme se dosti diviti, kterak Malthus, muž jinak povahy velmi milé a mírné, muž velmi dobročinný, a k tomu anglikánský duchovní, mínění tak extravagantní a neobyčejné hlásati mohl. Vždyť protestantismus, nájmě v Anglii, v oboru činnosti charitativní, může též honositi se dosti četnými a vznešenými příklady. Krutá i ve zmíněné své podobě (v druhém vydání spisu z r. 1803.) theorie Malthusova, žádající „mravního sebeovládání“ od chudáka a vysvětlující veškeré svízele, jež mu bylo trpěti, jen vlastní jeho pošetilostí, theorie, která poučovala boháče, že štedrá dobročinnost působí jen zlo a zvyšuje chudobu, musila přirozeně způsobiti nejprudší odpor se stanovisk přerozličných; to pak tím více, poněvadž Malthus sensualistou byl, o čemž přesvědčí se každý, kdo pozorně jeho knihu o lidnatosti přečte. Soustava užitečnosti (utilitarismu) hájí se v ní ve všech zásadách a velmi důsledně v ní provedena jest. A proto již předem jest nauka jeho plna vnitřných odporův a bludných tvrzení. Neboť, jaké také naděje skládati lze ve mravní sebeovládání, v odříkání se nejmocnějšího pudu v nějaké oběti společnosti, v níž sobětnost panuje jako mravní norma, takže nikdo nemusí ničeho jiného dbáti, jen aby ukojil své náklonnosti!?

Tato theorie byla a jest v rozporu s nejvznešenějšími city lidskými, jest to theorie, jak ji nazývá P. Albert Weiss, potupná, důstojnost lidskou snižující, surová, krutá, bezbožná a k tomu bezvýsledná, jest to nauka nemravná, odporující víře v dobrotivost Stvořitele světa; myšlenka pak o dvou řadách k důkazu zvolená, není šťastna, protože nepravdiva; o domnělém postupu lidstva v progressi geomet. již mluvili jsme — zbývá ještě zmíniti se o řadě arith. prostředků výživy.

Tu však připomenouti musíme formu zvláštní, jakou John Stuart Mill theorii Malthusově dal. Mill odůvodňuje zákon Malthusův tím, že zemědělství (polní hospodářství), jakmile jednou jistého stupně vývoje do-

¹⁾ „Výklady Malthusovy“ — píše Kaizl str. 52. — „jsou ve mnohých kusech přes příliš příkré a pessimistické; on reagoval proti umělému pěstění proletářského rozplozování, které tehda dalo se v Anglii skrze staré zákony chudobinské (poor-laws) a vůbec proti jednostrannému národohospodářskému přesvědčení minulého století, které v lidnatosti co možno největší a stůj co stůj zvyšované spatřovalo pravý základ blahobytu a moci národa a státu. Sám A. Comte, jenž mluví o nerozumných přepjatostech Malthusových — irrationnelles exagérations de Malthus, praví: „L'accroissement de la population a toujours été justement regardé comme le symptôme le moins équivoque de l'amélioration graduelle de la condition humaine,“ t. j. vzrůst lidnatosti byl právem pokládán vždy za dvojsmyslný nejméně symptom postupného zvelebování poměrů lidských.“

sáhlo, dvojnásobné práci dvojnásobného výtěžku více nedává. Z toho že plyne nutně, že silněji se množícímu rolnickému obyvatelstvu více nevystačí výtěžek jeho práce ku výživě.

Zní to dosti hezky. Jen že množení se lidí neděje se také slepě a nutně přes míru poměry a okolnostmi dovolenou. Mill to sám cítil; neboť, ač Malthusian z přesvědčení, přece radí dělníkům ke zdržlivosti, spolu pak doporučuje emigraci a výrobná společenstva místo dosavadního způsobu průmyslu. Ostatně žádá též Mill násilná opatření proti četnému plození dítek (Principles 2. chap. 13, § 2.).

Argumentuje Mill takto: „Pokolení lidské, není-li podrobena vládám špatným, tíhne k tomu konci, aby se rozmnožovalo. Vskutku ono se zdvojnásobňuje v jistém období, rozdílném dle různých krajů; období to čítá kolem 30 roků ve Spojených Státech a na Javě, a 125 až 150 roků ve Francii. Roční přírůstek na každých 10.000 obyvatelů činí ve Francii 26, v Belgii 98, v Anglii 101, v Německu 115 a ve Spojených Státech 260 lidí. S druhé strany jest počet hektarův orné půdy obmezen v každé zemi i v celém světě, a množství potravin, jaké může poskytovat každý hektar půdy, může se zmnožiti jen v jisté míře. Dříve nebo později musí přijíti chvíle, kdy přestane rovnováha mezi přibýváním lidstva, jež nemá mezí, a mezi přibýváním potravin, které jest obmezeno. Nelze upříti, že chvíle, kdy nedostatek této rovnováhy způsobí hlad, jest ještě daleka; avšak již hodně dlouho před touto dobou největší nouze nastane větší poptávka po plodinách hospodářských, dobývaných na povrchu zemském, který nelze rozšiřovati, a touto větší poptávkou zdraží se plodiny, a obživa stane se nesnadnější tím více, jelikož tyto nesnáze nebude lze okamžitě umenšiti, než jenom zdokonalením polního hospodářství. [Viz Emila de Laveleye Základové polit. ekonomie l. c. str. 141. a n.]

Druhý díl zákonu Malthusova o arithmetické jen řadě prostředků výživy vyvrací Ratzinger těmito důvody:

Není pravda, že existenční prostředky v řadě pouze arithmetické se množí a množiti mohou. Rostliny a zvířata mnohá množí a rozplozují se velmi rychle v rozměrech úžasných. Jest zjištěno, že jediný pár lososů, je-li chráněn od svých přirozených škůdců, v krátké době svojí rozplozivostí na celý ocean se rozšířiti může; že by jediný pár králíků na celý jeden díl světa se rozplemenil; že mnohých rostlin zárodků na tisíce větrem bývají rozmetávány a daleko zanášeny; že některé druhy hmyzu na tisíce vajíček kladou, tak že násilně musí býti takové hromadné množení se četnými nepřátely obmezováno. (Mimochodem podotýkáme: Darwinův boj o existenci — jak sám Darwin udává v díle „Ursprung der

Arten“ kap. 3. — jest učení Malthusovo užito počtem ještě zmocněným na celou říši rostlinstva a zvířectva.) Zkušební tato data milerádi přijímáme. Vyvracejít přímo tvrzení Malthusianů, že počet lidí rychleji se množí než prostředky existenční. Odkud bere člověk svoji výživu? Z říše rostlin a zvířat. Mají-li však rostliny a zvířata desatero-, sto- a tisícero-násobnou schopnost rozplozovací, mezitím co člověk sotva počet svůj zdvojnásobní, jest dokázáno tím, že prostředků výživy mnohem rychleji přibývati může než počtu lidí. Malthusiani obyčejně ukazují na Ameriku, aby hrůzy stoupající lidnatosti dokázali, kde počet obyvatelstva v krátké době se zdvojnásobil — při tom však zapomínají dodati, že v téže době výtěžek práce a prostředků existenčních se netoliko zdvoj-, nýbrž při nejmenším zesateronásobil, tak že Amerika výrobky své práce půl světa zaplaviti může. K tomu přistupuje okolnost ta, že zvíře (prostředky výživy) potravu bere, kde ji nalézá a spotřebou je ničí, kdežto člověk rukama svýma (slova Buffonova, že ruka teprv člověka člověkem činí, chová zrnko pravdy) spotřebované prostředky existenční v jistém smyslu reprodukovati dovede. Zvíře proto nalézá přirozenou hranici v prostředcích výživy samých, kdežto člověk denní svojí práci vždy hojně nahraditi může, co denně ztrávil. S jedněmi ústy, s dvěma však rukama přichází člověk na svět, na doklad toho, že více vydělati dovede, než sám potřebuje. A trvalé ovoce péče své práce nebere s sebou do hrobu, nýbrž zanechává svým potomkům. J. Stuart Mill tvrdí sice — a naši národní ekonomové jsou tak duševně líní, že to prostě po něm papouškují —, že každá nová ústa právě tolik potravy potřebují, jako dřívější, že však nové ruce již tolik vyrobiti nemohou jako dřívější. Toho prý příčinou jest špatnější půda, jakou jim nyní vzdělávati jest a polní hospodářství (kultura) více sice práce požadující a přes to méně výnosné. Malthus totiž, Ricardo, Mill atd. tvrdí, že dříve půda bujná, výnosnější, upravována, vzdělávána byla a po té teprv méně výnosná, takže chudoby přibývati musí, čím více vzrůstající lidnatost člověka nutí a dohání, aby obdělával i chudičkou půdu. Kolik slov, tolik bludů. Každý, kdo sleduje postup upravování naší půdy, ví dobře, že naši předkové nezačínali s půdou bujnou, nýbrž že napřed upravovali a obdělávali písčité vrchy, aby pak s přibývajícím lidnatostí do nížin a rovin postoupili, močály vysušovali a bujnou půdu upravovali.

Že tímto postupem úprava půdy i v Americe se děla, dokázal *Henry Charles Carey*.¹⁾ Každému jest dále známo, že nejsou nejvíce za-

¹⁾ Narozen 15. prosince 1793 ve Filadelfii a zemřel tamtéž 12. října 1879. Byl nejznámější ekonomista ve Spojených Státech. Jsa synem irského vystěhovalce počal dvánáctého roku svého život plný práce, a proto nedostalo se mu soustavného vzdělání.

lidněny území a kraje nejurodnější a nejbujnější, Asie, Ameriky a Austrálie, nýbrž poměrně chudší země evropské, které teprve vytrvalou prací rukou lidských stupně nynějšího dosáhly. Není tedy pravda, že dojde nyní řada na kraje a území méně dobré, nýbrž právě nejlepší a nejbujnější půda tří dílů světa čeká upravující ruku lidskou.

J. Stuart Mill tvrdí dále (a myslitelé „národa myslitelův“ opět mechanicky to po něm odříkávají), „že v žádném období civilisace nelze větší počet lidí tak zaopatřiti jako menší.“ Každodenní však zkušenost dokazuje opak. Čím silnější lidnatelnost, tím větší a snadnější výroba. Čím více lidí, tím více jich může se věnovati pracím jemnějším, vyšším, které přihlížejí a nesou se více ku jakosti než ku kolikosti spotřeby; když četné jsou ruce, které konají a opatřují práce hrubé, prostředky výživy, které starají se o život společnosti hmotný, mohou tisícové jiní věnovati se vyšším, ideálním zájmům a pracím a tak i sobě snadnější a příjemnější opatřiti živobytí. Ubývá-li však lidnatosti, mizí také zároveň dřívější možnost a příležitost snadnější práce a výroby, a je-li dokonce země některá velmi skrovně obydlena, dostavuje se často hlad se svými hrůzami a následky.

Němečtí professoři ukazují nám na Irsko a Indii atd. [Nestydaté a do nebe volající vydírání Irska jest světoznámé. Srov. Christlich-soziale Blätter, Heft 7. 1892 článek: „Ein social ruinirtes Volk,“ v němž také praví se: Hladem a stěhováním se Irčanů klesl počet obyvatelstva irského v posledních 50 letech z 8,196.527 na 4,706.162 . . . a opět dále: Za padesátiletého panování „of our glorious Queen“ (naší slavné královny) zemřelo v Irsku hladem 1,225.000 osob, z majetku a statků zahrnáno 3,660.000 a vystěhovalo se 4,186.000 osob. O stejně hanebném drancování ubohých Hindů srov. Henry George Buch 2, Kap. 2. Když pak sem a tam některého z těchto nemilosrdných a nelidských velkolichvářův a dráčů některá zničená obět postřelí, nastává zděšení v celém „vzdělaném“ světě. V ukrutném však a zdlouhavém ubíjení celých rodin a pokolení anglickými lordy a židovskými lichváři nevidí týž „vzdělaný“ svět nic zvláštního.]

R. 1821. byl již hlavním společníkem knihkupecké firmy ve Filadelfii: „Carey & Lea“; vystoupiv věnoval se zcela zkoumání národohospodářských otázek a stal se velice plodným spisovatelem. Jeho spisy činí 13 svazkův osmerky, mimo to napsal už na 3000 stránek rozličných brožurek vedle velikého množství časopiseckých článků. Při takovém množství není divu, že spisy jeho nevynikají zvláštní důkladností a trpí rozvlácností. Přes to pozoruhodnější jeho spisy jsou přeloženy na jazyk francouzský, německý, švédský, italský, portugalský, ruský ano i japonský. K nejznámějším spisům Careyovým počítají se „Principles of political economy“ (1837 až 1840), „Past, present and future“ (1848), „Social science“ (1857) a „Unity of law“ (1872). První jeho významnější práce „The rate of wages“ vyšla r. 1835.

Naši protivníci zapomínají při tom na jednu okolnost, že totiž v dotčených zemích nepanují proto bída a hlad, že počet obyvatelstva naprosto vysoký jest, nýbrž proto, že výtěžek práce dělníkům se bere a ukrádá. Irsko prý jest příliš zalidněno, a přece leží $\frac{3}{5}$ veškeré půdy ladem a úhorem! Ovšem na tu hladovou mzdu, jakou angličtí lordové dělníkům svým dávají, s nimiž hůře ještě než s dravou zvěří nakládají, tím že damy vysoké šlechty (lady vysl. láhdi) nejinak leč se zbrání a bambitkou mezi nimi si vykračují, — jest ovšem lidnatost veliká, poněvadž z takové mzdy žádná rodina žítí nemůže. Tím však ještě nikterak dokázána není naprosto veliká lidnatost. (O. p.)

Co asi příčinou neúspěchu tvorby básnické?

Literární studie od A. Novotného. (O.)

Dříve však zmíníme se o některých příčinách, které skutečně hledati jest v samé tvorbě básnické. Co vadí mnohdy, že nestávají se mnozí pravými básníky a díla jejich nemají pravé ceny, a tím pak stížen nemálo výběr i přístup k poesii pravé? Dnes se naše literatura verši jen jen hemží, v tom znamenati dnes nebývalý ruch. Příčina této záplavy veršů bude částečně asi ve zdokonalené technice veršovnictví, kteráž jaksí zobecněla, a tím se i usnadnila zručnost psáti verše. Co tu literárního smetí spatří dnes lisem tiskařským světla božího! Co vměšuje se různých živlů ne-básnických v poesii! Jsou na př. věci, které samy působí dojmem mohutným, které silně napínají, zajímají, a přece nejsou nikterak poetickými, leč by prve vytríbením, vybroušením, spracováním jimi se staly. Těžko pak mezi věcmi bezcennými hledati pravých perel krásného písemnictví, a nedivno, že hledajícímu ve směsi té omrzí a znechutí se zavdy poesie v básních docela. Výběr takový stojí času a práce, a bývá ještě dosti subjektivním, a proto i pochybným. Nejlépe by bylo ovšem, kdyby básníci sami již výběr ten prováděli. Největších pak zásluh mohla by zde míti nestranná kritika a revise literatury. Jak básníci sami, tak po nich kritika i revise literatury měli by dle formy i dle obsahu důkladně a pečlivě vybírat, co jest cenno, a jen to mělo by se předkládati obecenstvu jako záživná a výživná strava duševní.

Tak nemělo by se hned trpěti falšování dojmů básnických, a mělo by alespoň subjektivní pravdivosti býti dbáno, neměl by tedy básník svých pochyb, neurčitých předtuch a předsudků vydávati za jistou pravdu a

přesvědčení. Neměl by dále rovněž obsahově ztráceti se a rozplývati v jakýchsi neuvědomělých mlhovinách, jak jest u některých zvykem, a nepěstíti falešného symbolismu. Jsou-li symboly samy v sobě dosti jasny, skýtající určitý smysl (ne pouhé snilkování, blouznění a neurčité tajemnůst-kářství, jehož si ani básník sám neuvědomí), tehdy zajisté a jen tehdy jsou zcela oprávněny, rozumny a básnické. Každé umělkování jest směšno, ale netřeba ho též hned všude větřiti! Nelze též schvalovati, aniž omluviti, hrá-li si básník na Pythiu a ukládá čtenáři alespoň intelligentnímu, aby se smyslu výroků jeho teprve Bůh ví jak dlouho do omrzení dohadoval. Tak protiví se též a unavuje všeliká přeplněnost, rozvláčnost, nerázovitost, retoričnost a deklamačnost; ale zamlouvá se pouze okrouhlost, shodnost, soulad celkového dojmu. Různými výstřednostmi často mnozí básníci přiváděli a přivádějí poesii ad absurdum, jako filosofové filosofii (neboť není nesmyslu, jehož by nebyl kdy hájil který filosof). Tak jako mnohdy mudréc znamená mudrlanta a filosof blázna neb sofistu, tak různé výstřelky básnické zaviniily, že spíláno mnohdy básníkům snilků, fantastů, střeštěnců, ne-praktiků, nerozumných a naivních podivínův a básniti mnohým značilo tolik co bájeti a lháti, vymýšlelo-li se někdy pochybné látky za předmět tvorby básnické. Co to věru dětinných, předpojatých, umíněných názorů o básnictví!

S praktického stanoviska bych ještě podotekl, že mnohému zlu dalo by se zde odpomoci, kdyby zábavné časopisy soustavněji, nepředpojatě a nestranně všímaly si básní, poskytující mladším hlavně a nadaným básníkům, kteří nemohou veršů svých samostatně vydati již pro finanční překážky, místa a příležitosti, by se mohli tříbiti, osvědčiti, svých sil zkouseti a sledovati a kontrolovati postup a pokrok své tvorby.

Tu měly by stávati již jakési sbory kritické, v jejichž rukou by soustředěné písemnictví se čistilo a jen zrno se propouštělo. Ale tuším též, že všechny podobné návrhy asi na vždy zůstanou jen zbožným přáním.

Konečně tuším, že dosti jasno a známo, že často, ba skoro obyčejně neřídí se úspěch bohužel pravou cenou uměleckou, že rozhodují tu druhdy různé jiné okolnosti. Čtenářstvo nemá často kritického rozumu, kritické vytríbenosti úsudku, ono nedovede odhadnouti ceny básně. Ovšem, že třeba bylo by předně čtenářstvo roztríditi a poukázati, který druh čtenářstva to jest a proč se tak děje, odkud ten omyl v úsudku, odkud ty předsudky, odkud ona předpojatost, ba namnoze očividné i vyslovené nepřátelství a odpor zjevný proti básním? Kdo vlastně čte básně?

Kroužek pravých ctitelů mus jest bohužel velmi nepatrný; mimo básníky samy a znalce poesie nemnoze rozšiřuje se. Ještě snad nejvíce

vychovatelé a jich svěřenci, nadšená, nadějná mládež obírá se se zájmem poesíí. Ovšem jako od básníků, literatů, spisovatelův, odborníků, nemůžeme od ostatních žádati, aby tak rozsáhle a všestranně poesíí se obírali. Stačilo by ovšem, kdyby každý potud se jí obíral, pokud mu přiměřeno. Do jisté míry jest poesie jakousi vnitřní potřebou duševního života, a tento podstatný zájem jest všem společným, poněvadž jest všeobecným. Udeří-li poesie na tyto struny v srdci lidském, zajisté že ozvou se mohutným ohlasem záliby. Pro takový všeobecný ideal, je-li opěván, dá se vždy snáze všeobecný zájem vzbuditi. Z toho dá se též vysvětliti všeobecný zájem na literatuře v různých dobách u různých národů. Zda nebyly verše Homerovy u Řeků, Vergiliovy u Římanův učebnicí a knihou vychovatelskou po dlouhou dobu? A nebudí zájmu všeobecného u Jihoslovanů básnické rapsodie z dob jejich utrpení, pod jařmem Turkovým? Nebudili ve středověku různí potulní pěvci všeobecného zájmu hlavně na dvorech a zámcích a hradech knížat a rytířů? Nezněla-li tehdy skoro celá Francie a Německo zpěvy a písněmi oněch básníků? Nemají-li všichni národové, a zvláště Slované, tak hojných písní národních? Není-liž dostatek zevšeobecnělých písní náboženských, vlasteneckých, společenských, milostných a zájmových? Neměla-li báseň své důležité úlohy v obrození národního života, jako na př. u věrných súsedův i u nás v předešlém a tomto století?

Jen v takových dobách nadšení bývala úrodná půda pro básnictví měrou výminečnou, nikoli však v dobách, kdy boje spíše všeobecnou zmalátnělost a ochablost způsobují. Úspěchu takového nelze očekávati však od básní, které neobírají se tak všeobecnými ideami. Velikost myšlenek, životní zájem na opěvaných událostech, vše to usnadňovalo i pochopení, porozumění, bez něhož není pravého zájmu. Bude-li, pokud ovšem lze, všimati si poesie zájmů všeobecnějších, bude též pro ni zájem všeobecnější. Zájmy básnickovy a čtenářovy nesmějí býti tak příliš různé. Nesmí zavládati jakási cizota mezi dojmy, city a myšlenkami básnickovými a čtenářovými, básník a čtenář nesmějí si býti cizími a chladnými, musejí si rozuměti, musejí se sblížit; pak lze očekávati i v dobách obyčejných, nepohnutých aneb zmalátnělých a bojem unavených jako dnes — dosti úspěchu. Nemůže-li čtenář sledovati básníka do závratných výší jeho idealů, po krkolomných cestách jeho básnických obrátů, přeplněných zjevy a obrazy nesčíslnými; pak ovšem pohlíží za ním, nemoha stačiti, s pocitem zoufalé únavy aneb tiché lhostejnosti; s tichým výrazem na rtech: „Já mu nerozumím!“ Pro jaké a které čtenáře básník chce básniti, dle toho třeba mu zaříditi si výběr látky i roucha, kterýmiž by dílo své obalil. Ovšem jest a bude pravdivo, že všem nelze nikdy vyhověti a se zavděčiti a že

každý každému jiným způsobem vyhovuje aneb nevyhovuje. Tak různý básník vloží v báseň různou sílu ducha a různý čtenář tutéž sílu různě vycítí, dle různé síly, vytríbenosti a zkušenosti svého ducha. Nelze tedy očekávat nikdy úspěchu a vítězství básnické tvorby na celé čáře. Ale jest si přát, aby každý, alespoň pokud se dá, přispíval dle sil svých k žádoucímu zvelebení a rozšíření poesie, aby tím přivedena byla k zasloužené cti a vážnosti. Toho však nebude bez zájmu, zájmu pak bez pochopení a pochopení bez patřičného vzdělání a studia o básnictví, studia theoretického, ale více ještě praktického. Alespoň od těch, kdož mohou a mají příležitost věnovati se tomuto studiu a nejpotřebnější vzdělání v oboru básnictví si osvojiti, alespoň od těch bylo by očekávati, aby vážili si více poesie, než se děje. Třeba tu též jakéhosi smyslu pro poesii, kterýž nikomu neschází, leč by byl otupen aneb nevyvinut z různých příčin životních.

Nuže, kdož mají především příležitost, aby se pro básnictví vzdělali? Je to hlavně mládež středních škol. Ale všimneme-li si metody, kterouž se tu často žáci obeznamují s plody básnickými, nedivíme se těm výsledkům, jichž se mnohdy dodělávají, že místo zájmu a lásky často jen předsudky a odpor proti plodům básnickým ze studia si odnášejí. Kde panuje namnoze farisejské ubíjení ducha literou, není ani jinak možno, než že místo vniknutí, pochopení, ocenění starých i nových klasiků, výsledek konečný celé práce bývá hořkost, trpkost a kyselost proti nim a stísňující pocit promrhaného času zbytečnostmi. A kterak mnohý učitel svou povahou a svým filologickým rozbohem dovede studium to oslazovati, o tom mohli by tak mnozí studující trpké zkušenosti vyprávěti. Výsledek studií těch pro pravé pochopení a ocenění tvorby básnické bývá celkem, tuším, pranepatrný. Není pak divu, jaké názory mívají a projevují o poesii směle ti, kteří podobného vzdělání byli účastnými. Poněkud kloudnější vzdělání v oboru tom bývá pravidlem zásluhou vlastního zájmu, vlastní píce a studia privatního. Naše školy nedovedly nám vychovati intelligence, kteráž by jevila poněkud obstojného zájmu a trvalého pro plody básnické. A přece jak žádoucím jest podobné vzdělání pro poněkud jen slušné pochopení, a bylo by jen chybou a nedostatkem básně samé, nerozuměl-li by jí bez dlouhého pátrání po smyslu, kdo má podobné předběžné vzdělání. Mluvívá se o hudebním vzdělání obecenstva a muzice přece troufá si rozuměti každý, ač přece tomu není tak; podobně třeba básnického vzdělání; ač ani tam ani tu netřeba upřílišovati a mnoho tu lze na vrub pouhé affektovanosti klásti. Tolik však jisto jest, že každý přirozeným pudem nevšimne si všeho, což krásným a že třeba ho teprve upozorniti, je-li smyslů roztržitých a není-li dosti vnímavým. Úlohou pak studia poesie jest, aby vyhovělo těmto požadavkům

a bylo pomůckou k pochopení díla uměleckého, pomůckou a vodítkem u výběru skutečných básní. Slyšel jsem od starších, že dřívější studium více vyhovovalo; neboť dbáno dříve více věci a celku, než jednotlivostí a malicherností. Byla by vůbec již žádoucí radikální reforma a náprava studií klasických! Vždyť rozumější a praktičtější zřízení a změna metody na těchto ústavech, z nichž většina intelligence vychází, tolik dobrého i v jiných oborech a směrech mohla by způsobiti. Ale neměl by býti též již v zárodcích mařen vkus různými rýmovačkami, jimiž jsou již žáci škol národních obtěžováni a kteréž i v dětských časopisech repraesentují poesii dětskou. Lid pak měl svou školu básnickou ve svých písních národních ústním podáním zachovávaných a děděných s pokolení na pokolení. Ale bohužel přišla mezi tuto lidovou, prostou a vzácnou poesii nákaza, lid pozbyl tvůrčí své síly básnické různými vlivy zevnějšími, a poněvadž jeví v sobě přirozenou jakousi touhu a žádost poesie, obrací se po tom, co mu nejprístupnější a propadá tak zvané poesii kramářské. Jaká to zkáza pro jeho mravní vzdělání a společenské zušlechtění, jaký tu zřejmý úpadek jeho ryzosti a zachovalosti tak půvabné! Lidová produkce básnická tu téměř docela odtržena od umělé. Lid jde svou cestou a básní sobě dále a tvorba ta jeví známky zhrubělosti a zhoubné dekadence, a umělá poesie dospěla též k dekadenci a revoluci literární, ke zmatku a k anarchii.

Jak toužiti nám tu třeba po brzkém a brzkém obrodu! Lid ponechán sám sobě, zásobován jest literárními zametači smetím literárním, různými odrhovačkami, a tak otravován jeho vkus. A přece je známo, že i mezi lidem bývala dříve i básnická tvorba umělecká dosti rozšířenou a zdomácnělou. Čemu lid pro lehčí sloh porozuměl, to ho i zajímalo. Básně prvnějších buditelů národa bývaly i lidem čítány, mnohé znárodněly a staly se duševním majetkem lidovým. Obsahem i formou přístupnější a přece pravé básně ujaly se v lidu. Dítě a lid žádají především děj a mnoho děje a zajímavého děje. Proto i zvláštní zájem u lidu pro věci sensační v literatuře a sensací tou a napínavostí řídí se u lidu úspěch a záliba v čtení, čehož ovšem pohříchu ku škodě jen literární trakařníci používají. Lid náš jeví též zvláštní náklonnost pro věci žertovné, lid náš má rád humor, a to celkem humor zdravý. Těchto stránek a vlastností lidových budiž dbáno, komu záleží na tom, aby tvorba básnická i u lidu dodělala se úspěchu obstojnějšího. Myslím, že patričným poučením, vzděláním, porozuměním a vzbuzením zájmu dalo by se jak u lidu tak u intelligence celkem dosti ještě dosíci pro poesii. Na těch pak, kdož nemají zájmu na kulturních, ideálních cílech člověčenstva vůbec, ovšem nemůže býti záleženo.

Komu schází praktický smysl pro duševní činnost, snahy, práce a zaměstnání, toho ovšem nebudou zajímati ani básně. Vždyť každá báseň vyžaduje alespoň trochu duševní činnosti u čtenáře, alespoň trochu myšlení a přemýšlení, člověk pak bezideální, pouhý hmotář ve svém životě nedá se vyburcovati často tak jemnými dojmy krásy básnické, jež vyžadují jemnějšího citu a důvtipu, nedá se vyburcovati ze své duševní netečnosti a materialistického hovění, leč právě jen dojmy silnými, hrubými, senzáčními, kteréž však zřídka bývají poetickými. U jiných pak nepřátel poesie bývá zavdy příčinou nevšímavostí, ba odporu a nechuti k poesii jakás nepochopitelná, nešťastná nedůslednost, neuznávají-li pomocnice rovněž ideálních snah svých a průvodkyně a přítelkyně jejich, totiž poesie. Zdá se, že příčinou toho asi bude, že nevníkli hlouběji přemýšlením ve smysl a podstatu účelu svého vlastního snažení a konání; že spokojují se tu více s povrchní stránkou své činnosti, tolik jisto, že takový, tak zvaný zásadní nepřítel poesie, nebývá velikým a hlubokým myslitelem, ale člověkem trochu povrchním. Jiná příčina je též jakási blaseovanost přežilého člověka moderního, jež ovšem nesrovná se s poesii, kteráž věří ještě v ideal vůbec, v ideal krásna pak zvláště a která se snaží ideal ten mu dle možnosti před oči představití a idealu tomu sama se přiblížiti. Takovému blaseovanému člověku nezdá se býti ovšem nic poetickým, zachovalým, ryzím, pravým a solidním a všechno jen strojeným, právě tak, jak celé jeho smýšlení a konání jest. Člověk takový vidí pak v každém projevu citu pouhou sentimentalnost, domnívaje se, že strojená jeho necitlivost jest něčím velikým a imponujícím a správným názorem světovým. Je to právě tak duševní choroba, jako jest jí skutečná sentimentalnost, citlivůstkářství.

Básně vyžadují jakési klidné kontemplace, procítění a duševního prožití, zejména pak moderní většinou reflexivní poesie, ale tomu příčí se, toho nedovoluje moderní spěch a kvap života. Moderní hmotně i duševně tak neklidná doba není přítelkyní poesie a umění, jak již staří říkali, že ve válce musy mlčí.

Různé zájmy životní a společenské věru nedovolují obíratí se poesii, kteráž není ani chlebem ani vodou života, ale spíše toliko medem a vínem jeho, a proto snad ne neprávem zcela považována tvorba básnická i četba za osobní sport šťastnějších pozemčanů.

Hlavní příčinu neúspěchu tvorby básnické bude tedy hledati v socialních poměrech života a doby.

Přes to však nedá se upříti, že alespoň v těch kruzích, kdež možno více času věnovati potřebám duševním, vzdělávání a zaměstnání duševnímu, mohlo by se více dítí, než se děje i pro poesii.

Pokusil jsem se touto studií přispěti poněkud k objasnění příčin neúspěchu tvorby básnické; ovšem nelze očekávati, že by obsah thematu byl tím vyčerpán; bylo pak též semtam podrobnostmi trochu odbočiti, zejména kdež uvedeny některé myšlenky o podstatě a vlastnostech tvorby básnické. Nemožno ovšem od podobných úvah náhlého převratu a zlepšení očekávati, k tomu obyčejně třeba silnějšího vzrušení, než klidnou úvahou lze dosíci. Tolik však, tuším, jest jisto a patrné, že pravá poesie bude míti vždy pravé ctitele, byť kroužek jich nebyl nikdy velikým.

Končím úvahu svou překrásnou znělkou Vrehlického:

Co dobrá báseň? List na krásy stromu,
jenž zelení se nesmrtelnou směje;
ji zřídka víchř času dolů schvěje,
vždy skví se v dějin idylle i hromu.

Kdo zoufalý na skalném žití lomu
zabloudí pod strom v tísní beznaděje,
chlad ovane ho, v srdci pták mu píše,
mír schvátí ho, jak šel by z pouště domů.

Nuž trhejme si z duše tyto listy,
nechť mnohý zežloutne, však přece mnohý
v své kráse zbude nezkalen a čistý.

Byť všecky zvadly i vzdor naší snaze
a spadly dolů na poutníků nohy:
přec lehčej půjde se jim po tom sráze.

(Sonety samotáře.)

Ze života našich Rusínů.

Napsal J. Svozil. (O.)

Chybu tuto pochopili Romančuk a Teliševskij, dali jí také průchod v říšské radě. Poslancům dána shromážděním „Rady“ již 1892 svoboda jednání, rok na to přešli zmínění dva poslanci blíže k opposici; úplně však dali se její cestou r. 1894. Národ celý je pro opposici, všecky listy píší pro ni, schvaluje ji „Ruská Rada“ na valné hromadě, neboť důvěra v Poláky slábne víc a více. Povolují něco, když chtějí — ne-li — nepovolí nic. Zástupcové, které v jednotlivých korporacích Rusínům povolili, nemají mnoho vlivu — jsou v menšině. Ani stolice na universitě se řádně neobsazují, tak právnická po 4 leta byla uprázdňena. Konečně dosazen na ni Polák. Úřady jednají se stranami polsky kdy se jim zachce, obcím

nedávají o nic více svobody jako dříve. Četník je „malým pánbičkem“ na venkově, pod jeho dozorem jsou všichni. Lidu daří se hůře a hůře, čehož důkazem stěhování do Brazílie i jinam, je nejvýš nespokojen, vysílá deputaci. Toto však jsou známé věci, nač se o nich šířiti. Ukazují s dostatek, jak velice přepočítávají se oportunisté. Vláda, která jim všechno slibovala, staví proti jejich kandidátům své, počet poslanců jejich následkem „maďarského“ provádění voleb se ztenčil. Což tedy divu, že žádá se rozhodnější politika.

Za oportunisty, jak sami doznávají [Ruska sprava v r. 1891.—1894. od N. V. (Natal Vachňanin)], nestojí nikdo, ani jediný list, kromě úřední „Narodné časopisy,“ přílohy vládní „Gazety Lvovské,“ a černovické „Bukoviny.“ Na pokyn shora přeměňují „Bukovinu“ v denník, s pomocí shora. Jak viděti záleží zemské správě na tom, aby stranu svou si udržela.

Přes toto opoziční smýšlení lidu volby jeví opak, ale jak již řečeno, jen násilím. Propadl i Romančuk, ač měl vlastně většinu. V Židačevě zavřeno 17 voličů Olesnického, opozičníka, puštění až po volbě, tak zvolen kandidát vládní. Ale o tom dosti zpráv přinesly naše listy, jakož i vídeňská „Zeit“ z péra Dra. Franka.

Nátlak takový, jakož přirozeno, nutí ku konsolidaci. Romančuk se svými také pilně pracoval o spojení s Moskvořily, ale nepovedlo se, pracoval i o sjednocení s radikaly, totiž o společný postup, a pokud z nynějšího se dá souditi, povedlo se, ba povedlo se pokud z účasti na deputaci možno souditi také u „Moskvořilů.“ Proti všelikému smíru s radikaly i moskvořily (jednota s těmito rozbita právě „vyrovnáním“ z r. 1890.) jsou oportunisté s Barviňškim a Vachňaninem v čele. Ale zdá se, že přes to konsolidace pokračuje, aspoň z výborů spolkových to viděti, tak v Tov. im. Ševčenka je Franko spolu s narodovci, rovně ve Lvovské „Besedě“ je divadelním referentem, a vůbec ze všech poměrů. Nyní i „Zora,“ literární organ narodovců, bude míti Dra. Franka za spolupracovníka.

Jak nyní věci stojí, je ze 14 poslanců 8 vládních, 3 nejistí a 3 opoziční, títo však kloní se více k radikálům než narodovcům. „Ruska ukrajinská radikální strana,“ toť jejich oficiální název, ustavila se teprve r. 1890. a téhož roku vydala svůj program. Loni, nedávno ještě, 29. a 30. prosince, měla valnou hromadu ve Lvově. Na té změněn poněkud program z r. 1890., o čemž jen několik slov. Je to vlastně strana socialistická, ale zároveň agrární. Teprve však letos prohlásili radikalové výslovně, že stojí na půdě vědeckého socialismu, ač podstatně byli na ní již před tím. Poměr svůj k náboženství formulovali však nyní mírněji: dříve prohlásili, že stojí ve věcech náboženských za racionalismem; toho nyní neučinili a spokojili se

prostě s požadavkem úplné svobody náboženské, pokud se týče jejich církve, rusínské žádají zdemokratisování, aby totiž farníci mohli si voliti své duchovní správce sami.

V politice svůj program poněkud rozšířili. Dříve žádali sic také samosprávu pro Rusíny, ale neprohlásili určitě, jak daleko jde jejich požadavek. Nyní ustanovili si za cíl samostatnost, svéprávnost všech Malorusů, tedy i ruských, vycházejíce ze zásady, že každému národu má býti dáno právo sebeurčení. Ale počítajíce se stávajícími poměry, vidí, že hlavní práce je čeká a je možna v Rakousku, proto především žádají samostatnosti vlastně autonomie pro veškerý národ Rusínský v Rakousku žijící, území jeho má tvořiti jeden svéprávný celek.

O hospodářství jsou shrnuty požadavky jejich v tato slova: „Převedení veškeré půdy, zvláště velkostatků, v majetek národa, sestátnění úvěru hypothečního, při čemž lesy a pastviny zůstaly by obcím, ostatní pozemky by se pronajímaly rodinám dle potřeby. Žádáme také sevšeobecnění obchodu, odstranění obchodních prostředníků zakládáním veřejných skladišť.“

A nyní přihlédněme k jednotlivým bodům rozvedeného tohoto programu. Začneme s nimi od hospodářství.

Pokud je daň pozemková, ať se založí nový katastr, aby sedlákům nedála se krivda zvláště vůči velkostatku. Časem však buďtež zrušeny veškery daně a zavedena pouze vzestupná daň z příjmů. Odstraněny buďte i nepřímé daně z věcí k živobytí potřebných, jelikož tím se prospívá pouze boháčům. Honební právo na cizích pozemcích budiž zakázáno, nedá-li majitel sám zvláštního svolení; náhrady za škodu zvěří způsobenou buďte řádně stanoveny. Cesty obchodní, průplavy, regulace řek atd. buďtež co nejlépe upravovány a v dostatečném množství. Zákon exekuční budiž změněn v ten smysl, aby nesměla se exekuce uvaliti na statek selský, nýbrž jen na důchody z něho, pokud dosahují větší sumy, než je třeba na nutnou výživu rodiny. Ale ponechána budiž neobmezená dělitelnost statků, neboť obmezení její, nebo dokonce zrušení přispívá ku tvoření proletariatu.

Rolníci, dělníci a všecky vůbec pracující třídy buďtež co nejvíce vzdělávány a dokonale organisovány. Vláda ať se přičiní, zaříditi a udržovati obecní družstva rolnická, průmyslová i obchodní; ať zřizuje ústavy hospodářsko-vzdělávací, a organisuje dozor na hospodářství obecní.

V nynější program nepojat výslovně požadavek programu dřívějšího, aby totiž soukromé vlastnictví půdy a výrobních prostředků vůbec bylo ponenáhu, přirozeným způsobem odstraněno (ač podstatně vysloven ve všeobecné části programu). Za tím účelem žádali v programu dřívějším, aby: 1. Dědické právo bylo obmezeno do třetího kolena, sic aby připadlo

jmění obci; 2. obcím bylo dáno právo předkupu při prodeji statků, a vláda opatřila jim a spravovala úvěr k tomu cíli; 3. zakládala vláda ústavy hospodářsko-vzdělávací, aby lid uměl v obci hospodařiti, a také aby vzala do svých rukou dozor na toto hospodářství.

V politice žádají přímé, rovné, všeobecné volební právo passivní i aktivní pro všechny dospělé bez rozdílu pohlaví, jakož i zrušení panské sněmovny. Osobní svoboda budiž všem úplně zaručena. Soudy a administrace úřední buďte dány do rukou lidu, aby nebylo třeba tolika úředníkův, a tím správa zlacíněla. V ruských částech Haliče budiž zaveden ruský jazyk jako úřední. Vojenství budiž opraveno tak, aby nebylo třeba řadového vojska stálého, ale aby každý občan byl ve zbrani vycvičen, a v čas potřeby mohl býti povolán, pokud nepodaří se odstraniti militarismus úplně, což budiž nejpřednější péčí vlády. Místo toho ať se zvětšují výdaje na osvětlné potřeby.

V kulturních záležitostech chtějí: bezplatné vyučování a přístup do všech škol svobodný mužům i ženám. Rozšíření práva obcí na správu škol; obce ať presentují učitele na své školy. Rovně kněze, a obec ať spravuje jmění kostelní. (Je to celkem požadavek historický; kněžstvo se volilo až do 16. věku.)

Vůbec pak budiž šířeno vědomí pospolitosti, jednoty a solidarnosti ve všem národě Ukrajinském v Rusku i Rakousku pomocí literatury, sjezdů, spolků, manifestací, demonstracemi, tiskem, přednáškami a j.

Tot stručné požadavky obou hlavních stran, o nichž možno říci, že zastupují národ našich Rusů. Neboť Starorusíni či Moskvofilové, nebo také „tvrdí,“ tvoří jen nepatrnou menšinu, a kdyby nebylo pomoci od bohatého strýčka, nebyli by se asi udrželi, praktické potřeby jsou proti nim. Jaký je jejich program, nevím, vlastně prý žádného neformovali, kromě snah svých o jednotě s Velkorusy. Oni neuznávají, že by žily na světě dva národy, Ruský a Ukrajinský (či Maloruský nebo konečně Rusínský, kteréhož jména však nerádi užívají, jelikož se ho chopili nejvíce jejich protivníci. Ale není pravda, jakoby nově bylo vymyšleno. Je to jméno staré, neboť uvádí se již v „Pravdě ruské“ z 11. století). Nebude snad nezajímavé uvést, co dí o jméně tom literární historik, nebožtík Ohonovskij v odpovědi na kritiku Pypinovu [Mojemu kritikovi str. 5.]. Pypin vytýkal mu, že nazval rusínskou nebo ukrajinskou literaturu „ruskou.“ „Právím tedy, že nazval jsem literaturu maloruskou nebo rusko-ukrajinskou prostě ruskou proto, že my v Haliči zoveme se Rusíny, a naše mluva i literatura ruskou.“ Pak dovolává se svědectví „Umancova“ ze „Zory“ r. 1890. str. 33., jenž dí, že Ohonovskij užil názvu halického [ruská] „proto, že Haličané jakož

někdy i Ukrajinci zovou se sami Rusíny a svoji národnost „ruskou,“ rozlišující ji od veliko-ruské čili „rossijské.“) A právě proto nelze jich považovati za zástupce národa Ukrajinského či Rusínského, jenž tu je a s jehož existencí nutno počítati.

Rusíni při své slabosti tak roztrženi, nedodělávají se ovšem velkých politických úspěchů, ale je to přirozené kvašení, jehož by nebylo tolik, kdyby celé „obrození“ rusínské nebylo padlo do takových okolností, jaké jsou nyní. Oni prodělávají týž process, kterýž jsme my prodělali na začátku nebo aspoň v první polovici tohoto století, u nich „obrození“ národnostní střetlo se již s moderními požadavky, a odtud, tuším, ta směsice. Zdrží se tím ovšem postup, ale nezastaví. Budou-li se na poli kulturním a hospodářském sesilovati, utužovati, jako začali již, a jakož činí, přičiní-li se o sevšeobecnění tohoto snažení, neodolá jim žádná síla. A to svědectví musí jim vydati každý, že na své síly se kulturně i hospodářsky přičinují, ač bylo by záhodno, aby práce nebyla ponechávána jednotlivcům, kteří div se nepotrhnají, kdežto druzí na ně hledí s rukama v klíně. Hlavní však je to, že na poli kulturním pracují všechny strany, mimo Starorusíny, dosti svorně. Čím jeví se tato práce? Myslím, že i to přispěje k poznání bratrského nám národa, když zmíním se o spolcích, které za tím účelem založili, a jež rozšířily činnost svou na celý národ.

Nejdůležitější, protože nejpůsobivější jsou pro lid „Prosvita“ a „Narodna Torhovl'a“ (tržnice národní), ač i „Ruská Besida“ má vliv na lid, jelikož v její rukách je správa divadla, a pak ovšem nepřímo vědecké „Tovarištvo imeni Ševčenka“ (Tovaryštvo Ševčenkovo), zastupující asi naše matice i akademii. O všech se po pořádku zmíníme. „Prosvitě“ uplynulo předloni již čtvrt století působnosti. Jaká tato působnost byla, o tom až později, bude to vyžadovati více místa. Zatím spokojme se tím, jaká je poslední dobou dle změněných stanov z roku 1891. Účelem jejím je šířiti osvětu a blahobyť v národě. Za tím účelem má vydávati knihy, zvláště populární pro lid městský i vesnický, pořádati poučné, zvláště hospodářské přednášky, zakládati v okresích, a vůbec ve větších místech filialky, aby činnost byla tím pronikavější, ve všech pak místech, pokud je to možno, „Čitalny“ (Čtenářské spolky), spolky hospodářské, obchodní družstva, skladiště, záložny, odborné školy, udělovati rady a pokyny hospodářské, pracovati o založení musea, sbírání a vydávání látky k dějinám a vůbec poznání národa, zakládání burs, t. j. spolků na podporu chudých studentů, pořádání přednášek a vůbec ušlechťujících zábav, výstav hospodářských a průmyslových, podporování spisovatelů (pokud k tomu stačí peníze, které spolek spravuje), vydávání časopisu pro členy, svolávání vědeckých odborných anket, povzbuzování

ku práci a šetrnosti hlavně lidu, zkrátka všecko, čím by se povzneslo vzdělání a blahobyť lidu.

Členem skutečným může být každý Rusín; platí buďto 2 zl. ročně, nebo 30 zl. najednou (příspěvek však může být snížen na 1 zl.). Přispívajícím členem může být vůbec každý; příspěvek je 50 kr. ročně, nebo najednou 10 zl. Spolek spravuje hlavní výbor, který má dozor i na výbory filialek a číten. Ovšem filialky a čítalny mohou mít ještě zvláštní své členské příspěvky, zvláštní jmění, které spravují svými výbory. Ale celou práci řídí přece výbor „Prosvity.“ Sídlo spolku je ve Lvově ve vlastním domě. Spolek dává čítenám zdarma aspoň něco knih, pomáhá jim radou i skutkem. Čítalna může být založena, přihlásí-li se aspoň 10 členů, filialka aspoň členů 20. K valným hromadám posílá ústřední výbor své zástupce. Při čítenách zakládají se často obchody a záložny. Ovšem nyní nečiní toho „Prosvita“ sama, nýbrž po dohodnutí s Národní Tržnicí. Rovně tak nevydává material k dějinám Rusínským a j., kteroužto práci převzalo „Tov. im. Ševčenka,“ jako zase divadla a t. p. „Ruská Beseda.“ Ale přes to zbývá „Prosvitě“ práce velmi, velmi mnoho. Pokud se jí daří, poznáme z přehledu jejího stavu koncem roku uplynulého.

Ředitelem kanceláře je Dr. Kostá Levickij, předsedou byl nebožtík professor Ohonovskij, místopředsedou pak se stal, když Barviňskij odstoupil, Alexej Toroňskij. Toť řídicí osoby.

Dle stanov pečováno o vydávání knih. Jako každý rok, vydán i tato léta kalendář. Kromě toho vydány za r. 1894.—1895. knížky: Dějiny Prosvity, Hano Ehede, povídka od Zahirné, Z Markijanovy pozůstalosti, Livčickij pan Krihulec, Ševčenkův Kobzar (I. a II. část), Obraz honoru (Urážka na cti), Jak dbaješ tak maješ, toť část zábavná; z poučných vydány knížky: o záložnách, lékařské pokyny o vychování dětí, národní ruský katechismus, o sadařství, o katastru pozemkovém, a některé jiné, celkem 18 knížek ve slušné úpravě, a což hlavní, lacino (knížka 100stránková 20 kr.). „Prosvita“ vypisuje také ceny na knížky prstonárodní z nadace Štěpána Dubrovského. Z uvedených dostalo ceny „Obraz honoru“ od Čajkivského (90 zl.).

Po obě léta vydávala „Prosvita“ hospodářsko-průmyslový čtrnáctidenník „Čítalnu“; ač se dosud nevyplácel, bude jej vydávati dále, jelikož je ho třeba jako soli. Kromě toho vydala velikou národopisnou mapu Ukrajiny, veliké „Modlitby“ pro lid a koledy i písně vánoční. Co nejdříve začne vydávati hospodářskou knihovnu, k čemuž potud nedošlo pro technické překážky.

Členů měla „Prosvita“ koncem r. 1895. 8000, z těch je skutečných, pořádně platících (jimž zasílány pravidelně knihy vydávané, přispívajícím

se neposílají zdarma) na 4000. Členstva přibývá sice značně, ale mohlo by ho přibývatí více, kdyby se o to všichni lépe starali, jak podotýká výroční zpráva. R. 1894. přibylo 573 členů (z těch bylo 313 sedláků a 57 čitalen), r. 1895. přibylo zase 572 členů (z toho sedláků: 287, čitalen 76). Čitalen založila „Prosvita“ v letech 1892.—1893. třiaosmdesát, a koncem r. 1895. bylo jich již založeno 230, žilo však skutečně jen 190. Členů mají na 9000. Založeno při nich 43 obchodů, 28 záložen a 22 skladišť.

Výbor „Prosvity“ dává čitalnám knihy, a to nejen ty, které sám vydává, nýbrž když je třeba kupuje i jiné. Po domluvě s Národní Tržnicí zakládá obchody, zaručuje jim úvěr a vysílá po zemi kočovné učitele obchodu. Filialek měla tou dobou deset, ale jiných několik již bylo téměř ustaveno. Činnost jejich až na některé byla slabá, jak výroční zpráva dí, málo zájmu všeobecného je toho příčinou; jednotlivci by se potrhali, ostatní však nedělají nic.

V domě „Prosvity“ mají sídlo všechny národní spolky: akademická „Vatra“, „Ruská Besida“ a „Tov. imeni Ševčenka.“ Dům vyplácí se velmi dobře.

„Prosvita“ spravuje také některé fondy stipendijní a na jiné účely národní; největší z nich a nejdůležitější je na vystavění národního divadla ruského ve Lvově, který v r. 1894. obnášel 20.000 zl. Koncem r. 1894. přejala také fond Štěpána Kačaly 8000 zl. na vydávání populárních knížek, ceny literární a vydání mapy Ukrajiny, v roce pak 1895. uvedeno v život stipendium Hruškevičovo (fond 5000 zl.) a Ševčenkovo (2500 zl.). Ono je soukromé, toto založeno sbírkami a určeno pro umělce, spisovatele nebo studenty vysokých škol.

Knihovna má 3739 děl literárních a 58 hudebnin, mimo to zvláštní oddělení, které daroval Fr. Řehoř. Právě končí se její pořádání, tak že co nevidět bude otevřena.

Činnost „Prosvity“, jak viděti, je bohatá (do r. 1894. vydala na 200 knih po 5000—7000 výtisků), ale filialky její, jak jsme se již zmínili, neprosívají valně, za to však čitalny ano. Myslím, že příčina je v tom, jak vytýkáno i na valné hromadě čitalny v Borševě, že filialky jsou příliš obmezeny ústředním spolkem. Hlavní výbor sám může je rozpustiti, a pak, což ještě důležitější, ponecháno jim málo peněz, z toho, co mají, odvádí všecko až na 15% ústřednímu spolku, jsouce takto hlavně sběratelnami. Ovšem ústřední spolek potřebuje peněz na svoji ostatně bohatou působnost, ale snad daly by se získati také jinak. Více svobody, více prostředků budilo by větší zájem pro filialky, již místní patriotismus nedal by zaháletí, a potom, okresy by z toho měly větší užitek, neboť cílem filialek je právě

povznášení poměry jednotlivých okresů, k čemuž ústřední spolek nestačí. Tedy trochu decentralisace ve správě spolkové by asi neškodilo. Konečně podotýkám, že minulého roku poslala naše „Akademie“ své spisy „Prosvitě“ výměnou, a že jí je bude i na dále posílati, což ovšem přijato s povděkem.

Jiný kulturní spolek je „Ruská Beseda.“ Jest sice spolkem pouze Lvovským, koncem roku loňského měla 105 členů. Širšího významu však dobyla si tím, že v její správě jest divadlo ruské. Základního jmění spolkového bylo 5541 zl., pensijní fond divadelní 1920 zl. a na pomník Hrincekého 2793 zl., pak subvenční fond divadelní, roční subvence zemská 7520 zl. Divadlo má 23 herců, sedmičlenný orchestr a dva sluby. Mladé, nadané herce posílá si samo na vzdělání. Ovšem mezi divadlem ruským a naším, i jen brněnským, je rozdíl. Je to sice divadlo stálé, ale kočovné. Nikde by nemělo dostatek obecnstva po celou dlouhou dobu, proto nutno, aby se stěhovalo. Za to ovšem má širší pole působnosti. V uplynulém právě roce dávalo 214 představení ve 12 městech. Nejlépe dařilo se mu v Berežanech (34 představení hojně navštívených), nejhůře v Kolomyji. Důchodu vlastního mělo 18.500 zl.

Divadelním referentem Besedy je professor Šuchevič a Dr. Ivan Franko. Předsedou spolku je J. Levickij a sekretářem soudní auskultant Dřimalik.

O starých společenstvech u našeho lidu.

Píše Dr. Fr. Bulla.

III. O ochraně cechů.

Abý řemeslo nalezlo ochrany a aby byl usnadněn dozor, který se vykonával nad jednotlivými členy, stanoveno: Nikdo neprovozuj řemesla, leč ten, kdo byl přijat do pořádku. Byl-li kde zřízen cech a někdo chtěl své dílo provozovati, aniž do něho vstoupil, špatně pochodil. V Praze chtěl jakýsi zbohatlý pekař David Zachariáš prodávati mouku. Tato živnost patřila mlynářům a proto se hned do něho pustili, aby ukázal, že „umí řemeslo.“ David pekař řemesla ukázat neuměl, ale uměl si najíti dobrých přátel. I konšelé za něho prosili, ale nadarmo, na konec poznamenává vítězně mlynářská kniha: „Jistý David Zachariáš pekař, nemoha nic toho obdržeti, aby mezi mlynáře přijat byl, utrativ do 400 kop míš. musil pekařem zůstat.“¹⁾

¹⁾ Winter, o. c. II, 269.

Z toho se však nikdo nedomnívej, že by snad nebylo bývalo volno, aby někdo opustiv jeden cech, nesměl vstoupiti do jiného. Toho se nikomu nebránilo, žádalo se jen po něm, aby vyhověl podmínkám, které se při takovém postupu kladly. Vždyť cech pražských kolečnicků má výslovně ve svých pravidlech, že toho, kterého z bratří lepší živnost potkala, propustí na měsíchnou výpověď, a složí-li 15 grošů bílých, dají mu vysvědčení, že se dobře choval v tom obchodu.¹⁾ Nebyl tedy nikdo nucen, aby v jedné živnosti ustrnul, nýbrž bylo každému volno, aby dle svých schopností dále se rozvinul a třeba i více se vyšínil.

Aby však cechům v místě dobře se dařilo a ony měly na svá díla pojištěný odbyt, bylo jim třeba ochrany proti nezřízené konkurenci. A proto nalézáme v této příčině mnohá ustanovení, kterých obec, aneb i vyšší úřady svou právní mocí se ujímaly, aby jim dodaly plného důrazu. Pravidlem bylo: proti cizímu zboží hájí se domácí. Dovoz cizího zboží býval do města obyčejně omezen, ať je tam přiváželi občané domácí v městě usedlí, ať přespolní.

Na př. soukenictví v našich zemích slavně kvetlo, ale přece nebylo lze u nás poříditi suken také dobroty a barvy, jaká se dělala v Nizozemsku. Příčinou toho nebyla menší zručnost našich soukenníků, ale spíše méně dobrý material. Aby si tedy lidé mohli poříditi také šaty z lepšího sukna, dovoleno někde místním obyvatelům, aby směli přivážeti do města sukna cizí; „těch však, která dovedli udělati domácí, se voziti nesmělo.“

Přespolní směli přicházeti se svými výrobky jen k trhům týdním a ti, kteří směli přicházeti, byli proti domácím všelijak omezováni. Tak na př. nesměl v trhový den přinésti do některého města přespolní kožešník „díla šitého,“ směl přinésti jen „forkaf,“ totiž kůže a kožešiny, a to byl povinen „nejprve domácích kožešníků pobídniti ke koupi, přespolním prodávati nesměl.“ A aby nepoužíval všelijakých obmyslů, tu kázali jim v Mladé Boleslavi, aby nedovedou-li se smluviti se zdejšími o cenu, „se s tím tu nešenkovali pomálu, ani prodávali, sice že jim toho právem zhází.“ Ti však řemeslníci, kteří přicházeli s dílem, jehož v místě nikdo nedělal, anebo jehož v místě bylo málo, mívali volnost. O výročních trzích směl přijíti každý a prodávati všechno, po trhu však musili se vším kliditi z města. Běda, chtěl-li kdo v místě své zboží složiti, aby je pak po čase prodal. Přišli rychle domácí a pobrali mu kde co, jak to udělali r. 1560. pražští hrnčíři berounským.

A aby cizí nešídili jakostí, ale prodávali dobré zboží, o to se již domácí postarali. Mělit právo příchozím zboží ohlédati, zdaliž dobré čili nie,

¹⁾ Winter, o. c. II, 415.

Hůře bylo, nemohli-li konšelé dovoz cizího zboží zakázati. Tak bývalo při víně a pivě. Byl-li dovoz příliš hojný, hubil domácích, konšelé zakazují, ale nic naplat, v té příčině měli proti sobě krále. Chrudimští zakázali si r. 1556. přívoz cizího vína, ale se zlou se potázali, ihned se jich táže Ferdinand: „Proč to učinili bez jeho vůle, že mu tím schází na ungeltě.“ Litoměřičtí zakazují dovoz piva, zvláště slavného těch časů piva Rakovnického, „že jsou na ublížení a zlehčení města tohoto a zkrácení živnosti.“ Ale také nic nezmohli, šenkýř jakýs ihned se vytrasil s císařským privilegiem a tvrdil, že toho privilegia požívati chce a že chce pivo přesporní vydávati.

Pomáhají si tedy konšelé jinak. Omezí dobu, kdy se smí cizí víno dovážeti a obojí, pivo i víno, důkladně zdaní ve prospěch města. Staroměstští měli na př. z rakovnického piva takový důchod, že z něho platili po jistou dobu městskou policii. Vybíraliž ze sudu dvě kopy. Králi se musila dáti mimo to ještě kopa. Nezaplatil-li šenkýř dříve, pivo se mu zapečetilo.¹⁾

Zdálo by se na první pohled, že byla tímto způsobem všeliká snaha po zlepšení výrobkův ubita, ale tomu není tak. Nebyla tím zničena konkurence vůbec, nýbrž jen konkurence nemírná. O to, aby se domácí snažili zhotovovati díla dobrá, se již úřad (konšelé) postaral. Jestliže zanedbávali svých výrobků, pak pustili na ně konšelé řemeslníky cizí, anebo jim tím alespoň pohrozili. Byly tu také výroční trhy se svobodou neomezenou, patrně, že obojí bylo dostatečnou vzpružinou, aby si domácí svého díla hleděli.

Také ta okolnost dobře působila, že řemeslníci stejného zaměstnání prodávali své zboží obyčejně na jednom místě. Za špatným zbožím se asi málo kupců táhlo.

Jiným pravidlem bylo: domácí chrání se proti mocným utlačovatelům. Řemesla měla svůj základ ve městech. A poněvadž z nich užitek plynul, záviděli jim toho jistí lidé, kteří ani živnostníky nebyli, ale přece by byli rádi z toho něco měli. V té příčině slyšeti mnohé žaloby měšťanů zvláště na urozené pány, kteří majíce moc nad lidem poddaným, všelijak jí chtěli použiti na škodu měšťanů.

Tak žalují Plzeňští roku 1535.: „Zápovědi jsou od vyšších stavů i osob duchovních, aby lidé jich do města k nám k trhům nic nevezli, nenesli, ani našim nic neprodávali vobilí a dobytku, leč prve na ně vznesú. Item. Pan Hradický, zapověděvši svým lidem k nám voziti, sám u nás na trhu sobě vobilí dává skupovati a z toho vaří na naši těžkošť.

¹⁾ Winter, o. c. I, 569, 575, 592; II, 315, 373, 492, 570 a j.

Item. Posylajice hrách, vobilé a jiné kupecké věci skrze město na prodej a vína vezúce na prodej netoliko svými koňmi, ale nájemnými, dávají listy fedrovní a cla nám platiti nechtějí a tím se obchodí jako jiní kupci. Súl i jiné věci k nám na trh vezú a to překupivše u nás zase prodávají a cla platiti nechtí atd.“¹⁾

Avšak i v tomto, jak snadno naznáme, dosti těžkém boji si pomohli. Počínají se vši silou zasazovati o starodávné právo mile, jímž bývala města od vladařů darována a jehož městům vladařové také šetří. Znělo: „Na míli cesty kolem města nesmí nižádný člověk ani sladů dělati, ani piv vařiti, ani krěmy míti, ani řemesla provozovati.“²⁾ A úřady je chrání. R. 1538. poroučí sám král Václav Točnickovi, aby přestal pivovařiti v pivovaře nově ustaveném na škodu Plzeňských. Podobně i jinde.³⁾

Nesmíme však za to míti, že by bylo tehdejší živnostnictvo barbarsky se chovalo proti venkovu, nedopouštějíc mu řemesla. Mohliť také lidé z venku přestěhovati se do města a tam uchopiti se díla, neboť panovníci poroučejí při zakládání měst, aby šlechtici nepřekáželi svým poddaným, chtějí-li se do města odstěhovati, a takový poddaný mohl ihned dohledávati se právní ochrany u městského magistratu.⁴⁾ Jen to se netrpí, aby se živnost provozovala na venku poblíž města, a to z dobré příčiny. Vždyť jestliže provozoval člověk poddaný nějaké řemeslo, činil tak na škodu samostatného živnostnictva, ale ne na svůj prospěch, nýbrž jen na prospěch svého dědičného pána. Povstávalo tedy nebezpečí, že se panský stav příliš vzmuže a svobodné řemeslo zahubí. Byl tedy příčinou onoho mílového privilegia boj o život, kterýž se vedl mezi svobodným měšťanstvem a vládychtivým panstvem, a vladařové, ať to činili již z jakýchkoliv příčin, přidávali se moudře na stranu měst.

Tuhý často boj se svedl mezi řemeslníky a překupníky. Mnozí lidé vybíhali před městské brány, anebo se sháněli po celém okolí a skupovali kde co bylo. Jedni obilí, druzí dobytek, třetí vlnu, zvěřinu a j. Podobně počínali si také v trhu. Přijel-li kdo na trh, skupovali ve velkém vše, co se jim hodilo, aby jen na ostatní mnoho nezbylo, a jak si při tom počínali! V Praze jim vyčítají, že „na trzích z lakomstva svého obilí, jak se vyskytne, překupují, vozy zastupují, pekaře a nákladníky odstrkují, tak že mnohokráte prázdní z trhu choditi musejí.“⁵⁾ Následek toho

¹⁾ Winter, o. c. I, 102.

²⁾ Winter, o. c. I, 17, 18; II, 295 a j.

³⁾ Winter, I, 99.

⁴⁾ Dudík, o. c. d. VII. k. VI. hl. 6. str. 263.

⁵⁾ Obzvláště drzí bývali židé. Ačkoliv byly vydány proti nim různé zákazy, přece mívali v ústraní obchody drobné i veliké, a to bez kontroly. V jich skryších bylo lze

veliká dražota. Pekaři nemohli si dát mlít, neměli co, řezníci nemohli porážet atd. Byli nuceni kupovat od daremných překupníků za veliké peníze a pak musili sami snášeti nářky a útržky od obecnstva. Vizme jen, co vykládá o Kutné Hoře Dačický k r. 1617.: „Na H. K. pět jablek za jeden bílý groš a jedna hruška neveliká za tolikéž, ačkoliv obilíčko v mírné koupí bylo. Však v mase, víních, jichž se hojněji obrodilo, item v řemeslích a jiných obchodích městských dražota nesmírná. Vše na nejvýš vzešlo a se nadsazovalo bez dobrého svědomí. Chudina nařikala, bohatí dráči a lakomci nic nedbali, žádný nic tomu neřikal, vše se přehlídalo a kdo koho mohl ošiditi, co při tom.“¹⁾ Obilní překupníky nazývají v té době „rasy a dřiči, kteří činí obilí, Bohem hojně nadělované, chudým lidem velmi vzácným darem.“ — Ale vyzráli na ně řemesla i konšelé. Proti překupníkům vyneseny celé řády.

„Nikdo nesmí kupovati své věci jinde nežli v trhu.“

„Napřed si kupují občané a řemeslníci co potřebují, pak teprv až ti si nakoupili a bylo dáno znamení, smějí přistoupiti ke kupu také jiné osoby. Avšak, nedostalo-li se náhodou na občana, který do trhu přišel, musil mu překupník díl přepustiti.“

„Aby se dostalo na všechny, vydána různá omezení. Na př.: Ať nechodí kupovat z domu více než jedna osoba. Zámožný nekupuj příliš obilí. Kdo si najme dům a tam nakoupené věci složí, aby je v čas nedostatku draže prodával, propadá trestu. Ba někdy se jistým osobám zásoba, kterou smějí nakoupiti, přísně vymezuje. Krupníci směli na př. kupovati a prodávati v Praze r. 1585. na týden jen čtyry strychy pšenice, ječmene a ovsu.“

Že s tresty na překupníky nebyvali předkové právě nejmírnější, vysvítá z následujících příkladů: Řád pražský hrozí r. 1513. překupníkovi v obilí ne pokutou peněžitou, ale složením živnosti. Litoměřičtí opět r. 1552. pokutou 5 kop míš. a složením živnosti na rok. A jak zle se vedlo krčmáři Šebkovi, který překupoval r. 1570. pardubským soukeníkům vlnu. Lapili ho, přivedli do města a zavřeli do šatlavy. Peníze, kde jaké dal za vlnu, všechny mu posbírali, a když se hodně naseděl, pak se teprve tázali v králově komoře, co mu mají za to udělati. Židy pro jich „partyky“ často vybíjeli a vyháněli.

koupiti všechno. Pražané stěžují si r. 1622.: „Že se židé všude na mnoho tisíc rozplemenili, všecky [handle a obchody i živnosti obsáhli, ubohé obchodníky a řemeslníky k chudobě a nouzi přivedli, jakož se to zřetelně každodenně spatřiti může, při jediném toliko pořádku řeznickém že židé po krajích, kde které dobytče jest, uchvacují a předávají a z potu i krve chudých lidí se živí.“ (Winter, o. c. I. 179.)

¹⁾ Rezek-Dačický, Paměti Mik. Dač. z Heslova II, 178.

Nedivíme se tomu nikterak, bylat' ostrá zařízení proti překupníkům zdráva řemeslu i obecnstvu. Škoda, že jich neprší teď houšť!

Sem též patří asi právo, které se nám bude zdát podivným. Všichni totiž cizí obchodníci, kteří přicházeli za kupectvím do Čech, nesměli prodávati leckde po městech, nýbrž musili přijíti do Prahy; a tam zase nesměli obchodu vésti mezi sebou, nýbrž jen s domácími. Na Moravě měla táž práva Olomouc.

Něco toto zařízení do sebe mělo. Domáci obdrželi za poměrně laciné peníze všechno cizí zboží do svých rukou, a aby sami nedali se svést sobectvím a nepřeháněli v cenách, o to se již úřad postaral.

Bylo to omezením cizí, mimonárodní konkurrence na ochranu domácího obyvatelstva.

Nechtěl-li však cizí kupec v Praze prodávati, mohl jeti dále, musil však dříve zavázati se přísahou, že nebude po Čechách prodávati.¹⁾ (P. a.)

O prostoru.

Napsal *Dr. Fr. Nábělek.*

10. Ale právě tato neodmyslitelnost prostoru uváděna bývá za důkaz, že prostor jest pouze v naší mysli a nikoli kromě mysli, protože prý vše, co jest kromě mysli, lze si odmysliti, jakoby nebylo. — Kdybych nemohl hnouti balvanem, tož nesmím o něm říci, že jest nehybný; síla větší by jím snad pohnula. Co té neodmyslitelnosti se týče, možná, že věc má se takto. Je-li prostor skutečný kromě mysli, tož v mysl vešel hmatem, zrakem, prostředníky byly nervy i mozkovina, jež utvářely se v prostoru a za spolupůsobení prostoru, tak že prostor jim jakoby vtiskl své znamení. K myšlení potřebujeme mozku, a kdykoli myslíme na prostor — a chtějíce jej odmysliti, musíme právě naň mysliti, jako když nás někdo prosí, abychom nemyslili na příkoří, jež nám udělal — myslíme za pomoci té mozkoviny, ve kteréž jest vyznačen prostor; proto nemůžeme odmysliti prostoru; čím více bychom se namáhali, tím méně by mohlo nám se to podařiti. Nemáme vždy ve vědomí prostor, když na př. zahloubáme se do přemýšlení o nějaké ideí a jsme se vší myslí v ni ponořeni. Nemohu zajisté odmysliti sama sebe, dokud pomýšlím na to, že myslím, že jsem bytostí myslící, aspoň dokud myslím, a byť to myšlení záleželo i v pochybování, zdaž jsem, ba

¹⁾ Tomek, D. P., II, 408 nn. Winter, o. c. II, 277, 295, 331, 417 n.

dokonce v popírání, že jsem: Descartesovo „cogito, ergo sum.“ — Mohu si mysliti, jak by snad bylo beze mne. Churavý otec, o rodinu starostlivý, tuše asi blízkou smrt, zamyslí se do budoucna, maje na mysli jen blaho rodiny, vidí, jak to bude bez něho: nedostatek, nepořádek, syn nebude poslouchati matky, dcera bude odmlouvatí atd. Tehdy pohrouženému úplně ve starosti o rodinu nebude tanouti na mysli jeho „já.“ Matka vidouc dítě v nebezpečí, vrhá se, zapomínajíc na sebe, třeba v jistou smrt; býváme u vytržení „bez sebe“; tak nebude míti v mysli „prostor“ pohřížený do nějaké ideje; ale bude jej míti hned v mysli, jakmile bude jej chtíti popírati, odmysliti.

11. Že všichni lidé mají, co do jakosti, touže představu o prostoru, jest prý důkazem proti jeho skutečnosti. Všichni vidíme slunce vycházeti a zapadati, a přece země se točí; říkáme, že slunce vstupuje do znamení „panny,“ že zachází za mraky... A přece víme, že země se pohybuje kolem osy a kolem slunce. —

Ten příměr, jakkoli s ním setkáváme se tak často i v jiných příčinách, na př. v důkazech o jsoucnosti Boží ze svědectví všech národův a časů, pravím, ten příměr není případný. Bez představy o prostoru, jako skutečném, nebyl ještě nikdo, ani ti, kdož jeho skutečnost popírají; představu o pohybu země měli jednotliví lidé, ba celé školy filosofské již ve starověku věděly o pohybu země. Aristarch Samosský praví: „Země otáčí se kolem své osy a zároveň v šikmém kruhu kolem slunce. Ten kruh však má se ku vzdálenosti stálic jen jako střed k obvodu, a proto nemůžeme poznati pohybu země dle stálic.“ Tančí-li se na př. beseda, pochopí tanec jen ten, kdo jemu se dívá pozorně a nepřetržitě, tak že jej vidí v celém průběhu. Kdo by jen ob čas nablédl, a vystihl pokaždé jen okamžitý obraz jako momentní fotograf, ten by tance nepochopil, kdyby i součet okamžiků občasných více obnášel času, než jedno zatančení besedy. Kdyby i mnoho lidí, ale každý pro sebe a vždy jen okamžik v pravém smyslu, ohlédali se po tancujících, tož přece by nenabyli obrazu o celé besedě, i kdyby si vyprávěli, co který viděl. A jak teprv, kdyby i pozorující tancoval též! Kdo z tolika lidí, ob čas patřících na nebe, má takové stanovisko a pozoruje v příčině hvězdářství tak, jak ten, kdo bedlivě stopuje tanec besedy? V příčině pozorování pohybu stálic, i celé století není ani tím, čím jest okamžik v příčině pozorování tance besedy. — Však noc jedna by postačila, aby pozorovatel nabyl vědomí o pohybu země kolem osy, a hvězdáři i nehvězdáři pozorovali tolik nocí, a přece toho nevystihli. — Ne noc celá, nyní postačí okamžik, přesvědčiti se o pohybu země kolem osy, když to již víme. — Máme zde činiti s pohybem relativním, hledíce

ku stanovisku pozorovatelovu. Oko naše, jakožto optický nástroj, podává jen vztahy, vzdálenosti, změnu vzdálenosti, ale nikoli, která věc se pohybuje, zdaž A ku B nebo B ku A nebo A i B k sobě neb od sebe; hmat náš, kdybychom my zároveň se nepohybovali, již by nám pověděl, zdaž jen A neb jen B neb obě-li A i B se pohybují. Však o tom jindy. Pro vzdálenosti těles nebeských máme jen oko, a to i konalo svou povinnost podle toho, jak jest zřízeno. Chceme-li tak říci, příroda neplýtvala ani zde, nedala nic zbytečného. Byť oko bezprostředně nevnímalo pohybu, tož přece v obrazech na sítnici oka i pohyb jest vyjádřen změnami úhlu zorného a zároveň změnou světlosti obrazu; člověk může se mýliti v tom, jak ty změny si vykládá. Jediný pohled byl by jako jedna rovnice o několika neznámých, z níž nelze určití jedné neznámé; přibude-li tolik rovnic od sebe nezávislých, kolik jest neznámých, již možno vypočísti přesně každou neznámou. Podobně se to má s poznáním pohybu zrakem. Nezůstal i pohyb země člověka tajným, poznal jej rozumem, a oko mu bylo nástrojem, bez něhož by pohybu nebeských těl byl neobjevil, byl tedy i v oku pohyb nějak vyjádřen.

12. Namítá se též, že děti, pak slepci od narození, jež šťastně operovali na př. Cheselden, Wadrop, Ware, Dufour . . . musí se teprv učiti hleděti, poznávati prostor, jehož prý oko nepodává, člověk prý teprv činností rozumovou do oboru pocitů hmatem a zrakem nabytých vestrojuje, vnáší prostor jaksi ze sebe. Malé děti, slepci operovaní první čas nerozeznávají vzdáleností, operovaným, ač představu o prostoru měli již získanou hmatem, všechny věci jako v jedné rovině, a to hned u očí býti se zdají, též nemohou rozeznati tvarů věcí, tělesnosti nerozeznávají od pouhé plochovosti atd.; slepec od Cheseldena operovaný nemohl nikterak pochopiti, jak možno viděti oknem protější dům, mnohem větší než okno. Toho všeho prý by nebylo, kdyby prostor i mimo mysl byl skutečný.

13. Mluvíme o prostoru prázdném, ne o předmětech v prostoru. Dětem, slepcům operovaným p ř e d m ě t y, věci v prostoru nezdají se býti takovými, jakými je vidí lidé dospělí zdravých očí, i dětem a operovaným ani prostor neleží na očích, jak se jim zdá o předmětech v prostoru. — Ty děti a operovaní slepci mohou býti toliko příkladem, že oko jest pouze nástrojem, jímž m ě ř í m e prostory a věci prostorné, a že člověk teprve cvikem dovede jich užívati jako nástrojův, aby z úhlu zorného, z větší neb menší světlosti posuzoval velikost a vzdálenost. Člověk i dospělý a zdravých očí skutečně soudí jen v té míře správně, v jaké nabyt cviku, a v jaké osvojil si měřítko. Obyvatel Alp na př. správněji posuzuje výšku i dálku kopců, než ten, kdo do Alp přišel ponejprv; námořník dálku vzdáleného ostrova

lépe, než cestující na lodi; a co té stejné vzdálenosti všech předmětů se týče u slepce operovaného, to můžeme všichni, každý na sobě zkusiti, že rozhoduje zde cvik: i nám zdravých očí měsíc, slunce, hvězdy celkem stejně jsou daleko, a zdají se býti na jedné ploše. Věci na obzoru země zdají se nám býti dále než hvězdy nad námi, a přece skutečná vzdálenost věcí na obzoru, vzdálenost měsíce, slunce, hvězd téměř ani porovnána spolu býti nemůže. Světlo se Siria dorazilo by k nám teprv za čtrnáct a půl roku, rozprostírajíc se rychlostí až tři sta tisíc kilometrů za vteřinu, se slunce asi za osm minut, s měsíce asi za vteřinu a třetinu vteřiny a od předmětu čtrnácte mil vzdáleného za jednu třitisícinu vteřiny! Zdaž soudíme jinak, než s počátku slepec operovaný? Pro ty vzdálenosti nemáme měřítko a cviku. Kdyby dospělému člověku, jenž by byl chromým od narození, vráceno bylo najednou zdraví v nohou, bylo by mu teprv učiti se choditi, i kdyby měl v nohou dosti síly k chůzi. Dítě musí učiti se choditi; a co to žádá cviku, co si utrží ran a boulí častým padáním; dospělý člověk není si povědom, jak se učil choditi, a že mu bylo potřebí učiti se užívati nohou; tím méně bude si povědom, že bylo mu učiti se hleděti, neboť to spadá ještě do útlejšího mládí; očí užívá se mnohem více než nohou. Vždyť i operovaní šilhavci též musí zase učiti se hleděti. Připněme si ponejprv brusle na ledě; ať máme zdravé nohy, dosti síly a víme jak máme držeti rovnováhu, a vidíme jiné, jak to činí, přece padáme než se naučíme. — Malé děti, operovaní slepci, jichž popíratelé skutečného prostoru tak rádi se dovolávají jako pádných svědků, že představují o prostoru nena- býváme a posteriori, nýbrž že rozumovou činností prostor teprv vestrojujeme, vnášíme do oboru pocitův a představ, jsou pouze svědky, že potřebí jest člověku učiti se užívati oka jako nástroje. Kdyby ta představa o prostoru byla v mysli již, tož by slepec operovaný ihned nabuda zraku, mohl počínati si jako vidomý od narození. Člověk naučí se ještě v čas poznávati prostor, kolik jest mu potřebí; kuřátko, hmyzy... jak se zdá, vidí jej hned, a nemusí se učiti. Pak-li vestrojuje teprv člověk a vnáší prostor do světa pocitův a představ, v čem leží příčina toho, že týž předmět z různých vzdáleností, různě velikým i různě světlým se jeví, čím to, že hvězda za měsícem zmizí, Kralomoc za Venuší, a objeví se zase. Blíží-li se k nám předmět světlý, zároveň jest větším i světlejším; čím dala by se vysvětliti současná změna extensity i intensity, kdyby toho blíženi se a vzdalování nebylo ve skutečnosti, kdyby nebylo prostoru skutečného? Co by bylo říci místo blížiti se, vzdalovati se, kdyby nebylo prostoru? Hvězdáři aspoň mezi sebou dovedou nahraditi slovo vychází, zapadá, lučebníci, matematikové mají svoji mluvu, a nemusí užívati aspoň mezi sebou těch

výrazů jako obecný lid; filosofové, skutečnost prostoru popírající, toho nedovedli, aby nahradili slova svědčící o prostoru jako skutečném. Že jeví se nám věci malované a kreslené býti prostornými, ač nejsou, v panoramě jako prostorny vidíme chrámy, pomníky... prostorné, ač jsou to jen obrázky malé na papíře, není též důkazem proti skutečnosti prostoru; ty obrazy kresleny a malovány neb fotografovány jsou, jakými jeví se v prostoru, ty poměry úhlů zorných, světlosti... jak jsou podmíněny prostorem, jsou na těch obrazech vyznačeny; oko májíc obraz jako z věci prostorné, i prostorným tu věc býti praví. Zde může se říci, že vestrojujeme do pocitu prostor ze sebe — ale prostor, jenž byl do nás nejprv vnesený, představava věci jako prostorných vzniklá pozorováním věcí skutečně prostorných. Na otázku po příčině současné změny intensity i extensity (při pohybu) dáti za odpověď: „je to taková změna v pocitu, že v našem vědomí vzbuzuje představu o prostoru,“ nebylo by o nic rozumnější, než na otázku: „z čeho a jak dělají se oděvy“ odpověděti: „z takových látek a takovou činností, že povstávají věci, v něž halíme své tělo.“

14. Praví se též, že o jednoho druhu představách nabytých z názoru nikdy nemůže se říci, že by byly všechny, vždy že mohou vyskytnouti se ještě jiné, dosud neznámé, jako byla na př. s představami o ssavcích, než byli objeveni ssavci vačnatí, obrys, pojem psychologický, není nikdy ustálený; o prostoru však každý ví, že neobjeví se nikdy prostor jiných ještě vlastností, než jaký máme.

Je-li prostor jednoduchý co do jakosti, což medle by se mělo ještě na něm objeviti nového? Pochází-li jen z rozumové činnosti, proč by představa o prostoru nemohla býti různá u různých lidí, vždyť lidé ničím tak se nerůzní od sebe jako myslí. Či oděla se jedna jediná mysl, duše (ač již jest cokoli) v tolik millionů různých těl, a zůstává v té příčině po všechny časy, z nichž máme písemné památky, nezměněna, jednostejna? Anebo jsem úplně jedinou bytostí, a ta mnohost, všecken svět, všichni lidé všech časů pouze moje představa? Solipsismus!

15. Že „prostor“ jest plodem jen rozumové činnosti naší, dokazuje prý i stav náš v opilství, různé chorobné záchvaty..., kdež předměty člověk vidí v jiných polohách, v jiných od sebe vzdálenostech, ba kde prostorné poměry se mění, a věci lidem opilstvím, chorobou... postiženým se pohybují, prostor jakoby rostl do nekonečna.

V opilství, v chorobných záchvatech... příčinou dobře dá se mysliti změna v organismu, v nervu očním, v mozku, tlak návalem krve způsobený. Oko jest pouhý nástroj. Kdyby někdo dnes změřil kus plátna, a shledal, že má třicet metrů délky, za noc však míra bez jeho vědomí by se zvětšila,

týž kus plátna opět měřený touže měrou, bude zdáti se kratším; drží-li pevně měřící, že míra se nezměnila, bude mysliti, že plátna někdo ubral; zmenšila-li se míra bez vědomí měřiče, více naměří, a bude mysliti, že dříve neměřil dobře. Fysikové měřice přesně třebas tlak vzduchu sloupcem rtuťovým, ohlížejí se bedlivě na možné změny toho měřítka způsobené teplem samým nezávisle od tlaku vzduchu: budeť sloupec rtuťový vyšším, ohřeje-li se rtuť, kdyby i tlak vzduchu zůstal stejným. Kdo by, zkoušeje roztažitelnost tekutin teplem, nedbal roztažitelnosti nádoby, v níž tekutinu ohřívá, řekne třebas, že tekutina teplem se smršťuje, jestliže látka, z níž jest nádoba, roztažitelnější jest tekutiny, v ní ohříváné. Díváme-li se na rostlinku zvětšovací sklem, bude ona větší neb menší, měníme-li vzdálenost skla od předmětu; kdo by nevěděl, že hledí sklem, mohl by říci, že ta bylinka roste neb že se menší. — Prostory vidíme ve snách, v opilství, v záchvatech... i majíce oči zavřeny. Představa prostoru, obraz jeho, vnikl v mysl naši smysly, hmatem, očima, nervy, jež končíce v mozku, způsobují tam nějaké změny, snad skupení, relativní polohu molekulí, napnutí neb cokoli toho druhu. Nedá se mysliti, že kdykoli v nervech, v mozku dostaví se ten stav, jaký byl v něm, kdy ponejprv, po druhé... bylo naň působeno předmětem vnějším, že dostaví se i v mysli táže představa. Byť tedy člověk i měl oči zavřené, může míti představu věcí prostorných takovou, jakoby ty věci i působily zvenčí na hmat neb zrak. Že nervy mohou býti drážděny též zevnitř, na př. návaem krve, kdo by o tom nebyl přesvědčen? Člověkovu zdravých očí v opilství, ve snách... představují se věci v různých barvách! Nevím, zdaž slepci od narození vidí ve snách věci v barvách, nevím, zdaž hluchému od narození zdá se o něčem slyšitelném. Představují se v mysli ve snách, v opilství, v chorobách věci i jinak utvářené, než jak kdy skutečné byly viděny, ale nemají na sobě ničeho, co by i jako části nebylo někdy i skutečně viděno, ať samo o sobě neb kresleno neb malováno: lidské postavy okřídlené, s koňskými kopyty, rohaté...

16. Kdyby představa „prostor“ byla v nás vznikla z názoru, mohli prý bychom se mýliti, jak jsme podrobeni omylům v představách nabytých z názoru, zaměňující je, na př. pšenici ozimou a jarní, že nerozeznáváme odrůdy od sebe, když jsou si velmi podobny; té chyby prý se nikdy nedopustíme, abychom položili prostor místo času a naopak.

Vzhledem ku jakosti, jak možno mýliti se, když prostor i čas jsou zcela různé, ba prostor jsou zvláštní bytosti a jediný jednoduchý, jedné vlastnosti, různí se ode všech jiných tak, že nemůže za jiné býti pokládán. Vždyť mýlíme se jen u věcí sobě podobných, ale nikdy, jsou-li od sebe

velice různé, na př. vzduch a olovo, a přece vzduch a olovo jsou sobě podobnější, než prostor a čas, nebo prostor a barva; vždyť i někdy říkáme, že vzduch jest jak olověný. — V příčině kolikosti prostoru skutečně mýlíme se velmi často, majíce na př. měsíc, slunce a hvězdy za stejně vzdáleny, měsíc za tak veliký jako slunce, hvězdy za nepatrné světlé body. Děje se nám tedy ve příčině kolikosti totéž, co při jiných představách v příčině jakosti, ba ve větší ještě míře, poněvadž té kolikosti — quantum — jest zde více než jakostí v jakékoli představě o věcech vnějších. V příčině jakosti toho u prostoru býti nemůže, když jest tam jakost — qualitas — jen jedna.

17. Nejpádnejším důkazem, že představy prostoru nabýváme jen rozumovou činností, jest prý, že prostor představujeme si do nekonečna rozšířený, bez mezí, kdežto věci, o nichž máme představu z názoru, jsou omezeny, konečné, představujeme si z nich tolik, kolik jsme pojali na nich smysly.

Ale kdo kdy představil si nekonečný prostor, jako si představuje dům, koně, strom...? I z prostoru představuje si ve skutečnosti každý jen tolik, kolik sám kdy změřil, prošel, projel; právě proto nepředstavujeme si měsíc, slunce, hvězdy tak daleky, jak jsou, právě proto nepředstavujeme si, přišedše ponejprv do Alp, ty hory v pravých vzdálenostech. Kdo, jenž země neoplul, představuje si ji tak velkou, jak skutečně jest, ač ví o jejích rozměrech; dovídáme-li se z výpočtův o vzdálenostech nebeských těles od nás, o rozsahu mlhavin, průměru mléčné dráhy a vzdálenostech takových soustav od sebe, žasneme, věřiti nám se nechce. Jmenují se vzdálenosti až i tisíce světelných let, ba i miliony. Již toho počtu nepředstavujeme si tak, jak si představujeme čísla třeba až do dvaceti, majíce při tom každou jednotku na mysli, asi jako slepice počet kuřátek, že ví, když jí jedno schází, — počítáme vlastně jen do desíti. — Zde však v každé jednotce toho čísla jest vzdálenost, již naprosto představit si nám nemožno. Vzdálenost tří set tisíc kilometrů, kdo si představí? Šedesátkrát tolikou vzdálenost tím méně a opět šedesátkrát, pak čtyřicetkrát a ještě tři sta šedesátkrát pětkrát tolik, jest pak to teprv dráha uražená světlem za jeden rok. Myslí-li někdo, že dovede si představit číslo million třeba tak, že odpočítá (přibližně) zrnka maková do litru, že million jest asi tolik, co vejde se makových zrněk do osmi decilitrů, tož má jen představu osmi decilitrů maku. Kdyby mu těch zrněk někdo ubral i pět tisíc, nebude věděti, leč by snad vážil přesně hned napočítat a potom zase. Má-li představu milionu jednotek, ať řekne, nepočítaje, kolik litrů naplní milionem zrněk prosné kaše, jejíž zrnka vidí, a maje nádobu

litrovou před sebou? Dělová koule, letící rychlostí šesti set metrů za vteřinu, doletěla by se slunce k nám asi za osm let; vlak jedoucí za hodinu deset mil, jeda stejně rychle a nepřetržitě, asi za dvě stě dvacet osm let a sto třináct dní; Sirius, jihovýchodně od Oriona, po hvězdě Alfa Kentauri na jižním nebi, nám jak známo jedna z nejbližších hvězd, jest asi devět set tisíckrát vzdálenější než slunce. Ať si tu vzdálenost představí! Řekne-li, že představuje si vzdálenost hvězdy Arktura v souhvězdí „Bootes“ asi dvakrát tak daleko jako Siria, tož nemá představy té vzdálenosti, má jen představu poměru dvou ku jedné. Již tyto omezené prostory představiti si lidské mysli nemožno, kdo může říci, že by si představoval prostor nekonečný! Máme představu hranice, meze; máme představu prostoru a představu toho, že tam, co z prostoru si představujeme, nejsou ještě meze, hranice: ale neobsahujeme prostoru svou myslí, jaký jest, jak obsahujeme myslí prostor, jež zaujímá třebaš šatník v naší světnici. Proč nepředstavujeme si prostor omezený? To jest právě vlastnost prostoru, nebýti omezeným tím, čím vidíme omezeny předměty jakékoli. Cukr představujeme sobě sladkým, a nikoli tu sladkost v něm omezenou hořkostí, v železe nehledáme dřeva, leč bychom mohli mysliti, že jest železo částečně dřevěné. Meze, jakéž kdy si představujeme, jsou něco hmotného, a ta hmota jest v prostoře. Jakž máme představiti si meze prostoru, jenž teprve mezím — o nichž máme představu — poskytuje možnost, aby omezovaly? Tím zde není řečeno, že prostor jest nekonečný skutečně, praví se jen, že nemá takových mezí, o nichž máme ponětí. Nemohu-li ve světnici výše zvednouti ruky, poněvadž mi v tom brání strop, tož na možném kraji prostoru, kdybych tam byl, nebudu moci vztáhnouti ruky ne proto, že bych narazil na nějakou hmotu, ani že by mi snad ruka ochromla, nýbrž pro něco jiného, o čemž nemám ponětí. Myslíti si, že prostor skutečně nemá mezí proto, že si nemůžeme představiti, čím by byl omezen, bylo by tolik, jako kdyby někdo před sto léty byl tvrdil, že není možno, aby kdo z Prahy rozmlouval s někým ve Vídni, jakž nyní děje se telefonem, poněvadž by si nemohl představiti způsob toho mluvení. Tvrdíme však jen o prostoru, že je nezměrný. Kdyby nálevník, jemuž krůpěj vody jest již světem, mohl sobě představiti jen tolik, co smysly kdy pojal, čím by mu bylo moře?

18. Nabýváme prý představy o nekonečnosti tak, že si veličinu známou myslíme dvojnásobnu, trojnásobnu . . ., tuto opět dvojnásobnu, trojnásobnu . . ., a tu opět znásobenu atd. Jsou to námitky proti těm Descartesovým důkazům o jsoucnosti Boží, jež čerpá z představy o Bohu, jako o bytosti nekonečné moci . . . V duši ta představa sama sebou jemu vzniknouti nemohla, byla vzbuzena příčinou vnější; v účinku však nemůže

býti více než v příčině, příčinou té představy nemůže býti duše sama, bytost konečná, tož musí býti kromě duše bytost neskončená, Bůh. — Ať Descartes v té příčině má pravdu nebo ne, zde na tom nezáleží.

Máme ponětí sice dvojnásobnosti, trojnásobnosti..., na př. desetkrát tak daleko jako k Siriovi; zde máme pouze ponětí o poměru jedné k deseti, ale nikoli ponětí o desateré vzdálenosti k Siriovi, když ani jednoduché vzdálenosti představit si nedovedeme. Ponecháváme na váhách, zdaž to, o čem pravíme, že jest nezměrně, jest i nekonečno. Komu nekonečnost obsahuje v sobě odpor, a pro ten odpor těm bytostem, jež bývají jmenovány neskončenými, nechce přiřknouti skutečnosti, ať má na zřeteli rozdíl mezi tím, co jest nezměrně, a tím, co by mělo býti nekonečno. Možno jest, že klademe nezměrně za nekonečno. Tak v důkazech o jsoucnosti prostoru, o jsoucnosti Boží, kdybychom položili „nezměrně“ — jak ve skutečnosti může býti — za „neskončeno,“ námitky proti těm důkazům pozbyly by váhy. (P. d.)

Vzpomínka na Descartesa k jeho 300letým narozeninám.

Dr. Fr. Nábělek.

I.

1. Velcí a samostatní myslitelé podobají se tělesům nebeským, jež mají své vlastní světlo; těch jest poměrně velmi málo, a za šťastna již může se pokládati, komu dopřáno světlem přijatým od sluncí takových svítiti lidstvu i tehdy, kdy hvězda hlavní byla již zašla. Nám září jasně Venuše, Jupiter, Mars i Saturn — ať je jmenuji po astronomicky — svítí nám měsíc na hvězdnatém nebi světlem sice vypůjčeným, ale svítí nám přece a jak jsme mu za to povděční! — Málo, pravím, jest myslitelů samostatných, jak poměrně málo jest sluncí, byť i hvězdnaté nebe honosilo se nesčetnými hvězdami-slunci. Slunce soustavy naší jest jedno, počet oběžnic dosud objevených jest již přes čtyři sta, a zajisté nejsou ještě sečteny všechny; k té soustavě patří též vlasatice, pak celé mraky těles drobných kroužících kolem slunce, jež způsobují krásný zjev „padání hvězd,“ zvláště když země naše prochází dráhou jejich — je to kosmický prach. Kdo nám sečte tyto „prášky“? Podobně má se věc i s lidmi ve příčině rozumování. Myslitelů, jako sluncí, jest pořádku, my ostatní proti nim jsme obyčejně, co kosmické prášky proti slunci. — K takovým sluncím, myslitelům samostatným, náleží slavný matematik, fysik a filosof Descartes.

2. Descartes náleží mezi nejslavnější matematiky všech věkův a národů. Ve vědě této ze všech nejpřesnější tak předstihl svůj čas a vrstevníky, že dílo jeho mohlo čísti tehdy v Evropě jen sedm až osm matematiků, jakž Descartes soudí. On je tvůrcem analytické geometrie, první poznal a vysvětlil povahu negativních veličin pod odmocnítkem druhé odmocniny, veličiny pomyslné, první řešil rovnice čtvrtého stupně, označil mocniny mocniteli a učil počítati s mocninami.

3. I ve fysice Descartes má místo mezi prvními. On dovedl si vysvětliti všechny úkazy přírodní od vzniku těles nebeských až do zjevů magnetických a elektrických; první vysvětlil správně zjev duhy, světlo jemu není hmotou, nýbrž způsobeno je tlakem na oko, a není již dalek theorie undulační, stojí mezi názorem o vyzařování světla a chvění se etheru, svým způsobem vysvětlil odraz a lom světla. I teplo jemu záleží v pohybu nezměrně malých částiček hmoty — jako nám. Vysvětlil zjev setrvačnosti, vyslovil, že pohybu ve všemmíru je stále množství; nám je pravidlem, že součet energie pohybu a polohy jest veličina stálá. Po smrti jeho celé období učilo se fysice ve Francii a Anglii dle Descartesa.

4. Osvědčil-li se rozum jeho ve vědě nejpřesnější, v matematice, kde máme přísnou kontrolu pravdy, dovedl-li vysvětliti záhady ve fysice a býti znamenitým vynálezcem, tož smíme míti důvěru k jeho rozumu i ve filosofii a opírat se o něho, kde stopa pravdy se nám ztrácí a my ohlížíme se po vůdci nevědouce sobě rady. Ve filosofii Descartes stojí v čele doby novější a udává směr celému věku. Co rozumu lidskému jest dostupno, nepřijímá od autority, nýbrž hledí dosíci sám a hledá základu nepodvratného, na němž by stoje bezpečně, budovati mohl dále. Základem tím mu bylo známé: cogito, ergo sum. Všechno mohl popříti, jediné toto zůstalo státi pevně, o tom nemohl pochybovati. Však mějme na mysli, že nepochyboval v úmyslu podvratném, nýbrž aby našel pevný a nehybný základ, na němž by mohl stavěti; pochybování jemu nebylo účelem, nýbrž prostředkem. Od přesvědčení, že jest, byť i bez těla, aspoň tedy jako bytost myslí, přichází k jsoucnosti Boží. Poněvadž neklame a dal nám rozum, abychom rozeznávali věci pravé od nepravých, jest i svět skutečný, rozumu lidskému dostupný a nemusíme se obávati, že by svět viditelný byl jen v představách, jako ve snách někdy jeví se nám svět. Všechnen svůj život věnoval poznání pravdy, jediné pravda byla mu cílem. A minul-li se přece někde s pravdou, tož tím úcta naše k němu nebude menší, byltě člověkem; sna ha jeho byla šlechtná.

5. Descartes byl ducha pronikavého a přece uznával i nedostatečnost svého rozumu; proto octnul-li se v pochybnostech, utíkal se ku zdroji vši

pravdy, k Bohu, jehož vyznával po všechn svůj život. Jemu víra vůbec a katolictví zvláště nevadila, aby byl tvůrčím geniem ve vědách nej-
přesnějších. Tak podal zajisté krásný příklad, že učenec, filosof může býti
dobrým křesťanem, katolíkem, že netřeba odstraňovati víry, aby měla věda
místa. — I jinak povaha jeho šlechetná vzbuzuje v nás úctu k němu,
a proto věnujeme mu tuto ovšem jen kratičkou vzpomínku k jeho třístaletým
narozeninám.

II.

1. René Descartes [Descartes ze starší formy de Quartis, Renatus
Cartesius] pocházel ze starého rodu šlechtického, narodil se dne 31. března
r. 1596. v La Haye v Touraine. Šlechtický původ jeho a pečlivé vzdělání
zračí se v jeho spisech i tehdy, když mu bylo brániti se proti útokům
svých odpůrců: zůstává klidným, mírným a uhlazeným. Devět let strávil
jako výtečný žák ve škole jesuitské La Flèche, založené Jindřichem IV.
zvláště ku vzdělání francouzských šlechticů, za dozoru P. Dineta, jenž
později stal se provincialem řádu. Tam seznámil se s Mersennem, jenž mu
zůstal věrným přítelem až do smrti. Roku 1612. Descartes ukončil studia
s vědomím, že nic neví; nebyl spokojen, jediné matematika se mu za-
mlouvala, vše ostatní bylo mu jako nejisté. Nechal knih a studia, odešel
do Paříže a po dvě léta oddal se požitkům, jakých poskytoval život velko-
městský. Však rozkoše nemohly dlouho poutati ducha tak mocného; Descartes
najednou zmizel ze společnosti svých přátel a známých, najal si domek
v předměstí St. Germain, uzavřel se tam s dvěma sluhy a věnoval se
všecek studiu zvláště geometrie, a to po dvě léta 1615 a 1616. Chtěje
pak čísti nejen v knihách psaných a tištěných, nýbrž v knize světové a
poznati lid a svět skutečný z vlastního názoru, vydal se na cesty světem.
Odešel do Hollandska a vstoupil do vojska místodržitele Mořice Nassavského.
Viděl jednou na rohu ulice plakát, jímž neznámý matematik vybízel
k řešení nesnadného úkolu geometrického. Poněvadž nerozuměl dobře řeči,
prosil vedle stojícího pána, aby mu text přeložil. Pán uštěpačně svolil, ale
za tou podmínkou, jestli mu Descartes na druhý den přinese úkol rozřešený;
myslil totiž, že asi dvacetiletý důstojníček — Descartes byl těla slabého —
toho nedovede. Byl ten pán matematik Beckmann. Descartes slíbil, že
přinese, a dostal slovu. Z rozmluvy starý professor matematiky, ředitel
kollegia dortrechtského, seznal, že mladičký Descartes z geometrie víc
rozumí než on, a měl jej ve veliké úctě. — Roku 1619. vidíme Descartesa
v Německu ve vojště kurfirsta bavorského, bojoval na Bílé Hoře; později
setkáváme se s ním ve vojště Ferdinanda II., an táhne s ním do Uher.

V Německu stala se mu podobná náhoda s mathematickým úkolem v městě Ulmu ve Virtembersku. Mathematic Faulhuber choval se pohrdlivě k Descartesovi, ale seznav v něm genia, prokazoval mu velikou čest. Descartes seznámil se se všemi slavnými matematiky své doby, a co rok bývaly mu zasílány těžké úkoly mathematické k řešení. Vůbec v mathematice nejlépe osvědčila se bystrost jeho mocného ducha, to mělo býti jeho vlastním polem; ale on, největší mathematic, zvláště geometr, své doby, nemnoho vážil té vědy; pětkrát až šestkrát nechal matematiky úplně, a zase ob čas k ní se vracel.

2. Descartesovi život válečný nebyl cílem, nýbrž jen prostředkem seznati lidi a svět; proto opustil ten život po čtyřech letech, procestoval pak Moravu, Slezsko, Polsko, Pomořany, Meklenbursko a vrátil se do Hollandska, kdež strávil v Haagu dvě léta 1621 a 1622, ale již r. 1623. cestuje po Švycarsku, rok na to šel do Říma, vykonal pout do Loreta, roku 1625. cestuje po Toskansku, 1631 v Anglii, 1634 v Dansku a tak procestoval téměř celou Evropu. Slavný mathematic a filosof Pythagoras své doby vykonal též mnoho dalekých cest. — Poutník Komenského v „Labyrintu světa“ prohlíží všecky stavy hledaje, který by si měl zvoliti, Descartes deset let zkoumá různá povolání, ale na žádném nemůže přestat, až konečně ustálil se na tom, že věnovati bude všechn svůj život ku zpytování pravdy. V tom jeví se nám jako pravý mudřec, jemu jako Aristotelovi je τὸ ἠδίστον ἢ θεωρεῖν. K tomu však potřebí jest klidu a pokoje. Aby nebyl vyrušován, přesídlil jsa 33 let stár do Hollandska neuvědomiv o svém předsevzetí ani otce ani svých přátel, nýbrž zpravil je písemně až po svém odchodu. Od všelikých návštěv chránil se tím, že kromě svému dopisovateli nikomu se nesvěřil, kde bydlí, listy datoval vždy z nějakého velikého města, nikdy ze svého bydliště V Hollandsku žil po 20 let na různých místech, obyčejně v malých městech a nejraději v osamělém letohrádku.

3. Své epochální dílo: „Meditationes de prima philosophia, in quibus Dei existentia et animae humanae a corpore distinctio demonstrantur“ počal psáti v městečku Fancker v severním Hollandsku; sídlil šest měsíců v zámku odděleném od města hlubokým příkopem. Jak si pochvaloval samotu, viděti ze slov na počátku jeho díla „Meditationes,“ an praví: „Přítomnost mi přeje. Zprostil jsem ducha svého všech starostí, dosáhl jsem klidu nerušeného, žiji sám o samotě a oddávám se všechn své úloze myslí vážnou a volnou: povšechnému totiž a důkladnému převratu všeho, o čemž dosud byl jsem přesvědčen.“ V zimě r. 1629. a 1630. pracoval o tom díle v Amsterodamě, ale upustil od něho zaujat jsa jinými studii:

„Discours de la méthode“ (Dissertatio de methodo 1637) zároveň i s dioptrikou, o meteorech a o geometrii francouzsky, ukončil pak dílo započaté po desíti letech a vydal roku 1641. Toto dílo Descartes pokládal za nejdůležitější. Zdráhal se vydání je, ale pochybovačnost a svědomí konečně přiměly ho k vydání pro nové důkazy o jsoucnosti Boží. Napřed sdělil se s dílem s nejslavnějšími učenici evropskými, sbíral jejich mínění o něm a uveřejnil se svými odpovědmi; práci věnoval slavné Sorbonně, bohoslovecké škole pařížské, již založil r. 1253. Robert de Sorbon, kaplan Ludvíka IX. Z ní povstala theologická fakulta university pařížské, její budova uzavírá v sobě posluchárny fakulty bohoslovecké, filosofické (des lettres) a fakulty exaktních věd (sciences). Descartes praví v předmluvě: „Chci opíratí se o autoritu, poněvadž pravda je tak malou, stojí-li samotna.“

Dílo geometrické předstihoval svůj čas tou měrou, že s porozuměním tehdy mohli jej čísti (dle Descartesa) ve Francii jen tři až čtyři matematikové, v Holandsku dva a v Nizozemsku též dva! R. 1644. vydal dílo „Principia philosophiae“ o čtyřech knihách: 1. De principiis cognitionis humanae, 2. De principiis rerum materialium, 3. De mundo adspectabili, 4. De terra. Psáno bylo ve vesnici u Leydenu, kamž Descartes byl se odebral r. 1642. pozván jsa od své žákyně, učené Alžběty, dcery Bedřicha Falckého (zimního krále českého), jež s ovdovělou matkou sídlila v Haagu; chtěl býti jí na blízku a též věnoval jí to dílo a ve věnování dává jí skvělé svědectví, že kromě ní nenašel nikoho, kdo by tak lehce jako ona rozuměl i mathematice i metafysice. Bylať zajisté z nejučenějších žen své doby, že mohla čísti spisy slavného mudrce a učenice s porozuměním a velikou zálibou, znala i šestero jazyků. V díle tom Descartes soustavně vyložil své učení o fysice od vzniku těles nebeských až po výjevy magnetismu a elektriny. Poslední své dílo: „Les passions de l'âme“ (tractatus de passionibus animae), je to jeho fyziologická psychologie, psáno roku 1646. pro Alžbětu, poslal v rukopise roku 1647. královně švedské Kristině, dceři Gustava Adolfa; na naléhavé domluvy svých přátel dal je tlačití roku 1649. Ač duše i tělo od sebe jsou docela různé: tělo hmotno, duše nehmotna, přece všude vidíme vzájemné jich působení na sebe.

To jsou jeho hlavní díla, kromě nich psal různá pojednání, na př. o hudbě, o mechanice, pravidla, jak máme si počínati hledající pravdy, pojednání o člověku neukončil; též listové Descartesovi jsou velmi důležití.

4. Za svého pobytu v Holandsku Descartes navštívil Paříž třikráte: r. 1644., 1647., 1648. a seznámil se s potomním vyslancem při dvoře švedském, H. de Chanut, jenž později sprostředkoval návštěvu Descartesovu u královny Kristiny. Avšak v Paříži tehdy chtěli Descartesa jen viděti

a málo starali se o jeho učení. I vlastní rodina jeho neuznávala jeho zásluh; otec sice jej miloval a jmenoval ho „svým milým filosofem,“ ale ostatní nechtěli nic slyšeti o názvu filosofa a styděli se zaň, starší jeho bratr o mladšího Descartesa nedbal, ba zkrátil jej i v dědictví. Ani nedali věděti Descartesovi o nemoci a smrti milovaného otce, což šlechtného mudrce velmi bolelo. Vyslanec u dvora švedského, H. de Chanut, doporučil moudré Kristině četbu Descartesových děl; učená královna našla v nich veliké zalíbení a hleděla jej získati; roku 1647. dala se ho tázati, v čem že záleží největší blaho. Descartes odpověděl, že v pevné vůli jednati ctnostně a v pokojném svědomí, jež provází ctnost. —

5. V Holandsku stahovaly se zatím nad Descartesem mraky bouře; odpůrcové jeho názorů filosofických obviňovali jej z deismu, ba až i z bezbožectví, spisy jeho vyhlášeny za kacířské a zapovězeny. Nemaje tam již klidu potřebného přijal pozvání Kristinino do Štokholmu, kdež byl od královny uvítán s velikou ctí a zbaven všech povinností dvorní etikety. Královna stala se jeho horlivou žákyní, ji vyučoval v zimě již o 5. hodině ranní ve filosofii. Vděčná královna snažila se udržeti svého učitele ve Švedsku a obmyslela bohatě odměniti se mu statky. Veliké skládala naděje v něho a svěřila mu úkol zříditi akademii věd. — Avšak podnebí švedské neprospívalo valně Descartesovi: těla byl slabého, síly přepínal ustavičnou prací; v lednu k tomu ke všemu onemocněl jeho přítel de Chanut, Descartes jej pilně ošetřoval. Sám pak onemocněl po čtyřměsíčním pobytu ve Štokholmě počátkem února. Když stav jeho se horšil a on cítil, že blíží se konec jeho života, dal se zaopatřiti svátostmi umírajících za přítomnosti vyslance a zemřel dne 11. února 1650 v náruči svého přítele de Chanut oči maje obráceny k nebi, jakoby chtěl ještě naposled vzývati Boha, jehož tak úsilovně hledal a o němž za života tak rád přemýšlel.

Královna ctíla Descartesa tou měrou, že chtěla dáti jej pohřbiti v královské hrobce vedle svých předků, přece však bylo pováženo, že Descartesovi jakožto katolíku náleží místo mezi katolíky, a byl pohřben na katolickém hřbitově. Tělo jeho později převeženo do Paříže a uloženo k věčnému odpočinku v kostele sv. Genovefy, pozdějším Pantheonu, ale teprv, až zmizela pochybnost, byl-li Descartes věrným katolíkem. Královna švedská Kristina přestoupila totiž málo let po smrti Descartesově ku katolictví a sama doznala, že stalo se to zásluhou Descartesovou. Nesmíme si však mysliti, jakoby Descartes zpřímá byl přemlouval ku přestoupení, vždyť on sám radí, aby každý držel se náboženství, v němž byl vychován; on hájil svobody vůle ve svých spisích, kteráž s katolictvím srovnává se lépe než s protestantstvím.

Toť zatím kratičkový nástin Cartesiova života. (Bylo by záhodno pojednati aspoň o jeho „Meditationes“; snad někdy jindy. Kuno Fischer ve svých dějinách filosofie, I. díl, vřele píše o Descartesovi a obšírně. Kirchmann, Philos. Bibliothek, Bd. 25.)

III.

1. Descartes náleží nejen k největším myslitelům všech věkův a národův, on náleží i mezi nejslechetnější muže. Byl povahy vlídné a mírné, bohatství ho nelákalo, potřeby jeho v jídle a oděvu byly skrovné, cizích podpor nepřijímal. Když mu hrabě D'Avaux poslal jednou značnou summu peněz, poděkoval se z toho daru řka: „Na obecenstvu jest, aby se mi odměnilo, co proň činím.“ V prázdných chvílích, obyčejně odpoledne, zabýval se zahradnictvím a rozmluvou s přátely. Jsa těla slabého udržoval si zdraví mírností, říkával: „Místo prostředků prodloužiti si život našel jsem jiný a jistější, totiž nebáti se smrti.“ Slávy nehledal, ba vyhýbal se jí, aby mu nepřekážela ve svobodném bádání. Svého učení nevnucuje a nekaceřuje těch, kdo by mu nepřisvědčovali. Ve své skromnosti názory o vzniku těles nebeských, i jinde podává jen jako hypothesu, ovšem pravděpodobnou. Zajímavo jest, jak končí dílo „Principia philosophiae,“ kdež praví: „... Kdyby někdo chtěl čísti list psaný latinskými písmeny, jichž však užito jiným než obyčejným způsobem, tak že by list dal smysl, četlo-li by se *A* jako *B*, *B* jako *C*, aby totiž za každé písmeno vzato bylo následující v abecedě, tož by nepochyboval, že pravý smysl toho listu jest obsažen v těch slovech, jak je četl, ačkoli to čtení spočívá na domněnce (že písmeno *A* má se čísti jako *B*, *B* jako *C*...) a vždy ještě jest možno, že pisatel toho listu nechtěl míti dosazena písmena následující, nýbrž jiná na místo pravých písmen a že skrývá se v listě jiný smysl (než čtoucí našel), tož přece tak stěžka se to stane, že jest pravdě nepodobno. Proto uznají snad i ti, kdož zpozorují, kolik odvozeno je zde z málo zásad (znát Descartes jen hmotu a pohyb) o magnetech, ohni, o zřízení světa, i kdyby myslili, že jsem tyto zásady jen tak maní a bez příčiny postavil, že přece sotva tolik by se srovnávalo, kdyby bylo nesprávnno...“ „Přece jsem sobě povědom své slabosti a nic netvrdím, nýbrž všecko podrobuji jak autoritě katolické církve, tak úsudku moudřejších. Nechci, aby někdo přijal za pravé než o čem jej přesvědčí důvody jasné a nevyvrácené.“ I kdyby Descartes tak končil jen proto, aby vyhnul se sporu s církví, tož přece je ten konec pamětihodný. Ale jemu skutečně běželo vždy jen o pravdu. Že mnoho přemýšlel, byl mlčelivým a přece mysli veselé. Cítil s bližním, ke služebnictvu choval se jako k chudým přátelům a pečoval o ně otcovsky,

nežádal, aby jen oni chovali se k němu „jako děti ke svým rodičům,“ nýbrž i on považoval za svou povinnost chovati se k nim jako otec k dětem. Kojné, jež ho vychovala — matky nepoznal, zemřelať za málo dní, když se narodil — byl vděčen až do své smrti a určil jí doživotní pensi roční. Služebnictvo učil v potřebných vědách a mnohý mohl pak, propuštěn jsa od něho, obdržeti dobré místo. Když mu jednou takový sluha chtěl děkovati, zvolal: „Co chcete! Jsme si rovni, a já splácím jen dluhy.“ On nežádal díků za dobrodiní, ba říkával: „Jsem díky zavázán těm, kdo mi poskytují příležitosti, abych jim posloužil.“ Jeho důmysl, šlechtnost, mírnost, pravá zbožnost nezabránily, aby neměl nepřátel, a ti toho dovedli, že utrechtští professori zavrhli novou jeho filosofii; náčelníkem jejich byl Gisbert Voëtius, professor theologie, jenž Descartesa obviňoval z atheismu. Ale on i k nepřátelům nespravedlivým, jako byl P. Bourdin, mírně se choval a nesplácel zlé zlým, říkával: „Uraží-li mě kdo, povznášívám ducha svého až do té výše, že urážka jeho nedosáhne.“

2. Boha uctíval vroucně a byl toho přesvědčení, že i pravdy matematické stojí vůlí Boží; pravíť ku konci jmenovaného díla „*Principia philosophiae*“: „Kromě toho i ve přírodě jest mnohé, co máme naprosto za jisté opírajíce se o metafysickou zásadu, že Bůh jest svrchovaně dobrotivý a neklamný, a že proto schopnost naše od něho přijatá, rozeznáváti věci pravé od nepravých, nemůže blouditi, užíváme-li jí dobře a poznáváme-li jí něco přesně. Takové jsou i důkazy matematické, takové jest i poznání, že jsou skutečně věci tělesné a takové jsou všechny jasné důkazy rozumové, jež pro to bývají vedeny...“ Zárukou tedy, že jest i svět skutečný kromě mysli lidské, a že člověk může poznati jej aspoň z části, jest mu Bůh. Dle Kanta sice je svět skutečný kromě mysli, ale jest naprosto nepoznatelný, dle Fichtea je svět již jen v mysli lidské jako představa. Bůh Descartesovi je zákonodárcem zákonů přírodních jako kníže ve své říši. Tona v pochybnostech, utíkal se k Bohu a učinil slib, že vykoná pout do Loretta za vyvedení z pochybností, což se i stalo. A přece byl viněn od katolíků, že se přidal k reformovaným, reformovaní vytýkali mu pelagianismus, kacířství, jiným opět byl pochybovačem, jiným deistou, ba i atheistou nazván a jako atheista pronásledován! Proto díla jeho octla se i v seznamu knih zapovězených, ač Descartes až úzkostlivě vyhýbal se sporu s církví. V životě řídil se pravidly (de methodo 3. odst.): Zachovávej zákony a mravy své vlasti. Drž se náboženství, v němž jsi byl vychován. V praktickém životě přidrž se mírných. Buď důsledným v jednání. Čiň jen skromné požadavky na zevnější život. Více jest hleděti na skutky lidí než na jejich řeči. Vzdělávej rozum a rozšiřuj lidské vědění.

3. Je zajisté zajímavé, že v matematice, vědě nejpřesnější, kdež osvědčuje se pronikavost ducha nejlépe, nedoznal odporu; ve fyzice, v níž Descartes je taktéž velikým, bylo mu potýkati se s odpůrci: zde již na váhu padají zastaralé názory, osobní mínění, a kontrola není tak možná jako v matematice; ve filosofii však odpůrců měl nejvíce a nejurputnějších: zde ovšem ještě více platí subjektivnost a kontroly přesné téměř není. Ve filosofii již ozvati se může leckdo, jenž by vedle Descartesa ve fyzice sotva co platného věděl pronéstí a v matematice by musel mlčeti docela. Fr. L. Čelakovský by řekl: I to k něčemu dobré:

Muž kdyby byl moudrý napořád chyb a ústrků prázděn,
žádnou neměli by v tom světě hlupci radost.

4. Avšak ať Descartes upřímně hledaje pravdy, někde s ní se minul a pochybil, osobnost jeho nám jest úcty hodnou. Za půltřetího století názory se vytríbí. Kdo by dovedl býti za dob našich tím, čím byl Descartes v matematice, fyzice a filosofii své doby, ať zasedne na soudnou stolicí a soudí nad ním. Errare humanum est, pakli soudce jest bez bludu, ať první zvedne kámen na Descartesa. Někteří posuzovatelé Descartesovi rádi otírají se scholastikou pravice, že zbytek scholastiky zatemňoval jemu rozum, aby nepoznal pravdy úplně. Nechci více říci, nežli že bystrost jeho ducha scholastikou zajisté neutrpěla, když mohl býti tvůrčím geniem v matematice a fyzice. Též vytýká se mu „katolicko-jesuitská stísněnost“ (katholisch-jesuitische Beklemmung. Dr. F. Schultze, Philosophie der Naturwissenschaft. I. Th. S. 327 a 355.) Mělo-li vychování katolické u jesuitův účinek na jeho povahu, tož věru nebylo špatné, když dovedlo vypěstiti v něm člověka tak šlechtného! Postavme vedle sebe anglického filosofa Hume, protestanta, a Descartesa, katolíka, a tažme se soudného znalce, ať by byl vyznání jakéhokoliv, koho z obou by chtěl míti za přítele? Zajisté každý zvolí Descartesa. Však jemu nevadilo jako pravému vzdělanci a muži osvícenému obcovati důvěrně a dopisovati si s nekatolíky: dvě té doby nejučenější ženy, Alžběta, dcera Bedřicha Falckého, a Kristina, švedská královna, protestantky, byly jeho horlivými žákyněmi a ctitelkami; Kristina po smrti Descartesově přestoupila ke katolicismu. Úzkoprsá výlučnost nikoho nezíská.

5. Ale nechceme činiti výčitek ani jedné ani druhé straně, nám potřebí jest smíru a spojení všech lidí dobré vůle, kteří z přesvědčení ochotni jsou hájiti základů všeho náboženství — víry v Boha a bojovati proti atheismu. Teď potřebí jest svorného spolupůsobení všech druhů zbraní, aby společný nepřítel byl odražen. Ať již ve vojsku obranném ten bojuje jako pěší, jiný jako jezdec rychlé zprávy donáší, opět jiný dělá

řídí, jiný jako zákopník cesty rovná a opevnění strojí, ten zase jako vozataj střelivo a špiži dováží, přece všichni sobě at' jsou milými kamarády. Pravá vzdělanost měla by nám býti pojítkem a sblížovati nás. — Kdykoli sklenc se na nebi krásná duha, vzpomeňme si na slavného Descartesa, jenž první vysvětlil tento krásný zjev přírodní, a budiž nám toto znamení smíru napomenutím, abychom neodpuzovali přílišnou výlučností mužů poctivých snah, i když názory jejich nesnáší se ve všem s názory našimi.

Dalsí část článku p. Dra. A. Podlahy odložena z tiskových příčin do č. 6.

Z písemnictví italského.

A. Koudelka.

Ada Negri vystoupila ponejprv před čtyřmi lety se svazečkem básní, a dnes známo jméno její téměř po celé Evropě. Co zjevu toho příčinou? Původnost a samorostlost. Vyšedši z lidu, postavila se jaksí za jeho zastance. Zná bídu toho lidu, jeho zápasy, jakož i jeho hanbu, ale lid ten jeví se jí povždy velikým, at' si už v nemocnici na sotnách leží nebo v továrně, v dolech a pod. se dře. Ovzduším Adě Negriové nejmilejším jsou právě dotčená místa. Zkrátka *Ada Negri* jest v pravém toho slova významu básnířkou socialismu. Její nejnovější sbírka „*Tempeste*“ (Bouře) nepodává nic nového, ale co tu znova praví, to musí čtenářem hnouti, neboť *Ada Negriová* touží a úpí po lepší budoucnosti, jež by konec učinila křiklavé nespravedlivosti, jejíž svědkyní jest. Pravili jsme, že je básnířkou socialismu, ale toho, který nezná závisti, ne zášti, ale jenž na obrat odpouští a raduje se z duší nevinných a prostných.

Ve Vatikaně chová se vzácný rukopis č. 3195, jenž obsahuje vlastní rukou *Petrarcovou* psané jeho „*canzoni*“ a „*soneti*.“ Objev ten skorem současně učinili francouzský učenec *de Nolhac* a německý *Pakscher* už r. 1886., následkem však sporu o prvenství objevu vyšly teprve letošního roku pod titulem „*Le Rime di Francesco Petrarca, restituite nell' ordine e nella legione del testo originario sugli autografi col sussidio di altri codici e di stampe.*“ Uspořádal je prof. *Giovanni Mestice*.

Grazia Deledda vydala roman „*Anime oneste,*“ t. j. poctivé duše. Titul, jak dobře podotýká *Rogero Bonghi*, jenž romanu tomu předeslal předmluvu, spravedlivě volený a také úplně připadající, jak seznáte z nástinu tohoto.

Annička Malvasová po smrti babiččině přijata jest do domu svého strýce *P. Velena*. Tam zprvu hledí na ni jako na vetřelkyni, ale pomalu

získá si svou dobrotou a jinými vlastnostmi lásku všech. I žije prostý a poctivý život v tom domě, až se zamiluje do Gonaria Rosa, než vzdává se lásky jeho ve prospěch Kat. Velenové, a vchází v nešťastné manželství s jejím bratrem Šebestianem. Toť celá zápletka romanu. Poetický a primitivní život sardaský jest vyličen se vzácnou prostotou a účinností, nieméně zdá se býti práce ta spíše vychovatelskou nežli uměleckou.

Salvatore Farina, jak se zdá, čím dále hůře píše. Aspoň jeho poslední povídka „Il Numero 13“ tomu nasvědčuje. Znáte ostatek z českých překladů jeho způsob psaní. Farina naváže na tenoulininkou nitku, na pramaloučkou zápletku řadu charakteristických líčení a episod, a svým živým způsobem vypravovatelským udržuje v napjetí pozornost čtenáře, až se mu zalíbí uzílek rozvázati. Ale vše to je tak větrné, tak prázdné, že přečteš tu neb onu povídku jeho, tážete se: Proč to napsal? Pro zábavu pouze? To třeba, ale od spisovatele se za dnů našich žádá něco víc! A co jsme řekli vůbec o produkci Farinaově, platí i o poslední jeho práci, jež na každé stránce nese pečet „řemeslnosti.“

Poslední roman *Fulvín* „Marco Delinas“ je zrovna tak bezcennou prací jako poslední roman Farinův. Samá nepravděpodobnost a ku konci fňukavé naříkání nad osudem svým!

Novoislandské písemnictví.

A. Koudelka.¹⁾

Novoislandština, t. j. řeč nynějších obyvatelů toho odlehlého ostrova, můžeme říci té „ultima Thule“ evropské, je dcerou staronorštiny, jazyka to, v němž napsány ságy: Edda, Snorra-Edda, Gunnlaugssaga, Hrafnkelssaga, Völuspá (didakt.), a potom četná prosaická díla, z nichž tu jenom vytýkáme *Islendigabók* a *Heimskringla*, cenné to dějepisné příspěvky. Podobá se však novoislandština staré řeči tak, že ji směle nazvatí můžeme toutéž řečí. Rozdíly nejhlavnější záleží v přijímání žvlů z dané a německé řeči a pak v některých lexikálních novotvarech [*Jón Thorkelssonův*:²⁾ *Supplement til islandske Ordbøger. III. Samling* obsahuje právě tyto novotvary], potom v malých odchylkách co do hláskosloví a tvarosloví, a konečně prý také co do výslovnosti. — Počátek novoislandského písemnictví dlužno klásti tak na počátek nynějšího století, neboť co před tím asi od polovice 18. století napsáno bylo, není nic jiného než nechutné, rýmované parafrase starých ság a rytířské kroniky (rímur), jež mohou nanejvýše jazykozpytce zajímati. Asi ze 100 rímur básníků leda dva mohou počítání býti za skutečné básníky. Z básníků pak duchovních písní toliko jeden, a to *Hallgrímur Pétursson*, jehož „Pašiové žalmy“ posud v tomto oboru jsou nepřekonány. Teprve na počátku tohoto století vystoupili dva praví básníci, a to *Bjarni Thórarensen*,

¹⁾ Za zprávy ty děkuju pp. *Jón Thorkelssonovi*, spisovateli v Reykjavíku, a potom *H. S. Bardalovi*, vydavateli politického listu islandského „*Lögbergu*“ ve Winnepegu (Canada).

²⁾ Co zde přepsáno *Th*, je vlastně písmena podobná našemu psanému *p*; vyslovuje se podobně jako anglické *th*.

jehož lyrické básně, ne sice počtem četné, ale za to vzletem a původností sobě rovných hledají. Proto také nazývají jej Islandané islandským Goethem. *Jónas Hallgrímson*, druhý z nich, nevyznačuje se arcit takovou bohatostí myšlenek, ani takovou silou, jak onen, ale za to předčí jej v citu; jeho básně připomínají jednak na Heinea, jednak na Schillera, proto byl také od lidu lépe pochopen, i jmín dnes za nejpopulárnějšího básníka islandského. K této dvojici druží se *Sveinbjörn Egilsson*, *Gísli Brynjúlfsson*, *Kristian Jónsson*, *Jón Thórdarson Thoroddsen*. Vesměs lyrikové. Z nejmladších jmenuju *Matthíasa Jochumssona* (nar. 1835), *Steingrímur Thorsteinssona* (nar. 1830), a *Benedikta Gröndala*. Těmto třem dostalo se od Islandanů názvu „*pjódskáldu*“, t. j. lidových básníkův. Ukázky z jejich básní, jakož i z jiných dole ještě uvedených poetův a prosaterů, podává anthologie, t. j. *Sýnisbók isl. bókmennta á 19 öld* od *Bogi Th. Melsteda*. (Vyšla v Kodani. Cena 4 k. 75 öru.) Zvláštní postavení zaujímá *Björn Gunnlaugsson* (1788—1876¹) svou filosofskou básní „*Njóla*“, t. j. noc. Z epických mladších básníků zasluhuje zmínky jediný, svrchu jmenovaný B. Gröndal, jehož „*Drápa um Öroar-Odd*“ ve XII zpěvích přes mnohé slabé stránky přece jenom pozoruhodnosti vyžaduje. Co však schází mladým na původní produkci epické, to snaží se krýti zdařilými věru překlady světových eposů, jako Homerovy: *Iliady* a *Odysseje* a Klopstockova: *Messiáše* a Miltonova *Ztraceného ráje*. Překlad tohoto vyšlý r. 1828. od *Jóna Thorlákssona* pod názvem: „*Milton's Paradísar missir*“ jest vůbec rozebrán. Znamenitého satirického básníka (*Skammaskáld*) měl Island v chudičkém rolníku beze všeho vzdělání, v *Hjálmaru Jónssonovi* († 1875); známější po svém dvorečku „*Bólu*“ jako *Bólu-Hjálmar*, jehož „*kvaedi*“ vydal *Sigfúsar Eymundssonar*.

I v dramatické poesii posud jsou Islandané toliko nápodobitelé, po případě translatory. Pokud mi známo, mají přeloženo ze Shakespearea tato dramata: *Macbetha*, *Hamleta*, *Romea a Julii* a *Bouři*. První tři přeložil *M. Jochumsson*, tuto *Eirík Magnússon*. Dále mají něco z *Holberga* a *Ibsena* (Dan) přeloženo. Původní dramatické práce podali *Sigurd Pétursson*, *M. Jochumsson*, *Indridi Einarsson*, *Ari Jónsson* a *B. Gröndal*. Většinou jsou to dramaticky zpracované ságy.

Poměrně nejmladší a slaboučkou větví na stromě novoislandského písemnictví jest novellistika v moderním toho slova významu. Zakladatelem novoislandské povídky dlužno nazvati *Jónasa Hallgrímssona*, jehož krátké povídky (*smásögur*), jichž asi pět či šest napsal (veršem), svědčily o znamenitém nadání a k nejlepším nadějím pro novoislandské písemnictví oprávněovaly, když jej předčasně smrt zkosila. Krátce po něm vystoupil *Jón Thórdaksson Thóroddsen*. Narodil se 5. října 1819 v Reykhólaru. Po vybytých studiích na Bessastadirském ústavě (asi naše gymnasium) odebral se roku 1841. do Kodaně na universitu, kdež studoval napřed filologii a filosofii, potom práva. Roku 1848. vstoupil jako dobrovolník do danského vojska a účastnil se boje proti Němcům. Vrátil se na podzim téhož roku do Kodaně začal tam společně s *Gíslí Brynjúlfssonem* vydávati časopis „*Nordurfari*“ a s *Gíslí Magnússonem* lyrický — bychom tak děli — almanach

¹) Biografické údaje čerpal jsem z dotčené anthologie Melstedovy.

Pozn. pis.

„Snót.“ Roku 1850. odebral se na Island, kdež za krátko jmenován byl „sýslumadr,“ t. j. asi naším okresním hejtmanem. Roku 1854. se oženil a přesídlil jako „sýslumadr“ Borgarfjarského okresu do Leiry. Ačkoliv se horlivě účastnil politického života, přece ještě našel pokdy věnovati se také literární činnosti. Ještě před odchodem svým vydal v Kodani první svou delší povídku „Piltur og stúlka“ (Mladík a dívka), jež vyšla už v několikátém vydání. (Z předmluvy 2. vydání čerpány tyto životopisné zprávy.) Povídka ta vyniká prostým slohem, pravdivostí charakteristiky, vroucností a ethickým duchem. Kromě toho obsahuje mnoho látky k poznání života Islandanů jak na venkově tak i v hlavním městě. Na Islandě uveřejňoval v různých časopisech četné básně a pracoval o obsáhlejší povídce „Madur og kona,“ kteroužto práci (po česku: Muž a žena) jakož i sebrané básně „Kvaedi“ vydala po jeho smrti († 8. března 1868) islandská literární společnost (Hid islenzka bokmentafélag). Básně ty vynesly mu čestný titul „lidového básníka,“ nedokončený pak roman, jenž tvoří pokračování povídky „Mladík a dívka,“ vyniká těmitěž přednostmi, co tato, ano předčí jej svou malebností a poetickými půvaby. — Třetí dle pořadí uveden budiž *Jón Thorleifsson*, jehož práce „Úr hverdagslífinu“ (Ze všedního života) rovněž nedokončena zůstala. — Z nejmladších jmenuju *Magnus Grímssona*, jenž dosud uveřejnil dvě povídky: „Thórdur og Ólöf“ a „Bödvar og étsta“; dále *Sigurdura Gunnarsona*, jenž vydal „Ljótunn Kolbrún.“ — K neméně pozoruhodným patří *Jón Jónsson Mýrdal*, prostý to rolník,¹⁾ jehož práce „Mannamunur“ (Různí lidé), „Vinirnir“ (Přátelé) a nedokončený roman „Skin eptir skúr“ (Slunečko po dešti) těší se veliké oblibě u čtenářstva. — *Páll Sigurdarsson* proslavil se svými pracemi „Adalsteinn“ a „Draumadr“ (Snílek). Obě práce jsou romany v tom smyslu, v kterém my slovu tomu rozumíme. — Jednou z nejplodnějších a nejvíce čtenou spisovatelkou jest *Torfhildur Thorsteinsdóttir Hólm*. Vydala dosud dva větší romany: „Brynjólfur Sveinsson biskup“ a „Elding“ (Blesk), potom povídky: „Smásögur,“ „Barnasögur“ (Povídky pro děti), „Högni og Ingibjörg,“ „Kjartan og Gudrun“ a konečně „Sögur og aevintyri“ (Povídky a bajky). Všecky práce ty vyšly v publikaci „Draupnir.“ — Tu podotýkám tak mimochodem, že Islandané v tom smyslu, jak my aspoň na to patříme, nemají žádného belletristického časopisu. Publikace, tak zvaná „ársrit,“ t. j. doslova „ročenka“ a „mánadarrit,“ t. j. měsíčník, podobají se spíše našim bývalým almanachům a pod. nežli časopisům v pravém slova toho významu. Takové kollektce přinášejí práce více spisovatelův a obyčejně — rokem zanikají. Tím se vysvětluje tolik nedokončených prací (cf. supra). Z politických listů nejstarší jest „Isafold“ (Ledová země, totiž Island) a v Americe vydávaný teď „Lögborg.“ To však jen tak mimochodem! — Z dalších povídkářův uvádím *Jóna Ólafssona*, jenž napsal roman „Hefndin“ (Msta) a dvě sbírky drobnějších prací: „Nýjár- og sumargjöfin“ (Novoroční a letní dárek). — V ročence teď už zaniklé „Idunn“ vydal *Jónas Jónasson* většinu svých prací, jež prozrazují myslícího básníka. Jmenuji ty, co po

¹⁾ Jak vzdělání jsou rolníci na Islandě, toho důkazem to, že tam většina rolníků nejenom ve třech řečech (i více) mluvití umí, nýbrž i knihy ve třech řečech sepsané čísti dovede. P. sp.

ruce mám: „Glettni lífsins“ (Rozmary života), „Björn í Gerdum“, „Brot úr aefisögu“ (Úryvek životní historie), „Yfirmenn og undirgefñir“ (Představení a poddaní), „Frelsisherfñinn“ (Vojsko svobody) a konečně „Abuddarrjetturiun“ (Nájemné právo). — V ročence „Verdaudi“ uveřejnil *Einar Gíslí Hjörleifsson* ethicky pozoruhodnou povídku „Upp og niður“ (Vzhůru a dole), mimo to napsal, pokud vím, „Hvorn eidinn á jeg ad rjúfa?“ (Kterou z obou přísah mám zrušiti?) a potom prý ještě několik menších prací. — Uvedeni buďtež ještě *Páll Jónsson*, autor „Skin og skuggi“, *Gudmundur Hjaltason* s povídkami „Dalarósir“ (Údolní růže) a „Jökulrós“ (Ledovcová růže), *Ingibjörg Skaptadóttir*, jež napsala „Kaupstadarferðir“ (Cesty do obchodního města) a *Thorlákur Jónsson*, jenž svými „Mínir vinir“ (Moji přátelé) v jistém ohledu nemalou sensaci způsobil. — A konečně, but nol at the least, jmenuji † *Gestura Pálssona*. Narodil se r. 1852. Když povyrosl, odebral se po soukromé přípravě na gymnasium do Reykjavíku, kdež r. 1875. složil maturitní zkoušku. Potom odebral se do Kodaně, aby se tam věnoval studiu theologie. Ale theologii zanedbával, oddávaje se čím dál tím více činnosti spisovatelské. Roku 1882. vrátil se na Island, kdež převzal redakci časopisu „Sudri“ (Jih), již vedl asi 4 leta. Tu byl mimo očekávání povolán od islandské kolonie ve Winnipegu v Kanadě za vydavatele tamějších velikých novin „Heimskringla“, kdež také 19. srpna 1891 zemřel. Svou literární činnost zahájil uveřejněním v ročence „Verdaudi“ (1882) povídky „Kaerleiksheimilid“ (Sídlo lásky). Je to v rozkošnou poetickou formu ubraná satira na tak zvanou křesťanskou lásku bratrskou. Poněvadž překlad český asi co nejdříve vyjde, nebudu tu uváděti šíře jejího obsahu. Na Islandě v časopise „Sudri“ uveřejnil „Hans vöggur“ (po česku asi: Honza kolibavý) a „Skjóni“ (Strakatý kůň). V oně líčí spisovatel pýchu, vypínavost a opovržení, s jakým boháči vystupují proti chudším a nešťastníkům, v této pak šlehá kruté a nelidské zacházení lidí se svým nejlepším domácím zvířetem, koněm. Další práci G. P. činí „Sigurdur formadur“ (uveřejněná v ročence „Idunu“ 1887), t. j. po česku: Sigurd člun vedoucí (kormidelník). Úchvatným způsobem předvádí tu čtenáři hrozné následky bojácnosti a pověry, jež už tak často svedly člověka k hrozným hříhům. Ostatní povídky jeho vyšly r. 1888. v samostatné knížce s nadpisem „Thrjár sögur“ (Tři povídky). První „Grímur kaupmadur deyr“ (Kupec Grímur umírá) líčí nám kupce, jenž podvody a lstí veliké jmění si nashromáždil; druhá „Tilhugalífid“ (doslova: doba od zasnoubení do sňatku, tedy po česku: Zasnoubení) je satirou na tak zvanou lásku bratrskou, milosrdnou, jež na oko krásnou se dělá a zdá se, jakoby všude pomoci chtěla, ale tam, kde by na místě byla, vždy výmluvy hledá a bližního raději do neštěstí a záhuby padnouti nechává, nežli by mu pomohla; třetí konečně povídka „Vordraumur“ (Jarní sen) je rovněž satirou na ty, kteří na vrub a škodu druhých hledí své plány provésti. Kromě toho uveřejnil G. P. mnoho článků v politických listech. Všecky však práce jeho vynikají úsečností a při tom jasností jak slohu tak i charakteristiky, a proto překlad prací jeho do moderních jazyků jest nad míru obtížný.

Doplňkem této stati dotknu se též stručně vědecké literatury. Vůbec převážná většina novoislandského písemnictví skládá se z učených a

vzdělávatelských spisův, a tu opět na čele stojí filologie s bohovědou. Z filologů nejznamenitějším jest *Jón Thorkelsson*, rektor reykjavíkského gymnasia, *K. Gíslason*. Potom následují přírodní vědy, zejména geologie, a potom zeměpis. Vedle *Björna Gunnlaugssona* (1788 - 1875) vyniká tu mladý ještě *Thorvaldur Thoroddsen* (nar. 1855), syn stejnojmenného novellisty (cf. supra), jenž svými geografickými a geologickými výzkumy a k tomu se odnášejícími spisy daleko za hranice své užší vlasti pověsti váženého učence požívá. Zastává teď místo profesora na gymnasiu v Reykjavíku.

Nová díla.

Ed. Schall: Die Staatsverfassung der Juden auf Grund des alten Testaments mit fortlaufender Beziehung auf die Gegenwart. (Leipzig. Deichert. 1896. Cena 5 m.) Spisovatel zajímavé této knihy — je to pouze první část, tak že na pokračování se můžeme těšit — je pastorem v Bahrdfu. Je mimo to příslušníkem ostré toniny sociálních pastorů německých. Dílo jeho chce poukázat na to, jak mnohem dokonaleji zařízena byla ekonomicky a sociálně společnost židovská dle Star. Zák., než jak nynější společnosti křesťanské zařízeny dle zákona Kristova, evangelia lásky. Tyto rozdíly velmi zdařile vylučuje a proti sobě staví. Ovšem jako vykladač Písem nezachoval se ani protestantům, ne tak katolickým exegetům. Ale mohutnou sociální přesvědčivost a usvědčující sílu dílo jeho přes to má.

Dr. phil. Gustav Böhme: Landwirtschaftliche Sünden. (Fehler im Betriebe.) Berlin. Parey. 1896. Třetí vydání. Cena 2.50 m. Kniha zkušeného hospodáře a zkušeného hospodářského učitele. Od r. 1892. vyšla ve třetím vydání. Na německou, tak praktickou a důležitou knihu je to málo. Jsou to dobré a přesvědčivé, srozumitelně a zámluvně psané epístoly pro hospodáře-rolníky. Neobrací se jen ke stránce závodu zemědělského, ale z širšího i mravního stanoviska poučují, vedou. Učí rozumné opatrnosti spojené s rozumnou snahou po pokroku. V 35 kapitolkách probrán celý rolníkův život hospodářský a společenský se svými omyly a chybami. Podobně povzbuzující a poučující dílko mělo by i u nás svou úlohu, ač náš rolník by potřeboval ještě několik nových kapitolek na své zvláštní „české“ „hospodářské hříchy.“

Historie literatury ruské XIX. století od *A. G. Stína* (u Šaška ve Velkém Meziříčí) vydán seš. 17. (po 30 kr.). V sešitě tom ukončen III. díl, věnovaný básnictví veršovanému, a započat díl IV., jenž má jednati o ruském dramatu. Dílo to znova doporučujeme každému, kdo se o ruské literatuře chce poučiti, zvláště však by je měli znáti překladatelé z ruštiny; těmto bude výborným vodítkem ve volbě k překladům.

Prof. A. A. Carevskij: S. J. Nadson i jeho poezija „mysli i pečali.“ Kazaň 1895. S. J. Nadson (1862—1887) těší se jako básník nesmírně, možno říci upřílišené oblibě ruského čtenářstva na újmu ostatních

současných básníků. Klidné kritické charakteristiky básní jeho dosud není, a kniha prof. Carevského svou dětinskou elementarností, nedostatkem citu míry podobá se práci nějakého gymnasisty. Autor staví Nadsona nad vrstevníky, nad Nekrasova a staví ho hned po bok Puškinovi a Lermontovu.

Sočinenija N. A. Dobroljubova. Izdanije pjatoje. Spb. 1896. Spisy publicisty a kritika N. Dobroljubova (nar. 1836, † 1861) náležejí k nejlepšímu, čím se může vykázáti ruská literatura kritická. Pozoruhodny jsou zvláště stati: „Čto tak je Oblomovščina?“ „Temnoje carstvo“ a „Luč světa v temnom carstvě.“ Životopis Dobroljubova, přiložený ke spisům, pochází z pera Al. Skabičevského.

Archiv přednášek a řečí učitelských. Redaktor A. K. Víták. Sv. 12. Nakl. Fr. A. Urbánek v Praze 1896. Str. 96. Cena 60 kr.

V sešitě tomto jsou především řeči, vhodné pro panovnické jubilaum; z ostatních zajímá zvláště promluva řed. Seiferta o dějinách gymnasia v Litomyšli.

Methodické výklady mluvnice vydány v nově u Fr. A. Urbánka v Praze od *B. Tožičky* (pro I. díl, v Obecné knihovně učitelské, cena 50 kr.) a od *Fr. Zenkla* (díl III., v Bibl. pedagogické, cena 2 k. 40 h.).

Rudolf Vrba: **Rolnický program** strany křesťansko-socialní, navržený ve schůzi politického klubu katolického dělnictva pro Čechy (nákl. Cyrillo-Methodějské tiskárny v Praze, cena 6 kr.).

Matice lidu. R. 30. Č. 2. Red. Jar. Hrubý. *J. Váňa*: Albion hrdý a lidský. Studie společenské a literární. Str. 160.

Paběrky, většinou hodně prostřední, ba i bezcenné. Nejlepší a nejvhodnější jsou ještě statě politické. Co chtějí statě o Wodsworthovi, Gibbonovi atd. v „Matici lidu,“ věru těžko pochopiti; snad jsou tam jen proto, aby z toho byla kniha.

Antonín Bulant: **Písně a legendy.** V Praze. Nákl. Cyrillo-Meth. tisk. 1896. Str. 134. Cena 90 kr.

Sbírka obsahuje několik velmi pěkných básní. Zvláště se mi líbí některé z prvního oddílu („Z různých dojmů“); kde básník mluví upřímně, ze srdce, tam jest nejpůsobivější — čím méně umělosti, tím více umění jest u něho. Ke cti našeho básníka budiž ostatně podotčeno, že snaží se býti svůj, že vlivů na př. Vrchlického spatřovati u něho poměrně méně nežli jsme zvykli.

Nebásnickou zdá se mi forma, v jaké většinou provádí přirovnání; jest více retorická, kazatelská. Místy, zvláště v legendách, jest básník příliš hovorný, nedávaje nic domyslití, nic tušiti; a přece v tom jest hlavní kouzlo básnictví. Že mnohé slovo, mnohý verš zní prosaicky, cítí básník zajisté sám.

Úprava knihy, kterou čtenářům co nejlépe doporučujeme, je velmi vkusná.

Mojžiš. Hrdinská báseň, obsahující předzpěv a 26 obrazů ze života zákonodárce vyvoleného národa Israelského. Sepsal *B. M. Kulda*. V Praze 1896. Str. 98. Cena 60 kr.

Verše tyto sepsal velezasloužilý p. spis. již r. 1845. v Židlochovicích na Moravě. Životopisec jeho, p. J. Halouzka, našel je mezi rukopisy a přiměl jej, aby je vydal tiskem. Ctitelé ctihodného kněze a buditele našeho uvítají knihu zajisté rádi.

Vybrané hry divadelních ochotníků. 21. Zlaté péro. S použitím motivu francouzské humoresky napsal *Karel Třma*. Nakl. J. R. Vilímek v Praze roku ?

Deputace měla odevzdati jednomu zlaté péro, druhému taktovku, ale spleťla si to. Později zpozoruje omyl a vrátí se pro zlaté péro, to však zatím domácí slečna dala zastaviti, aby bratránkovi vypomohla z veliké starosti. Zápletka a vysvětlení.

Veselohra je dosti svižně psaná, tu a tam i rozesměje.

Kosmákovy spisy. III. Chrt. Ohraz ze života. V Telči 1896. Nakl. E. Šolc. 2. vyd. Str. 598. Cena 2 zl.

Pokažený student, redaktor vládního plátku, tajný policista — jsou stadia v naší společnosti, zvláště před nějakou dobou dosti známá. Spis. nazval takovou podlou postavu chrtem a k ospravedlnění názvu předeslal charakteristiku chrta. Míni člověka, jemuž není nic svato, jenž obětuje sobectví svému všecko. Provádí svého Trnku bídnými lety studentskými, klášterem a zase studiiemi, za podpory různých dobrodinců, zvláště rodiny hostinského a správce, jejichž děvčata Trnka balamutí; že mezi dobrodinci jsou kněží, rozumí se samo sebou. Ve službách vládních vede se dobře, ale konečně i noviny prasknou a s nimi celý majetek mladého i starého Trnky; onen se uchytne u policie, tento ostane žebrákem. Postava starého Trnky je v takových příbězích neobyčejná, spisovatelem však zcela pravděpodobně provedena: starý dohazovač, jehož heslem jest: „kdo nemůže přeskočiti, má podlézti,“ sám jsa sobecký, jde podařenému synovi na lep, stane se administrátorem listu, dá kauci a přijde o všechno, načež jej syn odkopne.

Povídka má všechny přednosti i vady děl Kosmákových, které jsme již často vytkli. Nějakými dost nepatrnými opravami by nové vydání mnoho získalo. Ovšem i takto dílo toto čtenářstvu, zvláště sečtějšímu, doporučujeme co nejlépe.

Mikszáth Kálmán: Dobří Palácové. Přeložil *G. N. Mayerhoffer*. V Třebíči 1896. Nakl. J. F. Kubeš. Str. 149. Cena 36 kr.

„Patnáct drobných příběhů,“ kreslených rukou pevnou, barvami sytými a ohnivými. Bujná náruživost je základní ton. Děj, někdy praskrovný, je z pravidla originalní a originalně podaný. Směsice jmen tu a tam čtenáři vadí. Na začátku jedné povídky píše spis. o křesťanských bozích, mezi nimiž je plavovlasá žena (snad P. Maria?). To snad Mikszáth pochází z dob Arpadových ještě?

Překlad je málo zdařilý. Do knihoven lidových se kniha nehodí.

Poklad zábavy. Č. 1. *G. Ohnet*: Dama v polosmutku. Přeložil *A. Váša*.
V Táboře roku ? Nakl. V. Kraus. Str. 312.

Obecenstvo má z každé nové knihovny již strach. Kraj český ovšem knihoven mnoho nemá, jsouť soustředěny v Praze. Mohl by tedy „Poklad zábavy“ na venkově dobře působiti, bude-li pokladem zábavy zdravé a ušlechtilé.

Na *G. Ohnet*a sesypalo se již mnoho hany. Je také skutečně příliš povrchní, příliš lehkomyšlný. Ale, prosím vás, není nikterak horší než většina jeho druhů třeba i velice vychválených. „Dama v polosmutku,“ která z kalu předměstí snažila se vyprostiti, vzala sobě starého boháče a po něm touží upoutati člověka z dobré rodiny, jsouc při tom stíhána vlastní vášnivostí i soukojencem z nízkých let, je postava nevšední, ač snad místy přeumělkovaná; i pletivo děje jest raffinované, dráždivé. Že povídka hledí si zachovati zdání mravnosti, rozumí se u *Ohnet*a samo sebou, ačkoli některé věci jsou i tak až trochu povážlivé. Milovník „francouzských“ romanů najde i v tomto zábavu, a to ne právě nejhorší.

Čítárna Švandy Dudáka. Dílo II. *Sv. Čech*: Rozličná prosa. V Praze 1895.
Nakl. F. Topič. Str. 327.

Náš první mistr verše i prostomluvy podává tu několik drobností, jež vytvořila jednak vzpomínka životní, jednak povolání novinářské. Zprávy životopisné se mi více líbí. Feuilletony ve slohu *Nerudov*ě jsou *Čechovi* příliš prázdné; jeho cit je hlubší než takové hračky. „Karrikatury,“ ač jen zběžně načrtány, nepostrádají všude plastičnosti. „Suggesce pravdy“ je žert, jenž působí více pravdivým obsahem než podáním: společnosti hostinské pohledem jednoho člena učarováno tak, že se na hodinu zjeví bez společenského pozlátka zdvořilosti, tak jak každý člen skutečně smýšlí.

Knihla hodí se jen vzdělanému čtenáři.

Knihovna „Zlaté Prahy.“ R. III. Mladá láska. Napsal *H. Pontoppidan*.
Přeložil *V. Petrů*. Nakl. J. Otto v Praze 1895. Str. 96.

Boj ve volbě mezi oddaností a láskou muže obhroublého, ale upřímného, a mezi náruživou láskou studentovou. S oním zasnoubena, vyhledává přece tohoto, jenž ji však zrádně opouští. Nemohouc již snést nového odpuštění, uteče, sešílí, zahyne.

Kromě místní barvitosti nemá povídka nic zvláštního. Místy čte se zdlouhavě, což se zdá padati také na vrub překladu. Do knihoven lidových se kniha nehodí.

Knihovna „Besed lidu.“ Č. 42. *Ch. Dickens*: Otec a syn. Přeložil *F. R. Záhradský*.

V bretoňské rodině zavraždili bohatého hosta, a když děd ve smrtelné horečce něco prozradil, tíha spočívá na celém rodě. Teprv kněz „otec Pavel“ žehnaje sňatku potomka rodiny té, utiší je, když jizvou svojí prokáže, že on to jest, o nějž tehdy ukládali. Nemstí se, jen žehná jim a pomáhá. — Povídka velmi pěkná.

Hlasy katolického spolku tiskového. 1896. *J. Ježek*: Daniel O'Connell. *B. Brodský*: Pan poslanec. Str. 53 a 118. Cena 60 kr.

První část obsahuje životopis slavného buditele Irů (p. spis. píše: Irčanů), D. O'Connella (1775—1847), psaný květnatě, ba až bombasticky. Dobře vytýká p. spis. zvláště potřebu nezištnosti a obětovnosti v zápasech o drahé statky.

Povídka B. Brodského líčí známou zkušenost, kterak úřady, zde poslancování, bývají zkázou našich rolnických rodin. Barvy, kterými pan spisovatel kreslí, zdají se mi býti někdy trochu křiklavé; dojem mravní tím však nezískává, neboť může povstati jen na základě pravdy a pravděpodobnosti. Jinak se knížka velmi dobře hodí knihovnám lidovým.

Besedy mládeže. Sv. 323. Dva sirotci. Smíření. Povídky pro mládež od *Jana Miloty*, Se 2 vyobrazeními. Nakl. M. Knapp v Karlíně.

K osvědčeným prostředkům vyvolati v čtenáři nebo posluchači pohnutí a slzy, náleží vypravování o sirotcích. V dětské literatuře tvoří sirotková poesie aspoň 50%. Není tu snad spisovatele, aby přes jeviště jeho povídek nepřešlo několik pánů plačtivých sirotků. Proč by p. Milota byl z jiných? V krámech dětské literatury je tak bohatá zásoba již vyřezaných figurek, celé řady hodných, pilných, poslušných, poctivých a všelijak ctnostných sirotkův, utiskovaných zlými lidmi, kteří jim dávají cítiti hořkost chleba z milosti, a zase dlouhé řady nesirotků, nevázaných, nedbalých, neposlušných, zlomyslných a také pro tyto nectnosti špatně končících, že třeba jen pohodlně sáhnouti k hotovému. Kombinací děje také netřeba hlavu si lámati, na to jsou také šablony. Pohnutlivá povídka koncipuje se pak rychle a lehce, bez námahy fantasie, za klidného ticha v mozku a nervech. Pan Milota, od jehož nadání očekávali jsme vždy seriousnější věci, již ukazuje, že řemeslo spisovatelské dobře se obejde bez práce, bez studií a že i hřívna talentu pohodlně se tu může zakopati.

Sv. 324. Z mladého věku. Příběhy a povídky pro malé čtenáře. Sepsal *Josef Soukal*. Se 2 vyobrazeními.

Čtyřicet kratičkových povídek nezajímavých, nepoutavých. Vizme na př. povídku „Máslo“! Filípek prosí doma matku, aby mu koupila čítanku. Matka stluče máslo, prodá a z utržených peněz čítanku koupí. Co mají míti děti ze čtení těchto a podobných povídek? Jakou lákavost mohou míti pro ně šablonovité moralistní pointy, jako na př.: „Je to pěkné, když zvířata poslouchají, ale ještě lepší je, když poslouchají děti.“ („Amidor na procházce.“) Nebo: „Ano, holubi jsou čistotní,“ řekla matka, „ale ještě více sluší čistota dítkám.“ („Mařenčina holubička.“)

Sv. 325. Rodná obec. Povídka pro mládež. Napsal *Václav Špaček*. Se 2 vyobrazeními.

V pokročilejším čtenáři zanechá tato na 200 stranách rozvleklá povídka jen stopy únavy a duševní trýzně. Celkem jednoduchý děj pozvolna a namáhavě prodírá se suchým řečištěm nechutného slohu spisovatelova. Motivováno je strojeně a nepřírozeně. V panu Špačkovi máme typ našich

povídkářů mravnostních. Napsal v tom směru již spoustu věcí jak pro lid, tak pro děti. Pedagogické cíle u tohoto druhu povídek jsou právě zvráceně pochopeny: na místo umravňování staví se moralisování, na místo zbožnosti pobožnůstkářství. Nejhůře při tom však sténá umění. Povídkový rámec je tu vlastně jen lešením, na němž spisovatel rozvěšuje své tendenční cary. Ale ty nezakryjí čouhající trámce, hrubé, tupými nástroji tesané. Spisovatelská zběhlost nezakryje pouhé spisovatelské řemeslo a vředlkářství.

Sv. 326. Hošíkům i dívenkám. Povídky útlému věku. Napsal *A. B. Štastný*. Se 2 vyobrazeními.

Literární tvorbu p. Štastného charakterisoval jsem již ve „Hlídce Literární.“ O nové sbírce jeho povídek nelze více říci, než konstatovati, že vyšla. S mnohoplodného stromu p. Štastného spadlo zase jedno pláňátko.

Sv. 327. Zábavná směs. Mládeži napsala *Zdeňka Zásmucká*. Se 2 vyobrazeními.

Spisovatelka snesla, kde co měla: povídky, pohádky, duchaplné verše do památníkův a sbírka zábavy pro mlou mládež byla hotova. Nemohu si odepřít, abych povídky Z. Zásmucké nedoporučil skladatelům našich čítanek. Stojí v jedné řadě těch literárních skvostů, počínajících „Tichým žáčkem“ z prvního dílu.

Sv. 328. Hodné děti. Vínek povídek pro mládež. Napsal *Karel J. Zákoucký*. Se 2 vyobrazeními.

Povídky „Doušek vody“, „Potrestaná lež“, „Vilíkova nehoda“ otiskuje spisovatel současně ve dvou svých sbírkách v Šaškově „První moravské obrázkové knihovně pro českou mládež.“ Toto literární podloudnictví a bezvýznamnost povídek zbavuje referenta povinnosti k dalším slovům.

Sv. 329. Zvonky a stonky. Povídky pro mládež. Napsal *Antonín Svoboda*. Se 2 vyobrazeními.

Povídky Svobodovy jsou téhož genu a téže hodnoty, jako produkty Štastného, Zákouckého, Soukalovy, Milotovy a pod. spisovatelů. Slovem: literární hluchavky.

Sv. 330. Mládí a stáří. Povídky pro mládež. Vypravuje *V. Špaček*. Sbírá třetí. Se 2 vyobrazeními.

Sbírečka osmi povídek; dokazuje, že nejen svět, ale i literatura je „slzavým údolím.“ Slzy protékají pořadem všemi povídkami, od první až do poslední. Na důkaz:

Nová loutka. Mařenka již uznávala, že chybila a bylo jí do pláče (8). — Za tatínkem. Ale Anička se po malé chvílce dala do pláče... (14). Děvčátko dalo se do hlasitého pláče a Karlík sotva slzy potlačoval (tamtéž). Vz l Aničku do náručí, líbal ji, a oči mu zvlhly pohnutím (16). — Tři králové. Protivínské se vyřinuly slzy z očí... (19). Hošík se chvěl zimou a plakal (21). Žena děkovala, utřajíc slzy (tamtéž). ... a slzy se mu leskly v modrých očích (tamtéž). ... volal hošík s pláčem (22). ... byla dojata až k slzám (tamtéž). — Tvrdé srdce. Při té práci si často vzdychala, a slzy se jí řinuly z očí (24). Setřel si slzu s líce (27) — Poctivý nálezce. ... zvolal drožkář a slzy vděčnosti zaleskly se mu v očích (33). — Šel k Ježíškovi. Blaženka se po těch slovech dala do pláče (38). ... dědeček zaslzel pohnutím (tamtéž). Všickni naříkali (40). ... řekla plačící matka (tamtéž). — Komediantův hoch.

... promluvil hošík a dal se do pláče (41). Chlapec... plakal tím usedavěji (tamtéž). ... řekl chlapec, zajíkáje se pláčem (tamtéž). Josífek... dal se do pláče (45). Malé dítě... pronikavé křičelo (46). ... otírala si chvílemi s očí slzy (47). Usedl opodál a tiše plakal (48). Prosby a pláč Josífkovi nepomohly (tamtéž). ... oči se jí zalily slzami (51). ... panímáma měla oči stále uslzené (54). ... slzy se jim vyronily z očí (55). ... dal se do lítostného pláče (tamtéž). — Dva učňové. Marie... byla zase ůplakána (58). ... odpovídala, služka Marie plačíc (60).

Tolik je v tenké knížce. Kdo by však svedl veškeré slzy z celé oblasti dětské literatury v jedno místo, způsobil by moře, na jehož rozměry nestačila by lidská míra.

Havránkova Moravská bibliotheka rodinná. Dílo III. *A, B. Šťastný*: V různých náladě. Nakl. J. F. Havránek ve Velkém Meziříčí roku ? Díl I.

P. spis. nazývá práce své povídkami a humoreskami. Jest jich však velmi málo, na které by se to hodilo. Jsou to většinou anekdoty a švandy, někdy až dost pravdě nepodobné, bez vyšších nároků, bez hlubší ceny. Řada jejich je slušná, a je to teprve první díl, a není se opravdu nač těšiti. Jinak není v nich nic hrubě závadného.

Časopisy.

Rozhledy č. 6. Fr. V. Krejčíl: Divadlo a moderní umění. Pan autor hlouběji než posud se u nás dělo vysvětluje revoluční hnutí nebo opoziční proti buržoasnímu divadlu, proti velkovýrobě kapitalistické uměleckých dojmů. Opozice zhuštěná uvnitř v úsilí: „Emancipace od velkého, kapitalisticky řízeného, massami ovládaného jeviště.“ Heslo „umělecká svépomoc“ prononcuje se na venek v charakteristické jevy: „volné jeviště,“ „intimní divadlo.“ Celý tento silný proud kulturního, uměleckého života vysvětluje p. autor psychologii dnešní doby.

Pan autor nevidí revoluční hnutí proti takovému a takovému divadlu (repertoiru, hercům atd.), nýbrž: „Moderní svět umělecký odvrací se od jeviště.“ Od jeviště vůbec, od každého jeviště, slovně, bez výhrady.

Jednu příčinu vidí v poměru moderního umění — k umění divadelnímu vůbec. Moderní umění (lyrika, roman) ve stálé fluktuaci, v pohybu, stoupá, klesá, vlna za vlnou, vždy nové útvary, nové dráhy; samé kombinace, revoluce každý den vůči tradicionálnímu, včerejšímu. Umění dramatické, divadelní, vždy konservativní, omezené prostorem, časem, finančně, obecnstvem. Formy lyriky, romanu prošly delší, mnohem delší řadou změn než divadlo. Na prknech nedaří se dramatikům-umělcům (Ibsen, Hauptmann), na prknech není místa pro nové obrazy umělecké. Celé 19. stol. nemá umělce a dramatika zároveň; vždy jenom buď umělec a ne dramatik (aspoň ne na jevišti), buď dramatik a ne umělec.

Jiná a hlavní příčina v samé podstatě moderního člověka. Protiva moderního člověka koncem století a divadla jeviště je patrná. Moderní člověk kloní se dovnitř, utíká ze zevnějšího světa do svého „já.“ Člověk moderní má tragiku, silnější než věky minulé, jemnější, bohatší na zauzlení, peripetie,

katastrofy, ale vše děje se uvnitř, v duši. Moderní člověk, poněvadž produkt ohromných dlouhých procesů kulturních halí se pláštěm lhostejnosti, studené vypočítavosti, uvnitř však tím jasněji sálá výheň citů. Moderní člověk je lyrik skrz na skrz; čím kratší báseň, tím více odpovídá modernímu vkusu (trochu lávy vnitřních pochodů prorazí a sseďne v krystal, báseň). Jeviště však je diametrální protívou všeho toho. Čin a zas čin, gesty, pohyb svalů, pathos, lesk, affektovanost, lež. Malby vnitra duše, jemné analysy, složité problémy — vše delikátní, jemné, pulerované, toť moderní; jeviště, — toť nepřirozenost, strojenost, kotturny, vypočítavost pro okamžik. Možno-li vzbudit v moderním člověku, skeptickém, raffinovaném, literárně vzdělaném, jenž zná všechny finty autorovy — možno-li v člověku patřícím v zákulisí vzbudit illusi? Marna je naděje autorova, marna práce a námaha herců! Hlavní věc je: „Konflikty a katastrofy nevybuchují v činy a děje, nýbrž odehrávají se v tišinách svědomí. Hrdinové nepadají v parádní póse, nýbrž hynou vnitřní otravou a zlomením.“ To jsou „zlomené duše.“ Nemá tedy budoucnosti drama z jeviště, nýbrž drama knihové. Neshodě mezi moderním vkusem a nynějším jevištěm chtějí odpomoci „intimní divadla.“ Posud jsou to jen pokusy, přechody, experimenty; nelze odsuzovat, ale také ne prorokovat; zbývá jenom čekat.

Na konec nebude snad od místa, upozornit čtenáře „Hlídky“ — pokud ovšem není jim známo odjinud — že pokusy o „intimní divadlo“ prováděny jsou i u nás. Dle referatu „Času“ sehraňa na Slovanech na ochotnickém divadle 6. března od mladých, seskupených kolem Moderní revue sezvanému publiku komedie R. Lothara „Rytíř, smrt a ďábel.“ Moderna naše chce takto ruku v ruce jítí stejným tempem s modernou evropskou. Jsou-li však u nás poměry socialní a umělecké s poměry jinde totožny — jiná ovšem. První pokus o intimní scenu, jak oznamuje „Čas“ a „Rozhledy,“ a jak dalo se očekávat, nezdařil se skvěle. Pokus a nic více. „Čas,“ nevalně volbou hry spokojený, upozorňuje mladé pány, aby na moderním jevišti intimním místo dilettantů-ochotníků hráli umělci-ochotníci. Zároveň, jak oznamoval p. Karásek, zadány jsou stanovy spolku, jenž by pečoval o intimní jeviště; za dvě zlatky ročního příspěvku vypravili by a sehraňli čtyři kusy čistě moderní způsobem moderním.

Měsíčník **Russkoje Bogatstvo** přinesl zajímavý dopis „Iz Avstriji“ (z Rakouska) z péra L. Vasilevského. Dopisovatel velice stručně zmiňuje se o Němcích v Rakousku, o Maďarech, o Polácích, Slovincích, Slovácích a Charvatech i literaturách jejich, za to všecku pozornost věnuje národu českému, jenž osvětou daleko vyniká nad Maďary, je „nejvzdělanějším národem v Rakousku, národem, jenž poutá k sobě všeobecnou pozornost. Od doby národopisné výstavy, která byla skvělým důkazem úspěchův osvěty v Čechách, celé Rakousko všímá si nejen politického života, nýbrž i duševního života české společnosti.“ Do nedávna dle slov dopisovatelových všecky intelligentní síly byly pohlcleny výlučně politickým a národním zápasem s německým prvkem; nyní, když „nebezpečství odnárodnění téměř pominulo,“ Čechové, vidouce, že existenci české národnosti nic nehrozí, chopili se svého vnitřního rozvoje. „Od polovice osmdesátých let pozorovati radikální převrat v náladě české společnosti.“ Mládež projevila protest proti formálnímu nacionalismu starších jménem pokroku a snah po všelidských ideálech, kriticky zkoumá zjevy života, podvrátila staré autority a hledá nové cesty v politice, umění a vědách. V po-

litice neuspokojuje „mladých“ činnost ani staro- ani mladočechů, na jeviště vstupuje radikální, pokroková strana. Vědecký spor o pravost rukopisů Královédvorského a Zelenohorského skončil úplnou porážkou obhájců pravosti. V literatuře idealistický romantismus „otců“ (Lumír, Zlatá Praha, Osvěta) ustupuje naturalismu, symbolismu a dekadentství „děti“ (Niva, Rozhledy, Moderní Revue), jež vnášejí na půdu českou všecko, co hýbe společností západoevropskou.

Zmíniv se o znovuzrození národu českého, v němž důležitou úlohu hráli „venkovští kněží a národní učitelstvo,“ charakterisuje činnost epigonů českých romantiků, Vrchlického a Sv. Čecha. Vrchlického má za nejnadanějšího básníka starší školy, jmenuje ho „tvůrcem českého jazyka básnického,“ diví se báječné plodnosti jeho, vysvětluje neobyčejnou plodností tou nedostatky vnitřní, myšlenkové hodnoty básní jeho, ukazuje na nedostatek původnosti, originalnosti a nazývá talent jeho prostým zrcadlem, který odráží všemožné literární vzory. Spěšnost práce překáží Vrchlickému vážně pracovat o vnitřním obsahu děl svých, odtud díla jeho mají eklektický charakter, charakter neorganické směsi všemožných, často sobě odporujících názorů. Čtouce díla jeho, vidíte před sebou ony vzory, které naň měly vliv. Celkem je Vrchlický nadaný, ač nehluboký lyrik s erotickou strunou, bez širokého filosofického světového názoru, s náhyností k dekadentství, vládnoucí formou básnickou, ale nemající samostatnosti, originalnosti. Nepatrný vliv jeho na mladé vysvětluje se také tím, že si nevšímá socialního a národního zápasu, který vede národ český. Nejpopulárnějším básníkem českým dopisovatel jmenuje Sv. Čecha, ač přisuzuje mu menší nadání než Vrchlickému. Popularnost jeho vysvětluje se tím, že básník byl ohlasem všeho, co hýbalo národem českým a uměl smířit všelidské a kosmopolitické elementy s národními. „Jeho díla proniknuta pokrokovým, upřímně demokratickým duchem.“ Dále obšírně zmiňuje se dopisovatel o neobyčejném úspěchu „Písní otrocka“ a vysvětluje jej okolnostmi, za kterých vyšly, hlavně výmínečným stavem v Praze. O ostatních dílech Sv. Čecha říká lakonicky, že „se čtou pořád méně a méně.“

Nové literární směry jsou odrazem oné literární evoluce, kterou prožívá západ evropský. Mladí spisovatelé nedbají toho, že „půda česká velice se liší od západoevropské, že duševní rozvoj české společnosti šel zcela jinými cestami.“ Tak české dekadentství, jehož hlavními zástupci jmenováni J. Karásek a Arn. Procházka, již vydávají „Moderní Revui,“ „je zjevem abnormním, čistě vneseným, který nemá žádných originalních českých tahů.“ Čeští dekadenti jsou prostí napodobitelé, kteří se snaží podati náladu, již vzali u spisovatelů francouzských, které oni sami nemají a nechápou. V „Moderní Revui“ najdeme „velmi málo děl, která mají nějakou uměleckou cenu . . . To, co otiskuje „M. R.,“ velmi často podobá se třeštění bláznovu, mnohdy pak mladý veršovec úmyslně snaží se napsat nějaký přímo nemožný nesmysl, aby jen viděl svoje jméno vytištěno. I prosa „M. R.“ není lepší veršů. V časopise tomto možno setkat se s křifilosophickými úvahami nejdivočejšího rázu, jež zabíhají k ospravedlnování toho, zač ne právě dávno pykal tak ukrutně anglický dekadent Oskar Wilde“ . . . Tak nepříznivě, ale spravedlivě soudí dopisovatel o dekadentství českém. Za to nad zásluhu velebí Machara, jenž nenáleží k táboru dekadentů. „Jeho lyrické básně, které odrážejí vnitřní život současného člověka, dotýkají se všech strun duše jeho, ztrápené a pobouřené nerozřešenými

filosofickými a společenskými otázkami, odpovídaly oné náladě, kterou prožívalo mladé pokolení, a proto byly uvítány „mladými“ s velikou sympathií.“ Staré prý Machar popudil proti sobě tím, že kriticky pozoruje národnost českou, socialní a politický život, statí o Vít. Hálkovi a „Magdalenou,“ kterou dopisovatel jmenuje „nejznamenitějším dílem současné poesie české, dílem, které daleko vyniká nad nejlepší díla Vrchlického, Čecha i j.“ V básni té vidí hluboký společenský smysl, umělecké krásy, pozoruhodný, zdařilý typ mladého, vzdělaného Čecha z bohaté rodiny, krásné charakteristiky současné měšťácké společnosti s jejími sobeckými a pokryteckými názory, jež přikrývají se hlučnými frasemi (!).

Belletrii a dramaturgii české dopisovatel věnoval pouze několik řádků; zmíniv se o programu „České Moderny,“ přechází k Masarykovi a jeho politicko-filosofickým studiím. Masaryka má za zakladatele pokrokové (progressivní) strany, „která dle vši pravděpodobnosti v budoucnosti zamění mladočeskou . . . Vůbec každý nový spis tohoto vynikajícího českého činitele je skutečnou událostí v životě českém, a všechny současné reformatorské a opoziční proudy v Čechách značně jsou zavázány za své objevení ctihodnému profesorovi . . . Nejvíce překvapuje nás to, že Masaryk má veliký vliv nejen na lidi, kteří jemu sympathisují, nýbrž také na odpůrce, kteří, sami toho nepozorující, jeho názory přijímají . . .“

Книжки Недѣли (Knižki Někdele). V únorovém a březnovém měsíčníku rus. „Neděle“ nějaký V. Gribovskij vypisuje své návštěvy u třech znamenitostí pařížských: Alphonse Daudeta, Paul Verlainea a Jules Lemaitrea. Daudet, od nynější generace odstavený, zapomenutý umělec, stařec krásné dosud postavy, dlouhých vlasů, trápený revmatismem, citlivý, uražený umělec, ale přece pravý umělec ve všem, žije uprostřed své rodiny, jež mu nahraňuje zbožňování nevěrného literárního publika, na rozkošném zámečku u Paříže. Na svého soupeře Zolu pohlíží s uměleckým opovržením: nadaný, ale píše k vůli penězům. K vůli penězům píšou v jeho očích všichni ti staří i novější, kteří na úkor umění razí nové dráhy podivným směrům: naturalismu, dekadentství, symbolismu. Psal velmi namahavě, piloval, opravoval dlouho, tak že celé pasaže děl svých umí zpaměti. Dbalý etikety pařížského salonu, krásně retoricky mluvící, ješitný, v hloubi duše uražený, protože zapomenutý a svým vzpomínkám jedině žijící „Francouz-Pařížan.“ — Verlaine byl právě při penězích, jež dostal od nakladatele za nové vydání, a nepotloukal se tedy ani v pokoutních kavárničkách latinské čtvrti, ani neležel v nemocnici, nýbrž žil v „rodinných“ poměrech v zastrčené uličce čtvrti latinské v bytě o třech pokojích, ale chudém, nepořádném. Chromý, jak sám se ve smíchu nazval, kulhavý ďábel, trpící nervosou, stěží kolem zdí se vlekoucí, s docela lysou hlavou, rozhořčený na aristokraty-umělce z „pravého břehu Seiny.“ Dříve communard, revolucionář, nyní revoluci za zbrklost, jež stojí mnoho krve nevinných a svedených, pokládal, s vládou jakoukoliv byl spokojen, neboť politikou se nezabýval. Sám nepočítá se ani k symbolistům, ani k dekadentům, naopak na novotáře ty s patra pohlíží, píše podivně a vynalézají novoty, aby na sebe upoutali a získali si tak peněz — honba za živobytím. Stejně jako na vůdce-literaty pohlíží na vůdce-socialisty, s nimiž se v lidu stýkal. Ješitný na svou slávu uměleckou, miluje jen ty, kdož ho zbožňují. Ruský interviewer praví: „Nadál jsem se, že se setkám s mohutným, nezávislým,

originalním, ostrým duchem pravého syna národa, čekal jsem, že uslyším ostré, ale případné poznámky o životě, o literatuře, a místo toho střetl jsem se s čímsi všedně bezbarvým, povolným, obmezeným, chorobně samolibým a měšťácky chladným. Plísněn od ženštin, jimž se se svými nově dobytými penězi věnoval, od staré i od mladé, vězel celý v jejich moci, malý, ponížený, bojácný, marně snažící se imponovati svou literární slávou!“ Lemaître, jehož autor naposledy navštívil, nazval Verlainea divochem, nevědomcem, který sotva asi ví, co to je symbolismus a dekadentství. Lemaître sám je postavy drobné, v hovoře jako zaražený, násilně, trhaně pronášející myšlenky své, milého pohledu však, srdečný — „malý dobrák“ mládeže sorbonnské. Nové směry jsou mu nemocí, Daudet, Zola stojí mu nejvýš v literární tvorbě, Daudet jemný umělec, silný v osobním líčení, Zola mohutný v líčení a psychologii zástupů. Zajímavé jsou úsudky Daudeta a Lemaîtrea o Rusích a ruské literatuře, ne vždy nadšené. Úsudky to Francouze, jenž s vrcholku svého ducha pohlíží na originelní, probouzející se barbary (Lemaître). — Daudet ve vzpomínkách svých na Turgeněva narazil na malou podrobnost, jak jej Turgeněv urazil a bídě se k němu bez příčiny zachoval. Zval jej neustále na obědy sebou k paní Viardotové — leč Daudet, jsa zván jen sám, bez paní své, stále slušně odmítal, čekaje, že pí. Viardotová a Turgeněv upomenou se přece na příkaz slušnosti, a pozvou též paní jeho. Turgeněv však odmítáním Daudetovým se rozmrzel konečně a zle prý na Daudeta a jeho paní nakleval, což citlivého Daudeta nemálo zarmoutilo, tak že nikdy zapomenout nemohl.

Rivista internazionale. Roma 1896. Únorové číslo obsahuje delší stat' Salvatora Talama: „La questione sociale e i cattolici“ (Socialní otázka a katolíci). Ve vření socialistických teorií od první polovice tohoto století zaplavivších Evropu, musili zaujati i katolíci své stanovisko. Už Lamennais hlásal socialní idey: byl ovšem z Říma odsouzen, ale jen pro svůj liberalismus, ne socialismus, jenž u něho nebyl nikterak převratným. Před revolucí i po revoluci socialní únorové v r. 1848. hnutí katolické v socialních otázkách už nabylo větší šíře, pracovníků bylo mnoho, ale ne vždy pravověrných (ve Francii hlavně). Od r. 1850. začalo mezi katolíky zřetelně vystupovat rozdvojení, dosud jaksi neuvědomělé: zamítaliť jedni socialismus se vším všudy naprosto jako blud, druzí však rozlišovali dobrou kritiku jeho od bludných názorův a utopií, a počali dobré z něho přejímati. Bylo to zvláště zřejmo po vystoupení Marxové, jenž socialismus převedl v system vědecký a s pole revolučního na pole evoluční, nutného vývoje společnosti v ohledu hospodářském. Socialní otázku mezi katolíky nejlépe propracoval a heslem strany ji učinil mohučský biskup Ketteler. Jeho práce, která přesvědčovala a získávala, zabránila rozdvojení v Německu. Nejzřetelněji rozdvojení to vystoupilo jen ve Francii a Belgii. Hlavní znaky rozlučující obou stran, konservativně liberalní (v ohledu hospodářském) a křesťansko-demokratické (či křesťansko-socialní) bylo: intervence, vměšování se státu, zákonodárství ochranné, spolčování se dělnictva jako třídy; všecko to zavrhovali konservativní liberalové a přijímali křesťanští demokraté. Konservativní liberalové chtěli řešiti socialní otázku jen a jen na základě lásky křesťanské, křesťanští demokraté této lásce nevěřili, že by všude dosti byla účinná, a žádali zakročení zákona, organizaci dělnictva. Dělnické encykliky papeže Leona XIII. a nejnovější instrukce jeho dané biskupům belgickým rozhodly ve prospěch křesťanských

demokratů. Vyvolaly však jiný spor nerozhodnutý dosud: má-li mzda býti osobní či rodinná, má-li stačit jen pro dělníka samého, či pro celou jeho rodinu; leč tento spor stal se pro svou theoretičnost už teď téměř bezpředmětným.

Březnové číslo přináší z pera *F. Medy* ocenění nynějšího parlamentarismu, různých způsobů zastupitelství a odvažování jednoho s druhým: konečně autor odvolává se zhusta na kritiky a hlasy i liberalních a pozitivních politiků, rozhoduje se pro „poměrné zastoupení ne na základě stran, ale na základě zájmů.“ Sympathisuje s ustanovením mírného „veta,“ mírného „referenda,“ s vážením hlasů, nejen počítáním — ale to vše jen v theorii. Určité a jisté základy státu musí býti pevný mimo diskussi stran.

Stimmen aus Maria-Laach. 1895. Die Perser und ihr Königsbuch „Šáhnámeh“ a „Die Heldensage von Iran.“ (A. Baumgartner.) Život básníka Firdusiho a obsah první části z knihy Králů, jež obsahuje dějiny perské, básnicky zpracované od nejstarších mythických dob. Báseň Firdusiho charakterisuje spis. takto: Mohutné obrazy bitev a bojův upomínají na Iliadu, zvláštní výpravy a tažení na Odysseu, samorostlé postavy reků na Nibelungy, rytířský duch na básnictví středověké, fantastické a pohádkové kouzlo na „Tisíc a jednu noc.“

Pflichten und Schranken des Eigenthums. (H. Pesch.) Správným není názor pohanský, jenž činí člověka absolutním pánem majetku; správným též není mínění socialistické o jmění, neboť tím se odnímá vzpruha činnosti a podnikavosti. Křesťanství naproti tomu považuje člověka jen za správce majetku od Boha svěřeného, jehož též dle vůle Boží má užívatí.

Bibel und altchristliche Kunst. (L. Fonck.) Památky umění křesťanského o katakombách jsou veledůležitý; mimo jiné dokazují, že pouze naše čtvero evangelií za authentické bylo považováno, neboť z apokryfů se výjevy na obrazech nevyskytují; totéž platí o knihách deuterokanonických ve Starém Zákoně.

Die Sage von der allgemeinen Furcht vor dem Untergange der Welt beim Ablauf des Jahres 1000. n. Chr. G. (St. Beissel.) Mnoho se vypravuje o všeobecném postrachu, že r. 1000. měl nastati konec světa. Pověst ta jest bajkou, není pravdivou, jak se dá dokázat ze současných zpráv a poměrů; počet chiliaštů byl nepatrný a neměl širšího vlivu.

Professor Dr. Wilhelm Roscher als Nationalökonom und als Christ. (L. v. Hammerstein.) Dr. Roscher (protestant), professor university lipské, nedávno zemřelý, vyznamenával se jak praktickým a obsáhlým rozhledem, tak zásadami v pravdě křesťanskými a spravedlivými.

Die religiös-communistischen Gemeinden in den Vereinigten Staaten. Spojené státy jsou chemickou laboratoří pro socialistické pokusy všeho druhu. Většina podniků těchto již v počátku zašla. Značnějšího úspěchu dodělaly se osady nábožensko-kommunistické. První taková osada založena r. 1713. v Epthratě u Lancasteru v Pennsylvanii sektou separatistů. Důležité byly též osady Moravských Bratří. Sdružení dodělala se obyčejně značné zámožnosti, ale zanikla z pravidla nedostatkem členů. Zajímavě je též založení dvou ruských osad (Cedar-Vale v Kansasu r. 1875. a Nová Oděsa v Oregonu r. 1882.). Členové, patřící k zámožné inteligenci, zvolili si dobrovolnou chudobu a chtěli žít dle zásad tolstoismu „život dle přírody.“ Obě osady však brzy zanikly.

SMĚS.

Moderní bůh. Slavný apologeta německý *P. A. M. Weiss O. Pr.* charakterisuje moderní dobu naši — nikoli dobu nejposlednější, nýbrž tak celé století 19. — pěti větami, vlastně negacemi. Na první místo klade: negaci osobního Boha, jak v něj věří křesťanství. Na druhé místo klade: apotheosu člověka, lidského člověctví. „Diis extinctio successit humanitas,“ praví Kolb (*Culturgeschichte*). Touto větou právě vyjádřen zajímavý zjev: člověk musí věřit v něco; nevěří-li v Boha, nevěří-li v bytost vyšší, věří v sebe, zbožňuje sebe, staví na oltář své „já,“ klaní se mu a obětuje. (Nemluvím zde ani o víře v duchy zlé těch, kteří nevěří v Boha, ale věří v Satana, satanismus.) Ve zjevu vyjádřeném větou „Diis extinctio successit humanitas“ a potvrzením skutečnosti nevidím než nutnost víry v bytost absolutní, nejvyšší, v Boha. Moderní lidé nevyslovují se o zbožňování člověka všichni stejně, není jednoty v názorech o apotheose lidskosti. Nás zajímá zatím, jak představoval si apotheosu člověka *Bedřich Nietzsche*, více modní než moderní myslitel. O Nietzscheovi praví Lou Andreas-Salomé ve svém spise o Nietzscheovi: „Friedrich Nietzsche in seinen Werken,“ o kterémžto díle se vyslovila „Naše Doba“ I. r., jakoby aspoň v prvních dvou částech byl povstal před očima a za revise Nietzscheovy. Píšet tedy Andreas-Salomé: „Ze všech velkých vloh duševních Nietzscheových není žádná hlouběji a neuprosněji spojena s celým organismem než náboženský smysl.“ V jiné kulturní periodě nebyl by mu smysl náboženský dovolil stát se myslitelem; naše doba však hnula a tlačila jej směrem k poznávání. Místo však, aby spojil vše, k čemu byl hnán instinktivně, z tajemné prohlubně své osobnosti, aby pojal k bytosti mimo sebe jsoucí, neb aspoň k síle života, principu života mimo sebe existující, potahoval vše pathologicky na sebe, na svou osobnost, na své individuum. Místo k vyšší jednotě došel takto k úplné a prononcované rozdvojenosti svého „já.“ Ne individuum, nýbrž dividuum, a to ve dvě. Pathologie duševní. Obsahuje takto osobnost jeho skutečnost a ideal, prýstící z rozdvojení zničení skutečnosti a splynutí s idealem, obět skutečnosti, člověka na oltář ideálu (respektive fantomu), obět tvora na oltář tvůrce. „Im Menschen ist Geschöpf und Schöpfer vereint: im Menschen ist Stoff, Bruchstück, Überfluss, Lehm, Koth, Unsinn, Chaos; aber im Menschen ist auch Schöpfer, Bildner, Hammerhärte, Zuschauer-Göttlichkeit und siebenter Tag...“ (Jenseits von Gut und Böse.) Dualismus hmoty a ducha v člověku stupňován tu až do krajnosti pathologické. Nietzsche vyšel od „emoce nad smrtí boha“ (ztratil totiž záhy víru v křesťanského Boha). Odtud bylo snahou jeho najít „surrogat za ztraceného Boha;“ nacházel ho v různých formách sebe-zbožnění. „Wohin ist Gott? Ich will es euch sagen! Wir haben ihn getödtet!... Riechen wir nichts von der göttlichen Verwesung? Auch Götter verwesen!... Wie trösten wir uns, die Mörder aller Mörder?... Ist nicht die Grösse dieser That zu gross für uns? Müssen wir nicht selber zu Göttern werden...“ Zajímavý je důkaz neexistence „bohů“: „Wen es Götter gäbe, wie hielte ich's aus, kein Gott zu sein! Also

gibt es keine Götter!“ Není boha; proto zbožňuje sebe, neb aspoň část sebe! Není zde demonstrována nutnost víry v nadpřirozenost. Toť právě opět pathologie duševní: nutnost popření boha, a nutnost víry v boha. Vývoj nebo boj ten provázen hroznými bolestmi; a výsledek apotheosu nadčlověka. Zprvu ideal nadčlověka, konec identita Nietzschea a nadčlověka. Skepse však, obava, že se mylí, hlodá dále: „wer weiss, ob sich nicht bisher in allen grossen Fällen eben das Gleiche begab: dass die Menge einen Gott anbetete und dass der „Gott“ nur ein armes Opferthier war!“ Skepse rodí nové bolesti; na začátku stojí slova: „Incipit tragoedia,“ na konci úplné rozrušení duševního života, šílenství. Chorobný zjev!

Klíč k porozumění práci Nietzscheově. Známo je a nelze toho popřít, že ve všech prouděch myšlenkových pokulháváme za cizinou. Pravidlem bývá, že u nás ujímá se moderní zboží jsoucí jinde již v odkvětu. V posledních dnech, v době nejnovější mnoho se u nás mluví o filosofii Nietzscheově, s níž nás seznamovaly „Rozhledy“ a hlavně „Moderní Revue.“ Nejsem proti tomu zásadně; nejsem proti rozšiřování nových myšlenek a priori, ani ne proti ideám, jež se ukážou bludnými. Boj, zmítání, nárazy nových proudů myšlenkových, i falešných, přispějí ku povznesení zájmu pro věci vyšší, přispějí ku povznesení energie života duševního. Jsem však rozhodně proti podvratnému omilání, citování, odříkávání naučených myšlenek, hluchých frází, nepochopených slov. Poslední dobou, jak praveno, zabývá se více lidí našich myšlenkami Nietzscheovými, nemýlím se však, pravím-li, že povrchně, ne-li vesměs, aspoň u mnohých, a že hlavní základní rysy povahy Nietzscheovy, duševní individualita Nietzscheova ve svých základech je skoro neznáma. Nietzsche jest aforistik; nepsal ničeho systematicky; filosofie jeho, myšlenky jeho podávány jsou úryvkovitě. Jako všechny aforistiky, tak i B. Nietzsche potkal osud, že aforismy jeho staly se hesly lacinými moderní koketerie. Od doby, co rozšířil se hlouček lidí, kteří jej četli s lepším porozuměním, od té doby ozývaly se aforismy jeho jako hesla v denních vřavách, jimž nikdo nebyl více cizí než právě Bedřich Nietzsche. Kdož nevpomněl by si na slova Nietzscheova: „Všichni tito mluví o mně sedíce večer kolem ohně, ale nikdo nemyslí na m n e. To je nové ticho, které jsem poznal: jich hluk kolem mne rozprostírá plášť kolem mých myšlenek.“ Ano, i ti, kteří hlouběji o Nietzscheovi přemýšlejí, zapomínají mnohdy na důležitou okolnost, na důležitou vlastnost tvorby duševní u Nietzschea; a právě tato vlastnost do zvláštního a pravého zároveň světla staví celou duševní práci Nietzscheovu. „Mihi ipsi scripsi“ velmi často volal prý Nietzsche ve svých listech po ukončení toho onoho díla. Mihi ipsi scripsi, toť zrádná slova, která odhalují pravou podstatu, essenci osobnosti Nietzscheovy. Sobě myslil, pro sebe psal, poněvadž jen sebe myslil, jen sebe popisoval. Měnil své „já“ v myšlenky, vyjadřoval slovy. U Nietzschea tedy převládá subjektivismus v tom smyslu, že nestará se o objektivní proudy, ty vzal odjinud, nýbrž myšlenky cizí zbarvil podstatou své osobnosti; myšlenky takto zbarvené jsou myšlenky jen Nietzscheovými a nikoho jiného: „Můj úsudek je můj úsudek: k tomu nemá tak snadno jiný práva!“ Nietzsche byl samotář zevně, společensky, Nietzsche byl a je individualistou praktickým v myšlení v tom smyslu, že myšlenky jeho možno přijmout jen mozku totožnému neb shodnému co do výše intelektuální. Poněvadž pak sotva najdou se povahy totožné, shodné aspoň s Nietzscheem, sotva možno komu

přijmout myšlenky jeho kriticky a ne dogmaticky (bez potřeby dogmaticky). Studii o Nietzscheovi, znalost myšlenek jeho, způsobu tvůrčí práce jeho, znalost psychologického života v základech má význam pro psychologa. Zajímavý psychologický předmět zkoumání. Vřelého pochopení dostane se Nietzscheovi spíše od básníka než od filosofa-theoretika. Nietzsche byl více básníkem než filosofem-theoretikem. Myšlení jeho plove na vlnách pudového, pocitového a citového. Z prohlubně psychy jeho stoupají výpary fyziologického a prosycují suché myšlenky; tam daří se visím, intuici, nikdy však přesnému vědeckému myšlení. Proto jeho práce na př. „Also sprach Zarathustra,“ kodexy moderní mystiky, jsou zároveň hledanou četbou moderních poetů: dekadentů a symbolistů. Od něho učili a učí se stylu, od něho učili a učí se symbolisaci. Nietzsche je symbolik prvního řádu. Kdo by však hledal v něm filosofa z povolání, filosofa z cechu filosofů, theoretika, a to se u nás jako jinde dělo, ten by se ovšem zklamal, ten by Nietzscheovi neporozuměl, ten by se od Nietzschea odvrátil; podstaty Nietzscheovy individuality by nepoznal. Nemůže přece míti významu pro přesné filosofické myšlení taková filosofie, jejíž basis theoretická je vybásněna; a to učinil Nietzsche změniv po třetí svůj světový názor, zřeknuv se Pavla Réea. „Jetzt hingegen wird er dadurch verleitet, die ihm fehlende theoretische Grundlage gewissermassen hinzuzudichten“ (Lou Andreas-Salomé).

Katolicismus a modernost. V 5. č. Pelclových „Rozhledů“ referuje pisatel o „katolické moderně“ cítil se oprávněn k takovéto extemporaci: „Co je moderní, nemůže být katolické a naopak. Všecky rysy moderního názoru světového jmenují se právě proto moderními, že odporují starému názoru světovému, jež diktovala církev katolická.“ Ad vocem moderní. Co znamená p. pisateli pojem modernosti? Druhá věta dodá nám snad světla! Nový názor je — podle druhé věty — moderní, poněvadž odporuje starému názoru světovému. Moderní znamená p. pisateli tedy „nový“ — opak starého. Ono nám také. „Moderní“ uzavírá v sobě pojem novosti, moderní znamená překonání starého, dávného. Avšak to nestačí. To znamená také modní. Rozdíl mezi modním a moderním připustí asi také pan referent. Moderní, jak praveno, znamená překonání dávného; čím? Snad ne tím, že je o 10, 50, 100 let mladší! Moderní překonává dávné, staré, poněvadž je lepší než dávné, staré. Pojem modernosti zahrnuje v sobě kromě novost nutně pravdivost, něco lepšího, než bylo staré. To je právě nota specifica, dělíci moderní od modního, povyšující moderní nad modní. Stojí přece moderní názor světový — ve smyslu mnou vytčeném — výše než nejnovější mody pařížské. Pravdivost a lepší vniterní hodnota nového názoru vůči starému poskytuje právě novému názoru důvod existenční; jinak by neměl více práva na existenci než takový neb onaký stříh šatu. Tedy: katolicismus a modernost ve smyslu mnou přijatém nejsou disparatní pojmy. Důvodů neuvádím, poněvadž pan referent také neuvádí pro své mínění, ač by to bylo jeho povinností. Katolicismus a modernost ve smyslu pisatelově se ovšem vylučují, poněvadž katolicismus znamená pravdu a modernost — ne modu!

„Říše Boží.“ Ve „Voprosach Filosofii“ („Otázkách Fil.“) v posledních sešitech vyličoval ruský moralista-filosof Vl. S. Solovjev vlastnosti i účel, jež má „říše Boží“ — „царство Божіе“ na zemi. Mezi přírodními říšemi stojí „říše Boží“ nejvyš. Jest tudíž pět říší: říše nerostná, říše rostlinná, říše živočišná, říše člověcká a říše Boží. Nerosty, rostliny, zvířata, člověk živočišný a člověk

duchovní — tot' jsou ony typické formy bytí ohledem na vývoj všesvětového zdokonalování. Z jiných ohledů mohlo by se říší těch postavit více nebo méně: jako se též říká jen krátce: „Říše Boží“ a „říše tohoto světa.“ Z mravního zřetelů jest těchto pět říší, pět zřetelně ohraničených stupňů bytí. Jedna říše slouží druhé za stupeň ku zdokonalení. Přirozené človectví (živočišné) snaží se mimo cíle společné s říšemi předešlými, rozumně pomocí vědy, umění a společenských útvarů zlepšiti život svůj, skutečně jej zdokonaluje v mnohém ohledu a povznáší se až k ideji naprosté dokonalosti jeho. Človectví duchovní, Bohem zrozené, přijímá tuto naprostou dokonalost jako skutečný princip „toho, co býti má ve všem,“ a snaží se tento princip (?) stělesnit, vtělit ve všem světě. Jak jedna říše slouží druhé, tak touto službou sama v sobě přestává a povznáší se v nový vyšší cíl bytí. „Říše Boží“ sestává z lidí, přestávajících býti pouze lidmi, kteří vcházejí v nový cíl bytí, v němž jejich čistě lidské úkoly stávají se prostředky a nástroji jiného konečného cíle. Tak: nerost jestvuje, rostlina jestvuje a žije, zvíře mimo to poznává, uvědomuje si svůj život ve skutečných jeho stavech, člověk nad to srozumívá smysl tohoto života dle idejí, synové Boží uskutečňují tento smysl života — dokonalý totiž mravní pořádek — ve všem naprosto. — Mystické vylíčení „říše Boží“ končí ještě mystičtějšimi závěry, z nichž hlavní: Úkol lidstva záleží tedy v tom, aby přijavši Krista jako Bohočlověka, neb jen skrze něho může přijíti „říše Boží“ — aby v Jeho Duchu svůj vztah k veškerenstvu upravilo, a tím umožnilo Jeho Duchu vtělit se ve všem. — Nebyl sic nikdy z plna orthodoxní — ale zdá se čím dál se blíží Solovjev filosofii Tolstého o přebožnění člověka-křesťana, vyznačené i v sektě Duchoborců naukou o vtělování se duševním Syna Božího v každém člověku-křesťanu. V té „říši Boží“ na napřirozeném poli milosti se to ode dávna tak snadno blouznívalo, tak příjemně a vznešeně snilo! Filosofie ta je i u Rusů zděděné charakteristikon církve východní.

Masaryk jako historik. V čísle 7. a 8. t. r. Stud. Sbor. je uveřejněn článek „Pochybování našich křisitelů.“ Čtoucímú článek ten připadá na mysl výtky, činěná od Kaizla (České myšlenky) Masarykovi jako historikovi: že má napřed sformované myšlenky filosofické, kterým přizpůsobuje historii, vidí v historii, co v ní nebylo; historii vidí sklem svých idejí. (Necituji doslova, poněvadž nemám právě České myšlenky v ruce.) Pravdivost a oprávněnost výtky poznal jsem také čta zmíněný článek. Masaryk tvrdí a dokazuje, že naše obrození bylo mnohem více obrozením duševním, osvětným než jazykovým, národnostním. V první řadě klade Masaryk důkaz na svobodomyslnost, na obrození kulturní, na idealy humanitní. To se mi nezdá býti správné právě pro ty okolnosti, které uvádí zmíněný již článek ve Stud. Sbor. „Byla to zcela přirozená věc, že chápali se buditelé vnější známky národnosti, již viděli hynouti.“ Co hynulo, byl jazyk český. Proto tohoto se chopili, jej bránili. Jest v povaze a přirozenosti lidské, že utkví nejspíše na něčem zevnějším, že postupuje s povrhu do vnitř. Jazyk byl křisitelům „jako květ štěpu národnosti.“ Proto hojný počet obran jazyka českého. Roku 1774. Fr. Kinský, r. 1783. J. K. Tham a Hanke z Hankenšteina, r. 1792. J. Rulík, r. 1812. Fr. Tomsa, r. 1841. J. Kollár, r. 1845, Kampelík, Jungmann a j. hájí jazyka českého. Ba i Havlíček r. 1850. uveřejňuje v „Slovanu“ článek „Bohuslava Balbína obrana národu slovanského, zvláště českého.“ Tehdy vydávaly se

mluvnice jazyka českého: Nejedlý, Pařízek, Hanka, Novotný. R. 1808. tiskne slovník J. K. Tham, před tím r. 1789. F. J. Tomsa, r. 1821. Dobrovský a konečně Jungmann, jenž při tom používá pomoci Šafaříkovy. Doba probuzení národního je zároveň dobou sporův o pravopis a prosodii. Kromě toho některé výpovědi slavných buditelů, Jungmann r. 1843: „Posavadní snažení Čechů na poli vědeckém bylo podáním některých potřebných slov připravovati cestu jakékoli povstati mohoucí české filosofii, nebo aspoň českému vzdělávání věd a umění.“ Havlíček r. 1850. v Slovanu: „Úkol náš byl tedy dvojnásobně těžký: v národním ohledu musili jsme bránit němčině, v politickém musili jsme hledět, abychom proměnili císaře absolutního v konstitučního. Na papíře se nám již obojího dostalo . . . V životě samém však máme až posud absolutní vládu, a němčina všude ještě, i v pouze českých krajích je panující.“ Tato fakta, tyto výpovědi nelze mlčením přejít, jako by jich neexistovalo; třeba jich umístiti v obraze, jak nám jej nakreslil Masaryk. Obraz ten po mém zdání dostane jiný kolorit. Naše obrození bylo by podle toho v prvé řadě obrozením národnosti, jazykovým. Snahy všeobecné, které se ujaly, byly snahy národnostní, zevnější. Byli zde mužové, kteří měli v programu něco více než obrození čistě jazykové — prvky osvětňé, kulturní. Uznáváme. Tážeme-li se však, jaké bylo naše probuzení ve svém vývoji, nutno věrně dle historie vyznati, že jsme postupovali od zevnějšího k vnitřnímu, od jazyka v osvětě. Od let 48. začíná teprve život politický u nás; hlavně pak Palacký rozšířil program národní o široké usilování osvětňé. Masaryk neopomíná snad úplně momentů národního v našem probuzení; ale příliš akcentuje úsilí kulturní ve skutečnosti, kterého však v té míře nebylo. To přílišné akcentování úsilí kulturního u Masaryka dá se vysvětliti našimi poměry, v něž padá působení Masarykovo. V poslední době koncem let 70. a začátkem 80. příliš mnoho se mluvilo frasovitě o vlastenectví. Všechna práce spatřovala se v planém řečnění, horování pro matku Čechii, Slavii a jak se všechny ty fikce jmenují. V obrození spatřován jen boj plemenný, jen národnostní. To ovšem nemohlo postačit v nynější době mužům, stojícím na výši své doby, na výši světové vzdělanosti. Odtud rozpor Masarykův s vrstevníky (realismus od let 85). Masaryk však — moderní filosof — vnášel své ideje do minulosti v té síle, v jaké jich tam nebylo. Zvítězil v Masarykovi filosof nad historikem. To týká se správnosti názoru Masarykova o obrození národním. Bylo by však zajímavě všimnouti si správnosti názoru jeho o české reformaci, o Bratrství, o ideálu humanitním; vyšetřiti, zda snad i tu nevíteží filosof nad historikem. Věc není tak bezvýznamna, uvážíme-li rozšíření myšlenek Masarykových, kterými se živí celé hejno časopisů českých, které se hážou jako drobtý nemyslícímu obecnstvu. K předmětu tomu bohda brzy se vrátíme.

Professor Mareš proti spalování mrtvol. Ob čas ozývají se i u nás toužebné hlasy, aby spalování mrtvol stalo se závazným. Vychází se tu obyčejně do boje s důvody přírodovědeckými a hygienickými. Nuže, nechť všimnou si oni přívrženci spalování mrtvol též závažného hlasu přírodovědce profesora Dra. Mareše, jenž předmětu toho se dotýká ve své „Všeobecné fyziologii.“ Prof. Mareš při výkladu o dusíku, prvku to pro život nezbytném, píše následovně: „Dusík jest ve vzduchu obsažen ve tvaru elementárném, v koloběh života, může však vejíti jen co sloučenina, co čpavek anebo dusičná kyselina . . .“

Rostlina přijímá z půdy dušičnany, sestruje ústrojně látky dusík chovající, především bílkoviny; živočich pak, požíraje rostliny, rozkládá zase ony dusíkaté látky, uvolňuje z nich dusík co čpavek, jenž působením jistých mikroorganismů v dusičnou kyselinu se okysličuje; ta slouží zase výživě rostlin.“ Těchto pro život nezbytných dusíkatých sloučenin patrně stále ubývá, a přírostek nerovná se ztrátě. Cituji dále doslovně: „Avšak tento přírostek dusíkatých sloučenin pro život způsobilých jest zmenšován ustavičnými ztrátami, jež hlavně člověk svou kulturní činností působí. Člověk spaluje od pradávna ohněm ústrojná těla, rostlinná i živočišná; tím rozkládají se sloučeniny dusíku, a volný dusík uniká do vzduchu, pro život ztracen. Dusík ze spálené mrtvoly nevrátí se více v živé tělo; přirozený způsob pohřbení jest zetlení mrtvoly, při němž dusíkaté sloučeniny co čpavek se odštěpují a v koloběh života se vracejí: příroda nechává mrtvá těla zetlívati, užívajíc jich k novému životu; spalování mrtvol jest nepřirozený čin člověka, poškozující život vůbec.“

Stáří člověčenstva je předmětem nové studie P. Schanze (v „Biblische Studien,“ str. 100. c. 1 m. 60). Výsledky její jsou: Písmo nechtělo podati nejstarší chronologie, jsou tam mezery a nejistoty; proto může theolog voliti mezi textem hebrejským i řeckým, může však i nejvyšší číslice tohoto překročiti. Podle výsledků nové vědy, ač velmi nejistých, bude snad třeba, stanoviti stáří člověčenstva na 6—8000 let. (Srv. o témže předměte Apologii křesťanství od P. Vychodila, str. 247.)

O podmíněném odsuzování mnoho se nyní jedná mezi právníky. *Mumm* obírá se otázkou touto se stanoviska katolického. Hlavním účelem trestu, praví, je polepšení vinníka. Tohoto účelu však nyní se nedosahuje, čímž dle prof. von Liszta vinen jest nyní přecasto ukládaný trest pozbavení svobody: trest obyčejně se odbyvá ve společnosti, čímž mladší vinníci od starších jen novým zločinům se vyučují. Následek je opětování provinění, jakmile vinník je puštěn na svobodu. Tato okolnost není ovšem samojediná vším vinna, mnoho přispívá i to, že státní návladní sebe menší poklesek musí stíhati a pak to, že více případů soud v krátkém čase musí projednati, chce-li býti hotov. Tím se stává, že lidé pro nepatrné poklesky vězením jsou trestáni, čímž ze svých poměrů životních jsou vytrženi a nově je upřádati bývá často těžko.

Proto pomýšlí se na to, tresty krátké jiným způsobem odbyvati. Z rozmanitých návrhů možno přijmouti jen 2: rukojemství míru a podmíněné odsuzování. Rukojemství míru je zvláště v Anglii. Tu soudce smíří od osob, jež by mohly porušiti mír, žádá slavný slib u přítomnosti rukojmího, že se budou náležitě chovati. Tento způsob pro nepatrné poklesky byl zaveden roku 1887.

Podmíněné odsuzování je původu amerického, vzniknuvši ve státě Massachusetts. Od roku 1888. zabývá se jím v Evropě tisk i řečníště. Většina spisovatelů je pro ně, jen o způsob provádění se nemohou shodnouti. *Mumm* je pro to, aby se konalo toto podmíněné odsuzování od soudců z povolání. V Belgii, Francii, v Portugalsku a Genevě tak je. V Belgii tímto způsobem bylo docíleno, že jen 3⁰/₁₀ vinníků stalo se zpětilých. Ve středověku přičiněním církve (dle Löfflera) zavedeno podmíněné odsuzování, „aby vinníkům kajícím návrat do Církve se umožnil.“ V Uhrách v některých městech (Debrecín . . .) v 16. a 17. století tento způsob byl v platnosti.

Němci ve svých osadách. Nepostrádá zajímavosti statistika sestavená počátkem tohoto roku o stavu cizího obyvatelstva - vlastních to tedy kolonizátorů — v jihozápadní osadě německé v Africe, osadě to z německých nejsporádanější, ač ne nejdůležitější a co se lidnatosti týče, nejmenší. Osadníků-bělochů čítalo se však více než v Kameruně. Mezi 1992 „bílymi“ (asi 130.000 „černých“) bylo příslušníků příslých z cizích zemí (Evropy a Afriky) samostatných mužů 1080. Němců v tom 780. Z Evropanů dále nejvíce bylo Angličanů 122 a k nim možno přičítati z veliké části i Kaplandany: 128. Ostatní národnosti evropské zastoupeny 1 a 2 příslušníky, Švedové 7, Finnové 6; jihoafričtí boerové 28. Leč důležité jest, jakým způsobem Němci ve své vlastní osadě kolonisují. Z oněch 780 Němců bylo jich úředníků 586, tedy třída neproduktivní, jež se dává žít, která nekultivuje osadu, neboť ani vychovávacího vlivu nemá značného. Práci skutečné z oněch 780 Němců věnuje se jen 194, a to je 67 obchodníků, tedy opět třída neproduktivní, nekolonisující. Mezi kolonizatory: missionáři (21 něm., 5 fin.), farmáři, řemeslníci, průmyslníci a pod. jsou jistě na prvním místě: a těmto druhům práce patří Němců: 127. Tedy z tisíce jen jedna devítina! Za to ze 300 neněmeckých příslušníkův, úředník žádný, obchodníků jen 36 — ostatní patřili vůbec třídám kolonisujícím a produktivním. Vůči 127 Němcům: 264 Neněmců! Kolonisují-li Němci všude tak — nemají se čím chlubit! Sbírat daně a vojáky a „řezat“ černochy — není ještě kolonizací! Práce a výchov jen kolonizuje — ona země, tento lid.

Dle nejnovějších údajů je v Německu 23,071.000 **žen**, z nichž živnostnictvím se zanáší 4,259.000, tedy 18·5%, službou 1,282.000, tedy 5·6%, dohromady 24%. V Rakousku je poměr tento 12,206.000, 5,821.000, 47·7%, 424.000, 3·5%, 51·2%. V Itálii 14,194.000, 5,789.000, 40·8%, 448.000, 3·1%, 43·9%. Ve Švýcařích 1,500.000, 356.000, 23·8%, 79.000, 5·3%, 29·1%. Ve Francii 19,201.000, 4,631.000, 24·1%, 1,042.000, 5·4%, 29·5%. V Anglii (bez Irska a Škotska) 14,950.000, 2,583.000, 17·3%, 1,434.000, 9·6%, 26·9%. V Dansku 1,113.000, 112.000, 10·1%, 115.000, 10·3%, 20·4%. Ve Švedsku 2,350.000, 242.000, 10·3%, 201.000, 8·6%, 18·9%.

Přírůstek obyvatelstva v Německu 1885—1890 byl 1·10%; v Anglii 1881—1891 0·86%; ve Francii 1886—1891 0·06%; v Rakousku 1880—1890 0·79%; v Uhrách za týž čas 1·10%; ve Spojených státech za týž čas 2·56%.

Na 1000 mužů počítá se v Německu žen 1040, v Anglii 1060, v Rakousku 1044, v Uhrách 1015, ve Francii 1006, v Itálii 996, ve Švýcařích 1051, v Nizozemí 1025, v Belgii 1007, ve Spojených státech 953, v Kanadě 963, v Japonsku 980.

Vystěhovalců bylo roku 1894. v Německu 39.204, v Rakousku 17.139, v Uhrách 5.427, v Anglii s Irskem 156.030, v Belgii 1.267, ve Švýcarsku 3.849, v Itálii 225.346, ve Švedsku 8.246, v Dansku 4.105.

Do Spojených států se přistěhovalo roku 1894. z Rakouska 13.965, z Itálie 39.821, z Ruska 26.830, z Anglie 71.211, celkem ze všech evropských zemí 240.722.

Roku 1892. bylo dobyto 529,250.000 tůn uhlí, 26,460.000 tůn železa, 315.000 tůn mědě, 631.000 tůn olova, 378.000 tůn cinku, 66.000 tůn cínu.

V Hartfordu, ve státě Connecticut ve Spojených Státech zřízena **College of Sociology**. Kurs trvá 3 leta a je přístupen oběma pohlavím. Po ukončení navštěvovatelé dostávají titul „bakalář sociologie.“

Nové podniky. „Dědictví Komenského“ v Praze začalo vydávati novou „Knihnici Květů mládeže“; v prvních sešitech obsažen výbor ze spisů K. V. Raisa. Udrželi-li se Knihnice (proč ne Knihovna?) na výši Raisově, pak dobře; sic bychom měli novou zbytečnost. U časopisu „Květů mládeže,“ jinak dobrých, přáli bychom si méně boucharonství a více jádra.

— Ve St. Boleslavi vychází od 1. dubna t. r. měsíčník „Sběratel“, věstník museí národopisných, knihoven, soukromých i veřejných sbírek atd., s mezinárodní hlídkou výměny a koupě. Předplatné ročně 1 zl.

— Výborný Ottův „Francouzsko-český slovník“ vydává se nyní též v úpravě kapesní. Sešitů má býti asi 15—20 po 18 kr. — V „Čechu“ oznamuje prof. J. Hulakovský — nemoha se obejít bez neoprávněného a zbytečného štulce proti „Hl. Lit.“ — svou apologetickou encyklopedii.

— Vzdělávací knihovna katolická. Red. *Dr. Jos. Tumpach* a *Dr. Ant. Podlaha*. Nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny v Praze započne co nejdříve vycházeti periodická sbírka knih a brožur zpravidla malého objemu, ale pokud možno jadrného obsahu, jež slohem důstojným, nicméně však vůbec srozumitelným pojednávají budou o různých důležitých otázkách z oboru apologie, ethiky, dějin církevních, občanských i kulturních, přírodních věd, esthetiky, sociologie a j. se stanoviska katolického.

Zejména časové otázky dojdou vždy rychlého povšimnutí a ocenění. Sbíрка ta má poskytnouti především vzdělaným laikům přiměřeného a objektivního poučení o tom, kterak církev katolická soudí o různých otázkách, jež myslícímu duchu zvláště za doby naší bezděky se vtírají: má býti bezpečným světlem vůdčím těm, kdož pravdu upřímně hledají a ochotni jsou vyslechnouti slova dobře míněná.

Vzdělávací knihovna má býti zároveň obrazem současného utěšeného rozkvětu duševní práce v celém světě katolickém, chce tedy i v tomto smyslu býti katolickou. Proto vycházeti budou v ní překlady vynikajících prací cizojazyčných, anebo jadrné výtahy z nich. K tisku uchystány jsou: stručná Apologie křesťanství franc. kanovníka *F. Duilhé de Saint-Projet*, dále velice instruktivní zprávy o překvapujících výsledcích výzkumů katakomb od polského učence *Dra. Bilczewského*, výborný spisek amerického profesora *J. A. Zahma* „Věda katolická a učenci katolictví“, německého apologety *Hammersteina* proslulý spis „Edgar“, *Duhrova* zajímavá kniha o jesuitech; španělského učence *Dra. J. E. Ortí y Lara* „Věda a zjevení ve vzájemné harmonii.“ Dále přijdou na řadu spisy — dílem celé, dílem ve stručných výtazích a úryvcích —, jež napsali: *Secchi, Hettinger, Weiss, Pesch, Braun, Wasman, Lorinser, Pawlicki, Morawski, Dr. Lampe, Marković* a j.

Mimo to vydávány budou ve vzdělávací knihovně katolické také práce původní, o něž požádány budou přední naše síly spisovatelské.

Časem uchystána budou také souborná, přiměřeně upravená vydání zdařilých článků časopiseckých, jež zvěčnění spisovatelé naši (jako Dr. M. Procházka, Šmídek a j.) uložili v různých časopisech nyní již málo přístupných a známých. Tím způsobem budou mnohé dobré práce literární vyrvány nezaslouženému zapomenutí.

Také utěšeným plodům literatury starokřesťanské, jichž vždy svěží obsah hodí se výborně i pro naše moderní poměry, věnována bude náležitá pozornost pečlivými překlady.

„Vzdělávací knihovna katolická,“ jejíž potřeba a důležitost zajisté každému jest patrna, bude moci ovšem vzkvétati jen tehdy, nalezně-li

co možno nejširší kruh odběratelstva a čtenářstva. Odporujeme tedy nový důležitý tento podnik literární laskavé přízni našeho obecnictva.

Bibliografie české historie. Každý, kdo se obírá kteroukoliv stránkou dějin českých, přesvědčuje se, jak nezbytně potřebujeme v naší literatuře podrobného přehledu veškerých spisů samostatných i článků kdekoli roztroušených z oboru českých dějin. „Historický spolek“ v Praze uznává tuto důležitost bibliografie české historie, posunul dlouho již přetřásanou otázku o provedení příslušné práce značně ku předu. Věnoval totiž na remuneraci sběratelů materialu roční příspěvek a vyžádal si od České akademie příspěvek podobného na rok 1896. (od I. a III. třídy). Aby tyto přípravné práce děly se soustavně, jednotnou methodou a aby material již nyní byl roztřídován v náležité skupiny, vyzval „Historický spolek“ universitního docenta Dra. Čeňka Zíbrta k tomuto řízení nynějších prací a ke konečné úpravě sebraného materialu do tisku. Dr. Zíbrt ujal se této práce za součinnosti mladých historiků, snaživých členů „Historického klubu.“ Poněvadž v pražských knihovnách nejsou chovány všechny spisy a časopisy české, zejména krajinské, prosí všechny, kdož psali a píší historické články do krajinských časopisů, publikací příležitostných a pod., nebo kdo vydali samostatně monografie a uveřejnili archivní materialy atd., aby laskavě posílali vždy na jednotlivém lístku správný název s udáním zevrubným (číslo a ročník časopisu, místo a rok vydání) na adresu: Dr. Č. Zíbrt, v Praze, Vyšehrad. Zásilek těchto bude vděčně použito při sestavování chystané bibliografie. Proto doufáme, že každý spisovatel již v zájmu vlastním neopomene seznam svých prací tištěných poslati.

Dostala se nám do ruky kniha „**Bibliographia sociologica**“ I. a II. díl, vydaná od Office international de bibliographie v Bruselu novým, od způsobu u nás obvyklého velice se lišícím způsobem. V předmluvě vyloženo nové toto stanovisko. Poněvadž pravděpodobně způsob ten i u nás za nedlouho zdomácní, jakož i z příčiny novoty, posud u nás neznámé, podáváme zde překladem onu předmluvu:

Jedna záhada ovládá od několika let bibliografy všech zemí: záhada, jak naléztí způsob stejného a jednotného třídění, jenž by se hodil pro všechny vědy a pro všechny země.

Podané návrhy, často důmyslné, zdály se býti vesměs komplikovanými a nesnadnými. Až Melvil Dewey, předseda Společnosti amerických knihovníků, připadl na myšlenku jednoduchou a praktickou, jež dle našeho zdání musí se schváliti a již přijímáme bez meškání.

Soustava, vypracovaná bibliografem americkým, sluje Soustava desetinná. Popsána je od něho roku 1876. a byla od té doby velice zlepšena a rozšířena.

Záleží v tom, že všechny odbory bibliografické rozdělí se v 10 hlavních, a to takto:

0. díla povšechná.	5. vědy.
1. filosofie.	6. „ praktické.
2. náboženství.	7. krásná umění.
3. sociologie.	8. literatura.
4. filologie.	9. dějepis.

Každá tato třída se rozdělí opět na 10 odborů (pooddělení) a každé toto pooddělení opět na 10 oddílů specialních a tak dále, pokud tyto speciální oddíly připouštějí dalšího rozdělování. Příklad nejlépe celou věc objasní.

Sociologie dle hořejšího tvoří 3. oddíl hlavní Soustavy desetinné. Oddíl tento dělí se sám zase takto:

30. sociologie všeobecná.	35. administrace.
31. statistika.	36. pomoc, pojišťování.
32. věda politická.	37. vyučování.
33. ekonomie.	38. obchod, doprava.
34. právo.	39. oděv, zvyky národní.

Vybereme-li si nyní z uvedených oddílů na př. vyučování, bude rozdělení jeho takovéto:

370. vyučování všeobecné.	375. plány (osnovy) školní.
371. pedagogie.	376. vyučování žen.
372. vyučování prvotní (elementární).	377. vyučování náboženské.
373. „ střední.	378. „ vyšší.
374. samonauka.	389. vliv vládní.

Pedagogika, zařazená pod číslem 371., je rozdělena podobně, a každý oddíl dělí se dále, tak že tabulka tohoto oboru vědního utváří se takto:

371. pedagogie a pedagogové.	.221 vyučování bezplatné.
.1 profesoři a vychovatelé.	.222 nadace.
.11 podmínky k vykonávání úřadu.	.23 prázdniny.
.12 příprava.	.231 ferální osady.
.13 zkoušky, vysvědčení.	.24 rozvrh hodin, odpočinek.
.14 dekrety.	.25 třídy.
.15 působení.	.26 známky.
.16 služné, promoce.	.27 zkoušky ve škole.
.17 výslužné.	.28 povýšení (promoce).
.18 učitelky.	.29 diplomy.
.2 organisace školní.	.3 metody učebné.
.21 zápis.	.31 . . . . .
.22 školní plat.	. . . . .

Dle toho všechny zprávy a díla patřící do sociologie v soustavě desetinné nutně začínají číslem 3. Podobně díla patřící do některého oddílu sociologie, obdrží číslo, jehož první číslice znázorňují toto odvětví. Tak všechna díla o pedagogice obdrží čísla, jež začínají číslicemi 371. Z toho patrno, že číslice v soustavě desetinné dostávají ráz ideologický, tak že pouhým pohledem na číslo v některém bibliografickém seznamě hned možno určit odvětví vědy, do něhož dílo uvedené patří, a to i tenkrát je možno, když řeč onoho díla tomu, kdo v seznamu je vidí, je neznámá.

Tyto výhody zabezpečí soustavě desetinné užívání mezinárodní, jí jedině možno vyznati se v labyrintu nové bibliografie. Soustava desetinná dovoluje třídění, jež vyhovuje klassifikatorům sebe čtenějším.

V závorce u každého čísla naznačeny jsou rozdíly geografické, jež označují, že dotyčné dílo jedná specialně o některé stránce vědy u jistého národa. Tak příkladem vezmeme díla o dani; tu číslo bibliografické 336.24(431)

udává, že dotčená kniha jedná o dani z příjmů v Prusku, jako zase číslo 336.2(43) naznačuje, že se jedná o dani v Německu vůbec.

Díla povšechná (seznamy atd.) mají toto rozdělení:

- .01 theorie povšechné.
- .02 příručky všeobecné, soustavné.
- .03 slovníky, encyklopedie.
- .05 revue, publikace občasné.
- .06 spolky, sjezdy.
- .061 spolky oficiální.
- .062 „ dobrovolné.
- .063 sjezdy.
- .064 výstavy.
- .08 polygrafie.
- .09 historie.

Dle toho číslo 336, označující finance veřejné, dostane-li formu 336.03, znamená slovníky financí, 336.07 vyučování financím, 336.01 theorie financí veřejných.

Číslo 355 znamená záležitosti vojenské, ve formě 355.07 vyučování vojenské, ve formě 355.062 spolky vojenské, kasina. To je jistě řeč výrazná, přesná a mezinárodní.

Soustava desetinná je obzvláště propagována Společností amerických knihovníkův a přijata ve Spojených státech od více než 1 milionu knihovníků. Office international de Bibliographie v Brussellu rozhodl se, že tímto způsobem zpracuje postupně celou světovou bibliografii. Doufá tím zavést jednotu a srovnalost v bibliografiích zvláštních a úryvkovitých a tak prospěti vědeckému shledávání materialu v knihovnách veřejných i soukromých. Revue Neoscolastique v Lovani k poslednímu svazku přiložila Ideologický přehled filosofie, zpracovaný dle soustavy desetinné. (Číslo jeho je 016.105 a stojí 5 franků.)

Máme za to, že není daleký den, v němž všechny přehledy a katalogy knihoven všech budou zpracovány tímto systemem, čímž nad míru zjednoduší se hledání v nich.

Učenci i praktikové budou si pamatovati jen několik málo čísel, aby se mohli orientovati v sebe větší spoustě knih.

Rozdělení geografické je toto:

3. zeměpis starý.	7. Severní Amerika.
4. Evropa.	8. Jižní Amerika.
5. Asie.	9. Oceanie.
6. Afrika.	

Evropa podrobněji takto se jeví:

41 Skotsko.	434.4 Elsasko.
415 Irsko.	434.5 Lotrinsko.
42 Anglie.	434.6 Badensko.
43 Německo.	435.2 Bremy.
431 Prusko.	436 Rakousko-Uhersko.
432.1 Sasko.	437 Čechy.
433 Bavorsko.	438 Polsko.

439 Uhry.	48 Skandinávie.
439.6 Hercegovina.	489 Dansko.
44 Francie.	49 ?
45 Itálie.	493 Belgie.
458 Sicílie.	495 Řecko.
46 Španělsko.	496 Turecko.
469 Portugaly.	497 Bulharsko, Srbsko, Černá Hóra.
47 Rusko.	498 Rumunsko.
471 Fínsko.	499 Archipelag řecký.
479 Kavkaz.	

Dosud vydané 2 části bibliografie sociologické podávají dle soustavy desetinné tuto látku a takto uspořádanou:

300. sociologie všeobecná.	342. právo ústavní.
310. statistika.	.80 právo volební.
312. demografie.	343. soudní proces.
320. politika.	.2 právo trestní.
325. kolonizace.	.8 vězeňství.
327. politika mezinárodní.	.9 kriminalní antropologie.
328. parlamentarismus.	344. právo vojenské, trestní.
329. strany parlamentární.	345. zákonodárství.
330. ekonomie politická.	347. právo soukromé.
331. veřejné práce.	.1 osoby soudní.
332. měna a banky.	.2 právo věcné.
333. vlastnictví.	.4 smlouvy.
334. veřejná součinnost.	.6 právo rodinné.
335. socialismus.	.7 „ obchodní.
336. finance.	.77 patenty.
337. celnictví.	.78 právo spisovatelské.
338. zemědělství.	.79 „ námořní.
.2/622 hornictví.	.9 procedura soudní.
.3/639 rybolov.	.961 notariaty.
.4/670 průmysl.	.962 zřízení soudní.
.5 ceny.	348. právo církevní.
339. chudinství a kapitalismus.	349. dějiny práva.
340. právo vůbec.	350. administrace.
.11 filosofie práva.	352. správa místní.
.60 soudní medicína.	354. správa státní.
.7 vyučování právu.	355. armáda a námořnictvo.
341. právo veřejné mezinárodní.	361. chudinství.
.40 právo trestní mezinárodní.	368. pojišťování.
.5 „ soukromé mezinárodní.	370. vyučování.
.6 diplomacie.	380. obchod.

Celkem zařaděno 4130 děl a článků časopiseckých z posledních 2 let na 170 stránkách 8°. Některé ukázky tohoto zařadění:

Ihering: Der Kampf um's Recht má značku 340.114.

Bebel: Die Sozialdemokratie u. das allgem. Stimmrecht 342.821.

Verwaltungsbericht der kgl. Hauptstadt Prag f. die Jahre 1891-92 čís. 352(437).

Corini: L'igiene sociale à Budapest 352.4(439).

Beer: Die Finanzverwaltung Österreichs 1749 značku 354(436)02.

Ludlow: The Military Systems of Europe and Amerika 355 (4—7).

Wutke: Die Versorgung Schlesiens mit Salz 1772—1790 značku 380.664.4

Konečně přidán k dílu úplný seznam látky sociologické v pořádku abecedním a u každého udána patřičná značka.

Dílo samo označeno 016.305. Až vyjdou ještě 2 svazky, bude cena pro cizince 25 franků.

Připravuje se: 016.520.5 bibliografie astronomická.

016.405 „ filologická.

O novinářstvu. Mezinárodní kongres tiskový zasedal od 14.—19. září 1895 v Bordeaux ve Francii. Původcem ročních sjezdů je Belgičan Goemaere de Kayser, předseda belgického sdružení tiskového. Budoucí kongres bude v Budapešti. Otázky projednávati se budou tyto: sazba mezinárodní depeší, právo autorské, vyučování žurnalismu a ochranné prostředky při tom. Z přednášek na sjezdě konaných podáváme zde stručně úvahu Xaviera de Calvalho o novinářství brasílském.

Brasílie má již delší čas veliký počet novin, z nichž některé mohou závoditi s nejlepšími ve Spojených státech a v Evropě. O Paiz, jež zde pokládám si za čest zastupovati, vychází 12 let. Politickým jeho ředitelem je senator Quintino Bocayuva, náčelník demokratické strany. O Paiz vykonal již hodný kus práce. Všechna svědectví o něm shodují se v tom, že má rozhodný vliv na politiku v Brasílii. Po tomto úvodě zmíním se stručně o zajímavějších novinách brasílských.

Nastolením císařství v Brasílii (1808) vznikly první noviny v Rio de Janeiro: A Gazeta de Rio, oficiální, a revue O Patriota. V ostatních městech A Idade de Ouro (1811—1823) v Bahii vycházející byl nejstarší. Počínaje rokem 1821. vznikly v Rio de Janeiro: O Conciliador, O Reverbero, organ neodvislých, k němuž přibyly v stejném smýšlení O Regulador a O Espelho. O Correio de Rio byl organ republikánů. R. 1823. tyto noviny byly potlačeny, svoboda tisku omezena. Když byla uvolněna, vznikly O Tamoyo a A Sentinella, nevycházely však dlouho, jelikož redaktoři byli deportováni. — V provinciích v době té vycházely: A Aurora Pernambucana v Récifě; O Analysta, O Baluarte, O Diario Constitucional v Bahii; O Conciliador v S. Luiz do Maranhao.

Francouz Leloy, přívrženec konstituční monarchie, založil v Rio de Janeiro roku 1823. A Estrella Brazileira, když pak brzy zanikla, vydával 1824 O Espectador, jenž roku 1827. proměnil se v O Jornal de Commercio. Od této chvíle tisk šířil se vúčhledě v Brasílii. V Rio de Janeiro vycházely: A Aurora Fluminense (1827—1835), Courrier du Brésil (1828—1830), A Luz Brazileira (1828—1831); v Saint-Paulu: O Farol (1826—1836), O Observador Constitucional (1827—1832); v Ouro-Pretě: O Universal (1825—1840); v San Joao d'El Rey; O Astro de Minas (1827—1830); v Serro: O Echo de Serro (1827—1830; v Bahii: O Bahiano (1828—1829), O Diario de Pernambuco (1825), jenž se stal nejdůležitějším listem severu.

Události roku 1831. daly nový vzlet tisku, tak že v tomto roce v jediném Rio de Janeiro povstalo 44 nových listů, z nichž důležitější byly: O Tribuna do Povo, O Republico, O Exaltado, O Jurapeba, A Matraca, A Trombeta, A Sentinella; všechny byly směru federalistického a republikánského. Konservativní, pracující o návrat Dom Pedra I., byly: O Caramuru, O Tempo, O Paraguassu, O Diario do Rio. Vlastenecky psaly: A Aurora, O Independente, O Sete de Abril.

Úmrtí vévody Bragančského spojilo přívržence jeho a stranu mírných ve stranu konservativní, proti níž stáli liberalové. Obě strany měly četné listy v hlavním městě i po venkově. Vedle nich byla strana republikánská s časopisy Correio nacional (1864—1870), A Republica (1870—1874), A Gazeta nacional (1889), O Correio do Povo (1889), O Grito do Povo. — V provinciích roku 1889. čítalo se 70 listů republikánských, z nichž vynikly: A Provincia do S. Paulo, A Federacão v Rio Grande, O Diario de Notícias v Bahii, O Norte v S. Luiz do Moranhao.

Evropa nezná slavných jmen, jež dala a dávají tisku brasílskému lesk. Žurnalisté jako Quintino, Bocayuva, Ferreira de Aranjó, José-Carlos Rodrigues, José do Patrocínio, Alcindo Quanaabara, Rangel Pestana, Valentino Magalhaes, Eduardo Salamonde, Jovino Ayres, Roberto de Mesquita, de Saint'Anna Nery, Carlos Laet, Oscar d'Aranjó mohou směle závodit s vynikajícími žurnalisty Evropy a Ameriky severní.

Všechna, i menší města, mají své noviny pro místní zájmy. V hlavních městech jednotlivých provincií mají noviny veliké čtenářstvo a provozují veliký vliv, tak na př. v Saint-Paulu, v Bahii, v Para a j.

Vláda velice dbá na pokyny novin. Volnost tisku je veliká.

Příjmy dostávají noviny na dvojí způsob, inseraty (oznámeními) a t. zv. způsobem a pedidos. Pod tímto názvem každý list má rubriku pro ty, již cítí potřebu viděti se vytištěné. Každý může tu pronésti své mínění o věcech státních i soukromých. Insertů je hojně, poněvadž noviny na obsah nehledí, za ten odpovídá inserent sám. Některé noviny mají 6—8 stran insertů.

Co se takto neuhradí z příjmů, musí ostatní výlohy zaplatiti strana, které list slouží. Největší výlohy působí zprávy telegrafické a dopisy; větší listy mají dopisovatele nejen v důležitých místech země své, ale i v Evropě a v severní Americe v hlavních městech.

Poměry novinářské v Dansku. V Dansku vliv tisku není valný, alespoň v obyčejné, klidné době. Co se týká politiky zevní, všechny noviny vědí, že neutralita je Dansku uložena. V politice vnitřní panují většinou polemiky mezi přívrženci vlády a jejími odpůrci.

Berlingske Tidende je vládní list; vychází ráno a večer. — Dagbladet je konservativní. — Morgenbladet a Politiken jsou radikální. — National Tidende, Kiobenhavn, Dag Telegraphen jsou liberalní.

13. srpna 1886 vydán prozatímní zákon tiskový. Dle něho za články nepodepsané odpovídá redaktor. Falešná udání jsou trestána pokutou 1000—5000 korun. Cizích zemí publikace mohou býti zabaveny.

Poměry novinářské v Rumunsku. Noviny rumunské datují se od roku 1857., kdy Rosetti založil první denník Pruncul Roman, jenž

nyňí vychází pode jménem Romanul. Denníky mohou vycházeti jen s podporou svých přívrženců, neboť odběratelů celkem mají málo, žádný přes 20.000. Některé mají dvojí i trojí vydání. V pondělí až na 3, 4 nevycházejí.

Nejzávažnějším listem nyňí asi je Indépendance roumaine, redigovaná Lehovarym. Je rozhodně konservativní. Směrem se k ní řadí Timpul, Nationalul, Tzara. Strana mlado-konservativní má Constitutionalul. — Liberalové vydávají Vointa nationala. Z radikálních jsou důležitější: Romanul výše vzpomenutý, Lupta. — Demokraticky, protidynasticky si vede Adeverul. — Socialisté mají Lumen Noua, denník. — Oficielním je Monitorul official. — Finanční, obchodní... Curierul Financiar. — V Rakousku se stanoviska protimaďarského vycházejí: Tribuna, Foia poporului, Gazeta transilvaniei.

Tisk od r. 1866. je úplně svoboden. Každý může tisknouti a vydávati cokoli, jen když to není proti trestnímu zákonu. Censura, předběžné vyjednávání není, kauce rovněž ne. Žádná publikace nesmí se potlačiti. Provinění tiskové projednává se před zvláštním soudem, vyjma případy uražení krále, jeho rodiny a panovníků cizích, což patří před řádný soud. Předběžné uvěznění ve věcech tiskových není. Škoda tiskem jakkoli někomu způsobená odhaduje se zvláštním soudem.

Poměry novinářské v Řecku. Noviny řecké jsou dvojího hlavně směru dle vůdců politiky řecké: Trikupisa a Delyanie. Poslední se svými přívrženci zvítězil roku 1895. ve květnu. Proia a Acropolis jsou hlavní listy této strany. Trikupisova strana má za hlavní organ Ora. Ephimeris brzy té brzy oné straně slouží. — V Athenách vychází více listů francouzských: Journal d'Athènes, Messenger d'Athènes, Spectateur d'Orient. Je přirozeno, že vliv francouzský je patrný v zemi, kde je proslavená škola francouzská (École française d'Athènes), kde učenci francouzští studují umění a dějiny starověku řeckého. — Všech listů řeckých je asi 100. Při žurnalech vládních jsou leckteré dobré síly. Politikové, poslanci, bývalí ministři většinou působí v redakcích listů.

Tisková svoboda je veliká. Censury a ostatních opatření není. Nižádný spis ani noviny nesmí se zabaviti, není-li v nich hrubé urážky krále nebo náboženství. Avšak i v tomto případě musí státní zástupce ve 24 hodinách vznésti žalobu, jinak zabavení tratí moc.

Poměry novinářské v Nizozemí. V Nizozemí i v menších městech vycházejí noviny. Inseraty jsou velmi četny a tvoří hlavní část příjmů. Něco přes 30 listů, vydávaných v Hagu a Amsterdamě, zabývá se opravdově politikou, vliv jejich však nedosahuje vlivu novin v jiných zemích. Redaktoři na listě obyčejně nejsou označeni. Drobný prodej novin je málo rozšířen, tak že listy mají většinou stejný náklad. U nižádného netiskne se přes 70.000 výtisků.

Niederlandsches Staats Courant je list vládní. Dagblad van zuid Holland konservativní, dynastický, Tyd katolický. Standard jest organem protirevolučníkův, Amsterdammer radikalů, Recht voor allen socialistů, Vaterland liberalů. — Důležitější než politické jsou listy obchodní, finanční atd. Nieuwe Rotterdamsche Courant a Algemeen Handelsblad v Amsterdamě vycházejí denně dvakrát. První uveřejňuje

feuilleton satirický, jediný v celém Nizozemí. Svoboda tisková je svrchovaná. Kolek od roku 1869. je zrušen.

Tisk francouzský mimo Paříž jeví se takto: 1102 listů republikánských, 410 konservativních, 1874 různých a to: 357 je jich věnováno zemědělství, 324 oznámením, 114 obchodu, 20 zeměpisu, 76 vychovatelství, 131 literatuře, 245 věcem náboženským, 47 učeným společnostem, 85 vědám, 32 sportu a 17 jízdě na kole.

„Čtoucí Rusko.“ N. A. Rubakin ve své knize téhož názvu (1895 vyd.) vylučuje toto „čtoucí Rusko“ těmito údaji: Ze 185 millionů obyvatelstva ruské říše umí čísti asi šestina: 20 millionů obyvatelstva. Četivem první třídy jsou noviny, časopisy a periodické spisy vůbec. Čítá se jich okrouhlým číslem na 900 v celém Rusku (sedmina německých, pětina francouzských periodických časopisů). Při tomto malém počtu proti západním státům uvážiti sluší, že jednotlivé časopisy mají i menší náklady. Knih vyšlo v Rusku r. 1893. 7722 ve 20 millionech exemplářích dohromady. Z toho šestina odpadá na jednací a obchodní tiskopisy (prospekty, cenníky, výroční zprávy a pod.). Z ostatních pěti šestin většina vydaných děl pozůstává jen z obnovených vydání starších děl, jež se stala volnými, nepodléhající honoráři, a pak z vydání překladů z cizích literatur, jež mohou se snadno vydávati, protože s Ruskem nestává smlouvy na ochranu literárního majetku. Roku 1887. mělo Rusko celkem 1271 knihkupectví, z toho 6 v Sibíři a střední Asii. V Petrohradě jich bylo 283, v Moskvě 177, zbytek asi 800 rozdělen byl mezi 600 měst. Mezi těmito výkazy knihkupectví jsou započítány namnoze pouhé papírní obchody s právem prodávati školní knihy. V mnohých celých guberniích nestává dosud žádného knihkupectví (gubernie olonecká). Veřejných knihoven bylo r. 1887.: 600. Z ruských spisovatelů se čtou nejvíc Tolstoj, pak Turgeněv a Dostojevskij; z cizích nejvíce se znovu a znovu vydávají překlady děl Zolových a Verneových, a z toho lze souditi, že se obecnost z cizích po těchto nejvíc shání. Ve veřejných knihovnách jsou překlady z frančtiny nejvíc zastoupeny. Na 1 překlad z němčiny připadá jich 12 až 15 z frančtiny a 2 až 3 z angličtiny.

Bulharský knihopisný věstník vychází ve Srédci u J. Kovačeva jednou až dvakrát za měsíc, podáváje zprávy o novinkách bulharských i cizích. Cena ročně 6 marek u německých knihkupců.

Nejstarší matrika v Rakousku. Ku stránce 318. „Hlídky“ dovolují si oznámiti, že v Cerekvici u Litomyšle je matrika křestní, počínající v březnu roku 1618. Téhož roku dle poznámky v ní učiněné farář tehdejší (z Karle u Litomyšle rodilý) byl vyhnán, když pak po bitvě na Bílé hoře se navrátil, pokračoval v zápisech dále.

„Cas“ zařaduje naši poznámku o Masarykově posuzování katolicismu atd. (č. 4. str. 302.) mezi „klerikalní štvání.“ Od časopisu, jehož celá existence právě v takovéto činnosti se skoro vyčerpává, aspoň vůči naší straně, je to řeč trochu smělá. Polemisovati však s ním nebudeme, dokud se nenaučí *a)* lépe čísti, *b)* poctivěji psáti, opírajíce se o to, že ani Masaryk ani my nenapsali jsme, co „Čas“ vytýká.

Hovorna.

Ve článku „O studiu věd společenských“ v č. 2. „Hlídky“ praví se zcela správně: „Při oceňování jevů společenských třeba dbáti přesného vymezení prvotního hříchu.“ Avšak právě toto vymezení prvotního hříchu v onom článku neodpovídá zcela nauce církve katolické. Praví-li se: „Hřích prvotní neučinil nic jiného, než že zbavil přirozenost lidskou sil a pomoci, jež Bůh dobrovolně k ní přidal“ — odporuje tvrzení toto výroku sněmu Tridentského, dle kterého člověk hříchem Adamovým nejenom darův milosti zbaven, nýbrž i v darech přirozených porušen byl: „Vulnerata in naturalibus.“ Že by „Bůh, aniž by se provinil proti své spravedlivosti, moudrosti a dobrotě, mohl na počátku stvořiti přirozenost lidskou tak, jak ji utvořil hřích prvotní“ — nelze rovněž za zcela správné tvrzení uznati. Naopak mám za to, že Bůh nemohl člověka stvořiti v tom bídném, porušeném stavu, ve kterém po hříchu prvotním při převládající smyslnosti a při převládající náchylnosti ku zlému se nalézal a nalézá. „Hřích prvotní omezuje se ve svých následcích na ztrátu dober, jež k přirozenosti lidské nutně nenáležejí. Hřích prvotní nevložil tedy do přirozenosti lidské žádný zlý princip.“ Následky hříchu prvotního vztahují se dále, nežli na ztrátu dober nadpřirozených, a hřích prvotní vložil skutečně do přirozenosti lidské zlý princip nezřízené žádostivosti. „Vidím jiný zákon v údech svých, kterýž odporuje zákonu myslímé.“ (Řím. 7, 23.) Rozvraty přirozenosti lidské způsobené hříchem prvotním musí nejen od theologa, ale i od filosofa uvažovány a oceňovány býti, byť tento pozoroval člověka třeba pouze dle bytnosti a vzhledem k cíli přirozenému. Právě jak ve vychovatelství jednotlivcův, tak ve vědách společenských nutno vycházeti z nauky o hříchu prvotním a o porušenosti nynější lidské povahy z hříchu prvotního plynoucí, a zde jest právě křížovatka, na které rozcházejí se cesty jak paedagogův tak sociologův křesťanských a nekřesťanských. Bez ohledu na hřích prvotní a jeho rozrušující působnost i ve směru přirozeném není léku pro chorobnou povahu lidskou, a není dostatečných prostředků k uspořádání lidských poměrův ani vzhledem na vezdejší blaho jednotlivcův a na přirozený řád společenský. Životní poměry, ve kterých pokleslý člověk se pohybuje, jsou jinaké, nežli jaké by mu ve stavu původního přirozeného zdraví svědčily. Žádostivost v člověku není pouhým zjevem a osvědčováním se pudu přirozeného, jako u zvířete, ale je to zlá, zkažená pochoť, ohrožující a porušující i přirozené určení, a hledající bezúčelně i ve zničení a zkažení lidské přirozenosti a lidského těla svého ukojení a v sebevražedné chtivosti vlastní sílu životní podrývající a ztravující. Člověk prvotním hříchem jest pokažen na těle i na duši, jeho rozum zatemněn a vůle zeslabena a nakloněna. (Viribus attenuatum et inclinatum. Conc. Trident. Sess. VI. cap. I.) A proto jest na př. nutnost slušného oděvu a potřeba zakrývání a tajení i mírnění všelikých i zcela přirozených poměrů pohlavních a mnoho jiného, co porušenou žádostivost dráždí, věci, se kterou i filosof a sociolog počítati musí, tak jako nemůže se zřetele svého pustiti modlářství a s ním spojené neřesti společenské, plynoucí ze zatemnělosti

rozumu lidského. Nehledě k tomu, že nynější člověk pokušením ďábelským jest vysazen, a že celý zkažený svět a nesčetné špatné příklady moci takofka neodolatelnou k zlému jej svádějí — účinkují hlavně zděděný neharmonický temperament a zděděné mravní náklonnosti, prostředím tělesně-psychických poměrů od rodičů na dítky přecházející, na nynějšího člověka zcela jinak a zhoubněji, nežli by bylo při člověku čistě přirozenými silami nadaném. A s touto zde dle Hettingera líčenou degenerací dlužno jako se stálou s pokolení na pokolení přecházející a se stupňující zkažeností lidské povahy jak pedagogu, tak sociologu se zabývatí — aniž bychom tím přiznávali podstatnou proměnu přirozených mohutností lidských. Jak mravní, tak politický řád, jak vnitřní řízení jednotlivého člověka, tak obecné řízení společnosti vyžaduje dle samého státníka Guizota stálého ohledu na rozvrat vládnoucí v nynější porušenosti přirozené lidské povahy. *Fr. F.*

O d p o v ě ě .

Článek „O studiu věd společenských“ je referatem z díla cizího. Povaha referatu nese s sebou, že ani referent ani redakce nestotožňují se se všemi náhledy tam pronesenými, nýbrž že je předkládají veřejnosti jako projev nějak pozoruhodný a k přemýšlení a uvažování pobádající. Možno tedy jen nepřímou činit referenta zodpovědným z obsahu práce, v tom totiž, že jaksi uznává myšlenky tam pronesené za dobré a správné alespoň většinou.

S tohoto stanoviska dovoluji si odpovědět k zmíněným poznámkám. Tu pak tvrdím, že slova tam pronesená při bedlivém prozkoumání neobsahují nic proti učení církevnímu, že jsou tedy svým obsahem shodna s naukou církevní.

Než však podám důkaz toho, chci se stručně zmíniti o prostředí, v kterém článek ten povstal. Vysvětlení to přispěje mnoho k lepšímu seznámení se s celou věcí.

Mezi katolickými theology, hlavně francouzskými a americkými, poněkud i anglickými a německými, silný je v nejnovější době proud, jenž chce výtěžky nynější vědy v souhlas uvéstí s učením církve. Při tom zacházejí někdy až k nejzazším mezem, pokud je dovoluji prohlášená dogmata. Tak na př. otázka potopy silně se nyní přetřásá, podobně otázka darwinismu a j. Proti těmto theologům stojí silná většina jiných, k nimž nyní i sv. Otec se přidal, již nechť tak velice povolovati výtěžkům vědy.

Castelein patří do první řady, a odtud si vysvětlíme jeho názor, odchýlný ne obsahem, ale formou, výrazem od názoru u nás platného.

A nyní k věci.

Nemýlím-li se, lze uvedené poznámky shrnouti v následující body:

a) 1. prvotní člověk hříchem byl porušen v darech přirozených. Tím však nenastala žádná podstatná proměna přirozených mohutností lidských;

2. hřích vložil do přirozenosti lidské zlý princip, princip zlé žádostivosti; žádostivost v člověku není pouhým zjevem a osvědčováním se pudu přirozeného, ale je to zlá, zkažená pochoť;

3. člověk pokažen na těle i na duši, jeho rozum zatemněn, vůle seslabena a nakloněna;

4. i filosof, pozoruje-li člověka jen dle bytnosti a cíle přirozeného, musí dbáti rozvratů přirozenosti lidské, způsobených hříchem prvotním;

b) 5. vylučují se kratince dle dějin následky hříchu dědičného;

c) 6. dokazuje se, že Bůh nemohl utvořiti přirozenost lidskou prvotní tak, jak byla po hříchu.

K tomu odpovídám:

V celé věci, jinak velmi nesnadné k veřejné diskusi, musí se rozeznávati dobře trojí stav prvotního člověka; stav před udělením milosti Boží nadpřirozené (*status naturae purae*), stav udělené milosti (*status naturae elevatae*) a stav po spáchaném hříchu (*status naturae lapsae*). Stať ve článku uveřejněná směřuje hlavně k prvnímu a třetímu stavu v jich vzájemném poměru. To je vlastní záhada, a to velmi důležitá dle slov Suareza (*De div. gratia proleg. IV. c. I., n. 2*): „*qui (status nat. purae) licet de facto non fuerit, cogitari tamen potest, ut possibilis, et illius consideratio ad aliorum (statuum) intelligentiam necessaria est, quia revera hic status est veluti aliorum fundamentum, ideoque de illo imprimis dicendum est.*“ Když poměr ten náležitě bude vystižen, domníval se spisovatel (Castelein), že také bude náležitě vysvětleno působení hříchu dědičného v potomstvu Adamově. Proto omezíme se hlavně na tuto otázku (shora v *a*) zařaděnou, poněvadž poněkud úplnější prozkoumání druhé otázky (v dějinách) vyžadovalo by celé knihy.

Spisovatel Castelein dovolává se na doklad svého názoru v poznámce (v referatu vynechané a za slova „k cíli přirozenému“ patřící) hlavně proslaveného Suareza těmito slovy: „Tato nauka vyplývá ze zavržených thesů Baiových, Janseniových a Quesnelových. Veliký Suarez ji podivuhodně vysvětlil.“ Stanovisko toto schvaluje úplně Thalhofer (*Das Opfer des alten und neuen Bundes 1870, pag. 8. v pozn.*): „*Wer sich in alle Einzelheiten hinein über den status naturae purae orientiren will, kann es am Besten bei Suarez.*“

Nyní pak odpovím stručně k uvedeným bodům:

ad 1. Záleží na tom, jak si ono poranění v darech přirozených myslíme (*vulnerata in naturalibus*). Uvádím zde mínění své dle původního znění *Kirchenlexikonu* od Kaulena IV. 768–9: „*Die katholische Kirche hat stets gelehrt, dass die menschliche Natur durch die Erbsünde des übernatürlichen Gnadenzustandes beraubt worden sei, dass sie aber ihre natürlichen sittlichen Kräfte und vor Allem die Willensfreiheit, obwohl dieselbe geschwächt sei, bewahrt habe. Zugleich mit der heiligmachenden Gnade gehen alle diejenigen übernatürlichen Güter verloren, welche dem Menschen ursprünglich nur auf Grund der heiligmachenden Gnade geschenkt worden waren, und es treten alle diejenigen Gebrechen und Unvollkommenheiten nothwendig wieder hervor, von welchen er durch die Ungerechtigkeit befreit, und gegen welche er durch dieselbe geschützt war, welche nun aber zugleich den Charakter von Strafen an sich tragen. Diese Übel sind theils blosse physische Leiden und Gebrechen, wie der Tod und die körperlichen Krankheiten und Mühseligkeiten, theils solche, welche ihm in der Lösung seiner sittlichen Aufgabe hindernd entgegentreten und unter diesem Gesichtspunkte mit zum materiellen Inhalte der Sünde selbst gehören, die unordentliche*

Begierlichkeit, die Unwissenheit und Neigung zum Irrthum, und als Zusammenfassung aller Wirkungen die Gefangenschaft und Knechtschaft der Sünde und des Teufels (Trid. sess. V, can. 1, sess. VI., cap. 1, can. 5.; vgl. Scheeben Dogmatik II, 2, § 204. 205). So wurde also die menschliche Natur in diesem Sinne durch Adams Sünde nach Leib und Seele ins Schlimmere verkehrt oder verändert (Trid. sess. V. c. 1.). Im Anschluss an den heil. Thomas (2, 1, qu. 85, a. 3) lehrt die Schule, dass die wesentlichen, natürlichen Kräfte der menschlichen Natur an sich durch die Erbsünde nicht zerstört worden seien, sondern dass die Natur nur insofern verwundet sei, als ihr die durch die ursprüngliche Gerechtigkeit und die mit ihr verbundenen Güter mitgetheilte Kraft, Harmonie und Vollkommenheit durch den Verlust jener Güter gleichzeitig verloren ging. So sagt Suarez (De gratia, proleg. 4, cap. 8, n. 19): *Justitia originalis pacem et unionem inter appetitus hominis constituebat, quae unio per peccatum dissoluta est, ablata iustitia, et ita factum est vulnus in natura. Atque eodem modo fuit homo laesus in naturalibus, non quia donum amissum fuerat naturale, sed quia illud donum naturalem defectum auferebat sex illi subveniebat.* Ganz in derselben Weise hatten auch schon die Väter die sog. Verwundung der Natur erklärt. (Chrysost. Hom. 16 in Gen.; Prosper, C. collat. 9, al. 19.) Wenn demnach die Natur in sich selbst und in ihren wesentlichen Kräften durch die Sünde Adams keine Veränderung erlitten hat, so ergibt sich, dass die gefallene Natur (*natura lapsa*), wenn man von der Schuld der Erbsünde selbst absieht, von der reinen Natur (*natura pura*) sich nicht wesentlich unterscheidet. Während alle Theologen hierin übereinstimmen, wollen doch manche derselben, wengleich in sehr verschiedener Weise (Alvarez, Billuart, Tournely u. A.) einen accidentellen Unterschied zwischen jenen beiden Zuständen bestehen lassen, so zwar, dass die gefallene Natur mit grösseren Schwächen und Unordnungen behaftet und somit sittlich schlimmer gestellt sei, als die reine Natur. Letzteres könnte etwa in dem Sinne Geltung haben, dass man die gefallene Natur in der thatsächlichen Lage und Beschaffenheit ins Auge fasst, welche sie in der geschichtlichen Entwicklung unter dem Einfluss mehr persönlicher und socialer Verirrungen angenommen hat.“ *Chci ještě uvésti alespoň výrok Thalhoferův o tom (l. c.): „Die natura pura ist auch im erhöhten und im gefallenen Zustand dem Wesen nach vorhanden, dort übernatürlich gehoben und verklärt, hier deteriorirt; sie bildet die Grundlage für die verschiedenen wirklichen Zustände der menschlichen Natur“ (8). Toto vysvětlení doufám postačí, aby se recensent upokojil; i jeho výklad i výklad Casteleinův jsou oprávněny, když jim chceme rozuměti; ostatně sám praví, že hříchem prvotním nastala žádná podstatná proměna přirozených mohutností lidských.*

ad 2. Odpověděno dostatečně ad 1. co do první části.

Specialně pak zlé žádostivosti co se týká, dám sem zase původní slova Kirchenlexikonu II. 181.: „Ursprünglich war Adam in der Weise frei von der Begierlichkeit, dass er keine von dem Urtheil der Vernunft unabhängigen Regungen derselben in sich erfuhr, sondern sie vollkommen beherrschte . . . Um diese Immunität von der Begierlichkeit zu erzielen, hatte Gott nicht nur dem Verstande mehr Licht, eine grössere Fülle von

Ideen, und dem Willen eine grössere Menge von Motiven, sondern auch dem höhern Vermögen eine unbedingte Obermacht über die niederen sinnlichen verliehen, wodurch unbedingt verhindert wurde, dass die Regungen der Begierlichkeit den Verstand umnebeln oder blenden und den Willen überstürzen und fortreissen konnten. Die Übertretung des göttlichen Gebotes hatte für Adam und nach der Drohung Gottes zugleich auch für sein Geschlecht selbstverständlich den Verlust der übernatürlichen Gnade und zur besonderen Strafe für die Schuld nach Gen. 2, 17 (vgl. Römer 5, 12) gleichzeitig den Verlust der nebennatürlichen Gnaden zur Folge. So war denn im gefallen Menschen die Begierlichkeit ohne jene ausserordentlichen Schutzmittel und geneigt, den Verstand zu umdunkeln und den Willen über die Schranken fortzureissen. Die Begierlichkeit ist also auch in ihm noch nichts Sündhaftes, aber die grosse Leichtigkeit, auszuschreiten, stammt von der Sünde und führt zu der Sünde. Est ist nach der Lehre des Concils von Trient der Zunder der Sünde, fomes peccati, geblieben.“ A v dile IV. pag. 761. stojí: „Nach der Lehre des Concils wird durch die Taufe die Erbsünde in solcher Weise nachgelassen, dass alles, was wahrhaft und eigentlich Sünde ist, ausgetilgt wird; somit kann also die Begierlichkeit, welche auch nach der Taufe noch blieb, nicht wahrhaft und eigentlich, sondern nur in einem übertragenen Sinne Sünde sein.“ Thalhofer pak I. c. praví (pag. 18., 19.): „Hätte Gott den Menschen nicht, wie es in Wirklichkeit geschah, gleich bei der Erschaffung in den Zustand der heiligmachenden Gnade erhoben, sondern in reinem Naturstande gelassen, so wäre der Mensch, wiewohl sündelos, doch nicht ohne sinnliche Begierlichkeit, wäre nicht frei gewesen von einem solchen Zuge zur materiellen Welt, zu den Geschöpfen hin, der sein Inneres gar leicht Gott entfremden, an die Geschöpfe verknechten und zur Sünde führen konnte.“ V poznámce pak k slovům sinnliche Begierlichkeit (pag. 18) dí: „Diese concupiscentia carnis adversus spiritum wird sich vom status naturae purae nicht wegdisputiren lassen; anderseits wird aber zwischen dieser Concupiscenz und der concupiscentia naturae corruptae doch wohl ein innerer Unterschied festzuhalten sein. Näher auch diese delicates Fragen einzugehen, ist hier nicht der Ort.“ Podobně se vyjadřuje I. c. pag. 8. poznám. Srv. též Kirchenlexikon V. 733.

ad 3. Nepopírám zatemnění rozumu, zeslabení a naklonění vůle, jen třeba těmto výrazům náležitě rozuměti. K tomu cíli v předcházejících odpovědích lehce možno nalézt material (zvláště ad 1.).

ad 4. I na tuto poznámku v předcházejícím náležitě odpověděno.

ad 5. Viz odpověď ad 1. a poznámku na počátku všeobecné odpovědi.

ad 6. Kirchenlexikon praví IV 766: „Gott hätte sie (die ursprüngliche Gerechtigkeit) auch nicht verleihen können, ohne seinen Vollkommenheiten zu widersprechen.“ A na str. 763. stojí: „Wenn Gott der menschlichen Natur nicht von Anfang an eine übernatürliche Bestimmung und Ausrüstung gegeben, sondern sie vielmehr in dem belassen hätte, was sie aus sich und gemäss ihren eigenen Principien ist, so würde freilich alles dasjenige, was jetzt zur Erbsünde gehört, als blosser Mangel (defectus ulterioris perfectionis), aber noch nicht als Übel und noch viel weniger als Sünde

erscheinen. Fasst man aber die übernatürliche Ausrüstung in's Auge, welche Gott der Natur von Anfang an zur Erreichung ihres übernatürlichen Zieles verliehen hat, so erscheint offenbar der Zustand, in welchem wir jetzt geboren werden, nicht mehr als ein blosser Mangel, sondern als ein Übel (malum) im eigentlichen Sinne.“ Podobně se projadřuje Thalhofer l. c. pag. 7.: „Zwar hat der Mensch nach einstimmiger Lehre der Theologen sich niemals wirklich im reinen Naturstand befunden, sondern wurde von Gott sogleich bei der Schöpfung mit übernatürlichen Gnaden ausgestaltet; aber Gott hätte den Menschen in statu naturae purae nicht bloss schaffen, sondern auch belassen können.“ A jak ten status naturae purae si máme správně představit, to v dřívějším dostatečně ukázáno.

Z uvedených důvodů myslím, že stať Casteleinova o prvotním hříchu neobsahuje nic proticírkevního, že obsahem svým kryje se úplně s naukou jiných slavných theologů.

Přes to nemíním, že by všechny záhady hříchu prvotního se týkající uvedení citaty byly náležitě vysvětleny, a proto rád přisvědčuji slovům Kirchenlexikonu IV. 761: „So klar und offenbar nach dem göttlichen Worte die Lehre von Dasein der Erbsünde ist, ebenso verborgen und geheimnissvoll bleibt das tiefere Wesen der Erbsünde.“ *Jan Oliva.*

(Zasláno.)

O s v ě d ě n í.

V č. 3. t. r. na str. 220. posuzuje pan kritik svazek č. 3. a 4. r. VII. „První moravské obrázkové knihovny.“ Ku konci zmiňuje se o illu tratoru, že k básni „Kukačka“ nakreslil dva ptáky, které dle obsahu básně mají býti špaček a kukačka — a poučuje ilustratora o znacích šplhaveců, domnívaje se (ovšem zcela právem), že illu strator oba ptáky nezná a z paměti snad jen tak k té básni nakreslil. K uhájení své cti musím však ct. p. kritiku zde uvést toto vysvětlení: Obrázek ten není ani špaček ani kukačka, nýbrž kvíčala a vrabec — tedy obrázek zcela k básni nenáležející, který p. nakladatel nebo snad faktor tiskárny tam snad omylem vsaditi dal. Cliché je přes 10 let stará autografie a použilo se jí poprvé v č. 9. a 10. r. I. k bájce „Kvíčala a vrabec,“ kdy podepsaný ill. teprv začínal kresliti! Tolik na vysvětlenou k illu straci mých illu strací, aby čtenáři oné kritiky nepovažovali mne za ignoranta, který snad kreslí a neví co. *K. L. Thuma.*

HLÍDKA.

V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“?

Podává *Dr. Ant. Podlaha.* (Č. d.)

Vědecký spor o povšechnost potopy povstal teprve ve století 17., když byl *La Peyrère* r. 1655. vytasil se s naukou svojí o praeadamitech, a potopu toliko na Palestinu byl obmezil. Proti němu vystoupil r. 1659. protestant Isák Voss (Vossius), jenž hájil mínění, že všichni lidé byli potopou zahlazeni, spolu však připouštěl, že celá země nemusila býti nutně vodou pokryta, nýbrž toliko ony krajiny, jež byly zalidněny. Avšak i proti tomuto ústupku ozval se Jiří Horn (Hornius) a takž rozpředla se vzájemná tuhá pŕtka literární mezi Vossem a Hornem, která později vedena byla mezi oběma ne tak o všeobecnost potopy, jako spíše o chronologii biblickou; dával Voss přednost chronologii, jak ji podává Septuaginta, před chronologií textu hebrejského, čemuž Horn odpíral. Římská kongregace indexu požádala konsultora svého I. B. Mabillona, aby podal dobré zdání své o knihách Vossových a Hornových. Mabillon ve své zprávě kongregaci podané praví, že učení Vossovo shrnouti lze krátce v tyto these: 1. že Septuagintě dlužno dáti přednost před textem hebrejským, 2. a že tedy také chronologii v Septuagintě obsažené, 3. že potopa vztahovala se toliko na země tehdáž obydlené. O prvých dvou thesích soudil Mabillon, že nikterak nejsou závadny, ježto tehdáž i mezi katolíky bez závady o nich se pojednávalo; co pak se týče these třetí, praví Mabillon, že nečelí ani proti víře ani proti dobrým mravům, spíše chce prý Voss thesí tou námitky bezbožníků proti bibli činěné učiniti neškodnými; nad to pak že i svatí otcové připouštěli prý různé výklady dotčeného textu biblického; a povšechným

výrazům vypravování biblického lze prý rozuměti ve smyslu užším; konečně pak že proti mínění Vossově nikdo z katolíků se neozval, a že tedy nebylo by radno zavržením spisů Vossových přispěti k pomoci Hornovi, jenž nikterak toho nezasluhuje, poněvadž nejednou již církev katolickou urážkami byl zahrnul. Radí tudíž Mabillon, aby posv. kongregace indexu, uzná-li přece za vhodné spisy Vossovy zavrhnouti, spolu také i Hornovy spisy dala na index, což kongregace dne 2. července 1686 skutečně také učinila, schválivši dobré zdání Mabillonovo. Rozhodnutím tímto nebylo ovšem nepřímou zavrženo mínění o zeměpisném obmezení potopy, jak někteří (E. Mangenot a j.) se domnívali, nýbrž toliko neslušný a církev katolickou urážející způsob, jímž Voss mínění své hájil; schválilaf, jak jsme podotkli, dobré zdání Mabillonovo, jenž v mínění tom nic závadného neshledal.

Později nebylo příčiny, aby vykladačové Písma sv. dokazovali, že možno připustiti zeměpisnou obmezenost potopy, neboť nejvážnější přírodnalci tehdejší spatřovali ve zkamenělinách a jiných známkách geologických stopy všeobecné potopy. Když však vědeckým bádáním vyšlo na jevo, že nutno upustiti od této domněnky geologické, jali se exegeté i apologeté opětne dokazovati přípustnost zeměpisné obmezenosti potopy. Nepřehledné množství učenců katolických hlásilo se a dosud hlásí se k tomuto mínění, na př. I. B. Pianciani T. J., G. Zschokke, F. Hettinger, F. H. Schoupe T. J., A. Motais, F. Vigouroux, Fr. Lorinser a mn. j., tak že mínění to možno pokládati již za vůbec uznané a převládající. Málo jest nyní již učenců katolických, kteří by hájili výlučně mínění, že potopa byla absolutně všeobecná.

Ale mnozí z těch, kteří připouštějí, že potopa byla geograficky obmezena, spolu rozhodně tvrdí, že vztahovala se při tom přece na veškery lidstvem obývané krajiny, a že tedy kromě lidí v arše nižádný člověk záhubě neušel. Jiní však ochotni jsou připustiti, že potopa nejen geograficky, nýbrž i anthropologicky byla obmezena, to jest, že neměla v zápětí vyhubení celého lidstva, nýbrž toliko jedné jeho části. Činí tak z důvodů, jimž nelze upřítí značné závažnosti.¹⁾

Jsou to především důvody čerpané z anthropologie. Jestif, jak uvidíme, nesnadno připustiti, že by veškerá nyní existující plemena lidská pocházela od potomků Noemových, nýbrž dlužno spíše připustiti, že mnohá plemena lidská, vesměs ovšem od jedněch prarodičův Adama a Evy pocházející, potopou vyhubena nebyla, a to z těchto důvodů:

¹⁾ Uvedeme důvody tyto hlavně dle pozoruhodného článku „Anthropologische Beschränktheit der Sintflut,“ ježf lektor theologie P. Antonín Hammerschmied O. S. F. v časopise „Theologisch-praktische Monats-Schrift“ 1895 č. 10.—12. byl uveřejnil.

1. Utvoření se různých plemen lidských jest podmíněno rozličnými příčinami, jako: podnebím, zaměstnáním, způsobem života, strádáním, nemocemi, děděním nahodilých zvláštností, mravností nebo nemravností a j. Poněvadž pak tyto příčiny v nejrůznějších kombinacích a v rozličné míře i jakosti spolupůsobily, byl také účinek jejich rozličný: lidstvo, jakkoliv původem svým jednotné, jevílo na sobě nemalou rozmanitost a různost, jež s pokolení na pokolení přecházela, a neustálým působením týchž příčin stále se zvětšovala a upevňovala, až konečně v nynějších plemelech lidských se ustálila. A nejznamenější měrou státi se mohlo rozlišení lidstva vlivem zmíněných příčin v jednotlivá plemena toliko v dětském věku lidstva. Neboť jen tenkrát byl člověk zajisté co do tělesné konstituce své velice podajným vůči vlivům uvedených příčin, tak že toliko v pravěku lidstva mohly příčiny ty způsobiti značné různosti plemenné, kdežto v historické době, pokud naše vědomosti o plemelech lidských do minulosti sahají, není znám nižádný případ, že by povstalo nové nějaké plémě lidské. Černoši, Nubijci, syrští i arabští Semité jsou na nejstarších egyptských malbách nástěnných, jež z r. 3000. př. Kr. pocházejí, zcela tak zobrazení, jak dodnes je spatřujeme. Nynější Koptové i Fellachové mohou spatřovati v zobrazených Hamitech na starobyklých památkách egyptských vlastní svůj obraz: od šesti tisíc let nenastala v plemelech lidských žádná značná změna. Babylonské sochy Semitů, zhotovené 3000 let př. Kr., jeví týž typus, jako dnešní Židé a Arabové. Číňané vystěhovali se zajisté již před více než 5000 lety do dnešní Číny, a v oné době událo se nepochybně veliké stěhování se východoasijských národů, tak že nepochybně tenkrát asi již dostali se Indiané přes úžinu Beringovu do Ameriky, a přece změnil se mongolský typ na Indianech kromě barvy pleti velice málo. Botokundové a ostatní indianští obyvatelé tropické Ameriky, kteří téměř v týchž klimatických poměrech žijí a skoro tytéž zvyky a mravy mají, jako černoši žijící ve střední Africe, jsou přece od nich zcela rozdílní. Naproti tomu žije v mírném pásmu jižní Austrálie plémě černé, podobné černošům v rovníkové Africe. Eskimáci, kteří se o něco později nežli Indiané do nejsevernější Ameriky vystěhovali, podrželi svůj mongolský typ, kdežto Finnové, Slované a Germani v týchž zeměpisných šířkách v Evropě žijící vyznačují se typem podstatně odchylným, jež bychom v Americe marně hledali. — Tyto a podobné zjevy nelze nám uspokojivě vyložiti, leč připustíme-li, že v předhistorické době bylo dvě stěhovacích období, co do času značně od sebe odlehlých:

a) První období zahrnuje předpotopní stěhování se národů v pravěku pokolení lidského; tehdyž oddělili se v různých dobách jednotliví kmenové

od kmene hlavního (srv. slova Písma sv.: „naplňtež zemi“); jedni táhli k jihu do teplejších končin, jiní odebrali se na sever, západ a východ v krajiny, v nichž vládlo podnebí mírné, jiní ještě, jmenovitě bibličtí hlavní kmenové Sethité a Kainité, zůstali v prvotní jednotné vlasti. Všichni tito národové vyvinuli se ve svém mladistvém věku pod různými klimatickými a jinými vlivy současně a souběžně ve zvláštní plemena, a ustálili na sobě bezděky znenáhla význačný ráz plemenný. Později byl národ sethitsko-kainitský v pravlasti se vyvinuvší potopou vyhlazen; toliko osm osob z něho bylo v arše Noemově zachráněno a obnovil znovu vyhynulý národ. Potomci těchto osmi osob, Noachovci, podrželi zajisté dodnes typus onoho plemene, jenž v pravlasti se byl již před potopou ustálil, a neměnili se už po potopě po stránce plemenné podstatně.

b) Do druhého období stěhovacího, jež nastalo po částečné oné potopě, jíž Sethité a Kainité téměř úplně vzali za své, spadá stěhování se některých národů černé pleti, dále Indianův, Eskimáků, Mongolů, Malayův a j., jakož i stěhování se Semitů, Hamitův a Jafetitů. V tomto období byly význačné rysy plemenné již tak ustáleny, a veškeren organismus jednotlivých národů byl k podržení jich již tak uzpůsoben, že typus plemenný v nových poměrech zevnějších, v nichž národové ti se ocitli, podstatné změny neutrpěl. V celém dlouhém období šesti tisíc let, jež více nebo méně zaručeně historické vědomosti naše obsahují, nezměnil se žádný význačný znak plemenný (vyjímajíc barvu pleti). Žádné nové plémě nepovstalo v době té, toliko jen míšenci z plemen již existujících. Po stránce plemenné ustálili se tedy i ostatní národové v téže době, v níž předkové Noachovců zvláštní plemeno vytvořili, totiž v době před potopou.

2. Potomky tří synů Noemových uvádí Písmo sv. (Genesis kap. 10.) tak zevrubně, udávajíc spolu i sídla jejich, že pomocí bible, anthropologie a dějin můžeme snadno na mapě jejich původní a pozdější sídla vytknouti. Noachovci rozešli se během času z krajiny, kde stanula kdysi archa Noemova, a kde zajisté byla druhdy i pravlast celého lidstva, tedy z Armenie, nebo dle jiných z nynějšího Turkestanu, na různé strany světové. A velmi mnozí z těchto národů, k nimž čítáme národy indoevropské, Semity a Hamity, zachovali sobě pamět o tom, že v krajinách, do nichž po potopě světa přišli, našli již obyvatelstvo jiného plemene tu usídlené. Takž našli arijští Indové v Indii kmeny Dravidské, Medové v Medii a sousedních krajinách jakýsi bližší neznámý národ, Semité a Kušité v Mesopotamii Akkadany nebo Sumíry, Hamité v Egyptě černé plémě, jež do vnitrozemí pak zatlačili a p. Nesnadno bylo by lze tyto

národy, jež Noachovci při stěhování svém v cizích zemích našli, odvoditi z některého kmene Noachovců.

V bibli uvádějí se jakožto nejzazší příslušníci plemene Noachovců v Africe Hamité. Až do nedávna bylo zvykem veškery černé národy africké pojímati jakožto plémě jediné, a vřadovati je zkrátka mezi Hamity. Novějším bádáním však vyšlo na jevo, že mimo Hamity dlužno rozeznávatí mezi černými plemeny africkými ještě čtyři veliká, od Hamitů podstatně se lišící plemena, totiž Hottentoty, Negry, Kafry a Nubijce, z nichž Kafří a Nubijci jsou snad míšenci povstalí z ostatních uvedených plemen. A tato plemena sotva lze k Noachovcům čítati.

Podobně má se to s některými plemeny v jihovýchodní Asii, Australii a Polynesii. Krajními členy biblických Noachovců jsou tam arijští Hindové, kteříž obklopeni jsou, nepřihlížíme-li ani k později se přistěhovavším Birmanům, Siamanům, Malajům a j., trojím různým plemenem: Dravidy, Papuany a Australany. Zdaž možno sobě mysliti, že všichni tito národové, o nichž Písmo sv. se nezmiňuje, od Noachovců původ svůj mají, a že teprve po potopě plemennou rázovitost svoji přijali?

Také v severní a východní Asii, jakož i v Americe nalézáme různá plemena lidská. V tomto směru jsou nejzazšími členy biblických Noachovců Persové, Afganci a někteří menší náruďkové severovýchodně od Afganistanu žijící. A s nimi sousedí národové náležející k východoasijskému nebo mongolskému plemenu, kteří rázem svým podstatně se liší od Noachovců, z nichž tudíž po potopě sotva mohli se vyvinouti. (P. d.)

Malthusova theorie čili zákon lidnatosti (populační).

Píše *Dr. Rob. Neuschl.* (O.)

Již řekli jsme, že úžasným způsobem Irsku obyvatelstva ubývá. Klesne-li v příštích letech ještě o několik milionů, nebude přece nouze a bída v Irsku odstraněna. Na obrat ochuzení země bude ještě větších nabývati rozměrů, poněvadž nebude rukou, které by půdu obdělávaly. Ano nejvíce tíží národ irský otázka agrární, potřebuje chleba, a rozřešením této byl by lépe posloužil Gladstone Irčanům než samosprávou (Homerule), ta se vyvine sama sebou, běh přirozený věcí k tomu sám povede a vésti musí, poněvadž Irčané svého času o ni jednoduše nespravedlivě připraveni byli. Gladstone byl však liberal, a liberalismus ještě pořád očekává Messiáše od forem politických (kterýchž však se hladový lid nenají), ač každým

dnem více a jasněji vystupuje bankerott takového jalového, prázdného politického formování. Nespravedlivé vydírání, zkracování mzdy a lichva jsou sice s to, aby způsobily umělé přelidnění, tu však neleží vina na počtu lidí, nýbrž na způsobu nedovoleném a nemravném, jakýmž výtěžek práce se rozděluje. Kde na obrat spravedlivá vyplácí se mzda, a všem, pokud možno, přístup a účastenství na statech přírody se poskytuje, tam přelidnění se nedostaví.

Proto nesmí hledati se prostředek léčivý v klesání a ubývání lidnatosti, způsobeném zákazy ženitby aneb emigrací, nýbrž ve spravedlivém způsobu rozdělování výtěžku práce. Začne-li jednou populace ubývat, začíná také tomu onomu národu doba úpadku a spíše neb později zmizí s obyvatelstvem také národa vzdělanost. Nezmizeli pouze Římané a Řekové, nýbrž také jejich kultura.

Již Plinius (*latifundia perdidere Italiam*) poznal, že se stala chyba v hospodářství národním, pro kterou říši římské zahynouti bylo. Nespravedlivé rozdělení, hospodářství latifundií zničily staré kulturní národy. Tutéž chybu a týž úpadek z ní plynoucí vidíme na zemích koruny britské (anglické); a totéž nebezpečí hrozí všem zemím evropským, nepřestane-li kapital vydírati majetek pozemkový.

Je tedy jisto, že proti volnému, nenáhlému množení se lidí stojí sto- až tisícronásobná síla rozplozovací říše rostlin a zvířat, které člověku potravu poskytují; jest jisto, že člověk dovede pěstovati a chrániti rychlý a bujný vzrůst rostlinstva a zvířectva, a to tím lépe, čím četnější kde populace jest; jest jisto, že v každé společnosti, kde spravedlivě výtěžek práce se rozděluje, lid pracovní na jistý stupeň zámožnosti to přivesti může, a že produkce stoupá, stoupá-li lidnatost; jest jisto, že onen díl obyvatelstva, který prostředky výživy opatřuje, větší sílu rozplozovací má, kdežto ona procenta, která duševní konají práce, průměrně sotva vykazují sílu jednoduché reprodukce.¹⁾

Z těchto důvodů vysvítá, že strašidlo přelidnění existuje jenom v obrazotvornosti, a že darvinistická theorie o výběru činěném nouzí, kdykoli snaha přelidnění jeviti se chce, nesprávná a bludná jest.

Mohutnost čili síla reproduktivní člověčenstva (rozplozovací) jest obmezena a stává se ještě menší, čím větší při četné populaci dána jest

¹⁾ Chodský, „Vývoj vědy národohospodářské,“ v Praze 1888, str. 33., praví: „Nejzávažnější důvody, jimiž se vyvracel zákon Malthusův, jsou ty, že po míře kulturního pokroku, jenž se děje souběžně se vzrůstáním obyvatelstva, výrobná síla práce se zvyšuje, čímž člověk dovede více vyráběti než spotřebuje, kdežto zároveň značnější vynakládání síly a větší napínání nervové soustavy oslabuje plodnost, která se tedy nachází do jisté míry v obranném poměru k lidnatosti.“

přemnohým příležitostí, duševním věnování se snahám a pracím. Nikde není počet obyvatelstva příliš veliký, avšak rozdělení bývá namnoze nespravedlivé.

Strach z přelidnění v budoucnosti tím méně odůvodněn jest, jelikož v těch nejbohatších a nejúrodnějších zemích světa vyšší kultura křesťanských národů malý sotva učinila začátek. Pro počet lidí není žádných jiných hranic mimo prostoru země. Není žádné nebezpečí, že prostora ta kdy malou bude. Dvě ruce budou vždy s to, aby opatřily si, ne-li skvělé postavení, aspoň denní chléb, stojí-li jenom společnost na výši mravního zákona Kristova ku všem spravedlivá, uskutečňující přikázání Kristovo: „Miluj bližního, jako sebe sama.“ Vypočítáno jest, že na naší oběžnici jest dosti místa pro 12 miliard lidských bytostí, kdežto dosud je jich asi 1500 millionů, tedy teprv půl druhé miliardy. Ostatně i obchod vždy více a více volný a cílý přiváží do zemi naší staré pevniny výrobky ze všech zemí nedotknutých v množství stále větším. Ti konečně, kdož chtějí bídu a nouzi z přelidnění prý plynoucí odstraňovati emigrací, jednají právě tak nemoudře, jako lékař, který úbytě léčiti chce tím, že nemocnému krve ubírá, žilou pouští. Takové prostředky neuzdravují, nýbrž urychlují jenom konec. Či ubylo v Irsku bídy těmi miliony emigrantů? Na obrat ona stala se ještě intensivnější, pocitována ještě více. Dosud Ratzinger, jehož názory však zdají se německým učencům příliš optimistické, kteří tvrdí, že není zažehnáno nebezpečí přelidnění zvláště pro Německo a Anglii, jelikož prý export obou států velikými konkurrencemi ohrožen jest.

Ukázali jsme, že bludný a lichý jest způsob, kterým Malthus (o dvou progressích) a J. St. Mill theorii lidnatosti dokázati se snažili. Zbývá poukázati na jiné ještě stinné stránky její.

Učení Malthusovo obrodilo se v poměrně nedávné době v tak nazvaný „Novomalthusianismus,“ jenž čítá mnoho stoupenců, zvláště v Anglii.¹⁾

Toto učení vidí také v přílišném množení lidnatosti hlavní pramen současného sociálního zla, ale při vyhledávání prostředků k odstranění tohoto zla odmítají novomalthusiani mravní sebeovládání, „moral restraint“ Malthusovo, míníce nahraditi je způsobem na výsost hanebným, „fakultativní totiž sterilitou (neplodností)“ a „opatrností v manželství,“ čímž prý jenom... staví se na půdu medicínsko-fysiologického obmezování zvýšení lidnatosti. V ruské literatuře věnována novomalthusianismu zajímavá studie J. Janžuta.

Novomalthusiani věru nezasluhují, aby měli jméno po Malthusovi, učiteli svém. Věru, člověk málem by myslil, že jejich celá podobnost

¹⁾ Nejčelnější novomalthusiani jsou: Francis Peace, Robert Dale Owen, syn kommunisty Rob. Owena, John Stuart Mill, Charles R. Drysdale, Paolo Mantegazza, Otto Zacharias, Shille, Otto a j.

s ním záleží ve snaze, nějakým spisem proti manželství zjednatí si, jako on, prostředky k němu. Pohříchu nelze nám říci, že tato potupa člověčenstva obmezena jest na literaturu. Zásady tyto do nebe o pomstu volající přešly bohužel již do života společenského v rozměrech velikých, tak že již jmenují se celé země, ve kterých jisté mravní poklesky jsou všeobecně známy a systematicky se provozují.

„Soustava dvou dítek“ ve Francii panující a v Německu a u nás stále více se vzímající bohužel dokazuje, jak zhoubné účinky způsobiti mohou nauky, jichž hlasatelům a učitelům lépe by svědčila kazajka trestanců místo všelikého s nimi vědeckého disputu.

Ale zakryjmež vše závojem, a prosme Boha, aby odvrátil od národů hněv svůj, který oni tak drze na sebe svolávají, a aby svedené osvítil. Všechny theorie lidnatosti jsou předem nemravný a proti náboženství. Dokud na denním bylo pořádku známé, špinavé, však vždy ještě přirozené blouznění pro větší lidnatost — bylo to v posledních dobách despotického absolutismu — bylo nakládáno s člověkem právě tak surově, jako ve zvrhlém státu římském, který premiemi a nucením udržeti chtěl odumírající a vyžilé pokolení římské.

Sotva však se byl k veslu a vládě revolucí dostal liberalismus bourgeoisie, nezapršel ani v této na pohled nepatrné otázce svou praobyčejnou, sprostou, nízkou, závistivou a nesnášlivou povahu. Před ním mají jenom ti právo žítí, kteří bez vlastní práce a bez cizí pomoci ze svých rent žítí mohou. Liberalismus míní to do opravdy, jak praví Hegewisch, žádá-li, že by právem více lidí býti nemělo, než kolik jich v poledne míti může kousek hovězího masa a sklenici vína. A proto dlužno udržovati takovou populace rovnováhu, aby majetní byli ušetřeni pohledu na ubožáka, a nemusili mu ničeho dáti ze svého: Jak se to státi má, zda zkracováním svobody aneb podporováním zločinů mravních, je oběma stranám lhostejno. Náboženství, mravnost, lidskost jsou jim pouhými slovy. Vidí před sebou jen soustavu lidí buď vyhlazovací nebo množící. Na nějaké svrchované právo Boží, na vládu prozřetelnosti, na nesmrtelnost duše, na právo tvorů ubohých na světlo sluneční a věčné světlo, na nějaký zákon mravního sebeovládání, na zodpovědnost jednou před Bohem, oni nemyslí. Lidé a lidstvo je jim tolik jako hromada písku anebo malty ku provedení jistých státních neb společenských operací. Má-li příkladně rozšířiti se pevnost nějaká, stavěti dráha nebo zaříditi továrna, musí stůj co stůj sehnati se takový a tak velký material lidí. Co přes počet, zbytečno jest. Zdali to křesťanské jest a mravné, netřeba zkoumati. Theorie lidnatosti, protože nepřirozená, zaviňuje ve formě daleko horší to, co zameziti chtěla. Ó, kéž by jen naši statistikové věnovati chtěli pozornost svoji původu těch, kdož stali se postrachem

společnosti! Bezpráví plodí bezpráví. „A čím kdo hřeší, tím bývá trestán.“ (Moudr. 11, 17.)

K ženění nutiti, jest nesmyslné. Určitý počet obyvatelstva vynutiti, jest nemožno. Trestati bezženství, jest nesnesitelné. Zákaz ženitby, tomu, kdo necítí povolání k bezženství, jest na výsost odporné. Ztěžovati sňatky manželské, množí jen nezákonnité stoupání lidnatosti, a to právě oné třídy, která společnosti nejvíce nebezpečna jest. Zakazovati někomu usaditi se jinde, nebo vystěhovati se, jest tolik, jako zasahovati do práv lidských, a nelze prováděti v době neobmezeného, volného usazování se a přecházení (Freizügigkeit). Podporovati pak emigraci, znamenalo by, vyháněti ze země ty, kdož ještě něco mají, a nechati si doma úplně chudé.

Pokud o přímém zákazu ženitby se strany státu řeč jest, jsme se slovutným moralistou P. Lehmkuhlem S. J. úplně za jedno, když učí, že právo ženitby tak hluboce v lidské přirozenosti uloženo jest, že vyšší jest, než zájem společnosti: aby nemnožily se břemena její na vydržování chudých nemajetných; a když na to klade důraz, že všichni lidé mají od Boha právo, užívati statky pozemské člověčenstvu veškerému Bohem odevzdané. P. Lehmkuhl zajisté není podezřelý z nějakých socialistických velleit. Mile dojímá jeho tolerance proti potřebám novější doby.

Zde však jedná se zcela zřejmě o hájení zákona přirozeného, jedná se o to, aby se chudým, beztoho v leccěms zkráceným, zachovávání mravního zákona podstatně usnadnilo, a to tím více, jelikož jedná se o nejsilnější přirozený pud. Ostatně plyne z toho i majetným podstatný prospěch, poněvadž děti nezákonnité z pravidla bez řádného vychování dorůstající, větší nebezpečí společnosti jsou, než sebe větší počet dítek i těch nejchudších rodičů, kterýmž z veliké většiny aspoň lepšího výchovu se dostává.

Kdyby však jedenkrát skutečně v některé zemi přelidnění nastati mělo, a větší emigrace nemožnou byla, aneb kdyby jednou snad celý svět přelidněním ohrožován byl, pak by jakési zákonité obmezení volné ženitby státi se mohlo, snad v tom smyslu, že by vůbec nikdo před určitým stářím, snad před rokem 28. pro muže a 22. pro dívky, v manželství vstoupiti nesměl. Prozatím však není žádného důvodu, který by ospravedlňoval státní souhlas ku sňatkům manželským; v duchu církve katolické jistě není.

Zbývá poznati stanovisko některých vynikajících spisovatelů ku zákonu Malthusovu. Že spisovatelé socialističtí stali se Malthusovi nejurputnějšími protivníky, jest patrné.

O *Proudhonovi* jsme již mluvili.

Sem též náleží Dühring „*Kritische Geschichte der Philosophie*“ (1878), který proti množící se populaci radí, aby jinak uspořádáno bylo rozdělování

výtěžku národohospodářské výroby, pak že by se teprv mohlo právem mluvit o hospodářství národním, kdežto doposud je to vlastně hospodářství pro jisté třídy a kruhy. Je v tom něco pravdy. Anglie, kde zákonodárství na ochranu dělníkův a zvýšení jejich hmotného postavení leccos již vykonalo, je toho dokladem.

Mnohého však překvapí snad, že mezi přátely a příznivci Malthusovými jest též jedno slovatné katolické jméno, totiž hrabě Josef de Maistre.

Vývody de Maistrovy dokazují, že theorie Malthusova má některé oprávněné myšlenky, čímž také jeho útoky proti zákonům chudobinským v mírnějším a méně nepříznivém vystupují světle. Jsou pak vývody de Maistrovy také proto zajímavé, poněvadž v nich též coelibat, jak jej katolická církev svým kněžím ukládá, se stanoviska populační politiky výtečně obhájí a ospravedlněn jest.

Jindř. Soetbeer ve spise: „Die Stellung der Socialisten zur Malthusischen Bevölkerungslehre“ 1886 dokazuje pessimisticky, že povážlivé zjevy, malthusianismus podmiňující, posud se vyskytují, a že má tedy stále ještě dosti stoupenců.

Zmíněný již ekonomista *Carey* a *Bedřich List* zaujímají v otázce populační stanovisko optimistické. *Carey* domnívá se, že potřeby lidské samy sebou právě tak se množí, jako počet lidí, kdežto jejich hospodářská činnost výrobná rychleji stoupá. Čím větší tedy obyvatelstvo, tím příznivější jeho postavení. To však platí jen do jisté míry. Prameny přirozené mají také jednu svůj konec. Některé, jako ložiska uhlí, zásoby dříví, které jen velmi zdlouha reprodukují se, vyčerpají se úplně, nešetří-li se jakési míry. *List* pak v díle „Nationales System der politischer Oekonomie“ mluví o tak zv. zákonu kapacity, kolik totiž lidí na určitém hospodářském území žiti může. Myslí, že tehdy, až přirozené zdroje takového území největší dávati budou výtěžek, a až také organisace práce svého nejvyššího dostupí vrchole, bude věci oprav technických, aby lidé dále se množiti mohli. Takové však opravy že v míře daleko větší možny jsou v oboru průmyslovém než v zemědělství, a průmyslový prý stát dovede více obyvatelstva obsáhnouti, než hospodářský. To je všecko pravda, přece však nevylučuje možnost přelidnění. Právě *List*, horlivý hájitel soustavy ochranného cla, měl přec pamatovati, že právě státy průmyslu kvetoucího stihnouti mohou katastrofy velmi povážlivé, jakmile jiné státy, které posud jiných průmyslových států odběratelem byly, svůj vlastní průmysl začnou, a jej taktéž ochrannými cly chrániti budou. Angličan *Herbert Spencer* (*A System of Philosophy: 2. Principles of Biology 2. Edit. 1867*), učí, že nějaké ještě stoupání lidské síly svalové v budoucnosti sotva se stane

za to však že zvýší se ještě technická obratnost a síly duševní. Popudem k tomu že nebude tak zevnější nebezpečí, jako spíše nedostatek existenčních prostředků. Ten že zdokonalí duševní schopnosti, zručnost a sebeovládání, tím pak že snáze nalezeny budou nové zdroje výživy. Spolu však že takový duchový vývoj umění člověčenstvu jeho rozplozivost. Dokázáno prý, že vývoj mozkové látky pohlavní dospělost zadržuje, a že s duševním vzděláním nutně spojená námaha lidskou plodnost umenšuje.

Téhož názoru jest Trall: „Eine neue Bevölkerungstheorie, hergeleitet aus dem allgemeinen Gesetze thierischer Fruchtbarkeit“ (Leipzig 1879) a Reich: „Die Fortpflanzung und Vermehrung von Menschen“ (Jena 1886). Alfred Nossig „Über die Bevölkerung“ (in „Kosmos,“ Zeitschrift für Entwicklungslehre, herausgegeben von Dr. L. Vetter, 9. Jahrg. 1885, 122 sqq.) stojí na stanovisku darvinistickém v naší otázce, mluví o stálém vývoji, o vývoji nového? práva?, nových mravů?, které zvítězí nad starými konservativními zásadami, a tím že lidnatosti ubývati bude.

Mezi spisovatele, kteří v otázce populační rozhodný vliv přikládají svobodné vůli lidské, a lidské opatrnosti, řadí dlužno Bastiata, Rümelina a Šveda J. V. Tallquista (Recherches statistiques sur la tendance à une moindre fécondité des mariages 1885).

Stanovisko konečně, jakéž zaujímají katoličtí spisovatele doby nynější v otázce populační, a stadium její nynější je následující:

Vzrůst populace — jak již domnívali se starší spisovatelé — je sám sebou ku blahu, k dobru společenskému. (Viz Taparelli, Versuch eines auf Erfahrung gegründeten Naturrechtes, Regensburg 1845, II. str. 86 a nn.). Přibýváť jí inteligencí a energií vůbec, čímž spolu roste moc fysická toho onoho národa.

Četnější národ bude též politicky silnější. Národ pak politicky silnější bude též s to, by účinněji hájil a podporoval ekonomické zájmy svého lidu. Četnější národ může též za daných okolností koloniací cizích zemí prospěti zájmům svým domácím. Též Roscher (§ 253., str. 726., Grundlagen der Nationalökonomie, I., Stuttgart 1884) snáší se s námi: „Četná populace,“ praví, „nejenom že znamením je značných sil produktivních, nýbrž sama sebou též silou produktivní jest a předůležita jakožto pružina a podpora k upotřebení všech ostatních sil.“

Důležito jest, lišiti přelidnění zdánlivé od skutečného. Může přihoditi se, že nějaké území nevystačuje již potřebám těch, kdož na něm jsou (Anglie, Belgie). Tu však by se napřed zkoumati musilo, nebylo-li by lze lepším zemědělním a všestranným užitím půdy teritoriální uchrániti ekonomické neodvislosti takové země od jiné. A kdyby i tomu tak bylo,

pak by o přelidnění teprv tehdy mluvit se mohlo, kdyby nebylo lze tolik vyrobiti zboží, jehož výměnou za prostředky subsistenční dotčený nepoměr by se vyrovnati mohl.

Z pravidla bývá dojem přelidnění (protože ve skutečnosti to není) zaviněn nezdramými poměry národohospodářskými, jak píše Liberatore (Viz Grundsätze der Volkswirtschaft von P. Matthacus Liberatore, übersetzt von Franz Graf von Kuefstein, Innsbruck 1891, str. 102.). K nim náležejí: přeplnění některých povolání, koncentrace lidí ve velkých městech. (Srov. velmi poučný spis profesora Aug. Rincklakea „Vorwärts,“ Berlín 1893.) Ob čas přihází se v nynější anarchistické výrobě národohospodářské, že není práce, že není v ý d ě l k u a p. Toť příčiny, že pro které zdá se, jakoby příliš mnoho lidí bylo, zatím však je to ve skutečnosti stavení se, kupení se mass na jednom místě, přirozený účín anarchie a svobody v našem životě národohospodářském, přeplnění některých povolání, částečné, místní, nikterak však teritoriální a naprosté přelidnění.

Právem a případně poukázal Dr. Huckert v jedné promluvě (15. února 1894 v Berlíně) na to, že ani nadvýroba není vlastní příčinou, že tolik lidí bez práce je. „Náš průmysl,“ pravil, „ani nevyrábí tak mnoho, avšak vyrábí velmi mnoho zbytečného a škodlivého, zač právě nižší třídy své peníze vyhazují, místo aby jich na upravení své existence užily. Kdyby dohodly se jak industrie tak i obyvatelstvo společně působiti k tomu, aby vyráběly a konsumovaly se věci v pravdě potřebné, pak by sice nevymizeli lidé bez práce — poněvadž dvě jiné příčiny: zatlačování zemědělství a nadvýroba průmyslová by dále působily — avšak byli by redukováni na míru (počet) co možná nejmenší; a to právě je to, čeho nanejvýš v otázkách společenských dosíci lze, které prostě odčiniti nelze, dobře však uvést na míru snesitelnou.“ (O anarchii produkce, srov. prof. Hitze „Kapital und Arbeit,“ Paderborn 1880, str. 38. a nn.)

Jádro celé theorie Malthusovy tvoří věta: Lidnatost má stále přirozenou snahu (tendenci) množiti se více než prostředky výživy.

Tento základní názor má posud mezi nejčelnějšími ekonomy své stoupence. Roscher praví, že základní názory Malthusovy jsou nerozborným majetkem vědy, ein festes Eigenthum der Wissenschaft. S ním snášejí se: J. Stuart Mill, Rümelin, Lorenz v. Stein, Ad. Wagner, Schäffle, Cohn, Molinari, Garnieri, Block a j.

Proti názoru tomu stojí: Bastiat, Carey, Leroy-Beaulieu, Toussaint, Loud, Mangin a katoličtí spisovatelé Perin, Ratzinger, Liberatore, Jindřich Pesch a j. Pravda jest na straně těch, kdož proti theorii Malthusově jsou.

Všeobecně nyní uznává se, že Malthusovo tvrzení o řadě arithmetické a geometrické skutečnosti nikterak neodpovídá. Mimo uvedené již důvody naše, předvádí Heinrich Pesch S. J. ještě četné authority, které proti dotčenému tvrzení vystoupily, jsou to: Graham, Weyland, Senior, Theodor Schmalz, Arnošt Engel, Michael Tomáš Sadler. Tento poslední vystoupil spisem — škoda, že neukončeným — *The law of population* (London 1880, 2 vols) rozhodně proti Malthusovi a nerozpakuje se progresse (řady) Malthusovy obrátiti a geometrickou řadu obživy postaviti proti arithmetické řadě vzrostu lidnatosti. (Srov. Conradův *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, II., 1891, str. 508. a nn.)

Jest velmi elastické určovati, kolik země skýtati může. Nevímeť, jakého stupně intensita zemědělství ještě dostoupiti může, ačkoliv již novější zkoušky, na př. profesora Goltze dokazují, že možnost intensivnějšího zemědělství je velmi veliká. Mimo to, jak pravili jsme, je veliká část povrchu zemského dosud neobdělána.

Též Malthusa nezůstalo tajno, že přibývá-li lidnatosti, přibývá též možnosti zvýšiti výrobu předmětů výživy, že přírůstek lidnatosti je zdrojem pokroku a nových sil. Proč ale nebral k tomu zřetel ve své theorii populační? Věru, že by byla dopadla zcela jinak.

Je sice pravda, že možnost výživy není vždy dána na každém místě; též státi se může, že na určitém území tolik lidí jest, že v mezích toho právě území dosti výživy není. To však nová chyba, již Malthus dopustil se, když pro theorii svoji určité, uzavřené území předpokládal.

Hlavní však jeho chybou je, že odvozovati chce ze zmíněné snahy „zákon přírody,“ jak pro „člověka,“ tak i pro „lidskou společnost.“ Člověk je svoboden, principem všeho jeho jednání vůdčím, též i svazku manželského je svobodná vůle. Tato však řízena je rozumem. „Pud“ a pudu přirozená snaha (tendence) mají sice na kony vůle také svůj vliv, jim však nikterak libovolně nevládnou. Nemá sice vůle vlády despotické nad pudy; nemůže též hnutí jejich odstraniti; má však nad nimi vládu politickou, *imperium politicum*, t. j. může požadavky jejich řídit i spravovati podle zákona rozumu a mravnosti.

Kdož tedy vyzkoumati chce, co člověku je přirozeno, ten nesmí pouze zřetel míti ku snahám pudovým (k tendencím instiktivním). Kdyby společnost byla bytostí fysickou, pak by zákon množení mohl býti fysickým. Společnost však je bytostí morální, záležející ze svobodných, morálních bytostí. Proto nelze zákon stoupající lidnatosti jedině odvozovati ze schopnosti člověkovy fysické.

Tím končíme tuto otázku a dodáváme jen, že o nějakém jednotném stálém zákoně populačním ani v budoucnosti, ani v minulosti nemůže se mluvit. Kdo nestojí na stanovisku theorie o nekonečném lidstva pokroku, ten nemůže také hájití názoru ustavičného stoupání a množení se lidnatosti.

V celku bude vždy rozhodovati ve společnosti zásada nábožensko-mravní, jež ve všech života oborech dobrým se osvědčuje účinkem, zásada totiž, která jednotlivce ku moudré zdržlivosti, správce pak veřejného života ku spravedlivé správě řádů společenských a hospodářských vede; ano tato zásada bude vždy rozhodovati v otázce populační, a to s dobrým neb špatným výsledkem, dle toho, jaký v té oné společnosti vliv míti budou vůbec zásady nábožensko-mravní.

O prostoru.

Napsal *Dr. Fr. Nábělek.*

19. Mezi představami z názoru není prý ani jedné, ve kteréž bychom bez odporu mohli si představovati neskončené množství znaků, představ částí; prostor pojímáme prý jako skládající se z neskončeného množství částí; tuto dělitelnost do nekonečna prý jsme přenesli na věci hmotné jakožto prostorné, z představy o prostoru jakožto dělitelného do nekonečna. — Sluší rozeznávati dělitelnost skutečnou od dělitelnosti myšlené. Dělití myšlením mohu i nic, ba i musím, žádá-li toho důslednost mathematická: je-li $\cos 2\alpha = 1$, bude $2\alpha = 0^\circ, 360^\circ, 2.360^\circ \dots n \cdot 360^\circ$, $\alpha = \frac{0}{2}, 180^\circ, 360^\circ \dots \frac{n}{2} \cdot 360^\circ$, nebo obecněji: $\cos n\alpha = 0$, $n\alpha = 0, K \cdot 360^\circ$ $\alpha = \frac{0}{n}, \frac{K}{n} \cdot 360^\circ$.

Kdyby dva žebráci smluvili se, že rozdělí se rovnou měrou, co kde dostanou, rozdělí se i tehdy, nedostanou-li někde nic, a bude míti z toho každý polovici. Nesmíme říci, tentokráte nebudou se dělití, nemajíce oč; kdyby žebrák *A* nebyl přítomen a nevěděl, že jeho druh *B* nedostal nic, bude se tázati; kdyby *A* jej škádlil, že tentokráte nebude se dělití, povstane hádka, *B* mu připomene úmluvu, že pokaždé o vše budou se dělití. I nedělitelné atomy v myslí mohu dělití; mysliti si půl, třetinu... stý díl atomu. Myslí-li kdo, že si představuje polovici, třetinu... stý díl atomu, tož se mýlí, představuje si jen poměr dvou, tří... sta ku jedné, ale nikoli polovici... atomu, vždyť ani atomu celého představiti si nemůže. Herbartovi

byti (das Reale) nejsou prostorny, nemajíce délky, šířky, tloušťky, a přece Herbart a jeho škola mluví o částečném navzájem se pronikání těchto bytí neprostorných, ba toto pronikání jest u něho osou, kolem níž pohybuje se vysvětlování přírody. Nekonečně malé nikdo sobě ještě nepředstavil; zde věc se má jako v příčině nekonečně velkého. Právě-li kdo, že nabude představy nekonečně malého, myslí-li si třeba milimetr rozpůlený, polovici opět rozpůlenou, tuto opět rozpůlenou atd., tož bude tak moci dělení ustavičně. a nikdy nebude hotov s tímto způsobem dělení, nikdy nebude míti nekonečně malé, jež by nedalo se dělení dále (v myslí); za druhé bude takto dělení míti představu dvou ku jedné, však nikoli nekonečně malého. Jsme obmezení tvorové; chtějíce obsáhnouti nezměrné v myslí, v představě, nabíráme moře ve skořápku, chtějíce představit si nezměrně malé, vážíme jednotlivé prášky hrubou váhou kramářskou. Do sítě na kapry nechytíme velryby, ani nálevníka.

Ku představování potřebujeme mozku, a ten dopouští, jsa hmotou, upotřeben jako nástroje pouze do jisté míry, jak směrem k velikosti, tak i směrem k malosti. Za představování neobmezeně dále jde rozum. Nemáme práva tvrditi, že, co zaujímá prostor, ať nezměrně malý, dá se i skutečně dělení tak, aby části od sebe mohly býti odděleny tím způsobem, že by mezi nimi nebylo hmoty, ze které skládají se tyto nezměrně malé části. Mohoutě i atomy přece zaujímati prostor, ač nezměrně malý, a mohou býti skutečně nedělitelný, byť v myslí jsme je dělili jak chtěli. Že prostor není dělitelný ve skutečnosti, aby mezi částmi prostoru nebylo prostoru, jako mezi částmi rozlomeného chleba není chleba, bylo již nahoře zmíněno.

20. V prostoru prý máme jen samé vztahy: vpravo, vlevo, nahoře, dole, vpřed, vzad... , nic než vztahy, jimž nenáleží nepodmíněná skutečnost, podmíněny jsou i sestrojením našeho těla. Mysleme si bytost kulovitou, ale jen jako bod, celý povrch bylo by oko, bytost ta ostatně ať jest lidskou inteligencí, v prostoru sama nepodléhající zákonu tíže, tož by ihned přestaly ty vztahy: nahoře, dole, vpřed...

Ovšem těch vztahů by nebylo, ale nebylo by proto prostoru? Kdyby slunce, třeba není bodem, bylo tou inteligencí, a nebylo prázdňného jiného tělesa nebeského, nebylo by jen odkud počítati výstupu (rektascensi), úchylky (deklinace), délky, šířky, ani by nebylo možno říci, nad Orionem, pod Blíženci, nedaleko Aldebarana... ; zdaž by proto nemohlo býti prostoru skutečného? Ty předměty v prostoru jsou nám jen jako hranečníky, znamení, jimiž určujeme směr a rozsah, ony nezpůsobují prostoru, a prostor bez nich tak by obstál, jako pole bez hranečníků. Proto nemůže se říci, že by o prostoru v příčině bytí platilo, co platí o vztažnosti.

21. Jest nedůsledno tvrditi, že „prostor“ pro všechny lidi je týž — že všichni lidé v příčině prostoru souhlasí, představující si totéž, a jinde opět, že každý člověk má svůj soukromý (privatní) prostor, jako každý člověk má svou vlastní duhu, a vyvozovati z toho důsledek, že prostoru skutečného není, jako není ve skutečnosti toho oblouku duhového.

Nemáť každý člověk svůj vlastní prostor, jak z tisíce diváků na touže duhu — jak diváci si myslí — má každý svou duhu, jen místo, odkud měří, má každý své. Kdyby skutečně každý měl svou zvláštní představu prostoru, jako z mnoha pozorovatelů téže věci každý může vypořizovati něco jiného, a pak představy pozorovatelů téže věci mohou od sebe se různiti, tož to teprve by svědčilo, že představy o prostoru nabýváme názorem, a posteriori. Lidé různého povolání, pozorující touže věc, různých věcí si všímají: na lípu sochař jinak hledí než včelař, a opět jinak na ni se dívá botanik. Důsledek by nám byl vhod, kdybychom mohli schváliti způsob, jakým ho nabyto.

22. Že představa „prostor“ jest v naší mysli „a priori,“ dokazuje prý matematika; pro každou inteligenci rovnou nám platí bezvýmínečně tytéž zákony geometrické, jako zákony o číslech prostých, jež jsou pouze v naší mysli, na př. číslo tři, čtyři...; kromě nás jsou sice tři, čtyři... stromy, knihy..., ale „tři“ samo o sobě není, jest to pouhá abstrakce. Ty zákony geometrické jsou prý proto platny pro každou lidskou inteligenci, poněvadž „prostor“ jest v mysli, a nikoli vzbuzený prostorem kromě mysli. Tato apriorita jest skutečnou příčinou všeobecné platnosti a nutnosti těch zákonů, a obráceně bezvýmínečná platnost a nutnost matematiky důvodem poznatku pro aprioritu „prostoru.“

Předně budiž poznamenáno, že zákony, pravidla matematiky jsou sice platny všeobecně, ale ne tak, že by nemohl vzniknouti spor, proto že by věc vždy byla zřejma. Vyskytujíť se spory na př. o sbíhavosti řad nekonečných, o řešitelnosti všeobecných rovnic vyššího stupně, o platnosti mezi v integraci atd. Spory v matematice jsou ovšem řidší než v jiných vědách, ale jsou tam též.

Prostor náš o třech rozměrech nevyhnutelný pro každou lidskou inteligenci rovnou nám, nemusí býti prý nevyhnutelným pro inteligenci jiného druhu, ba dá se mysliti, že jest jen zvláštním případem prostoru obecnějšího o více než o třech rozměrech. Jak se to myslí, jest potřebí obezřejmiti.

Mysleme si v rovině přímku a v ní bod A a za ním bod B , mezi oběma pohyblivý bod C . Bod C nemůže dostati se za bod B , ani před bod A v té přímce, leč by vybočil z přímky do roviny, obešel tedy bod A

nebo bod B ; vyšel by tedy z rozměru jednoho do rozměru druhého. Opíšme si kružnici v rovině a mysleme si uvnitř pohyblivý bod A , nedostane se mimo kružnici, leč by vznesl se nad nebo pod rovinu té kružnice, jak to udělal Remus, přeskočiv ohradu Romulem učiněnou, a dostal se mimo ohradu. Bod by vystoupil do třetího rozměru. Kdyby nás někdo uzavřel do prázdné koule, a my chtěli se dostat z koule úplně uzavřené mimo kouli, muselo by se to státi rozměrem čtvrtým. Lidské intelligenci nelze představit si prostoru o čtyřech rozměrech. Kdo četl o pokusech spiritistických, objevení se hmotné věci v místnosti úplně zavřené, v níž té hmotné věci před pokusem nebylo, neb zmizení věci hmotné z místnosti úplně uzavřené (sehmotnění a odhmotnění), měl příležitost zvědět o čtvrtém rozměru. — Ať již jest na tom co pravdy, neb ne. — Však i tento prostor není ještě prostor obecný.

Část přímky na přímku jsou vložena, dá se v ní posouvat, vždy celá v přímku spadající, taktéž oblouk kruhový v kruhu stejného poloměru. Přímky všechny, pak kruhy stejných poloměrů mají stejnou křivost, přímka jest jen zvláštním případem kruhu, jest kruh, jehož poloměr jest nekonečně veliký. Křivost měří se obratnou hodnotou poloměru kruhového, míra křivosti přímky jest nulla. Přímka po kružnici konečného poloměru nedala by se posunouti, nespádala by s kružnicí v jedno, ani oblouk kružnice s přímku, majíť různou křivost. Ellipsa, hyperbola, parabola jsou křivky různé křivosti, jsou, jak známo, křivky druhého stupně; byť i stejného byly parametru, přece oblouk jedné křivky nebude spadat s obloukem křivky druhé a nebude dáti se po ní posouvat. — V rovině dá se posouvat jakýkoli mnohoúhelník roviny, vždy úplně spadá s rovinou; taktéž omezená část plochy kulové po kouli stejného poloměru. Rovina, povrch koule jsou plochy stálé křivosti; křivost roviny jest nulla, křivost plochy kulové obratná hodnota poloměru koule. Rovina jest zvláštním případem plochy kulové. Část plochy kulové nedá se posouvat po ploše rotačního neb tříosého elipsoidu, paraboloidu nebo hyperboloidu..., nespádá s nimi v jedno; to jsou plochy nestejně křivosti. Jak matematikové rozeznávají křivky vyššího řádu, tak rozeznávají i křivé plochy vyššího řádu než jest poloha kulová, elipsoidová, paraboloidová, hyperboloidová. — V prostoroře můžeme jakýkoli tvar nám známý posouvat s místa na místo, vždy úplně prostor jím omezený vyplňuje, s ním v jedno splývá. Tento prostor jest všude stejné křivosti, míra té křivosti jest nulla. Jako přímka mezi křivkami jest jen zvláštním případem, ba již jen zvláštní případ ze zvláštního případu kruhu, tak rovina jest jen zvláštním případem plochy kulové, a tato zvláštním případem ploch druhého stupně..., podobně i náš prostor dá

se myslí jen jako zvláštní případ prostoru stálé křivosti, kde míra křivosti jest nulla a počet rozměrů jest tři. Čím jest přímka mezi křivkami, rovina mezi plochami, tím jest prostor křivosti nulla, ale o libovolném počtu rozměrů; z tohoto prostoru — křivost nulla, n rozměrů -- jest pak prostor náš zvláštním případem, kde $n = 3$, prostor křivosti nulla, prostor přímý o třech rozměrech. Jen tento prostor, prostor přímý o třech rozměrech, dovede sobě představití člověk, jen v tomto prostoru platí geometrie Euklidova, na př. že v trojúhelníku rovinném součet úhlů činí 180° , že dvě přímky mohou protínati se jen v jednom bodě atd. Již přímka jest jedincem z neobmezeného počtu kruhů, kruh zvláštním případem křivky druhého stupně; máme však křivky n -tého stupně — to vše jen v rovině. Rovina jest jedincem ploch kulových, tyto zvláštním případem ploch druhého stupně, a máme plochy n -tého stupně. Rozmanitost jest nepoměrně větší v příčině prostoru obecného. Rozeznávají matematikové: I. prostor křivosti stálé, II. prostor křivosti stále se měnící; v prvním I. pak α) prostor, jehož křivosti míra jest nulla čili prostor přímý, β) prostor, jehož křivosti míra jest nad nullu čili prostor sferický a γ) prostor, jehož křivosti míra jest pod nullu čili prostor pseudosferický. V případě II. rozeznávají prostor, α) jehož křivosti míra větší jest než nulla, β) menší než nulla, γ) ustavičně střídající se větší, menší než nulla, i rovna nulle; v každém z těchto šesti případů počet rozměrů libovolný n . Z tohoto neobmezeného počtu prostorů jest prostor náš, prostor přímý o třech rozměrech lidské inteligenci představitelný, všecky ostatní jsou pouze v pojmech čili pojmové; jen v prostoru přímém o třech rozměrech bod úplně jest určen třemi souřadnicemi, v prostoru přímém o n rozměrech n souřadnicemi.

Takové mathematické spekulace vzaly počátek, jak známo, od matematika Lobačevského, profesora na universitě Kazaňské, asi před šestapadesáti lety, byly prohloubeny a rozšířeny od Gaussa, Riemanna, Kleina, Fechnera, Helmholtze a j. — Může býti tato mathematická spekulace o prostoru důkazem, že prostor náš, jak si jej představujeme, jediný to z neobmezeného počtu logicky možných prostorů, jest pouze v naší mysli, a skutečnosti že nemá? Nikoli! Co jest skutečně, jest jedinec, bytosti jedinečné jsou: tato budova, tento strom . . ., aspoň po jistý čas jsou skutečně, ale není skutečně budovy, aby zároveň byla všemožných rozměrův a tvarů, není ve skutečnosti stromu, jenž by byl zároveň dub, buk, lípa, jablň . . . Prostor náš jest jedinec, a můžeme v té příčině slovo „prostor“ pojati za vlastní jméno, jako Hostýn, Praha. Pojmy druhové jsou abstrakce, nabýváme jich odměšlením, a jsou pouze v naší mysli, tak pojem prostoru obecného. Od kruhů jedineců nabýváme obecného ponětí kruhu, a sestavíme

rovnici, v níž jsou zahrnuty kruhy všecky; od jednotlivých kuželoseček přicházíme k pojmu kuželosečky vůbec a napíšeme rovnici kuželosečky, v níž zahrnuty jsou všecky. Ale takové kuželosečky nenakreslil ještě nikdo, aby byla zároveň i kruh, i ellipsa, parabola, i hyperbola, a při tom vždy všemožných rozměrův, ač rovnici napíše, ve které jsou zahrnuty všecky. Zde vidíme patrně rozdíl toho, co jest býti pojmem v mysli, a toho, co jest býti mimo mysl. V mathematice možno stanoviti pojem výměrem, byť za tím pojmem mimo mysl nebylo ničeho, a z toho výměru logicky správně odvozovati důsledky. Smysl jest ten: jestliže jest, existuje to, co znamenám výměrem, tož následuje z toho to neb ono, jest takových a takových vlastností, a nepraví se, že existuje mimo mysl, o čem podává se výměr. V mathematice možno počítati i s myšlenkami: splodí-li zмок za hodinu devět draků devítihlavých, tož splodí jich za deset hodin devadesát. Od stanovení výměru až k nabytí výsledku může býti přesně a logicky správně myšleno; důsledek správně odvozený jest jen důkazem, že od stanovení výměru až po výsledek nebylo chybeno; výsledek správný není ještě důkazem, že i výměr byl správný. Řešíme-li rovnice textové a vypočítáme-li neznámou veličinu x z rovnice, již jsme si sestavili z textu a dosadíme do rovnice vypočtenou hodnotu za x , a rovnici ta hodnota dostačuje, tož jest jen důkazem, že od sestavení rovnice až k vypočtení neznámé veličiny jsme nechybili, ale není důkazem, že i rovnice byla správně sestavena z textu; vypočtená neznámá musí vyhověti i textu. Stanovíme-li v mysli nějaké pojmy a správně-li vyvodíme důsledky, tož nesmíme proto již mysliti, že kromě mysli snad i existuje, čeho pojem jsme stanovili v mysli. Ale i kdyby bylo možno, že by skutečně existoval prostor obecnější než jest náš přímý o třech rozměrech, tak že by bytosti větší intelligence, než jest lidská, mohly si jej tak představit, jak my si představujeme prostor náš, jenž by byl z prostoru obecnějšího jen částí, tož nic proti tomu nemáme, nám běží jen o ten náš prostor přímý tří rozměrův, ať kromě tohoto existuje si cokoli prostorův a jakýchkoli.

Čím to jest, že z tohoto neobmezeného počtu prostorů, jež logicky mohu si mysliti, mohu si představit jen tento jediný, a býti přesvědčen, že jest kromě mysli? Vždyť víme, že neexistuje něco již proto, že si to můžeme představit: had se zlatou korunkou, okřídlený kůň, skleněný vrch a vše co v pohádkách se vykládá; a též víme, že existuje i to, čeho sobě nedovedeme představit; z počátku nevěříme, nemohouce si představit, ale býváme skutečnou událostí k velkému podivu přesvědčeni o bytí, jež jsme měli za nemožné. Teď jsme si již zvykli věřiti v existenci i toho, čeho si nedovedeme představit. Za doby Koperníkovy byl to pohyb země:

asi sedmdesát důkazů podávalo se proti Koperníkovu výroku; před sto léty bylo by nemožno bylo představit si, aby kdo po zemi urazil cestu z Vídně do Paříže za šestatřicet hodin; kdo by byl dovedl představit si, jak možno mluvit v Praze a slyšenu býti zároveň ve Vídni atd. Není to tedy představitelnost prostoru sama, kteráž nás přesvědčuje o jeho skutečnosti mimo mysl.

Ona mathematická spekulace, kteráž stanovivši v myslí pojem prostoru všeobecného, prostor náš přímý tří rozměrův uznává jen za zvláštní případ prostoru obecnějšího, nemá ani nejmenšího práva popírati skutečnost tohoto prostoru kromě myslí. Ba dle nauky Kantovy nedá se naprosto nic vypovídati o tom, co jest kromě myslí. Řeknu-li však, že to, co původem jest mé představy v myslí, není takové, jak si to představuji, tož jsem již něco o tom pověděl; řeknu-li na př., že o člověku nějakém pranic vypověděti nemohu, pranic o něm nevěda, a hned-li na to pravím, že zlodějem není, jak si jej snad můj přítel představuje, tož jednal jsem nedůsledně. Řekne-li někdo dle Kanta, že nemůžeme pranic věděti o tom, co jest původcem neb aspoň spolupříčinou naší představy „prostor“, tož nesmí, důsledným chtěje býti, ani popírati možnost, že by příčinou mé představy „prostor“ byl prostor skutečný, jaký si představujeme. Z matematiky nedá se uvésti důkaz ani pro jsoucnost skutečného prostoru, ani proti ní; jsou již i knihy o geometrii bez výkresů; v analytické geometrii možno počítati pouze s rovnicemi: stanoví se pojem výměrem v rovnici, a vyvozují se důsledky, kteréž ve výměru jsou skrytě obsaženy, jako rostlina v semeni. Ovšem geometrii bez výkresův a bez vzorů tělesných, pouze z pojmů, nerozuměl by začátečník v té vědě, pochopí jen, kdo umí zacházeti s pojmy abstraktními; matematik, kterýž, abych tak řekl, vystoupiv v jistou výš, žebříka znázorňujících výkresů již nepotřebuje. Praví se zde pouze o možnosti, psáti geometrii bez výkresů; knihy, z nichž učíme se teprve geometrii, neobejdou se bez prostorných výkresův a vzorců.

23. Ani to nezdá mi se býti správně, že prostoru domýšlíme se, dopátráváme se pouze rozumem, a nikoli že nevchází v naše vědomí smysly, hlavně hmatem a zrakem jako branami. Zajisté může existovati něco naprosto, nebo býti jen na čas, čeho nepojímáme smysly tělesnými; tím, že bych přesvědčiti se mohl o skutečnosti prostoru pouze rozumovou činností, že bych si k prostoru otvíral bránu jen rozumem a ne rukama, skutečnost prostoru by nemusela býti uvedena v pochybnost, ač cesta k pochybnosti jest snadnější u těch, kdo praví se býti přesvědčeni o skutečnosti jen toho, co pojímají smysly tělesnými. Jsoucnost Boží lze poznati rozumem i z přírody, jakožto z díla Božího; však kdo dívá se na stroj, vidí jen stroj a ne

i toho, kdo jej vymyslel a udělal, tak kdo dívá se na květinu, vidí jen květinu, nepozná Boha ani potud, pokud jest původcem té květiny. Odkud jinak brali by se ateisté, odkud pochybovači? Ateisté i v praktickém životě nahradili si výrazy, v nichž zračí se přesvědčení o jsoucnosti bytosti svrchované, jakožto stvořiteli — poněvadž by neměly smyslu v ústech ateistových — jinými výrazy, v nichž nezračí se víra v takovou bytost, neužívají ani slova bůh. Popíratelé skutečného prostoru však nenahradili dosud slova prostor, i když jej opisují, jinými výrazy; užívají vesměs předložek: vedle, za, před, nad . . ., užívají slov jako: oně, vnitř, blížití, vzdalovati se . . ., ač k nim nemají práva. Jak nahoře zmíněno, dali by se omluviti, kdyby těch slov užívali mluvící jen k nezasvěceným ve věc, jako hvězdáři v kalendářích pro lid mluví o východu a západu slunce, měsíce a hvězd; ale oni těch slov užívají i mezi sebou a nepraví, čím by bylo je nahraditi. Soudím, že smysly i rozumem přesvědčujeme se o skutečnosti prostoru; že hmatem a zrakem prostor vniká v naši mysl, a způsobuje v ní představu „prostor,“ nejsme si jen povědomi, jako nejsme si povědomi, že vidíme vzduch a cítíme tlak jeho na sobě a v sobě, znamenajíce jen změny: ryba asi necítí, není si povědoma, že vidí vodu a že jest mokrá. (O. p.)

O obsazování stolice papežské.

Napsal *Fr. Hrbáček.*

Stolice papežská měla povždy a má podnes nejen na poli náboženském, nýbrž i politickém význam tak veliký, že by bylo s podivem, kdyby nebylo si všímáno, kdykoliv se uprázdnila. Skutečně shledáváme, že smrt panujícího papeže nejen ve středověku, nýbrž zvláště v novější době, kdy národové evropští častěji se stýkají a větší účast berou na světových událostech, ať se sběhly kdekoliv, způsobuje jakési vzrušení, a že jak věřící lid, tak i vlády křesťanských států dychtivě čekají, kdo as bude nástupcem zemřelého. Tento všeobecný zájem na volbě hlavy církve katolické dokazují též bezčetné zprávy a záznamy, které popisují volbu toho kterého papeže. Ale nejen způsob, jakým se ta která volba dala, nýbrž i otázkou, na jakém právním základě volba ta vůbec spočívá, mnoho učenců se zabývalo.

Otázka po právním základě volby papežův uvedena byla v živější proud r. 1872. knížetem Bismarckem, jenž započev známý „Culturkampf“

chtěl na sbor kardinálů v čas již nátlak činiti, aby volil po smrti staříčkého Pia IX., o jehož brzké smrti novináři se rozepsali, papeže církevně-politickým záměrům Bismarckovým povolného. Za tím účelem vyzval prý, dle zpráv novinářských, vládu sjednocené Italie jakožto nástupkyni králů neapolských, pak Francie a Rakouska, aby užily svého práva, kardinála sobě nevhodného z volby vyloučiti, slibuje, že i Německo domáhati se bude téhož práva, které druhdy císařům římsko-německým příslušovalo. Dle týchž zpráv novinářských neuposlechla Bismarckova vyzvání ani vláda francouzská ani rakouská. Též spisy, pojednávajícími o volbě papežů, snažil prý se Bismarck půdu pro svou politiku připravit. Tak vyšel téhož roku 1872. v Mnichově anonymní, jen pro kruhy diplomatické určený spis: *Über die Rechte der Regierungen beim Conclave*, který se připisoval italskému vyslanci při dvoře bavorském, hraběti Greppimu;¹⁾ současně vyšel v Berlíně spis: „*Wort über die Papstwahl*,“ jenž prý je společnou prací prof. Dr. Hübnera, rady v pruském ministerstvu kultu a prof. Dra. Hinschiusa.²⁾ Rychleji a hladčeji, než se očekávalo, vykonána byla volba po smrti Pia IX. r. 1878. Novinářskou válkou rozbouřené mysle se utišily a nastala doba tiché a věcné práce vědecké, kterou sv. Otec Lev XIII. velmi usnadnil, učiniv přístupny poklady archivu vatikanského všem učencům bez rozdílu. I vyšla v novější době celá řada pojednání v časopisech a samostatných spisů, jednajících buď o volbě jednoho papeže, neb o volbě v jisté době, anebo soustavně o volbě papežů vůbec.

Otázka, jakým způsobem třeba dosazovati nástupce sv. Petra, nebyla by pronešena, kdyby božský zakladatel církve sám byl něco o tom ustanovil. Ale ani Písmo sv. ani ústní podání nemá žádných zpráv, že by Ježíš Kristus byl tak učinil. Též o apoštolech není známo, že by jistý způsob dosazování svých nástupců byli přikázali anebo jen doporučili, neboť z nesporných zpráv Písma sv., které vypravují o obsazení nějakého úřadu za dob apoštolských, souditi lze, že apoštolé nejednali dle jistého pevného řádu, nýbrž že se řídili okolnostmi časovými a místními poměry. Tak postavili, když se obsazovalo místo po Jidášovi, dva, „i dali jim losy a padl los na Matěje“;³⁾ volbu sedmi jáhnů přenechali lidu věří-

¹⁾ Archiv für kathol. Kirchenrecht sv. 28. str. LXIX. (Důkladné odpovědi a odbytí dostalo se spisu tomuto v *Civiltà cattolica*: *Diritti dei governi sopra il conclave*. Ser. VIII. vol. VII. str. 168. násl. a 291. násl.)

²⁾ Tamtéž str. LXX.

³⁾ Skut. apošt. 1, 23. násl. Způsob tento, užívaný ve Starém Zákoně, v církvi svaté se neujal. Viz Sušilův výklad Skutkův apošt. str. 16.

címu;¹⁾ svatý Pavel proti tomu ustanovil za svého nástupce na Kretě Tita²⁾ a v Efesu Timothea.³⁾ Poněvadž první křesťané, jak známo, zachovávali co nejpečlivěji zvyky a obyčeje sv. apoštoly zavedené, nebude nikomu divno, že úřady biskupské v prvních dobách křesťanských obsazovány byly buď svobodnou volbou, buď ustanovením nástupce předchůdcem.

Poslední způsob hodil se zvláště v krajinách, ve kterých církev sv. teprve založena byla. Neboť kdo byl s to vybrati z věřících nejzpůsobivějšího, který by símě víry sv. dále pěstoval, ne-li ten, jenž símě toto byl rozsel a kolem sebe zástup učenníků byl shromáždil! Církevní dějiny dost příkladův uvádějí, že věrověstcové v krajinách nově na víru obrácených nástupce sobě ustanovovali. Tak na př. ustanovil sv. Bonifác, apoštol Německa, sobě nástupce (Lulla), arcit s povolením papeže Zachariáše;⁴⁾ též sv. Method jmenoval dle legendy bulharské svým nástupcem Gorazda.⁵⁾ Když však víra křesťanská zapustila již pevné kořeny, nehodil se způsob tento, poněvadž měl v zápětí všelijaké nepřístojnosti, zvláště brali-li biskupové, ustanovující nástupce, ohled na své příbuzné. Proto zakázal sněm antiochijský, roku 431. konaný, biskupům nástupce své jmenovati, prohlásiv každé takové ustanovení za neplatné, a ustanoviv, aby úřady biskupské výhradně jen volbou se obsazovaly.⁶⁾ Kanon tento byl však závazný jen pro východ, na západě ještě déle než celé století směl předchůdce svého nástupce platně ustanoviti. Teprv r. 465. na synodě 19. listopadu v basilice Panny Marie odbývané papež Hilarius zakázal biskupům designaci neb ustanovování nástupce, a to pro zlořády, které se dály zvláště ve Španělsku.⁷⁾

¹⁾ Skut. apošt. 6, 3.

²⁾ Ep. k Tit. 1, 5.

³⁾ I. ep. k Tim. 1, 3.

⁴⁾ Jaffé, *Regesta pontificum romanorum*. Ed. 2. sv. I. str. 263. č. 2264.

⁵⁾ *Prameny dějin českých sv. I.* str. 85.

⁶⁾ *Nec liceat episcopo alium pro se successorem constituere, etiam si sit in fine vitae. Si quid autem fiat eiusmodi, irrita sit constitutio. Servetur autem ritus ecclesiasticus, qui continet, non aliter debere fieri, quam cum synodo et iudicio episcoporum, qui post defuncti dormitionem potestatem habent dignum provehendi. Concil. Antioch. a. 341. c. 23. (Mansi, *Sacrorum concil. nova et amplissima collectio*, sv. II. str. 1318.)*

⁷⁾ *Praeterea fratres, nova et inaudita (sicut ad nos missis de Hispaniis epistolis, sub certa relatione pervenit) in quibusdam locis perversitatum semina subinde nascuntur. Denique nonnulli episcopatum, qui non nisi meritis praecedentibus datur, non divinum munus, sed haereditarium putant esse compendium: et credunt, sicut res caducas atque mortales, ita sacerdotium, velut legali aut testamentario iure, posse dimitti. Nam plerique sacerdotes in mortis confinio constituti, in locum suum feruntur alios designatis nominibus*

Obsazování stolice papežské nelišilo se, pokud o tom dějepisné zprávy vypravují, v ničem od stolic biskupských.¹⁾ I zde užíváno buď designace nebo volby, jen že svobodná volba záhy zobecněla, kdežto designace zůstala jen výjimkou. Chceme-li nabýti správného názoru o obsazování stolice papežské, třeba nám v dějinách církevních stopovati, zdali a za jakých okolností designace prakticky se užíváno, jak o ní se smýšlelo a posud smýšlí, a pak jak se utvářela během časů svobodná volba.

I.

Žádného církevního zákona nestává, který by papežům, jak se to stalo u biskupů sněmem antiochijským r. 341. na východě a synodou římskou roku 465. na západě, zakazoval nástupce sobě platně ustanoviti, je tedy posud volná, t. j. každý katolický křesťan smí o ní smýšleti, jak za nejlépe uzná. Nelze tedy se diviti, že nejrůznější, ba sobě zcela odporující náhledy o ní proneseny byly. Mnozí učenci vynaložili a vynakládají veškerý svůj důvtip, aby dokázali, že papež svého nástupce platně ustanoviti nemůže, kdežto jiní opět dokazovali a dokazují, že papež právo toto má.

Nejstarší designaci, o které zmínka se činí v pramenech historických, totiž ustanovení sv. Klimenta sv. Petrem, ovšem na jisto postaviti nelze,²⁾ též z výrazů, kterých užívá Eusebius ve svých dějinách církevních o dosednutí toho kterého papeže a těch, jimiž nastoupení biskupův oznamuje, nemožno uhodnouti, zdali míněna je designace naprostá, ustanovení nástupce předchůdcem, anebo jen doporučení jistého kandidata k volbě,³⁾

---

subrogare: ut scilicet non legitima expectetur electio, sed defuncti gratificatio pro populi habentur assensu. Quod quam grave sit, aestinate. Atque ideo, si placet etiam hanc licentiam generaliter de ecclesiis auferamus, ne (quod turpe dictu est) homini quisquam putet deberi, quod Dei est. Concil. rom. a. 465. c. 5. (Mansi sv. VII. str. 961.)

¹⁾ Berthelet, La elezione del papa. Roma 1891. str. 3.; Lucius Lector, Le Conclave. Paris 1894. str. 10.

²⁾ Tertullian, De praescript. haeret. c. 32. Zajisté Holder upřílišuje, tvrdí-li (Die Designation str. 14.): „Die Tradition, die von vielen älteren Kanonisten vertheidigt wurde, dass Clemens von Petrus zum Nachfolger ernannt worden, ist heute auch von katholischen Gelehrten, als auf apokryphen Quellen beruhend, aufgegeben“; neboť sám uvádí Hefelehlo, že jest jiného náhledu. Naproti tomu píše Lucius Lector (Le Conclave str. 7.): „Selon certaines données éparses dans l'ancienne littérature chrétienne, les trois premiers successeurs de Pierre — Linus, Cletus, Clemens — auraient été d'abord, en quelque sorte, les auxiliaires ou les coadjuteurs du chef des apôtres, dans la direction de l'Église naissante de Rome. La tradition chrétienne admet qu'ils avaient été désignés d'avance par leur maître pour presider successivement, dans un ordre prévu par lui, aux développements rapides de la communauté chrétienne au sein de la ville des Césars. Viz též Stimmen aus Maria-Laach sv. VIII. str. 140.“

³⁾ Holder tamtéž str. 16.

ale na jisto postavena je designace Bonifáce II. sv. Felixem IV. r. 530.¹⁾ Designace tato ve známest vešla teprve r. 1883., když Guerrino Aurelli, vicekustos ambrosianské knihovny v Milaně, uveřejnil některé listiny z rukopisů kapitolní knihovny v Novaře. Listiny tyto zkoumány byly povolanými historiky, Francouzem Duchesnem a Němcem Mommsenem, a shledány pravými. Dekretem, na smrtelném loži vlastnoručně podepsaným, oznámil sv. Felix IV. biskupům, kněžím a jáhnům anebo celému duchovenstvu, senatu a lidu římskému, že ustanovuje arcijáhna Bonifáce svým nástupcem. Za příčinu svého jednání uvádí obvyklé při volbě nepokoje a peněžní tíseň stolice papežské a praví, že vroucími modlitbami Boha o osvícení prosil. Na znamení designace odevzdal Bonifácovi u přítomnosti kněží, jáhnů, senatorův a synů patricijských pallium s podmínkou, že je vrátí, kdyby se papež pozdravil. Kdo by ustanovení toho neuposlechl a ze ctižádostivosti nepokoje strojil anebo s nimi souhlasil, jest z církve vyobcován. Papež chce, aby ustanovení toto všichni znali, a proto je též oznámil svým pánům a synům panovníkům. Proti této designaci ohradil se senát římský, vyhrožuje tresty každému, kdo by za živa papeže o jeho nástupci jednal.²⁾ Když pak sv. Felix IV. zemřel, uznán byl za nástupce Bonifác II. jen od menšiny kněžstva, kdežto většina volila Dioskura. Ale schisma netrvalo dlouho, poněvadž Dioskur již v prvním měsíci po volbě zemřel a jeho strana pak Bonifácovi se podrobila. Ačkoliv Bonifác II. poznati mohl, že prosté ustanovení nástupce papežem nenalézá souhlasu u kněžstva římského, přece sám o ně se pokusil. Svolav synodu předložil shromážděnému kněžstvu listinu, kterou jáhna Vigilia nástupcem svým jmenoval. Všichni přítomní přinuceni jsou listinu onu podepsati a před confessí sv. Petra přísahou stvrditi. Leč brzy papež se přesvědčil, že takovým způsobem míru církvi nezabezpečí, a pročež svolav druhou synodu listinu do ohně hodil, veřejně vyznav, že jednal proti kanonům.³⁾

Nezdarem Bonifáce II. nebyla otázka, může-li papež nástupce svého platně ustanoviti, rozřešena, nelze tedy diviti se, že mnozí učenci nejen ve středověku, nýbrž i v novější době jí se zabývají, ačkoliv praktického dosahu neměla, poněvadž žádný z pozdějších papežův o naprostou designaci se nepokusil.⁴⁾

¹⁾ Mommsen, Neues Archiv sv. XI. str. 367.; Jaffé, Regesta sv. II. str. 737.; Holder tamtéž str. 29.

²⁾ Mommsen tamtéž str. 368.

³⁾ Jaffé, Regesta sv. I. str. 112.; Holder, Die Designation str. 38. násl.

⁴⁾ Nejnověji a nejdůkladněji pojednal o otázce této Dr. Jos. Hollweck v „Archiv für kath. Kirchenrecht“ sv. 74. str. 329. a násl., k jehož vývodům v podrobnostech odkazujeme.

Již Gratian, otec kanonického práva († okolo r. 1150.), otázkou touto se obírá, a právo nástupce ustanoviti papežům a biskupům přisuzuje, ale dokládá, že právo toto bylo později zrušeno, poněvadž se ho zneužívalo.¹⁾ Glossatoři však vykládali slova Gratianova v ten smysl, jakoby jen zdánlivě právo toto připouštěl, v pravdě však je zavrhoval. Tento náhled pak, jak praví Fellinus Sandeus († 1503), po celý středověk za pravý uznáván byl.²⁾ Ze středověkých kanonistů pojednávají podrobněji o otázce této jen Augustin z Ankony, nazývaný Triumphus († 1328), a Jan Torquemada († 1468). Oba popírají papeži právo nástupce ustanoviti z důvodův opportunistických. Augustin z Ankony píše ve spise: *Summa de potestate ecclesiastica*³⁾: „Vždy po Petrovi dosazen byl papež volbou, a to ze tří důvodův: aby se uvarovalo omylného soudu lidí; aby se nedal zlý příklad pozdějším; pro potřebné svědectví lidu.“ Rozváděje pak tyto věty šířeji, praví asi: Více lidí více vidí, snadněji se tedy uvarují volby osoby nehodné; volba je vhodnější, poněvadž se jí předejde domněnka, že úřady duchovní jsou dědičné jako statky světské; třeba pro volence svědectví lidu, kterého jen při volbě dosáhnouti lze. Z týchž důvodů zavrhuje též Torquemada ustanovení nástupce předchůdcem.

V 16. století nastal ve smýšlení o designaci obrat. První jeho stopy nalézáme u Filipa Decia († 1536). Též Decius sice praví, že náhled: papež nemá práva nástupce ustanovit, všeobecně za pravý se uznává, vyjma Petra del Monte († jako arcibiskup v Brescii r. 1457.), jenž jest náhledu opačného, poněvadž prý zde běží pouze o ustanovení církevní, kterým papež vázán není, ale rozebrav důvody, které se uváděly pro a proti, vyslovuje svůj náhled v ten smysl, že papež svého nástupce ustanoviti smí alespoň potestate absoluta, t. j. z plné moci své. Odvolává se na prameny dovozuje dále, že tu jde jen o pozitivní právo církevní, kterým papež vázán není. Též prý slova Gratianova k tomu poukazují, že příčina zákona přestává, když papež takového nástupce sobě ustanoví, jako sv. Petr ve sv. Klimentu. Papež má moc pravou a drží ji právem vlastním: může-li tedy na základě této moci dáti zákon volební, který též po jeho smrti platnost má, může sobě i nástupce ustanoviti, neboť v obou případech je příčina tatáž. Tomu též nasvědčuje praxe v nejstarších dobách církve. Proto má náhled, že papež smí nástupce sobě ustanoviti, alespoň za pravděpodobný.⁴⁾

¹⁾ *Corpus iuris canonici* C. VIII. qu. 1. c. 7.

²⁾ Hollweck l. c. str. 337.

³⁾ Hollweck l. c. str. 339.

⁴⁾ Philippi Decii in *Decretalium* volumen perspicua commentaria, ad cap. Licet de vitanda n. 7 et 8, list 86. Benátky 1576.

Myšlenky Deciem pronešené ujal se Frant. Victoria († 1546, jeho spis však vyšel tiskem teprv r. 1557.). Opíraje se o tehda jediné známé a všeobecně za pravé uznávané ustanovení sv. Klimenta sv. Petrem, dovozuje, že co mohl sv. Petr konati, může každý jeho nástupce, poněvadž Ježíš Kristus nic o dosazování na úřady církevní neustanovil.

Věhlas Viktoriův valně napomáhal, že náhled připisující papeži právo nástupce svého ustanoviti nalezl mnoho stoupců mezi učenci 16. a 17. století. Z těchto zvláštní zmínky zasluhuje Frant. Suarez († 1617), poněvadž jeho sprostředkující náhled byl vhodnější a způsobilejší, by všeobecného uznání došel. Suarez totiž, bera též zřetel k námitce protivníků, že by prostá designace měla pro církev následky zlé, přisuzuje právo toto papežům jen ve zvláštních, výmínečných případech.¹⁾

Asi v polovici 17. století nabyl však vrchu náhled protivný. Hollweck²⁾ vysvětluje tento jinak záhadný zjev tím, že Řehoř XV. uspořádal volbu papežův, arcib. na základě starých zákonů konstitucí „Aeterni patris filius“ ze dne 15. listopadu 1621. Proto zobecněl při dvoře papežském náhled, že papeže třeba voliti, a to tím více, když kanonista Prosper Fagnani († 1678), jenž konstituci onu vypracoval, všemožně se snažil dokázati nemožnost designace. Náhledy při dvoře papežském o věcech jinak sporných vládnoucí požívají, jak známo, velké vážnosti též u učenců mimo Řím a Itálii žijících. Proto snad od polovice XVII. století jen málo učencův otázkou touto se zabývalo, a ti nic podstatného k jejímu rozřešení nepřidali, tak že ve spisech Fagnaniho rozbor otázky této vrcholil. Fagnani též nejpřehledněji sestavil všechny důvody, které se pro a proti uváděly.³⁾

Důvody pro jsou:

1. Kristus ustanovil sv. Petra svým nástupcem, když k němu po svém z mrtvých vstání pravil: Pasiž beránky mé; tedy mohou i papežové jako náměstci Kristovi tak činiti.

2. Sv. Petr ustanovil svým nástupcem sv. Klimenta, jak tento sám vypravuje; sv. Petr by zajisté nebyl tak učinil, kdyby takové ustanovení bylo se přičilo nařízení Ježíše Krista.

3. Příkladu sv. Petra následovali papežové Bonifác II., Řehoř VII., Viktor III. a Urban II.

4. Papež Symmach zvláště nařídil, aby papež před smrtí, dorozuměv se s duchovenstvem, o svém nástupci rozhodnul (decernere).

¹⁾ Fr. Suarez, *Opus de triplici virtute theologica, fide, spe et charitate*. Disp. X. sect. 4. n. 16. str. 185. Mohuč 1622.

²⁾ Archiv für kath. Kirchenrecht, sv. 74. str. 359.

³⁾ *Prosperi Fagnani Commentaria in secundam partem primi libri Decretalium*, ad cap. *Accepimus* n. 16.—53. str. 562. násl. Řím 1661.

5. Papež Zachariáš dovolil sv. Bonifácovi, arcibiskupu Mohučskému, aby sobě nástupce ustanovil; tedy mohl tak i za sebe učiniti, poněvadž nikdo nemůže nějakou moc na jiného přenést, které sám nemá.

6. Papež Hadrian udělil Karlu Velikému moc papeže ustanoviti, tutéž moc udělil Leo VIII. císaři Otovi Velikému. Mohli li papežové právo ustanovovati své nástupce vykonávati osobami světskými, mohli zajisté vykonávati je sami.

7. Papežové mohou vydávati zákon o volbě nástupce; proč by tedy nesměli zvláštním zákonem též ustanoviti svého nástupce?

8. Zákaz designace je zákonem církevního práva. Dle všeobecného přesvědčení není papež vázán takovým zákonem, ať už vyšel ze zákonodárné moci papeže neb koncilů.

9. Ustanovením nástupce předejdou se mnohé nepřístojnosti, a církev ušetřena bude mnohých zmatků.

Důvody proti — k těmto zná se Fagnani — jsou:

1. Ustanovením nástupce mění se zřízení církevní, a to papeži dovoleno není. Od prvopočátku církve žádný papež nestal se papežem leč volbou.

2. Papež, ustanovuje svého nástupce, vkládá naň úřad pro dobu, ve které sám papežem již nebude, proto neplatně; neb jako papež, zbaven byv moci své, žádný výkon platně konati nemůže, tak nemůže, maje plnou moc, nějaký výkon konati pro dobu, ve které papežem již nebude.

3. Výkon, kterým papež nástupce svého ustanovuje, předpokládá, že není papeže, ale papež žije, tedy nemůže papež svého nástupce ustanoviti.

4. Církev a papež mají se k sobě jako muž a žena; umírající muž nemůže své ženě jiného za muže ustanoviti.

5. Designace protiví se nejen církevnímu, nýbrž i božskému a přirozenému právu, od kterého nelze osvoboditi; neb dle svědectví papeže Anakleta volbu veleknězů Bůh sobě ponechal.¹⁾

6. Proti uvedenému důvodu nelze namítat, že by pak ani kardinálové neměli práva papeže voliti, poněvadž tito jsou pouze nástroji Ducha sv.

7. Svatyně nesmí dědictvím přecházeti v majetek jiného.

8. Slova Ježíše Krista k sv. Petrovi: Pasiž beránky mé, nezahrnují v sobě práva nástupce ustanovovati.

9. Připustí-li se designace, pak jsou nepotismu při obsazování stolice papežské dvěře dokořán otevřeny.

10. Designací stalo by se právo kardinálů, papeže voliti, illusorním.

---

¹⁾ V listě Anakletově stojí „eiectionem“, nikoliv „electionem“; ostatně jest list ten podvržen. Viz Stimmen aus M.-L. sv. VII. str. 149.

Jest se obávati, že by kardinalové takové zkrácení svého práva sotva trpělivě nesli, zvláště když je právo designace pochybné.

V nejnovější době probrali otázku o designaci tři učenci némečtí, a to Granderath ve „Stimmen aus Maria-Laach,“ sv. VII., str. 139. a násl. ze stanoviska dogmatického, Holder ve spisu: Die Designation der Nachfolger durch die Päpste, 1892, který doplnil pojednáním v „Archiv für katholisches Kirchenrecht,“ sv. 72., str. 409. a násl. ze stanoviska historického, a Hollweck též v „Archiv für katholisches Kirchenrecht,“ sv. 74., str. 329. a násl. se stanoviska kanonického práva. Pojednání Hollweckovo je po našem soudu nejpozoruhodnější.

Opíraje se o výrok Ježíše Krista: „Cožbyskoli svázal na zemi, bude svázáno i na nebi,“ praví Hollweck ¹⁾: „To jest souverainní vůlí Ježíše Krista daná zásada právní, která nezměnně platí pro všechny časy, to jest právní základ papežské pravomoci. Papež nemá tolik moci, kolik mu dobrá neb zlá vůle lidí přenechá, aneb kolik dle svědectví dějin v různých dobách s větším neb menším úspěchem vykonával, neb vykonávat mohl, nýbrž kolik mu Ježíš Kristus dal. Ježíš Kristus však sv. Petrovi a v něm všem nástupcům dal plnou moc konati všechno, co k blahu církve a duší potřebné a užitečné jest. Všechno, co k tomuto účelu směřuje, může papež konati, aniž by byl něčím vázán, leč opět jen účelem církve, mimo to, za čistě světským účelem, nemůže papež jako papež pranic, poněvadž neobdržel k tomu žádné moci.“ Vycházeje od této zásady, třeba otázce přisvědčiti, jestliže :

1. designace sama sebou, t. j. dle přirozeného práva, nemožna není;
2. Ježíš Kristus neustanovil jiný způsob, kterým by stolicí papežskou obsazovati bylo, aneb alespoň designaci nezavrhl;
3. designace alespoň církvi potřebna neb užitečna by byla.

Ad 1. Designace neodporuje právu přirozenému. ²⁾ Shledáváme se v dějinách a v životě lidském s obdobnými úkazy: Mnohá knížata měla právo nástupce jmenovati (v Rusku od Petra Velikého až po Pavla I.); každý majetník ustanovuje osobu, na kterou po jeho smrti majetek přechází; designací neuděluje se ius in re, nýbrž pouze ius ad rem, právě jak se poslední vůlí nepřenáší majetek na osobu ustanovenou před, nýbrž teprv po smrti testatorově; nikdo by nemohl pranic namítati, kdyby právem církevním dovoleno bylo, aby biskup nástupce svého jmenoval, tím méně může tedy co namítati, jestliže Ježíš Kristus papeži právo toto udělil.

¹⁾ Archiv l. c. str. 393. a násl.

²⁾ Viz též Stimmen aus Maria-Laach VII. str. 151.

Ad 2. Ježíš Kristus nic neustanovil o obsazování stolice papežské,¹⁾ též nijakým způsobem designace nezakázal; tedy je designace v plné moci, kterou Ježíš Kristus udělil sv. Petrovi a v něm všem jeho nástupcům slovy: „Cožbyskoli svázal na zemi, bude svázáno i na nebi,“ obsažena.

Ad 3. Designace v jistých případech může býti církvi nejen užitečna, nýbrž i velmi potřebna.²⁾ Protivníci s důstatek odůvodnili, že designace za obyčejný způsob obsazování stolice papežské připustiti nelze, ale z toho nenásleduje, že by vůbec škodlivá byla. Dejme tomu, že by vypukla všeobecná revoluce neb evropská válka, tak že by se dalo předvídati, že po smrti papeže nebude lze kardinalům k nové volbě se sejítí, tu by zajisté designace byla na místě.

V dřívějších dobách mnoho se mluvilo o tom, smí-li papež úřadu se zříci. Sv. Celestin V. spor navždy rozhodl, složiv úřad téhož roku 1294., kterého za papeže zvolen byl. Podobně rozhodnut je spor o designaci dějepisnými prameny v nejnovější době objevenými, ze kterých na jevo jde, že r. 530. sv. Felix IV. Bonifáce II. svým nástupcem jmenoval.³⁾ Bonifác II. nedal se dodatečně volit a přece vždy za pravého papeže uznáván byl; tedy církev právo papeže, nástupce svého ustanoviti, uznala.
(P. d.)

Krvina u Arabův a Hebreů.

Dr. Fr. Kyzlink.

„Život za život, oko za oko, zub za zub, ruka za ruku, noha za nohu, spálenina za spáleninu, rána za ránu, modřina za modřinu.“ (Ex. 21, 23 nn.; Lev. 24, 19; Deut. 19, 21.) Tvrdý to zákon bezohledné spravedlnosti, který křesťanům zní nelidsky, ale na východě byl nezbytným a je nezbytným až podnes. Kdo proleje krev bližního, uvaluje na sebe krvní mstu (tár) a musí odpykati svůj zločin utrpením, jaké způsobil bližnímu, anebo aspoň pokutou, kterou utrpení to bylo oceněno.

Krvní msta, čili krvina vztahuje se podle práva arabského nejen na ubojce (kâtel), nýbrž i na všechny muže, kteří jsou s ním až do pátého stupně pokrevním příbuzenstvím spojeni. Všecko toto krvině podléhající příbuzenstvo nazývá se chamse, t. j. pětka. Dalších příbuzných pronásledovati

¹⁾ Tamtéž str. 149.

²⁾ Tamtéž str. 147.

³⁾ Viz shora.

nelze podle zásady: ba'ad el-chams mâ lak lams, t. j. po pěti (stupních příbuzenství) nesmíš na nikoho sahati.

Zabije-li někoho žena, nebývá stihána ona, nýbrž její mužské příbuzenstvo. Rovněž nemůže býti stihán její manžel, leč je-li s ní pokrevně spřízněn, ani její synové, kteří podle arabského názoru náležejí straně otcově, nikoliv matčině. Zabije-li syn otce, otec syna, bratr bratra, pokud jest ještě v domě otcovském, zůstává krev zabitého nepomštěna. Když jsem se ptal, jak je to možno, aby tak veliký zločin nebyl potrestán, pravili mi: „Rodina ztratila již jednoho člena, má ztratiti ještě druhého?“

Právo mstít se má rovněž pokrevní příbuzenstvo až do pátého stupně. Manžel nemůže mstít se za manželku, ani švagr za švakra, leda je-li mezi nimi zároveň příbuzenství krevní.

Mstitel (târed, t. j. stihající, neb šâheb ed-dam, t. j. majitel krve) stihá ubojce pohledávaje (mudauer) na něm prolitou krev. Zabije-li ho, nebo někoho z chamse, je věc odbyta. Tím se liší krvina u Arabův od krviny u jiných národů, kde se msta vleče do nekonečna.

Poněvadž v některých případech jinak si vedou při krevní mstě usedlí fellahové (sedláci), jinak beduini, popíší nejprve, jak se v této příčině mají věci u fellahův a pak, jak u beduinův, a konečně, jak se mstilo ubojstvo u Hebreů, jak to z Písma sv. poznati lze.

Krvina u fellahů.

Spáchal-li někdo ubojstvo úmyslně, buď úkladně, nebo ve rvačce, či v boji, hledají mstitelé krev jeho, nebo aspoň někoho z jeho příbuzných, a dopadnou-li některého z nich, smrti neujde. Proto je první myšlenka ubojcova, aby co nejrychleji uprchl do některé sousední osady k rodině, která je dosti mocna, aby uhájila jeho života. S ním prehnou všichni mužové, na něž se pomsta vztahuje. Mstitelé zatím zle řádí na jejich opuštěném majetku sekajíce ovocné stromy, loupíce domy a hubíce i jímající dobytek. Dojde-li však později ku smíru, pak se to, co si uloupili, od náhrady odečte.

Kdo utéci nemůže, dá se rychle v ochranu (žire) některého šejcha v osadě a mstitelům zaplatí kolem 400 piastrů (asi 40 zl.). Pak mu již mstitelé škoditi nemohou, a kdyby mu přece něco vzali, počítá se mu to při smíru čtyrnásobně.

Poněvadž uprchlí mužové nejsou ani okamžik jisti životem, jest přední jejich snahou, aby si na mstitelech vyprosili příměří (a'atue). Za prostředníky si zvolí buď ty, k nimž se utekli, nebo jinou mocnou rodinu.

I vypraví se asi deset starších mužů k přátelům zabitého, přijmou podanou kávu a přednesou svou prosbu, že by rádi řádu pro své svěřence.

Doufám, že se laskavým čtenářům zavděčím, jestliže místo suchého popisování uvedu zkrátka řeči, jaké při těchto a následujících vyjednáváních mezi sebou mají, tak jak mi je fellahové, od nichž tyto zprávy mám, uváděli.

Vyslanci tedy žádají za příměří. Mstitelé se však škaredě čertí: „Nedáme příměří nikdy! Zabijeme ho, jak on zabil našeho muže.“

„I vždyť na tom nic není,“ chlácholí je žadatelé, „tak je to již na světě, že jeden zabije druhého. Jsou dva bratři a bijí se. Bůh dopustil jeho smrt, a lepší je živý než mrtvý. Co se stalo, stalo se, bylo to tak souzeno od Pána Boha. Dejte nám příměří, abychom tu věc urovnali mezi vámi a vaším protivníkem. Tak to bude dobré, byla to beztoho jen nešťastná náhoda bez zlého úmyslu.“

Zatím se přinese něco k jídlu a domácí pobízejí hosty, aby pojedli. To ovšem podle arabského obyčeje nelze, dokud se nevyhovělo prosbě hostově.

„Nebudeme jísti,“ praví hosté, „nepřišlit jsme, abychom jedli chléb a vaření, nýbrž abyste nám dali příměří.“

Domáci se vzpírají, že ne a ne, ale po dlouhém domlouvání si dají konečně říci, a kdyby ne, mají celou rodinu, která příměří žádá, proti sobě.

„Buďte nám vítáni,“ praví, „vám k vůli dáme příměří. Na kolik dní je chcete?“

„Na jedenašedesát dní.“

„Nedáme, jen na deset.“

„Nedáte-li na jedenašedesát dní, nemůžeme s vámi pojísti.“

Pak smlouvají, až se shodnou na polovici, totiž na jedenatřiceti dnech. Když se domluvili, hosté pojedí a s díky odejdou.

Při tomto vyjednávání musejí býti všichni mužští příbuzní zabitého přítomni, aby se později nemohli vymlouvat, že o ničem nevědí a že tedy mohou pomstu vykonati.

Veliká obtíž je s těmi příbuznými, kteří bydlí v jiné osadě. Pozvou-li je k úmluvě, obyčejně nepříjdou, a pošlou-li k nim posly na domluvu, vracejí se přechasto s nepořízenou. Pak nezbyvá, než učiniti příměří s těmi, kteří jsou v osadě, a před ostatními se míti bedlivě na pozoru.

Příměří se dává vždy jen pro jistá místa. Všecka místa, kde by se mohli mstitelé s ubojcem setkati, jsou z příměří vyňata. Tak nesmí ubojce nikdy vkročiti do čtvrti (hâre), kde mstitelé bydlí, ani choditi veřejnými cestami, nýbrž jen pobočními chodníky, kudy zřídka kdo chodí.

V noci příměří platnosti nemá, a to proto, že i jiní, kteří by s ubojcem rádi vyrovnali nějaký starý dluh, používají této příležitosti, aby se tajně pomstili. Msta by se přirozeným způsobem připsala na vrub mstitelům, kteří by pak pozbyli práva na mstu i na náhradu.

Aby se příměří neporušilo, ustanoví se ručitel (kafil el-*ʿaṭue*). Bývá to šejch některé mocné rodiny, která není ve přiúčastněna. Jestliže mstitelé nicméně ubojce zabijí, žádají jeho příbuzní kafila, aby zrádný tento skutek pomstil: „Za tvého ručení byl zabit náš muž, neučiníš-li nám po právu, začerníš Bůh tvou tvář, prapor tvůj budiž černý!“

A nečiní-li kafil nic, postaví se na střechu domu zabitého hůl s černým cárem na znamení, že prapor toho a toho kafila je černý, že je to darebný člověk, jehož slovo nic neplatí.

Obyčejně si však kafil takové hanby učiniti nenechá. Má-li dosti moci — a proto si vyhledávají kafily mocné — přinutí mstitele, aby zaplatili cenu zabitého. Ovšem si ji někdy nechá sám, ale přece potrestal věrolomnost mstitelův a tím „zbělil svou tvář.“

Nemá-li sám dosti moci, aby vinníky donutil k náhradě, dá se v ochranu šejcha mocnějšího. Ten věrolomné mstitele vybídne, aby se vypořádali, nechtějí-li, hubí tak dlouho jejich majetek, až se poddají.

Z toho je patrné, že ručení ukládá mnohé obtížné povinnosti, přece však je každý ochotně přijímá, poněvadž je znamením vážnosti a důvěry, jaké u žadatelů požívá.

Po čas příměří se vyjednává o smír tím, že vinníci se uvolují zaplatiti cenu prolité krve. Někdy se to podaří již v prvním příměří, ne-li, musí se dva nebo tři dni dříve, než první příměří uplyne, žádati za druhé, a je-li třeba i za další. Má-li se totiž učiniti smír, musejí s ním souhlasiti všichni mstitelé; kdyby jen jediný byl proti němu, vinníci s ostatními mstiteli míru neuzavrou. Musiliť by zaplatiti cenu krve a nicméně by před pomstou jisti nebyli. Při podobných obtížích nezbývá vinníkům, než žádati stále za nová příměří, třeba se to táhlo kolik roků.

Když všichni mstitelé ku smíru svolili, vypraví k nim vinníci poselstvo, aby smír domluvilo. V domě zabitého se shromáždí všichni mstitelé a mnoho mužů jiných, jednak aby smír domluvami svými urychlili, jednak, a to je hlavní, aby se po učiněném smíru hodně a zadarmo najedli.

Sotva přednesou příchozí svou prosbu, počnou se mstitelé zaklínati a zapřísahati, že ku smíru nesvolí a že se na ubojci krvavě pomstí. Vyžadujeť toho jejich čest, aby se dlouho zdráhali, jinak by se zdálo, že jim málo záleží na zmařeném životě příbuzného.

Po dlouhých domluvách poslův i všech přítomných konečně svolí, aby se stala domluva: „Nu, málo platno, ukončme to šejchům a přítomným k vůli. Ale znáte obyčej, jak to chodí u lidí na světě.“

Na to žádají prostředníci, aby směli přivéstí ubojce i jeho příbuzné, ovšem s podmínkou, že se jim nic nestane: „Dovolte, abychom přivedli ubojce a jeho příbuzné, ale hleďte, ať není nějaké skryté hry proti nim. Jsou zde ručitelé pro nás i pro vás, stane-li se nějaký shon (ḥarake) nebo škoda (ḍarar) na úkor ubojcův.“

„Bůh a Mohammed, jeho apoštol (je svědkem), že se jim nic nestane! Ať přijdou, jsou nám vítáni.“

Pak přijde ubojce s příbuznými maje s sebou 5—6 ovcí či koz na zabiti (ḍabiha), pytel rýže, máslo a dříví a vedle toho 5—10 hedbávných kaftanů (ḥidem) pro přednější ze mstitelů. Tyto dary mimo kaftany nechají venku a ve světnici se posadí majíce ubojce uprostřed.

„To je muž ubojce,“ praví mluvčí prostředníků k zástupci mstitelů, „hle, je v rukou tvých. Prohřešil se proti tvému právu a nyní prosí za odpuštění. Učiň mu tu laskavost a odpusť mu, neboť lituje svého skutku. Ohol mu hlavu a propusť ho a vezmi od něho své právo.“

Dříve prý, když se učinil smír, mstitel ubojci vskutku hlavu oholil na znamení, že vlastně by měl přijíti o hlavu, nyní však toho nečiní.

Domluvu počínají prostředníci těmito slovy: „Maḥmûde (jméno, jež dávám ubojci), ty a příbuzní tvoji přijímáte právo, které proneseme nad vámi?“

„Přijímáme, a co řeknete, staniž se nám.“

„A vy,“ praví ku mstitelům, „platí náš soud i pro vás?“

„Platí.“

Pak se písemně potvrdí, že obě strany chtějí rozsudek (ḥaḳḳ) prostředníků přijati. Ustanovení ceny krve děje se tímto zvláštním způsobem. Smírce vezme ráhno (râje), přiváže na ně dlouhý kus bílého plátna a učíní jím na ráhno 30 uzlů; každý uzel značí 1000 piastrů (asi 100 zl.). Pak praví k ubojcům: „Třicet uzlů, třicet tisíc piastrů, dáte je rodině zabitého?“

„Dáme.“

„A vy,“ táže se druhé strany, „přijímáte?“

„Přijímáme.“

„Muž ubojce a jeho příbuzní chtějí zaplatiti třicet tisíc piastrův. Ale to není náš obyčej, obyčej ten je znám. Musíme jíti podle svého běžného obyčeje.“

Při tom rozváže první uzel a s ním odpadne 1000 piastrů prorokovi, tomu neb onomu šejchovi, nebo jiné vážené osobě k vůli. U křestanů to bývá na prvním místě patriarcha, kněz (chûri) a pak jiné vzácnější osoby.

Tak rozvazuje uzel po uzlu, až na râji zbude pět, šest uzlů podle obvyklé v té krajině ceny krve.

Když sestoupí tak nízko, mstitelé zle se naň sápadí: „Co je to? Chceš, abychom ztratili své právo i svého muže? Tolik a tolik musejí platiti!“

Po dlouhých domluvách si dají říci a podanou cenu přijmou.

„Hotovo, hotovo!“ křičí radostně přítomní, „zabíjejte, zabíjejte dábíhy.“

Někteří ze strany ubojcovy pak se jmou připravovati hostinu sami, neboť domácí nejsou hostiteli, nýbrž hosty. Druzí zase nabízejí přednějším ze mstitelů přinesené šaty žádající je, aby je oblekli. Ti se sice zaříkají, že jich jakživi neoblekou, ale je to jen na oko. Pak se navzájem objímají a líbají, jedni prosí za odpuštění, že to byla jen nešťastná náhoda, druzí odpovídají stereotypním arabským mâ 'alêš, že to nic nedělá. Aby kde kdo věděl, že je mîr (sulḥ) učiněn, postaví se râje se zbylými uzly přede dvěře.

Zatím co se chystá hostina, vyjednávají mstitelé s ubojcem, kdy má cenu krve zaplatiti. Obyčejná lhůta se dává na 21 dní. Ubojce prosí, že tak brzy peněz nesežene, ale nic naplat, nemá-li tolik peněz, musí prodati, co má a zaplatiti polovici; druhou platí jeho příbuzní. Mstitel, který je nejblížejším příbuzným zabitého, dostane z ceny krve jen polovici, ostatní se rozdělí mezi zbývající mstitele. Kdyby si nechal vše, pak by zase jeho příbuzní jemu nepomáhali, kdyby on nebo jeho synové měli kdysi platiti za prolitou krev.

Ubojce může svou polovici zaplatiti také tím, že svou dceru dá synu, či bratru, nebo jinému příbuznému zabitého za ženu. Deera takto provdaná nazývá se *furra*.¹⁾ Ženy takové však si muž neváží, vytykáje jí stále, že jí nekoupil, a proto platí ubojce dcerou jen tehdy, když si jinak pomoci nemůže.

Cena krve (dîje, *ḥakḳ ed-dam*) není přesně stanovena. Obyčejně se platívá kolem 6000 piastrů mezi obyvateli téže osady. Přespolní ubojce platí sice na penězích tolikéž, ale rozličné jiné výlohy dělají ještě na 3000 piastrů. Mezi předjordáním a zajordáním jest umluvená cena 2000 piastrů.

Zabije-li kdo ženu, bývá smír mnohem obtížnější a pokuta o dobrou polovici větší. Jestí to věc nectná a hanebná zabiti ženu, která k bitce stvořena není. Byla-li však zabita ve rvačce, platí se za ni obyčejná cena, poněvadž se žena do rvačky mužů plésti nemá.

¹⁾ í čti jako jemné hrdelní r.

Za zabitou ženu nemůže její muž od mstitelů nic požadovati, za to však jsou povinni mu opatřiti ženu jinou. Zabije-li muž svou ženu, musí ji zaplatiti jejím příbuzným.

Když se věc mezi mstiteli a ubojcem vyrovnala, pro jistotu se vše sepíše a ustanoví se pro každou stranu ručitel krve (kafíl ed-dam). Za stranu ubojcovu ručí ručitel platu (kafíl ed-daf'a), že správně zaplatí, za stranu mstitelů ručí ručitel zábrany (kafíl el mana'), že se již mstítí nebudou.

Pak všichni mužové hodují a jsou dobré mysli a ženy vykřikují radostné zařárity. Po hostině ubojce s příbuznými odejde domů a rāja si upevní na střeše, aby všichni viděli, že je krve prost. —

Strhne-li se mezi dvěma rodinami rvačka, což není nikterak řídkou událostí, a přijde-li v ní někdo o život, má se věc tak, jakoby byl úmyslně zabit. Jsou-li mrtví na obou stranách, pak se při stejném počtu zabitých věc urovná tím, že si obě strany dají dary, odprosí se navzájem a učiní smír společnou hostinou. Má-li jedna strana méně zabitých, musí druhé straně tolik mužů zaplatiti, o kolik jich více ve rvačce padlo.

Ed-dam má bid'fa, má bisaues, krev se neztrácí, červi jí neztráví (jako šat). Třeba se zdá, že mstitelé se již nadobro usmířili, že již na krvavou křivdu dávno zapomněli, přece stále se ozývá v jejich srdci žádost pomsty, a naskytne-li se jim příležitost, mstí zmařený život svého příbuzného smrtí ubojcovou. Veřejně to ovšem učiniti nemohou, poněvadž by po učiněném smíru na sebe uvalili krvinu, ale zastihnou-li ubojce někde o samotě, pak je najisto ztracen.

Vítanou příležitostí k pomstě jim bývá, prolil-li ubojce nebo jeho příbuzní krev znova. Podaří-li se jim ho tajně zabiti, padne podezření na nové mstitele, a tím činem mohou bez trestu učiniti zadosť své pomstychtivosti. I musí se míti ubojce v tomto případě dvojnásob na pozoru nejen pod širým nebem, nýbrž i ve vlastním domě, aby ho nepřátelská koule nezastihla. Proto dělají Arabové okna malá, a to hodně vysoko a spávají v koutě, do něhož dveřmi střeliti nelze.

Zabije-li kdo druhého nešťastnou náhodou, pohledává se přímo náhrada, která jest asi o polovici menší než při ubojstvu úmyslném. Bylo-li zabití úmyslné či nahodilé, usuzují odtud, bylo-li mezi ubojcem a zabitým nepřátelství, čili nic. Dokáže-li se, že mezi nimi nepřátelství nebylo, zvláště pak vypoví-li těžce raněný před smrtí, že se věc stala náhodou, učiní se smír v krátkém čase. Avšak i v tomto případě nerádi zapomínají příbuzní na křivdu třeba jen bezděčnou a stačí často nepatrná příčina, aby se na ubojci krvavě vymstili.

Tolik o ubojstvu spáchaném člověkem samým. —

Může však někdo na sebe uvaliti krvinu i tím způsobem, že někdo jeho věci přijde o život tím, že ho dobytče usmrtí, nebo že spadne se střechy, nebo do cisterny.

Pozorují-li, že někdo má „ztřeštěné“ (mažnûn) zvíře, koně, vola a p., které jest lidem nebezpečno, zavolají si ho starší a upozorní ho, že jeho dobytče někoho napadlo, ať je tedy zabije nebo dobře uváže. Neučiní-li toho a dobytče zase někomu uškodí, zavolají si ho po druhé a opakují mu daný rozkaz s hrozbou, že musí úplně nahraditi všecku škodu, jakou zvíře někomu způsobí.

Vypustí-li ještě potom zdivočilé dobytče, a to někoho usmrtí, považuje se majetník jeho za ubojce. Musí přehnouti, žádati 'aťue a vyplatiti se úplnou náhradou; zvíře musí dáti mstitelům.

Zabije-li dobytče člověka dříve, než byl jeho majetník napomenut, nebo po napomenutí prvním, musí se dobytče dáti mstitelům a k tomu se zaplatí asi 1000 piastrů.

Za cisternu někde v poli majetník odpovědným není; jinak je-li u jeho domu. Po prvním neštěstí nebývá trestán, starší ho však napomenou, aby měl cisternu zakrytu. Po druhé musí platiti jako za ubojstvo.

Spadne-li někdo s cizí střechy, třeba tam neměl co dělati, přijdou znalci a zkoumají, je-li střecha ohražena zdí a je-li zeď tato dostatečná. Je-li aspoň na metr vysoká, majetník za nehodu nemůže, je-li však příliš nízká, nebo jí vůbec není, musí se vykoupiti úplnou náhradou. Spadne-li však najatý dělník, na př. zedník se střechy, nemá majetník žádného odpovídání.

(P. d.)

O starých společenstvech u našeho lidu.

Píše *Dr. Fr. Bulla.*

IV. O ochraně jednotlivců.

Promluvivše o ochraně cechů vůbec, popatřme nyní, kterak se dařilo ve starých společenstvech jednotlivým členům. I tu uvidíme dobrou snahu starých řádů, které pečují o to, aby se nedostalo všech výhod jen některým mocným pánům, aby se jich dostalo poměrně všem.

Abý nikdo nestahoval na sebe příliš díla na úkor jiných, stanoveno, že nikdo nemá provozovati řemesel dvou. Shledáno-li u někoho zboží, které mu nepatřilo dělati, pobralo se mu jednoduše, ať je měl již doma, ať někde jinde. S pobraným zbožím se naložilo dle uznání konšelů.

V této příčině mívali konšelé dosti strastí. Pomněme jen boje, který vedli ševci novinníci s vetešníky. Onino směli dělati a prodávati obuvi nové, tito zase staré. Okolnost ta zavdala příčinu k různým potýčkám. Jestliže uviděli jedni u druhých něco nového nebo starého, hned chtěli bráti. Stejně bývalo mezi pekaři a mlynáři, mezi řezníky a huntýři, zkrátka mezi příbuznými řemesly. Tu nezbývalo nic jiného, leč aby se pojem jednotlivých řemesel přísně vymezil.

Dobrym toto zařízení zváti dlužno, ovšem odehlížíme-li od různých maličností, které bez toho časem vymizely. Dobře by bylo, kdyby i v novém řádě tento bod přísně se vymezil, neboť jaká škoda pro samostatné živnostnictvo, když mu mohou právě největší závody uniknouti.¹⁾

Aby se všem řemeslníkům dostalo potřebné suroviny, starají se pilně starší, aby se celému cechu zakoupil společně „forkaf.“ Material stal se tím způsobem majetkem celého cechu a z tohoto společného majetku mohl si vzíti každý mistr, kolik ku svému dílu potřeboval.

Tak na př. pražští nožíři usnesli se r. 1427., aby ocel garbovanou vespolek kupovali. Sedláři měli artikul, že: „kdyby která koupě připadla, ježto se hodí řemeslu sedlářskému, nemá žádný mistr kradmo koupiti, než kterýž ji kolivěk koupí, má se právě a spravedlivě rozdělit se všemi mistry toho řemesla.“ A provazníci dodávají k tomu ve svých artikulech, že se tak děje: „aby se chudí i bohatí tím lépe živiti mohli.“

A nekupoval-li cech surovinu společně, pak pomáhal chudším bratřím tím, že jim půjčoval ze společného majetku peníze; nebylo tedy strachu, že se chudší mistr stane obětí nesvědomitých úroků, které ho po delším anebo kratším čase umoří.²⁾

Jest to nová, pěkná myšlenka. Sám cech stává se tím způsobem kreditním ústavem, aby svých chránil proti různým nepovolaným dobrodincům. Na ochranu mistrů zvláště slabších nacházíme ještě mnoho jiných rozkazů:

„Určováno, kolik smí míti který mistr tovaryšů nebo učenníků.“

„Pracovati se má na zakázku a ne do zásoby,“ také výhoda pro chudé mistry. R. 1494. umírá v Litomyšli švec Lukáš a zanechává po sobě osm koží, půl druhé kopy teletin, ale hotových bot žádných. Teprve od polovice 16. století se mluví o větším množství hotového díla. Na trh se ovšem zachystávali.

„U mnohých živností se poroučelo, kolik smějí zboží dělati.“ Pekařům na př. předepisována šířka pece, řezníkům se ustanovuje, kolik

¹⁾ Tomek, D. P. II, 384; VIII, 364 n. Winter, o. c. II, 268 a j.

²⁾ Tomek, D. P. VIII, 371. Winter o. c. II, 117, 426 a j.

směji zabijeti, pivovarníkům kolik vařiti, kolik sypati na slad, aby se na všechny dostalo. Ba někdy na prospěch slabších se nařizuje, aby se ve výrobě a prodeji buď střídali, anebo se rozdělili týdně na dvě. V Žamberce poroučí na př. řád řezníkův, aby: „všichni cechovní na dvě se rozdělili a tak na každý týden aby jich jedna polovice bila; než toliko k hodům každým a k posvícení a při jarmarku, tu aby všichni spolu bili.“

Bylo-li živnostníků téhož zaměstnání více, káže se jim, aby prodávali na společném místě, v kotcích. Každý měl míti stolicí jednu, v čas trhu domácí dvě, aby měli přednost před cizími. Kotce mohli si jednotliví zakoupiti buď dědičně, pokud však nebyly zakoupeny, tedy se o ně losovalo, nebo se v nich zasedalo po střídě, aby se nedrali mocní na nejlepší místa. Jen nejmladší mistři sedali naposled. Mohli tedy kupci všechny najíti, bohaté i chudé, jen když bylo dobré zboží.

Živnostem a zvláště jich slabým členům škodlivé hausírnictví, prodej po domech a po ulicích se zapovídá pod ztrátou zboží. Roku 1518. viní na př. jedna plátenice „starší,“ že jí neprávem pobrali všechno zboží; a starším dáno právo: „poněvadž plátenice stála, kde neměla.“ Veliký nepořádek strhl se v této příčině až po r. 1604.

Přišel-li kupec ke krámu, zakázáno pod pokutou (v Praze u pekařů dvou liber vosku) jej k sobě odluzovati jakýmkoliv způsobem ať řečí, ať znamením nebo potrhováním. Svého díla mohl každý chváliti jak chtěl, ale cizího haniti nesměl. Zvláště zle bylo s hubatými prodáváčkami.

Odluzovati sobě tovaryše neb učenníky buďto dary nebo zvýšenou mzdou se zapovídá. Stejně stíhá se tovaryš, který nedodržev lhůty z díla povstal. V místě jej nesměl žádný mistr přijmouti do práce a odešel-li jinam, psali i tam za ním, že se nesprávně zachoval.¹⁾

Obec starala se o své i jiným ještě způsobem. V čas nouze půjčovala řemeslníkům peníze, dovolovala chudším, aby se jich více spojilo na jedno dílo, zůstal-li jim kdo dlužen a neplatil, stíhala dlužníka dopisujíc neunavně do všech konců světa. Jestli dlužníka polapili, pak se mu zle vedlo. Obyčejně si poseděl tak dlouho, až buď zaplatil anebo tam umřel. Že dlužníkovi při tom dobře nebylo, snadno si pomyslíme. Zvláštní však překážka se jim namanula ve „svobodných listech.“ Někteří vyžádali si od krále zákaz, že je nesmí nikdo pro dluhy stíhati; ale dali jim konšelé. R. 1389. prohlásili Staroměstští, tedy hlava všech svobodných měst, všechny takové osoby za „nevěrné a bezectné a za zbavené práv dobrých lidí.“ Tuhý trest, takový nešťastník mohl se na dále přichytnouti nanejvýš jen

¹⁾ Tomek, D. P. VIII, 370 n. 380; Winter, o. c. I, 540, 575 nn. II, 271 n., 299 n. a j.

židovských „fortelů.“¹⁾ — Hůře bylo s lichvou. Žid směl lichvariti, vždýt mu to bylo povoleno samým králem. Bylo ovšem předeepsáno, jak vysoké úroky smí bráti a nač smí půjčivati, ale což to bylo platno, žid bral přece lichvu až hroznou.²⁾

Pozorujeme-li bedlivě tyto a jiné řády, vidíme, že zde vystupují cechy jako osoby morální. Celý cech jedná a všechno řídí, jednotlivec podřizuje se společnému cíli a zcela rozumně. Ono dobro, jehož cech dosahuje jako celek, nesype se pouze na několik mocných jednotlivců, ale na celé společenstvo, a tímž společenstvem se zase moudře rozvádí na všechny strany, aby se ho dostalo každému i nejslabšímu.

Zdaž nám tu nenapadají mimoděk slova: „Milovati budeš bližního svého, jako sebe samého,“ a „co nechceš, aby ti jiní činili, nečín ty jim“? Ano, staré artikule nejsou ničím jiným, leč bližším určením obšírného pojmu křesťanské lásky.

U liberalních zásad vidíme pravý opak. Každý jedinec v lidské společnosti jest samostatným atomem, na nikom nezávislým. Tento atom může svobodně rozvinovati všechny své síly a proniknouti tak daleko, jak daleko se mu to podaří. Člověk by myslil: Jak velice se musí jedinci rozvinouti a jaký sklad dosud neznámého blaha se musí jednotlivcům a všem otevřít, a zatím? Rozvoj jedinců se slibuje, ale ve skutečnosti se rozvoj jedinců hubí, neboť že by se při takém množství dříve zámožných, ale nyní ožebračených řemeslníků mohlo mluvit o znamenitém rozvoji, o tom pochybujeme. Jak málo jen „vyvolených“ se až odporně rozvinulo a hoví si v přepychu a kolik jich úpí v otrocké bídě! Toho dříve nebylo. Duch křesťanský neshrnoval sice u jednotlivců kupy zlata, ale zjednal lidstvu blahobyť, tu větší, onde zase menší. Který z obou způsobů odpovídá lépe lidské důstojnosti, na to ať si odpoví každý sám.

V. O ochraně konsumentů.

Nikdo nesměl tedy provozovati řemesla, leč ten, kdo patřil do cechu. S tímto právem na práci spojena jest, jak se samo sebou rozumí, také povinnost, aby se dodávalo ostatnímu obyvatelstvu zboží dobré. Vizme nyní, kterak cechy této své povinnosti dostály.

Poněvadž nebyli ani u cechů všichni jednotlivci anděly a tu a tam

¹⁾ Tomek, D. P. II, 334.

²⁾ Nejlépe na ně vyzrál král Jiří. Když se byla královská města lichvou až příliš zadlužila, vydal r. 1459. Starému a Novému městu privilegium, ve kterém odvolává se na to, že se dluhy staly bez královského povolení, prohlásil všechny dlužní listy a zápisy za neplatné. (Tom. D. P. VIII, 346; Winter o. c. I, 179—181.)

leckdo se vyskytnul, jenž by byl rád všelicos i méně dobrého nechal proklouznouti, proto i v této příčině stanovena pravidla, dle nichž se bylo všem řídit. Nad jich zachováváním bděli částečně starší cechů, částečně úřady vyšší, konšelé, neb úřady královské.

Pravidlem bylo: Dílo budiž dobré a co potravin se týče, ty buďtež zdravý, nefalšovaný. Aby tohoto přísně se dbalo, proto ohlédají cechmířtři s konšely vždy v neurčitou dobu díla všech mistrů. Chodí po dílnách i po trzích a přihlížejí k tomu, zdali mistr svědomitě dle rozkazu jedná a zle bylo s tím, u koho našli dílo nehodné. Tak na př. řád pražský ukládá r. 1444. pekařům, „aby pekli chléb bílý i rezný.“ U koho našel bude chléb „podbělný nebo zábělý“ (ze smíchané mouky), ten zaplatí nejprve 5 grošů, po druhé 10, po třetí 15 a po čtvrté se mu složí živnost. Ale ani dobrý chléb nesměl se zkazit, u koho našel takový chléb neslušný, byl mu sebrán, skrácen a rozdán chudým. Stalo-li se třikráte, složen z řemesla. Mlynáři měli zase pilné oko na neupřímné mletí. Pouštěl-li kdo prach přes pytlík na mouku a pak tuto prodával, trestán peněžitě i šatlavou. Řezníci sbírají maso nezdravé a nečisté, ale ku podivu neničí ho, posílají ho do špitála.¹⁾

Podobné předpisy mají krejčí, soukenníci a j. Rychnovští soukenníci mají na př. ve svých artikulech z r. 1378.: „Ať tkají sukno čisté, jinak trest 20 gr. Najde-li se nevěra na vlně nebo sukně, budiž obojí spáleno a mistr trestán dle uznání. Najde-li se postav na nitěch řídký, 5 gr. Kdo učiní na postavě šlak lepší vlny, než všechen postav, 4 gr.“ Též v Praze se zakazuje, aby nikdo neukazoval na sukně lepšího kraje; jest prý to podvod a trestá se dle vůle mistrů.²⁾

Druhým pravidlem bylo: Každému kupci ať se dostane spravedlivé míry a váhy. Míry a váhy určovalo město a ode všech se žádalo, aby se jejich míry a váhy s městskými srovnávaly, po případě aby byly od města znamenány.

V Litoměřicích propadl šenkýř, který nežíval míry od města znamenáné, pokutou 15 gr.; nedolíval-li, platil 5 gr.

Aby se nešídilo při trzích, dohlíželi cechmířtři a konšelé na každého zvlášť a neštíteli se při tom nikterak práce ani mrzutosti.

¹⁾ Zakazuje se prodávati maso z dobytka „chromého, dejchavičného, pak co vlk naštrhl, závratného, stelného a vozhrivého a co by neslušného bylo.“ Dobytek uhřivý byl dovolen, ale za lacinější peníze a někde ho musil prodávati řezník v židovském kloboučku, aby ho každý poznal. Dělati rozdíl mezi osobami, t. j. tak, aby se bohatému dostalo zboží dobrého a chudému špatného, zakázáno u řezníků pod trestem dvou kop. (Tomek, D. P. VIII, 372 nn. Winter, o. c. 257 n. 276, 292 a j.)

²⁾ Č. Č. M. r. 1860. str. 23. n.

Pekařům chleby vážili; neměli dobré váhy, sebrali mu všechno a poslali do špitalu. Soukenníkům dívali se dobře na lokty. Byli kratší, ztratil všechno vsudy. Největší potíž mívali asi s řezníky. Ti dlouho prodávali od oka a když se jim to zakázalo, šidili váhou. V Prachaticích vystavovali takové podvodníky na praněř a falešné závaží zakopali pod lešení, na němž řezník stál „k hanbě světské.“

Všelijaké kartely, kteréž byly na škodu obecenstva, zakázány. Tak smlouvali se v Lounech: „že na sebe masa nepovezou, dokudž by všeho, i nehodného, neprodali,“ a v Mělnice: „že na kusy drobů neprodají a masa na sedm ani na osm peněz sekati nebudou.“ Z toho nářek v chudém lidu.¹⁾

Třetím pravidlem bylo: zboží budiž laciné, aby každý slušně se mohl obživiti. Na prvním místě se tu jedná o takové věci, kterých jest třeba k dennímu životu, o chléb a maso.

Cena chleba závisí od ceny obilí, a ta se mění každým rokem, dle toho, kolik se ho právě urodilo. Pozorujme na př. cenu obilí v Hoře Kutné. R. 1342. dražota. Strych žita za kopu, pšenice za 70, ječmene za 50, hrachu za 30 grošů. Roku 1362. korec žita za 6 peněz, pšenice 2 gr. české. R. 1542. žito 6, ječmen a oves 5, pšenice 11 gr. bílých. R. 1563. žito 14, pšenice 20, hrách 22, oves 8 gr. bílých. Roku 1591. dražota. Žito a pšenice stojí kopu 15 gr. č., hrách kopu 30 gr. č., oves 40 gr. č. Po roce 1600. draho.²⁾

Cena obilí se tedy mění, ale jednu velikou výhodu měli staří přece, že neměli totiž na cenu obilí vliv různé nepovolané osoby, které by ji všelijakými spekulacemi tlačily buď do výšky, anebo do nížka.

Obilí obdrželi mlynáři a pekaři z první ruky, a aby sami si ne-nadsazovali, o to starali se konšelé. Vydali jim na jich výrobky sazbu. V Praze sázely se sazby mlynářům čtvrtletně. Starší mlynáři s úřadem šestipanským „pošacovali a posadili“ ceny všeho mlynářského zboží. Podobně bylo u pekařů, jen že těm sázelo se každý měsíc. Nejprve činili tak konšelé dle dobrého uvážení, ale když později nebylo s pekaři žádné rozumné řeči, činili to od r. 1576. důkladně, po předchozí průbě. Sešla se kommisse, do které patřili starší pekaři, některý konšel a starší z obce. Vzali jisté množství obilí, dali je zemlít a ihned z mouky pekli chleba. Sčítali všecken výdaj a dle toho ustanovili, po čem se má ten měsíc prodávati. Na př.: „Kdyby strych žita stál 9 anebo 10 gr. bíl., má vážiti pecen za malý groš 5 liber 7 lotův atd.“

¹⁾ Tomek, D. P. VIII, 409; Winter, o. c. II, 265, 288 n., 347 a j.

²⁾ Rezek-Dačický, P., I. na různých místech.

Řezníkům sázelo se maso každý týden. Cechmistři oznámili maso-sadčím, vybraným z rady nebo z obce, po čem byl dobytek koupen a dle toho se sázelo. Ale řezníci dělávali při tom vždycky melu a všelijak si pomáhali, až císař Rudolf naporučil, aby dávali zvláštní městští úředníci pozor na řeznické kousky.

Sazby bývaly obojím náramně nemily. Dopouštěli se všelijakých vzdorů proti nim, na př. pekaři nechtěli péci a vymlouvali se, že nemají z čeho. Na to jim odpověděli resolutně Mělničtí r. 1563.: „Ať pečou, u koho se najde nedostatek, zaplatí 2 kopy.“ Jindy podnikali zjevnou stávkou, ale nezalekli se jich konšelé. Zavřeli obojí do šatlavy a nechali je tam, až změkli, anebo pustili na ně „prejz,“ a pekařům a řezníkům dostačila hned sazba. V Praze smetali mimo to pekaře r. 1601. s lopaty do řeky a skoupali.¹⁾

O láci životních potřeb bývali konšelé vůbec starostliví. Vydávali sazby na ryby, kterých se dříve mnoho u nás pojídalo, na husy, kachny, slepice, ba i na zvěřinu.

Ostatním řemeslníkům bylo však těžko dáti sazbu pro nestálou a nejistou cenu surovin. Nepřímo měli na některé zboží vliv. Tak řezníkům se poroučelo, zač smějí prodávati kůže a lůj. Toť mělo vliv na zboží koželuhů, ševců, mydlářů, svícníkův a j. Ovšem, že se tomu řezníci rádi vyhýbali, ale se špatnou se potázali. Koho polapili, že vyváží lůj anebo kůže z města, aniž jich domácím ke koupi nabídl, tomu ve branách všechno sebrali.

Aby bylo zboží dobré a laciné, ponecháno cechmistrům a zdá se, že tito dosti slušně svůj úkol plnili. Kupovali předně suroviny přímo bez překupníků, že se při koupi nepřeplatili, tomu asi každý uvěří, a konečně, kolik se má platit od práce, na to měli taxy, jichž všichni musili se držeti pod pokutou. Teprve později r. 1578. vydal Rudolf císař sazbu na zboží: ševcům, krejčům, mydlářům a bečvářům, a to proto, poněvadž „pokřik na ně vzešel byl největší,“ a obecenstvo se jí statně drželo. Tak natloukl urozený pán z Michálovic se svými druhy pražskému ševci Noskovi tolik, že mu až hlavu prorazil. Chtěl po něm švec za střevice více, než bylo sazeno, a urozenému pánu se za to nic nestalo.²⁾ Že měly pro konsumenty svůj význam také trhy, rozumí se samo sebou.

¹⁾ Winter, o. c. II, 261 nn. 275 nn.

²⁾ Winter, o. c. II, 287, 428 nn.

Dopisy z Prahy.

III.

Máme o vojnu více. Mezi nakladateli a knihkupci. Potichu se již vede po několik let; letos pojednou se protivy přiostrily a postupuje se proti sobě prudčeji, s menšími ohledy.

Věc, o niž jde, zdá se na pohled malichernou. Ale není, má pronikavé, dalekosáhlé důsledky.

Naši nakladatelé starali se totiž doposud také o to, aby své knihy odbyli nejen u knihkupců, nýbrž aby si našli též jiné, přímé odběratelstvo. Je známa ta historie české knihy od počátku našeho století: Napřed byl si nakladatelem sám spisovatel. Bylo mu totiž hraditi tiskařovi nebo vydavateli náklad za tisk a papír (neb aspoň připlatiti mu naň), a za to dostal honorářem určitý počet knih, které si mohl rozprodati mezi známými. Spisovatelé byli rádi, jen když někdo českou knihu tiskl. Nemuseli-li připláceti, to již se pokládalo za vrchol štěstí. Tyto smutné poměry vedly k založení Matice České.

Takto stali se spisovatelé spolu šířiteli knih; podporu nacházeli ve svých přátelích. Ale našlo se dosti obětovných mužů, kteří z lásky vlastenecké si vzali za úkol, klesti dráhu české knize mezi lidem. Zvláště vděčná zmínka tu přísluší, jak obecně se uznává, stavu kněžského. Farní budova šířila světlo duchovní i světské knihou — byla lidu majákem osvěty. A lid s důvěrou přijímal knihu z rukou kněžských; ona klenula most mezi farou a obcí, mezi srdcem jedněch i druhých. Přímou apoštolem české knihy možno nazvati zámeckého kaplana u známého mecenáše Ant. Veitha a později u velkostatkáře Šafaříka v Těžovicích, P. Jos. Schmidingra, jenž vozmo i pěšky, za pohody i nepohody putoval po vlasti, budě ducha českého, získáváje kupce i čtenáře knihám, jež nosil s sebou pod pažďí, v šosích, ba také v deštníku, a neodcházeje z obce, pokud nevyplnil úspěšně své poslání. Byl jakýsi rys herojský v slabém tom a churavém těle knězově, jenž zvláště Maticí Českou a Dědictví Svatojanskému získal neobyčejný počet členův a dokonav pozemskou pouť svou (1852), všecko jmění (1000 zl.) odkázal Matici České. Žijí-li ještě tací nadšenci?

Brzy ujali se šíření knih jakožto vítaného prostředku k buzení národního vědomí také jiní činitelé, zejména učitelstvo a studentstvo.

Když pak v letech šedesátých a sedmdesátých národnilství počalo se osvědčovati a hráti zárem nejušlechtilejším, když totiž v slavném závodění zakládána nová ohniska české vzdělanosti — školy — nákladem obcí a obětmi jednotlivců: tu stará láska k české knize posestrila se s novou

láskou k české škole a ve školách se nalezlo bohaté, netknuté ještě ložisko odběratelstva. Žák si kupoval knihy mu doporučené buď ze svých úspor nebo si potřebný groš vyprošoval na rodičích. V rodině srostla s představou studenta představa knih; rozumělo se samo sebou, že student musí si kupovati knihy také jiné než školní, vzdělání školní doplňovati sebevzděláváním soukromým. Šlechtné povzněty, buzené v srdcích mládeže rodinou a školou, zesilovány, hojněny a třibeny knihou. Žák zvykal společnosti knih, a málo bylo studentův, aby jich pokojík nebyla zdobila knihovnička. Opakoval se příklad známý ze studentských let Čelakovského, jenž měl v kufře svém více knih než prádla.

Doporučovali učitel svěřenci svému zajisté jen knihy dobré; společným odběrem bylo umožněno i chudšímu žákovi knihu si opatřiti za levnější peníz; po případě ji dostával z nádavku zdarma.

Knihy přinesené ze školy četly se i od ostatních členů rodiny vlastní nebo té, u níž kdo bydlel. Tím způsobem dobré símě, zaseté v knize, klíčilo dál, a spisovatel nepsal nadarmo nebo jen pro kritiky. Mezi žákem a učitelem vyvíjel se přátelštější poměr; most klenula opět kniha.

Proti tomuto společnému odběru knih nebo časopisův ozvaly se první výstřely se strany českých knihkupců. Hned v letech sedmdesátých. Professor, jenž buď sám prostředkoval odběr knih aneb aspoň nad ním bděl, udán tu onde řediteli, jinému pohroženo udáním u hejtmanství. Učitelé počali odmítati od sebe šíření knih nebo dozor nad kolportáží, s níž bývaly spojeny i rozličné nepříjemnosti — a brzy všeliká kolportáž zakázána úředně vůbec: jak učitelům, tak žákům. A příčina tohoto jednání venkovských knihkupců — neboť od těch se počalo stíhání „kolportáže?“ Domnělé rušení živnosti, hmotné prý ubližování obchodu, menší prý výdělek. Knihkupci mysli, že zamezíme společný odběr knih a časopisů na ústavě, přivábí studentstvo k sobě, soustředí odběr všeliký u sebe, a že si tím pozdvihnou obchod, rozmnoží zisk.

Ale ku podivu: toto očekávání bylo všude sklamáno. Nějaký čas odběratelstvo jaksi taksi se drželo pohromadě, potom se trhlo, úžilo, až zbyli jednotlivci. Výsledek se dostavil netušený: odbyt knih dobrých ochabl, studentstvo odvykalo knize, a nemusejíc střídati groš na dobré čtení, utrácelo jej namnoze anebo vydávalo na čtení méně cenné, bezcenné, ba i špatné a otravné. Neboť toto vždy si najde cestičku ke známosti. U jiných sebevzdělávání stávalo se příliš individualním nebo neurovnaným.

Jak vysvětliti tento zjev?

Zcela přirozeně: především zmizela mravní pohnutka, jež měla studenta k odbírání knih neb časopisů. Nechtěl se dáti zahanbiti, že nemá smyslu

pro sebevzdělání, že učitelova slova nedbá. Někdy snad chtěl si jen udělati dobré oko, zalichotiti se tím, že také se postavil do řady dobrých, výše se snažících druhů. V kolportáži skrýval se snad i slabý nátlak, ale byl to popud k činu prospěšnému, šlechtnému, etnému. Té moci ovšem knihkupec nemá, co učitel. Ale knihkupec nerad dává knihy za levnější cenu, raději ponechává zisk sobě než jiným; kniha i časopis tedy zdražily se — a tu se tají jiná příčina, proč se ztenčil počet odběratelů. Někde však knihkupec má zdoluhavé spojení s Prahou, kdežto při společném odběru docházely časopis i kniha hned po vydání na místo. Zmizel tedy půvab časovosti, jako zmizel půvab přímého odběru, levnější ceny a společného závodění, zmizel i osten tkvící v osobní korespondenci studentově s nakladatelem. A nebyl-li konečně knihkupec dosti vlídný a družný, rozmnožil i nedostatek sympathie ostatní nepříznivé činitele.

Hledáme v tomto oficielním zamezení „kolportáže“ dobrých spisů jednu z podstatných příčin, proč nynější studentstvo vychází ze škol tak cizí k literatuře, k autoritě i všeliké expansi duševní, proč sklesla úroveň jeho vědomostí, zjemnělost jeho srdce, jeho idealnost. Škola sama o sobě nestačí dosíci všeho toho, co má zdobiti nástávajícího akademika, nepomáhá-li jí dobrá četba. Ovšem učitelstvo snaží se nahraditi ztrátu plynoucí z nekupování knih všemožným způsobem. Ale optejte se kteréhokoliv z nich, kolik žáků pohnulo holé doporučení dobré knihy k tomu, aby si ji koupili. Užaseme nad nízkou číslicí. A chyběti budou mezi odběrateli právě nejzámožnější. Nemůže-li se vzíti věc energičtěji do ruky, nesmí-li se přiměti žactvo ke koupi knihy, pouhým upozorněním málo se docílí. Je to smutná věc, ale pravdivá.

Knihkupci venkovští tedy tím, že učitelstvu vyrazili z ruky kormidlo literární konsumce žactva, nezískali nic nebo pramalounko, ale zkazili mnoho — na dlouhé časy. Pochybné vavříny jejich však nedaly spáti knihkupačům pražským. Ti zvěděli, že si nakladatelé přece kudysi našli přístup do škol přes jejich hlavy; to je rozčílilo tou měrou, že nakladatelům ani nic neoznámili, a přímo se obrátili na místodržitelstvo s prosbou, aby jich chránilo proti těmto. Následky toho kroku se brzy dostavily: zákaz kolportáže knih oživen a uveden na novo v paměť. Ale jelikož knihkupci na literaturu hledí se stanoviska čistě obchodního a o rozprodej každé knihy stejně se nezasazují, nýbrž dávají přednost té, ze které jim kyne větší provise (a ta dnes dostupuje již i 40—45%), nakladatelé nechťi vydávati laciných knih, nechťi vydávati naučných knih, aniž vůbec spisů, při kterých není již zpředu zajištěn odbyt, nýbrž počínají se chytati děl, kterými si získávají odběratelstvo, ať už to či ono, i když poskytnou knihkupačům

menší provisi. A toho budou kdysi litovati všichni, tím hřeší nejvíc. Také prý se chystají teď zase nakladatelé ke krokům obranným. Nelze než s litostí patřiti na ten ziskový zápas, při němž tak malé slovo ponecháno národnímu citu a prospěchu.

Nesnadněť jest zajisté postavení knihkupců, mají právo a pravdu, hájí-li svých zájmův; ale nebylo opravdu možno, voliti jiné zbraně, než byly zvoleny? Prospěli tím sobě opravdu? Nenadváží li zisku škoda? Neměli se raději domáhati toho, aby zrušeno bylo nařízení, kterým se povoluje knihkupectví jenom v sídle okresního hejtmanství, a aby povolení to rozšířeno bylo aspoň na města, v nichž sídlí okresní soud?

Zmíněná už opatrnost nakladatelův u přijímání rukopisů má pak ovšem také své následky: jednak nám navracuje bývalé časy, ani zejména nováčci básničtí připlácejí si na tisk svých knih, začez nakladatel jim propůjčuje svou firmu, jednak přiměla některé spisovatele k svépomoci. Jeden z nejstarších takových svépomocníků, Josef Holeček, libuje si dle všeho svou samostatností a nezávislost. Páni knihkupci ignorovali důsledně jeho spisy, ale vítězem zůstal autor. Neboť vede náklad na své spisy pořád dále. Teprve při největším a literárně nejvýznamnějším díle svém, při vydání krásného překladu Kalevaly, nepotkal se s očekávaným porozuměním u obecnstva. Ale kniha, jejíž znalost náleží k obecnému vzdělání, která má býti v každé větší knihovně, jejíž začátek přivítán r. 1878. v Osvětě s všestrannou chválou, má budoucnost přece jen zajištěnu. Čeho nesplnil jeden rok, nahradí druhý.

Letos překvapil veřejnost vlastním nákladem sebraných spisů svých jeden z nejzajímavějších literárních typů našich, tvůrce romanetta a pěstitel socialních látek v povídce, mnoho čtený a málo recensovaný *Jakub Arbes*. Co týden zjevuje se dvouarchový sešit (po 18 kr.) na stolku odběratelově, ale marně byste hledali zprávu o tom v novinách nebo sešit za výkladním sklem knihkupcovým, ačkoliv Arbes se proti knihkupcům neuzavřel tak naprosto jako Holeček a na obálce ohlašuje, že „Sebrané spisy jakož i spis Hrabě František Thun“ (jejž současně vydává svým nákladem a jenž je rozložen na 3 svazky asi dvouzlatkové, obsahující na 60 sešitů) možno objednat ve všech knihkupectvích — vyjímaje knihkupectví Dra. Frant. Bačkovského — jakož i u spisovatele na Smíchově.“ První díl Sebraných spisů nedávno ukončený obsahuje známé pozitivistní romanetto ze života bývalého ředitele německé realky pražské, P. Schneidra, Ukřižovanou, při němž zajímá též vnější okolnost, že se tady tiskne už po třetí; a k němu druží se „psychické nocturno“ Anna a Marie, rovněž už jednou vytištěné, v němž se vypisuje a vysvětluje sebevražda dvou přítelkyň, které jednoho

muže milující jedna po druhé s ním vešly ve sňatek a z přátelství k sobě zvolily smrt. — Po Arbesovi svépomoci se chopil člen moderny, hluboce citící A. Sova, a zkusil vydati na svůj peníz silnou a jímavou báseň Zlomená duše, sedm to kapitol z denníku předčasně zemřelého přítele, jež sám charakterisuje, že jsou „bez zvláštních dějů, spíš vnitřní psychologické postupy utrpení, citův a vášní člověka, rostoucího v našem světě pod malým obzorem a nízkým stropem, neuspokojeného pustým dneškem, od něhož stěží čeká nápravy bez obětí a podlomeného posléze beznadějnou svou chorobou.“ Pokus se vydařil; kniha jest až na několik výtisků rozebrána. Jest jí předeslána odyssea spisovatelova po nakladatelských oficínách. Protože charakterisuje dnešní stav věcí a doplňuje naše slova nahoře pověděná, neváháme sdělití se s trpělivým čtenářem o její jádro. Básník šel napřed k firmě Pospíšilově; ale ta vrátila mu rukopis, protože prý je teď řada na Svobodovu báseň Noví vesničané a pak — na Švábovy kuplety. Také prý jí vadil nedostatek zvučných rýmů v blankversech, a báseň vůbec se jí zdála těžkou, nesnadno pochopitelnou a jak doslova šéf řekl: filosofickou. Odtud šel autor k firmě Šimáčkově, ale tam mu bylo řečeno, že mají již na dva, tři roky rukopisů dost. Šéf dodal, že i rukopisy, na něž vyplatil zálohu, musil vrátiti a odmítnouti. Ze zásady prý autor nešel k „mračnému“ nakladateli p. Topičovi, poněvadž ten je nepřitelem experimentů, přestávaje na nákladu „bývalých literárních mučedníků“ (vydáváť Havlíčkovy, Třebízského a Nerudovy spisy) a „halí se v gloriolu jednoho nebo dvou žijících, velice známých a čtených literatů“ (míní se asi Sv. Čech a Ign. Herrmann), ale za to navštívil p. Vilímka. K tomu však nelze se dostat tak snadno. Nezbylo než odevzdati rukopis zřízení závodu. Za měsíc spisovatel dostal rukopis zpět s telefonickým odůvodněním, že pan šéf zřizuje ve Vídni jakýsi závod (české knihkupectví) a je churav, tak že nemůže na ten čas ani čísti. Pan Beaufort by byl vzal prosu. Verše prý nechce ani zadarmo. Pan Otto jsa právě před vyjitím prvního čísla „Národopisné výstavy,“ odmítl rukopis a priori s prosbou, aby se tím básník neurážel. Zmíněná publikace vyžádala si tolik nákladu, práce a zaměstnání dělnictva, že nebylo mu možno okamžitě podnikati jiné. Autor prý řekl, že by počkal delší čas, ale potkal se s námitkou, že produkce realistická znechutila obecnstvu čtení a ubrala kontingent čtenářstva, tak že bude asi nutno zastaviti Salonní bibliotheku; něco ideálního prý teď vůbec vydati nelze.

Pan Sova ovšem nepropouští nakladatele jen tak zholá a hladce, nýbrž nemilosrdně do nich metá kalené šípy; ale to je boj jeho s nimi, toť pikantní opeření knihy, jež zůstaniž tajemstvím jejím.

Upjatost pražských nakladatelů ke knihám naučným a některým básním vzbudila jim konkurenci i na stranách ještě nebezpečnějších. Takové knihy stěhují se jednak z Prahy a vydávají na venkově, jako nejnověji Zeyerova Výprava Maeldunova v Písku, nová sbírka veršů Heydukových tamtéž, Svobodovy Květy mých lučin v Táboře a pod., jednak vydavatelstva časopisů Naše Doba, Rozhledy a Moderní Revue založila při svých organech zvláštní knihovny: prvé mnohoslibný Výbor nejlepších spisů poučných, světového, filosofického a vůbec vědeckého myšlení, jež zahájily Janetovy Dějiny vědy politické se zřetelem k mravovědě, druhé kritickou knihovnu Pelclovu, která vydala posud Hennequinovy Studie vědecké kritiky, Vorlovu Studii o romanu a Dobroljubova Oblo-movštinu, Taineovu Filosofii umění; vydavatel Moderní Revue posléz už publikoval celou řadu spisů, z nichž uvádíme nové básně Otakara Březiny Svítání na západě, nové básně Jiřího Karáska Kniha aristokratická, básně Bohuslava Kněsla Martyriium touhy, básně Stanislava K. Neumanna Jsem apoštol nového žití a žádné se nelekám rány, jsem rytíř nového Graalu, jsem rytíř bez bázně a hany, básně Arn. Procházky Prostibolo duše atd.

Nelze pochybovati, že tyto podniky získají si hojné čtenářstvo své; zejména Laichterův Výbor nejlepších spisů vítají všechny časopisy naše bez rozdílu stran, chválí odvahu vydavatelovu a upozorňují na důležitost, časovost a potřebnost takové knihovny v našem písemnictvu. Tak řeka, již nestačí posavadní koryto, hledá si nové půdy k volnému toku.

V jedné věci se knihkupci i nakladatelé shodli: usnesli se nedávati nadále knih zdarma k bazarům, dobročinným podnikům a pod., poněvadž prý se knihy pak prodávají třebaš nízko pod cenou. Doufejme, že tato akce nepostoupí dále až ke knihovnám zakládaným v chudobných obcích zvláště území ohroženého; v této věci bohdá zvítězí u nich vždy vlastenec nad obchodníkem. Za to neobmezený souhlas vyslovujeme s krokem, jež učinili proti německému nakladateli českých učebnic školních Tempskému, resp. jeho zeti Freitagovi. Tu volá povinnost, ale nejen ke spisovatelům, nýbrž i k nakladatelům, aby spojenými silami vybavili školní knihy ze závislosti cizí. Věc se neprovede za den ani za rok, ale dlužno o ni pracovati stále. Provolání rozesílané na spisovatele školních knih a uveřejnění též v novinách, plné křiklavých případů skoro pašovského jednání, svědčí, že se konečně snad doopravdy jednati chce. Pěkný úkol připadá pražskému knihkupectvu také tím, že má pamatovati na časy budoucí a odchovávat odborně vzdělaný a vlastenecký dorost též pro země bratrské, jako pro Slezsko a Slovensko, kdež českého a slovenského knihkupectví je třeba jak soli.

Fr. Bílý.

PÍSEMNICTVÍ.

Nová díla.

Dr. Ant. Lenz: Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty Českých Bratří a Táborů k nauce Valdenských, Jana Husi a Jana Viklifa.

Pod tímto titulem vyšla loni knížka o 170 stránkách nákladem družstva „Vlast.“ Po krátkém historickém úvodu a dispoici následuje vlastní práce v desíti statích.

Rozdíl mezi učením jednotlivých stran je dogmaticky vyznačen ostře a zdařile. Rozdělení však — míním je od 4. části počínajíc — nedrží se ani chronologického pořádku, ani genetického. Tím se ledacos opakuje a dílo pozbývá přehlednosti. Pan spisovatel má i v historických spisech zhusta na zřeteli pouze učení, ale ne okolnosti, za nichž a z nichž povstalo, a tak mění se jeho spisy historické ve věroučné a polemické. Z podrobností zaznamenávám na př. na str. 10., že nelze souditi na styky Chelčického s Valdenskými z jeho zmínky o Petru Valdovi (str. 10. odst. 4), kdežto na str. 31. dí pravý opak (odst. 5). Dále Chelčický ovšem učil, že vláda veškerá mezi pravými křesťany jest nejen zbytečná, ale vlastně i nedovolena, ale tak „revolucionářským“ jeho učení nebylo, jak se panu spisovateli zdá (str. 34. a j.). Také učení Chelčického, že Kristus zemřel jen za vyvolené, nebylo tak tyranské; svědčí o tom výňatek z výkladu o smrti Páně (Goll, „Quellen und Untersuchungen“ 74). Nemaje českého originalu po ruce, cituji z Golla německy: „Und er hat, was er damals für alle Sünder that, auch ihm (lotru na pravici) zugesagt, denn in jeder Stunde hat er für alle Sünder ihre Schuld getilgt ohne Zwang, auch gab es keinen, der es verdient hätte.“

Některých jizlivých výrazů bych ve vážném díle též raději neviděl.

Za to učení „reformatorů“ našich probráno dogmaticky dosti pěkně a podrobně, a namnoze přivedeno na pravou míru to, co se podkládalo „reformatorům,“ čeho však u nich není a nebylo. Proto poslouží dobře tomu, kdo chce poznati, jak dalece uchýlili se naši „reformatorové“ od učení katolického.

Abbé de Ségur: Krátké a důvěrné odpovědi k nejrozšířenějším námitkám proti katolickému náboženství. Jazykem českým napsal Václav Davídek. V Brně 1896. Nákl. bened. tiskárny. Str. 138. Cena 40 kr.

Francouzské a německé dílko to vykonalo již dávno svůj úkol; český překlad je snad brzy dostihne, jestli u nás každý drobet apologie vítaný. Ovšem idealem apologetiky takovéto hovory nejsou, jsouť i látkou i slohem nezbytně obmezeny; ale někdo je raději čte než pojednání, a protož buďte odpovědi tyto i vzdělanstvu našemu co nejlépe doporučeny. Pro lid sečtější, zvláště novinami osvěcovaný, bude se většina statí též hoditi.

Dr. Fr. Gabryl: Nieśmiertelność duszy ludzkiej w świetle rozumu i nowoczesnej nauki. Kraków 1895. Str. 353. Důvody i námitky jsou v knize přehledně i dost úplně sestaveny; leckterá starožitná přítěž mohla odpadnouti.

O nových ethických proudech šíří se dva zdařilé spisy: *W. Schneider, Die Sittlichkeit im Lichte der Darwin'schen Entwicklungslehre* (Paderb. 1895, cena 3.60 m.) a *C. Didio, Die moderne Moral und ihre Grundprincipien* (Freibg. Br. 1896, cena 2 m.).

E. Lingens (*Die innere Schönheit des Christentums*, Freiburg. Br. 1896, cena 2 m.) snaží se vzdělavcům vůbec usnadnit názor na vniterné bohatství a hloubku tajemství křesťanské věrouky. Jest jisto, že si křesťané proto málo náboženství svého váží, že se málo do něho ponořují. Spis. mluví o „kráse“ tajemství, což ovšem chce býti rozuměno jakožto tušená velebnost a přiměřenost, neboť nahlédnouti do nich úplně nelze.

Herbartovec *L. Strümpell* po pedagogických rozpravách vydal vloni šest sešitův „*Abhandlungen aus dem Gebiete der Ethik, der Staatswissenschaft, der Aesthetik und der Theologie*“ (Leipzig, cena 4 m.). Odezírajíc od zásadního stanoviska poskytují rozpravy Strümpellovy mnoho vzácné látky ke studiu a přemýšlení; zvláště mile působí mravní vážnost a zanícenost pro dobro.

Dr. H. v. Struve vydal v Berlíně samostatně (z Archiv f. Geschichte der Philosophie) *Die polnische Literatur zur Geschichte der Philosophie* (1895. str. 82). Přehled je zevrubný, rozborů nepodáno.

V knize *Wielkie bankructwo umyslowe* (Warsz. 1895) *Wł. M. Dębicki* sestavil klasobraní z výstředních proudů myšlenkových nové doby a neutěšenou charakteristiku doby naší.

Dr. Stefan Pawlicki: Żywot i dzieła Ern. Renana. Kraków 1896. Str. 472. Spis velmi dobře poučuje o životě jakož i pravé hodnotě, po případě bezcennosti vědeckých prací Renanových. Úsudek jest umírněný, ale spravedlivý.

Bobrzyński: Přehled dějin polských. Přeložil *Dr. J. Bidlo.* Nakl. Bursík a Kohout v Praze roku ? Str. 462. Cena 3 zl. 50 kr.

Spis ač poměrně rozsahem nevelký vyniká důkladným a kritickým zpracováním. I ne odborného čtenáře budou zvláště zajímati duchaplné rozhledy a úsudky o významu osob a událostí, kdež mnohé předsudky jsou opraveny. Spis. píše celkem věcně a důstojně; proti hodnostářům a jiným osobnostem církevním, zvláště jesuitům, zdá se místy příliš přísný, ač ovšem upříti nelze, že ve „slovanské Italii“ té u horkokrevného národu vyskytují se mnohé přehmaty necírkevní a národu mravně i hmotně zhoubné. Cenný je spis také bohatými přehledy literatury. Události od r. 1795. probral stručně p. překladatel, jenž také přidal pod čarou některé cenné poznámky. Překlad se pěkně čte, až na některé polonismy.

Jaroslav Vlček: První novočeská škola básnická. Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1896. Str. 96.

Povoláný vzdělavatel všeobecného dějepisu literatury naší vyňal tu z celku památnou, ne-li epochální, ač o sobě bezvýznamnou, epizodu, básnickou činnost družiny „Puchmírovců,“ chtě mimo účel vědecký obnoviti též vlastenecky stoletou památku její. Oceněna tu hlavně díla Puchmajerova, Hněvkovského a V. Nejedlého. Knížka zajímavá i cenná.

Dr. Binzer: Dějiny revoluce francouzské. Přel. *Karel Petřík.* Nakl. I. L. Kober v Praze 1895. Str. 120. Cena 50 kr.

Stručné, ale dost úplné a srozumitelné vylíčení významnějších událostí revolučních až do smrti Napoleona I. Kulturní stránce nevěnováno pozornosti. Knihu lze zařaditi též do knihoven lidových.

v. Helfert: Gregor XVI. und Pius IX. Rozpravy České Akademie. V Praze 1895. Str. 189.

Dílo velmi zajímavé, cenné zvláště tím, že spočívá na listinách archivních. Spisovatel není slepý k vadám státu papežského, zvláště k nezbytným neplechám, když duchovní zastávali skoro všechny úřady, ale je spravedlivý, a takto dopadá soud o věci zcela jinak, než jsme zvykli čísti.

Paolo Mencacci: Memorie documentate per la Storia della Rivoluzione italiana. Freiburg Br. 4 sv. po 15 fr. Svědomitá a přesná sbírka cenných zpráv o vzniku „spojené Itálie.“

R. Horner: Quelques directions pour l'enseignement du latin et du grec. Paris 1895 Str. 38 v 8°. Spisovatel, professor freiburgské university, podává v tomto spisku pozoruhodné úvahy o vyučování latině a řečtině, o cíli obou, o vzájemné obou pomoci. Zvláště vyniká strážlivé stanovisko spisovatelovo v náhledu o tom, v jakém rozsahu za naší doby latině má se vyučovati. Literaturu methodickou v tomto oboru ovládá spisovatel úplně.

Dr. L. Burgerstein und Dr. A. Netolitzky: Handbuch der Schulhygiene. Jena 1895. Dílo toto podává všechny otázky týkající se školské zdravotní v úplnosti a přehlednosti a při tom stručnosti tak, že žádné jiné se mu v tom nevyrovná. Rozsáhlý material je zpracován ve všech částech se stejnou pilí a láskou a s použitím rozsáhlé literatury. Na poměry v hlavních kulturních státech stále je poukazováno.

K. Hinteseger: Die Volksschulhäuser in Schweden, Norwegen, Dänemark und Finnland. Darmstadt 1895. Kniha podává více, než nápis slibuje. Mimo plány budov v dotčených zemích zmiňuje se i o obyčejích, pokud mají vztah k stavbě, vypisuje historický rozvoj školství na severu a podává úhrn školních zákonů. Tím nákres velice získal. Bylo by si přáti podobných prací i pro jiné země.

F. X. Godts C. SS. R.: Scopuli vitandi in pertractanda quaestione de conditione opificum. Typis Societatis s. Augustini 1895. Ve velmi plynulé, formou klasičké se blížíci latině, podává zde spis.

mínění jednotlivých vynikajících theologů, hlavně nynějšího sv. Otce, o socialní otázce. V 32 odstavcích probrány jsou všechny poměry a vztahy, které v otázce socialní se naskytají. Stanovisko spisovatelovo je velice objektivní, při tom úplně církevní. Máme za to, že by tento spis velice prospěl zvláště u nás, kde při otázce socialní tak mnoho zbytečně plýtvá se časem i námahou a kde sledují se často cíle, které právě opačného jsou druhu, než aby byly v pravdě „socialní.“ Nemístný radikalismus, jež zabíhá často až k nespravedlnosti proti vyšším, výlučné zabývání se v otázce socialní jen poměry majetkovými a zapomínání, že otázka socialní je v podstatě otázka o Kristu přebývajícím v nejsv. Svátosti a milostí v srdci lidském, zanedbávání pilného studia, lichocení ustavičné lidu, zvláště dělníkům, jakoby od nich závisela budoucnost církve, ustavičné kázání o právech lidu, ne však také o jeho povinnostech proti Bohu, církvi a své duši, tyto a podobné otázky náležitě se objasňují a zvláště kněžím vhodné pokyny se udělují, čeho jako vůdcové všelikých spolků dělnických a p. vystříhati se mají, aby církvi místo užitku nepřinesly škodu. Každý odstavec končí církevní modlitbou. Dle náhledu spisovatelova nemá se užívati názvu „socialismus křesťanský“; odůvodňuje mínění své šíře odvolávaje se zvláště na slova biskupa Freppela ze dne 22. října 1886.: „Není a nemůže býti ‚socialismus křesťanský.‘ Tato slova nemají smyslu. Socialismus není pravým učením socialním, naopak je záporom zásad, na nichž spočívá pořádek socialní, je záporom vlastnictví, rodiny a náboženství.“ Mohou-li si katolíci dávatí jméno demokratů, nerozhoduje spisovatel určitě; uvádí jen mínění pro a proti.

Manuel Sales y Ferré: Tratado de Sociologia, evolucion social y politica. Madrid 1889—1895, 3 sv., 4. je v tisku. Spisovatel pojednává o původu a rozvoji společnosti lidské dle způsobu Spencerova. Tím vytknut obsah i metoda knihy jakož i hlavní její výsledky. Ačkoli jeví spisovatel velikou sečtělost literární, přece neodpovídá kniha jeho nejnovějšímu směru v sociologii. Mnohé tvrzení jeho nyní neobstojí. Tak hned hlavní rozvrh celého díla, postupný rozvoj v tomto pořadí: 1. stav neurčitý, poměrů neustálených t. zv. hetairismus, 2. matriarchat, kde jsou toliko vztahy mezi matkou a dětmi, 3. patriarchat, 4. obec, 5. národ, dle nynějších výzkumů nedá se již držeti. Mimo to autor předůležitě své základní pojmy málo vysvětluje, někde jen předpokládá, čímž další vývody leckde trpí nejasností a neurčitostí. Byť však po stránce filosofické spis úplně neuspokojoval, vždy bude konati dobré služby jako cenná snůška materialu. Mimo to našim poměrům je spis vítán odkazy na mnohé práce španělské, jinak u nás neznámé nebo nepřístupné.

Th. Jeske-Choiński: Rozklad w życiu i literaturze. Warsz. 1895. Spisovatel mluví o rozkladě vzdělanosti římské i novověké, pak o dekadentství a o poměru člověka moderního k literatuře. Čekali bychom více o Polsku; takto je spis snůškou praznámých věcí, nehrubě propracovanou.

Jesuita *Dahlmann*, spis. díla „Sprachkunde und Missionen“ (1891), i zapřísáhlými protivníky řádu chvalně uznaného, vydal se z rozkazu řádu

na studium literatury staroindické. Prvním plodem jest: *Das Mahabharata als Epos und Rechtsbuch* (Berlin 1896). Odborná kritika velmi chválí bohatství kulturno-historické látky, která v díle pěkně a názorně zpracována. Později chce D. vydati filologicko-historický rozbor Mahabharaty.

Revista critica de Historia y Literatura españolas a *Rev. cr. de H. y Lit. esp., portuguesas é hispano-americanas* začali vloni měsíčně vydávati Raf. Altamira a Luis Ruiz Contreras. Cena 15 fr. ročně. Časopis má vynikající spolupracovníky doma i v cizině a slibuje býti spravedlivý.

Alois Jiránek: 3 písně pro střední hlas s průvodem klavíru. Nakl. Fr. A. Urbánek v Praze roku ?

3 písně jsou: Vrchlického „Až mne smrt pochová,“ Šnajdaufova „Kdyby to věděla“ a moravská „Co pak k nám, synečku?“ Nálada písní vystižena nápěvem i průvodem, ač někde snad umělým, velmi pěkně. Klavírní úprava vyžaduje dobrého hráče. — Pod českým textem podán také německý překlad od G. Dörfla.

M. Anger: Našim pěvkyním. Sbírka písní ve slohu národním. Seš. I. Tři písně na slova Bohum. Čermáka. Nakl. týž. Cena 1 k.

Sbírka bude pro domácnost i společenskou zábavu vítána; soudíc dle prvního sešitu, bude ona z těch, které „slohu národního“ nehledají v banalnostech, nýbrž v opravdovém vzdělávání motivů národních. Slova jsou dosti zpěvná. Průvod není obtížný.

I. *Písně Josefíny Brdlikové.* Seš. VI. Nakl. týž. Cena 2 k. 40 h.

II. *V rákosí.* Písně pro klavír. Cena 3 k.

I. Tento sešit obsahuje 6 písní na slova El. Krásnohorské. Výrazná melodie a bohatá harmonie vyznamenávají skladby J. Brdlikové; tentokrát byl úkol trochu obtížný, neboť zvolené verše El. Kr. jsou trochu těžkopádné a dle toho lehký let nápěvů skladatelčiných k nim všude dobře nepřiléhá.

II. Šest náladových, skotačivých obrázků, kteréž, jakož i předešlé skladby, vyžadují hráče nejen zběhlého, nýbrž i inteligentního.

Bohdan Kaminský: Motivy ze Sychrova. Nakl. J. Otto v Praze 1896. Str. 84. Cena 50 kr.

Básničky tklivé, rozjímavé i lyrické, popisné i vzpomínkové. Přední místo vyhraženo vzpomínkám rodinným, na matku, na sestru. Mohutných tonů tu není, vše proniknuto resignací, někdy snad zabíhající až do slaboty a chabosti. I prosa v některém verši se ozve. Jako vůbec verše Kaminského čtou se i tyto velmi příjemně.

Sborník světové poesie, vyd. Česká Akademie. V. 6. *Ad. Mickiewicz: Tryzna* (Dziady). Přeložil J. Vrchlický. Str. 368.

Bizzarní, nám již těžko stravitelná směs názorů lidových, vidění a vzpomínek básníkůvých a utrpení Litvanů pod krutovládou ruskou; v této

části je básník nejmohutnější a také nejsrozumitelnější. — Překlad byl čestným dluhem pro většinu obecnstva asi jen se stanoviska historicko-vlasteneckého; ostatně ani nevím, budou-li se aspoň naši „mystikové“ k předkovi svému hlásiti.

V. 7. *John Milton*: Ráj opět nabytý. Přeložil *A. Zvičtnský*. Str. 98. Cena 50 kr.

„Paradise regained“ jest doplňkem „Ráje ztraceného“ (Paradise lost), přeloženého již J. Jungmannem, kdežto ono dílo vychází tu v češtině poprvé. Líčí se jím pokušení Kristovo na poušti, velmi názorně a prohloubeně, ač od Písma dost odchylně, a protož exegetovi ne velice vhod; myslím, že by katolický básník, theolog a mystik, ze světodějného námětu toho musel provéstí ještě něco zdárnějšího, dojmavějšího.

Vilemíny Heimburové spisy. Ze života mé staré přítelkyně. Přeložil *T. E. Tisovský*. V Táboře roku ? Nakl. V. Kraus. Str. 412. Cena 1 zl. 84 kr.

Pohnutlivý příběh ze života dcery pastorovy, která dostala se v dětství do rodiny šlechtické. Zrazená láska, pak smrtí zmařená láska a na konec resignace. Šlechtic, pastor a voják jsou hlavní osobnosti mužské, jak se na Prusko sluší a patří. Vypravování jest ostatně zajímavé a bude i čtenářstvo české bavit; forma dopisu však není šťastně volena, dobře toliko, že jí ve slohu ani nepozorovati. Dílo náleží mezi t. ř. „rodinné romany“, které nemají valné pověsti u kritiky — mnohdy neprávem — ale rády se čtou.

Neodolatelnou komikou působila na mne věta na str. 398.: chlapec prý „zchoulostivěl v raffinovaném luxu... byl vychováván nesvědomyými domácími učiteli a pak v nebezpečné moralce jesuitské — mohlo býti jinak?“ totiž nežli že se pokazil. Z úst spisovatelky pruské bylo by toto ortelování skorem roztomilé, kdyby nebylo tak nesmírně hloupé.

Slezská kronika. 1895. Knížka 2. *Dr. Fr. Sláma*: Z naší minulosti. Str. 252.

P. spis. má bohatou zásobu drobných zpráv z minulosti slezské. Zvláště se zálibou líčí život hradní a poddanský, půtky náboženské a zápasy národní. Drobnokresbami takovými, myslím, lépe než jakýmkoliv jiným způsobem lze přispěti k názornému seznání minulosti naší. Avšak se směrem páně spisovatelovým jinak ve všem nesouhlasím. Předně zdá se mi, že není dobře mísiti tak nepoznatelně pravdu a báj. V obrazcích kulturno-historických o osobách neb událostech dějinně významných třeba vymyšlený živel obmeziti co nejvíce. Dále nelíbí se mi šprýmovný ton na místech, kde by vlastimil raději zaplakal. I jinak je sloh málo uhlazený. Obrázky „Z naší minulosti“ hodí se jen sečtějším čtenářům.

Isidor Zahradník: *Matka Boží a lid český*. Májové promluvy. Nakl. A. Jarosch v Jihlavě 1896. Str. 172.

K hojným vzpomínkám z vlasteneckých dějin našich připojuje pan spisovatel při jednotlivých poutních místech marianských (31) prostá naučení a návody k bohulibému životu. Mezi lidem bude kniha působiti velmi dobře.

Knihovna „Besed lidu.“ C. 50. Dvě maloruské povídky. Přeložil *Fr. Hlaváček*. Nakl. J. Otto v Praze 1896. Str. 48.

„Mezi dobrými lidmi“ od Ivana Franka jest jedna z tisíce obyčejných historií dívky, jež zápasíc s nouzí oddala se prostituci. „Žhářka“ od V. Čajčenka je podobně obyčejná historie, v níž dívka, provdávši se za nemilého, zapálí dům jeho, aby s milým svým mohla žítí ve vyhnanství na Sibíři, čehož se jí však nedostane. Četba pro vzdělanější.

Č. 52. Dvě velikonoční povídky. Z ruštiny přeložila *Anna Hušnerová*. Str. 48.

„Šťastný Boží hod“ od D. V. Grigoroviče a „Kristos Voskres!“ od P. Polevého jsou dosti nudné a poněkud sentimentálně zbarvené povídky, v nichž velikonoční svátky hrají nepatrnou úlohu, že totiž v nich se milenci sobě zaslíbí.

První Moravská obrázková knihovna pro českou mládež. Pořádá J. Soukal. R. VII. čís. 5. a 6. Závět a jiné povídky. Napsal *K. J. Zákoucký*. Illustroval K. L. Thuma. Nakl. Šašek a Frgal ve Velkém Meziříčí.

„Jakýsi rada p. Kadaník“ ujal se osiřelého chlapce Václava Košťanského, a poněvadž byl bez rodiny, přijal za vlastního a dal na studie. Po třech letech zemřel. Před svou smrtí upozorňoval chlapce, aby si chránil a opatroval starý „Nebeklič“, který mu ponechává jako dědictví. Když bylo po pohřbu, hrabiví příbuzní radovi chlapce beze všeho vyhnali, pouze knihu jako bezcenný předmět mu ponechali. Václav ocitl se bez pomoci v širém světě, ale brzy našel ochránce ve slítkovském faráři, který mu opatřil místo krejčovského učně. Zatím po marném hledání závěti po zemřelém radovi přišel soudce na myšlenku, nenalézá-li se v „Nebeklič.“ Po soudním pátrání Václav vyhledán, a závět odkryta. Obsažena byla jako kryptogam ve slovech do „Nebekliče“ vepsaných. Václavovi připadlo celé dědictví. — Bizzarní nápad radův, nepřírozený vůči vážné jeho povaze, připomíná romantismus povídek Šmídových. Je to strojený efekt povídky jinak zcela obyčejné. Spisovatel nepamatuje na realné poměry životní. Je možno přec, aby bohatí příbuzní mohli pustiti chlapce jen tak nazdařbůh do světa? Byl by pátral soud po zmizelém teprve po čase a teprve za příčinou hledání závěti? Jak mohl nezletilý chlapec rozdělit se o nabyté dědictví s příbuznými radovými a se služkou Vávrovou? Konečně snad i dětem napadne, že tato papírová šlechtnost vůči zámožným příbuzným radovým je trochu nehorázná a nemístná. — Díkce p. Zákouckého páchne školními slohovými úkoly. Jeho líčení přírodní jsou tak stereotypní, že poznáte každou jeho povídku bez podpisu. Začne na př. dnem a přijde na slunce:

Teplý červencový den schyloval se ku konci. Zapadající slunko klonilo se již za raškovický les (9). — Den byl teplý. Slunéčko mile hrálo... (71). — Byl zase jarní den. Slunéčko mile hrálo... (85). — Byl pěkný jarní den. Slunéčko mile hrálo... (92).

Jak otřepané, ošumělé jsou spisovatelské prostředky p. Zákouckého, viděti nejlépe na jeho moralistních sentencích. To jsou krasořečnické nezáživnosti, které četbu pouze znechucují. „Závětí“ rozmnožena naše sirotková literatura dětská o jedno číslo. Václav je hodný, pilný sirotek. Aby sirotčí

dojem byl větší, jest obecním dítětem, jehož odbývají kusem chleba na místě oběda, začez od rána do večera musí ještě těžce pracovati. Také pan rada byl kdysi hodným, pilným sirotkem, a jeho posluhovačka Vávrová je matka dvou nezaopatřených a bídně živořících sirotek. Těch dojmů plačtivé lektury jest i pro houževnatou nervovou konstrukci referentskou trochu mnoho. — Na konec ještě maličkost: Pan rada ujme se chlapce r. 1874. a po třech letech zemře. Ale závět, v níž Václavovi všecko odkazuje, je z r. 1872! Žádný klam, poslední datum čte se zřetelně dvakráte.

Č. 7. a 8. Upomínky ze svého mládí. Vypravuje *Jan Jelínek*.

Spisovatel je nějaký starý pán (roku 1839. vstupoval do písecké normalní školy), kterého na konci roku napadlo přispěti něčím naší literatuře pro mládež. Sepsal za tím cílem uvedené memoiry svého mládí: upomínky hodně chudé a všední. Nepochybuji, že ty různé události (na př. jak spadl se schodův a dostal z toho psotník) mají pro něho osobní interes, ale i při nejmírnějších požadavcích literárních nemůže knížka jeho znamenati více, než zbytečně potištěný papír. — Užívání nespisovných výrazů: zápalky (= zapálené švestky), drzák, úlek, ubezdušený, zaučovati, paska (= pasačka) dlužno vytknouti jako jazykový nešvar u spisovatelů pro mládež zhusta obvyklý.

Č. 9. a 10. Rychtář Horyna. Bůh svých věrných neopustí. Povídky. Napsal *Jan Kopriva*.

Druhá z povídek je zpracování motivu: poctivý a hodný dochází odměny. V poslední zasilce knih od slavné redakce tohoto listu nalézám u různých spisovatelů jenom čtvero variantů na tento obnošlý motiv. Statistika by ukázala číslo větší.

Č. 11. a 12. Z našich dědin. Povídky pro mládež. Napsal *Stanislav Řehák-Kamenický*.

Sbírece svých povídek předeslal p. spisovatel „Předmluvu,“ jejíž tenor duní sebevědomím. U autora, jehož duševní fond je tak chudý, že pomáhati si musil plagiáty (míním zde předechozí práce p. Řehákovy), je dunění takové pouze známkou vniterné prázdnoty. „Z našich dědin“ pojí se podle slov „Předmluvy“ vhodně k povídkám „Z našich hor“ od téhož spisovatele, podle úsudku pak kritiky ke všemu slabému, co v oboru tohoto genu se u nás kdy napsalo a vytisklo.

Sbírka spisů pro mládež. Č. 7. Školou života. Povídka *Jana Klecandy*. Nakl. Dr. Fr. Bačkovský v Praze 1895. Str. 175.

Vychovatel dvou mladých baronů působí na vzdělání jejich velmi příznivě, vzděláváje nejen rozum, nýbrž i srdce. — Povídka má dobrý směr, místy však příliš moralisuje a je frasovitá.

Časopisy.

Naše časopisy. Studentský Sborník strany neodvislé. Ročník II. — Časopis pokrokového studentstva. Ročník III. Mezi českým studentstvem v Praze přece jenom proudí čilejší život než před málo lety. Před málo lety studentstvo české tvořilo jednu velikou svornou stranu, nebylo protiv, nebylo různých mínění. Proč? Poněvadž nebylo mínění vůbec žádných, nebylo protiv, poněvadž nebylo života, byla svorná strana — s programmem společenských zábav (plesů, věnečkův a večírků): na poli duševním bezmyšlenkovitost! Nebylo hladu duševního, nebylo žízně duševní. Zřetelný, ale smutný obraz duševní impotence českého studentstva podává F. V. Krejčí v 2. č. „Čas pokr. stud.“ Tam zároveň kreslí typ českého studenta z doby přítomné, studenta dneška — studenta pokrokového. Jak jsme pravili, čilejší život proudí cévami. Také zde uplatňuje se pravda zkušeností nabytá: kde život, kde proud, pohyb, tam strany, různost mínění, což nikterak nevykládám za defekt — jako činila a činí dosud u nás generaci starší. Já v tom faktu vidím zákon sociologický. Různost mínění vždy je známkou neklamnou života čilého. Kde není života, kde je „nadšený klid,“ stagnace, lenost duševní a pohodlnost myšlení, tam není různých názorů, tam spíše jedna hlava a jeden smysl.

Studentstvo české zastoupeno je na veřejnost dvěma stranami: neodvislou a pokrokovou. Není jimi ovšem podnes zastoupeno všechno studentstvo; posud je dosti studujících-akademiků, kteří živoří, vegetují po způsobu starých Feakův. O těch nemluvím. Zajímají nás neodvislí a pokrokoví. Tu opět zajímají nás v nynějším stadiu, v nynější formaci — počátky obou a jich cesty do detailu jsou nám dosti temny, nám, kteří jsme vzdáleni jich života a odkázáni jen na psané věci.

Mezi stranou pokrokovou a neodvislou byla a je snad posud — ač ne tak příliš jako dříve — řevnivost, jež nabyla mnohdy výrazu sporu. Oč? Pokud nám možno posoudit z toho, co dostalo se psaného na veřejnost — tedy širší veřejnost — není mezi nimi sporu a neshody v podstatě, ve věcech základných; běží o věci významu podřízeného; snad bude přimícháno trochu sporův osobnostních. Nám aspoň vzdáleným jeví se v hlavních otázkách identita mezi pokrokovými a neodvislými. Věc ostatně lépe vynikne, přirovnáme-li programy obou stran.

Program strany pokrokové uveřejněn v 1. čís. „Čas. pokr. stud.“ Úkol strany je „reformně vzdělávací a propagačně agitační.“ Nebude však záležití v provokativní taktice vůči chorobným zjevům našeho veřejného života, ani v politice vyššího stylu, pokud se netýká věcí úzce studentských, jako spíše v klidném a věcném referování o všech důležitých zjevech v literatuře, vědě a umění, v otvírání nových myšlenkových obzorů studentstvu, ve formaci jeho názorův a vůbec hlubšího myšlenkového proudění. „Zvláštní důraz klademe na stránku mravní celého hnutí a v tomto bodě budeme neústupni. V mravní neporušenosti vidíme pramen nejen všeho nejsilnějšího a nejvznešenějšího, ale v případě opačném i zdroj veškeré mizerie ve studentstvu. Jest konečně už vystoupiti proti jistému zjevu,

který pod vlivem několika malátných, rozkošnických lidí hledí otrávit celý náš život. Myslíme pessimismus, resignaci, která se stala modou. Chceme život a ne resignaci, chceme lidi raději méně vědomé, ale více schopné života, lidi pevné vůle a silné energie.“

Hlavním úkolem je tedy působit intelektuálně a mravně. Důraz klade se na „rozšiřování obzorů myšlenkových,“ na vstěpování moderních myšlenek u nás, zkrátka na práci osvětnou, kulturní. Co jiného však chtěji neodvislí zásadami přijatými na schůzi v Říčanech 21. června 1895. „Nejhlavnějším úkolem českého studentstva je vzdělávati se: všeobecně a odborně. Jinak je povinností jeho pracovati k povznesení mravnosti, t. j. k sesílení a rozšíření citu pro spravedlnost ve všech vrstvách našeho národa.“ Co se týká aktivní práce politické, osobního zasahování do politiky, soudí neodvislí svorně s pokrokovými. „Politická činnost nemá a nemůže býti hlavní . . . českému studentstvu; neboť jemu nedostává se potřebného theoretického, filosofického podkladu ku praxi politické. To je tedy příčinou, proč stavíme se proti politické praxi studentstva a ne, jak mylně (leckdy zúmyslně) vykládáno, již pro samý fakt, že je někdo studentem.“

Obě strany, neodvislá i pokroková, jsou pro hlubší pojmání politiky, pro politické studium vědecké. V důrazném akcentování činnosti osvětné a v silnějším nebo slabším vzdáváním se parlamentární, denní politiky vidím sblížení obou stran s realisty a — se svého a zároveň realistů stanoviska — pokrok. Tu je, zdá mi se, studentstvo pokrokové a neodvislé ohlasem České Moderny: „Pokud budeme přihlížeti k politice, vidíme úkol svůj vymezen: náš úkol bude především kritický a myšlenkový. Chceme býti filosofickým svědomím politiky . . . Skutečně však aktivný, tvůrčí význam České Moderny hledáme na poli duchovním a uměleckém.“ (Manifest Č. M.) V tomto bodě sblížilo se tedy veškeré nové hnutí u nás, zvané pokrokovým, tedy i studentstvo s realismem. (Snad účinkovaly výtky Masarykovy o slabém theoretickém základě.) V tomto bodě jeví se pokrok v nazírání na práci člověčenstva; tu tkví eo ipso zásluhy, pokrok studentstva. Myšlenkové obzory se rozšíří (u nás tak úzké), nové myšlenky se najdou, bude místo pro diskusi, a diskusi objasní se pravda cele. —

Jak vidět, není principiálních rozdílů mezi pokrokovými a neodvislymi. Není nám proto úplně jasno, jak mohlo dojít k nedorozumění a částečně i sporům mezi oběma stranami. Snad je dělí taktika, totiž co hnutí pokrokové (nikoli pokrokáře) a realismus. (Spor Masaryk-Hajn.) „Taktika odpovídejž ideí lidskosti. Násilí, poněvadž se jí idea kazí, se neschvaluje. Připustiti je lze v případě nutné obrany.“ Tak programm Říčanský neodvislých. Ostatně „Sborník“ je nespokojen hlavně se „starší“ stranou pokrokovou, „pokrokářskou“ Radikalních Listů (vytýká nepoctivost, neupřímnost).

Naše stanovisko pak jako ke „Sborníku“ tak k „Čas. pokr. stud.“ nemůže býti odmítavé. Ponechávajíce volnost slova a mínění sobě, jako jí také ponecháváme jiným, máme radost ze snahy, učiniti konec intelektuální a mravní mizerii mezi studentstvem. Každý upřímně myslící člověk bude míti radost z čilého života duševního, z myšlenkového proudění. Nové proudy zavanou k nám ovšem mnoho plevele; toho se však nemusíme bát, má-li pravda onu vítěznou moc, která se jí připisuje. Kolik bude z výsledků

věcných, v proudění novém dobrého, uznáme a přijmeme. Nikdy nechceme však šmahem celé snažení jejich považovati za delirium tremens; stojíme na stanovisku diskusse, vidíme v poctivém bádání theoretickém vniternou cenu a hodnotu uznávajíce, že tak možno pravdu poznat se všech stanovisek, v celém rozsahu a obsahu.

Hlavní věcí ovšem u nás bude studium a opět studium, sebevzdělání. Nutno námi znát moderní i modní snahy ve všech formacích a fásích, abychom znali jich posice. Žádná „akutní,“ „palčivá,“ „moderní“ otázka nesmí nám býti neznáma, chceme-li konkurovati; a jen konkurencí můžeme očekávat vítězství své věci. Na jedné straně máme nevyvratné pravdy našeho svatého náboženství a na druhé jako v ny rozbouřeného moře šplýchající these moderní; tu pak hledíme vypracovat v sobě jednotný, souladný názor světový. Moderně vzdělanému a při tom živě věřícímu (a jde to) katolíku bude lehký boj vůči pleveli k nám importované.

Na konci ještě slovo o mravouce pokrokové. Vedle stránky intelektuální chtějí pokrokoví i neodvislí všímat sobě stránky mravní; ba větší důraz kladou na tento než na onu. Nemůžeme proti tomu nic míti. Jen upozorňujeme na smysl, jaký pokrokové hnutí spojuje s pojmem mravnosti. Mravnost berou ve smyslu občanských ctností: spravedlnost, poctivost, upřímnost, vytrvalost, rozhodnost, láska k bližnímu; znají jen povinnosti k sobě a k bližnímu, nemluví však o povinnostech k Bohu, jak činíme my. Jejich mravouka je přirozená, a to — dle našeho stanoviska — kusá. To souvisí s celým jejich názorem světovým, s kterým my nesouhlasíme. Proč? Poněvadž nám nepostačí, abychom mohli vyžít celé své nitro, celou svou osobnost, tedy i nadpřirozený kout duše, který nespokojí se jen s přirozeným. Oč chtějí opírat své ctnosti občanské — to vykládat nespadá v rámeček této skizzy.

Moderní Revue. III. 2. Occultismus, nejnovější názor světový. Jelikož článek je zajímavý pro poznání dnešního proudění duševního, podáváme tu opis myšlenek tam obsažených. Předně co je occultismus? „Synthese vědy a víry, vědy a náboženství,“ odpovídá autor. Aby však předešel výtce reakce — synthesi vědy a víry jako jednotný názor světový chce církev katolická odjakživa — přidává: „Není náhody, není nadpřirozeného.“ Tedy věda a víra! Všechny vymoženosti vědy mají místo v occultismu; nestaví se proti vědě, přijímá ji. Co se týká víry, nechce víru v určité osobnosti, všechna náboženství staví na jeden základ. Je to jisté blouznění náboženské, rozplývání se v citu. Sahá se po neznámých, v prachu zahrabaných knihách kabbalistův, alchymistů, theosofův a magů (proto název occultismu). Přívrženci nejsou ovšem mediany, aby citovali duchy, nejsou však ani klerikaly, aby byli v odvislosti od církve.

Pro koho je occultismus? Pro lidi naší doby, „moderní“ skrz na skrz, úplně vyžilé, blaseované, kteří nemají již smyslu pro život, které neláká už ani hmota, kteří všemu, co plnilo jich nitro, dali vypučeti, vyrůstí, kteří vyžili náplň své individuality v celém rozsahu a obsahu a... posud ještě trvají mezi živými. Neuznávají vědy, nevěří náboženství založenému na rozumových předpokladech; hledají smysl života v synthesi vědy a kabbalistiky, jako hledali alchymisté kdysi zlato! To je základ, na němž se sjednotí evropská elita duchův, aby povznášela k sobě ostatní lidstvo. Occultismus není prý efemerní jako

naturalismus, materialismus, symbolismus, poněvadž zahrnuje všechna hnutí, všechny směry s vignetkou modernosti. Occultismus se představuje jako církev, která nabude rozměrů církve katolické, a zaslouží si přívlastku „všeobecnosti.“ — Činíme tu zmínku o occultismu, poněvadž patří k symptomům naší doby. Od polovice let 1880. a hlavně od r. 1890. vane Evropou nový duch: přechod od naturalismu, materialismu, pozitivismu k idealismu a spiritualismu. Nedá se upřít, že nové hnutí je protivou všech směrů, ve kterých o psychických jevech není ani zmínky. Occultismus jako symptom naší doby úzce souvisí s novokřesťanským idealismem (Tolstoj, Dostojevský, Turgeněv, Wyzeva, de Vogüé), souvisí s hnutím společností pro ethickou kulturu v Americe, Anglii a Německu, souvisí se symbolismem v literatuře a s „filosofií náboženství,“ kterážto věda používající výsledků náboženské vědy srovnávací (Müller) doplňuje vědecké snahy na jednotný názor světový. Všechno ono snažení má nádech spiritualistický, mystický. Mystický — nikoli ve smyslu mystiky křesťanské ve středověku, věřící, milující — mystika znamená tu, že větší důraz klade se na cit než v době materialismu a směrů s ním spřízněných.

Co pro nás znamená celé hnutí spiritualistické a tedy i occultismus? Svým nepřátelským postavením k materialismu a spřízněným směrům a akcentováním psychického, mravního znamená obrat k lepšímu. Posud ovšem nic více, než právě obrat, a to v začátcích. Zájem pro nás tedy negativní. Ale přece něco!

Die Zeit, č. 69. Zur Judenfrage. Antisemitismus je rozšířen nejen ve Vídni, ale všude mezi Němci, kde se německy mluví. A příčina jevu tak širokého a intenzivního? Snad různost náboženství? Sotva! Moderní společnost má tolik tolerance — snad indifferentismu, aby poznala neoprávněnost zaměňování zásad za osoby. Zuří snad nejtuzší boj mezi zbožnými židy a zbožnými křesťany?

Snad tedy různost plemenná? Ale obecný lid venkovský, řemeslník, maloživnostník v městě nemají porozumění pro ethnografii! Pro ně existuje hlavně otázka žaludková, hospodářská; a tu je pramen hnutí protižidovského. Židé jsou bohatí, mají vlivuplné postavení společenské, státní; tisk mají ve svých rukou, ovládají trh, bursy. Jak domohli se tak vlivuplného postavení, ptají se nežidé, kteří rozumějí práci, jsou pilní, spořiví — a při tom přece chudí. Vyčítá se jim nepoctivost, nemravný způsob obohacování. Antisemité pak vidí příčinu mocného postavení Židů v societě, jednak v moderním zákonodárství hospodářském, jednak v emancipaci Židův. Avšak existuje snad jiná ještě příčina u Židů samých: podnikavost, praktičnost, mammonismus. Židé vzdali se svého Boha-Jehovy; jejich bůh mammona.

Antisemité útočí tedy proti novému zákonodárství hospodářskému, proti volné soutěži, volnosti práce, řemesla, obchodu, chtějí zákonodárství ochranné, prohibitivní.

Volnost na poli hospodářském je vymožeností naší doby, moderní člověk s ní rostl, nedá se tak lehce oddisputovat. Vady, důsledky moderního zákonodárství dlužno jinak odstranit.

Ani výjimečné zákony proti Židům nepomohou.

Proti komu? Proti Židům! Kdo pak Žid? Židé by přestupovali ku křesťanství zevně, uvnitř zůstala by nepoctivost. Omyl antisemitismu leží v tom,

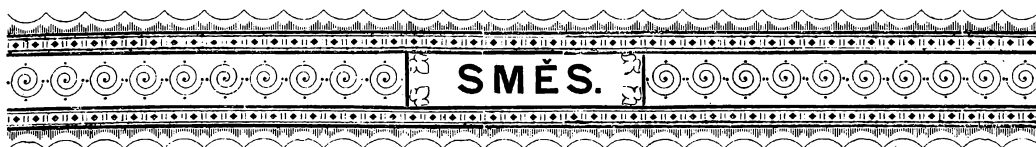
že bojuje se proti osobám, a nikoli proti zásadám. Odtud nabývá celé hnutí rázu boje plemenného. Neprávem! Co pomůže nebude-li Židům-Israelitům a zůstanou-li Židé-křesťané? Zásady a ne osoby! Náprava sociálních poměrů nastane; zreformuje-li se celý světový názor naší doby. Praxe vzrůstá a kotví v theorii; ideje, myšlenky rozhodují. A světový názor naší doby? Materialismus požívatost, hmota; není ideálu, smyslu pro vyšší věci a otázky než peníze a požitky. Dobrý značí v naší společnosti „bohatý,“ a nikoli mravně dobrý, ctnostný. Snad tento názor je původu židovského; ale národové byli rozpoloženi k akceptování podobných myšlenek. Člověk nakloněn k egoismu; který, zůstává-li ve slušných, moralkou vytčených mezích, je oprávněn; zhoubným stává se, je-li stupňován do krajností. Antisemitismus má být v první řadě bojem mravním: bojem křesťanství, praktického křesťanství proti semitismu, zásadám nelidským, nekřesťanským, proti nepoctivosti, lichvě atd. Na tento bod kláste důraz, aby boj byl hlubší, spravedlivý, křesťanský. Mravní mizerie není rozšířena jen mezi Židy, nýbrž také mezi Židy-křesťany. Této mizerii boj na nůž kdekolvěk. Napřed začít u sebe, umravniti sebe a pokračovat šířením zásad slovem a pérem mezi jiné. Zákonodárství bude napomocno, omezováním excessů, přehmatů, šmejdů; to srovnává se i s moderním pojmem svobody. Volnost neznamená nevázanost; přehmaty na poli hospodářském spadají v obor mravních deliktů; ty trestat dovolí i svobodomyšlný zákonodárce moderní.

Civiltà Cattolica. 1895. Del diritto di morire. „Právo“ zemřítí hlásají takoví, jimž všechnen řád přirozený a společenský je nahodilým vynálezem lidským. Dle jejich učení nemá člověk jiného účelu, než užívatí na zemi všeho, co je mu příjemno, a nemůže-li toho dosíci, má právo vzítí si život, o nějž nikoho nebyl žádal. Sami pak hlasatelé toho práva prohlašují za smutný výsledek vzdělanosti, že nyní ročně dvakrát tolik lidí užívá toho „práva,“ než před dvaceti lety. Za hlavní příčiny smutného toho zjevu uvádějí: bláznovství, nervositu a povrchní vzdělání, a tím staví do zvláštního světla, co na jiném místě za hrdinství prohlašují. Nejprve dokazovati „právo“ zemřítí, a pak prohlašovati za blázný atd., kdo toho práva užívají, je největším bláznovstvím.

Il sentimento religioso negli omicidi e le tariffe apostoliche del delitto. „Illustrazione Italiana“ přinesla minulého roku článek „Il sentimento religioso negli omicidi,“ v němž pisatel tvrdí, že náboženství nezdržuje člověka od zločinu. Dopouštějí se zločinů stejně, kdo se znají k nějakému náboženství, jako ti, kdož žádného nemají. Je prý třeba přede vším jemného citu morálního, kterému pak náboženství může dodati více síly. Civ. Catt. na to odpovídá: Kdo nemá náboženství, neuznává žádné autority, a je i se svým „senso morale“ hříčkou svých vášní. Za to však je známo, že zdivočilí národové, když přijali náboženství křesťanské, zřekli se svých neřestí. Vždyť katechismus praví, že křesťan nemá toliko v srdci věřiti, ale i skutky víru svou ukazovati. Dále nás učí víra, že svoboda vůle a náklonnost ke zlému náboženstvím se člověku neodnímá. Ve zmíněném článku (Illustr. It.) vytýká se katolické víře, že je nepřímou příčinou zločinů. Pisatel odvolává na knihu „Le tasse della Penitenzieria Apostolica“ r. 1520. vydanou, kde prý se dočetl, že každý zločin může býti odpuštěn, zaplatí-li se ustanovená taxa. V oněch dobách platívala se skutečně taxa na uhrazení výloh zmíněného úřadu, když zpovědník musil žádati o zplnomocnění k udělení rozhřešení, ale křesťané

věděli, že pouhým vyznáním se a zaplacením taxy nedosáhnou odpuštění. Ostatně taxa ta (při vyřizování záležitostí, svědomí se týkajících) zrušena již papežem Piem V. r. 1569., a všichni v Penitenzierii zaměstnaní od kardinála dolů každého roku obnovují přísahu, že nepřijmou naprosto nic — „etiam sponte oblatum vel donatum.“

Il ben dal male. Vše, co podnikali odpůrcové proti Spasiteli, apoštolům a jejich nástupcům, slovem proti církvi katolické, obrátilo se ve prospěch církve. V nynější době zvláště liberalismus a zednářství bojuje proti církvi, avšak se stejným neúspěchem, jako dřívější odpůrcové. Katolíci radí se v mohutné šiky, aby hájili víru svou a s církvi vítězili.

O ráji shrnuje výsledek dosavadních bádání katolických učenců Kaulen v posledním svazku Kirchenlexikonu v tato slova: Slovo *παράδεισος* (ráj) je zavedeno do řečtiny od Xenofonta z perštiny a znamená zahradu, jež podobou a významem rovná se našemu „parku,“ a v tomto významě také se naskytá v Cant. 4, 13; Eccli. 40, 28. O zahradě pro první rodiče určené praví Písmo sv., že stála v krajině Eden: „Štípil pak byl Hospodin Bůh ráj rozkoše v Eden, na východ: v němž postavil člověka, jehož byl učinil.“ (Gen. 2, 8.) Vulgata, jak ukazuje 3, 24., nesprávně pojímá výraz מִן־הַיַּרְדֵּן časově; musí se vykládati

o prostoru, tím více, jelikož Mojžíš ním počíná popis zeměpisné polohy ráje. „A řeka vycházela z Eden k svlažování ráje, kteráž odtud dělí se na čtyři hlavní řeky.“ Tato zpráva ani vniterně ani zevně nedovoluje na nic jiného mysliti, než na historické sdělení, a pokus vysvětlovati ji pro vniternou nemožnost za mytickou nebo symbolickou, již předem prozrazuje neporozumění textu. Především třeba rozeznávati mezi rájem a Edenem, což obyčejně se neděje: ráj má se k Edenu jako část k celku. Dále možno mluviti jen o jedné rajske řece a ne více. Ráj měl jen jeden proud (řeku), jenž vně něho v Edenu vznikal (נַחַל , srv. Joel 4, 18). Ten později rozdělil se na čtyři řeky, neboť užívané zde slovo (מִן־הַיַּרְדֵּן , *ἐκείθεν*, inde) musí se vykládati jak v textu tak v překladech

časově, ne prostorně (místně), srv. Př. 8, 27. Oz. 2, 17. V době mezi přebýváním rodičů v ráji a sepsáním o tom zprávy rozdělení to se stalo. Domněnka, že proud, když vyplynul z ráje, dělil se ve čtyři ramena, nedá se srovnati s textem, jež i Septuaginta a Vulgata správně udávají (*ἀφορίζεται*, *dividitur*). Musí se tedy od významů, jež středověk čtyřem řekám rajským udělil, upustiti, avšak i moderní výklad o nevědomosti a fantastičnosti spisovatele tím padá. Záhadným zůstává, zdali výraz נַחַל za tehdejších poměrů meteorologických (srv. Gen. 2, 5. 6.) znamená proud (řeku) v našem významě nebo jen jeho analogii. Toto druhé

mohlo by se tím spíše přijmouti, že dle verše 10. dotčený „proud“ nebo vřídlo (geologickou pohromou, snad potopou) stalo se počátkem čtyřech řek. Nynější čtyři řeky byly dříve ve נַרְרָן spojeny; z toho třeba uzavíratí, že nemohou

daleko od sebe vznikati. Předpoklad tento textem se stvrzuje; neboť Mojžíš popisuje ony čtyři řeky na své časy tak důkladně, že i nyní snadno je lze naléztí. „Jméno jedné řeky Pišon: ta jest, kteráž dotýká se celé země Chavilah, kdež se rodí zlato, a to zlato nejlepší, kde se nacházejí perly a vzácné kamení. A jméno řeky druhé Gichon; ta jest, kteráž protéká celou zemí Kuš. Jméno pak řeky třetí Chiddekel, ta jde proti Assyřským. Řeka pak čtvrtá, ta jest Frat.“ Podivné představy vzbudilo stále se opakující slovo קָרַב

κυκλώω, circuire, jež se vykládalo „obtékatí kolem,“ kdežto znamená prostě „téci, dotýkatí se, protékati.“ (Is. 23, 16. I. Sam. 5, 8. Sv. Aug. 56.) Participia קָרַבְתִּי

vzhledem na člen nemohou se považovati za verba finita, jak ve Vulgátě ve verši 14. se stalo. Mezivěti verše 12. závisí na předcházejícím אֲשֶׁר, což jen

uvedeným způsobem možno přeložiti. Slovo קָרַבְתִּי, jež Vulgata správně contra

překládá (Žalm 50, 5.), je položeno se stanoviska Israelity, neznamená tedy „na východ,“ nýbrž „s naší strany, od nás,“ jak i zeměpisně správně. V celém popisu je patrna dvojitá věc: předně, že řeky se určují dle krajin, kterými protékají, a za druhé, že tím pečlivěji popsány jsou, čím jsou Israelitům vzdálenější. Jedna je tak známa „Hebreům,“ že třeba ji jen jmenovati, je to Frat = Eufkrat, jež pod prvním jménem v hebrejském textu stále přichází. (Gen. 15, 18...) Jméno jeho přivádí na stopu ostatních řek, poněvadž u jeho počátku hledány býti musejí. Dle toho, jak i překlady a Dan. 10, 4. udávají, třetí řekou rozumí se Tigris. Jen se stanoviska Hebreům na západě usedlých možno o této řece říci, že teče proti Assyrii, jelikož dotýká se její západních hranic. Tigris vzniká asi 2000 krokův od Eufratu, na jednom s ním pohoří. Druhá řeka hebrejsky slove Gichon, dle Vulgaty Gehon. Poněvadž jinde v Písmě se nevyskytá, možno ji hledati jediné dle udání, že „protéká celou zemí Kuš.“ Pod tímto jménem rozumí se v Písmě domov plemene hnědého, t. j. celý obvod od nynější Nubie přes Arabii až ku krajinám severně od Babylonie mezi Černým a Kaspickým mořem. Poněvadž zpráva Mojžíšova odkazuje nás na blízkost pramene Eufratského, může se zemí Kuš rozuměti jen nejsevernější část udaného obvodu. To úplně se shoduje s tím, že nynější Aderbeidžan pravděpodobně byl prvotným údem kmene Kuš, jenž teprve později v udaném obvodu až do Afriky se rozšířil. Máme-li nyní v označeném obvodu hledati řeku, jejíž prameny nejbližší jsou pramenům Eufratu a Tigridu, může to býti jen Aras, dřívější Arasces. Armenské podání skutečně praví, že je to dřívější Gichon a že své nynější jméno obdržel dle Arasta, syna armenského heroa Aramaise. Zbývá tudíž ještě označiti na prvním místě jmenovaný Fison nebo Pišon, jenž patrně dle názoru hebrejského ležel nejdále a proto nejpečlivěji označen. Zde především jde o to, co se rozumí zemí Chavilah nebo Hevilath (země, domov kmene Chavilah). Jelikož jméno toto vyskytá se v pozdějších knihách St. Zákona v různém významu, nemožno míst paralelních použití k vymezení krajiny té, a proto mohou bližší údaje poskytnouti jediné označené plodiny země té. Jsou to výborné zlato, perly (Bochart,

Hieroz. III 592 [ed. Lips. 1796] a drahé kamení, maď beryl). Dle toho nemožno na jinou zemi mysliti než na zemi ve starověku po výtce „zlatou“ jmenovanou, na Kolchis, z kteréhožto názvu hebrejské jméno dosti zřetelně vyznívá. Jak snadno a často zlato v Kolchidě se dobývalo, všeobecně známo. O lovení perel v Kolchidě zmiňuje se řecký periplus (Arr. Peripl. m. Erythr. 33 H. ed. Fabr. 28), a že na Kavkaze vzácné kamení je, věděli i na dalekém západě. V Kolchidě tedy třeba hledati čtvrtou řeku, jejíž prameny dle udání Mojžíšova jsou nedaleko Eufratu, Tigridu a Arasu. Není to Rioni, starý Fasis, jež někteří svedeni podobností zvuku chtěli zidentifikovati; Fasis teče totiž tak daleko od oněch tří, že nemožno rozumně souditi na společný jich původ. Spíše musí se vyrozumívati Fisonem Kur, dřívější Cyrus, jenž se má k Arasu jako Tigris k Eufratu. Kur vzniká dosti blízko Černého moře, dělí dle Strabona (Geogr. 11, 3, 2, C. 500) Armenii od Albanie a spojen s Arasem vlévá se do Kaspického moře, jehož ruské jméno Chvalinskoje more upomíná na bývalé jméno země. Dle toho je pramenisko řek Eufratu, Tigridu, Arasu a Kuru prvním bydlístěm lidí. Eden byl v nynější Armenii, v Armenii ležel ráj. Tato krajina svou polohou obzvláště se hodila, býti za kolébku lidstva. (K. v. Raumer, Palästina, 4. Aufl., Leipzig 1860, Anh. VII; von Hoff, Gesch. der durch Überlieferung nachgewiesenen natürl. Veränd. der Erdoberfl. III Gotha 1834, 369; Ritter, Erdk. II, 78; X, 365.) Některá údolí armenská poskytují až posud všech potřeb životních tak štědře, že domněnka domorodců, že v některém z nich byl ráj, i vědecky úplně se připouští. (Chesney I 273.) Ještě více proto mluví poloha dřívější, jak nám ji geologové vypisují. Armenie byla před potopou ostrovem nebo poloostrovem, jenž stupňovitě se zdvihal z moří nyní vyschlých, a jehož mírné mořské podnebí vyplňovalo všechny podmínky k šťastnému pobytu. Odtud význam slova Eden (locus voluptatis Gen. 2, 10), které u nás je zaměňováno slovem ráj, poněvadž zvláště v ráji výhody Edenu byly člověku nejznatelnější. Tvářnost svou krajina Eden po hříchu rodičů neztratila hned, a tak se vysvětluje mimo příčiny v člověku samém těmito příznivými poměry bydlístě výše osvěty, již lidstvo dle Gen. 4, 17 . . . již před potopou dosáhlo. Pro hřích stal se sice ráj, ne však země Eden místem zapovězeným; jen Kain musil z Edenu utéci; Sethité bydlili v něm až do potopy. (Srv. Tüb. Theol. Quartalschr. 1849, 325; Chesney, The Expedition for the Survey of the rivers Euphrate, and Tigris I London 1850, ch. 12; Ammer, Die Streitfrage über die Lage des Paradieses kritisch erörtert, Straubing 1855; Kaulen, Die geogr. Lage des Paradieses, Katholik 1864, II, 1.) Nenáleží sem literatura uvedená ve Winer's Realwörterbuch, aniž Delitzsch, Wo lag das Paradies? Leipzig 1881.)

Doba kamenná, broncová a železná v dějinách lidstva zřetelně se rozeznává. Obyčejně se za to má, že pokrok od doby „nekovové“ do „kovové“ značí též pokrok duševný. Tomu však není tak. Právě lidožraví Černoši velmi dobře umějí připravovati železo, jsouce jinak ve vzdělanosti velice nízko, kdežto kmenové mexičtí a peruanští neznajíce železa provedli taková veledíla umění, že vzbudila údiv evropských dobývatelů.

Zednářství zdá se u nás hračkou, snad jí také v pravdě jest, ale přece je hračkou osudnou. Solutore Avventore Zola, velmistr a zakladatel zednářstva v Egyptě, nedávno, po 30 letech zbloudilosti složil onehdy vyznání víry katolické v Římě, i prohlásil zřejmě, že zednářství především směřuje k vyvrácení všeho

kladného náboženství. O ctnostech, které si připisuje, není tam úředně ani slechu, vyjímaje snad oklamané členy, kteří si lepší život přinesli ještě z předešlého výchovu. Není ani divu. Vždyť odvozuje Ign. Donelly (Atlantis, do němčiny přel. Wolfg. Schaumburg) zednářství až z doby miocenu, tedy daleko před diluviem. Poněvadž pak v miocenu člověka ještě nebylo, tedy byla tehdy zástupcem zednářství asi nějaká opice, příbuzná Gibbonu (Hylobates); to je nejnovější výzkum paleontologický!

Temný středověk. Archivář vídeňské university, Dr. K. Schrauf, píše ve zprávách německé společnosti pro dějiny školství (1895): „Ne bez údivu hledíme... na nekonečné řady jmen středověkých scholarů, kteří rok co rok, z blízka i z dále, z měst i vesnic v hustých davech spěchali na vysokých školách studovat... Touha po vzdělání v pozdějším středověku byla rozhodně mnohem větší, než se dosud připouštělo. Kdyby zápisní knihy vysokých škol toho zřetelně a nevyvratně nedosvědčovaly, že dosavadní předpojatý názor náš jest mylný, člověk by se nechal sotva přemluvit; ale naproti nim umlká každá pochybnost. Z tisícových zápisů viděti, že touha po poučení zvláště v obyvatelstvu venkovském a v nemajetných vrstvách maloměstských silno byla vyvinuta.“ Jistým „historikům“ našim do památníku!

Čtvrtý mezinárodní sjezd katolických učenců bude letos konán ve Frýburku ve Šv. 9.—13. srpna.

Rehabilitace Čechů na Moravě. Poslední dobou zvláště v Čechách projevuje se mínění, že národnostní otázka jest již u nás Čechů překonána, a že není potřebí na dále v té příčině tak energicky postupovati. Pokud je takové mínění oprávněno, co se týče samotných Čech, nemíníme zde rozhodovati. Že však u nás na Moravě proklamování, a tím více praktická aplikace hořejšího mínění jest úplně nevčasná a na škodu české věci, jest jisto. Všimněme si jen, jak o Moravě soudí druzí, na př. p. Lippert, který ostatně chce býti Čechům přízniv. Ten mluvě o realizování českého státního práva, praví: „Němci jsou ochotni přistoupiti na české státní právo, budou-li jen z něho vyňaty uzavřené území v Čechách, Morava a Slezsko.“ Tedy Moravu staví na roveň s uzavřeným územím. Viděti z tohoto projevu, jak pozadu jsme na Moravě ve příčině národnostní, a že tedy nikterak nesmíme složiti ruce v klín, ba naopak činnost v tom směru ještě zvýšiti. Školy všeho nezdolí. Je tu kromě škol práce ještě dosti a dosti. Vizme jen, jak nedostatečna jest organizace v krajích ohrožených. Jednotlivci ponechání sami sobě, hynou. Ba zrovna celé obce propadají molochu německví, stavíce si namnoze školy šulferajnské na potupu nejen sobě, ale celému národu. Jak nízké tu musí býti národní uvědomění! A na odstranění této hanby se z povolaných kruhů již po dlouhá léta nic nepodniká. V tom jeví se též ta vlastenecká horlivost těch našich vůdčích kruhů. Dále. Celé davy Čechů hledají živobytí mimo vlast, jsouce tak pro ni úplně ztraceni, kdežto by doma jsouce, mohli vydatné služby věci národní prokazovati. Jest nejvyšší čas, by se toto zbytečné mrhání sil zamezilo neb aspoň omezilo. Co se týče krajův ohrožených, tu jeví se veliká potřeba, by jako v Čechách, podobně i u nás na Moravě založil se pro ně list — snad „Moravská stráž“ (ale lepší!), — která by byla věnována zájmům těchto krajův, aneb aby se noviny zatím netříštily, aby noviny naše dosavadní vůbec si toho více všímaly. Neškodilo by, kdyby i knihovny, ale vhodné, soustavně byly v oněch krajích zakládány. A snad i nad to

dalo by se ještě všelicos podniknouti na záchranu našich milých. — A kde pak jest dobývání půdy nám znenáhla urvané?

Národe, plat! Až příliš záhy, ještě jsme skoro ničeho nedosáhli, a již dostavují se u nás podezřelé příznaky, těžení z obecnosti. V minulých týdnech sešlo se toho trochu mnoho najednou. Geitlerka se svým millionovým pavillonem, protežovaná ještě z výboru Ú. Matice Š. (pp. Čelakovským a Turnovským) za to, že tak málo odvedla, Národní Divadlo v Praze a v Brně má své affairy (viz „Nivu“ č. 9. — NB. naše noviny dosud neodvolaly, že zákaz charvatské „Prodané nevěsty“ nezavinil policejní ředitel, nýbrž sám ředitel divadla, Pištěk; a to není svědomitěl!), Praha odepřela zaručený příspěvek na Národopisnou výstavu, poslanci naši berou peníze, až se práší, a sedí doma místo ve Vídni, o leckterých sbírkách také se ledaco proslýchá atd. Ale nic to, jenom národe plat!

Česká otázka — otázkou filosofickou. „Česká otázka“ — problem životní našeho národu, formulovaný v poslední době prof. Masarykem a pozdvižený za vážný předmět diskusse — vyžádá snad i z naší strany katolické, nebo lépe řečeno se stanoviska katolického, odpověď a debattu. Nebude tedy od místa upozornění, jaké stanovisko nutno zaujmout vůči Masarykovi, jeho vývodům, aby diskusse potkala se se zdarem. Míněno tu stanovisko, posice po stránce formální. Česká otázka je mi otázkou filosofickou; to pravím proti těm, kdož by v ní viděli otázku eminentně historickou. Jádro „české otázky,“ centrum je mi v první řadě a hlavně filosofické. Tím rozumím: ne proto jsou správné naše idealy a mety, že nacházíme je v minulosti, nýbrž jedině proto jsou správné a mohou nám býti metami, že správné jsou noeticky, filosoficky. Ne proto nutno nám píliti za tím neb oním směrem, tou onou myšlenkou, tím oním názorem světovým — že začátky, prvky jeho obsaženy v naší historii, nýbrž jedině proto, že ten onen názor světový je filosoficky, theoreticky, noeticky správný. Proto nemyslím organické spojení, genetický vývoj za každou cenu a na prvním místě, nýbrž u významu podřízeném. Na př. dejme tomu, že by existoval národ, jenž od prvního objevení se v historii vyvíjel se válečnický, bojem, ohněm, mečem — synové jeho však v 19. století by poznali nesprávnost principu násilí a správnost principu nenásilí, míru, humanity, osvěty; po mém názoru byli by nuceni, přervat všechnu historii a spojení s ní, a úplně neorganicky vyvíjet se v budoucnosti. (Tento národ bojovný je mi ovšem jenom schema abstraktní.) Tak rozumím soudu svrchu položenému: „česká otázka — otázkou filosofickou.“ Teprve když jsme se v přítomnosti theoreticky rozhodli pro ten neb onen princip, poněvadž jsme jej uznali filosoficky za správný, na př. princip osvětě práce a nenásilí, teprve potom můžeme poohlednout se po historii a hledat prvky, začátky principu námi za správný uznaného, rozběhy lidí nám podobných, ale snad méně šťastných, snad nečasných a předčasných. Najdeme-li prvky, počátky našeho principu — navážeme na minulost, převezmeme z minulosti věci správné aspoň dle našeho poznání, a budeme míti naději genetického postupu vývoje socialně-kulturního. Kdybychom však prvkův a počátků našemu principu příbuzných nenašli — proto ještě stál by princip, námi za správný dle důvodův uznaný, pevně; tím, že historie neposkytla by nám prvních článkův organicky spjatého postupu, nebylo by dokázáno proti našemu principu zhola nic. Kdyby vždy nová myšlenka hledala oporu, jeden

z důvodů pro svou existenci v minulosti, historii, nebylo by možné uplatnění nových idejí; každá věc nutně musí nésti důvod pro svou existenční oprávněnost uvnitř, v sobě; to je otázka theoretická, filosofická. — Tak, jak zde vykládáno, pohlíží na věc a pracuje prof. Masaryk: formuloval ideu humanity, ideu moderní filosofie, nenásilí, mír, osvětňou práci a mravní; ideu uznal za správnou pro náš národ v přítomnosti, a hlavně v budoucnosti; a nyní teprv listoval v historii, hledal prvky, počátky snad nezdařené, ale přece počátky — a tu utkvěl na Bratrství. Tedy v první řadě pracuje filosoficky, v druhé řadě a podřízené historicky, poněvadž to náhodou jde. A proto diskusse s Masarykem sama sebou staví se v první řadě na pole filosofické. Ideal humanitní, formulovaný Masarykem a vyhlášený za metu národní, nutno zkoumat, analysovat theoreticky, noeticky, filosoficky. Konečný boj rozhodnut a dobojován bude na stanovisku filosofickém; na př. že by se ukázalo a dokázalo, že ideal humanitní je celý obsažen v ideji křesťanství (v ideji pravím, ne v provádění ideji; provádění vždy pokulhává za ideou); a jestli ne celý — tedy aspoň část filosoficky za správnou uznaná jest obsažena v křesťanství; kromě toho obsahuje křesťanství něco více, což teprv uspokojuje nitro člověka. Zkrátka: rozebrat přesně a do detailu ideal humanitní Masarykův, přirovnat k ideji křesťanské. To je práce filosofická a nejdůležitější. Teprve v druhé řadě by se ukázalo historicky, že snad Masaryk vidí historii brejlemi svého principu, že ji pojímá nehistoricky, barví fakta, opomíjí fakta — snad pravím, poněvadž nevyšetřuji. Velmi důležitó by bylo poukázat na provádění ideji křesťanské v katolicismu, na provádění ideji křesťanské v Bratrství; zda bylo Bratrství lepší než tehdejší společnost katolická, oč, v čem bylo lepší, oč a v čem snad horší. (Opět píši snad, poněvadž nevyšetřuji, nýbrž dávám jen formálně direktivu). Nikterak nepodceňuji práce historické, nicméně vidím v „otázce české“ otázku eminentně filosofickou.

Zpátečnické a konservativní. Zaměňují se často pojmy „moderní“ a „modní,“ že považuje se za moderní vymoženost, co den s sebou přináší; tak káže se pojmy „zpátečnické“ a „konservativní“; konservativní je zpátečnické a naopak. Třeba však přesně odlišovat zpátečnické od konservativního, jako nutno rozeznávat modní a moderní. Předně, pojem zpátečnického i pojem konservativního zahrnují v sobě pojem starého. Konservativní znamená starobylé, bývalé a posud v platnosti jsoucí; zpátečnické znamená totéž: staré, bývalé a posud udržované. Co dělí však oboje, a činí jedno konservativním, jiné zpátečnickým? Co činí jedno odiosním, jinému však ponechává dobrý zvuk? Spojuje přece pojem zpátečnického s sebou dávku příhany; konservativní má však dobrý zvuk i u lidí moderních (ovšem ne modních). K pojmu zpátečnického pojí se nutně nemožnosť obhájení nějaké posice. Faktum, věc měla pro sebe důvody, byla v platnosti oprávněna; měla důvod existenční. Postupem času názory se změnily, věda pokročila, předsudky odstraněny, na místo starého nazírání uplatnilo se nové hledisko. Nové hledisko má pro své obhájení platné vážné důvody. Nestranně-li se posoudí důvody pro nové stanovisko, nový názor, novou myšlenku a důvody pro starou posici, starý názor, starou myšlenku — vždy rozhodne se rozum pro moderní vymoženost. Najdou se však mozky a srdce, a budou hájit posice staré — z jakékoliv příčiny, vždy však mimo vnitřní podstatu jsoucí. Takové lidi možno nazvat vším právem a bez urážky zpátečnickými, a věc, kterou hájí, zpátečnickou. Citat: „Neue Ideen werden...

gebrandmarkt, solange es mir möglich ist — wie das kopernikanische Weltsystem, oder wie die theoretische und praktische Behandlung der Ketzler und Freigeister beweist; erst wenn die alte Position hoffnungslos verloren ist, zieht sich die Beweisführung von ihr zurück, um nun zunächst zu beweisen, dass sie sich und den Glauben dabei nie kompromittiert habe, und dann, um eine andere Position mit derselben Hartnäckigkeit als göttliche und verpflichtende Wahrheit zu behaupten — unzugänglich allen sachlichen Gesichtspunkten“ (Schell, Die göttliche Wahrheit des Christenthums). Apropos, kdo že zpátečníkem, a co že zpátečnictvím? Abych předešel podezření, opa kuji: Lidé, kteří by hájili theoretické a praktické nakládání s heretiky, nebo kteří by byli proti Kopernikově soustavě světové. Možno tedy nazvat katolické křesťanství zpátečnickým a zpátečnictvím, jak se děje a dělo? Nikdy! Dlužno odlišovat lidi od katolického křesťanství, dlužno odlišovat věci, které s ním ale nijak pravím nesouvisí. Katolické náboženství je však konservativní, ano pokrokové, poněvadž jako nauka je pravdivo. Co znamená konservativní? Konservativní znamená staré, posud v platnosti jsoucí; pojem konservativního je však oprávněn; poněvadž proti němu staví se věci nové sice, ale nic více než nové; modní, nikoli lepší, ani ne tak dobré jako staré; nemající pro sebe důvodu existenčního. Tu pak opustit posici starou, ale posud platnými důvody podepřenou — a horem pádem hnát se za denním heslem, znamenalo by, neumět ocenit cenu myšlenky, názoru. Kde však proti starému stojí lepší, nové, platnými důvody podepřené — tu neváhá opustit starou posici a láme kopí za myšlenku moderní. Pojem konservativního blíží se nápadně modernímu; je však nepřitelem modního jako moderní zpátečnického. A proto možno katolické křesťanství jako nauku vším právem moderním, pokrokovým, konservativním ve smyslu svrchu vyvozeném; nikdy však zpátečnickým. Katolické náboženství jako nauka nemůže ovšem protestovat proti zpátečnickému jednání, proti zneužívání svému, nutno však, aby na rozdíl mezi osobou a věcí, mezi náboženstvím a hlasateli náboženství upozornilo se. Jedná se o věc důležitou, o vyrazení zbraně jedné z rukou nepřátel. Kam tušování vede, vidět: „Der Offenbarungsglaube verdirbt nicht nur den moralischen Sinn und Geschmack, die Aesthetik der Tugend; er vergiftet, ja tödtet auch den göttlichen Sinn im Menschen, den Wahrheitssinn...“ (Feuerbach, Wesen des Christenthums). Tu to máme. Za nepoctivé jednání, obhajování se strany osob pyká věc sama. Víra nekazí smyslu pro pravdu, ale lidé. Namítne se: I když se učiní rozlišení svrchu naznačené — nepřátelé budou napadat křesťanství dále! Ale odkud to víme? Dostí možná sice. Ale dejme tomu, že by opět špinili křesťanství. Nyní mají aspoň nějaký důvod pro své jednání (počínání strážců Siona), ale potom nebudou mít ani nejmenšího. Zbraň jim vyrazit z rukou! Tedy: nyní jsou oni ve výhodě proti nám; potom budeme my ve výhodě proti nim.

Cesare Lombroso hněvá se (v Deutsche Revue 4.) na psychology, že nechtějí uznati (mezi jiným) bezvýhradně také výroku: genialní povahy jsou chorobné. Protož uveřejňuje tam „Neue Entdeckungen zum Wahrsinn Leopardis, Tassos und Byrons.“ Známé také, že dle Lombrosa byl i Dante hysterický epileptik. Vše to jest ovšem dědičné. Kdo by se chtěl v otázce rozhlédnouti, budiž mu doporučen článek A. Kocha O mravovědě a zločincově zodpovědnosti v Tübinger Quartalschrift 1895.

Pohyb obyvatelstva našich měst r. 1895. Ze zprávy statistické uveřejněné ve „Statistische Monatschrift“ (Februar-März) vyjímáme tato zajímavá data o pohybu obyvatelstva ve větších (nad 15.000 obyv.) městech našich zemí českoslovanských a pro porovnání i ostatních důležitějších v Rakousku.

	Počet obyvatelstva	Počet porodů na 1000 obyvatelů	Počet úmrtí	Průměr pětiletí 1890—1895 při porodech	při úmrtích
Praha	194.132	34·7	32·8	34·7	34·2
Žižkov	53.589	34·9	18·1	36·3	25·5
Vinohrady	43.301	20·7	12·2	21·3	14·1
Smíchov	39.131	27·8	17·4	26·9	17·6
Karlín	21.325	15·8	13·2	18·6	15·7
Plzeň	55.138	36·9	21·8	35·8	22·7
Liberec	32.176	24·8	31·0	24·2	31·5
Č. Budějovice	30.544	30·8	25·5	30·5	24·1
Ústí n. L.	27.452	38·2	23·6	40·9	25·7
Teplice	21.842	24·5	19·6	27·7	22·4
Warnsdorf	19.666	31·3	27·0	32·8	30·4
Cheb	19.331	37·3	27·8	34·8	32·3
Kladno	18.624	37·5	20·5	38·0	24·1
Aš	17.257	41·3	22·8	40·9	22·8
Jablonec	17.182	28·6	25·2	30·3	29·2
Most	16.969	47·4	28·2	45·6	30·7
Brno	99.635	31·8	26·6	31·5	29·0
Jihlava	24.131	29·1	27·6	29·2	29·2
Prostějov	22.406	40·9	35·6	38·6	35·1
Mor. Ostrava	21.851	39·7	25·2	39·7	27·1
Olomouc	20.002	25·3	25·3	23·8	25·6
Šternberk	15.913	37·8	31·8	36·7	33·9
Znojmo	15.464	27·2	23·7	27·8	25·6
Opava	23.862	21·4	26·7	22·6	28·8
Těšín	16.001	22·0	36·7	24·0	33·2
Krňov	15.366	34·3	26·9	—	—
Bílsko	15.254	23·9	21·2	—	—
		nejnižší 14·4	Innsbruck 12·2	Kr. Vinohrady	
		nejvyšší 50·4	Drohobycz- 36·7	Těšín	
		průměr 31·4	Jaroslaw 25·8		
Vídeň	1.495.764	32·5	23·3	33·0	24·7
Linec	50.385	29·0	31·0	28·7	30·8
Št. Hradec	118.678	27·3	28·4	27·2	27·2
Lublaň	32.177	28·0	32·3	30·2	34·5
Celovec	20.251	35·9	32·5	35·7	33·4
Gorice	22.429	22·8	35·6	24·6	33·2
Terst	160.825	31·0	30·2	31·1	29·7
Zader	14.336	26·8	30·9	27·1	27·1
Innomostí	24.289	14·4	25·8	15·9	24·6
Solnohrad	28.264	26·4	28·5	26·1	28·8
Krakov	78.775	37·8	34·3	35·4	35·7
Lvov	135.112	25·5	30·6	25·7	30·0
Černovice	57.499	36·4	32·5	35·0	28·9

Vražednými městy z uvedených v přehledu hořejším jsou tudíž: Liberec, Jihlava, Olomouc, Opava, Těšín, v těchto počet úmrtí dosahuje nebo převyšuje v průměru posledního pětiletí počet narozených (živě). V ostatním Rakousku jsou takovými vražednými městy ještě: Linec, Št. Hradec, Lublaň, Gorice, Zader, Innomostí, Solnohrad, Krakov, Lvov, tedy většina hlavních měst rakouských. Z jiných měst uvádí zpráva nad to ještě jiná vedlejší města, jež se rovněž „vražednými“ jeví: Maribor, Trident, Brody, Stanislav, Stryj, Tarnopol.

Vzrůst evropského obyvatelstva, nebo aspoň oněch sedmi států, v nichž vedeny úplné statistické výkazy za posledních 50 let — utvářel se dle statistika M. G. Mulhalla takto:

	Případlo na 1000 obyvatelstva v období:					
	1841—1860		1661—1880		1881—1892	
	porodů	úmrtí	porodů	úmrtí	porodů	úmrtí
ve Francii	26·7	25·8	24·0	23·3	22·2	
v Belgii	30·2	32·0	22·7	29·9	20·9	
v Skandinavii s Danskem	32·3	31·2	19·0	29·9	17·3	
v Anglii	33·4	35·1	22·0	31·9	19·2	
v Nizozemí	34·9	36·3	24·6	33·7	20·9	
v Prusku	38·6	39·1	27·1	37·4	24·4	
v Rakousku	40·3	39·0	30·8	37·7	29·0	
v Uhersku	—	42·6	39·4	43·6	32·5	
v Itálii	—	37·2	29·9	37·8	27·2	

Poněvadž počet porodů nezmenšuje se anebo jen málo v těchto periodach, kdežto počet sňatků se stále zmenšuje valem (od r. 1880. vyjma Belgii a Itálii v 10 evropských státech klesl ze 86 na 74 na 10.000 obyvatelů): třeba za to mítí, že počet dětí průměrně v jedné rodině jest nyní větší. V první periodě také připadalo na 100 rodin 360 dětí, v druhé periodě už na 100 rodin 405 dětí.

Statistika vrahů. Pro vraždu odsouzeno r. 1893. z každého milionu obyvatelstva: v Itálii 96, ve Španělsku 76, v Uhrách 76, v Rumunsku 40, v Rakousku 24, v Portugalsku 23, ve Švycarech 16, ve Francii 15, v Rusku 15, v Belgii 14, ve Švédsku 13, v Danske 12, v Irsku 10, v Německu 10, v Anglii 5 a v Nizozemí též 5 obyvatel.

Šíření přírodní vědy mezi obecnstvem vytknula si za úkol „Deutsche Gesellschaft für volksthümliche Naturkunde“ v Berlíně. Pořádá v rozličných místnostech snadno srozumitelné přednášky, jimž jasnosti dodávají buď předměty samy nebo aspoň jich obrazy. Vybírají se zvláště themata z biologie, jiné obory přírodních věd ovšem nejsou vyloučeny. První přednáška byla hned vloni v březnu. Ředitel hvězdárny Dr. Förster mluvil „o podmínkách a počátcích života na zemi.“ Druhá přednáška byla teprve v říjnu; od té doby jsou častěji. Letos v únoru byly dvě, jedna „o nálezištích, původu a dobývání jantaru“ při návštěvě v královské hornické akademii, druhou měl Dr. Potonié o „listu a květu.“ Dále přednášeno 11. března „o přípravě barevných fotografií“ s obrazy zvláště ze zoologické zahrady, 15. uspořádána vycházka do zoologické zahrady, načež přednášel Dr. Müllenhoff „o uměleckých stavbách zvířat,“ jež znázorňoval četnými obrazy, 24. mluvil Dr. Weyl „jak zachováme zdraví školních dětí,“ poukazuje na některé nedostatky ve školách, škodící zdraví a vzrůstu žákův, a na potřebné opravy.

Jindy a nyní. (S tichou soustrastí věnováno všem ubohým kanceláříkům kteréhokoli stavu.)

D r u h y.

Všechna církev byla v kanceláři,
A byl skvestnou korunován září,
Ne kdo duši vydal za víru,
Než kdo mnoho popsal papíru.

(Fr. Sušil, Nové básně. 1870. Str. 200.)

Daně. Pařížský vyšší úředník Baurin-Gressier s ročním příjmem 20.000 fr. činil si zevrubné záznamy o vydáních celé své 9členné rodiny, totiž vzhledem k tomu, kolik při každém vydání odpadá na státní, obecní atd. daně a kolik na vlastní kupní cenu. Tak během roku došel výsledku, že ročně 23—25°/₁₀₀ všeho svého příjmu neprožije, ale odvádí v daních přímých a nepřímých státu a obci. S jeho výpočtem shoduje se celkem stav finančního hospodářství francouzského. Příjem všech obyvatel Francie pospolu vzat, páčí se ročně na 17 až 18 miliard franků. Státní rozpočet Francie dostupuje výše půl čtvrté miliardy franků, s rozpočty měst a obcí tedy daní dlužno odvésti přes 5 miliard franků. Tedy všeho příjmu 25—28°/₁₀₀ plyne do pokladen veřejných ve způsobě daní. Jak daleko je tu myšlenka — praví mnichovský „Wahrheit“ (seš. 8.) — když si státě a kommuno bereš čtvrtinu, vezmi si to všechno, a starej se pak také o nás. Čili jinými slovy: zvyšováním daní plujeme plným proudem do všemohoucnosti státu socialistického.

Vzdělání a práce. Vliv vzdělání všeobecného i odborného na jakost práce a jakost výroby doličuje ve své výroční zprávě direktor (ministr) úřadu práce ve Spojených Státech Severní Ameriky K. Wright, na základě dotazníku jím samým sestaveného a po Evropě i Spoj. St. Sev. Am. rozeslaného. Dotazníkem zkoumán vliv vzdělání na jakost práce trojím směrem: 1. u žáků ze škol ruční práce, 2. u žáků škol řemeslných a 3. u žáků škol ženské práce (kuchařské školy, školy pro šití a přikrajování). Směrem prvním vykázáno kromě Ameriky v 5 evropských státech (Francii, Švýcarsku, Německu, Rusku a Norvéžsku) 59 škol s 808 absolvovanými žáky. Ve směru druhém anketa rozšířena na 10 států evropských, kromě Ameriky, a celkem na 206 škol s 3030 žáky. Ve směru třetím anketa vztahovala se jen na 3 ženské školy výrobní ve Francii a na ženské školy ve Filadelfii ve Sp. St. Pro dotazy zhotoveny zvláštní blankety o 15 rubrikách, a blankety rozeslány zmíněným školám. Správy škol vyhledaly působiště svých bývalých žáků a zaslaly zaměstnavatelům svých žáků dotazníky, aby na otázky uvedené po zralém uvážení krátce odpověděli: „ano“ či „ne“ ve zmíněné té které rubrice. Nejdůležitější otázky této písemné ankety byly: 1. Dovede-li dělník školu (výše dotčenou) vychodivší lépe než obyčejný dělník zacházet s nástroji hned z počátku svého zaměstnání? 2. Roste-li jeho dovednost v zacházení s nástroji více, či spíše-li se naučí s nimi zacházet? 3. Lépe-li hospodaří s materialem sobě svěřeným? 4. Lépe-li dovede svou práci si rozvrhnouti a promysleti? 5. Pracuje-li rozumněji (s větší inteligencí) a obezřeleji? 6. Je-li učený dělník mravnější? 7. Dovede-li lépe dohlížeti a rozpořizovati nad cizí prací? 8. Je-li pečlivější o zájmy svého zaměstnavatele? — Odpovědi došlé na otázky tyto jsou příznivy školnímu vzdělání dělnictva. „Ano“ převyšují „ne.“ První druh vytazovaných (o žácích škol rukodělných) odpověděli: na 1. otázku: 671 „ano,“ 135 „ne“ — na 2. otázku: 620 „ano,“ 150 „ne“ — na 3. otázku: 460 „ano,“ 261 „ne“ — na 4. otázku: 652 „ano,“ 142 „ne“ — na 5. otázku: 703 „ano,“ 97 „ne“ — na 6. otázku: 362 „ano,“ 174 „ne“ — na 8. otázku: 538 „ano,“ 225 „ne.“ Na 7. otázku došlo odpovědí vůbec málo pro nedostatek zkušeností. Tyto odpovědi dávají pěkné vysvědčení učeným dělníkům (rukodělným) v 6 celkem státech vytazovaných. — Druhým směrem: vzdělání u škol řemeslných, došla anketa ještě lepších výsledků: tu z 11 celkem států odpověděno: Na 1. otázku: 2701 „ano,“ 324 „ne“ — na 2. otázku:

2588 „ano,“ 308 „ne“ — na 3. otázku: 2138 „ano,“ 636 „ne“ — na 4. otázku: 2684 „ano,“ 307 „ne“ — na 5. otázku: 2773 „ano,“ 223 „ne“ — na 6. otázku: 1693 „ano,“ 386 „ne“ — na 8. otázku: 2357 „ano,“ 562 „ne.“ Sedmá otázka opět zůstala bez odpovědi. — Třetím směrem: vzdělání žen, došlo z Francie 50 odpovědí jednohlasně na všechny otázky odpovídajících „ano“ — ve Filadelfii pak dotazováni nejen zaměstnavatelé, ale i rodiče dělnic, a i tu odpovědi zněly v ohromné většině případů příznivě. — Tak všeobecné i odborné vzdělání dělnictva došlo nejkrásnějšího vysvědčení a povzbuzení. („Eighth annual report of the commissioner of labour 1892.“ — „Industrial education“ — Washington.) (Ndlja II. Kn.)

Původ ruských „bylin.“ Národní hrdinné zpěvy ruské (o hrdinách z kruhu knížete Vladimíra) — „byliny“ zvané — dožily se od počátků kriticko-historické vědy různých vykladů stran svého původu. První hypotéza prof. F. J. Buslajeva a Oresta Millera byla tak zv. „mythologická.“ „Byliny“ dle ní byly ohlasy ruskoslovanské mythologie pohanské: Kníže Vladimír — bůh slunce; Ilja Muromec — bůh hromu atd. Mythologické představy národ přinesl už z prabydliště svého v prarodině arijsko-indijské v Asii a sám je pak dle povahy a poměrů svých přetvořil a v hrdinné báje upravil. Dle této domněnky ovšem vše bylo v „bylinách“ původní, národní. Dnes tato hypotéza načisto odstavena. — Jiná domněnka byla L. N. Majkova — domněnka historická. Jména některých hrdin: Dobryňja, Aleša Popovič, Sadko atd. nalézají se i ve starých letopisech. Hrdinové tudíž byli skutečné osoby, populární mužové, o nichž slozeny písně v šerém dávnověku, jež podáním lidu se pozměňovaly, až došly na nás v dnešní podobě bylin. „Dějepisná“ domněnka odvrhuje vše „bájeslovné.“ Obě ponechávají „bylinám“ původnost, národnost čistě ruskoslovanskou. — Nejmladší hypotézy stírají s bylin ne-li veškeru, tož větší část původnosti. Jedna dí: podnět „bylin“ přišel z Východu, druhá praví: vypůjčen od Západu. Oné hlasatelem byl V. V. Stasov, této hlavním představitelem jest A. N. Veselovskij (vedle něho: V. F. Miller, Daškevič, Chalanskij, Symcov, Ždanov). Dle Stasova (východ) náměty bylin povstaly v Indii; tam dostavše buddhistické zabarvení přešly do Mongolska; od Mongolů přejali je Turci, a Turci za mongolských nájezdů donesli je na Rus. Tvořivost ruského národa neměla při skládání ruského eposu nijakého vlivu; národ nedodal k nim ničeho, leda že je převédl na svůj jazyk, tyto výplody cizí orientální fantazie; ovšem nejen jazyk, i vnější šat, ozdoba jména atd. jsou ruského rázu, ale tímto ruským šatem prosvítá starý kroj orientálních hrdin. — Domněnka Stasova vyzvala silný odpor, a brzy upadla v zapomnění. Nejen uražený národní cit i nestranná kritika ji zavrhla. Leč domněnka, která místo Stasovy nastoupila, nebyla národnímu citu příznivější. Domněnka Veselovského klade původ bylin do Byzance, a na římskogermanský západ. V některé části, zvláště v námětu o Ilji Muromcovi, prý byliny mají pramen svůj na Iranu, odkudž prošly tureckým ústředím na Rus, doznává se Stasovem Veselovskij. Hlavní zřídlo ruských pověstí bylo Byzantium; po přijetí křesťanství z Cařihradu národ ruský přijímal je ve formě legend, křesťanských pověstí a apokryfů — psaných i nepsaných. Do Byzance tento legendární material došel z Palestiny, a Palestinu jím zásobila zase Indie. Z Byzance pověsti tyto šířily se přes Bulhary na Rus, a z části i na západ do Italie, Francie, Anglie a Germanie. — S novou hypotésou, a ne-li novou, tedy pozmeněnou a podepřenou hypotésou

Stasova i Veselovského, vystupuje ve „Věstníku Evropy“ zkušený cestovalel ruský Potanin. Stěhování národů v 3. a 4. století po Kr. musilo zůstatiti nějaký sled v podání národů, zvláště ve východní Evropě, kdež nájezdy trvaly mnohem déle — až do 17. století. Cesta i příčina, jíž knižné náměty přetvořily se v „byliny“, osvětluje se předpokládáním, že motivy ty žily nejen u kulturních národů jihu, ale i u kočovníků střední Asie. Náměty ty rozšiřovaly se na západ netoliko cestou z jihu, kolem jižního břehu kaspiského, kulturními oblastmi Iranu, Syrie, Palestiny a Byzancia ve způsobě knihové — ale i ze severu kol kaspiského moře, cestou, jíž se draly z Asie do Evropy kočovné hordy; tu rozšiřovaly se ústním podáním, a snad i knihovou cestou. Náměty tyto přišedše do přední Asie mezi lid křesťanský, odívaly se křesťanskou formou, měnily se v legendy a apokryfy, do Rusi snad dostaly se ve svém pohanském prvotním hávu ještě před přijetím křesťanství. Oba proudy: křesťanský z Byzancia a pohanský z Východu slily se na Rusi: pěvci poznavše podobnost obojích zpěvů, složili je, a jako křesťané zaměnili háv pohanský starých zpěvů nově došlým křesťanským. Náměty tedy jsou dřevní, prastaré z prvobytnosti národa, ale po přijetí křesťanství vlivem Byzance přetvořené. Východní původ oněch prastarých zkazek Potanin podepírá dokladem, že v šerém dávnověku ve střední Asii, mezi Jenisejem a Orchonem, žilo kulturně pokročilé plémě, u něhož i písmo a snad i knihy byly. Hordy z těchto končin do Evropy vniknuvší, přišly tudíž nezbytně s nějakým duševním bohatstvím. Orchonojenisejské runy jsou dosud známkou zaniklé té kultury středoasijských Turkův, ať už kultury to původní, či přenesené odjinud (ze Syrie). Runy tyto pocházejí z věku jistě před 8. stol. po Kr. Runy v kamenu sloužily kultu, v kraji tom tedy už tehdy byla složitá bohoslužba, otočená obřady, okrášlená legendami, a udržovaná zvláštním stavem duchovním. Proto plemena příchozí z Asie do Evropy nezbytně spolu přinášela i ty kultury se všemi příměty, jichž se držela v Asii. Přes to mohou náměty pověstí býti prvotně původu arijského, Mongolové snad přijali je od arijců; arijci vyšli zajisté první z Asie do Evropy; plemena v Asii zůstavší chránila zatím své staré podání, leč i přetvořovala je vlivem mohutné kultury indické a kytajské; pozdější příchozí mongolští přinesli pak sebou i tyto nově přetvořené starodávné zkazky. Z prvu mongolské nájezdy dály se dále na západ i do území řeckořímské kultury. Postupem věků meze nájezdů stále ustupovala východněji. Kalmykové v 17. věku došli už jen po Volhu. (Ndlja IV. Kn.)

Moderní a modernější. „Bernard Lazare je z nejmladší generace francouzské, a to znamená nejprve naprostý odpor k naturalismu zolovskému...; je z nejmladší generace, a to znamená dnes také odpor k dilettantismu mravnímu, k shovívavé benevolenci ke všemu, ke snaze pochopiti všechno. Naopak: určitou rozhodnost, pevnou, příkrou, bojovnou tvrdost určitého přesvědčení, určitých ideí, nesnášenlivost žádá dnes tato mladá generace. Se vším se shodovat, všecko uznávat, všemu přiznávat právo k životu — to jest jí zbabělost, únavastáří. Odtud tedy odpor proti salonní psychologii, vtipným bonmotům, jako: všechno pochopit je všechno odpustit.“ Tak charakterisuje F. X. Šalda nejmladší generaci francouzskou, mluvě v 5. č. L. Listů o Nových knihách kritických. Tedy „moderní“ shovívavost, benevolentní pochopování, a z toho prýstící odpouštění přemoženo a nahraženo modernějším — pro nás ovšem — stanoviskem určitosti, pevnosti, tvrdosti, rozhodnosti, nesnášenlivosti. Není čeho

litovat, rozumí-li se dobře oběma stanoviskům. Zásada mravního dilettantismu zhuštěná ve slovech: všechno pochopit je všechno odpustit — tot' důsledek moderního liberalismu osvícenského, od dob velké revoluce francouzské zaváděného po vší Evropě. Hlavní známkou osvícenského liberalismu u věci náboženství a mravnosti je povrchnost, plochost, ignorování — salonní termin pro negaci. Moderní liberalismus nevidí důležitosti náboženství a mravnosti pro sociální a kulturní rozvoj, a proto si jich málo nebo nic nevšímá. Přesvědčení však náboženské a idealy mravní tvoří od dávna integralnou část světového názoru a přesvědčení kotvícího v něm. Povrchnost, plochost, ignorování věcí náboženských a mravních velmi snadno rozšířilo se na celé přesvědčení lidského nitra. Proto liberalismus našeho století nebyl jen v záhadách náboženských a mravních, ale v záhadách lidského rozumu vůbec. Odtud mravní dilettantismus, snaha pochopit všechno, chutnat mravní systémy pro požitky čistě estetické. Tento způsob nazírání na záhady týkající se života a smrti, na mravní stránku života lidského se vším jeho jednáním — zdělila i mladší generace — míním na př. typ člověka naší doby, představovaného raffinovaným, psychicky a fysiologicky bohatě složitým dekadentem, člověkem nervův a pocitů. Tu ovšem je hnán tento způsob nazírání do krajností, což po mém soudu napomáhá k obratu. Odtud rozhodný individualismus, prorážející v imperativy, měj odvahu býti svým, buď tvrdým, krystalisuj se! Nejnovější stanovisko tedy je: míti svou osobnost, individualitu, svůj aktivně vypracovaný názor světový, z něho plynoucí přesvědčení, vše sladěné a sjednocené, důvody podepřené; hájit vůči jiným svého přesvědčení, svých ideí a citů každým coulem, odporovat svému okolí na nás dorážejícímu, nás formujícímu, nenávidět passivitu, nepodávat se jako vosk, býti bojovným, nesnášenlivým! Býti bojovným, nesnášenlivým — nechci, aby se vrátily doby dávno minulé — vůči povrchnosti, plochosti, živoření — tam, kde není přesvědčení. Boj proti mravnímu indifferentismu, pohodlnosti, ztrnulosti v názorech. Za to však v úctě míti pevné a nezdolné, poctivé přesvědčení jiných, silnou osobnost. Práce, upřímnost imponuje také u nepřítele — nepoctivost, lenost odpuzuje i u souvěrce. Neupřímnosti boj — buď kde buď; upřímnosti uznání — buď kde buď!

Knihopis filosofie chystá lovaňská „Revue néoscolastique“ pod názvem: „Sommaire idéologique des ouvrages et des revues de philosophie,“ tak že by tu byl přehled nejen knih, nýbrž i článků. V Německu vychází dobře vedený „Archiv für Geschichte der Philosophie.“

Na rozšíření **spisů Sienkiewiczových** věnoval varšavský kapitalista Wawelberg 30.000 rublů. 12-svazková sbírka bude stát 3 ruble.

Haličské časopisectvo vykazuje 222 čísel, 177 polských, 27 rusínských, 14 německých, 4 hebrejské. Ve Lvově vychází 92 polských, v Krakově 47.

Nikolaj Nikolajevič Strachov, známý ruský filosof, přírodovědec, kritik a publicista, zemřel 24. ledna t. r. Týž narodil se 16. října 1828; pocházel z rodiny duchovní. Vystudovav v duchovním semináři v Kostromském, navštěvoval universitu v Petrohradě, kdež však studií neukončil pro nedostatek hmotných prostředků. Stav se professorem fysiky a matematiky, dosáhl později hodnosti magistra živočichopisu, ale vzdav se vychovatelství, oddal se literatuře, kdež proslul jako ohnivý protivník jednostranné theorie Darwinovy, nepřítel revolučního nihilismu šedesátých let, odpůrce slepé úcty Rusů k západní vzdělanosti, obhájce nezávislé, „samobytné“ práce ducha ruského, založené na domácí půdě („počvé“;

odtud název slavjanofilské větve, k níž Strachov náležel: „počvenníci“ či „samohytníci“). Jsa vzděláním přírodopytcem, celý život vedl boj s materialismem a Darwinismem; jako kritik ukázal na význam Tolstého, jehož spisy do té doby měly se za „nezralé,“ nestranně ocenil Turgeněva, ukázal na význam kritika Ap. Grigorjeva, filosofa Nik. Jak. Danilevského, ujal se poesie Puškina i jeho školy. Vůbec vliv jeho v literatuře ruské byl veliký, byť i liberalní kritika vlivu toho neuznávala. Ze spisů jeho jmenujeme: „Mir kak celoje,“ „Borba (boj) s zapadom našej literaturě“ (1883—1896, 3 svazky), „Kritické stati o Iv. S. Turgeněvu a L. N. Tolstém“ (1896, 3. vyd.), „Zamětki o Puškině i drugich poetach“ (1888) a „Filosofskije očerki“ (1895).

P. Perry. Známý hvězdář Perry narodil se r. 1833. v Londýně a pocházel z té rodiny, k níž náležel též Perry, vynálezce ocelových per. Když mu bylo 20 let, vstoupil do Tovaryšstva J. a záhy vynikal v astronomii. R. 1868. bylo mu svěřeno řízení hvězdárny v Stonyhurstě. Zvláštní píli věnoval též pozorování meteorologickému a magnetickému a vykonal za tím účelem mnoho dalekých cest. Za jeho řízení vykonáno v stonyhurstské soukromé hvězdárně tolik, že svou důležitostí vyrovnala se hvězdárnám státním.

Školství. Nikde tak živě nepřetřásá se škola a otázky vychovatelské jako ve Spojených státech, nikde tak nepřispívá stát, obec a soukromníci na školu jako tam. V některých státech polovic příjmu se jí věnuje. V posledních 20 letech jediná universita Harwardská dostávala ročně průměrně 1 $\frac{1}{2}$ milionu marek darem. Město Duluth s 35.000 obyvateli dalo na stavbu vyšší školy 1,200.000 marek. J. D. Rockefeller universitě v Chicagu dal dosud 5,400.000 dollarů. Feyerweather 20 ústavům dal 5,150.000 dollarův a v závěti odporučil jim 3,000.000.

Dle toho možno pochopiti, že školství severoamerické v mnohém ohledu může úspěšně pokračovati a ostatní země k soutěži nabádati; tak zvláště Angličané pilně je studují a k svému prospěchu. O tom podává důkaz kniha M. Alice Zimmer: *Methods of Education in the United States*. London 1894. Spisovatelka všimla si hlavně vyšších dívčích škol po stránce methodické, i dospěla těchto výsledků. Vyučování v realiích téměř výlučně spočívá na názoru. Psaní a kreslení na tabuli je velice rozšířeno. Tabule pokrývají 3 stěny světnice; často většina žáků pracuje u tabule, a to samostatně, učitel jen opravuje. Tím získává samostatnost žákov, ale vlužuje se také jakási povrchnost. Bibliotheka a pulty s knihami pro opakování jsou stále žákům přístupny. Učitel věc jim nepoví, nýbrž odkazuje je na prameny samé. Kázeň je v celku výborná; žáci cítí svou zodpovědnost. Poměr žákův a učitele je bližší než v Evropě. Žáci učí se rádi. Přispívá k tomu valně úcta, jaká v domácnostech ku škole se jeví. Míti krásnou školu je první pýchou obce americké.

Proti tomuto líčení spisovatelčině namítají jiní mnohé vady ve školství severoamerickém. Předně to, že všechno vyučování směřuje jen na rozum; fantasmie a cit jsou příliš odstrčeny; za druhé zanedbává se ve vyšším školství historické a filosofické stanovisko. Všechno směřuje k budoucnosti, a proto je všechno povrchní, bez živosti, šablonovité. Vady tyto a podobné vylučuje kniha Dr. J. M. Ricea: *The public school system of the United States*, New-York 1893 a pak brožura *Is there a new education?* od Butlera (New-York 1896), učitele na Columbia-College v N. Yorku. Obírá se středním školstvím, a praví mezi jiným: Nejsme v pravém poměru ke kultuře naší doby. Naše metody a zásady

jsou jako byly před vynalezením tisku. Musíme hleděti změnit je trojím směrem. Předně fyziologickým. Fysiologie udává jasně potřebu hry, vhodné zařízení místností, složení výživy, samé věci, jež mnohým učitelům našim jsou tak známy, jako zákonník Manův. Za druhé třeba odstraniti velikou nevědomost našich učitelů v psychologii. Za třetí je naše učení pochybeno sociologicky. Vyučujeme mladé lidi, jež za krátko mají hráti ve veřejném životě důležitou roli, ale nebudou znáti ani nejjednodušší zásady spolkovědy. Je ku podivu, s jakou smělostí vysocí státní učitelé se projadřují o věcech vychovatelských, jimž za mák nerozumí.

Úsudek to jistě přísný, ale ne nesprávný. Poněkud to viděti ze spisu *The old psychology and the new*. Boston 1895. Školský spolek v Massachussettsu pozval největší znatele školství a výchování v Americe na přednášku o staré a nové psychologii. Jsou to: Larkin Dunton, z Bostonské normalní školy, Hugo Münsterberg z Harwardské university, W. T. Harris, přednosta školského odboru v ministerstvu a Stanley Hall, rektor Clarkovy university. Svolavatelé domnívali se, že nová psychologie (experimentální, vědeckou methodou řízené pozorování jednotlivostí) bude vynášena nad starou. Zatím však ukázal se mezi přednášejícími úplný nesouhlas; jedni zastávali se psychologie nové, druzí staré. Zvláště Münsterberg pravil: „Nemohu připustiti ve všem rozpor mezi oběma psychologiemi. Psychologie je pečlivé pozorování, popisování a vysvětlování duševních pochodů. Možno říci, že toto pečlivé pozorování je nového data? Aristoteles více k ní přispěl než mnozí přispívatelé největší revue. Nebo myslíte, že pečlivé pozorování je možné jedině methodou experimentální? Nejsou astronomie a geologie vědami, ačkoli jsou nepřístupny experimentu?“ Úplně opačné stanovisko zaujal Harris, první znalec paedagogiky evropské. Odporučil pilné studium dětí, jež v Německu Preyer, ve Francii Compayré a v Americe Hall se zdarem pěstují.

Ve směrech uvedených mnoho světla způsobila světová výstava školství na všeobecné výstavě v Chicagu. Němec Waetzoldt o tom praví: „Přehlédneme-li kulturní státy, jež účastnily se světové výstavy, shledáme tyto společné znaky: velká váha klade se na zdravotní opatření ve školách; stavby školní, úprava tříd, plány učebné to dosvědčují; tělocvik všeobecně se pěstuje. V mnohých státech vyučuje se zdravotně v obecné škole. Mimo duchovní práci věnuje se nyní péče k tomu, aby i ruka a oko se zaměstnávaly. Že vyučování co možná má býti názorné, methoda induktivní, postupovati od známého, všeobecně se přiznává. Pěstování historie ustupuje vědám přírodním, mathematice a technice. Vyučování přizpůsobuje se úkolům, jež činí nyní stát, povolání, živnost, veřejný život; cílem moderního vzdělání je člověk, jenž nejen něco ví, nýbrž i něco platí.“

Jako zvláštnost na americké poměry třeba zaznamenati, že tělesný trest v některých státech úředně je dovolen.

Právě vydaný úřední výkaz školství francouzského za r. 1891.—1892. obsahuje tato hlavní data: Obyvatelstva bylo ve Francii 38,343.192, v Alžírsku 4,124.732. Školou povinných dětí ve Francii 4,663.671, v Alžírsku 604.438. Škol t. zv. maternelles bylo 5411 (2603 státních, 2808 soukromých), škol primaires 82.533 (67.262 st., 15.271 s.). Státní školy měly 62.232 vlastních budov. Jednotřídních bylo 48.203 (71⁰/₁₀₀); dvojtřídních 12.169, trojtřídních 3611, čtyřtřídních 1483, pětítřídních 669, šestitřídních 51, sedmitřídních 245, osmi a více třídních 361. Seminářův učitelských bylo 87 a pro učitelky 85. Inspektorů

zemských bylo 6, 4 pro školy maternelle, 90 inspektorů Akademie a 455 inspektorů de l'emeignement primaire. Žáků bylo: ve školách maternelles 706.579, v primaires 5,556.470. Z nich bylo ve školách státních 4,281.183, v soukromých 1,275.287; ve školách mětských 3,900.977, v náboženských 1,655.493. Že čísla podrobná vyšší jsou než číslo školou povinných, vysvětluje se tím, že některé děti chodí před 6. a po 13. roce svého věku. — Náklad byl r. 1892. 186,306.077 franků, v čehož dal stát 125,962.989 a obce 60,343.088.

V Rugby v Anglii musejí žáci čísti noviny a dostávají úlohy z nich. Otázky při zkoušce byly v jednom případě tyto: 1. Popiš západní a východní cesty parníků do Škotska. Udej, jaký význam má proud k severu? 2. Kde jsou Fučeu, Madagaskar, Sofie, Kuba, Kongo, a jaké události jsou s nimi spojeny? 3. Co víš o Khamovi, Kolonel Shervintonovi, Nasrullah Khanovi, Sher Afxulovi? 4. Vysvětli, co míníme slovem kabinet, tajná rada, duchovní pair? 5. Čím se zabýval poslední sněm? Kdo je nyní jeho předsedou, ministrem osad, ministrem zahraničním? Jaké úřady mají Goschen, Landsdowne, Longicon? 6. Dej zprávu o jízdě lodí do zátoků Ameriky? 7. Jaké jsou nynější zápletky v Armenii? Popiš stav. — Účelem tohoto způsobu je chlapce a děvčata navésti k tomu, aby novin používali jako důležitého prostředku pro rozšíření vědomostí svých.

Vyučování náboženství, jež v Milaně a v Treviru v obecných školách dle nařízení ministerského jest opět závazným, svěřeno kněžím.

Senát university v Cagliari 12. května 1895 uzavřel, svolati tam na sjezd všechny italské universitní docenty. První takový sjezd byl v Milaně 1887. Předmětem budou otázky hlavně o stavu docentů. Sjezd bude rozdělen na 5 sekcí.

V Rusku toliko 5 guberní má uspokojivé školství: Moskevská, jež ročně na školy dává 104.000 rublů, Chersonská s 86.000, Poltavská s 50.000, Petrohradská s 45.000 a Jekaterinoslavská s 45.000 rubly ročních výdajů.

Ve Švedsku v rocích 1889.—1893. ve vyšších školách bylo 62.000 žáků. Z těch prošlo dobře 60%, 19% teprve po odbyté nové zkoušce a 21% nemohlo vůbec postoupiti. Při pětitřídních realkách byl poměr 45, 19, 36%. Výsledek jistě smutný.

V království Srbském je 1 vysoká škola (universita) s fakultami: filosofickou, právnickou a technickou. Je při ní 46 profesorův a 470 studentů. Gymnasí je úplných 9 a 2 úplné realky, 2 gymnasia mají po 7, 2 po 6, 1 po 5 a 10 po 4 třídách. Theologický seminář má 4 ročníky, paedagogium 3 a 2 vyšší dívčí školy 6 tříd. Ve všech středních školách je 538 učitelův a učitelek a 7991 žáků, mezi nimi 1477 žákyň, jež i na gymnasia se připouštějí. Obecných škol je 1008, učitelů 1843 (učitelek z toho je 750) a žákův asi 90.000, tedy asi třetina dětí školou povinných. Mimo to je 1 vojenská akademie, 1 obchodní a 1 zemědělská škola. Všechny školy jsou veřejné státní.

Anglické míry a váhy. Anglická soustava měr a vah jest asi nejspletitější věcí tohoto světa, je to system hodný blázince — a přece řídí se dle něho ohromná většina „civilisovaných“ lidí naší země! Provázit zastaralá spletitá soustava měr a vah konservativního Angličana, ať už „bulla,“ či „jankeea“ do celého světa na jeho kramařských cestách. Angličan má na př. tři různé hlavní váhy, jež navzájem nejsou v žádném rovném poměru (quarter, stone, pound). Jinou váhu mají zlatníci, jinou lékárníci, jinou vlnaři, jinou seno prodávající, a jiní a jiní řemeslníci a živnostníci zase své jiné váhy. Zákonný

„stone“ (kámen) má 14 liber, ale „stone“ na vážení masa má už jen 8 liber (pound), „stone“ na sklo jen 5 liber, „stone“ na vlnu 10 liber. Centnýř „centweight“ nebo „hundredweight“ neváží v Anglii 100 liber, ale 112 liber, 100 liber váží jen ve Spojených Státech Severní Ameriky. Pro délky jsou míry: „link“ má 7·92 „inchů“, „rod“ má 5 $\frac{1}{2}$ yardů, a plošný „perch“ má dokonce míti 30 $\frac{1}{4}$ yardu čtverečního! Tento plošný „perch“ pole na př. měří do čtverce 208 stop a 8 $\frac{1}{2}$ palce (inche) a něco ještě nad to, co se nedá ani v „inchích“ ani v „rodech“ vyjádřiti. Námořní míle zase na př. měří 1·151 a ještě něco míle pozemské (anglické). Neméně spletitý system vládne v penězích: jednotkou čítán tu není ani šilink, ani „penny“, ani „farthing“, nýbrž libra něčeho co neexistuje: „šterlinků“, ovšem ještě vedle zlatých „sovereignů“ a zlatých „guineů“, jež jsou zase něco jiného.

Metr. Jednotná tato míra moderní spolu s váhovou i dutou mírou ujala se dosud ve velmi málo zemích a státech. Právě nejpokročilejší země v průmyslu a obchodu ji nepřijaly. Zdálo by se na př., že Amerika, země všeho moderního, snad první se chopila této mezinárodní jednotné míry. A právě v Americe nejméně se této míry asi užívá. Vůbec jeví země, v nichž vládne angličina, dosud velkou nevšímavost k této mezinárodní míře. Ale i tu začíná se led starého šosáctví prolamovat. O zavedení míry a váhy metrické jedná se právě v Dansku a ve Spojených Státech Severní Ameriky. Tu dosud panovala míra a váha anglická. Jižní a střední republiky americké sic uznaly a přihlásily se k metrické míře, ale namnoze užívají stále míry staré, španělské. Také v samých evropských státech, z nichž teď po obrácení Danska a nejpřísnějším provedení v Turecku, jediná Anglie a Rusko neměří metrickou mírou, není metr vždy výlučným měřítkem v širokém životě lidovém. Dnes v Evropě metru ne užívá 167 milionův obyvatelstva vedle 200 milionů metrem měřících. Těchto 200 milionů metrem měřících snad zaneslo míru tu i do svých osad, jejichž obyvatelstvo čítá 102 miliony. Obojetné anebo už už se chystající k metrické míře státy americké a evropsko-asijské čítají obyvatelstva na 150 milionů. Tak by tedy metr, i nejslabší a nejmenší užívání jeho počítajíc, vládl celkem nad 450 miliony duší; — zhola a naprosto vládu jeho neuznává však přes 950 milionův obyvatelů kulturních a polokulturních naší země. Třetinu z těchto odbojníků „vládce“ metra tvoří Anglie s osadami svými, druhou třetinu Čína.

Výnos půdy v jednotlivých státech průměrně vypočítán statistikem Mulhallem takto: Ruský sedlák vytěží z jedné děsjatiny pole (2400 čtverečných sáhů, přes 109 arů, něco víc než hektar) 9·2 hektolitru obilí — po něm přijdou rolníci v ostatních státech v tomto pořadí. Průměrně vytěží z téže míry pole: italský sedlák 13·8 hektolitru, rakouský 13·8 h., španělský 18·4 h., francouzský 19·2 h., severoamerický (Spoj. St.) 21·2 h., německý 21·4 h., anglický 33·2 h. Tento výtěžek z téže míry pole tak různý v různých zemích nezávisí na jakosti půdy, na úrodnosti její, neboť ta se tak asi vyrovnává ve všech státech, ale na způsobu hospodaření, na rozumném hospodářství, na vzdělání rolníka. Bohužel Rakousko je tu na tak nízkém stupni, ale vinou toho jsou opožděné Uhry, Halič a jižní země. Československé země samy vzaty družily by se asi ke stupnici Německa.

Kostelní korouhve doloženy jsou teprve v 6. století. Řehoř Tourský († 593 nebo 594) první, pokud víme, rozeznává „crux“ a „signa.“ Povstaly

z obdoby s římskými vojenskými vexilla a labara; Konstantin Vel. změnil říšské labarum ve tvar kříže. Dlouho ostal kříž hlavní věcí na korouhvích, tkanina byla vedlejší; za doby Karolingů, kdy se vyšívání zdokonalovalo, rozšiřována tato část, až konečně zatlačila kříž, což jest proti účelu korouhví. Obecně rozšířeny korouhve teprve v druhé polovici středověku.

Proti **bourání starobylých památek v Praze** zdvihl se teprve nyní vydatnější odpor českých spisovatelův a umělců. Pražský p. dopisovatel „Hlídky Literární,“ jak známo, dávno již na to upozorňoval. Záleží-li co na protestech časopiseckých, rozumí se samo sebou, že je podpisujeme oběma rukama.

Album svatojanské vydali Ed. Šitler a Dr. A. Podlaha v Praze za I. díl Památek úcty patronů našich. Cena vzácného díla, k němuž se budoucně vrátíme, jest 8 zl. (73 foliových obrazů s výkladem); zatím je co nejlépe doporučujeme.

Josef Svátek, český dějepisec, zavodí v „sebraných dějepisných romanech“ se ctihodnými vyráběiteli spisů, z nichž kape krev. Tuhle v „Sedlácích u Chlumce“ (str. 140.) píše o přívrženci „jesuitské zásady, že účel světí prostředky“; p. Svátek asi neví, že už dávno jest usvědčen za podlého lháře, kdo zásadu tu strká jesuitům, sám pak podle ní ve svém jesuitožroutství jedná. Mimochodem řečeno, píše J. Svátek češtinou velice bídnu.

— Když už se páni takoví o jesuity pořád otírají, tedy bude je snad zajímati, co Friedrich II. o nich soudil. Dle úřední zprávy vídeňského nuntia Visconti (16. pros. 1769) snažil se přiměti Josefa II., aby se jich ujal a nechal řádu zrušiti, neboť byl četl jeho konstituce, z moralistův jejich pak Busembauma a nikde nenašel těch nebezpečných nebo špatných věcí, které se jim podkládali, naopak přesvědčil se o užitečném a mravném působení řeholníků těch ve svém Slezsku. A byl to, prosím, Friedrich II.!

Prof. Dr. T. G. Masaryk v „Naší Době“ přepisuje svoje i naše výroky dle toho asi, jak mu „Čas“ našeptal. My nový výklad bereme loyálně na vědomost, ale právě proto, že původně on i my napsali jsme něco jiného, nemůžeme mu jinak odpověděti než jak jsme odpověděli „Času“ na straně 394. On doporučuje nám na pováženou Evang. sv. Matouše 7, 6. — abychom se mu odvděčili, doporučujeme my zase jemu Ev. sv. Mat. 7, 5., tedy jen o verš výše. Jinak stojíme úplně na tom, co jsme napsali v č. 4., a nezastraší nás ani nemístné vplétání velikých slov, jako — „náboženství,“ „neštítí se dávatí výstrahu“ atd. — jsou to žurnalistické zbraně příliš opotřebované.

Něco od klassika, jehožto jméno J. Váňa. Reformatorské figurky naše jsou velmi zajímavé, zvláště ta neotesanost jejich a uličnictví, když někdo nemá téže chuti jak oni. Pan Váňa — avšak poslechněte, jak duchaplnou dopisku, tedy veřejně, administraci „Hlídky“ napsal:

Odporučuji Hlídku nedávno mnou vydaný Nový anglicko-ruský humor k vědeckému pojednání, na něž stačíte. V Albionu Wordsworthovi rozumět nemůžete, museli byste si přečíst evangelium, a to vy neučiníte. S humoristickým pozdravem J V á ň a.

Sahá-li Wordsworth až na takový stupeň intelligence, pak ovšem naň „Hlídku“ nestačí; před sprostáctvím „Hlídku“ vžlycky kapituluje. Ostatně má každý člověk právo činiti se směšným, nebudiž tedy ani Janu Váňovi upíráno. NB. Váňa jest nebo byl učitelem kteréškol školy. Divte se tedy, že naše „zlatá mládež“ má tolik sebevědomé elegance, když má takové patřičné vzorky před sebou.

HLÍDKA.

Krvina u Arabův a Hebreů.

Dr. Fr. Kyzlink. (Č. d.)

Zbývá mi ještě pověděti, jak si fellaḥové vedou, není-li ubojce znám a pak, mají-li někoho v podezření z ubojstva.

Je-li nalezen zabitý člověk na pozemcích cizí osady a neví se, kdo ho zabil, musí jeho krev zaplatiti celá osada. Je-li nalezen na pozemcích své vlastní osady, je to pak věcí jeho příbuzných, aby si ubojce vypátrali.

Je-li někdo v podezření, že spáchal ubojstvo, rozhoduje se věc u soudu. Každá strana si zvolí jednoho soudce, ale druhá ho zase odmítne. Pak si zvolí po dvou soudcích, a ti při rozsoudí. Stání se odbývá v obecním domě (maḡāfe) nebo venku. Žalobník odůvodňuje své podezření na přítomného obžalovaného. Ten ovšem zapírá. Má-li žalobník svědky, a to čtyři svědky očitě, rozhoduje se pře jejich přísahou buď v kostele, jsou-li to křesťané, nebo v mešitě, jsou-li mohammedani. Přísahají takto: „Svědčíme před Bohem i před lidmi, že tento muž zabil toho a toho, a my jsme stáli na svých nohou a očima svýma jsme to viděli.“

Nemá-li žalobce svědků, musí se žalobce očistiti přísahou. Dříve však mu soudcové v soukromí domlouvají: „Chceš přísahati a přísahati musíš. Dej si pozor, jsi-li ubojcem, zhřešíš hříchem druhým, přísahaje přísahu křivou. Zabil-li jsi toho muže, rei nám v soukromí a my vše urovnáme.“

„Nezabil jsem ho,“ tvrdí obžalovaný, „a nevím, kdo ho zabil, a budu přísahati přísahu pravdivou, Bůh ví!“

Pak praví soudci k žalobci: „Zkoušeli jsme podezřelého stran vašeho muže, a on zapírá a nemá zprávy žádné aniž ví, kdo ho zabil.“

„Lhář je!“ praví žalobce. „Dejte průchod právu! Musí přísahati a pět (mužů) za ním dosvědčí jeho přísahu.“

Taková přísaha, potvrzená přísahou pěti mužů, nazývá se dîn u chamse, t. j. přísaha a pět (totiž mužů).

Pak jdou do kostela, či do mešity; obviněný stojí uprostřed, za ním pět svědků jeho přísahy a po obou stranách stojí ostatní.

Obžalovaný přísahá takto: „Bůh a Moḥammed, jeho apoštol (je svědkem), že jsem nezabil toho muže a nevím, kdo ho zabil.“

Pak odstoupí a soudci se ptají svědků: „Co pravíte o tomto muži, jenž přísahal přísahu, je pravdomluvný nebo lživý ve své přísaze?“

A svědci jeden po druhém přísahají: „Bůh velebný (je svědkem), je pravdomluvný a jeho přísaha je pravdiva.“

Když jsou hotovi, praví soudce žalobci: „Přísahal přísahu, nemáte u něho práva žádného, je čist od vašeho nesprávného podezření.“

A žalobce odpovídá: „Budeme hledati, a nalezneme-li, že jest ubojcem, bude přísaha jeho lživa a on nám dá naše právo čtyrnásob; vy jste ručiteli toho mezi ním a námi.“

Jako ubojstvo, tak i zranění lze rozeznávati úmyslné, nahodilé a nepřímou s někým souvisící. Při poranění úmyslném, ovšem těžkém, hledají mstitelé přímo mstu krvavou. Proto musí zranitel (žáreḥ) přehnouti a popsáním způsobem si vyžádati ʿaṭue tak asi na 15 dní. Smír jest ovšem mnohem snazší než při ubojstvu. Prostředkující šejchové se vypraví s vinníkem a jeho příbuznými do domu raněného, majíce s sebou ovci nebo kozu, trochu rýže a hedbávný kaftan. Vinník kráčí vpředu. Když vstupuje do dveří, vystrkují ho domácí ven: „Zůstaňte venku! Nechceme, aby vstoupil do našeho domu, a nechceme ho viděti nikdy! Rozbijeme mu hlavu a zabijeme ho za jeho ohavný čin!“

Šejchové je chlácholí obvyklými důvody: „I vždyť na tom nic není. Kolikrát se to stává na světě! Jen mrtví se nebijí, ale živí se bijí. I bratři se bijí a stalo se to beztoho bez zlého úmyslu. Musí mu políbiti hlavu a prositi za odpuštění.“

Pak odevzdají ovci a rýži, aby se připravila smírná hostina. Zatím co se vaří, vyjednávají starší s raněným: „Jak se máš (na př.) Rašide?“

„Dobře, díky Bohu.“

„Přišel ʿAbed (vinník), aby tě požádal za odpuštění, on i jeho příbuzní.“

„Co se stalo, stalo se, ale uzdravím-li se, Bůh to spraví.“

„Nesmíš myslet zlou myšlenku, stať se to beze zlého úmyslu. Políbí ti hlavu a poprosí za odpuštění.“

„Nechci, nechci!“

„No jdi jen, 'Abede, polib mu hlavu a pros za odpuštění.“

„Nechci, nechci!“

„Chce peníze ten muž,“ povídají si šejchové a táží se raněného:
„Chceš cenu své krve, Rašide? Žádej, co chceš.“

„Přisám Bůh, nechci nic, ale až se uzdravím, ukáži mu mne zraniti.“

„My ti zaplatíme za poranění a výlohy na lékaře.“

Pak vypočítají, kolik přijde za ránu, kolik pro lékaře a kolik za promarněný čas.

Když se domluvili, políbí vinník raněnému hlavu, prosí za odpuštění a odevzdá přinesený kaftan. Lhůta na zaplacení se dává na čtyři, pět dní. Polovici náhrady platí vinník, polovici jeho příbuzní.

Náhrada se řídí jednak velikostí rány, jednak důležitostí zraněného údu. Za zmrzačenou ruku nebo nohu se platí čtvrtina ceny krve, za vyražené oko polovice, poněvadž se tím zohavuje tvář. Vyražený zub se platí až 500 piastry, poněvadž prý bez zubu člověk špatně kouše a tedy i špatně tráví. Za to se uťaté ucho samo neplatí, protože prý člověk může slyšeti i bez ucha, ana mu dírka zůstane. Při poranění menším nebývá 'aṭue ani třeba. Vinník přijde s některým váženým mužem, dá raněnému nějaký dar, políbí ho a smír je hotov.

Totéž, co řečeno o zranění úmyslném, platí i o zranění nahodilém.

Jestliže zvíře někoho těžce poraní, aniž jeho majetník byl dříve napomenut, dostane zraněný zvíře nebo jeho cenu. Byl-li však již napomenut, musí mu dáti zvíře a zaplatiti, jakoby sám ho byl poranil.

Krvina u beduinů.

Pravidla, jimiž se řídí krvina u fellahů, mají s nevelikými odchylkami platnosti i u beduinů.

Při ubojstvu úmyslném vztahuje se msta v prvních třech a jedné třetině dne, pokud totiž trvá „vření krve“ (fôrat ed-dam), na celý rod ('âile) ubojcův. Dobytká mohou v této době mstitelé pobiti nebo zajati, kolik chtějí, později však se to již čítá do náhrady. Jako výjimku sluší uvést, že před nedávným časem kmen bení Šachr po dvakráte a jednou kmen Belkavských se vypravil pro ubojstvo proti sousedním Madabským křesťanům, aby je úplně vyhubili. Padaloť tu na váhu vrozené moslimům záští proti křesťanům, mezi mohammedany se to nestává.

Po udaném čase se vztahuje pomsta pouze na chamse, která se vystěhuje a hledá útočiště u jiného kmene.

Když se první nával hněvu utišil — tak asi po týdnů — žádají všichni ti, kteří jsou s ubojcem v pátém koleně spříznění, aby byli pomsty

sproštění. Toho jim mstitelé odeprítí nemohou, musejí však mítí hodnověrného svědka, který jejich příbuznost v pátém stupni dosvědčí. Svědka toho ustanoví přední ze mstitelů. V den mstitelem tímto určený přijdou žadatelé do stanu některého blízkého kmene, neboť ku kmeni mstitelovu přijítí nesmějí, a ve přítomnosti mstitelově vykládá svědek jejich rodokmen. Vezme křivý beduinský nůž (šibríje) a drží jej mezi prsty obou rukou tak, že palce jsou vzadu, ostatní čtyři prsty na ostří. Pak počne čítati: „Ten a ten zplodil toho a toho,“ a pustí malíčky; to je první koleno. Pak pokračuje: „Ten zase zplodil toho a toho,“ a pustí prsty sousední; to je druhé koleno, a tak dále, až přijde k palcům, t. j. k pátému kolenu, v němž jsou žadatelé. Na konec oddělá palce a nůž vypadne na znamení, že se msta jich již netýká.

Podobným způsobem mohou se buď s nimi nebo později osvoboditi i příbuzní čtvrtého stupně, každý však musí mstiteli dáti velblouda nebo jeho cenu. Velbloud tento se nazývá ba'ir en-nôm, t. j. velbloud spánku, poněvadž nyní jsouce msty sproštění mohou pokojně a bez bázně spáti.

Ostatní všichni jsou stíháni tak dlouho, až některý z nich prolitou krev svým životem odpyká, nebo až se z pomsty vyplatí.

Smír nelze tak snadno uzavřítí, jako u fellahů. Trvá to často dlouhá, dlouhá léta, než se pomstychtivost ochladí a mstitel ku smíru svolí, a ubojce musí ve vyhnanství dlouho pykati za svůj často jen v okamžité vášni spáchaný zločin. Dojde-li ku smíru, bývá to vždy jen tehdy, když mstitel potřebuje peněz.

Dříve než se může vyjednávatí o smír, musí si ubojce vyžádati troji 'aṭue. Prostředníky jeho jsou šejchové toho kmene, u něhož je pohostinnu. Poselstvo toto se nazývá nažâha, t. j. úvěr. Když vstoupí poslové do stanu mstitelova, podá se jim podle beduinského obyčeje ihned káva. Nepřijmou však jí, dokud není vyplněna jejich žádost: „Naší kávou u tebe jest, abys nám dal 'aṭue pro toho a toho.“

Poněvadž poselstvo nepřijde až tehdy, když byl mstitel ochotu ku smíru projevil, nedělá se s 'aṭue obtíží. 'Aṭue se dává tak asi na tři měsíce.

Jako u fellahů tak i u beduinů se ustanoví ručitel, že mstitel 'aṭue neporuší. Stane-li se přece, že jest ubojce nebo někdo z chamse zabit, musí kafil vinníka donutiti, aby se vykoupil. Nechce-li po dobrém, jímá mu kafil dobytek, a nestačí-li naň sám, vezme si na pomoc někoho mocnějšího a ten se pak postará, aby se poškozeným stalo po právu.

Nekona-li kafil své povinnosti, přejí mu, aby Bůh začernil jeho tvář, a potkají-li ho, říkají mu: „Bůh pomoz tvé tváři!“ A nedá-li si kafil nijak říci, udělají u cesty z kamení „kopky kafilovy“ (rižâm el-kafil) a na nich zapálí

věchet suché trávy, jejíž černý popel upomíná kolemjdoucího, že je na blízku kařil s černou tváří. Jména jeho se ovšem každý brzy dozví, a proto, aby ušel hanbě, musí se každý kařil vynasnažiti všemožně, aby zachoval „bělost své tváře.“

Když první 'aṭue přešla, pošle ubojce jiné muže pro druhou a pak zase jiné pro třetí, která se jmenuje 'aṭuet iḳbâl, t. j. příměří příchodu, poněvadž nyní může se přijíti k domluvě; den určí mstitel. Ubojce k domluvě nepřichází, nýbrž několik jeho příbuzných. V určený den přijdou ku mstiteli a časně zrána ještě před východem slunce postaví si stan za stanem mstitelovým. Stan tento si vypůjčí od některého šejcha blízkého kmene a zaplatí mu za to velbloudem nebo jeho vlnou. Po východu slunce pozvou mstitele do svého stanu, podati mu však něco k jídlu ještě nesmějí. Když se pozdravili, sejme mluvčí ubojcův s hlavy dva tlusté kruhové pletence (marîr) z kozí srsti, jimiž se šátek na hlavě (mindîl) drží, aby nespádl, a roztáhne je v podobě osmičky. Jedno oko si dá na krk na znamení, že je v moci mstitelově, druhé pak drží mstitel v ruce a táže se: „Ten a ten (totiž ubojce) jest u tebe?“

„Jest u mne a já jsem v rukou tvých.“

„Máš, co na tobě žádám?“

„Mám.“

„Dáš mi (na př.) dvacet tisíc piastrů, dvě dcery, jednoho koně a sto ovcí?“

„Dám. Ale kolik slevíš pro Pána Boha?“

„Jednu dceru.“

„A kolik pro Mohammeda?“

„Dvacet ovcí.“

„A kolik pro nás samy?“

„Třicet ovcí.“

Když mstitel s požadavku svého slevil, kolik se mu zdá, ustanoví se čas, do kterého se má zaplatiti, tak asi dvacet, třicet dní. Pro každou stranu se pak určí jeden kařil; kařil ubojcův ručí za správné zaplacení, kařil mstitelův za jistotu života ubojců. Prvý se nazývá kařil el uafa, t. j. ručitel platu, druhý kařil ed-dafa, t. j. ručitel šatu (teplého), protože jest ochráncem proti mstě, jako teplý šat chrání proti zimě.

Když je věc skoncována, podává se káva, zabíjejí se dabíhy a pak se hoduje. Na znamení smíru se upevní nad stanem ubojcův ráhno s bílým šátkem. Po uzavřeném smíru mohou se uprchlí ubojci zase vrátiti ku svým. Nezaplatí-li do určené lhůty, pozbudou všeho, co již dali, a nového smíru sotva kdy více dosáhnou.

Cena krve závisí úplně na vůli mstitelově. Mezi jednotlivými kmeny bývala dříve cena krve již ustálena. Tak se platilo mezi Kerackými a jejich severními sousedy benî Hamîde 50 meždijí (meždije dělá asi 2 zl. 20 kr.) a 50 koz; mezi benî Hamîde a benî Şachr 1000 piastrů; mezi benî Şachr a Belķavskými 600 piastrů. Nyní si však určuje cenu mstitel sám.

Je-li ubojce ze kmene samého, je cena nepoměrně vyšší a nebyla vůbec nikdy pevně stanovena. Tak na př. platil před několika lety ubojce u Belķavských 300 meždijí, t. j. asi 650 zl., 1 koně, který stál též na 300 meždijí, 50 koz, 50 ovcí, pár volů, tři velbloudy, ručnici, kterou spáchal ubojstvo a mimo to musil synu zabitého dáti svou dceru za ženu.

Takové summy by ubojce nikdy nesehnal a proto platí sám pouze třetinu. Ostatní dvě třetiny platí chamse, ať bydlí kdekoliv, pak všichni vzdálenější příbuzní téhož rodu, pokud bydlí s ubojcem, a konečně ten, kdo se sám dobrovolně nabídne. Příhodí-li se však tomuto, že musí platiti za prolitou krev, musí ubojce zase jemu pomoci. Z ceny krve obdrží přední mstitel třetinu, ostatek dostane chamse.

Zabitá žena se sice mstí pouze jedním životem, dojde-li však ku smíru, platí se čtyřnásobně. Ubojce musí dáti předně cenu, za jakou se kupuje nevěsta, pak dceru nebo jinou koupenou ženu některému muži se strany mstitelovy za manželku a konečně tolik, kolik se platí za dva zabitě muže.

Mimo způsob právě popsany může se smír i jinak učiniti. Předně tím, že si mstitel ubojce „koupí,“ t. j. kdykoliv něco potřebuje, zajde si k ubojci a vezme si to. Nahodí-li se mu platiti za prolitou krev, musí koupený platiti s ním. Břemeno toto je příliš těžké a proto se každý raději vyplatí.

Ještě řidší než tento způsob smíru jest „dobrodiní“ (ħusna), které záleží v tom, že mstitel náhrady za krev nežádá, ale zabije-li někdo z rodiny mstitelovy člena rodiny ubojcovy, nemá tato práva ani na mstu, ani na náhradu.

Že by beduin krev úmyslně prolitou ubojci úplně odpustil, zdá se mi při jeho mstivé povaze morální nemožností. Snad se to někdy stalo, že některý šlechtný mstitel ubojci život daroval, ač ho měl ve své moci, a památka toho se, myslím, uchovala v tomto prý „možném“ případě. Nahodí-li se prý, že mstitel někde ubojce dopadne, řekne mu: „Upadl jsi (v mé ruce)?“

„Upadl jsem a zachráncem jest jen Bůh.“

„Ponechám tě Bohu,“ nebo: „Jsem s tebe,“ řekne prý milosrdný mstitel a oholiv nožem ubojci hlavu propustí ho.

Je-li kdo zabit při loupežném vpádu (řazu) nebo ve válce (ḥarb), mstí ho jeho soukmenovci na kterémkoliv muži nepřátelského kmene.

Zabije-li kdo otroka cizího, je stíhán, jakoby byl zabil člověka svobodného. Je-li zabitý otrok majetkem ubojcovým a nemá příbuzných, krev jeho mstěna není. Má-li však příbuzné, mohou se na ubojci, třeba byl jejich pánem, mstiti, neboť pán „kupuje práci otrokovu, nikoliv jeho krev.“

Ostatně v posledním čase již otroků není, třeba jim jméno otroků (‘abíd) dosud zůstalo.

Je-li ubojce příliš daleko, tak že ho mstitel tak snadno vypátrati a potrestati nemůže, odevzdá se právo na mstu všem soukmenovcům mstitelovým, z nichž snad přece některý vraha při příležitosti dostihne.

Spáchá-li někdo ubojstvo náhodou, bývá obyčejně stíhán jako ubojce úmyslný. Nedávno se stalo, že u kmene Belḡavských jeden jinoch zastřelil svého soudruha pistolí, o níž myslil, že není nabita. Ačkoliv těžce raněný před smrtí ujišťoval své příbuzné, že se to stalo jenom nešťastnou náhodou, stíhali přece bezděčného ubojce, až se vyplatil úplnou náhradou.

Jen jako řídká zvláštnost mi byl vykládán případ, kdy jistý keracký křesťan ubojci bezděčnému odpustil. Jeho syn totiž šel se svým přítelem na hon. Jsouce oba unaveni posadili se, aby pojedli. Co jeho druh snímal pušku s ramene, vyšla rána a ubohý jinoch klesl mrtev k zemi. Ubojce uprchl i s rodinou. Leč otec zabitého znaje upřímné přátelství obou jinochů, byl přesvědčen, že se věc stala jen nešťastnou náhodou. I zakázal své rodině se mstiti, zavolal uprchlíky zpět a dal jim syna svého pohřbiti. Ubojce dal svou sestru bratru zabitého za ženu a věc byla urovnána.

Zapomíná-li fellah nesnadno prolité krve, zapomíná jí beduin tím méně. Jednou spáchal beduin ubojstvo a po letech se vykoupil. Syn zabitého, který byl při smrti svého otce ještě dítětem, dopadl po 40 letech ubojce, zastřelil ho, namočil šátek v jeho krvi a pověsiv si jej na kopí vrátil se domů jsa vítán jásotem svých soukmenovcův. A děd jeho prý mu domlouval, že se unáhlil, že měl na mstu ještě času dosti. Tak mi vypravoval jeden Arab. Je-li příběh tento pravdivý nebo ne, nevím, ale jisto je, že pomstychtivost v prsou beduinových nikdy neutuchá.

Zabije-li něčí dobytče člověka, vezme je jeho majetník a dovede mstiteli se slovy: „Vezmi si své zlo.“ Byli-li však již napomenut, musí platiti úplnou náhradu.“

Je-li někdo v podezření z ubojstva, pošle mu mstitel tento krátký vzkaz: „Buď očisti svou tvář nebo budeš stíhán.“

Očištění tváře děje se přísahou. Mstítel pozve podezřelého i s jeho chamsovou ku svému šejchovi. Mstítel udělá na zemi šavlí (sêf) kruh, podezřelý nebo někdo z chamse, jehož mstítel určí, vstoupí do kruhu a přísahá za sebe i za chamse, „že ani ho nezabili, ani neviděli, kdo ho zabil.“

Svědci se na důkaz spáchaného ubojstva nikdy nepřipouští podle zásady: ed-dam mâ 'alċhi šuhûd, t. j. na krev není svědků.

Nalezne-li se věc zabitého, na př. šat, puška, kůň a p. u někoho, je podezřelým z ubojstva. Přísahou se v tomto případě očistiti nelze, nýbrž musí podezřelý říci, kdo ubojstvo spáchal, nebo kdo mu onu věc dal, nebo se vyplatiti.

Někdy mstítel nedůvěřuje přísaze, zvláště je-li mohammedanem a podezřelý křesťanem, a tu přinutí podezřelého, aby se podrobil zkoušce rozpáleným železem (biš'a nebo bil'a). Na cestě do Mekky, asi 10 dní cesty od Madaby na východ, je faķîr, který tuto zkoušku vykonává. Podezřelý tam jde s mstitelem buď sám nebo si zjedná zástupce, jemuž musí dáti svou košili. Zástupce však musí u faķîra říci, že přišel za toho a toho. Mstítel žaluje faķîrovi, že mu byl zabit příbuzný a že má v podezření přítomného či zastoupeného muže. Faķîr vloží do ohně železnou lžici, a když se do červena rozpálí, zavolá dva svědky, aby si prohlédli jazyk obviněného, je-li zdravý či ne. Pak vydělá lžici z ohně a položí ji obviněnému na jazyk, načež svědkové jazyk znova prohlížejí. Je-li spálen, jest obviněný ubojcem a mstítel má právo ho stíhati. Je-li jazyk neporušený, byl podezřelý nevině nařknut a jest nyní všeho podezření navždy prost.

Jazyk se spálí či nespálí, podle toho, zdali obviněný faķîrovi zaplatil či ne. Z Madaby tam byli již dva křesťané a musili si každý jazyk vykoupiti 50 meždijemi.

Při těžkém poranění se žádá 'aṭue ihned. Dává se jen asi na měsíc. V této době musí si vinník vyprositi smír (ṣulĥ nebo rađâue). Ruka, noha a oko vyplácí se polovicí ceny krve, zub 500 piastrů. Vedle toho musí vinník vystrojiti smírnou hostinu a dáti raněnému plášť.

Při poranění menším se pouze žádá za odpuštění a poraněný se usmíří nějakým menším darem, na př. pláštěm. (P. d.)

O prostoru.

Napsal *Dr. Fr. Nábělek.* (O.)

24. Někteří mají za to, že prostoru bude nejlépe přiřknouti pouhou možnost a postaviti jej doprostřed mezi skutečnost, actualitas, a mezi pouhé nic, nihilum, přiřknouti mu jsoucnost, ale jen jako možnost, potentialitas. *Media via aurea*, mají pak na obě strany stejně daleko. Mně však zdá se to býti více chytráctvím než filosofií. Možnost jest více než nic a méně než skutečnost. Dáme-li pod slepici vejce oplozené a vejce neoplozené, z oplozeného vylíhne se kuře, z neoplozeného; z „čistého“ ne. Kuře ve vejci oplozeném není skutečně, actualiter, ale je tam jen možné, potentialiter; jest mezi oběma vejci velký rozdíl. V kamenu na nějakou výš vynesěném jest pohyb, práce ve způsobě energie polohy utajená, je v něm možné, potentialiter, svrhne-li jej a on padá, jest v něm pohyb, práce skutečně, actualiter. Kdo o prostoru soudí, že náleží mu bytí možné, činí jej kuřetem v oplozeném vejci. Aby kuře sezoblo zrníčko, musí se nalíhnouti a býti skutečně, jsouc ve vejci oplozeném, dokud slepice na něm neseseděla, pranic nesesobe; ale prostor všecko sezobal; kde co tělesného jest, jest v prostoru zaujímající část v jeho žaludku, abych již zůstal v průměru. Či možno mysliti si, že ty hmotné věci prostor teprv vysezuji, jako slepice kuřata, že prostor teprv jimi vzniká, tak že by nebylo prostoru, kdyby nebylo těch věcí? Slepice jest ve slepičáku, sedíc na vejcích, v čem by byly hmotné věci, způsobující prostor, aby prostor byl aspoň pokud ty věci jsou? Zůstává snad prostor pořád jen jako možný, jako kuře ještě nevylíbnuté, i když ty hmotné věci, ta zrníčka se ztrácejí, a nemožno jinam než do jeho žaludku! Není prostor tím, čím je pohyb, práce utajená v kamenu, nýbrž prostor, pokud jímá v sebe věci, jest co pohyb, práce v kamenu padajícíím.

25. Aristoteles nemůže přiřknouti skutečnosti prostoru jakožto neobmezenému, poněvadž neobmezený, nekonečný prostor zavírá v sobě odpor, ale přece považuje těleso v prostoru asi jako rybu ve vodě, a podává výměr o prostoru tělesa jako vnitřní hranice tělesa objímající naproti objatému; mluví o prostoru, pokud jsou v něm tělesa, tedy jako o skutečném kromě myslí. Rozumí se samo sebou, že prostor neuhne žádnému rozumování o něm, nemá proč a nemá kam: ať jej kdo popírá zúplna neb mu přisuzuje bytí pouze možné, každý přece s ním počítá jako se skutečným. Nemáme příčiny o prostoru tvrditi, že by byl neobmezený, nekonečný, nýbrž jen, že nemáme poněti, čím a jak by mohl býti omezen, můžeme o něm jen říci, že jest nezměrný; protože těch mezi nedovedeme sobě představití, prostor vždy ještě může býti omezeným, ne nekonečným, a námitka činěná

proti skutečnosti z nekonečnosti, pozbývá váhy. Však o tom byla již nahoře řeč, jakož i o námitce z dělitelnosti prostoru; prostor není dělitelný jako tělesa, jež obyčejně dělíváme.

26. Prostor není těleso, tělesa jsou v prostoru, ale též ne zcela tak, jako ryba ve vodě; ryba vytlačuje ze svého místa tolik vody, co by se vešlo do ní, kdyby byla prázdná vši tělesnosti, tělesa v prostoru nezatačují prostoru, nýbrž prostor je proniká. — Namítne někdo: co tomu řekne neproniknutelnost, o jakéž nás učí fyzika? Fyzika učí jen, že tělesa jsou neproniknutelná, že totiž kde je těleso, hmota jedna, současně nemůže býti těleso, hmota jiná, my však pravíme, že prostor není těleso, není hmota. I nepronikatelnost sama nebyla by proti skutečnosti prostoru. Nesmělo by se říci, dám-li do vody v nádobě kámen, vystoupí voda výše, kam by uhnul prostor, dám-li do něho těleso? Hmoty nikdo nemůže přispořiti; není-li prostoru na tom místě, kde jest hmota, jako není vody tam, kde jest kámen — a myslíme si nedělitelné, neprůlinčité atomy — nic nevádí, prostoru nepřibude, jako voda v nádobě nevystoupí, když kámen jest již v ní, a my jej ve vodě pohybujeme s místa na místo; přelil by se jen prostor tam, kde dříve byla hmota. Pravili jsme o prostoru, že není dělitelný, tu však byl by dělitelný, tak že by mezi částmi prostoru nebylo prostoru — tam, kde by byla hmota; byl by tak dělitelný jako jablko, že vekrojíme-li do něho nůž, tam kde jest nůž, není jablka. Taková dělitelnost byla by nebezpečnou jsoucností prostoru naprosté. Z té příčiny pravíme, že jest pronikatelny, že jest i tam, kde jest hmota.

27. Co zbude, odmyslíme-li z prostoru všechna tělesa, všechnu hmotu? Snad nic? Nikoli! Slovem „nic“ znamenáme někdy „velmi málo.“ Nenasyta dostal-li málo, řekne, že je to nic. Byla-li v nádobě voda, a my ji vylejeme, řekneme pak, že v ní není nic, ač je tam vzduch; vyčerpá-li se i vzduch, ještě nesmíme říci, že již tam není nic, je tam ether, jímž šíří se světlo, jak se šíří vzduchem zvuk; a kdyby někdo vyčerpá i ether a cokoli toho druhu by tam mohlo býti, co potom tam zbude? Ještě nesmíme říci, že nic: zbude tam tolik prostoru, co jest omezeno stěnami té nádoby. Descartes by řekl, že stěny té nádoby — on mluví o sklenici — by se k sobě sblížily a stýkaly by se, protože prostoru prázdného on nepřipouští, on zná jen hmotu a pohyb. Vytýkají mu, že by pohyb byl nemožný, kdyby nebylo prázdného prostoru, kamž by hmoty uhýbaly hmotě pohybující se; jako v místnosti lidmi přeplněné nikdo by nemohl se hnouti, když by nikdo nemohl se mu uhnouti, nemaje kam. Výtka ta není správná, pohyb byl by přece možný. Mysleme si, že by deset těch lidí, jež by stáli na obvodu kruhu, se zřekli, zároveň všichni vykročili levou novou, pak pravou, mohli

by jako prsten sám v sobě se pohybovati tak, jako koníčky na kolotoči; jen pohyb naprosto přímý byl by nemožný. Descartes popírá skutečnost prázdného prostoru z té příčiny, že by pak to „nic“, co by zbylo v nádobě, z níž jakákoli hmota byla by odstraněna, bylo rozsáhlé, to „nic“ však nemůže býti široké, dlouhé, vysoké. Těch „nic“ bylo by takové množství, jakž můžeme si mysliti různých nádob. Matematikovi by to množství „nic“ nevadilo, pokud praví, že nulla jest veličina nekonečně malá; tu dá se ukázati, že těch „nic“ od sebe různých jest počet neobsáhlý. Ale zde ta různá „nic“ jsou i velkých rozměrův, a prostor prázdný, docela nezměřitelný! Mluvíce o věcech tělesných, užíváme slova „nic“ ve smyslu „ne těleso“, ne hmota; slovo „nic“ jest zápornost toho, o čem jest řeč, neb co si kdo myslí, tolik co: nic z toho, co jmenuješ, nic z toho, co si myslíš; na př. tážeme-li se někoho: „co máš v ústech,“ on řekne třeba: „nic“ a otevře i ústa na důkaz, že v nich „nic“, a má tam přece zuby, jazyk. To „nic“ zde znamená, nic takového, co jsi snad myslil, ořech, prsten... Tážeme-li se u dveří přeplněné místnosti: je tam ještě pro mne místa, dostaneme za odpověď „nic.“ Slovo „nic“, jakž ho často užíváme, neznámá naprosté „nic“, úplnou negací všeho; prostor vší hmoty prázdný, byť tedy v něm nebylo ničeho, není ještě ničím — nihilum, vždyť má délku, šířku, výšku. Sice musili bychom přisouditi jsoucnost jen tomu, co jest hmotno, tělesno, kdybychom popírali skutečnost prostoru prázdného proto, že by v něm nebylo „nic.“ Nepopíráme přece nádoby, pravíce, že v ní ničeho není!

28. Co jest, co existuje, působí nějak, i kámen nehybný na dně mořském přece aspoň tlačí na místo, kde leží; co nepůsobí, jako by nebylo. Prostor prázdný kterak působí? Ani se nehne, ani na nic tlačiti nemůže jako kámen! Kdyby nebylo jiného ještě způsobu působení, než jaký známe, jaký si představujeme, směli bychom tak říci, ale možná, že i známe některé působení prostoru, ale že nejsme toho sobě povědomi, jako nejsme sobě toho povědomi, že vidíme vzduch. Soudím, že prostor působí velmi mnoho, ba více než dovedeme si představit. Abych v kameni vzbudil možnost, by pádem něco rozbil, musím jej vyzdvihnouti na nějakou výši, aby luk vymrštil šíp, musím jej napnouti...; prostor způsobuje možnost pohybu těles, způsobuje, že věci vzdálené jeví se oku našemu menší, měním-li vzdálenost uzavřeného proudu elektrického a polu magnetu, mění se účinek toho proudu, potential jest jiný...; veškeré výjevy přírodní jsou teprve v prostoru a prostorem možny. Geometrickým tvarům v pojmu, ve formuli, jako rostlina v zrnku obsaženým, poskytuje možnost, aby se vyvinuly, jest jako slepice, jejíž teplem kuřata z vajec oplozených se

vyvinují. — Že nepůsobí jako některá jiná věc, o níž máme vědomí, že ji známe a považujeme za skutečnou, není proti jsoucnosti prostoru, jejíž poznáváme hlavně po stránce rozprostraněnosti; nemůže býti, jako něco jiného, vždyť by nebyl tím, co jest: prostor jest bytost zvláštní, od všech jiných rozdílná, *ens sui generis*, jak praví staří atomisté a s nimi Gassendi, a působí také svým zvláštním způsobem. Jest pravým vzorem toho, co můžeme nazvati bytí jednoduchou ve smyslu Herbartově — třebaš jeho byti, *das Reale*, nebyly prostorny — zůstáváje tím, čím jest, nezměnitelný, proniknutelný, nedělitelný, rozeznán od jiných hlavně tím, že jest nezměrný — proto však ještě nemusí býti nekonečný.

29. Bylo by poznamenati, že psychologové pokud dovozují, jak povstává představa „prostor“ v mysli, nepraví, jak povstává prostor sám kromě mysli, je-li skutečný neb ne. I fyziologové zvláště v pojednáních o theorii vidění, ať již různí se výkladem vidění věcí prostorných jakkoli, pokud zůstávají fyziology a nepřekročují na pole filosofie, jsoucnosti prostoru samého ani dotýkati se nemohou. Jim náleží ukázati tělesné nástroje, nervy, a způsob působení těch nástrojů, jako kdyby rybář vykládal nám, z čeho jsou sítě, jak vypadají, a jak jimi chytají se ryby, tím výkladem netvoří i ryb, ani neříká, jak se líhnou. —

III.

30. Je-li prostor jen v mysli, tož by ho nemohlo býti, kdyby lidé nebylo, aneb snad i zvířat, kteráž pojímají prostor. Geologové zkoumajíce vrstvy zemské, nácházejí v nejnižších vrstvách svědky života pouze rostlinného, ve vrchnějších již objevují se i zvířata, čím výše, tím vyvinutější, člověk jakožto koruna přišel naposled. Povstal snad prostor teprv s člověkem? Kde by byly před člověkem všechny ty věci? Tu dalo by se pouze říci: i ty zkameněliny rostlin, zvířat v různých vrstvách země jsou též jen pouhá představa v tvé mysli. Pak zase všechno jest jen v mé mysli, jsem samotnou bytostí — solipsismus.

31. Není-li prostoru skutečného kromě mysli, a já přece musím viděti a hmatati věci hmotné jakožto prostorné, čím to jest, že musím jen při jedněch představách, při představách, jichž nabývám zrakem a hmatem, a nemusím, ba nemohu při jiných. Bolest, ač jest nepřetržitá řada stejných pocitů (jakž mnohdy bývá definován i prostor), není mi prostorna, ani ton jednotejný ve výšce a síle nejví se v mysli jako něco prostorného; nervy všecky, nejen zrakové, jsou hmotny, prostorny. Říci, že člověk je tak způsoben, že jinak nemůže, neuspokojuje; právě ten způsob bychom rádi věděli, jako víme, proč v kaleidoskopu spatřujeme drobné věci pěkně

seřaděny v souměrné obrazce, ač díváme-li se s druhé strany, vidíme, že nejsou seřaděny. Máme pomýšleti na nějaké formy, doby, po způsobu nádob, ve kterých tekutina jakákoli nabývá tvaru těch nádob, nebo jako roury rozličných tvarů, jimiž proud pocitů protéká, nabývá tvaru těch rour? Ale proč by jen některé části toho proudu procházely těmi rourami — představy věcí tělesných — jiné nikoli. — bolest, ton... —? Mají snad jen některé k těm formám, nádobám, rourám klíče a mohou do nich, jiné nikoli? Je-li v duši — ať již by byla cokoli — něco, čehož účinky daly by se porovnávat s účinky nádob, forem, rour vzhledem k tekutině, odkud to nevyčerpatelné množství těch forem, proč nejsem toho sobě povědom než teprv, když bývají plněny? Anebo nejsou v duši hotovy, a povstávají teprv spolupůsobením něčeho kromě mysli (kde, když by nebylo prostoru skutečného?) a duše, že máme představy věcí prostorných, jako „strom,“ „dům atd., tak jako slunce a déšť vytvářejí duhu. Jsem těch forem majetníkem a nemám nad nimi ani té nejmenší moci; jistý dům, strom stejně mi se představuje, ať pozoruji jej očima od kořene, od základu k vrchu neb naopak. Jsou ty formy v duši jen jako možné, potentialiter, ne jako skutečné, jako v luku napnutém jest práce, již jsem vykonal napínaje luk, a může býti vybavena spuštěním? Musilo by pak býti něco, co by tu formu vybavilo. To něco bylo by buď kromě mysli — ale kde, když by prostoru nebylo? — aneb opět jen v mysli; pak by duše hrála si jaksi sama se sebou, plníc ty formy něčím, čehož by byla původem sama. I těch forem jako možných, potentialiter, musila by duše původkyní býti sama, když nemohu s jistotou ani říci, že by existovalo něco kromě mysli, neboť příčinnost dle Kanta taktéž platí jen v oboru světa epirického, světa v mých představách. Jsou-li formy jako nějaký potential fyziků, nebo jako utajené práce ve způsobě energie polohy v luku napnutém, nebo v kameni zdviženém, tož musila táž práce býti vykonána dříve, kterou dá nám luk spuštěný neb kámen padající. Tož by pak na př. forma pro představu „strom“ musila napřed býti již způsobena, ale byla by utajena v mysli a my bychom byli jí sobě povědomi, až by byla vybavena, jako když luk bývá spuštěn; to spouštění by pak zase dělo se jen něčím, co jest v mysli. Nevyhneme se dění bezpříčinnému, a to uzavírá v sobě odpor.

32. Co znamenají slova Kantova, že prostor jest v mysli jakožto Anschauung a priori? První část — Anschauung — buď bře se prostě neb přeneseně; pak-li prostě, konkrétně, jako ve slově „Anschauungsunterricht,“ tož míní se skutečné názírání očima tělesnými, pak by prostor musil býti kromě mysli, a spolupůsobením jeho vznikala by v nás představa „prostor,“ ale tu by již ta představa byla z názoru, zkusmo, a posteriori;

anebo užito slova toho přeneseně, nazírání rozumem, poznávání úsudkem, závěrem, zde však nečeho, čehož ve skutečnosti by nebylo. To by nebylo nazírání, to by bylo tvoření, básnění. Název „Anschauung a priori“ není vhodný: co jednou částí se vypovídá, popírá se částí druhou. Nevyhneme se odporu, neuznáme-li za pravé, že prostor skutečně jest kromě mysli, my že jsme v něm, ne on v nás, ba odkud množné číslo, musil bych pak říci, že prostor ve mně jest, v mojí hlavě, jež by nezaujímalu prostoru, a nikoli, já že jsem v prostoru. Všecko, co myslím, že vidím, slyším, cítím . . ., jest pouze mojí představou a ničím kromě mé mysli; solipsismus jest pak nevyhnutelný. Filosofie Fichteova jest důsledek filosofie Kantovy. Vážíme si a ctíme Kanta i Fichtea pro velikou jejich cenu mravní; jejich filosofie však nechválíme.

33. Od Zenona až na naše doby vede se spor o prostor, již Zeno vyslovil pochybnosti o pohybu, jenž jest nemožný bez prostoru, Berkeley prohlásil vše za pouhou představu, ale teprv Kant podal důkazy, jak se myslelo, přesvědčivé o subjektivnosti prostoru, času a příčinnosti. Kdo k jeho názoru se nepřidává, považován ve filosofii za člověka, který by v astronomii vzpíral se poznání, že země se pohybuje kolem osy a kolem slunce, přenášeje u sebe pohyb ten na slunce. Porovnávají Kanta s Koperníkem: jako Koperník svět obrátil, že ten zdánlivý pohyb nebeských těl převedl na zemi, tak Kant obrátil svět kromě nás: ne my jsme ve světě tom, nýbrž svět ten jest v nás — tož tedy i Koperník a jeho astronomie. Vše sklesne na pouhé zdání, svět všechen každého člověka jest jeho představou nezbytnou, ba je to všechno jen má představa, sám jsem měrou všeho. Bude-li prostor jen v mysli, bude tam i pohyb, bez prostoru nemožný, bude tam i čas v prostoru obsažený a bude tam i příčinnost, jejíž žádá pohyb; dění bezpříčinné nelze pak odmítnouti, protože na základě filosofie Kantovy nemůžeme ani tvrditi, že by Bůh v nás byl příčinou těch představ, jak Berkeleymu Bůh jest původem představ. Důkazy o jsoucnosti Boží, a to kosmologický i teleologický, kterýž lidskému duchu nejvíce se zamlouvá, nemají pak smyslu, i důkaz ontologický dlužno zavrhnouti. Skutečně Kant dokazoval, že ty důkazy jsou neplatny, a zbyla mu možnost dokazovati jsoucnost Boží jen z příčin mravních; Fichte důsledně nemohl věřiti než v mravní řád světový. Však se stanoviska své filosofie Kant nebyl oprávněn ani k důkazům o jsoucnosti Boží z příčin mravních; kdyby v jeho mládí nebylo se mu dostalo vychování tak náboženského slovem i skutkem, Kant sotva byl by psal důkazy o jsoucnosti Boží, o nesmrtelnosti duše, on by byl mohl pouze tvrditi, že o té jsoucnosti nedá se věděti naprosto ničeho. Buď skutečně i věřil, a pak bylo by zvláště na něm patrné, co zmůže

vychování náboženské slovem i skutkem zvláště v útlém mládí, a co souditi máme o lidech, kteří náboženské vychování dítek považují za osobní záležitost rodičův, aby v té příčině děti vychovali, jak by sami chtěli, tedy i bezbožecky; anebo nevěřil a přece dokazoval jsoucnost Boží, a tím uznával náboženství za nezbytné pro blaho jednotlivce i společnosti lidské. Důsledky Kantovy filosofie vedou však k úplnému indifferentismu, ku lhůstojnosti náboženské: každý má právo sestrojiti si náboženství, jaké jemu nejlépe se hodí, a nemá-li žádného, také má pravdu. Dokladem toho Dr. Fritz Schultze ve svém díle „Philosophie der Naturwissenschaft,“ II. Th., zvláště 12. kapitola. Volá se ve filosofii „zpět ke Kantovi“; nemyslím, že to postačí, vždyť chtějíce býti důslednými, přišli bychom zase tam, kde jsme nyní. Ano zpět třeba směřem ku Kantovi, ale dokud byl mladším, kdy prostor byl mu ještě skutečným, a pak dále k Descartesovi a ještě dále. Řekne někdo: totě pěkný pokrok! Zpět! Ale kde vezíme nyní? Dále to nejde, a nezbude nic jiného, než vrátiti se.

34. Ještě jen slovíčko. Práví se též, že té skutečnosti kromě mysli není potřebí, pro praktický život ty pouhé představy, to pouhé zdání se, má takovou cenu, jako skutečnost. Francouz Mangras ve svém díle „Cours de philosophie“ praví (prý) duchaplně: „Jestliže by přelud, představa loupežníka představu cestujícího zdánlivě (v představě) zabil, jemu představu peněženky vzal, musila by nieméně představa policie zdánlivě (v představě) vzhopiti se, představu loupežníka před představu soudce zdánlivě (v představě) postaviti, a dáti jej od představy karta zdánlivě utratiti.“ Vše jako na divadle, kde útloucí lidé bývají pohnuti až k pláči; prostý venkovan, jenž divadla ještě neviděl, v divadle velkého města by trnul, vida na jevišti zabijeti, a snad by i bežel na pomoc, kdyby měšťák s úsměvem jej neuchlácholil, že to jest pouhá hra a zdání, ba že i ta hra jest vymyšlena a nepředstavuje nijakou skutečnou událost. — Jak dlouho by ta hra trvala? Dokud nám by se chtělo dívati; pak bychom mohli odejti z toho divadla světového, když by nám se znechutilo, jak odcházíme z divadla kdy chceme; vrata nejsou uzamčena. Mohli bychom zdánlivě vzíti představu „provaz,“ pověsiti se zdánlivě na představu „vrba“ a všecky představy by pak visely i „Mangras“ na zdánlivé vrbě a daly by pokoj. — Takový svět pouze v představách, byly by papírové peníze, kteréž platí na čas v nějaké říši a jsou za okolností pohodlnější než peníze kovové; byly by úpisy, losy, jichž mohu s sebou vzíti za mnoho a mnoho tisíc a pohodlně cestovati. Ale ty papíry mají cenu, jen když ve státních pokladnách jest za ty papírové peníze uloženo zlato, stříbro, peníze skutečné, když za těmi úpisy jest záruka, skutečné železnice, doly, parolodě, pozemky atd. Jakmile za

losy a všelikými úpisy není hypoteky, nastane úpadek, krach, a boháč najednou jest žebrákem. Ty pouhé představy byly by i pro praktický život tím, čím jsou akcie cukrovaru, jenž by zmizel úplně. Měly by cenu snad jen u toho, kdo by nevěděl, že toho cukrovaru již není; my bychom však již věděli, že za těmi akciemi, představami není ničeho.

35. Ethika jest květ i plod filosofie. Porovnávám-li představy s papíry, věci jež představy představují s hypotekou, na niž ty papíry byly vydány, tož myslím si je tak, že písmo na těch papírech jest písmo srozumitelné všem, že jsou vyhotoveny v obrazech, jako podobizny, byť i nebyly vzaty se všech stran, zevnitř i uvnitř. Ty obrazy, to písmo mohou býti světlejší, temnější, více méně dokonalé, ba i časem měnivé, jako písmo dle papíru a černí časem se mění, a obraz, podobizna téhož předmětu za různého osvětlení a postavení různě vypadá, a časem i bledne; proto však před soudem uznány bývají za stejně platny. Hlavní věcí jest, že ta hypoteka, jest skutečná, že úpadek jest nemožný. Kdo pak může poskytnouti té neklamné jistoty, že za těmi papíry, představami, je taková hypoteka skutečnost? To jediné jest Bůh, Bůh skutečný, jenž neklame. Bez této záruky může býti prohlášeno všecko, všecken viditelný svět za klam a mam, jistoty není nikde a v ničem. Slavný Descartes byl si toho dobře povědom; rozumem, jímž vyznamenal se v nejpřesnější vědě, v mathematice, též ve fysice, jako tvorčí genius, přišel k poznání, že Bůh jest pravdivý, jenž neklame, ba že všecko jest pravdivo, co poznáváme jasně a zřejmě svým rozumem, jež obdrželi jsme od Něho.

Za církví — za pravdou.

Podává *Fr. Janovský.*

„Ecclesia, cuius rex veritas, cuius lex caritas,
cuius modus aeternitas.“ *Sv. Augustin.*

Nepřátel řádu Božího, a proto i pravého řádu lidského, přibývá. Slovem, písmem i skutkem šíří se zásady na výsost nebezpečné. Kéž by nás byly už minulé časy s dostatek poučily, jak nebezpečno okrádati křesťanský lid o křesťanský řád. Smutným, děsným, hrozným pomníkem této podvratné práce zůstane na věčné časy lotrovská revoluce francouzská z minulého století. Zlotřilé chase revoluční neběželo jen o to, aby překáželi volné působnosti církve katolické, nýbrž všecko křesťanství mělo býti odstraněno. Kristus měl býti zničen v srdci jednotlivcově; Kristus měl

býti odstraněn ze života veřejného, socialního; Kristus měl býti vypuzen ze státu, ze zákonů, z rodiny, školy, z věd, z umění. Lidstvo mělo býti obrozeno. Čím? Rozumem vášněmi zaslepeným a zotročným; rozumem, jenž se vzpíral všemu nadpřirozenému. Krásné urodilo se tenkrát ovoce! Země od krve lidské téměř ani neusýchala.

Pohromou onou mělo lidstvo navždy vystřízlivěti; národové křesťanští mají z té duše býti sobě vědomi, že čím jsou, jsou právě křesťanstvím. Naše všecka civilisace, všecka pravá socialní dobra jsou ovocem křesťanství. Kam bychom se poděli, kdybychom neměli pokladu svaté víry? Tam, kde se octla Asie a Afrika, když se zřekly Říma a církve. Ba ještě dále bychom zabředli; neboť řecké schisma, ba ani mohammedanismus neútočí na pravdy křesťanské tak, jako moderní nevěra našich časů, kteráž netoliko nenávidí pozitivního křesťanství, ale vzpírá se a v posměch uvádí základní pravdy rozumové a boří veškeren základ společnosti lidské.

Naše však naděje, že bude Evropa přece uchována hrubého barbarství, odtud pochodí, že prozřetelnost Boží položila střed své nerozborné říše — církve — do Evropy, do Říma. Jako za dob minulých, tak i nyní i v dobách příštích rozbijí se o skálu Petrovu útoky nepřátel; ukážou se ničemnými snahy těch, kdož vzpírajíce se autoritě Boží, autoritě církevní, autoritě vůbec, zbožňují svůj vlastní rozum, zbožňují sebe.

Blaze tedy tomu, kdo se věrně drží církve. Blaze tomu, kdo odmítnuv vývody pyšných rozumářů, nedá se zmásti ani těmi, jimž každé náboženství stejně dobrým jest, aneb alespoň všecka vyznání křesťanská. Jestliť takováto lhostejnost na výsost nebezpečna. Vzala svůj původ zejména z protestantismu. Jakmile tak zvaní reformatoři prohlásili, že jediná bible jest pramenem víry a každý čtenář jejím vykladačem, prohlášeno tím, že každý dojde spasení podle náboženství, jež si z bible vyčetl, třebaš že takto nalezené náboženské názory jeho liší se od názorů všech ostatních lidí. Tohoto důsledku ovšem netrpěli reformatoři vzhledem k sobě; chtělť každý z nich býti opravcem ostatních; každý z nich proklínal ty, kdož se ho nedrželi; přes to však uložen byl onen důsledek v principu a v době příhodné se vyvíjel. Odtud pochodí děsné názory a zásady pozdějších pohlavárů protestantských, jichž by se byli staří reformatoři zhrozili, ač měli svědomí široké, velmi široké.

Zwingli věnoval jedno své dílo Františku I., králi francouzskému; ve slovech věnovacích zmínil, že král spatří v nebi vedle Krista a apoštolů netoliko pohany Sokrata, Aristida, Antigonu, Numu, Camilla, Catony, Scipiony, nýbrž také polobohy Herkula a Thesea. Slova ta poštvála Lutra

proti Zwinglimu tak, že prohlásil Zwingliho pohanem, ježto se opovažuje vedle Krista stavěti lidi bezbožné, ba i epikurejce Scipiona a původce římského modlářství Numu; nač že by byl křest, nač svátosti, nač Písmo svaté, nač Kristus, jestliže bezbožníci, modláři, epikurejci svati jsou a blahoslaveni?

Co díme o dnešních frasích? Každé náboženství jest prý dobré. Na víře prý nezáleží; jen když člověk dobře žije! Člověk ctný prý nemění náboženství. Tolerance je prý nade všecko.

Toť moudrost mnohých. Jest velmi laciná! Náboženství jest duševní, mravní svazek člověka s Bohem. Člověk svým rozumem dozkoumá se ho z přírody Boží i ze své vlastní lidské přirozenosti, ovšem způsobem jenom nedokonalým; dokonale oznámil je Bůh sám zjevením nadpřirozeným. Bůh jest jeden a nikdy se nemění; i přirozenost lidská jedna jest a nezměnitelná. Může tento jeden Bůh jednomu člověčenstvu zjevovati náboženství proměnlivá, různá, vespolek si odporující? Má Bůh, věčná pravda, schvalovati bludy, klamy, lži, podvody, jež se vylíhly ve hlavách pokažených lidí? Nemají lidé podrobiti chabého rozumu svého věčně pravdivému rozumu Božímu? Je tedy jenom jedno pravé náboženství.

Neříkej též nikdo: „Na víře nezáleží; jen když člověk dobře žije!“ Touto frasí ohánějí se zvláště protestanté; nevidí, jaký circulus vitiosus jim spletl cestu. Když se protestantismus narodil, oblažoval svět větou: „Na skutcích nezáleží; jenom víra spasí člověka!“ Dnes, když se mu víra proměnila v nevěru, volá, že skutky jsou nade všecko. To však jest právě umění, se které člověk není. Dobře žíti bez dobré víry! Kdo si chceš posměch utržiti, řekni někde mezi umělci: „Co na tom, jak kdo soudí a jaké názory má o pravidlech hudby, malířství, stavitelství! Jen když krásně hrá, maluje, staví!“

Má-li kdo věc pravou, dokonalou chtíti a vykonati, musí ji napřed znáti; a je-li dílo ono těžké a obtížné, musí rozum mocnými důvody vůli pohnouti, aby se díla nelekala; jestiž jednání člověkovu úměrno jeho poznání; špatné jednání pochodí obyčejně ze špatného poznání, dobré jednání z dobrého poznání. Proto kdo chtějí člověka pokaziti neb polepsiti, vštěpují napřed jeho rozumu špatné či dobré názory.

Aby tedy člověk bohumile žil, musí napřed o Bohu a věcech božských právě smýšleti, musí míti pravou víru a vírou touto všecky své schopnosti a síly, činy a skutky autoritě Boží podrobovati, rázu nadpřirozeného jim dodávati; sic jsou činy a skutky ty jenom výronem osobní umíněnosti a pro věčnost nezaslužny. Právem dí sv. Pavel: „Spravedlivý živ jest z víry.“ (Řím. 1, 17.) „Bez víry nemožno jest Bohu se líbiti.“ (Žid. 11, 6.)

A což frase „Člověk ctný nemění náboženství?“ Toť nemůže býti zásadou člověka v pravdě ctného, cti dbalého. Kdo hoden jména „člověk,“ tomu jest poznané, osvědčené pravdě vzdáti čest, poznanou povinnost vyplniti, poznaného bludu zanechati. Jenom dvě bytosti jsou nezměnitelný: Bůh — protože jest neomylný, a ďábel — protože jest nepolepšitelný.

Mnozí lidé radostí mnou si ruce, vidí-li, an spolubližní omámen lichým pokrokem, lichou osvětou jejich, den ze dne hlouběji a hlouběji klesá, pravdu za pravdou zavrhuje, hanebnost za hanebností páchá; pravdě však vydati svědectví, zanechati bludu — to prý nectno! Nesvědčí-li nikomu tato lichá vytáčka, svědčí tím méně protestantům. Zapomínají, co učinili jejich otcové a matky? Co jest protestantismus? Co jest právo volného hloubání v bibli? Což jiného než právo, stále náboženství měniti! Tímto právem možno člověku a dovoleno podstoupiti kde jakou metamorfosi; dnes může býti fanatickým novokřtěncem, zítra blaseovaným racionalistou, pozítřku naprostým pohanem, později nestydatým mormonem; jenom katolíkem nesmí býti! Za takovou toleranci děkujeme.

Nedáme se nikterak zmásti, nedáme se strhnouti s cesty, jež označena slovy: „Za církví — za pravdou.“ Držíce se slov sv. Pavla „Jeden Pán, jedna víra, jeden křest“ (Efes. 4, 5.), dokládáme: „Jedna církev!“ Musí pak tato pravá forma křesťanství, tato říše pravdy od Krista založená, trvati právě od časů Kristových až do konce světa. Učení, jež teprve po Kristu povstalo, anebo už zase pominulo, nemůže býti učením Páně. Tak na př. po všecka století křesťanská před Lutrem, Zwinglim, Kalvinem věřilo se, že Kristus ustanovil sedm svátostí; naše církev římsko-katolická věřila tak, řecká, ruská, všecky menší sekty východní; nebylo křesťanského vyznání, jež by nebylo uznávalo sedmera svátostí; toť tedy pravá byla víra, a protestanté zavrhli podstatnou část křesťanství, když ze sedmi svátostí pět zamítli. Totéž platí o všech ostatních člancích víry, proti nimž se protestanté v 16. století vzepřeli. Nepravda protestantismu jest lehká a zkrátka ukázána, a jest mu ustoupiti ze zápasistě; palma vítězství, palma pravdy jest v ruce církve katolické. Nejinak povede se církví řecké a ruské. Neuznávají římského papeže viditelnou hlavou církve. Jaká pak byla víra v té příčině, prve než se oni rozkolníci od nás odštípili? Všimněme si vyznání víry, jež pochodí od papeže Hormisdy z roku 517.; byloť už tenkrát podepsáno i od patriarchy cařihradského Jana a 2500 biskupů; na osmý všeobecný sněm (IV. cařihradský 869) byli připustěni jenom oni biskupové, kteří se podpisem hlásili k onomu vyznání; čteme pak v něm toto: „Spása naše jest, bychom pravé pravidlo

víry zachovali. Nezapomínejme výroku Kristova: Ty jsi Petr, a na této skále vzdělám církev svou. Na apoštolské stolici bylo náboženství vždycky bez poskvrny; že se od její víry, od její nauky nikterak nechceme odloučiti, doufáme, že se nalzáme v jednom obcování, jež hlásá stolice apoštolská, v které jest založena celá a pravá síla katolického náboženství.“

Na dvanáctém všeobecném sněmu (IV. lateranském 1215) bylo prohlášeno: „Řízením Božím dostala římská církev popřednictví nade všemi ostatními, jako matka a učitelka všech věřících.“ Podobně na sněmu čtrnáctém (II. lyonském 1274) i na osmnáctém (floreneckém 1439). Prohlášení sněmu florenckého podepsali též řecký císař Michael Palaeologus, cařihradský patriarcha Josef, vyslanci ostatních patriarchův a ruský metropolita Isidor. Před rozkolem řeckým i ruským věřeno tedy všeobecně v primat římského papeže; i tento článek víry patří k pokladu pravd křesťanských, právě jako sedm svátostí, nebo víra ve skutečnou přítomnost Páně ve velebné svátosti, nebo v božství Kristovo.

Kdo jde za církví, jde za pravdou.

(P. d.)

O obsazování stolice papežské.

Napsal *Fr. Hrbáček.*

II.

Všechny prameny dějin církevních v tom se shodují, že biskupské stolice od nejstarších dob, vyjma velmi řídké případy, obsazovány byly volbou. Tak píše sv. Kliment v listu svém ke Korintským, který ode všech za pravý se má, že již apoštolé ustanovili, aby jejich nástupci voleni byli. Píše totiž: „Také naši apoštolé poznali skrze Pána našeho Ježíše Krista, že povstane hádka o jméno biskupství. Pro tuto příčinu tedy, majíce plnou předzvědu, ustanovili zmíněné (biskupy a jáhny hl. 42. 4) a zároveň vydali ustanovení, aby, zemrou-li, jiní osvědčení mužové jejich úřad převzali. Ti tedy, kteří od nich aneb mezi tím od jiných věhlasných mužů za souhlasu celé církve ustanoveni byli, a kteří bez hany stádci Kristovu s pokorou, pokojně a nezištně v službu se oddali, a kteří ode všech po dlouhou dobu uznání dosáhli, o těchto soudíme, že nespravedlivě úřadu zbaveni bývají.“¹⁾ Poněvadž sv. Kliment rozeznává ty, kteří byli

¹⁾ Ep. ad Cor. I. n. 44, 1 – 3. Patrum apost. opera ed. Gebhardt et Harnack. Lipsko 1894.

volení od apoštolův, od oněch, kteří později ustanoveni byli od mužů věhlasných za souhlasu celé církve, nelze než na volbu mysletí.

První přímou zprávu o obsazování stolice papežské nalzáme v listech sv. Cypriana, biskupa Karthaginského. Když po mučnické smrti sv. Fabiana papeže (20. ledna 250) sv. Cornelius za jeho nástupce volen byl (v březnu 251), opřel se tomu kněz Novatian pod záminkou, že prý nově zvolený je příliš shovívavý k těm, kteří za pronásledování císaře Decia byli víru zapřeli, a sám sebe za papeže voliti dal. Tu ozval se sv. Cyprian, jenž byl v písemném styku s kněžstvem (presbyterium), které spravovalo za dlouhého bezvládní církve římskou, aby dokázal, že sv. Cornelius platně volen byl. Píše: „Učiněn jest (Cornelius) biskupem od přečetných (dle hl. 24. sedmnácti) soudruhů našich, kteří tehda v městě Římě přítomni byli, kteří nám o jeho posvěcení poslali list počestný a pochvalný a svědectvím o jeho kázání vzácný. Učiněn jest Cornelius biskupem soudem božím a Kristovým, svědectvím téměř veškerého duchovenstva, hlasem lidu, který tehda přítomen byl, souhlasem kněží starých a mužů ctihodných, an nikdo dříve učiněn nebyl, a místo Fabianovo, t. j. místo Petrovo a vzhod stolice kněžské prázdno byl.“¹⁾ Zprávu tuto doplniti a objasniti lze z listu sv. Cypriana k Asturským a Leonským, v němž je poučuje, jak třeba biskupy dosazovat. Píše totiž: „Proto třeba božského a apoštolského podání pilně šetřiti a zachovávat, co též u nás a téměř ve všech provinciích se zachovává, že k lidu, jemuž představený se světi, aby svěcení řádně se vykonalo, nejbližší té provincii biskupové se sejdou, a biskup se volí u přítomnosti lidu, který život jednotlivých nejlépe zná a každého způsobem z jeho obcování prohlédl. Že to též u vás se stalo, vidíme u Sabina našeho soudruha, že jemu hlasem veškerého bratrstva a soudem biskupů, kteří se sešli a kteří nám o něm list poslali, biskupství propůjčeno bylo a ruce naň vloženy byly na místo Basilidy.“²⁾

Podobně píše asi 200 let později sv. Leo Veliký Anastasiovi, biskupu Soluňskému: „Třeba-li po smrti metropolitního jiného na jeho místo dosaditi, ať se sejdou biskupové provincie do města metropolitního, aby uvážili vůli veškerého duchovenstva a všech občanův, a volen byl z kněží téže církve nebo jáhnů nejlepší“³⁾; a k biskupům arelatským: „Že jste tedy v městě Arelatských po smrti blahé paměti Hilaria muže též nám milého, bratra Ravennia, dle přání duchovenstva, vznešených a lidu jednomyslně posvětili, dílo dobré vašeho bratrství svým výrokem potvrzujeme.“⁴⁾

¹⁾ Ep. LV. 8. S. Thasci Caecilii Cypriani opera omnia recensuit G. Hartel. Vídeň 1871.

²⁾ Ep. LXVII. 5. Tamtéž.

³⁾ Ep. 84. 6. Raynaud, SS. PP. Leonis Magni . . . heptas praesulum christiana. Paříž 1671.

⁴⁾ Ep. 106. Tamtéž.

Nelze tedy pochybovati, že jak stolice biskupské tak i papežská obsazovány byly v nejstarší době volbou, které se účastnili sousední biskupové, domácí duchovenstvo a veškerý lid. Volba papežů dala se v nejstarší době asi následujícím způsobem. Obyčejně třetího dne po smrti papežově sešli se biskupové provincie římské, kteří se nyní nazývají suburbikarní a považují se posud za suffragany arcibiskupství římského, do hlavního města a svolali duchovenstvo a věřící lid do Lateranu nebo některého jiného chrámu. Za jejich předsednictví lid a nižší duchovenstvo navrhli některé kandidaty, šlechta, senatori, úředníci a důstojníci vojenští uvažovali o zásluhách a hodnosti navržených, „presbyteri cardinati“ nebo představení hlavních chrámův a „primates cleri“ nebo vyšší duchovenstvo, zaměstnané při správě církve nebo při církevních soudech, z navržených pak volili. Uznali-li biskupové volbu za pravou, potvrdili ji světíce a dosazující zvoleného na stolicí sv. Petra, čím tento ipso facto se stal nejvyšší hlavou veškeré církve.¹⁾ Způsob tento byl příliš složitý a nejsa žádným zákonem přesně vymezen vedl k nepořádkům, zvláště když ve 4. a 5. století lidu věřícího a nižšího duchovenstva valně přibývalo. Ctižádost a sobectví snadno nalézalo u neuvědomělého a nespolehlivého lidu podporu; proto nelze se diviti, že volby papežů byly nezřídka bouřlivé, ano vášnivé, tak že docházelo nejen k volbě vzdoropapežů, nýbrž též ku krveprolití.

Tyto nepořádky měly v zápětí jednak míchání se světské moci do volby, jinak první pokusy volbu zákonem upravití. Již roku 366. musel zakročiti prefekt římský Praetextatus, aby uchránil kanonicky zvoleného papeže Damasa proti vetřelci Ursicinovi, kterého někteří chtěli míti papežem. Když r. 418. při volbě Bonifáce I. veliké nepokoje povstaly, zakročil císař Honorius; roku pak 422. vydal na žádost Bonifácovu nařízení, které později přijato bylo do sbírky kanonického práva, že žádný ze zvolených, byla-li volba nesvorná, není papežem, nýbrž ten, který při nové volbě jednohlasně zvolen byl.²⁾ Roku 498. strhly se při volbě papeže Symmachy nové bouře. Tehda panovali v Itálii arianští Ostrogothové. Král Theodorich Veliký rozhodl návodem Kassiodora, svého ministra, že ten bude papežem, kdo první byl zvolen aneb nejvíce hlasův obdržel, neboť jednohlasné volby, kterou císař Honorius žádal, zřídka kdy bylo lze docílit. Papež Symmach, poučen jsa událostmi při své vlastní volbě jakož i podobnými případy z dřívějších let a chtěje přítrž učiniti všem při volbách obvyklým rejdům, svolal synodu vlašských biskupů ke dni 1. března 499 do basiliky sv. Petra, na které bylo ustanoveno:

¹⁾ Lector, Le Conclave, str. 13.

²⁾ Corpus i. c. D. 79. c. 8. „Si duo forte, contra fas, temeritate certantes fuerint

1. Jestli by kněz neb jáhen nebo klerik pokusil se za živobyetí papeže a bez jeho svolení za příčinou papežství zápisem někomu po vůli býti, neb list slibovati, nebo přísahu skládati, neb jistým hlasem se zavazovati, nebo v soukromých schůzích o této věci jednati nebo rozhodovati, budiž svého místa, hodnosti a obcování zbaven; se stejnou přísností budiž zakročeno proti tomu, o kom by známo bylo, že za živa papeže po všem tom jakýmkoliv způsobem toužil; spoluvinníci buďtež též vyobcováni.

2. Zemře-li papež náhle, aniž by byl mohl o volbě svého nástupce rozhodnouti (decernere), budiž za zvoleného biskupa posvěcen, na koho padne volba veškerého duchovenstva; nejsou-li myslí svorné, rozhodne většina.¹⁾

Kanonem druhým naráží se na obyčej požádati umírajícího papeže, aby někoho za svého nástupce doporučil, ale zároveň zabezpečuje se jím duchovenstvu — a to ponejprv — rozhodné slovo při volbě.

Tyto pokusy volbu papežův upravití měly však úspěch nevalný. Proto snad papež sv. Felix IV. r. 530. užil jiného prostředku, ustanoviv Bonifáce II. svým nástupcem.²⁾ Jan II., nástupce Bonifáce II., pojal nešťastnou myšlenku utéci se k světské moci, aby bouřím při volbách učiněn byl konec. R. 533. přiznal mladému králi Athalarichovi, jenž vládl pod poručnictvím své matky Amalasanty, právo volbu papeže potvrzovati, za co však nově zvolenému bylo platiti poplatek 3000 solidů.³⁾ Poplatek tento žádali a právo, volbu papeže potvrzovati, sobě osobovali též Justinian I. a jeho nástupcové, když r. 555. říše ostrogotská od Byzantinců vyvrácena byla. Doba byzantská označena je dlouhými mezivládími, neboť žádný zvolený papež nesměl býti posvěcen a ujeti se vlády, dokud nedošlo potvrzení z Cařihradu; bouře a nepokoje při volbách však odstraněny nebyly. To nutilo papeže, aby opět a opět o způsobu voleb jednali. Tak obnovil Bonifác III. r. 607.⁴⁾ zákaz Symmachův, aby za živa papeže bez jeho vědomí o nástupci se jednalo, a naporučil, aby s volbou se začalo teprv tři dny po smrti — tyto byly vyhrazeny pohřbu zemřelého papeže. Papež

---

ordinati, nullum ex his futurum sacerdotem, sed illum solum in sede apostolica permansurum quem ex numero clericorum nova ordinatione divinum iudicium et universitatis consensus elegerit.“

¹⁾ Jaffé, Regesta sv. I. str. 96; Corpus i. c. D. 79. c. 2.

²⁾ Viz shora str. 425.

³⁾ Baronius, Annales ecclesiastici ad a. 533 sv. IX. str. 437. Bar-le-Duc 1867. Solidus aureus vážil od časů císaře Konstantina Velikého 4·5465 gramů téměř čistého zlata; císařský dukát váží 3·4909 gramův a má 986¹/₉ čistého zlata. Uvážíme-li, že peníze tehda měly mnohem větší cenu než nyní, poznáme, že poplatek byl veliký.

⁴⁾ Jaffé tamtéž str. 220.

Martin I. (649—654) nečekal na potvrzení z Cařihradu a byl proto na rozkaz císaře Konstanta II. žalářován v Cařihradě a Chersonu, kde i zemřel. Císař Konstantin IV. Pogonat zrušil za papeže Agathona r. 678. poplatek, ano na domluvu papeže Benedikta II. upustil r. 684. od potvrzování volby papežův, ale Justinian II. ústupek tento opět odvolal. Většina nástupců Benedikta II. žádali potvrzení jen od císařského exarchy v Ravenně, což již učinili Bonifác V. r. 625. a Theodor r. 624. Papež Jan V. nežádal r. 685. potvrzení ani od císaře ani od exarchy. Čím více císařové byzantští zabředali v kacířství a zaměstnání jsouce záležitostmi na východě, kde mohammedanští chalifové državy jejich neustále ohrožovali, tím více od-cizoval se jim též Řím a poddával se v ochranu papežů, kteří jej proti nájezdům Longobardů svou autoritou chránili. Již Řehoř II. (715—731) byl skutečným pánem Říma, ačkoliv uznával vládu císaře Leona III. Isaurského. Jeho nástupce Řehoř III. (731—741) byl poslední papež, který se dožadoval potvrzení u císaře byzantského.

Papežové stali se sice nezávislími na moci světské, za to však různé strany, nikým nejsouce na uzdě držány, počínaly si opět při volbách výstředně, snažíce se svého stranníka za papeže dosaditi. Tak po smrti Pavla I. r. 767. chtěla strana longobardská stolicí papežskou uchvátiti. A skutečně podařilo se Totonovi, vojvodovi z Nepi, bratra svého Konstantina, ačkoliv byl laikem, na krátkou dobu na trůn papežský dosaditi. Teprv r. 768. zvolen byl platně Štěpán IV., jenž hned po synodě 13. dubna t. r. konané ustanovil, že nikdy již laik, nýbrž jen jáhen nebo kněz za papeže volen býti smí.¹⁾

Nedlouho na to byla říše longobardská k francké připojena. Karel Veliký však nikdy nezatoužil, aby po způsobu císařů byzantských volbu papežů potvrzoval. Gratian sice tvrdí,²⁾ že prý papež Hadrian I. Karlu Velikému právo dal papeže voliti, ale tato zpráva patří mezi apokryfy z doby sporu o investituru v 11. století. Stanovisko, které zaujali Karlovi k volbě papežů, jasně vysloveno je v diplomu Ludvíka Pobožného r. 817. na žádost papeže Paschala I. vydaném. „Když papež . . . z tohoto světa odejde, není nikomu z naší říše, ať on Frank, ať Longobard, ať člověk z kteréhokoliv národu pod naší moc postavený, dovoleno proti Římanům buď veřejně nebo soukromě vystoupiti a volbu způsobiti . . ., nýbrž Římanům budiž ponecháno, aby s veškerou uctivostí a bez jakéhokoliv nepořádku

¹⁾ Corpus i. c. D. 79. c. 4. Nullus unquam Laicorum, neque ex alio ordine, praesumat, nisi per distinctos gradus ascendens Diaconus, aut Presbyter Cardinalis factus fuerit, ad sacri Pontificatus honorem promoveri. Viz též Jaffé, Regesta sv. I. str. 285.

²⁾ Corpus i. c. D. 63. c. 22.

svému papeži počestný pohřeb vystrojili, a toho, koho božským vnuknutím a na přímluvu sv. Petra všichni Římané stejnou myslí a svorností bez jakýchkoliv slibů k úřadu papežskému vyvolili, bez jakékoliv obojetnosti a odporu způsobem kanonickým posvětili. A když posvěcen byl, ať k nám nebo k našim nástupcům, králům Franků, pošlou se poslanci, kteří mezi námi a jím přátelství a lásku a mír uzavřou.“¹⁾ Byrokratické potvrzování volby papežů císaři byzantskými zaměněno, smíme-li tak říci, za diplomatické uznání vlády nově zvoleného papeže Karlovcí.

Ale poměry tyto brzy se změnily. Když r. 824. při volbě Eugenia II. veliké výtržnosti se udály, poslal císař Ludvík syna svého Lothara do Říma. Lothar uzavřel s papežem konkordat, jehož obsah znám je z přísahy, kterou papež s Lotharem navzájem sobě přísahali. Lothar přísahal, že drancování papežského paláce, které po smrti papeže bývalo v obyčeji a často též na soukromé domy se rozšířilo, přísně bude trestáno, a že nikdo nebude překážky činiti volbě papeže, která dle starých ustanovení Římanům patří. Kněžstvo z rozkazu papežova přísahalo věrnost císařům Ludvíkovi a Lotharovi, ale pokud se nepřičí věrnosti, kterou je povinno papeži; slibovalo, že nikdy, seť jest, nebude souhlasiti, aby volba papeže na stoliči římskou dala se jinak než dle kanonův a spravedlnosti, a by vyvolený byl posvěcen dříve, než složil u přítomnosti lidu a vyslanců císaře přísahu podobnou oné, kterou papež Eugenius k dobru všech složil a předepsal.²⁾

Karlovcí užívali celkem s rozvahou práva potvrzovati volbu, které jim Eugenius II. jen proto udělil, aby řádnou volbu papežů zajistil. Jen při volbě Benedikta III. r. 855. a Hadriana II. r. 867. pletli se vyslanci císařští do volby, ale bylo jim řečeno: Císaři přísluší potvrzení ne však volba papeže.

Když po smrti císaře Ludvíka II. roku 875. mezi Karlovcí samými povstaly spory o korunu císařskou, a Itálie pevné ruky vladařské postrádala, nastala trudná doba též stoliči papežské. Až asi do polovice 9. století pojila všechny křesťanské národy evropské více méně společná vzdělanost římsko-křesťanská, na jejímž základě Karel Veliký říši svou byl zbudoval, ale v druhé polovici 9. století vyvinující se národnosti romanské tak se odlišily od germanských, že rozklad říše Karlovců stal se nutným. V Itálii jali se longobardští velmožové, zapomenuvše na svůj původ germanský, navazovati své rodokmeny na senatorské rodiny římské

¹⁾ Tamtéž D. 63. c. 30.

²⁾ Lector, Le Conclave str. 32.; Kryštůfek o pravosti přísahy pochybuje. Viz Všeobecný církv. dějepis sv. II. 1. str. 547.

a, považující se za něco lepšího, snažili se veškerý vliv cizinců, zejména Němců, na záležitosti italské zameziti. *Fuori il straniero* — ven s cizincem — stalo se oblíbeným heslem.

Hadrian III. (884—885), jenž byl zvolen stranou italskou, zrušil konstituci Eugenia II. a ustanovil, že budoucně zvoleného papeže světití třeba bez ohledu na vyslance císařské. Nespolehlivost a hrabivost knížat italských však přinutila papeže Formosa (891—896) hledati pomoci v Němcích a korunovati Arnulfa na císaře r. 896., což mělo v zápětí vášnivé výstupy strany národní. Jan IX. (898—900) korunoval na císaře, chtěje se uvarovati vlivu z ciziny, ale též zameziti zlořády při volbách, Lamberta, syna Guidona, vojvody spoletského, r. 898., jemuž pak přiřkl právo bdíti nad svobodnou volbou papeže, tak že zvolený opět jen u přítomnosti vyslanců císařských svěcen býti směl.¹⁾ Tím dostala se volba papeže do rukou velmožův italských, kteří na začátku 10. století svářili se o panství v Itálii vůbec a v Římě zvlášť. Nejpřednější snahou jejich bylo papežství udržeti v odvislosti, neboť jen tak mohli doufati, že vládu na delší dobu sobě pojistí. Ve svém sobectví neznali jiných ohledů, než které vyžadovala vlastní ctižádost a pánovitost, a proto nelze se diviti, že v té době na trůně papežském nezasedali vždy mužové důstojní a úcty hodní. Chtěl-li papež samostatněji si vésti, aneb domohla-li se vlády strana jiná, byl svržen, žalářován aneb usmrcen a jiný, povolnější, dosedl na jeho místo. Právem dí o této době Döllinger: „Římané činili, seč byli, aby papežství zničili, ale mravní síla této instituce byla nezdolná.“²⁾ (P. d.)

V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“?

Podává *Dr. Ant. Podlaha*. (Č. d.)

Zajímavý jest důkaz, jež zastáncové anthropologického obmezení potopy sestrojují na základě jazykozpytu. Zmíněný již *P. Antonín Hammerschmid O. S. F.* provádí tento důkaz asi takto:

¹⁾ Corpus i. c. D. 63. c. 28. Gratian připisuje tento kanon papeži Štěpánu. Viz o tom Jaffé, *Regesta* sv. I. str. 442. a *Lector* str. 37. poznámka.

²⁾ *Kirche und Kirchen* 2. vyd. str. 498.

V minulém čísle v tomto článku přihodily se některé smysl rušící omyly: Str. 421. ř. 5. zd. čti: způsobem; str. 422.¹⁾ čti: Diritti; str. 423. ř. 18. sh. čti: roku 341.; str. 424. za ř. 10. sh. vlož: otázka, může-li papež nástupce sobě ustanoviti; str. 424. pozn. ř. 2. sh. čti: aestimate; str. 424. pozn. 2. ř. 2. sh. čti: certaines; str. 425. ř. 2. sh. čti: Amelli.

I. Především jest nutno stanoviti, kterak asi byla ustrojena řeč, již lidstvo užívalo před potopou, a kterak vypadala řeč, již užívali Noachovci.

1. Vznik všech řečí z jediné prařeči jest již jednotným původem pokolení lidského podmíněn. Zajisté již první lidé pocítovali toho potřebu i nutnost, aby navzájem se dorozumívali, a v duši od Boha bohatě nadané nalézali dosti prostředků, jimiž by vyjádřili příhodně myšlenky své. Bůh obdaril člověka způsobilostí k řeči, nepropůjčil mu však snad způsobem zázračným určitého způsobu vyjádřování se, jakož jasně vysvitá ze slov Genese 2, 19 a 20: „Stvořiv tedy Hospodin Bůh ze země všecky živočichy zemské, a všecko ptactvo nebeské, přivedl je k Adamovi, aby viděl, jak by nazval je... I nazval Adam jmény jejich všecka hovada a všecko ptactvo nebeské, i všecka zvířata země.“ První člověk utvořil sobě řeč svoji sám, a z této řeči vyvinuly se veškery řeči jiné. Jazykozpyt nebude moci ovšem nikdy jasně dokázati existenci společné prařeči, tím méně dopátrati se tohoto prajazyka; ježto však podařilo se mu dokázati příbuznost mnohých řečí, jež dlouho za zcela od sebe rozdílné byly pokládány, nelze mu zajisté zaslívati, když z toho usuzuje, že i ostatní řeči pojí genealogické příbuzenství, a že veškery řeči ze společného zdroje vplynuly. Aspoň jest jisto, že jazykozpyt nemůže nic podstatného proti prvotní jednotě jazykové namítati. Není-li tedy možno rekonstruovati společný prajazyk, tož aspoň lze přibližně povahu jeho stanoviti.

Jazykozpytci dělí jazyky vzhledem ke grammatickému ústrojí jejich ve tři třídy, rozeznávajíce: *a)* izolující řeč, jež slova významová i vztahová jednoduše podle sebe kladou beze všeho spojení nebo pozměnění, při čemž slova vztahová prvotní svůj význam podržují, na př. čínské *ši yl* = kámen dítě = kamének; *b)* agglutinující řeči, jež výraz vztahový k výrazu významovému buď z předu (praefix) nebo ze zadu (suffix) připojují, nebo jej do prostředka slova vsouvají (infix), při čemž kmen významový změně nepodléhá; *c)* flexivní čili ohýbající řeči, v nichž výrazy vztahové a významové tak spolu splývají, že netoliko výrazy vztahové samostatnosti své pozbývají, nýbrž i kmeny významové se pozměňují; nad to může i bez připojení výrazu vztahového pouhým pozměněním kmene významového vztah býti vyjádřen.

Analysí grammatického ústrojí různých řečí dospěl jazykozpyt k přesvědčení, že jazyky flexivní vyvinuly se z dřívějšího stadia svého agglutinujícího, a toto stadium jazykové že opět z izolujícího stadia vzalo svůj vznik. Byly tedy původně veškery řeči izolujícími. A skutečně nalézáme četné útvary jazykové, jež tvoří přechod od jednoho stadia ke druhému. Jazykozpyt ukazuje nám, kterak od nejprimitivnější juxtaposice staré

čínštiny až k nejdokonalejšímu ohýbání jazyka semitského stopovati lze nepřetržitý vývoj jazyka lidského.

Z toho jde, že ustrojení prajazyka bylo co nejjednodušší, a že bylo pouhým vedle sebe kladením kmenů. Kmen nebyl ani slovesem, ani substantivem, ani adjektivem, nýbrž vším zároveň. Materialu ke kořenům jazykovým poskytlo dílem napodobování zvuků přírodních, dílem bezděčných zvuků člověka samého, zvláště však úmysl člověka vyjádřiti svoje myšlenky a představy způsobem určitým, také jiným lidem srozumitelným. Demonstrativním spojením určitého zvuku s předmětem před očima jsoucím mohl člověk bližnímu svému nejdříve naznačiti, co zamýšlí zvukem tím označiti; neboť slovo samo o sobě bez poukazovacího vztahu ku předmětu nemohlo vzbuditi v duši osloveného člověka představu, kterou mluvící vystihnouti chtěl; za nedlouho stal se pak tento zvuk s určitým svým významem obecným majetkem člověčenstva, a stal se i bez poukázání k předmětu samému srozumitelným. Dosud učíváme se tímto způsobem cizím řečem.

Z počátku byl zajisté počet kmenů nepatrný: několik set kmenův úplně stačilo, aby z nich vzájemným jich spojováním utvořena byla řeč běžným požadavkům tehdejších vyhovující. Čínština má pouze 400 kořenů, řeči semitské asi 500 kořenů. Prvotně utvořené kořeny byly nepochybně velice jednoduché: byla to buď jediná samohláska, nebo souhláska se samohláskou spojená. Kořeny prařeči lidské měly z počátku ovšem význam zcela speciální; během času však rozšiřoval se význam jednotlivých kořenův, a to tak, že užívalo se jich i k označení jiných předmětů, jež s původně dotčeným kmenem označovanými předměty měly jakousi podobnost nebo s nimi byly v nějakém vzájemném vztahu. Poněvadž však tím znenáhla zřetelnost trpěla újmu, ukázala se potřeba, aby nějakým způsobem na kmenech samých označeno bylo rozlišování rozličných pojmů, jež vyjadřovaly. K tomu sloužilo jednak pozměnění kmene pouhou výslovností (samohláska kmenová byla dlouhá nebo krácena, různým přízvukem pronášena a p.), jednak skutečnou změnou hlásek nebo rozšířením kmenů tím, že byly k nim připojovány jiné kmeny nebo determinativní hlásky. Tím vznikly dvousouhláskové kmeny. Ale i tyto kmeny stávaly se dalším rozšířením kmeny trojsouhláskovými, jež opět byly uvedeným způsobem differencovány.

Tím způsobem vznikla z nejjednoduššího kmene prvotného celá řada slov od něho odvozených.

Jazykozpyt podává tedy svědectví, že prařeč lidská skládala se z nejjednodušších prvkův, a že znenáhla prostičká tato

řeč výslovností, skutečnou změnou kmenových hlásek a rozšiřováním se rozvíjela.

2. Indogermané, Semité a Ĥamité nazývají se v bibli syny jednoho a téhož otce: Noema. Tato jejich příslušnost k jediné rodině jevila se v typu plemenném, i bylo možno očekávat, že příslušnost ta je patrna také v jazycích jejich. Z té příčiny jali se jazykozpytci bedlivě prozkoumávat různé jazyky potomků Noemových, aby na základě bádání těch dovoditi mohli příbuznost řečených národův. A výsledek jejich bádání byl velkolepý. Kdežto Whitney ještě r. 1875. prohlásil, kterak jest velice odvážno tvrditi, že by semitština a egyptština byly řeči navzájem příbuzné, jak se byl již r. 1867. Brugsch-Bey domníval, není dnes mezi jazykozpytci o té věci žádná pochybnost více, neboť ukázalo se, že vzájemná příbuznost obou zmíněných jazyků je — přes veškerou rozličnost grammatické stavby jejich — tak značná, že jazykozpyt viděl se nucena obě jazykové skupiny: semitskou a Ĥamitskou, jež dosud byly rozlišovány, sloučiti ve skupinu jedinou: Ĥamitsko-semitskou, a dojde nepochybně i k tomu, že také skupina indogermanských řečí splyne s touto skupinou v jedinou skupinu řečí indogermansko-Ĥamitsko-semitskou. Obdrželiť Noldechen a Delitzsch analysi nynějších jazykův indoevropských a semitských 200 společných kmenů, kterýžto výsledek je tím pozoruhodnější, ježto sanskrit toliko 600, hebrejšťina toliko asi 500 kmenův obsahuje. Uvážíme-li, že od doby, kdy Ĥamito-Semité a Indoevropané od sebe se odloučili, až do ustálení se nejstarších nám známých řečí Ĥamito-semitských a indoevropských uplynulo drahně času, v němž mnohé dříve společné kmeny v některé z obou skupin jazykových buď úplně vymizely nebo až k nepoznání byly pozměněny, kdežto zase nové kmeny byly přibrány, můžeme vším právem souditi, že obě tyto skupiny jazykové tvořivaly kdysi jazyk jediný.

Jest otázka, kterak vypadal asi tento jednotný jazyk, z něhož se jednak jazyky indoevropské, jednak jazyky Ĥamito-semitské vyvinuly? Z jazyků Noachovců jsou nám známy jazyky semitské a indoevropské jakožto jazykové ohýbající, což vysvětluje se tím, že nejstarší dokumenty v řečech těchto sepsané pocházejí z doby, kdy jazyky tyto již v této pozdní formě byly ustáleny. Jinak však má se věc s Ĥamitskou skupinou jazykovou, zejména pak se staroegyptšťinou, neboť zachovaly se nám autentické dokumenty sepsané tímto jazykem, pokud ještě v prvním období svého rozvoje se nalézal. Nejstarší nápisy hieroglyfické jsou sepsány řečí, která nalézá se sice na nejnižším stupni agglutinace, jenž od isolace málo se liší, nicméně však připojuje již koncovky ke kmenu, v čemž zračí se

počátek ohýbání, jež však teprve v koptštině dospělo k plnému rozvoji. Ježto však, jak již řečeno, egyptštinu a semitštinu od sebe nelze naprosto rozlučovati, lze souditi, že ħamito-semitský prajazyk byl prostičkou, téměř izolující řečí, jež v nejstarších hieroglyfických nápisech zmíněným způsobem jest již zdokonalena. Před touto ħamito-semitskou prařečí musila však existovati řeč ještě starší, z níž se vyvinul jednak prajazyk ħamito-semitský, jednak prajazyk indoevropský. Neboť vzájemné srovnání jazykův indoevropských a semitských poskytuje, jak již řečeno, asi 200 společných kmenů. Pro náš účel jest velice důležité, že tyto společné kmeny, pokud jsou dvouhláskové nebo trojhláskové, byly týmž způsobem z týchž pramenův utvořeny, ano že i determinativy kmenů (druhá a třetí souhláska) jsou v obou skupinách jazykových téměř totožny. Z toho jde, že Noachovci, dříve než rozdělili se v Indoevropany a Ĥamito-Semity, užívali v nejstarším společném stadiu vývoje řeči jednoho a téhož jazyka, jenž skládal se již z dvousouhláskových a trojsouhláskových tvarů, jež z kořenů jednohláskových byly utvořeny. Poněvadž pak nelze sobě mysliti, že by předpotopní lidé v době více než půl druhého tisíce let prvotní svou řeč nikterak nebyli zdokonalili, a že by zdokonalování to dále se teprve po potopě, nebo že by Noachovci v arše během potopy dosavadní svou, do jisté míry již vyvinutou řeč byli bývali zapomněli, a po potopě novou řeč z nejprimitivnějších počátků sobě byli tvořili, — následuje z toho, že setito-kainitská řeč, která u Noachovců po potopě se zachovala, v podstatných věcech již od dob Adamových se vyvíjela, a v určitém vyvinutém stadiu svém byla řečí rodiny Noemovy, mateřskou řečí Noachovců. Rozkvět kultury, jež stopovati můžeme od Adama až k potopě (Gen. 4, 20—22), zaručuje nám rovněž příslušný rozvoj řeči.

Tím získali jsme spolehlivý základ, jehož potřebujeme při dalším zkoumání svém o genealogické příbuznosti jazyků Noachovců s jazyky ostatními.

II. Chceme-li jazyky ostatní přirovnávati k jazykům Noachovců, musíme je rozdělití ve dvě skupiny: v jazyky totiž, jež honosí se starými literárními památkami, a v jazyky, jež jich vůbec nemají, nebo toliko jen vykázáti se mohou literárními plody z doby poměrně nedávné.

1. Řeči, jichž záhy již užíváno bylo k spisování, zachovávají zděděné tvary s větší houževnatostí; tvořít řeč spisovná středisko, jenž nedopouští, aby vratké prvky jazykové přišly na zmar. Mimo to může jazyk i v takovém

případě zachovati si poměrnou nezměnitelnost, jestliže umělým způsobem se osamocuje a cizím vlivům uzavírá. Konečně také jazyk mrtvý, jehož se již ne užívá, zůstává bez porušení. Máme tři takovéto jazyky: čínský, sumírský a alarodijský.

a) Nejpriznivějším okolností, jež zachování starobylého rázu řeči sloužívají, těšila se čínština. Čína isolovala se od pradávna, a honosí se literaturou, jež — aspoň co do pramenů, z nichž byla čerpána — sahá až do třetího tisíciletí před Kristem. Nejstarší posvátné knihy Číňanů: Yik-king a Šu-king obdržely sice nynější svoji podobu teprve od Konfucia (kolem r. 500. př. Kr.), jsou však na základě prastarých pramenů písemných složeny. V těchto literárních památkách zachovala se nám stará čínština, od níž se nynější čínština toliko nepatrně různí. Čínština utkvěla na nejprimitivnějším stanovisku: slova nebo kořeny jsou vesměs jednoslabičné, skládající se z jediné souhlásky, k níž připojena jest jediná samohláska, řídčeji pouze z jediné samohlásky.

Z toho vysvítá, že čínština z řeči Noachovců vzniknouti nemohla: nemáť s četnými trojsouhláskovými a dvousouhláskovými kmeny Noachovců nic společného. Jednosouhláskovost čínštiny nedá se vyložiti tím, že čínština z trojsouhláskového nebo dvousouhláskového stadia svého klesla zpět ve stadium jednosouhláskových kmenů, neboť v tom případě byly by se zachovaly zajisté aspoň nějaké zbytky dvousouhláskových nebo trojsouhláskových kmenů. Jedině postačitelny výklad je tento: Číňané odloučili se od ostatního člověčenstva dávno před potopou, a to v době, kdy řeč pokolení lidského nalézala se ve stadiu tvoření jednoslabičných kmenů; zásobu slov, jež Číňané z prařeči lidstva s sebou byli vzali, rozšiřovali pak různou výslovností, různým přízvukem a p., jakož i přibíráním nových kmenů; kdežto Setito-Kainité, předkové Noachovců, touž zásobu slov dále rozvíjeli hláskovými přeměnami kmenů, připojováním determinujících souhlásek a p.

Čínština a řeč Noachovců pocházejí sice tedy ze společné prařeči, nicméně však ubíraly se v dalším rozvoji svém cestami, jež od sebe značně se rozbíhají. Proto také mýjely se různé pokusy (na př. Edkinsovy r. 1853. a 1857.), jež činěny byly za tím účelem, aby nynější čínština s nynějšími jazyky indoevropskými, semitskými a uralsko-altajskými byla ve vzájemné spojení uvedena, s cílem svým. Za to ovšem lépe zdařiti se mohla práce Dra. Gustava Schlegela (1870), jenž srovnával navzájem prakmeny

těchto jazykův, a skutečně dokázal, že pračínština a praarijština jsou, co se kmenů týče, příbuzny (srovn. na př. čín. *mù* = matka, *mí* = něžný a arijské *ma-* v *ma-ter*, *ma-tka*, $\mu\eta\text{-}\tau\eta\rho$).

Sotva tedy lze Číňany pokládati za potomky Noemovy; oniť jsou, jak se zdá, pouze vzdálenými jich příbuznými. Spolu s Číňany vylučujeme z rodiny Noachovců: Tibetany, Birmany, Siamesy, Annamity, Kambodžany a některé jiné národky Zadní Indie. Národové tito užívají sice svých vlastních, od čínštiny se lišících izolujících jazykův, avšak srovnávací jazykozpyt poznal s jistotou, že jejich jazyky jsou s čínštinou příbuzny, a zahrnuje je tudíž v „indočínskou skupinu jazykovou.“ Fridrich Müller nazývá řeči této skupiny „embryonálními příbuznými“ uralo-altajských a ohýbacích (indogermanských a semitských) jazyků. Jinými slovy: indočínské jazyky a jazyky uralo-altajské spolu s ohýbajícími oddělily se od sebe v době, kdy společná prařeč byla ještě ve stavu embryonálním, tedy dávno před Noemem; jazykové indočínské zachovali tento embryonální stav skoro úplně, kdežto jazykové uralo-altajští a ohýbající vyvíjeli se dále způsobem již naznačeným. (P. d.)

O starých společenstvech u našeho lidu.

Píše Dr. Fr. Bulla.

VI. O vnitřním zařízení cechů.

Jádrem cechu byli mistři. Kdo se jím chtěl státi, musil se dříve prokázati, jak jsme již svrchu podotkli, listem rodným a zachovacím. Když se tak stalo, přišel poslední bod, totiž „ukázání díla.“ Kandidat mistrovství musil spracovati jisté kusy, kteréž spadaly do jeho oboru, jak toho artikule žádaly, a to ne po straně, nýbrž před staršími.

V Litomyšli žádalo se r. 1413. od nastávajících mistrů ševcův, aby ušili: „škorňe přiční z teletiny, boty dvoje, nártý a střevíce.“ V Praze měli sedláři udělati tři sedla: „jedno s kostmi, druhé pošíte všecko, třetí provlečené ze sucha.“ Zlatník měl zase udělati: „pečeť, štít, helm a kalich. Kromě toho měl zasaditi kámen.“¹⁾

Když se tak stalo, zaplatil něco do cechovní pokladnice. Platy bývaly různé, ale vosk býval při tom z pravidla. Již dříve zmínění ševci v Litomyšli chtěli 16 grošův a 2 libry vosku. Ve Valašském

¹⁾ Tomek, D. P. VIII, 364; Jelínek, Litomyšl s. 259.

Meziříčí chtěvala skoro všechna řemesla 2 groše české, zbrojního 1 zlatý moravský, svačinu, nebo místo svačiny 7 zl. mor. a 2 funty vosku.¹⁾

Mistrovští synové platili obyčejně jen polovici, chudým mohl býti poplatek buď snížen, anebo zcela odpuštěn.

S mistrem byli jaksi v jedno spojeni jeho manželka a syni. Zemřel-li mistr, mohla vdova v díle pokračovati, ale „jen pokud na vdovské stolici poctivě a pobožně seděla.“

Někdy se výslovně žádalo, aby ten, kdo chce se státi mistrem, pracoval dříve jako tovaryš. V Praze žádala se u zlatníka 3 léta služby, u sladovníkův a provazníků 4 léta. Ve Valašském Meziříčí a Rožnově žádají skoro všechna řemesla, aby nastávající mistr celý rok uběhlý pořád v díle zůstával a u jednoho mistra dělal. Později prodloužena ta doba na dvě léta, a tu se výslovně předpisuje vandr. Mistrovský syn potřeboval vandrovati jen rok.²⁾

Zkrátka v celém zařízení jeví se snaha, aby ten, kdo se chce státi mistrem, dříve se řemeslu řádně vyučil, aby nebyl pak cechů se svým dílem na ostudu.

Jiným řádným členem cechů byl učeník neboli robeneček a tovaryš. Učeník nemusil býti příliš mladým, mohl býti také dospělým. Vždyť na př. v Praze se zakazuje, aby se robenci neženili, aby nechodili s kordem ani s přínozou nebo řezákem, leč by mu ulomili konec, jinak mu to mohli tovaryši pobrati.³⁾

Kdo chtěl vstoupiti do učení, musil si najíti napřed mistra a když si ho našel, žádalo se někdy, aby se napřed v řemesle „okoštoval“ (pohlédl), bude-li se mu líbiti.⁴⁾ Když se mu líbilo, musil ho misir ohlásiti u cechů. Přijetí spravilo se buď jen u cechmistrů, nebo žádalo se k tomu přítomnosti ještě jiných mistrů. Když se ukázalo, že pochází z řádného manželství, složil něco k cechů, dle toho, jak to artikule předpisovaly, ovšem měl-li co. V Praze u uzdárů se žádalo 15 gr., u sedlářů libra vosku, v Hradišti 2 libry vosku atd.

Doba, po kterou se měl robeneček učiti, byla nestejná, 2, 3, 4, ba i 5 až 6 let. Záviselo to předně od toho, jak těžké bylo řemeslo, a za druhé, jak starý byl robeneček. Mladý měl se učiti déle, starší lépe chápal.

Ze začátku nedostal od mistra nic, později něco dostával. Hradišští soukenníci poroučejí v té příčině takto: „Mistr dá učeníkovi na šaty

1) Časopis Matice Moravské r. 1873. str. 82.

2) Tomek, D. P. VIII, 363; Č. M. M. 1873. s. 86, 92.

3) Tomek, D. P. VIII, 385.

4) Č. M. M. r. 1873. s. 87.

první rok hrubého sukna, druhý rok prostředního a třetí rok předního; košili a střevíce podle uznání (potřeby). V Praze platívalo se penězi. U malířů dal mistr dle jedné smlouvy robenci druhý rok: kopu grošův a kabátec, třetí rok dva groše týdně.

Robenec měl po celý čas zůstat u mistra, řádně se chovati a řemeslu se vyučiti. Že se tak stane, za to měly obyčejně ručívati osoby, které byly mimo cech. Protrhl-li učeň smlouvu a odešel, platili rukojmí pokutu, ve Valašském Meziříčí u stolařů 2 zlaté slezské, u Hradištských ševců půl kamene vosku, podobně v Praze.¹⁾

Když se vyučil, dostal list za vyučenou a šel na vandr.

Pěkný zvyk mívali při té příležitosti v Rakovníku. Tam vyprovázeli mistři svého vyučence se všemi tovaryši až k Božím mukám a tu se s ním teprve rozloučili. Také mu dávali něco na cestu. Vypravuje jeden mistr o svém tovaryši: „Když se vyučil, koupil jsem mu kabát barchantovej, pectivice kožené, nové, kaftan višňovej bez rukávů, aby poctivě vandroval; k tomu měl z cechu 17 bílých po 12 penězích všecko grošů, tesák a 2 košile.“²⁾

Tovaryš, který přišel do jiného místa, nemusil se bídne potloukati a utráceti svých grošů. Šel jednoduše do hospody svého řemesla a tam byl chován na útraty cechu do jistého času. Vstoupil-li v novém místě do práce, patřil ovšem do cechu a bylo se mu tak chovati, jak jsme již dříve pověděli.

Kolik se žádalo po tovaryšovi práce, o tom ať nás poučí následující: V Praze dělal se dle usnešení malířského cechu r. 1454. rozdíl mezi letním a zimním časem. V létě měli vstávat, když se zvoní na ranní mši, a pracovati až do hodiny před západem slunce. V zimě pracovalo se po večeri do půlnoci a druhý den od rána až do západu. Na volný východ mívali v létě 2 hodiny, v zimě hodinu vždy po večeri. Bylo tomu podobně asi i u jiných řemesel; stavitelští řemeslníci měli přicházeti do díla se sluncem, a neměli odcházeti až po hodině 23., t. j. hodinu před západem. Pravda, že bylo tehdy více svátkův, a nebyl-li v týdnu žádný, dovolovalo se tovaryšům svítiti v pondělí po nešporech. Též v sobotu se dílo dříve končilo.³⁾

Zajímavo jest, že tovaryši sdružovali se i mimo cech ve své tovaryšské spolky. Mají svou hospodu, své artikule, svou pokladnici (menší), své starší atd. Avšak nezdá se, že by byli dělali tyto spolky z opposice

¹⁾ Prasek, P. N. s. 58; idem P. M. 82, Č. M. M. 1873 str. 89; Tomek, D. P. VIII, 384.

²⁾ Č. Č. M. 1884 str. 435.

³⁾ Tomek, D. P. VIII, 381 n. Winter, o. c. I., 418 n.

proti mistru, nýbrž činili tak asi na lepší obhájení své tovaryšské cti. Vždyť artikule tovaryšů perníkářských, mlynářských a pekařských v Rakovníku, sdělané podle oněch ve Slaném, poroučejí svým členům: úctu k Bohu, cudnost v řeči a ve skutcích, mírnost v pití, ve vzájemném obcování a správné držení slova daného mistru. Pravíť se tam: „Item, kterýžto dílo připověděl kterému z mistrův a nedělal, ten každý od nižádného jiného zde dílem nemá fedrován býti až do čtvrt léta.“¹⁾

Popříti se nedá, že když byli tovaryši utiskováni od svých mistrů, mohli se takto mnohem snadněji a rychleji hájiti. Z pravidla byly však doplňkem vlastního cechu, a to dosti výhodným, neboť při nastalém nedorozumění mohly se v krátkém čase sporné body sestaviti a podati konšelům na rozhodnutí. Proto vidíme, že je mistři ponechávají, ač z počátku proti nim brojí.

V čele cechu stáli cechmistři (starší mistři, přísežní). Z počátku bývali sázeni od konšelů, později a zvláště od r. 1483. voleni od cechu a od konšelů stvrzováni. Měli iurisdikci stran všech věcí a osob, pokud se cechu dotýkaly. Měli hájiti práva a dbáti nad řádem a ctí cechu (dohlížeti zároveň s konšely na dobrotu zboží, dbáti nad správnou mírou a váhou atd.). Jim též příslušelo rozhodovati rozepře, jestliže jaké vznikly mezi jednotlivými členy. Činili tak sami, když se jednalo o menší věci, anebo byla-li věc vážnou, pak se tak dalo ve shromáždění celého cechu. Trestali výtržných a neposlušných stanovenými pokutami, někdy i složením řemesla. Ale tento poslední trest vymíňovali si často konšelé. Při trestech nehledělo se tak příliš na drakonické provádění předpisů, jako spíše na to, aby se vinník polepšil a byl zase dobrým členem spolku. Příkladem nám budiž onen Václav Huml, o němž jsme se již dříve zmínili, že nechtěl dáti na příkrov a lál. Odsoudili ho za to k ztrátě živnosti a k pokutě 5 kop. Ale milému Humlovi se celá věc rozležela v hlavě a proto „se v cechu kořil.“ Pustili mu tedy živnost, ale měl přidati ještě kopu. Huml přidal, ale „prosil ještě o milost.“ Vrátili mu tedy 5 kop a nechali si jen kopu.

Dále hájili cechmistři práva svého cechu proti všem, kteříž jim do jejich práv vkráčovali. Měli ve správě také cechovní pečeť a pušku (pokladnici). Ze správy peněz skládali počet celému cechu, obyčejně ve schůzích quartálních. Bývali voleni na rok, mohli však býti déle ponecháni v úřadě.

Konšelé se cechům do jich samosprávy nepletli. Zasahovali jen tehdy, když vypukly těžší spory, které se nedaly v cechu urovnati, jako

¹⁾ Tomek, D. P. VIII, 383; Č. Č. M. 1851, IV, 114 a r. 1884. 432.

na př. při bouřích tovaryšů proti mistrům, ve sporech cechů s cechy atd. Po starších se v cechu žádalo, aby byli: „osoby v hodnosti a v dobrém chování, ctnostlivé, pobožné, každému bohatému i chudému rovné spravedlnosti.“¹⁾

VII. O významu cechů.

Mluví-li se o starých společenstvech, děje se to často v tomto smyslu: Měla do sebe leccos dobrého, ale mohutnému společenskému rozvoji byla jen na překážku. Jest to způsob liberalní mluvy, ale nám se nezdá býti úplně správným. Pozorujme jen zkrátka, co způsobila dobrého a v čem se hlavně liší od liberalních požadavků.

Zásadou liberalismu jsou všelijaké svobody v obchodu, ve výrobě, v pohybu obyvatelstva atd.

Důsledky oněch svobod, aspoň některé, jsou zkrátka naznačeny tyto: Nemírná konkurence — tlak na cenu výrobkův a na všechno, co s jich zhotovením souvisí, zvláště na mzdu, která klesá až pod nullu — nadvýroba — rychlá práce — špatné zboží — krise — pád slabších ústavů — úžasné zbohatnutí mocných — bída nezaměstnaného dělnictva — nesmírná fluktuace peněz k tomu ještě uměle živená (bursou) — velký pohyb a na jistých bodech velké soustředění dělného lidu — jeho nedostatek na jiných, potřebných místech — na jedné straně ohromná plutokratie u několika vyvolených — a na druhé straně ohromná miserie velikých mass — velké úroky bez ohledu na povahu kapitalu — a dohromady z toho všeho velká nejistota a nepořádek.

U starých cechů vidíme pravý opak. Omezily skoro všechny liberalní nevázanosti a zasadily tím smrtelnou ránu nezřízené konkurenci, kteréž i jinak všelijaké překážky v cestu navalovaly. Vypudily mimo to překupníky a hausírníky a chopily se samy zpříma výroby i prodeje.

Co se týče výroby, uvedly ji v soulad s odbytem. Kupec dostal koupiti co potřeboval a prodavač odbyl co vyrobil. Slabé síly nezahynuly, bylyť chráněny, neboť nadvýroby, krisí a všeho toho v zásadě neznaly.

Co se týče prodeje, byla cena věcí potřebných k dennímu životu beztoho sazena. Že nebyla přehnanou, jest jisto; nesázeli si ji výrobci, od nichž by se snad dalo očekávati umělé zvyšování, ale sázely ji osoby, kterým na tom záleželo, aby byla co možná nejmenší.

A také v ostatních řemeslných výrobcích dbalo se spravedlnosti. Nezřízené konkurence nebylo, suroviny dostávaly z první ruky, a by

¹⁾ Tomek, D. P. VIII, 376 nn. Winter, o. c. II, 320 a j.

si je jednotlivci mohli koupiti a zaopatřiti si všechno, co potřebovali, o to se již postaral cech, a to bez velkých úroků.

Stejně dobře bylo s pracovní mzdou. I tuto měl cech ve své ruce a nebylo mu třeba, aby ji příliš stlačoval, vždyť k tomu neměl za těch okolností ani příčiny. Zůstávala z pravidla nad nullou, a by snad přece nějaký sobec neblížil zbytečně svým podřízeným, o to postaraly se artikule. Určovaly mzdu obyčejně samy. Pozorujme ji trochu. Kolem roku 1417. vydělal si kameník a tesař ročně asi 12 kop a jakým byl chlapíkem. Vizme jen ceny některých věcí z oněch dob. Roku 1393. stojí v Praze: kráva 55 grošů, koza a ovce 6 gr., prasátko 6 gr., vepř 15 gr., krmný vepř 22 $\frac{1}{2}$ gr. Roku 1400. kuře $\frac{1}{2}$ gr., kopa vajec 1 gr. Roku 1412. a 1414. kožich obyčejný 40—45 gr., mužské střevíce 4 gr. Roku 1415. loket obyčejného sukna 13 gr., celá sukne stojí r. 1417. 40 gr., kmentem podšitá 50 gr. Roku 1418. stojí vůl 105 grošů.¹⁾ V druhé půli 16. století, tedy v době již nikoliv nejlepší, vydělal si řemeslný tovaryš ročně beze stravy 60 kop míš. Ani jemu nebylo zle. Mohl bydleti a se stravovati — abychom mluvili dle nynějších pojmů — ve slušném pražském hotelu a ještě mu všechny peníze nevyskákaly.

Řád z roku 1543., platný až do konce století, poroučí hospodským: „Strava na dva groše bílé (= 4 gr. míš.), když jich deset nebo dvanáct, dá se: Polívka, maso s kořením, někdy vodvářka, někdy slepice, cožkoliv s kořením, pečíté, hrách, maso, naposledy sejr; za den jeden groš za pivo za jednu osobu.“ To dáti bylo „na dvě.“ Za pokoj neb komoru měl platiti host týdně 15 gr., od jedněch šatů ložních platili páni 3 gr. týdně, služebníci — tedy méně „nobl“ — 2 gr.

Dělalo by to tedy u tovaryše něco přes 51 kop míš. Nepřeháníme. V téže době platí urozený rytíř Jindřich Hrobčický v Praze za byt (2 komory), za stravu a nápoj za sebe i za sluhu ročně 100 kop grošů míš. A když tovaryš takto bydlel, mohl si za zbývajících asi 9 kop ještě koupiti na sebe. Stálť tehdy loket dobrého domácího sukna černého 17 gr., loket dobrého bílého plátna 5 gr., střevíce byly od 8—20 gr., boty telecí nad kolena za 36 gr.

Rozumí se samo sebou, že nebydleli tovaryši ani nestravovali tak vysoko. Nestálo jich to celé více než 20 kop, vždyť r. 1583., když se měl synek trutnovského primatora Figera učiti v Králové Dvoře česky, platil otec za byt a stravu 18 kop. Myslíme, že to měli tovaryši ještě lacinější. Byl-li spořivým, zdaž nemohl se státi pražským domácím pánem? V půli 16. století stojí v Praze pěkný dům 600 kop. Za ty

¹⁾ Tomek, D. P. II, 412 nn.

peníze koupil arcikníže Ferdinand z poručení svého otce „pro lepší byt bratří Jesuitův u sv. Klimenta“ dům se zahradou. Nejmenší domky byly po 25 a po 35 kopách.¹⁾

Pozorujeme, že panovala ve městech zámožnost a sice v rozměrech daleko širších, nežli nyní. Zajímavě, co praví o době 16. století Sonanzo, benátský posel na císařském dvoře. Ve svém listu, který zasílá vládě, vynáší úrodnost Čech a líčí je jako pravé zlaté doly. Císař prý z nich čerpá peníze s tou snadností, jako z Uher rekruty.²⁾ A byli-li měšťané zámožni, panoval u šlechticů hotových přepych.

Pravé chudiny nebylo mnoho a co jí bylo, nalezla útulku ve špitálech, jichž hojně se zakládalo. Ovšem s tuláky se nedělalo mnoho okolků.

S blahobytem kráčelo ruku v ruce umění. Umělce nalézáme ve mnohých oborech. Bylť jím kameník, štukatér, malíř, zlatník, truhlář, stolař i kovář. Již znamenité dělení práce a píle, která se věnovala učňům, poukaje k tomu, že to lidé k čemusi přivedli.

Umělecká díla nebyla řídkými, naskytovalať se dosti často v měšťanských domech.³⁾

Píše-li se, že byly cechy svým zařízením velikému rozvoji jen na odpor, pochybujeme o tom. Jestliže se při tom myslí na stav rolnický, anebo na novou dobu, kdy byl uveden do průmyslu stroj, pak upozorňujeme na to, že třeba, by se srovnávalo rovné s rovným. Stav rolnický jest nyní svoboden a dříve jím nebyl, a co se týče strojů, myslíme, že by tyto v rukou cechů nebyly zůstaly za nynějším skutečným rozvojem a k tomu ještě měly by tu výhodu, že by nebyly zavlekly do společnosti tolik zla.

Politický význam cechů líčí Dudík ve svém díle takto:⁴⁾ „Tento zdlouhavý postup v jediném oboru dodával řemeslníku sebevědomí samostatnosti, které bylo mocnou pružinou, kotvieí politické jeho správnosti a mravnosti, která i tím byla povznešena, že počátkem 14. století každý cech zvolil si některého svatého za patrona . . . . Tohoto patrona dal si pak cech na své prapory a praporec, měl-li města proti nepříteli hájiti. Kolik cechů město mělo, tolik bylo v něm zřízených oddílů . . . . Jakmile však cech byl ozbrojen, zasazoval se o samostatnost, samosprávu města krví i statkem proti všelikému odpůrci; tím však již si také

¹⁾ Winter, o. c. I, 427, 553, 571; II, 282 p. 24, 352 n. 428.

²⁾ Gindely, Dějiny českého povstání díl I. str. 129.

³⁾ Viz o tom Č. Č. M. r. 1893. str. 46 nn.

⁴⁾ Díl VII. k. VI. h. 6. str. 278.

otevřel bránu na radnici a stal se tak účastníkem ve správě městské. A v tom hlavně spočíval politický význam cechů. Ještě dříve nežli minulo 14. století, byla řemesla v radách městských již zastoupena. Od r. 1360. lze tuto proměnu v soukenickém cechu jihlavském dostatečně stopovati.“

Však nebylo tak jenom v Jihlavě. Od r. 1357. bývali také v Praze povolávání představení všelikých řemesel zároveň se staršími obecními k poradám o důležitějších věcech městské správy, a podobně bylo i v jiných českých městech.¹⁾

Ejhle, parlament v malém, a kolik měl výhod! Sestavil se bez velkého křiku, byl pravým obrazem obce a znalcem všech potřeb obyvatelstva, mohl rychle vyřizovati potřebné věci a starati se o to, aby se vše dobře a spravedlivě dalo, mohl svým vlivem zjednatí rozkazům patřičnou váhu u obyvatelův atd.

Domníváme se, že tyto malé parlamenty byly vlastně zárodky příštího parlamentu velkého. K tomu nás přivádí okolnost, že všechny stejnorodé společnosti byly prodechnuty jedním duchem. Společnosti mladší braly si artikule od starších, společnosti menší pohlížely k větším jako ke svému vzoru a všech hlavou zdá se bývaly v Čechách společnosti pražské. K Praze pohlížela vůbec města jako ke své hlavě, r. 1618. nechtějí na př. poslové venkovských měst při sjezdu, konaném v universitním sále, k ničemu svoliti, jelikož Pražané sjezdu neobeslali.²⁾ A tak tomu bylo i u cechů. Cechy venkovské berou si své řády od pražských,³⁾ a uznávají i nadále jejich větší důstojnost. Chomútovští sladovníci považují na př. pražský cech za druhou instanci, podobně dávají stavitelské cechy (kameníci, zedníci) přednost pražským a nejinak jest tomu u štukatérů.⁴⁾

Zdá se nám proto, že kdyby nebyl býval politický vývoj našeho lidu násilně přerušen, byl by se jinak ustavil, nežli nyní.

¹⁾ Tomek, D. P. II, 285, 382; VIII, 278. Winter, o. c. I, 634, 769; II, 568, 601.

²⁾ Č. Č. M. r. 1890. s. 179.

³⁾ Č. Č. M. r. 1884. s. 433.

⁴⁾ Winter, o. c. I, 354 n. 394; II, 324.

PÍSEMNICTVÍ.

Ku sporu o pravost rukopisu Kralodvorského.

Zasílá *Vincenc Vávra*.

Pátraje po dopisech Boženy Němcové obrátil jsem se také na pana Dra. Ctibora Helcelety, ježto mi dobře známo bylo, že Němcová byla v čilé korespondenci s Drem. Janem Helceletem, professorem stavovské techniky v Brně a jedním z vůdců českého ruchu na Moravě v době tak zvaného probuzení. Byl jsem skutečně překvapen velikou sbírkou listů snad všech čelnějších osob z dob probuzení, jež má a v úctě chová po svém zesnulém otci p. Dr. Ctibor Helcelet. Byl by to znamenitý a dosud nejlepší příspěvek na pochopení a ocenění doby českého probuzení od let čtyřicátých až daleko do šedesátých, kdyby sbírka těch listů byla uveřejněna a poznámkami opatřena.

Dovoluji sobě ze vzácné sbírky té uveřejniti dopis Dra. Ignáce Hanuše Dru. Janu Helceletovi, týkající se sporu o RK., dopis zajisté charakteristický, vysoce zajímavý a dosud veřejnosti neznámý. Dr. Ignác Hanuš píše:

„2. února 1861. — Skládám Ti přede vším díky za Tvou přátelskou ochotnost v korigování a přál bych si vůbec Ti říci to ústně, poněvadž, kdežto nikdy, nyní hlavně psaní nepostačí zůstatí důvěrně pohromadě. Vidím to hlavně na různosti domnění našeho o RK. Tebou hnul Fejfalik,¹⁾ mne naopak upevnil, co možná. Těšil jsem se velice slyše, že F. se dává do zničující kritiky, neb i já bych rád jako Ty svrhl se sebe lež sladkou, kdyby jí vůbec bylo.

Viděl's to z kritických listů,²⁾ viděl's tam, jak nedůvěřivě se mám k Čechům, k Museum, k Hankovi, váhaje toliko v úsudku, zdaž páni musejníci jsou více hloupí či špatní. Podezření mé bylo veliké, hlavně po odevřené padělanosti písně milostné Václavovy. Ale zaradoval jsem se nad povrehností spisu Fejf., ať nedím nad špatností jeho, jako jsem se předešlé týdny humoristicky na to díval, jak tíž páni musejníci nafouknutou mrtvolou Hankovou strašili Němce v Praze a skutečně ustrašili, neb že ten celý povyk byl a jest jen demonstrací a k tomu ještě hloupá, netrvanlivá, to víš tak dobře Ty jako já!

Z Fejfalika měl jsem ale skutečnou radost, neboť vidím teď slabost odhalenou všech důvodů proti RK. Při této věci jednalo by se předně dokázat palaeografický podvod. Viděl jsem sám, jak častokrát Fejf. koukal se a díval i lupou na RK., aby nějaký důvod padělanosti shledal na něm, ale mlčel i tentokráte, jak byl v Praze a mlčí nyní, neb ty drobnůstky, kterých pouští na konec své knížky, jsou jen směšné. Nenašel

¹⁾ Julius Fejfalik vydal známý svůj spis *Über die Königinhofer Handschrift* r. 1860. *Pozn. vydav.*

²⁾ Dr. Ign. Hanuš redigoval do r. 1860. *Kobrovy Kritische Blätter*. *Pozn. vydav.*

ničehož a sám němec prof. Höfler, zbělý v rukopisech jako snad nižádný jiný, an býval archivářem Bamberským, vyjádřil se i přede mnou, že jestli je RK. padělaný, nestává více žádných znaků diplomatických vůbec, kterými by se. co je pravé, rozeznávalo od padělaného. Kdo by byl u nás uměl r. 1816., 1817. padělati tak mistrovně, kdežto později tak hloupě někdo byl padělal píseň Václavovou! Toť rozdíl jako mezi nebem a zemí. Vše je tu v pořádku a hlavně svědčí malá a drobná písmenka o původnosti, neb drobně psáti chová více obtížností do sebe, nežli hrubě a plagiator nebyl by si jistě dělal jakých nesnází nenutných. Mohl psáti i tak hrubě, jako je psán Libušin súd a bylo by bývalo též dobře. Padělat bídne, když bylo odkryto již něco dobrého, to bylo snadné, ale padělat první list a v takové hojnosti, to nejde. Prosím Tebe, kdo by si byl odvážil tolik básní najednou padělati při té nesmírné obtížnosti! Byla by stačila i jedna neb druhá báseň, nikoliv ale soubor jich a bylo by se jistě padělalo epos celé, aby se postavil proti nenáviděnému nibelungenlied, nikoliv ale sbor nesouvislých a tak různých básní. Za druhé neví ničehož namítati Fejf. proti filologickému tvoření slov a vět. Takový mudrc a nepřítel Čechů jak je Milosich, váhá vždy jen v úsudku svém o RK., v jednom spisu cituje jej jako autentický, v druhém pochybuje. Takové pochybování jest důkazem, že formy mlavnické jsou dobré, neb bylo by naopak, vzrostla by pochybnost v jistotu. Fejf. neví ale ničehož proti starému jazyku v RK. a to, co opět na konci jen hledá, je důkaz proti němu, důkaz, že sám pochybuje o tom, co vyřknul. Prosím Tebe, vem si všechny pomůcky, co máme jich nyní, vem si všechnu svou sběhlost v básních slovutných jiných národů a posad se a napiš jen jednu staročeskou píseň a uvidíš, jak uvázneš! Známost jednotlivých slov, jednotlivých forem nestačí napsati dobré věty, napsati básně, tak rozličným duchem a slohem stkvoucí. Stloukla by se snad jedna báseň, jako opět je Václavova, ale více ničehož. Špatnost její a snad i Vyšehradské je důkazem původnosti RK, neboť byl by ten padělán, bylo by se padělalo dále a padělalo dobře, ale po padělání jedné bídne písně nebásnilo se více, než opsal se jelen z RK., aby jim se ukryla slabost písně Václavovy. Plagiator této byl tudíž sám přesvědčen o původnosti RK. a jeho plagiat jest tedy i doklad pro a ne proti RK. A proč se nepadělalo dále, když to tak dobře šlo? Poněvadž to nešlo! Považ, kdo by se byl odvážil napsati zkráceninu jako Cmír m. Čestmír? a pak plagiator byl by se držel obyčejného linealu gramatikálního a nebyl by dělal tak odvážlivých skoků! Je-li ale ohled palaeografický a linguistický i cit, musí vše jiné umlknouti, když není protiv patrných, makavých, jakýchž není, neb protivy Fejfalikovy jsou jen dělány a tudíž odstranitelné. Základ celého spisu je makavý omyl čili lépe klam. Rejdí totiž Fejf. vždy až k mrzutosti na zásadě, že jsou básně RK. básně národní, prstonárodní, co je nesmysl, jako jej mohl tvrditi jen býval Hanka. Myslíš Ty, že Fejf. tomu věří, jenž dobře ví, že větší část jich je druhu uměleckého? Fejf. se jen uchopil rozšířeného po Hankovi domnění, aby jim co rukověti mohl tepati Čechy před Němci — o to mu jedině šlo, a ti uvěří, poněvadž původnímu jazyku RK. nerozumějí. Padne-li proto prstonárodnost před položená, padá celý spis Fejf., neboť

dokazuje nemožnost nemožností a ničehož více a to není těžká věc. Druhého prostředku se zmocnil tím, že nad míru hrubě a bíděně překládá před Němci, aby v kotrbě jejich vytvořil obraz hrubý o RK. „Junoše mi vzechu“ překládá „den burschen haben si mir genommen.“ O Spiegelberg, ich kenne dir, neb jsem kousek psychologa. Měl bych jen trochu kdy aneb byly by Kritische Blätter ještě na živě, povstala by kritika milá, kritika, která by nešla jen do srdce jeho, ale i do střev, ba ani chlupu by nezůstalo na něm celého. Věřím nyní, co jsem posud nevěřil, že jde Němcům jen o snižování Čechů prostředky kterýmikoliv. Víím, že mnoho podivného je v RK., ale to tak bývá v starých spisech a musí býti. Takových podivností byl by se opět plagiator zdržoval, právě aby podezření nevzbudil. Když kradeš, nebudeš křičet a bouřit! Jsi-li ale poctivec, jdeš cestou svou — jako my dva podivníci, jichž pochopit nemůže též svět pro podivnosti a přece jsme skuteční a nikoli padělání.“

K listu tomu připojil Dr. Jan Helcelet poznámku: Největším neštěstím RK. je, že ho objevil... Hanka.

O některých pozoruhodnějších publikacích v Holandsku roku 1896.

V čele publikací (mluvíme tu jen o krásné literatuře) roku letošního dosud vydaných stojí „Wereldvrede“ (Světový mír) od *L. Couperusa*. Roman ten spatřil původně světlo světa ve vědecko-zábavném časopise (měsíčníku) „De Gids,“ samostatně vyšel v lednu roku letošního. Napřed už upozorňujeme, že to není práce, jak by snad někdo domnívati se mohl z nadpisu, tendenční, nýbrž čistě umělecká. Pravíť sám autor v předmluvě: „Ik heb niets anders met ‚Wereldvrede‘ bedoeld dan (než) een roman, een werk van kunst, niets dan kunst alleen.“ Poněvadž pak „Wereldvrede“ je vlastně pokračováním romanu téhož spisovatele „Majesteit“ (Veličenstvo), pokládáme za nezbytné napřed o něm promluvíti, a to poněkud obšírněji, ježto roman tento je „chef d'oeuvre“ Couperusovým. „Majesteit“ vyšel r. 1893. a — jak už titul napovídá — pojednává o hodnosti královské. Z francouzských spisovatelův *A. Daudet* a *J. Lemaître* psali o témže thematic, avšak mezi onoho „Králi u vyhnanství“ (*Rois en exil*) a tohoto „Králové“ (*Les rois*) a posléze mezi „Veličenstvem“ Couperusovým není žádného příbuzenstva ani svazku. *Daudet* napsal čistě pařížský roman, popsav nám neštěstí královny Illyrské a vylíživ hanebnosti jejího manžela — krále. *Lemaître* pak vypravuje svým čtenářům — arcíť pod fiktivními jmény — známé drama ze světa politického. *Couperus* jde dále. Inspirován událostmi, jež v poslední době otrásly čelnými panovnickými dvory evropskými, ukazuje nám, kterak osud, velikým tohoto světa uchystaný, jest nejistý, málo závidění hodný. Státi se králem! lze-li si mysliti povolání nevděčnější? Co tu nebezpečí, překážek a nepříjemností! Tu třeba uspokojiti reptající národy, tu zase vzpoury potlačeti, tam konečně obludu anarchistickou potírati. K tomu přistupuje degenerace rodu; na poli citu: sňatky politickými

zákony ukládané, skoro vždy nešťastné, a konečně ohrožující je smrt. A jaká smrt? Bodnutí dýkou, puma atd. A hle, tyto různé živly sloučiti, mohutnými popisy a líčeními je proplést, zkrátka sestrojiti z toho velikou epopeji, to si Couperus vytkl ve svém romanu a také provedl. Osobnost autorova zůstává vně předmětu, spokojuje se pozorováním fakt, zaznamenáváním jich bez přepínání, s nestranností diagnosujícího lékaře. A by nikde nenarazil, vybral si také k repraesentaci evropských mocností panovnický dvůr Liparský, tedy vymyšlený, ač co do věrnosti podání od skutečnosti se neodchyluje. Liparie má překrásnou polohu, na jihu u moře s podnebím italským, chráněna jsouc na severu mohutnými horami. Ale přese všecken blahobyt a moc nejsou obyvatelé Liparie šťastni. Panovník Oscar, zatvrzelý samovládce, venkonce prosáklý předsudky rodovými a panovnickými, železnou rukou jim vládne a ani slyšeti nechce volání lidu po liberalnější vládě, po revisi ústavy. Utvoří se tajně revolucionářská strana; kuji se spiknutí, propuká bouře, vzpoura. Oscar čelí bouři a odpovídá ještě přísnějšími opatřeními: vyhnanstvím, deportací do dolů na rtuť, prohlášením stavu obležení a pod. Nebýti nenadálé, všecku pozornost na sebe upoutavší události, tragicky by celá krise byla skončila. Přijde totiž zpráva, že na severu říše zuří povodeň. Altara, hlavní město severu, kolébka panující rodiny, je vážně ohrožena. Král, jenž politickými záležitostmi z jeviště nebezpečí brzy je zpět do Lipary, sídelního to města, odvolán, posílá tam svého syna a synovce, prince Heřmana z Gothlandu, aby řídili pomocné práce. Tu vypisuje spisovatel příchod obou do zatopených krajů, jejich práce, děs a hrůzu, jakou záplava působí. Líčení to věru je skvostné. Konečně staveny vody. Jedná se teď o napravení způsobených škod. Svou obětavostí, šlechetností a roztomilostí brzinko dobude si Othomar lásky a úcty svých budoucích poddaných. Vynášejí jej do nebes, jméno jeho je v ústech všech. Othomar kdyby chtěl, mohl by vše na stranu strhnouti a proti otci vystoupit, avšak Othomar je dobrý od srdce a ne z vypočítavosti. Othomar je totiž v každém ohledu pravý opak otce svého, t. j. jak po stránce fysické, tak i morální. Není tedy divu, že si nerozumí. Vůbec Othomar je povaha velice složitá, v níž nejvýraznějšími známkami jsou: nerozhodnost a slabost. (K poznání jeho povahy třeba by bylo parafrasovati mnoho, tak uvéstí aspoň jeho návštěvu u knížete B. Zanthiho, kde učiněn na něho vražedný útok, a potom jeho zahoření láskou k vévodkyni Jemeně atd.) Třetí kapitola začíná líčením plným nádhery a pompy. Panovník vykonal nový čin autokratický, rozpustil opoziční sněm. Nové volby se vypíší. Nátlakem všeobecným sejde se nový sněm, ve všem panovníkovi povolný. K zvýšení lesku svého vítězství na celé čáře zahájí panovník in persona první schůzi sněmovní. Následuje obšírný popis návštěvy královských manželů Syrských v Lipare a slavností dvorních k jejich počtě konaných, za nichž panovník jen náhodou ujde nastrojenému útoku naň dynamitníky. Toť obsah prvního dílu. Druhý díl nezůstává v ničem za prvním. Následník trůnu, Othomar, ze zdravotních příčin poslán na cesty. Zotaviv se vrací se do Evropy, kdež se schází se svou určenou nevěstou, arcivévodkyní Valerií, neteří císaře rakouského. (Charakteristika její, jakož i setkání se obou na zámku Sigismundingen, činí kulminační

bod celého romanu; ač by třeba bylo zevrubněji toto místo sdělit, musím od toho upustit.) Othomar poznává, že vyvolenka jeho rovněž jak on už lásku v srdci chová. znova upadá v chorobu. Probrav se z tělesné nemoci, stává se obětí morálních trýzní, jež jsou mnohem děsnější. Trápí jej myšlenka, jak dovede jednou vládnouti tomu lidu, jehož panovníkem se má státi, jak si lásky jeho získati atd., i uzrává v něm úmysl zřici se nároků na trůn. Avšak despotický otec nechce o tom ani slyšeti, — po mém zdání výstup mezi Othomarem a otcem z té příčiny vzniklý, patří k nejúchvatnějšímu, co jsem kdy četl. Othomar je nucen uzavřít sňatek s Valerií. Krátce po sňatku hyne otec jeho zákeřnickou rukou, a Othomar prohlášen za krále. Toť ve hlavních rysech náčrt děje či vlastně obsahu romanu „Majesteit.“ Už z toho náčrtku každému zřejmo, že Couperus ukončuje roman, obíral se asi myšlenkou v příštím vylíci nám další osudy reka Othomara. Othomar lekal se povinností panovnických, a proto také stav se panovníkem umínil si dáti svým poddaným dar vzácný, dar božského původu, mír a pokoj. Za tím účelem svolává do stoličního města kongres, na němž se má rokovati o všeobecném odzbrojení, o zřízení mezinárodního smířčího soudu atd. A Othomar sám zahajuje kongres. A jak to při takových příležitostech bývá, řečí plno, noviny plny referátův atd.; obyvatelstvo žije v jakési extasi, neboť mnozí věří opravdu v uskutečnění té ideje. Ale když vše zůstává při mluvení a deklamování, když po uskutečnění ani jednoho návrhu nikde ani stopy, tu vrací se lid opět k střízlivosti, znova reptá, rotí se a bouří, až konečně nespokojenost zcela u zjevnou vzpouru propuká, již ono vojsko, o jehož odstranění se rokovalo, potlačuje. Tak končí myšlenka Othomarova o světovém míru, jenž měl nejen jeho národ, ale i jiné oblažiti. A to také celý obsah romanu „Wereldvrede“ až na intermezzo, jež autor mezi první a druhý díl byl zařadil a jež jedná o jakémsi druhu lásky Estelly Delvauxskové, herečky, k princovi Edgardovi a jiných maličkostech, bez kterých roman zcela dobře by byl obstál.

Namítá se tu samoděk otázka: Je-li Othomar tragickou osobností? V tom slova významu, jak staří tragiku pojímali, jí není, neboť on v rozporu vzniklém neklesá, nýbrž naopak povstává obrozen, nahlíží svou chybu, které se dopustil tím, že lid svůj výše stávil, než on skutečně stál; uvážíme-li však, že proniknut byl velikým idealem, totiž štěstím svého národu, že pro ideal ten činně zakročoval, že k dosažení idealu toho obětoval jak svůj rodinný tak intelektuelní klid, utvářeje si ve své fantasii přílišné illuse o národě, životu a lidech a že v těch illusích hořce byl zklamán, potom musíme připustiti, že Othomar je tragickou postavou. Othomar je mladý a slabý, lid pak ještě nedostí zralý pro jeho myšlenky, a potom ta okolnost, že celá Evropa zbrojí k válce, to vše dalo hned z počátku tušiti, že to dojde k těm koncům. Othomar jest moderní „regent,“ nikoli však panovník podle starého ražení; „modernita,“ t. j. názory moderní jsou to právě, jež v něm vlastnosti rázného panovníka potlačují, jež v něm rovnováhu mezi „regentem“ a „lidumilem“ lámou a v duši jeho zaštěpují sémě pochybností. Konec koncův i Othomar dospívá poznání, že také panovníci jsou vlastně hračkou v rukou osudu. Vyjádřujet se o tom ve

svém denníku takto: „Wij menschen worden door een onbekende Macht boven ons geplaast op het schaakbord van het leven, en de Macht speelt schaak met ons alleringewikkeldst (nejzamotanější) spel, ons soms (toliko) latende de eigenbewustheid van onze handelingen en stapen en sprongen, de illuzie van den wil.“ (O. p.)

Z ruské literatury roku 1895.

Podává *Aug. Vrzal.*

I. Básnictví.

V „Hlídce Literární“ r. 1895. podával jsem zprávy o plodech současné literatury; zprávy ty chci tímto obzorem, pokud možno, doplniti.

Nejmladší poesie ruská odchýlila se od politicko-společenských a nábožensko-mravních idealů spisovatelů starších a skoro výhradně hoví estetické stránce ducha lidského. Vinno je tím přede vším obecenstvo samo, jež u básníka hledá ukojení estetických požadavkův, ano všímá si i u dřívějších básníků tendenčních hlavně estetické stránky básnických plodů jejich, srdečné lyriky všímá si více než politické satiry. Největší oblibě těší se nyní básníci t. zv. čistého umění: hr. A. K. Tolstoj, Tútčev, Golonskij, Fet, Apuchtin, Goleniščev-Kutuzov, jehož sebraným básním akademie přirčila „Puškinskou premii.“ Mladí básníci nevycházejí z oboru čistě estetických otázek, hledí si více krásy verše a originalnosti obrazů, než společenských a mravních ideí.

Podle obrazu současnou poesii ruskou dosti případně pojmenoval Pl. Krasnov „poesii okamžikův,“ ana popisuje mimoletné, nejasné nálady a kreslí jemné odstíny citu, osvětlení, barvy, tonu. Tento charakter v poesii ruské není sice úplně nový; již starší básníci Tútčev a Fet, obírali se jemnými, nejasnými náladami, přece však nálada v popisech jejich mívá veliký význam co se týče obsahu: bývá to nálada, vzniklá pod silným dojmem, návalem silných citův a vášní. Nyní však ruská poesie pod vlivem francouzského symbolismu a dekadence líčí mimoletné nálady, vzniklé z příčin nahodilých, libuje si v oboru jemných, sotva zachytitelných, často chorobných nálad a citů, v nichž jenom vyvolenci dovedou se orientovati, v oboru neobyčejného, tajemného, chorobných, hříšných stránek lidského ducha i života. Mladí básníci ruští, napodobující Baudelairea, Verlainea a jiné básníky francouzské, chopili se hlavně vnějších, chorobných přídavek plodů těchto básníků, vyhledávají podivínské, fantastické obrazy k vyjádření prostých myšlenek, vyhledávají neobyčejná epitheta, by obraz učinili nepřístupný lidskému rozumu. Zdravý čtenář otvírá oči nad každým veršem jejich a pokrčí jen rameny, divě se, jaké nesmysly snese papír.

Mnoho společného s nejnovější básnickou školou ruskou má Goleniščev-Kutuzov, jehož „Sebrané básně“ vyšly 1895 ve dvou svazcích. Hr. Arsenij Ark. Goleniščev-Kutuzov (nar. 1848) vystoupil na pole literární r. 1869. V poesii jeho pozorovati tři periody. V první době psal

básně s občanskými motivy, z nichž do přítomného vydání pojal pouze báseň: „Dlja bitvy čestnoj i surovoj.“ Vlastenecké nadšení v době války rusko-turecké (1877—78) vyvolalo u něho řadu básní, jež tvoří zvláštní oddíl. Více než „šumot života“ poutaly básníka „radosti života“, příroda a láska, jimž básník věnoval řadu básní. Nejraději kreslivá zimu a tichou, teplou noc, kdy barvy blednou, rysy splývají a mlha bloudí nad vodou. Také láska hr. Kutuzova je tichá, mlhavá, blouznivá, přízračná. Cosi smutného vane na čtenáře z jeho „S k a z k y n o c i.“ Hr. Kutuzov miluje formu delší rozpravné, lyricko-epické básně, a nejlepší básně jeho jsou napsány v této formě. „Hašiš“, „Nuda“ a „Starci“ opěvují nudu života, bezútěšný zármutek a zoufalství, které básníka pronásledovaly v druhou dobu jeho básnické činnosti. Poslední nálada básníková, úplná resignace, budhistické opovržení životem a touha zmizeti v nirvaně, touha po smrti, odrazila se v nejlepší jeho básni „Razsvět“ (1882). Hrdina básně vypravuje historii lásky svojí. Miloval dívku, na niž jsa v cizině skoro docela zapomněl. Vrátil se, shledal dívku tu nevěstou jiného, vzplanul k ní najednou novou láskou, v souboji se soupeřem byl smrtelně raněn a leže na smrtelné posteli uprostřed těžkých umučení byl nenadále osvícen. Procítl uprostřed tišiny a samoty: „Í bylo mně,“ vypravuje hrdina, „v té všecko objímající, hluboké tišině nevýslovně lehkou . . . A najednou porozuměl jsem tišině! . . . Uhodl jsem, že smrt vznášela se nade mnou . . . Ale v duši nebylo ani strachu, ani zármutku, i vítal jsem s úsměvem hrozného hosta. Ve mraku mlhavé dálky představoval se mně nyní celý život můj jako zástup přízraků. Nic mne již nevábilo zpět k životu . . . Viděl jsem pohled smrti. Veliká útěcha byla v klidu něměho pohledu jejího: v něm duše cítila neslychané vítání, v něm svítal na zemi nevidaný úsvit.“ Tu však k umírajícímu přiběhne nešťastná nevěsta jeho a chce ho zachránit, volá ho k životu; on však lhostejně mlčí na slzy její a prosby, pohřbí se v překrásný sen, v němž smrt znovu ho volá z toho chaosu „lži, proklatí, kde krátké lásky a štěstí bystrých dní dostati lze jen za cenu zápasu a hoře bratří,“ zve ho „k jinému štěstí . . .“ „Všecko bylo domluveno, všecko umlklo . . .“ Souboj života a smrti se skončil . . . Tak tento „básník smrti“ nalezl útěchu úplného zničení a pokoje proti zármutku a nemocem života. Tento pochmurný kolorit a tato nálada básníková jeví se skoro ve všech jeho básních, jež napsal po „Úsvitu.“

Silné stopy vlivu symbolistův a dekadentů nalézáme v „Básních“ (2. vyd. 1895) filosofa, publicisty, kritika i básníka *Vladimíra Sergejeviče Solovjeva* (nar. 1854). Ve sbírečce 93 básní nalézáme 21 překladů z Hafize, Heinea a j. Z básníků ruských největší vliv naň měl Tútčev; pozorovati to na jeho světovém názoru, pohlížení na přírodu, umělecké manýře, na sujetech i slohu básní, stručnosti formy. Důkazem toho jsou na př. básně: „Milyj drug . . .“, „Na Sajmě zimoj.“ Jiné básně jeho připomínají Feta; jiné A. Tolstého a Heinea. Před soudem kritiky ob stojí ještě některé jeho básně, věnované krajinomalbě, kresbě přírody, vynikající něhou barev („V Alpach“, „V tumaně utrennem“), a básně, v nichž líčí lásku, čistou, vznešenou vášeň duše, touhu po jakémisi tajemném ovládnání duší

milé bytosti. Pěkná je báseň nábožensko-vlastenecká: „Ex oriente lux.“ Jinak verš jeho je těžkopádný, způsob vyjadřování jednotvárný, nudný, rythmy špatné, smysl básní nejasný. Čtenář musí napínati mysl, aby pochopil, co básník chtěl říci: mnohá báseň je prostým nahromaděním slov beze smyslu. Kdežto filosofické úvahy jeho jsou vysoce zajímavé, poetické výlevy jeho jsou nudné, prosté všeho nadšení, druhdy pak učiní komický dojem.

Dovedný překladatel Shelleyův *K. Balmont* vydal druhou sbírku veršů s názvem „V bezbrežnosti.“ Balmont jest občasným dekadentem. V jeho verších je mnoho úmyslné, nepotřebné, nevýrazné nejasnosti, neurčitosti obrazů, vymyšlených fantastických sujetů, manýrných epithet na způsob „ostrážitého úskalí“, „citlivých skal“; sám nadpis nové sbírky, vzatý z jasných slov Dostojevského: „Zemi líbej a neustále, nenasytně miluj, všecky miluj, hledej nadšení a vytržení,“ jest u Balmonta nejasný, mlhavý. Autor patrně miluje nejasné obrazy, máje za to, že nejasné obrazy čtenářovi povědí, čeho autor sám jasně pověděti neumí. Lépe by básník učinil, kdyby se nenutil do nejasnosti a psal tak prosté, jasné básně, jako je na př. báseň „Bolnoj,“ jež má sice banální motiv, přece však dojíímá svojí životní pravdou.

Kam až dospělo v Rusku napodobování symbolistův a dekadentů, toho důkazem je kniha veršů, nadepsaná: „*A. N. Emeljanov-Kochanovskij: Obnaženyye nervy. (Posvjaščajetsja mně i Egipetskoj caricě Kleopatře.)* S portretom i avtografom avtora.“ Je tu také nadpis: „Blízka je poslední a hrozná hodina má! Tělo mé zanesou na hřbitov. Ubozí červi! Lituji vás: hloupá bude to pro vás potrava.“ Na obálce je podobizna sličné ženy, patrně Kleopatry egyptské; na prvním listě je podobizna pána v obleku operního Demona, t. j. básníka samého. Jakýsi pak A. Š. Černov napsal ke sbírce nadšenou předmluvu, v níž vyslovuje svůj obdiv nad perlami poesie Kochanovského. Sbírká ve skutečnosti z tak nesmyslné hatlaniny, že čtenář mimovolně vidí v autorovi pacienta z kliniky duševně nemocných, šilence, ale básník zve sebe sama dekadentem. A nepodobají se skutečně dekadenti bláznům?

Utěšenějším zjevem mezi nejmladšími básníky je velice plodný básník *Apollon Korinfskij*, jehož sbírky básní: „Písně srdce“ (1894) a „Černé růže“ (1895) kritika přijala dosti sympathicky. Charakteru poesie jeho nelze dosud přesně určit, protože Korinfskij píše mnoho příležitostných veršů, k jubileům, do alba, pod nějaký obraz; ve verších takových není nálada básníka úplně svobodná. Nicméně možno v básních jeho rozeznati několik prvků, které tvoří v celku básnickou jeho fysiognomii, totiž: národně-balladický, milostný, krajinomalebny a životně filosofický. Jako autor ballad z národní mythologie ruské klně k hr. A. K. Tolstému a duchem více k Mejovi. Na rozdíl od hr. A. Tolstého v balladách Korinfského není politického obsahu, idey, není určitých historických názorů; jej zajímají básnické obrazy a dosti. Běra sujety i epitheta z národního podání, z bylin a písní, zpracuje je spíše v duchu a podle vzoru Meje než A. Tolstého. Jeho ballady jeví se osobními dojmy a náladami, které básník prožil ve styku s fantastickým světem podání lidu. Lepší z jeho

ballad jsou: „Potajnyj skaz,“ „Rusaločja zavod,“ „Voda noj“ a „Podvodnaja pustyn.“ Jeho poesie lásky nese pochmurný charakter hořkých citů. Básník praví o své černooké krasavici: „V osudné dni zármutku a pochybností přišla jsi jak mlčelivý host, v bledý věnec mladých nadšení černé růže jsi vpletla . . .“ V poesii jeho vidíme lásku v životě městském, lásku plnou práce, nouze, hoře i hříchů . . . Na přírodu K. dívá se svýma pověřčivýma očima, vidí v ní více než obyčejný pozorovatel, rád usazuje v hustých tmavých lesích přízraky své fantasie, duchy lesní. Prvek filosofický je v básních jeho vyjádřen nejasně. Filosofické básně první sbírky jsou napodobením „Dum“ Kolcova. Pozdější básně toho druhu nemají ceny, jsouce plodem chvilkové nálady, a nikoli ustáleného názoru světového. V nich jeví se jeho lidumilné srdce, které i v padlých bytostech odhaluje světlé stránky, „jiskru Boží.“ Autor rád líčí náladu pracovitého lidu velkých měst, náladu, kterou lid prožívá, mimovolně přemýšleje o věčných otázkách, o pravdě a lži, životě a smrti. Forma básní jeho není bezúhonna; je tu mnoho nejasných výrazů, banálních frází, hledaných epithet. Za to však K. má živý, svérázný, bohatý jazyk, vlastní sloh i manýru, užívá druhy lidových výrazův i slov i rozměrů.

Nová díla.

Dr. A. Lenz: Vzájemný poměr učení Petra Chelčického, starší Jednoty Českých Bratří atd. (Odpověď spisovatelova ke zprávě v č. 6.)

Pan recensent mi vytýká, „že rozdělení mého spisu není od 4. části počínajíc ani chronologické ani genetické, a že mám v historických spisech na zřeteli pouze učení (zhusta), ale ne okolnosti, z nichž a za nichž povstalo, a tak prý se mění moje spisy historické ve věroučné a polemické.“ Na to odpovídám, že moje spisy, až na ty, jež jsou asketické, jsou veskrze dogmatické, dotýkající se dějin jen potud, pokud je toho potřeba. Účel však mého spisu byl, ukázati k rozdílu sekt, které ubohou naši vlast rozrývaly, neboť v naukách těch jest uzavřen zdroj z něhož se rozlévaly bouře na národ náš, a o nichž nám naši historikové skrovných pouze zpráv podávají. Úlohou mého spisu nebylo, vypravovati, jak se ty sekty posloupně a historicky vyvíjely, neboť tu bych byl musel napsati celé folianty, a tou příčinou nebyly v můj spis pojaty věci, jež by snad byly historikovi milé. Nepsal jsem ani chronologii ani historii, ale vzájemný poměr učení haeretiků věku 15., a jejich vzorů Valdenských a Jana Viklifa. Že se některé věci opakují, přináší s sebou program spisu samého. Učení Valdenských jsem podal na místě prvním, ale nikoliv ihned učení Viklifovo, jelikož učení Valdenských daleko dříve do Čech vniklo a tam po staletí se udrželo, nežli se jal Viklif po způsobu svém katolickou církev reformovati, a pak že bylo ono pramenem, odkudž prýštila dobrá polovina nauky Chelčického, ano ještě více, kdežto z Viklifa přibrána pouze část menší. Odtud následuje ihned po vyličení nauky Valdenských naznačení poměru nauky Petra Chelčického k učení jejich.

a Jana Viklifa. Stať (IV. V.) S Petrem Chelčickým je v těsném spojení Stará Jednota Bratrská, neboť v ní shledáváme, jako v Chelčickém, téměř celé učení Valdenských, a učení Viklifovo, pokud je přijal Chelčický, až na některé bludy christologické. A to jest u příčině, proč následuje (stať VI.) vyličení nauky Staré Jednoty Bratrské. Chelčický nazýval Tábory svými bratrány, a to vším právem, neboť se shoduje s nimi i Stará Jednota u veliké míře, a to je příčinou, proč za vyličením poměru učení Chelčického a Staré Jednoty následuje učení Táborů (stať VII.) Je tedy postup staťi po sobě jdoucích z logických důvodův a psychologických odůvodněn.

Viklif nebyl ve své strašné revoluci naproti katolické církvi původním, neboť čerpal z anglických předchůdců svých a pak z praedestiniánů, a jakož Bratři svědčí a spisové Viklifovi sami dokazují, z Valdenských, a z něho Jan Hus, a jak se zdá, i ze sekty Valdenských, ale nikoli v té míře, jako Chelčický a Čeští Bratři, a to je ta logická a psychologická příčina, proč kladu učení Viklifovo a Jana Husi na místa poslední.

Na základě tohoto svého výkladu kojím se nadějí, že pan recensent se smíří s mým rozdělením staťi, že není ono chronologické, a dovoluji si připomenouti, že můj spis je symbolicko-dogmatický, a nikoli v popředí historický.

Pan recensent vytýká mi, že sobě v jedné věci odporuji, že totiž na straně 10. o Petru Valdovi píši, že nelze souditi na styky Chelčického s Valdenskými, z jeho zmínky o Valdovi, na straně 31. však že tvrdím pravý opak. Já však pravím, že v tom není ničádného odporu, neboť na str. 10. tvrdím, že takto nelze na jisto uzavírati ze zprávy o Petru Valdovi, na straně však 31. dávám na jevo mínění, že *as* měl styky nějaké s Valdenskými, ale nikoliv, že se s nimi na jisto stýkal. Odtud podávám na str. 32. seq. další důvody, vážené z poměru vespolečného učení, že Chelčický měl těsné styky s Valdenskými.

Pan recensent myslí, že učení Chelčického socialní tak revolucionářské nebylo, jak se mně zdá. Já však si dovoluji říci, že učení Chelčického o socialitě bylo netoliko revoluční, ale naprosto anarchické, a o tom nalezne p. recensent důkazů hojnost z mého pojednání ve „Vlasti.“

Pan recensent dále praví, že učení Chelčického o vyvolení nebylo tak tyranské, a vede na mne citat z prof. Dra. Golla. Dovoluji sobě tuto krátce následující momenty učení Chelčického na svou obranu položit. Chelčický tvrdí, že je církev sborem vyvolených pouze. Do té církve se nevchází křtem, ale pouze vyvolením Božím. Kristus Pán zemřel pouze za vyvolené. Jenom pro vyvolené jsou prý určeny zprávy Boží, t. j. zjevení Boží. Jenom za vyvolené se prý přimlouvá Kristus Pán. Jenom pro ně ustanovil obět krve a těla svého. Kdo není vyvolen, za toho prý není položena ve křtu moc smrti Kristovy, on neobdržuje synovství Božího, aniž odpuštění hříchův. Ano Chelčický se odvažuje tvrditi, že pod papežem je spasení nemožno, že tedy všichni katolíci budou zatraceni právě proto, že jsou pod papežem. Toto snad dostačuje k důkazu, že jest učení Chelčického více nežli tyranské. O tom usvědčí pana recensenta slova Chelčického, jež cituji ve svém pojednání, „jaké učení drží Ch. o Antikristovi.“ Myslím tedy, že tyto citaty jsou důstatečny, aby usvědčily pana recensenta, že

jsem Bratru Chelčickému nekřivdil. Dovolávání se prof. Dra Golla jest nemístné, neboť nemá s tímto předmětem nic společného. Proč? O tom ho poučovat nechci, ač je-li theologem.

Pan recensent mluví také o nějakých výrazech jizlivých, snad chtěl říci příkrých, jelikož však jich neuvádí, nemám na snadě odpovědi.

Dr. Ant. Lenz.

Dr. Ant. Lenz: Apologie sněmu Kostnického v příčině odsouzení 45 vět Jana Viklifa. Nákladem Cyrillo-Methodějského knihkupectví v Praze 1896. Str. 92. Cena 60 kr.

Dr. Lechler pravil, že sněm Kostnický počínal si při odsouzení Viklifově lehkomylně. P. spisovatel proti tomu vede ze spisů Viklifových důkaz, že oněch 45 vět ještě dosti mírně pronáší četné a veliké bludy Viklifovy, tak že vším právem byly odsouzeny.

Věc se pro nás stává závažnou tím, že více než 28 vět těch pronáší zároveň nauku Husovu. Je to věc známá, ale poněvadž se zvláště teď pořád mluví o „justiční vraždě“ Husově, tedy neškodí, připomněti to znova. Ovšem s našimi husofily není o takových věcech řeči; jim je víra jako víra, oni budou mletí dále svou, že Hus je mučenník víry.

Jakub kard. Gibbons: Víra našich otcův. Přeložil *Jakub Pavelka.* Nakl. J. Barvič v Brně 1896. Str. 448. Cena 1 zl. 40 kr.

„Prostým výkladem a obranou církve, kterou založil Pán náš Ježíš Kristus,“ nazývá věhlasný spisovatel dílko své. Je to velmi zdařilá populární obrana oněch částí víry, kázně a obřadů, kterými se církev liší od sekt, zvláště protestantských, a ve kterých nejvíce bývá napadána nejen od nich, nýbrž i od vlastních údů, nevědomých nebo zlomyslných. Spisovatel postupuje dle důležité zásady, že v těch věcech zaviňuje přemnoho nevědomost, a proto snaží se více vykládati než polemizovati. V některých maličkostech lze míti odchylný úsudek; celkem budiž dílko co nejlépe doporučeno kněžím i laikům, zvláště ve smíšených krajinách. P. překladatel se přičinil, aby se i v překladě stalo co nejpřístupnějším.

Ph. Dr. A. Pechník: Zarys psychologii dla użytku szkół średnich. Lwów 1895. Str. 154. Zvláštní stať věnuje spisovatel nesmrtelnosti duše, otázce v psychologii nejvážnější, sahající i za zdi školní budovy do života praktického.

V literatuře pedagogické známý *J. Wł. Dawid* ve spise: *Zasób u myślowy dziecka* (Warszawa 1896, str. 96) snesl bohatý materiál statistický (na 14 tabulkách) o duševním rozvoji u dětí, tak důležitý pro vychovatelství. V některých vývodech Dawidových vystupuje jinak do popředí výstřední evolutionismus.

Szkice pedagogiczne przez Starego Pedagoga. Lwów 1895. Str. 151. 21 krátkých článkův o důležitých otázkách, na př. o reformě škol středních, vyššího vzdělání dívek a j. Často není možno shodnouti se se spisovatelem.

Dr. J. Pekař: Dějiny Valdštejnského spiknutí. V Praze 1896. Česká akademie.

Těžko je napsati stručnou noticku o díle tak objemném (500 stran), jednajícím o předmětu tak zmotaném, jako je Valdštejnovo spiknutí. V úvodě, jenž jest orientační předmluvou celého díla, podává pan autor přehled i charakteristiku valdštejnské literatury, skutečně bohatou a skvostnou. Udává také, oč může nyní historikovi jíti, a oč tedy jemu jde: nesmí se tak příliš advokatsky probíratí otázka, zda Valdštejn byl vinen či nic — třeba zůstatí historikem. Pak dávno již je zjištěno, že Valdštejn byl vinen; zbývá tedy pouze ukázati, do jaké míry lpí na něm vina zrady. Historikové, kteří se dosud zabývali touto otázkou, nedbali prostředí, z něhož Valdštejn vyšel, v němž také žil, nedbali zvláštních poměrů českých, protože jich neznali. Těmto chybám vyhne se český historik poměrně snadno. Ale nelze nám rozebíratí spisu podrobně. Tedy jen stručně o výsledcích: Valdštejn nebyl genius, nebyl veliký politik, neměl vyšších aspirací nikdy, anebo měl-li je kdy, byly vždy udušeny zájmy osobními, egoismem, pomstychtivostí, ctižádostí. Osobní prospěch byl vévodovi Fridlantskému nade všecko. Nebyl ničím víc, než sprostým intrikánem, v němž jen někdy prokmitaly lepší, vznešenější city. Jak ani jinak není možno, vrhá spis tento velmi mnoho světla do doby dosud cele, soustavně nepropracované. Zajímavo jest, jak tehdy leckteří páni z vyšších „kruhů“ (Questenberg a s ním Valdštejn) pohlíželi na poměry náboženské (str. 62., 70. a j.). Spisovatel objasňuje také, jakou účast měli na díle Valdštejnově Švedové, jakou emigrace česká, která působila jednak přímo, jednak nepřímo, jaký byl podíl Kinského, Trčkův, jak výborně uměl Arnim zaplésti vévodu Fridlantského do svých sítí. Valdštejn pro svoji osobu by byl obětoval všecko, nic nebylo mu dosti svato, ale velice dlouho váhal, než se odhodlal k činu, a to právě zničilo jeho plány, nebo aspoň bylo nejvíce vinno pádem Valdštejnovým. Valdštýn padl týmiž zbraněmi, kterých sám užíval, dvůr užil také piklů v přesvědčení, že nejjistěji povedou k cíli. Vlastenečtější snahy lze pozorovati u Trčků, Kinského a emigrantů vůbec, ač ani tu nejsou prosty sobectví. Vidíme tu již i pokleslost emigrantů, vidíme ji jak z jednání Thurnova tak i Rašínova, kteří jsou jejími hlavními repraesentanty.

Spis je poměrně ku spletenosti látky velmi jasně psán. Ve hlavních věcech asi ob stojí před kritikou již trvale. V podrobnostech se bude moci snad leccos doplniti, snad i opravití. Ale nebudeme vypočítávati drobnějších chybiček, pokud se chybami zdají, jsou příliš nepatrný vůči ceně celku. „Dějiny Valdštejnského spiknutí“ mohl by, tuším, kromě úvodu čísti i laik v historii, a četl by je asi s chutí.

Dr. Fr. Kameníček: Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu roku 1605.—1606. V Praze 1895.

Ve spise tomto, vydaném akademií, je sice něco více než titul udává; proč, to odůvodnil vydavatel v úvodě, v němž podává přehled doby, k níž se prameny vztahují. Jsou tam ovšem i pro politickou historii zajímavá, z části nová data, ale s té stránky mne spis méně zajímal. Více jsem si liboval ve zmínkách o socialním životě našem z té doby, jichž je v pramenech zrovna dosti. Všecko to, co charakterisuje dobu Rudolfovu, obráží

se v nich v barvách hodně sytých. Všeobecný úpadek mravní, náboženské a politické spory stupňované až k neodpustitelné nesnášlivosti, netečnost stavů moravských, kdy šlo přece o blaho celé země, o její zachránění, finanční miserie panovníkova, finanční miserie zemská, řádění nepořádně placených vojsk, vysoké daně, házení lesklými, květnatými frasemi, v nichž člověk na celé potištěné stránce najde sotva dvě celé myšlenky, dovolávání se vlastenectví a kdo ví jakých citů, jsou i tu patrný až přes příliš. Kdybychom nic více neznali z doby Rudolfovy, stačily by samy „Prameny“ k rozptýlení illusí o zlatém věku Rudolfově. Jsou tu také některé státoprávní drobnosti zajímavé a viděti také němčící vliv panovnického dvora, charakteristická jest aspoň ta okolnost, že všechny listy adresované panovníkovi jsou — německé, pokud nejsou rázu ryze úředního.

Nejzajímavější z celé sbírky je „Lamentací, pláč a nařikání země Moravské,“ v níž snad místy s přeháněním u mravokárcův obvyklým tepe se mravní zvrhlost tehdejšího pokolení; je věru protivno je čísti. — „Prameny“ nejsou cely, zaokrouhleny, protože vydavatel nechtěl otiskovati věci, které jinde byly nebo budou (ve sněmích českých) vydány.

Utápíme prý se v historismu, je pravda, toneme v něm právě proto, že historie neznáme a neumíme s ní zacházeti. Jsme po krk v historismu a nemáme dosud novověké české historie, ba nemáme k ní dostatek vydaných pramenů, proto každé takové dílo jest víc než vítáno. Vydavatel slíbil také v „Pramenech,“ že vydá monografii o této době na základě pramenů. Těšíme se na ni. — Připojený rejstřík osob i věcí usnadní velmi hledání.

J. Halouzka: Kněz mecenáš **Bedřich hrabě Sylva-Tarouca**. V Rešově na M. Nákl. vl. Str. 63. Cena 60 kr.

Oživiti památku vlastence neprávem brzy zapomenutého, strýce nynějších hr. Sylva-Tarouca, jest úkolem spisu vřele a pilně psaného. Povaha vznešeně ideální, k chorobnosti náchylná, s pravým aristokratismem zanícená pro vše dobré a krásné. Neblahé národnostní poměry vlasti naší, zvláště tehdejší utraquismus a nynější bezohlednost zničila mnohý plod snah takovýchto šlechticů rodu i ducha!

Úprava spisu jest velmi pěkná, jen mohly snad odpadnouti německé texty a pak titulatury, které do vědeckého spisu se jaksi nehodí.

Na Krymu. Cestovní upomínky *Jos. Kořenského*. Nakl. J. Otto v Praze 1896. Str. 99.

Vkusně vypravená a pěkně ilustrovaná kniha poučně i zábavně líčí krajiny i lidi krymské; poučný ráz převládá značně, tak že spis poslouží i jako cestovní pomůcka. Narážka na sv. patrony námořníků (str. 21.), jakkoli v podstatě pravdivá, zdá se mi zbytečnou a snad zbožnou mysl bez potřeby pohorší; myslím, že až dosud, přese vše přístroje, přirozenost lidská volá: qui nescit orare, eat ad mare, kdo se neumí modliti, ať se vydá na moře!

Marcin Czermiński T. J.: W Dalmacyi i Czarnogórze. Z 75 rycinami, planem i dwiema mapkami. Kraków 1896. Str. 325. Cena 2 zl.

Jsou to v celek sebrané články spisovalelvy o missiích katolických. Autor měl úmysl na základě vlastních zkušeností nás seznámiti s pobratimy našimi, jich kulturou a civilisací.

Ve spise *Postrzyżyny u Słowian i Germanów* (Kraków 1895, str. 93) pokouší se spisovatel *K. Potkański* uvésti v souvislost obyčeje Ariů se všeobecnou symbolikou vlasů; historie, právnictví, sociologie, folkloristika, psychologie národů poskytují všestranného aparatu.

Známý professor *Dr. J. Biłczewski* vydal spisek: *Nowoodkryte freski w katakumbach św. Pryscylli. Katakumba św. Pryscylli i jej najważniejsze pomniki.* Kraków 1895. Str. 52. Kdo neměl příležitosti seznámiti se osobně s katakombami sv. Priscilly, sezná je důkladně z dílka uvedeného, jež mimo to obsahuje i důkladnou obranu papeže Liberia, jenž od mnohých vyhlášován za zrádce, vřy (352—366).

Dr. J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w kościele katolickim. Część I. Kaznodzieje greccy do 9. wieku, łacínscy do 16. wieku. Kraków 1896. Str. 147. Cena 1 zl. 40 kr. Neomezuje se spisovatel na řečníky κατ' ἐξοχήν — zvláště v době patristické, — ale počítá v jejich řady i apologety a spisovatele církevní. Kniha velmi cenná.

Teofil Merunowicz: Żydowscy radykaliści. Lwów 1894. Výsledky patnáctiletého studia. Třebas části, sahající za hranice Haliče jsou méně zdařilé, jest kniha tato jedním z nejlepších pramenů k seznání otázky židovské v Haliči.

W. Doleżan: Wpływ moralności na śmiertelność. Według odczytu MDra. Stöffela. Kraków 1895. Ve krátkém pojednání zodpovídá spisovatel dvě otázky: 1. Jest opravdu nečistota nutným zlem, jak se to často mluví a píše? Odpověď: Nikoli. Zlo nemůže býti nutným. Nutným může býti pouze to, co neodporuje přikázáním Božím. 2. Dále mluví o škodách, jaké působí prostituce tělu a číslicemi poráží rozšířenou bajku, jakoby čistota byla příčinou různých chorob. Dovolává se i výpovědi jiných mužův. Oddělení lékařské university v Christianii osvědčilo veřejně r. 1877.: „Nevíme o žádné nemoci neb chorobě, o níž by se mohlo říci, že povstala z čistého a mravného života.“ U nás šíří se nyní povrchní díla Mantegazzova a Debayova, kde se silně útočí na bezženství a na jiné stránky našeho náboženství, prý z důvodů zdravotních; věda tomu nenasmědčuje.

Strážce jazyka. Napsal *K. Vorovka.* Nakl. I. L. Kober v Praze 1896. Str. 273. Cena 1 zl. 30 kr.

Spis. podává nejen brus kazimlůvů, nýbrž vůbec stručný mluvnicko-fraseologický slovník s příslušnými kazimlůvy. Seznam jest velmi bohatý a přehledně sestavený. Že se vyskytnou i požadavky zastaralé neb nemožné, rozumí se samo sebou; tu a tam ani přespřílišné horlivosti se pan brusič nevyhnul, ač jest celkem dosti snášelivý. Zvyk lidový zdá se mi nedosti respektován (vyjímaje ovšem cizí slova). — Knihy nebylo snad již nevyhnutelně potřebí, ale když už vydána, může býti doporučena.

U I. L. Kobra vydává inž. *A. O. Večeř* pěkné dílo: **Galvanotechnika, telefonie a telegrafie**. Plynným a jasným slohem seznamuje s dějinami příslušných výzkumův a s jejich užitím. Vložené obrázky jsou poučné a pěkně provedené. Cena sešitu je 30 kr.

Přednášková knihovna. Č. 1. O společenském životě českém. (Kulturní studie od *Dra. Luboše Jeřábka*.) Str. 48. — Č. 2. Kterak pokračuje myšlenka povinného pojišťování dělnického. (*Dr. Albín Bráň*.) Str. 32. V Praze 1896. V kommissi Fr. Řivnáče.

Staročeský podnik započatý po dlouhých pobídkách, že by se mělo něco dítí ve prospěch agitace! Číslo první vyšlo nákladem Akad. čten. sp., druhé už nákladem „Pražského klubu“! Číslo první vyplněno stížnostmi na společenský, repraesentativní život v Praze: nemáme salonu! Společenské dýchánky umělekoliterárního významu nám scházejí. Nerozumíme tomu, neumíme si je zařídit. Nemáme jako třída samých „parvenus“ smysl pro pravou eleganci, vkus jednoduchosti a intelligence. Známe jen jíst, pít, tančit a klepat. To jsou naše „dýchánky“ — to děláme v „salonech“ i „nesalonech.“ Hlas tento není první ani ojedinělý. — Druhé číslo je nejen zběžně, ale i úzce načrtnutý nárys vývoje dělnického pojišťování, tonem dnešnímu způsobu pojišťování příznivým.

Politická knihovna. Péčí „Klubu národní strany svobodomyšlné.“ V Praze 1896. Nakl. Ed. Beaufort. Č. 1. *Dr. Karel Kramář*: České státní právo. Str. 108. Cena 42 kr. — Č. 2. *Dr. J. Fořt*: Jádru otázky nastávajícího rakousko-uherského vyrovnání. (Řeč na sněmu českém dne 17. ledna 1896 pronesená.) Str. 53. Cena 22 kr. — Č. 3. *Karel Adámek*: Vývoj živnostenské politiky na sněmě království Českého. Str. 213. Cena 90 kr. — Č. 4. *Dr. Bedřich Pacák*: Boj za immunitu poslaneckých řečí vůbec a českých řečí zvláště. Str. 224. Cena 1 zl. 20 kr.

Politická knihovna strany, slovo vlastních poslanců ku vlastnímu lidu na poučenou. Stačovalo dlouho pouze mluvené, konečně po mnohých upomínáních klub odhodlal se i ku psanému slovu — nejen v novinách, ale i brožurách, knihách, jejichž vliv je vždy větší třeba ne širší, než vliv novin. Počato pojednáním, jež nenapsáno původně pro lid český, ale na poučenou Němcův. Ale nebylo to od místa. Zájem i u nás právě proto, že se Němci o otázce té na základě p. Kramářova pojednání (v „Die Zeit“ č. 59.—62.) rozhovořili, stále rostl. — Škoda, že klub palčivé otázce v č. 2. tak málo místa věnoval. Uherské vyrovnání jako první politická otázka tohoto roku a pro nás Čechy nejdůležitější z národů rakouských, odbyto otisknutím řeči na 53 str. Či snad si myslí „Klub národní strany svobodomyšlné,“ že o vyrovnání dosti bylo mluveno? Že netřeba psát? — Spis p. poslance Adámka je skladnicí údajův a pramenů našeho života hospodářského v rolnictví a průmyslu hlavně. Pro srovnání všímáno si i Moravy a Slezska i celé říše. Množství materialu je tu sneseno, ale tím právě kniha trpí. Je to úryvkovité, nesouvislé množství číslic, usnešení a dobrozdání. Vůbec dle způsobu p. poslance. Ale pro zběhlejší na jedné straně

a pro trpělivé na druhé i tak důkladné poučení. — Bylo by bývalo líp, kdyby č. 2. a 4. si byly rozměr svůj zaměnily, ač důkladnosti a politické zdatnosti p. poslanci Pacákovi tím nechceme nijak ubírat. — Ve vedení knihovny na první pohled se jeví nehospodárnost, nepřipravenost. Vytisknuto a vydáno honem, co kde bylo hotového. Přes to doufáme, že u vydávání se nepřestane, třeba že pracovníky pérem v klubu na prstech lze spočísti. Páni poslanci mají nejvíc pramenů k dispozici, sedí u zdrojů všech veřejných otázek a máme tedy právo vždy od nich nejdřív žádati důkladného poučení o tom, co se na mlýnech státních mele. Jeť knihovna ostatně i v jejich zájmu agitačním.

Slovensko. Napsal *J. Smetanay*. (Sborníku časových úvah o věcech veřejných č. 2.) V Praze 1896. Nákl. „Student. sborníku strany neodvislé.“ Str. 40.

„Laskavý čtenář bude vědět ze zkušenosti, jak to uráží samolibost, když čte o své domovině falešný soud.“ Aby tyto falešné soudy českého novinářstva a obecnstva napravil, napsal p. J. Smetanay, akademik ze Slovenska (z Oravy) pochozí tuto brožurku, o níž slovenské „Národné Noviny“ píšou v č. 110., 112., 113., 114., 115. a 117. pod záhlavím „Pamflet“ mezi jiným takto: „Pisatel' brošúrky je Slovák. Ale jadrom svojím spis jeho druží sa k tomu, čo popísal o Slovákach kedysi Grünwald, potom zvolenský Thebusz. Srdeca, toho citu, pri ktorom odpustíme i omyl a krivý súd, tu niet nikde. Pre spisok ešte horšie je, že pôvodca svysoka, s istotou, ukazujúcou až neomylnosť, hovorí o veciach, o ktorých vlastne nevie nič; učiť sa mu nechcelo a informovať ho nemal kto. Áno, s tou istotou, odievajúcou sa rúchom neomylnosti, píše i vtedy, keď falsifikuje známe faktá, alebo vymýšľa a vedome hovorí nepravdu.“ — Následují důkazy stránka za stránkou. — Jinde dí: „Cez všetkých tých štyridsať strán tlačeného papieru tiahne sa akási čudná nepriazeň oproti Slovákom... L'utujeme jen, že to vyšlo po česky a v Čechách. Bratia Česi i tak mali hodne nejasně známosti o nás. Že teraz konfúsia môže byť ešte väčšia, ukazuje kritika „Národných Listov“ z 15. mája č. 134.“ — Knihovna novo-pečené mladočeské strany studentské, která s velikou horlivostí se pustila do osvětlování světa slovanského nám Čechům, má neštěstí: s prvním číslem: „Osoby a věci v Chorvatsku“ slávy nedobyla a s druhým ještě hůře pohořela.

Evangelium svobody. Báseň výpravná od *A. Chlumeckého*. Nakl. K. Šolc v Kutné Hoře 1896. Str. 149. Cena 2 k.

Ideou díla jest řešiti socialní otázku na základě křesťanství. Ahasver zastupuje básníkovi církev učící a vodí jej přerozmanitými zjevy života lidského, aby poznal nedostatky i léky. Půdorys „Spojených států světových“ dle přání básníkovy nakreslen ve hlavě osmnácté.

Zajímavá kuiha vybízí k posuzování dvojímu: jakožto báseň a jakožto dílo sociologické. Sám sloh, známé to spisovatelovy biblické verše, smíšen je z částí obrazných, někdy vysoce poetických a úchvatných, i z částí čistě vědeckých, chladně počítajících a střízlivě rozumujících. Líčení jsou názorná a důrazná. — Úprava knihy je pěkná, cena mírná.

A. Daudet: Lydiin hřích. Nakl. J. R. Vilímek v Praze. Str. 325.

Lydiin hřích jest, že opustí muže hledajíc více vášně, více dobrodružství. Smiřující tchyně, intrikanské okolí, tajemná vražda záletníka, vyšetřování s mužem atd., no vždyť znáte Daudeta. Jakožto kuriosita z osob budiž uveden „princ Olomoucký.“ Skončí to ostatně všechno pěkně; vypravování je někde trochu zmotané. Do knihoven lidových se kniha nehodí.

Z novel Anatola France. Přel. F. M. Nakl. J. Otto v Praze 1895. Str. 369.

Pět charakteristických prací ze života francouzského (delší „Tužby Jana Serviena“ a „Zločin Sylvestra Bonnarda“) i vůbec studijního neb aspoň vzdáleného (kratší Leata Acilia, Miss Morganova, Amycus a Célestin). Práce jemné a bedlivé a přece na oko tak nedbale a neurovnaně sdělané, prostého, skoro povrehného děje, místy snad v libůstkách spis. až nudné. Do knihoven lidových se sbírka nehodí.

Slezská kronika. 1896. 2. K. V. *Rais*: Jak hráli o králi Václavu. V Opavě. Str. 73. Cena 60 kr.

Obrázek z doby poddanství. Dobrácká, ale nehospodárná vrchnost, krutí úředníci němečtí, vlastenecký sládek na panství, vlastenecký kněz; zápletka způsobena pozdní náklonností starého hraběte k úlisné deři správcově, jež uvede syna sládkova v zoufalství. „Jak hráli o králi Václavu“ vztahuje se na loutkové divadlo, libůstku to hraběcí; sládek ve hře průzračně si dobíral německé úředníky, až nenadále vypadl z milosti hraběcí. Obětovav jemu půjčkami mnoho majetku, odchází šířit po Čechách české knihy.

Práce schematická staršího rázu, s barvami účinnými, až trochu křiklavými. Do lidových knihoven se velmi dobře hodí.

Třetím letoším číslem „Slezské kroniky“ jsou poučné *Obrázky* ze Slezska od *Ign. Hoříce* (str. 94, cena 35 kr.), za přílohu švabachovou pak vydáno „Nejpravdivější proroctví Libuše, Sibylly české.“

Ottova Laciná knihovna národní. Č. 139. *G. Preissova*: *Obrázky* bez rámu. Str. 318.

11 prostých příběhů, málokde veselých, nehlubokých sice, ale přece dosti dojmavě otvírajících soucitu skryše lidských strázní a strastí. Život lidu našeho zná pí. spisovatelka dobře a má účastenství proň; snad jest až příliš náchylna posuzovati citem i zjevy, při kterých střízlivý rozum by byl více na místě. Nejméně se mi líbila „Sáša“ („dle paměti ruské vychovatelky“). I jinak jest pí. spisovatelka pevnější v drobnokresbě nežli v širší koncepci. Kniha hodí se sečtějším čtenářům.

„Družina sv. Vojtěcha“ v Praze začala vydávati měsíčník pro dospělejší mládež, *Český jinoch* (red. Dr. Fr. Doubrava v Praze III. 287). Číslo o 32 stranách stojí jen 3 kr. Časopis ten budiž hodně rozšiřován!

Dědictví Svatojanské poskytlo letos opět cenného daru svým údům. Je to třetí díl *Ekertova* díla *Čirkev vítězná*. Str. 860. Cena 3 zl. Obsaženy jsou tu životopisy svatých od 1. července až do 30. září. Pan spisovatel,

známý bohatými vědomostmi z dějepisu a života církevního, umí vyprávěti velmi poučně i poutavě. Ve svazku tomto bude zajímati zvláště obšírný životopis přemilých svatých bratří našich, sv. Cyrilla a Methoděje. Obrazy jsou taktéž velmi pěkné. Údové podíl ten uvítají dojísta s radostí.

Dědictví vstoupilo v život r. 1835. byvši zosnováno r. 1829. na stoletou památku svatořečení Jana Nep. od kněze exjesuity Ant. Hanikýře. Nyní jest údů 28.457. Ředitelem jest po Dru. K. Borovém vloni odstouplém Dr. J. Sedlák v Praze (Hradčany).

Učte se z dějin! Slovo k naší mládeži od starého vlastence. Nákl. politického družstva v Hradci Králové 1896. Str. 62. Cena 15 kr.

Několik významných, obranných lístků z českých dějin, na př. o Husovi, sv. Janu Nep. atd. Prospějí mládeži odrostlejší i dospělým.

Sbírka ušlechtilých spisů pro mládež. Poř. B. L. Tyšler. Sv. 7. Maeldunova v ýprava. Dle starých irských legend napsal *Julius Zeyer*. Nakl. J. Burian v Písku roku ? Str. 84.

Maeldun zvědév v dospělém věku o vraždě otce svého, vydává se s druhy na moře hledat vrahův a pomstit otce. Nadpřírodními událostmi dostane se do přerůzných krajin a okolností pohádkovitých, nabude zkušenosti a moudrosti životní; poslední byla, že našed vraha „zvítězil v boji nejtěžším — překonav sám sebe,“ smířiv se s nepřítelem.

Obrázek nádherných barev, přehluboké perspektivy. Čte se jako lehoučká pohádka, a právě proto — po mém soudě — méně hodí se do této knihovny, poněvadž jen zbystřeně oko dovede veškero bohatství skrovné knížky té prohlédnouti a procítiti. Budiž dospělým vřele doporučena.

Výbor her a zábav mládeže škol obecných. Upravil *J. Šmíd*. V Chrudimi 1895. Nakl. S. Pospíšil. Seš. I.—V. po 20 kr.

Netřeba dlouho uvažovati o vychovatelském úkolu hry, abychom sbírku tuto, rozdělenou v sešity dle pětiletých škol, jakožto výbornou pomůcku ochotně seznali a přátelům mládeže co nejlépe doporučili.

Malátova nová praktická škola hry na housle. Nově vydal *Julius Rauscher*. Nakl. Fr. A. Urbánek v Praze 1896. 13 seš. po kor.

V nynější úpravě, pořízené znamenitým znalcem i učitelem hry na housle, vystoupila škola tato na roveň se kteroukoliv jinou, tak že se nyní bez cizích pomůcek dobře obejdeme. Návodem i četnými příklady cvičí ona správným methodickým postupem ve všech částkách umění houslového, které tak velice jest vyvinuto, a seznamuje podrobně se všemi pokroky jeho. Učitelům i samoukům prokáže znamenité služby.

Památky úcty vzdávané svatým patronům národa československého. Sv. I. **Album svatojanské.** Sestavili *Ed. Šittler* a *Dr. A. Podlaha*. V Praze 1896. Nákl. vlastním (objednávky přijímá Ed. Šittler, provisor v arcibisk. semináři). Cena 8 zl.

Je to plod církevního odboru Národopisné výstavy. Nejvíce látky sešlo se pečlivým pp. sestavovatelům o sv. Janě Nep., proto I. sv. věnován

jemu. 73 světlotiskovými obrazy znázorněny tu památky rozšířené úcty svatojanské, stavby, sochy, malby, předměty bohoslužebné atd. Mnohé z nich zastupují zároveň cenné památky českého umění církevního vůbec, o němž dosud tak málo pojednáno. V úvodě předeslány nejpotřebnější výklady.

Úprava díla, které znova co nejlépe doporučujeme, je skvostná, cena poměrně nevysoká.

Časopisy.

Études religieuses, philosophiques, historiques et littéraires. 1896. *L'aveugle dans la lutte pour la vie.* (L. Roure.) Autor neuzívá výrazu „boj o život“ ve smyslu theorie evoluční, nýbrž mluví o boji, který bojuje člověk proti mezerám a nepravidelnostem své přirozenosti. Ukazuje na slepci, jak člověk může nahraditi do jisté míry privaci smyslu jednoho pěstěním jiných, hlavně hmatu. Co tvrdí, dokazuje a doličuje zajímavými příklady ze skutečnosti. Často chválí se zrak jakožto smysl první: odtud mnozí svedeni k úsudku, že slepec je bytost nižší, zbavená schopností podstatných, neschopna žítí život intelektuální jako vidomý. Jaká je tedy cena smyslů, přirovnáme-li je, obzvláště hmatu, zraku a sluchu? Hmat jest (již dle Aristotela) základní smysl, který mají všichni živočichové. Již dítě, než se naučí užívatí očí, pomáhá si hlavně hmatem, aby poznalo formu, velikost a pohyb předmětů: chce vše hmatati. Zvyk ten ztrácí se tou měrou, co vzrůstá se užívaní očí. Přesnost tím však trpí. Podobně slepci pomáhají si hmatem: nadšeně popisují růži, její čerstvost a něžnost, její metaformy od pupenův až do nejbujnějšího rozvinutí. Cena zraku v tom méně spočívá, že jím pojmáme barvy, jako v tom, že nás staví ve vztah ku předmětům vzdáleným (že nám udává vzdálenost). Avšak i slepci poznávají tuto vzdálenost, a to ze vzduchu, který působí různý tlak na jejich obličej; v první řadě na čelo a okolí očí; zvláště pak cítí vzdálenost předmětů z ozvěny svých kroků. Z téhož soudí také o velikosti pokoje, do něhož poprvé vstupují a poví, zdali pokoj nábytkem opatřen čili nic, ve známém pokoji pak hned uhodnou, bylo-li nábytkem hnuto. Dr. Dufour z mnohých pokusů přišel k těmto výsledkům: slepec „uviděl“ kmen stromu s dálky 3 m., dům 15—20 m. . . Žádný větší předmět na ulici neujde pozornosti slepcově. Nic snadnějšího pro něho, než souditi o postavě toho, s kým mluví: směr řeči udá mu postavu, ton hlasu pak dosti přibližně věk osoby. Hmat je smysl čistě lidský; je pravda, že jistá zvířata předčí člověka bystrostí zraku a sluchu, jemností čichu. Lidé však mají hmat velmi vytříbený, který mnoho cvičením se zjemňuje. Tak slepé ženy, které pletou, v prstech poznají, je-li vlna přirozená nebo barvená; vlna černá zdá se jim spíše klejovitá, bílá pak jemnější. Často byla položena otázka: „Možno z jemnosti ruky souditi na inteligenci?“ Tvrzení tak formulované není přesné: nacházíme děti blbé, jež přes to mají ruce velmi jemné. Ale tolik možno říci: slepé dítě jeví se držením ruky (par l'attitude) jako vidomé zrakem. Zrakem vnímáme předměty nejen ze vzdálenosti, nýbrž také v jich celku. Je tedy rozdíl mezi zrakem a hmatem tento: oko je synthetické, prst analytický. Zde je inferiorita, které slepec neodstraní. Nemůže si představití ulice s vysokými paláci, nemůže mítí impresse o strakatíně, jež prochází se na boulevardech.

Vidomý může si představití dálku 500 m.; 500 km. je pro něho spíše slovo než obraz. Většina slepců nemůže si hrubě představit délky 5 m. Ovšem že i čichem se částečně nahradí zrak. Často se praví, že slepci jsou nadaní hudebníci. Autor dovozuje z výsledků na rozličných ústavech, že slepci nemají většího talentu hudebního. Cvikem hudebníky se stávají, ale nerodí se jimi. Aby dovedli slepci co hudebníci vidomí, je třeba vytrvalé píle. Ovšem že více hudebníků je mezi slepci než vidomými: ale důvodem toho není přirozená dispozice, větší nadání, ale jejich situace, starost o chléb. Slepec v každém okamžiku poslouchá, srovnává a třídí různé zvuky, jež zaznívají kolem něho; tím organ se zjemní. Slepec zbaven jsa paměti zrakové, vyvíjí sluchovou, a nemoha se bavití pestrým střídáním barev, oblíbí si soulad, jenž jeví se v tonech. Tak přichází k hudebnímu talentu. Jest ostatně vždy jen reproduktivní. Pamět slepce cvičením se vypěstí; vše skoro, co z několika málo knih „četl,“ podrží. Co však stává s vjemy zrakovými, jež nabyt slepec dokud měl zrak? Mezi těmi vjemy v upomínce jen ty potrávají, jež byly přisvojeny s pravou pozorností, mechanicky osvojené zmizí. Slepec, který před 6. rokem ztratil zrak, obyčejně nemívá upomínky na barvy. Co však pojal se zvláštní pozorností, dobře si pamatuje a velmi rád opět a opět si představuje. Jak slepci sami dokazují, mívají též sny; z oboru zrakového ovšem schází. Spisovatel soudí ze svých pozorování, že slepci jsou povahy popudlivé (nerveux). Tmy a noci se nebojí, za to však velikého větru a hluku. Slepci prý jsou pozornější než vidomí. Kdo je však pozoroval, takto bude soudit: děti slepé jsou zrovna tak roztržité, časem i více, než vidomé. Mysleme si třídu žáků vidomých; něco neobyčejného stane se ve světnici, někdo vyjde nebo vejde — mrknutí stačí, by vidomý poznal co se stalo, a klidně vrátí se ku předešlé práci. Slepec však dlouho se znepokojuje, a tím i pozornost se tratí. A potom osvojování vidomého je podporováno množstvím podrobností, kterých nemá slepý: tak třeba mapa, obraz, přístroj... S druhé strany však dlužno přiznati, že slepci nejsou rušeni v pozornosti pozorováním světa zevnějšího. Slepota dále může býti a často stává se pobídkou pro přemýšlení (reflexion personnelle): slepec s obyčejným nadáním hledí se poučiti; k tomu třeba mu vytrvalé námahy. Vždy musí užívat svých prostředků — přemýšlení — aby doplnil si, co mu podává cizí slovo nebo vlastní zkušenost nedokonale. Tím nabude časem zvyk a zálibu v přemýšlení, tak více vyvine se jeho soudnost. Slepota však sama sebou neplodí ducha přemítavého. Slepec mívá takové nadání jako vidomý. Popřítí však se nedá, že lépe chápe slepec než hluchoněmý, neboť při našem způsobu vzdělání dostává se nám více poznatků sluchem než zrakem. Řeči však v cestu se nestaví slepota. Řeči možno podati mnoho ze zevnějšíku, řeči možno dojíti ku celému skoro souhrnu poznatků lidských. Slepota zde jest jen závojem. Sluch tudíž můžeme považovat za nejdůležitější smysl pro vzdělání. Slepec bývá veselý a sdílný; zádumčivý bývá ten, který dlouho užíval očí. Zdá se, že většina slepců na svůj nedostatek ani nemyslí. Obzvláště rádi nemají, když je někdo lituje; to je ponižuje a raní. Poněvadž bývají chváleni pro své schopnosti, zapominají své vady a nedůtklivi jsou pro zaslouženou poznámku, neústupni a prudcí... I ve společnosti různé je postavení slepého a hluchoněmého. Druhý vidí, že se něco mluví, slyší snad šepot, často se domnívá, že on předmětem hovoru, odtud snadno se stává nedůvěřivým. Slepec, ač nevidí, hlavní z řeči ví. Slepec je srdečnější,

hluchoněmý upjatější. I špatným stránkám života společenského propadají slepci: mladé dívky jsou zrovna tak koketní jako vidomé. I sirotci, vychovaní v ústavech náboženských táží se, jsou-li jejich šaty elegantní, dle módy. A když má některá nový klobouk, všecky chtějí jej „viděti,“ t. j. omakati. Co se týče oděvu, jsou velmi čistotní, ve všem pořádku milovní, ač si na svět tuto ctnost nepřinášejí, ale potřeba k ní nutí. Kultura intelektuelní u slepců začala, kdy nalezeno pro ně písmo. Nyní hlavně užívá se se soustavy Brailleovy, t. j. 6 teček umístěných na 2 kolmých linkách :: Těchto 6 teček dá 63 kombinací, jimiž vsechna písmena, přízvuky, čísla, značky hudební se vyjádří.

Le mouvement vers l'union religieuse en Angleterre. (F. Tournebize.) Také katolíci angličtí pracují ve smyslu vznešené myšlenky Leona XIII., aby byl jeden ovčinec a jeden pastýř. Od nějaké doby pořádají v čelnějších místech konference, kde rokují o člancích víry, jež dělí anglikany od katolíků, tedy hlavně o primatu papeže, uctívání Panny Marie a svatých, o modlitbě za mrtvé. Řečník několik dní před schůzí oznámí předmět, o němž bude mluvit, a pak před posluchači anglikany a katolíky provede důkaz jasně, zajímavě, přesvědčivě, zdržuje se útoku na dissidenty. Potom ústně podávají se námítky, jež řečník a jiní věci znalí vyvrátí. Účastenství anglikanů bývá velmi četné; z toho ovšem nemožno činiti závěr, že se všichni hned obrátí; tolik ale se dosáhne, že předsudky poněmáhle se odstraní. Překážkou spojení největší je primat.

Natur und Offenbarung. 1896. Hvězda Betlemská. Mnoho se již o ní psalo a píše dosud. Když r. 1603. se stala v prosinci konstellace planet Jupitera a Saturna, k nimž se na jaře roku následujícího přiblížil Mars a na podzim nová hvězda podobná stálici a velmi jasně zářící se uprostřed oné konstellace objevila, vypočetl Kepler, že podobná konstellace udála se i r. 747. a. U. c., a hvězdu, jež se ukázala po oné konstellaci r. 748. považoval za hvězdu magů. Jiní odvolávali se na kometu, jež se dle astronomických tabulek hvězdářů čínských ukázala r. 750. a. U. c. v měsících únoru, březnu a dubnu. (Cursus s. Scr.: P. Jos. Knabenbauer, S. J.: Comment. in. evang. s. Math. Parisiis 1892.) Z novějších astronomů považuje Encke za hvězdu mudrců konstellaci Jupitera a Saturna z r. 751. a. U. c. Ideler po Keplerovi vypočetl konjunkci Jupitera a Saturna pro r. 747. a. U. c. J. H. Stockwell shledal, že i r. 748. a. U. c. se stala konjunkce, a to Jupitera a Venuše. Jiní, zvl. Flammarion, považují za hvězdu Betlemskou Venuši v době nejvyššího lesku. Jest otázka, byla-li hvězda magů zjevem zcela přirozeným? Již Kepler a Brahe mínili, že se dá ona konjunkce z času narození Páně jen nadpřirozeným způsobem vysvětliti. Kepler o ní praví: „stella haec non fuit e numero communium cometarum aut novorum siderum, sed accessit illi privatim miraculum motus in inferiore regione aeris. Quamdiu igitur stella visa est in aethere inter ceteras oriens et occidens, commovit quidem novitate Chaldaeos astrologiae peritos, at de re aliqua certa in individuo non monuit; postquam vero se in aerem demittere et sensim occidentem versus progredi coepit tandemque in occidentem recepta disparuit, tum demum magi consilium sequendi ceperunt veneruntque memoria itineris stellae in Judaeam.“ (Uvedeno u Knabenbauera l. c.; viz i Stimmen aus Maria-Laach 1895.) A P. Knabenbauer v uvedeném díle praví: „... vždy zbyvá otázka: jak se může o pravé hvězdě říci, že stála nad domem, v němž

bylo dítě. Pochybuji, dostačí-li říci s Patriciem, že paprsky z hvězdy vycházejícími dům byl naznačen, neboť o paprscích není řeči u evangelisty, nýbrž hvězda stála nad domem. Nebeské znamení toto označovalo jím chudý příbytek proto, aby novorozené dítě jednak našli, a za druhé, aby se nedali zastrašiti jeho chudobou a nízkostí. „Proinde cogitari debet apparitio quaedam luminosa stellae formam praebens in inferiore hoc nostro aere et terrae satis vicina.“ Nejnověji pak praví (v *Natur und Offenbarung* 1896, seš. 2.) o hvězdě betlemské Dr. Otto Warmatsch asi toto: „Byla to tak zv. hvězda nová. S tímto zjevem, samým v sobě docela přirozeným, učinil Bůh nepochopitelný zázrak (hvězda stála nad domem); hvězda, dvakrát viditelná, pravděpodobně nebyla příliš jasná; bylo by to bývalo nápadno i Herodesovi i ostatním Židům, a v evangeliu o ničem podobném nečteme. Proto všechny hypotézy o konjunkcích a hvězdách velmi jasných jsou nepravděpodobny. Mudrci či magové pak hvězdy, jak praví i Knabenbauer, za vůdce nepotřebovali, neboť do Jerusalema snadno i bez nebeského vůdce (hvězdy) přijíti mohli, a Bůh, jenž je v Betlemě poučil bezprostředně ve snu, aby se k Herodesovi nevraceli, mohl jim i tenkrát, kdy hvězdu poprvé spatřili, vnuknouti, že je to ona hvězda, o níž Bileam prorokoval, že přinese spásu celému světu.

— *Anthropopithecus erectus*. R. 1891. našel francouzský lékař vojenský Eugen Dubois v diluvialních vrstvách u Trinilu na Javě vedle četných kostí různých ssavců i zub a temeno lebky antropoidní opice, již nazval *anthropopithecus erectus*. Při dalším kopání nalezena byla r. 1892. ve vzdálenosti 15 metrův od prvního naleziště kost, jež prohlášena za levou kost stehenní rovněž onoho pithecanthropa. Přívrženci hypotézy Darwinovy měli ovšem radost nad nalezením onoho scházejícího členu „missing link“ mezi člověkem a opicí; radost ta však netrvala dlouho. Již r. 1894. vystoupil proti němu v *Natur und Offenbarung* Dr. Fr. Westhoff, rovněž rozhodně vyslovil se i prof. Virchow, curyšský antropolog Dr. R. Martin a j. Zvláště zajímavou byla o předmětu tom debata na 3. mezinárodním kongresu zoologickém v Leidenu dne 21. září 1895. Na naléhavá přání mnoha zoologův a antropologů přinesl Dubois nálezy z Javy sebou. Prof. Virchow žádal jej telegraficky, aby si směl nálezy ony před schůzí prohlédnouti; teprve na druhý telegram mu bylo povoleno prohlédnouti si ony nálezy, avšak pouze hodinu před zahájením schůze. Báł se snad p. Dubois, aby si je prof. Virchow příliš důkladně neprohlédl? ... Přednáška šťastného nálezce trvala asi 2 hodiny a učinila dojem, jakoby pithecanthropus erectus za každou cenu za scházející střední člen mezi člověkem a opicí zachován býti musel. Po něm mluvil Virchow; resultaty jeho řeči jsou tyto: 1. Je to vůbec těžko rozhodnouti, je-li ona kost stehenní lidská, či náleží-li velikému druhu rodu *Hylomatů*; pravděpodobněji však náleží člověku, ale „*hominis sapientis*“. 2. O zbytku lebky vyslovil se V., že nepochází ze člověka. 3. K zubu prvnímu přistoupil nový, více opotřebovaný; o tomto pravil V., že je to sice možné, že náležel kdysi oné lebce, ale málo pravděpodobné. Ostatně, že je to veliká otázka, patřily-li ony zuby k sobě, a ještě větší, komu náležely. Pak mluvilo ještě několik řečníků. Prof. O. C. Marsh považuje onen nález za velmi starý; professor K. Martin nanejvýše za pliocenový, pravděpodobně však za pleistocenový neb diluvialní. Potom skončil schůzi čestný předseda, tajný rada Virchow s nadějí, že se snad časem podaří nalézti panu Duboisovi celou

kostru pithecanthropa, a pak teprve že i nynější nálezy oceněny budou. Výsledek celého sezení tedy bylo slavnostní „non liquet.“ — Dohru měla debatta tato při slavnostním dinêr večer 21. září. Na rubu jídelního lístku byla namalována opice v obleku moderního šviháka, a pod ní nápis „the missing link as Gigerl“ (chybíci střední člen mezi člověkem a opicí jako gigrle). Že tím byl míněn hrdina dne pithecanthropus netřeba podotýkati.

— Která z anthropoidních opic je člověku nejpodobnější? O této otázce mluvil na 26. valné hromadě německé anthropologické společnosti v Casselu v srpnu 1895 tajný rada Waldeyer z Berlína, a pravil, že šimpans; ale i mezi ním a člověkem jest ještě nekonečně veliká propast.

— O emancipaci žen pronesl na 26. valné hromadě německé anthropologické společnosti v Casselu v srpnu 1895 pozoruhodná slova anthropolog Waldeyer z Berlína. Pravil totiž na konci své přednášky o somatických rozdílech obou pohlaví: „Na základě těchto fakt, přál bych si jen jedno: aby totiž při všech zaváděných změnách ženského výchovu pečlivě byly uváženy i tělesné i duševní rozdíly od mužů, což od hlasatelův a bojovníkův emancipace nevdzy se děje; a bychom my rozdíly ony mnohem důkladněji studovali nežli dosud; příroda je jistě nedala jen proto, aby se líbila žena muži a muž ženě; chtěla tím jistě více, chtěla tím i velký kus dělby práce.“

Die Zeit. 1896. *M. Maeterlínck*: Vnitřní krása. Lze skoro říci, že naše duše pouze krásou žije. Všude jí hledá, nikdy ji krása nepovšimnuta nemine. Snad stává se to pouze bezděky; než ona působí stejně mocně jak ve stínu, tak ve světle. Ve stínu snad nevzbuzuje tak velikou radost: to jest jediný rozdíl. Pozorujme nejobyčejnější lidi, jichž temného obzoru krása se dotkla. Jsou kdesi shromážděni bez důvodu a zdá se býti jich přední starostí, veliké brány života zavřítí. A přece, pokud každý z nich osamocen žil, řídil se v životě potřebami duše své. Snad miloval a jistě — trpěl. Pronikly také k jeho sluchu „zvuky z dalekého kraje vznešenosti a hrůzy“ a skláněl se leckdy v noci mlčky před zákony, hlubšími jak moře. — Ale jakmile lidé jsou pohromadě, rádi se opíjí nízkostí. Čím více jich je, tím větší jich strach před krásou, právě tak, jako se bojí ticha aneb příliš jasné pravdy. A přece odváží se některá duše na okamžik ukázati se takou, jakou v lásce, před smrtí aneb za ticha hvězdnaté noci jest, vysloveno-li nějaké slovo, jež prameny života otvírá. Nepokoj — úsměv úžasu. V duše vlévá se takřka tímto prvotným, přirozeným vzduchem nový život. Každého večera takové slovo, a duše zastrašené stanou se smělymi, lidé pravdivěji budou žítí. A slovo to netřeba ani opakovati; stopy hlubokého zůstávají. Nevýslovná změna z ní poplyne. Nízkost nemá více moci, a duše ustrašené zví, že jest pro ně útulek . . . Jisto jest, že přirozené a primitivní vztahy duší k sobě vespolek vztahy krásy jsou. Krása jest jedinou řečí duší. Neznají jiného života, neznají jiné činnosti, neznají jiného předmětu lásky hodného. Proto každou velkou myšlenku, velké slovo, čin přijímají i nejbídnější, nejnížší duše — pokud vůbec lze mluvit o nízkých duších. Duše nemá ústroje, prostředku, který by ji s ostatními živly spojoval, a proto může toliko jen dle krásy souditi. Je to tak snadné, krásu v duši povzbuditi; tak snadným, dřímajícího anděla v ní vzbuditi. Ostatně, snad netřeba ho ani buditi, jen hledme, abychom ho neuspávali. Snad jest docela duši těžším a obtížnějším ponížiti se, nežli se povýšiti. Není obtížno při pohledu na moře, za jasné noci

na nízkost mysliti? A která duše neví, že vlastně vždy hledí na moře ve věčné, čarokrásné noci? Kdybychom se méně krásy báli, brzy bychom nic jiného v životě nenašli, neboť ona vskutku ve všem žije, cokoli vidíme. Každá duše to ví, všechny duše jsou připraveny a přece ji skrývají. Jedna musí „učiniti počátek.“ Proč bychom se toho neodvážili? Všechny ostatní stojí s nenasytnou zvědavostí kolem nás, jako děti před začarovaným zámkem, až nějaký Velikán dvéře vyrazí. A přece, čeho třeba k tomu, Velikým se státi, tím, ve kterého všichni doufají? Téměř ničeho. Vždyť duše tak málo žádají. Divíme se, tvrdí-li někdo, že nikdy nic ošklivého nezažil, nikdy sprosté, nízké duše nenalezl. To však není nic divného. Právě duše takých lidí „učinily počátek.“ Protože samy se staly krásnými, vábily k sobě veškeru krásu, jako přitahuje maják lodí k sobě se všech stran. Myslím, že nic duši nedodá tolik přirozené krásy, jako přesvědčení, že někde na blízku jest čistá, krásná bytost, kterou milovati smí. Přiblížila-li se takové bytosti, přestává krása býti něčím abstraktním, ona stává se živoucí a její síla roste tak, že nic více nemůže jí odpírati. — Stáváme se ohybnými, vzdalujeme-li se božského, jež v nás žije; jsme krásnými, jestliže to nalezneme. A my můžeme to božské v jiných jen tehdy nalézt, jestliže to božské, jež v nás se skrývá, jim ukážeme. Třeba vyznati, že jest lidská duše plna vznešené síly. Podvoluje se tomu, plný život vytvořiti ve tmách, ve kterých ji my, z větší části, vězníme. Tam vytvoří bez stesku to, co může, a čeká trpělivě na okamžik, v který by ukázala nějaké sestře poklady, které nashromáždila. Než jest nesčíslný počet těch, kteří takou sestru marně očekávají . . . Privil jsem dříve, že duše proměňuje vše, byť i nízké v krásu. Zda neproměnilo by se vše v krásu, kdybychom vždy znovu neničili práci své duše? Což nestává se i zlé dobrým, vyloupneme-li z něho dýmánek žalu, lítosti? Zda neproměňují se konečně i nespravedlivé skutky, námi spáchané, slzy, jež jsme zaviny, ve světlo lásky v našich duších? Bylo nám ukřivděno; bylo to nízké, smutné, plakali jsme. A přece, vzpomínáme-li po letech, stává se to pramenem „jiného života,“ z něhož věčně pítí můžeme. I nejbídnější a nejchudší duše chovají v sobě poklad krásy. Což nenalézají právě v lásce nejčistší prvky krásy? Jsou bytosti, které takovým způsobem vespolek v krásě se milují. A tak milovati, to znamená znenáhla smysl pro ošklivost ztrácti, to značí státi se slepým vůči nízkosti. Kdo tak miluje, ten nemusí již ani odpouštět. Kdo tak miluje, nemůže nic více skrývati; neboť nestává, čeho by duše jeho v krásu neproměnila. Tak milovati značí, povznést veškeru lidstvo na čistou výši, kde nelze více chybovati. Tak milovati značí, při nejmenší pobídce svoji duši a všechny její poklady zjevovati; není již třeba smrti, neštěstí, slz, aby se zjevily; jen úsměv stačí. Tak milovati, značí Bohu tak se přiblížiti, že slyšeti již šumot andělů, kol nás poletujících. Tak milovati značí, svoji duši vysvoboditi, a tak krásným se státi, jakou jest osvobozená duše. „Tyto řeči nesměřují ku všem lidem,“ praví veliký Plotinus při podobné příležitosti, „avšak jestliže jsi v sobě krásu poznal, pak vznes se, ve vzpomínce na ni, k ní do výše.“

Z akademického života. Chci připojiti několik poznámek k referatu o studentských časopisech v minulé „Hlídce.“ Pan referent přiznává sám, že vzdálen jest života akademického, že soudí pouze z toho, co o něm tištěno. Doufám, že shovívavě přijme několik mých poznámek, vplynulých z několikaletého života v křížovém ohni hesel a názorů. Pan referent píše: „Studentstvo české zastoupeno jest na veřejnost dvěma stranami: neodvislou a pokrokovou. Není jimi ovšem podnes zastoupeno všechno studentstvo; posud je dosti studujících akademiků, kteří živoří, vegetují po způsobu starých Feakův. O těch nemluvím.“ Výrok tento není zcela správný. Existuje značný počet akademiků, kteří nemohou z příčin vnitřních a důležitých přivtělit se ani straně pokrokové ani neodvislé, kteří znají slabiny obou „učení,“ nejsou fanatiky žádné strany, — avšak právě oni vyznávají to dobré, co společno je programu obou stran. Těm tichým, svědomitým studentům, kteří beze zřejmé účasti v planém řečnování a duchamorném mnohdy spolkaření snaží se především sami na sobě prováděti mravní a intelektuelní opravy, nesluší přece název Feaků. Dobří oni hoši, které tuto hájím, jsou pilnými pracovníky; prvním cílem jejich studia je ovšem — přirozené — důkladné vzdělání odborné, při tom však nikterak neopomíjejí seznámiti se blíže s naukami harmonickou vzdělanost ducha i srdce podmiňujícími, a jeví živou účast v mohutném vlnobití moderních proudův a jevů. Tedy ačkoliv oficiálně duševní život akademické mládeže na venek reprezentují pokrokaři a neodvislí svými časopisy, existuje mimo tyto ještě valná část akademiků, kteří též nejsou slepí ani hluchí pro život dnešní i budoucí svůj a bližního. Proto, že nejsou ani pokrokaři ani neodvislími, nelze jich přece odsoudit mezi trubce, kteří válejí se v kavárnách a hospodách při kartech a billardu, z nichž polovice utone u písarského stolu nebo při klavíru pokoutních hospůdek, a snad polovice protluče se s minimem na honem sehnaných vědomostí přes barriery státních zkoušek anebo rigoros do života, by tam pokračovala ve své naprosté duševní dekadenci a ospalosti. Co se týče náboženství, zaujali v té příčině pokrokové vůdcové stanovisko namnoze neurčité. Část utonula v starobylém materialismu, jiní jdou za Tolstojem, vesměs pak se shodují v nepřátelství proti církvi katolické. Jako malý doklad mého tvrzení cituji z kratičkého článku „Proti čes. fakultě bohoslovecké“ v letošním kalendáři pokrokového studentstva: „. . . stojíme na zcela zamítavém stanovisku proti tomuto ústavu, jenž ani duchem ani účelem nepatří na universitu. Universita jako zdroj vědy, šířitelka osvěty a pokroku musí býti svobodnou, neodvislou a přístupnou všem moderním proudům a právě tímto svým posláním a významem vylučuje ze svého oboru vědy theologické, jen na dogmatismu založené atd.“ — Kdežto neodvislí přijali za zásadu nikdy a nikde neolupovati lid o drahocenný poklad víry, stojí pokrokaři na tom stanovisku, že třeba lidu „oči otevírati,“ zjevené pravdy zlehčovati a nedůvěru lidu vštěpovati. Pokládám rozdíl ten za význačný.

Dodám ještě něco, co s pokrokáři a neodvislými přímo nesouvisí. Pozorují delší dobu rozdíly v povaze akademiků z království a markrabství. Soudím na základě hojných zkušeností, že význačně liší se od sebe poměrem k náboženství. Většina českých akademiků z království jsou u věcech víry buď nesmírně vlažní, nebo vyslovení nevěrci; značná část zřejmě nepřátelsky se staví proti církvi katolické, v jejíž lůně se narodili. Nenávisť vůči duchovenstvu často postřehneš. Jinak je tomu u akademiků z markrabství. Moravský akademik-atheista je věru — bohudík — vzácností. Byť mnohdy mnohý před očima massy podléhal vzdouvajícím se vlnám indiferentismu a nabubřelého ateismu, nicméně v zákoutí jeho duše existuje teplý a úrodný koutek, kde v posvátné úctě střeženo a uchráněno palladium cyrillomethodějské. Slyšel jsem od přemnohých, jak nadzemsky blaženě bývá jejich osvěženému srdci, když v kostelíčku své rodné obce za zářivé letní neděle zpívají z hloubi duše se zbožnými pokrevenci „Ejhle oltář Hospodinův září.“ Mohu též tvrditi na základě vlastních zkušeností, že je poměrně málo moravských akademiků v Praze, kteří by v neděli opomenuli poklonit se nejsvětějšímu. Kdo v Praze mezi studenty žil, jistě mi přisvědčí.

Něco o katolicismu a reformaci. Ve 3. sešitu „Českého Časopisu Historického“ referuje Max Dvořák jun. o „Sněmech českých od léta 1526. až po naši dobu,“ vydávaných král. českým archivem zemským. V úvodu k tomuto referatu praví mezi jiným také asi toto: V druhé polovici 16. století nastalo změlčení života politického pro úpadek hospodářský. Právě tak je i otázka náboženská změlčena, otázka reformační, z otázky emancipace z přežilých forem středověkých „stává se později otázkou politickou dílem a dílem otázkou konfessií, přecházejíc s pole akutního, živého problému na pole dogmatu . . . Hlubší proudy trvají ovšem stále ještě, ale jen ojedinele a ve formách, jež nemají budoucnosti.“ Katolicismus sjednotil se na basi, jež mu zůstala až do koncilu Vatikanského, ale reformace stala se mu osudnou, „ztotožnil se v jejím průběhu se zájmy dynastickými a později byl jim podřízen.“ Reformace změnila jej v podstatě, „neboť značil-li přední samostatný, suverenní živel kulturní, opírající se především o svou vnitřní cenu, ztrácí od protireformace tuto neodvislost a stává se živlem státně-konservativním s určitě vymezenou drahou. Jasně jeví se tato vnitřní proměna v založení řádu jesuitského.“ Potud p. Dvořák. S prvním jeho tvrzením možno úplně souhlasiti, ač bychom dodali, že příčina, kterou on udává (hosp. úpadek), byla teprve druhotná, prvnější a důležitější že bylo poklesnutí mravnosti soukromé i veřejné. Úpadek ethický byl také příčinou úpadku otázky náboženské. Nebylo již toho čistě nábožensky ethického snažení, pro ně samo nedovedli se tehdejší lidé nadchnouti, řešili náboženské otázky „realističtěji,“ než jejich ideálnější předkové. Mám také za to, že reformační úsilí bylo původně snahou po uvolnění z jařma přílišného formalismu, z jařma povrchnosti, neopravdovosti, ač vím, že zabíhalo často za meze potřeby, ale nevěřím, že by bylo čistě jen takovou snahou, že by jí bylo zůstalo. Rozeznávejme mezi tím co reformace působila, a co působiti chtěla (Janet, Dějiny vědy polit.), co měla v úmyslu. Vždy byla otázkou konfessií, kolem dogmat soustředil se boj, jako vůbec vždy (Denis . . .) Hlubší proudy, ať míní kterékoliv, byly ovšem ethicky hlubší, ale byly příliš extrémní, než aby

se mohly mezi lidmi udržeti — nesly samy v sobě zárodek smrti. Avšak to, co praví o katolicismu, je namnoze nejasné. Sjednotil prý se Tridentinem na basi, kterou měl až do konc. Vatic. Ale což má snad po Vatic. jinou basi? Jak si to představovati? Míni snad pan autor dogma o neomylnosti, ale pokud nepromluví jasněji, přesněji, není na nás vyvracetí. Ostatně asserentis est probare. Reformace stala se katolicismu osudnou; ano, do jisté míry, ale že by jej byla změnila v podstatě? Nikoliv. Katolicismus byl reformací zatlačen v defensivu, je pravda, ale tím, že byl zatlačen v defensivu, nezměnil podstaty. Co jest podstata katolicismu, v čem tkví? Jistě jen v zásadách jeho učení, nikde jinde. To, co míni p. Dvořák podstatou, je něco jiného. Je přirozeno, že katolicismus vždy byl aplikován na život, a to více méně zdařile na život veškeren. Pokud byl sám, měl ovšem zcela jiné působení, než když dostal soupeře. Poměry se změnily, musí se tedy měniti také aplikace principů katolických na život, a to se děje různými cestami. Dosud nejsme řádně vpraveni do nových poměrův, a proto dosud hledáme cestu, kterou bychom se do nich vpravili a je zase opanovali, dali jim zase ráz katolický, pokud je to jen možno. Někde stotožnil se katolicismus s dynastickými potřebami, totiž ne katolicismus, nýbrž katolíci té které země, stotožnil se a později byl jim podřízen. To uznáváme, ale nesmí se toto tvrzení generalisovati. Stalo-li se tak u nás, ve Francii a snad Španělsku a Haliči, není to všude. Vždyť v Německu, Anglii, Americe, vůbec ve státech s menšinou katolickou, je tomu jinak, jinak je tomu i v činnosti missijní. U nás se stalo to, co praví p. Dvořák, a to na škodu katolicismu, dle mého soudu. Již přede dvěma lety, kdy obíral jsem se poněkud josefinismem, nabyl jsem přesvědčení (jež mám dosud), že právě v katolické protireformaci, v přílišném užívání pomoci světského ramene a v koncessích, ať již volky či nevolky rameni světskému činěných, jest mnoho kořínků josefinismu, že bez protireformace byl by u nás býval josefinismus v plném smyslu nemožným. Ale když panovníci již od Ferdinanda I. nadpastýřskou provozovali činnost (Život bl. J. Sarkandra, Procházka), pak byl nutný. Podřízenost byla tu, ať si jí první panovníci užívali snad ve „prospěch“ katolictví, špatný princip byl tu; jen že tíha jeho cítila se náležitě teprve když poměr panovníků k církvi se změnil, když z propagatorů stali se protivníky. Nekatolictví bylo crimen contra statum, katolicismus protivou toho, odtud jeho „postátnění.“ Bylo-li jinde také tak, jako u nás, nechci rozhodovati, ale bylo-li, pak bylo to jen v zemích s převážnou katolickou většinou, v nichž katolicismus byl zároveň náboženstvím státním, právě jako se to stalo v zemích protestantských s protestantismem, ano ani z daleka ne v té míře, jako v zemích protestantských. Před reformací opíral se katolicismus o svou vnitřní sílu, značil samostatný kulturní živel, pak stal se živlem státně-konservativním, změnil svoji podstatu. Jak daleko lze toto tvrzení vztahovati, pokud je platno? V čem spočívá kulturní síla katolicismu? V učení, v moralce, pak v tom, jak proniká katolicismus jako kvasinky veškerým životem, jest jeho aplikace. A ztratil snad něco z učení? Či snad ztratil něco jen z manifestace této podstaty na venek? Podstata katolicismu je táž, jako byla vždy, podstata jeho nepodlehá nijakým změnám. To by měl věděti každý, kdo vůbec chce o katolicismu psáti. Jest k tomu ovšem třeba znalosti katolické theologie,

ale chce-li kdo o tom psáti, ať ji pozná. Pokud a jak působí náboženství na veřejný život, to nerozhoduje o jeho podstatě, aniž je hlavní otázkou při náboženství, toto působení řídí se okolnostmi, poměry. Poměr katolicismu k lidstvu se ovšem změnil a musil se změnit, jakmile bylo uznáno více náboženství křesťanských za rovně oprávněná. Potud lze říci, že ztratil vládu, že přestal býti samostatným živlem kulturním — pokud již shora jsme naznačili — přestal jí totiž býti v některých zemích. V jiných však je právě tak kulturní silou, jako jí byl dříve, a je to největší měrou právě v těch zemích, kde je provedeno odloučení církve od státu, což za nynějších poměrů — zdá se — přináší katolicismu více prospěchu než spojení se státem, který nevzdal se a nevzdá „patřící“ sobě omnipotence. Nesamostatnost, pozbylí souverenity vidí snad p. Dvořák — podle zmínky o jesuitech — ve snaze katolicismu dobýti zpět ztracených posicí, a kde jsou nyní ohroženy, udržeti je. Než nesmíme zapomínati, že je to jen část činnosti. Činnost samostatná, souverenní na poli kulturním je a bude větší ještě, až jen prohloubí se otázka socialní — jak už nyní lze viděti — až jen sevšeobecní hlas: zpět ku praktickému křesťanství, pak bude každý makati tuto souverennost. Život katolíků je nyní v rozvoji, posud dějí se pokusy, jak bylo by nejlépe aplikovati zásady katolické na poměry nynějšího světa, a teprve až bude aplikace vytríbena, usjednocena ve věcech aspoň nejhlavnějších, teprve potom bude se moci říci, že katolicismus změnil svou podstatu, ovšem nebude-li pak dle všeobecného přiznání souverenní kulturní silou, jež se jeví nyní měrou menší, než jakou v katolicismu je obsažena. Dosud aplikuje se různě, aplikující lidstvo katolické jde různými cestami, a jednou z nich je také p. Dvořákem zmíněná státně-konservativní. Ostatně bylo by si přáti, aby p. Dvořák objasnil své tvrzení, aby bylo zřetelnější jmenovitě to, co praví o jesuitech a pak to, co praví o změně podstaty katolicismu.

O reformaci na Moravě napsal Ferdinand I. v odpověď k výčitkám novotáře Jana z Pernštejna, hejtmána moravského, r. 1539. toto: „Konečně o náboženství. Pan Jan z Pernštejna pravil ve svém dopise, víra že jest dar Boží; komu není od Boha dána, od lidí dána býti nemůže, a přece že král pro víru lidi obtěžuje, ano prý mnozí od krále i života jsou zbaveni, krev jejich že k Bohu volá o pomstu, a proto prý od Boha naň dopuštěno tolik neštěstí a trestů. Tomu král odpírá, že by v království českém nebo na Moravě byl pro víru kdo od něho utrpěl; on že víru pod jednou i pod obojí stejně chrání, ale sekt bludných že snášeti nemůže. Vždyť prý na Moravě jsou lidé, kteří ani o Bohu ani o svátostech ani o vzkříšení nic nevěří. Šířitelé nových bludů že lehce hlásají, víra že má býti svobodná, že se nedá nutiti, ale oni sami Lutherani a Zvingliani nikoho netrpí, kdo se s nimi nesnáší, nýbrž všelijak je vyháněním, zabavováním statkův a jinými způsoby stíhají. On ostatně že stíhal všude jen svůdce a náčelníky, nikoli prosté, kteří se dávali napravití a tak že činili již jeho předchůdci. Neuznával toho také, že by naň Bůh dopouštěl jaké tresty; naopak že Bohu ani dosti děkovati nemůže za velká dobrodiní; od plných dvaceti let že požívá stálého zdraví, manželku má nejlaskavější a dítky zdárné, bratra vznešeného, kterého ctí jako otce, dědictví dosti slušné, kterého se mu dostalo, přes mnohé těžkosti doposud sobě zachoval celé;

království českého beze vší nesnáze dosáhl, velkou bouři selskou bez velké škody poddaných svých přemohl a proti Turkům se obhájil, a kdyby byl od lidí užil takové přízně, jako od Boha, kdyby byli aspoň Čechové po odstoupení Turkův od Vídně při něm setrvali, že by snad také království uherské byl zachoval v celosti ku prospěchu všeho křesťanstva.“ (Dle XI. dílu Tomkova dějepisu Prahy.)

To vlastenectví! Pan J. Hořica zašel si na vlasteneckých toulkách (dle „Obrázků ze Slezska,“ str. 25.) do Benešova. „Byly právě dopolední služby boží.“ Poněvadž hospody byly zavřeny, „šli jsme tedy (!) také do kostela. Byl ovšem lidem nabit, museli jsme tedy zůstat u vrat . . . Stařík jakýs rád mi přidržel knihu, abych si také mohl zazpívat . . . Byl jste na Velehradě, tážu se rychle staříka . . . Nebylo mu vhod, že při službách božích dávám se do řeči. Poněvadž jsme hned na to z kostela vyšli, než služby boží byly ukončeny, měli nás zbožní osadníci zajisté alespoň za židy, ne-li za pohany.

Ale venku, před kostelem, na hřbitově, nemohli jsme odolati, a četli jsme si náhrobní nápisy. Až na skrovné výminky (sic), všechno české.“

Tu je máte, to naše roztomilé vlastenectví. Pan Hořica se ještě chlubí, že lid nemůže rozpoznati, co je zač, zda pohan či katolík. Tedy svou náboženskou povinnost s lidem vykonati, to ne, to by nebylo vlastenecké; ale snad pohoršení mu dáti, a za to přečísti několik českých nápisů náhrobních, to je vlastenecké, to národ spasí. Tak to ti nynější vůdcové umějí. Škoda, že si p. Hořica nepohovořil vlastenecky také s oním staříkem, kterého v kostele z pobožnosti byl vytrhoval. Byl by mu na jeho vlastenecké tirady asi odpověděl, že kdo zanedbává povinností náboženských, nejdůležitějších, nebude dbáti ani ostatních. Náboženství a bohoslužba má v životě lidu vysoký reálný význam. Vlastenectví naopak jest bez mravního podkladu veličina velice imaginerní, je to jalový žvast novinářský, který nestojí za fajfku tabáku nikomu, lidu již nejméně. Neuznáte-li oněch pravých předností lidu, pak všechna vaše lidověda a lidumilnost je prázdná okázalost; o tu se vás nikdo neprosí. Nedostatek takovýchto náboženských a mravních ctností se nenahradí vlastenectvím vaším, které spatřujete v rozhazování knížek a v deklamování. Dělejte slovem i příkladem hodné, bohabojné lidi; z těch budou praví vlastenci!

Tendenčnost umělců katolických. „Myslím, že přežitkem jest jen tendenčnost, vědomě, s celou lstivou raffinovaností přivozovaná, násilně harangovaná. Tendence těch spisů, které jsou psány a tisknuty, aby byly hlasatelem i propagatorem jistých stran a skupin společenských, jistých organisací kulturních a mravních.“ J. Vorel, Lit. Listy č. 12. 1896. Souhlasím s takovým vymezením tendence. Nemohu však při nejlepší vůli souhlasit s tím, co praví o tendenčnosti umění katolického, nebo lépe řečeno o umění, pocházejícím od umělců-katolíkův, umělců s názorem životním katolickým. „Za tendenční s toho stanoviska mám umění katolické, třeba si okázale přibíjelo štít moderny. Může se to nazývati církví tvořící, ale ve skutečnosti jest to kult tendence, směřující nejen k vybudování, nýbrž i zakořenění úzkého katolického názoru světa.“ Jsem toho mínění a v tom smyslu vykládám si tento passus, že pan Vorel vidí nutnou souvislost mezi uměním umělců katolických a tendencí jako asi mezi příčinou a následkem, účinkem. Vždyť mluví pan Vorel všeobecně o umění katolickém a ne o umělcích jistých, jak by mluvití musil, kdyby ne-

spojoval nutně spolu umění katolické a tendenci. Myslím však, že umělec katolík nemusí býti tendenčním eo ipso, již faktem svého katolického názoru světa. Tendenčnost a katolický názor životní spisovatele, umělce nutně spolu nesouvisí, jako příčina a následek, účinek; jakoby tendenčnost u katolika-umělce vždy byla a musila být účinkem katolictví, katolického názoru, že by katolický názor svou vnitřní podstatou plodil tendenčnost, t. j. tendenčnost ve smyslu p. Vorlem vymezeném. Proto nelze mluvit o tendenčnosti celého umění katolického, umění právě proto jako katolického, nýbrž vždy jen o tendenčnosti toho neb onoho umělce. A ten umělec není tendenčním proto, že má katolický názor světový, nýbrž že jeho vnitřní podstata psychická jako člověka je disponovaná k propagování jistých ideí, k moralisování; vlna tendenční není výsledkem názoru katolického, nýbrž dispozic duševních. Jako umělec názoru nekatolického, protikatolického, propagoval by tendenčně jiné ideje; tendenčními by však zůstaly.

Čím liší se umělec-nekatolík a umělec-katolík? Jak tvoří přece umělec nekatolík, emancipovaný od názoru životního katolického a zároveň netendenčně píšící? Předvádí nám život at' vnější at' vnitřní; výsek života, švih — a třeba jenom bod, ale tím intenzivnější, komplikovanější, jemněji pozorovaný, analysovaný až do nejjemnějších záchvěvů pavučinových takřka; tmu, mraky, bouři vášní, zlobu a mizerii mravní — a snad také nějaký paprsek, záblesk dobra — zrovna jak život jej dá —. Kout přírody pozoruje temperamentem — tu začíná subjektivismus, ale zároveň rodí se tu umění. Kout přírody appercepovaný stoupá smysly v duši; tam barví umělec barvami své duše, zahřívá teplem své osobnosti, oduševňuje; tam je tajemný přerod života skutečného na život umělecký. Život skutečný přelévá nitrem svým umělec v dílo umělecké, v život, jak jej postuluje umění. Tu nutně jeví se subjektivismus umění — jinak není možno — v objektivní fotografování zevnějšku jako v umění nevěřícím. Umělec nekatolík zbarví život skutečný dle svých názorů, dle svého fondu duševního, bohatství barev, vůně, individualních. Totéž učiní umělec katolík; i ten zbarví život — podstatou své vnitřní psychy. Při tom však není ani stopy po tendenci, pokud není stopy po zjevné, vyslovené, vědomě pěstované snaze; ta však nemá co činit s katolickým názorem životním, nebo aspoň zrovna tolik, kolik s kterýmkoliv názorem.

Našim kazatelům. Vyskytují se stížnosti, že ve sbírkách kázání objevuje se málo kázání, která by jednala o Nejsv. Svátosti jakožto oběti, ačkoli to thema velmi věčné a velmi důležité, zvláště v krajinách smíšených.

„Roentgenovy paprsky x“ dodaly okkultistům nového podnětu k naději opravdění jejich nauky. Neznámý, všeoživující jejich „od“ — „nosič celé duše myslící i organisující“ (Du Prel: Die Zeit 88.) je prý nápadně podobný těm Roentgenovým „paprskům x.“ V záchvatu radosti nad vynálezem Roentgenovým napsal du Prel, jeden z hlavních vůdcův okkultistů, na adresu materialistických přírodopýtců: „Vy jste zavrhli nesmrtnost, za trest teď budete sami donuceni podati nám realné důkazy její skutečnosti.“ — Du Prel má totiž za to, že nejen nervy a šlachy, kosti a svaly v těle nám Roentgenovy „paprsky x“ ukážou, ale že co nevidět pomocí těchto „paprsků x“ s „odem“ příbuzných, budeme moci „exteriorisovat“ (na venek, na desku totiž fotografickou promítnout) i samy emoce — pocity a stavy duševní. Ba víc, přijdeme na kloub všem těm zázrakům uzdravení a oživení: postavíme na jisto, vědecky způsob tohoto oživování „odem“, což dřívější magové a kněží pohanští (v Indii, Egyptě atd.) činili instinktivně dle polovědomých kabbalistických formul. — Ždá se, že podobě kynického materialismu a chladného positivismu ve vědě přírodní začíná doba vědy báchorkové.

Mnoho se již napsalo a napíše o otázce, **kdy Spasitel jedl s učenníky beránka** a slavil nekrvavou obět nového zákona, zda-li stejný den se Židy, či o den dříve. Nedávno u nás v Časopise katol. duchovenstva o tom opět psáno. Nejnovější svazek biblického slovníku Vigourouxova o tom praví: „problem ten doznal různých výkladův a rozluštění; žádné však posud učiněné není definitivní, protože scházejí určité a jisté zprávy o zvycích židovských, týkajících se slavení paschy za časů Ježíše Krista.“

Literární činnost kapucínů. Řád ten (od r. 1525.), jak známo, nemá v programě pěstovati hlavně vědu a umění, nýbrž „neúhledné ctnosti“ křesťanské a správu duchovní; ale přece i v literatuře čestně vynikl, zvláště když mu popřáno, trochu se ustáliti. Od r. 1600. až do polovice tohoto století vykazuje kolem 1300 spisovatelů se 3000 děl všelikých odborů. V posledních letech vědecká i vůbec literární činnost značně stoupá. Za posledního generála (P. Bernard Christen, od r. 1884.) vydáno přes 500 cenných děl.

Poměr Masarykovy humanity k liberalismu. Professor Masaryk ostře vystupuje ve svých publikacích, u nás už dosti známých, proti osvícenskému liberalismu; přisuzuje mu v našem životě národním, v našem obrození rušivý účinek, vidí v něm rušivý a ničivý prvek kulturně-socialní; trpké výčitky činí představitelům jeho v našem procesu obrodním, na př. Jungmannovi (filosofie krejčího), neušetřil ani Kollára, ani Palackého, pokud nebyli prosti francouzského liberalismu od konce minulého století kvetoucího. Rány zasazené liberalismem našemu životu národnímu, práci kulturní a socialní hodlá léčit humanitou, idealem humanitním. Se stanoviska filosofického, noeticky, theoreticky uznává ideu humanity za správnou; v ideu humanity klade metu, cíl všeho snažení národního na poli kulturním a socialním. Historicky pak vidí humanitu ztělesněnu v reformaci, v Českém Bratrství, Husovi, Chelčickém, Komenském (ač v nich nevidí ovšem ideal humanity nedostizitelný.) Humanita je dle slov Masarykových odkazem předků našich, smyslem historického vývoje staletého. Humanitou narážíme dle Masaryka na nejlepší dobu naší v historii, překleneme dobu úpadku a mizerie. Vidí dilemma pro náš život: buď liberalismus nebo humanita. Nerozhodujeme na kolik správně vidí ideu humanity, ideu svou filosofickou, ideu čistě novodobou ztělesněnu v historii naší, na kolik je tedy humanita smyslem našich dějin, odkazem předků; nás zajímá prozatím obsah širokého pojmu humanity, „široké plachty,“ jak bylo kdesi řečeno, a v jakém vztahu je Masarykova idea humanity k liberalismu, Masarykem přísně kritisovanému. Že pojem humanity je pojem široký, přiznává Masaryk. In concreto rozumí pak Masaryk humanitou mravní a rozumovou dokonalost podle nejpřesnějšího vědění člověka. Tu až na malé odchylky srovnává se Masaryk s Palackým: „Moc naše životní usiluje konečně — k božnosti;“ božností pak rozumí „srodnost a podobnost boha, čili účastenství přírody boží a obraz bytu božského ve člověku.“ Masarykovi je tedy humanita mravní a rozumovou dokonalostí; idealem mravním. Mýlil by se však, kdo by myslil, že ideal mravní, ideal humanity nemá u Masaryka theoretického, noetického podkladu. Ideu humanity zakládá na náboženství přirozeném, nepositivním, necírkevním. Po způsobu rationalistickém neuznává Masaryk zjevení a všeho, co se zjevením souvisí (tedy celý řád nadpřirozený ve smyslu noetickém a prakticko-mravním). Masarykovo náboženství pojímá do sebe věty o existenci Boha a nesmrtelnosti duše (osobní). K poznání Boha dojde člověk vlastní silou; náboženský vývoj je přirozený vývoj od polytheismu k monotheismu, ku křesťanství; katolictví, protestantismus a Č. Br. jsou jen fase tohoto vývoje. České Bratrství je mu nejdokonalejší posud fasí ve vývoji. Nazírání na problémy náboženské je rationalistické, ne-

myslím racionalismem zrovna danou historicky formu z předešlého a tohoto století; u Masaryka padá na váhu studium vědecké proti racionalismu historicky už ustavenému. Pro praktický život pak resultuje dle názoru Masarykova z dogmat existence Boha a nesmrtelnosti duše — idea humanity = mravní a rozumová dokonalost = připodobnění Bohu. Mravní dokonalost řídí se pak tím, jak staví se člověk k člověku; humanita = láska k bližnímu. Láska k bližnímu není Masarykovi ovšem dramatickým blouzněním. „Ovšem humanita bez důsledné úsilnosti a účinnosti je mrtvá. Humanitní ideal vyžaduje, abychom soustavně, všude, ve všem a vždy odpírali zlému, vlastní a cizí nehumanitě, společnosti a její organům osvětným, církevním, politickým, národním — všem. Humanita není sentimentalita, ale práce a opět práce.“ Tedy: účinná láska k bližnímu, práce a opět práce, odpírat zlému všude a vždy. A ono zlo? Nerozhodnost, obojakost, kolísavost; těm třeba odpírat: „otázka je, buď věrné a hluboké přesvědčení o životních úkolech člověka nebo ne..., buď chceme býti opravdovými nebo ne — tertium non datur.“ A jiná zla: Nejasnost, nedůslednost, nepevnost, náklonnost k passivitě, intrikanství; ty dlužno přemáhat. Hlavní věc však Masaryk stále a stále vidí: vyjasnit si problémy života a smrti (nábožensko-filosoficky), a mravně pak účinná láska k bližnímu. Tu stává se idea staršího filantropického nadšení ideou moderně socialní; souvisí s otázkou socialní. Láska k bližnímu moderně pojatá neznamena dáti dělníkům všeobecné právo hlasovací; to je rozřešení negativní; pozitivně: osvětlit a oteplít hlavy i srdce všech, duchu dáti moc nad hmotou, potlačiti sebelásku. A tu právě v nazírání na otázku socialní zvláště a v moralce, správě životní liší se Masaryk podstatně od liberalismu. Liberalismus, diametrální protiva křesťanství, může býti definován jako „emancipace člověka od řádu Bohem stanoveného“; autonomní člověk. Křesťanství staví individuum a společnost pod zákony Boží; liberalismus emancipuje individuum a societu z moci Boží. Svoboda liberalismu = emancipace z řádu Bohem stanoveného, ať přirozeného, ať nadpřirozeného — ve všech vztazích individualních i socialních. Liberalismus tedy implicitě obsahuje negaci Boha, atheismus; jaký to Bůh, jenž není se světem v žádném vztahu? Nevede-li fakticky liberalismus k atheismu — je to jen následek duševní lenosti, povrchnosti, pohodlí — proti němuž Masaryk tak často a ostře vystupuje. Masaryk se svým přirozeným náboženstvím doráží ostře na liberalismus. „Liberalismus je podstatou filosofický (ne náboženský, pozn. ref.), racionalismus, jednostranně negující, náboženský a ethický, smysl životní a kulturní, socialně je filosofií aristokraticko-plutokratickou... Do očí bije neschopnost světoběhlého liberalismu, uznat především ráz naší reformace náboženský a pochopovat tudíž všecku tu plnost, kterou náboženská reforma přímo a nepřímou obsahuje. Liberalismus pokládá právě otázku náboženskou za definitivně rozřešenu ve smyslu svém; avšak mýlí se, negace není rozřešením.“ Liberalismus neguje náboženství — odtud v praksi hrubý indifferentismus (známá opět filosofie krejčího). Za mravouku proklamuje liberalismus „mravouku neodvislou,“ neodvislou od Boha i filosofie. Co o ní soudit, postačí opět Masaryk, jenž bere problem náboženský vážně. (Nestačí mi vědět, že mám žít; nutno, abych věděl, jak a proč tak mám žít.) Není praxe bez theoretického podkladu. Liberalismus mluví také o humanitě; humanita liberalistická není než egoismus: autonomní člověk, emancipovaný člověk od všeho božského. Suverenní individuum, žijící v počitcích všeho druhu.

Co liberalu po jiném? Liberal nestará se o svého bližního, než když byl napaden a vyrušen z pohodlí. Aby pohodlí si opatřil co nejvíce, potřebuje hmotných prostředkův. Odtud hromadění bohatství, hmoty, až ztratí se liberal v samé hmotě, že nemá pochopení pro ducha. Odtud Masaryk volá: vraťte nadvládu duchu nad hmotou; proto nazývá liberalismus „socialně filosofií aristokraticko-plutokratickou.“ Masaryk se svou filosofií humanitní je nám ovšem mnohem bližší než liberalismus, jenž je, jak praveno, „diametrální protivou křesťanství.“ Nedostačí nám však ani Masaryk; vadí nám náboženský rationalismus. My z důvodů vnitřních i vnějších, věcných i historických uznáváme vše, co nazýváme řádem nadpřirozeným (po stránce noetické i mravní a praktické). Uznáváme, co uznává Masaryk, nejsme však uspokojeni s náboženstvím přirozeným, nýbrž přijímáme náboženství nadpřirozené, pozitivní, církevní pro důvody věcné (nepostačitelnost řádu přirozeného, ať prakticky, ať prakticky, nutnost řádu nadpřirozeného) a pro důvody historické (faktum zjevení historicky pověřené).

„Jsem znaven a znuděn bohatou hostinou kultury . . .“ Působila by na čtenáře komicky slova opravdově míněná ve vážném časopise uveřejněná: „Co se mé osoby týče, věz, že stojím mezi 24. a 25. rokem. Jsem znaven a znuděn bohatou hostinou kultury, chodím s modou, kouřím rád cigarety, rád mám jemné voňavky, zvláště miluji vášnivě tu nádhernou vůni tuberos . . .“ (Mod. Revue, Zpověď, B. Chlad.) Tu to máme! Ó těch ohromných úspěchů kulturních! Kam jiní národové dospěli za tisíciletí, tam my jsme za jedno století — za století nikoliv čisté práce osvětne, ale vášnivého boje plemeného. Co znamenají všechny nářky na nedostatek školství vysokého a středního? Co znamenají nářky na nedostatek institucí národních k účelům kulturním a na mizerii ústavů stávajících? Nemáme literatury naukové, jsme odkázáni na cizinu, cítí se nutná potřeba překladů, které by aspoň poněkud odpomohly hladu duševnímu (viz stesky často uváděné v té příčině v různých člancích). Nemáme literatury básnické, nemáme belletrie své, rázovité, osobité, přezvýcháme nechutné věci, pozůstalé po „bohatých hostinách“ kulturního západu — a tu najdou se lidé u nás mezi 24. a 25. rokem „mládí“ svého a deklamují nám o nudě a únavě, prýšící z bohaté hostiny kulturní. Kolik tomu roků, kdy H. G. Schauer umíral duševně u nás hlady, a nechtěje umřítí příliš pohlížel do tábora cizího za hranice? A tohle dá se desetkrát spíše vysvětlit než deklamovánky páně Chladovy, přirovnáme-li naši pouštinu národní k bohatým oasám anebo tropickým krajinám kulturních národů západních. A proto mezi dekadenty našimi a dekadenty na př. ve Francii a Německu je ten veliký rozdíl: dekadenti ve Francii a Německu mohou mluvit upřímně, u nás však mluví páni dekadenti jistě neupřímně. Berou na sebe posu blaseovaných, překultivovaných výhonků kulturních na západě — ale rozhodně jim to nesvědčí. U nás je rovněž možný typ dekadenta, ale úplně jinak se vyvinuje, než na západě. Kdežto na západě individua mohou umírat hypertrofií mozku, trpí u nás jednotlivci atrofií mozku; na západě vyvinul se typ dekadenta z přesycení, u nás umírá hladem. „U národů malých, stísněných aneb i velkých, ale k vlastní kultuře nedospělých, projevuje se úpadkový typ jinak: hyne zde nedokrevností, marnou námahou najítí jeviště pro své snahy a činy . . . Dekadence není zde — jako na západě — nemocí z přesycenosti, nýbrž z hladu. Nejsou to přezrálé lámající se klasy, jsou to bledé výhonky,

vypínající se marně ze svého sklepení po vzduchu a světle.“ (Rozhledy č. 6. 1896, —kj.—) Mluví-li někdo u nás o znavenosti a nudě bohaté hostiny kulturní, znamená to povrchní studium a prýšticí z toho nechut, apathii ke studiu. Tolik mírně řečeno. Ostatně nač se pálit? Nenapsal to člověk, jemuž život něco znamená, nýbrž člověk, jemuž život a umění je — sportem. Nelze vážně počítat!

Křesťanský socialismus v Anglii. V Anglii očekává se mnoho při řešení sociální otázky od církve. Píšet o tom Stewart D. Headlam v 86. č. Zeitu: „A skutečně, chce-li nabýti vrchu (socialismus), musí míti nutně — aspoň v Anglii — církev na své straně; neb aspoň musí lidi přesvědčit, že jeho záměry shodují se s velkými principy mravními, které vznešeně zvěstuje církev. To dovede snadno, ví-li jen, jak se věci chopit. A poněvadž křesťanští socialisté mu mohou býti nápomocni, proto jejich spolupůsobení je tak důležité . . .“ V Anglii pracuje se mnoho pro shodu mezi socialisty křesťanskými a protikřesťanskými nebo nekřesťanskými. Jedná prý se o věc velmi důležitou; proto nutno podati ruky každému, kdo chce ve shodě pracovat o tom díle. „Je-li socialismus po stránce vědecké propracován od mužů, kteří se z té neb oné příčiny nejmenují jménem křesťanským, tedy nestačí to, proč by se věřící křesťan zdráhal, obohatit se věděním takových mužů, kteréž vědění, jako každý dobrý dar, pochází z božského pramene.“ Tu však třeba podotknouti, že křesťanští socialisté rozlišují mezi socialismem a názorem životním socialistů nevěřících. Zavrhujíce pak životní názor socialistů nevěřících, přijímají jejich snahy v hospodářství. „Jak rozlišuje se křesťanský socialismus od socialismu vůbec? . . . Odpověď je, že se vůbec neliší ničím leda motivy . . . Vaše poslušnost vůči Kristu a jeho církvi žádá od vás mimo jiné, abyste seč síly stačí pracovali o odstranění a překlenutí neblahé propasti mezi bohatým a chudým, abyste válčili proti chudobě a všem zlům, spojeným s nouzí. Ti pak, kteří onen předmět projednali vědecky, naznali, že takový zákon, takové chování je potřebno k dosažení onoho cíle . . .“ Tu máme shodu křesťanských socialistův a socialistů s názorem životním materialistickým — shodu, jedná-li se o vzájemné upravení poměru jednotlivců mezi sebou. Nescházeli ovšem, kteří poukazovali na materialistické stanovisko sociálních demokratův, a proto není prý společných bodů mezi socialisty vůbec a socialisty křesťanskými. Proti těmto obavám vyhlašován socialismus za náboženství budoucnosti. To však prý znamená příliš mnoho očekávati od socialismu. Socialismus není novým snad náboženstvím, není názorem světovým vůbec. „Socialisté jsou odborníky, pokud týká se nejlepších method pro zlepšení materiálních poměrů lidu, nejsou však nikterak odborníky na poli víry a mravů.“ „I když udělí křesťanská církev socialismu sankci, nevzdá se tím ani čárky křesťanské nauky o životě a mravech.“ Tu znamená socialismus: odstranění chudoby. Theoretické rozlišování mezi socialismem: snahami čistě hospodářskými a mezi názorem životním, dá-li se prakticky provést, nevím. Poslouží snad podívat se na zásady křesťanských socialistů: 1. „Starost o jiný svět“ není nejhlavnější starostí člověka, nýbrž člověk je tu právě naopak proto, aby pomáhal zakládat království nebeské na zemi. 2. Křesťanské náboženství není mašinerií, která umožňuje jednotlivci spasiti duši, nýbrž je ztělesněno v křesťanské církvi, která je tu proto, aby po celém světě ve

velkých rozměrech prováděla, co činil Kristus Pán v Palestýně v malém: dílo časného osvobození lidstva. 3. Dvě hlavní svátosti církevní nejsou kouzelné formulky, nýbrž rozumná zařízení, znázorňující tyto pravdy: křest, na němž každá malá bytost lidská je postavena na roveň s každou jinou bytostí lidskou, znázorňuje tedy rovnost, solidaritu. Přijímání je symbolem lásky bratrské, jež má pojiti lidstvo. Kolik tu zůstalo ještě z nadpřirozeného křesťanství, poznat na první pohled. Křesťanství není než přirozeným názorem životním a zakladatel jeho Ježíš Kristus pojímán tu jako socialistický agitator, reformator.

Časopis zvláštního rázu vychází v Londýně pod názvem „The Torch“ (Pochodeň). Je to pochodeň anarchistická, jež zasvítí světu vždy jednou za měsíc. Ne tedy rázem, ani obsahem, ale svým původem je zvláštní. „The Torch“ je majetkem a výrobkem dvou mladých děvčat, miss Olivie a Nelly Rossettiových. Z bohaté rodiny pochodící, vychovány výstředně, a úplně sobě a svým nápadům zůstaveny, oddaly se socialismu a od toho přešly k anarchismu. Pro časopis svůj samy píší, překládají, zprávy sbírají. Napsané samy vysázejí, samy otisknou, zkorrigují, vytisknou, zfalují a — samy jej i veřejně ku koupi nabízejí a rozešlou abonentům. — Tak vypadá „romantismus“ děvčat „fin de siècle.“

Poměry novinářské v romanských zemích. I. Španělsko. Z nejstarších listů je Epoca. Přes půl století hájí zásady konservativní, trůn, oltář, náboženství, monarchii, a to důrazně a s výsledkem; čelí vydatně listům karlistickým, jakož i liberalním, demokratickým a republikánským. Je organem Canovasa, vůdce konservativců. Však počet odběratelů není valný, ačkoli vydatný, poněvadž jsou to hlavně třídy bohaté, jež jej odebírají. Redaktor jeho Escobar od Alfonsa XII. za své působení povýšen za markýze z Valdeiglesiasu. Velice v Madridě se chváli jeho neobyčejná pilnost; listu věnuje den i noc. Jeho syn, Alfredo Escobar, přizpůsobil list modernímu věku, tak že se vyrovná velikým listům jinojazyčným.

La Correspondencia di España založena 1851 markýzem de Santa Ana, jenž přibyl do Madridu se 200 sous. Nyní je milionářem a majitelem velikého hotelu, bývalého paláce vévod d'Albrantès, kde i Correspondencia se tiskne. Je to nejlepší madridský list, jenž pilně stopuje události v Evropě i v Americe. Jmenují jej „noční čepičkou,“ poněvadž mnohý před spaním se bez něho neobejde. Vychází třikrát denně, a má za spolupracovníky vynikající muže, jako Castelara, Moreta, Echegaraye a j. Politicky je neodvislý.

Velmi pěkně je redigován El Globo, organ Castelarův. Počet odběratelů je veliký. — Ferreras, jeden z prvních přívrženců Sagastových, obratně redikuje El Correo. I tento časopis čítá hojně odběratelů.

Liberalní strana má hlavní listy dva, El Libéral a El Imparcial. El Libéral založili bývalí spolupracovníci El Imparcialu, když se rozešli s jeho majitelem Gassetem, vytýkajíce mu, že se obohacuje na jejich útraty. Imparcial se tiskl v 40.000 výtisků, věc v Madridě neobyčejná, i po odchodu oněch spolupracovníků zůstal týž počet. El Libéral brzy získal i podobně odběratelstva.

El Resumen, založený r. 1886., zabývá se hlavně otázkami vojenskými. Redaktorem jeho je Suarez de Fignerora, jeden z nejschopnějších žurnalistův, a proto si získává El Resumen veliké váhy.

Republikánům slouží La Justicia a El País. Prvá pod redaktorem Salmeronem, bývalým presidentem republiky, má za spolupracovníky hlavně

professory z university madridské: Azcarata, Calderona, Pedregala, Cerveru a j. El Pais, organ pokrokovců, má za vůdce dona Manuela Buiza Zorilla, osobnost ve světě velebnou.

Karlisté založili si více listů, jež mají četně odběratelů, hlavně podporou kněží. Proti nim stojí protikněžské *Matin* a *Dominicales*, taktéž s četným odběratelstvem, z čehož nejlépe viděti, že boj duševní vede se ve Španělsku prudce.

Ilustracion, obrázkový časopis světového jména, má přes 20.000 odběratelů. Je výtečně redigován.

Zvláštní podnět časopisectvu podává ročně zápas s býky. Časopisy se předstihují ve zprávách a vyobrazeních z divadla. Vše popsáno zvláštní hantýrkou, které cizinec nerozumí, leda teprve po dlouhém pobytu v Madridě. Nejvíce pronikly v tomto oboru *Lidia* a *Nueva Lidia*.

Zákony tiskové a processy jsou podobné našim rakouským.

II. Itálie. V Itálii je rozvinuto hlavně časopisectvo místní a krajinské. Z časopisů, majících vliv na celý stát, vynikají nejvíce milanské. Římské listy jedině za dob sněmovny poněkud stojí za povšimnutí. Na Sicilii vycházejí 4 listy: *Giornale di Sicilia*, *Isola*, *Gazetta di Messina*, *Gazetta di Catania*. Počet odběratelů je malý 2000—4000. V Sardinii jsou poměry ještě bídňější. Ton v novinách je velice prudký, v polemikách neznají mezí u výrazu. Proti králi zřídka, za to proti papeži a církvi často bezuzdně vystupují; jedině francouzské listy je v tom předčí.

Pravice parlamentární, nyní velice kleslá, má za orgány: *Perseveranza*, přimlouvající se za smír s Francií, *Opinione*, *Fanfulla*, Itálie vydávanou francouzsky, *Gazetta di Torino*.

Ministerská levice má: *Corriere della Sera* v Milaně, s odběratelstvem 80.000, *Popolo romano*, *Tribuna* prince Colony.

Zvláštní postavení zaujímají listy Crispiovy: *Riforma*, hlavně namířená proti Francii a papeži, *Capitan Fracassa* a *Don Chischiotte*, obsahu satirického.

Strana liberalní má nejvíce přívržencův a její listy nejvíce čtenářů. Některé jsou irredentistické. Nejdůležitějším liberalním listem je *Secolo* v Milaně, patřící bratřím *Sonzogno*, s 200.000 odběrateli. Mírnějšího směru je *Corriere di Napoli*. *Capitale*, od *Sonzognů* v Římě vydávaný, je republikánský. *Diritto*, vydávaný *Mancinim*, nemá významu více; byl irredentistický. *Ezercito italiano* a *Italia militare*, jsou úřední listy vojenské.

Politiku papežskou tlumočí *Osservatore romano* a francouzsky psaný *Moniteur de Rome*. Podobně, více pro lid, *Voce della verità*.

Listy krajinské a místní, často veliké váhy v okolí, jsou: v Turině *Gazetta piemontese*, *Gazetta di Torino*, *Gazetta del popolo*; v Milaně *Italia*, monarchistický liberalní list, *Lombardia*, demokratický; v Bologni *Gazetta del Emilie*, *Il Papagallo*, satirický; v Benátkách *Adriatico*, organ levice, *Gazetta di Venezia*, *Venezia*, obě liberalní; ve Florencii *Opinione nazionale*, neodvislý, *Fieramosca*, pokrokový; v Neapoli *Il Piccolo*, populární.

Celkem vychází v Itálii dle udání 18.000 periodických listův a lístků.

Z revu vynikají *Vita Italiana*, *Nuova Antologia* a *Rivista internazionale*.

Základní zákon o tisku pochází ze 26. března 1848. Pozměněn byl 20. června 1858, 13. května 1871 a 6. května 1877. V praxi však, zvláště proti církvi, liknavě se provádí. Kauce ani povolení vládního není. Přestupky po 3 měsících se promlčují. Přestupky proti králi, sněmovně, státu, cizím panovníkům a diplomatům trestají se vězením až do 2 let, nebo pokutou 1000—3000 lir. Veřejné schvalování zločinův a p. se trestá. Urážky papeže trestají se jako urážky krále.

III. Portugalsko. Hlavní ráz a i mnohé podrobnosti jsou stejné s tiskem španělským. Přednější listy jsou: *Correio da Manha*, *O Dia*, *A Epoca*, jež vycházejí denně.

Zákon tiskový je z 29. března 1890. Osoby, jež se cítí postihnuty, že snad na ně se v listě naráží, mohou žádati za veřejné o tom prohlášení redakce. Veřejné svolání a sbírky na trestané se nedovolují.

J. Úprka doma a v cizině. Německý týdeník revuální „*Die Zeit*“ všímá si pilně českých věcí. Uspořádal na př. anketu o státním právu českém, uveřejňuje hlasy o česko-německém vyrovnání, registruje některé české časopisy, uveřejňuje referaty o českých básnících. V posledním čísle (87.) přináší také menší referat o Úprkovi. Článek nezajímá nás z těch důvodů, z jakých hledány byly a registrovány kdysi v Čechách cizí hlasy o něčem českém (hudbě, poesii) — nyní už prorazilo si umění české cestu do ciziny; článek ten nás poučí o mizerii umělecké kritiky u nás. Vynikne rozdíl mezi nazíráním ciziny na umění naše a mezi nazíráním naším. Cizina poznala talent Úprkův v Paříži na obraze: „*Pout u sv. Antonínka*.“ V Čechách zůstal Úprka nepovšimnut i po vítězství v cizině. V Čechách prý pro politické rejdy a šmejdy není kdy, ocenit práci mužů, kteří jsou chloubou Čech. Nestydátě plýtvá se chválou a reklamou netalentovaným dilettantům; pro pravé umění není pochopení. Nemyslíci publikum pak chválí a kupuje, co chválí kritika, ignoruje a haní, co haní kritika; v Čechách nemá obecenstvo svého zralého úsudku v umění. Josef Manes, nejvyšší vypjetí domácího umění malířského, zemřel hladu, Mikuláš Aleš ilustruje jarmareční písně, aby mohl žít. Alfons Mucha nemohl v Praze se uživit, odcestoval přes Mnichov do Paříže; tam patří zároveň s Luděkem Mároldem mezi nejhledanější umělce. Chittusi stal se populárním — ale až na konci věku svého. Zdrcující činí poznámku o Liebscherovi a Jansovi. Ti prý výtečně charakterisují uměleckou mizerii v Čechách. Jsou bez plamene, bez temperamentu. A české bourgeoisie líbí se jejich anaemické obrázky, bez duše, bez síly. Kde jsou oblíbeni Liebscher a Jansa, tam není a nebude porozumění pro Manesa, Aleše, Chittusiho, Úprku. Brožík a Hynais mají zásluhy o české malířství — ovšem ne tak veliké, jak se o nich bájí. Brožík technicky stojí vysoko. Úprka odstěhoval se z Čech na Moravu, na Slovácko, žil s lidem na poli, v kostele, doma, v hospodě, na trhu, při procesí; pozoroval dítky, starce, holky, babičky, šohaje, — a všude a ve všem hledal a našel povahu lidu, mezi nímž žil, a povahu, fysiognomii krajiny, jejíž vzduch dýchal. Osoby a postavy předvádí v jich plné bezprostřední pravdivosti a kráse, se vší vášnivou, snivou, širokou a bohatou vervou slovanskou. Úprka jest umělec čistě národní. Zůstává věren svému předmětu, maluje s bohatým citem své typické lidi, zůstává Slovákem — a přece vyjadřuje duši všeho lidstva a stává se universalním. Osoby, které Úprka maluje, stýkají se svými nejčistšími instinkty s city a pudy různých

národův a plemen; proto ohlas u lidí komplikovaných a raffinovaných v Paříži, Anglii, Německu; jen v Čechách ho nedoceňují.

Ze života našich Rusinů. (Tov. imeny Ševčenka a Nar. Torhovlja.) O prvním přinesl již zprávu Český časopis historický (J. Polívka) ve druhém čísle (str. 132.) Proto zmíním se o něm jen stručně. Založeno bylo r. 1873. na povznesení ruskoukrajinského literárního ruchu; za tím účelem zřídilo si tiskárnu, podporovalo vydávání „Pravdy“ a vydalo svým nákladem některé spisy Ohonovského; roku 1883. převzalo ve svůj náklad jediný zábavně-poučný čtrnáctidenník Zorju, již změnilo roku 1890. v časopis illustrovaný, literárně vědecký. O tři léta později vzalo ve svoji režii také „Časopis pravnyču.“ Ze spisů, které vydalo, nejcenější jsou vědecké práce Ohonovského (Slovo o pluku Igorově, Studien auf dem Gebiete der Ruthenischen Sprache, Historie literatury ruské, z belletrie pak úplně vydání Ševčenka, 4 svazků děl Čajčenkových). Roku 1892. bylo změněno v „Naukove (vědecké) tov. imeny Ševčenka“ s úkolem literárním, vědeckým a uměleckým. Jako prostředkův užívá přednášek a rozprav, sjezdův učencův a spisovatelův, které samo pořádá. Kromě toho uděluje ceny za práce literární, a sbírá material pro museum. Knihtiskárnu a knihkupectví má ovšem dosud (ve Lvově, ul. Akademična č. 8.). Nyní vydává také historickou knihovnu, kterou přejalo od profesora Barviňského. Od času reformy vydává zápisky, o jejichž obsahu zmínil se s dostatek Č. č. historický. Z toho je tuším s dostatek zřejmo, jaký má Tov. im. Ševčenka pro Rusíny význam — je jim Akademií, je Maticí, zkrátka bez něho nebylo by čilého vědeckého ruchu, bez něho neměli by Rusíni ani jednoho illustrovaného literárně vědeckého časopisu, neboť vydávání Zorje je spojeno s deficitem, zvláště od té doby, co (r. 1893. tuším) byl jí zakázán přístup do Ruska, čímž pozbyla mnoho odběratelův. O rozvoj národní hudby a zpěvu pečuje „Ruskij Bojan“ ve Lvově, založený roku 1891. Má mužský i ženský sbor. Bojan není spolek pouze místní svou činností — dává koncerty po celé Haliči. Tak na př. již ve druhém roce svého bytí dával 4 ve Lvově a 24 po západní a východní Haliči. Zakládá též po Haliči své filialky, vypisuje ceny na skladby hudební a vydává je svým nákladem. „Muzikálnou bibliotheku“ vydává od r. 1892., kdy bohoslovci řecko-katol. semináře darovali mu zbývající exempláře jakož i majetek knihovny, kterou do té doby vydávali oni. Poněkud podobno Maticí školské — ale jen poněkud — je „Ruske tov. pedagogične,“ založené r. 1881. Účelem jeho je pečovati o školství ruské vůbec, zakládati školy, podporovati výchov na základě jazyka mateřského a pomáhati svým členům, jak morálně tak i materialně. Za tím účelem vydává Tov. pedagogične spisy vychovatelské, povídky pro děti a j. Organy jeho jsou: „Učitel,“ časopis pedagogický, a „Dzvinok,“ list pro děti. Učitel vychází 8., Dzvinok 7. rok. Do roku 1894., do výstavy Lvovské vydalo na 130 knížek asi v 1/2 milionu exemplářův úhrnem. Tov. pedagogične stará se také o úpravu školských záležitostí, podávajíc petice, návrhy a pod. sborům zákonodárným, a domáhajíc se rovnoprávnosti pro všecky. Ve Lvově udržuje pensionát pro mládež škol obecných i středních, pro hochy i dívky. Tot' jsou hlavní ošvětňé spolky Rusínské s činností širší, všeobecnější. O družstvech ženských a spolcích specialně kněžských zmíním se snad později — až budu míti příležitost je lépe poznati. Zbývá mně ještě pověděti několik slov o „Nar. Torhovlji.“ Nar.

Torhovlja (Národní tržnice) jest obchodní družstvo, ale zřízeno jinak, než jsou družstva naše. Proto snad bude zpráva o něm zajímavější, než by jinak býti mohla. Vznikla r. 1883. z nutné potřeby. Na venkově bylo třeba kupcův a kramářů z lidu — aby se aspoň trochu zastavilo vzrůstání se židovstva. Do té doby zakládali kněží, učitelé a jiní uvědomělejší lidé obchody po venkově. Aby celá akce byla úspěšnější, pomýšleno na jednotnou organizaci. Zřízeno tedy družstvo s desítizlatkovými podíly, s ručením obmezeným. Cílem jeho jest udržovati ve všech místech, kde toho třeba a pokud možno velkoobchody, nebo skladiště zboží kupeckého, a dodávati je za levné ceny venkovským kupcům, aby mohli jak jakostí tak i mírnou cenou konkurovati s jinými. Aby nabylo více peněz k obchodům potřebným, bere peníze na úrok úplně dle zřízení záloženského. Než to by pro Halič nestačilo, poněvadž nebylo a dosud není dost lidí, kteří by byli schopni založiti a vésti obchody. Proto vzala si Nar. Torhovlja za úkol také výchov obchodní. Dává obchodníkům potřebné informace, pořádá obchodní „kursy,“ na nichž seznamuje s nejn nutnějšími pro obchod vědomostmi. Několikrát do roka rozesílá všem svým obchodním přátelům cenníky zboží, a vydává i potřebné spisky (tak na př. „Poradnyk dlja kramnye,“ „Nauka o tovaroznavstvě,“ „Zakladaně kramnye“). Poskytuje též venkovským obchodníkům potřebný úvěr. Nar. Torhovlju spravuje desetičlenná rada a dvojčlenné říditelstvo, jež v novější době jest jen úřadem, ne jako dříve zároveň členem rady. Výsledek její činnosti je pěkný. Nemám dosud nejnovější zprávy, ale postačí zatím, když ukáží kratincě výsledky její práce za první desítiletí. Peněžní obrat byl 2,289.668 zl. 66 kr., z toho bylo vytěženo 389.524 zl. 39 kr.; na procenta ze záloženských vkladů vyplaceno 37.976 zl. 59 kr. (po 5⁰/₁₀), ostatní výlohy 316.043 zl. 88 kr. Čistého výtěžku tedy bylo 35.503 zl. 88 kr. Z toho polovice vyplacena na dividendy (průměrně každý rok 7¹/₂⁰/₁₀). Tou dobou bylo členských vkladů 22.576 zl. 45 kr. a záloženských 100.964 zl. 27 kr., rezervní fond pak 7752 zl. 51 kr., pensijní fond pro úředníky (později zřízený) 1410 zl. 89 kr. Nar. Torhovlja měla do r. 1893. 14 velkých obchodů se 70 zřízenci, jejichž důchod byl 20.000 zl. ročně. Kdežto do vzniku N. Torh. nebylo na ruském venkově v Haliči téměř žádných obchodů, bylo jich po deseti letech již 450, a to těch, které byly s Nar. Torh. ve stálém spojení. Jiných, které pro přílišnou vzdálenost od skladišť jejich a pro nedostatečnou komunikaci nemohou s ní býti ve styku, je ovšem také značný počet. O pojišťovně rusínské „Dněstr“ netřeba se rozepisovati, je u nás poměrně dobře známa. Jak viděti, pracují Rusíni, seč jsou, aby aspoň poněkud se pozdvihli z postavení, do něhož je zatlačily poměry — a pak nedostatek vzdělání. Zbývá ovšem ještě velmi mnoho práce. Nikde snad není tak velice třeba organizace rolnictva, jako právě v Haliči — nejen u Rusínův, ale i u Poláků —, kdy však k té dojde, ví sám Bůh. Začátky jsou ovšem již učiněny, a pokud vím, jsou to hlavně radikálové, kteří usilují o hospodářskou organizaci. Ale s lidem proti našim poměrům — ač v té příčině jsme i my hodně nízko — tak málo uvědomělým dá to ještě hodně práce. Postavení Rusínů je horší jako naše, horší národnostně, horší hospodářsky. Nemají vůbec žádného většího kapitalu, nemají škol, a jejich střední vrstvy, jejich stav selský je téměř na mizině. Kdyby aspoň byl tak zámožný, jako náš! Ale přes to netřeba míti přílišných

obav. Při čilosti, jakou mnozí rozvíjejí, při úsilovné práci čeká je jistě lepší budoucnost. Bylo by snad na čase, aby i naši praktičtí politikové si jich více všimli, jako aby vůbec znali poměry všech národů naší monarchie; tak nabyli by solidnějšího a tedy stálejšího podkladu, než měli při slovanské koalici.

Česká novější vydání Písma a výňatků z něho posuzuje *Kl. Markrab* v „Kazatel“ (č. 3. n.) Podává seznam nejhrubších chyb proti češtině, který je sku'ečně zahabující (ve vydání jistého prý spolku a potom v pražském Perikopáři z r. 1870, schváleném všemi ordinariaty našimi). Což pak již nedovedeme udržeti nic z toho, co nám otcové naši zůstavili, ani trochu té správné biblické češtiny? Není tu také trochu chyba v soustavě studia biblického v theologii?

Francouzská Akademie konala dne 28. května volbu nového člona za zemřelého Alex. Dumasa. Kandidatem ovšem i tentokrát na uprázdněné místo čtyřicátého nesmrtelného byl Emil Zola. Uchází se už po šesté a po šesté byl — odmrštěn. Tentokrát však mu ponecháno kousek naděje i na sedmý pokus. Volba nerozhodnuta, ač se volilo osmkrát po sobě. Zola při těchto osmi volbách dostal po 8 až 14 hlasech z 31, většiny nedobyl nikdy. Leč ani jeho protivníci ne: Barboux, Aicand Becque, Saint-Amand dostali od 2 do 11 hlasů. Nová volba bude v listopadu. Změní se ta 14hlasá tentokrát „imposantní“ menšina pro p. Zolu konečně v absolutní většinu?

Suggesci je prý vlastně to celé umění v divadle. Pohledy, pohyby, celou vnější úpravou diváci vlastně jsou hypnotisováni, a vidí, co viděti jsou donuceni, ale co ve skutečnosti není. Má se to s tím divadelním uměním prý zrovna tak, jako dle lidové báchorky s jedním kejklířem: natáhl drát vysoko a kouzly omámil diváky tak, že viděli po něm chodit a tančit děvčici; k divadlu přišla děvečka, vezoucí jetelinu s pole na trakaři, nevěděla ovšem ani, že má mezi jetelinou i onu čtyřlístou čarovnou; a ta náhoda jí jediné otevřela oči: s údivem zvolala na diváky: no co tak čumíte na ten drát, vždyť po něm chodí obyčejný kohout! A diváci prohlédli. — Tutéž moc omamující, suggerující mají prý výtečně v moci východní fakirové Fakir zrakem svým neobyčejně pronikavým své diváky hypnotisuje, a na to pohyby svými, kterými jen něco naznačuje, divákům vnutí domnění skutečného skutku (skutečné vraždy, skutečného zapichování hřebův a nožů do těla svého atd.). Osoby za ním stojící a moci oka jeho nepodléhající, vidí pouhé kejkle, těm nemůže suggerovati. Podobně prý se to má s divadlem. Herec třeba mimovolně suggeruje a hrou uchvátí, vyvodí dojem skutečnosti. Divák za kulisami, jenž jest mimo pohled hercův, má vždy přespátý divadelní požitek, vidí k medii jak v sobě jest. Také silnější individuality v hledišti, které suggesci se nedají podrobiti, mají i při nejlepší hře dojem zkažený. Hra na ně nepůsobí. — Dle tohoto náhledu veškero umění v divadle se tedy scvrká na magickou dovednost suggesci. K té musí spěti autor kusu, režisér i herec, i komponista, jenž kus provází, nebo jen mezery jeho vyplňuje hudbou. (Ndlja 20.)

„Semstvosy“ „Lidových Novin“ dostaly soudruha. „Národní Politika“ v odpoledníku ze dne 20. května mluvíc o korunách carských manželů, praví: „celková váha koruny obnáší 84 solotejků.“ Tedy ještě hůř než v německých listech, kde aspoň psali „solotnik.“ Českému člověku ruské slovo „zolutnik“ na vážení „zolota“ chutná po čínsku. Témuž listu ruský časopis „Novoje Vremja“ je ženského rodu, protože Němci píšou Die „Novoje Vremja,“ právě jako die (sing.) „Moskovskija Vjedomosti,“ die (sing.) „Times“ — rozuměj die Zeitung! Když už českého člověka retrkne neznámé slovo „Vremja“ („čas“), aspoň zřejmé neutrum „novoje“ by ho mělo trknout! Nešťastný panslavisimus, i ten k nám chodí přes Německo!

Lidové lékařství přichází do zasloužené eti. Berlínský prof. Gurlt vyzývá sbíratí údaje o lidové chirurgii, hlavně o prostředcích hemostase (zastaviti krvácení), co se dává na rány a vředy, jak se napravují fraktury (zlámaniny) a luxace (vymknutí) atd. Spolehlivé popisy mají se zasílati do Prahy „Časopisu českých lékařů.“

Jules Simon, vlastně J. Fr. Sim. Suisse, Bretoněc, snad židovského původu (nar. 1814), kdysi professor Sorbonny, člen vlády republikánské, posléze (od r. 1875.) senator a akademik, zemřel 8. června. Byl kdysi urputným nepřítelem církve (pod Mac-Mahonem proto propuštěn), byl spolupůvodcem nynějších školních zákonů, vida však smutné následky atheistického směru, přistoupil k jednotě protiatheistické. Ujímal se dělnictva a šířil ideí obecného odzbrojení. Dokonal jakožto upřímný syn své matky církve, přijav zbožné sv. svátosti. Je kus apologie náboženství našeho v tomto životě, vlivu i činnosti plném, svědomitém, na čas bohužel zbloudilém.

(Z a s l á n o.)

Občané!

Povážlivou nemocí stížena jest společnost nynější. Ačkoliv obchod a průmysl dosáhly rozměrů netušených všeobecným zavedením strojův, ačkoli vědy dostoupily výše závratné, ačkoli spojením všech dílů světa prostředky životní velmi zlevněly, nepřibýlo přece v širokých vrstvách lidových blahobytu žádoucích. Naopak — ve všech oborech lidské práce jeví se příznaky nebezpečné krise. Zemědělství naše je na kraji úpadku strašlivého. Řemeslníci hynou pod tlakem velkokapitalu. Živnostníci blíží se zkáze, jsouce obrovskou konkurrencí duseni. A v čem je příčina tohoto neblého stavu? Původ všeobecného úpadku středních vrstev sahá zajisté do hlubin onoho převratu, jež ve všem společenském zřízení našem způsobil liberalní duch století minulého a nynějšího. Liberalismus osvobodil sice rolnictvo od robot a desátkův, ale podryl a vyhladil rozdíly v hospodářské povaze majetku pozemkového a majetku movitého a učinil z polí zboží tak lehce prodané, jako na př. uhlí, železo anebo sirky. Následkem toho majetek pozemkový se nesmírně roztříštil a dluhy ohromně vzrostly, tak že rolník pracuje skoro jen na zaplacení přečetných daní a — úroků. Svobodou v živnostech a řemeslech nebylo pomoci slabým, ale naopak dána všemocnému kapitalu do ruky vyhlazovací zbraň. Ohromnou součtí stlačeny jsou ceny pracovní tak, že nemůže ani mistr ani jeho pomocník přiměřeně živ býti a navzájem tudíž na sebe nevráží. Stále spory a třenic končí aji jednak vypovězením z práce anebo stávkou. Ale stávka je obyčejně novou pohromou, jak učí zkušenost... Středním vrstvám lidovým zadána tedy smrtelná rána zhoubným liberalismem. Je třeba rozeznávatí zlata od pozlátků. Pouhý nárek nestačí. Ne z mutného oka, ale z ruky pilné naděje kvitne. Je třeba organizace zájmové k obhájení utlačených. Je třeba zvolati vůči bořivým živlům: Až potud a ne dále! Jest svrchovaný čas přistoupiti k reformě. Posavadní nejistota překáží plodné práci. Jestli se záhy nevzchopíme k činu, co o nás řekne příští pokolení? Veliká je řada požadavkův a tužeb našich. Budeme především žádati opravy fiskální, neboť daně a poplatky dostoupily ohromné výše. Budeme žádati opravy v rozdělení berní, aby se polevilo malým poplatníkům. Budeme žádati reformu obecní správy, neboť dnes koná obec bezplatně a zdarma na sta věcí, které přísluší státu. Budeme žádati politiku úspor na poli vojenském i správním. Budeme žádati upravení doby pracovní, zavedení všeobecného úrazového pojištění a pojištění pro případ stáří. Budeme žádati, aby bylo málo zákonův, ale zákony přesně znějící, které by nikdo bez trestu přestupovati nemohl. Žádati budeme opravu zákona chulinského a domovského. Žádati budeme, aby bursovní spekulace a terminové obchody byly odstraněny. Budeme žádati rozšíření samosprávy, úplné provedení jazykové rovnoprávnosti, příznivé rozřešení otázky státoprávní. Budeme žádati úctu k náboženství a zvýšení mravnosti odstraněním demoralisujících tiskopisů, lokalů, loterie a pod. Chceme pokračovati s duchem času. Ale zároveň chceme, aby setřeno bylo osvědčených institucí, jež přetrvávaly věky šíříce pravdu a blahobyt. Budeme usilovati, aby zavládla poctivost a věrnost v plnění povinností národních, společenských i státních. Chceme politiku rozumovou a rozhodnou na venek i uvnitř. Nechceme hádky, zhoubné agitace a štvánice, ale mírumilovnou součinnost všech vrstev na národní roli dědičné. Chceme, aby živnostníci a řemeslníci naši spojili se v družstva výrobní s ochrannou tendencí. Chceme, aby občanstvo naše provádělo důsledně a rozhodně heslo: Svůj k svému. Chceme, aby český dělník, řemeslník, obchodník i úředník dšel vážnosti a odměny té, které za svou práci zasluhuje. Chceme také, aby česká žena v ohledu národním a hospodářském konala svou povinnost, a by opatřovala věci pro domácnost jenom u našich krajanův a bratří. Jako jinde křesťanští sociální domohli se — po úsilovné práci — značných výsledků, ba i nejvyššího uznání: chceme i my na týchž zásadách pracovati a vítězíti. Jsme si vědomi velikých těchto úkolův i jiných prací, které nás očekávají. Ale doufáme, že Bůh posilovati bude ty, kdo odhodláni jsou bojovati pro pravdu a zákon. Doufáme, že většina soudného občanstva našeho souhlasiti bude se zásadami těmito. Voláme tudíž: Páže k páži a ruce k dílu! Chceme, aby vlast naše byla spokojena a šťastna! Zdař Bůh!

Za katolický lidový spolek pro Prahu a okolí:

Dr. Jos. Burián,
kanovník vyšehradský,
člen výboru.

Václav Kotrba,
správce knihtiskárny č. 1508.-II,
předseda.

Ludvík Skružný,
dřevodouf v Karlíně č. 333.,
místopředseda.

Příhlášky členů dějí se (též písemně) v místnostech spolkových v domě Svatováclavské záložny v Praze, Řetězová ulice č. 223.-I. — Schůze výboru konají se každý čtvrtek v 8 hodin večer.

HLÍDKA.

Poměr Fridricha II. k náboženství.

Napsal *Vavřinec Wintera.*

Historie Fridricha II., jak jest až posud vypěstována od spisovatelů: Preusse, Dohma, Droysena, Helden, Kuglera, Archenholze, Dippelda a j., opouští stanovisko objektivit v té míře, že osobnost králova se jeví již více jako mytický, zbožňovaný hrdina národní, než jako člověk. Vynikajících vlastností v jistých oborech Fridrichu II. upíratí nelze, ale zrovna tak nelze předností těchto bezdůvodně přenášeti na povahu celou, na všechny skutky a všecko smýšlení královo. Spisům protestantského a racionalistického fridrikanismu se bohužel i u nás věří, a Fridrich II. i u nás jest „Velikým“ a „Jediným,“ ač k tomuto pojmenování v zemích mimopruských vůbec a zvláště v monarchii habsburské důvodu není.

Jsou-li pak pojmy o jednotlivých rysech jeho povahy strannicky zbarvené a mylné, platí to zejména též o poměru Fridrichovu k církvi. Katolická literatura německá sice dobře pochopuje svou povinnost, lidem nepředpojatým v tom ohledu otvírati oči, ale v Prusku samém tím houževnatěji se tvrdí, že Fridrich byl k církvi shovívavým a spravedlivým.¹⁾ Našli se svého času dokonce i katoličtí duchovní, kteří neváhali i s místa posvátného hlásati chválu Fridrichovu, netušíce snad ani, jak nedůstojno počínání takové, jaká to ironie v ústech jejich. Přítomný článek v zájmu historické pravdy, v zájmu vlasti a víry sv. Václava hodlá přispěti k poznání

¹⁾ Viz na př. Lehmannovo objemné dílo *Preussen und die katholische Kirche*, neb Wattenbachovu knihu *Über die kirchlichen Zustände in Schlesien*, též Hensel, *Protestantische Kirchengeschichte*, spisy Grünhagenovy a m. j.

Fridricha II. v kruzích českých i obral si za úkol stanoviti pravý poměr jeho ku kněžstvu katolickému a k náboženství pozitivnímu vůbec.

Látka přirozeně rozdělena tak, že nejprve uvedeme, kterak onen poměr se jevil ve skutečích Fridrichových, tedy zevně, potom kterak vniterně, ve smýšlení jeho, a na konec dokážeme, že jakés takés přátelství, které král tu a tam ku kněžstvu projevil, bylo jen domnělé a sobecké. Budiž podotknuto, že nemůže býti účelem naším, vyčísti všechny styky královy s duchovenstvem, ale podáme jich tolik, že k poznání pravdy bohdá postačí.

I.

Snad žádný jiný rod panovnický nejevil tolik svérázného jednotného směru, tolik zděděných vlastností, na nichž houževnatě lpěl, jako rod Hohenzollerů. Připomeneme-li si pak způsob, jakým nepatrný druhdy tento rod purkrabí Nürnberských k žezlu se dostal, připomeneme-li si, že postavení jejich stále vzrůstající nekotví v ničem jiném než ve zrádném odpadlictví od řádu přísně katolického a polo duchovního, tu dojistá nebude nám nijak s podivením, že jedna z dědičných oněch vlastností Hohenzollerů byla jakási vniterná hrůza před církví katolickou a vyplývající z toho zášť ku kněžstvu. I Fridrich II. jednal dle této rodinné tradice, ač sám sebe přemlouval, že stanovisko toto si vytvořil na základě vlastních názorů filosofických a politických.

Před vtělením Slezska k zemím pruským měl stát pruský jen s jednotlivci, nanejvýše s malými obcemi katolíků co činiti. Byliť katolíci pouze v hrabství Geldern (biskupství Roermondské), ve vévodství Kleve, v Marce, Lingenu, Ravensburku, Mindenu, pak v Pomořanech, Starých Prusích, Tecklenburku a Moersu. Poměr tento byl ke státu pruskému dle stanovení Westfalského míru různý, biskupům katolickým však nedopřán mimo v Geldernu vliv skoro žádný; v Braniborsku nesměli katolíci ani bohoslužby vykonávati. Styky vladařů s duchovenstvem byly tudíž málo utěšené, absolutistickou libovůlí skoro úplně ovládané. Při tom pracovali předkové Fridricha II. proti církvi také tím, že skrytě i otevřeně podporovali propagandu protikatolickou i v zemích sousedních. Tak užil Fridrich Vilém každé příležitosti, v katolickém Slezsku za ochránce a příznivce protestantské menšiny se vtírati; na hranicích braniborských dovovalo se všem Slezanům choditi do modliteben pruských a poslouchati řeči pastorů; v Glauše, vesniče ku knížectví Oelskému přináležející, zřídil pastor Mischke dle vzoru A. H. Frankeho, hlavního pietisty severního Německa, pod názvem „sirotčince“ protestantské učeliště a byl při tom

velmi vydatně podporován milodary z Braniborska,¹⁾ tak že vláda rakouská se vší přísností musila se opřítí tomuto pruskému vlivu. Král na to osobně se ve Vídni přimlouval, aby braniborsko-pietistická tato kolonie nevzala za své, ústav však přece byl konečně zrušen. Jinak doznati sluší, že otec Fridricha II. přese všecku svou zášť proti katolicismu zachoval se k církvi dosti spravedlivě, povoliv svobodné vykonávání bohoslužby a tu a tam i katolické missie.

Mohl-li se poměr pruské vlády k církvi, jak praveno, až po Fridricha II. jeviti pouze v jednotlivých a řídkých případech, bylo pojednou jinak, když totiž Slezsko musilo přijati orla jednohlavého, když jmenovaný panovník brzy po nastoupení svém vztáhl na krásnou tu provincii koruny habsburské lupičskou svou ruku. Církev byla ve Slezsku pevně založena, starými výsadami opatřena, vyznání katolické bylo vládnoucí, množství kvetoucích klášterů působilo v zemi, katoličtí prelati byli zemskými stavy, z far byla malá menšina (jen 343 kostelů²⁾ v rukou pastorův, úředníci zemští i městští byli (mimo ve Vratislavi) všude katolíky, vyznání evangelické bylo v zemi pouze Altranstedtským mírem uznáno, či spíše z milosti trpěno. Proti této mocné organisaci církve musil nyní pruský král zaujati trvalé stanovisko. Slovy prohlásil hned při vpádu slezském a napotom nesčíslněkráté, že toto stanovisko je nejsvobodomyšlnější tolerance, skutky však jeho dosvědčovaly něco zcela jiného.

Hned při oslovení důstojníků vojska do Slezska táhnoucího označil Fridrich II. svůj úmysl, bojovati nejen zbraní, nýbrž i náboženstvím;³⁾ boj musil tedy směřovati také proti církvi, jakož skutečně celý život Fridrichův směrem takovým se nesl. Vizme, jak si při samém vpádu slezském v tom ohledu počíнал. Dvanáct kazatelů lutheranských přijelo, jakmile král první svůj tábor blíže Roušvice u Hlohova rozbil, z Berlína, aby na rozkaz králův po všech krajích rozhlašovali spásu všem protestantům od krále Fridricha kynoucí. Každý z nich dostal zvláštní písemní splnomocnění,⁴⁾ jež mu naznačovalo nejen místo, kde kázati měl, nýbrž i biblický text, kteréhož užití musil. Z textů těchto nejvýznamnější byly hlavně dva: I. Makkab. 15, 33: „Země, jíž jsme opanovali, není cizí, aniž držíme věci cizí, ale dědictví otců našich, kteréž nespravedlivě od nepřátel našich na některý čas držáno

1) Gfrörer, Geschichte des 18. Jahrh. II.

2) Zeitschrift für Geschichte und Alterthum Schlesiens 23. p. 107.

3) Dr. Franz, Kirchenpolitik Friedrichs II. Breslau 1878: „Meine einzigen Verbündeten sind die Tapferkeit meiner Soldaten und das Glück; die Religion wird das Übrige thun.“

4) Zeitschr. f. G. u. Alt. Schles. 23. p. 77.

bylo“ a V. Mojž. 20, 10—12: „Jestliže kdy přistoupíš k dobývání města, podáš jemu nejprve pokoje; jestliže přijme, a otevře tobě brány, všecken lid, který jest v něm, zachován bude, a sloužiti bude tobě pod daní. Pakli by v smlouvu vejíti nechtělo, a počalo by proti tobě boj, dobývati budeš ho.“ Horšího zneužívání Písma snad ani nemůže býti. Na církev katolickou doráženo čím dál tím otevřeněji, nejvíce spisy létavými, v nichžto hrubě spíláno „den unruhigen katholischen Pfaffen,“ naproti tomu však různá dobrodiní, jež by z vlády pruské zemi vzešla, dopodrobna vypočítána a vychvalována byla.¹⁾ Králi Fridrichu prý, tak se mezi protestanty roztrušovalo, zjevil se ve snu nebešťan, jenž jej třikráte vyzval, aby utiskovaným bratřím slezským spěchal ku pomoci. V denníku jednom současně psaném²⁾ dosvědčuje se, že lid protestantský balamucen tak daleko, že měl krále skutečně za jakéhosi strážného anděla, jehož Bůh v okamžiku nebezpečí poslal. Jiný denník (Steinbergerův) oplývá taktéž zbožnými přáními a modlitbami pro krále pruského. Lživé patenty rozšiřovány. v nichž vláda rakouská strašlivou pomstou hrozila protestantům, pakli se pruské vládě poddají; také se vypravovalo, že prý mniši chovají skryté zbraně; aby u vhodném okamžiku vzbouřili lid proti Prusům, pročež skutečně několik klášterů prohledáno, ale ničehož nenalezeno. Jakási hanlivá píseň, o nížto protestantský pramen³⁾ sám doznává, že od katolíků složena býti nemohla (das Lied von der blauen Sau und ihren Ferkeln, čímž měl býti pohaněn Fridrich a několik knížat ve službě jeho), připsována katolíkům. V Berlíně dokonce vynašli novinářskou kachnu, že prý František, vévoda Lothrinský, choť Marie Teresie, najal několik chlapů k zavraždění pruského krále. Tento sám dal zprávu svými vyslanci u dvorů panovnických rozšiřovati, brzy však odvolal vše a svezl na horlivost svých úředníků.⁴⁾ Se všech braniborských kazatelen, u všech úradů musilo se dle nařízení králova prohlašovati, že válka počatá je válkou náboženskou pro vysvobození protestantů slezských. Aby i vzdělaná třída uvěřila, musili filosofové a učenci dokazovati „pravdu“ tu logicky a historicky. Spisovatel Jordan, jenž měl úkol, o nálezech těchto v lidu krále zpravovati, podává mu v prosinci 1742 tuto zvěst: „Ve všech kostelích prosí se k Bohu o zdar zbraní V. Vel., jedinou příčinou války označuje se všeobecně prospěch

¹⁾ Breslauer Tagebuch von J. G. Steinberger, herausgegeben von Dr. Eugen Träger. Breslau 1891, p. 345 n.

²⁾ Segebartsches Tagebuch ed. Breslau 1849.

³⁾ Denník Segebartův.

⁴⁾ Arnoeth, Maria Theresia, I. p. 415.

protest. náboženství...“ A ku konci dodává: „In der That, ein herrlicher Staatsstreich.“¹⁾

Současně s tímto nepřímým bojem protikatolickým množily se dosti záhy přímé útisky a křivdy. Král Fridrich, ač v manifestu vydaném v prosinci 1740 ku všem Slezanům ujišťoval obě vyznání v zemi svou ochranou a záštitou,²⁾ považoval hned z počátku katolíky za rozené nepřátele své. Nemilost jeho hlavně ucítila šlechta a duchovenstvo; již v březnu 1741 sjímáno velmi mnoho šlechticův a uvězněno, taktéž množství farářův a řeholníků, několik z těchto i k šibenici odsouzeno, což přátele ubohých jen těžkým výkupným od nich odvrátili.³⁾ Kardinál-biskup Vratislavský hrabě Sinzendorf, jenž dlel právě na zámku svém Frývaldově, vzat bez všelijaké příčiny do vazby, odvezen do hornoslezských pevností, pak eskortou 50 vojáků přivezen do Vratislavi, kdež jej nejprve 5 dní věznili a pak do 4 dnů ze země vyhostili. Residence biskupská a domy kanovnické proměněny v zásobárny a důstojnické byty. Kláštery, zejména Kameneč, Jindřichov, Wahlstatt, vydrancovány několikráte za sebou. Opatství Leubus musilo najednou zaplatiti 15.000 zl., brzy na to žádalo se na něm 200.000 tolarův a když peníze nebyly ihned pohotově, vloženo tam 600 husarův exekuce.⁴⁾ Celou první část válečné daně, 3.000.000 zl.,⁵⁾ jež byla Slezsku uložena, musili katolíci takřka sami zaplatiti, mimo to bytování a stravování vojáků spočívalo ponejvíce na nich; kdo se zdráhal, byl trýzněn, vězněn, ano i do Braniborska odvezen. V klášteře Třebnickém byli dva duchovní⁶⁾ zvláštním způsobem podvedeni; v únoru 1741 přišel tam voják, druhdy katolík, nyní však protestant, vydával se za katolíka, vyzpovídal se a prosil, aby mu bylo pomoheno k útěku. Když pak duchovní, milosrdenstvím jati, mu poradili, kudy a jak by se dostal do Rakous, voják se vrátil do tábora a všecko udal, načež Prusové kněze uvěznili.⁷⁾ Na Velký Pátek téhož roku posmíval se jeden voják v kostele uršulinském ve Vratislavi katolickým ceremoniím, jiný v kostele jesuitském kouřil a křičel, že bohoslužba se rovná židovské škole.⁸⁾

1) Onno Klopp, Friedrichs II. Politik p. 138.

2) Doslovný obsah manifestu obsažen v monografii „Břevnov-Braunau in den zwei ersten schlesischen Kriegen.“ Brünn 1889.

3) Theiner, Zustände der katholischen Kirche in Schlesien. Dílo toto, jež nám hlavně slouží za pramen, čerpáno z archivu vatikanského.

4) Denník Steinbergerův.

5) Theiner I. 8.

6) Zpovědníci tamějších cisterciáček.

7) Denník Steinbergerův (pramen to veskrze protestantský).

8) l. c.

V prosinci chytli prušti verbíři ve Vratislavi na Svidnické třídě františkána, posadili mu grenadýrskou čepici na hlavu a smáli se: „Pojď, dej si vous přistříhnouti a buď hodným vojákem, sluší ti to znamenitě.“ Františkán prý si dal říci.¹⁾

Že nová vláda nikterak nezamýšlela katolíky, zvlášt kněze, považovati s evangelíky na stejném stupni práva a spravedlnosti, ukázalo se veřejně z místa kompetentního při příležitosti přísahy holdovací, odbyvané 11. a 12. srpna 1741; duchovní augsburského vyznání, ač byli většinou cizinci, přísahali pouze rukoudáním, katolické duchovenstvo musilo celou přísahu odříkávati; vrchního duchovního evangelíků, inspektora Burka, hrabě Schwerin, jenž krále zastupoval, obejmul a políbil v obě tváře, u katolických neučinil toho nikomu. Při druhé přísaze, když po dobytí Nižšího Slezska král sám 7. listopadu 1741 přísahy přijímal, ukázal se podobný rozdíl; duchovenstvo katolické musilo klečeti, král při tom seděl s pokrytou hlavou, při ostatních stavech však vstal a smekl.²⁾

Dne 11. října 1741 stanovil rozkaz kabinetní, že pro příště všecka místa vládnoucích purkmistrů, taktéž syndikův a komoří nijak nebyla obsazována než osobami vyznání evangelického, katolíci pak druhým konšelstvím a místy radních spokojiti se mají.³⁾ Podobně určoval později jiný rozkaz, že místa professorská na vysokých školách jen protestantům udíletí se mohou a že vyznání katolické od nich vylučuje.⁴⁾

Když došlo k definitivnímu zařízení správy finanční, musila se strana katolická nespravedlivého rozdělení poplatků přímo zhroziti; statky šlechtické a farní platily 28¹/₃%, selské 34%, statky rytířských řádů 40%, biskupské a klášterní 50 až 70% přímé daně. Biskupovi připadlo takto ročně odváděti 31.283 zl., premonstratům u sv. Vincence ve Vratislavi 15.820 zl., křižovníkům u sv. Matěje 12.642 zl., Augustianům 14.142 zl. atd. Katedrál ní kapitula dospěla za krátký čas tak daleko, že musila žádati o dovolení k prodeji kostelních skvostův, aby mohla členy své živiti a dluhy zapraviti.⁵⁾ Poplatky tyto pravidelné mnohem se zvětšovaly mimořádnými, čím více peněz král k válčení potřeboval. Stav duchovenstva katolického stával se již tím rok co rok zoufalejším.

Při ukončení první slezské války bylo, jak známo, mezi hlavními podmínkami míru Vratislavského, že král Fridrich se uvázal, katolickou

1) l. c.

2) Gfrörer IV.

3) Zeitschr. f. A. u. G. Schles. 23. p. 80.

4) Theiner I.

5) Theiner I.

církev ve Slezsku ponechati při všech právech a svobodách, jež před válkou měla, a ji v držení tom chrániti. Artikul VI. protokollu dne 11. června 1742 podepsaného zněl: „Die Katholische Religion werden des Königs von Preussen Majestät in der Schlesien in statu quo, auch die sämtlichen dasigen Landeseinwohner bei dem ruhigen Besitz des Ihrigen und bei ihren erworbenen Rechten und Freiheiten ohnbeeinträchtigt lassen, jedoch der völligen Gewissensfreiheit der protestantischen Eingesessenen und denen Ihrs Majestät als Souverain des Landes zustehenden Höchsten Gerechtsamen ohnbeschadet und ohne Nachtheil; indessen sind des Königs von Preussen Majestät auch nicht gemeinet, sich solcher Gerechtsame zu bedienen, um in Ansehung des status quo der römisch katholischen Religion in der Schlesie eine Abänderung zu treffen.“ Dalo se tudíž po r. 1742. očekávati, že aspoň zjevné útisky katolíků přestanou; avšak co platilo slovo dané a slavnostně před celým světem zaručené u člověka, jakým byl Fridrich II.? Sotva bylo po válce, nezamýšlel nic menšího, než odtrhnutí církve Slezské ode všeho spojení vnějšího, tudíž i od Římské Stolice, pojav plán zařízení jakéhosi Berlínského apoštolského vikariatu, jenž měl býti dle vzorův obou 15. ledna na úkor katolické církve zařízených konsistoří protestantských ve Vratislavi a v Hlohově vrchní církevní autoritou pro katolíky, a to v úplném podruží státu. V úmyslu tomto zapověděl úřední spojení k papežské nunciatuře ve Vídni a zadržel sobě právo dispensí při sňatcích pokrevných, jakož i dispensí stran odbývání svateb v adventu a v půstě a při sňatcích smíšených učinil kompetentními pouze evangelická, t. zv. „královská konsistoria.“ Stará braniborská zásada, že ve všech věcech, jež se netýkají článků víry, jest nejvyšším biskupem v zemi král, počala takto platiti i pro Slezsko, a to i pro katolické obyvatelstvo jeho.

Jakých nesnází tím připraveno kněžstvu, dá se předem domyslíti. Nesnáze tyto byly tím větší, čím nerozhodněji biskup Vratislavský, jež vlada ukojením osobní ctižádosti a různými pletichami brzy získala, úřad svůj vedl. Kardinál Sinzendorf byl slaboch a hrál v záležitostech církve Slezské úlohu tak obojetnou, že papež Benedikt XIV., ač mu byl osobně nakloněn, musil jej častěji otcovsky pokárati.¹⁾ Tím se stalo, že klerus, zejména kapitula, v níž sedělo více šlechtných a horlivých mužův, obraceli se stížnostmi a prosbami o pomoc sami, buď k Vídeňské nunciatuře, buď do Říma. Jedna z pozoruhodnějších stížností veškerého kleru nese datum 29. září 1742, tedy nedlouho po míru Vratislavském, a obracejíc se

¹⁾ Dokladem toho spis Theinerův, jenž přináší celou korespondenci papeže s kardinalem. Biskup Vratislavský dokázal i to, že na počest Fridrichovu dával taneční veselí, sám, ač podagrou stížen, vesele přihlížel. Viz denník Steinbergerův p. 426.

k nunciatuře vypisuje podrobně útlisky katolické církve ve Slezsku, kladoucí důraz hlavně na nepoctivé a násilné prostředky, jimiž katolíci byli od víry odvracováni; neméně než 6000 katolíků stalo se přičiněním Fridrichovým a jeho vlády v krátké době as jednoho roku protestanty. Několik podrobností, jež částečně v této, částečně v jiných stížnostech obsaženy jsou, slouží zde k věrnému zobrazení tehdejších poměrů v zemi druhdy katolické.

Kdysi r. 1743. kázala vláda Fridrichova v knížectví Lehnickém a Svidnickém veliký počet dětí katolických, jichž rodiče však nyní byli v manželství smíšeném, do Malého Hlohova svolati, kdež je úředně hrozbami a úlisnými přípověďmi dala přemlouvati přestoupiti samovolně k náboženství lutheranskému; děti však šťastně odolali a zachovali víru svou, načež se k rodičům vrátili.¹⁾ — Jistý katolík v Hlohově, chtěje sobě pomoci od ženy své a pojmouti lutheranku, s nížto měl hříšný poměr, zadal k evangelické konsistoři o rozvod, a dosáhl ho beze vší těžkosti přese všechny námitky, jež kardinal, dozvěděv se o případu tom, stran kompetence konsistoře činil.²⁾ — Jistý hrabě Arco, jenž před léty z kalvinisty se byl stal katolíkem, onemocněl těžce v říjnu 1742; tři dni před smrtí bylo mu členem Tovaryšstva Ježíšova poslouženo svátostmi umírajících, brzy na to však dostavili se k němu přátelé vyznání kalvinistického, kteří jej i paní jeho, jež byla od narození katoličkou, dle pozdější výpovědi své přísahou stvrzené na víru svou obrátili. Po smrti hraběte i hraběnky dány jsou pozůstalé dvě dítky, dosud nedorostlé, od katolických příbuzných, kteří o tajném odpadnutí nebožtíkův ovšem ani netušili, do sirotčince šlechtického, jenž byl v katolických rukou. Sotva se však bylo tak stalo, došel vládní příkaz, že dosavadní poručníci dítek povinností svých se zbavují a noví, lutheranští, se ustanovují. Tito noví poručníci zakročili ihned u kardinala, pod jehož protektoratem sirotčinec byl, o vydání hraběcích dítek. Kardinal dokázal svědky, že hrabě ještě před svým obrácením na víru katolickou se byl slavnostně zavázal, vychovávat dítky ve víře katolické. Proccs, jenž nyní ve věci povstal, ukončen vládou a králem Fridrichem velice charakteristicky; dne 22. listopadu objevil se v sirotčinci exekutor s rozkazem, že dítky mají mocí z domu uneseny býti. Jeden z chlapečků, osmiletý, vzdoroval však slavné pruské vládě, nedav se žádnou lstí ani mocí chytiti, a zalez konečně pod postel, tak že exekutor musil s nepořízenou odejiti. Tu se vložil do toho J. V. král sám, rozkázal kardinalovi pod pokutou 200 dukátův, aby hoča vydal, načež se tak stalo.³⁾

¹⁾ Theiner I.

²⁾ I. c.

³⁾ I. c.

V lednu 1743 stal se zvlášť křiklavý případ křivdy vůči kněžstvu katolickému. Vláda nařkla z ničeho nic hlohovského kněze františkána P. Eusebia, starce to 78letého, bezúhonného, že prý sváděl mladého vojína, který se u něho zpovídal, k deserci a k sodomii. Do kláštera se dostavila silná eskorta, zatkla ubohého starce a odvedla do Berlína, kdež jej světský soud takřka bez výslechu odsoudil k smrti provazem. Kardinalovi, před jehož forum i dle tehdejší ústavy případ náležel, neučiněna ani zmínka, klášter pak hlohovský úředně jest vyklizen, tak že jediný kvardian v něm zůstal. Když se kardinal konečně dozvěděl, co se bylo stalo a uvězněného kněze se ujal, vyjádřil se král Fridrich, že jest ochoten dovoliti, aby kardinal kněze před popravou degradoval. Jaká to přízeň a blahosklonnost! Soudní tribunál berlínský zpečoval se vinu kněze veřejně prokázati a naprosto nedovolil nahlédnouti v akta procesní, ať o to žádal kdokoli, nejméně kardinalovi. Případ působil v celé zemi nemalý rozruch i mezi nekatolíky, františkán zůstával uvězněn, aniž však se k popravě přikročovalo. Tu po dvou měsících se najednou ukázalo, že nařknutí bylo naprosto lživé, od jistého poručíka ve spojení s lehkomyšlným mladíkem jakýmsi vymyšlené, jen na posměch církve katolické zosnované. Vinníci tito nebyli ovšem trestáni, františkán však puštěn na svobodu a klášterníci hlohovští povoláni zpět.¹⁾

V témž skorem čase pohaněna církev ještě jiným způsobem: v Zahani (Slezské) zavraždil akcísni jeden dohlížitel svého kolegu a po přenáhleném činu se utekl do tamější koleje jesuitské, důvěře v staré právo asylní. Vláda beze všech okolků poslala své policisty až do svatyně a odvedla delinquenta do vazby; jelikož se Jesuité důrazně práva asylního dovolávali, dostal krátce po tom kardinal od slezského ministra hraběte Münchova královský edikt ddtto 7. února 1743, v němž se asylní právo, bez toho prý neuznané, výslovně jednou pro vždy zrušuje. Kardinal zaslal sice ihned své námitky, odvoláváje se na Starý i Nový zákon a na zákonodárství všech křesťanských států, král však této námitce prý srdečně se zasmál a k ministru Münchovi pravil: „wer's nicht befolgt, wird bestraft.“²⁾ Zákon zůstal platným a kardinalovi nařízeno, aby jej všemu kleru oficiálně oznámil.

Téhož roku 1743. vydán příkaz, aby synové katolických rodičů, zejména šlechticů, nebyli dáváni na jiné university než na Berlínskou, kdež, jak podotknuto, byl směr protestantský tak převládající, že se katolík o professuru ani hlásiti nesměl; že se tím chtělo protestantské propagandě

¹⁾ l. c.

²⁾ l. c.

jen sloužit, jest na jevě. Šlechticové katoličtí však volili raději vystěhovati se ze Slezska, než by syny své k cizí víře nutiti dali, tak na př. hrabě Hüms, jenž se vystěhoval, zanechav všecko své jmění ve Slezsku, neb hrabě Althann a j. Stěhování katolíků ze země dělo se vůbec v takové míře, že král Fridrich, nemoha jinak zakročiti, musil se starati o obyvatelstvo nové. Za tím účelem zřízen celý kolonisační system v Horním Slezsku, a sice s tím vedlejším, pro pruskou vládu veledůležitým záměrem, aby dostala země, posud katolická, co možná nejvíce protestantských občanů; kolonisté z německé říše a z Čech přibylí byli sice většinou lidé pochybné minulosti, ale nacházeli u vlády pruské velmi značných podpor, zejména měli privilej, že mezi sebe nemusili přijímati přistěhovalce jiného vyznání než evangelického. Zároveň pak byly kolonie tyto semenišťem germanisace proti živlu polskému, který v Horním Slezsku ještě z dob dřívějších se uchoval a dosti silný byl.¹⁾ Takto se příval pruského protestantismu hrnul různými potoky a potůčky na ubohé katolické Slezsko, tak že musilo býti zaplaveno úžasně brzy.

Rozhodující ránu proti církvi, již chtěl ve vlastní její podstatě zasáhnouti, vedl král Fridrich smělym pokusem, jehož provedení od počátku slezské invase stále rok co rok zaplétal, jenž se mu však nechtěl dařiti, jsa odrážen onou skálopevnou mocí, jižto jest organisace církve katolické. Záměr tento eminentně politický, v hohenzollerské politice již dávno pěstovaný, směřoval proti primatu; katoličtí kněží ve Slezsku a několik jiných menších zemí měli se po vůli Fridricha II. spravovati i zevně i ve vnitřních záležitostech církevních rozkazy z Berlína danými. Myšlenka tato zrovna tak smělá jako naivní kotvila v čirém despotismu, jenž byl hlavním rysem povahy onoho panovníka, který se sám apoštolem svobody a tolerance nazýval, na něhož však poddaní všech kategorií trpce naříkali a při jehož smrti tisíce tisíců volně si oddechli. Král Fridrich II. si přál úplné odloučení církve Slezske od Římské Stolice a zamýšlel jakožto první stupeň k cíli tomu zaříditi v Berlíně t. zv. „apoštolský vikariat.“ Že mu bude o tuto věc podstoupiti tuhý boj, věděl předobře, i navlékl nejdříve vše tak, aby se myslilo, že ne tak on, jako kardinal si novou onu instituci přeje; kardinal Sinzendorf bohužel se dal dosti snadno získati a psal papeži dopisy jen zdánlivě oddané, v pravdě však, jak Benedikt XIV. ovšem ihned vycítil, tendence pruské. Na začátku roku 1743. dlel kardinal delší dobu v Berlíně, byl častěji u dvora zván, měl slyšení u krále a porady se zástupci vlády. Výsledkem těchto úrad byla „instrukcí“ dne 9. února 1743

¹⁾ Dr. Franz, Die Gründung von Colonien in Oberschlesien. Schles. Kirchenblatt 1876 p. 325 a 1875 p. 313.

od obou stran podepsaná a k tomu určená, aby ji kardinal vhodným způsobem podal papeži. Listina tato označuje při vši opatrnosti a chytrosti poměr, jak si jej král Fridrich vůči svému kněžstvu katolickému přál, tak trefně a podrobně, že neváháme překlad její zde podati.¹⁾

„My Fridrich z Boží Milosti král Pruský atd. . . . Jelikož jsme se ku větší útěše a upokojení svědomí všech našich poddaných katolických v naší říši i ve Slezsku rozhodli, že zřídíme katolický vikariat ve věcech duchovních, jenž by katolíkům našich zemí byl první a druhou instancí, ve Slezsku pak druhou instancí a appellatoriem, tak, aby pře církevní pod žádnou záminkou k obtíži našich poddaných byly vlečeny mimo země naše, tím méně cizí osoby nejsoucí pod přísahou naší se v podobné přemíchali: vyhlídli jsme k tomu účelu důstojného vysokorodého pana knížete Filipa Ludvíka, Římské Církvě kardinala kněze ze Sinzendorfů, biskupa Vratislavského, knížete v Nyse a Grotkavě, našeho milého strýce, přítele, knížete a milého věrného pro jeho nám povědomou věrnost a prokázanou schopnost též pro Naši k osobě jeho se nesoucí přízeň a důvěru k tomuto důležitému úřadu za budoucího Vicarius Generalis Catholicae Romanae Ecclesiae in Spiritualibus. I vidělo se nám nejmilostivěji dáti mu následující instrukci dle které by se měl řídit:

1. Při nastoupení vikariatu má se nám on na novo přísahou zavázati dle formule zde položené: Ich N N schwöre zu Gott einen körperlichen Eid, dass nachdeme ich von Sr. Königl. Majestät zum Generalvicario über dero catholische Unterthanen allergnädigst ausersehen worden, ich ihro Königl. Maj. treu, hold und gewärtig sein werde, dero Nutzen und Frommen, so viel an mir ist, suchen und befördern, Schaden und Nachtheil warnen und verhüten, wider dero Souverenität und Oberherrlichkeit nichts vornehmen, noch gestatten, die meinem Vicariat unterworfenen catholische sowohl Geist- als Weltliche zu der Ihro Königl. Maj. schuldigen Treu und Gehorsam anweisen, noch zugeben werde, dass unter Vorwand der Religion ihro Maj. hieran einiger Abbruch geschehe, will auch von diesem Eid dispensiert zu werden nicht begehren noch einige mir diesfalls zu ertheilende Dispensation annehmen oder mich solcher bedienen. So wahr mir Gott helfe durch seinen Sohn Jesum Christum und sein heiliges Evangelium.

2. Mají k vikariatu tomuto ve věcech duchovních náležeti všickni katolíci obého pohlaví, stavu duchovního i světského, exemptní a neexemptní osoby řeholní zemí nám poddaných (vyjma království Pruské, vévodství Cleve, podíl Geldern, hrabství Marku a Ravensberg, země Lauenburg a Butov a staroství Trahýmské) a má jmenovaný vikář svou jurisdikci vykonávati nad nimi, nikoli však nad zeměmi vyjmutými ani v instanci první ani v instanci appellační.

3. Co se však Slezské naše Vratislavské diecese týče, tu jsme kardinalovi ze Sinzendorfů jakožto biskupu Vratislavskému již dali nejmilostivější ujištění, že on i úřady duchovní jemu podřízené, jako jsme při svém vstoupení do Slezska shledali a jako v art. 6. traktatu uzavřeného

¹⁾ Theiner I. p. 70 nn. (z akt vatikanských).

v Berlíně dne 28. července 1742 stvrzeno bylo, mají býti ponechány, ve kteréž věci hodláme ještě co nejdříve zvláštní deklarací královskou k našemu patentu ze dne 15. ledna 1742 po srozumění se s kardinalem biskupem vydati. I bude nově zřízený vikariat v Berlíně záležitosti duchovní slezské v hrabství Kladském, v knížectvích Opavském a Krňovském, pak v diecesi Vratislavské, jež bude míti v biskupu svou první instanci, obstarávati jakožto instance druhá a appellační. Pročež

4. dáváme zmíněnému vikáři dovolení, aby mohl všechny věci náležející před forum conscientiae vedle zásad církve katolické v našich zemích, jak jsme je vyjmenovali, spravovati, stran postů, slibův a jiných obřadů katolických nakládati dle své vůle, svěcení vyšší i nižší udělovati, opaty, abatyše a různé osoby řeholní posvěcovati, taktéž kalichy, pateny, oltáře atd. světití, všechny svátosti i sakramentalie udíletí, kázání, ponaučení a řeči buď sám konati nebo dle dobrozdání podřízeným mu osobám duchovním, však jen tuzemským a našim poddaným, nařizovati.

5. Poněvadž jmenované země od míru Westfalského žádného vikáře apoštolského neměly, rozhodli jsme se a tímto prohlašujeme, že kdyby věci náležející pod jurisdikcí duchovní byly někdy na zemské naše vlády vznášeny, my je blíže zkoumati a dle práva rozhodovati chceme.

6. Zmíněný generalní vikář musí se postarati o to, aby cizozemští nunciové, provincialové, visitatoři, kommissaři, soudcové delegovaní pod žádnou záminkou do duchovních záležitostí v obvodu jemu vykázanému se nepletli, nic nenařizovali, tím méně vykonávali, co jedině jemu, generalnímu vikáři, dovolujeme. Tolikéž bude bdíti nad tím, aby k úřadům duchovním a obročím byli pouze naši poddaní povoláváni.

7. Bude oprávněn, kláštery všechny, i exemptní, v zemích naznačených visitovati, při té příležitosti prospěšná nařízení dávati a o kostelích i klášterích účty a inventáře požadovati, jakož žádná stavba bez jeho vědomí při klášterích a kostelích započata býti nesmí. My však přes to si zadržujeme právo, i na dále nadace duchovní kontrolovati a účty dotčené dávati přehlížeti. Vikář má též nade mravní zachovalostí klášterů bdíti, kde třeba, trestati, avšak exkomunikaci církevní nikdy nevyřknouti bez našeho vědomí; t. zv. právo meče a rozsuzování ve věcech kriminalních aneb jen čistě občanských u kleriků mu nedovolujeme.

8. Při všech volbách exemptních i neexemptních opatův, abatyš, převorův a převorek v zemích naznačených má buď sám předsedati nebo svého zástupce poslati, avšak ve přítomnosti našich královských kommissarů, jak vždy bývalo; vrchnosti od řeholníků zvolené nesmí bez jeho vůle v úřad svůj se uvázati a on se postará o to, aby dle kanonických pravidel voleno bylo, hlavně však, aby cizozemci v důstojenství ono se nedostali.

9. Ve přích stran manželství, rozvodu quoad thorum et mensam, též snoubenců katolických zůstane první instancí biskupská konsistoř, druhou pak bude generalní vikář, jemuž se vlády naše při tom nijak vtíratí nesmí. (Následuje několik předpisů stran manželského rozvodu, při kterémž se katolickému vikariatu zapovídá vynésti rozsudek bez srozumění s evangelickými konsistoriemi a vice versa.)

10. Rozsudek stran přestupkův a zločinův uraženého Veličenstva¹⁾ ponecháváme i na dále úřadu biskupskému, trestání však musí se postoupiti úřadům světským. Civilní pře osobní i realní, vedené proti duchovním, zůstanou taktéž při biskupském vikariatu.

11. Řečený generalní vikář bude oprávněn, dispense udíleti při sňatcích katolických, avšak chceme, aby ke kopulaci nebylo přikročeno dříve, než v příčině té bylo u našich král. tribunalův učiněno patřičné oznámení a duchovním katolickým podána byla stvrzenka, že se tak stalo.²⁾

12. Soukromá oratoria, kaple dle způsobu katolického zřizovati smí generalní vikáři jen se zvláštním povolením naším.

13., 14., 15. (Normy při appellacích k vikariatu.)⁴⁾ (P. d.)

Česká otázka a reformace.

Píše J. Svozil.

Život všech národů, jak patrnó z historie, jde cestou pónenáhlou za pokrokem, jde bez zázračných skoků. Přítomnost navazuje se na minulost, a na obou staví se budoucnost. Jeť přirozeno, že národ rozhlíží se po své minulosti, po tom, co vykonal, a snaží se klásti si počet ze svého dřívějšího života, že hledá v historii magistrám vitae.

K takovému uvažování jest ovšem třeba značně vysokého stupně vzdělanosti, jako zase pro vzdělaný národ je nutno, nutno zvláště pro ty, kdož jsou staviteli budovy národní čelnými.

Je tedy potřeba dobré kritické historie, nebo, chce-li někdo, historické kritiky, jež by minulost řádně ocenila, jež by z ní určila ducha dějin národních, tedy směr, jímž se národ bral, hlavní vůdčí ideje národní. Jest přirozeno, že všichni o tom uvažující nedospějí rázem ku stejným výsledkům, že výběr všech nebude stejný. Ale toho není hned třeba. Třeba však jest, aby všichni, kdož různými cestami za tímto cílem jdou a půjdou, pamatovali stále, že práce jejich má vésti k cíli konečnému, ku shodě ve hlavních zásadách aspoň, totiž v těch, jichž je třeba ku zdárnému, sebevědomému rozvoji národního života.

Pokud nebude o těchto věcech dorozumění, potud nelze mluvití, nepravím o šťastném vývoji národa, nýbrž o sebevědomém a tudíž jistějším, bezpečnějším postupu. Než o tom více až později.

Zatím přehlédněme jen zběžně nejdůležitější pokusy o řešení těchto

¹⁾ t. j. při duchovních; hlavně při tom král vyrozumíval deserci a pomáhání k ní.

²⁾ Příčina byla ta, že taxy k Římské datarii měly zůstatí v Berlíně.

otázek, aspoň v době nejnovější, ač ani starší se nevyhneme, ale nic více než zběžně.

Nejdůležitější a největšího dosahu jsou jistě — toho neupře žádný — knihy Masarykovy, Česká otázka, Naše krise a Jan Hus. Masaryk pracoval se již názoru dějinného, který překvapuje ani ne tak svou novostí, jako jednotností, důsledností. Přiznám se zcela otevřeně, že při prvním čtení jsem byl tak připoután jeho knihami, že bych byl — nepravím všecko, ale téměř všecko podepsal. Teprve při druhém, třetím čtení a při dalším probírání se jeho spisy, tvořil jsem si více vlastní názor, myslil jsem samostatněji, ne tak v jejich područí.

Pochopuji tudíž, proč názor jeho, třebaš vzbuzoval diskusse, ano na mnoze i odpor, proč se tak šíří, proč zevšeobecňuje, a divil bych se tomu, kdo by toho nechápal, divil bych se tím více, ježto musím si doznati, že nemáme dosud vůbec jiného jednotného pojetí ducha naší minulosti. Nazírání Masarykovo není ničím jiným, než důsledněji a hlouběji vypracovaným, vlastně pojatým nazíráním Palackého, jest pokračováním v duchu Palackého, aspoň pokud se týče otázky náboženské, již dává místo osnovy ve veškerém životě.

A Palacký, tedy i jeho práce, jsou u nás dosud autoritou neotřesenou, ač přece snad nelze říci, že jí ve všem a všudy na vždy zůstane. Žádali bychom na něm více než může člověk i nejgenialnější. Jeho pojetí historie české nemohlo býti ani úplné, a tudíž ani ne cele přesné, vždyť mnoho a mnoho pramenů bylo mu ještě neznámo. A pak byl první, kdo podával jednotný názor dějinný, kdo vlastně s dějinami a v nich podával i jejich filosofii. Konečně každý, a tudíž i Palacký, byl jednostranný. Této chybě neubrání se nikdo z lidí, protože nikdo nemůže obsáhnouti všech vymožeností ducha lidského, a kdyby i mohl, všechny ty vymoženosti nezbavily by ho této vlastnosti úplně, bylo by jí, pravda, méně, ale nezmizela by.

U Palackého působila nejvíce na všechny názory, na veškeren život filosofie Kantova, byl kantovec, jak známo všeobecně. Odtud vysvětlíme si dosti mnoho, právě v jeho filosofii dějin.

Příčina tato, tato vada všelidská, jest sama o sobě dostatečnou příčinou, bychom staré, třeba solidní stavby zkoumali od samých základův až ku kalenici, a buďto je opravovali, nebo přestavovali, dle toho, jak ukáže náš rozum, naše pojmání jak ukáže nám se jevící pravdivost a potřeba. Nesmíme ovšem dělati nároků na neomylnost, na absolutní autoritu, ani zdaleka, druzí ať volně bez závady, bez překážky mohou se vyslovovati o našem mínění, o našich názorech všech, ať mohou přestavovati budovky

naše. Věcný zápas, výměna myšlenek, ale věcná, jen to a nic jiného přispěje k rozřešení záhad, k jednotnému bohda názoru, jen to povede k lepší harmonii, k ladu.

Zmíním se ještě kratince, zda s katolické strany stal se nějaký pokus o řešení české otázky na základě historickém, a s jakým zdarem.

O ideji cyrillo-methodějské nebudu šířiti slov, psáno o tom v bohosloveckém časopise *Museu* (seš. 2.). Šíře promluví o ní zase později, až dojdou ku srovnání katolicismu s Bratrstvím a snahami reformace vůbec, ač-li k tomu dojdou tak brzy. Proto mohu se zatím zmíniti jen o pokusech, jež učiněny na poli historie naší „reformace,“ o tu hlavně běží při řešení české otázky.

Naše dějiny jsou především náboženské; kdož mohl by jim tedy lépe rozuměti, než člověk theologicky i vědecky vůbec zároveň vzdělaný! Obojí je tu stejně důležité, theologicky jako vědecky vůbec. Bez theologie nepochopí, oč vlastně strany zápasily, bez všeobecného vědeckého vzdělání upadá v nebezpečí, že bude nakládati s historií jako s dogmatikou, zapomínaje, že postup správný v dogmatice nehodí se pro historii.

A pokusil se již kdo z kněží, aby podal právě o této věci pevný názor, zakládající se na solidní, objektivní práci, práci ne polemické, v té se snadno vybočí z mezí, nýbrž v práci ryze vědecké, věcné? Polemikou v běžném slova smyslu se nepořídí mnoho, leda že se snad strany ještě více rozvášní.

Pokusy takové byly již učiněny; vzpomenu však jen těch, které považuji za nejzdařilejší. První místo přisoudí se mnou každý, kdo se věcí zabýval, pracím zemřelého Matěje Procházky, na něhož nyní neprávem zapomínáme. Míním hlavně jeho „Dvoustoletý zápas,“ který jako „předmluvu“ (téměř o 800 stran) předeslal „Životopisu blahoslaveného Jana Sarkandra.“

Není tu místa, bych rozebíral jeho přednosti, ale řeknu-li, že byl objektivní a že postavil značný kus základů ku katolickému a vůbec správnému pojímání dějin, nejen že nepřeháním, ale nevystihuji ani ceny jeho díla, jeho zásluhy.

A proč zůstal zapomenut? Vyšel, tuším, v době, kdy nepojímal se rozpor mezi katolicismem a českou historií tak hluboce, jak jej pojímají nyní po Masarykovi realisté, kdy spor mezi liberalními „husity“ a katolíky byl sice prudký, ale povrchní, poněvadž Hus nebyl liberalům ničím více než liberalním agitačním prostředkem, pojímání hnutí jím vzbuzeného se stránky ethické a náboženské téměř ani nebylo, ač Palacký dávno již byl podal k tomu více než základy.

Pak, dílo Procházkovo vyšlo v neúhledné úpravě, v knihovně vlastně pro lid více určené, a tím se snad stalo, že zůstalo nepovšimnuto. Laiky asi odstrašil titul „Život blah. Jana Sarkandra,“ a ostatní? Měli bychom se snad domnívati, že zdálo se příliš svobodně psáno, že bylo by nepohodlným? To sotva, neboť katolické stanovisko je tak určité, tak přesné, že lepšího netřeba. Bylo by na čase vydati aspoň tento spis v nové úpravě, a co nejvíce se přičiniti o jeho rozšíření.

Velmi dobré jsou také spisy Borového, pak i Kráslovy. Ale tím jsme také u konce svého výpočtu. Práce Svobodovy jsou důležitější bohatostí namnoze zajímavého a důležitého materialu, než koncepcí. O tu Svobodovi ani tak dalece nešlo, byl si vědom, že koná práce přípravné, odtud to, tuším, že nemá širší, hlubší a jednotně důsledné koncepce dějin českých jako celku, odtud vysvětlují si také — mimo jiné příčiny — značnou dávku jednostrannosti.

Nelze také pominouti spisů Lenzových; ty však historickými v plném slova smyslu nejsou a nechtí býti, dle prohlášení samého původce, jsou více theologické, a dle toho třeba je i posuzovati i jich užívati. Autorovi šlo hlavně o to, by ukázal odchylky sekt od učení katolického, zároveň pravost učení katolického; odtud ráz jeho spisů.

Kromě těchto pokusů historických formou vědeckou jest nám zaznamenati, že staly se pokusy i v belletrii. Se strany katolické zmíním se jen o Třebízském. Dle mého mínění šlo mu o vyrovnání protivity mezi katolickou přítomností a nekatolickou minulostí, ač nekráčel za tímto cílem snad s plným uvědoměním. Nemohu si představití Čecha, katolíka a kněze k tomu, který by při studiu historie rozporu toho necítil a nesnažil se jej překlenouti, píše-li již. Třebízský chtěl býti objektivním, vlastně nechtěl odsuzovati jen tak beze všeho ty, kteří vůbec byli odsuzováni, chtěl býti spravedlivým. Ale hledal rozřešení více srdcem než hlavou. Náзор Palackého proniknul úplně celou jeho bytostí, a v duchu tom psal většinu svých děl. Odtud je v celé jeho činnosti mnoho nesrovnalého, rozumově-li chceme ji rozebírati, rozebíráme-li ji však citem, jinak. Vždy je na straně svého lidu, vždy při tom, kdo jest v menšině, na koho sápe se přesila nepřátel. V dobách pobělohorských má proto do jisté míry snadnější postavení, pokud jde totiž o útisky lidu od vojsk cizáckých, ano snadnější vůbec, poněvadž každý rozumný člověk, který má jen kousek srdce, nemůže leč odsouditi naprosto násilí v době té páchané.

Ale to by nevadilo. Třebízský mohl docela dobře projevovati sympathie s těmi, kdo byli v menšině, mohl vždy býti na straně svého lidu, mohl s ním vždy cítiti, i když na př. věroučně nesouhlasil. Je přece

možno milovati svůj lid, lásku k němu ukazovati, ale zároveň neviděti v něm samé ideální povahy, nehledati v něm jen všecko dobré, všímati si a ukazovati na jeho vady, právě proto, aby aspoň potomci mohli se jich varovati. Avšak Třebízský, jak jsem pravil, byl převážnou měrou mužem citu, a dle toho řešil naši starou, podstatnou, existenční (cum grano salis řečeno) otázku.

Za to ovšem nezasloužil takového posuzování, jakého se mu namnoze dostává. Práce jeho jest přece jedním z nejprvnějších pokusův o stavbu jednotného názoru na dějiny „reformace“ i „protireformace“; pokus se ovšem namnoze, ba valnou většinou nezdařil, ale práci nutno uznati a pokus znova a znova opakovati, až se podaří.

Proč nemáme dosud ještě právě s naší strany kritického rozboru jeho spisů? Je to ovšem obtížná práce, poněvadž jí se podjati, ji vykonati, je tolik, jako podjati se řešení celé záhady, celé otázky, kterou chtěl řešiti Třebízský.

U Třebízského se tedy pokus nezdařil z příčiny shora jmenované. Ale proč nezdařily se pokusy jiné, vědecké, totiž aspoň formou vědecké? Proč mimo zmíněné již monografie nemáme již nic lepšího, úplnějšího? Proč nemáme dosud ani kritického rozboru činnosti kněží buditelů, proč nehledíme se sami přesvědčiti, jakými motivy byli oni vedeni ve své práci národní? Proč neobjasnil dosud nikdo, jaké stanovisko k nim má zaujati katolík z přesvědčení, proč čekáme až právem — právem proto, že z části po pravdě, z části pro naši netečnost — se nám staví před oči, jak kněží buditelé chápali ideu reformační a jak v ní pokračovali. Proč nevysvětlil dosud nikdo toho zjevu? Ale takových pro nás důležitých, ba přímo palčivých otázek je více.

A kde to vězí, že dosud nepostavili jsme svého jednotného, solidního názoru dějinného? Tuším, v nás samých. Zdá se mně, že často přepíná se správný požadavek katolicismu neprávem, a zvláště v historii. Nerozeznáváme namnoze mezi osobami a věcí, nerozlišujeme instituce od osob, které ji měly repraesentovati, nerozlišujeme jednotlivých hierarchův od hierarchie, kněží od kleru, katolíkův od katolicismu, lidí od církve. Jindy zase dáváme některým věcem příliš veliký význam, tak že se nám potom zdá, že s nimi stojí a padá celá církev. Děláme často z případků podstatné, existenční otázky — úplně bez potřeby; ale to je pouze důsledek vady předchozí. Ze stejného pramene plyne i snaha omýti každého, kdo něco konal na „prospěch“ katolicismu nebo snad jen pod jeho vignettou. Skutky takových jsou dobré, protože je vykonali ti, kteří „pro katolicismus“ bojovali. S druhé strany zase nevidíme na stranách protivných nic dobrého, na všecko, nebo téměř

na všechno díváme se černými brýlemi. Příčinou toho je hlavně to, že všechno pojmáme příliš dogmaticky, málo dbáme psychologie, málo prostředí, ve kterém žily osoby, o nichž píšeme, ve kterém se odehrávaly události, jež líčíme.

Tak často multum probaturi, nil probamus. Jsou ovšem i jiné překážky, některé více vnější, aspoň pro toho, kdo by chtěl a mohl pracovati. Odvážil-li se kdo svobodnějšího slova, jež se přičí ať už skutečně nebo zdánlivě, mínění dosud běžnému, autoritám dosud uznávaným, které se považují za jedině katolické, již zdá se mnohým liberalem, ne v pěkném slova toho smyslu, a dle toho se vůči němu jedná.

Jest ovšem povinností všech, uváděti mínění veřejně pronesená na pravou míru, ale věcně a pouze věcně a vědecky. Nelze přece odsuzovati hned každého, kdo s námi do posledního jota nesouhlasí, jehož snad nějaký apex liší se od našeho, nesmíme mu upírati dobrou vůli, vždyť může míti a často má lepší úmysly, než největší takový „horlivec“ z těch, kteří jej odsuzují nebo aspoň podezřívají.

Již bez této úzkostlivosti má katolický historik český, ba český historik vůbec, velmi těžké postavení. V celé historii není jistě druhého případu, že by národ celý byl se odvrátil od víry své, od katolictví, a zase celý se k němu vrátil (celý v obojím případě nesmí se bráti ad amussim), jako národ náš. Již to činí nesmírně těžkým úkol uvéstí historii v soulad se životem přítomným, nebo vlastně správně řečeno nynější život v soulad s historií. Má-li se tu dojítí cíle, pak musí se nutně všem přátí nejplnější svobody, jaká jen je možná. Zdá-li se nám, že někdo vybočil, že zabředl, dokažme chybu, ale důkazem nechtějme ničiti, nýbrž získávati, přesvědčovati i toho, proti němuž vystupujeme. Vedle našeho volného mínění ať smí každý jiný pronésti mínění své, aniž by byl kaceřován.

Mnoho zla, snad nejvíce, vězí však v tom, že se domníváme, jako bychom byli povinni ručiti za vše, co se kdy pod rouškou náboženství dalo, za to konečně dnes ručí již málokdo, každý svaluje to na pachatele, pokud vždy právem, není zde naší věci rozhodovati, ale často hájíme dosud principů, dříve obecně platných, za pravé uznávaných, ač bychom je byli měli nechati padnout již dávno tam, kam patří. Čím dříve, tím lépe, platí tu.

Abych nemluvil stále jen in abstractis, vezměme trest smrti na kacíře. Jak různá jsou o něm mínění i u katolíků. Jedni praví: Na smrt odsuzovala pouze moc světská, církev nečinila nic víc, než že prohlásila, zda souzený je kacíř či nic, a dle toho naložilo s ním rameno světské. Ale kdo měl právě ve středověku větší vliv na zákony, než církev, než kněžstvo? Proč se kněžstvo neozvalo proti tomuto zlu, hlavně svými repraesentanty, jako činívalo v jiných případech?

Jiní historikové, jako Kryštůfek, píše o tom, zda právem či neprávem byl Hus vydán ku potrestání Sigmundovi, praví, že císař byl ochráncem celé církve vždy a všudy, že byl jejím světským ramenem, a tedy i vykonavatelem jejich rozsudků. Ti tedy jakoby doznávali, že přímo „církve“ odsuzovala.

Připomeneme-li ještě, že i sv. Tomáš Aquinský hájí trestu smrti na kacíře, že otcové na koncilu Kostnickém horšili se na Husa také pro články, jímž popíral oprávněnost trestu smrti na kacíře, jest dosti zřejmo, že oficiální názor středověké „církve“ (těch, kdož ji repraesentovali) byl pro smrt kacířům.

Nač bychom to popírali, nač vytáčeli? Nač svalovali bychom veškeru zodpovědnost na samu moc světskou? Což škodí to církvi, škodí to pojmu církve? Či snad ničí se tím její neomylnost, její božskost? Je to doctrina de fide vel moribus, anebo pouze věc disciplinární? A byla kdy církev neomylnou ve věcech disciplinárních? Kdybychom chtěli hájiti správnosti všech principů, dle nichž se druhdy jednalo, pak bychom skutečně hájili infallibilitu všestrannou, ba do jisté míry i nehřešnost.

Kázeň církevní, ba i organizace podlehala a podlehá změnám, nač tedy tolik „konservatismu“ v názorech o ní?

A pak, když i doznáme dle pravdy, že smrt na kacíře bylo oficiálním názorem zástupců církve, odsuzujeme je tím snad jako bídáky? Celé jejich jednání vyrostlo z tehdejší doby; na tehdejší poměry, tedy subjektivně, bylo snad ve všech případech správné, ale objektivně? Proč zapomínáme tohoto rozdílu? Proč uvalujeme na sebe takto odium strannickosti? O dia tohoto nezbavíme se úplně nikdy, jako ostatně nikdo jiný, neboť každý je více méně jednostranným, protože se nemůže ve všem současně stejnoměrně vzdělávati, chce-li se vůbec dočkati nějakého ovoce své práce, ale nač máme je na sebe uvalovati zbytečně?

Církev nepotřebuje ku své obraně — nepravím ani lži — kliček a tůček, pravda přímo pověděná, neohroženě hlásaná, ta spasí nás. Více sympathií získáme do jista, uznávajíce chyby předkův a předchůdců svých, a snažíce se je napravovati, než je schvalujíce a snad v nich zůstávajíce. Proč nejdeme jen vzorem Leona XIII., jenž otevřel světu archivy vatikánské, a proč měli bychom choditi za těmi pány nebo i vládami, kteří mnoho a mnoho archivů prohlašují za tajné, jen aby něco nepřišlo na Boží den?!

Proč bychom neuznali, že se chybovalo i u nás, proč bychom upírali straně protivné, třebaš by byla přepínala, proč bychom jí, pravím, měli upírati vesměs poctivější úmysly?

To by byly nejdůležitější požadavky, jež kladl bych našim historikům, ale mám ještě i jiné na mysli.

Práce naše musí býti také formou vědecká, nesmí býti nechutnou polemikou s osobami historickými, nesmí jich mistrovati jako učitel neposlušného žáčka. Forma naše musí býti důstojna člověka vzdělaného — a pak, vždyť se hlásíme k duchu Kristovu!

Protivníky nutno pojímati jak jsou, věcně je oceňovati, věcně vyvracet — nikdy nevíteží trvale ten, kdo lépe kličkuje a vytáčí, kdo statněji hubuje, vždy vítězí jen věc. Nesmí nám nikdy stačiti omluva, že jiní tak nejednají; i kdyby všichni dělali naopak, jsme my aspoň povinni přičiňovati se, abychom podávali pravdu přímo, směle a cele, pravdu nezkalenou. Krátce, musíme nejen uznávati, nýbrž stále na skutky své aplikovati zásadu: *In necessariis unitas, in dubiis (a za ty považují všechno, co není proti podstatě církve) — in dubiis tedy libertas, in omnibus caritas.*

Při tom ovšem zbývá nám povinnost postavití proti běžnému, se-všeobecnělému a nyní prohlubovanému názoru protestantskému (*protestantismus = negace katolicismu*) — nevím, jak bych jej vhodněji nazval — svůj názor historický, svou filosofii dějin na základech solidních.

Tato naše filosofie, ač-li má za něco státi, musí býti výslednicí historie pokud možno nestranně a všestranně uvážené, musí býti filosofií, která by měla zřetel ku všem faktům historickým, a nejen k těm, která se hodí pro system již dříve určený.

Nesmíme viděti v historii pouhé museální skladiště; musíme v ní hledati ducha, život, a ten snažme se pochopiti, vystihnouti.

Taková práce je nutna, jinak nemohl by se ani největší optimista nadívati, že bychom se dopracovali jednotného názoru o naši reformaci.

Vím, že takové budovy nestaví se tak snadno, ale každý přece přispějme, pokud síly stačí. Co bude následovati, bude takovýmto pokusem — ovšem více negativním — práci pozitivní lze dle mého mínění určovati pouze dle ducha cyrillo-methodějského, ale pouze dle ducha, ne jen dle forem, o něž je posud spor. (P. d.)

O čase.

Dr. Fr. Nábělek.

I.

1. Vedle prostoru ve filosofii nejdůležitější místo zaujímá čas; žádný z filosofů nemůže pominouti času, a proto pojednání o času jsou nad míru četná a obsáhlá. Čas jako prostor každému zdá se býti znám, a přece filosofové o něm velmi různě soudí, tak že stěží najdeme určitou odpověď na otázku: co jest čas? Však obtíže a nesnadnost rozjímání o čase nesmí nás odstrašiti od pokusu, když i zde, jako u „prostoru“ běží o věci velmi důležité.

O prostoru i o čase bývá pojednáno obyčejně zároveň, poněvadž námitky proti skutečnosti prostoru, jeho jsoucnosti kromě mysli naší, z velké části uvádějí se tytéž jako proti skutečnosti času. Mně však uzdalo se pojednati o čase zvláště; co společného dá se říci o prostoru i o čase, toho zde opakovati nemíním, nýbrž jen se doteknu.

2. A hned předem řeknu, oč běží: jest čas pouhá představa v mysli, za níž není času skutečného kromě mysli, nebo jest čas neodvislý od naší mysli a skutečný? Dle filosofie Kantovy čas kromě mysli není ničím, jest pouhou představou, nezbytnou sice pro každou lidskou inteligenci, ale přece jen pouhou představou. Našel-li prostor ve tři rozměry nezměrný místa dost v mysli, proč by tam neměl dost místa čas rozměru toliko jednoho, jenž dá se zobraziti přímkou, kdežto prostoru obraz byla koule poloměru nezměřitelného?

II.

3. Rozeznáváme čas měřený mnohostí představ; to jest čas osobní, subjektivní, a je téměř pro každého člověka jiný: týž den pilnému uplyne velmi rychle, lenochovi jest dlouhý; přednáška trvající hodinu posluchačům dle nálady, předběžného vzdělání, dle zájmu atd. různě dlouho trvá; člověk zdravý, unavený prací, položiv se večer k spánku a procitnuv ráno, diví se, že jest již den, a jemu se zdá, že se teprv položil; nemocnému noc nemá konce. Mnohost představ sama o sobě ještě nečiní čas dlouhým: jsou-li ty představy nám milé, zajímavé, čas plyne nám rychle; týž čas bude nám dlouhý, prožijeme-li jej v představách trapných, nemilých. Jak různě dlouhý je týž čas děvčeti, jež na plese výborně se baví, a děvčeti, jehož nikdo nepožádá za tanec! Bratru Fortunatovi (v básni od Šťastného) dvě stě let jest pouhou chvílkou, okoušit nebeských slastí; tomu, kdo jest mučen, minuty trvají velmi dlouho. Jestliže snili jsme hodinu živě, procitnuvše myslíme, že jsme spali dlouho, kdežto noc prospaná beze snů, jest nám

jako okamžik. V pohádce: „Dlouhý, široký a bystrozraký“ princové a jejich služebníci zkameněli mocí černokněžnickovou, odčarování byvše, dokonává každý tu práci, již konal v okamžiku, kdy zkameněl, jakoby se nic nebylo stalo: času pro ně nebylo, když neměli vědomí, zkameněli jsouce. Tímto měřením času subjektivním, mohou krátké doby v mysli býti dlouhými a dlouhé krátkými, podobně jako při měření prostoru měrou subjektivní. — Ten čas kromě mysli jsoucnosti nemá jako v mysli.

4. Člověk může míti za vteřinu prý šest, nejvíce deset vjemů. Kdyby počet vjemů byl ve stejném poměru k počtu úderů tepny, tak že komu bije tepna dvakrát rychleji, mohl by míti v témž čase dvakrát tolik vjemů, ten by týmž časem mohl spozorovati dvakrát více; kdyby tepna mu šla třikrát, čtyřikrát . . . rychleji, mohl by pojati týmž časem třikrát, čtyřikrát . . . více představ; kdyby tepna šla tisíckrát rychleji, mohl by pojati tolik vjemů za devětadvacet dní, co jiný za osmdesát let. Takový člověk báječný viděl by kouli z pušky vystřelenou letěti rychlostí, s jakou pocestný kráčí nám; tráva, jež nám uroste za měsíc o dva decimetry, urostla by jemu za celý život (osmdesáti let) měřený počtem úderů tepny o dva decimetry; slunce za celý svůj život (osmdesáti let) viděl by vycházeti 29krát, měsíc viděl by v úplňku jen jednou. Svět jevil by se mu zcela jiným než nám. Kdyby tepna zrychlila se ještě tisíckrát a s ní i pojímání a plození představ, tu by počet úderů tepny sudíčkami takovému člověku vyměřený počtem, co jich má člověk obyčejný za osmdesát let, uplynul za $41\frac{3}{4}$ minuty: slunce by viděl za celý svůj život postoupiti na nebi o tolik, o kolik postoupí nám za $41\frac{3}{4}$ minuty, kdyby život ten odbyl se za dne; kdyby za noci měsíčné, měsíc o nic by se mu nezměnil, hvězdy by nezašly po celý jeho život, koule dělová letěla by mu rychlostí, s jakou nám leze hlemýžď. Že by tráva rostla, nespozoroval by za celý svůj život: tento svět jevil by se zcela jinakým než nám. Kdyby ukájení tělesných potřeb spánkem, jídlem, pitím . . . dalo se též poměrem k počtu úderů tepny, my bychom nepostihovali, kdy spí, jí, pije . . ., jako nepostihujeme jednotlivých výchvějů struny napnuté, jež dává vysoký ton.

Naopak, kdyby oběh krve byl tisíckrát zdlouhavějším a s ním i pojímání a plození představ, dle toho i míra času: počet úderů tepny u člověka obyčejného za dobu 80 let, udál by se u takového báječného člověka za dobu 80.000 let, slunce by jemu vycházelo tisíckrát, co nám jednou, měsíc by se mu změnil asi za 42 minut, pocestný uháněl by mu, co nám dělová koule, viděl by trávu růsti, obilí od zasetí vzrostlo a uzrálo by mu v době, co nám jsou asi dvě hodiny. Tak zcela jiným jevil by se mu svět nežli nám! Kdyby pak oběh krve toho báječného člověka ozdlouhavěl

se ještě tisíckrát a s ním i pojmání, tož neviděl by již slunce na nebi, nýbrž jen ohnivý pruh, jako nám uhel žhavý, jímž rychle v kruhu otáčíme, nebo dráha meteoru, „padající hvězdy“; a v noci neviděl by hvězd, nýbrž jen rovnoběžné světlé kruhy. Sotva by postihl vzrostu obilí: vyrostlo a dozrálo by mu za sedminu vteřiny; jedle, jež nám uroste za osmdesát let, urostla by mu asi za tři čtvrti hodiny; neviděl by pohybovati se ručiček u našich hodin, jako my nepostihujeme očima špicí kola u rychlovlaku. — Nic nevadí, abychom myslili si to zrychlení i ozdlouhavění měrou ještě větší, též nic nevadí, mysliti si živé bytosti různé od člověka s různou rychlostí oběhu krve nebo šťáv a pojmání: my nerozeznáváme jednotlivých mávnutí křídla letící mouchy, tak rychle jimi mává; možná, že mouše to mávání děje se tak zdlouha, jako pocestnému kroky. Jsoutě zvířátka, jež žijí jen velmi krátkou dobu, měreno měřítkem lidského pojmání, ve kteréž však době mohou míti tolik představ, co člověk za dlouhý svůj život, a jímž doba jejich života jeví se býti tak dlouhou, jako člověkov život lidský.

5. Slavný přírodopysce K. E. Baer v řeči, již pronesl r. 1860. při zahájení entomologické čili hmyzoznalecké společnosti ruské, pojednávaje o tom, které pojmání přírody živoucí jest pravé, vyslovil myšlenky, jichž obsah stručně nahoře (4) podán. Ta část řeči Baerovy otisknuta v díle: „Philosophie der Naturwissenschaft“ von Dr. Fritz Schultze, II. díl.

Vše položeno hypoteticky: myslíme si, že . . . — Nemáme práva vyvozovati z toho, že čas jest pouhá představa v mysli, nýbrž jen, že nesmíme považovati svou subjektivní míru času za absolutní, a též ne za to, co tou měrou měříme. Mezi lidmi různí se sice rychlost pojmání, však různost ta drží se celkem v úzkých mezích; různosti nahoře supponované ve skutečnosti mezi lidmi není; vývody v předešlé stati (4.) obsaženými má se jen ukázati, že možno mysliti si různé pojmání, že pojmání lidské jest jediným případem z nezměrného počtu případů možných, že míra, jíž člověk měří čas — dle počtu pojatých představ v mysli — není měrou naprostou, absolutní, sice by též čas — měřený třeba otáčením se země kolem osy — dle míry subjektivní měl různou délku u různých lidí a u zvířat, ba i u téhož člověka za různých okolností. Mnohost času subjektivně měřená ovšem je takovou jen v mysli, ale z toho nenásleduje, že by čas, i ten čas, jež člověk měří třeba otáčením se země kolem osy, byl pouze v jeho mysli a nebyl částí času absolutního, naprostého, ať již subjektivně zdá mi se býti krátkým nebo dlouhým. To platí též o prostoru; táž část prostoru může různým podmínkám býti malou nebo velkou: člověku země jest velkou, protože sám proti ní jest nepatrným, nálevníku

člověk byl by nezměrně velkým, poněvadž nálevník proti člověku jest nezměrně malým.

Ale ten prostor v myslí představený přece jen jest částí prostoru skutečného, nezávislého na myslí lidské. Tomu, kdo by měl jmění na milliony, pecen chleba by nebyl ničím, chudásovi však byl by velké ceny; ale i millionáři i chudásovi stejně by posloužil, kdyby oba octli se v zajetí a v hladné věži.

Ještě méně dovoleno jest souditi z toho subjektivního pojímání času, že by veškeren svět byl světem pouhých představ v myslí naší, jak to činí Schultze ve spisu shora jmenovaném na str. 89. Zajisté mohu mysliti si koně, jenž by měl devět noh; dle toho, jak v myslí bych si jej sestrojil, mohl bych říci, jak by chodil ten kůň, kdyby takový kůň skutečně byl. Kůň náš obecný byl by jedním jen příkladem z nekonečného množství koní (v myslí možných); směl bych proto již tvrditi, že by ten náš kůň obecný byl též jen pouhou představou v myslí?

Tak naše pojímání času a prostoru dá se mysliti jako jeden jen případ z nekonečného množství případů možných; proto však nikdo nemá práva tvrditi, že by to, co pojímáme, času nebo prostoru, nemohlo býti částí času nebo prostoru skutečného kromě myslí.

6. Supposice Baerova proměnila u člověka jen oběh krve a s ním rychlost v pojímání. To jest věci fyziologův, aby ukázali, zdaž rychlost pojímání jest poměrná k rychlosti oběhu krve — v horečce se to podobá; nepraví se zde, zdaž by se nemusilo i vše ostatní u člověka změnit se změnou rychlosti oběhu krve, aby mohl žíti, a zdaž na naší zeměkouli není jedině možným takový, jaký právě jest a s ním i jeho míra času. Myslím-li změněnu jen rychlost oběhu krve a vše ostatní necháno při starém, proč nemohl bych mysliti si na př. jen nos jeho tisíckrát delší; měřil by pak asi 50 m. Člověk takový maje zahrádku sto metrů dlouhou a širokou, mohl by, sedna si do prostřed, přivonívati ke všem kvítkům celé zahrady a nehnouti se s místa. Kdyby jeho nosu bylo přispořeno délky opět tisíckrát, měl by nos padesát kilometrů dlouhý, mohl by posaditi se na horu a okoušeti vůně květin na 50 km. kolem sebe a nehnouti se s místa. Ten nos dal by se ještě prodloužiti do nezměrná; nos náš obyčejný byl by pak jen jedním případem z nekonečně mnohých nosů možných co do délky!

Odstavcem II. chci toliko říci, že čas subjektivně měřený, pokud jsme ho sobě povědomi, ať v myslí jest krátkým nebo dlouhým, jest částí času skutečného, ať by nebyl kromě myslí takovým, jakým jeví se mi v mé myslí.

III.

7. Čas objektivní jest čas měřený pohybem těles, zejména těles nebeských: otáčením se země kolem osy, měsíce kolem země, země kolem slunce, postupem bodů rovnodennosti na ekliptice. Míra obyčejně bývá stejnorodá s tím, co měříme: hmotu hmotou, světlo světlem, prostor prostorem, plochu plochou, přímkou přímkou; tak měli bychom měřiti i čas časem. Co má býti jednotkou míry? Nezbývá než měřiti čas pohybem stejnoměrným, v němž jest obsažen prostor — ale i čas. Pravíme-li: stejné doby jsou ty, ve kterýchž těleso pohybující se stejnoměrně urazí stejné dráhy, tož musíme ještě říci, který pohyb jmenujeme stejnoměrným. Rekneme-li, že ten jest stejnoměrný, při kterémž ve stejných dobách urazí stejné dráhy, tož podáváme výměr tím, co máme určit. Komu prostor jest pouhou představou v mysli, tomu nezbytně bude pouhou představou i pohyb i čas. — Ale ať by byl skutečně prostor i kromě mysli, kde máme pohyb stejnoměrný, jímž bychom mohli měřiti čas přesně? Doby kyvů kývadlových nejsou úplně stejné, kývadlo samo sobě jsouc ponecháno, překonává odpor vzduchu; tepna vždy stejně nebije; doby od vrcholení slunce k vrcholení nejsou stejné, ba ani země stejnoměrně neotáčí se kolem své osy, byť i odchylky ty byly pranepatrný, jakž vypočteno, že za tisíc let opozdění vzroste na jednu tisícinu vteřiny. Tak tedy i míra času astronomického není stálá, stejná a nemožno jí změřiti času zcela přesně; ale míra tato jest nepoměrně spolehlivější, než jakákoli míra jiná. Pocestný, znavený chůzí, usne, odpočívaje ve stínu košatého stromu, jakž myslí, jen na chvílku, ale slunce zapadající mu dosvědčuje, jak dlouho spal; Herschlovi, pozorujícímu nebe dalekohledem, jež si sestrojil sám, jistě čas byl krátký, ale hvězdy mu řekly, jak dlouho pozoroval. Doba, jak dlouho „stál,“ čas subjektivní člověku za bezsenného spánku, jak dlouho okoušel slasti nebeských (svatý Fortunat v básni „Sláva nebes“ od Vl. Štastného), jak dlouho princům zakletým a jejich služebnictvu, změřena sluncem na hodiny, dny, roky. Když i stál jim čas subjektivní, nestál čas objektivní, nýbrž plynul dále... Fortunat nebyl poznán, vše bylo se změnilo, a on sám pak vyloživ svoji příhodu, v prach se rozpadá. V plodech lidské obrazotvornosti, byť čas subjektivní stál, čas skutečný plyne dál a žádá svého práva: dění jako skokem dohoní, co bylo zameškáno, stav věcí mění se v takový, jakého žádá čas skutečný.

8. Byť i míra času astronomického nebyla neproměnnou, smíme-li proto říci, že toho, co jí měřím, ve skutečnosti není? Výrok: to měřítko času, na př. vrcholení slunce, jest zjev v tvé mysli, je tvojí představou, za níž není skutečného vrcholení slunce, jest neoprávněný, že by správným

byl, dokázati se nedá; nanejvýše dalo by se říci: zjev ten (vrcholení slunce) jest v tvé mysli jako představa, a možná, že za tou představou není toho ve skutečnosti, co v představě se jeví. Vždyť dle filosofie Kantovy nemůžeme pranic věděti o věci samé (das Ding an sich), kteráž jest původem představy. Nemohu-li tedy naprosto pranic věděti o věci samé, tož nesmím ani tvrditi o ní, že jí není, poněvadž bych, nemoha o ní pranic věděti, přece o ní věděl, že jí není; nesmím ani praviti, že sice jest, ale že není takovou, jakou někdo si ji představuje, poněvadž bych již věděl o ní, jakou není.

9. Je-li svět nějaký kromě naší mysli, a máme-li o něm zvědět, musí nějak jeviti se mysli naší; nepovažuji těch představ o světě v mysli za svět sám, ale, abych tak řekl, za poukázky na ten svět, jenž způsobuje aneb aspoň spoluzpůsobuje ty představy. Sic jinak není potřebí té věci samé (das Ding an sich), jež by měla býti aspoň spolučinitelem při vznikání představ, všechen svět jsou pak pouhé představy, za nimiž nic bytného není, a nemám práva říci, že by bylo, existovalo, ještě něco kromě mé mysli — solipsismus — a nikdo nebyl by s to přesvědčiti mě o jsoucnosti nějakého světa vnějšího: i ten přesvědčující byla by pouhá představa v mé mysli, jako sen spícího. Nebylo by ke mně přístupu. Obrazně bych to vyjádřil takto: kdyby někdo zvonil mi u dveří, chtěje ke mně vejíti pravil bych: to mi jen zní v uších, a neotevřel bych.

Kdyby pominula mysl, pominul by i svět i čas i prostor. Nesměl bych se tázati: což neuplynul nějaký čas od té doby, kdy vznikaly organismy, rostliny, zvířata až do člověka? Musel bych říci, to jsou jen moje představy, i to, že vykopáváme v různých vrstvách země zkameněliny rostlin a zvířat. Ani bych nesměl říci, že uplynulo něco času mezi představami, když jich nemám všech najednou, neboť i to by byla pouhá představa, že je mám po sobě; jakož bych nesměl říci, že věci, jež vidím vedle sebe, pod a nad sebou, i skutečně jsou prostorny a na různých místech. Ani po příčině nesměl bych se tázati, proč vidím je po sobě, vedle sebe, pod a nad sebou, vždyť i příčinnost byla by jen v mé mysli. Mohli bychom (ba ani množného počtu nesměl bych užiti) jen říci: spatřujeme věci v prostoro a prostorny, zjevy po sobě, poněvadž duše naše — ať již jest ona cokoli — taková jest, že jinak představovati nedovede. Kam by nás to zavedlo!

Dlužno považovati ty zjevy, jimiž měříme čas, jen za hranečníky, znaménka v čase, jako jsou hranečníky na poli neb podle cesty; ty zjevy času neplodí, jimi čas teprv nevzniká, jako nevzniká pole neb cesta, postavíme-li naň hranečníky, neb napíšeme-li na ně, jak daleko jsou od hlavního města.

O obsazování stolice papežské.

Napsal *Fr. Hrbáček*. (Č. d.)

Nadvláda rodu tuskulského, který v první polovici 10. století s malými přestávkami stolicí papežskou svými členy nebo stoupenci obsazoval, vrcholila ve volbě mladého Oktaviana, syna Albericha II., který dosednuv na trůn papežský r. 955. první z papežů jméno své změnil a Janem XII. se zval. Ale poměry římské a italské přinutily právě tohoto papeže, aby se doprošoval pomoci Oty I. a tím se podřídil pod vliv německý. Ota I., přítáhnuv r. 961. po druhé do Itálie a zabezpečiv sobě panství v Lombardsku, byl roku následujícího Janem XII. v Římě na císaře korunován. Při té příležitosti obnoveno ustanovení Eugenia II., že zvolený smí býti svěcen jen u přítomnosti poslanců císařských, čímž císaři vliv na volbu papeže byl zabezpečen. Sotva však nový císař opustil Řím, počali se Římané proti vládě německé bouřiti, tak že Ota I. vrátiti se musil. Zdali a pokud Jan XII. vzpoury této se účastnil, přesně určiti nelze, ale císař užil vhodné příležitosti, aby papežství zcela si podmanil. Svolav sněm do chrámu sv. Petra dal Jana XII. ze všelikých zločinův a neřestí obžalovati, sesaditi a nového papeže, Leona VIII., voliti. Jakmile císař se vzdálil, vzbouřili se Římané opět, Leona VIII. vypudili a Jana XII. zpět povolali, a když tento brzy na to zemřel, nového papeže, Benedikta V., volili. Ota I. vtrhl po třetí do Říma r. 964. a potrestav náčelníky vzpoury, poslal Benedikta V. do vyhnanství do Hamburku, Leona VIII. opět na trůn dosadil, jenž prý pak na synodě v basilice Lateranské císaři přiřkl právo papeže a biskupy ustanovovati, tak že nikdo ani papeže ani biskupy voliti a volené světiti nesměl bez svolení císaře.¹⁾ Ačkoliv kanon tento nalézá se u Gratiana,²⁾ považuje se všeobecně za padělek, poněvadž až příliš upřilíšuje a vyslovuje vlastně přání císaře z doby boje o investituru. Panství, kterého Ota I. v Itálii a nad Římem nabyl, bylo vratké. Dokud on neb jeho nástupcové stáli v čele četného vojska, dotud jejich panství bylo uznáváno, jakmile však Itálii opustili, nikdo již o ně se nestaral. Brzy po smrti Oty I. pokusil se Krescencius z rodu pánů nomenských domoci se vlády v Římě. Papeže Benedikta VI. dal zavraždit a na jeho místo Bonifáce VII. dosaditi. Ale strana hrabat tuskulských za souhlasu císaře Oty II. jej i Bonifáce VII. vyhnala a Benedikta VII. (975—983) volila, jenž byl z nejlepších papežů toho století. Po smrti Oty II. nabyla opět strana Krescenciova vrchu; papež Jan XIV. r. 984. v žaláři utracen a Bonifác VII., jenž z vyhnanství

¹⁾ Jaffé, Regesta sv. I. str. 468. uvádí zprávu tuto jako pochybnou.

²⁾ Corpus i. c. D. 63. c. 23.

byl se vrátil, dosazen a když brzy náhle zemřel, Jan XV. r. 985. zvolen. Vládu však v Římě vedl Krescencius, jenž si osoboval titul patricia a papeže v kruté závislosti držel. Jeho panství učinil Ota III. konec, dav ho po opětné vzpouře roku 998. na cimbuří hradu Andělského odpraviti. Ota III. obsazoval trůn papežský po způsobu Oty I., dal mu však dva výtečné papeže, Řehoře V. (996—999) a Sylvestra II. (999—1003). Po smrti císařově zmocnil se vlády v Římě syn Krescenciův, Jan, který opět papeže dosazoval. Jindřich II. Svatý, jenž v Německu za krále zvolen byl, nemohl záležitostem římským patřičné pozornosti věnovati, zdržován jsa různicemi domácimi a zápletkami polskými. Jan Krescencius všechno vynaložil, aby sobě nového krále naklonil a vládu v Římě pojistil, ale již r. 1012. zemřel. Po jeho smrti podařilo se hrabatům tuskulským zmocniti se Říma a proti Řehoři, kterého volila strana Krescenciův, svého člena, Benedikta VIII. (1012—1024), na trůn papežský dosaditi. Jindřich II. uznal Benedikta VIII. a byl od něho roku 1014. na císaře korunován. Mezi císařem a papežem zavládla nejlepší shoda, oba dbali co nejpečlivěji o rozšíření a upevnění víry křesťanské. Benedikta IX., jenž též z rodu tuskulského pocházel a r. 1033., ačkoliv čítal teprve 20 let, církvi za papeže vnucen byl, nelze nazvati ozdobou stolice apoštolské; císař Konrad II. jej však chránil močí válečnou, poněvadž jeho sobecké politice byl velice vhod papež, jenž nevedl život bezvadný. Syn Konradův, Jindřich III., byl jiného náhledu; přitáhnuv do Itálie zasáhl mocnou rukou v osudy stolice papežské. Na synodě v Sutri sesadil r. 1046. Benedikta IX., Řehoře VI. a Sylvestra III., kteří se svářili o trůn papežský, a dosadil Klimenta II., od kterého prý pak obdržel právo, býti přítomnu nejen svěcení, nýbrž i volbě papeže.¹⁾ Jindřich III. dosadil čtyři papeže, muže výtečné, a byl nástrojem Prozřetelnosti při nápravě zlořádů s volbou papežů spojených.

Dosazování papežů císařem bylo nepřirozené a nemohlo se dlouho udržeti, poněvadž neposkytovalo církvi záruky, že na trůn papežský budou vždy dosazováni mužové důstojní, jaké volil Jindřich III., muž opravdově nábožný a podporovatel ideálních snah církve svaté. Nejen v Římě, nýbrž i v Německu želeno této závislosti. Když po smrti Damasa II. poslové duchovenstva římského císaře žádali, aby ustanovil nového papeže, přijal Bruno, biskup Toulský, volbu s podmínkou, bude-li schválen od duchovenstva a lidu římského. Přišel pak roku 1049. do Říma, pravil k duchovenstvu u sv. Petra shromážděnému, že rád se vrátí, nenajde-li jeho volba svorného souhlasu. Tím zřejmě prohlásil, že způsob, jakým se tehda stolice apoštolská obsazovala, není správný a že třeba nápravy. Myšlenka Leonem IX., tak

¹⁾ Jaffé, Regesta sv. I. str. 526. o pravosti zprávy pochybuje.

se Bruno Toulský jako papež nazýval, vyslovená, již neusnula. Pěstoval ji Hildebrand, pozdější papež Řehoř VII., kterého Leo IX. na své cestě do Říma v burgundském klášteře Clugny shledal a s sebou do Říma vzal, tak dlouho, až nalezen byl způsob, kterým svobodné a řádné obsazování stolice papežské pro všechny časy zabezpečeno bylo.

Po smrti Leona IX. r. 1054. odebral se Hildebrand, jenž jako podjáhén vnější záležitosti církve římské spravoval, v čele poselstva římského k císaři Jindřichovi III. do Mohuče a „vice cleri populique Romani“ jmenoval kandidata, kterého by duchovenstvo a lid římský kanonicky volil. Byl to Gebhard, biskup Eichstädtský a první rádce císaře Jindřicha. Tomuto velice lichotilo, že Římané chtějí mítí papežem toho, kterého on sám svou důvěrou počil, a pročež mílerád svolení své dal. Po smrti Viktora II., které jméno Gebhard jako papež byl přijal, zvolen r. 1057. bez průtahu Štěpán X., poněvadž trůn císařský byl uprázdněn. Když však již rok na to zemřel, pokusila se opět, a to naposled, strana hrabat tuskulských svého papeže v osobě Benedikta X. dosaditi, ale přičiněním Hildebrandovým zvolen na sněmu v Sieně Mikuláš II. Hildebrand sám odebral se do Německa, aby vyžádal pro zvoleného uznání a potvrzení císařovny vdovy Anežky, která za nezletilého Jindřicha IV. říši spravovala. Mikuláš II. učinil konečně rozhodný krok na synodě 13. dubna 1059 v basilice Lateranské konané, aby volba papeže řádně upravena byla. Bullou „In nomine Domini“ ustanoven volební řád, který — arcíť dle potřeby časův opraven a doplněn — až podnes platí. Podstatné části této bully jsou: „§ 2. Pročež, poučení jsouce věhlasem předchůdců našich a jiných svatých Otcův, nařizujeme a ustanovujeme, aby, když velekněz této římské, všeobecné církve zemře, především kardinal i biskupové co nejpilněji vespolek o volbě jednali, brzy duchovní Kristovy, kardinaly, přibráli, a takto ať přistoupí ostatní duchovenstvo a lid, aby souhlas s novou volbou vyslovil, ovšem vystříhaje se, aby nemoc úplatnosti nějakým způsobem se nevloudila. A tak ať velesvědomití mužové u vykonávání volby velekněze předcházejí, ostatní pak následují. § 4. Budiž však volen ze středu té samé církve, najde-li se způsobilý, aneb nenajde-li se v ní samé, budiž vzat z jiné bez porušení povinné cti a uctivosti milovaného syna našeho Jindřicha, který v přítomnosti za krále se má, o němž se doufá, že bude, dá-li Bůh, císařem, jak jsme jemu již přisoudili, a nástupcům jeho, kteří od této apoštolské stolice osobně právo toto obdrží. § 5. Vzmůže-li se převrácenost zlých a nesvědomitých lidí tou měrou, že nebude lze v městě vykonati volbu neporušeně, bezelstně a bezúplatně, mají kardinal i biskupové se svědomitými duchovními a katolickými osobami světskými, byť i nečetnými, právo voliti

velekněze stolice apoštolské, kde za vhodné uznají. § 6. Vůbec, jakmile volba se vykoná, staví-li se na odpor válečná bouře nebo jakýkoliv pokus lidí ze zlomyslnosti, tak že ten, který zvolen jest, na stolicí apoštolskou dle obyčeje dosazen býti nemůže, přec zvolený má, jako pravý papež, obdržeti moc římskou církev spravovati a se vším jejím jméním nakládati, co, jak víme, blahoslavený Řehoř před svým posvěcením učinil.“¹⁾

Krvina u Arabův a Hebreů.

Dr. Fr. Kyzlink. (O.)

Krvina u Hebreů.

V Písmě sv. jsou pravidla krevní msty jen zhruba naznačena. Jsou to, abych tak řekl, jen paragrafy, jimiž se při krvině bylo řídit. Poněvadž však jsou všechny právní obyčeje arabské, a tedy i krvina, velmi podobny uzákoněným zvykům židovským, lze si podrobnosti krviny hebrejské doplniti z toho, co řečeno o krevní mstě u Arabů.

Písmo sv. uvádí čtyři rozličné případy násilné smrti:

1. Ubojstvo úmyslné. Zlý úmysl se předpokládal:

a) byl-li nástroj, jímž byl někdo zabit, sám sebou lidskému životu nebezpečný, jako: kus železa, kámen nebo kus dřeva, „jímž člověk může umřít“ (Num. 35, 16—18 podle hebrejského znění);

¹⁾ Corpus i. c. D. 23. c. 1.: § 2. Quapropter instructi praedecessorum nostrorum aliorumque sanctorum Patrum auctoritate, decernimus, atque statuimus, ut obeunte huius Romanae universalis Ecclesiae Pontifice, imprimis Cardinales Episcopi diligentissime simul de electione tractantes, mox Christi Clericos Cardinales adhibeant: sicque reliquus Clerus et populus ad consensum novae electionis accedat, nimirum praecaventes, ne venalitatis morbus aliqua occasione subrepat. Et ideo religiosissimi viri praeduces sint in promovenda pontificis electione, reliqui autem sequaces. § 4. Eligatur autem de ipsius Ecclesiae gremio, si reperitur idoneus, vel si de ipsa non invenitur, ex alia assumatur: salvo debito honore et reverentia dilecti filii nostri Henrici, qui impresentiarum Rex habetur, et futurus imperator, Deo concedente, speratur, sicut iam sibi concessimus, et successoribus illius, qui ab hac Apostolica sede personaliter hoc ius impetraverint. § 5. Quod si pravorum, atque iniquorum hominum ita perversitas invaluerit, ut pura, sincera, atque gratuita fieri in urbe non possit electio, Cardinales Episcopi cum religiosis Clericis, catholicisque Laicis, licet paucis, ius potestatis obtineant, eligere Apostolicae sedis Pontificem, ubi congrue viderint. § 6. Plane, postquam electio fuerit facta, si bellica tempestas, vel qualiscunque hominum conatus malignitatis studio restiterit, ut is, qui electus est, in Apostolica sede iuxta consuetudinem inthronizari non valeat: electus tamen, sicut verus Papa, obtineat auctoritatem regendi Romanam Ecclesiam, et disponendi omnes facultates illius: quod beatum Gregorium ante suam consecrationem fecisse, cognovimus.

b) učinil-li kdo ze zlé vůle něco, co mělo v zápětí smrt druhého; na př. strčil-li někým ze záští, nebo po něm něčím úskočně hodil, nebo ho z nepřátelství rukou tepal. (Num. 35, 20—21.) Není-li toho ani onoho, sluší považovati zabití za nahodilé (ibid.).

2. Ubojstvo nahodilé, jestliže někdo pouze nešťastnou náhodou druhého zabil, čili, jak praví Ex. 21, 13 (podle hebr.), nechal-li se ho Bůh střetnouti s rukou ubojcovou, t. j. stalo-li se to pouze dopuštěním Božím. Na př. když při sekání dříví vypadne někomu sekera s topora a zabije jeho soudruha. (Deut. 19, 5.)

3. Smrt nepřímá zaviněná, jestliže totiž někdo svou trestuhodnou neopatrností smrt bližního přivodil. Ex. 21, 29 se uvádí tento příklad. Byl-li někdo upozorněn, že má trkavého vola a přece ho vypustil, je sám tím vinen, jestliže vůl někoho usmrtí, i přivozuje si krevní mstu. Nepochybně bylo jako u Arabů dvojího napomenutí třeba.

Sem sluší bezpochyby přičísti i ony dva případy, ve kterých se fellahové mstívají, totiž pád se střechy neohražené, nebo do nezakryté cisterny. Prikazuje se v Deut. 22, 8: Vystavíš-li nový dům, učiníš ohradu na své střeše, abys nevalil krve (dâmîn, t. j. krev vlastní vinou prolitá) na svůj dům, kdyby někdo s něho spadl (podle hebrejského znění). Že byl majetník nezakryté cisterny činěn odpovědným za to, přišel-li v ní člověk k úrazu, lze souditi odtud, že musil hovado do cisterny spadlé zaplatiti. (Exod. 21, 33.)

4. Smrt způsobená člověku něčím hovadem beze vší viny majetníkovy. (Ex. 21, 28.)

Trestem za ubojstvo úmyslné byla smrt (Ex. 21, 12; Lev. 14, 17.) Penězi se z tohoto trestu vykoupiti nebylo dovoleno. (Num. 35, 31.) Týž trest stihnul i toho, kdo svobodného občana prodal do otroctví, jež sluší považovati za smrt občanskou. (Ex. 21, 16; Deut. 24, 7.)

Právo i povinnost mstiti prolitou krev měl mstitel (gô'el had-dâm); jak již ze slova gô'el vysvítá, býval mstitelem příbuzný zabitého, značít slovo toto i příbuzného.

Mstitel pronásledoval (râdaf) ubojce (rôšeḥ¹) pohledávaje na něm prolitou krev (biḳḳêš, dâraš dâm) a zahubil ho, kdekoliv se s ním střetnul.

¹) Patach furtivum úmyslně nevyznačuji, a to proto, že se vyslovuje již se souhláskou samou, správně-li se tato vysloví. Ve mluvené arabštině je toto patach též, poněvadž hlásky hrdelné nelze jinak vysloviti než se zvukem *a*. Mělo-li by se toto *a* v prepise vyznačiti, pak není správně psáti, jak to v hebrejských mluvnících bývá, před hrdelnici, na př. rūah, nýbrž by se mělo psáti v ní rūh, zrovna tak, jak je v hebrejském písmě psáno a jak se ve skutečnosti vyslovuje.

(Num. 35, 19. 21.) Nebyla-li věc zřejmá, musili aspoň dva svědkové vraha dříve z činu usvědčiti. (Num. 35, 30.)

Při zabítí nahodilém, kde nebylo mravní viny, nebylo ani trestu smrti ani výkupu. Ubojce se však musil zavčas utéci do některého ze šesti „měst útočiště“ (‘arê ham-miqlât). Byl to v předjordání Hebrôn v Judsku, Šehem (Sichem) v Samaří a Kedeš v Galileji; v zajordání pak Bešer v poušti, Râmôt v Gil’ádu a Gólán v Bâšânu. (Num. 35, 6—15; Jos. 20, 7 n.) Aby jich bylo lze snadno dostihnouti, měla k nim vésti pohodlná silnice. (Deut. 19, 3.)

Uprehlík vyložil příčinu svého příchodu staršímu městu, a ti mu dovolili v městě bydleti. Když ho mstitel požadoval, byla věc před staršími řádně vyšetřena, a shledalo-li se podle shora uvedených pravidel, že se ubojstvo stalo náhodou, nesměl býti ubojce vydán mstiteli, nýbrž zůstal v městě až do smrti tehdejšího velekněze, kdy se pak mohl svobodně vrátiti do svého domova. (Num. 35, 22—25; Jos. 20.) Vykoupiti se z tohoto dočasného vyhnanství nebylo dovoleno. (Num. 35, 32 podle hebr.)

Právo útočiště se vztahovalo pouze na město a pozemky k němu příslušící; zastihnul-li mstitel ubojce mimo hranice tyto a zabil ho, msty krevní na sebe nepřivodil. (Num. 35, 26—27.)

Byl-li uprechlík z ubojstva úmyslného usvědčen, vydali ho starší mstiteli. (Deut. 19, 11—12.)

Při zabítí nepřímo zaviněném mohl mstitel vinníka buď usmrtiti nebo přijati výkupné. Dobytče, které člověka usmrtilo, mělo se ukameno-ovati; masa jeho se požití nesmělo. (Ex. 21, 28—30.)

Výši výkupného zákon neurčuje, nýbrž toho ponechává mstiteli a prostředníkům. (Ex. 21, 22. 30.)

Pouhý výkup byl ustanoven na ten případ, že někdo udeřil těhotnou ženu, která následkem toho potratila. (Ex. 21, 22.)

V posledním případě, kdy totiž byl někdo zabit hovadem bez viny majetnickovy, se věc odbyla ukamenováním zdivočilého zvířete. (Ex. 21, 28.)

Poranil-li kdo někoho, měl mu nahraditi, co v nemoci pronesbal a starati se o jeho vyléčení. (Ex. 21, 18 n.)

Tak se měly věci, byl-li zabit či poraněn svobodný občan, muž nebo žena.

Zabil-li pán svého otroka nebo otrokyni, měl býti potrestán (Ex. 21, 20); jak, se blíže neudává. Nezemřel-li však otrok hned na rány mu způsobené, nýbrž za den či za dva dny, pán jeho trestán nebyl (v. 21. *ibid.*). Nebylo-li poranění smrtelné, ba ani příliš těžké, jako vyražení zubu, otrok jím nabyl svobody (v. 26. n. *ibid.*).

Zavinil-li kdo svou nedbalostí smrt otroka cizího, musil ho zaplatiti 30 šekly stříbra (v. 32. ibid.). Jak měl býti trestán, kdo cizího otroka úmyslně zabil, se nepraví.

Byl-li nalezen zabitý člověk a nevědělo se, kdo jest jeho ubojcem, měli se obyvatelé nejbližšího města, na nichž z pochopitelné příčiny největší podezření lpělo, tímto způsobem očistiti. Starší města vzali jalovici, která ještě nenosila jha, a zabili ji v pustém žlebě. Pak si nad ní umyli ruce řkouce: „Ruce naše neprolily krve této a oči naše neviděly (kdo ji prolil).“ Jsou to bezmála táž slova, jimiž se Arabové z podezření ubojstva očišťují.

Tím by bylo vlastní thema již vyčerpáno, myslím však, že nebude nezajímavě ukázati, co o krvině souditi se stanoviska přirozeného práva, a která pravidla krviny přirozenému právu více vyhovují, zda pravidla krviny u Arabů či u Hebreů.

Kdo úmyslně zabije člověka, dopouští se bezpráví:

1. na své oběti, kterou oloupil o dobro na tomto světě největší — o život;
2. na rodině, jíž vyrval člena;
3. na společnosti, které odňal občana.

Poruší-li kdo právo druhého, uvaluje na sebe povinnost, křivdu svou odčiniti a poškozený nabývá zase práva odčinění toho od něho požadovati, a to tím způsobem, jakým jeho právo bylo porušeno. Tak na př. ublíží-li kdo bližnímu na cti veřejně, má povinnost čest jeho zase veřejně očistiti a pohaněný má zase právo veřejné očistění své cti od něho požadovati. Mohl-li by si každý proti druhým dovoliti, co by chtěl, aniž je mu toho pykati, pak nemůže býti vůbec řeči o právu, jehož pojem nezbytně v sobě uzavírá povinnost, aby je druhý respektoval, anebo poruší-li je, aby je zase, a to týmž způsobem, napravil. To káže zdravý lidský rozum.

Zabije-li tedy někdo člověka úmyslně, uvaluje na sebe povinnost odpykati smrt smrtí, a poškození zase mají právo, krev nevinně prolitou krví ubojcovou pomstiti. Zabitý ovšem zadostučinění žádati nemůže, zbývá tedy rodina a společnost čili stát. Je nyní otázka, či právo na mstu je přednější, zda právo rodiny či státu.

Otázku tuto snadno zodpovíme, máme-li na zřeteli účel státu a rodiny.

Účelem státu nejbližším jest obecné blaho vezdejší, jehož přední podmínkou je bezpečnost života a majetku. Je tedy povinností státu hájiti na předním místě života a majetku občanův a toho, kdo obé ohrožuje, učiniti neškodným tím, že mu odejme život nebo svobodu. Tímto trestem se jednak činí zadost porušenému právu, jednak se druzí od bezpráví

odstrašují. Je-li však přední povinností, jest i předním právem státu život i majetek občanů řečeným způsobem chrániti.

Účelem rodiny pak jest, aby, majíc bezpečnost života i majetku státem zajištěnu, pečovala o duševní i tělesné blaho svých členů. Starati se o bezpečnost života a majetku není přímou povinností a tedy ani přímým právem rodiny.

Z toho je patrné, že přední povinnost a právo trestati ubojce přísluší státu, čili moci veřejné, která stát spravuje a repraesentuje. A stát má též dosti prostředků po ruce, aby povinnosti této dostál, což o rodině říci nelze.

Mstí-li se poškozený sám, je soudcem ve vlastní při. Hněv a pomstychtivost mu zatemňuje rozum, tak že není ani mravně schopen, aby trestal jen potud, pokud toho spravedlnost vyžaduje. Nemá klidné rozvahy, aby objektivně uvážil, jaký trest je činu přiměřený, zdaž okolnosti viny nezmenšují a p. Proto mstitel soukromý nemůže býti nikdy úplně spravedliv.

Vedle toho chová mstitel soukromý v srdci svém zášť a pomstychtivost tak dlouho, dokud se na nepříteli nevymstí, a tím se srdce zatvrzuje a divočí. Trestá-li však stát, pak lze i požadavek spravedlnosti i povinnost lásky k bližnímu dobře srovnati.

Proto vidíme, že v každém právně uspořádaném státě, ať pohanském, ať křesťanském, spravedlnost vykonává moc veřejná svými k tomu způsobilými i oprávněnými orgány.

Z uvedených důvodů je patrné, že ve státě právně uspořádaném msta soukromá dovolena není a dovolena býti nemůže.

Jen tam, kde společnost zločin trestati nechce nebo nemůže, lze mstu soukromou považovati za dovolenou, ale jen potud, pokud nezavládnu řádné právní poměry. Zločin, zvláště ten, o němž mluvíme, totiž ubojstvo, se musí trestati, jinak by nebyl nikdo životem jist, a netrestá-li ho stát, jemuž to přirozeným řádem náleží, musejí si zjednati zadostučinění poškození sami. Proto nejednají správně, kdož krvinu prohlašují za všech okolností za nedovolenou.

Uvažme nyní, jakých pravidel je mstiteli soukromému šetřiti při rozličných případech ubojstva.

1. Co se týče ubojce úmyslného, jest jisto, že ho může mstitel usmrtiti. Kdo úmyslně zmaří lidský život, má zločin odpykati životem svým.

2. Ubojce bezděčný trestu smrti nezasluhuje, poněvadž u něho není žádné mravní viny. Lze mu však nějaký menší trest uložit, aby jak on, tak druzí se měli lépe na pozoru. Kdo ku své obraně útočnicka zabije, nezasluhuje nijakého trestu.

3. Kdo svou trestuhodnou nedbalostí smrt druhého zavíní, může být trestán smrtí. Každý však snadno nahlédne, že v tomto případě není zloba tak veliká, jako u toho, kdo vražednou ruku na bližního vztáhne, a že lze tedy připustiti trest mírnější.

4. Při zabití naprosto nahodilém trestu užiti nelze.

Je nyní otázka, zdali jest u Arabů krvina dovolena či ne.

U fellahů, kteří podléhají v trestních věcech státní moci turecké, t. j. oni, kteří jsou blízko měst, v nichž sídlí úřady, krvina dovolena není, poněvadž úřady samy ubojce stíhají. Jelikož však vždy trestají jen pokutou peněžitou, již veliká část uvázne úředníkům za nehty, dávají fellahové přednost mstě soukromé a úřadům o ničem ani neříkají.

O sedláky vzdálené se vláda stará jen potud, pokud z nich vydírá kde jaký groš na daně a proto jim nezbyvá, než pohledávati si práva o své ujmě.

Beduini platí sice turecké vládě roční poplatek, ale jsou jinak dosud samostatni. Každý kmen (ḡabîle, 'ašîre) tvoří pro sebe malý stát, který spravuje šejch kmene a náčelníci zádruh (ḡamûle) a rodů ('âile¹). Správa tato se však vztahuje jen na války a nájezdy, o trestání zločinů se nikterak nestará, ponechávajíc to poškozenému samému.

Nelze tedy nikterak pochybovati, že msta soukromá jest u beduinů dovolena, ovšem jen potud, pokud neodporuje přirozenému právu. V čem se přirozenému právu příčí, vyznačeno bude níže.

Práva na mstu si beduin, třeba křesťan a katolík, vymluviti nedá. Před lety unesl jistý beduin z Keraku, jménem Maḡmûd, dívku katolického rodu 'Azízât, usedlého nyní v Madabě. I vypravili se jednou čtyři muži do Keraku, aby se na únosci pomstili. Vyptali se, kde Maḡmûd bydlí, večer se připlížili k udanému domku, zastřelili dveřmi u ohně sedícího Maḡmûda — ale jiného — a utekli. Když o tom madabský missionář uslyšel, napomínal následující neděli své věřící, aby msty zanechali. Mezi kázáním vstal jistý starý beduin a pravil ostatním: „Pojďte ven, neposlouchejte ho!“ Po službách Božích zavolal si ho missionář a vytýkal mu jeho neslušné jednání.

„Ale, chûri“ (tak říkají knězi), pravil beduin, „jak jen můžeš tak pošetile mluvit? Zanecháme-li msty, budou naše ženy a dívky bezpečny před násilníky? Budeme my jisti svým životem?“

A myslím, že měl pravdu. Divoký a vášnivý beduin se dá sotva jistou smrtí zastrašiti od skutků násilných, jak by to teprve vypadalo, kdyby se mu nebylo báti nijakého trestu!

¹) Hamzy v přepise neoznačuji.

Při této příležitosti poznamenávám, že nevaluje na sebe krviny, kdo poskvrněnou čest své příbuzné mstí třeba i životem násilníkovým.

Nyní vytkneme podle pravidel shora udaných, v čem se krvina arabská s přirozeným právem shoduje a v čem mu odporuje.

Při ubojstvu úmyslném hledají Arabové krvavou mstu. Výkup bývá u beduinů velmi řídký, za to jest obyčejnější u fellahů. Pokud se msta týká ubojce samého, nelze Arabům v této příčině nic vytýkati. Je však hrubou a neomluvitelnou nespravedlností, že mstitelé, nemohouce dopadnouti ubojce samého, vykonávají krvavou mstu na jeho nevinných příbuzných nebo soukmenovcích, kteří často o spáchaném zločinu ani nevědí. Rovněž je nespravedlivo, že za zločin ženy pykají jiní příbuzní. Naopak zase zločiny nejhorší, jako vražda otce, syna, bratra se netrestají.

Dále se Arabové těžce prohřešují proti přirozenému právu, trestají-li ubojce bezděčného jako ubojce úmyslného, zvláště je-li na de vší pochybnost zjištěno, že zlého úmyslu nikterak neměl. Ovšem, jak řečeno, neděje se tak vždycky. Ještě nespravedlivější však je, že Arabové stíhají jako ubojce úmyslného i toho, kdo pouze ku své obraně útočníka usmrtil.

Zaviní-li kdo trestuhodnou nedbalostí svou smrt bližního, odpyká z pravidla svou vinu výkupem.

Nemá-li však nijaké viny, že jeho věci někdo přišel k úrazu, vyplatí se nějakou malou náhradou.

V obou těchto případech jednají Arabové v celku správně.

U Hebreů byla msta soukromá dovolena z týchž důvodů, z jakých je dovolena u Arabů. Lid židovský neměl až do doby královské řádné moci veřejné, která by bděla nad bezpečností života. I nezbývalo, než aby se jednotlivci sami hájili proti násilí, tak jak činí Arabové. Neuspořádané tyto poměry společenské krátce charakterisuje Soud. 21, 24: „Toho času nebylo krále v Israeli, ale každý činil, co za dobré uznal.“ Pravidla však, jimiž se bylo všem řídit, vylučují všecko, co je přirozenému právu na odpor.

Ubojce úmyslný měl býti trestán na hrdle; výkup dovolen nebyl. Poněvadž se nečiní nikde rozdíl mezi ubojstvem muže a ženy, sluší míti za to, že i žena ubojka byla trestána smrtí.

Msta se však vztahovala pouze a jedině na vinníka samého.

„Nevinného a spravedlivého nezabiješ!“ (Exod. 23, 7.) „Nebudou usmrceni otcové za syny a synové nebudou usmrceni za otce, jedenkaždý bude usmrcen za hřích svůj.“ (Deut. 24, 16.)

Že tímto posledním příkazem byli z krviny vyloučeni nevinní příbuzní ubojcovi, vysvítá z následujícího. Král Joas dal ukamenovati

Zachariáše, syna velekněze Jojady a byl za to od svých sluhů zavražděn. (II. Paral. 24, 21 nn.; IV. Král. 12, 20.) Syn jeho, Amasiáš, nastoupiv na trůn dal vrahy popraviti. „Synů jejich však neusmrtil, jak je psáno v knize zákona Mojžíšova, jemuž přikázal Hospodin řka: Nebudou usmrceni otcové za syny a synové nebudou usmrceni za otce, nýbrž každý za hřích svůj bude usmrcen.“ (IV. Král. 14, 6; II. Paral. 25, 4.)

Ale i ostatní zlořády byly zákonodárstvím hebrejským vyloučeny. Tak nejen kdo rodiče své zabil, nýbrž i kdo na ně ruku vztáhl, nebo jim zlořečil, byl trestán smrtí. (Ex. 21, 15; Lev. 20, 9.) Podobně otec nesměl o své ujmě utratiti nezdárného syna, nýbrž když byl staršími k smrti odsouzen. (Deut. 21, 18—21.)

O bratrovraždě se v Písmě sv. výslovná zmínka nečiní. Že však byla rovněž trestána, lze souditi jednak ze všeobecného příkazu pomstiti krev nevinně prolitou, jednak z toho, co Joabem navedená žena z Thekuy Davidovi vykládala. (II. Král. 14, 6 nn.)

Ubojce bezděčný nesměl býti smrtí trestán. Aby mstitel proti právu o jeho život neukládal, měl se uchýliti do některého ze měst útočiště, kde se mu dostalo pohostinství i ochrany. Po smrti tehdejšího velekněze se mohl vrátiti do svého domova. Dočasným tímto vyhnanstvím byli lidé nabádáni k větší opatrnosti.

O tom, kdo ku své obraně někoho zabil, se v Písmě sv. nemluví. Ale že neměl býti trestán, vysvítá jednak z toho, že byl-li zabit zloděj vloupivší se v noci do domu, ubojce jeho trestu nepodléhal (Ex. 22, 2), jednak odtud, že když Joab úkladně zavraždil Abnera, který pouze ku své obraně bratra jeho Asaela v boji usmrtil (II. Král. 2, 20 nn.), skutek ten byl Davidem i ostatními odsouzen a Šalomounem smrtí potrestán. (II. Král. 3, 28 nn.; III. Král. 2, 31 nn.)

Při zabítí nepřímým zaviněným mohl býti vinník utracen, mohl se však též vykoupiti. Výši výkupného stanovil mstitel a prostředníci, tak jak se děje u fellahů. Způsobem tímto bylo zamezeno jednak, aby mstitel nebyl zkrácen, jednak aby nežádal příliš mnoho. U beduinů, kde stanoví cenu krve mstitel sám, se často stává, že nemírnými požadavky ochudí celou rodinu ubojcovu.

Při smrti úplně nahodilé trestu nebylo.

Odtud vysvítá, že krvina starozákonní, ačkoliv sama sebou byla krutá, nicméně přirozenému právu neodporovala, a že pravidla, jimiž se řídila, mnohem více spravedlnosti vyhovovala, než pravidla krviny u Arabův, ať mohammedanův, ať křesťanů. Když pak byla u Hebreův zřízena řádná

státní správa, přestala krvina soukromá a právo i povinnost mstiti prolitou krev přešla na krále.

Tak dal David usmrtiti dva vrahy Isboseta, syna Saulova a soka Davidova, „požaduje jeho krev z rukou jejich“ (II. Král. 4, 11), ačkoliv měl zavražděný krevní příbuzné, kteří by to byli mohli pomstiti.

A Šalomoun kázal smrti potrestati Joaba, který zavraždil Abnera a Amasa, aby, jak praví, nevinnou jejich krev odvrátil od sebe a od domu otce svého. (III. Král. 2, 31.) Považoval tedy mstu nevinně prolité krve za povinnost svou.

Za církví — za pravdou.

Podává *Fr. Janovský.*

II.

„Quaerite, quod quaeritis; sed non est,
ubi quaeritis.“ *Sv. Augustín.*

Nedaří se rostlině ve tmě, nedaří se jí v zemi vypráhlé; dopadají-li však na ni paprsky sluneční, má-li dostatečnou vláhu, zdárně prospívá. Nejinak je s duchem lidským; bez paprsků pravdy, bez vláhy milosti nevykoná věci velikých. *Facta loquuntur* — skutky mluví. Rozhlédněme se po třech stoletích protestantských — 1500—1800, a po třech stoletích katolických — 1200—1500. Chlubí-li se protestanté, že u nich je pravá církev, byli by musili r. 1800. býti daleko výše, než katolíci, jako ten, kdo se počne vznášeti s výše 1500 m., dále se vznéstí musí za touž dobu, než ten, kdo začíná od výše 1200 m.

V čistě katolických stoletích od 1200—1500 rozvinula se co nejkrásněji gothika, kvetla překrásně poesie, vynalezen prach, vynalezeno knihtiskařství, nalezena cesta kolem Afriky, objevena Amerika, kvetl obchod, kvetla řemesla.

V protestantských stoletích 1500 – 1800 zuřila třicetiletá válka, lidstvo úpelo pod tvrdým despotismem knížat, vzešla děsná revoluce francouzská, pohřbeno jest ideální císařství svaté římské říše.

Které tedy období bylo šťastnější, blaženější? Bojováno sice a válčeno a byly zde onde revoluce i v dobách katolických; avšak nebylo v dobách těch války, jež by 30 let trvala,¹⁾ a nebylo revoluce, jako byla francouzská.

---

¹⁾ Podle zápisu, chovaného ve štokholmském říšském archivu, zničeno za třicetileté války 1976 zámkův a hradů, 1629 měst a 18.3000 vesnic.

Mají sice i protestantská století objevy a vynálezy; co však jsou tyto proti objevení Ameriky, co proti umění knihtiskařskému! Nad to pak velice se mylí lidé, naší svaté církvi nepřátelští, osobují-li sobě pokrok za posledních tří století, prohlašují-li jej jen za svůj monopol. Jsou jim neznámi slovní našinci? Calderon, Shakespeare, Rafael, Michel Angelo, Leonardo da Vinci, Corregio, Rubens, Palaestrina, Lotti, Orlando Lasso, Allegri, Koperník; sv. František Saleský, sv. Karel Borromejský, Baronius, Bellarmin, Suarez, Toledo; Mozart, Haydn, Beethoven; Cornelius, Overbech, Secchi, Kleutgen, Franzelin; Gfrörer, Hurter, Klopp, Janssen, Pastor atd. atd.?

Ale umění a věda nejsou jediným účelem, proč Syn Boží stal se člověkem, nejsou jediným ovocem, po němž se poznává pravé křesťanství; především běží o víru a mravnost. Jaké pak výsledky má v této příčině období katolické, jaké období protestantské? Když vystoupil Luter, měl vůkol sebe většinou ještě věřící lid. Jaké ovoce přinesla po letech vzpoura Lutrova? Slyšme, co praví za 300 let po Lutrovi stoupenec jeho, David Strauss: „Jsme ještě křesťany? Nejsme!“

* * *

Nenamítej nikdo, proč že v novější době právě v zemích, jež se protestantismu byly uchránily, ve Španělech, Francii, Itálii, častěji rádí revoluce nežli v zemích protestantských, v Prusku, v Anglii. Kdo osnuje revoluce? Živlové církvi nepřátelští a tímto nepřátelstvím s protestantismem spříznění. Nezpůsobil v Itálii revoluci ani papež, ani církevní stát, ale Piemontsko s Pruskem spojené. Nebyli revolucionáři ve Francii, Španělech, Portugalsku katolíci, ale jejich odpůrcové. Tito hráli v katolických zemích podobnou úlohu, jako první protestanté v Němcích. I Německo bývalo zemí katolickou; avšak přetrhlo svazek s katolickou minulostí, spojilo se s Francií a Švédskem, vzepřelo se svému zákonnitému panovníkovi a zavedlo nový řád. Řád? To když učinili, neosnovali nových revolucí, nýbrž trvají ve staré. Oni zůstali pány, katolíci zůstali utlačenými. Katolíci se v revoluci nevyznají. Sebe hroznější příkrosti kulturního boje nevehnaly katolíkům do revoluce. Katoličtí biskupové i kněží byli vláčeni do žalářů jako zločinci; plat jim zadržován; kněží, kteří posloužili umírajícím svatými svátostmi, pronásledováni jako plachá zvěř; katolíci byli zarmoucí, sklíčení, ale do revoluce se nepustili.

Co pak se týče revoluce francouzské z r. 1789., vezme, že po názoru Choiseulové a Pompadourové, jakož i příčiněním jejich musil napřed řád Tovaryšstva Ježíšova býti povalen, musil mu napřed z rukou býti vyrván výchov mládeže, musil pozbyti vlivu na lid; potom teprve byla revoluce možna. O vůdcích revoluce praví dějepisec Louis Blanc:

„Je důležité ukázati čtenáři podkopy, jimiž tenkrát důkladnější a činnější revolucionáři, než byli encyklopedisté, podkopali trůny a oltáře. Byla to společnost mužů ze všech zemí, všeho náboženství, všech stavů; byli sdružení symbolickými odznaky a vázání přísahou, že neprozradí tajemství, na němž zbudována jejich soustava; podrobovali se příšerným zkouškám, konali blouznivé obřady; byli sice dobročinní a pokládali sebe vespolek za rovný, ač jich byly tři třídy: učenici, tovaryši, mistři.“ Toť svobodné zednářství. Právě však v předvečer francouzské revoluce zmohutnělo zednářství nad míru. Rozšíření po celé Evropě, přizpůsobili se v Německu hloubavým Němcům, udržovali popudlivé Francouze ve hrozivém napjetí; jevíli se všude společností, jež z té duše jest na odpor starému, dobrému, poctivému řádu občanskému.

Tak je s revolucí; katolíkům ji vyčítati jest veliká ošemetnost. Nejinak je s bouřemi dělnickými. Pohlaváři internacionaly zasazují nejcitelnější rány povždy církvi katolické; země katolické právě si obírají svým polem, vědouce, že se jim nepodaří vítězství, dokud církev bude pevným sloupem počestného řádu socialního.

Když v březnu 1886 stropilo dělnictvo belgické děsné bouře, ptal se v Essenu vzdělaný muž úředníka ohromných závodů Kruppových: „Co byste si počali, kdyby se i Vaše dělnictvo vzbouřilo?“ Úředník odpověděl: „Co se děje v Belgii, nestane se v Essenu; jestiž u nás vliv katolického kněžstva tak veliký, že by hned začátek vzpoury byl udušen.“

Revoluce, bouře, stávký, nepokoje jsou ovocem, jež vypěstilo a dosud pěstí svobodné zednářství a s ním spojená nevěrecká filosofie i liberalismus; o všechny pak tyto zlé a nebezpečné zahrádky získal si veliké zásluhy protestantismus.

Když sv. Otec náš Leo XIII. r. 1884. vydal památnou encykliku o svobodném zednářství, vyšel v Lipsku spis: „Papežská církev a svobodné zednářství. Zednářská odpověď na papežskou encykliku.“ Ve spise tom vyznal bratr zednář a nezapíral, že loži běží o těchto pět věcí: 1. Zničení autority církevní. 2. Úplné odloučení církve od školy — kněží buďtež zapuzeni se stolic učitelských, z místní školní rady, z dozoru školního; duchovním řádům, ženským i mužským, budiž vyučování vzato. Veškery školy svěřeny buďtež učitelům svobodomyšlným, kteří nemají s kněžstvem obcovati. 3. Vyučování náboženské přestaniž; onoť mate mladistvou mysl, kazí ji, zatemňuje inteligenci, překáží vzletu myšlenek, otupuje cit atd. Proto budiž zavedena beznáboženská škola, beznáboženské knihy; pryč s biblickou dějepřavou, pryč s katechismem. 4. Odkřesťanění rodiny. 5. Emancipace ženy. Založení beznáboženských

dívčích pensionátů pod správou žen emancipovaných. Výchov dívek ku „zdravé lidskosti“: tělocvik, tanec, krasověda, osvícená četba.

Toť „pia desideria“ svobodného zednářstva; zaznívají z každého jejich spisu, tlumočí je v každé loži, přednášejí je na každém sjezdě. Považme, že se zednářům ve mnohých státech podařilo dosíci vysokých úřadův, a nedivme se, čím byl lid od nich oblažen.

III.

„Pravda osvobodí vás.“ Jan 8, 32.

Kdo sečte tisíce a tisíce duší, jež vědomě či nevědomě vymykajíce se církvi svaté, nemají klidu, nemají pokoje přes všechny šťastné výhody, jimiž je svět obklopuje! Kdo vyličí radost a blaženost srdce jejich, když se jim konečně podařilo spočinouti v náručí choti Kristovy! Jak šťastnými se cítí takovito konvertité! Jsou zároveň živými apologety naší svaté církve; mluví výmluvněji než sebe delší řeči a rozpravy. Máme jich mnoho, velmi mnoho, a stále jich přibývá. Vizme na př. z dob minulých hraběte Bedřicha Leopolda Stolberga (nar. 1750, zemřel 1819), velikého státníka, muže slovutného rodem i učeností.

Návrat Stolbergův do církve 1. června 1800 v Münsteru ve Westfalsku nazván a uznán „nejvýznamnějším zjevem oné doby.“ Téměř ve všech zemích evropských byla církev tenkrát buď zjevně, buď tajně pronásledována; papež byl jako zajatcem, kardinálové a biskupové žili takřka z almužny, život církevní sevřen pouty policejními. Z věd a literatury, zejména v Německu, vymítěny ideje katolické, a literární pohlaváři prorokovali blízký už konec církve. Herder pravil: „Církev římská podobá se staré rozvalině, kamž nový život už nevejde.“ Nikolai: „Jenom ve sprostém, pověrečném lidu může římská víra ještě nějakou dobu živořiti; před vědou a vzdělaností už neobstojí.“ Goethe: „Tridentinum už dávno se přežilo ve hlavách myslitelův; už je veta po vítězstvích katolické církve.“

Jaký úžas tedy, jaké podivení v celém Německu, kdyžtě pokorným synem katolické církve se prohlásil a přesvědčení svému obětoval veškery úřady, cti a prospěchy světské — hrabě Bedřich Leopold Stolberg, potomek nejstaršího a nejušlechtilejšího rodu,¹⁾ osvědčený diplomat na panovnických dvorech kodaňském, berlínském, petrohradském, výtečný státník, chlouba národa jako básník a spisovatel, přítel Klopstockův a Goetheův, muž na výsost vážený pro důmysl, počestnost a pevný charakter!

Bedřich Schlegel, jenž se později taktéž vrátil do lůna církve, napsal: „Přestoupení Stolbergovo bylo celému Německu veřejnou událostí, jež se

¹⁾ Rod Stolbergův slynul už za Karla Velikého.

dotkla každého, kdo se zajímal o vyšší otázky církevní a státní. Nejdůležitější a nejzávažnější jest osoba konvertitova. Suď si kdo, jak suď, o čistém přesvědčení Stolbergově, jenž všude a ode všech je ctěn, mohou pochybovati jen lidé nekalí a zarytí fanatikové.“

K fanatikům takovým patřil též filosof Bedřich Jindřich Jacobi; vzpamatoval se však brzy a roku 1802. vyznal o Stolbergovi: „Krásnější duše, čistějšího sebezapření přes všeliké sebe citelnější urážky, větší nežnosti a urozenosti nenalezl jsem v srdci žádného člověka. A což té lásky, jež mu zírá z oka!“

Pronásledovaným a utiskovaným katolíkům byl Stolbergův návrat do církve osvěžením a posilou u víře. Sdružili se kolem něho — praví protestant Nicolovius — šlechtní katoličtí vrstevníci; drželi se ho jako společného středu ve své náboženské tísní; povzbuzoval je a rozněcoval v nich zápal pro církev a církevní vědy, jež tenkrát skoro všude byly do prachu zašlapány; názory jeho platily blízko i daleko.

Stolbergovi pak samému nastala návratem do církve doba nejpožehnanější činnosti. Pokoj, jež z víry čerpal, klid duševní, jímž byl oblažen, proud svatého nadšení, jenž mu stále mohutněl, dodaly duchu jeho síly obrovské. Posvěcena byla sice už také před obrácením všecka jeho básnická i vědecká činnost náboženstvím, jakožto svrchovaným cílem člověka; avšak teprv nyní stal se křesťanským spisovatelem v pravém slova významu. Vzdav se úřadův a důstojností a nabyv takto volného času, byl mocně nutkán, aby i jiným dopomohl k pokoji a radosti, jichž se v církvi katolické stal účastným. (P. d.)

Londýnské „Athenaeum“

o kontinentálním písemnictví minulého roku.

Podává A. Koudelka.

„Athenaeum“ v č. 3584. ze dne 4. července zase přináší řadu článků, jež v přehledu co možná nejstručnějším snaží se podati bilanci o duševních plodech jednotlivých národů na pevnině evropské za rok od 1. července 1895 do 30. června 1896. Dole podám v překladu (volném) jednotlivých referentův stati, z nichž vynechám, o čem už v „Hlídce“ referováno, a onde zase doplním ze svých poznámek a jiných listů.

Čechy. Referent *V. Tille* dí, že naše písemnictví budí více pozornosti svým hnutím a prouděním, jež v něm znamenati, nežli skutečnými plody. Hnutí to charakterisuje jakožto touhu po obrození písemnictví, po reformaci, po nových a lepších tendencích. Potom píše doslova takto: Klerikální strana, jež se rázně snaží svůj vliv uplatnit ve všech oborech písemnictví, jakož i ve všech kruzích společenských, má dva důležité listy ku své dispozici: *Hlídku*, hlavně věnovanou kritice, a *Nový Život*, novějšího data a smělý podnik, jenž přináší původní věci. Kolem nich kupí se družina neobyčejně činných pracovníků; nejvíce vyniká z nich redaktor *Hlídky*, *Vychodil*, kritik a filosof, a *Bouška*, básník a výborný překladatel provençalského básnictví. Tato strana očekává pravého obrození literatury jediné od přesně náboženských zásad, žádá na každém spisovateli mravní a křesťanské přesvědčení a osvědčování ho, a na těch zásadách trvá při svých posudcích. Dostalo se straně té většího významu, že jeden z našich starých předních spisovatelů, *Julius Zeyer*, otevřeně se k ní hlásí. — A p. referent uvádí téhož spisovatele sbírku „Tři legendy o krucifixu“ a zmiňuje se o jeho dramatické práci teď ve „Květech“ vycházející. Na to dí: S „Moderní revui“ spojen jest hlouček mladých spisovatelů, nadšených obdivovatelů německých, francouzských a anglických dekadentů, jichž vlivům podléhají přese všechny své snahy po individualní neodvislosti. . . . Kromě těchto dvou škol jsou ještě jiní mladí spisovatelé, kteří také touží po reformě v literatuře. (Počítá pak k nim pan referent *Březinu*, *Sovu*, *Šlejhara*, *Šaldu*, *Vorla*, *Krejčího*.) Tyto různé skupiny stojí v příkré proti sobě opozici a rozcházejí se často v nejdůležitějších otázkách. Na to zmiňuje se p. referent o prohlášení „Moderny,“ jako pokusu o kompromis, jenž se však nezdařil. V dalším podává p. Tille věcně a spravedlivě psaný přehled básnictví a krásné prosy.

(P. d.)

Z rusínské literatury.

Kromě periodických „Zápisků“ vydává tovaryšstvo *Ševčenkovo*, spolek to k vydávání rusínských knih, dva sborníky pramenův a památek dějepisných a národopisných; dále vydává též svým nákladem časopis „Zoru,“ „Dějepisnou bibliotheku“ a jiné dobré knihy zábavné. Jak družstvo toto velice dobře působí pro rozvoj literatury i myslí národní, je vidno z činnosti jeho, která jest opravdu bohata; aby se působnost tato ještě zvětšila, usnesl se výbor postaviti novou nádhernou budovu spolkovou, která by hověla všem potřebám družstva i všem moderním požadavkům. V budově této má býti umístěna hlavně tiskárna, knihovna, archiv a kancelář družstva. — Rusínské družstvo pedagogické vydalo dosud svým nákladem 47 knih, jednak pro děti a pro mládež dospělejší a usneslo se dáti do tisku *Cornelia Nepota* s rusínskými vysvětlivkami.

V *Kyjevě* vyšel před nedávnem „Sborník národních písní ukrajinských“ od *M. Lisenka*, který v oboru hudebním jest známým pracovníkem; jeho sborník došel již 6. čísla; v posledním sešitě je též dětská opera komická „*Koza dereza*.“ — První cenu dramatického konkursu v *Kyjevě* vypsaneho *M. Kropivnickým* obdržel *M. Starickij* (500 rublů) za drama „*Bohdan*

Chmelnickij,“ druhá pak v ceně 250 rublů byla přisouzena V. Čajčenkovi za jeho drama „Jasni zori.“

Rusínští národovci v Bukovině zakoupili podle „Zory“ vlastní tiskárnu za 7000 zl. v Černovicích, kterážto summa je splatna ve třech rocích; koncesi tiskařskou obdržela „Ruská rada.“ Když budou všechny splátky zapraveny, přejde tiskárna v majetek „národního domu“ černovického. Takto se stane tiskárna podle slov zmíněného časopisu majetkem národním a bude zajisté ohniskem rusínského ruchu literárního v Bukovině. V téže knihtiskárně začal se také hned tisknouti politický denník „Bukovina,“ a jak zní všeobecný úsudek, úprava časopisu toho se líbí a liší se od všech publikací vycházejících v jiných tiskárnách bukovinských.

„Národopisná mapa národa ukrajinsko-ruského,“ porízená Drem. Gr. Veličkem nákladem družstva „Prosvity,“ stojí 3 zl. 50 kr. Mapa tato je zdařile provedena a zaslужuje, aby se mezi Rusíny co nejvíce rozšířila. — Ve Lvově by rádi zřídili vlastní důstojnou budovu divadelní; hrává tam sice delší dobu společnost již nyní, avšak přece nevyhovuje stánek mus všem požadavkům. Společnost také by se tam celý rok neudržela, proto pořádá představení též na venkově. Fond ke stavbě budovy divadelní ve Lvově měl minulého roku skoro 25.000 zl. jmění. Summa tato ovšem dosud daleko nestačí, ale sbírky se pořádají stále, tak že se jeví utěšený vzrůst. Akci tuto vede družstvo „Prosvita.“ Kromě fondu zmíněného jest ještě několik jiných menších, jichž úroky jsou ustanoveny jako ceny dramatických kusů původních z domácích dějin.

Počátkem tohoto roku byly odměněny tři spisy dramatické cenami: 1. „Jasni zori“ od Borisa Hrinčenka (250 zl.), 2. „Nachmarilo“ od téhož (200 zl.) a „Torgovlja žemčunami“ od G. Cehlinského (150 zl.). Podobnými konkursy se zajisté obohatí písemnictví rusínské výbornými pracemi, které by jinak sotva se byly uskutečnily. — Podle zpráv denních listů potvrdil císař zákon, dle kterého se otevře v Černovicích příštím školním rokem 1896.—1897. druhé německé gymnasium s rusínskými parallelkami. — Akademici lvovští slibují vydati „Soustavu rakouského práva občanského“ ve třech svazcích pomocí prof. Dra. Stebeljského; celé dílo bude obsahovati asi 50—60 archů tiskových, cena pak jest určena na 7 zl. 50 kr.

Družstvo „Prosvita“ zamýšlí vydati svým nákladem krátké prstónárodní dějiny rusínské.

V ruském vydání „Věstníka státních zákonů pro království a země zastoupené na říšské radě“ staly se závažné změny; místo pravopisu etymologického užívá se nyní fonetického, dále mluva jest úplně správná a ryzí, terminologie jest úplně správná. Cena tohoto věstníku je ročně 3 zl.

Dr. Franko napsal jednoaktovku „Majster Černjak,“ kterou zakoupil divadelní odbor „Ruské Besedy“ pro divadlo lvovské. — Před krátkým časem vyšly „Bájkky Leonidy Hlibova,“ jež vydal syn téhož Alexander. Hlibov jest oblíbeným bajkářem a napsal hojný počet podobných prací; vydání toto však není úplně, protože censura ruská nepropustila všech.

Ovidiovy Metamorfosy vyšly v překladu rusínském nákladem družstva Ševčenkova; překlad zpracovala redakce „Pravdy.“ Totéž družstvo uveřejňuje spisy T. Žiňkivského (2. sešit) redakcí Vasila Čajčenka.

Z ruské literatury roku 1895.

Podává *Aug. Vrzal*.

II. Výpravná prosa.

Ze starších spisovatelů jmenovati dlužno především *Pavla Vlad. Zasodimského* (nar. 1843), jenž loňského roku vydal své sebrané spisy (*Sobranije sočinenij*) ve dvou svazcích. *Zasodimskij* náleží k oněm tendenčním liberalním belletristům šedesátých let, kteří rádi idealisují nositele nových idejí v duchu střízlivého realismu. Ovšem takoví sentimentálně ideální hrdinové bývají velice nepřirozeni, kreslení dle jisté šablony. Autor sám napsal si předmluvu ke spisům svým, v níž praví mezi jiným: „Kdybych nebyl přesvědčen o tom, že moje literární činnost přináší užitek, nikdy bych nebyl napsal toho, co jsem napsal. Psal jsem, protože jsem byl přesvědčen, že podle svých sil... vkládám v duši čtenáře dobré city a myšlenky, lásku k bližnímu a odpor k zlému, soustrast k neštěstí.“ Z toho patrnó, že *Z.* nenáleží ke škole čistého umění, již umění je cílem samo sobě, nýbrž jeho účelem je šířiti světlo, osvětu, uslechťovati hrubé pudy lidské, vzbuzovati soucit s poníženyými a uraženyými, probouzet svědomí sytých. Tendečnost jeho jeví se hlavně tím, že autor rád vkládá ve vypravování úvahy, mluví sám od sebe, čímž tok vypravování zdržuje, že úvahou povídá to, co by měl říci obrazem, psychologickou analysou hrdinův, že druhdy život natahuje podle své theorie. Koloritu jeho nedostává se jasnosti, obrazy jeho jsou bledé, tony neurčité. Talent jeho není veliký; *Z.* neumí zajímavě rozvíjet intriku, zauzlení, kreslit efektně hrdiny, ale rád poučuje, vystavuje společenské otázky. Rád předvádí kontrast sytého života panského a hladového života lidu, jemuž patrně více je nakloněn, života prostého mužika, hledajícího pravdu i světlo, a inteligentního muže, jenž zná cestu pravdy, ale spolu slabost svou, by cestou tou krácel.

V předmluvě praví dále autor, že „dojmy, které obdržel od skutečnosti, již pozoroval, ve veliké většině obarvují se v temné tony,“ že jeho „tělesné i duševní oči rozhodně nevidí nic světlého a radostného tam, kde to vidí jiní,“ že „nehledá vědomě tmy v životě,“ nýbrž naopak „bývá rád, když se mu podaří oddechnouti si duši na nějakém světlém a potěšitelném zjevu,“ že bývá neobyčejně šťasten, podaří-li se mu najíti v temné duši jiskru Boží, zárodek síly, nesoucí světlo do tmy. Ač však u *Z.* nalezneme mnoho temných stránek života, obrazů chudoby a nedokonalosti života, přece autor nakloněn spíše k dobrosrdečnému optimismu, než k bezútěšnému pessimismu, raději kreslí světlé nositele jiskry Boží, než ponuré ničemy.

Novella „*Hříšnice*“ je stará historie oklamané prosté dívky, svedené hýřivým, pokryteckým lenochem. „*Temné síly*“ je kronika měšťanské rodiny, v níž rodiče provdávají dceru za protivného jí muže, a pak pláčí nad osudem jejím. Ve „*Starém domě*“ vítězí temné síly v třídě drobného úřednictva nad mladým nadšením: matka nutí svého nadšeného syna, navštěvujícího universitu, aby vstoupil do služby a živil ji, a *Kremnev* podlehne, boje se zápasu s nouzí. *Tatjana*, hrdinka „*Rodiny Podošvinův*,“ odebrala se do provincie, aby sloužila lidu jako porodní bába, ale zklamala

se a zemřela tyfem. Ze školy vyloučený seminarista Stepan Ogoňkov je povaha milující, hlásá lásku, ale nad tou zvítězí zlo: nešťastná láska přivede ho k pomatenosti a samovraždě. — Positivní typy Zasodimského jsou nezdařilé. Takoví jsou blouznivý měřič Verjugin v romaně „Po gradam i vesjam“ a Ševercov v novelle „Tri dorogi“; tento blouznil o tom, že se stane missionářem, ale brzy mizí s jeviště, onen je všude, kde třeba podporovat mladé síly, ukázat cestu, ale všude se ve svých nadějích sklámav, skončil tragicky. Hrdinové pozdějších jeho prací („Pěšňa spěta“, „Spasajsja kto možet“, „Veretjev“) nejsou tak pevní jako Verjugin, aby zachovali živou duši vzdor všemu, co ji hubí a ničí, nýbrž plody ty jsou variace na thema o zhoubném vlivu třídy na středního člověka.

Nejlepší povídky a romany Zasodimského vzaty ze života selského lidu. Hlavní předností jejich je důkladná znalost života toho, věrnost kresby, opravdově lidová řeč jednajících osob. Děj romanu „Kto vo čto gorazd“ vzat z doby bezprostředně následující po osvobození sedláků r. 1861. a líčí boj bývalých nevolníků, bratrů Kuzemkinů proti venkovským vydríduchům, jimž bratři se nepoddají. O něco pozdější dobu národního života líčí „Kronika vsi Smurina“ (1874), maluje zápas zástupce lidu Krjaževa, jenž všechny své síly marně vynaložil na to, aby zřídil spořitelnu a vysvobodil ves z nevolnictví vydríduchova. Poetický, ale při tom praktický hrdina ani se neoženil, aby mohl lépe sloužit obci. V něm viděti první pokus ruské belletrie, podati obraz nejen národního protestanta a usvědčovatele, nýbrž i obhájce, jenž chce tvořit. Škoda, že místy kazí dojem úvahy, jež na místě jsou ve stati, ale ne v romaně. Vtělením podobně vytrvalého, klidně upřeného zástupnictví za obec je poctivý Andrej Prochorov, hrdina povídky „Propal čelovek“, jenž by rád všechny osvětil, všem poradil, a Mitucha Kosmatyj v povídce „Volčica“, jenž hubuje na obec pro nepravdu a hloupost, ale věrně obci slouží, dokud nebyl zavražděn sokem pro milovanou dívku. Z osobního vnitřního a rodinného života venkovského čerpán roman „Hřích“ (1893), v němž vyveden starý Čaban, pracovitý, nevládný hospodář, jenž železnou rukou řídí dům i hospodářství. Hřích jeho pozůstává v tom, že když kdysi tonuli se synem i těhotnou snachou, udeřil ji nohou do prsou, když se ho chytala. Výčitky svědomí ho mučí, on se kaje před obcí, před duchovním, ale břímě s duše jeho sňal teprv prostý, ale moudrý, rozumný krejčí Prokopij svým učením o nezištnosti. Ten vytkl mu baživost, chtivost pozemských statků, kázal mu, by se staral také o duši, pamatoval na Boha. Čaban se kál, počal pomáhati chudým krajanům a klidně hleděl v tvář smrti. Je to psychologicky zajímavá postava.

K tendenčně liberalním belletristům, jejichž ideální realisté kdysi poutali čtenáře, náleží *Nikolaj Fedot. Bažin* (1843). Minajev kdysi se pronesl: „Bažina nepotřebujeme, potřebujeme firmy Bažinovy.“ Dříve Bažinovy mravoučné romany se líbily, nyní firma jeho ztratila kredit. Bažin píše však dosud nudné obsáhlé romany a loni udělal zlé dílo, napsav roman „Zloje d'elo“ (v *Nabljudateli*). Roman napsán na thema: zlo vleče za sebou opět zlo. Je tu představen mladý poctivec, inženýr Rytov, jenž zkoumaje příčiny předčasné smrti své přítelkyně, vypátral, že smrt její zavinil manžel její,

jeho přítel Berestin, se svými hašteřivými sestrami a matkou. Bezcharakterní Berestin nehájil ženy před sestrami, ano urážel ženu, drže s bývalou svojí láskou, hrubou ženštinou. Rytov vyčte všechno příteli, urazí ho, Berestin pak úplně oddá se v moc hrubé oné ženštiny, přetrhne spojení s matkou, sestrami i bratrem, jenž zabil v návalu hněvu Rytova, který tolik zla způsobil v rodině jejich. A co tím dokázáno? Nic.

Konstantin Mich. Staňukovič (nar. 1844) psal kdysi podobně tendenční romany, ale proslavil se teprve později povídkami ze života námořníků, z něhož vzata novella „Passažírka,“ napsaná na thema o tom, jak dlouhá cestování se sličnou ženskou nejsou bez nebezpečství pro srdce námořníkův, a jak rychle zapomínají námořníci na cestující ženy, jakmile vstoupí na pevninu. Novella nemá vážného obsahu.

Petr Dm. Boborykin (nar. 1836) náleží k mírnějším liberalům šedesátých let a píše přečetné romany a novelly v duchu francouzského naturalismu. Posledně v *Sěverném Věstn.* uveřejnil novellu „Prozřela,“ v níž předvádí skvělou damu, již opustil manžel, a věda, že ona hmotně na něm závisí, dal jí peníze a žádá za rozvod tak, aby ona vzala vinu na sebe, což však ona neučiní, a odmítne návrhy jednoho starého generála, doufajíc, že muž její po čase k ní se vrátí; věřit ve své ženské kouzlo. Žena tato neumí nic dělat v životě, než pokořovat, okouzlovat muže svou bytostí ženskou, prodávati svou osobnost mužovi a vládnouti potom nad ním. Aby mužovi osladila život láskou, o to se nestará. Ani tehdy, když „prozřela,“ nechápala, že jen prostá, upřímná láska kráší život, a ne kouzlo ženské, pohlavní známky druhého stupně. (P. d.)

O některých pozoruhodnějších publikacích v Hollandsku roku 1896.

Vosmeer de Spie (pravým jménem Maurits Wagenvoort) není umělcem, jak píše znamenitý kritik Frans Netscher, světového jména, nýbrž prostě nizozemským prosatěrem. M. Wagenvoort obrátil ponejprv na sebe širší pozornost romanem „Een Passie,“ jenž před 20 lety vyšel. Až do té doby psal Wagenvoort pod pseudonymem Vosmeer de Spie do novin „causerie,“ feuilletony, jež však ničím zvláštním nevynikaly. Roman „Een Passie“ je realisticky pojatý a také ven a ven realisticky provedený. Jedná pak o vášni (lásce), kterou vzplál mladý muž k jisté herečce. Mladý muž stává se obětí své vášně. Po vydání dotčeného romanu vydal se Wagenvoort na cesty, vrátiv se z nich domů, uveřejňoval v časopisech své dojmy z nich, ale tak mdle a chabě, že by nikdo nebyl v pisateli jejich hledal autora romanu „Een Passie.“ Letos teprve pokusil se opět o delší práci s tímto nadpisem „Felicia Beveridge.“ Co je „Felicia Beveridge“? Romanem není, aspoň ne v pravém slova významu, spisovatel sám označuje práci svou jako „analysi duševního stavu.“ Avšak ani v tom ohledu není název práce jeho zcela případným, neboť nerozebírá duševního stavu jedné osoby, nýbrž v hrdince „Felicii Beveridge“ duševní stav celého rodu,

pohlaví. A v té příčině podal velmi trefný obraz ženského pohlaví. Škodí však práci jeho množství episod a detailů, které pranic nevplývají na jednající osoby, vůbec lze říci, že celé zpracování je více „žurnalistické“ než „umělecké.“ Oproti romanu „Een Passie“ je tato práce Wagenvoortova krokem na zad, a to proto, poněvadž spisovatel nezůstal tam, kde mu svědčí, totiž v líčení prostého, měšťanského dramatu rodinného. Děje, nebo-li správněji řečeno obsahu, nelze nám tu uváděti. Naznačujeme jej několika jen slovy: Felicia Beveridge, jedna z dcer milionářových, žije napřed v divokém manželství s jistým důstojníkem od námořnictva, po jeho zahynutí na moři, tak aspoň má za to, vchází v podobný poměr s nějakým Patrickem de Foyle, jenž však svým záletnictvím přivádí ji k poznání — ne chyby, ale sebe. Felicia nevěrného milence opouští, ten pak ztrácí život v souboji pro milenku. Toť celkový asi obsah, ale jak jsme se už zmínili, hlavní věc je tu rozbor duševního stavu žen, jejíž repraesentantkou je tu hrdinka.

Phocius (pseudonym) je mladičkový spisovatel, a to odchovanec mladohollandské školy, jejímiž předními zakladateli jsou: Kloos, Verwey, Gorter, Van Eeden (básníci), Van Deijssel, Aletrino, Prins a Van der Goes. Pravili jsme odchovanec, a ne stoupenec, neboť jeho prvotiny nenesou na sobě nikterak pečeti a rázu jejího umění; Phocius je docela svůj, třeba se na jejich vzorech vzdělal. Vydal pak letos svazek, první, drobných prací svých, a sice pod názvem: „Drie schetsen.“ První „črta“ nadepsána „Een kalverliefde.“ Líčí pak v ní autor lásku mladého gymnasistu k mladičké dívce, jež však jest už hotovou slečnou. Nemotorná zamilovanost studentíkova na dlouho neuspokojuje vážněji naladěnou dívku, jež dává vale jemu, když se po čase střetne s jiným studentem, mužnějším onoho. Studentík je všecek nad tím nešťasten, ale po přestálé „krisi“ vrací se k pravidelnému svému životu, třeba se necítí už „tak mladým.“ Črta ta, napsána r. 1893., jest prostinká, ale při tom tak živá, tak zdravě pravdivá, že ji s radostí přečtete. Druhá črta nese nadpis „De verloren Zoon“ (Marnotratný syn). Líčí pak v ní spisovatel život mladého Boba, jenž za živobyetí matky na provázku držán byl, po smrti však její při povolnosti otcově se zludaří, ale konečně se k němu v kajícenosti vrací. V celku stojí tato črta za první, neboť při své prostotě a pravdivosti postrádá prohloubenosti a pravého citu. Za to třetí črta „De vreemde plant“ je nejlepší. Cizí rostlinou je tu míněna dívka ze zámožné rodiny Amsterdamské, jež se provdá za knihkupce, muže postavením daleko pod ní stojícího. V novém ovzduší, do kterého se dostane, je věru „cizí rostlinou,“ a také v tom novém ovzduší hyne. Ovšem z náčrtku toho nepozná čtenář její předností, ale kdyby ji četl v originále, podivil by se, jak autor prostými prostředky dociluje velikého účinku. Věru vším právem slibuje si hollandské písemnictví mnoho od Phocia.

Tušíme, že loňský přehled kontinentálního písemnictví v londýnském „Athenaeu“ vytkl s důrazem, že *Cyriel Buijsse* aspiruje za hodnost „hollandského“ Zoly; pravíme hollandského, poněvadž druhá země nizozemská, totiž Belgie, našla ho spíš už v osobě Cam. Lemonneera (vytýkáme zvláště jeho roman „Un Mâle). Jako stoupenec Zolův projevil se C. Buijsse svým romanem „Het Recht van den Sterkste.“ Roman ten dlužno pokládati za

nejčistší výraz a projev holladského naturalismu se všemi jeho — smíme se tak vyjádřiti? — sprostotami. Buijsse nepochybně vycházejí z názoru, že na venkově, mezi lidem nevzdělaným, sprostota (v morálním ohledu) bez plástiku městské raffinovanosti se ukazuje, obral si právě vylíčení života na venkově, jak se jeví in puncto puncti mezi vesnickou mládeží. Co v té příčině napsal, podepisujeme úplně, ovšem jest otázka, hodí-li se předmět ten za thema „krásné prosy“ a zdaž vypsáním toho docílí se vůbec nějaké nápravy v té příčině. V následujícím na to romanu „Sursum corda“ nestuduje Buijsse už venkovanů, nýbrž jde trochu výše, totiž: obral si tak zvaný „střední stav,“ i stavi na odiv veškerou jeho titěrnost, pomlouvačnost, pletichářství a pod., pro kteréžto vlastnosti není jim možno výše se povznést. Obraz, který o těchto vadách a chybách středních tříd podal, je bez odporu věrný, pravdivý, avšak jako dílo umělecké stojí roman „Sursum corda“ níže svrchu uvedeného. V třetím konečně romaně svém podává Buijsse obraz třetího stavu na venkově, totiž aristokracie. Mnohým aristokratům slouží venkov za útulek, v kterém by se rádi jak podle těla, tak i podle duše zotavili po ranách, které utrpěli za svého pobytu ve velkých městech. Avšak pouhou proměnou místa nedá se vždy minulost odčiniti, zakřídovati, a když se svědomí nad minulými pochybenými kroky znovu probudí, tu se dostavuje „Wroeging,“ t. j. tu se dostavují „výčitky svědomí.“ Toť také název třetího a nejnovějšího romanu Buijsseho. Roman „Wroeging“ začíná popisem návratu domů ze svatební cesty aristokratických novomanželů: burggrafa André d'Hailly van Roosevelt a Olgy. Po slavnostním uvítání oddávají se oba šťastnému životu na venkově, manžel také domnívaje se, že bude míti teď konečně pokoj od minulosti, totiž od „maîtresy,“ s kterouž udržoval poměr před sňatkem. Avšak ta nezapomíná na něho. Posílá mu lístek, aby ji opět navštívil, a tu nastává u hrdiny duševní zápas. Ani na druhý dopis nejde ji navštívit, ale kdo vylíčí jeho stav duševní? Brání se, ale konečně, když ho dochází třetí psaníčko, nemůže odolat, aby se nepodíval na tu, kterou prve miloval, a by neshlédl své dítě. Svoluje a přijímá návštěvu své bývalé milenky, avšak tím také kope si hrob, hrob svému domácímu štěstí, spokojenosti atd., neboť schůzky jeho konečně stávají se zjevnými i jeho choti. André v „explikaci,“ kterou potom s chotí má, na dobro se zříká bývalé své milenky, jež hořem z toho i s dítětem se utopí v parku v rybníce. Nové výčitky svědomí se dostavují. Jeho vinou utratila jeho milenka nejen svůj život, nýbrž i život svého dítěte; jeho vinou stala se jeho choť a sňatek jeho s ní nešťastným. Výčitky ty mučí jej dnem i nocí, že pokoje nemá, že očividně stárne a chřadne. Konečně dostavuje se vysvobození. Na jedné ze svých nočních — nepokojných — toulek je postřelen od pytláků, kteří jej omylem za hajného pokládají. Krátce na to umírá s odpuštěním, kterého se mu od ženy na smrtelné posteli dostává. Žena pak jeho, když se jí dva měsíce po smrti manželově narodí synáček, přísahá, že pokud na ni bude, hleděti bude, by ho uchránila tak žalostného osudu, který otce jejího stihl. Celkový úsudek o romanu „Wroeging“ jak o uměleckém díle zní, že je slabší i romanu „Sursum corda.“ Autorovou totiž silnou stránkou je nazírání, kde to však přestává, kde spisovatel nucen jest

sestupovati do duše a rozbíratí její fase, tam se mu nedaří. „Wroeging“ je falešné co do citu, falešné co do tonu a neupřímné co do řeči; je to výplod umělcovy neupřímnosti a nesprávné citlivosti.

I o básnířce „Heleně Swarthové“ referovala už stará „Hlídka.“ Její básně činí na čtenáře dojem, jakoby z vysokého křišťalového pokálu, fialkami a růžemi ověnceného, vystupovati cítil jemně vonné obláčky. Forma a obsah jejich jsou tak etherickými, že se člověk ostýchá dotknouti se jich. Proto také *Frans Coenen Jr.* napsal, že verše Heleny Swarthové nesmí člověk slyšeti recitovati, nýbrž toliko poslouchati je šepotati. Týž dojem činí na čtenáře i poslední sbírka lyrických básní „Blanke duwen“ (Bílé holubičky).

A. Koudelka.

Nová díla.

H. Keiter: Konfessionelle Brunnenvergiftung Regensburg 1896. Str. 120. Cena 1.20 m. Snůška hanebných lží a útoků na Církev, náboženství atd., pořízená asi ze 300 belletrických děl. Veliký monument moderní „tolerance“ a hlouposti, kvetoucí i ve vůdčích hlavách. U nás by podobná sbírka byla též velmi snadná, ale škoda práce a papíru. Nekupujte knih takových a nebudou se psáti!

V Paříži začal vycházeti dvouměsíčník: *Revue d'Histoire et de Littératures religieuses*. Red. A. Desbois. Paris, Rue des écoles 30. Ročně 12.50 fr. Mezi spolupracovníky zvučná jména.

Včasný je spis biskupa z Annecy *Isoarda*, *Le système du moins possible et demain dans la société chrétienne*. (Paris 1896, str. 346, cena 3.50 fr.) Spis. horlí tu s apoštolským zápalem proti zanedbávání křesťanské prostoty na př. při pohřbech, proti floskulím a falešné sentimentalitě v kazatelství, proti zanedbávání přísné mravnosti, proti zhýralému tisku, divadlu atd. — na uváženou kněžím i laikům. Příčinu zkázy, která se vtírá již i do svatyně, vidí p. spis. v soustavě „du moins possible,“ totiž v přílišné povolnosti k duchu doby.

De La Rive, nenáviděný a obávaný odpůrce zednářství, vydal v Paříži 1895 velezajímavý spis: *Le Juif dans la Franc-Maçonnerie* (str. 430, cena 4 fr.), kde nezvratnými důkazy dovozuje židovský vliv v nekalé společnosti té. Dříve (1894) v témže směru pojednal spis *La Femme et l'Enfant dans la Franc-Maçonnerie universelle* o hanebných cestách, jimiž se zednářství úspěchů dodělává.

De Gennaro Serafino: *La S. Sede*. Napoli 1895. Str. 312. Theologicko-právnícký rozbor otázky o státní samostatnosti Sv. Stolice. Důvody jsou jasně a přesvědčivě podány.

Dr. Alex. Tille: *Von Darwin bis Nietzsche*. Leipzig 1895. Bezohledná aplikace darwinismu v morálce, totiž vlastně v nemoralnosti; za ty důsledky snad se rozumní ctitelé darwinismu poděkují. „Solange

noch nichts Dummes gefunden ist, muss das Ganzdumme erhalten und dient seinem Zwecke vorzüglich. Die Ersetzung dieses Dummen durch das Wenigerdumme in all diesen Scheindemonstrationen heisst in der Landessprache: Geschichte der Philosophie.“

Pellizzari Valentino: Il delitto e la scienza moderna. Treviso 1895. Str. 456. Cena 8 l. Spis. náleží ke klasické škole kriminalistů, kterou založil Beccaria. Práce jeho namířena ve mnohých částech proti Lombrosově škole positivisticke. (Mimoходом podotýkám, že Congreg. Indicis nedávno, 19. dubna, zapověděla katolíkům čísti spisy positivisty E. Ferriho.) Učeně a důmyslně probírá zásadní pojmy zločinu, etiologii jeho a praktické důsledky. S některými výměry nelze souhlasiti, na př. s výměrem zločinu jakožto skutku lidského proti společenskému smyslu společenstva atd.

Život církevní v Čechách od *Z. Wintra* obsahuje v druhém svazku str. 499—1030. Pojednával-li prvý svazek o zevnějších poměrech společnosti náboženských, líčí tento poměry jejich vniterné (III. kniha o životě kněžském, IV. o služebnostech Božích). Co jsem v 1. čísle napsal o I. svazku, opakují znova: látka hojná a přesně asi podaná, úsudek celkem rozumný a spravedlivý, sympathie však nejsou při katolictví — nevytýkám, jen konstatují; za své srdce prý člověk nemůže. Věrný obraz ovšem takto sestrojen sotva bude, neboť o dobrých stránkách soudové málokdy zpravují. O svobodě víry a t. ř. přesvědčení má p. spisovatel též některé obyčejné předsudky — kdo trochu zná lid po této stránce, ví dobře, odkud se ta nová „česká“ skálopevná víra mohla vzítí a vzala; pravá zbožnost a zánícenost pro čistou víru měla tu nejméně práce!

V dogmatických neb disciplinárních statích naskytlo se tu a tam nějaké nedopatření, zvláště v řeholnictví, ale nemá to velkého významu.

Dílo jest ostatně poučné, velice poučné!

Týž p. spis. vydal v Salonní Bibl. (č. 95.) *Staropražské novelly* ze 16. a 17. věku. (Str. 239, cena 1 zl. 50 kr.) Obsahem se obě díla místy stýkají. Jedna ze šesti novel vylučuje stávkou pekařů v Praze, ostatní jsou ze života církevního, vlastně necírkevního, nebo školního. Humoristický ton, společný spisovatelům, jako jsou Winter, Kolda Malínský a pod., zdá se mně někdy více než nemístný. Jinak novelly tyto sečtělé čtenářstvo pobaví i poučí.

Karel Domin: F. B. Kaliny Obrazy z dějin vychovatelství. 4. vydání. Nakl. A. Wiesner v Praze 1897 (!!!). Str. 96. Cena 80 kr.

Stručný, ale dobrý přehled dějin vychovatelství. Důležitějšího nic nevynecháno; bohatý obsah podán stručně a jadrně.

V podrobnostech charakteristiky by snad bylo leccos lépe vysvětliti, po případě opravit, jakž při stručnosti takové přirozeno. Pro dějiny řeckého vychovatelství na př. posloužila by p. spis. velice Aristotelova Politika, vydaná vloni u Otty. Něco více by snad mohlo býti podotčeno o některých způsobech vyučování, aspoň o podstatných změnách, v čem záležely, jaké měly přednosti a vady a pod.

Nové šestidílné vydání **českých dějin Palackého**, pořizené Dr. B. Riegrem (nakl. Bursík a Kohout), ukončeno nedávno sešitem 114. (poznámek 21). Vydání to jest velmi pečlivé a vkusné, ale, jak už podotčeno, při veškeré péči ke spisovateli mohl snad p. vydavatel nějaké opravy nebo poznámky přičiníti.

Prof. *Dr. A. Knöpfler*: Johann Adam Möhler. München 1896. Str. 150. Cena 2.50 m. Druhý nástupce velikého symbolika na stolci učitelském při universitě Mnichovské věnuje předchůdci ke stoletým narozeninám přísně vědeckou a přece cituplnou vzpomínku životní. O obnově katolického života v Německu obsahuje kniha mnohou zprávu i nám zajímavou.

Český katalog bibliografický za r. 1894. R. VI Sestavil *J. Springer*. V Praze 1895. Str. 236. Pilně pracovaná a přehledně sestavená kniha prokáže spolehlivé služby a může se co nejlépe doporučiti.

Dolfina Poppée a *Dr. J. Hvězda*: **Tajemství písma**. (Kauserie o grafologii.) Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1896. Str. 112. Cena 1 zl.

Knížka rozhodně zajímavá, bychomť jí i sebe méně věřili. První část, theoretická od Dra. Hvězdy, poučuje stručně a poutavě o podstatě i osudech umění (či vědy? či obojího?), které z písma snaží se určovati povahu člověka; doklady jsou připojeny.

Druhá část, od sl. Poppée, předvádí rukopisy několika našich výtečníkův i nevýtečníků, z nichž (původně anonymně) určila povahu pisatelů. Čemu jsem se nejvíce divil, bylo, že slečna vládne takovou zásobou případných obrátů slohových na charakterisování.

Zásada grafologie zajisté je správná. Chyba bude asi jen v tom, že chce z písma uhádnouti příliš mnoho. Já aspoň bych se rozpakoval, voliti přítele dle písma jeho a neschvaloval bych, aby se snoubenci vybírali na vzájem dle písma — ani u osvědčeného grafologa.

R. E. Jamot: **Příroda a lidé**. 2. vydání. Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1896. Str. 240.

V knize otisknuty beze změny kresby z let sedmdesátých (v „Lumíru“), samostatně vydané 1880. Je to na nich znáti, ale nepotřebují se za to styděti. Některý obrat jest nám nyní již snad příliš všední, tu a tam pozorování příliš povrchní, ale jemností, prostotou, ušlechtilým obsahem i slohem vábí dílo až posud.

Přírodozpytec Thomayer ovšem více pozornosti věnuje oduševněné přírodě; odtud většina těchto náladových kreseb. Divným způsobem upoutali jej z lidí zvláště komedianti, kramáři a pod. Vzdělanému čtenáři bude se sbírka vždy líbiti.

Bohdan Kaminský: **Studie a povídky**. Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1895. Str. 362.

Slušná řada drobných kreseb, z části uměleckých, z části jen umělých. Veselá není skoro žádná, je tu mnoho bídy, mnoho strasti, většinou skutečné, tu a tam jaksi umělé, vybájené. Je to živel Kaminského.

Repertoir postav je trochu úzký, rysy se opakují. Mnohé jsou zajímavé, mezi nimi též některé hodně anomální. Jsou to z pravidla pražské děti; na některých je viděti, že jinde by nevyrostly, jiné netkví tolik v půdě pražské. Celkem kniha cenná, z přednějších. Sečtější čtenář rád ji vezme do rukou.

Sobrané Spisy básnické Hviezdoslava. Sv. II. Oddiel lyrický. Turč. Sv. Martin 1896. Str. 408.

Hlasy nám již sotva známé zaznívají z knihy této, plné síly a ohně. Prósím Vás! Tu ještě básník s jakýmsi pochopením básní o církevních svátcích, o národním nadšení, nebezpečí, nadějích atd. Inu dětina! Kdež pak my už jsme za tím!

Sbírka rozdělena v „Žalmy a hymny,“ „Sonety,“ 3 díly „Letorostův,“ a na konec jsou kromě doslovu 3 básně „V pamät“: Rol'ník, Priadka a Nový život.

Naučný, entusiastický a rozjímavý ton daleko převládá. Básník má mnoho na srdci, co by národu řekl; verš jeho není smavá hračka, je pádný posel pravdy, někdy i těžkopádný. Doporučujeme sbírku co nejlépe k hojně koupí i četbě.

Družina „Nového života“ vydala nedávno 3. díl **Básnických Obzorů**, jenž obsahuje „Biblické Rapsodie“ od *V. Bitnara*. *J. Al. Koráb* vydal „Trosky mých snů.“ K oběma knihám se vrátíme. — Velmi šťastná jest myšlenka, vydávati letáky „Motýli“ (po 2 kr.), aby jarmareční verše byly potlačovány; první lístky obsahují *Dostálovu* „Hymnu dělnictva,“ „Ostatky sv. Methoděje“ a lidovou píseň „Na Buchlovské skaliny...“ Snad by bylo lépe vydávati letáky ty na listech skládacích, jako bývají písničky kramářské.

Sborník světové poesie. 45. *Maurice Maeterlinck*: Tři básně dramatické. Přeložila *Marie Kalašova*. V Praze 1896. Nakl. J. Otto. Str. 83.

Po „Princezně Maleině“ podává překl. básně: „Vetřelkyně,“ „Slepci“ a „Vnitro.“ Charakteristiku viz v loňské „Hlídce Lit.“ od S. Boušky.

J. Vrchlický: **Napadlo rosy ...** (1895—1896). Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1896. Str. 204.

Delší dobu nedostalo se nám do rukou žádné zatím vyšlé nové dílo Vrchlického, tak že jsme ztratili trochu souvislost. Proto budiž tato kniha jen stručně oznámena.

I. „Staré rytiny“ obsahují vzpomínky klasické, obrazy allegorické a pod. II. „Tiché meditace“ — vzpomínky i reflexe životní. Dvě intermezza obsahují Siciliany. III. „Život a umění“ — projevy básnickovy o umělcích i o svém umění. IV. „Moderní idylly“ — několik obrázků z boje a utrpení životního.

Od oné doby, kdy jsme se činností p. Vrchlického zevrubně obírali, neuplynulo sice mnoho času, ale převalilo se mnoho vážných událostí, jejichž ohlasy ozývají se častěji v básních těchto, někdy i dosti ostře, jako

dříve bývalo. Básník jest roztrpčen, nechceme tedy dále přičiňovati poznámek. Sbírka obsahuje několik básní velmi krásných. Jinde vadí buď přeučená přítěž neb neurovnanost nebo prosa myšlenky i výrazu. Avšak — chtěli jsme jen oznámiti, ne rozbíratí.

Jar. Kvapil: Bludička. Drama o 4 dějstvích. Nakl. F. Topič v Praze 1896. Str. 136.

Děj odehrává se v dílně malířské a v saloně. Nadaný malíř chce vybřednouti z cigánského živobytí uměleckého, vzchopí se k pilné práci a k idealismu, dostane se do lepší společnosti, ale láska se mu zde stane osudnou. Skončí sebevraždou.

Děj jest zajímavý a napínavý. Jest-li vrchol jeho v dějství třetím dost pravděpodobný, nechci rozhodovati. Obratně je zajisté zosnován a životně podán. Obsah a ovzduší jest ovšem velkoměstské, nám venkovánům známé právě jen z knížek; dle toho také jsou některé výjevy. Celkem však se nese hra vážně; nejde příliš do hluboka, ale jest bohata podrobnými odstíny.

Aloise Jiráka Sebrané spisy. Seš. 205—225 o 32 str. po 15 kr. Díl XX. F. L. Věk. Obraz z dob našeho národního probuzení. Část II. Str. 400. — Díl XXI. Psohlavci. Historický obraz. Str. 283. Nakl. J. Otto v Praze 1896.

Referující o první části kulturně historického obrazu „F. L. Věk“ ve „Hlídce Literární“ 1890, označili jsme jej jako jednu z nejlepších a nejcennějších prací Jirákových. Majíce před sebou nyní část druhou, dozráváme, že je to přední dílo Jiráskovo. V části druhé líčí se život a působení F. L. Věka v rodném městě, kdež šíří jako prostý obchodník lásku k mateřskému jazyku a zamiluje se do něžné dívky, Márinky, již pojme za choť. Mnoho zajímavých zpráv přináší obraz o národním probuzení, o tehdejších jeho zástupcích, Thamovi, jeho ženě Paule, již to táhne na jeviště, k divadlu, jemuž rodina její se věnuje, P. Vrbovi, Prokopu Šedivém, jenž blouznil o české baronce Tereze Maternové, jež však odcizí se národním snahám a prehne s jakýmsi zpěvákem. Mistrovské jest líčení příprav k uvítání císaře Leopolda a k jeho korunovaci na krále českého. Vůbec je to velice malebný obraz společenského i politického i národního života českého ku konci minulého století po smrti císaře Josefa II., jenž pronásledoval jazyk český, obraz úsvitu, červánků lepší doby pro Čechy. „Jaké pak bylo manželství (F. L. Věka s Mārinkou), jaká pak to byla doba po tomto prvním úsvitu, jaké v ní zklamání a radosti, jaké zápasy a utišení, toť již jiná historie,“ kterou, jak doufáme, p. spisovatel vyloží nám v třetí části „F. L. Věka.“

K lepším pracím Jirákovým náležejí také „Psohlavci.“ Je to tragická historie posledního boje českých hraničářů Chodů, zvaných Psohlavci, protože měli v erbu psí hlavu, boje za svobodu, za stará práva i výsady, jichž nešťastně hájili proti Lammingerovi, jehož předek koupil si je po bitvě bělohorské. Výborně nakresleny postavy předních Chodů, zvláště smělého Jana Sladkého, řečeného Kozina, jehož popravou dne 28. listopadu 1695 boj Chodů proti nespravedlivé vrchnosti byl zakončen. Rázovité jsou

také postavy statečného praporečnicka chodského Přibka, rozvážného rychtáře Hrubého, písmáka Syky, prehlivého Čtveráka, dudáka Řehůrka, statečné matky Kozinovy, něžné ženy jeho a j. Milostný roman Šerlovského a Manky, dcery Přibkovy, zaujímá podřízené místo v tomto kulturně historickém obrazu. V rozmluvách Chodů se zdarem užito nářečí buláckého.

Franta na vojně. Hanácký románek. Napsal *Matouš Klácel*. Nakl. E. Šolc v Telči 1896. Str. 144.

Franta, syn bohatého sedláka, rád by si vzal chudobnou Maruši, dceru člověka nenáviděného a opovrženého. Otec Frantův brání, až konečně překonán domluvami manželčinými i zármutkem synovým, aby povolil, když tu podle nové rekrutýrky vezmou mu syna na vojnu; proti vůli stalo se, čím synu dříve častěji hrozil. Tím se „románek“ na papíře končí, zvědavý čtenář nezví, jak to přece konečně dopadne. Hybným činitelem děje je trochu také láska mezi sestrou Frantovou a úlisným synkem selským, jenž by úklady svými rád větší věno nevěstě vynutil.

Povídka hraje v době vrchnostenské; křiklavých barev nechybí, povahopisy jsou někde snad až příliš ostré. Napínavý děj bude prosté čtenáře zajímati. Závadného v knize není nic, i lze ji do knihoven lidových zařaditi.

Šaškova Moravská Bibliotheka. Č. 60. *Ot. Auředníček*: Intimní dramata. Velké Meziříčí. Str. 241.

11 povídek ze známého světa Auředníčkova, z divadla, ze šlechty a pod. Smyslnost, láska a nevěrnost jsou hlavní, skoro jediné náměty. Spis. snad myslí, že pracuje vážně, hluboce; vnímá vřak způsob psaní jeho připadá jako sestupování k malichernosti a lehkomyšlnosti životní, která za každou cenu chce se baviti. Je cosi dramatického v líčení p. spis., ale dramata jeho jsou obsahem příliš jednostranná, než aby se našemu moravskému čtenářstvu hodila.

Čítárna Švandy Dudáka. III. *V. Štech*: Kolečky. Maloměstská událost. Nakl. F. Topič v Praze 1896. Str. 266. Cena 1 zl. 40 kr.

Všední osoby maloměstské, všední snahy a zápasy, dle toho také událost celkem všední, ale přece dojímavá. Nižší úředník městský zamiluje se do starší ze dvou sester, spoléhaje na postoupení — nežli vřak se ho dočká, spojí se s mladší, nepostoupí, ovdoví v bídě a zbude sám s dítětem; návrat ke staré lásce, jakkoli belletristicky snad nápadný, je zcela přirozený. Vášeň a vrtochy přemoženy náklonností.

Ani ve vážném obrázku tom nezapřel Štech náklonnosti k ironii a a satíře, k níž ovšem maloměstský život náš podává látky dost a dost. Některé části díla, poněkud zdlouhavé, prozrazují dosavadního spisovatele drobnějších, různých obrázků společenských. Charakteristika zdá se býti ze života, trochu tedy snad povrchní a nespravedlivá, nepronikavá, jednostranná; ale zajímavé obraty děje přenášejí i přes vady ty méně nápadné. I při nich jest povídka velmi pěkná, hodíc se velmi dobře sečtějšímu čtenářstvu.

Nový anglicko-ruský humor. Upravil *Jan Váňa*. Nakl. I. L. Kober v Praze 1896. Str. 72.

Pan Váňa umí, jak známo, překvapovati. A tak nejednoho čtenáře překvapí také, jak umí pěkně upravovati „nový anglicko-ruský humor.“ Je to čtení neškodné, někde se i zasmějete.

Více si netroufáme říci. Pan Váňa nám dal sice písemné vysvědčení, že na „N. a.-r. humor“ „stačíme,“ ale naše sebevědomí ani tam nesaáh; ne, nestačíme na tento humor . . .

Ottova Laciná knihovna národní. Č. 141. *Ign. Hořica*: Z lidské bídy. V Praze 1896. Str. 324.

Seďm příběhů prostě, místy dost působivě vypravovaných. Nejčastěji se vrací svedení a neshoda rodinná v různých odstínech; v „Utopenci“ zabroušeno také trochu do otázky socialistické, osudy a nebezpečí studentské lásky jsou předmětem obrázku „Závazky“ (Anna Karenina se tu cituje!), trochu divný milostný příběh podán z Dubrovníka, rovněž trochu nepodobný jest příběh služebného chudého člověka. Směr spis. jest vážný, mravnostní, někde už už moralisující; do hluboka nejdou a jsou trochu jednotvárné.

Knih se hodí sečtějším čtenářům.

Boženy Němcové Sebrané spisy. Nakl. I. L. Kober v Praze. Sešit po 18 kr.

Milerádi doporučujeme toto nové úpravné vydání spisů B. Němcové, jež ilustrují V. Bartoněk, Fr. Bíza, P. Körber, K. V. Muttich, Fr. Slabý, V. Trsek a K. Thuma. První ze spisů tuto otiskovaných jest „Babička,“ která mezi lidem není dost oceněna, poněvadž krásy její jsou jemné, kdežto lid pohříchu je příliš uvyklý tonům křiklavým.

Žertovné divadelní hry. Sbíрка působivých jednoaktovek, hodících se i pro nejmenší jeviště. Sv. 92. Na pohostinských hrách. Žert v 1 jednání od *Ivana Ščeglova*. Z ruštiny přeložil *Jiří Ščerbinský*. — Sv. 94. Komédie lásky. Veselohra v 1 jednání od *M. V. Karnejeva*. Z ruštiny přeložil týž. — Sv. 96. Dividenda. Veselohra v 1 jednání od *V. Krylova*. Přeložil týž. — Sv. 97. Penelopa. Dramatický obrázek v 1 jednání od *J. M. Balucela*. Přeložil týž. — Sv. 98. Učená — hloupá. Žert v 1 jednání od *Vl. M. a L. Morozova*. Přeložil týž. — Sv. 101. Ó tyhle vdovičky! Veselohra v 1 jednání. Z ruštiny pro českou scenu upravil týž. Nakl. M. Knapp v Praze.

Účelem sbírky „Žertovných divadelních her“ jest odstraniti z malých venkovských ochotnických divadel frašky nejhrubšího zrna a nahraditi je působivými, efektními kusy aspoň poněkud slušnějšího rázu. Z ruštiny přeložené kusy jsou k tomu dosti vhodné a celkem neurážejí citu mravního. Pro venkovská divadla lze doporučit zvláště veselohru „Ó tyhle vdovičky,“ kde mladá vdova vyzve ještě mladší vdovu, přítelkyni, aby jí pomohla oženit jejího bratra, jemuž se nechce do ženění; přítelkyně rozohní chladného starého mládence pro sebe samu. Rovněž „Komédie lásky“ vhodná pro venkov, ač v ní mnoho nepravděpodobnosti. „Učená

— hloupá“ dívka zbude se dvou bratří, kteří se ucházejí o ruku její, tím, že jednomu nažene strach svou hloupostí, druhému učeností, a podá ruku milovanému ženichovi. „Dividenda“ podává zajímavou postavu ženy, jež se chce proslaviti tím, že chce z ničeho vytlouci kapital, na kterémžto poli dosud žádná žena se neproslavila. Ale nepodaří se jí to. „Na pohostinských hrách“ a „Penelopa“ vzaty ze života hereckého a hodí se více jen pro městská divadla. V první líčí se útrapy slavné herečky, jež přijela do malého města na pohostinské hry a nemá chvílky pokoje; v „Penelopě“ pak předveden mladý dramatický spisovatel, jenž pro svou tragedii „Penelopu“ tolik byl vytrpěl. Všecky hry tyto mají jen asi po 4—5 jednajících osobách, tak že snadno mohou býti na venkově sehrány.

Repertoire českých divadel. XXXIX. Vlad. Nemirovič-Dančenko: Šťastný člověk (Šťastlivec). Hra ve 4 dějstvích. Přeložil J. V. Slukov. V Praze 1895. Nakl. Fr. Šimáček. Str. 112. Cena 50 kr.

Kus povaholičný. Všecka snaha autorova nese se k tomu, aby nám představil jednoho z přečetných „šťastlivců, rozmazlencův osudu, chráněnců štěstí, vykrmených na otrockých poklonách, vyhýčkaných na úspěších,“ již užívají všech slastí života, posláni na posměch slzám ohnivých, plamenných srdcí, jež splácejí horkými slzami za podlost šťastlivců těchto. V našem kuse takovým „šťastným člověkem,“ vyhýčkaným osudem, jest lehkomyšlný, sobecký, dosti nadaný malíř Bogučarov, syn bohatého obchodníka. Je to skutečně vzor mravně mrzkého ničemy, odporného netvora, který pro svůj talent dělá si ještě zvláštní právo na ničemnosti a podlosti, rka ve IV. jednání: „Nikdo nemůže a nesmí žádati na umělci, aby byl vtělený anděl. Jsem malíř a ne kazatel. Jsem otrok svého instinktu. Mně je každý vzor stejně milý: zlý jako dobrý, povznášející jako odstrašující, jenom když se jeví při něm síla.“ Mravouka dekadentů, s níž p. spis., jak se zdá, souhlasí. Mravní indiferentismus! To jinak soudí Gogol o tom, jak má umělec líčiti mravní mrzáky, totiž tak, aby mrzkost jejich vzbudila odpor u čtenářův a diváků. Nemirovič-Dančenko staví tohoto ničemu až do konce jaksi povznešeného nad „tendenční moralku, úzkoprsou pectivost a jalové zásady“ okolí jeho. Ženy, jejichž nejvyšší slastí jest „odpustiti a obětovati se tomuto ničemovi, byť je odkopl, zradil, nevzbuzují naší sympatie. Je to jakási „psí“ oddanost a pokora, jakou vidíme u ženy Bogučarova i u Liny Viktorovny. První dvě jednání jsou trochu rozvláčná.

Knihnice „Květů mládeže.“ K. V. Raisa Výbor ze spisů pro mládež. V Praze 1896. Str. 160. Cena 40 kr.

Knihovnu tuto jsme již ohlásili; dnes, kdy máme před sebou ukončený oddíl, můžeme prvé dílo její co nejlépe doporučiti. Je tu kolem 30 výňatků ze spisů Raisových, většinou básničky. Cituplný, sladký ráz skladeb Raisových je znám. Doufáme, že se ve sbírce budou střídati práce zábavné s naučnými.

Úprava je pěkná, obrázky slušné.

Upomínky na naši národopisnou. Pro piano na 2 ruce složil *Karel Weis*.
Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1896. Str. 19. Cena 1 zl. 50 kr.

K nejvýznačnějším předmětům nezapomenutelné výstavy připojuje skladatel příhodnou skladbu, obyčejně na nějaký prstonárodní motiv. Rozmarná vzpomínka tato, snadného jsouc slohu, bude návštěvníkům i jiným přátelům výstavy zajisté vítána.

Časopisy.

Ciudad de Dios. ^{20/13} 1895. Po literatuře Perucké jedná P. Blanco García o literatuře chilské. Jakási nadvláda rozumu nad fantasií, citu praktičností nad závratnými idealy udává ráz obyvatelstva chilského, a tím je odlišuje od všech ostatních obyvatelů španělské Ameriky: v řadě politickém nejméně výjevů revolucionářských, za to houževnaté držení se starých zřízení, zákonův a trnů; v řádu intelektuálním záliba v užitečných studiích, zvláště pak v historii; dle dat bibliografických pěstovalo se v Chili více vědy než umění. Již od věku 16. pozorovati je v dílech téměř všech spisovatelů, kteří se v Chili narodili nebo aspoň obývali, podřízenost směru esthetického didaktickému, citu krásna úsilí za zevrubností, z čehož nedá se vyňati ani „Araucana,“ báseň D. Alonsa de Ercilla. Pěvec ten je jedním z těch, kteří se drží věrně skutečnosti historické i topografické. Báseň jeho sloužila za vzor jiným, jako na př. Pedrovi de Oña (v básni „Arauco domado“), jenž chronologicky zaujímá první místo mezi spisovateli chilskými. Po Oňovi následují jiní historiografové, jako jsou jesuité Alonso de Ovalle („Relación histórica del Reyno de Chile“), Miguel de Olivares a Juan Ignacio Molina, pěstitel zvláště věd přírodních, vypovězený do Italie 1767 dekretem Karla III., autor díla „Historia geográfica, natural y civil de Chile“ (1779). Ve století 18. psali díla téhož rázu jiní synové toho kraje, jako D. Pedro de Córdoba y Figueroa a D. Vicente Carvallo y Goyeneche, nescházelo tu před nimi ani po nich Španělů, kteří by se nezabírali pátráním po událostech toho kraje od časů Pedra de Valdivia. Za doby kolonií nebylo znamenitějších básníků nad Pedra de Oña a Francisca Núñeza de Pineda, známého spisem „Cautiverio Feliz“ (blažené zajetí). Ba ani pobouřené city a převraty, způsobené válkou vítěznou (od r. 1810.—1818.), neroznítily žádného ducha k novým výplodům; setkáváme se v době té jen s výpisky v časopisech „La Aurora de Chile“ (1813), „El Monitor Araucano,“ „El Correo Mercantil“ a j. R. 1820. bylo zbudováno divadlo na rozkaz generala O'Higginsa, však s tendencí ryze paedagogickou, již naznačují verše na oponě:

He aquí el espejo de virtud y vicio:
Miraos en él, y pronunciaed el juicio

(zde zrcadlo ctnosti i neřesti: shlédněte se v něm a proneste soud). Původci revoluce chilské snažili se změnit divadlo ve školu katonského vlastenčení a občanských ctností, a odtud hnalo se útokem na kněžstvo a náboženství. Odpadlý řeholník, Camilo Henriquez, bývalý redaktor „La Aurora de Chile,“ vymezil ideal dokonalé tragoedie takto: „Povznešená velebnost Melpomeny má naplniti scenu, vzbuditi zášť proti samovládě a rozvinouti veškeru důstojnost republikanskou.“

V tom směru napsal dva kusy: „La patriota de Sud-América“ a „La inocencia en el asilo de las virtudes.“ Vzdělanost chilská získala mnoho příchodem Španěla D. Josóa Joaquína de Mora (1828) a Venezuelana D. Andrésa Bella (1829). Kastillština začínala se zbavovati hyzdících jí barbarismů, jak ve společenském životě tak i ve spisech. Proti tomu povstal Argentiňan D. Domingo F. Sarmiento, u něhož nevědomost podávala si ruku s ješitností; ve valparaisském „El Mercurio“ (1842) odvážil se tvrditi, že jazyk Cervantův je jazykem mrtvým. Odpověď přišla v nově založeném časopise „Semanario de Santiago“ (1842), jež řídil José Victorino Lastarria, a jehož spolupracovníky byli Salvador Sanfuentes, Hermógenes de Irisarri, José Joaquín Vallejo, Manuel A. Tocornal, Antonio García Reyes a j. Tento časopis byl prvním toho rázu v republice, a brzy po něm byly zakládány jiné, pořádaly se literární závody a otevřena byla universita (17. září 1843), jejímž prvním rektorem byl slavný Andrés Bello. Do divadla vnikl v té době romanticismus. Ježto se však dávaly tu i kusy výstřední, mnohdy i proti náboženství a mravnosti, musila ujeti se věci autorita církevní. Avšak i soud občanský měl práci s reformistickým a heterodoxním listem Francisca Bilbao pod titulem „La Sociabilidad chilena“ (1844), jež propadl cenzuře, přispěl však velice ke slávě autorově, z něhož chtěli udělati jeho chvalořečníci mučenníka pro spravedlnost a hlubokého filosofa. — Podnes nese se literatura chilská směrem didaktickým, čím předčí nad ostatní literatury španělsko-americké, avšak nikdy neměla básníků, již by se rovnali mexickým, venezuelským, colombijským, ecuadorským a ostatním. Básníci byli vždy jen veršotepci. Doña Mercedes Marín del Solar (1810—1866) zůstavila ve svých zpěvech náboženských, politických a sentimentálních stopy nadšení, nedostává se jí však vzletu. Salvador Sanfuentes (1817—1860) vyznačuje se nevyčerpatelnou plodností a legendární poesíí s příměskem dobrodružství a komičnosti („El Campanario,“ „El Bandido,“ „Ricardo y Lucía ó la destrucción de la Imperial,“ „La Laguna de Ranco“ a „Huantemagú“). Hermógenes de Irisarri překládal s prostředním výsledkem Huga, Musseta, Vignyho, Dumasa a Pellica, napsal satyrickou báseň „La Charla“ a několik prací historických. Domingo Arteaga Alemparte (1835—1880) přeložil v kastillské verše první knihu Aeneidy.

Básníci dosud žijící jsou: D. Eusebio Lillo, jež na vládní zakázku napsal „Nueva canción nacional,“ méně cennou než ostatní jeho básně; D. Guillermo Blest Gana, u něhož převládá sentimentalnost, napsal několik romanův a složil dramata „Lorenzo García“ a „La Conjuración de Almagro“; D. Guillermo Matta, náchylný k mlhavému symbolismu pantheistické vůně; D. Eduardo de la Barra, napodobil Bécquera; psal báje pod titulem „micropoemas,“ v nichž dopouští se mnohdy jazykových chyb, ač sám napsal „Estudios sobre la versificación castellana“ (Santiago 1890. — Nuevos estudios sobre . . ., Santiago 1892); D. Carlos Waltter y Martínez, v jehož „Romances americanas“ nalézti lze několik rozkošných povídek; kněží D. Esteban Muños Donoso („La Colombiada“) a D. Rafael Vergara y Antúnez (básně 1894) a j. — Pěstitelem literatury mravokárné byl D. José Joaquín Vallejo (1809—1858), jež se podpisoval pseudonymem Jotabeche. V romanopisectví vyniká D. Alberto Blest Gana („Martín Rivas,“ a „El ideal de un calavera“). Z dějepisců vynikl D. José Victorino Lastarria (1817—1888), jež napsal: „Historia constitucional de medio siglo,“ „Influencia social de la conquista,“ „Bosquejo histórico de la Constitución de

Chil“ a „Recuerdos literarios.“ D. Miguel Luis de Amunátegui (1828—1888) vydal 1852 „La Reconquista española“ (od r. 1814.—1817.), „La dictadura de O'Higgins,“ „Una conspiración en 1780,“ „Biografías americanas,“ „Compendio de Historia política y eclesiástica de Chile,“ „Juicio crítico de algunos poetas hispano-americanos,“ „Los precursores de la independencia,“ „Descubrimiento y conquista de Chile,“ „Historia de la Universidad de San Felipe,“ „Vida de Don Andrés Bello,“ „D. José Joaquín de Mora,“ „Apuntes biográficos,“ „Las primeras representaciones dramáticas en Chile“ atd. V plodnosti vynikl nad předešlého a k nejslavnějším polygrafům se řadí D. Benjamín Vicuña Mackenna (1831—1886), z jehož neunavného péra vyšly: „El Sitio de Chillán“ (1849), „El ostracismo de los Carreras,“ „Diego de Almagro,“ „D. Diego Portales,“ „El ostracismo de P'Higgins,“ „Historia de la administración de D. Manuel Montt,“ „Historia de la guerra de Chile con España“ atd. Ne mnoho prací, ale dobře promyšlených napsal D. Diego Barros Arana, z nichž nejčinnější je „Historia general de Chile“ v desíti svazcích. Jako bibliofil a vzdělanec proslul D. José Toribio Medina, autor úplné „Historia de la literatura colonial de Chile“ a četných monografií. Zmínky důstojné zasluhují filolog D. Daniel Barros Grez, jenž rediguje již několik let „Diccionario enciclopédico etimológico,“ časopisci Manuel Blanco Cuartín (1822—1889) a Zorobabel Rodríguez a kritik Rómulo Mandiola. Z kněží účastnili a účastňují se dosud ruchu literárního: D. José J. V. Eyzaguirre („El catolicismo en presencia de sus disidentes,“ „Los intereses católicos en América“), biskupové: D. José Hipólito Salas y D. Justo Donoso, dominikané Fr. Samuel Zamorano a Fr. Raimundo Errázuriz a kněz D. Rafael Fernández Concha.

Revue des revues. 1896. A. Chan-Zadéyan: Tisk armenský. I. Časopisy (armenské) v Turecku. Nebude od místa předeslati pojednání o sbornících a novinách nyní v řeči armenské vydávaných malou zprávu o minulosti armenského časopisectva. První armenský žurnal založen byl v Indii r. 1794. P. Pascalem Chemavonianem; název jeho zněl Aztarar (Oznamovatel). Ale jak tento, tak i potomní listy všechny zastínil Haia s don, úřední organ civilní rady armenské. Přední redaktoři toho listu, založeného r. 1846., byli: Čamurdži a Agathon. Po zajetí jeho r. 1851. vydáván Massis (Ararat). Redakce jeho svěřena byla Utudžianovi. Jiný list, Méghoa (Včela), jenž hájil rázné národní konstituce, byl za krátko potlačen. Po tomto zběžném přehledu zpětném přistupme k časopisům, jež se teď v Cařihradě vydávají. Nejstarším listem je zmíněný Massis, jenž se však dnes netěší bývalé pověsti a je listem čistě literárním. Po něm přijde Avedaper (Posel), založen roku 1855. List tento, řízený protestantskými missonáři, vychází teď týdně a hlavní tendence jeho nese se ku podpírání protestantských missií. Nejliberálnějším listem jest (vlastně byl) Hairenik (Vlast). Založen byl r. 1870. a vychází denně; napřed byl politickým, dnes však je hlavně časopisem literárním a kritickým. Přední jeho redaktoři: Šahnazarian, Arpiar Arpiaran, L. Pašalian a mladý básník A. Čobanian jsou novotáři, rázní bojovníci a soudní kritikové, ale bohužel nejlepší snahy jejich ochromuje turecká vláda. Jiný denník nese název Arevelk (Orient); založen byl r. 1884. a směr jeho je též po výtce literární. Format jeho jest větší nežli francouzského Tempsu (Čas). Měsíčníkem nábožensko-politickým je Paraken a čistě literární revuí je Tzaghigh (Květ) pod redakcí slovného

básníka A. Čobaniana. Katolíci armenští mají rovněž v Cařihradě svůj organ, totiž *Podgera* (Obraz), revui náboženskou, literární a vědeckou. Vychází dvakrát měsíčně. Založena byla r. 1890. a řízena je kněžími armensko-katolického patriarchatu, kteří všichni konali studia na katolických universitách v Evropě. Kromě těchto čelných listů vycházely různé listy krajinské, jejichž však trvání bylo krátké. Roku 1856. založil v klášteře Varaku, na břehu jezera Vanského, mladý a horlivý archimandrita Megerdič Krimian tiskárnu a list nesoucí hrdý titul *Vaspuraganského orla*. List ten přinášel hlavně z péra zakladatelova historické dokumenty s komentáři, ale bohužel brzy zanikl. Po Cařihradě nejvíce časopisův armenských vychází ve Smyrně. První list tam založený (r. 1839.) jmenoval se *Šdemaran*. Od té doby až do r. 1871. vzniklo více než dvanáct časopisů, jež všechny zanikly až na *Arevelian Manula* (Orient. tisk), revue vycházející dvakrát za měsíc a obírající se písemnictvím, hospodářstvím a politikou. Kromě toho vycházely ještě v Jerusalemě *Zion* a v klášteře Armašském *Houis* (Naděje). Oba však zašly.

II. Časopisy (armenské) v Rusku a Persii. Hlavně na Rusi vycházejí řádné listy armenské, ježto redaktoři jejich mají akademické vzdělání. V Tiflisu vydával Agap Karinian, veliký armenský vlastenec, týdeník *Govgas* od r. 1846.—1848. Ale jako tento list, tak zanikly i *Ararat* (zal. 1850), *Meghan* (Včela) a *Groung* (Zorav). Krim, kdež jsou Armenové dosti četně usedlí, měl dva listy, a sice *Holubici Araratskou* a *Universitu*, oba v Kafě vycházející. V Moskvě vycházelo více listů, z nichž uvedeny buďte *Djerakagh* (Paběrky) a *Hiousisapaıl* (Severní záře). Spolupracovníkem tohoto byl jeden z největších básníků národních, *Nalbondian*. Z časopisů dnes na Rusi vycházejících nejstarší jest *Ararat*, znova zřízený r. 1868., je to list náboženský, historický a literární. Po mnohých změnách ustavil se jako měsíčník. Vydávají jej mniši Ečmiadzinští. Potom přijde *Mechak*, zal. r. 1872. nejslavnějším armenským publicistou, † G. Ardzrunim. Za živobytí redaktorova měl veliký vliv; nesl se směrem co nejliberalnějším v politice a písemnictví. Dnes vychází třikrát v témdni. Redaktorem jest A. Halantar. Konservativního listu *Ardzakanu* (Ozva) redaktorem jest A. Ohannessian. Z nejrozšířenějších novin politických bez odporu jest *Nor-Dar* (Nový věk), zal. r. 1883. Spantar Spantarianem, jedním z předních současných spisovatelův a kritikův armenských. Vychází 5—6krát v témdni a má dopisovatele v Paříži, Londýně atd. Je to organ mladých. D. Nazarian vydává dva sborníky: *Agbur* (Zdroj) určen je pro děti, *Taraz* (Moda, 1890) je revue literární a umělecká. K revuím nejnádhernejším nejen v Armenii, ale snad na celém světě, patří *Arane*, založená r. 1887. a vycházející v Petrohradě pod redakcí *Kulomirianca*. Vychází dvakrát v roce o svazcích od 250—300 str. Úprava odměněna na výstavě Chicagoské čestnou cenou. Jí po bok se staví *Keraganagan Hantesse* (Lit. revue), měsíčník to obsahu literárního a dějepisného. Jednotlivá čísla jsou až o 200 str. Po výtece literárním měsíčníkem je *Murdž* (Kladivo), zal. r. 1889. a redigovaný A. Araskhaniancem. — V Persii vychází jeden toliko list *Šavigh* (Stezka) od roku 1894.

III. Časopisy v jiných zemích. V Indii a na ostrovech asijského souostroví, kdež mají Armeni veliké závody, vzniklo literární hnutí pod vlivem anglické a hollandské civilisace a mělo značný úspěch. Již roku 1845. měli

kalkutští Armenci svůj politický list; roku 1862. založen byl druhý a později ještě třetí. Madras a Singapur měly též svoje zvláštní noviny. Dnes vychází časopis *Ara* (dle jed. arm. krále) v angličtině pod redakcí Melik-Béglera. — V Rakousku vycházel původně pod názvem *Eurupa* týdeník, jenž však r. 1887. změnil se v měsíčník obsahu literárního, filologického, vědeckého a uměleckého s titulem *Hantesse Amsoria*. Co do ceny svých článků — podotýkám, že vychází péčí Mechitaristů — vydrží soutěž s každým jiným evropským sborníkem. — V Itálii vychází *Pazma vele* (*Polyhistor*), zal. r. 1843. a obírající se najmě starožitnostmi armenskými. Jeden z jeho redaktorů, P. Alešan, básník a filolog, patří k předním dějepiscům a zeměpisčům armenským. Je to nejdokonalejší typ učence. I tento list vydávají Mechitaristé. — Ve Francii rovněž četné byly a jsou dosud časopisy armenské. Jmenuji z těchto *Armenii*, zal. r. 1885. a vycházející v Marseilli. — Ve Švýcarsku založena byla r. 1887. revue *Henčak* (*Zvon*). Časopis tento, jenž značný podíl měl v národním a revolučním hnutí armenském, přenesen byl ze Švýcarska napřed do Athen a potom do Londýna. *Henčak* jest organem mladé Armenie, jest organem široce dalece rozvětvené společnosti. Vychází pravidelně každých 14 dní. Táž společnost vydává ještě humoristicko-satirický list *Dech* a socialní *Caghapar* (*Mínění*). — V Americe vychází v Novém Yorku (od roku 1891.) politicko-literární list *Haik* (*Armenie*). — Budiž ještě uveden *Trachag* (*Prapor*), organ armenské revoluční strany, založený r. 1891. Redaktoři a místo redakce jsou neznámy.

Z tohoto výpočtu, jenž asi úplný nebude, poznati může evropské čtenářstvo, jak čile si vede literární hnutí armenské.

O Samaritánech. Z četného kdysi tohoto národa, který obýval celé Samaří, zbyla nyní po krutých útiscích mohammedanů jen nepatrná hrstka — všeho všudy asi sto osob — v Napluse, starém to Sichemu; ostatní přijali islam a smísili se s příšlymi Araby. Duchovní hlavou jejich je velekněz, jemuž je podřízeno šest kněží. Velekněz tvrdí o sobě, že pochází z rodiny Aronovy, a proto si k rodnému jménu přikládá jméno Aronovo jako příjímí. Nynější slove Jakob Aron. Nástupcem jeho bývá vždy prvorozený syn. Když jsem byl v Napluse, požádal jsem tamějšího missionáře katolického, P. Habíba, aby mne k veleknězi uvedl. Bydlí v nevelikém domku uprostřed města, v němž je zároveň samaritánská modlitebna, ve které se chová starobylý pentateuch (knihy Mojžíšovy).

Velekněz jest asi padesátník, vážného a vskutku starozákonního vzezření. Když jsem ho spatřil, vzpomněl jsem si mimovolně na vážné tváře králů, jak je vídati na objevených vypuklinách assyrsko-babylonských. Pocházejíť Samaritáni z Babylonie, odkud je král Salmanasar do vypleněného Samaří jako osadníky uvedl (IV. Král. 17, 24). Poněvadž se žení jen mezi sebou, lze je považovati za plnokrevné potomky starých Babyloňanů.

Šatem se velekněz i kněží ničím neliší od ostatního obyvatelstva. Jenom vlasů nikdy nestříhají, nýbrž je splétají v cop, který si pod turbanem kolem hlavy ovinují. Žijí dosti po chudobnu z desátků, které jim jejich věřící odvádějí, a ze svých živností.

Výtka starým Samaritánům v Písmě sv. činěná, že nezachovávají zákona Mojžíšova (IV. Král. 17, 34), se nynějších Samaritánů nikterak netýká, zachovávají jej mnohem přísněji než židé.

Je-li kdo stížen zákonnitou nečistotou, musí se uchýliti do postranné jizby a tam ode všech odloučen čekati, až čas k očistění, které se děje umytím, vyprší. Mrtvoly se z nich nikdo nedotkne, proto jim obstarávají pohřby mohammedani. Na hřbitov, který je za městem na úpatí hory Garizim, nevkróčí z nich nikdo po celý život. Sobotní klid zachovávají tak přísně, že si večer sami ani světla nerozžehnou.

K bohoslužbě se scházejí každou sobotu v malé, neúhledné modlitebně, ženy zůstávají v předsíni. Velekněz předřikává modlitby a kněží i lid mu odpovídá. Na konec pak dává velekněz požehnání pentateuchem, pohybuje jím shora dolů. Malý vlasatý kluk, prvorozenec veleknězův a budoucí jeho nástupce, mně to všecko názorně ukazoval.

Dle domnění Samaritánů napsal prý tento pentateuch syn Fineesův sedmého roku po příchodu židů do zaslíbené země. Je psán malými úhlednými písmeny samaritánskými na pergamenových prouzcích, asi půl druhého decimetru širokých a dva decimetry dlouhých, a to jen na jedné straně. Všecky tyto proužky jsou nepopsanou stranou přilepeny vedle sebe na dlouhý plátěný pruh, který je s obou konců vmotán na dvou kovových tyčích s polovice na každé tyči a uzavřen v plechovém pouzdře. Při čtení se pouzdro otevře a otáčí se buď pravá nebo levá tyč, čímž se proužky jeden za druhým uprostřed objevují.

Za podívanou na tento pentateuch se platí jeden frank, musí si však každý dáti pozor, protože Samaritáni tento pentateuch cizincům nerádi ukazují, nýbrž místo něho jiný mnohem mladší.

Vedle knih Mojžíšových mají též knihu Josuovu, ale, jak mi velekněz pravil, považují ji jen za knihu historickou, nikoliv za knihu posvátnou.

Hlavní svátky samaritánské jsou velikonoce, letnice a pod zelenou.

O velikonocích, které připadají vždy na úplněk v měsíci dubnu, odeberou se mužové i ženy na horu Garizim a bydlí tam po sedm dní pod stany. V den svátku pak obětuje velekněz pět ročních beránek bez poskvrny, ze kterých pak všichni požívají. Podle domnění jejich neobětoval Abraham na hoře Morija v Jerusalemě, nýbrž na hoře Garizim, proto prý sluší obětovati velikonoční beránky na této hoře, nikoli v Jerusalemě. Plochá skála uprostřed rozsáhlých zřícenin na nejvyšším temeni hory je prý ono místo, kde Abraham vzdělal oltář Hospodinu. Místo však, kde nyní obětují, je mnohem níže na malé rovince dále na sever. Tam vykopají dvě jámy a silně je vytopí. Velekněz zabije beránky a jejich krev vpustí do jedné jámy. Kněží zachytí trochu krve do mísky a chodíce od stanu ke stanu, kropí krví jeho dvéřeje. Na to beránky opečou a odstraní vlnu, nabodnou je i s vnitřnostmi na dlouhou tyč a pekou je v druhé jámě. Maso pojídají s hořkými bylinami běhající opásání a s holemi v rukou kolem dokola. Kostí i vnitřnosti pak spálí v jámě. Dotekl-li by se někdo z nevěřících masa, je znečistěno a již ho požívati nelze.

Víra v Messiáše se u nich dosud zachovala. Kdo prý nalezne archu úmluvy, bude spasitelem lidstva. Zášť k židům, které považují za rozkolníky, trvá podnes. Spasen nebude mimo ně nikdo.

Při mé návštěvě mi velekněz ukazoval nevelkou knížku, v níž každý z jeho předchůdců zapisoval důležité události své doby. K nemalému mému podivu mi vykládal, že prý se v ní děje zmínka i o Kristu Pánu. Na mou žádost mi ji přečetl a já jsem si ji hejbrejskými písmeny zaznamenal. Zní doslova takto: „Za dnů Jonathana (t. j. velekněze samaritánského) byl usmrčen Ježíš (Jášû), syn Marie, nevěsty Josefa tesaře (chatíbat Jôsêf negârâ) za dnů Tiberia (Tibrís), krále Římského, rukou Piláta (Pilítâ) vladaře.“

Nevím, jak je knížka stará, možno, že jest opsána z knížky starší, ale že zpráva sama pochází z doby Krista Pána, o tom nikterak nepochybuji. Nevím věru, z jaké příčiny by v pozdějších dobách tuto zprávu si byli zapsali.

Významno je, že Pán Ježíš se nenazývá synem Josefovým, nýbrž synem Marie, nevěsty (nikoliv manželky!) Josefa tesaře!

Náboženství věcí citu. V novodobém životě kulturním, hlavně v 19. století, pohlíží se na náboženství se strany církvi nepřátelské v podstatě stejně. Ať máme na zřeteli stanovisko pozitivismu neb kritického idealismu, pantheismu neb materialismu, deismu a pessimismu, vždy a všude jeví se propast mezi věděním a poznáváním a náboženství na jiné straně. „Náboženství je věcí citu,“ stalo se nyní už otípanou, banální frásí, tato frása však není než výkvětem „moderního“ života osvětleného, výkvětem novodobého myšlení, cítění a chtění. Definice neb myšlenky myslitelů různých odstínů theoretických o náboženství snad liší se slovy, zněním, vždy jen zevnějškem, znaky méně podstatnými, ba úplně nahodilými; podkladem a základem všem výrokům o náboženství, ať již mají autorem Tyndalla, theoretického skeptika, neb Stuarta Milla, praktického humanistu, Schultze, kritického idealistu, nebo Schleiermachera, pantheistu, nebo Straussa, jenž vyšel od pantheismu a skončil hrubým materialismem, znakem všech těch výroků je hledání náboženství v citu, v uspokojování onoho citu. Frása „náboženství věcí citu“ je nesprávná, ale připouští poněkud i správný smysl podle toho, jak se jí rozumí. Tak bez omezení ovšem není ona frása nic, než příliš silným akcentováním prvku pro náboženství potřebného, ale potřebného v řadě velmi podřízené. Náboženství neberu ve smyslu objektivním, nýbrž ve smyslu subjektivně-psychologickém; náboženství znamená tu v podstatě tolik, co víra. A geneze víry, náboženství po stránce subjektivně-psychologické? Náboženství skýtá člověku i lidstvu světový názor, názor na život; zahrnuje všechny problémy života lidského individualního i socialního, staví se tváří v tvář problémům života a smrti. Jaká to práce, ne-li intelektuální? Člověk přemýšlející dospívá k poznání omezeného poznání mozkiem lidským; čím však výše, tím umdleněji potácí se od záhady k záhadě. Od poznání omezenosti lidského rozumu, od poznání nedostačitelnosti přirozených pravd nadmyslových vede cesta k řádu nadpřirozenému, k nutnosti pravd nadrozumových, ku zjevení, k náboženství pozitivnímu. Jen slepý nevidí, kolik síly intelektuální vyčerpá se, než dojde člověk od pravd přirozených k poznání nutnosti pravd nadpřirozených, k nutnosti víry! A na konec, což nemluví se vždy a vždy o poznávání náboženském? A odnáší se snad jaké poznání k citu? Kdo ví, oč jedná se při rozsáhlém processu duševním, pochopí snadno právnost našich

důvodů. V druhé řadě při psychologickém rozboru náboženství ve smyslu subjektivním zajímá nás vůle. Pravdy náboženské nejsou ovšem, hlavně zjevené, pozitivní, nejsou jasny samy sebou jako pravdy mathematické, důkazy nejsou tak stringentní jako v mathematice. Dovnitř mnohých pravd (zjevených na př.) nelze nahlédnout, nelze se o nich tak přesvědčit, tak jako že $2 \times 2 = 4$ — pro víru — náboženství je zároveň akt volný, a to svobodný. A poněvadž pravdy náboženské dotýkají se podstaty člověka, zasahují v praktický jeho život, týkají se jeho vášní a choutek, a proto mohou býti také nepřijaty. To proto, aby akt víry, jako svobodný akt vůle, byl záslužný. Pokud je víra a náboženství věcí nadpřirozenou, potud nutno bráti do rozpočtu milost Boží, jež osvětluje rozum a posilňuje vůli. Cit však bych spíše nazval výsledkem náboženství, účinkem náboženství. Mám tu na mysli cit uspokojení. Člověk neb rozum lidský utkvěl na pravdě nejvyšší, vůle má dobro nejvyšší, a odtud prýští se cit uspokojení, harmonické naladění nitra v poměru k vesmíru, ke všemu, co existuje mimo moje „já.“ Odtud pochodí pak nový stav duše, zvaný „zbožnost.“ Že zbožnost dotýká se ponejvíce vůle a citu, připouštím; má však základ svůj, odkud vyrůstá, a to je náboženské poznání.

Poslední encyklika „Satis cognitum,“ vydaná letos o sv. Petře a Pavlu, jedná o jednotě Církve, o poměru k jiným společnostem, o věroučné autoritě.

Nemaďarských národností ujala se kongregace biskupův a řeholníků (28. května 1896), nařizujíc biskupům uherským, aby kněžím nedali v kostele a ve škole kázati a vyučovati maďarsky, kde by lid a děti řeči té nerozuměli; ve smíšených osadách mají se duchovní správcové postarati, aby i nemaďarští věřící slovo Boží ve své řeči slyšeli. Náboženské listy pro lid mají se zakládati také v jiných řečech než maďarské. Odcházející nuncius Agliardi zůstavil tím důstojnou, v pravdě křesťanskou navštívenku na rozloučenou svým sveřepým nepřátelům, Maďarům, i druhým národnostem, které jej tak radostně vítaly. Neškodila by konečně ani — ve Vídni, v bývalém sídle jeho; ovšem by vídeňští Čechové, aspoň ti vzdělaní, museli se také trochu lépe praesentovati, a ne jenom lamentovati nad utlačováním a při tom prováděti nesmyslné kousky liberalistické.

Katolické spolky v Uhrách se utěšeně rozvíjejí od té doby, co byl učiněn nezřízený útok na posvátnost manželství. Kdežto r. 1892. bylo pouze 50 katolických spolků, jest jich nyní přes 400, a stále se pokračuje v základu nových spolků. Katolický život byl zanedbáván do poslední doby, teprve až byli katolíci „biti,“ vzmohli se a počínají se organisovati. Je to dosti smutné, že katolík teprve tehdy pochopí sílu a moc svého náboženství vydatně, až se mu násilně rve. Bůh opravdu dopouští zlé, aby působil dobré, vzbudě příčinnost lidskou.

Katolické hnutí v Uhrách. Tlak budí protitlak, je známé přísloví. V Uhrách zavedli civilní sňatek, katolický lid jest proti němu, a právě tato okolnost přispěla nemálo k obrození katolického života v nešťastné zemi. Cítí se obecně potřeba rádné, zdravé četby. Koncem dubna začal vycházeti v Budapešti týdeník „Christliches Volksblatt,“ 1. dubnem pak v Prešpurce katolický denník „Pressburger Tagblatt.“ U nás doposud katolické časopisectvo není daleko tak rozšířeno a rozvětveno, abychom mohli s úspěchem čeliti svým protivníkům. Patrně, že náš národ se neprobudí ze spánku lhostejnosti a vlažnosti náboženské, dokud ho nezastihne nějaká katastrofa. Povinností všech dobře smýšlejících katolíků jest, aby tisk katol. všude rozšiřovali mezi známými a dali výhost všelikým plátkům liberalním.

Překladem evangelií synoptických (1., 2. a 3.) do galilejštiny, t. j. galilejské aramejštiny, kterou mluvil Spasitel náš, zanáší se brněnský profesor A. Kocourek. Za tím účelem sestavil německo-aramejský slovník a dle něho doufá pořídití onen překlad, jímž by snad nejlépe se vyrovnaly neshody výrazů v promluvách Kristových.

O náboženském fondu. Zařízení toto pochází od císaře Josefa II., který kabinetním listem z r. 1782. věnoval veškeré jmění zrušených klášterů „náboženské nebo farní pokladně,“ a peněz z ní mělo se užívati jen k účelům náboženským a s nimi spojeným povinností lásky k bližnímu. Kabinetním listem ze 17. ledna 1783 rozhodl též císař zvýšiti příjmy všech kněží a schodek nahraditi ze státních důhodů. To se mělo státi podle zemí; která prebenda neměla příjmů vykázaných, nechť bohatší fary schodek vyrovnají; je-li v některé zemi přebytek, nechť se uloží, aby z něho pomozeno bylo zemím chudším, kde byl schodek. Náboženský fond, jak správně dovozuje „Corr.-Bl.“ odkud tyto zprávy vyjímáme, byl tedy zřízením provincialním, jednotu centralní spatřoval císař pouze v tom, že se fondy vzájemně podporovaly. Vláda dávala jednotlivým fondům podpory. Jednota jednotlivých fondů byla skoro zrušena nejvyšším rozhodnutím z 1. prosince 1838, kdy bylo nařízeno, aby přebytků fondu se užívalo ke splátkám, které stát jednotlivým fondům výplatil, teprve ostatní přebytek se měl věnovati jiným fondům provincialním, které měly schodek. Dosud však nemohl žádný zemský fond splatiti státních splátek a tedy také ani pomoci jiným fondům zemským. Z náboženského fondu se platí výlohy jednotlivých stanic duchovních, biskupství a kapitulí, „titulus mensae“ všech ordinariátův a tedy právem platy deficientů, platy učitelů na středních školách, výlohy dekanatní (v Čechách vikariatní), dotace jednotlivých členů klášterů žebravých, různé jiné podpory klášterů, též klášterů ženských, výlohy duchovních ústavů polepšovacích, výlohy administrační farské, příspěvky na koně při jízdách k zaopatřování, četné výlohy staveb kostelních, vydržování seminářů katolických a příspěvky k vydržování katolických theologických fakult.

Náboženství na realních školách. Roku 1870. bylo za panství liberalismu dáno říšským zákonem právo sněmům zemským z vyšších realných škol odkliditi vyučování náboženství. Tohoto práva použily sněmy dolnorakouský, štyrský a korutanský a vyloučily skutečné náboženství z vyšších škol realných. Následky toho jsou divokost mravů, špatná disciplína, tak že mnozí ředitelé a učitelé na těchto školách touží po vyučování náboženství. Asi od desítiletí jsou žáci vyšší realky povinni účastniti se duchovních výkonů jako žáci nižší realky, avšak to nemá žádného významu, protože není tu podkladu výchovu náboženského, není tu souvislosti. Žáci vyšší realky považují to za nucení, a nemá proto účast jejich žádné ceny. Ostatně sluší podotknouti, že také obecný prospěch ve všech předmětech jest na školách těchto velice špatný. Takové jsou následky, zanedbává-li se, co nejpotřebnějšího je člověku, co posvěcuje jeho veškeré snahy a práce, totiž náboženství.

Listy svobodných myslitelů v Rakousku v jazyce německém jsou „Zeitschwingen“ a „Freigeist,“ oba však dle souhlasného soudu svobodných myslitelů nevyhovují potřebě jejich, protože se zabývají výlučně otázkami politickými a socialními, čili socialistickými. Zvláště se vyznamenává „Freigeist,“ týdeník vycházející v Liberci, který zuří proti církvi katolické kde jen může, ač v jeho

táboře to nevypadá právě nejvzorněji. Z Německa dochází hlavně do Vídně „Der Freidenker,“ který je také mezi přívrženci zmíněného proudu velmi rozšířen. — Nejrozšířenějším, zvláště na venkově, jest organ svobodných myslitelův a zednářův i socialistů „Červánky,“ které, jak známo, vycházejí v Brně. Že prý jest list ten dobře zřízen, o tom svědčí stálé tresty, kterými jsou jeho redaktoři či pisáلكové pokutováni. V listě tom uveřejňují se často nepravdivé zprávy o kněžstvu, a bylo by si přáti, aby naši kněží bděli nad tímto lístkem a dle možnosti ihned podali redakci opravu, neuveřejní-li jí, tedy ji žalovali. Před nedávnem byl odsouzen redaktor „občan“ pro urážku na cti, které se dopustil ve svém listě na českém kaplanovi, a poněvadž nechtěl odvolati, byl pokutován 30 zl. Necht nikdo z našich přívrženců nemyslí, že jest lépe, nebeře-li se zřetele na štvání tohoto lístku, že prý se mu nevěří — mnohý lehkověrník má vše za pravdu, co se tiskne, poněvadž jinak by to ani do novin nepřišlo. Je třeba řádné, obecné obrany. „Lidové Noviny“ ostatně, které přece chtějí býti vážným denníkem, uveřejňují někdy o kněžích takové hnusné lži, že až stydno. Aby pak který „liberalní“ list lež takovou sám odvolal, na to nečekejte; jim jde o pošpinění, jako se na př. ukázalo při „Čase,“ který denní důchody Olomouckého arcibiskupa odhadl tak, že by ročně činily asi 20 millionův, ač tolik neobnášejí veškery důchody církevní v Cisleithanii.

Katolických kostelů ve Vídni bylo r. 1893. celkem 99 a kromě nich 156 kaplí: z 99 oněch kostelů jest 62 farních. Ve Vídni působilo toho roku v duchovní správě a v učbě náboženské 329 kněží, z nichž bylo 228 diecesanních světských, 68 řeholních z diecese, 33 kněží bylo z jiných dieces. Počet členů ve vídeňských mužských rádech a kongregacích bylo téhož roku 543, v ženských pak klášterích a kongregacích 1813. — Kostelův a kaplí všech vyznání bylo 309, z nichž bylo tedy akatolických 54, a z těchto valná většina — 40 — židovských.

Spolek katol. učitelů v pruském Slezsku čítá dle Ö. V. Ztg. 2491 členův, o 300 více nežli roku předešlého. Ve valné hromadě nedávno konané bylo usneseno založiti vlastní spořitelnu a půjčovnu, doporučovány katolické knihy k rozšíření a konány různé přednášky, vesměs provanuté duchem křesťanským. Také bylo doporučováno podporovati zřízení učitelského domu. — Z této stručné zprávy viděti, že učitelé v sousedním Německu se hlásí velikou většinou k náboženství svému bez bázně a strachu před svobodomyšlnými kollegy, kteří ovšem ve své liberalnosti jiným svobodné mysli nepřejí. Příklad tento jest zvláště poučný pro naše poměry, kde jsou kaceřováni učitelé, kteří se veřejně prohlašují za katolíky, jak jsou pokřtěni a co ústy svých kmotrů slibovali. Katolická organizace pokračuje ve všech oborech utěšeně, snad se dočkáme také časem u nás sdružení českých učitelů katolických.

Spolek katolických učitelův ustavil se před krátkým časem v Hollandě ke spokojenosti katolického obyvatelstva tamnějšího, protože poměry školské jsou tam značně neutěšeny. Spolek ustavil se v starém historickém městě Nymvegách. Všude se zařizují spolky katolických učitelů, jen u nás pořád nic není o nich slyšeti. Svobodomyšlnictví se příliš zakořenilo v tomto stavě, tak že není možno v brzce očekávati lepších časů. Jsme však pevně přesvědčeni, že jednou přece nadejde příznivá doba, kdy bude možno zaraziti podobný spolek.

Vzácným příkladem **neohroženého přesvědčení náboženského** jest mezi jinými též Felix hrabě z Loë, který zemřel v úterý po svátcích svatodušních

letošního roku na zámku své sestry hraběnky Matyldy z Hoensbroech ve Worklecích mezi Budyšínem a Kamenicí v Sasku. Před svou smrtí smířil se s Bohem, dav se zaopatřiti svátostmi umírajících a s křížem v ruce a s jménem Ježíš na jazyku vypustil svoji duši. Felix z Loë byl zmužilým bojovníkem za práva katolické církve v Německu, a tím si pojistil nehynoucí památku mezi svými krajany. Papež Pius IX. byl mu zvláště přízniv a vyznamenával jej zvláštními dary za různých příležitostí. Též papež Leo XIII. si ho velice vážil. Ještě v posledních dnech před jeho úmrtím žádal od něho informaci v záležitosti katolické strany v Německu. Velice pilně pracoval hrabě Loë též v oboru sociálním, jmenovitě pro rolnictvo. Založil a vedl až do své smrti porýnské družstvo rolnické s 44.000 členy. Nejlépe zdobila nebožtíka jeho nevšední pobožnost, hlubohá pokora a příkladná láska k spolubližním. Kdykoli se konala důležitá schůze nebo se jednalo o vážných otázkách ve sněmě neb v družstvu, vždy hledal nejdříve posily a rady ve svatých svátostech. Před každým dílem, které konal, před každým listem, který psal, znamenal se sv. křížem. Proto tedy lze právem o něm říci, že posvětil všechny svoje práce Bohu ke cti a ku pomoci svých bližních.

Následky beznáboženských škol v Itálii. Známý sociolog italský Garofalo, professor trestního práva na universitě neapolské, měl v Římě pozoruhodnou řeč „o národní výchově a zločinnosti v Itálii.“ Mezi jiným tvrdil: „Nelze ovšem od školy žádati, aby působila divy. Lze však aspoň žádati, aby se snažila stále a účelně ušlechťovati city dítěte, vštípati mu zásady mravní, ošklivost proti lži, klamu a násilí a nadechnouti je pro všecko vznešené, velké a šlechtné. Kromě toho bylo by lze žádati, aby škola dítek snad nezaváděla do příliš vysokých studií, dětem neprospěšných, nýbrž aby je připravovala k jich budoucímu povolání a přizvykala je hlavně k práci a poslušnosti.“ Toho vsak škola italská nekoná, nýbrž působí často ve směru protivném. Učitelé jsou mladíci, málo vzdělaní, nespokojení se svou službou, úplně bezzádní, často nevědomí politici venkovští, volební agenti a revolucionářští socialisté. Jich program neví nic o povinnostech lidských; učebnice jsou špatně voleny, historické vraždy bývají oslavovány, náboženství zanedbáváno. Počet trestanců v káznicích byl r. 1862. pouze 15.037, r. 1894. však již 28.336, r. 1889. byla mezi všemi odsouzenými celá pětina mladistvých zločinců; 5500 jich nemělo stáří ani 14 let! Liberalní list „Revue scientifique“ k tomu dodává: „Naše nynější výchova činí většinu těch, které na ni platí, nepřátely společnosti, a četné žáky přívrženci socialismu v nejhorsí formě.“

Sv. František z Assisi stává se protestantům vítanou zbraní proti katolictví, když si životopis jeho jak se patří zpracují. Nebyl prý ničím horším nežli předchůdcem Luthra e tutti quanti. Bonghi, Sabatier, Raff. Mariano a pod. tak míní. Uvádíme zmínku tu jen proto, že na př. životopis Sabatierův i v našich nekatolických listech byl velice uvítán; že z toho protestantského osvětlení nemůže se objeviti sv. František jinak než jako historické a logické monstrum, rozumí se samo sebou.

Tolerance a tolerance! Frasí důsledného liberalismu je požadavek tolerance na poli myšlenky ať náboženské, ať filosofické. Známé však, že jednoho a téhož slova možno použít v různém smyslu, s jedním slovem možno spojit dvojí velmi různý smysl. Tím spíše možno tak naložit se slovem tak zhusta a od

mnohých a mnohých užívaného — s tolerancí. Co značí tolerance liberalům; co značí tolerance nám? Osvícenský liberalismus minulého a tohoto století bývá charakterisován hmotou, negací duše, vše duchového; myšlenky. V základech značí liberalismus „osamotnění individua,“ požadavkem liberalismu je suverenní individuum. Individuum je tím suverennějším, nezávislejším, čím více bohatství hromadí se v jeho ruce. Poněvadž pak je liberalismus emancipací člověka od nadpřirozeného a přirozeného řádu Božího, je moralka liberalismu neodvislá od náboženství a filosofie, anthroponomní. Nejvyšším dobrem je, poněvadž není pomyslu řádu nadpřirozeného a přirozeného, radost života, požitky; moralka epikurejská. Tím více požitku umožněno, čím větší bohatství. — Tak všechny myšlenky, na nichž směr liberalismu je založen, kostra liberalismu, sbíhají se v praktickém životě — v hromadění bohatství, hmoty; což jiného je bohatství než hmota? A historický vývoj liberalismu potvrzuje naše vývody; vždyť liberalismus osvícenský, věrný svým tradicím, je filosofií aristokraticko-plutokratickou. Přílišné akcentování hmoty má za následek negaci ducha, myšlenky. Poněvadž pak liberalismu na myšlenku nezáleží, nemá smyslu pro myšlenky vědecké; myšlenky filosoficko-náboženské, myšlenky o životě a smrti, myšlenky o problémech posledních věcí člověka, ty nemají pro liberalismus ovšem ani reality. A proto jedná-li se o otázky bytí a nebytí u člověka, tu vytasí se liberalismus se svou frasí tolerance. Tolerance pak značí liberalismu: není výlučné pravdy, není výlučného dogmatu, není výlučného náboženství. Tolerance znamená: všechna náboženství jsou pravdivá, proto netřeba se rozčilovat, ve kterém žijeme a umřeme; žádné náboženství není pravdivo, proto netřeba se rozčilovat pro to neb ono náboženství. Výsledek: indifferentismus v theorii, smyslná požívavost v praxi. A příčina onoho uzusování famosního? Bezideovost, pohodlnost, lenost duševní a intelektuální impotence. Takový pojem tolerance myšlenkové není ovšem plodem poslední doby, nýbrž už století 18. Pojem tolerance rozšířil se naprosto přirozeně a vysvětlitelně. Století 15., 16., 17. byla století náboženských diskusí, polemik, traktaťů pro a contra. Náboženství tehdy bylo faktorem socialně-kulturního života silným. Polemiky nábožensko-filosofické století 15., 16., 17. byly ostré, vášnivé a, jak pravidelně bývá, nezůstaly čistě věcnými. Tu pak snadno vysvětlí se, že nadešel extrem protivný, extrémní tolerance ve smyslu formulovaném shora, tolerance francouzského racionalismu, anglického deismu, německého osvícenství, přirozených náboženství, frasovitě humanity sentimentální. Liberalismus zatím co den stává se bezmocnější, diskreditovanější — aspoň liberalismus, který historicky ustálil se v jistou formu názoru světového, a zároveň s liberalismem padá tolerance ve smyslu shora formulovaném. Mysly nejsou liberalismem a jeho vymoženostmi nikterak uspokojeny, otázky nábožensko-filosofické, kdysi jako metafysické opovrhované, nalézají opět zájmu. Tu pak ovšem mění se i obsah pojmu tolerance. Stává-li nějaké pravdy vůbec, nutno život brát vážně, zodpovědět si otázky o smyslu života. Za těch podmínek, předpokladů není ovšem tolerance ve smyslu theoretického indifferentismu a praktické požívavosti. Pravda není tolerantní, není indifferentní vůči tomu, co se za pravdu vydává. „Erkennen und Wissen hat, wie die Wahrheit ein unbeugsames, eisernes Element; es fügt sich nicht, man muss sich ihm fügen. Es hat den Charakter der Einzigkeit, Ausschliesslichkeit, der Intoleranz gegen abweichende Behauptungen.“ (T. Pesch, Welträtsel II.) Co praví tu Pesch o poznání a věděni, praví autor také, jak

viděti z textu, o pravdě. Pravda a lež, pravda a mínění proti pravdě, toť oheň a voda, neslučitelné protivy. Pravda je jedna, nesnášenlivá, tvrdá, výlučná, útočná, výbojná, panovačná. Ve věci, v myšlence není tolerance, snášenlivosti, není paktování, smlouvání. Mluvíme-li o toleranci, máme na mysli snášenlivost vůči osobám, jež jinak myslí, jinak cítí, jiné mají přesvědčení, jiný světový názor. Věc, přesvědčení, myšlenku dlužno zavrhnout jako blud, hledět snad poučit o lepším, bojovat důvody, slovem (stříci se však násilí nejen hmotného, ale i mravního), osoby však nutno míti v lásce, uznávat jich snahu, míti přesvědčení jasné, jednotné, poctivé, slovem diskusse, polemika nutně musí býti věcná. Ačkoli těžké a nesnadné je rozlišovat věci, myšlenky, přesvědčení, názory od osob, přece nutno setrvat na požadavku: Nesnášlivost myšlence, věci, přesvědčení — tolerance osob, osobního. Pokud se to komu více méně podaří, tím bude se právě měřit obratnost, dovednost debattera, stupeň debatty, diskusse.

Náboženské společnosti ve Spojených státech. Všecky společnosti náboženské musí se ve Spojených státech samy starati o uhrazení výloh s bohoslužbou spojených, stát nepřispívá ničím. Poněvadž hned od počátku Unie protestanté v Americe ve většině se usazovali, je přirozeno, že různé jejich „církev“ domohly se značného jmění. Roku 1870. měli:

Methodisté . . .	21.337	kostelů s	6,528.209	místy a	69,854.121	} dollarů církevního jmění.
Baptisté . . .	12.857	„	3,997.116	„	39,229.221	
Presbyteriané . . .	5.683	„	2,198.900	„	47,828.732	
Kongregationalisté	2.715	„	1,117.212	„	25,069.698	
Episkopální . . .	2.601	„	991.051	„	36,514.549	
Lutherané . . .	2.776	„	977.332	„	14,917.747	

Všecky ostatní „církev“ (denominace) měly méně. Vypočítávati je nemožno, protože menší sekty se rodí, šíří a zanikají takřka denně. Veškerý zdaněný majetek r. 1880. obnášel 16.902 millionů dollarů; továrny samy 5369 millionů; dle toho jmění „církví“ je jen skrovné.

Mimo případy, vytčené v povolovací listině státu, požívá každá společnost úplné samostatnosti jak co do vykonávání náboženské praxe tak i nabývání jmění. Stát ani jí nekontroluje, ani na ni nedohlíží.

Výlohy s bohoslužbou spojené se uhražují: 1. nadacemi a odkazy; 2. pronajímáním a prodáváním míst v kostele; 3. řádnými a mimořádnými sbírkami; 4. bazary, tombolami a všeho druhu reklamou. Jelikož se počítá asi 55.000 duchovních u těchto společností a tolikéž kostelů, je přirozeno, že nevystačují příjmy oním čtvrtým způsobem zjednané vždy, a proto musí se správcové církevního jmění chápati prostředků někdy i dosti povážlivých, chtějí-li vyjíti. Proto leckde panuje pravá honba na dollary, tím více, že počet činných členů církve spíše ubývá než přirůstá. Poměrně na jednoho duchovního přichází málo osadníků. R. 1870. měli Baptisté 20.739 kazatelův a 2,687.231 komunikantů; Methodisté severu 12.096 kazatelův a 1,564.105 komunikantů, Methodisté jihu 11.886 kazatelův a 1,718.092 komunikantů, Lutherané 3.132 kazatelův a 944.860 komunikantů. Přejde tedy u Baptistů jeden kazatel na 130 komunikantův, u Methodistů severu na 129, u Method. jihu na 145, u Lutheranů na 302. Podobně u ostatních sekt je na 1 kazatele 100—200 komunikantů. Musejí tudíž věřící mnoho platit, když 80—90 procent obyvatelstva je náboženství vzdáleno. Chudí a méně zámožní nemohou se bohoslužby účastnit. Tím kostely

staly se jaksi shromážděním jen lepší třídy, jakési americké aristokracie, jež z výhody, že nemusí se v kostele stýkati s nižšími, platí na potřebné výdaje, někdy velice bohatě; tenkrátě totiž, je-li jí kazatel po chuti, oblíbený. Tak dostával Mr. Beecher ročního důchodu až 59.000 dollarů. Vše to však přece leckdy pohromu nezadrží. Tak roku 1876. z 5000 kostelů Presbyterianů bylo uprázdňených 1074, 1799 pak bylo jen dočasnými kazateli suplováno. 56 kostelů Newyorských bylo roku 1877. obtíženo dluhem 2,367.886 dollarů; 6 těchto kostelů mělo všeho všudy po 100 věřících, a proto jen živořily.

V lepších o mnoho, ale přece jen v podobných poměrech nachází se i církev katolická ve Spojených státech. Poslední data úřední (daleko pod skutečností) udávají 8,647.221 katolíků, 8042 kostelů, 9062 kněží, 3552 stanic missijních, 1683 kaplí.

Soud protestantův o katolické škole. G. Stanley Hall uveřejnil podle „Ö. V. Ztg.“ tento pozoruhodný výrok v „Journal of Education“: „Nižádná přednost veřejné soustavy školské nemůže nahraditi nedostatku výchovy náboženské. V tomto směru bychom se mohli učiti mnohému od katolíků. Jsem protestantem skrz naskrz, ale přes to bych dal raději vychovati svoje děti v ženském klášteře nebo v přísné škole farní s její katolictvím a legendami svatých, nežli v ústavě, kde výchova náboženská jest zakázána.“

Návrat Anglie do církve katolické zaměstnává i staříckého státníka Gladstonea. Říká se o něm, že je špatný diplomat, za předsednictví jeho Anglie skutečně vzala leckterou diplomatickou porážku, ale tím jistotně vyniká nade mnohé státníky, že není mu hlavní starostí zbrojiti a válčiti, nýbrž podporovati mravní pokrok. Za obecné řvavy proti papežství v letech sedmdesátých nechal se také svést k pamfletu proti Vatikanu; dnes jedná veřejně o možnosti a podmínkách znovasloučení. V dogmatické stránce je sice na omylu, neboť svěcení anglikanská sotva bude lze uznati; i kdyby totiž o biskupství Parkera a Barlowa zmizely pochybnosti, vždy ostane neodstranitelná překážka: nedostatek intence při svěcení, neboť zapřísáhlí nepřátelé mše sv. a kněžství sotva chtěli svěcením činiti, co činí církev! Ale i taktó dobrá vůle a snaha činitelů tak povolanych zajisté k cíli povede.

Hobbes a Nietzsche. (Noeticko-filosofická paralela.) B. Nietzscheovi přikládán od „nových směrů“ kulturních titul „nejmodernějšího filosofa“, „moderního paedagoga.“ Pokud odpovídají tyto frase pravdě, akcentuje-li se „filosof“, „paedagog“, rozhodnuto v Německu a vešlo poněkud ve známost i u nás. Nás zajímá zatím důraz na „nejmodernější“, „moderní.“ Že moderní neznamená repraesentantům „nových směrů“ osvětných — nový a lepší než starý, je příliš známo; že jim však neznamená ani pouze nový, nýbrž výhradně jen modní (rozdíl přece mezi novým a modním je patrný; modní může býti věc, myšlenka dávno již bývalá, na př. našim mnohým aristokratům-umělcům je modní i chutnání středověkého katolicismu), že tedy s pojmem moderního spojují pojem modního nejlépe ilustruje noetická paralela mezi B. Nietzsche a Hobbesem. Noetika, theorie poznání Nietzscheova je charakterisována tuhou odvislostí vědomého od nevědomého, rozumu od pudů, vášní, affektů, fysiologického vření. Vůle k moci, toť základ lidské přirozenosti, toť člověk ve své podstatě; a vůle k moci? To jsou právě všechna nižší hnutí, pudy, vášně, affekty, nevědomé, fysiologické, jedním slovem nevědomé, t. j. co považováno až dosud za nižší stránku při-

rozenosti lidské. Rozum, myšlenka, abstrakce, to vše považovalo se za čistší, za vyšší, cennější. Nietzsche ve vědomém rozumu, mozku, vidí však korupci přirozenosti lidské. Znamenat, že noetika Nietzscheova vzrůstá ze základů noetického sensualismu. Ze sensualistické teorie poznání, ze sensualistické psychologie zdvihá se konsequentně Nietzscheova moralka, jejíž zhuštěnou výslednicí je: fiat vita. A Hobbes? Člověk je bytost smyslná, od pocitů, pudův a vášní odvislá. Není nic zřejmo a pochopitelné člověka mimo to, co postřehl smysly: všechny představy lidské mají původ svůj v činnosti smyslů, ve vidění, slyšení, chutnání, čichání, hmatání. Z činností smyslů, pocitův a pudů vysvětlují se všechny ostatní jevy duševní associačním mechanismem psychickým. Slovem: „veškero poznání pochází ze smyslových počitků, jež jsou jen jistým pohybem ústrojí.“ Ani Hobbesova teorie poznání není nic jiného, než theoretický sensualismus noetický. (Uznáváme smyslové poznání za základ našeho poznání vůbec, od něhož se postupuje k poznání nadsmyslovému, rozumovému; to není sensualismus. Ten povstane, jakmile proklamují se smysly za jediný pramen jistého poznání, jakmile popírá se možnost poznání rozumového; empirie — a spekulace.) Z noetické teorie sensualistické, pohybem ústrojí, konsequentně resultuje Hobbesova nauka o vůli: „Když v našem duchu několik žádostí neb několik bází spolu bojuje... nazýváme tento stav uvažováním a poslední z těchto žádostí, jež totiž zvíťazí, nazýváme vůlí... Svobodným se zve člověk, jestliže jeho žádosti a skutky nepotkávají se s překážkami.“ Svoboda tedy jen zevnější, nikoli vnitřní. A zda může být etika pochodící z Hobbesovy teorie poznání jiná, než etický sensualismus, sensualistický epikureismus? „Přirozeným předmětem lidských žádostí je to, co je člověku příjemno, co se mu líbí..., čeho si žádáme, jest naším dobrem. Dobro a zlo nejsou nic jiného, než slast a strast.“ „Největším dobrem pro nás je sebezachování; největším zlem je smrt.“ Nezní to jako: fiat vita? Nejsou tedy myšlenky Nietzscheovi tak nové, jak by nám rádi namluvili repreasentanti „nových směrů.“ Proč tedy „moderní Nietzsche“? Snad proto, že jsme svědky jeho práce? To by ovšem byla laciná definice „moderního.“

Tolstého pojem vlastenectví. Vlastenectví je Tolstému hromadným egoismem, egoismem zástupů: „Hrozný je egoismus privatníkův; egoisté privatní nejsou však ozbrojeni a neuznávají za dobré míti připraveny zbraně proti svým protivníkům; egoismus jednotlivců je pod kontrolou státní moci a veřejného mínění... Naopak má se včec se státy: Všechny jsou ozbrojeny, není moci nad nimi, vyjme-li se směšný pokus — založit mezinárodní kongresy, které od mocných států (proto právě jsou státy ozbrojeny, aby nemusily nikoho poslouchat) nebudou nikdy uznány; zvláště však vychvaluje veřejné mínění, které každé násilí privatníkův zavrhuje, každé osvojení si cizího ke zveličení své vlasti a vidí ve vlastenectví ctnost.“ (Tolstého spis „O vlastenectví a míru.“ Citováno však dle „Zeitu“ č. 89.) Vlastenectví je egoismus; vlastenectví je příčinou evropského militarismu, neb paradoxně řečeno, ozbrojeného míru. Chce-li se Evropa zbavit nenáviděného a nemravného militarismu, nutně musí potírat příčinu zla — vlastenectví. Patriotismus jest ovšem egoismus; co tím však řečeno v neprospěch patriotismu? Dle pochodů myšlenkových u Tolstého obvyklých, dle Tolstého altruistické, extrémně altruistické ethiky je tím vlastenectví odsouzeno. Není tím však diskreditováno všeobecně a úplně. Popudy egoistické nedají se tak snadno oddisputovati. Střízlivě uváží-li se egoismus a altruismus,

nelze se rozhodnout ani pro ten, ani pro onen extrém; spíše přidrží se naivního třebaš realismu (naivní znamená tu opak vědeckého); člověk, bytost společenská, vysvětlí se plně ve svém vývoji individualním a socialním jenom vzájemným působením egoismu a altruismu. Člověk má povinnosti k sobě, povinnosti individualné, povinnosti socialní, povinnosti k společnosti; povinnosti ty se navzájem pronikají. A láska k sobě samému je přece dle křesťanství, náboženství lásky, stanovena normou lásky k bližnímu. Pročež nazve-li se vlastenectví egoismem hromadným, egoismem národním, není tím nic řečeno v neprospěch patriotismu: láska národa k sobě samému (národ neznámá mi tu nějakou abstraktní entitu, nýbrž souhrn skutečných jednotlivců, tříd společenských) co do ethického cenění stojí na rovní s láskou jednotlivce k sobě samému. Dále sečleňování patriotismu a militarismu v těsný poměr příčiny a účinku, zdá mi se spočívatí a plynouti u Tolstého ze zastaralého nationalně-politického nazírání na patriotismus (dědictví liberalismu osvícenského). Ve smyslu idey nationalismu, jež byla rozvášněním plemen v Evropě od dob Napoleonových, je mi vlastenectví ne-li totožné, tedy aspoň velmi blízké výbojnosti národnostní a politické (spadají-li hranice národa s hranicemi říše, jako v Rusku, Anglii, Francii). Vlastenectví pod reflexem idey národnostní znamená tedy větším dílem rozpínavost národní. Proti tomuto vlastenectví mohl by psát Tolstoj; takové vlastenectví snadno přechází v nepřirozenou brutalitu. Avšak vlastenectví je mi jenom formou, nádobou; formu, nádobu dlužno naplnit pozitivním obsahem osvětých idealův. Ideu nationalně-politickou dlužno proměnit v ideu socialně-politickou neb socialně-osvětňou. Osvětné idealy, vzdělanost podloží-li se, vlastenectví obrátí se místo na venek, za hranice svého národa, do vnitř. Vlastenectví s podkladem socialně-kulturním nezná násilnického šovinismu k ostatním národům, vidí a uznává pěkné vlastnosti cizích národností, vidí však také pěkné i špatné vlastnosti doma, a pracuje o sesílení dobrých stránek života národního, o zničení hlíz na těle národním. Mezi takto stanoveným patriotismem a militarismem nevidím příčinného spojení: panovačnosti národa nad národem, výboje a rozšíření území národního by nebylo; křivdy a bezpráví spáchané v minulosti odčinilo by se uvedením věcí na vývoj přirozený. Tolstoj je také toho mínění, že patriotismus a křesťanství jsou dva disparatní pojmy. Naše mínění je: jako egoismus individualní v jistých mezích je v souhlasu s naukou Kristovou, zrovna tak i egoismus hromadný: i tu je láska k národu svému normou lásky k národu cizímu.

Kam dospěli? Všude se obecně naříká na zpustlost nynější mládeže. Následky příliš veliké svobody jsou, že učitelé nevědí si rady s mládeží. Ve Vídni konaly se porady učitelů měšťanských škol ve všech okresích o zřízení zvláštních tříd a zřízení disciplinárních tříd na školách obecných, pokud nebudou zřízeny samostatné útulky — káznice — pro vyučování mládeže mravně sešlé. Téměř všude souhlasili na poradách těch, aby se zřídily zvláštní třídy pro mravně zpustlou mládež. Náklad na školy tyto, jak se oznamuje, jest již opatřen. Při každé škole bude několik takových tříd, kde budou kvítka z čertovy zahrádky oddělena od žákův ostatních, aby jich nenakazila, poněvadž jedna prašivá ovce nakazí pak všechny ostatní. Konečně se tedy liberalové přiznali, že nevědí si rady, že prostředky disciplinární nestačí. Podle našeho soudu jest oprava tato pouze polovičatou, protože by bylo nejlépe přikročiti ke zřízení skutečných káznic pro zpustlou mládež, kde by to bylo již opravdu trestem býti vřaděnu

do podobného ústavu. Je také potřeba, aby byli žáci přiměřeně zaměstnáni v prázdném čase, což právě v káznici jest možno. Jediným prostředkem udržeti mravnost mezi dětmi školními jest hluboce zakořeněná víra v Boha spravedlivého, odměňujícího dobré a trestajícího přísně zlé.

Slovauská půda v pruském Polsku. Časem prolétne novinami zpráva, že ten neb onen velkostatek z rukou českých přešel do rukou německých nebo židovských. Více méně rázná poznámka o národní statečnosti, jalová frase o vzmužení národního vědomí se k tomu přidá a věc je odbyta až do nového případu. Co proti živlu českému někdy, to proti národnosti polské v Poznaňsku a Západním Prusku, děje se se strany německé soustavně. Záleží-li slovauská otázka v praktickém poznávání nynějšího stavu věcí, bude zajisté poučno podívati se na akci Němců ve zmíněných 2 krajích a porovnatí je s poměry českými, po případě jinოსlovanskými. Důsledky vyvodí si každý sám. Účelem osazovací kommisise, zřízené v Německu státním aktem roku 1886. pro Poznaňsko a Západní Prusko není nic jiného, než posílnění německého živlu v polském území. Proto přijímá kommisise za osadníky na své zakoupené pozemky jen kované Němce, takové, kteří nepocházejí z území jazykově smíšeného. Dobou příšla kommisise k přesvědčení, že nejlépe osvědčují se k osídlování Němci západně od Labe a pak z jižního Německa. Němci z krajin východně od Labe jsou nespolehliví. Viděti to z této tabulky. Roku 1888. bylo osídleno 311 usedlostí, 1891.: 883, 1894.: 1606. Z Poznaňska bylo dle procent 53, 44, 39, z ostatních krajin pruských na východ od Labe 30, 31, 31, z říše celkem pak 8, 20, 25. Dle přírůstku osadníků ze zemí německých zaalbských stoupal průměrný majetek osadníků v r. 1889.—1894. z 4100 na 6800 marek. R. 1894. průměrný majetek osadníků vyšlých z mimopruských zemí byl 13.100 marek, Porýnců 10.700, Hannoveranů 9700, Západních Prusů však jen 3900, Východních Prusů 4850, Braniborců 6077, Pomořanů 6400. Na počátku činnosti kommisise velice zadlužení polští šlechtici nabízeli houfně statky ku koupi. Za $\frac{5}{4}$ roku koupila kommisise 27.342 hektarů. Poněvadž mezi tím byly i špatnější půdy a nabídka stále trvá, je kommisise opatrnější, kupuje pozemky teprve po důkladné prohlídce. I německé pozemky kupuje, by utvořila hustou síť pevných německých usedlostí v polských krajinách. Pohled na mapu, podávající přehled její činnosti, ukazuje, že jde jistě cíli svému vstříc. Hlavní jádro osadníků sestává z lidu rolnického. Nejvíce jdou na odbyt menší usedlosti. 62% veškeré zakoupené půdy bylo rozděleno na usedlosti od 5 do 20 *ha*, 25% bylo od 20 do 120 *ha*. 5% veškeré zakoupené půdy tvoří společný obecní majetek. Na něm staví se kostely, školy, obecní úřady, čítárny, nebo se výnos jeho věnuje do společné pokladnice. Půda koupená většinou od zadlužených majitelů potřebuje mnoho oprav. Také osadníci před první žní dostávají potřebné potraviny a píci od kommisise. Tím činnost její poněkud se zdržuje. Každý, kdo se chce státi osadníkem na pozemcích od kommisise, musí míti jmění nejméně $\frac{1}{3}$ ceny půdy. To však obyčejně nedostačuje pro vzdělávání, a proto podmínka tato pravidelně se zvětšuje při pozemcích nad 19 *ha* na 60%, při pozemcích menších na 100%. Osadníci, nemající takového jmění, činí dluhy jak u kommisise tak u soukromníků. Celkem je jich však málo, 15.8%. Úhrnem vzato, pokračuje celá akce kommisise pro Němce zdárně. Do konce r. 1894. získala kommisise 130 velkostatků o 80.287 *ha* a 34 rolnických statků o 1.351 *ha*, celkem 164 usedlostí o 81.638 *ha* za

49·5 millionů marek. Získaná půda rozdělena na 1606 usedlostí o 10.000 obyvatelích. Kommissie dle svého jmění může zakoupiti 140.000 *ha*, tedy plochu na 8000 usedlostí o 50.000 obyvatelích. V Poznaňsku a v Západním Prusku žije dle sčítání r. 1890. 1,880.000 katolíků, hlavně Polákův, a 1,220.000 evangelíků, hlavně Němců. Dle toho co do počtu zdá se býti celá akce marna. Avšak jsou tu jiné okolnosti. V obou provinciích je velkostatků 2,770.000 *ha*, v jazykově smíšených 37 okresích, kde kommissie kupuje, 1,750.000 *ha*. Do r. 1894. koupený pozemek, který časem o 70% nyníjší své rozlohy se zvětší, činí 2.89% celé výměry obou provincií, ve výše jmenovaných 37 okresích 4.59%, v sedmi okresích kolem Bydhošti (Brombergu) docela 8.40%. Následující tabulka ukazuje výsledek osídlovací kommissie v procentech:

	celé plochy kraje	plochy velkostatků
Hnězdno	11.68	18.80
Mohilno	4.74	11.02
Znin	12.33	22.09
Adelnau (Odolanov)	5.60	11.45
Lissa	6.35	10.75
Wreschen	8.46	12.18
Briesen (Brezno)	8.61	13.57

Jak viděti, pracuje kommissie s úspěchem.

Postavení českého kněžstva v uzavřeném území. Ačkoli se stále popírá, že by stávalo uzavřeného území v Čechách, přece je tomu skutečně tak, a běda tomu, kdo by se opovážil v místech těch se hnouti. Hlavně ovšem mají naši protivníci namířeno na kněžstvo, protože zaujímá vynikající místo v obci a jest neodvislo. Jest dojista bolestno působiti českému knězi mezi příslušníky druhé národnosti, vidí-li, že jest všude špěhován, že každý jeho krok, každé jeho slovo jest jinak vynakládáno jeho protivníky. V posledním čase byl učiněn na české kněžstvo v uzavřeném území všeobecný útok. Pražská německá agitační kancelář rozeslala v nedávné době oběžník svým stoupencům, kde se vybízejí, aby jim posílali zprávy orientační, zvláště však aby měli pozor na české kněžstvo a jejich chování v národnostní příčině. Kněžstvo české nelekne se tohoto nestoudného útoku a bude pracovati dále klidně také ve prospěch duší českých jim svěřených. Naše kněžstvo nevzbuzuje zbytečných útokův, avšak jest ve svědomí zavázáno, aby se staralo také o drahocenné duše české, které jsou s německými rovné ceny.

Průměrné stáří kněžstva. Dle „Corr.-Bl.“ udává Casper průměrné stáří kněží 65.1, tedy nejpříznivější ze všech stavů. Ze 100 kněží dojde skoro 42 věku 70 a více let. Lombard tvrdí, že průměrné stáří všech lidí jest 55, chudoba prý zkracuje dobu životní o 7 1/2 roku; tím spíše ji zkracuje asi také bohatství, zahálka a bujnost. Neufville připisuje kněžstvu stáří 65.9 roku. Ze 100 kněží dojde 98 jistě 30 roku, 84.3 pak 50tého, 47 70tého, 11.8 konečně 80tého. Na základě statistiky, ovšem neúplné, jest průměrné stáří kněžstva 65—66 let. Není výsledek tento sice právě potěšitelný, avšak přece srovnáme-li údaje ty s údaji všeobecnými, jeví se přece u kněžstva značný rozdíl. Příčinou toho jest pravidelný, střídmý život a přiměřené zaměstnání.

Dle sčítání r. 1890. mají země poloviny Uherské 15,133.494 obyvatelů. Mezi těmi je 7,356.874 neboli 48% Maďarů, 1,896.641 Slovinců, 379,782 Rusínů, 678,447 Srbův a Charvatů, 2,589.060 Rumunův a 1,988.589 Němců.

Obyvatelstva v Bosně a Hercegovině jest podle zprávy právě vydané dle sčítání z minulého roku 1,568.092 duší (roku 1885. 1,336.091), přírůstek je tedy 1·75⁰/₁₀₀. V Sarajevě jest obyvatel bez vojska 38.083 (před desíti lety 26.268), katolíků jest v městě tom 10.672 (r. 1885. pouze 3326).

Kongrua kněží v Uhrách. Příjmy kněžstva uherského se zmenšily značně o poplatky štolové, které byly mnohdy hlavní částkou příjmův, a dále o poplatky psací za různé akty matriční. Proto žádá kněžstvo právem náhrady. Kněžstvo budapeštské obrátilo se proto již počátkem tohoto roku k městské radě jako patronatnímu úřadu, aby přispěl k vyrovnání. Plat farářů v Budapešti byl ročních 630 zl., kaplanů pak 300 zl.; nyní žádají faráři 2000 zl. a kaplani 600 zl., což nejsou zajisté požadavky přemrštěné, uváží-li se studia knězova, namáhavá a nákladná, která se vyrovnají studiím universitním.

Sňatky ve Vídni. Dle zprávy statistické, před nedávnem vydané, bylo r. 1893. ve Vídni 13.076 sňatků; v 11.539 případech byli oba manželé katolíci, v 249 sňatcích byli oba protestanté, v 782 židé, v 23 případech náleželi jinému vyznání. Smíšených manželství bylo toho roku 392, občanských sňatků jen 91. Smíšená manželství byla uzavřena jen mezi katolíky a protestanty. Sňatkem občanským se spojili pouze jediní snoubenci katoličtí, ve 2 případech byli to židé, v 33 případech byli bez vyznání, v 32 sňatcích byl ženich žid a nevěsta bez vyznání, v 23 případech byl poměr opačný. Jistý katolický list dokládá k těmto údajům, že občanských sňatkův užívají pouze židé a lidé bez vyznání. To jest ještě naší útěchou. Soudně bylo zrušeno roku zmíněného ve Vídni 412 sňatků. Mezi katolíky bylo 314 rozvodů, počet zajisté slušný a málo potěšitelný.

Němčina sama jako sprostředkovací jazyk nestačí ani v Rakousku. „N. W. Tagblatt“ uveřejnil před nedávnem feuilleton svého spolupracovníka, který si vyletěl do Haliče, ale nesrozuměl se tam v hostinci, protože nic jiného neznal než němčiny. Je viděti, jak daleko by došel Němec se svou řečí, kdyby neznal jiných. Celého světa by jistě neprošel, jak se obyčejně říká, že prý by němčina stačila.

Jak se nazírá na svět v době nynější, zdařile líčí M. Jókai v „Emerichu Fortunatovi“ na str. 18.: „Čest? jest peníz, jímž se blázni vyplácejí; ctnost? je zboží, které každý nabízí a žádný nekupuje; láska? peníz na lichvu půjčený, v kterém se i kapital mění; věrnost ženy? barva, o které slepci mluví. Jen jediná pravda jest na světě, a to jsou: peníze, jen ty zůstanou věčně (sic!). Ó zlato vše nahradí, ústrky, klopoty, ztracená léta...“ — Těžko jest udržeti se chladným při těchto materialistických názorech, kde není místo pro charakternost, ať nedím pro víru.

Židé nechťi pracovati. Že se tak děje u mužských potomkův Israelových, jest obecně známo; méně je to známo o ženských. V Berlíně jest dívčí ústav židovský, který má účel vycvičiti nemajetná děvčata židovská v pracích domácích a kuchyňských. Ústav tento dostává ročně 10—12.000 hřiven, a přece se mu dílo nedaří. Trvá již od 6 let, a tu zaopatřil podobným způsobem pouze 16 děvčat, tedy 2—3 ročně, což jest ovšem velmi nepatrný počet. Kdyby křesťané nepodporovali obchodů židovských, kdyby nedávali vydělávati židovským advokátům, lékařům, kdyby nebrali jich časopisů, byli by židé nuceni se zabývati tělesnou prací. Na to prý je žid, aby šidil lid, ale zase na to křesťan, aby žida mrskal, jak se prostonárodně říká.

Proti tanečním zábavám. Okresní úřad Pfarrkirchen v Bavorsku vydal tento výnos: „Vzhledem ku blížící se době žní neudělí se v době od 1. července do 1. října t. r. povolení veřejných tanečních zábav.“ — Neškodilo by leckdes u nás, poněvadž tanečními zábavami se maří zdraví lidské, jak jistý zkušený lékař tvrdí: Tanec jest hrobem lidí, dále jeví se tu veliká příležitost ke hřichu a konečně také spořivost mezi lidem mizí, a tak se vyhází na taneční zábavy zbytečné peníze.

Poměr nemocí lidských. Körösi vypočítává, že mezi 1000 duševně pracujících onemocní 359 tuberkulemi, 60 ochrnutím mozku a marasmem, 26 organickou vadou srdeční, 51 zápalem plicním, prsním a břišním. Velice rozšířeny jsou mezi vzdělanci nemoci čivní, které ovšem nevedou bezprostředně k smrti. Příčinou těchto nemocí jest zařízení školské, protože studovaný člověk prosedí veškeren díl svého mladého věku mezi škamnami školními, a potom na něj čeká opět uzavřená místnost, prosedí tedy téměř celý svůj život, což ovšem k zdraví prospívati nemůže.

Rudini a svobodní zednáři. Předseda ministerstva italského Rudini, řádný a rázný muž, schválil zásadně, aby zaveden byl státní dozor nad tajnými společnostmi. Ostří tohoto prohlášení namířeno bylo hlavně proti Crispimu, který vlastně jest náčelníkem svobodných zednářův a provozoval všude nejhroznější korrupci. Když byl Rudini interpellován stran této záležitosti, odpověděl krátce, ale důrazně, že k svému tehdejšímu prohlášení docela nic nemá přidati. Z toho ovšem povstal veliký nářek i rámus mezi svobodným zednářstvem, jakoby nastala poslední hodinka této sektě nešťastné, která naplodila v Itálii i jinde v celém světě tolik zla. Bylo také již na čase, aby se rázně zakročilo zvláště v Itálii proti těmto tajným společnostem, protože brojí proti každé autoritě, tedy také státní, jakmile vláda zjevně nepodporuje jejich snah.

Roku 1895. dobyto bylo **zlata** více dřívější léta. Přehled o tom podává tato tabulka:

	uncí r. 1895.	r. 1894.	r. 1885.
Spojené státy	2.273.580	1,910.813	1,538.325
Australie	2,212.600	2,020.180	1,309.804
Afrika	2.119.023	1,865.538	—
Rusko	1,250.000	1,167.455	1,225.738
Ostatní země	1.798.000	1,691.236	928.717

Výnos Spojených státův amerických r. 1890. páčí se na 13.640,931.866 dolarů. Z toho by připadalo průměrně na každého pracovníka 678 dolarů, 217 na každého obyvatele, 1075 na každou rodinu. 7.123,990.985 dolarů činí mzda, ostatní tedy je výdělek. Přepych stojí Američany ročně 3.584,000.000 dolarův, udržování a rozmnožování kapitalu 3.717,000.000 dolarů, výživa, oděv a p. 6.100,000.000 dolarů, vláda 240,000.000 dolarů.

Dle Hoffmanova annuaria na r. 1896. je **ve Spojených státech** v Americe 14 katolických arcibiskupů, 69 biskupů, 10.348 kněží, 9501 kostelů, 5393 kaplí, 9 universit, 108 seminářů, 3681 studentů, 820 vyšších škol, 3361 škol farních, 796.348 žáků, 243 asylů s 33.064 sirotky, 836 různých dobročinných ústavů, 933.944 děvčat v různých ústavech katolických, věřících všech je 10,410.790.

Od roku 1885. do 1895. vzrostlo **obyvatelstvo Evropy** o 29,922.800, a to: v Rusku o 12.510.800, v Německu o 4,522.200, v Rakousku o 3,502.200, v Anglii o 2,452.400, v Turecku o 1,100.000, ve Francii o 674.000.

Daní připadá na jednotlivého obyvatele v Portugalsku 794 franků, ve Francii 677, v Anglii 529, v Hollandsku 480, v Itálii 417, v Rakousku 364, v Belgii 350, ve Španělsku 339, v Řecku 334, v Německu 274, v Rumunsku 192, v Rusku 146.

Ve střední Africe má Francie 1,000.900 čtverečných zeměpisných mil, Anglie 1,950.000, Německo 940.000, Portugalsko 710.000, Itálie 547.000. Roku 1876. Stanley byl jediný běloch v Africe rovníkové. Nyní je tam 300 misijnářů, 200 kostelův a 50.000 křesťanů.

Na sport věnuje se v Anglii ročně 38,044.000 liber sterlingů.

Spotřeba cukru průměrně na jednoho člověka činí u nás 7 kilogramů ročně, v Anglii 30 kilogramů, v Americe též tolik. Daň obnáší v Itálii 50 zl., ve Francii 30, v Hollandsku 27, v Belgii 22½, v Rusku 14, v Rakousku něco přes 10.

Minulý květen v Clermontu oslavena významně **památka první křížové výpravy** podniknuté před 800 lety, v srpnu r. 1096. za papeže Urbana II. Biskup Montpellierský výmluvně líčil účinky prvé výpravy, kněz Frémont rozhovořil se o náboženském a socialním významu výprav křížových. Oslava trvala více dní a promluveny tu řeči po vítce historické.

Časopisectvo v Haliči. V zemi této vychází 176 časopisů polských, jak udává Walenty Ówik ve „Slově Polském.“ Z těchto jest jen asi 10 politických denníků, 5 jich vychází 2—3 týdně; týdeníků jest 24, ostatní jsou 14tídeníky, pak mnohé z nich měsíčníky, jiné vycházejí čtvrtletně a některé jednou za rok. Zvláštní ruch v té věci se soustřeďuje v obou větších městech haličských, ve Lvově (92 časopisů) a v Krakově (47 časopisů). Venkovská města přispívají k obecné vzdělanosti časopisy v poměru s počtem obyvatelstva. — Kromě toho přicházejí publikace do Haliče z ruského i pruského Polska. Z Varšavy tam dochází 27 různých časopisů, většinou illustrovaných; Poznaň zaslá tam 13 časopisů. Kromě toho pak se tu potkáváme s časopisy polskými z Vídně, Petrohradu, Ratiboru, Toruně, Chicaga, Filadelfie a odjinud. Nemalou důležitost mají také Těšín a Černovice, jsouce na rozhraní národnostním a majíce za úkol hájiti polských zájmů na západě i na východě. Toho je zvláště potřeba v Bukovině, protože v této nepatrné zemi vycházejí vedle polských listů také rusínské, německé a rumunské, a to nejen v Černovicích, nýbrž i ve venkovských městech, jako v Sučavě, Radovicích a jinde. — Rusínských časopisů má Halič 27, z těch jsou 3 denníky a 2 týdeníky. Většina časopisů těch jest redigována ve Lvově (totiž 24), kromě toho se druží k tomuto středisku práce rusínské města Kolomyj a Przemysl. Potěšitelný ruch v časopisectvu rusínském jeví se v Černovicích. — V Haliči vycházejí dále 4 menší časopisy německé. Tamtéž rozmáhá se nemálo též tisk židovský, čemuž ostatně není se co diviti, protože jsou tam židé pány skoro celé země. Proto hledí si toto panství udržeti zvláště tiskem, jen že tam se hlavně vydávají jejich časopisy pro ně samy, protože chtějí býti dobře zorganizováni proti všemu ostatnímu obyvatelstvu. Jazykem hebrejským vycházejí tam 4 časopisy, žargonem německo-židovským pak se jich vydává 10. Ostatní časopisy jejich, vycházející ve Lvově, Drohobyczu a Tyśmienici, nejsou přístupny co do obsahu, pouze z výkazů lze se dověděti, že se počítají k časopisům německým, jež jsou tištěny písmenami hebrejskými. Proč, leží na bíledni. Nechtějí býti kontrolovány. — Ačkoli Halič v posledních desítiletích pokročila nemálo

u vzdělanosti, jest ještě mnoho práce, zvláště proto, že poměry hospodářské a školské jsou tam velmi neutěšeny, následkem toho pak se jeví tak velký počet analfabetů, pro které ovšem časopisů netřeba. Práce je tam tedy dosti, jen třeba chopiti se díla.

Jak liberalové rozumějí moci tisku. Roku 1892. přešel časopis „Illustriertes Wiener Extrablatt“ do rukou první vídeňské akciové společnosti, která rozepsala ihned 18.700 akcií po 100 zl., (1.870.000 zl.). Tehdy byl liberalismus již částečně v úpadku, proto nemohly býti tedy peníze dobře uloženy, to věděl každý svobodomyšlník, ale přece bylo potřebné sumy brzy dosaženo. Vade et fac similiter. Jest třeba, abychom se učili od svých nepřátel, protože i my nezbytně musíme býti přesvědčeni o velké moci tisku, který stal se skutečně velmocí. Kdo má v rukou tisk, ten je nyní pánem veřejného mínění. Tisk má proto nejrozsáhlejší vliv.

Socialní ethika v dramatech Ibsenových. Ibsen spolu s Tolstým značí nejmohutnější proud reaktivní, jaký severní a východní Evropa vyslala proti západnickému naturalismu a pozitivismu. Z dramát Ibsenových vane duch idealismu, jenž volá staré společnosti, aby se obnovila a očistila. Ibsen jest filosofem idealismu, jenž v báje svých dramát zpracovává socialní these — filosof individualista, jehož domácí policie pronásledovala jako nebezpečného anarchistu. Narozen r. 1828. ve Skienu z otce Dána, matky Němky, vychován přísně, v dětství už v rodině vssál do sebe prvky mysticismu a transcendentalního ascetismu. Po rodinném neštěstí r. 1838. obzor domácnosti se ještě více zachmuřil, a duch Jindřichův ještě více zvázněl a se prohloubil — stal se samotářským. Poměry rodinné naladily jej pessimisticky, hlavním čtením jeho mládí byla Bible a v ní zvláště kniha Jobova. První dramata jeho: „Katilina“ a „Paní Oströtská“ jsou ještě neurčity romanticky. Roz socialně opravný, usvědčující mají však už jeho „Sloupy společnosti.“ Usvědčování společnosti z pokrytectví, sobeckosti, otroctví předsudkův byla první fase jeho socialní ethiky. Rozkvět průmyslu a obchodu, pokrok politiky, bohatství a blahobyt, vše, čím se dnes chlubíme a honosíme jako výronem osvěty, skrývá pod rouškou třebas blahodárnou a dobročinnou, hanebnou zkaženost, úpadek mravnosti. Ve „Sloupech společnosti“ Gustav Bernik, v „Příšerách“ Helena Alvingova a zemřelý choť její Rosmer i Rebekka Westova (Rosmersholm), Hedde Gablerova, Mořská paní, jsou takové typy usvědčené či usvědčující. Osoby dramát těch zrovna nenávidí společnost, v níž žijí (viz Hedda Gabler, Divoká kachna, Mořská paní, Slavnost Sollaugská), ale s nenávistí pojí toulu po něčem lepším. Jakkoliv pochmurná tato dramata, přece proniká jimi živá víra v nadlidský ideal míru a spravedlnosti, jež jsou cílem rozumu i vůle naší. K této usvědčující, negativní části tvorby Ibsenovy druží se i část pozitivní, v níž filosof dramatický ukazuje cesty k ethickému polepšení člověka, k nápravě k obrůdu. Sem náleží: „Stavitel Solness“, „Malý Eyolf“, „Nora“, „Nepřítel lidu“, „Císař a Galilejský.“ „Malý Eyolf“ a „Nora“ věnovány výhradně životu rodinnému, onde lásce mateřské, jejich hlavní moci, jež zúšlechťuje mysl i srdce lidská. „Nora“ zjevuje nám život rodinný šťastný dle náhledu světa, nemravný však v základech svých; proto Nora opouští muže i dítky své, aby zdokonalila, zlepšila vlastního ducha svého, první povinnost každého k sobě samému; odtrhává se rodiny, ježto pro ženu mravnou není čestného místa v rodině moderní. Nora jako t. p. fantastický nemá praktické síly, determinace k životu a pro život, ale budí obdiv velkou tou snahou po ideálu mravního zdokonalení, jež počíná od rodiny. — „Nepřítel lidu“ staví proti právu většiny, proti tomuto hrubému násilí mechanické massy sílu ducha, právo jednotlivce. Jest to oslava individualismu „Mocný jest, kdo je sám;“ základem pravého štěstí socialního a štěstí života jest zásada svobody individualní, a obrod lidstva musí vyjít od jednotlivce, ne z převratu politického. V císaři a galilejském tento individualní idealismus přechází už v čirý messianismus.

Pásmo myšlenek tohoto básníka skandinávského, jež táhne se rozsáhlou jeho činností dramatickou, vychází od temného pessimismu nad mravním a společenským řádem dnešním, ale povznáší se k ideálu, spěje k němu vším uměním filosofie, od něho slibuje si spásanosný obrod. These, jež jest základem jeho teorií, a od níž vychází, obsažena v aforismu: „mocným může býti jen, kdo je samoten.“ Moderní stát se žene v záhubu, ježto neustále směřuje k pošlapání, nebo aspoň omezení svobody člověka jednotlivce; militarismus a všeobecné právo volební jsou hlavní nepřátelé této osobní neodvislosti. První míchá dobré se špatnými, povyšuje kult síly a potlačuje myšlenku; druhé nutí vznešené duchy do vleku zástupů slepých a tékavých, nevědomých, nesvědomych.

A tyto zástupy jsou takové, protože lidé moudří a činní jich poslouchají a dají se jimi vléci. Příčinou toho stavu jest rodina, jejíž podklad právní je pochybený. V manželství nehledí se na svobodnou volbu, z níž by vyrůstal pak soulad společného života; první jest tu smlouva, cit je vedlejší, ten se předpokládá, na povinnosti se zapomíná. Při výběru ženy nedá si moderní člověk tolik práce, co při výběru domu, nebo šatu; žena jest více milována či miliskována, než ctěna a vážena. Tyto anomalie, jež zneuctují rodinu, se musí napravit, neboť v rodině se vychovává a vyrůstá člověk, jenž má býti způsobilým ovládati a spasiti stát. — A tento velký, silný ideální muž, kde že jest? V každém z nás, jen když se vybaví z neřestí, jichž podmínky společenské, vychování, zvyky, útvary a potřeby života do duše jeho nanesly. Takového člověka pravého, z jednoho kvadru, představil Ibsen ve svém satanismu a mefist. felismu nespoutaném v Janu Rosmerovi, jenž se topí; v Heddě Gablerové, jež se zabíjí; v Nobe, jež utíká z rodiny, aby se zbavila sprostoty a předudkův, jež snižují a otravují společnost, aby se hnala za nezměrnou žízni po povznesení, po pravdě, po čistotě. — A dnes netoliko jednotlivci, ale celé množství snaží se opravit společnost zkaženou, leč nevidí, že spása její spočívá v individualismu. Norvežský poeta znaje bídu lidské společnosti v suggerování prostředku odpomoci, zůstává důsledně při germanské ethice, sní o všeobecné monarchii, v níž by jednotlivci vládli nad množstvím nerozumným a je řídil spravedlností a pravdou, po nichž množství touží, ale jichž sobě samo ponecháno, nedosáhne nikdy. V části své pozitivní, zkrátka řečeno morálka Ibsenova jest reakcí germanského individualismu proti romanskému kolektivismu. Autor (Filippo Ermini) po tomto výkladě přechází ku kritice tohoto názoru Ibsenova, jenž ztratí víru, zbyv důvěry v protestantské křesťanství, v němž vychován, tradice křesťanského života odhodil a jak uměl, zbudoval si nové.

Čínština kromě toho, že má velmi mnoho nářečí, působí obtíže hlavně tím, že písmo její obsahuje přes 200.000 značek, původně přír. dních, a asi 1800 jednoslabičných, stejnozvukových slov, která se ve mluvě rozeznávají jen přízvukem neb výškou hlasu. Písmo jen tím jest poněkud usnadněno, že v oněch 200.000 značek uvedeno asi 200 klíčův. Evropana uvádí čínština v zoufalství; život lidský nestačí mu, aby se jí zcela důkladně naučil. Wesley, původce metodistů, řekl prý proto, že čínština smyšlena ďáblem, aby missionáři tam nemohli. (Finot.)

Metr. Nedávno jsme se o metrické míře zmínili, i o té nevážnosti, jakou vůči ní dosud projevují dva velké národy kulturního světa, Rusové a Angličané. Dnes dle hesla „audiatur et altera pars“ uvedeme důvody, jaké Rusové na př. proti metru mají. Tak Jeleněv v Russk. Obozrěnií proti uvedení metrické míry do Ruska uvádí: Mají za to, že metr je nezměnná, přírodní, daná jednička. Jen že dnešní metr špatně vypočítán. Francouzští učenci tu jednu desítmiliontinu čtvrtíku zemského poledníku špatně vypočetli. Dnešním důkladnějším měřením seznáno, že ná. „metr“ je o 1 desetinu až 1 pětinu milimetru kratší, než má býti. Je to rozdíl ovšem nepatrný v životní potřebě — ale u vědecké jedničky je to přece vždy nedokonalostí. Nač takový špatně vypočítaný metr přijímat? Tedy už to za první! Za druhé, onen důvod přátel metrické soustavy, jako soustavy desetinné, že se s ní lehko počítá, pro život lidu neplatí. Desetinné počítání je pro život spletilé, těžké, nepřírozené. Zvláště při dílech. Dělení na zlomky nejpřírozenější je půlení a čtvrcení, tak přirozené, že se smahem i při desetinném počítání užívá. Dělení desetinného a pětinového jistě nikdo v životě ne užívá. To už lepší nárok má v našich mírách tak často se vyskytující dělení polotřetinové, šestinné atd. tak časté u všech národů. Jeleněv má, jak vidět, na mysli lidi, kteří nepišou a nepočítají na papíře, a těch je ovšem většina.

Železné tratě na celém světě mají asi 662 tisíc km., z toho v Evropě přes 236 tisíc. Kilometr stojí asi 120 tisíc zlatých, tedy celá jistina v železných tratích uložená dává asi 80.000.000.000 zlatých.

Oprava. Č. 7. str. 489. řádek 9. zdola místo tělesa objímající čti: těleso objímající; str. 494. řádek 14. zdola místo prostoru čti: pohybu.

Kvitance. Byl jsem upozorněn, že v „Hlase národa“ p. Seykora a ve „Vlasti“ nevím kdo věnoval prý „Hlídce“ a mně jakousi ostřejší pozornost. Kvituji to i na slepo a oznamuji, že pisatelům, zvláště ve „Vlasti“, odpovídati nehodlám, tentokrát ani jindy; snad uhádnou sami, proč.

V Raji radě 17. 7. 1896.

Dr. P. Vychodil.

HLÍDKA.

O čase.

Dr. Fr. Nábělek.

IV.

10. Cokoli má bytí naprosté, nezávisí ani na tom, kdo měří, ani kdo v mysli představuje, ani na měřítku. Je-li, existuje-li čas, jako prostor, tož bude, i kdyby nikdo si ho nepředstavoval, i kdyby nebylo mysli lidské, i kdyby nebylo měřítko toho času, různých zjevův ať již v mysli naší nebo kromě ní nebo i v mysli i kromě mysli. O tento čas naprostý běží, zdaž jest skutečně kromě mysli anebo jen v mysli pouhou představou, ať nezbytnou, ale přece jen představou.

Aristoteles na otázku, byl-li by čas, kdyby nebylo duše (mysli), kteráž čas myslí a si představuje, popírá jsoucnost času, kdyby duše (mysli) nebylo: *ἀδύνατον εἶναι χρόνον ψυχῆς μὴ οὐσίας*, totiž, že nemožno jest, aby byl čas, kdyby nebylo duše (mysli) Phys. IV. c. 14. a vyměřuje čas jako mnohost, počet pohybu: *ἀριθμὸς κινήσεως*. Tak Platon v Timaiovi: *χρόνος ἢ τοῦ οὐρανοῦ κίνησις*, jinde *ἡλίου κίνησις*. Tak soudí i Occam; Hobbes praví Phil. prim. p. 57, 58. *Tempus est phantasma motus, quatenus in motu imaginamur prius et posterius*: čas jest představa pohybu, pokud v pohybu myslíme dříve a později.

11. Dle toho nebylo by času, kdyby nebylo pohybu — ať pohybem myslíme si i dění jakékoli: mnohost času rovnala by se mnohosti pohybu anebo byla by jí aspoň úměrnou. Však nebylo by i času, kdyby nebylo mysli, kteráž by ten pohyb počítala a sobě představovala; oba, pohyb i mysl, byly by činitelé, jimiž teprve vznikál by čas, jako vzniká duha za

deště i slunka neb obecněji působením tekutiny a světla. — Kdyby čas byl počtem, měrou pohybu, tu by ovšem dalo se říci: počítání, měření není bez počítajícího, bez měřícího; počítající, měřící jest rozum: kdyby nebylo rozumu, nebylo by ani počtu a míry, a tedy nebylo by ani času. I sv. Tomáš Akv. přidává se částečně k názoru Aristotelovu, soudě, že čas sice má základ svůj v pohybu, kromě myslí, duše, ale že doplňuje se z myslí počítající, pokud čas jest počtem pohybu (1. Dist. 19. 9. 5 a. 1.), o prostoru soudí, že má všecken svůj základ ve věci a že nedoplňuje se z myslí jako čas. (2. Dist. 12. 9. 1 a. 5 ad 2; T. Pesch: „Die grossen Welträthsel“ I. 640). To vysvětluje se tím, že v pojímání času zdá se býti více subjektivitu než v pojímání prostoru. Komu pohyb a mysl jest původem času, myslí si čas jím způsobený, jako světlo denní sluncem, tak že by světla denního nebylo, kdyby slunce shaslo; ale že by i světla nebylo, kdyby nebylo očí. Mluvíce o čase, jakoby byl i bez pohybu, bez dění vůbec, mluvili bychom vlastně nesprávně, jako nesprávné jest říci: slunce svítí ve dne, neboť není dne — v obyčejném slova smyslu — beze slunce; slunce vychází ráno a zapadá večer. Den, ráno, den i večer nejsou jako bedna, do níž ukládám knihy, v níž jsou knihy, ona jest, i kdyby v ní bylo něco jiného, ale dne není, není-li slunce.

12. Máme důležité příčiny, abychom nepovažovali čas jako něco způsobeného pohybem, děním a myslí lidskou, nýbrž ten pohyb, dění, že jsou v čase od něho nezávislé a myslí lidské jen znameními, jako hranečníky, od nichž počítáme, co uplynulo času, jako měřítka ve vodě, dle nichž poznáváme, kolik přibylo vody, jakž bylo již nahoře zmíněno.

Mysleme si, že by čas vznikal teprv pohybem, změnami, děním vůbec. Je-li pohyb věčný a původní stav hmoty, byl by jím i čas. Avšak nejslavnější fyzikové nesrovnávají se v tom, že by pohyb byl věčným, ba dovozují, že pohyb vznikl, že ho někdy nebylo a že ho zase nebude. Jak jinak máme mysliti si vznik pohybu, než že ho dříve nebylo a pak že začal; a jak jinak konec, než že jest, potrvá a pak že ho nebude? Tu předpokládá se již čas před pohybem, v pohybu a po něm, tedy na pohybu nezávislý. Ale pohyb sám o sobě — prostor že jest skutečný, za pravé máme — v čem záleží, než že to, co se pohybuje, nějaké těleso, nyní jest na nějakém místě, potom na jiném; pohyb děje se v čase a neplodí času, není čas, abych tak řekl, akkusativem vniterním, jako jest ve větě: vrtám díru, slovo díru, poněvadž díra vzniká vrtáním, nebo ve větách: kopám hrob, krájím řemeny, slova hrob, řemeny, jež vznikají činností. Bez času není pohybu jako bez prostoru, ale může býti čas, i kdyby nebylo pohybu, jako může býti prostor, i kdyby nebylo toho, co jej

vyplňuje. Kdyby pohybem, děním vznikal čas, tož by muselo býti více času tam, kde jest více pohybu, dění, tak že by na dvou místech vedle sebe, na nichž jest různé množství pohybu, bylo i různě mnoho času: ve stroji, v němž otáčejí se rychle kola, bylo by více času, než vedle něho. Konám pokusy s Röntgenovými paprsky a hledám, které místo kulaté roury Crookes'ovy působí nejvíce na citlivou desku fotografickou, dávám působiti rourě na tři desky zároveň. Na jedné jest obraz zřetelný, na druhé sotva znatelný, na třetí ani známky toho působení. Bude snad na těch místech i různě času, ač na všechny tři působila roura stejně dlouho? Ručička vteřinová na hodinkách plodila by šedesátkrát tolik času jako ručička minutová, a tato dvanáctkrát tolik jako ručička hodinová. Mysleme si rychlovlak, jezdce, pěšího, hlemýždě a neohlížejme se na mnohost hmoty, nýbrž jen na rychlost pohybu; jak různé množství času každá z těchto věcí by zplodila v tom čase, ve kterém lenoch by se vyspal! A co teprv, povážíme-li mnohost hmoty pohybující se a vezmeme do počtu i pohyb a hmotu nebeských těles! — Pak kde by ten čas byl? Snad tam, kde a kudy by děl se pohyb, tak že by v prostoru byl čas různými směry, jak děl se pohyb, jako jsou ve hmotě průlinky nebo v dřevě práchnivém dírky od hmyzu? Mohlo by se státi, že části těla spícího lenocha zaujímal by místa, kde jest různé množství času, poněvadž tam bylo před tím různé množství pohybu, a že by na př. pravé oko spalo hodinu, levé teprv minutu, hlava půl dne, paty čtvrt hodiny! Či trvá čas, jen dokud trvá pohyb, jako vidíme po dešti duhu jen dokud přece ještě prší, byť i ne tam, kde stojíme, a svítí zároveň slunce, tak že přestane-li pršet, nebo prší-li sice, ale slunce zajde za mraky neb zapadne, i duha mizí? Jest čas jen tam, kde děje se pohyb a jen dotud, pokud děje se pohyb, jako hmota ryby ve vodě jest jen tam, kde jest ryba, a kudy proplula není stopy, voda za ní se zavře, jako ve vzduchu nevidíme, kudy proletěl pták, dráha hned po něm zmizí. Jakým právem mohli bychom mluvíti o čase minulém? Minulosti tak by nebylo, jako není stopy ve vodě, kudy plula ryba, jako není stopy ve vzduchu, kudy proletěl pták. Čím nahradíme si náš čas, prohlížíme-li si v museum sbírky přírodnin uspořádané dle vývoje organismův od nejstarších nálezů ve spodních vrstvách kůry zemské až po organismy nynější, a tak i prohlížejíce si museum historické?

13. Aristotelovi bude snad takto rozuměti, že pohybem měříme čas, a to pohybem stejnoměrným, pak jsou čas i dráha vykonaná ve stejném poměru, a mohu mnohost dráhy (pohybu) položit za mnohost času, jakož i opačně můžeme položit mnohost času za mnohost dráhy (pohybu), a říci z kostela *A* je do kostela *B* deset minut. Tíže a hmota jsou od sebe úplně

rozdílny: totéž množství hmoty může míti prarozmanitou tíži dle toho, která hmota a v jaké vzdálenosti na ni působí. Litr vody váží na povrchu zemském okrouhle kilogram, bude lehčím ve větší vzdálenosti od povrchu zemského, v nezměrné vzdálenosti měl by tíži nezměrně malou; na slunci by vážil asi dvacetkrát devětkráté tolik, na měsíci mnohem méně než na zemi, a tak i různě na různých tělesech nebeských dle formule Newtonovy:
$$p = \frac{\varepsilon m_1 m_2}{r^2}$$
, kdež, jak známo, p znamená váhu, tíži, ε veličinu závislou na tom, jakou délku pojímáme za jednotku a jaké množství hmoty, m_1 znamená hmotu tělesa váženého, m_2 hmotu tělesa (nebeského), na němž se váží, r vzdálenost těžišť obou hmot od sebe. — Tíže jest síla; co hmota jest, neumím říci, leč uspokojí-li odpověď, že hmota je to, co vyplňuje prostor. A přece klademe za mnohost hmoty mnohost tíže, pravíce na př. dva kg. soli. Čísla, jimiž udáváme poměrnou čili specifickou tíži, jsou táž jako čísla pro poměrnou hustotu čili hutnost, poněvadž mnohost hmoty jest poměrná ku mnohosti tíže za ostatně stejných okolností. — Prostor a tíže jsou též od sebe úplně rozdílny, a přece pravíme buď kg. vody nebo litr čili krychlový decimetr vody, poněvadž velikost prostoru a mnohost hmoty prostor vyplňující jsou ve stejném poměru, tak že sto krychlových decimetrů čili hektolitr prostoru pojme stokrát tolik vody jako jeden decimetr, a jest jedno, řeknu-li metrický cent vody nebo řeknu-li hektolitr vody. Nemohu říci kg. prostoru, ale mohu říci tolik prostoru, co vyplní kg. vody. Voda neb i jiná tekutina vyplňuje prostor stejnoměrně, totiž stejné množství vody zaujímá stejné množství prostoru, a proto může býti jedno měrou druhého. Přesnost sice i zde není docela úplna, protože voda, tekutiny, ač jen pranepatrně, tož přece jsou stlačitelný, a bude v krychlovém centimetru vody na dně nádoby, nádržky, rybníka . . . více vody než v krychlovém centimetru nahoře, ale ničím nezměřili bychom toho rozdílu. To budiž poznamenáno, poněvadž i míra času astronomického, otáčení se země kolem osy, není stálou; ovšem odchylka jest nepatrná, tak že prý teprv za million let opozdění obnáší jednu vteřinu; ale i té nestálosti míry času užívá se za důvod proti jsoucnosti času. — Tak tedy Aristotelův počet *ἀριθμός* ve větě *ὁ χρόνος ἀριθμὸς τῆς κινήσεως* bude znamenati tolik co míru, poměr, a pohyb bude zde pohyb stejnoměrný. Aristotelovi pohyb jest skutečný, ne pouze v mysli, nýbrž kromě mysli; počítání, měření ovšem jest jen v mysli, ten počet, jakožto počet, míra, pokud jest představou, jest v mysli, tím však nepraví se, že by čas, jejž měříme, ne pokud jest představou, byl jen v mysli a ne kromě mysli.

Prozatím ani nám nezáleží na tom, jak starý jest čas, jako bychom netázali se, jak hluboko jest dno řeky pod normalem vody, nebo jak daleko

od města jiného jest město, od něhož svou vzdálenost čtu na hranečnicích, nýbrž jen o to nám běží, zdaž to, co měříme, jest částí, ať již jakoukoli, však něčeho skutečného.

Kdyby srovnávalo se s rozumem, i to by nám bylo vhod, aby čas byl plodem pohybu, dění; ale aby byl, existoval, jako pravý peníz ražený kýmkoli a kdekoli. I ten čas mohl by býti starým do nezměrna, jako dění, a opět trvati do nezměrna, kdyby trvalo i dění, jako Descartesův prostor sahá, dokud sahá hmota; i ten prostor jde do nezměrna všemi směry. Čím by byla hmota vzhledem k prostoru, tím by bylo dění, pohyb vzhledem k času: jako Descartes neuznává prostoru, v němž by nebylo hmoty, tak nebylo by času bez pohybu, bez dění.

14. Co se týče výpovědi Aristotelovy: *ἀδύνατον εἶναι χρόνον ψυχῆς μὴ οὐσίας*, že druhým činitelem „času“ jest duše (mysl) a že tedy nemožno, aby byl čas, kdyby nebylo duše (mysli) jest poznamenati, že ovšem nebylo by času pro bytost, kteráž by neměla duše (mysli), již by chápala čas, již by si byla vědoma času: kamenu . . . není času v jeho mysli, když žádné nemá, není si času povědom. Ale co je to, co leží mezi jeho stavem nynějším a dřívějším, kdy byl jiným: větším, hranatějším . . . a jinde, když odpočtem všechny naň účinkující příčiny jeho změn? Mínil-li se zde duše lidská a vzniká-li teprv s tělem, tož před objevením se člověka na povrchu zemském nebylo by času. Nuže v různých vrstvách země nacházíme zkameněliny, otisky organismů, rostlin a zvířat od nejnižšího druhu k nejvyvinutějším, stopy člověka teprv naposled. Vrstvy uhlí rozloženy jsou nad sebou, kolik vrstev, tolikrát ta část země byla pod vodou, ve Vestfalsku až devětatřicetkrát. Je-li správný názor Kantův a Laplaceův o vzniku naší soustavy sluneční, že i země naše byla kdysi částí hmoty sluneční, že oddělivši se mocí odstředivou, byla žhavou tekutou koulí, že chládla, až utvořila se kůra . . ., až mohly povstávati organismy, rostliny, zvířata . . . člověk, a s ním i jeho ψυχή, duše. Začal též i čas teprv s člověkem? To ovšem nemožno si mysliti; ale začal býti čas pro člověka. Je-li kde perla na dně mořském ještě nikým neviděná, a nebude-li ani kdy viděna okem lidským, o níž ani nikdo nikdy nezví, a je-li i vůbec nedostizitelnou, tož v praxi pro člověka je tolik platna, jakoby jí vůbec nebylo, ale proto přece jest a má svou platnost v přírodě.

Je-li duše člověka smrtelna, zaniká-li s tělem, tož i čas pro člověka a pro lidstvo vůbec, až vyhyne; je-li nesmrtelna a sebe vědoma, tož potrvá i čas věčně a byl by omezený jen směrem zpět, jako paprsek geometrický omezen jest svým východištěm. Čas byl by neomezený jako přímka geometrická i směrem zpět, kdyby duše lidská i nazpět měla trvání

neomezené a pouze vtělovala se, zjevujíc se časem v různých tělech. — Míni-li se slovem ψυχή duše vůbec, duch, intelligence sebe vědomá, jež má neomezené trvání oběma směry vpřed i vzad, tož má to trvání i čas. Ta intelligence mohla by býti Bůh, měl by čas pak takové trvání jako Bůh. Má-li bytí i od Boha nezávislé, tak že by čas byl tak naprostý, absolutní jako Bůh, netvrdíme aniž popíráme, nám jde jen o to, zdaž jest, jako hmota jest, ať jest již stvořena nebo ne. Nám se zdá, že čas jest, jako hmota jest, duše že jest vedle času zároveň, a že duše času jest si jen povědoma, a nikoli, že čas jest spoluúčinkem duše; avšak představa času, čas v mysli lidské, že jest spoluúčinkem duše a času skutečného, o němž nabýváme míry ač subjektivní představami, děním, pohybem.

15. Prosím za prominutí, že ještě se pozdržuji, ale subjektivnost v pojmu „čas“ bývá hlavním důkazem proti jsoucnosti času (skutečného). — Říci: nebylo by času, kdyby nebylo duše, je tolik, co říci: není věci, není-li někoho, kdo by ji měřil, vážil, viděl . . .; a přece mohou býti na př. hvězdy, o nichž i naši astronomové ještě nevědí, jakož byly ony hvězdy i před Herschelem, jež Herschel viděl prvý svým dalekohledem; byly i naše planetoidy a asteroidy již tehdy, kdy hvězdáři počítali jen sedm oběžnic. Kdyby nějaký kouzelník tak začaroval všechny lidi, že by právě v poledne zkameněli a odčaroval by je za šest hodin, tož by, jak v pohádce se vypravuje, každý konal svou práci dál, jakoby se nebylo stalo nic, ale divili by se, vidouce, ano slunce chýlí se k západu, jako člověk upadnuvší za dne v bezvědomí, donešený třebaš do nemocnice, a procitnuv ze mdloby v noci, diví se, že najednou je noc, kde se octl, kde vzali se ti lidé kolem něho. Nebylo zatím pro něho času. — Kdyby ti lidé odčarování byli za tisíc let právě v touž dobu roční i denní, a i okolí by se nebylo změnilo, tož i dějepiscové počítali by dále čas, jakoby těch tisíc let ani nebylo, ale astronomové by se divili, že bod rovnodennosti na ekliptice pošnul se najednou asi o třináct stupňův a s ním i jiné poměry astronomické. Kdyby odčarování to stalo se asi za 25.786 let, bod rovnodennosti opět byl by na témž místě, táž hvězda byla by polárnici jako dříve, a kdyby i okolí nezměnilo se, tož snad i astronomové přeskočili by těch 25.786 let a počítali, jakoby nic nebylo se stalo od toho okamžiku, kdy zkameněli. Kdyby však celá soustava sluneční pohybovala se dále v prostoru světovém, třebaš směrem k souhvězdí „Herkules,“ tož by toto souhvězdí zdálo se býti rozsáhlejším, jeho hvězdy snad i jasnějšími, souhvězdí ve směru opačném, od nichž bychom se vzdalovali, byla by menší, jejich hvězdy méně jasnými. Hvězdy, k nimž bychom se blížili, byly by světlejšími, tak že by hvězdy druhé velikosti staly se hvězdami velikosti první, a ty hvězdy první

velikosti, od nichž bychom se vzdalovali, klesaly by na hvězdy velikosti menší. Astronom by poznal, a snad i vypočetl, jak dlouho byl zkameněným. Ale kdyby i stav veškerého světa viditelného byl obdobným, periodickým, i vzájemné postavení k sobě těles nebeských, a my zkameněvše v jistou dobu, odčarováni byli, kdy týž stav veškerenstva opět se vrátil, tož by ani astronom pranic nepoznal, a počítaje, přeskočil by všechn ten čas, v němž neměl vědomí. Toho času pro něho by nebylo, jako moucha sednuvši na kývadlo a pozbyvši vědomí na jistém místě a nabyvši opět vědomí třebaš po desíti kyvech na témž místě, kde ho pozbyla, neměla by vědomí času oněch desíti kyvů; toho času nebylo by pro ni, ale byl by přece jen skutečně. Tak soudím, nebylo by času pro lidstvo, kdyby o něm nemělo vědomí, ale byl by pro bytost nadlidskou, jež podržela by vědomí, ať ten čas by byl jí dlouhým nebo krátkým, ať by jí bylo okamžikem, co nám jest celým tisíciletím. Popíratelé skutečnosti času dovolávají se svědectví z báchorek, legend a pověstí, ze kterýchž prý dá se vyčísti, že čas by „stál,“ že by ho nebylo, kdyby nebylo myslí, že jest jen v myslí, pokud jsme si ho povědomi. Ale ti zkamenělí princové odčarováni byvše a vrátivše se domů, shledávají velké změny; světcové vrátivši se domů ze své vycházky, kdež okoušeli radostí nebeských, jak mysleli jen chvílku, nebývají poznáni a vypravivše, co zkusili, rozpadají se v prach, v něž jsou obráceni jejich vrstevníci, a tím čas vyrovnán. Nehodí se tedy tato svědectví proti jsoucnosti času objektivního. Byl-li by čas, kdyby nebylo pražádné rozumové bytosti a nebylo ani pražádného dění, nepravíme, ani nepopíráme, ovšem neměl by účelu. Ale nám tento myšlený případ jest bezpodstatným, majícím za pravé, že byla, jest a nepomine bytost rozumná, Bůh, i kdyby vše ostatní pominulo — a tedy potrvá i čas, jak byl, jest a bude.

Problem svobody u Kanta.

Pojednává *Placidus Buchta*.

Svobodně mysliti je krásné, správně mysliti je lepší.

Nápis na universitě v Upsale.

Filosofie, pokud v nejširších obrysech vymeziti ji možno jako snahu po poznání pravd nejvyšších, základy a odůvodnění své má v samé přirozenosti lidské, i nescházela proto aspoň počátečnými stopami a prvotnými chabými záblesky u žádného národa docela. Zkoumavý pohled, probírající různá období kulturních dějin člověčenstva, spočine-li jen pevně na správných

základech, zaručujících i bezpečné rozpoznání spletitých jednotlivostí i celkový konečný soud, přirozenou nutností proudův osvětových přiveden bývá k doznání, že práce myšlenková, jejíž ráz označujeme slovem „filosofický,“ zároveň s jinými stránkami a směry pokračující vzdělanosti soudobně a úměrně se vyvíjela, postupujíc a přibližujíc se k zjasněné výši vážného a ušlechťujícího poznání nebo klesajíc a rozpadávajíc se v politování hodné trosky duchové snahy, vždy dle toho, jak ten který národ buď vyvíjel se šťastně za příznivých okolností vnějších a vnitřních, nebo pro nepřízeň poměrů či nadvládu hrubých zájmův a vášní nedovedl k náležité platnosti přivéstí vyšší potřeby a cíle přirozenosti lidské v určitém prostředí a příslušném období kulturním.

Historie svědčí tedy, že jest filosofie jevem společenským, a to ne snad úmyslně vklíněným v řadu kulturního vývoje, nýbrž organicky souvisejícím a žijícím rovnoprávně se všemi těmi různě se stýkajícími a protínajícími úkazy, jichž souborem utvořeny jsou bohaté dějiny rozkvětu ducha lidského. Jako taková nemohla proto důsledně nikdy býti bez patričního významu a vlivu, a skutečně také se vidí, že pracně začasťté výsledky filosofického badání, ano nezřídka i pouhé domněnky tohoto druhu stávaly se směrodatnou normou života i vědění, tam pak, kde myslitelé genialními duchaplně byly vybudovány celistvé soustavy, stala se filosofie opravdovou královnou a mocností, celou dobou hýbající. Filosofové od jakživa tvořili veřejné mínění, proud doby, literaturu, politiku, udávali svým významem stupeň vzdělanosti a výsledky svého přemýšlení určovali poměr doby k náboženství.

Co se právě zmíněného vlivu týká, nemají ovšem a nemohou také míti všechny otázky, poznatky a problémy, tou kterou soustavou filosofickou zodpovídané a řešené stejného významu, nýbrž jako všude jinde, dlužno i na tomto poli náležitě rozeznávati a případně ceniti dle různých měřítek, hledisk a jmenovitě potřeb jednotlivce i společnosti. Otázka o stupni závažnosti toho kterého problému může různě býti zodpověděna i když celkově a obecně se připouští povšechný jeho význam a dalekosáhlé důsledky jeho v ten neb onen smysl rozřešení. Pokud o věcech, byt i obecných, přemýšleti budou rozumy jednotlivé, v činnosti své právě pro svou ohraničenou jednotlivost nezřídka stejnými vlivy různě modifikované, nedocílí se v značném počtu důležitých otázek souhlasu jednotlivého a pro každého ve všech směrech uspokojujícího. To jest a zůstane nevyhladitelnou značkou všeho lidského přemýšlení a snažení, nikdy se vlastnosti této život člověčenstva nezhostí, právě jako přirozenosti samé nelze vyhladiti ani odvrhnouti. Spočívá ostatně v okolnosti této ne-li

popřední základ zdatu, tedy jistě velemocná vzpružina jmenovitě duševní práce, jakož i nezničitelná záruka všestranného a trvalého pokroku.

Různost právě zmíněná a nesrovnalost náhledů v záhadách důležitých často nejpříkřejší, přece však v některých případech splývá a se urovnává v přesvědčení svorným svým souhlasem tak mocně jímající, že v duchu přemýšlejícím bezděky vyvstává radostné vědomí ustavičné bdělosti a ochrany, kterou Prozřetelnost nepřestává lidstvo chrániti před osudnými bludy a záhubným zcestím názorů, jimiž nezřídka hlavy v pravdě lepší působnosti hodné ohrožují pravou ušlechtilost již v samých základech a bodech nejchoulostivějších.

Problem svobody, nebo prostěji sice, ale zpříma a určitěji řečeno, otázka, má-li člověk vůli svobodnou, vtírá se každému bez rozdílu a to za každým krokem a ve všech poměrech neodbytně, nemohla proto nedotknuta zůstat hloubáním duchů, tíhnoucích k vystižení podstaty všech věcí, zjevův a života, a každý jistě v celku snášeti se bude s míněním, které přisoudí otázce této popřední místo mezi těmi záhadami důležitými, o jichž úsilném a aspoň v prvotných základech více méně souhlasném filosofickém považování zběžná a všeobecná stala se zmínka. Vždyť již povrehní pohled do dějin filosofie poučí ihned každého, že svoboda vůle lidské skutečně patří k nejstarším otázkám veškeré této vědy a že žádný z toho velikého počtu myslitelů, chtěl-li činiti nároky na vybudování obsáhlejšího a trvaleji uspokojujícího systému, nepominul jí mlčením naprostým, ano naopak, že přemnozí právě v jejím řešení ukládali velmi závažné, ne-li hlavní výsledky filosofického svého zkoumání a přemýšlení.

Vysvítá-li z dějinného tohoto svědectví všeobecné uznávání důležitosti, ozřejmí zase opravdovějším obeznámením s celou otázkou nemalé její a věru až v choulostivost zabíhající obtíže, pomocí kterých opět jednak vysvětlí se snadno přítomný její stav, jednak zároveň samovolně vystoupí rozmanité ty způsoby, jakými ji zástupcové různých směrů pojímali a ke konečnému i platnému rozřešení přivést se snažili. Mýlil by se velice každý, kdo by problem svobody lidské považoval za otázku ve filosofii ne-li úplně rozhodnutou, tedy aspoň k jaké také všeobecné spokojenosti platně odbytou — pravý opak nutno konstatovati i přes všecko okázalé a schlubné vyhlašování, kterým horliví, ale ukvapení pěstitelé zvláště směrů novodobých usilují světu namluviti, jakoby věc, o které právě jednáme, náležela opravdu k předmětům „vědou dokonale odbytým,“ a to odbytým dle rozumu a vlastně přání jejich nepříznivě, popřením totiž a odepřením člověku svobody veškeré.

Jest na bílé dni, že rozřešení celého problemu může na konec vyzněti jen ve dvojí způsob: buďto se přisoudí člověku svoboda vůle v plném

svém dosahu a významu, nebo popře se tato jeho vlastnost úplně, tertium non datur. Že prvnější názor přístupný a důvodně jasný i prostému rozumu, v theorii převládal u myslitelů neskrovného významu a střízlivých, životní pak přesvědčení tohoto smyslu že převládá dosud a všude, any spořádané poměry veřejné a trvalost jejich pořádku na něm jest založena, netřeba dokazovati, protože tu pouhé nezkalené oko s dostatečnou zřejmostí poučí, na druhé straně však také nelze tajiti, že přesvědčení opačné, svobodu lidskou totiž důsledně a velmi tvrdošijně popírající, rovněž rozšířeno jest nyní nemálo, a to v kruzích a působením hlav, kterým neschází ostrovtipu ani bohaté vědecké výzbroje a které následkem toho nepostrádají také v očích vzdělancův ani potřebné kvalifikace ani oprávněnosti k veřejnému činění platných soudův i ve věcech a otázkách nejvyšších. Úhrnně tedy vzato, stojí proti sobě dva náhledy a to protivy na vzájem příkré a neshodné, které jako v dobách minulých zápasily o nadvládu a výlučné uznání, podobně ještě dosud v myšlenkovém i praktickém boji neustávají a náhledy nejen vědcův, ale vzdělancův vůbec, každý na svou stranu strhnouti usilují. Příčinu tímto způsobem konstatovaného zjevu nespatřujeme tak v nejasnosti a těžko přístupné spletnosti celé věci, jako spíše v tom, že otázka tato, jako málo který problem filosofie, zasahuje také do jiných oborův i rozhodně i mnohonásobně. To jest onen moment, který jsme si výše dovolili označiti tuto zvláště případným názvem choulostivosti a který tvoří ustavičně otevřené zřídlo všech těch různotvarných příčin, znesnadňujících vědecké vynesení konečného, určitého a všeobecně přijatelného nálezu ve věci, o níž v proudu obyčejného života pochybnosti nepřipouští ani necvičený rozum prostého venkovana. S podobnou výhradou bude asi také přijati památné tvrzení, kterým Dubois-Reymond svobodu vůle do počtu svých „sedmi světových záhad“ zařadil a proslulým „ignorabimus“ veškeru možnost konečného rozřešení se stanoviska svého popřel.

Nelze na tomto místě ještě pominouti jisté, opravdu význačné okolnosti, která nemálo také schopna jest přispěti k předběžné orientaci a všestrannému porozumění i ocenění otázky, s jejíž určitou stránkou chtějí se řádky tyto zabývati. Byla vypořádována a stanovena nápadná, ale důsledná shoda dvou úkazů, že totiž spisovatel, upírající ve svých ethických názorech osobního Boha, bývá téměř z pravidla také odpovědným nepřitelem svobody člověka, tak že se v tomto smyslu otázkám po svobodě vůle lidské dostává jiného ještě významu a zvláštního přístřeší. A zápasí také v tomto znamení skutečně o prvenství naznačené dva názory, křesťanský a — řekněme třeba — moderní. Nemyslíme tu ovšem slovem „křesťanský,“ jak by se řeklo, jen pouhopouhé náboženství v přesných

jeho mezích jakožto takové, nýbrž ono přesvědčení, které zjednáno jest i poctivou prací rozumovou, filosofickou, i neprotiví se zároveň duchu dotčeného náboženství, slova pak „modernost“ neužíváme nikterak s příděchem nějaké pohany, ani ve smyslu podezíravém a snad odmítavém, nýbrž vyrozumíváme názorem moderním ono soustavné nazírání na věci a život, které základy své má v zásadách filosofických systemů, jež zrodila doba novější a které, ať již z příčin jakýchkoliv, buď s klidem vážného přesvědčení, buď s vyzývavou okázalostí staví se proti křesťanství i jeho minulými věky uznávanému všeobecnému poslání a světovému významu. Nebude možno, ba ani záhodno, v krátké této stati oba názory nějak výslovně porovnávat nebo příležitostně s určité stránky smiřovat, vždyť i právě vyslovená o nich poznámka učiněna byla toliko mimochodem a jen za tím účelem, aby všeobecný rozhled v pojednávané otázce byl co možná nejurčitěji vytčen a vícestranně ujasněn. Řečeno buď jenom tolik, že různé ty křiklavé neshody a vášnivá útočení obou názorů vůbec a v naší otázce zvláště, zaviněna byla ponejvíce buď lidmi, kteří sice vážné a rozhodné slovo rádi pánovitě si osobují, ale pohrdavou předpojatostí zaslepení, patřičné a spolehlivé znalosti náhledů protivných si nezjednají, nebo s druhé strany takto málo sice významnými horlivci, ale za to povahami útočnými, které na škodu dobré věci hlubší znalost a vážné projednávání nahražují troufalou prudkostí a nevědeckým hlukem. Oba druhy zastanců snižují svým počínáním vážné otázky směrů takměř k mělké úrovni strannických hesel, která sice snadno nadchnou, ano až sfanatisují, k trvalým však výsledkům nevedla a nepovedou nikdy. Nezbude proto lidem dobré vůle a opravdové snahy jiného, než přidržeti se ve příčině upravení a urovnání aspoň nejzákladnější půdy k vzájemnému dohodnutí a zdárnému pokračování v domácí práci kulturní, nezbude, tvrdíme pevně, jiného, než přidržeti se onoho obapolně smírného způsobu, který naznačen byl před lety v čelném časopise našem pozoruhodnými slovy: „Žádný názor není naprosto bezdůvodným, zvláště takový, jenž nabyl rozšíření. To uzná nejen snášenlivost vědecká, než i úvaha toho, že každá snaha duševní jest nutným ovocem doby své, plodem vývoje duševního a tím i částí děje světového, který neřídě se názory našimi, jest přece otcem jejich.“¹⁾

Úvodní posud projevené myšlenky chtěly aspoň zhruba naznačiti základní stanovisko, s jakého posuzujeme závažnost problému lidské svobody a udatí poněkud celkový ráz způsobu, kterým provéstí se pokusíme úkol předsevzatý. Jak vidno, považujeme předloženou otázku za předmět

¹⁾ Dr. B. Pošík, Optimismus a pessimismus. Osvěta 1874.

zkumu filosofického, a to za předmět důležitosti svrchované, vyšetřování pak, jak rozumí se svobodě lidské vůle v epochálním systému filosofie Kantovy, učiniti chceme bez zbytečné polemiky a klidně, se stanoviska tak nazvané *philosophiae perennis*, která zakládajíc se na věkovité práci zdravého rozumu lidského, „v pochodu dějinném ustavičně sice se vyvíjí, v podstatě však napořád touž ostává a nikdy nezastará, poněvadž se vždycky znova a znova omlazuje a proto nikdy se přežiti nemůže.“¹⁾

I.

Zdárný výsledek každého vědeckého vyšetřování na prvním místě jest podmíněn přesným, docela určitým počátečním pojetím příslušného problému; jinak nevyhne se uvažující nejistému kolísání v úsudcích o zavilejších momentech probírané otázky, ano tyto hned na samém počátku snadno se mu mohou státi kamenem úrazu velmi osudným. Svoboda vůle předně pro svou důležitost a pak proto, že již z tolika stran a směrův udály se na ni útoky, vyžadující neméně rozmanitého vysvětlení i obhájení, nabádá hned v začátcích každého svého výkladu k přesnosti zvýšené a pozornosti zvláště bedlivé.

Přihlížejícimu pod zřetelem tohoto požadavku k přítomné úvaze, dalšímu jejímu průběhu a vytknutému cíli doporučuje se vhodností a nehledanou přirozeností nejvíce tento způsob základného pojetí a celkového rozvržení látky:

Mají-li se vyložiti náhledy a stanovisko Kantovo k všelidskému problému lidské svobody, nutno napřed věděti, co se má rozuměti slovem „vůle svobodná“ a ještě dříve nad to potřebí se dohodnouti, co vůbec pojmem vůle celkem se znamenalo a dosud znamená.

Věc není tak snadná, jak by se na první pohled zdálo, již proto ne, že v obou poslednějších případech vyneseny byly různé, buď zcela odchylné, nebo aspoň znamenitě odstíněné domněnky a náhledy, v jichž nesrovnalých jednotlivostech nutno s velikou opatrností názoru případného se dobíráti, obezřejeji pak ještě nalezený k všeobecné spokojenosti vykládati a odůvodňovati.

Nuže, co tedy předně vůbec pojmem vůle vyrozumívati dlužno?

Člověk prostý, s vědeckým prohlubováním pojmů neobeznámený, usmál by se asi takové otázce a přesvědčení své o této věci vyjádřil by jistě ihned a bez všelikého kolísání pevně i rozhodně, vykládaje vůli jako sílu nebo-li moc duševní, kterou chceme, nebo označuje tímto názvem až samo jevení oné moci v rozličných případnostech, chtění.

Již z jednoduchého tohoto vysvětlení, které diktuje každému zkušenost pravědního sebepozorování, vychází na jevo, že odpověď na svou otázku

¹⁾ Dr. Al. Schmid, Erkenntnisslehre, I. Band, Vorwort.

hledati musíme ve vědě, která se zabývá vyšetřováním pochodů či dějstva vnitřního, rozřídújíc a pořádajíc jeho jednotlivosti a stanovíc zákony, jimiž se ono ve svém průběhu a vývoji spravuje. Není však odpověď tato, kterou podati přijde psychologii, nikde vyslovena v celkové formě tak průzračné ani s takovou jistotou bezpečnou, jako před chvílí vyložený soud prosté zkušenosti obecné, protože vědecké spracování látky duševné přivedlo k náhledům velmi různým a nepochybných výsledků v mnohých bodech z této příčiny ne valně stává.

Láká ovšem nemálo zahloubati se do toho množství názorův o duši a činnosti její, srovnati čelnější a ohledáním základu i vývoje jednotlivých, pokusiti se o stanovení aspoň nějakého výsledního, vždy platného jádra příslušných dobadů, dle potřeby své a vytčeného postupu, spokojiti se však musíme toliko se stručnými poznámkami a všeobecným přehledem a k tomu hlavně přihlídnouti, zda by se ve vášnivé druhdy směsi hlasů snad přece neozýval nějaký akkord smířlivý . . . . .

Všechny ony pochody vnitřní, jejichž podklad vesměs a od pradávna zove se duší, nejpřirozeněji se dají rozříditi na tři základní útvary, pojmenované podobně zobecněnými názvy představy, citu a snahy. Rozmanité pokusy o jiné výklady života duševního a třídění jeho projevů, byť i zamlouvaly se z počátku zdánlivou nehledaností a bezpečný slibovaly postup, ocitly se více méně všechny u momentů, které svou zavlou nepodajností k jejich nárokům usvědčily je z nepostačitelnosti a tím nepřímou promluvily ve prospěch zmíněného rozvržení trojdílného, které na konec přece asi bude nutno přijati všeobecně, nemají-li theoretické vývody vědomě býti uváděny do sporu s danými, skutečnými fakty. Celé dějiny vědy psychologické ostatně nasvědčují, že onen princip vniterný v člověku, z něhož vyvěrají projevy v souboru svém životem duševním zvané, vždycky a obecně byl pokládán za myslící (poznávající), cítící a snaživý a z této trojice činností že byly vysvětlovány všecky ostatní úkazy, poměry a stavy, které se mohou objeviti zpytavému zraku v bohaté spletnosti pochodů vnitřních. Tím nepraví se ovšem nikterak, že představování, cítění a snažení bývaly obecně jmíny činnostmi přímo a prvotně základními, na něž jako na původní a nejjednodušší prvky rozkladem možno uvésti složitější jevy duševné, nýbrž tolik jen chce býti řečeno, že tré těch úkazů světa vnitřního, ať dospělo se k jich počtu třeba vysvětlováním dvou ostatních z jednoho prvotného, stojí v soustavách duševných jako rozhodující body, k nimž směřuje všecko a jako ohniska ústřední, odkud rozlévá se dostatečné světlo k objasnění všech těch různých stránek a tajemných podrobností, jimiž vyčerpává se obsah našeho života duševného. (P. d.)

Poměr Fridricha II. k náboženství.

Napsal *Vavřinec Wintera.* (Č. d.)

Celou tuto čistou „instrukci,“ podobnou statutům ruské synody, jež car Petr Veliký s mečem v ruce diktoval, opatřil kardinal svým podpisem a svými omlouvajícími poznámkami a zaslal ji do Říma. Od muže, jakým byl Benedikt XIV., dalo se očekávat, že všecku tu pruskou drzost, jež v ní obsažena byla, i s obojetností Sinzendorfovou náležitě odmítne, což se také, ač ne bez opatrné moudrosti, stalo. Dne 23. března dostal kardinal předběžní odpověď, dne 27. dubna pak následovalo zevrubné psaní, určené i pro oči královny: „Pane kardinale,“ praví v něm papež, „není vše zlato co se třpytí, a mnozí žvástají a budou žvástati, ne že právo mají, nýbrž že se jim tak líbí . . . Co se naprosto připustiti nesmí, jest ona zeď, kterouž zříditi hodlají, aby zničili spojení mezi hlavou a články a podrobenost článků pod hlavu, kteréžto podrobení není snad částí discipliny, nýbrž věrouky . . .“ Nemýlíme-li se, a nemyslíme-li vskutku, že bychom se mýlili — opírá se tato nová stvůra, vikariat, jedině na strach, aby nepovstaly nepokoje a nepřiležitosti ve státu; pak že se nechce připustiti, aby peníze šly mimo zem do Říma a by církevní záležitosti tudíž ani v první ani v druhé instanci nebyly rozhodovány v cizích tribunalech, a to, jak se předstírá, k vůli duchovním potřebám poddaných, tak aby hned na místě své žádosti viděli vyřizovány. Co se týče nepokojův a nepřiležitostí v státu, kdo by nevěděl, že není poslušnějšího náboženského význání než katolické, jež zvláštním výslovným příkazem velí věrnost zachovávat k zeměpánu, pokojně pod ním živu býti a zaň se modliti? Snadno bychom mohli uvést ještě mnoho jiných věcí, ale vladař (pruský král) má makavé a nezastaralé důkazy ve vlastním domě; spokojujeme se tím, naznačiti, že, neměl-li otec jeho ni nejmenší pochyby stran katolických poddaných — on sám se tím méně má příčiny báti se podobných věcí, jsa na vrchol výše lidské povznešen a pozoruje nynější útrpnost a poslušnost katolíků, na př. na oněch svých poddaných, kteří v duchovních záležitostech biskupu Ruremondskému jsou podřízeni. A co se týče peněz, tu bychom rádi věděli, jaké ze Slezska peníze do Říma jdou? Tolik ovšem dobře víme, že jsme udělili více dispensí, ale buď jsme je udělili plnomocenstvím Vaším (kardinalovým), aneb jsme je zaslali poenitenciarií, aniž byl jediný feník za ně zaplacen. Co se odesílalo pro tuto zem odtud, bylo s tak malými výdaji spojeno, že to nebylo než pouhá mzda pro toho, jenž v té věci pracovati musí, což u jiných zemí ani činiti

nemůžeme. Abychom věc, o kteréž bychom mohli celý svazek napsati, krátce pověděli, činíme tento návrh: Sestavte z knih komory papežské ony sumy, jež byly do Německa ve všeobecných potřebách, zejména ve válkách tureckých poslány a z knih datarie a sekretarie brev sumy, jež byly z Německa přijaty, a uhlídáme, kdo komu má co nahrazovati; jsme jisti, že obnos onen bude převyšovati tento o nemenší sumu, než jakou Sixtus V. byl uložil v Hradě Andělském.“¹⁾

Rozhodnost papežova neminula se s účinkem; král prozatím vikariat pustil z mysle, hledě se však jiným způsobem k uskutečnění záměru svého přibližovati. Tak vydal v Kladsku bez vědomí biskupa Vratislavského rozkaz,²⁾ aby tamnější katolíci ve věcech duchovních se obraceli k Vratislavské konsistoři a nikoli do Prahy; kardinal se tomuto neslýchanému rozdělování diecésí, v kterém si Fridrich i jinde liboval, opřítí musil a opřel, čímž zůstalo při starém. Dne 18. února 1743 objevil se ve všech klášterích slezských královský edikt s předběžnou záповědí veškerého spojení s provincialaty českými a polskými; konventy měly hleděti státi se ve Slezsku zvláštní provincií, měly k tomu účelu udati, s jakými těžkostmi odloučení v jednotlivých řádech by se potkalo, budou-li na př. Jesuité s to, zříditi zvláštní noviciát slezský a Benediktini ve Wahlstadtu, kolonii Broumovské, vydržovati svého vlastního praelata, budou-li Karmelitáni, Dominikáni, Minorité, Františkáni, Kapucíni, Piaristé, Milosrdní, Premonstráti atd. moci odbývati provincialní kapituly ve Slezsku a budou-li moci míti Slezského visitatora.³⁾ Byl-li edikt skutečně zodpověden, nelze nám s jistotou říci, avšak k obmyšlenému zřízení provincie Slezské nedošlo. Za to král od této doby zasahoval všemožně do vnitřních záležitostí skorem do všech klášterů, hlavně větších. Tak vydal zákon, že nesmí nikdo býti přijat do klášterů bez povolení státních úřadů, tyto pak nesměly je dávati jinochům k vojenské službě způsobilým. Při volbách praelatů Vratislavských jmenoval skoro vždy svého kandidáta, a nebyl-li tento zvolen, vnutil jej často klášteru mocí a vyhrůžkami. Když křížovníci s červenou hvězdou u sv. Matěje ve Vratislavi ne zvolili r. 1743. převora Helmana, kteréhož on si přál, jmenoval jej král krátce velmistrem, zrušiv volbu kanonickou; při té příležitosti vyslovil kategoricky zásadu, že on jest patronem a pánem všech a všelikých velkých i malých církevních praebend v jeho státech se nacházejících.

¹⁾ 5 mil. skudi = 12¹/₂ mil. zl.

²⁾ Theiner I. 83.

³⁾ Doslovný otisk přípisu v zmíněné monografii „Břevnov-Braunau in den 2 ersten schlesischen Kriegen“ p. 59.

Komendu řádu Maltanského ve Velkém Tinci propůjčil svému milostníku, svob. zednáři Falkenhaynovi; když velmistr žádal právo své, odpověděl Fridrich, že dobytím Slezska obdržel též právo propůjčování maltánských kommend. Abatyši u sv. Kříže v Lehnici, představenou Františkánek u sv. Kláry ve Vratislavi jmenoval podobně sám, neohlížeje se na právo biskupovo, jenž je dosazovati měl. Když zmíněný velmistr Helman zemřel, jmenoval král ještě třikráte nástupce jeho. V klášteře regul. kanovníků lateranských u Panny Marie v Písku ve Vratislavi zemřel 27. května r. 1743. opat Lauffer; král sotva o tom uslyšev, uložil kardinalovi, aby řeholníkům přikázal nevoliti nikoho ze svého středu, nýbrž mladého kanovníka hraběte Schaafgotsche, jehož pohoršlivý život po celé zemi byl znám, jež však Fridrich brzy po vpádu do Slezska si byl oblíbil pro veselou povahu a dvorní chování jeho. Kardinal skutečně byl králi po vůli. Volební kapitula bránila se všemi možnými prostředky; do Vídně k nunciiovi zaslána stížnost a prosba za ochranu, králi pak supplika o svobodu volby. Dne 13. července došel přípis králův, v němž ve svém jméně pod uvarováním nejvyšší nemilosti kanovníkům hraběte Schaafgotsche voliti přikazoval, pro příště svobodnou volbu jim však zaručoval. Bratři za odpověď na to zvolili ze sebe hned druhý den 22 hlasy ze 33 Jana z Ehrenwaldu, kněze velmi důstojného a zkušeného; volba stala se sice bez komisařů královských a kardinalových, avšak za neplatnou nemohla se považovati. Kardinal se však nemálo rozhorlil, král pak vzkázal zvolenému, aby dobrovolně odstoupil, nechce-li prý se státi „nejnešťastnějším člověkem ve Slezsku“; zároveň prohlásil, že klášter potrestá pokutou 40.000 tolarů, nebude-li zvolen Schaafgotsche, ano i vězením hrozil. Tu po delším rozvažování dali se řeholníci, nevidouce od nikud pomoci, pohnouti k novému skrutiniu, slavnostně prohlašující, že tak činí s přinucením; při volbě pak na lístkách našlo se nikoliv „volím,“ nýbrž „postuluji nuceně,“ neb „nechávám se státi, jelikož nemohu zabrániti“ a pod., tímto pak způsobem beze svědků proti kanonickým pravidlům zvolen skutečně Schaafgotsche opatem. Po volbě pod trestem vězení poručeno volitelům, aby o všem mlčeli, a novému opatu věrnost přísahali. Věc však brzy se stala veřejným tajemstvím, a úžas nad násilností tou byl i u lutheranů velký. Později vnutil tomutěž klášteru král Fridrich ještě třikráte svého kandidata; tak dokázal dodržovati slovo, jímž mu svobodnou volbu v červenci 1743 zaručil, takové bylo vůbec zachovávání status quo církve katolické.

Nebylo však na tom všem daleko dosti; krále Fridricha jala přímo jakási vášeň, hrát si na vrchního biskupa katolíků slezských. Brzy po vnucení Schaafgotschově za opata lateránských kanovníků napadlo mu

z čista z jasna, že Vratislavský biskup, ač nebyl stár ani příliš churav, potřebuje koadjutora; za kandidata vyhlídl sobě. — opět hraběte Schaafgotsche, který tři pěkné prebendy již měl. Král vyslovil současně rozhodné přání, že Schaafgotsche musí po smrti kardinalově státi se jeho nástupcem. Koadjutora s právem posloupnosti voliti přináleželo však katedrál ní kapitule, která se vší energií a svatým zápalem, jenž ani oběti života se nelekal, přání královu se opřela, volajíc k papeži, rovněž ku všem mocnostem katolickým o pomoc. Fridrich tím popuzen jen ještě více, zahrozil, že vůli svou prorazí, i kdyby to s mečem v ruce měl učiniti. Po mnoha výstupech a různém vyjednávání přiknul si jednoduše právo, jmenovati biskupy svých zemí vůbec, a jmenoval Schaafgotsche koadjutorem; na to svolal kapitolu celou k sobě, představil jí s jízlivou ceremonií nového koadjutora a podržev sobě po odchodu ostatních probošta a archidiakona, muže šlechtné a v horlivé službě sešedivělé, pohaněl je slovy nanejvýš ponižujícími.

Koadjutora jmenovati bylo pruskému despotu snadno, ne tak ovšem vynutiti pro něho církevní stvrzení a biskupské svěcení. Papež Benedikt svolal k poradě o událostech slezských celou kongregaci kardinalův a po zralém uvážení všech možných následků jmenování nejen zrušil, nýbrž i kardinalovi Sinzendorfovi, který z počátku svého koadjutora se sice byl zhrozil, nyní však již opět na straně krále pruského stál, pod ztrátou purpuru zapověděl, Schaafgotsche na biskupa posvětiti; podobný zákaz dostal i světící biskup. Věc zůstala takto při starém, král se zlobil a všemožně mstil, Schaafgotsche však koadjutorii nevykonával.

Tu z nenadání r. 1747. kardinal Sinzendorf zemřel. Král jmenoval ihned Schaafgotsche biskupem Vratislavským a slezský ministr Münchov jej v držení světských statků biskupských uvedl. Kapitula protestovala opět, avšak ne již tak energicky, a sice z té příčiny, že se Schaafgotschem, jenž mezi tím přestál těžkou nemoc, se byla stala v mravním ohledu naprostá změna; nikdo nemohl již po delší dobu nic pohoršlivého na něho povědět, vedlé život střídmý a zbožný. Tak se stalo, že znenáhla i v kapitule mínění o něm se zlepšilo, ano že kapitula sama konečně sv. Otce o jeho potvrzení zažádala. Papež tak náhlé změně neuvěřiv, poslal svého zvláštního splnomocníka, jenž se tajně i veřejně, zkouškou, o vlastnostech Schaafgotschových přesvědčiti a zprávu podati měl. Zpráva dopadla tak příznivě, že papež nyní kanonickou volbu Schaafgotschovu dovolil. Dne 4. března 1748 hrabě Schaafgotsche na biskupa prekonisován.

Muž, jenž tímto způsobem dosedl na biskupský stolec Vratislavský, muž to, jehož mládí bylo nemravné a jehož credo ještě před nedávnem

bylo freimaurství, měl se, jak ze všeho předešlého vidno, státi nástrojem pruské politiky, stal se však nad očekávání a k nemalé mrzutosti diplomatického krále nástrojem něčeho zcela jiného, nástrojem milosti Boží. Schaafgotsche, nejen že odtud vedl život příkladný, on byl i biskupem pravé apoštolské horlivosti. Všude, u krále i u úřadův, ujímal se neohroženě zájmu církve a skutečně také, jsa mírný, opatrný a přívětivý, mnoha výhod dosáhl, zvláště pro řeholní kněžstvo, jež proti bezohlednosti vlády otcovsky bránil. Kde jen mohl, pomáhal, těšil, radil, peníze dříve na přepych a nádheru vydávané, obracel nyní na chudé kostely, zbožné ústavy a chudé, vše to bez ješitného sobectví, v tajnosti. U dvora zůstal sice i na dále duchaplným, vítaným společníkem, avšak nikdy nejednal a nemluvil, co by důstojnosti jeho dost málo zadalo, přicházel každému s láskou vstříc a byl tudíž všeobecně vážen. Bohužel, že v dílech historických, jinak střízlivých a spravedlivých, památka muže tohoto i jakožto biskupa zkalena tak, že ni jediného lepšího hnutí na něm nenecháno.

Schaafgotschova oblíbenost u krále byla pro církev tím prospěšnější, čím bídňější stav diecése Vratislavské po smrti kardinala Sinzendorfa byl. Jařmo pruského despota na bedrách duchovenstva katolického tížilo co den více, stížnosti kleru k sv. Otcovi množily se tou měrou, že Římská kurie žádnou zemí se tehda nezabývala tolik, jako Slezskem. Ještě před nastoupením Schaafgotschovým podán zejména objemný pamětní spis slezského kleru nunciovi polskému, Archintovi, témuž, jenž ve jménu papežově biskupa byl zkoušel. Spis obsahoval neméně než 40 paragrafů, z nichž hlavní 4 byly tyto: 1. ohromné daně kleru, jenž uvržen byl v nesnesitelné dluhy a musil se obávatí přímo o svou existenci; 2. zákaz vlády, že nesmí nikdo do stavu duchovního vstoupiti, leč ukončil-li rok 24. a dostal povolení úřadů; 3. královský edikt ze dne 2. dubna 1747, jímžto všecky záležitosti sňatků smíšených šmahem přikázány kompetenci evangelických úřadův a 4. zákaz každého odvolání se katolíků k nunciatuře Vídeňské, pod kterouž posud náleželi. Čtyry tyto stížnosti vybral papež sám ze spousty ostatních a jal se o odpomoc jich usilovati; mezi biskupem a ním vyměněno ve věci mnoho dopisů, biskup pak hleděl při každé vhodné příležitosti u krále ve směru tom účinkovati. Fridrich II. oplýval sice i k papeži i k Schaafgotschovi sladkými a lichotivými slovy,¹⁾ avšak kdykoli biskup o zmíněných záležitostech, zvláště o přetížení kleru daněmi zmiňovati se počal, pustil se král do smíchu, zamlouval řeč žertem neb se tázal, čím prý páni Schaafgotsche podplatili, aby se o ně staral; katolíci prý se tváří, jakoby jim o hrdlo šlo, zatím však je to holý žvast, právě

¹⁾ Papež dostal dar od krále, pěknou to skříň z jantaru se vzácnými knihami.

oni jsou nejbohatší lidé v zemi i nepřijde prý na to, vypijou-li o několik láhví vína méně.¹⁾ Takové odpovědi — názory skutečné to býti nemohly — měl Fridrich na otázky, jež pro ubohé katolíky měly význam existenční. Při tom dodati sluší, že dne 8. ledna 1748 se na novo slavnostně byl uvázal, že všelikým stezkům katolíkům odpomůže; on nejen neodpomohl, ale přitěžoval.

Aby se však na venek zdálo, že věci katolíkům u pruské vlády docházejí sprovedlivého ohledu, nastrojena v červnu 1750 zvláštní hra diplomatická, charakteristický to kousek pruské poctivosti Fridricha II.; na královský rozkaz totiž sešla se zvlášť jmenovaná komise, aby se s náboženskými poměry ve Slezsku vůbec a katolickými zvlášť zevrubně zabývala, o vhodných prostředcích k odpomoci stesků se uradila a je vládě ponavrhla. Do komise vzati nejen ministři královi, nýbrž i biskup Vratislavský, jenž v konferencích velice vřele věci své se ujímal a na přítomné, vyjma snad velkokancelře pruského, Cocejiho, jenž byl úhlavním nepřitelem katolíkům, svou výmluvností dojem přesvědčivý činil. Výsledek porad komise byl královský edikt ze dne 8. srpna 1750, jenž v 18 bodech záležitosti církve stanovil; k ediktu přidán otištěný protokol konferencí konaných. A co shledal nyní k svému ustrnutí biskup? Tento konferenční protokol nebyl pravý, nýbrž dle libovůle velkokancelře pruského v neprospěch katolíkům podvodně přeměněný; bylyť v něm věci, kterých Schaafgotsche nikdy nepřipustil a připustiti nesměl. Edikt pak na základě zfalšovaného protokolu stanovil ovšem nové útky katolíkům. S bolestí žaloval dne 24. prosince 1750 biskup celou věc do Říma, papež rovněž nemálo pohnutlivě dne 30. ledna 1751 mu odpověděl, aby se raději k uvarování ještě větších bezpráví tentokráte nezakročovalo proti ediktu, jenž prý jest více dílem ministrů králových, než krále samého. Papež Benedikt XIV. měl vždycky ještě Fridricha za lepšího, než skutečně byl.

Poměr Fridrichův k církvi a katolickému duchovenstvu a zároveň i k protestantům všech zemí vysvítá velmi jasně ze zajímavého příběhu z jara r. 1751. se udávšimu.²⁾ V Uhrách v Přešově (Eperies) povstala mezi katolickými theology a protestantskými pastory dogmatická hádka; kazatel Martin Basil, správce tamnější obce protestantské české, byl následkem různic soudně stíhán a zatčen. Podařilo se mu však r. 1747. prehnouti a dostat se do Vratislavě pod záštitu pruské vlády. Král Fridrich daroval mu faru v Arnsdorfu. Zde napsal nový pruský pastor celou knihu

¹⁾ Doslovně u Theinera II. 58.

²⁾ Gfrörer IV. a Theiner II.

o svém „utrpení,“ nakresliv ze svého stanoviska poměry náboženské v Uhrách takovými barvami, že protestanti veškerých zemí se musili nemálo roztrpčiti — proti vládě rakouské. To ovšem byla voda na Fridrichův mlýn; hádka původně theologická dospěla v politickou, a král pruský se mohl opět jednou ukázati co protektor všech protestantů. Brzy dostal Vratislavský biskup list, v němž král na něm žádal, aby buď u dvora Vídeňského neb u biskupa Veszprimského, jenž nedávno byl vydal ostrou brošuru proti protestantské polemice, ve jménu jeho, krále Fridricha, protestoval a protestantů proti katolíkům se ujal; vinu neblahých poměrů v Uhrách nenese prý nikdo jiný, než fanatické duchovenstvo katolické, proti tomuto má se tudíž zakročiti. Biskup Schaafgotsche neobrátil se ani na Vídeňský dvůr, ani na biskupa Veszprimského, nýbrž na papeže, jenž pak celou tu věc urovnal k spokojenosti všech. Pozoruhodno jest hlavně to, že Fridrich v této záležitosti ukázal, jak si biskupa Vratislavského v úplném svém podruží viděti přál, a to v míře takové, aby vlivem tímto církvi katolické samé uškoditi mohl. Na štěstí Schaafgotsche povinnosti své zůstal pamětliv mnohem více než zesnulý kardinal Sinzendorf a králi po vůli nebyl; ano brzy se dostavila příležitost, ve které biskup svému úřadu se prokázal tak věrným, že dosavadní miláček králův upadl v plnou nemilost a zakusil celou jeho nenávist a hněv.

Dne 21. června totiž 1753 vyšel král. edikt, kterýmž všecky téměř nadace a odkazy církvi odňaty jsou; více než 500 tolarů neměl pro příště nikdo k duchovnímu účelu, ať již na fundaci mše nebo klášterům (vyjma milosrdné) odkázati, vstoupí-li pak kdo do řehole, nesmí více než 500 tolarů (při bohatších řádách 1500) ze svého jmění klášteru věnovati, ostatní případně státu; testující duchovní nesmí více než třetinu jmění svého církvi odkázati a tato třetina nesmí více než 500 tolarů obnášeti. Úvod ediktu nazývá katolické kněze přímo podvodníky, ježto prý přemluvami a úskoky lichotivými slabomyslné, pověrečné lidi, zejména při smrtelném lůžku k církevním odkazům nutívají; kapital v rukou církve jest prý loupeží páchanou na dědicích a zkracováním veřejného obchodu.¹⁾ Proti tomuto ediktu, vlastně proti provádění jeho v praxi, biskup Schaafgotsche zaujal tak energické stanovisko, že mu to králem přímo vykládáno za velezradu. Námitky jeho brzy po uveřejnění ediktu králi podané²⁾ odvolávají se na zaručený status quo církve katolické, na spravedlivost královu a na svobodu majetku; když námitky neprosněly, obrátil se osobně do Berlína, nedosáhl však ničehož. Když v klášteře Augustianek

¹⁾ Doslovně u Theinera II. 88.

²⁾ I. c. 94.

Vratislavských zemřela tím časem abatyše, vnikli úředníci do klausury, zapečetily komnaty zesnulé a skonfiskovali pozůstalost její; biskup stěžoval si pro tento násilný krok dopisem ze dne 18. dubna 1754 u krále, ten však mu odpověděl takto: „Dopis Váš ze dne 18. t. m. jsem obdržel, i nebyl jsem obsahem jeho právě překvapen, neboť již po delší dobu znamenám, že Vy se opovažujete, souverainní má práva ve Slezsku, pokud se týče katolického kleru, podkopávati; jen shovívavost má a naděje, že sám o sobě poznáte, čemu jste v tomto ohledu mně povinován, pohnuly mne až dosud k trpělivosti proti Vám. Avšak vida, že na místo abyste touto cestou kráčet, Vy jen na dále ode dne ke dni závady, jež proti Vám mám, rozmnožujete, a má práva nad duchovenstvem, kdekoli můžete, podvracujete: nemohu se déle zdržeti, abych Vám nevyslovil svou nelibost nad nevděčností Vaší a nad Vaším nerozumem. Jednak sice jsem rád, že právě v těchto záležitostech, a v ne jiných, vážnějších, odkládáte škrabošku, jinak však Vás upozorňuji, že pro budoucí čas se musíte všeho zasahování do mých práv zdržeti a naprosto oněch tajných osnov, pletich a piklí nechati, sice bych byl nucen dáti Vám svou nevoli pocítiti a ukázati, co prostředků mi po ruce, abych z poddaných mých přivedl ony ku své povinnosti, jež v drzosti své se domnívají, že se jí mohou beztravně vyhnouti a jež způsobem nejsprostším a nejnevděčnějším chtějí se dělati neodvislími. Spoléhám se, že to vše uvážíte a jednou pro vždy si zapamatujete.“ Z leknutí nad tímto nezaslouženým, pro postavení jeho přímo nebezpečným nepřátelstvím královým Schaafgotsche se ani neprobral, když tu, dva dny na to, dostal druhý dopis podobného obsahu; dozvěděl se prý, píše král, že on, biskup, v dopisech svých k papeži nynější časy v pruském Slezsku nazval neutěšenými, upozorňuje jej, že to naprosto pravdivé není; aby pak takové výrazy v brevech papežských se do země nevracely, má biskup pro příště všechny výnosy své a papežské, určené k uveřejňování s kazatelen, vždy ministru slezskému k censuře podati. Nedlouho na to obdržel opět dopis, v němž se mu poroučí, aby u Vídeňského dvora žádal odtržení hrabství Kladského od diecése Pražské; Schaafgotsche se zpečoval žádost takovou podati, tu napsal Fridrich žádost vlastnoručně a poručil biskupu kategoricky, aby ji podepsal a odeslal, což se skutečně stalo. Schaafgotsche vůči počínání takovému předvídal brzký svůj pád, i prosil papeže o nějaký kouteček v církevním státu, aby měl se kam obrátit, až bude ze země utíkat.

(P. d.)

Česká otázka a reformace.

Píše J. Svozil.

I.

Náš národní život byl přerušen katastrofou bělohorskou. Ať si byla zaviněna kýmkoli, tolik jest jisto, že přervala vývoj národa. Po ní přišla doba mrtvého celkem klidu ve vlastním národním životě. Tím ovšem nepravíme, že katastrofa bělohorská byla neštěstím nezaslouženým, aniž rozhodujeme, zda bylo by větším štěstím, kdyby nebyla přišla, kdyby věci české byly šly dále tímže chodem, jakým se vyvíjely od časů „reformace“ německé.

Koncem minulého a počátkem nynějšího století byl život náš obnoven, osvěžen. Tolik je všeobecně známo a jisto. Jaké ideje nejvíce a neúčinněji působily na toto obrození, o tom nemohu dosud rozhodovati, neznaje úplně činnosti buditelské, neznaje dostatečně jejich názoru na život, jejich pojmání vlastní práce. Pokud jsou mně známy, nutí mne ku přiznání, že nejpůsobivějšími byly ideje vyvolavší revoluci francouzskou, hlavně však idea nacionalní. Ale o tom zatím pomlčíme.

V tomto rozvoji, jenž byl takměř neočekávaný, o jehož výsledku pochybovali i nejčelnější jeho původcové, bylo mnoho, velmi mnoho nadšení, ale — na výjimky ne právě četné — příliš málo kritiky. Co bylo české, bylo hezké právě proto, že to bylo české. Nadšení by nebylo konečně na závadu — čím více ho, tím lépe — ale nesmí přecházeti v pouhý fantas. Hůř je s nedostatkem kritiky. Chybovalo se často tím, že vlastenci naši nemohli si srovnati přímou, třeba i drsnější kritickou činnost s vlastenectvím.

Ale přišel obrat. Vyspáváme se již pomalu z přílišného nadšení prvních dob, a pojmáme život více prakticky. Nerozvážné nadšení ustupuje namnoze chladné rozvaze a pevné vůli, neméně snad ideální, neméně opravdové, než byla v dobách prvních. Jinde zase vévodí praktičnost zvláštního druhu — ale o tom raději pomlčíme, do naší stati to nepatří.

Pravil-li jsem, že se vyspáváme z přílišného horlení, z vlastenčení dob prvních, času obrození, nezavrhují tohoto horlení a vlastenčení jen tak paušálně ani ne naprosto. Bylo ho třeba. Bez něho nebyli bychom ještě tam, kde jsme, nemohli bychom jíti do hlubin českého nitra hledat, čeho jest mu třeba, co zabezpečí mu klidný, důstojný rozvoj, nemohli bychom přecházeti do bojů jazykových k otázkám jiným. Nelze se diviti, že za doby obrození a ještě hodně později potom, za okolností téměř zoufalých dbáno více toho, co bylo bližší, že prostředek snadno se zaměňoval za cíl. Nejlepší mužové postavili ovšem programm národního snažení na

zásadách humanity, práce kulturní, ale prostředkem k tomuto cíli byl jazyk, a to prostředkem nejdůležitějším. S jeho životem hynul i život národa, a tato potřeba, tuším, to byla, jež zatlačovala všechno ostatní v pozadí. Jest až příliš pochopitelné, proč viděli mnozí životní úkol národa českého téměř výhradně v boji nacionalním a speciálně jazykovém, že od rozřešení jeho nadáli se všeho ostatního. Ale právě tito bojovníci pomáhali zabezpečovati národnost měrou ne nejmenší, a tudíž mají zásluhy o to, že došli jsme tam, kde nyní stojíme.

A jako bylo tehdy přirozeno, že všímáno si jen věcí nejbližších, tak zase nyní je přirozeno, že hledíme se dostat hloub a dál, že chceme svůj obzor rozšířiti, rozšířiti obsah, vlastně uvědomiti se o širším a hlubším obsahu svého života. Boj národnostní není sice všude dobojován, ale ve mnoha posicích již. A právě v těchto posicích neměli bychom již žádné práce, kdyby boj národnostní byl sám cílem, kdyby rozhodnutím jeho byla rozhodnuta česká otázka. Právě proto vznikají tu otázky, kam směřujeme a jak máme k tomuto cíli kráčet? Odtud vznikají nové směry, nové proudy, protože nám už nestačí a nemůže stačiti úzkoprsý, leckdy i fanatický nacionalismus, jakým dosud namnoze byl.¹⁾

Chápeme, že otázka naše je hlubší, že je to vlastně filosofický problem, či lépe a plněji řečeno, nábožensko-filosofický. Nejde o nic více ani o nic méně, než o stanovení cíle našeho, o stanovení zásad, z nichž jedny jsou samy cílem, druhé k tomuto cíli prostředkem, z nichž druhé jsou vlastně in genere určeny prvními.

Česká otázka, jako vůbec otázka každého živého národa, není pouze historickou, ba ani ne z polovice historickou, jako spíše nábožensko-filosofickou. Z minulosti smíme bráti jen tolik, kolik shledáme filosoficky dostatečně odůvodněným a odporučitelným. Ale o tom více níže.

Jaký má býti náš život národní, kráčíme tímto životem po správných cestách? Toť otázky, jež si snad i mimoděk klademe.

Všichni se asi shodujeme, že musí státi na pevných, solidních základech, že nesmí v něm býti žádných „salto mortale“, že nutno, aby „navazoval se“ na minulost; život náš musí se vyvíjeti přirozeně, geneticky z minulého, z uplynulého. Ale zda z celého tak, jak byl, nebo jenom z jeho ideí, z jeho, abych tak řekl, podstatných forem a zároveň jen ze správných?

¹⁾ Aby nebylo nedorozumění, podotýkám tolik: Nepopírám nijak, že byli mužové, a právě čelní hodně kritickými, ale kritičnosti jejich nevšímali si ostatní, jak by bylo bývalo třeba. Rozdíl mezi dobou dřívější a naší vidím pouze v tom, že snažíme se tuto kritičnost, tuto autokritiku, vypěstiti co nejvíce a co nejvíce rozšířiti, že snažíme se, aby se stala všeobecným majetkem. Ale, pravím, že se jen snažíme, ne však že již jsme v celku kritičtější než naši předchůdcové.

Ještě i tu se snad všichni shodneme, nechceme přec pokračovati na chybných drahách, na něž se dávali naši otcové. Chceme tedy všichni za základ života nynějšího a budoucího z minulosti jen to, co bylo v ní správného, jen to nám má pomoci hledat direktivu nynějšího a budoucího postupu.

Avšak co jest v naší minulosti správné, co nikoliv? Kdy kráčeli naši otcové po cestách dobrých a kdy se od nich uchýlili? Tu se již naše cesty dělí dle „stran,“ dle toho, jak pohlížíme na život vůbec.

Stali jsme se v dávné době z pohanů křesťany — působením sv. Cyrilla a Methoděje. Okolnosti připravily nás o svéráznou naši církev, ujal se všeobecně obřad latinský. Na víře se ovšem nezměnilo nic. V lůně církve žili jsme až do věku patnáctého. Tehdy provalila se mezi národem naším a Římem propast ne sice nepřeklenutelná, ale nikdy nepřeklenutá, jejíž původ byl ve schátralosti tehdejších poměrů společenských a zvláště církevních, jež nerozvážností a rozvášněností všech proti všem jen šířila, místo co by se byla měla zacelovati. Kališníci či Husité zůstali však v polovici své cesty, neodtrhli se úplně od Říma, ba neodtrhli se konečně od něho vůbec, ale docela se k němu nevrátili nikdy, ač se z jeho područí, z jeho vlády nevymanili nikdy. Idea „reformační,“ české ideje reformační, jež byly postaveny ještě s úmysly dobrými, zdeptány v prach, veta bylo po veškeré snášenlivosti náboženské, veta po právech lidu; ten ujařmen na dobro. „Těžký pád po takovém vzmachu. Tolik bojů, tolik úsilí, tolik vítězství a takový výsledek! Co krve prolité, co útrap, co zřícenin! Hle, kam vedla vítězství bezpříkladná: šlechta mocnější nežli kdy jindy, zlořády obnoveny, pravda ponížena a zrazena, Ježíš políčkován od Antikrista.“ (Denis-Vančura, Konec samostatnosti české, 213.)

Tak asi charakterisovali si dobu již i hlubší pozorovatelé současní. Husitství, vlastně Kališníci utkvěli na prázdných, více méně hluchých formulích, na ceremonii, jež měla význam a důležitost jako symbol snah, idejí, později však svého významu pozbyla téměř úplně. Mravnost byla horší než před tím, nebylo hlásané obnovy křesťanského života.

Znovuzrození v Kristu — ovšem dle tehdejšího pojmání — stalo se heslem duší opravdovějších, duší, jimž nestačil prázdný husitismus, jež však nechápaly ducha katolického, nesoudíce dle podstaty jeho, dle zásad, nýbrž dle lidí, kteří sice ústy vyznávali Krista, jejichž srdce však daleko bylo od něho. Všichni tito, nebo alespoň skoro všichni, utvořili časem Jednotu bratrskou, v ní vtělily se jejich snahy. Jednota byla stranou či, jak jsme zvykli říkati, sektou křesťanskou jako jiné soudobé, ač ve mnoha věcech se od nich lišila. Svéráznost její mizela ovšem vie a více, neboť nutně

dělala koncesse časům a lidem, akkomodovala se světu, jež původně naprosto zavrhovala. Ale přes tuto akkomodaci zůstala vždy nejdůslednějším a nejčestějším výhonem na stromu naší „reformace.“

Pro strohé zásady mravní nezískala všech nekatolíků. Více jich, hlavně ovšem lehčích, přistupovalo k protestantismu, ač mezi ním a kališnictvím bylo mnoho, mnoho rozdílů, jež zvláště na lid nemohly nepůsobiti. Ale schátralost kališnictví, schátralost zásad i mravů, vnitřní prázdnota a naprostá desorganisace rozhodly o jeho osudu. Tím zmatků jen přibýlo.

Zatím vzechopili se již také katolíci; protireformace začala příchodem jesuitů. Z počátku, pokud nebylo jinak možno, prováděna prostředky mírnými. Jakmile však nabyli katolíci nejdůležitějších úřadů zemských i královských, nastal obrat, užíváno prostředků násilných, jako jich užíváno již při reformaci. Zásada Cuius regio, illius et religio byla u nás v platnosti dávno před tím, co prohlášena v Augsburgu za právo. (Winter, Církevní život.) Dokladů víc než dost v samé knize Winterově, o jiných-li nemluvíme. Vae victis zaznívá z práce protireformační zvláště po katastrofě bělohorské. (Krásl, Kard. Harrach.) Ovšem nebyla protireformace provedena pouze mocí, nescházelo ani jiných úspěšných prostředkův, ale charakteristikou její jest a bude právě užívání ramene světského ve věcech víry, v ní tkví mnoho, mnoho kořínků, z nichž vyrostl u nás bujný strom josefinismu.

Spory pouze náboženské, čistě náboženské, byly by sotva přivodily takové hrůzy. Ale náboženství splétáno ode všech s politikou, a politika určovala potom namnoze modum procedendi.

Po válce třicetileté nastalo ochabnutí, zemdlenost téměř smrtelná. Duševní život národa byl na velmi nízkém stupni, rozvoj jeho nebyl téměř nijaký, a nebylo divu, byla to doba repressé.

Toť jsou hlavní fáse naší historie, hlavní směry. Přijmeme vůbec který za svůj, a který a pokud? Chceme pokračovati, tane nám tedy na mysli program v pravdě pokrokový a moderní. Ale na kterém základě budeme pokračovati? Budeme řešiti svoji otázku životní mocí hmotnou, či prací kulturní a ethickou? Mečem či osvětou? Pro co se rozhodneme? Exaltace náboženská zplodila fanatiky, muže krve, lidi meče, zplodila Tábority, Žižku, Prokopy, zplodila násilí protireformační. Avšak před tím kráčeli jsme cestou míru, cestou křesťanské osvěty, kráčeli jsme jí od sv. Cyrilla a Methoda až do Žižky a Prokopův, až do Sigmunda, kráčeli jí více méně mnozí z „reformátorův“ i „protireformátorů.“ Dvě cesty máme před očima a můžeme hned říci, že nám tu předložen život a smrt, požehnání a zlořečení.

Veškerá moc bez hlubokého mravního základu hyne. Mocí hmotnou, mečem neudrží se ani národ veliký, počtem a jinak materiálně silný, neřku-li takový, jako je náš. Netřeba ani uváděti valně důvodů. Vzpomeňme jen Maďarův a jejich soukmenovců Hunův, Avarův a Turkův. O tom je přesvědčen každý, kdo o tom uvažoval opravdově.

Dáme se tedy cestou práce kulturní, cestou osvěty. Ale cestou kulturní práce, osvěty... Jak? Co jí rozumíme? Programm humanitní? Ano, programm humanitní — jak? Humanitní programm buduje se již dávno dříve se strany protikatolické, nejvíce Masaryk. Masaryk vlastně začal, v době nejnovější totiž, snaží se vystihnouti duch reformace, duch obrození, snaží se postavití ideal českého člověka.

Co rozumí humanitou? Humanita jest mu totožna s Bratrstvím. (Jan Hus, 2, 28 a j.) Co však je humanita, co jí rozumí? Nepodává, tuším, nikde definice ex professo, ale myslím, že lze ji přece najíti ze smyslu jeho spisů, ze všech, nejurčitěji však ze spisku „Jan Hus.“

Je to především účinná práce, a nic než práce; pak člověckost, pouhá, ryzí člověckost, stojící na svých vlastních, pouze na vlastních nohách, vymaněná z pout nadpřirozeného, z pout autority tak naprosté, jaká je v církvi naší (Jan Hus, 38 n.); a konečně je to humanita v nynějším, běžnějším smyslu, ve smyslu účinné lásky k bližnímu. (Tamtéž 11.) Mám za to, že všecko toto spojeno, jest humanita Masarykova, jež jest mu totožnou s Bratrstvím. Proto také dí, že v duchu Bratří jest nám pokračovati.

Jsem si toho plně vědom, že nežádá, abychom se vrátili k formám minulosti všem, abychom minulost pouze kopírovali. S druhé strany však vím zase, že význam Bratrství, jeho cenu nelze odhadnouti jinak, než se zřením k celé jeho formaci, že nutno jest vysvětlovati, pokud se týče jeho učení, jeho zásad, z doby, v níž vzniklo. Význam jeho byl největší a hlavně pro dobu, v níž vzniklo, a pro tu mělo význam právě, pokud bylo sektou křesťanskou.

Smysl Bratrství, jeho ideje nutno je hledati a objasňovati nejen z nauk, jež theoreticky hlásalo, nýbrž v celém životě, jak se jevil na venek. Tu napadají mně již předem otázky: Je Bratrství a humanita totéž? Je to pravda, že Bratří vystihli ideu humanitní plně? Bylo by to možno žádati na lidech té doby, ve které vzniklo a trvalo Bratrství? Neplatí tu slova, která napsal Goll (Quellen) o Chelčickém? „Manches liesse sich in ein modernes Gewand kleiden, wie die Forderung vollständiger Toleranz und Religionsfreiheit, die Ansichten über das Verhältniss von Kirche und Staat: aber es sind dies dann keine Sätze Chelčický's mehr. Eine solche Darstellung formulirt nicht das Wesen der Sache, sondern alterirt es.“

Neznamenalo by to přeceňovati národ náš právě tak, jako přeceňují síly jeho, jeho schopnosti historikové, kteří hlásají původní jeho dokonalost, z níž prý potom klesal, jako přeceňují — dle odpůrců — jeho síly a nadání ti, kdož hájí pravosti rukopisů? Nebylo by to kus „zázračnictví“?

Není snad zbytečno připomenouti si, že nebyla vůdčí myšlenkou „reformace,“ svoboda svědomí, jak Janet (Dějiny vědy politické, 271) po pravdě tvrdí, nýbrž že to byla otázka reformaci doprovázející. Reformatoři, aby obstáli, aby obhájili svého kritického stanoviska, byli donuceni dovolávati se svobody, a také se jí dovolávali, ovšem pro sebe. Jakmile sami dosáhli moci, nebyli o nic svobodomyšlnější, než všichni jejich současníci, ano ještě méně. Jeť přirozeno, že volám o svobodu, pokud mně protivník stojí na šíji; ale zda volám po ní také potom, když se posice změní, když se dostanu já na šíji nepřítelovu? „Tato otázka (svobody svědomí) není skutečným učením, dokud nedosáhla vítězství. Až do vítězství je pro svobodu (každá strana) jen z nutnosti. Církev jako strany mohou býti posuzovány teprv, až dosáhnou úspěchu.“ (Janet, op. cit. 276.) A Bratři takového úspěchu nedosáhli nikdy.

Ale proč jsme zabředli už nyní do otázky náboženské? Což je česká otázka otázkou náboženskou? Jest, ve smyslu shora již zmíněném.

Náboženství bylo motorem veškerého našeho života, bylo osou, o níž se český svět otáčel, bylo jí ve všech periodách naší historie a jest jí do jisté míry a v jiném způsobu i dnes; uznává se to všeobecně, i u liberalů. Jejich „cyrillomethodějství“ je toho svědectvím. Proč je tomu tak? Žádnému člověku opravdově myslícímu není a nebude lhostejno, má-li duši či nemá, je-li tedy život posmrtný či není. Přes poslední věci člověka nemůže a nesmí se přecházeti k dennímu pořádku. Bez rozřešení tohoto problému nevěděl by, kam směřuje, k čemu jest určen, bez názoru na sebe, na své nitro a určení nemůže míti solidnějšího názoru na svět, na život vůbec. Problem tento má veliký, snad největší vliv na ethiku. A co jest ethika bez víry v Boha, bez náboženství?

Český člověk byl vždy hluboce věřící, byl vždy zbožný, ať již v té či oné církvi. Odtud plyne důležitost právě této otázky, odtud její vliv; odtud také tolik převratů, tolik bojů právě pro náboženství, pro slovo Boží, odtud tuším i to divné splétání politiky s náboženstvím a náboženství s politikou.

A nyní, byl náš život právě v této příčině, ve příčině náboženské správný? A byl-li, kdy to bylo? — Je správný nyní, jdeme skutečně a vědomě za humanitní ideou křesťanskou? Jdeme za ní s hlubokou věrou v srdcích, s vroucí zbožností, jdeme za ním s přiměřeným napjetím své duše, svého rozumu? Nejsme snad v pojímání svého životního úkolu povrchní?

Jsme, odpovídá Masaryk, a nejvíce vinen jest liberalismus. Musíme se dáti jinou cestou, cestou, již ukázali z buditelů hlavně Palacký s Havlíčkem, cestou humanity, která je totožna s Bratrstvím. Proč máme pokračovati cestou Bratrství? Protože bylo humanitou, a to humanitou ryze českou, protože v něm (jedině?) uskutečnila se slova Kristova: „Miluj bližního svého jako sebe samého,“ tak asi odpovídá autor „České otázky“ v Janu Husovi. Cestou jiné reformace nežli bratrské se dáti nemůžeme, byla právě tak nesnášenliva, jako celý středověk vůbec, ba její nesnášenlivost, její exklusivnost byla daleko horší, nespravedlivější. Dříve se opírala tato nesnášenlivost o neomylnou autoritu, řízenou Duchem svatým. Reformatoři však tuto autoritu zavrhli, a přece zase jenom znova postavili princip autority, jen že ne Boží, nýbrž své; ovšem nepojistili jí na věky; autorita jejich mohla býti autoritou uznávanou jen tehdy, když se opírala o moc, proto také šlo s reformací postátňování církvi ruku v ruce. Jinak nebylo ani možno; jakmile rozum každého jednotlivce, osvícený světlem s hůry — ovšem ne vždy, nýbrž jen za jistých okolností — byl prohlášen za vykladače zákona, třebas se toto prohlášení stalo jen pro dosažení jiného cíle, pak mohli všichni stavěti autoritu svého rozumu proti autoritě kterékoliv.

Tak nastaveno místo jedné autority všeobecné, svými kořeny daleko širší a hlubší, autorit in infinitum.

Všecky sekty z reformace vyplynuvší byly exklusivní, ne ve smyslu katolicky správném, nýbrž ve smyslu hrubšího rázu, přály méně svobodě svědomí, než kdokoliv jiný před tím, pronásledovaly ty, kdož se k nim nehlásili; takové byly všecky, ať se jmenovaly Kališníky, Tábority, Luterány, Helvety a Zvingliány nebo ještě jinak; všichni reformatoři, kteří dospěli někde vlády, stali se papeži ve vydání naprosto zkaženém.

Jen o Bratřích — ze sekt, na nichž nám záleží — nelze toho tvrditi tak, jak o ostatních; byli umírnění, ale zda tak úplně, jak se tvrdí, zda jejich život byl skutečně takový, tak humanitní, že bychom byli povinni pokračovati v jejich slépějích? Tu nezbývá nic, než hledati rady v historii.

Tímto rozborem historie bratrské nebude ovšem, jak již bylo poznačeno, česká otázka rozřešena, neboť není otázkou pouze historickou. Dokáže-li se na příklad, že mravní úroveň „reformatorů“ nestála za mnoho, jsou tím vyvráceny ideje, základní pojmy „reformace“? A pak, dá se řešiti životní otázka živého národa pouze historicky? To je možno jen u národa mrtvého, u národa, který patří již jen minulosti. U živého národa naproti tomu je formace životní otázky ve stálém pohybu, ve stálém rozvoji. Pokud národ žije, musí se otázkou touto zabývati, aniž jí plně rozřeší, pokud bude živ, právě proto, že bude živ. Všecko, co se

na její řešení podniká, nejsou leč pokusy, které mají jaksi ukazovati smysl a zároveň směr života jednak na základě zkušeností, jednak a větší měrou na základě náboženské filosofie, ne číře empirické.

Pokud spočívá tato činnost na zkušenostech, potud nutno sahati nazpět, do historie. Avšak, jak jsem se již zmínil, nerozřeší se historicky ani pro potřebu nejbližší; historická práce jest a zůstane pro vždy více méně podřízenou práci filosofické, bude její pomůckou; bez této pomůcky bylo by řešení české otázky ovšem nesprávně, ale nikdy nesmí nabýti historismus převahy nad filosofií.

Proto, dle mého mínění, nemůže rozbor Bratrství, poukázání na jeho skutečnou cenu otázky naší rozřešiti, nerozhodne úplně ani toho, zda máme se vrátiti k ideám Bratrství a na nich dále budovati, či máme-li hledati základy jinde.

Zbude ještě nevyhnutelná práce, ukázati, zda jest někde jinde snad všecko to, co pro českou otázku, pro její rozluštění hledáme, zda jest někde humanitní idea křesťanská plněji pojata než v Bratrství. Pravím již předem, že dle mého přesvědčení jest, a to v čistě pojatém, ve správně na život aplikovaném katolicismu, katolicismu římském. A právě tu bude třeba filosofické, hluboké práce, aby se všemu světu dokázalo, že ani nejsvobodomyšlnější myslitelé nemají dostatečné příčiny k odporu proti Římu, proti zásadám římského katolictví. V tom, zdá se mně, je těžisko i naší otázky. Řešení, jak mně se vidí, musí se díti i zde hlavně filosofií, ne tak historií, historie ani tu nestačí, ač na pomoc přispěje jistě značnou měrou.

S takový úkol jest ovšem jen člověk hluboce theologicky a filosoficky jakož i historicky vzdělaný, s takový úkol jest jenom ten, kdo měl příležitost i čas v obou prvních oborech už déle pracovati, nikoli však člověk stojící teprve na prahu takového vzdělání. Zde bylo by vděčné pole pro naše filosofy. Já spokojím se zatím, protože musím, pokusem o příspěvek ku řešení otázky české, pokud je to možno z historie; při tom ovšem nebude možno vyhnouti se úplně zmínce o významu katolicismu pro nás. Učiním tak, ale jen proto, abych na věc upozornil, na více se dosud nemohu odvážiti.

(P. d.)

Za církví — za pravdou.

Podává *Fr. Janovský*. (Č. d.)

Stolberg s chotí Žofí, rozenou hraběnkou Redernovou, rozhodl se pro církev katolickou po sedmiletém zkoumání a badání, každodenně vyzývav Ducha svatého, Ducha pravdy, a bojovav bojů mnoho, velmi mnoho. Návrat do církve pokládal za nejdůležitější a nejrozhodnější čin svého života, jak vysvítá z přečetných listů.

Dne 26. října r. 1800. píše starému příteli Lavatrovi v Curychu: „Kdybych se nebyl ani dočkal téměř už hotového rozkladu protestantské církve, nebylo by mně již volno v jejich svatyních bez oltáře, bez přítomného Boha — praesens numen.

Cítil jsem mocný, neodolatelný pud, abych se přidružil církví, jež jest Duchem svatým vedena, v nauce neomylné; církví, již Kristus slíbil, že s ní zůstane po všechny dny až do skonání světa; církví, o jejíž skálu se rozbily všechny útoky pekla, v níž ustavičně splnomocněnci věčného velekněze mají moc hříchy odpouštětí, hříchy zadržovati; církví, v níž v září božské lásky uzráli pro zahradu Boží Ambrožové, Augustinové, svatí poustevníci na poušti, Ludvík IX. na trůně, Lvové, Kateřiny, Teresie, Františkové, Borromeové; církví, v níž Syn Boží takové divy tvoří v pokazených dnech našich, kdy antikrist s mocí zorganizovanou a strašnou hrozí otevřeným jmenem pekla; církví, v níž Kristus pokazené vysoké duchovenstvo francouzské, na něž jako na kořen neplodného stromu byla už sekera položena, tak náhle proměnil, že strom jejich urodil plno plodů života. Příteli a bratře, církví náležitě cítil jsem takovou touhu, k ní jsem byl tak poután, že se mi síla těch pout podobala síle smrti; bylat' to pouta lásky. Pokládám se v lůně jejím šťastným, ač nehodným. Varuje mne sice, abych se přílišné bezpečnosti nepoddával, ježto jak mi možná v milosrdenství Boží se důvěřovati, tak že třeba též s bázni a třesením spásy hledati, a že nevím tedy, zdaž budu na věky plesati; přes to však plesám nyní a raduji se, ježto tato církev Boží stojí a státí bude na pevné skále, tak že antikrist proti ní nic nesvede. Panna, dcera sionská, směje se mu, dcera jerusalémská pohrdá jím.“

O neomylnosti církve svaté byl Stolberg z té duše přesvědčen; píšeť v témže listě Lavatrovi: „Neomylností církve stojí všechny ostatní články víry, bez neomylnosti kolísají. Všichni křesťané pokládají Písmo svaté pravidlem víry, protestanté jediným, katolíci spolu s ústním podáním. Kdyby mělo býti jediným pravidlem, musilo by býti sepsáno tak jasné a určité, že by bylo vyloučeno všeliké neporozumění. Že však Písmo svaté,

jak nám je Bůh dal, nestačí, aby byly odůvodněny všechny články víry, toť dokazuje zkušenost všech století. Kdo pak doufá, že mu upřímností srdce a modlitbou vysvitne pravda u všech naukách, tenť propadá pyšnému soudu, že všem, kdož v Písmě svatém jiného smyslu se dopátrají, schází upřímnost, anebo že Bůh pohrdá jejich modlitbou. Není zákona bez autority vykladače, není nauky bez pověřeného učitele. Proto založil Syn Boží církev.

Nepřetržitou apoštolskou posloupností zachovala se po všechny časy dokonalá shoda učení u všech biskupů katolické církve a ve všech obcích, jež už za doby apoštolské spatřujeme ve třech zemědělech. Proto pokládá se od pradávna svorné podání naukou katolickou, všeobecnou, apoštolskou. Věru není možná, aby se jaké nové učení vloudilo do katolické církve; sic by neplatila zaslíbení Syna Božího, sic by církev svou netoliko opouštěli, nýbrž místo zaslíbeného „Ducha pravdy“ vysýlal by ducha lži.“

Viditelnou hlavou církve jest papež. Sv. Ireneus, učeník sv. Polykarpa, žáka sv. Jana Evandělisty — možno jej tedy nazvati duchovním vnukem Janovým — píše, že všechny obce křesťanské musejí se držeti církve římské — pro její mocné popřednictvo. Táže se, kdy a jak pojednou mohla povstati víra v popřednictvo církve římské? Nezapomínejž nikdo, že už v 1. století byla církev katolická rozšířena po třech zemědělech. Biskupové byli nástupci apoštolův; uznáváno to všude a ode všech. Byli si vědomi své důstojnosti, nesměli si zadati; byli též jako lidé vůbec nevalně ochotni, aby se svévolně práv a svobod zříkali. Jak, kdy a čím byli všichni pospolu pohnuti, aby prohlásili svou hlavou biskupa římského, jenž nemaje světské moci, více byl vydán meči a pronásledování, než oni?

* * *

V listě hraběti ze Schmettova — taktéž z r. 1800. — píše: „Jako rozený protestant s bolestí jsem patřil, jak se protestantismus rozpadá. Nikdo ho nepodvracel, padal sám svou mdlobou, padal zárodkem zkázy, jež mu jest přirozena. Už jméno ‚protestantismus‘ opovídá nepokojného, bouřlivého ducha, jenž raději boří, než staví. Brzy vztáhl zbraň sám na sebe, zhostil se svatých pravd, jichž si dosud byl vážil, zaměnil si je za pochybnosti a chystá se rychlým krokem chvátati za atheismem. Katolické náboženství, povahou nerozborné a nezměnitelné, nepodléhá bořivým zásadám liché moudrosti, aniž může podlehnouti. Katolík přestává býti katolíkem, jakmile sebe méně se odchýlí od dogmatu; neboť soustava pravého náboženství, založená na pravdě, jež jest toliko jedna, nemůže se zřící charakterní známky jednoty; podobá se kouli;

uberte s koule sebe menší částečku, není už koulí. Cítil jsem mocně tuto pravdu; nad to znamenal jsem, že se katolíci daleko lépe než protestanté řídí mravoukou, jaká evandéliem poručena. Podívoval jsem se jednomu a témuž duchu, který už 18 století šíří tytéž názory a odvahy a síly propůjčuje, život dle něho upraviti.

Byl jsem dojat a unesen velebným divadlem, jež se za našich dnů skytalo zrakům našim. Vidělit jsme, kterak církev, podle soudu nevěřova prý už dožilá, vydala věrné vyznavače, šlechetné mučeníky. Osmnácté století, ač vysíleno a znesvěceno, způsobilo tyto divy u národa, jenž celému století dodal charakteristických známek, u národa, jehož mravnost byla podkopána přirozenou lehkomyšlností, zkažeností zhýralého dvora a zlobou nevěreckého fanatismu . . . Všecky křesťanské obce přijímají sice zákonník křesťanské mravovědy, tak ctihodné a prosté zároveň; avšak jen u katolíků shledal jsem lidi, kteří této mravovědě byli věrni; našel jsem u nich ve všech stoletích lidi prosté a neobyčejné, poddané a hrdinské, slovem: světce. Katolík pracuje o své ctnosti podle těchto velikých vzorů; protestant, který se ještě nespustil křesťanství, jest v té příčině bludnou ovčí, a nezbyvá mu konečně, než dáti se osvécovati světlem, jež září ze skutků katolíkův.“

* * *

Dne 8. července 1801 píše Stolberg luteranskému pastoru Ewaldovi v Brémách:

„Spatřuji v církvi katolické ve všech dobách lidi, kteří chtějíce Krista následovati, všecko opouštějí. Pravím ‚všecko,‘ i svou vůli. Spatřuji lidi, kteří pro království nebeské zřikají se manželství; mluvil o nich sám Pán náš. Že nemínil blouznivce, nýbrž lidi, kteří konají věc velikou, těžkou, ba téměř nepochopitelnou, jest patrné z velikého slova jeho: ‚Kdo může pochopiti, pochop.‘ Tak tomu rozumí i protestant Grotius, veliký Grotius; jak on místo toto vykládá, měli by povážiti jeho souvěrci. Spatřuji v církvi katolické ženy a muže, kteří přes všecek posměch, jímž veliký dav protestantů doprovází jméno ‚svatý,‘ nalézají u zbožných protestantů sice podivovatele, nikoli však mužův a žen sobě rovných. Jest věru divno, že v pravdě zbožný protestant, Tersteegen, jenž napsal veliký svazek životopisů svatých duší, nemohl k nim přidružiti ani jednoho ze svých souvěrců.

Ovšem nepochybuji, jako žádný katolík nepochybuje, že i mezi protestanty byly a jsou duše svaté, kterýmž slovem se míní všecky dítky Boží. Jako vy, ctím i já Lavatra a Pfenninyra, Spenera, Franka, Zinzendorfa. Bylo mi jako dítěti, mladíku a muži dopřáno štěstí, svazky rodu

i lásky býti spojenu s krásnými dušemi obojího pohlaví, s dušemi, jejichž památka jest mi právě tak svata, jako pamět oněch mužův. Avšak církev má učí mě, abych duše takové pokládal za údy církve pravé, třebaš od nich zneuznané.“

* * *

Kněžně Hohenlohové píše: „Církev jeví se dobrou matkou a chotí Toho, jenž uče, žije a umíraje, hlásal lásku nejvyšší; onať přeněžným a svatým svazkem obcování objímá všechny své dítky. Obcování svatých jmenuje se sice i ve vyznáních sekt od církve katolické odloučených; smyslu však jeho neznají. Co katolík tím míní, jest nevyšlovně veliké, útěchy plné a svaté. Onť cítí už zde na světě, že věčnými svazky přibývající lásky jest spojen se všemi, kdož rostou na velikém kmeni vinném, jehož ratolesti ze země a času se zdvíhajíce, vinou se nebem a věčností.

Žijeme v době prazvláštní, nejmilostivější kněžno! Říši Ježíše Krista nebylo ještě nikdy bojovati tak zjevného boje s říši temnosti. Po lidsku souzeno zdálo by se, že temnost obestře okrsek země; avšak tím velkolepější bude vítězství světla. Možná, že bude nevděčné Evropě vzat svícen slova, aby v jiném zemědilu jasněji zazářil. Možná, že bude Evropa událostmi, jejíž předehru zatím spatřujeme, jako v plamenech strastí vytrřibena. Vždy zvítězí lev z pokolení Judova, a bude svým věrným ne lvem, ale beránkem, jenž byl obětován a jemuž i my jednou budeme zpívati: Hoden jest Beránek, kterýž byl zabit, vzítí moc a božství, i moudrost i sílu i čest i slávu i dobrořečení.“

* * *

Sestře Kateřině píše Stolberg roku 1801.:

„Charakteristickou známkou pravého náboženství jest, že jako po všechny časy jest jedno a též, také všechněm lidem jest poznatelnó. Bůh povolává i k poznání i ke ctnosti; my sami ze sebe nejsme ani se živé poznání ani se ctnost; ten však, jenž povolává, sílí nás též, zřikáme-li se samolibosti, zapíráme-li sebe a pokorně-li prosíme za sílu k víře i ke skutkům. Nemohl bych věřiti, že jedno jest pravé náboženství, kdybych myslil, že některá duše není této pravdě přístupna. Nesmím též mysliti, že některá z pravd náboženských jest podstatna, jiná nepodstatna. Darům Božím dodává ceny dárece, pravdám zjeveným zjevovatel. Vede nás ovšem různými cestami; jednoho stezkami kostrbatými, druhého rovnými; jednoho cestou utrpení, druhého cestou radosti atd.; nikoli však jednoho za pravdou, druhého za bludem; cesta bludu není jeho cestou, třebaš že i bloudícím, ač dychtí-li po pravdě, přichází vstříc. Opravdové zkoumání spojené s pokorou a upřímnou modlitbou nemine se Toho, jenž

jest cesta, pravda a život; on není cesty, nýbrž cesta; on není domněnky, nýbrž pravda; on není ano a ne, nýbrž ano a amen.“

* * *

Cestuje poprvé Švycarskem roku 1775. seznámil se hrabě Stolberg v Curychu se známým protestantským theologem Hessem; spřátelili se, dopisovali si. Píše mu 13. prosince 1803:

„Zbožní protestanté, kteří, jako já kdysi, hořekují nad blízkým koncem křesťanství, nehoršili se na mne, že jsem se vrátil do staré církve; jenom ti se horší, kteří s radostí čekají onoho konce, a přičiňují se, by už brzy nadešel.

Zkušeni katolíci vědí, že nezaviněný blud neodsuzuje člověka. Tak učí otcové, tak i ti, kdož v šlépějích jejich krácejí. ‚Nemiluje li kdo Pána našeho Ježíše Krista, budiž proklat!‘ praví sv. Pavel. A jak by měla plnost lásky Ježíše Krista bydleti v bratru, jenž by neuznával také opaku věty oné: ‚Kdo Ježíše Krista miluje, ten budiž jako bratr přivinut na srdce mé?‘

Podotýkám ještě, nejdražší Hessi, že podle mého soudu toto anathema týká se jen křesťanů, kteří nemilují Krista jim zvěstovaného, nikoli však lidí, kteří o Kristu neslyšeli, aneb třebaž že slyšeli, o božském poslání jeho nebyli přesvědčeni.

Má církev mě oprávnňuje, či lépe výrok sv. apoštola ukládá mi povinnost, abych věřil, že pohané, kteří se věrně drží zákona do srdce vepsaného, před Bohem budou spravedlivými shledáni; pravíť v tomto smysle tak krásně sv. Justin, že Sokrates a jiní, kteří Slovu Božímu v nich — τῷ λόγῳ — věrni zůstali, byli křesťany. Takových jest mezi pohany, mohammedany a israelity možná více, než se nadějeme.

To že mé přesvědčení, ubezpečuji Vás, drahý příteli, jménem ‚pravdivého a věrného svědka, jenž má oči jako plameny ohnivé,‘ a nitro mé prohlédá; jménem toho, do něhož oba naději skládáme; jménem Ježíše Krista, jenž jest požehnaný na věky!

Vidíte, že nejsem netolerantní. Doufám však v Boha, že nikdy nebudu tolerantním v nejnovějším slova toho významu, t. j. lhovským, vlašným, tak abych zasloužil býti vyvrhnut z úst Kristových.

Po sedmiletém zkoumání, ustavičně vyzýváje Ducha svatého, stal jsem se katolíkem, stal jsem se údem společnosti, kterou Kristus založil na Šimonovi, nazvav jej skálou; společnosti, již jednotu víry nejen doporučil, nýbrž též slíbil; slib ten zabezpečil sesláním Ducha svatého, jenž společnost tu všeliké pravdě učí a s ní zůstane na věky. Stal jsem se údem společnosti, které Kristus svátosti ustanovil, svátosti, jež ve chrámě Božím spatřuji po všecka století jako zářící a zahřívající světla na zlatém řetěze ústního podání.

Také já jsem věřival hlasům, jež vinily církev Boží z nepatřičných novot, hlasům, že prý články víry, které protestanté v pochybnost vzali a ledabyle zavrhlí, pravé víře časem byli přibásněny. Nenalezl jsem však ani jednoho protestanta, jenž by byl mohl udati, kdy který takový popíraný článek povstal. Na obrat shledal jsem, že všechno učení protestantské od katolické nauky se uchylující už v dávných dobách káráno bylo jako hříšné novotářství a ve všech zemědělech jako bludné bylo zavrženo.

Především pak jsem pozoroval, že jednota a neomylnost církve vždy ode všech učitelů církevních byla uznávána velikým palladiem. Pozoroval jsem, že velicí nástupcové apoštolů v Itálii, Gallii, Africe, Alexandrii, Jerusalemě, Antiochii — dávno před Konstantinem — mužové, kteří byli i schopni i hodni své důstojnosti si uhájiti, mezi nimi v 3. století veliký sv. Cyprian, který s odhodlaností apoštolskou, jako kdysi Pavel před Petrem, stanul přede dvěma svatými papeži — všichni, jedněmi ústy všichni popřednictvo a sídlo katolické v Římě na stoličce Petrově uznávali.

Nuže, ještě slovo upřímné úcty a lásky k Vám, veledrahý příteli! S bolestí patřím, jak mi podáváte ruku na rozloučenou pro tento svět. Podávám i svou ruku; nemohuť se nadíti, že bych kdy Švýcarsko ještě navštívil; ale jednou se shledáme!⁴

* * *

Vzácný je též Stolbergův dopis hraběnky Amalii z Münsteru. Paní této zemřel manžel; všechna nešťastna marně hledala útěchy ve filosofii Jacobiově; náleželať k stoupencům jeho, pochybujíc o pozitivních pravdách křesťanských. I píše jí Stolberg:

„Co jsem Vás poznal, vždy jsem se o Vás zajímal a nikterak lhostejně na Vás nemyslil. Takovéto účastenství proměňuje se v přání, jež nesnadno bývá ukojeno, ježto se nese vždy výš a výše, a věru nésti se má. Jak často a jak vroucně snášela se se mnou v tomto přání má nebožka Anežka.¹⁾

Vím, že jest Vám drahá památka mé Anežky, vím též, že tato láskyplná, krásná duše vzala si památku své Amalie na věčnost, do krajů světla a lásky, do krajů, kde žádný cit nepomine jako prázdné semeno zde na zemi, nebo semeno, jež od ptáků bývá sezobáno, nýbrž pevné zapouští kořeny, kvete, přináší ovoce — ovoce věčnosti!

Zde na zemi jest nedokonalé naše vědění, nedokonalé též naše pocity; jak ono, tak tyto jsou jenom tušením, a tušení klamává. Znáte Homerovu ideji o rohové bráně a o bráně se slonové kosti, jimiž k nám přicházejí sny; vidíme sen; kdo však nám zaručí, že přišel nevzhlednou

¹⁾ Stolbergova první choť, † 15. listopadu 1788.

branou rohovou a pravdu zvěstuje? Anebo zdaž se snesl zářivou branou ze slonové kosti a jest jenom nicotou? Byli bychom, šlechtná přítelkyně, hříčkou tušení, kdyby nám nepřispělo přátelství víry — jako tam přispěla Pallas Diomedovi — kdyby víra nesňala mlhy s očí našich, abychom rozeznali božské od lidského, pravdu od přeludu a klamu.

Dokud se život na nás usmívá, jsme velice náchylni lehkovážnému pojímání snův a nepochybujeme o příznivosti domněnek, jež nás líbají. Jak nedobře si vedeme! Proč pak si jako včely nechystáme medu na zimu? Bavíme se mydlinovými bublinami; jak rychle splasknou! A než splaskly, už pozbyly barvy.

Dolehne-li na nás utrpení, rádi zatoužíme po něčem lepším, rádi se obracíme za velikou a přec tak blízkou bytostí, rádi dopřáváme sluchu přívětivé víře, když nás chce potěšiti. Ten, jenž jest původcem, obsahem a dárcem víry zde míněné, zve všecky, kdož pracují a jsou obtíženi.

Zdá se mi, jako bych Vás viděl, jak se laskavě, zároveň však i smutně usmíváte a pravíte sobě: Kdo mi zaručí, že víra, kterou by mně rád namluvil, přichází rohovou branou pravých zjevův, a ne branou ze slonové kosti, jež vysílá jen klam a mam?

Sám ušed labyrintu pochybování a bloudění, přeji si z té duše, bych se s Vámi mohl sděliti o své přesvědčení; avšak list na to nestačí, abych Vás cestou, po níž se nám dostává víry, dovedl k bráně rohové. Také na to nestačí list, abych se očistil z poroku netolerance, kterou mi vyčítáte; láska Vás k němu přiměla, s láskou jej přijímám a zatím poodkládám. Ale s láskou opravdovou, s láskou, které nelze odloučiti od víry mé — od víry, která jak s nadějí, tak s láskou jest nerozdílně spojena — prosím a zapřísahám Vás, drahá Amalie, nespokojte se tím, co nová filosofie nazývá věrou, ani tím, co jí sluje nadějí, ani tím, co jmenuje láskou. Nezapomínejte, že mimo náboženství Ježíše Krista nikde se nemluvilo o víře, naději a lásce: nejnovější filosofové, zapřísáhli nepřátelé křesťanství, vypůjčili si právě od křesťanů tyto ideje, a snaží se nahraditi tyto dcery nebeské nicotnými výmysly, jimž dali posvátná jména.

V í r a, jenž nás má vésti nocí života, musí býti p o v ě ř e n a. Vyslancům bez pověřovacích listin se nevěří. Zdá se Vám listina podezřelou? Pak podezírejte alespoň i posly, kteří přicházejí bez pověření! Avšak nesmí se Vám zdáti podezřelou potřeba, aby se nám bytost neviditelná, ač blízká, zjevila; nesmíte podezíratí citu, který Vás zajisté v hodinách samoty navštíví. Držte se ho, až zavítá, nenechte ho vychladnouti; nebraňte srdci, aby se vzneslo vzhůru; chraňte se klamného, nicotného uspokojení. Modlete se, modlete se! — Čtěte evangelium, nikdy však bez modlitby.

Považte, zdaž Ten, jenž se Vám v evangeliu zjevuje, v pravdě říci mohl o sobě, že jest cesta, pravda a život. Zdaž jako blouznivec a podvodník myslil, učil, jednal, umřel; zdaž jeho učeníci jako blouznivci a podvodníci myslili, učili, jednali a umírali; zdaž podstatný a rozumný pojem má o něm nová filosofie; zdaž podle té filosofie svědectví Písma svatého v ničem se rozpadá? Zdaž naleznete sílu a život víry, ctivosti a lásky u těch, kteří na křesťanství nepřátelsky útočí, či u těch, kdož je neprávě vykládají, anebo u těch, kdož s Petrem volají: Pane, ke komu půjdeme? Ty máš slova života věčného!

Považte to, považte, a modlete se k bytosti neviditelné, blízké!“

Své neteři, věřící protestantce, píše Stolberg o této zoufalé hraběnce Amalii:

„Ty's její nejdůvěrnější přítelkyně; pomoz jí. Smrtí manželovou octla se v krizi, která může rozhodnouti o její věčnosti. Bůh tlučte vždy na dvěře srdce trpícího. Buď babičkou při novém tom porodě! Byly jste důvěrnými přítelkyněmi; byl však Bůh středem toho přátelství? Co se točí kolem slunce, sluncem se zvětňuje. Mimo okrsek slunce jest kraj pomíjitelnosti, nicoty. Pros Boha, aby posvětil Tebe i ji, i vaše přátelství! Zkus zavést ji k pramenům evangelia, jež jest mlékem začátečníkům, nektarem lidem dokonalým. Nedivím se, co v ní způsobila filosofie Jacobiho. Lituji ho, přítele svého, že ho ješitnost svádí k radosti, kdykoli jakou šlechtnou duši chytí do sítě své filosofie, jejíž nicota a prázdnota mu povědoma, filosofie, jež ho — jak sám praví — přivádí na kraj atheismu, a věru přivést tam musí každého důsledného myslitele.

Ó by rozlišovala naše milá Amalie Jacobiho laskavost ducha a kouzlo od Jacobiho filosofie; shledala by tuto odpornou, mrtvou hlavu. Ó by ho viděla, kterak sebe menší bolestí, jež ho pamatuje na konec života, pozbývá mysli, stává se dětinou, aneb hněvem plá a v prachu se vzpouzí ruce, která dává život i smrt, vzpouzí se, kdežto by se měl pokoriti. Ó by ho viděla! Zhrozila by se filosofie, která člověka tak výtečného a nadějného ochromila a znetvořila. Co to píše, připadá mi na mysl krásné místo u sv. Mat. 11, 25—30.¹⁾ Přečti si je a rozjíměj se mnou.

¹⁾ „V ten čas promluviv Ježíš řekl: Chválím Tě, Otče, Pane nebes i země, že jsi skryl tyto věci před moudrými a opatrnými a zjevil jsi je maličkým. Ano, Otče; neb se tak líbilo Tobě. Všecky věci dány jsou mi od Otce mého, a žádný nezná Syna, jedině Otec; aniž Otce kdo zná, jedině Syn, a komuž bude chtíti Syn zjevití. Pojďtež ke mně všichni, kteří pracujete a obtíženi jste, a já vás občerstvím. Vezměte jho mé na sebe a uče se ode mne; neboť jsem tichý a pokorný srdcem; a naleznete odpočinutí duším svým. Jho mé zajisté jest sladké a břímě mé lehké.“ (Mat. 11, 25—30.)

Ó by se dala přesvědčiti, že jest sladko toto jho na se vzítí, toto lehké břímě nésti a takto úplného dojítí občerstvení. Občerstvení, kde všeliká illuse prehá jako stín před sluncem netoliko spatřeným, nýbrž též svítícím a zahřívajícím.

Ježíš praví: Mé učení není mé, ale toho, kterýž mne poslal. Bude-li kdo chtítí vůli jeho činiti, pozná o učení mém, zda-li z Boha jest, čili já zám ze sebe mluvím.

Který filosof mohl, směl takto mluviti? A každý, i poslední učeník tohoto Mistra smí a může říci: Modli se se srdcem upřímným za osvícení a posvěcení, a přísámbůh budeš osvícen, budeš posvěcen. (P. d.)

O obsazování stolice papežské.

Napsal *Fr. Hrbáček*. (Č. d.)

Bullou Mikuláše II. začíná nové období dějin papežství, neboť jí vyproštěno jest obsazování stolice papežské od všelikého vnějšího vlivu, tak že na dále církev sama rozhodovala o osobě náměstka Ježíše Krista. Volbu vykonávají jen kardinali biskupové, a když ji vykonali, přiberou kardinály, kteří nejsou biskupy, pak kněžstvo a lid, aby vyslovili souhlas s volbou. Podobným způsobem bývali voleni v nejstarší době dle listu sv. Leona I. metropolití.¹⁾ Právo kardinalů biskupů bez ohledu na nějakého jiného činitele zvýšeno ještě ustanovením, že volba smí se též jinde konati, když by v Římě svobodně vykonána býti nemohla. Císaře sice bulla připomíná, ale právo, volbu potvrzovati, jemu nepřisuzuje, ba činí je illusorní. Velmi důležité jest ustanovení, že zvolený může býti vzat nejen z duchovenstva římského, nýbrž z celé církve, čímž všeobecná a mezinárodní povaha papežství patričního výrazu došla. Neméně důležité jest, že zvolený volbou již nabývá plné moci papežské, aniž by bylo třeba jej dle starého zvyku nastoliti, kdyby poměry římské toho nepřipouštěly.

Volební řád Mikuláše II. je zajisté mistrovským dílem kardinála Hildebranda, neboť zdánlivě ponechává všem činitelům, kteří se dříve volby účastnivali, jakýsi vliv na ni, ale ve skutečnosti jej odstraňuje.

Záleželo nyní, jak se zachovají při nejbližší volbě jednak dvůr císařský, jinak šlechta italská a lid římský. Bylo lze očekávat, že volba hladce se neodbude, neboť bude-li vykonána dle nového volebního řádu, pak bylo

¹⁾ Viz shora str. 501.

zřejmo, že i ostatní tužby strany clugnyacenské, snažící se veškerý život církevní obroditi, vyplnění dojdou. Svobodná, jen od zástupců církve vykonávaná volba papežů byla jen první, ovšem nejdůležitější požadavek strany této, svobodná, od světské moci nezávislá volba biskupův a opatů měla pak následovati, poněvadž jen naprosto hodným, pro svatou věc nadšeným pastýřům mohlo se podařiti, všechny ty zlořády a nepřístojnosti odstraniti, které během časů do církve byly se vloudily. Po smrti Mikuláše II. zvolen jest r. 1061. dle nového řádu Anselm, biskup z Lucey, jenž přijal jméno Alexandra II., naproti tomu zvolila strana protivící se opravám, která zvláště v Lombardsku četné přívržence měla, Kadala, biskupa z Parmy, jenž se nazýval Honoriem II. Tento ucházel se o uznání u císařovny Anežky, která za nepnoletosti Jindřicha IV. v Německu vládla, a skutečně je obdržel, ale nežli císařovna něco v jeho prospěch podniknouti mohla, odstraněna jest od vlády r. 1062. spiknutím knížat, v jejichž čele stál Hanno, arcibiskup Kolínský. Hanno, muž života přísného a podporovatel snah opravných, uznal Alexandra II. a tím zároveň nový řád volební. Po smrti Alexandra II. zvolen je r. 1073. kardinal Hildebrand. Řehoř VII. — tak se kardinal Hildebrand jako papež nazýval — byl poslední z papežů, jenž volbu svou Jindřichu IV. oznámil a od něho potvrzení přijal. Sporem o investituru, který mezi Řehořem VII. a Jindřichem IV. r. 1075. započal a konkordatem Wormským roku 1122. ve prospěch církve skončen byl, svobodná, od světské moci nezávislá volba papeže na vždy zabezpečena jest. Všechny pozdější pokusy jak šlechty římské tak císařův, aby dřívějšího vlivu na volbu dosáhli, neměly žádného trvanlivého úspěchu.

Během času ukázalo se, že volební řád Mikuláše II. ve všem nevyhovuje. Rozlišování mezi kardinaly biskupy a nebiskupy nebylo na prospěch, též nebylo ustanoveno, kolik hlasů k platné volbě třeba jest. Těmto nedostatkům odpomohl Alexander III. na třetím koncilu Lateranském r. 1179. Nečině rozdíl mezi kardinaly biskupy a ostatními ustanovil, že k platné volbě třeba je dvou třetin hlasův. Ustanovení toto je příliš důležité a má platnost až podnes, a proto nebude od místa, uvedeme-li je v plném znění, jak se v Dekretalech Řehoře IX. nalézá: „Ačkoliv od předchůdců našich dosti zřetelná ustanovení vydána byla, aby se uvarovala nesvornost při volbě římského velekněze, poněvadž však často po nich smělostí nezřízené ctižádosti církev utrpěla velikou roztržku, usoudili jsme též my k uvarování tohoto zla na radu našich bratří a za souhlasu svatého sněmu něco přidati. § 1. Ustanovujeme tedy, kdyby snad (jelikož nepřítel člověk rozsévá koukol) mezi kardinaly o nahrazení nejvyššího kněze nemohla býti plná shoda, a při shodě dvou částí třetí část shodnouti se nechtěla, aby

ten bez jakékoli výminky od veškeré církve za římského velekněze považován byl, kdo ode dvou svorných částí zvolen a přijat byl. § 2. Kdyby však někdo, spoléhaje se na jmenování třetí částí (poněvadž jím dle práva býti nemůže) jméno biskupa sobě osoboval, ať nejen sám, nýbrž i ti, kteří jej přijali, vyobcování podléhají a ztrátou veškeré svaté důstojnosti trestáni jsou, tak že jim budiž odepřeno zaopatření sv. svátostmi (vyjma na smrtelném loži), a kdyby nezmoudřeli, ať mají podíl s Dathanem a Abironem (které země za živa pohltila). § 3. Mimo to kdyby někdo od méně než dvou třetin k apoštolskému úřadu zvolen byl, nebudiž, nenahodí-li se větší svornost, nikterak přijat a budiž stížen uvedeným trestem, nechtěl-li by pokorně se zdržeti. Z toho však nebudiž všeobecně souzeno o kanonických ustanoveních, neb o jiných církvích, ve kterých nález větší a rozumnější částí nutný jest, poněvadž, o čem by se v nich pochybovalo, může soudem vyššího rozhodnuto býti; v církvi však římské ustanovuje se cosi zvláštního, poněvadž nelze k vyššímu se odvolati.¹⁾

Přirovnáme-li ustanovení Alexandra III. k bulle Mikuláše II., poznáme značný rozdíl. Jakékoliv ohledy na císaře jsou úplně vyloučeny; též nižší duchovenstvo a lid nemají již s volbou činiti, toliko kardináli bez rozdílu, jsou-li biskupi nebo jiného stupně, bez jakéhokoliv ohledu na jakékoliv osoby a bez vlivu s jakékoli strany volí platně. Tím vlastně teprv uskutečněna byla myšlenka Řehoře VII. Papežství má ráz všeobecný, mezinárodní, proto též třeba, aby nejvyšší rada papežova, sbor kardinálů,

1) Corpus i c. Decret. Greg. I. I. tit. VI. c. 6: Licet de vitanda discordia in electione Romani Pontificis, manifesta satis a praedecessoribus nostris constituta manaverint: quia tamen saepe post illa per improbae ambitionis audaciam gravem passa est Ecclesia scissuram, nos etiam ad malum hoc evitandum de consilio fratrum nostrorum, et sacri approbatione Concilii aliquid decrevimus adiungendum. § 1. Statuimus ergo, ut si forte (inimico homine superseminante zizanium) inter Cardinales de substituendo summo Pontifice non poterit esse plena concordia, et duabus partibus concordantibus, pars tertia concordare noluerit, aut sibi alium praesumpserit nominare, ille absque ulla exceptione ab universali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui a duabus partibus concordantibus electus fuerit et receptus. § 2. Si quis autem de tertiae partis nominatione confusus (quia de ratione esse non potest) sibi nomen Episcopi usurpaverit, tam ipse, quam hi, qui eum receperint, excommunicationi subiaceant, et totius sacri ordinis privatione mulcentur, ita ut viatici etiam eis (nisi tantum in ultimis) communicatio denegetur: et si non resipuerint, cum Dathan et Abiron (quos terra vivos absorbit) accipiant portionem. § 3. Praeterea si a paucioribus, quam a duabus partibus, aliquis electus fuerit ad Apostolatus officium, nisi maior concordia intercesserit, nullatenus assumatur, et praedictae poenae subiaceat, si humiliter noluerit abstinere. Ex hoc tamen nullum Canonice constitutionibus et aliis Ecclesiis praeiudicium generetur, in quibus debet maioris et sanioris partis sententia praevalere: quia quod in eis in dubium venerit, superioris poterit iudicio definiri. In Romana vero Ecclesia speciale aliud constituitur: quia non poterit ad superiorem recursus haberi.

který nejen papeži při správě církve pomáhá, nýbrž, což důležitější, papeže volí, byla též povahy všeobecné, mezinárodní, a tím se stala ustanovením sněmu Lateranského.¹⁾

Alexander III. zamezil zavedením dvoutřetinné většiny při volbě papežů na dlouhou dobu volbu vzdoropapežův, ale nedocílil, aby volba v nejkratší době vykonána byla. Nejbližší jeho nástupcové byli ovšem voleni v době co nejkratší, ale od smrti Řehoře IX. r. 1241. počínaje, volba papežů vždy déle a déle se protahovala. Již volba nástupce Řehoře IX., Celestina IV., trvala dva měsíce, nástupce tohoto pak, Innocence IV., docela dvacet měsíců. Příčina těchto průtahů byla nesvornost mezi kardinály, náležejícími k různým politickým stranám, které v 13. století v Itálii byly se utvořily, Cenci, Colonna, Conti, Crescenzi, Frangipani, Gaetani, Orsini, Savelli a jiní rodové italské, jejichžto členové zasedali ve sboru kardinalském, snažili se využít každou novou volbu ve svůj prospěch. Vlivu těchto rodin užívali pak různí panovníci evropské, domáhající se vlády v Itálii, aby si tak zabezpečili pro své záměry podporu stolice papežské. Strana císařská, francouzská a národně vlašská potíraly se navzájem a tím volbu papežů protahovaly.

Když po smrti Klimenta IV. roku 1268. shromáždilo se ve Viterbě 17 kardinálů k volbě, nebylo lze docílití dvoutřetinné většiny, poněvadž žádná strana nechtěla ustoupiti od svého kandidata. Ani prosby, ani hrozby knížat křesťanských, ani domluvy sv. Bonaventury neměly účinku, až konečně obyvatelé Viterbští, vedeni jsouce svým podestou Albertem di Montebone a kapitanem Rainierem Gattem zvláštním způsobem zakročili. Uzavřevše voliče v paláci biskupském, ubrali jim stravy a konečně odkryli střechu domu.²⁾ To pomohlo; dne 1. září 1271 zvolen jest Theobald Visconti z Piacenzy, arcijáhen lutišský, jenž přijal jméno Řehoře X. Jelikož předchůdce, Kliment IV., zemřel již 29. listopadu 1268, byla uprázdněna stolice papežská 2 léta a 8 měsíců. (P. d.)

¹⁾ Audisio, Storia religiosa e civile dei papi, sv. III, str. 285. Řím 1866.

²⁾ Hlídku domu obstarali Savelliové, kteří pak dědičně zastávali úřad maršalů při konklave. Po jejich vymření zdělili úřad ten Chigiové, kteří jej zastávají podnes.

V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“?

Podává Dr. Ant. Podlaha. (Č. d.)

b) Když Semité kolem roku 4000. př. Kr. do Mesopotamie vtrhli, našli zde národ, jenž mluvil jazykem od řeči semitské naprosto rozdílným. Oppert a F. Delitzsch nazývají jazyk ten sumírštinou, F. Lenormant a jiní akkadštinou. Semité podrobili sobě národ ten a usídlili se v jeho zemi, na poli kulturním však podleli vítězové národu přemoženému, přejavše od něho písmo jeho pro jazyk svůj. Sumírové byli nepochybně původu turecko-mongolského a řeč jejich náležela k jazykové skupině uralo-altajské. Jest otázka: možno-li tyto Sumíry či Akkadany čítati k Noachovcům, čili nie?

Majíce k otázce této odpověděti, všimněmež si celé jazykové skupiny uralo-altajské. Národové uralo-altajští náležejí sice co do konstituce tělesné k plemenu mongolskému nebo východoasijskému, jazykem svým však liší se podstatně od ostatních příslušníků tohoto plemene, tak že tvoří zvláštní skupinu jazykovou. Ke skupině této patří jazykové: mandžuský, mongolský, samojedský, turecký a jazyky ugro-finské. Veškerý tyto jazyky tvoří nepřetržitý řetězec nenáhlého vývoje; na nejvyšším stupni stojí jazykové ugro-fínští, jež nazvati možno ohýbacími. Giesswein dokázal sice jistým počtem dvojsouhláskových kmenů nepopíratelnou příbuznost jazykův ugro-finských s jazyky Noachovců, nicméně jest počet stejných kmenů přece jen obmezený, a jsou to vesměs jen kmeny dvojsouhláskové, kdežto kmenů trojsouhláskových, jež by shodovaly se s příslušnými kmeny jazyků Noachovců, vůbec není. Odloučili se tedy národové uralo-altajští od hlavního kmene lidského v době, kdy prajazyk nalézal se ve stadiu kmenů dvousouhláskových, tedy již před potopou, avšak mnohem později nežli národové indo-čínští.

Sumírové oddělili se od turecko-mongolského kmene v době pradávnej, ježto z nápisův Urgannových (kolem roku 4500.) vysvítá, že tehdejší již v Babylonii byli usedlí. Sumírština v té době značně již se liší od příbuzných sobě ugro-finských řečí, jež ze skupiny uralo-altajských jazyků řeči předpotopní stojí nejbliže. Sumírové tedy rovněž od Noachovců nepocházejí.

c) Herodot uvádí mezi rozličnými národy, kteří v perském vojsku bojovali, také Alarodie (*Ἀλαρόδιοι*), národ usedlý jihovýchodně od moře Černého. Jméno *Ἀλαρόδιοι* utvořeno bylo dissimilací z *Ἀραρόδιοι*; „Alarodiové“ značí tedy tolik jako „národ Araratský“; v nápisech klínopisných vyskytují se pode jménem Urarti. Staří tito Armenové nebyli ani Indogermany

ani Semity ani Hamity. Nemát jejich řeč, jež se nám v nápisech Vanských zachovala, s nižádnou řečí Noachovců nic společného, nýbrž je příbuzna nynější gruzinštině.

2. Národové, kteří nemají literatury, měnívají jazyk svůj nezřídka poměrně velice rychle, nicméně zachovávají, zvláště nemají-li styků se sousedními národy, velice houževnatě prastarý jeho ráz. Poučným příkladem toho jest litevština: jestiť nejstarší ze všech dosud žijících indogermanských řečí, starší nežli jazyk starých Řekův a Římanův, i zachovala dosud věrně ráz indoevropské prařeči. Nalezneme tedy i v oboru těchto jazyků dosti dokladů pro své tvrzení.

a) Podivuhodnou rozmanitostí jazyků vyznamenávají se obyvatelé Kavkazu. Již Herodot a Strabo zaznamenali, že obyvatelé Kavkazští mluví množstvím rozličných jazykův, a skutečně čítá se dnes na 70 různých jazykův a dialektů kavkazských. Mimo Indoevropany, Semity a Mongoly přebývá na Kavkaze veliký počet kmenů, jichž příbuznost s jinými známými národnostmi dosud nebylo možno určití. Jsou to Kavkazané ve vlastním slova toho smyslu, neboť toliko jen na Kavkaze jsou usedlí, a nikde jinde. Jejich řeči (většinou agglutinující) dělí se ve dvě skupiny: jihokavkazské a severokavkazské řeči. K jihokavkazské skupině náležejí jazyky Lazů, Gruzinců, Suanův a j. Kmenové tito jsou nepochybně potomky starých Alarodiů, jejichž jazyk, jak svrchu jsme podotkli, s gruzinštinou má mnoho společného. Na odlehlých a nepřístupných horách svých zachovali sobě kmenové tito řeč svoji, která s jazyky Noachovců nic nemá společného, v čistotě poměrně dosti veliké. Skupina jazyků severokavkazských zavírá v sobě opět čtyři menší skupiny jazyků, jež liší se netoliko od jazyků jihokavkazských a od jazyků Noachovců, nýbrž i mezi sebou naprosto. Jsou to jazyky Abchazů, Čerkesů, Čečencův a Lesgů. Zdá se, že tito čtyři kmenové tvoří úplně samostatné národnosti, jež nejsou příbuzny s nižádnou z národností dosud známých.

Kavkazané bývají tedy sice vzhledem k tělesným znakům čítáni k Noachovcům, v pravdě však nejsou potomky Noemovými; nelzeť si zajisté mysliti, že by Kavkazané, jsouce přece od ostatních národův osamoceni, byli svoji noachovskou řeč do té míry pozměnili, že nezbylo po ní nyní ani stopy. Jazykozpytci postřehli v řeči Asetinců, kteří mezi vlastními Kavkazany bydlí, stopy příbuznosti její s jazyky indoevropskými, kdežto v ostatních přčetných kavkazských řečech neobjevili nižádných pozůstatků řeči předpotopní. Záhadu tuto lze vyložiti tímto způsobem: na hory Kavkazské přistěhovali se dávno před Noemem rozliční národové, kteří od hlavních kmenů svých se byli odloučili.

b) Při zálivu Biskajském v jihozápadní Francii a v severozápadním Španělsku sídlí Baskové, jakožto skrovný zbytek velikého kdysi národa Iberského. Virchow, Rausse a j. pokládají je za potomky prvních evropských lidí diluvialních, kteří ve starší době kamenné bydlili ve Španělsku, Francii, Anglii a částečně i v Itálii. Typus jejich, jakož i typus Ligurů (typ ten zachovali dosud Sardové) je tak odchylný, že Fr. Schwarz pojal je do zvláštní skupiny, kterouž nazval „plemeno evropské.“ Po Ibeřích a Ligurech přistěhovali se Keltové, kteří předchůdce své dílem zahnali, dílem sobě podrobili, dílem s nimi se pomísili; dle Virchowa jest nynější obyvatelstvo evropské silně pomíšeno živly iberskými a ligurskými.

Řeč baskická není spříbuzněna se žádnou řečí evropskou. Nejnověji dokázal Gabelentz, že řeč baskická příbuzna je severoafrické řeči berberské. Berbeři jsou Chamité, v ethnografické tabulce biblické zvaní „Put.“ Jest dvojí možnost: buď přišli příslušníci národa „Put“ přes úžinu Gibraltarskou do Španěl a rozšířili se po celé západní Evropě, a pak by ovšem nebylo žádného zvláštního „evropského plemene“; anebo, jak zmíněný Fr. Schwarz se domnívá, a jak vzhledem k nápadnému typu více pravdě se podobá, zastali Putští přistěhovalci ve Španělech usedlý již národ starší, s nímž se smísili. V tomto případě by ovšem Baskové pocházeli od národa před-noachovského.

c) Velice zajímavá je řeč hottentotská, zvláště dialekt Nama, jenž ze všech nejvíce je rozšířen. Kořeny jsou většinou jednoslabičné a končí se samohláskou; nasalováním, rozličným přízvukováním (jako v čínštině), dloužením a krácením samohlásek, jakož i připojováním zvuků mlaskavých, jež vdechováním vzduchu se tvoří, nabývá jeden a týž kořen různých významův. A. Seidel, jenž sestavil grammatiku a slovník hottentotštiny, píše: „Pokusy o stanovení vzájemného vztahu mezi hottentotštinou a ostatními známými jazyky nevedly dosud k uspokojivým výsledkům. Veškery dosavadní hypotézy o této věci ukázaly se býti mylnými. Nápadny jsou četné podrobnosti k čínštině, kteráž rovněž má jednoslabičné, samohláskou nebo nosovkou se končící kořeny, jež intonací se rozlišují.“

Ale z které noachovské řeči mohla hottentotština se vyvinouti? Nejspíše ještě mohli bychom pomýšleti na hamitštinu. Avšak kterak se státi mohlo, že by 1—3souhlásková řeč hamitská takorčka v atomy své se byla rozpadla, a pak teprve, aby srozumitelnou se stala, užívala pomůcek, pro něž v žádné jiné řeči noachovské není analogie? Nedá se tudíž dobře mysliti, že by Hottentoté byli potomky Noemovými. Zdá se spíše, že vystěhovali se dávno před potopou z prvotní své vlasti, a že v novém bydlišti svém potopou vyhlazeni nebyli. Soudíc z řeči jejich a ze zeměpisné

polohy jejich bydliště, zdá se, že byli z prvních, kteří od prvotního jednotného kmene se odloučili, a to, jak z analogií mezi čínštinou a dialektem Nama vysvítá, v téže asi době, kdy Číňané do krajin východních se byli odebrali, na každý způsob však v době, kdy řeč lidská byla v prvním stadiu svého vývoje. Jest možno, že Hottentoté z počátku s Číňany nějaký čas v nové vlasti jejich pobýli, a později teprve od nich se odloučili. Menčikov aspoň shledal, že tvář i oči Hottentotů připomínají typ mongolský.

d) Jazyky malajsko-polyneských národů dělí se ve tři skupiny, jež tvoří souvislý řetězec vývojový; jsou to řeči: polyneské, melaneské a malajské. Veškeré tyto řeči pocházejí od jediné společné, nyní již vyhynuvší prařeči, která dle všech známek byla nad míru jednoduchá. Kořeny jsou z pravidla dvouslabičné, soustava hlásková jest chudičká: sotva která z těchto řečí má více nežli deset souhlásek, mnohé z nich mají jich toliko sedm; v násloví netrpí leč toliko jedinou souhlásku, vyhýbajíce se vůbec hromadění souhlásek, i vyznamenávají se hojností samohlásek zvláštním libozvukem. A o těchto řečech praví Giesswein: „Pokusy o vzájemné srovnání malajsko-polyneských řečí s jazyky indoevropskými dosud se nezdařily.“ A Friedrich Müller píše: „Malajsko-polyneské řeči tvoří skupinu jazykovou, která na ostatních skupinách zcela jest nezávislá, nejsou s ní žádnou řečí starého ani nového světa příbuzna.“ Dlužno tedy za to míti, že národové malajsko-polynestí záhy od hlavního kmene lidstva se odloučili, a to dříve, nežli se sethito-kainitská řeč ocitla ve stadiu dvojslabičné tvorby kořenů, neboť dvojslabičné kořeny malajsko-polyneské nejeví nijakou příbuznost s dvojslabičnými kořeny řeči předpotopní, i jsou tudíž již výtvořem těchto národů v době jejich odloučenosti.

e) Negři mají veliký počet jazykův, o nichž F. Müller píše: „Již na základě nedostatečného materialu, kterýž máme před rukama, lze bezpečně souditi, že řeči negrů nevznikly z jediné prařeči, nýbrž že naopak předpokládají několik od sebe neodvislých zdrojů.“ Dle Giessweina tvoří negerské řeči několik skupin, jež sobě navzájem nejsou příbuzny; některé z nich stojí úplně osamoceny. O žádné z těchto řečí nelze tvrditi, že by byla s některou řečí noachovskou příbuzna, vyjímajíc toliko jazyk Haussů v říši Sokotó sídlících, jenž má mnoho společného s hamitsko-libyckými řečmi Berberů; je to patrně smíšenina různých jazyků, neboť Haussové udržují ode dávna se severními svými hamitskými sousedy čilé styky obchodní.

f) O řečech Kaffrův a národů Bantuských píše F. Müller: „Veškeré tyto řeči souvisí spolu velice úzce, podobně jako řeči indo-germanské,

i dlužno je pokládati za odvětví jediné prařeči, která již vyhynula. Řeči tyto nesouvisí se žádnou jazykovou skupinou africkou ani asijskou, ačkoliv nedá se popřít, že vyskytují se v nich některé podobnosti s jazyky hamitskými.“ Tyto podobnosti s hamitštinou lze vyložit tím, že Kaffrové původně sídlili v severovýchodní Africe, kdež od Hamitův a později i od Semitů některé zvláštnosti do řeči své přejali.

g) Núbové dělí se ve dvě co do jazyka od sebe se lišící části: jsou to Fulbeové v západním Sudanu, a vlastní Núbové v Sudanu východním; tito jsou však značně pomíšeni se živly hamitskými a semitskými. Jazyky Fulbeů tvoří vespolek jediný kmen jazykový; vzájemný poměr nářečí vlastních Núbů nebyl dosud přesně stanoven. Dle Krausa a Hartmanna jsou řeči tohoto plemene úplně izolovány, a nejsou se žádnou známou řečí příbuzny.

h) Řeči nearijských národů Přední Indie dělí se ve tři skupiny, kteréž dle F. Müllera od sebe naprosto se různí; jsou to: řeči kmenů kolarijských, řeči vlastních Dravidův a řeč Singhalesů na Ceyloně, která již hojně arijskými živly je promíšena. Dle Custa, Caldwell a j. liší se dravidské řeči i co do hláskové soustavy, i co do prvotní zásoby slov od řeči Noachovců naprosto.

i) Řeči Japancův a Koreanů, jež od vyhynuvšího již tunguzského národa Sienpiův pocházejí, a hojně živly Ainskými a Negritskými jsou prostoupeny, jsou vzájemně poněkud příbuzny, a jeví dle některých prý i vzdálené příbuzenství s uralo-altajskou skupinou jazykovou, což jiní popírají. Nápadno jest, že japonština nemá žádných zájmen. S řečmi Noachovců není japonština ani korejština nikterak spřízněna.

k) Řeči Sibirjaků nebo Hyperborejců dělí se v šestero skupin jazykových; jsou to jazyky Jukagirů, Čukčův a Korjakův, Ainů, Jenisejských Ostjakův, Eskimákův a Aleutů. Žádná z těchto šesti jazykových skupin nejeví nijakého příbuzenství s ostatními jazyky hyperborejcův, aniž s kteroukoliv jinou řečí světa (vyjímajíc snad do jisté míry indianštinu).

l) Řeči Indianů jeví sice vesměs jednotný ráz společný, dělí se však v neobyčejné množství (asi 500—600) rozličných nářečí, jež shrnouti lze v několik skupin, jichž F. Müller uvádí 27, Giesswein 15. Kdežto někteří badatelé považují tyto skupiny za řeči od sebe naprosto nezávislé, tvrdí jiní (na př. Dr. Latham, Hoffmeister, Dr. Ratzel a j.), že jsou spolu příbuzny, ano Dr. Latham míní dokonce, že neliší se od sebe více nežli jednotlivé řeči indoevropské. Uvedení jazykozpytci postřehli také některé stopy příbuznosti jazykův indianských s jazyky Hyperborejcův a východních

Mongolův, — avšak o nějakém příbuzenství s některou z řečí Noachovců nemůže býti řeči.

m) Řeči Papuanů jsou dle Gabelentze příbuzny s jazyky australskými a s jazyky kolarijskými, avšak po nějakém příbuzenství s některou z řečí Noachovců není ani nejmenší stopy.

n) Australané netvoří zvláštního plemene, jsouť to míšenci Papuanův a Malajcův, i náležejí tudíž k Malanesanům. Australské řeči jeví při vši jinaké rozličnosti přece tak blízké vzájemné příbuzenství, že o jejich původu ze společné prařeči nemůže býti pochybnosti. Gabelentz shledal tolik vzájemných vztahů příbuzenských mezi jazyky australskými a dravidskými, že je pojal ve skupinu řečí kolarijsko-australských, do níž vložil také řeči papuanské. Jazyky vyhynulých Tasmaňanů nelze vřaditi do žádné ze známých skupin jazykových; ze zachované zásoby (asi 2000) slov lze toliko souditi, že tyto řeči přibližovaly se nejvíce řečem Papuanů Novo-Guinejských. Příbuznost s řečmi Noachovců jest u všechných australských jazykův úplně vyloučena. (P. d.)

Londýnské „Athenaeum“

o kontinentálním písemnictví minulého roku.

Podává A. Koudelka.

Belgie. Referent *P. Fredericq*. Jednou z nejpozoruhodnějších knih vyšlých od června r. m. je krásně ilustrované dílo *G. Kurtha*, věnované Chlodvíkovi za příčinou 1400leté ročnice jeho pokřtění v Remeši. Dílo při vši učenosti psáno slohem, jenž svou sytostí barev připomíná Chateaubrianda. Týž spisovatel podává vědecké vyšetření, jak se vlámsština zmohla v Belgii a na severu Francie během několika století, v díle: „La Frontière Linguistique en Belgique et dans le Nord de la France.“ Dále uvedeny buďtež: „Origines des Constitutions Urbaines au Moyen Age“ od *H. Pirennea*, gentského profesora, a „Eléonore d'Autriche et de Bourgogne,“ jež byla starší sestrou Karla V. a druhou manželkou Františka I., od lovaňského profesora *Ch. Moellera*. Z jiných monografií zasluhují zmínky *J. Halkina* „Étude sur la Culture de la Vigne en Belgique,“ gen. *Wauwermana* „Histoire de l'École Cartographique Belge et Anversoise du XII Siècle,“ potom pojednává o zrušení tortury v Nizozemí v 18. století (Mémoires de Goswin de Fierlant) od *Eugena Huberta* a *Prospera Poulleta*, lovaňského profesora, pojednání o veřejném mínění v Belgii za francouzské okupace z let 1795.—1814.

E. Discailles ukončil třetím a čtvrtým svazkem své důležité dílo „Charles Rogier.“ V díle tom podává spisovatel věrnou podobiznu toho velikého liberalního státníka na základě neuveřejněných soukromých dopisův a zároveň doplňky k politické a parlamentární historii v Belgii za následujících 50 let po revoluci z r. 1830. Neméně zajímavou osobou jest Mgr. Seghers, apoštol Alašky, jehož životopis napsal *Abbé de Baets*. Hojně zastoupená jest lokální historie a topografie. *Ed. van Evena* důležité ilustrované dílo „Louvain dans le Passé et le Present“ konečně ukončeno; o městu Gentu jednájí monografie *Prospera Claeysa*, *H. van Duysea* a *Romberga*. *E. Marchal* vydal učené a vyčerpávající předmět dílo: „La Sculpture et les Chefs — d'oeuvre de l'Orfèvreere Belges,“ *F. A. Gevaert* pokračování své historie hudby ve starém věku (La Melopée Antique dans le Chant de l'Église latine). Socialním vědám rovněž věnována síla prací, jež však ničím zvláštním nevynikají. Z cestopisů nejpozoruhodnější je práce *J. Leclercqa* „Au Pays de Paul et Virginie.“ — „Mladobelgická“ škola rozštěpila se ve dva či tři nepřátelské tábory, jež se zuřivě napadají a navzájem tupí. Došlo až k pouličním pračkám. Dva z nejplodnějších belgických spisovatelův usadili se v Paříži, totiž *Ch. Lemonnier*, jenž uveřejnil „Contes Flamands“ a *G. Rodenbach*, jenž napsal „La Vocation“ a „Les Vies Encloses“ (verše). *M. Maeterlinck* vydal (myst.) „Le Trésor des Humbles.“ Z ostatních „mladých“ budtež ještě uvedeni: *L. Delattre* (Une Rose à la Bouche), *Fr. Mahutte* (Sans Horizon), *Alfr. Lavachery* (Dinah Didière). Poslední práce básníka *E. Verhaerena* (Poèmes a Les Villes Tentaculaires) vyznamenávají se neousvislostí a šroubovaností vypočtenou na to, aby čtenář spisovateli nerozuměl. Kromě četných polemických spisků věnovaných otázce „vers libre“ (verše volného, nevázaného), zmínky zasluhují toliko dvě či tři práce z oboru literární kritiky, a to *F. Loisea* (L'Histoire de la Poésie italienne), *G. Hecqa* a *L. Parisa* (La Poésie Française au Moyen Age et à la Renaissance) a *E. Gilberta* (Le Roman en France pendant le XIX. Siècle). Proti vření a rozháranosti ve francouzském táboru panuje ve vlámském písemnictví naprostý klid. Poetické příspěvky podali *G. de Mey*, *Vict. van de Weghe*, *O. Kops*, *R. de Cneudt* a j. Z dramát jedině zasluhuje uvedení, a to historické drama, založené na středověké historii Flanderska „Boudewijn Hapken“ od *I. Alberta*, jež bylo od vlády vyznamenáno. Prosa čteně zastoupena jak mladými (*H. Bogaerdem*, *F. Stockmansem*, *E. Leënem*, *L. van Nerumem*, *G. Segersem* a *O. Wattezem*) tak i starými, z nichž Nestor vlámské literatury *Sleeckx* vydal histor. roman ze 16. stol. „Vesalius in Spanje“ a sl. *Virginie Lovelingova* uveřejnila dvě povídky ze života na vsi. Z vědeckých publikací jedny věnovány folkloru (slečny *M. E. Belpaire* a *Hilda Ram*, *J. v. Landschoot*, *Pol de Mont* atd.), jiné filologii (*W. de Vreese* a *J. Vercoullie*) a jiným oborům. Jako zjev nad míru pozoruhodný jest *F. van Duysea* mistrně psané (akad. poet) pojednání o světské písni v Belgii (Het eenstemmig Fransch en Nederlandsch wereldlijk lied) a potom dvousvazkové dílo *M. Roosesa* „Oude en nieuwe Kunst.“

Dansko. Ref. *A. Ipsen*. Referent pochvaluje si, že písemnictví danské v posledních letech obohaceno četnými příručními knihami, jež při vši vědeckosti jsou nejširším vrstvám přístupny. Uvádí pak z nich na prvním

místě *Trapæv* statistický a topografický popis danského království. *K. Bruun* dokončil svou historii města Kodaně od nejstarších dob až na naše dni. *F. Weilbach* vydává nové, přehlednuté vydání svého slovníku danských umělcův. *A. Orlík* započal nově vydávati středověké ballady a lidové písně na základě sebraného materialu prof. Grundtvigem. *Magnus Petersen* vydal obšírné dílo o starých nástěnných malbách v danských chrámech. *Dr. Alfred Lehmann* pokračoval dále ve svém široce založeném díle „O pověře a čarách“; celý téměř svazek věnuje spiritismu, jež dílem pokládá za výsledek sebesuggesce a jednak za švindl, ač nepopírá, že jsou to zjevy, kterých z přirozených příčin vyložití nelze. *Dr. J. Brandes* vydal velikou monografii o Shakespeareovi. *Aage Meyer* uveřejnil studii o Litavanech, kdežto danský missionář *Löventhal* vydal knihu „Indie dříve a nyní.“ — Co se týká krásné slovesnosti, možno říci, že původní snaha po realistickém naturalismu chábne či správněji řečeno mění se v cosi nového. Teď se každý bere svým směrem. Jeden z mladých stoupenců, *J. Jørgensen*, přestoupil ke katolicismu, což ovšem nemalý rozruch způsobilo, a to proto, že v nedávno vydaném spisku vystoupil co nejdůrazněji proti nemravnosti a frivolnosti v literatuře. *Holger Drachmann* vydal povídku „Kitzwalde“ a svazek melodramat. *Peter Mariager*, jenž letos opustil toto slzavé údolí, zůstavil dílo o Spartě. *Pi. Skramová* uveřejnila dvě povídky: „Profes. Hieronymus“ a „Paa Sankt Jürgen“; obě povídky jednají o životě v blázinci. Spisovatelka, jež sama nějaký čas v takovém ústavě pomoci hledala od nervosity a porušení čivů, byla nemálo pohoršena tím, jak obsluhovatelé, zvláště pak vrchní lékař s nemocnými zacházeli, a proto vrhla do obecnstva ty knihy, aby otázce té věnovalo svou pozornost. *H. Pontoppidana* „Soudní den“ činí třetí svazek z jeho trilogie, v níž líčí hnutí Grundtvigianů v Dansku. *S. Michaëlis* „Aebelö“ je středověká milostná romance ve fantastické formě. *Carl Evald* podává v povídce „Den gamle Stae“ poetické vylíčení moderního manželství, ve kterém žena snaží se vyprostiti z tradicionálních forem manželského života. *L. Holstejn* vydal sbírku libozvučných veršů.

Francie. Ref. *J. Reïnach*. Po stesku do netečnosti obecnstva — také účinek ministerských změn! — uvádí referent jako nejpozoruhodnější dílo z oboru politických věd „L'Idée de l'État“ *H. Michela*. Je to kritické pojednání o socialních a politických teoriích ve Francii od dob revoluce. Rozbírají snahy jednotlivých stran bere hlavní zřetel k tomu, jak se každá z nich měla k individualismu a kolektivismu. Autor sám jest individualista a spatřuje obrození jeho v navrácení se k učení Kantovu. Hrabě *Luçay* napsal zajímavé pojednání o přeměně někdejších provincií (francouzských) v dnešní departementy. *M. de Marcère* podal plán zreformovaného zákona municipalního jakožto základ nové reorganisace. *Ch. Benoist* uveřejnil originalní a odvážné dílo o všeobecném právu hlasovacím. Referent sám napsal dílo: „L'Histoire d'un Idéal.“ Socialní otázce věnováno mnoho publikací. *Molinari* vydal stkvělý svazek polemik: „Comment résoudre la Question sociale.“ *L. Saye* krátce před jeho smrtí vydaná práce nese název: „Contre le Socialisme.“ Ve spise „Les tribulations de M. Faubert“ vystupuje *Yves Guyot* s notnou dávkou humoru proti postupné dani z důchodů. *Réné Worms* učinil v díle „Organisme et Société“ pokus o znovuvzkříšení

metafysického pojetí státu. — Z historie uvádím *A. Vandala* třetí a poslední svazek jeho „*Histoire de l'Alliance Russe sous le premier Empire.*“ Vévoda *Aumaleský* dokončil svou historii princů z Condé. Rovněž dokončena *Roussetova* válečná historie války z r. 1870. Novou historii Francie píše *A. Rambaud* a *Lavisse*. Vyšlo též plno monografií, jichž pro stručnost nebudu uváděti. — Z oboru literární kritiky budtež vytčeny: „*Le Tartuffe des Comédiens*“ od *Regniera*, potom *Nourissona* „*Voltaire et le Voltairianisme,*“ *L. Claretieho* „*J. J. Rousseau et ses Amis,*“ *A. Filona* „*Le Théâtre Anglais Contemporain.*“ Dílo, jež rozpočteno jest na 8 svazků, jest: „*L'Histoire de la Langue et de la Littérature franç. des Origines à 1900,*“ jež vydává za spolupracovníctví četných myslitelův a spisovatelů *Petit de Julleville*. První svazek jedná o výpravném básnictví náboženském. Šestá serie *J. Lemaîtreových* „*Contemporains*“ obsahuje zajímavý článek o Lamartinovi. Palmu odnesly práce *Larroumetova* „*L'Art et l'État en France*“ a *Guillaumeovy* „*Mémoires d'un Artiste.*“ *Hamdy Bey* a *Th. Reinach* popsali (*Une Nécropole royale à Sidon*) sargofagy před 8 lety v bývalém městě Saidě objevené. — Z krásné prosy uvádím *E. Zoly* „*Rome,*“ jež však všeobecně přijata kritikou nepříznivě, totéž platí o *P. Bourgetově* „*L'Idylle Tragique.*“ *Pierre Louÿsa* „*Aphrodite*“ při vši obscenosti pokládá se za stkvost, ale, jak referent dí, „zvláštní příhrady“ v knihovně (sic!). *V. Cherbulier* vydal „*Après Fortune Faite.*“ O ostatních romanech jindy. — Poesie nevykazuje nic zvláštního.

Německo. Ref. *R. Zimmermann*. První repraesentanti dramatické Musy německé, *H. Sudermann* a *G. Hauptmann*, vystoupili, ale s nestejným úspěchem, minulého roku s novými pracemi. Sudermann docílil rozhodného a neočekávaného úspěchu svou hrou: „*Das Glück im Winkel.*“ Hrdina jeho poslední práce jest jakýsi druh „nadčlověka“ v Nietzscheově slova významu. Hrdinka jest povaha, jejíž morální i fysické přednosti, rozum a krása, zdají se jí činit neovladatelnou, ale jež sama sebe ovládá. Uniká pronásledování fešáckého barona, v jehož rodině žije jako guvernanka, do domu ctihodného, ale nikterak vábného učitele, jemuž ruku svou podává, aniž láska její byla opětována. Baron i tam ji pronásleduje, a nešťastná žena v slabé chvíli pod nátlakem neutuchající, ale stoupající vášně se strany baronovy vyznává mu, že dávno chovala k němu náklonnost. Ale první políbení přivádí ji k rozumu. I chce si život vzít, v tom však okamžiku překvapuje ji její manžel, a když se mu vyzná ze své viny, projeví takovou šlechtnost, že ona přemůže svou hříšnou lásku ke svůdci, a od té chvíle nalézá štěstí v ústraní školy. *G. Hauptmann* pokusil se ve „*Florianu Geyerovi*“ o historické drama. Děj hry spadá do doby selské války. Postavení lidu selského (ve Švábsku) v té době nebylo o nic lepší nežli slezských tkalců („*Die Weber*“) na počátku let čtyřicátých. A také zpracování prvních výjevů v obou kusech je stejné, což už mu slávy nepřidalo. Další pak rozvinutí děje, jenž by spíše byl vyžadoval epického zpracování, nanejvýš passivita hrdiny byly příčinou, že nová práce Hauptmannova velice chladně přijata. *Ernst v. Wildenbruch* dodělal se za to svou tragedií „*Heinrich und sein Geschlecht*“ neočekávaného triumfu. Tragedie ta uvádí na prkna zápasící strany z boje o investuru, repraesentanty duchovní moci církevní a světské vlády, papeže Řehoře VII. a císaře Jindřicha IV.

Wildenbruchova práce, jež při představení celé dva večery zaujímá, je vlastně trilogií s předehrou „Kind Heinrich,“ jež líčí mládí Jindřichovo v císařském paláci v Goslaru pod vlivem slabé, ale zbožné matky jeho Anežky, a pod strohou kázní napotomního reformatora církevního, Hildebranda. První část, jež začíná vítězstvím Jindřichovým nad Sasy (přívrženci papežskými) a končí ztečením St. Angela, předvádí obecenstvu císaře jako kajicníka před rozhněvaným papežem. „Přítomnost jest jeho, ale budoucnost moje,“ jsou poslední slova hierarchova. Druhá část jedná o rozporu Jindřicha s vlastními syny. Třetí pak o smíru Jindřicha s papežskou stolicí. Poslední práce *M. Halbeho* „Lebenswende“ zklamala očekávání jeho ctitelů ještě více nežli *Hauptmannův* „Florian Geyer.“ Mladý mechanik potřebuje kapitalu, aby mohl těžiti z vynálezu, který učinil. Aby mu k němu dopomohla, nabízí se hrdinka, jež jej miluje, státi se ženou bohatého starce, jehož nenávidí, ale vzdává se oběti (vlastně nečestného zaprodání své osoby), jakmile zpozoruje, že milenec, jemuž k vůli ji chce přinést, ač on — k jeho cti budiž to řečeno — nechce jí přijati, miluje její sestřenici. Půjčeno, že se takové věci v obecném životě stávají, je přece jen otázkou, zda radno a oprávněno představovati je na divadelních prknech. — Na poli epické poesie zatlačila mladá básnířka *M. E. delle Grazie* svým „Robespierem“ na dlouho všecky soky. Rovněž co do lyriky patří jí v tomto roce první místo. *M. Greif* počal souborně vydávati své práce lyrické spolu s dramatickými. Ze samouků zmínky zasluhují *Bechertová*, *J. Ambrosius* a *K. Kochová*. Kromě toho budtež ještě uvedeni: *J. G. Fischer* (veteran) svými „Gedichte eines Achtzigjährigen“ a *F. W. Weber* svými po smrti jeho vydanými „Herbstblätter.“ — *G. Ebersova* poslední práce „Zum blauen Hecht“ je vzata z dějepisné historie vojny. Je to však spíše historie nežli roman, skýtající stkvělé vyličení socialního života v Nürnbergu. *F. Dahn* vydal histor. povídku „Chlodovech,“ přeplněnou ballastem dějepisných a archeologických vědomostí. *Goswime v. Berlepsch* napsala psychologický roman „Mutter,“ v němž pojednává o témže problému, jako *M. Nordau* ve své dramatické práci „Die Kugel,“ jen že s daleko větší delikatností a prohloubeností. *Emil Marriott*, vlastním jménem *Emilie Mataja*, ve své poslední a nejlepší práci „Seine Gottheit“ staví proti sobě spiritualismus a naturalismus. Mladý muž, felčar, jehož bohem je příroda, jak do smyslů padá, a idealem „zdravá“ (sic!) smyslnost, zahoří láskou k dívce, jejíž božstvím je čistá duše a idealem ustavičná čistota. Rozumí se, že takové různé povahy jen mohou na sebe narazit, ale nikdy ne splynouti, a tak tomu i zde. Odpor dívčin proti smyslnosti a manželství budí v mladíkovi žárlivost a divou surovost. Majíc voliti mezi smrtí a láskou, volí dívka raději onu a přijímá ji z rukou jeho. Trochu melodramatické je to všecko! Za to poslední práce *P. Heyse* („Über allen Gipfeln“) a *Marie v. Ebner* („Rittmeister Brandt“) zůstávají za předešlými jejich pracemi. — Goetheova společnost zdatně si vede, témuž autoru věnovány četné biografie, nejlepší z nich jest *A. Bielschowského* „Goethe, sein Leben und seine Werke.“ Četně také zastoupena literatura memoarová. Nejlepší historie německého císařství „Geschichte der deutschen Kaiserzeit“ od *L. v. Giesebrechta* dokončena šestým svazkem. *L. Pastor*, jemuž nestrannosti a vědecké učenosti ani protestanté upříti nemohou, vydal třetí svazek své

„Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters.“ Ve svazku tom jedná autor o papežích za doby renaissance, od zvolení Innocence VIII. až po smrt Julia II. *K. Lamprecht* (protestant) ve své „Deutsche Geschichte“ staví jak události, tak i osoby a pohnutky reformace německé docela v jiné světlo, než v jakém posud podávány. — Z oboru filosofie nevyšlo nic nového a zvláštního. (O. p.)

Listy o lužicko-srbské literatuře.

Píše *Fr. Žundálek*.

I.

Osud polabských Slovanů jest každému znám; jest se jen diviti tak rychlému a nenadálému pádu tak mohutného a rozvětveného národu. Příčiny toho byly ovšem mnohé, a nejednou byli vinni sami nešťastní národové. Nesvornost, nesjednocenost, tvrdošijná trvalost na starých zásadách, výpady a vpády nepřátel, toť několik důvodů, proč takový velký národ zmizel z dějin světových.

Ze všech Slovanů polabských zůstali pouze nepatrní zbytkové, aby jednak podávali významný doklad bývalé slávy slovanské, jednak aby byli výstrahou všem ostatním Slovanům, aby také takových konců nedospěli. Zbytky těmi jsou lužičtí Srbové, pomořanští Slované a Kašubové na východním břehu baltického moře v Prusku. Několik listů budiž věnováno národu lužicko-srbskému, který jest nám nejbližším sousedem, a jehož jazyk jest nám zajisté nejpríbuznější.

Lužičané dali v posledním půlstoletí na jevo tolik síly svým samorostlým probuzením, že můžeme míti pevně za to, že se také udrží v budoucnosti do nedohledných dob. Čeká na ně zajisté teprve historie, ve které objevují se sice později, avšak ještě v čas. Na lužické Srby hodí se výborně slova Klácelova z r. 1847. v „Čas. Čes. musea“ uveřejněná o Slovanech vůbec: „My Slované též se dočkáme léta: vždyť již jest únor v roce našem, již pukají ledy, řeky se dmou, hory a doly již dýchají levněji; sníh pomalu stéká, mnohá travička, mnohé poupě, ano i mnohé kvítko již se ukazuje...“ (Svazek III., str. 251.)

Nynější lužičtí Srbové jsou nepatrným pozůstatkem oněch Slovanů, kteří původně bydlili na severu nynějšího Německa, avšak ti byli již tehdy v dobách dřevních zvláštním kmenem mezi Polabany. Mezi Salou a Muldou, mezi nynějším Lipskem a Drážďany, k severu až asi k Serbišti (nyní Zerbst) a jižně až k horám českým obývali Srbové s různými nářečnými; od nich za Labem kolem Budyšina bydlili Milčané, od těchto pak na sever měli svá sídla Lužičané a j. Tyto nepatrné národy byly známy, jak tvrdí Pypin ve své literatuře slovanských národů, dle kterých tyto statě jsou hlavně sestaveny, již v 6. a 7. století. Od 8.--9. století jsou známi hlavně pod jménem Vendů nebo Srbů.

Nadvládou Němců utrpěla nejvíce srbská národnost — slovanské obyvatelstvo bylo zbaveno všech práv, všude vyloučeno, stalo se otroky

pánů; ký div, že národní hrdost vymizela, an každý přívrženec utlačovaného lidu se styděl za svoji řeč i jazyk. Proto přiostrily se také protivy na obou stranách, nepřátelství na život i na smrt se zahrnilo mezi oběma kmeny, tak že saský zákon nařídil, aby Srb proti Němci a naopak nesvědčil, poněvadž jsou schopni odpřisáhnouti proti sobě i největší nepravdu.

Ještě v 13. století se udržela srbština v kostele i úřadě, avšak ve 14. století byla již vymezována, protože živel německý té doby se značně rozmohl. R. 1427. stalo se tak i v Míšni, v bývalém středisku národa srbského.

Za reformace se značně zmenšilo území lužických Srbů; západní díl jeho byl již docela poněmčen, hranice německá se pošinula daleko přes Labe. Jak dějiny dokazují, právě reformace byla hroblem národa lužicko-srbského přes to, že národní smysl se poněkud zvýšil.¹⁾

Křesťanství bylo v krajích oněch podle Hórnikových důkazů hlásáno misijnáři slovanskými z Čech a Polska, jinak by byl asi i tento kmen zahynul, jako se to stalo u sousedních bratří.

Nejstarší nepatrnou památkou literární jest srbská občanská formule přísazní. Teprve však za doby reformační pomýšleno vydávati spisy jazykem srbským, nejprve náboženské, jako u každého národa, a to na obojí straně jak evangelické, tak krátce potom i katolické.

Významným je v této první době literární činnosti srbsko-lužické rukopisný překlad Nového Zákona od Mik. Jakubice z roku 1548. podle bible Lutherovy s použitím Vulgaty a českého překladu, z něhož vybráno hojně slov — bezpochyby byl tehdy nedostatek výrazů domácích. Podle studií Leskienových jest překlad tento psán nářečím dolno-lužickým (v nynějším Prusku), kteréž jest valně rozdílné od horno-lužického dialektu, rozšířeného v Sasku a částečně i Prusku. Prvotiskem dolno-lužickým byl zpěvník s modlitbami a evangelickým katechismem z r. 1574., v horno-lužičině pak to byl Lutherův katechismus Worjehův z r. 1597. Více spisů pozoruhodných doba nejprvnější nepodala. Byly to začátky.

Z ruské literatury roku 1895.

Podává *Aug. Vrzal*.

Spisovatelé z t. zv. konservativního tábora šedesátých let ne- uveřejnili v poslední době nic pozoruhodnějšího. *Evgenij Lvovič Markov* (nar. 1835) uveřejnil v *Ruském Obozréniji* 1895 roman „Mečty i žizň“ s bledými typy zchudlých statkářů, vydríducha, typy, jaké nalézáme v knize S. N. Terpigoreva (Atavy): „Oskuděnije.“ — *D. I. Stachějev* (nar. 1840) uveřejnil v *Ruském Věstn.* novellu „Jiskry pod popelem,“ v níž rozvíjí myšlenku, že v povaze lidské, byť i byla zašpiněna sebe více hříchy a nešlechtnostmi, přece tají se jiskry dobra, jež vzplanou jasným, očišťujícím ohněm za jistých okolností života. Myšlenku

¹⁾ Tu také viděti, že nemají pravdu nepřátelé církve katolické, kteří vynášejí reformaci jako spásu národností slovanských. Také v Čechách byla germanisace následkem neblahé reformace.

tu autor ilustruje skutečnou událostí, jež svého času nadělala mnoho hluku. Hrdinou novelly je knihkupec Pavlov, jenž ze ziskuchtivosti stal se lakomcem, pokrytcem, ano i zlodějem, člověkem bez svědomí, jak se zdálo. Tu však Pavlov byl ohromen velikodušností bohabojného starce, jenž chtěje ho zachránit, udal sebe samého za zloděje knih, jež Pavlov ukradl. V Pavlovu procitlo svědomí, dokázal nevinnost starcovu a sám žil cd té doby poctivě. — Pí. *N. I. Merderova* (roz. *Svěčínova*), píšící pod pseud. „*N. Severin*“, uveřejnila v *Istoričeském Věstn.* nudný roman na domněle historickém podkladu s názvem: „*V pojiskach istiny*.“ Roman je přeplněn mystikou a zázraky. Divno, že časopis, věnovaný historické vědě, uveřejnil takový nesmysl, který nemá nic společného s historií. V *Rusském Věstn.* vyšla její povídka: „*Starica Fionija*“, kde spisovatelka vypravuje o staré nábožné ženě, jež přes 50 let slouží u kaple s obrazem Vladimírské Matky Boží. Stařena je šťastna sloužíc kapli té, věnujíc jí všechny své myšlenky a city jako živému tvorů. — V *Rusském Věstn.* byl uveřejněn také roman *V. Firsova*: „*Dvě sestry*“, přeládlé plačtivé vypravování o dvou sestřích, okouzlující blondynce a okouzlující brunetce, jež miloval týž nešťastný gardista. O sobě vydal Firsov sbírku „*Povídok a legend*“; lepší částí sbírky jsou legendy, jejichž dojem místy kazí úvahy autora samého.

Mladí koryfeové ruské belletrie, Korolenko a Čechov, pracují velice pomalu, kdežto belletristé druhého stupně naplňují časopisy svými romany a povídkami. *Vl. G. Korolenko* v poslední době napsal pouze několik polopublicistických náčrtků, jež nemají uměleckého významu, *A. P. Čechov* (nar. 1860) uveřejnil v *Russké Mysli* dvě drobné povídky: „*Ubijstvo*“ i „*Ariadna*.“ Povídka „*Vražda*“ vyniká bytovou pravdivostí, uměleckou vypouklostí charakterů, psychologickým processem a ilustruje myšlenku, že „*vražda bývá — duševní nemocí*.“ Dva bratři Terechovi, Jakub i Matvěj, žijí se sestrou v lese na nájemném dvoře. Rodina jejich vynikala vždycky zbožností, ale byla náchylna blouznění a pochybování ve víře. Praktický Jakub se sestrou držel se staré víry, postil se, sám si sloužil mši v domě svém, zastupuje duchovního, sestra při tom zpívala. Chorobný Matvěj byl pravoslavný, měl poetickou, blouznivou duši a vstoupiv do závodu kachlových kamen, lišil se od ostatních dělníků, žil jako asketa, fanatik, nekouřil, nepil, mrtvil tělo své, aby byl dokonalý, ve svobodnou chvíli modlil se, četl knihy nábožné; potom však zhrdl, odpadl téměř od církve, poněvadž v ní nalezal nedostatky, založil téměř novou sektu, ano svedl i jednu z dívek, jež za ním docházely, slyšíce o jeho svatém životě. Tu však nějaký dobrý člověk dokázal Matvějovi, že není spravedlivým člověkem, nýbrž smilníkem a kacířem; Matvěj pochopil, že pobloudil i slíbil, že bude žít jako „*všichni*“, opustil závod, nastřádané peníze dal svedené oné dívce a usadiv se u bratra, snažil se, aby ho přivedl k rozumu. To však se mu nepodařilo, naopak rozzlobil na sebe bratra i sestru, když je vyrušoval z jejich domácích pobožností a žádal bratra, aby mu dal podíl jeho po otci. *Mistrovsky* líčí Čechov, jak ponenáhlu vzrůstal cit rozzlobenosti a podrážděnosti v bratru starším, a nenávisť k Matvějovi v sestře. Matvěj svými výčitkami, voláním k pokání zbavil Jakuba duševního klidu, a tu Jakub se sestrou neočekávaně, nenadále Matvěje zabijí cihličkou (scena ta

překvapuje živostí líčení) a byli za to odsouzeni na Sibiř. Bratrovrah Jakub, poslední z rodiny nábožné, jež hledala Boha, pravou víru, stojí uprostřed zločinců na břehu ostrova Sachalina, teskni po vlasti a pozdě poznává pravou víru, kterou dlouho hledal, již se mu tak draho dostalo. Osobnost Matvěje je velmi typická a může se vztahovati na četné sektanty; psychologie Jakuba není dosti jasná; zvláště přechod k pochopení Boha pravého není dosti charakterisován. Méně cennější je povídka „Ariadna,“ jejímž thematem — psychologie ženy. Ariadna byla sličná, veselá, energická, hovorná, ale při tom lstivá, chytrá, pustá, ničemná dívka, jež snadno okouzčila dosti naivního idealistu statkáře Šamochina, který ji zbožňuje, idealisuje, ač cítí chladnost lásky její. Ariadna najednou vrhla se na krk kynickému Lubkovu, ujela s ním do ciziny, kamž pozvala i zamilovaného Šamochina, který penězi vydržuje Lubkova, až tento sám vysvětlí mu svůj poměr k Ariadně. Šamochin uražen, odjel do Ruska, ale po čase znova Ariadnou povolán, aby ji vysvobodil z rukou ničemného Lubkova. Šamochin přijel, ale brzy poznal její proľhanost a byl rád, že na cestě zpáteční zamiloval se do ní kníže Maktujev. Malý tento roman podán příliš stručně. (P. d.)

Nová díla.

Nedávno vyšlo v knihkupectví L. Wörla ve Würzburgu druhé, přepracované (německé) vydání výkladu knihy „Judith,“ a ve spojení s ním ponejprv uveřejněný výklad ku vypravování o Belovi a drakovi od *Dra. Antonína Scholze*, profesora na kr. universitě tamže. Spisovatel docela vyhovuje církevním zásadám, vysloveným v encyklice „Providentissimus Deus“; oba jeho výklady vypracovány jsou vedle všech pravidel biblické kritiky a zasluhují, aby se staly známy v širších kruzích a aby byly doporučeny milovníkům vědeckých komentářů biblických. — Kniha počíná na str. III.—XV. říznou a břitkou předmlouvou, v níž spisovatel dokazuje, že jeho zásady a výsledky kriticko-exegetické úplně souhlasí s encyklikou svrchu uvedenou ze dne 18. listopadu 1893, pak odmítá předsudky proti jeho výkladu a prorockému (apokalyptickému) pojmání starozákonních knih Tobiáše, Esthery a Judity jako neodůvodněné a podrobuje námítky svých odpůrců zdrcující kritice. — Po předmluvě následuje na str. XVI.—XL. především úvod ke komentáři Judity. Líčí obsah knihy dle řeckého textu, rozbírá kriticky jakost a odchylky různých textů řeckých a latinských, pak obě hebrejsky psané midrašiu, podává zvláštní děje textu, vykládá vlastní jména v knize se vyskytující, odůvodňuje prorocký (apokalyptický) účel knihy, jedná o jejím slohu, jak se časem pozměnil, a konečně o poměru knihy k Novému Zákonu. — Komentář Judity sám, který následuje hned po úvodě, nanejvýše poučném, na str. 2.—196., podává výmluvný důkaz o výtečném nadání a zvláštní obratnosti autorově, kterak kritiky užívá při skutečném výkladu. Při tom má stále na zřeteli jediný účel — naléztí pravý smysl knihy z knihy samé, t. j. v tomto případě z různých na nás došlých textů. Také lze poznati z postupu výkladu, že se vykladateli velevážně jen o to jedná, aby knihy vskutku přesně vyložil.

Následující komentář, str. 197.—233., k povídce o Belu a draku, zpracován je dle týchž zásad kritických a exegetických a sleduje cíl týmž následným způsobem jako v knize *Judity*. — První dodatek obsahuje str. II.—CXXIII. různé texty k *Juditě*, které v zachovaném se objemu v řecké a latinské řeči, nebo z německém překladu ve čtyřech sloupcích vedle sebe jsou otištěny, a sice obsahuje první sloupec text sixtinský, druhý kodex 7¹, Paříž I., sloupec třetí Vulgatu a sloupec čtvrtý velký hebrejský midraš v německém překladu. Na to následují str. CXXIV.—CXXXI. řecké texty *Tbeodotiona* a *Septuaginty* k povídce o Belu a draku. V druhém dodatku po str. CL. nalézáme, jako repraesentanta staré Vulgaty, latinský kodex *Pechianus* a německý překlad malého hebrejského midraše k *Juditě*. — Tyto přídavky textové umožňují, že čtenář, chce-li, může seznati velmi moudře zvláštní poměr jejich co do rozsahu a co do odchylek. Pečlivost, se kterou komentář celý je tištěn, čistá úprava, v níž se praesentuje, již svým zevnějškem ukazují noblessu a důkladnost, s jakou spisovatel neunavně činný pracuje.

Dr. K. Eichler.

Na podporu unie vychází v Paříži *La Revue de l'Orient chrétien*, jež letos vydává trojměsíčně vědeckou přílohu o 144 str., užitečnou také těm, kteří se obírají záležitostmi unie mezi Slovany. (Paris, Leroux.)

M. Faye vydal letos po třetí cennou knihu *Sur l'Origine du monde* (Paris, Gauthier-Villars, str. 313, cena 6 fr.), v níž probírá všechny theorie kosmogonické a podává svou vlastní. Spis. jest upřímný theista. Kdo se otázkami kosmogonickými zabývá, tomu kniha tato dobře poslouží.

Adolphe d'Avril vydal letos v „*Bibliothèque slave elzévirienne*“ (Paris, Leroux) sbírku: *Slávy Deera*. *Choix des poésies slaves*, s podobiznou Ševčenkovou (str. 167, cena 3 fr.). Překlady jsou slušné, publikace projevuje veliké sympathie k Slovanům.

Mezinárodní časopisy přicházejí do módy. U nás „*Moderní revue*“ podává též práce cizojazyčné, cizina má kromě zmíněné již „*Cosmopolis*“ v Paříži na př. měsíčníky: „*L'Aube*“ a „*Le Livre d'art*“, oba literárně-umělecké, onen se známými spolupracovníky celého světa, tento hlavně s mladším pokolením umělců, pak ještě *Ollendorffův* dvojměsíčník „*Revue générale intern., scientif., littér. et artist.*“, který vážností vyniká nad předešlé. Již samým Francouzům je těch „*revues*“ trochu mnoho.

Hlas katolického spolku tiskového. Č. 2. *Fr. Janda: Život blah. Jana Gabr. Perboyre.* Str. 231. Cena 80 kr.

Obširný, až zdlouhavý popis života a ctností mučenníka lazaristy v Číně (1802—1840), který 1889 blahořečen. Živosti nabývá spisek tím, že vpleteny vlastní dopisy světcovy. Jinak se mně tento způsob hagiografie, jaký zde vidíme, málo zamlouvá (srv. co praví *Dr. A. Soldát* v *Časop. katol. duch.* 1896, str. 377). Na str. 6. vypravují se o pětiletém dítěti věci, které jsou buďto nepravdivé nebo proti přírodě (srv. proti tomu závěrky jeho dopisů!). — Škoda, že v poučném jinak spise ostalo tolik přehrubých chyb proti češtině.

Nakladatelství Kubešovo v Třebíči vydalo učebné pomůcky: **Řešení úkolů vyššího stupně Močnickovy početnice pro školy obecné** od *F. M.* (str. 127, cena 60 kr.) a *Al. Lhotského Dějepisné obrázky pro školy obecné* (str. 196, cena 2 k.).

Urbánkova „Obecná Knihovna učitelská“ obsahuje v č. 9.: **Stručnou methodiku kreslení** od *V. Kozla* (str. 56, cena 40 kr.) a v č. 10.: **Mathematický zeměpis ve škole obecné** od *V. Kvasničky* (str. 36, cena 30 kr.).

Ke čtyřicetileté památce **Karla Havlíčka** († 29. července 1856) vydává *Dr. T. G. Masaryk* větší spis o něm (ve Výboru Laichterově) a ve „Sborníku časových úvah“ vydal *G. Žalud* stručný spisek. V tomto jsou data správná, názory však místy křivé. Co se na př. týče semináře, nemyslím, že by bylo ad maiorem Havlíčka gloriám potřeba, semináři tolik spílali. Havlíček se prostě ke stavu kněžskému nehodil; o příčinách lidí takových nebývají nestrannými ani kompetentními soudci. Prasprostácký „Křest sv. Vladimíra“ lze takto posuzovati jen stranníkovi; kdyby něco podobného vyšlo proti straně spisovatelově (a větším právem!), co by to bylo prskání! Atd.

Havlíček, muž jinak etihodný, se leckdy unáhlil. Naše strana nemá se ho proč báti, a mnohé z jeho zásad i skutků, v pravdě velikých i šlechetných, může a má vděčně ctíti. Tolik aspoň by bylo záhodno, aby s ním zmizel jeden z t. ř. protiklerikalních strašáků, které nám pořád vystrkují. Havlíček jako dítě své doby měl v církevních věcech některé zpozdilé nápady — právě jako jiní buditelé naši —: to je vše! Církev naše se přece nepůjde k takovým autoritám učit?! Myslím, že Havlíček byl dosti rozumný, aby neschvaloval slepého kultu, který mu prokazují jistí lidé, když se jim to hodí. Jsou věci, kde zaslouží býti slyšán a následován, jsou však věci, kde jest autorita jiná. Neomylným nebyl, a tedy nám může býti zcela lhostejno, zdali s některými věcmi náboženskými souhlasil či ne — na to jsou jiné důkazy a instance, než mladý žurnalista český, a tedy ho můžeme za poblouzení prostě politovati; měl-li však — co do života necírkevního — kde pravdu, bít se kajicně v prsa a polepsiti se. Jestli i urputný protivník na něco dobrý, tím více zaslouží pozornosti výtky muže, který v hloubi srdce prý byl tak nábožný, jako ubohý Havlíček.

Leoš Janáček: O skladbě souzvukův a jejich spojův. Urbánkova Bibliotheka pedagogická, č. 181. V Praze 1897 (!!!). Str. 170. Cena 1 zl. 80 kr.

Slovutný znalec a učitel hudby obohatil chudou literaturu naši dílem, jež by také všude jinde došlo zaslouženého uznání.

Předpokládá nějaké vzdělání hudební a znalost názvosloví, probírá p. spis. stručně, ale důkladně rozličné souzvuky, zákony a spoje jejich v nejmenších podrobnostech. V dodatcích připojuje několik vhodných poznámek o hlavních stránkách skladby hudební vůbec (na př. prodleva, závěr atd.).

Sloh je trochu nesnadný; třeba studovati velmi pozorně. Notové doklady za to jsou velmi případné. — Spis věnován J. Exc. Dru. Th. Kohnovi jakožto podpůrci varhanické školy v Brně.

J. Al. Koráb: Trosky mých snů. V Praze, nákl. vlastním. Str. 95. Cena 85 kr.

Knihba prvotin básníka z čilé družiny katolické. Dle nápisu jsou to ohlasy dvou posledních let; rozmanitost je však toliká, že bys domníval se mítí tu osobnosti různé, dobou silně vzdálené.

Přísnější výběr byl by knize velice prospěl. Ale i takto vítáme ji rádi, neboť dobrých básní je tu dosti. Prosté písně náladové jsou nejzdařilejší. Chmury mladého básníka nedojímají všude přesvědčivě — jakoby se v bol násilně vmlouval. — Jediná ukázka prostomluvy budí přání, aby básník častěji k ní se obrátil.

Vilém Bitnar: Biblické rapsodie. Nákl. „Nového Života.“ Str. 56.

Třetí tato publikace „Básnických obzorů katolických“ měla praeludium již v první, v Almanachu; ukázky tamnější jsou sem přejaty.

Bitnar jeví pojetím i slohem značné nadání básnické. Hluboký význam některých zpráv biblických vystižen znamenitě. Jen zdá se mi, že básník neostal v jejich přirozené tonině, rozved je směrem příliš subjektivním. Prostá dikce by působivost leckde zvýšila. Ostatně rozhodl bych se určitěji buďto pro ráz čistě nábožný anebo prostě výpravny.

Nemyslím konečně, že by rozjímavé básnění svědčilo mladým poetům tak, jak se snad domnívají. Je to kolikrát nic, nad čím se lopotí. Pravím to vůbec.

Salonní Bibliotheka. Č. 94. *G. Preissová: Korutanské povídky.* Nakl. J. Otto v Praze 1896. Str. 182.

Osm povídek, řeknu hned, velmi pěkných. Příroda i lidé kresleni životně, s jemným citem, tu a tam snad příliš něžně, ale ne chabě. Náměty jsou vesměs vážné, bída a utrpení má v nich značný podíl. Vzaty jsou ze života korutanského lidu, něco také z panstva. Vzdělanější čtenář se v roztomilých povídkách těch pokochá.

Skrovnější umělecké nároky činí *Anny Řehákové Povídky z cest* (v Šaškově Mor. Bibl. č. 62., str. 131), vzaté zase ze Slovinska, ačkoli mnoho slovinského do sebe nemají. Myšlenkový směr zdá se mi někdy falešně zřízen; na př. povídka „Za povinností“ nebo „Co je štěstí?“ sotva uvede čtenáře tam, kam spisovatelka chce. Že i jinak tu hověno přílišné sentimentalitě, netřeba podotýkati. Přes to však lehoučké kresby tyto, s ušlechtilým rázem citu a smýšlení, najdou zajisté vděčných čtenářů dosti.

V téže knihovně přeložen vhodný, ale prastručný náčrtek *M. Ljalíné* (přel. *J. F. Khun*) *Černá Hora*, její příroda a obyvatelé (dílo 61., str. 93). Za to skutečně nevím, co si naše prosté čtenářstvo počne s *Nemirovič-Dančenkoviými Knížaty bursy*.

V *Havránkově Mor. Bibl.* rodinné napsal *Jan Šnejdárk-Jičínský* (prý) humoresku *Pan Doktor* (č. 4., str. 61). Mladý lékař usadil se v městě, a něžné pohlaví vrhlo po něm sítě, on pak si vybral nevěstu z venkovského statku. Prosím vás, co s tím?

Kromě bezcenného obsahu třeba knihovně vytknouti též pramizernou úpravu, zvláště v seřadění jednotlivých dílů.

Karel Klostermann: V srdci Šumavských hvozdů. Nakl. J. R. Vilímek v Praze. Str. 381.

11 zajímavých, látkou z části nových kreseb, v nichžto hmotný i mravní úpadek lidu šumavského, podloudnictví, zákeřnictví a j. již známé okolnosti mají hlavní úlohu. Příroda si tu podává ruce s lidmi, povznáší i drtí je. Světlého však je v knize poměrně málo.

Mně se povídky Klostermannovy velmi líbí svou nelíčenou upřímností a mravní opravdovostí. Ačkoli se spis. do předmětu svého vžil, ovládá jej přece, nenechávaje se jím překonati. Právě proto však nemile se dotýká výsměšný ton tam, kde by člověk nad mizerií raději zplakal, a kromě toho nejsou pěkné ty trochu pedantské přírodokresby.

Václav Štech: Hloží. Humoresky a obrázky. Nakl. Bursík a Kohout v Praze 1896. Str. 236. Cena 1 zl.

Štech jest již uznaným specialistou v — biografii spolkův. I v knize této je několik pěkných příspěvků toho druhu, ať se týkají spolků se stanovami neb jen posezení hospodského a kafičkového. Nějaký domácí pán neb jiného druhu hrdina se při tom snadno namane. Spis. hrabe se s potěšením ve všech těch pošetilostech maloměstského života, někdy snad až příliš dlouho, a viděti, jak jej potichu dopaluje ta malichernost, která ničí nejenom nejlepší snahy, nýbrž kolikrát i lidi.

Sečtější čtenář se knihou velmi mile pobaví; snad tam najde také kousek ze sebe, a neuškodí mu, když se zasměje sám sobě.

Guy de Maupassant: Miláček (Bel-ami). Nakl. J. R. Vilímek v Praze. Str. 448.

Nepatrný novinář vyšplhal se hlavně pomocí ženských, u nichž buď dojemem neb násilím vítězil, vlivu i bohatství

Toť kostra děje, o kterou však spis. nejméně šlo, tak že neštítal se ani nějakých nepravděpodobností. Maupassantovi jde více o to, kterak „Miláček“ u ženských vítězil; a tu hrabe spisovatel již trochu hluboko, tam, kde přestává umění a začíná pikantní řemeslo.

Gabriele D'Annunzio: Triumf smrti. Vzdělávací bibl. č. 29. Str. 490.

Po dlouhé době cizoložného povalování se ti dva spolu utopí.
S odpuštěním: svinstvo!

Knut Hamsun: Pan. Tamtéž. Str. 168.

Dostí nudné zápisky poručíka Glahna, kterak v lesním zátiší sprádal se milostný poměr jeho, jenž se ukončil odstrčením. Dodatek podává zprávu o jeho zastřelení kdesi v Indii.

Vypravování je bezbarvé a plouhavé, jako děj sám. Tu a tam některá scena živější.

Překlad Kosterkův mohl býti správnější.

Sbírka ušlechtilých spisů pro mládež. Č. 8. V. Petrů: Báje a báchorky všech národů. Nakl. J. Burian v Písku. Str. 95.

V sešitku tomto je pohádek 12, hlavně východních. Sloh by mohl býti prostší.

Osudy nalezence od *Hektora Malota*. Přeložil *J. J. Benešovský-Veselý*. Nakl. J. R. Vilímek v Praze. Str. 484.

Nalezence, ukradený bohatý dědic, dostane se k potulnému komediantovi. S ním a po smrti jeho s věrným druhem provozuje po Francii i v Londýně svoje umění, až konečně najde svou matku, aby vstoupil ve svá práva.

Osudy jeho jsou věru velmi rozmanité, překvapující, někdy až neuvěřitelné. Povídka jest velmi napínavá, v nejlepšíu slova významu. Dospělejší mládež ji ráda bude čísti.

Úprava s obrazy je pěkná. Překlad se plynně čte, čeština by mohla místy býti lepší.

C. Stany: Poklady z báje. Přeložil *J. Unzeitig*. Nakl. týž. Str. 197.

Robinsonada dvou hochů, kteří na loďce zajati, domohli se předních míst na přátelské lodi korsarské, až od vzbouřenců puštění na širé moře, připulili k osamělému ostrovu, odtud pak osvobozeni, založili si nový blahobyť.

O významu knih takových napsáno již mnoho. I tato jest napínavá, chce učiti pracovitosti a svědomitosti, prohlédajíc k realným poměrům Francie a ostatních súčasťných krajín. Ovšem to zázračné štěstí nebývá vždy tak příznivo!

Bludný rytíř (Quentin Durward). Roman *Waltera Scotta*. Nakl. J. R. Vilímek v Praze. Str. 531.

Schudlý šlechtic skotský dostane se na dvůr francouzského Ludvíka XI., v jehožto zápletkách s Karlem Burgundským vykoná platné služby; odměnou jest mu šťastný, bohatý sňatek.

Příběh jest ovšem velice napínavý, činy mužův úžasné, ctnosti i neřesti nadlidské. Duchovní stav zastoupen velice nelichotivě; na zařízení katolická je tu a tam pošklebek.

Dr. A. Candez: Dobrodružství cvrčka houslisty. Českým dětem vypravuje *Fr. Faustín*. Nakl. J. R. Vilímek v Praze. Str. 338.

Cvrček vyštvaný od svých odstěhuje se a upadne do rozmanitých nebezpečí, z nichž pomocí jiných vždy šťastně vyvázne.

Spis. chtěl rozmarným způsobem vyložiti dětem některé stránky ze života hmyzu; nejvíce bude asi zajímati pobyt cvrčkův u mravenců. Jmen přírodopisných je v knize dosti mnoho. Galantní narážky nejsou pro děti.

Úprava díla je velmi pěkná.

Zábavy večerní. Č. 96. Od pluhu ke koruně. Dějepisná povídka od *Jakuba Beděnka*. Přeložil *J. Koněřza*. Nakl. Cyrillo-Method. knihtiskárny. Str. 376. Cena 1 zl. 20 kr.

Tato povídka oblíbeného vypravovatele obírá se osudy proslulého matematika Vegy (vl. Vehy, Slovince), rodiny jeho a války s Turky, která mu přinesla na krátko štěstí. Demonem děje jest cigán Janoš, který natropil tolik ukrutenství, že ta oprátka, kterou mu spis. přisoudil, zdá se čtenáři málo. — Povídka jest příběhy bohatá, napínavá. Lid ji bude hltavě čísti. Umění by leccos namítalo.

John Jacob Astor: Jinými světy. Roman budoucnosti. Nakl. J. R. Vilímek. Str. 302.

Těžko tu fantastickou směs dočísti. Je to ještě převertovaný Verne. Po mém soudě knihy takové nevydávají čestného svědectví ani spisovatelské ani čtenářské vědě. Na jednom místě povídá se také cosi o užití „apergie“ při zázracích Kristových, když na př. chodil po vlnách atd. Rationalismus takový, má-li za účel odstraniti zázraky, je velice pošetilý a plytký; znal-li Kristus, čeho nikdo neznal, tedy tu máme zase jiný zázrak, a věc vyjde na jedno. — Obrazy a vůbec celá úprava je velmi pěkná.

U Al. Wiesnera v Praze vydána **Česká původní obrázková abeceda a čítanka**, již upravil *Ferd. Ambrož*, ilustrovali † E. Zillich a V. Aleš. Str. 128, 42 obr., cena váz. 2 zl.

Napřed podány ilustrace k jednotlivým písmenám, potom cvičné veršíky mluvnické, početní a pod. Spořádání jest velmi vhodné, úprava skvostná. Pro nadějué „čtenáře“ bude to dárek velevítaný.

Časopisy.

Ženské Listy 1896. *V. E. Mourek* ve článku „Napsal-li Shakespeare svá dramata?“ vyvrací všechny důvody, které se pronášejí pro autorství Baconovo. Připouští toliko příbuznost myšlenek, jež bývá mezi vůdčími duchy velikých dob dějinných.

Études religieuses, philosophiques, historiques et littéraires. 1896. *P. F. Tournebise*: Proč zůstala Francie katolickou ve století 16.? Na tuto otázku odpověděl učený Oratorian P. Baudrillart přednáškou v „Institut catholique.“ Dle slov Bedřicha II. byly hlavními příčinami reformy: v Německu zikuchtivost, v Anglii smyslná rozkoš, ve Francii bažení po novotách. P. Baudrillart dokládá, že protestantismus všude, kde zvítězil, jevil se jako výslednice trojdílného proudu, totiž náboženského, intelektuálního a národního. Tytéž znaky že se jeví i při počátcích anglikanismu a kalvinismu. Příčinou náboženskou řečené reformace byly nevědomost a zlořády kněžstva, pro něž mnozí od Církve se odvraceli, buď posměchem ji napadali, buď vážně reformy se domáhali; a tu mnozí bludně opovrhující tradicí a učením Církve, odvolávali se k tomu, co nazývali „čistým evangeliem.“ Příčinou intelektuální v době renissanční byl odpor mnohých frivolních humanistů k formě a ideám scholastickým a záliba pro umění a literaturu antickou; odtud jich naturalistické a často smyslné inspirace, jež nezůstaly bez zhoubného účinku na náboženství. Příčinou národní byly předstírané výsady různých stavů a předsudky vůči Římu, zvláště však neblahá dlouholetá rovnivost mezi králem a papežem. Příčiny tyto sesíleny byly mnohými jinými, reforma vzrostla působením všech vášní života společenského, jak sám kalvinista La Popelinière doznává; a proč by nelichotila zlé žádostivosti zásada, že člověku dostačuje sama víra, skutky však že nebývají připočteny? Všechny tyto příčiny nezajistily protestantismu vítězství ve Francii, prot že nepůsobily v té míře jako v jiných zemích a protože protestantismu mocně vzdorovala neodolatelná vůle národa, jeho názor o milosrdné spravedlnosti Boží a o přičetnosti lidské, jeho hluboce zakořeněná úcta k Panně Marii a svatým — a s Římem konečně docíleno také uspokojující shody. Později sami humanisté nazírali, že nové náboženství není pro umění a vědy příznivějším a pro svědomí jistějším než katolicismus. Ač P. Baudrillart t. rdí, že kalvinismus jest protivným povaze lidu francouzského, přece má za to, že má též kořeny francouzské, že není prostě importován z ciziny. K tomuto názoru nepřidává se pisatel této statě z toho důvodu, že sám patriarcha reformy, Lefèvre d'Étaples, jenž vydal svůj komentář evangelíí kolem r. 1523, byl ve spojení s humanisty německými, že znal učení Husovo, a přečetl první skeptické a hanlivé spisy předchůdce Lutherova, Erasma. Však národní cit a náboženské přesvědčení Francouzů neodrazilo z počátku úplně reformu, pokud nevědomost a nečinnost nebyly vytlačeny

novým probuzením a organisací. Mezitím co reformování úzce se spojovali a organisovali pod schopnými vůdci, jakými byli Condé, Coligny, La Noue, Aubigné, aby svým ideám podmanili Francii, tu moc státní (hlavní činitel, jenž měl potříti reformu) váhala, brzy přísná k reformovaným až do ukrutností, byz až trestuhodně shovívavá. Rovněž protekce Jindřicha II., Kateřiny z Medici, Jindřicha III. a jich milečů nebyla na prospěch katolicismu. Klerus jako královský dvůr neplnil svého úkolu; život jeho zhlusta plný pletich, ctízádnosti a jiných zlořádů; když kalvinští kazatelé všude horlivě kázali, nebývalo v mnohých farnostech katolických ani kázání ani křesťanského cvičení. Že náboženské převělečení lidu francouzského oživilo a zdrojem vítězného odporu se stalo, bylo zásluhou nejlepší části kněžstva a hlavně dvou velikých řádů náboženských: Jesuitův a Kapucínů. Proti reformě zorganizována pravá protireforma, od kněží, šlechty a měšťanů zakládány unie, jež rozvětřujíce se tvořily vždy jeden celek, katolickou Ligu. P. Baudrillart zastává se jí neohroženě proti všem útokům a velebí ji jako velikolepé sjednocení, jež zachránilo Francii od záhuby. Přihlížeje k velikým událostem, nezapomíná na Prozřetelnost Boží, jež nad Francii bděla; proto dobře hodí se tato stať do knihy „La France chrétienne.“ Na konec vyslovuje referent P. F. Tournebize svůj snad nezvyklý úsudek, že obrácení Jindřicha IV. bylo pro Francii potěšitelnějším a slavnějším než obrácení Chlodvika, protože v 6. století získal král Francii pro víru křesťanskou, v 16. století však získala Francie krále pro katolicismus.

Rivista internazionale. 1896. IV. Igino Petrone ve článku „La filosofia dell' anarchia“ (Filosofie anarchismu), jenž psán za příležitosti E. V. Zenkerova díla: „Der Anarchismus,“ vyvozuje spojitost nynějších ideí anarchistických se systémy filosofickými v minulosti. Nejvyšší spojitost vykazuje s komunismem, v nějž namnoze úplně i přechází (Krapotkin). Prvním „klassickým“ hlasatelem jeho jest Max Stirner (1845. Der Einzige und sein Eigentum). Stirner vyšel od Hegela, podobně jako příbuzný jemu Feuerbach, jenž zůstal státi se svým „tuismem“ o krok blíže než Stirner; tento došel nejzazších důsledkův anarchistického individualismu. Od těchto filosofických počátkův anarchismu třeba lišiti počátky více socialistické, kommunistické: sem náleží Bakunin, Krapotkin, který je sentimentální spíše než filosofický, Grane, Réclus atd. Max Stirner své žáky našel v moderních anarchistech, „dekadentech,“ v anarchismu aristokratickém Friedricha Nietzsche a žáků jeho. Stirnerovo: „Ichtheit“ dovedeno v důsledcích až na Nietzschovo: „Übermensch.“ Tento individualismus anarchistický jest anarchismus „ěinu“ morálně vzatý.

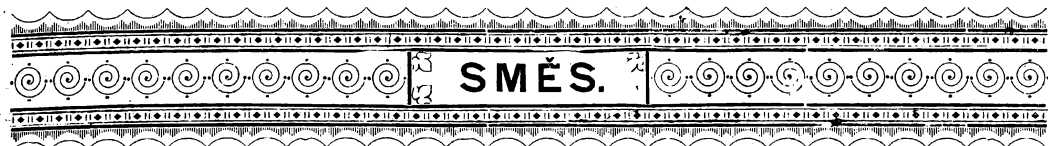
1896. V. Ciro de' Marchesi de Luca ve článku „La retribuzione del lavoro“ (Odměna práce) stručně v precizních obrysech podává nauku katolických sociologův o mzdě, jak až dosud se náhled ustálil. Vychází ze zásady, že mzda musí býti úplnou náhradou za hodnotu prací získanou. Tak to žádá „iustitia commutativa.“ Z této předpoklady odvozují se dále: pokud oprávněna: mzda „rodinná,“ podíl na zisku, zisk podnikatelův, minimální mzda, zasahování státu atd. — V tomže čísle Filippo Ermini má zajímavý článek: „L'etica sociale nei drammi di Enrico Ibsen“ (Socialní mravouka v dramatech Ibsenových).

1896. VI. Dr. Fr. Invrea: „L'imposta progressiva.“ Dokazuje ve stručném a jasném článku spravedlivost a socialní nutnost zavedení vzestupné daně příjmové. Vše na základě zásad socialní a státní vědy katolické! Vykládá nejdřív oprávněnost státu daně vybírat: „má nutný účel: k účelu nutny prostředky. Progressivnost — vyvrátiv všechny theorie protivné — vzestupnost daně jako správnou zásadu doliňuje autor 1. existenčním minimem, jež má býti daně prosto, 2. nákladem na tak zvaný slušný život dle stavu, a 3. přebytkem nad tuto slušnost stavovskou. Tak dělí církev příjem svých členů. Dle této normy pokračuje i zdanění: příjem ad 1. sloužící musí býti buď zcela vyňat, nebo co nejméně obtížen; příjem ad 2. určený může býti už výše zdaněn; pravé a plné zdanění teprv snese příjem pod 3. To je pravý zdroj a záloha pro veřejné náklady na všeobecné dobro.

Wahrheit. Číslo 9. V článku „Über die Einsamkeit“ (O samotá) Paul Gregor vylíčuje význam samoty, dn-s tak znevážená: její význam na vlohy duševní, na cit, význam náboženský a hospodářsko-socialní. — Zajímavé srovnání trestního zákonníka (co do výše mravnosti) norského s německým a našim podává Dr. Mumm.

Číslo 10. J. Gassner v článku „Gehört das Drama zur Poesie“ (Náleží-li drama k básnictví) dle názorů jesuitského aesthetika Jungmanna vyvádí pořad v umění slovesně-výtvarném odchylný od dnešního nazírání, řadí drama ne ve slovesné básnictví, ale až za sochařství a malířství, jako smíšenou uměnu slovesně-výtvarnou, jež nepracuje slovem, ale „bytnými obrazy“ („Wesensbilder“).

Číslo 11. Rektor sem. C. Ommerborn v článku „Über Nervosität und ihre Bekämpfung durch die Erziehung“ (Nervosita a boj proti ní výchovou) doporučuje důrazně učitelům a vychovatelům mládeže všimati si bedlivé počátku této „kulturní“ nemoci, dnes velmi rozšířené, a brániti jí hlavně třemi prostředky: otužováním těla, jednoduchostí života a dietetikou duše. — Leonhard Wassermann v článku „Der Tierschutz in der christlichen Vorzeit“ (Ochrana zvířat v minulosti křesť.) ze své obsáhlé znalosti života klášterního a církevního v minulých stoletích vyvrací nářknutí dnešních sentimentalních spolků na ochranu zvířat, že církev učí zatvrzelosti a krutosti vůči zvířatům. To, co spolky na ochranu zvířat dnes dělají, to dělali kněží a klášterníci od staletí, a církev od staletí nepřestala nabádati k rozumnému a lidskému zacházení se zvířaty.

Náboženství na odborných školách. Většina jinochů, chtějících studovati, ubírá se nyní na odborné školy. Na podobných ústavěch se však zřídka vyučuje náboženství, což ovšem není a nemá býti rodičům lhostejno. V Předlitavsku jest 26 obchodních škol (akademií a vyšších obchodních škol); na 14 z těchto ústavů se od nedávna vyučuje náboženství, na ostatních však nikoli. Větších ústavů hospodářských a lesnických jest v téže části rakouské 45, a pouze na 29 se vyučuje náboženství. Podobně je tomu na školách průmyslových, tkalcovských, malířských, kamenických, košíkářských a jim podobných, kde se téměř všeobecně náboženství nevyučuje. Pak se vytýká Rakousku, že prý má školství konfesijní. Je to skutečně neomluvitelným zlořádem, že podobné školy nemají pražádného zřetele na náboženství, které přece vždy a všude zůstává nejdůležitějším činitelem v životě lidském. „Bez náboženství — co by bylo z lidí. Navzájem by se uskrtili pro nejkrásnější ženu, pro nejšťavnatější hrušku.“ Tak zvolal veliký světoborce Napoleon, který se o pravdivosti slov těch sám důkladně přesvědčil. — Také na některých vyšších realkách rakouských se nedbá vyučování náboženství. Co z takových studentů pak jest, když dospívají bez bázně Boží a bez vyučování, to dosvědčuje statistika kriminalní. A když nedospěje takový mladík na nejhorší stupeň mravní skleslosti, jistě že málo podobných lidí bez náboženství jsou pravými charaktery. To dokazuje i Goethe, který tvrdí, že našel pravé povahy pouze tam, kde skutečně náboženství bylo pevně zakotveno. A Goethovi se jistě nemůže vytykáti strannictví, protože byl protestant a sám nebyl mravně neúhonným. A před krátkým časem Eliška Krásnohorská odbyla pokrokové studentstvo slovy významnými: „Náboženství jest hlubokou a odvěkou potřebou lidstva...“ Zvláště však národ a stát potřebuje podaných proniknutých náboženským přesvědčením, jak dovozuje Washington: „Náboženství a mravnost jsou nezbytnými podporami veřejného blahobytu. Nemiluje své vlasti, kdo tyhle sloupy lidského štěstí podkopává.“ Naše mládež musí býti vychována nábožensky, toho žádá všeobecný prospěch národní, protože pouze ten národ jest mocným, který jest proniknut věrou a náboženstvím, čili jak biskup Brynych tvrdí: „Ještě nikdy nebylo slýcháno, aby silnějším a

šťastnějším se stal národ bezbožný a nemravný. Usilujete-li o to, aby národu zachována byla víra, ten jedině pravý základ mravnosti, konáte právě dílo vlastenecké.“ Tot' jen několik ukázek, kterak se smýšlí o náboženství. Naší povinností jest starati se, aby na odborných školách bylo zavedeno povinné vyučování náboženství.

Náboženství dítek rodičů bez vyznání. Obuvník Josef Kotek ve Vídni podle denních listů prohlásil se se svou manželkou bez vyznání. Magistratní okresní úřad tamnější však nařídil, že dcery jejich jsou povinny navštěvovati vyučování náboženství katolického. Místodržitelství a ministerstvo kultu a vyučování schválilo náleznost. Stížnost rodičů proti tomu byla správním dvorem soudním zamítnuta s důvody, že rodičové mají sice právo určit vyznání dětí, přestoupí-li k jinému vyznání; v případě dotčeném však nelze o změně náboženství mluvit. Nález tento souvisí s říšským zákonem, že každé dítě jest povinno účastniti se vyučování dovoleného náboženství.

Mezinárodní sjezd zednářů, k němuž však německé lože nepozvány, protože jsou antisemitské, což jest u zednářství víc než „*contradictio in adiecto*“, konal se 25. července v Haagu. Celé jednání směřovalo k vymýšlení nových prostředků propagandy. Jednalot' se: 1. jak by se mělo zednářství účastniti na nějakém lidumilném díle všenárodním, na př. při ochraně zanedbané mládeže; 2. jak by se měly zednářské nauky účinněji v „profanním“ světě rozšiřovati; 3. má-li se podržeti nadále ona různost ritů zednářských; 4. jak by mohlo zednářství účastniti se socialního boje; 5. zlepšení výchovu; odstranění války; rozhodčí soud. — Budoucí sjezd bude r. 1900. v Paříži. — Z katolické strany se chystá protizednářský sjezd v Tridentě.

Pouta protestantské církve. Liberalní listy stále vynášejí protestantství jako nejlepší zřízení, kde jest svoboda každému popřána u velké míře. Protestanti sami jsou však jiného názoru. Před nedávnem vydal pastor Schall v Barendorfě spisek „*Babylonské zajetí protestantské církve v Německu*.“ Tam dovozuje, že protestantská církev v Německu klesla na ústav státní, který slouží výhradně politice, a v němž zeměpán jakožto nejvyšší hlava církve má ještě větší moc, než papež v církvi katolické. V nejvyšších církevních úřadech vede se byrokratická správa, ústavy vychovávací řídí se jen zájmy státními, svoboda kněží a jejich občanská práva jsou v nebezpečí, církev protestantská jest církví státní, ve které svoboda obce úplně zanikla. — Tot' jasná řeč soudného pastora, který vidí dále, nežli zaslepení nepřátelé naší církve.

Neovitalismus, nová domněnka o podstatě života, podobná starému hylozoismu, klade život v samohyb (prof. Rindfleisch o 67. přírodnickém sjezdu v Lübecku). Tak má býti odstraněna zevnější příčina pohybu. Svět se sám hýbe, tedy žije. Ale pouhé srovnání stroje se zvířetem ukazuje, jak unáhlená jest nauka tato. Stroj hýbe se sám, a dle názorů Rindfleischových zajisté dokonaleji nežli zvíře, a přece nežije; podobně nežije ani svět. Jednota hmoty a síly, v samohybu prý provedená a řešící tajemství života, je právě různá v bytostech živých a neživých; o ten rozdíl jde. Ukládati tajemství to v atomy, není nic jiného než problem odkládati, neboť více živých atomů budto dá život jednotný, živou bytost, a pak máme nové tajemství, anebo shluk živých bytostí, a pak není nic vysvětleno. Dosud tedy ostává: v životě je pohyb immanentní, v neživotě transeuntní.

Liga pro oživení pohanství působí v Paříži, zvláště týdeníkem „Don Juan.“ Nemá za účel nic menšího a nic lepšího, než potlačovati přísnou víru v Boha a asketickou bohoslužbu a zaváděti za to úctu bohův olympských; tak má býti člověku zase vráceno blaho a veselé živobyті, kterého před 1800 lety pozbyl. Tak tedy vidíme! Historikové tolik litují bídného života v době před Kristem, a zatím tam bylo tolik smavého štěstí! Člověk se tu mimovolně otáže, kdy asi těm pařížským revolučním a svobodomyšlným kocovinám bude konec.

Katolický tisk a národnost. Jest velikou urážkou i hrubou nepravdou, vytyká-li neznalec věci katolickému tisku, že jest nenárodním. Právě náboženství učí, abychom si vážili jazyka, kterým chválíme a velebíme svého Tyřuce. Katolíci nemají stále národnosti a podobných hesel na jazyku, nýbrž skutky dokazují, že jsou upřímnými syny svojí vlasti. V Terstě začal vycházeti letošího roku vlašský týdeník „L'amico“ („Přítel“), který píše: „Nechť nikdo nemyslí, že jsme my, ač katolíci, nejen podle jména, nýbrž i skutky, nestarostlivi o svůj jazyk, který poprvé vyslovovaly naše rty. Jím jsme také my hovořili prvá slova a odříkávali prvě modlitby, poněvadž jsme vychováni sladkým naším jazykem, proto jej milujeme a vážíme si ho také my, jak toho zaslouží; také my četli jsme svoje veliké básníky — učitele národů; také my známe čarovnost svého mateřského jazyka . . .“ Tot' pouze ukázka, kterak katolické listy píší a smýšlejí o mateřské řeči, o národnosti, o vlasti. Kdyby nepřátelé naši četli spisy a časopisy katolické, přesvědčili by se dojistá, že my katolíci stojíme na nejlepší cestě, abychom zabezpečili budoucnost svého národa a uchránili ho od veškeré záhuby.

Náboženství na celém světě a počet jich vyznavačův. Křesťanů jest na celém okrsku zemském 493 millionův; z těch náleží k církvi římsko-katolické 223,600.000, a to v Evropě 156 mil., v Americe 57 mil., v Asii 8,500.000, v Africe 1,200.000, v Australii 900.000. — Protestantů jest v Evropě 86 mil., v Americe 59 mil., v Australii 5,150.000, v Asii 1 mil., v Africe 800.000, celkem 149,900.000. — Pravoslavných jest v Evropě 92 mil., v Asii 6 mil., v Africe 30.000, celkem 98,030.000. — Různých sektářů křesťanských, sklánějících se více méně k náboženství katolickému, jsou 2,130.000. Židů jest 6¹/₂ mil., — Mohammedanů jest pak 105,800.000, Indů 207,400.000, vyznavačů Budhy a Konfucia 430 mil., pohanů na 155 millionův.

Snahy zednářův. Ústřední výbor krajinského spolku učitelů na středních školách v Uhrách usnesl se, jak „Dom a Škola“ oznamuje, aby se vyučování náboženství vyloučilo ze středních škol a ponecháno bylo rodině. A za tím účelem ustanovil, aby jednatel spolkový měl o tomto předmětu přednášku na millenniové výstavě na školním kongrese. Toto usnesení přirozeně velice rozechvělo a rozčililo široké vrstvy obyvatelstva a někteří katoličtí učitelé vystoupili ze spolku toho. Avšak i časopisy zhrozily se toho, psaly o tom celé články a opřely se co nejrozhodněji tomuto usnesení. Když tedy hrdinové a reformatoři spolku toho viděli, že nepochodili se svým návrhem, že není ještě příhodná doba, aby se jednalo o záležitosti tak důležité, poněvadž není dosud připravena půda, vzal spolek usnesení ono z denního pořádku a předseda oznámil v novinách, že obecnstvo neporozumělo návrhu spolkovému, který nežádá, aby se náboženství ze škol středních vyloučilo, nýbrž aby se vyučování předmětu toho pouze

zreformovalo. Není nad chytrost! Z toho jest viděti, kam svobodní zednáři a spojení s nimi židé směřují: chtějí oloupiti lid o nejdražší poklad, o víru, a vychovati pokolení bezbožníkův.

Analfabetů jest podle „Szkoly“ ve Švedsku 0·20/0, v Dansku 0·25, v Norvežsku 0·3, v Německu 0·8, ve Švýcarsku 1·2, v Luxemburku 4, v Nizozemí 4, v Anglii 10, ve Francii 28, v Belgii 32, v Rakousko-Uhersku 37, v Bulharsku 44, v Řecku 45, v Itálii 47, v Portugalsku 56, ve Španělsku 58, v Rumunsku 67, v Srbsku 70, v Rusku 76, v Černé Hoře 880/0. — Co se týče zemí rakousko-uherských, jsou v Čechách 30/0 analfabetů, v Dolních Rakousích 4, na Moravě 6, v Tyrolsku 8, ve Slezsku 9, v Salcbursku 10, ve Štyrsku 22, v Korutansku 31, v Krajině 31, v Istrii 42, v Haliči 70, v Bukovině 800/0; v Uhrách pak jest jich 420/0, v Charvatsku 480/0.

Vznik a dějiny české sociální demokracie. Do let šedesátých se nevědělo v Čechách o sociální demokracii; dělnictvo prý bylo poručenstvím národního měšťáctva. Na radu tohoto se zařizovaly úsporní a dělnické spolky, aby tak vlastní pomocí se domohlo dělnictvo lepších časův. Ale spolky ty se neosvědčily, a tím padla také nauka o svépomoci mezi dělníky. Dělnictvo české stýkalo se s německým, malorolníci na mizinu přišli se stěhovali do německých krajin, a tam se seznámili se socialismem, který přešel takto v řady české. Zásady sociální však neměly velkého vlivu, protože samy o sobě nebyly tak přitažlivými, peněz pak nebylo, aby se jimi nezkušenci zaslepili. Agitační spisy socialistické byly téměř všechny konfiskovány, a tak nešťastná, pronásledovaná (!) strana se nemohla rozvinouti. Prvním nezabaveným spisem byl překlad brožurky Schöffleho „Trest socialismu“; tento spisek byl velice čten. Do konce let osmdesátých nebylo vůbec socialistické literatury — bylo všeho všudy asi 12 brožurek; nejvíce překladů z němčiny. V posledních šesti letech byly vydávány větší spisy, jako „Nauky hospodářské“ od Karla Marxe, „Dějiny sociálního hnutí v 19. století“ od B. Limanowského a „Žena a socialismus“ od Bebla. Po letech osmdesátých založeny byly první české listy socialistické „Budoucnost“ a „Organisace“ v Praze a „Dělnické Listy“ ve Vídni. Avšak rozšířiti se socialismus v Čechách přece nemohl, protože po atentátu na cara Alexandra II. byli socialisté pronásledováni a žalářováni. Po šesti letech nastaly pro ně lepší časy, v Brně na sjezdě ustanoven byl prozatímní program příští činnosti. Čeští socialisté se měli zorganizovati samostatně, ale přidružiti se k rakouské sociální demokracii. Po roce konán byl sjezd všech sociálních demokratů rakouských v Hainfeldu, a tam Češi, Poláci i Němci přijali společný program, který sluje hainfeldský. Česká sociální demokracie se rozmohla od té doby, založila četné listy v průmyslových místech a mnoho spolků. Roku 1893. se ustanovila definitivně jako strana samostatná, která přijala pak program hainfeldský za svůj a vypracovány též zevrubně body pracovní. Čeští socialisté tvrdí, že prý jsou národní organizací, čehož však nikdo neběře vážně. Jest toho ovšem litovati, že právě dělnická strana se vydává svojí národností, což má ovšem v uzavřeném území závažné následky. Takovým způsobem pak pozbýváme posice za posicí, a české dělnictvo pak bude pohlceno německým přívalem.

V Haliči jest dle úředního výkazu z roku 1894/5. učitelů 5875; v tento počet zahrnuti jsou ovšem také učitelky.

Německé ústavy v Praze a židé. Čtyři německá vyšší a jedno nižší gymnasium v Praze mělo v uplynulém roce školním všeho všudy jen 1417 žákův, a to gymnasium malostranské 240 (29 Čechů, 178 Němců, 25 židův a 8 příslušníků jiných národností), staroměstské 253 (28 Čechů, 17 Němcův a 208 židů), novoměstské na Příkopech 418 (45 Čechů, 148 Němcův a 223 židů), novoměstské ve Štěpánské ulici 403 (87 Čechů, 116 Němců a 198 židů), nižší gymnasium na Smíchově 103 (20 Čechů, 55 Němců a 28 židů). Na ústavech těch bylo z 1417 žáků 209 Čechů, 514 Němcův a 682 židů. Jak vidno, jsou židé největšími nepřáteli našeho školství. Pak nemá se pěstovati antisemitismus, ovšem s vyloučením nenávisti k osobám. — Než také na německých realkách není poměr lepší, spíše ještě také pro nás osudnější a zahanbující. Na vyšší realné škole v Mikulandské ulici bylo uplynulého roku 153 Čechů, 278 židů a 107 Němců, na malostranské vyšší realce 93 Čechů, 159 Němcův a 53 židů, na karlínské vyšší realné škole bylo 69 Čechů, 122 Němcův a 88 židů. Na těchto třech ústavech bylo celkem 1127 žákův, a to 419 židů, 388 Němců a 315 Čechů (!) — Na všech německých středních školách v Praze bylo v uplynulém roce školním 2544 žáků, z těch bylo 1101 žid, 897 Němcův a 529 Čechů. Z toho pozorovati, že židé, ale i také Češi, pomáhají udržovati německé školy; to nám jest ovšem k malé cti. „To jsou čísla, která jsou pro nás hanbou,“ podotýká k tomu jistý pražský denník.

Střední školství v Čechách. Koncem školního roku 1895/6. bylo v Čechách celkem 78 středních škol, a to 56 gymnasií a realných gymnasií a 22 realních škol. Na 32 gymnasiích a realných školách jest vyučovací řečí čeština, na 24 gymnasiích a realkách němčina. Stát vydržuje 70 ústavův, a to 29 gymnasií a realk českých a 20 gymnasií a realk německých. Do všech těchto škol chodilo uplynulého roku 22.532, a to 14.725 do gymnasií a 7807 do škol realných. České školy měly celkem 13.823 žáky (9067 jich bylo na gymnasiích a 4756 na realkách), německé 8709 žáků (z nich bylo 5658 na gymnasiích a 3051 na realkách. Gymnasium v Čechách má průměrně 263, žáky a to české 282, německé pak pouze 235 žáků; realka v Čechách měla průměrně 355 žákův a to česká 396, německá jen 305. Ze všeho žactva bylo 14.893 Čechů (mezi nimi 600 židů), 7611 Němců (mezi nimi 2075 židů) a 28 jiné národnosti. Na 8 německých středních školách v Praze jest 529 Čechů, 897 Němců, 1101 žid. Střední škola v Čechách připadá na 74.700 obyvatelů, česká na 85.900, německá však na 62.900; jeden žák připadá průměrně na 266 obyvatelů. Stát platí ročně na českého žáka na gymnasiu 53 zl. 77 kr., na německého však 89 zl. 40 kr., na českého na realce 71 zl. 28 kr., na německého však 111 zl. 44 kr. To jsou ovšem dosti smutné poměry středního školství českého v Čechách.

Co vydá Rusko na školství? Dle „Domu a Školy“ jest v rozpočtu ruského ministerstva vyučování na university 3,800.787 rublů, na gymnasia, progymnasia a jiné střední školy 6,154.001 rubl, na realné a průmyslové školy 2,470.710 rublů, na okresní a městské školy 1,864.582 rublů, na farské a počátečné školy 374.724 rublů, na národní školy 2,375.520 rublů, na učitelské ústavy, semináře a školy 1,240.458 rublů, na zvláštní ústavy 1,440.388 rublův. Z městských škol vyniká moskevské školství, které stálo minulého roku 623.135 rublův.

Socialistický tisk politický v Německu a Rakousku. V říši bázně a dobrých mravů bují velký nemrav — rozmáhá se tam velice socialismus, který zabírá ve své agitace nezřízené nejširší vrstvy lidu. Lid věří nesvědomitým agitatorům, protože se nemůže přesvědčiti o pravosti důvodů jejich, protože slibují hory, doly, avšak nikdy nebudou moci svých slibův ani částečně vyplniti. Socialističtí mluvkové s Beblem v čele starají se pouze o své kapsy, stavějí činžáky a sami v praxi utiskují dělníky — těm nedovolují stávkovati, ač sami právě nejvíce tohoto prostředku užívají, aby rozešťvali dělnictvo proti prácedárcům. Jak jest v Německu socialistické hnutí rozvinuto, jest viděti hlavně z jeho politického tisku, kterým terrorisuje čtenářstvo i ostatní obyvatelstvo. Majít socialisté v Německu 41 denníků, 24 listů vycházejících tři až čtyřikrát týdně, konečně pak 8 týdeníků. Poláci mají v Německu jediný list socialistický a to týdeník „Gazetta rabotnicza,“ která se podivným způsobem úzce druzí k německým listům socialistickým. — Také v Rakousku rozpínají nepřátelé všeho pořádku svoje síly, a v jejich čele bojují židé, z nichž nejprvnější jest dr. Adler, který má celý dvůr jiných židovských stvůr, které štvou nesvědomitě dělnictvo proti pokojným občanům. Židé jsou největšími kapitalisty, mají obchod, bursu a nejvýnosnější podniky ve svých rukou, vede se jim dobře, ač nic nepracují tělesně, ochuzují lid hlavně bursou obilní — a přece jsou přátely dělnictva, ovšem pouze na oko. Vystihli dobře nebezpečí, které jim hrozilo, proto se postavili v čelo nespokojenců, řídíce se výrokem: Máš-li nepřítele nebezpečného, jehož nemůžeš přemoci, spoj se s ním. To učinili a vede se jim dobře — dělnictvo zaslepené nepoznalo léčky a věří jim, jako by byli spasiteli snah dělnických. V Rakousku mají socialisté 21 politických listů, z nichž jest denník pouze jeden, totiž smutně proslavená „Arbeiter-Zeitung,“ která dělá různé kotrmelce, aby svoji existenci zabezpečila. Tak před nedávnem žádala továrníka Kruppa, aby inseroval v listě tom, což učinil, zaplativ na rok 5200 zl. (100 zl. za inserat týdně uveřejněný), kdežto soudruzi brojí proti němu, že prý má tvrdou hlavu, která musí změknouti! Tak důsledni jsou socialisté. Vzítí od jiných peníze a nadávati jim! Listův odborných mají socialisté v Rakousku 32, s humoristickými a satyrickými celkem 65 časopisů. Z těch jest německých 33, českých 25, polských 5, slovinský 1 („Delavec“ = dělník), 2 italské, 1 židovský. Z českých časopisů strany této jest 10 politických, z nichž dva jsou týdeníky, tři vycházejí třikrát měsíčně, ostatní dvakrát měsíčně. Bylo by třeba postaviti jim vstříc dobrý tisk katolický, aby jejich útoky na majetek, čest a víru se prospěšně mohly odrážeti.

Jest možno věřiti židům? Odpovídáme předem, že nikoli. Antisemitismus jest nejen dovolen, ale také přikázán naším náboženstvím ve věcech národohospodářských, náboženských i jiných. „S kým budete volit, se staro nebo s mlado?“ tázal se při posledních volbách professor hlavy židů v městě východočeském. Žid se zaškrábal za uchem a pravil: „My počkáme, až která strana bude vítěziti.“ Tak to dělá žid všude. Z obchodu se přidá k druhé straně a také národnosti. Smýšlením zůstane vždycky židem. Němci odstrkují a odpuzují od sebe židy, kteří jim prokázali tolik dobrých služeb, že pomáhali utiskovati český lid v Čechách a zvláště na Moravě, a proto se uchylují k Čechům. Jen jim ukázati dvéře! Jistý denník pražský píše, že od r. 1886. se datuje značné hnutí česko-židovské; v synagogách se zavádějí české bohoslužby a německé

školy se zrušují. V letech 1886—1895 se zřídilo devět českých židovských škol (ovšem talmudských a konfesijních) a 25 německých škol bylo zrušeno. Také při sčítání lidu prohlásili mnozí židé, že mají obcovací řeč českou, ostatní prý se ještě báli! To věříme, až jim poteče do bot, pak teprve se na oko přidají ke straně české, ale za takový přírůstek a posilu národního živlu našeho jest jim nejlépe děkovati a nepřijímati jich jako spojenců, poněvadž žid vždy a všude zůstane obchodníkem, který hledí jen na zisk. Ostatně jak upřímně to s naším národem myslí, jest viděti hlavně v Praze, kde německá gymnasia jsou vydržována hlavně pro židy; na třech vyšších gymnasiích německých, totiž novoměstském bylo v uplynulém školním roce 189 katolíků, 16 protestantův a 198 židů, na Příkopech 178 katolíků, 17 protestantův a 223 židů; na staroměstském gymnasiu 42 katolíků, 3 protestanté a 208 židů, v celku tedy 409 katolíků 36 protestantův a 629 židů. Židů je v Praze 10% veškerého obyvatelstva, na německých středních školách však čítají 60% všech žáků, na českých i německých středních školách i vyšších pak 35% nejméně. Z číslic shora uvedených jest viděti, že židé jsou našimi největšími nepřáteli národními i národohospodářskými, a proto jest třeba se proti nim brániti a postaviti se na vlastní nohy, zvláště na poli národního hospodářství.

Učitelský seminář katolického spolku školského ve Vídni obdržel právo veřejnosti výnosem ministra vyučování. Ústav tento trvá pět let a dočkal se zdárných výsledků, proto mu bylo uděleno v tak krátké době právo veřejnosti. Většina chovanců jsou internisté, kteří i mimo dobu vyučování jsou pečlivě zaměstnáni, tak že se mohou dobře věnovati svým studiím. Učitelský seminář ve Vídni těší se přízni obyvatelstva katolického, protože jest každý upřímný katolík přesvědčen, že chovanci jsou dobře vyučováni, že v nebezpečné době nepodlehnu zkáze mravní a že se tam všestranně vzdělávají, že z nich pak budou řádní učitelé a rádcové dítek školních. Na učiteli mnoho záleží; je-li řádným katolíkem a dbá-li, aby dítky ve věci té také od něho byly poučeny, předchází-li sám dobrým příkladem, pak zajisté ponese jeho námaha zdárné ovoce, protože náboženství má na dítky nemalý vliv. Proto se také starají dobří katolíci, aby byl hojný počet učitelů, kteří by katolické děti také po katolicku vychovávali. Kdy se dočkáme u nás podobného ústavu? Bylo by také na čase, abychom o tom vážně přemýšleli.

Velkostatkáři v Čechách, jichž jest počtem 362, mají v držení svém 1,448.638 hektarů, čili 27.88% veškeré půdy v zemi; mimo to jest 11% půdy v Čechách vázáno jakožto statky svěřenské. Kromě toho jsou velkostatkáři majiteli průmyslových závodů, jako pivovarů, lihovarů, cukrovarů, skláren, dolův a cihelen, což jim právě vynáší nejvíce. Z půdy asi se mnoho nevytěží, poněvadž obilí a vůbec všechny plodiny nyní málo platí, tak že se prodávají pod cenu výrobní.

Ve Finsku bylo dle „Domu a Školy“ roku 1893/4. v 8 švedských státních lyceích 1215 žáků, ve 14 finských pak 2409; na švedských elementárních (druh střední školy) a reálných školách bylo 226 žáků, v 5 finských pak 203. Ženských středních škol bylo 11 s 1546 žačkami. Kromě toho bylo na 12 soukromých lyceích 1853 posluchačův obého pohlaví a v 51 soukromých školách 3154 žáků, z nichž bylo 1950 Švedů, 1177 Finův a 77 příslušelo jiným národnostem.

Židé pány městské rady. Ve Lvově jest mezi 80 členy městské rady 51 židů — mají tedy většinu a rozhodují o osudech města. Proto se tak starají o vzdělání lidu, zvláště školní mládeže, protože jim na tom záleží, aby lid zůstal nevzdělaným, aby jej mohli dle libosti odírati a vysáváti. Antisemitismus v hospodářství, obchodech je vždycky dovolen, protože není potřebí dáti se zbytečně ochuzovati přistěhovalým národem, který se nechce živiti prací ruční, nýbrž chce žíti pohodlně, bez práce — na útraty křesťanů. Bylo by na čase, aby lid všude již prohlédl a řídil se heslem: „Nekupujte od židů.“

Sčítání lidu v Srbsku. Roku 1895. koncem prosince bylo provedeno všeobecné sčítání lidu v Srbsku; teprve před krátkým časem byly uveřejněny celkové zprávy. Všeho obyvatelstva v Srbsku jest 2,314.408, všech domů se napočítalo 358.509. Rozměr Srbska jest 48.142 km². Měst bylo 78 a venkovských obcí 1235.

Útulna sirotkův a opuštěných dětí v Bělehradě měla minulého roku 119 chovancův a chovanek. S útulnou spojena jest zvláštní škola. Dům i škola stály celkem 65.000 dinarů, část nákladu zaplatil stát, ostatní družstvo.

Svobodná katolická universita ve Frýburku ve Švycarích měla v uplynulém letním běhu 364 posluchačů. Ze 253 immatrikulovaných bylo 135 posluchačů bohoslovecké fakulty, 56 právnické, 62 filosofické. Z ciziny jich bylo 128, z Bulharska značný počet, totiž 22. Jest viděti, jak dobře prospívá tato katolická universita, daleko lépe nežli „starokatolická“ v Berně, která čítá všeho vsudy pouze 7 studentů, které vyučují 4 docenti.

V Benátkách zavedla katolická městská rada, která při posledních volbách zvítězila nad svobodnými zednáři, vyučování náboženství na veřejných školách. Městské radě byla předložena petice 7985 otců dítek školou povinných, ve které žádali, aby se opět vyučovalo náboženství a aby se děti ve škole modlily; z ostatních 158 otců, kteří žádosti nedopsali, jest většina židův a jinověrců. Tak tedy postupuje katolická strana v Itálii rozervané a zubožené, dobývá pevností městských, jak se to stalo v Miláně a ve Florencii, kde také bylo náboženství opět zavedeno na školách. Jak se věci mají, bude prý toho příkladu následovati také Janov. I sami svobodomyšlníci uznávají, že jest lépe, aby jejich dítky byly vyučovány v náboženství, kdežto jiným této útěchy a posily nepřejí.

Poklady tohoto světa. Drahé kovy, uložené jako peníze ražené, nebo jako záruka cedulí bankovních v jednotlivých bankách a pokladech států celého civilisovaného světa obnášely koncem prvního půlletí tohoto roku: zlata 11.457 millionů franků, stříbra 5354 millionů franků. Zlato uloženo bylo ve všech bankách a pokladech, stříbra však nebylo: ve válečném pokladě německém, ve vedlejších bankách anglických, rak.-uh. zlatém (valutovém) pokladě, v řecké, norvežské, danské, australské bance, v ruském pokladě a spojených bankách novoyorských. Tato okolnost ovšem nedává ještě názoru o bohatství zlata v těchto státech. Zajímavější a vlivuplnější okolnost jest poměr uloženého zlata a stříbra, přebytek stříbra nad zlatem. Tu setkáváme se se státy dnes skutečně cítícími nesnáze v udržení zlata: Španělsko 210 millionů franků zlata, 284 m. fr. stříbra, Portugalsko 27 m. fr. zlata, 47 m. fr. stříbra, Spojené státy: státní poklad 784 m. fr. zlata, 2662 m. fr. stříbra (spolu s bankami: 1520 m. fr.

zlata a 2730 m. fr. stříbra). Zlatý poklad peněžní světa civilisovaného se poslední leta značně rozmnožil. Obnášel r. 1890. ještě 7827 m. fr., r. 1894. 10.579 m. fr., r. 1895. 11.050 m. fr. Jak vzrůstá zlatý poklad peněžný v pěti hlavních státech evropských, vysvítá z tohoto srovnání. V bankách a pokladech bylo zlata:

	^{31/12} 1890	^{31/12} 1895	^{30/6} 1896
Francie	1128	1963	2041 m. fr.,
Německa	855	961	973 „
Anglie	578	1052	1172 „
Ruska	1108	2511	2613 „
Rakousko-Uherska	135	919	979 „

Přátelé zlaté měny vyvozují z tohoto vzrůstání zlatých pokladů hlavní trumf proti stříbrníkům a bimetalistům: žádná nouze o zlato!

Na ten důvod zlatářů, že **zlata je dosti**, odpověděl při konvenci stříbrařské strany při vybírání stříbrařského kandidata na praesidentství Spojených států severní Ameriky (v Chicagu dne 9. července) jeden z nejlepších zastanců stříbra, illinoiský guvernér Altgeld, těmito asi protidůvody: „Zlata sice ročně přibývá o 200 millionů dollarů, nebo po odečtení spotřeby průmyslové, o 180 millionů dollarův asi, tedy u porovnání se vším hotovým zlatem světa, jež ředitel mincovny dnem 1. ledna t. r. páčil na 4.284,800.000 dollarů ¹⁾ (dollar = 4 k 92 h), asi o 20.—25. díl tohoto množství. Avšak nepřibývá ho tou měrou, jakou přibývá hodnot, zboží, ceněných věcí. Tím však, že množství peněz neroste s množstvím majetku, majetek stále v ceně klesá, peníze se zdražují — a škodu trpí ten malý rozmnožovatel majetku národního: dělník, řemeslník, průmyslník, rolník. Za to roste v ceně zlato, majetek několika vyvolených. Dnes tedy — předpokládajíc jediný peníz zlatý — byla by cena veškerých hodnot, veškerého majetku světového na půl páté miliardy dl. Rozmnožíme-li počet peněz ještě o půl páté miliardy, a to dnes jde jen přivzetím stříbra, vzroste okamžitě cena majetku světového o půl páté miliardy, tedy na devět miliard. Tím ovšem, absolutně vzato, nepřibude toho majetku, ale majetek ten se stane cennější a dostupnější všem. Prvotní a druhá výroba, tedy práce produktivní, stoupne v ceně vůči penězům, vůči kapitalu.“ — To je za dnešního socialního vření, při snaze emancipovati a povznést nižší vrstvy společnosti — ty pracující na majetku světovém právě — zajisté nejpádnejší a průsvitný důvod stříbrařů všech zemí proti zlatu. Slýchali jsme ho u nás při úpravě měny, dnes účinně vystupuje v Americe, tím účinněji, že je podporován řevnivostí mezi Amerikou a Anglií: Anglie vůči všem státům světa a tak zvláště i vůči Spojeným státům severní Ameriky stojí jako kapitalista-věřitel. Na to američtí stříbraři nepřestávají poukazovat, titulující hned zastance zlata „zrádci a náhončími zlatářské Anglie,“ té nenáviděné věřitelky.

Vraždy ve Spojených státech severní Ameriky. Čtyři nejkrvavější bitvy občanské války (roku 1863.: Gettysburg, Spaltsylvania, Wildwest a Antletam) stály dohromady 10.149 obětí na životech lidských. Leč toto číslo předstíženo v r. 1895. — bez války padlo rukou vražednou toho roku 10.500 osob.

¹⁾ = 22.195 millionů franků, rozdíl mezi hořejším výpočtem snadno se vysvětlí: tu se vzalo do počtu všecko zlato, nejen jako peníz, ale i jako zásoba (s vyloučením průmyslově zpracovaného zlata), tam zlato pouze bankovní, tedy peníze, a to ne ve všech státech a zemích světa; kromě Evropy přibrán jen svět anglický se Spoj. státy sev. Ameriky.

Roku 1889. ještě bylo vražd jen 3567. Vraždy vzrůstají, čím méně poprav se vykonává. Tak Andrew White, řád. Cornillské university, vypočítává: v r. 1889. popraven ještě z vrahů každý 45., v r. 1895. už jen každý 74. Lynchové popravky se ovšem tím více za to množí, čím více klesají zákonné. Příčinu úžasného vzrůstání počtu vražd shledává White v krvavém tisku americkém, v krvavých feuilletonech a zprávách listův amerických, jež uvykají čtenáře od kolébky na zápach krve, na pistoli a dýku.

Australie. Roku 1858., kdy český cestovatel, rodák turnovský, Paclt, přijel do Australie jako zlatokop, objevovali se v Australii, zejména v čelnějších městech přístavních četní Čechové, kteří přibyli tam z Ameriky, hlavně z Kalifornie a Brasilie, když tam nenašli kýženého blahobytu. Byli to jednak zlatokopové, jednak hudebníci. R. 1869., když se ztroskotala americká loď „Walburton“ blíž Tasmanie, zachránila se u břehův australských celá karavana česká, jichž potomci tam žijí, arcit' z větší části již odnárodnělí. Země jest pod vrchní vládou Angličanů, jest rozdělena na pět provincií, nad nimiž vládne guvernér, jenž schvaluje usnesení pěti australských parlamentův. Oporou vlády jest vojsko, počtem 25.000 dobrovolníků, kterým velí angličtí důstojníci. Australané neplatí Anglii daní, ale za to většina výnosu jich obchodu patří do kapes Angličanův. Australie jest nejmenší díl světa, ale ne nepatrný; měřít přes 162.000 čtver. mil a je tedy o polovici větší než evropské Rusko. Prvním Evropanem, který vstoupil na půdu australskou, byl Portugal Godinho de Crede, za 10 let potom zemi ovládli Hollandané, vedeni jsouce Cartenszem, později pak se zmocnili celé Australie Britové, kteří až do r. 1868. tam vyváželi vězně jako do svých kolonií. Australané však se hledí odtrhnouti od Anglie, r. 1891. chtěli učiniti z celé země spojené státy s názvem „Commonwealth of Australia.“ Tehdy se pokus ten zmařil, ale snad se uskuteční brzy. Obyvatelů jest v Australii 3,231.000 — většinou sami angličtí přistěhovalci. V Australii jest asi 50.000. Číňanův a 100.000 Němců, mezi které jsou počítáni i Češi, Charvati a Srbové. V horách žije asi 200.000 divých praobyvatelův, odumírající kmen zanedbaných, kteří se živí v lesích kořínky a červy, v civilisovaných zemích pak slouží bělochům jako sluhové a policajti. Co se týče náboženství, jest většina obyvatelstva protestantského vyznání, 900.000 katolíků, kteří jsou spravováni kardinalem v Sidneji, čtyřmi arcibiskupy, 18 biskupy a množstvím misionářů, dále je tu asi 50.000 pohanů. Prvním Čechem v Australii byl Paclt. Něco Čechů žije v největším městě australském Melbourne, které čítá přes půl milionu obyvatel, mezi nimiž je asi 400 Čechů, kteří jsou hlavně zaměstnáni v přístavech pro dopravu masa do Evropy. Tam mají též besedu českou, školu a spolek zpěvácký. Kromě toho jest v Sidneji asi 200 Čechů, kde mají také společenský kroužek, po 100 jich je v Bathurstu, Evertonu, Adelaidě, po 50 jest jich v Port Augustu, Mackay a Cardwellu, menší počet jich jest v Albany a Esperance, ba několik českých hudebníků jest i v kapeli v Hobartu na australském ostrově Tasmanii. Poštovní spojení s Čechy australskými, jako vůbec s Australií, jest velice nesnadno, neboť poštovní parníky se střídají za 16 dní, loď se zásikami pak po 8 dnech. Časopis anglický v Australii vycházející jest „The Age.“

Velkolepý dar protestantův katolické církvi. Šlechetný, prozíravý protestant, James Hill, předseda severní dráhy americké, dal vystavěti na své

útraty asi za 1,250.000 zl. katolický seminář, který jest nádherně zařízen. Budovu tuto daroval biskupu Irelandu (v Minesottě). Pohnutky tohoto daru vylíčil sám dárcce, když byla budova slavnostně předána biskupu Irelandovi. James Hill uznává šlechtné působení katolické rodiny, zvláště však ženy, uznává neunavnou horlivost dobrého kněze katolického, jakož i biskupa Irelanda, konečně uznává socialní snahy katolických kněží, kteří podporují a vedou chudé dělníky; tím zajisté vynikají nad kněze anglikanských sekt, ačkoli tyto mají rozsáhlé jmění, kdežto církev katolická jest v Americe chudá.

Nejmenší slovanský národ. Tím jsou Rezjané v severní Itálii sídlící. Čítají pouze 3700 duší, nemají literatury a jsou zapomenuti, jsouce obklopeni všude živlem italským. Professor krakovské university, Baudouin de Courtenay, studuje již 24 let jich řeč a bývalou literaturu. Hlavním dílem jeho v této věci jsou „Rezjanske texty“ nedávno vydané nákladem carské akademie v Petrohradě (str. XLVII a 708 lex. form.). Spis tento vypisuje důkladně řeč Rezjanů, její dialekty, její písemnické památky. Hlavně tu také jedná o zvukových či fonetických zvláštnostech řeči rezjanské, která v té příčině jest jediná mezi slovanskými národy. Také tvorba slov jest mnohdy zvláštní, v jiných slovanských řečech neobvyklá. Řeč tato již záhy podle všeho podlehla vlivům cizím, nejspíše asi keltickému jazyku. Ač nárudek tento je tak malý, přece je rozdělen jazyk na mnoho nářečí — kolik vsí, tolik nářečí.

Průplav mezi Baltickým a Černým mořem. Jak polská „Szkola“ oznamuje, zamýšlí vláda ruská prokopati průplav mezi nahoře jmenovanými moři, jenž má býti veden korytem řek Dviny, Bereziny a Dněpru, vycházeti pak bude z Rigy. Délka průplavu bude 1600 km. Stavba jeho nebude tak obtížnou, jako průplavu z Baltického moře do Severního; práce je rozpočtena na 5 let a náklad na 240 millionů zlatých, t. j. 150.000 zl. za kilometr, kdežto kilometr průplavu Baltického stál 900.000 zl. Aby se i v noci mohlo jeti, bude po délce celého průplavu zařízeno světlo elektrické. Čítáme-li rychlost jízdy 11 kilometrů za hodinu, trvala by jízda 6 dní z moře Baltického do Černého. Tím by ovšem Rusko velice získalo, a proto se chápe tak úsilovně tohoto podniku.

Rovnoprávnost. Před nedávnem žádal starší židovský assessor pruského ministra spravedlnosti, aby byl povýšen za okresního soudce. Ministr odpověděl, že vychází se stanoviska, aby bylo tolik židovských soudců, aby se srovnával počet jejich s průměrným počtem obyvatelstva židovského. Tedy jen tolik židovských soudců, kolik jim právem náleží veškerému obyvatelstvu. Neškodilo by i u nás, aby se bral zřetel na počet židů, protože se židi rozmohli ve všech odvětvích intelligence.

Opravy na Černé Hoře. Kníže Mikuláš hledí povznésti vzdělanost lidu svého. Dosud se zabývali mužové většinou válečnictvím, nyní není však tolik nebezpečí, a je třeba pomýšletí na budoucnost národa. Národní školy budou rozmnoženy o 30% a založena dvě vyšší učiliště. Také řemeslo se zavádí poněmáhle, bude to však státi mnoho práce, poněvadž jest v mužích válečná krev; proto všechny práce domácí a polní vykonávaly až dosud ženy. Černohorec považuje práce ty, jakož i řemeslo, za zaměstnání muže nedůstojné. Také komunikační prostředky chce kníže zlepšiti. Budoucnost ukáže, že kráčí kníže Mikuláš na nejlepší cestě, aby zabezpečil budoucnost svého národa.

Zvláštní cenu vypsal historicko-filologická fakulta varšavské university na povídku nebo sbírku kratších povídek. Podmínkou je: vylíčiti v řeči lidu srozumitelné způsobem populárním mravní životní ideal selského lidu. Zvláště hleděti třeba k tomu, aby v idealu tom obsaženy byly tyto prvky: náboženství, živá víra v Boha jako nejvyšší princip mravního řádu, poměr občana ku obci a ke státu, přilnulost k půdě, láska ku práci, poměry rodinné, mezi dětmi a rodiči, mužem a ženou; pozhnání střízlivého, mravního života. — Naše konkursy se dosud pohybují buď v národních, nebo uměleckých požadavcích. Těch kulturních a mravních bývá zřídka, či vůbec nebývá.

Harriet Beecher-Stowe, proslulá americká spisovatelka, autorka díla: „Uncle Tom's Cabin“ („Chatrč strýce Toma“) zemřela v Kartfordě 2. července ve věku 84 let. Od roku 1889. byla slabomyslnou, pomatenou, což při vysokém věku jejím není nic zvláštního. Sepsala několik knih, ale jen jediná získala jí popularnosti a to — svou historickou významností — „Chatrč strýce Toma“ způsobila osvobození otroků ve Spojených Státech severní Ameriky. Děj povídky čerpán z působnosti tehdejšího krutého zákona: „Fugitive slave law,“ zákona o uprchlých otrocích, jež stiháno mocí státní jako divokou zvěř a vráceno původnímu pánovi. Proti zákonu tomuto jevil se zvláště v severovýchodních státech odpor, odpor protiotrokářův a tu požádána Harrieta od bratra svého, aby sepsala nějaký agitační spisek proti jižním otrokářským bavlnářům. Harrieta tedy vyzváni uposlechla a sepsala „Uncle Tom's Cabin.“ Povídka vyšla poprvé v časopisu „National Era“ ve Waschingtonu. Dne 20. března 1852 poprvé vydána v knihovém formátě. Kniha způsobila takový ohromující dojem, že během tří týdnů rozprodáno trojí vydání její. Dosud dočkal se spis ten ve Spojených Státech 120. vydání; v Anglii šla kniha rovněž na rvačku a rozprodáno jí přes 1 1/2 millionů výtisků. Přeložena do všech jazykův. „Uncle Tom's Cabin“ způsobila velký rozruch mezi protiotrokáři, na všech stranách zakládány kluby a ostře vystupováno proti zákonu o uprchlých otrocích, tak že nebyl vůbec prováděn. Minulo deset let od vydání knihy a lidskost v ní hájena nabyta ozbrojenou rukou vítězství a strhla pouta s rukou černých bratří. — Předhazovali spisovatelce, že malou Evu v díle svém nechává zemřít. „Však jsem po její smrti v mé knize,“ odvětila spisovatelka, „sama lítostí tři dny těžce onemocněla.“ Strýc Tom psán dle originalu, jen že spisovatelka ho nechala v knize dřív umřít, než zemřel v životě, nevědouc prý, co by si s ním počala. Také jiná osoba, Topsy, vzata ze skutečnosti. — Roku 1890. bylo spisovatelce odňato právo autorské na její proslulý spis, dle amerického zákona netrvá ono déle 40 let a přechází pak dílo ve volný majetek národa.

Pro literární výchov německý navrhuje A. Bartels v „Kunstwart“ (č. 20.) od 9. roku postupně básníky: Körnera, Schillera, Uhlanda, zároveň může býti čteno něco z Klopstocka, „Cid“ Herderův a „Stimmen der Völker,“ snad i „Oberon“ Willandův, tři hlavní dramata Lessingova, po 16. roce Goethe, za nějaké dva roky Shakespeara. Po 20. roce bude si jinoch hledati cestu sám, dojde i k Heinemu, jenž mu prý neuškodí, jest-li trochu v sobě pevný. W. Scott (Wil. Alexis), Freytag a Scheffelův Ekkehard, zvláště však četivo dějepisné a národopisné budiž zatím pěstováno. Z novějších doporučuje B. Kleista, Hebbela, Ludwiga; v Hebbelovi na př. vidí protijed proti Heinemu. Ke všem těm přidružuje se Grillparzer, Mörike, Keller. Správně podotýká B.,

že mnoho jiných jmen si člověk může odpuštění, pěstuje-li takovouto četbu. — O vodítku tom lze se příti. Myslíme však, že by ani u nás neškodilo jak spisovatelům tak vychovatelům, pamatovati literaturou, zábavnou i poučnou, na národní dorost, aby se literárně vzdělal a přece mravně nepokazil. Dá-li Bůh, vrátíme se k předmětu tomu příštího roku zvláštními úvahami.

Vrchlického Sebrané spisy odebírá dle výkazu nakladatele J. Otty na obálce sbírky celkem — 487 odběratelů.

Spolek sv. Mohora vzkvétá utěšeně stále víc a více. Kdežto roku loňského měl 72.097 všech členů, má jich letošního roku o 3180 více, totiž 75.227, což jest rozhodně velmi krásným výsledkem ušlechtilých snah spolku, který se stará, aby podával každého roku slovenskému lidu knihy obsahu náboženského, poučného i zábavného v duchu katolickém.

Bulharské časopisy. Písemnictví národa bulharského jest dojista nejmladší ze všech slovanských literatur, avšak vede si velice zdárně; zvláště od doby osvobození od jha tureckého jeví se znamenitý pokrok. Tento úkaz jest viděti hlavně v časopisectvu, jež chceme tuto krátce oznámiti, abychom ukázali, kterak i vzdálení pobratimové si všimají jich literatury. *Balgarski Prjagled*, časopis pro vzdělání, literaturu a společenský život; vydává jej družstvo „Obšti trud,“ vychází pak již třetí rok v hlavním městě bulharském Sofii. Stojí 20 franků. — *Balgarska Sbirka*, časopis literární i pro společenský život; redaktorem je Stefan S. Bobčev, který slavil letošního roku jubileum 25leté činnosti literární. „Sbirka“ vychází měsíčně kromě července a srpna, stojí ročně 12 lvů (franků). Vydává se v Plovdivě, r. III. — *Svjatlna*, časopis belletr., ilustr. měsíčník, r. VII., v cizině 17 fr., v Sofii. — *Nova Svjatlna i zdravoslovie*, měsíčník, r. V., vychází měsíčně ve Slivně. — *Denj*, vychází měsíčně, r. V., v Sofii. — *Domašen prijatelj*, měsíčník, r. IX.; časopis tento jest ilustrován, jest pak určen nauce, otázkám náboženským, vědeckým i domácím. Redakci vede A. S. Canov, vychází v Sofii. Také se v listě tom pěstuje zdravotní věda, k výchovu dítek se tu dávají pokyny, zvláštní oddíl pro dívky, pro kritiku — vůbec „Prijatelj“ si všimá všeho, co by Bulhara zajímalo a poskytovalo mu četbu zdravou a dobrou, aby skutečně list ten byl, čím býti chce: domácím přítelem. Adresa: Knížarnica na Balgarskoto Jevangelisko družestvo, ulice Lege, Sofia. Ročně stojí do ciziny pouze 5 fr. — *Periodičesko spisanie*, organ bulharského literárního družstva, r. XI., v Sofii. — *Novini*, věstník vycházející dvakrát týdně v Cařihradě od r. 1890., přináší zprávy církevní, školské i jiné z bulharského Turecka. Jako příloha tohoto věstníku vychází *Biblioteka*, a to třetí rok, měsíčně (celkem 8 sešitů) a jest věnována hlavně literatuře. Mezi časopisy bulharskými zajímá velmi čestné místo, jest doporučena ministerstvem osvěty. Na „Noviny“ i „Biblioteku“ se předplácí ročně 15 fr., na „Biblioteku“ samu 8 fr. Adresa: Constantinopole, Péra, Rue Kabristan Nr. 38. — *Vjada i razum*, religiozno-nravneno (mravní) spisanie, dříve „Cerkoven Vestnik“; r. II., v Plovdivě; redakci vede kněz Miná G. Minkov. Ročně stojí v cizině 5 franků. — *Iskra*, naučno, literaturno i občestvenno spisanie. Časopis tento přináší romany a pověsti, původní i přeložené, populární stati ze všech oborů vědeckých, básně umělé i národní, rozhovory, články přísně vědecké, kritické a bibliografické zprávy z domácího i cizího života. Redaktorem a vydavatelem jest V. Jurdanov v Šumnu. R. VI., stojí ročně do ciziny 16 fr. — *Balgarska*, časopis ženský, přináší staře zdravotní, ekonomické, literární, životopisné i naučné novinky, hlavně které se vztahují k bulharským ženám. Redakce i vydavatelstvo jest v Čirpanu, ročně stojí do ciziny 2½ fr. — *Balgarski crkoven prjegled*, vychází měsíčně, stojí ročně 8 fr. — *Priroda*, ilustrovaný měsíčník, r. IV., v Sofii. — *Christijanski Svjat* měsíčník, r. V., v Russe. — *Semejno Ognište*, ilustrovano domašno spisanie, vychází měsíčně ve Varně, r. II. — *Zvjazdica*, vychází měsíčně v Sofii, r. V. — *Osnovno Učilište*, pedagogický měsíčník pro učitelkou praxi a vychovatelskou literaturu, vychází v Lomu, redaktory jsou T. G. Mitev a J. Grigorijev. Ročně stojí 6 fr. R. III. — *Narodin Učitelj*, vychovatelský list, vychází měsíčně ve Slivně, r. II., vydává jej učitel Ilija Gudev; stojí ročně 8 fr. — *Učitelj*, pedagogicko-společenský měsíčník, r. IV. — *Učiteljski drugar*, organ učitelského družstva bulharského; r. II., vychází týdně v Sofii, redaktorem jest K. Naunov; roční předplatné 6 fr. — *Voenen* (vojenský) *Žurnal*, r. IX., v Sofii. — *Juridičesko spisanie*, měsíčník, r. VIII., v Sofii. — *Juridičeski prjagled*, vychází v Plovdivě dvakrát měsíčně redakci Dra. St. S. Bobčeva. Stojí ročně do ciziny 15 fr. Právnícký organ tento přináší stati z práva městského, trestního i soudního, dále státního, administrativního, politického a finančního, zprávy z práva obecného, krátké posudky

právníckých děl domácích i cizích, soudní praxi, knihopis právníký a obecný a výnosy knížecího kasačního soudu. — *Medicinski Sbornik*, organ bulharských lékařů, r. VI., ve Slivně. — *Sborník telegrafický a poštovní*, vychází dvakrátě za měsíc, r. II., vydává se v Sofii jako v přirozeném středisku poštovníctví a telegrafů. — *Časopis bulharských inženýrův a architektů* (Spisanie na bǎlg. inžin. archit. družestvo), v Sofii, r. III. — *Jugoslavjanski stenograf i glasnik*, měsíčník, v Plovdivě, r. VII. — *Izvor*, illustrovaný měsíčník pro děti školní i mládež vůbec, r. VI., v Russe. (Izvor = pramen.) — *Gradinka* (Zahrádka), časopis pro děti, vychází dvakrát měsíčně v Sofii, r. III. — *Zeljaznopâten Sbornik* (Sborník železných drah), vydává jej měsíčně o 4 arších ministerstvo obchodu. — *Patešestvennik*, illustrovaný měsíčník, r. I., v Sofii. — *Dviženie na târgoviata na Bǎlgarija s čuždite deržavi*. — *Medicinska Bjaseda*, populární lékařský list, r. III., ve Vidinu. — *Misal* (Mysl, myšlenka), literární časopis, r. VI., v Sofii. — *Mladina*, r. V., v Kazanlaku. — *Djalo*, měsíčník, r. II., v Plovdivě.

Knihovna vídeňské university měla r. 1894. koncem září 454.953 svazků. Na r. 1895. byla knihovna nadána 25.000 zlatých. R. 1893.—1894. bylo tu 172.223 čtenářův, již použili 317.701 svazku.

V německých knihkupectvích vydáno r. 1895 23.607 děl (r. 1894. jen 22 570). Ve filosofii, v jazykozpytě, v dějepisu a belletrii pozorovati úbytek, v ostatních oborech přirůstek.

Bramborová země je po výtce a především — Německo. Třeba že bramborům se ve všech zemích věnuje víc a více péče, přece světu v tom ohledu vévodí Německo. Ono relativně a bezmála i absolutně největší plochu věnuje osevu bramborův, ono má rozhodně největší sklizeň bramborův a nad to ještě brambory dováží! Bylo — podáváme pro srovnání — osazeno brambory půdy

	r. 1883 hektarů	r. 1893. hektarů
v Německu	2,907.400	3,037.400
v Rusku	2,208.000	3,090.500
ve Francii	1,343.000	1,572.100
v Rakousku	985.100	1,108.500
v Uhrách	393.400	457.500
ve V. Britanii	550.300	511.000 (!)
v Itálii	68.500	194.200
ve Spoj. Státech severní Ameriky	878.900	1,054.300

Co pak se týče sklizně, tu vydala ona plocha r. 1893. brambory osázená:

	tun	dává z 1 ha tun
v Německu	38,300.000	10·63
v Rusku	23,800.000	7·07
ve Francii	13,070.000	8·95
v Rakousku	8,300.000	7·52
ve Velké Britanii	6,600.000	13·12
ve Spoj. Státech severní Ameriky	5,000.000	4·73
v Uhrách	2,800.000	6·06
v Itálii	800.000	3·95

Na výrobu líhu spotřebuje se v Německu ročně asi 2 milliony tun bramborův — ostatní se tedy sní a skrmí a ještě nad to i všechny ty, jež se dovezou. V letech osmdesátých ještě vývoz převyšoval dovoz, leč od let devadesátých stále se více dováží než vyváží. Toto plus dovozu do r. 1893. činilo 90.000 tun (v roce 1895. dovoz 132.340 tun oproti vývozu 122.665 tun, + dovozu: 9675 tun). A přece při těch 360 millionech metrů ročně, čili 1 millionu metrů denně sněžených bramborů — Německo se stále povznáší! Kdož ví, nemá-li za tu svou světovou kulturu Německo právě těm svým bramborům co nejvíce děkovat? To nechat už vybádají jiní filosofi.

Nová větev Slovanů, objevená už dříve ruským učeným Majejevem ve střední Asii, nově popsána a ztvrzena jako taková od Terentěva ve „Středoasijském Věstníku.“ Má prý to býti kmen „Bolorův“ v Kefiristaně či Boloristaně, podrobený Afgancům. Na slovanský původ, soudí Terentěv, se jména jejich: kořen jména Bolorové „bol“ značí „slávu“ i „slovo,“ tedy jméno jejich skutečně totožno se Slovary, Slávy. Odlišují se celou povahou svou i životem svým od svých sousedů. Stavěním chýší, šatem i názvy některých částí oděvu připomínají ruského „mužika.“ Bolorská „dřevňa“ má úplně ruský ráz, ba podvečer mládež po dřevně i vodí „chorovody.“ Plemenné známky tělesné odlišují je však od sousedův a poukazují na spojitost s Rusy. Ač v jazyku jejich není žádné zřejmé podoby s jazyky slovanskými, má tedy přece Terentěv za to, že „Bolorové jsou skuteční Slované, jen že odervaní od ostatních Slovanů přes půldruhého tisíce let a pohybující se mezi cizími národy, přijali v řeč svou množství cizích slov, zapomněli svých původních slov a utratili tak své prvotní nářečí slovanské.“

Sněmovní stenografové. Za příležitosti průmyslové výstavy letos v Berlíně pořádané, sestaven i výstavní oddíl pro stenografii ze všech povolání života. Zpravodaj listu „Kölnische Volkszeitung“ kritizuje německou a pruskou sněmovní stenografii u porovnání s rakouskou takto: Kdežto těsnopisné zprávy rakouského parlamentu vynikají vzornou pečlivostí v podávání všech výkřiků, a vypisování všech meziher, jež se za řeči poslancovy sběhnou, jsou těsnopisné zprávy německého říšského sněmu v tom ohledu na slovo skoupy. Ačkoliv „výkřiky“ mnohou řeč sněmovní teprv jak se patří okoření, a zvláště novinám jsou vítanou pochoutkou, stenograf německého sněmu zapíše nanejvýš lakonicky: „Zwischenruf“ — výkřik. Celé bouře, jaké se udály při tom, když socialisté mezi voláním slávy císaři zůstali sedět, buď vůbec ani nejsou nijak zaznamenány, anebo tak krátce naznačeny, že až teprv z dalšího sněmovního jednání, když mají vůbec dohru ve sněmovním jednání, vysvitne dosah a rozsah jejich. Tak při velké bouři, jež trvala na čtvrt hodiny, když dne 6. prosince 1894. Liebknecht s několika soudruhy zůstal sedět při „Hoch“ císaři provolaném, mají těsnopisné zápisky tři lakonické poznámky: „Grosse Bewegung und Unruhe — Andauernde Unruhe — Glocke.“ A dost! — Kdežto v rakouském parlamentu a v mnohých sněmích jiných úřední stenografové při diktování stenogramu hned kostřbaté věty pánů poslanců stylisují a chyby grammatické souvislosti ve spěchu samým stenografem zaviněné hned opravují — diktují stenografové sněmu říšského a pruského své stenogramy věrně, tak jak je mají napsány. Úprava v urovnání řeči ponechává se pak poslanci samému při jeho osobní korektuře. Mnohý řečník si tu pak skutečně se svou vlastní řečí rady neví. Mnohý se nenamáhá také ani se svou korekturou a proto přicházejí ve sněmovních zprávách německého a pruského sněmu takové hrozné nesmysly. Jako na př. 30. dubna 1894 promluvil jistý řečník dle stenografických zápisků pruského sněmu takovouto větou: „Ich muss gestehen, dass, nachdem Herr v. Zedlitz, der übrigens nach meiner Ansicht Herrn v. Pappenheim missverstanden hat — Herr v. Pappenheim hatte nicht gesagt, dass die Zurückverweisung lediglich aus dem Grunde geschehen wäre, um das Gesetz zum Scheitern zu bringen, — nachdem Herr v. Zedlitz bereits den Conservativen den Vorwurf gemacht hat, dass an unserer Hartnäckigkeit das Zustandekommen einer Verein-

barung gescheitert wäre, hat Herr v. Heede wirklich das Kunststück fertig gebracht, nach alledem, was wir — ich kann wirklich sagen: bona fide und unter der lebhaften Zustimmung des Herrn v. Heede (Hört! Hört rechts) — wo er noch in der Commission uns gegenüber ausgesprochen hat, dass es eine Concession sei, die wir dem kleinen Grundbesitz machen — da hat er es fertig gebracht, das jetzt in das Gegentheil zu verkehren und zu sagen, dass wir für den Grossgrundbesitz gesorgt und den Kleingrundbesitz nicht genügend berücksichtigt hätten.“ (Takové odhalení poslanecké moudrosti a výmluvnosti ve stenogramu jest zajisté pro pana poslance mrzutá věc. Jaké štěstí tedy, že v našem parlamentě mají tak zběhlé a hodné stenografy! Řeči našich pánů poslanců vypadají jejich přičiněním přece trochu k světu!) Ostatně stenografové mají prý ještě jiný kříž s poslanci. Nejen že tito mluví páté přes deváté, ale mluví prý se v parlamentech též čím dál rychleji, jakoby řečníci také stáli pod mocí pokroku páry a elektřiny. Povážných řečí, kde by se dbalo i na přednes i na gesta a řečník dal si čas se svými myšlenkami — praví zpravodaj zmíněného listu — dnes prý na sněmu (německý míní) neslychat.

Reklama a zisk obchodní. Pearův závod na vyrábění mýdla ve Spojených Státech severoamerických r. 1885. vydal na reklamu 148.376 dollarův a čistý zisk obnášel 452.885 dol. Roku 1886. vydáno na reklamu 280.400 dol., čistý zisk 559.833 dol. Roku 1887. reklama stála 391.962 dol., zisk byl 610.043 dol. Roku 1888. reklama 411.862 dol., zisk 636.695 dol. Roku 1889. reklama 570.697 dol., zisk 713.190 dol. Roku 1890. reklama 604.733 dol., zisk 787.405 dol. Roku 1891. reklama 493.314 dol., zisk 837.714 dol. Americký továrník neštilil se už přes půl milionu dollarů obětovati ročně na reklamu, vždyť ta obět se mu vracela vždy s dobrými úroky. Plus na reklamu vydané činí za těch 6 let 1,646.982 dol., plus zisku přijaté v téže době 1,327.550 dollarův. Třebas že výlohy reklamy vzrostly více než zisk, ale kdež by vůbec bylo bývalo to plus zisku bez reklamy?

Strída na Suezském průplavě r. 1895. Lodí proplulo průplavem 3434, nesoucích 8,448.383 tuny nákladu, cestujících 216.938. Jednotlivé státy účastnily se: Anglie 2318 lodí, Německo 314 lodí, Francie 278, Hollandsko 192, Itálie 78, Rakousko 72, Norsko 57, Rusko 39, Turecko 36, Španělsko 33, Amerika 5; Portugalsko 3, Čína 2, Japonsko 2, Egypt 2, Švedsko 2, Dansko 1 lodí. Tyto lodě zaplatily celkem 78.4 millionů franků průvozného, čistý zisk společnosti suezské zůstává v obnosu 3.2 millionu fr., čili 18.5% na akcii. Jaký význam kulturní měl převoz v r. 1895. vysvítá z toho, že oněch 217 tisíc cestujících bylo: občanských cestujících 74.878 a poutníků (mohammedanských) 23.421 — ostatní průvoz připadá na vojsko. Těchto „kulturních“ činitelů bylo tedy 118.635 kusův a sice: 47.166 francouzského vojska, 29.837 anglického, 14.618 tureckého, 10.675 italského, 8860 ruského, 3194 hollandského, 1794 španělského, 1334 německého, 1096 portugalského, 35 rakousko-uherských a 26 čínských vojáků.

Obsah moře. Dr. O. Krümmel, professor geografie v Kielu, podává na základě nejnovějších výzkumův obsah všech moří: Tichý ocean má 657,926.344 km³, Indický 265,146.821 km³, Atlantický pak 300,198.390, celkem tedy mají všecky oceany 1.223,271.555 km³. Moře Středozevní a Severní ledové obsahuje 32,589.005 km³, moře vedlejší mají 6,629.654 km³, Jižní ledové moře má pak 23,445.000 km³. Všecky oceany a moře obsahují 1.285,935.214 km³.

Třetí mezinárodní kongres pro psychologii, který se konal v těchto dnech (od 4.—7. srpna) v Mnichově, uspokojil, ba převýšil naděje všech účastníků v každé příčině. Lesku dodal sjezdu osobním účastenstvím dvůr, jenžto zastoupen byl vládce princem Drem. Ludvíkem Ferdinandem Bavorským (vedle něhož za členy kongresu se přihlásili ještě: princezna Terezie Bavorská, vévoda Pavel z Mecklenburg-Schwerina s chotí Marií, vévodkyně Mecklenbursko-Schwerinskou), dále vláda bavorská, zastoupena bývalým ministrem kultu, universita, kterou repraesentoval rector magnificus Dr. v. Baur, a zastupitelstvo města Mnichova s purkmistrem Brunnerem v čele. Vnější stránka kongressu (pohostinství města Mnichova, majetníků pivovaru „zum Spaten“, slavnostní diner, divadelní představení „Don Giovanni“, přednášky a demonstrace s kongresem spojené, na př. demonstrace pronikání paprsků Röntgenových lidským tělem, pořádaná prof. Graetzem, výklad docenta Schuhmanna nových psychofysických apparatusův atd.) bez odporu byla velice skvělá a jen nepohoda posledních dní zdržela účastníky od dalších ještě příjemných pobavení, na př. od výletu na jezero Starnberské. Co se pak týče hlavní věci, vniterné stránky sjezdu, upřímně souhlasili všichni se závěrečnými slovy prvního předsedy sjezdu, že odnášejí si všichni z kongresu toho nejen osobní seznámení s vynikajícími předáky a zástupci psychologického bádání skoro všech vzdělaných národů, nýbrž i že nabyl každý hojněho povzbuzení a mocných podnětů k práci i ve vlastním, speciálním oboru.

Není tuto možno nastíniti ani letmo trest' aspoň hlavních přednášek, tím méně snad lze vyličiti celou sjezdovou práci; jen několik poznámek budiž tuto dovoleno referentu podati tak, jak se mu namanuly v záplavě čerstvých ještě vzpomínek.

Účastenství na kongresu bylo v poměru k předmětu dotčenému obrovské; na 500 členův a asi 160 přednášek bylo přihlášeno. Účastníci byli nejen z Německa, Francie, Anglie a Rakouska, ale i z Ruska, Švedska a zejména ze severní Ameriky; z Čechů vypravili se prof. Dr. Fr. Krejčí (z Nového Bydžova) a referent. Pokud se týče stavu a povolání, poskytoval sjezd Mnichovský rovněž zajímavý obraz: vedle psychologův a filosofův „ex offio“ byla veliká část (téměř polovice) lékařů (zvláště ovšem psychiatrův a fyziologů), dále hojně právníků, kněží, studentův, učitelův; i dam byl slušný počet (zejména z Ameriky a Anglie).

Zahájení kongresu učinil dne 4. v 10 hodin dopol. prof. Stumpf (z university berlínské) jakožto první praesident delší a pěknou řečí, v níž po úvodních slovech vítacích obrátil se k problému o poměru těla a duše, kterýž si řeší ve smyslu kausalitního dualismu. Po té následovaly uvítací řeči ministra kultu, purkmistra a rektora university. Snad nejpěknější z nich byla stručná a promyšlená slova ministra vyučování, v. Landmanna, z nichž bude asi zajímati čtenáře, uvedeme-li aspoň úryvek, ve kterém trefně a bez přepínání označil význam kongresu a se starobavorskou vřelostí pointoval na konec liberum arbitrium člověka. Pravit: „Mezinárodní vědecké sjezdy nemají cílem vykonat nenadálé pokroky v nějaké vědě. V podstatě jsou to jen mezníky okamžitého stavu vědy, a jejich užitek záleží v tom, že učenci všech národů si poskytnou tu příležitost osobně se poznati a bezprostředním stykem se dorozuměti. Jestli však kde takovýto osobní styk jest užitečný a nutný, jest to v oboru psychologie. Neboť třeba by byly zásadní rozdíly v mínění o poměru těla a duše tak staré, jako filosofie sama, a třeba snad nikdy nevymizejí docela, přece

právě na poli psychologie vynořilo se množství nových otázek sporných a pochybných, které z části se zakládají jen na nedostatečném pozorování anebo na obapolném nedorozumění a které mohou se vyjasnití ústním dohodnutím. Dále pak vážným projednáváním věci, jakého vyžaduje vědecký kongres, zatlačí se v pozadí ti, kdo obírají se psychologickými věcmi jen diletantsky. Konečně však doufám, že psychologický kongres přispěje k tomu, aby odstraněno bylo nebezpečnoství, kteréž by mohlo vzrůsti z jistých psychologických teorií veřejnému životu kulturních národův a jsem přesvědčen, že tyto kongresy starou viru v zodpovědnost člověka za jeho činy nejen nezviklají, nýbrž upevní.“

Po těchto uvítáních měl druhou přednášku prof. Richet z Paříže „Sur la douleur,“ ve které hleděl dovoditi, že bolest způsobí jakákoli přílišná změna stavu nervu, a dosti široce vykládal o teleologickém významu bolesti pro živoctvo a zvláště člověka. Jako třetí přednášel právník, prof. Fr. v. Liszt (z Halle) „O trestní přičetnosti,“ snaže se z obapolného ocenění stanoviska právníckého i medicínsko-psychologického ukázati, jak jest nutno býti tu opatrným a přečin za beztrestný vyhlásiti jen tenkrát, když lze dokázati, že v době spáchání činu nalézal se pachatel ve stavu nevědomí anebo choroby duševní. Odpoledne tohoto, jakož i dvou následujících dní konaly se pokaždé odborové přednášky v pěti sekcích: 1. pro psychofysiku a fyziologii smyslů; 2. pro fyziologii normálního individua; 3. pro psychopathologii a kriminalní psychologii; 4. pro fyziologii snu, hypnosy a pod. stavů; 5. pro srovnávací a pedagogickou psychologii. Veliké množství přednášejících tu pro omezenost času zřeklo se přednášení anebo se spokojili s rozdáním výtahů zamýšlené přednášky, věc to, která měla zase dobrou stránku aspoň v tom, že nebylo potřeba omezovati debatty k tematům přednešeným. A debatty ty bývaly často velice živé a pěkně ukázaly nejen protivné tábory, ale i jednotlivé odstíny na každé straně. Dne 5. a 7. dopoledne pokračováno pak „v obecných zasedáních“ (bez rozdílu sekcí). Překrásná byla tu přednáška lipského psychiatra prof. Flechsigova „O associačních centrech lidského mozku,“ doprovázená demonstrací skvostných praeparátův anatomických. Po Flechsigovi přednášel (vlašsky) Jos. Sergi „O sídle emocí,“ pak dvorní rada Preyer „O psychologii dítěte.“ V závěreční schůzi přednášel známý psycholog Fr. Brentano — snad nejrazovitější to tvář a nejjímavější řečník tohoto sjezdu — příspěvek „K nauce o počítku,“ Petr Janet (francouzsky) „O vlivu hypnotickém,“ prof. Ebbinghaus (z Vratislavi) velmi vtipně a zdařile vyložil novou svou metodu „kombinační“ ke zkoušení duševních schopností (respektive únavy) školních dětí a prof. Lipps (z Mnichova), druhý praesident sjezdu, podal zajímavou rozpravu „O pojmu nevědoma v psychologii.“ Potom prosloveny závěrečné řeči rozlučné a děkovací prof. Richetem a Stumpfem. (Dřívější sjezdy byly: 1889 v Paříži a 1892 v Londýně.)

Příští kongres psychologický stanoven pak na rok 1900. do Paříže u příležitosti světové výstavy a jako první předseda jeho přijat Theodor Ribot, jako druhý Karel Richet a za generalního sekretáře zvolen Petr Janet.

Dr. F. Čáda.

HLÍDKA.

Problem svobody u Kanta.

Pojednává *Placidus Buchta*. (Č. d.)

Stanovením tří odlišných útvarů činnosti duševní, aspoň dle jména přijatých od psychologů všech smýšlení a směrů, jest sice určitěji vymezen okruh k zodpovídání předložené otázky, věc však nikterak ještě nedospěla tam, aby bylo možno klidně i docela bezpečně se věnovati výkladu a vyšetřování nejvlastnějšímu.

Vyslovili jsme se o trojím způsobu činnosti duše lidské — kolik však tu seskupeno slov, tolik zároveň položeno záhad psychologických, na něž směry doby novější, opírající se o neskrovné vymoženosti empirického zkoumání jmenovitě v příčině zjevů duševně-tělesných, neodpovídají ani souhlasně ani příliš snáselivě.

Trváme, že kořen a rozhodující základ všeho tkví v tom, jak odpoví se na otázku, za č považovati sluší duši člověka? Jest ona podstatou, a je-li jí, tedy jakou, nebo jest toliko pomyslným pojmem naším, k jehož utvoření a přijetí donutila sice zkušenost, který však nemaje bytného základu, ve skutečnosti se rozplývá v řadu úkazův a činností, jichž souhrn označuje se právě obvyklým názvem pochodů vnitřních?

Na prvním místě v této záležitosti dlužno zmíniti a prostě odbýti názory hrubého materialismu, jemuž to, co zove se duší a činností její, není než pouhou hmotou, pohybem jejím, pozměnou a processem nervů tělových. Učení toto, jehož jinak nelze nazvati než hrobem rozumu, nemá na štěstí již přívrženců v řadách myslitelů jen trochu opravdovějších, a zástupcové jeho na poli duševědném (Feuerbach, K. Vogt, Büchner,

Moleschott, Mayer, Reich a j.) překonávají se a „již jsou také překonáni.“¹⁾

Důsledky tohoto odbytí a překonání nevytvářejí se však tak, jak by zdravý rozum žádal a právem očekával. Pochody duchové očividně se nedají ani odvoditi z pozměn tělesného organismu ani uvésti na ně, mezi oběma panuje různost nejpříkřejší a nesrovnalost naprostá, přece však se princip prvnějším přiměřený, totiž duchový a od těla podstatně rozdílný připustiti nechce a nechce; raději brány na pomoc nejruznější vytáčky, aby jen nějak ujíti se mohlo tomu „dualismu,“ a otázka nejráději přesouvána na pole vývodů poznatkoslovných, kde pro přítomnou oboru toho rozháranost a nesjednocenost nejpohodlněji dá se i dle osobních náhledů neb i libovůle manipulovati.

Daleko by nás zavedlo od cíle našeho, kdybychom chtěli aspoň zběžně nastíniti všechny pokusy posledně označené. Přehledným posudkem proto jen tolik podotknouti si dovoluujeme, že ona nápadná úzkostlivost, ano až hotová bázeň před vniterným principem podstatným a duchovým pod zřetelem všech okolností a možných důsledků z otázek psychologických rozumu nepředpokjatému jeviti se musí při nejmenším — podezřelou.

V úvodních slovech této stati snažili jsme se několika pokyny sprostředkovati pochopení všelidského rázu spekulace filosofické a zřetel obrátiti k nabytému již a trvalému jádru, které, jsouc výsledkem této rozumové činnosti, ze všech sem spadajících pokusův i směrů nějak aspoň probleskuje, jako společná lidská vymoženost člověčenstvu nikdy se neztratí a nikdy také proto své váhy a platnosti nepozbude.²⁾ Jak vykládá tedy toto filosofické nazírání duši lidskou?

Stručně dá se přesvědčení dotčeného právě směru formulovati asi takto:

Každý účín musí míti sobě přiměřenou příčinu. Objeví-li se tedy dva účinky různé, podstatně rozdílné, protivné, nutně musejí bytovati také příčiny jejich rovněž různé, podstatně rozdílné a protivné. Tento zákon příčinnosti těší se platnosti všeobecné, není pouze zákonem našeho myšlení, ale také skutečného dějstva. Námitky, které kdy proti němu byly vysloveny,³⁾ se stanoviska rozumné kritiky a zdravého rozumu vůbec, nejsou než libovolnými theoretickými postulaty té které soustavy, důvodův

¹⁾ T. G. Masaryk, Naše doba. 1896, str. 436.

²⁾ „Multis quidem saeculis multisque contentionibus sed tamen eliquata est, ut opinor, una verissimae philosophiae disciplina.“ (Sv. Augustin.)

³⁾ J. Locke, D. Hume, I. Kant, částečně, však nedůsledně také A. Schopenhauer, J. Stuart Mill, vůbec pak jmenovitě nejnovější spekulace filosofická Kantem počínajíc pravému významu příčinnosti se vzpírá a jej podlomiti hledí.

opravdových a věcných proti objektivné jeho platnosti nebylo podáno nikdy a nikde.

Člověk celý, jak jest a žije, jakožto člen nesmírné řady veškerenstva, podléhá zákonu příčinnosti právě tak, jako kterýkoliv jiný článek toho pořadí světových zjevů, mezi nimiž vyměřeno mu určité místo. Zkušenost pak zřejmá, nepopíratelná stanoví dvojí druh projevů jeho bytosti, jeden, který má společný s úkazy pozorovanými na hmotě, druhý, přináležející výhradně člověku samému a rozdílný podstatně ode všech pochodův a výjevů, které jako působnosti zákonů přírodních vyskytují se pouze na tělesných útvarech všehomíra. Přiložíme-li obojímu druhu těchto projevů název činností, objeví se nám celkový život člověka jako nerozlučná jednota dvou k sobě připoutaných a sebe navzájem podmiňujících činností, z nichž každá pro svou podstatnou ode druhé rozdílnost přirozeně vyžaduje svého vlastního podobně rozdílného nosiče. Dualismus činností rozhodně žádá také dualismus příslušných principů, ze kterých činnosti ty vyvěrají. *Modus agendi sequitur modum essendi*. Není to pouhé, byť i dopadné přibásňování základův a věcí, nýbrž neúprosný požadavek přesně a na základě dané skutečnosti soudícího rozumu.

Námitka předhazující nemožnost přímého vniknutí v podstatu duše postrádá účinnosti docela. Pravda, vniterná bytnost její není, jak se říká, vyložena a nejeví se nám přímo, ale právě proto snažíme se ji vychopiti z přirozených jejích projevův. Usiloval-li by kdo tento způsob poznávání a pronikání k podstatě věci usvědčiti z nedostatkův a chybnosti, pak, chce-li býti důsledným, ať zavrhne také šmahem veškero pojmové určování dané skutečnosti vůbec. Či jest snad známa podstata těles, hmoty, tak důkladně a přesvědčivě, že nutno s výčitkou zamítati zmíněnou cestu k poznání principu duchového? Právě naopak! Ať vybere si někdo z té spousty hypotes filosofie přírodní nějakou, neříkáme ani uspokojivou, odpověď na otázku: Co jest hmota?! V tomto smyslu podstata naší duchovosti mnohem více jest nám známa, protože netřeba k ní dospívati zvláštní námáhavou abstrakcí a pracným usuzováním ze zevnějších činností a projevů, nýbrž pouhý bezprostřední vhléd do nitra osobnosti zjevuje každému podstatný duchový jeho základ, ovšem *in concreto* zároveň a nerozlučně s jeho úkony.

Na tomto ovšem jen jakoby z nejdálnější perspektivy načrtnutém předpokladě tvrdí se o duši, že jest podstatou duchovou, tedy nehmotnou, na hmotě a zákonech jejích ve své činnosti specifické nezávislou, fysicky jednoduchou, — podstatou ovšem neúplnou jako tělo, s nímž určena jest se složiti

v jednu podstatu druhově úplnou, v jednu přirozenost, v jednu bytost skutečnou, v jednu osobu. Spojení toto, které jest podstatným a bezprostředným, vyjadřujeme slovně, nazývajíce člověka živočichem rozumným.

Takto pojatá a vyložená duše jest principem veškerého dějstva vniterného (o to zajisté, vlastně jen o jeden moment jeho, se nám tu jedná). Z ní vyvěrá veškera ta bohatost pochodův a zjevů, jejíž druhdy tajemný a v sobě rozmanitě sečlánkovaný průběh zove se tokem života psychického.

Duše tedy prokazuje se činnou; faktu tomuto aspoň na zevnějšek a dle jména nevzpírá se nikdo. Jakým však způsobem, toť nová otázka, zavalující cestu znova obtížemi nemalými.

Od časův Aristotelových (384—322 př. Kr.), který svým spisem „O duši“ (Περὶ ψυχῆς) podal první psychologii hodnou toho jména, po celý středověk až do doby téměř nejnovější ovládala všeobecně tak zvaná *theorie mohutností* duševních, kterou přítomný, a jak často slýchati, výlučně správný směr v psychologii, empirismus, pokládá za jediný moment vědecký v celé té dlouhé fazi jmenované obdobím *metafysickým*.¹⁾ Převrat

¹⁾ Jako u všech jiných věd, rozdělují také vývoj psychologie obyčejně na troje období: přípravné, metafysické a empirické. Doba přípravná sahá až po Aristotela, metafysická od Aristotela až po Locke a Herbarta, empirismus pak jest sehlubným názvem duševědných doby nejnovější. Ovšem že i stanovisko metafysické dosud vyskytuje a hájí se hojně i se zdarem vedle empirismu. Známkou prvnějšího jest, že prý vychází od pojmu duše, který se určuje spekulativně ve shodě s principem soustavy. Vyčítají tomuto směru nesprávnost, jakoby totiž svou závislostí na těch kterých systémech věd pravě byl na překážku. Přejde na to, jak věc se pojme a co se tou domnělou závislostí rozumí. Problem psychologie, t. j. onen nejvyšší poznatek, k němuž práce vědecká směřuje, a který v soustavách již docelených nejvýše stojí, označen jest slovem duše, odkudž i název vědy: psychologie, duševěda. Obor jednotlivin, které má psychologie vysvětliti a od nichž jako od dané zkušenosti jest jí vycházeti, jest ono dějstvo, ony pochody, které nazýváme vnitřními, psychickými. Než kde jest platný důvod tohoto pojmenování, jak možno mluviti o stavech duševních, pochodech psychických bez předchozí vědomosti, že podklad těch pochodů, duše, skutečně jest, a bez znalosti jaký jest? Podobá se, že vychvalovaný empirismus mimoděk tuto zaběhl v nějaký odpor. Zásadou jeho jest, vycházeti toliko od daného a vlastní určitou methodou dospívati postupně k vyšším a vyšším poznatkům (principům, elementům), blížiti se tak k zodpovědní problemu samého. Tu však přísně dlužno uvážiti jak povahu vniterného dějstva, tak také prostředky, s jakými příslušná věda vůbec k němu může přistoupiti a zodpověděti pak otázku, zda-li psychologie, jsouc empirismem ve svých mezích, svými cestami a prostředky vystačí na rozluštění záhady, co jest duše! Již z pouhých definic, jaké o sobě podává směr empirický, není nesnadno usouditi, že rozřešení toto musí se ponechati filosofii; že empirické počínání jako takové nemůže se přesmyknouti nad příslušný sobě obor zkušenosti, nemá-li tedy psychologie zůstatí kusou a hned počátečné podstatnosti prázdnou, že docela jinak

rozhodný způsobilo vystoupení Lockeovo (1632—1704) a více ještě Herbartovo (1776—1841), kterýžto poslednější jmenovitě svou snahou pomocí matematiky přivést psychologii na výši věd exaktných, uvedl duševědnou práci na dráhy jiné a nové. Herbart zamítá mohutnosti duševní, které jsou mu pouhými pojmy, ano jen názvy druhovými, ukvapenou abstrakcí při pozorování jevů psychických a službu konají toliko jako pomůcka ku pořádku a třídění úkazů nitra našeho. Veškerý život duševní vykládá se dle tohoto směru z jediného prý prvotného stavu, prvku duševního, kterým jest představa. (Mechanismus představový.) Nelze na těchto místech o celé záležitosti šíře se rozprostraniti a nevyžadují také vytknuté cíle, aby vzpomenuy byly jiné ještě náhledy nějak se odchylující od nastíněných právě dvou, které tvoří jaksi rozlišující a směrdatné mezníky ve složitém celku vysvětlování psychologického. Aniž bychom se tedy nad to dále ještě přeli o stupeň významu a meze správnosti běžných výkladů nebo doličovali výhradnou platnost, po případě aspoň slibnější výhodnost některého z nich, zůstáváme při pouhém vytčení věci a připínáme své vý-

---

věc míti se musí, než aby pouhý slovní výraz svého problému přijímal psycholog z filosofie. Pochody psychické pokládati se musejí zprvu za pouhé stavy vnitřní, ze kterých, poněvadž kvalitativně se liší od pochodů hmotných, právem se může souditi na duši jako věcný substrat vniterného dějstva jednoduchý a nehmotný. Taková práce náleží však spekulaci metafysické. Teprve tehdy, až tento princip jest poznán ve své bytnosti, svém původu a cíli (témito věcmi vyčerpává se totiž hloubání a poznávání metafysické), možno mluvíti o srozumění a probírání vniterných pochodů jako dějů duševních. Tak vypadá v pravdě poměr duševědy k metafysice, jedině takové musejí býti základy každého správného stanoviska metafysického, a tož také jedno z hlavních pojítek a důvodů, které vykazují psychologii místo v pořadí nauk filosofických. Nelze právem tvrditi, že by tím trpěla povážlivě její samostatnost, třeba jen míti na zřeteli samostatnost náležitou, patřičnou a příslušnou. Jsouc vědou o vědomých projevech duševních, má psychologie pole určité vymezené i rozsáhlé, a úkolem jejím jest duševní projevy stanoviti, pořádati, a pokud síly lidské vystačují, z bytnosti duše jako realného principu vysvětlovati, zjednávatí zkrátka ucelené porozumění života a světa duševního oproti světu vnějšimu, který přidělen jest vědám ostatním. Odlišné úkazy a zcela zvláštní tajuplné až poměry života duševního vtiskují ovšem přirozeně také zvláštní ráz vědě, která o nich jedná, určující samostatně cestu i prostředky, jimiž možno projevů života toho náležitě se zmocniti a vypořádati k vytknutému cíli dle povahy předmětu spracovati. Dle toho snadno lze sprostředkovati dorozumění, jestliže psychologii krátce prohlásují za vědu o vědomí a žádají, aby se psycholog záhadě o duši nevyhýbal, neboť, pravda, „kdo konečně o duši má něco věděti, ne-li psycholog?“ (Masaryk, Konkr. logika str. 70.) Z případné poznámky téhož autora možno si za příslušného rozhledu utvořiti také dobré ocenění těch tak zvaných snah empirických v oboru práce duševědné. Praví: „Oblíbený teď název „empirická psychologie“ zbytečně vynalezen byl (z historických důvodů), aby se naproti starší psychologii výslovně vědecký ráz vědy ohlašoval.“ (Ibid. str. 71.) Rádně pojatá a příslušnou dle toho methodou pěstovaná psychologie jest a byla vlastně vždycky o lidské duši vědou zkušebnou.

vody k tomu bodu nejnovějších úsudků, kterým se theorie mohutností nepovažuje aspoň za absolutní překážku vývoje vědy psychologické. O záhadě této není ostatně daleko ještě promluveno poslední slovo, jako vůbec nauky duševně drahé jsou vzdáleny konečného a rozhodného ucelení. A uvažuje-li se přehledně přítomný stav tohoto oboru, vyvstává mimoděk dojem posilující nemálo tušení, že po nějakém dorozumění a vyjasnění poměrův opět si počne znenáhla raziti cestu přípustnost mohutností duševních, které duchem směru Herbartova na delší čas z vyšetřování duševněného byly vypuzeny a zdánlivě docela překonány. Že tam, kde uznává se duchovost a podstatnost nosiče pochodů vniterných, theorie mohutností nejspíše ne-li jedině jest přijatelnou, věci známému netřeba zvláště dovozovati, nezbyvá proto než podati objasnění a řádný výklad, aby seslabena byla aspoň nejpříkřejší nedorozumění, znesnadňující osvojení a využití všech podmínek toužebné vědeckosti, jejíž při nejmenším lichotivý přívlastek jistě by rád měl zajištěný směr ten i onen.

Na prvním místě nutno položiti důtklivé upozornění, dle něhož psychologu přísně jest dbáti toho, aby mohutnosti nebyly stanoveny bez naléhavých důvodův a tak zbytečně rozmnožován jich počet, kdyžť potom nelze dovoditi realitu jednotlivých a rozdíl jejich jako základných a odvozených ani zřejmě ani docela spolehlivě. Vzhledem k počínání poslednímu není ovšem divu, že se theorie mohutností potkává s odmítáním až i posměšným. Uváží-li se však věc všestranně a nepředpojatě, nedá se jen tak zlehka odbýti přesvědčení, že odstrkované ty mohutnosti přece jsou jen i nejlepším i nejpřirozenějším způsobem výkladu a vyjádřování příslušných poměrů v končinách duševných a že náhrada novými směry za ně poskytovaná, není vesměs tak bezpečnou ani v té míře postačitelnou, jak rádo se veřejně tvrdívá. Každý zajisté člen v řadě pochodů duševních bezprostředným vědomím jest označován jako životný skutek a tento ráz vniterného dějstva nepopíratelně lépe vystupuje a jest zaručen přijetím mohutností nežli theoriemi protivnými, které samy v sobě zřetelně mají vysloveno nebezpečí ustrnutí na stupni právě jen pouhé theorie, mrtvého měřítko života, k jehož podstatě a životnosti samy vědomě předem již si zamezily cestu. A věru že pravý a vlastní důvod zamítání mohutností z příčin právě naznačených nebude asi tak spočívati v jejich, jak bychom se nejlépe vyjádřili, primitivní nepostačnosti, jako spíše v nesprávném pojímání a zneužívání toho pojmu a názvu, které bohužel až příliš často se dalo a nedorozumění osudných ovšem vyvolalo mnoho a mnoho.

Přesný a správný význam mohutností jest ten, dle něhož se slovem tím vytyká ona stránka přirozenosti duchového podmětu, kterou tento na

určité popudy sám ze sebe vyvozuje činnosti, nejsoucí nijak pokračováním předešlých a prostřednictvím, které v čase se vyvíjí a tak uskutečňuje, co v něm jako vložka jest obsaženo.¹⁾ Skrze mohutnosti tedy vycházejí činnosti, úloha jejich jest sprostředkovací. Aby však jejich přijetí a stanovení vyspělo k řádnému srozumění vědeckému, nestačí pouze empiricky utvořiti z vniterných jevů různé skupiny, z těchto každou logicky opět rozčlenit a dle toho potom přijímat a rozeznávat mohutnosti příslušné — tak by ovšem výtká Herbartova byla docela oprávněnou. V této příčině nesmí se pustiti se zřetele, že duše jest principem se vyvíjejícím, který z vloh prvotných působením zevnějších popudů vytvořiti si může mohutnosti, vlastně lépe tuto řekněme schopnosti, kterých prvotně neměla. Na počátku své jsoucnosti má člověk bytnost úplnou, bytnost dokonalou má sobě zjednatí svou činností. Cesta proto, kterou dobratí se přijde oněch mohutností základných, musí býti postupem genetickým, sledovati nutno dle možnosti průběh vývoje duševního od činností nejjednodušších až k úkazům nejsložitějším a jakmile stane se před momentem, který ze stavů předchozích bez násilí se vysvětliti nedá, potom, ale teprve tehdy, sahati k jiným stránkám přirozenosti duše, které, jak bylo již řečeno, tvoří základ příslušných činností nejbližší a mohutnostmi se zovou. Postup tento není ovšem provázen jistotou mathematickou, vlastní toliko myšlení čistě abstraktnímu, ani nedá se pověřiti experimentem jako výsledky věd exaktných, ale poskytuje v plné míře takové jistoty, jaká v tajemné říši duchové jediné jest možná. Tato cesta nejlépe a dosti záhy také ukáže, že nelze se obejít bez většího počtu těch mohutností základných a že vůči dané zkušenosti nutně musejí pozbývati půdy snahy a směry, které veškery útvary života duševního usilují vyvoditi z jediné pouze činnosti prvotné.

Poněvadž není duše jednoduchou metafysicky, ale toliko fysicky, není v uznávání jejich mohutností žádného protimlůvu. Mohutnosti jsou sice od sebe rozdílny, ale nikoliv odděleny a vždycky jen ve vzájemné odvislosti skrze sebe a pospolu působí. V každé své činnosti jest duše súčasněna celou svou bytností, ne však celou svou mohoucností; ona jest příčinou každé své činnosti, ale nepřichází v každé k platnosti působivosti její veškerá.²⁾

(P. d.)

¹⁾ Sigwart, Logik II. Str. 206.

²⁾ Hagemann, Psychologie § 10.

O čase.

Dr. Fr. Nábělek.

V.

16. Otto Liebmann ve svém znamenitém díle „*Analysis der Wirklichkeit*“ myslí, že taková bytost rozumová, jako Bůh (supponovaný), jemůž našich tisíc let jest okamžikem, pro svou všudypřítomnost a vševědouceň přehlédá najednou všechen vývoj dějstva ve světě od vzniku stálie, jich shasnutí až k průběhu života nějakého prvku. Té bytosti nebylo by času minulého, přítomného a budoucího, byla by jen věčná přítomnost „sub specie aeternitatis,“ což Goethe vyjádřuje slovy: „Dann ist Vergangenheit beständig, — das Künftige voraus lebendig, — der Augenblick ist Ewigkeit.“

Předně máme činiti zde jen se supposicí, o jejíž platnosti dá se pochybovati, jestiž možno, že zavírá v sobě odpor. Bylo praveno, že konečná, omezená mysl lidská pro svou omezenost přirozenou nedovede vnímati jinak než po sobě; jakž tedy může si představití a pojmouti onu (božskou) mysl neomezenou a její pojmání údajů ve věčné přítomnosti „sub specie aeternitatis“? Tu by tedy přece mysl lidská omezená pojímala, čeho pojmouti nemůže pro svou omezenost. Ten neomezený rozum, mysl božská, byl by slon, jehož pohlí komár! Vidíme-li v duchu, představujeme-li si v myslí věci minulé a budoucí jako přítomné, tu jsme minulost i budoucnost pošinuli v přítomnost — ale jen v myslí, jakž v myslí, v obrazotvornosti můžeme mouše dáti velikost orla. Mohu viděti v myslí umíratí přítele, jenž před dvaceti lety vypustil ducha v mém objetí, a mohu viděti v myslí hýřila nyní ještě zámožného s žebráčkou holí, na niž přijde třeba za deset let; malíř vidí v myslí budoucí z mrtvých vstání, když je maluje, stavitel budovu, k níž klade teprv základy. Představa té neomezené bytosti rozumové jest mnou utvořena, a nemám práva tvrditi, že by ta bytost takovou byla, jak v myslí jsem si ji utvořil, ale mohu jen říci, že si ji jako takovou mohu mysliti, jako si mohu mysliti koně o sedmi nohách, svět pohádkový. -- Bůh (třeba jen supponovaný) zřídí svět a stanoví příčiny a zákony všeho dění sám, může viděti minulé i budoucí, jakoby přítomno bylo, ale s vědomím, že ty již se udály, ty pak že se udají. To částečně dovedeme i my. Stanovme si rovnici křivku sami, třeba spirálu jakožto dráhu malého těliska v ní se pohybuje a stanovme i zákon, dle něhož to těleso se pohybuje opět rovnici, vypočteme z obou rovnic a najdeme v té křivce místo, kde octne se v daném čase i kde byl v daném čase. Ale pohybuje-li se to těleso skutečně, tož ať v myslí jej vidím, kde bude, očima vidím jej, jen kde jest, a musím počkati, až

přijde na místo, kde předem v mysli jsem je viděl. Všechna místa, kde to těleso bylo na své dráze i kde bude, jsou mi v mysli přítomna, jestli ta spirála přede mnou nakreslena. Kdybych k tomu přidal rovnici, jež vyjadřuje, jak to těleso se i mění, vypočtu z těch tří rovnic, i jakým to těleso bude ve kterémkoliv čase budoucím. Astronomové vypočítávají na tisíce let vpřed i vzad, jakým bude a jakým bylo postavení těles nebeských naší soustavy sluneční a nakreslí nám to postavení jako přítomné, a kdyby jim znám byl zákon, jak ta tělesa se mění, vedle místa nakreslí nám i stav těch nebeských těles za tisíc let jako přítomný. Až bude prozkoumán pohyb stálic důkladněji, hvězdáři nakreslí nám mapu hvězd, jak budou jevití se jednotlivá souhvězdí a seřadění hvězd v nich, pak i hvězdné nebe obyvatelům země (budou-li ještě) třeba za 60.000 nebo 100.000... let, jako již nyní kreslí na př. souhvězdí Velkého Medvěda, Cassiopeje neb Oriona, jaké bude za 36.000 let. Hvězdářům budou tyto budoucí věci v mysli přítomny, budou mít v mysli hvězdné nebe sub specie aeternitatis — ale ta skutečnost, souhvězdí, nebe skutečně tak bude vypadati nejen hvězdářům, všem, až za těch vypočtených 60.000, 100.000... let. Čím jsem vycvičenějším v řešení rovnic, tím dříve s výpočtem budu hotov, ba mnohý matematik téměř okamžitě, pohleděv na rovnice, je rozřeší, a co teprv rozum neomezený! Stanoviv sám zákony dění, řekl bych jako rovnice, vidí v mysli i přítomně, kde a jakým co bude, kde a jakým co bylo, ale tím daleko není řečeno, že ty věci ve skutečnosti takovými jsou. Bůh jen nemusí čekati, jako my lidé, na tu skutečnost, aby jí viděl, jakou bude. Je to pak jen přítomné vidění (v mysli) věcí budoucích neb i minulých, a nikoliv i přítomné dění se těch věcí. Sice jinak musel bych říci: i to, že něco bylo, a že něco bude, jest pouhá představa v mysli, za níž možná, že není skutečnosti. Ono „sub specie aeternitatis“ a slova Goetheova, nahoře uvedená, co mohou jiného znamenati, nežli že ta aeternitas v mysli jako přítomná trvá, jest pořád přítomna. Ve slově trvá, jest přítomna však leží čas.

17. Ze slov sv. Augustina v „Confessiones“ „Ty (ó Pane), nevidíš v čase, Ty nepohybuješ Se v čase, a Ty neodpočíváš v čase; a přece způsobuješ vidění v čase, ba i čas sám a klid před časem“ nedá se vyzovovati, že by času skutečného nebylo, že by byl jen v mysli, jak to činí Ferd. Schultze, nýbrž že v Bohu není té představy o čase, jaká jest v mysli lidské. Sv. Augustin nepopírá jsoucnosti času aniž ji uvádí v pochybnost, nýbrž doznává jen obtíže vyzkoumati, co je čas a podati výměr času. Ze slov sv. Augustina, obsažených v „Confessiones“ XI. c. 14—30, nedá se více vyvoditi, nežli že délku času měříme v mysli, ale nikdy, že

čas má své bytí jen v mysli. Sv. Augustinu čas jest, existuje skutečně, ale ten čas má svůj původ od Boha, počíná stvořením, je to čas děním vyplněný a končí zároveň s děním. Proto podle něho nesprávně by bylo tázati se: co dělal Bůh, než stvořil svět? Filosofie, kteráž bytí naprosté, na ničem nezávislé, osobuje jen Bohu, nemůže jinak než souditi, že i čas počátek vzal od Boha, sice byl by čas vedle Boha bytí naprostou. Sv. Augustinu čas není pohybem těles, jemu tělesa pohybují se v čase i stojí v čase (c. 24), ba sv. Augustin časem měří pohyb těles. „Žádáš, abych přisvědčil, pravi-li někdo, že čas jest pohyb těles? Věru nikoli... Neboť, pohybuje-li se nějaké těleso, měřím časem, jak dlouho se pohybuje, od počátku až ku konci pohybu... Poněvadž pohyb tělesa něco jiného jest než to, čím měříme, jak dlouhým jest, kdo by nepoznával, kterou z těchto obou věcí jest nám jmenovati časem? Neboť že těleso tu různě se pohybuje, tu klidně stojí: tož měříme časem nejen jeho pohyb, nýbrž i dobu jeho klidu a pravíme: ‚Stál tak dlouho, jak dlouho se pohyboval,‘ nebo: ‚Stál třikrát nebo čtyřikrát tak dlouho, jak se pohyboval...‘“ (c. 24). Neníť tedy pochybnosti u toho světce, že jemu čas je skutečný kromě mysli, nýbrž on toho nemůže se domysleti, co ten čas jest a podati o něm výměr. „Vyznávám se Ti, ó Pane, že ještě nevím, co jest čas, a opět vyznávám se Ti, ó Pane, že vím, že to pravím v čase a že již dlouho mluvím o čase. Jak vím (že jest čas), když nevím, co jest čas? Či neumím snad vyjádřiti, co vím? Ach, že ani nevím, co nevím! Viz, můj Bože, před Tebou nelhu; jak mluvím, takové jest mé srdce...“ (c. 25).

Ovšem nelze definovati, podati výměru o pojmech jednoduchých, určujeme pouze, co nejsou, a tak to činí i sv. Augustin, vykládaje, čím čas není: není pohybem, není myšlením, není děním, jest však něčím, v čem jest pohyb, myšlení, dění. Můžeme-li pak definovati pocity, jako jistou bolest tomu, kdo té bolesti nepocítil; jak můžeme někomu říci, jakou chut má věc námi okušená, aby měl touž představu chuti, jako my, jestli té věci nikdy neokusil? Pomáháme si příměry: sladký jako cukr (a není každý cukr stejně sladkým), voní jako fialka, tvrdý jako křemen, měkký jako vosk. Slepci nemůžeme mluvit o barvách, hluchému o tonech, tomu, kdo by čichu neměl, o vůni. V podobných případech sami víme, co si představujeme, ale neumíme pověděti jiným a mohli bychom obrátiti slova sv. Augustina pronešená o čase: „Si rogas, quid sit tempus, nescio; si non rogas, intellego“ i na takové případy.

18. Sv. Augustin doznává obtíže v měření času (c. 15). Mám měřiti čas, ale ten mohu měřiti jen v přítomnosti; čas, který byl, uplynul, již není v přítomnosti ničím, a čas, jenž teprv bude, též není ještě ničím

v přítomnosti; jak mohu měřiti v přítomnosti, co není ničím v přítomnosti? — Totéž dalo by se říci i o měření prostoru, třebaš o cestě: místo (bod), kde stojím, není dráha, již jsem urazil. Měřiti mohu jen tam, kde jsem přítomen; co tu není, nemohu měřiti, ať je to přede mnou nebo za mnou. Tak bych nemohl měřiti délku niti, již protahujeme jehelním uchem, mysle se v jehelním uchu, neboť co tam není, nemohu tam měřiti; v uchu jehelním však je z celé niti jen pranepatrná částka. Každý pozná, že to nemůže býti platnou námitkou proti jsoucnosti toho, co chceme měřiti i tehdy, kdybychom vůbec nemohli měřiti. Zajisté měření děje se myslí, v myslí však není čas, nýbrž jen paměť času. Obrazně bych to vyjádřil takto: Barometrograf zaznamenává na proužku papíru ovinutém na váleci, jenž velmi zvolna se otáčí a zároveň i čas ukazuje, jak kdy byl veliký tlak vzduchu po celý den. Ona čára na papíře, barometrografem nakreslená, není sama o sobě tlakem vzduchu, ale tlak vzduchu označuje, jest jako paměť toho, co se stalo. Ta čára jest jen na tom papíře a nikde jinde a není tím, co značí, ale jest nebo bylo to, čehož jest znamením. Tak když něco v myslí jest jako představa, tož jest jen v myslí jakožto představa; třebaš představa sama není tím, co představuje, tož přece nemám práva tvrditi, že by ta představa nebyla znamením něčeho, co kromě myslí skutečně jest nebo bylo, sice jinak by byl všechn svět jen světem v mých představách, a já bych byl ten svět sám. Ba nemám ani práva tvrditi, že ta věc, již znamením jest představa v myslí, není taková, jakou býti jí praví představa, mohu jen pochybovati, zdaž ta věc jest i takovou ve skutečnosti, jakou mi se zjevuje v představě. Přívrženci filosofie Kantovy, jimž příčinnost jest pouze v myslí, nemají práva ani tvrditi, že je skutečně věc „Das Ding an sich“; a přece praví, že jest sice, ale že člověk pranic nemůže o ní zvědět. Jak mohu vědět, že ta věc není takovou, jakou zjevuje se mi v myslí? Kdybych měl dost malou příčinu aspoň pro pravděpodobnost, že věci jsou takovými, jakými býti se zdají, a neměl pražádné příčiny ani pro pravděpodobnost, že nejsou takovými, tož zajisté jednám rozumně — a byť i později se ukázalo, že skutečnost jest jinaká, než jsem si ji představoval — přidrží-li se názoru, pro nějž mám příčinu. Co vadí, aby byl svět skutečný a takový, pro nějž mám příčiny rozumové; kde jsou toho příčiny podstatné, aby za představami skrýval se svět zcela jiný, než o jakém mohu zvědět smysly a rozumem? Pravím: a rozumem, aby nemohlo se říci třeba: hvězdy jeví se býti malinkými a o málo dál než mraky; tož tedy budeš i míti za pravé, že ty hvězdy skutečně jsou o málo vzdálenější nad mraky a též tak malými, jakými se jeví?

Že již staří filosofové rozeznávají věci, svět o sobě od představ těch věcí a světa, jako Aristoteles užívaje výrazu „φύσει“ na označenou skutečnosti a výrazu πρὸς ἕμᾶς na označenou představu, ještě nemohou býti bráni za svědky pro názor o čase, jakoby byl pouze představou a ne ve skutečnosti; zejména zneužívá se autority sv. Augustina v příčině rozumování o čase, a nepovází se, že u něho i rozumování o čase děje se v čase skutečném, jak on sám zřetelně doznává. Komu pohyb jest pohybem skutečný kromě mysli, tomu nezbytně musí i čas býti skutečným. Aristoteles i sv. Augustin uznávají pohyb skutečný, a tedy i čas musí jim býti skutečným, bez něhož není pohybu skutečného.

19. Matematikovi, zvláště fysikovi čas nezbytně je skutečným a kromě mysli, a byl by, i kdyby nebylo pohybu jakožto měřítko času, ani mysli jakožto měřiče času. Newton (v díle: „Philosophiae naturalis principia mathematica“) rozeznává čas naprostý, absolutní od času měřeného pohybem těles; pohyb ten může býti rychlejší nebo zdlouhavější. Možno jest, že není stejnoměrného pohybu, jímž by čas mohl býti měřen přesně; pohyb může býti více nebo méně zrychlen, tím v čase absolutním nic se nemění, jakož vůbec nic změněno býti nemůže na bytí jednoduché: „sed fluxus temporis absoluti mutari nequit,“ čili tečení (plynutí) času naprostého nemůže býti změněno. Slovo „fluxus“ zajisté Newtonovi neznamená takové tečení jako u tekutiny, nýbrž jest ho užito obrazně, a mohlo by nahrazeno býti slovem: trvání, poněvadž čas nemá nikde větší nebo menší rychlosti, jako voda řeky na různých místech. „Eadem est duratio seu perseverantia rerum, sive motus sint celeres, sive tardi, sive nulli.“ O čase může se jen říci, že jest. A přece Otto Liebmann („Analysis der Wirklichkeit,“ str. 88.) táže se: „Teče čas vůbec nebo stojí?“ „Fliesst die Zeit überhaupt oder steht sie?“ Plyne-li dění v čase, tož nesprávně se mluví o plynutí času — fluxus; plyne-li čas, co jest podmětem toho plynutí? Pouhého plynutí bez něčeho, co by plynulo, není. To plynutí byl by čas, a pravili bychom vlastně: plynutí plyne. Pouhým actus purus, fluxus purus není. Děním není a podmětem dění není, tím jsou věci, jež se dějí; tedy ani podstatí ani přísudkem. Mysleme si třeba továrnu: co je tam věcí, jež se pohybují, co je tam dění! Jest místo, kde je to dění, děním? Jistě ne. Je to místo podmětem toho pohybu, dění? Zase ne; tím jsou ty věci, jež se pohybují. Neníť to místo, prostor, ani podmětem toho dění, ani děním (přísudkem), ani substantia ani accidens; není tedy ničím. A přece jest místem, prostorem věcí a dění. Podobně i čas jest, v němž dění se děje jako řečiště, jímž voda teče, ač ono samo není ani vodou, která teče, ani tečením té vody. (P. d.)

O obsazování stolice papežské.

Napsal *Fr. Hrbáček*. (Č. d.)

Řehoř X., muž v pravdě apoštolských vlastností, umínil sobě volbu papeže tak upravit, aby podobné průtahy byly, ne-li docela nemožné, alespoň co nejvíce znesnadněny. Poněvadž prostředek, od Viterbských užitý, se osvědčil, nařídil konstituci „*Ubi periculum*,” vydanou dne 7. července r. 1274. na všeobecném sněmu Lyonském, pro volbu papeže konklave, které s nepatrnými změnami podnes platnost má. Konstituce ustanovuje: ¹⁾ § 1. „S úchvalou tohoto sv. sněmu ustanovujeme, aby, přihodilo-li by se, že by velekněz zemřel v městě, ve kterém se svým dvorem sídlil, kardinali, kteří jsou v témže městě přítomni, jen deset dní na nepřítomné čekali, aby tehda, když tyto vypršely, ať nepřítomní přišli ať ne, všichni se sešli v paláci, který týž velekněz obýval, uspokojující se jedenkaždý jen jediným sloužícím klerikem neb laikem, jak za vhodné jej voliti uznají. Těm však, u nichž patrná potřeba vyžaduje, aby se jim vyhovělo, dva míti dovolujeme, ponechávající jim svobodu volby. V témže pak paláci v jediné uzavřené místnosti, bez oddělující zdi neb jiné záclony, ať všichni společně bydlí, která (mimo volný přístup k soukromé místnosti) tak ze všech stran uzavřena budiž, aby nikdo tam vejíti aneb vyjíti nemohl. Nikomu nebudiž

¹⁾ Corpus i. c. Sexti Decret. L. I. T. VI. c. 3. § 1. Hoc sacro Concilio approbante statuimus, ut si eundem Pontificem in civitate, in qua cum sua Curia residebat, diem claudere contingat extremum: Cardinales qui fuerint in civitate ipsa praesentes, absentes expectare decem diebus tantummodo teneantur, quibus elapsis, sive absentes venerint, sive non, ex tunc omnes conveniant in Palatio, in quo idem Pontifex habitabat: contenti singuli singulis tantummodo servientibus Clericis vel Laicis, prout duxerint eligendum. Illis tamen, quibus patens necessitas id suggerit indulgeri, duos habere permittimus, eisdem electionis arbitrio reservato. In eodem autem Palatio unum conclave, nullo intermedio pariete, seu alio velamine omnes inhabitent in communi: quod (reservato libero ad secretam Cameram aditu) ita claudatur undique, ut nullus illud intrare valeat vel exire. Nulli ad eosdem Cardinales aditus pateat, vel facultas secreta loquendi cum eis: nec ipsi aliquos ad se venientes admittant, nisi eos, qui de voluntate omnium Cardinalium, inibi praesentium, pro iis tantum, quae ad electionis instantis negotium pertinent, vocarentur. Nulli etiam fas sit ipsis Cardinalibus, vel eorum alieni nuncium mittere, vel scripturam: Qui vero contra fecerit, scripturam mittendo vel nuncium, aut cum aliquo ipsorum secreta loquendo, ipso facto sententiam excommunicationis incurrat. In conclavi tamen praedicto aliqua fenestra competens dimittatur, per quam eisdem Cardinalibus ad victum commode necessaria ministrentur: sed per eam nulli ad ipsos patere possit ingressus. Verum si (quod absit) intra tres dies, postquam (ut praedicitur) conclave praefatum iidem Cardinales intraverint, non fuerit ipsi Ecclesiae de pastore provisum: per spatium quinque dierum immediate sequentium, singulis diebus, tam in prandio, quam in coena uno solo ferculo sint contenti: quibus (provisione non facta) decursis, ex tunc tantummodo panis, vinum et aqua ministrentur

dovolen přístup k týmže kardinalům, ani dána možnost s nimi tajně mluvit, ani oni sami ať nikoho k sobě nepřipustí, leč ty, kteří by za souhlasu všech tam přítomných kardinalů povoláni byli za příčinou toho, co s nastávající volbou souvisí. Nebudiž též nikomu dovořeno kardinalům neb někomu z nich posla neb list posilati. Kdo by však proti tomu jednal, posilaje posla neb list aneb tajně s některým z nich mluvě, to čině, ať propadá vyobeování. Ve zmíněném však konklavi budiž povoleno vhodné nějaké okno, kterým by se pohodlně dodávalo kardinalům, čeho k živobyті třeba, ani však jim někomu přístup k nim možný jest. Kdyby však (což odstup) do tří dnů, když (jak řečeno) titěz kardinali vešli do zmíněného konklave, o pastýře církvi nebylo postaráno, v době pěti po sobě následujících dnů bude se jim spokojiti každodenně jak při obědě tak při večeři jednou toliko krmí, uplynou-li tyto dni (a nebude-li postaráno) odtud jen chléb, víno a voda bude jim podávána, až by ono opatření se stalo. Dokud záležitost tohoto opatření není vyřízena, dotčení kardinalové nic nevezmou z pokladny papežské, ani z jiných jakýchkoliv obdarování církve za doby mezivládí, nýbrž ona všechna zůstanou, pokud mezivládí trvá, v opatrování toho, jehož svědomitosti a péči ona pokladna svěřena jest, aby o nich budoucí velekněz rozhodl. Kteří by však něco obdrželi, jsou povinni dotud zdržeti se jakýchkoli příjmů jim náležejících, až by takový příjem úplně odůvodnili. Titěz kardinali oddají se urychlení opatření tak bedlivě, že na žádný způsob

eisdem, donec eadem provisio subsequatur. Provisionis quoque huiusmodi pendente negotio, dicti Cardinales nihil de Camera Papae recipiant: nec de aliis eidem Ecclesiae tempore vacationis obvenientibus undecunque: sed ea omnia ipsa vacatione durante, sub eius, cuius fidei et diligentiae Camera eadem est commissa, custodia manean, per eum dispositioni futuri Pontificis reservanda. Qui autem aliquid receperint, teneantur ex tunc a receptione quorumlibet redituum ad eos spectantium abstinere, donec de receptis taliter plenariam satisfactionem impendant. Idem quoque Cardinales accelerandae provisionis sic vacent attentius, quod se nequaquam de alio negotio intromittant: nisi forsitan necessitas adeo urgens incideret, quod eos opporeret de terra ipsius Ecclesiae defendenda, vel eius parte aliqua providere, vel nisi aliquod tam grande, et tam evidens periculum immineret, quod omnibus et singulis Cardinalibus praesentibus concorditer videretur illi celeriter occurrendum. Sane si aliquis ex praedictis Cardinalibus conclave praedictum (ut supra exprimitur) non intraverit, aut intrans absque manifesta causa infirmitatis exierit: ipso minime requisito, nec in eiusdem electionis negotio ulterius admittendo per alios ad eligendum summum Pontificem libere procedatur. Si vero infirmitate superveniente, idem conclave ex eis aliquem exire contingat, ipsa etiam infirmitate durante, poterit, eius suffragio non requisito, ad electionem procedi: sed si ad alios post sanitatem sibi redditam, seu ante, redire voluerit: vel etiamsi alii absentes, quos per decem dies diximus exspectandos, supervenerint: re integra, videlicet antequam eidem Ecclesiae sit de Pastore provisum, in eodem negotio, in illo statu, in quo ipsum invenerint, admittantur, praemissa tam de clausura, quam de servientibus, cibo ac potu, et reliquis cum aliis servaturi.

jinou záležitostí nebudou se zabývat, leč by snad tak naléhavá potřeba byla, že by bylo třeba o ochranu území samé církve neb některé části se postarati, aneb hrozilo-li by tak veliké a patrné nebezpečí, že by všem a jednotlivým kardinalům přítomným svorně se vidělo, je rychle odvrátiti. Zajisté, kdyby některý ze zmíněných kardinalů do jmenovaného konklave nevstročil (jak nahoře se podotýká) aneb vkročiv bez příčiny, že patrně nemocen jest, odešel, nebuď vyhledáván aniž ku konání téže volby připuštěn a budiž od ostatních ve volbě nejvyššího kněze svobodně pokračováno. Jestliže by se však stalo, že by někdo za příčinou nemoci z téhož konklave vyšel, bude lze k volbě přistoupiti, pokud nemoc trvá, a netřeba jeho hlasu vyžadovati; ale jestliže by chtěl uzdravě se nebo dříve k jiným se vrátiti, nebo jestliže by též jiní nepřítomní, na které, jak jsme pravili, deset dní čekati třeba, přišli, dokud nic se nestalo, totiž dokud téže církvi o pastýře nebylo postaráno, k téže záležitosti, v tom stavu, ve kterém ji naleznou, buďtež připuštěni a zachovávejte s jinými, co o uzavření, o služích, pokrmu a nápoji a ostatním řečeno bylo.“

V § 2. nařizuje se, že konklave konati se má v témže městě, v jehož území neb obvodu papež zemřel, vyjma, že by bylo stíženo interdiktom nebo se nalézalo ve vzpouře proti církvi římské.

V § 3. zapřísahá úřady města, ve kterém konklave se odbývá, aby bděly, aby všechna ustanovení svědomitě zachovávána byla, a by neutiskovaly kardinaly více než přikázal, jinak vyhrožuje církevními tresty.

V § 4. zapřísahá kardinaly, aby se zřekli osobních choutek, a zrušuje všechny jakékoliv závazky, sliby, přísahy, které byly učiněny, aby jistá osoba za papeže volena byla.

Konečně napomíná v § 5. všechny věřící, aby, jakmile uslyší o smrti papeže, odbývali za něho zádušní obřady, a každodenně se modlili za obezřelou, svornou a užitečnou volbu nového papeže.

Ustanovení Rehoře X. byla až příliš přísná, tak že by bylo s podivem, kdyby nebyl povstal proti nim odpor. Již na sněmu Lyonském kardinalové s velikou nechutí konstituci podepsali, druhý pak nástupce Řehořův, Hadrian V., jenž po kratičkém panování Innocence V. sám jen 39 dní panoval, konstituci „Ubi periculum“ ústně odvolal. Ale obyvatelé Viterbští, v jejichž městě volba nového papeže se konala, zavřeli kardinaly jako druhdy r. 1271. v paláci biskupském a přinutili je řádné konklave konati. Nově zvolený papež Jan XXI. (XX.) úředně zrušil nenáviděnou konstituci bullou „Licet“ ze dne 30. září 1276. Následek zrušení byl, že volby opět se protahovaly. Tak nástupce Jana XXI. (XX.), Mikuláš III., zvolen byl teprve po 7 měsících 5 dnech, ačkoliv obyvatelé Viterbští opět užili obvyklého

jim způsobu a kardinalům konklave vnutili, když po třech měsících volba vykonána nebyla; volba Mikuláše IV. trvala 10 měsíců 19 dní, volba Celestina V. docela 2 léta a 3 měsíce (zemřel totiž Mikuláš IV. 4. dubna 1292, Celestin V. zvolen byl teprv 5. července 1294). Tento, ačkoliv nebyl světa znalý, žije do té doby jako poustevník v zátíší hor Morronských poblíž Solmony, poznal nebezpečí hrozící církvi z průtahů volby papežské a z piklí s tím spojených, a proto konstituci Řehoře X. obnovil, jeho pak nástupce, Bonifác VIII., dal ji zařaditi do kanonického práva, čímž nabyla platnosti trvalé.

Některá nařízení konstituce Řehoře X. potřebovala však zevrubnějšího vymezení; to učinil Kliment V. roku 1311. na koncilu Vienneském bullou „Ne Romani.“ Podstatné části bully jsou: ¹⁾

1. Za mezivládí sbor kardinalů nevykonává jurisdikce papežské vyjma v mezích Řehořem X. a koncilem Lyonským ustanovených.

2. Moc kardinala kamerlenga a kardinala penitentiara nekončí smrtí papeže; kdyby některý z nich zemřel, zvolí konklave na čas mezivládí jiného.

3. Zemře-li papež mimo sídlo kurie, odbývá se konklave v obvodu, t. j. v diecesi místa úmrtního. Nalézá-li se soudní dvůr papežský na jiném místě než sídlo papežovo, třeba vykonati volbu na onom místě, nebylo-li papežem jinak ustanoveno.

4. Opustili-li všichni kardinali konklave, jest na úřadu, který se stará o provedení konstituce (Řehoře X.), aby je přiměl, aby se vrátili a pokračovali, kde před svým odchodem přestali.

5. Kardinalové, třebas byli v klatbě, mají právo volební.

Těmito ustanoveními zamezil Kliment V. jakékoliv jednání sboru kardinalů na poli církevně politickém, kterým by zvolený papež vázán byl; prodloužením moci kardinala kamerlenga a zpovědníka docíleno, že nejen správa zemí papežských, nýbrž, což důležitější, řízení in foro interno nebylo přerušeno; vymezením místa volebního a ustanovením, že kardinali v klatbě jsoucí práva volebního nepozbývají, zabráněno jalovým hádkám a schismatům. Když sídlo papežů přenešeno bylo do Avignonu, stěžováno si právem v drsnějším podnebí provenceském na přílišnou přísnost konstituce Řehoře X. co do opatření kardinalů po čas konklave. Kliment VI. poskytl tedy některá ulehčení bullou „Licet in constitutione,“ vydanou v Avignoně dne 6. prosince 1351, ustanoviv: ²⁾

1. že se kardinalům dovoluje dva služebníky buď stavu duchovního nebo světského do konklave vzíti;

¹⁾ Corpus i. c. Clement. L. I. T. III. c. 2.

²⁾ Cherubini, Magnum bullarium romanum. Sv. I. str. 258. Lucemburk 1727.

2. že se jim dovoluje mimo chléb, víno a vodu jedna krmě s omáčkou, která však nesmí jen z masa nebo z ryb připravena býti, a s nasoleným masem, zeleninou, sýrem a ovocem, ale to všechno jen jako pochoutka, nikoliv jako zvláštní jídlo; žádný však kardinal že nesmí požívat z pokrmů jiného kardinala;

3. že směji kardinali bydlící v téže místnosti lože svá odděliti záclonami.

Konstituce Řehoře X. s dodatky Klimenta V. a VI. zůstala nezměněná až do 16. století. Ani veliké schisma, které ke konci 14. století povstalo a téměř 40 let trvalo a které, jak právem Lucius Lector praví,¹⁾ nezavinily zákony, nýbrž lidé, nezměnilo na volební soustavě nic. Jedinou výjimku mezi pravidelně odbývanými konklavii tvoří volba Martina V. na koncilu Kostnickém r. 1417., které se účastnili nejen kardinali všech tří obediencí, nýbrž i zástupcové národností na koncilu shromážděných. (O. p.)

Poměr Fridricha II. k náboženství.

Napsal *Vavřinec Wintera.* (Č. d.)

V tento čas spadají též dva příkazy Fridrichovy, budící na novo úžas nad tím, jak daleko svobodomyšlný tento král dokázal sahati do vnitřních záležitostí církevních; jeden z nich nařizuje přeložení většiny svátků, zejména Marianských, na neděli následující, druhým pak se určuje hodina, do které všechny bohoslužby katolické směji nejdéle trvati, totiž hodina osmá z rána, při čemž ovšem nebrán na nikoho ohled, může-li na př. v zimě z obcí až 3 míle od kostela vzdálených tak časně na mši svatou přicházeti.

Za poměrů pro církve slezskou co den trapnějších vypukla válka sedmiletá. Známo, že Fridrich také tuto válku, která dokázaně neměla jiného účelu, než opětnou loupež zemí Marie Terezie, a sice tentokráte kusu naší vlasti, prohlašoval u protestantů za válku náboženskou, za boj o zájmy protestantské. Anglie mu proto povolila 2 milliony tolarů ročně, a v Německu hlásil se každý kníže pravého protestantského smýšlení za spojence. Jak málo však právě v této době Fridrich II. zasluhoval podpory protestantské, maje pro své souvěrce jen posměch a opovržení, podotkneme níže.

¹⁾ L'élection papale. Str 33. Paříž 1896.

Katolické duchovenstvo pod žezlem pruským úpíci nemohlo se při vypuknutí války ubrániti naděje, že by možným vítězstvím Rakušanů postavení jejich se zlepšiti mohlo; nicméně nedovoloval si žádný kněz brojiti proti Fridrichu, jak později tento i jeho důstojníci tvrdili, bylot by to nejen předčasné bývalo, ale i nerozumné a zásadám katolickým odporující. Biskup Schaafgotsche vydal několik pastýřských listů, jež až přílišnou loyaltitou pruskou k lidu a kleru mluvily a za vítězství protektora všech protestantů modlení nařizovaly. Doufal nejspíše ve své úsní, chováním tímto si krále opět nakloniti, anebo, což pravdě podobnější jest, byly mu k listům přímo návody dávány od vlády, jejížto ministr, jak praveno, výnosy biskupovy kontroloval a korigoval. Jisto jest, že pastýřský list ze dne 21. března r. 1757., jednající o desertérech, byl mu přímo nařízen; biskup zde mluví totiž skorem těmitěž slovy, jako vojenské dekrety královy, najmě patent ze dne 25. března r. 1757. (tedy současný), kde se každému, kdož by vojáku při deserci naddržoval, ať to matka, otec, sestra, ať duchovní, nebo snad starosta obce, který by zběha ihned neudal, vyhrožuje oběšením vedle zběha samého. Také biskup v listě svém zavazuje duchovenstvo, zpovídající se vojáky i tenkrát, když by se o vojenské přísaze nezmiňovali, o důležitosti této přísahy poučovati a věrolomnost zběhlého vojína označovati zločinem nejčernějším; král prý nařídil, že každý chycený zběh bude nejprve tázán, zda-li mu zpovědník k deserci neporadil, a když by se ukázalo, že duchovní proti přítomnému listu jednal, má býti bez milosrdenství oběšen. Nelze upříti, že dle pramenů věrohodných asi dva případy se staly, že kněz, hnut jsa soustrastí nad ubohým stavem pruských vojínů, kteří, jak známo, skorem vesměs byli násilně bráni a ve službě brutálním despotismem nelidsky trápeni, skutečně k útěku vojínově přispěl, avšak nestalo se tak nikdy ve zpovědnici, aniž se dokázati může, že by poučování vojínům zpovídajícím se odbočovalo od mravouky katolické, tím méně směřovalo proti vrchnosti světské. Ale bez ohledu na vinu neb nevinu kněží zpovědníků v příčině pruské loyality: zasahování Fridrichovo do tajemství zpovědního nelze jinak nazvati než nanejvýš bezprávou, hnusně drzou opovázlivostí tyрана.

Avšak snad zůstalo při pouhém vyhrožování a král Fridrich měl aspoň tolik lidskosti, že na oběšení kněze skutečně ani nepomýšlel? Nikoli. Stal se nezvratný případ opaku, stalo se bezpráví po celém světě neslýchané, stala se justiční vražda na nevinném knězi. Kdyby tisíckrát tento Fridrich nazýván byl Velikým, skutek tento, při němž nelze říci, že jej ministři k němu svedli, věčně bude soutěžiti s každou domnělou neb skutečnou zásluhou jeho, bude věčně vrhati příšerný stín

v jas pruským Friderikanismem vykouzlený. Není sice příběh celý náležitě prozkoumán, ježto archivy Vídeňské nechovají o něm než povrchné zmínky,¹⁾ a pruský státní archiv akta dotyčná drží v tajnosti, ale v podstatě jest dokázán.

Na podzim r. 1757. zběhl v Kladsku pruský voják, katolík, byl však brzy polapen a do města zpět přiveden. Vyšetřující auditor při výslechu se nejprve tázal, nezpovídal-li se voják před útekem knězi a neporadil-li mu tento k provedení jeho záměru. Zběh odpověděl, že skutečně se jednou zpovídal, a to knězi Ondřeji Faulhabrovi, hradnímu kaplanovi Kladskému; tehda prý otázal se kněze, je-li deserce tak velký hřích, jenž by nemohl býti odpuštěn, a sice deserce katolíka u vojska pruského, kteréhož pán jest víry jiné? Kněz prý na to pokrčil ramenoma a pravil: ovšem jest to hřích veliký, ale ne takový, aby nemohl býti odpuštěn. Této výpovědi měl prozatím soudce dost; kommandant Kladské pevnosti, Fouquée, dal ihned zámeckého kaplana zatknouti a nařídil vyšetřování. Voják zatím při výslechu druhém se přiznal, že první výpověď jeho nebyla zcela pravdiva, později dokonce i přísahou to stvrditi se nabízel.²⁾ Kněz Faulhaber při výslechu odvolává se na tajemství zpovědní, odmítl každé označení příběhu, jen tolik pevně udal, že výpověď zběhova pravdiva není. Fouquée, zarytý kalvinista, věnoval případu celému zvláštní pozornost a dav si zavolati vyšetřujícího soudce, tázal se jej, jaký trest hodlá tomu „jezovitovi“ usouditi? Odpověď zněla, že jej chce internovati po čas války a zapověděti mu zpovídání vůbec. „Pěkně děkuji,“ zvolal Fouquée, „vy jste milosrdný soudce! Viseti musí ta kanaille.“³⁾ Na to byla celá věc odevzdána jinému soudci, který uznal na veležrádu a kněze kázal odvésti do vojenské šatlavy. V prosinci⁴⁾ měl Fouquée co činiti u krále jenž právě tábořil u Reichenbachu, a tu mu o Faulhabrovi ústně podal zprávu. Dne 29. prosince pak na to došel na pevnost kabinetní rozkaz králův, počínající slovy: *Mon lieutenant-colonel, vous avez à faire pendre le père Jésuite Faulhaber, sans lui laisser un confesseur.*⁵⁾ (Milý podplukovníku, Jesuitu patera Faulhabra dejte oběsiti, aniž mu připustíte zpovědníka.) Památný pak den, kdy rozkaz tento vykonán a nevinný kněz despotismu pruského ukrutníka padl za obět, byl 30. prosinec 1757. Ubohý kněz vyveden z vězení, aniž tušení měl, jakou cestu nastupuje; teprv u popraviště mu vůle králova oznámena.

¹⁾ Doznal tak vl. r. ryt. Arneš sám v časopise „Glatzer Vierteljahrschrift.“

²⁾ Gfrörer IV. 307.

³⁾ Onno Klopp, „Friedrich II.“ p. 470.

⁴⁾ Gfrörer IV. 308.

⁵⁾ Onno Klopp I. c.

Nepozbyl však nikterak statečnosti; s tváří jasnou, vědomím mučeníka za věc svatou, poddal se katům. Tělo mučnickovo, pověšené na šibenici vedle mrtvoly jakéhosi vyzvědače před půl rokem souzeného, zůstalo, buď na postrach, buď za posměch, celého 2½ roku viseti; dne 28. července r. 1760., kdy po dobytí Kladska vojskem Marie Terezie Prusové na krátko pevnost opustiti musili, teprve sňato a slavnostně ve farním chrámu Páně, kdysi jesuitském, polřbeno. Dlužno ještě podotknouti, že onen zběh, k vůli kterému kněz Faulhaber souzen, nebyl trestán oběšením, jak v patentech králových bylo vyhrožováno, nýbrž vazbou a tak zv. ulicí prutovou.

Tážeme se, nebyl-li akt vypsaný prostou vraždou? Onen patent, v březnu 1757 vydaný, v němžto se zpovědníkům k deserci svádějícím vyhrožovalo smrtí provazem, a jehož by hajitelé Fridrichovi snad k vynalezení jakéhosi stínu práva použití mohli, nemění na věci pranic; neměť král právomoci k vydání patentu takového, neměl práva vnikati do zpovědního tajemství, neměl dle ústavy zemské od něho samého zaručené práva, sahati do kompetence vrchnosti duchovní, před kterouž duchovní náleželi, a konečně, kdyby i patent platným se uznal, kněz Faulhaber se proti tomuto neprovinil, poněvadž k zběhnutí nesváděl, aniž ho schvaloval.¹⁾

Za sedmileté války lze u krále Fridricha vůbec pozorovati stálou nedůvěru a nemilost ku katolickému kněžstvu. Po bitvách u Rossbachu a Leuthenu musilo, jak známo, vojsko rakouské ze Slezska ustoupiti; král pruský spěchal ihned do Vratislavi pomstit se na všech, o nichž mu bylo donešeno, že měli potěšení nad vrátivší se vládou rakouskou. Mimo část úřednictva a občanů počítalo tuto pomstu nejvíce opět duchovenstvo katolické; vydán přísný rozkaz, aby všichni opati, představení, přemnoho členů koleje jesuitské, řádu františkánského, dominikánského, kapucínského, bosáků, kanovníků lateránských a křížovníků byli zatknuti a uvězněni. Žaloba zněla na nedostatek povinné poddanosti ku králi, na nepřátelské chování při odchodu posádky pruské z Vratislavi, na skrývání zběhův a pod. Množství uvězněných duchovních bylo tak veliké, že obyčejné žaláře nepostačovaly a několik domů privatních musilo býti na věznice zařízeno. Dva vězňové, provincial dominikánský a jistý professor matematiky na universitě, podlehlí svízelným žalářním, jiný člen Tov. Ježíšova onemocněl těžce a zemřel taktéž, byv do své koleje zpět odnesen. Všichni prosili úpěnlivě za svobodu, nabízeli jmění své v zástavu, že by se k ustanovené době dostavili, avšak marně; pouze opatové u sv. Matěje a sv. Vincence, jsouce zástupcové nejbohatších dvou klášterů, směli se proti záruce po

¹⁾ Srov. Hist.-polit. Blätter sv. 55. str. 210. nu.

několika dnech vrátiti, ostatní musili až do prohlášení rozsudku v žalářích zůstat. Mezi tím časem spáchána justiční vražda na knězi Faulhabrovi, lze si tudíž pomysli, jaký strach se musil uvězněných zmocniti. Týmž časem také vydán kabinetní rozkaz, kterýmž se všem evangelickým příslušníkům katolických farností zapovědělo odváděti štolové poplatky farářům, což se až posud dalo a pro katolické faráře hlavním zdrojem příjmů bylo; katoličtí příslušníci far lutheranských musili ovšem odváděti poplatky i na dále svým i evangelickým farářům. Také v tomto opatření zračí se tehdejší smýšlení královo, od něhož nebylo se pro uvězněné ničeho naditi, než krvavého pronásledování. Mezi zášť královu však a oběti její postavili se spravedliví soudcové; pruská soudní správa zachovala se tehda i proti vůli králově umírněně a počestně. Dne 8. února 1758 oznámen rozsudek stran uvězněných duchovních znění následujícího: „Ačkoliv všichni obžalovaní vesměs pro nepřátelské smýšlení a chování k výstraže celého katolického kleru a k jich samých zlepšení tuhý trest zasloužili, ráčí J. V. král přece ze zvláštní přízně k představeným řádův a klášterův uvězněné od dalšího pokutování sprostiti a tudíž vyšetřování zcela zastaviti, v naději, že oni tuto milost, povolnost a laskavost s nejponíženějším díkem uznají, pro příště lepší známky své věrnosti a poddanosti na jevo dávati budou a žádné příležitosti nezavdají celé přísnosti práva a zákona je podrobovati.“ Na to jsou všichni až na několik členů Tovaryšstva Ježíšova, jímžto pobyt v zemi zakázán, po dvouměsíční vazbě na svobodu propuštěni.¹⁾

Na jednom duchovním však král hněv svůj vylil celý; byl to kníže-biskup Vratislavský. Hrabě Schaafgotsche při opanování rakouském v listopadu 1757 na přání generála Dauna slavil vítězství tohoto slavnou pontifikální mší sv. a Te Deum; že tyto služby Boží konal osobně, pokládáno mu nyní ze strany Prusů za velezrádu.²⁾ Mimo to našel si král, dávaje sluchu všelijakému osočování, o němž nám bude příležitostně ještě zmíniti se jiné příčiny svého hněvu, hlavně tu, že biskup po ustoupení Rakušanů zem slezskou opustil a na svůj statek v Janově (Johannisberg), pak do Mikulova na Moravu prehl. Odtud dopsal králi, omlouvaje se tím, že pro nemilost královu odhodlal se odebrati se do Říma, záměr to, o němž jsme již na hoře mluvili. Král mu nanejvýš rozhorleně odpověděl, že se vrátiti nesmí, vyhlásil jej veřejně za velezrádce a zapověděl všemu kleru pod ztrátou obročí, všeliké spojení s ním; všecko jmění biskupovo skonfiskoval

¹⁾ Gfrörer IV. 313.

²⁾ Že u přítomnosti rakouských generalů pruskému králi spílal a černý řád orla demonstrativně s prsou strhl a rozšlapal, jest vymyšlené podezřívání. Gfrörer IV. 322.

a movitostí ve veřejné dražbě prodal za 11.539 tolarů. Biskup Schaafgotsche do Slezska se již skutečně nenavrátil; zůstal v Římě a zemřel tam také. Kdyby ze Slezska nebyl prchl, zemřel by buď podobně jako kněz Faulhaber anebo aspoň někde ve Špandavě neb v Magdeburku.

Po míru Hubertsburském prohlásil král Friedrich veřejně, že není s chováním katolického kleru za války sedmileté spokojen a že si přeje více oddanosti k osobě své. Nemohl ovšem spokojen býti, poněvadž ho klerus nikdy za svého vrchního biskupa uznati nemohl, což vlastně bylo jeho přáním. Roku 1764. musili duchovní učitelé katoličtí prý za pokutu svého chování v době války obnoviti přísahu poslušnosti a věrnosti, při čemž přidati musili slib, že budou každékoliv porušení této přísahy považovati za hřích, který ani zde na zemi, ani u věčnosti odpuštěn býti nemůže.¹⁾ Zde tedy případ s knězem Faulhabrem má ještě svou dohru, a drzá ruka despotova zasahuje již i v práva božská, za život a za hrob. Byl však tento výnos jaksi nejvyšším vrcholem vášnivého onoho směru protikněžského.

V době svého samotářství, totiž v Sansouci, král Friedrich se již méně s potlačováním katolického živlu zabýval; měl více na mysli porouchané finance státní, pak svou filosofii, svůj palác Postupimský a — své psy. My tudíž na uvedených až posud násilnostech proti kleru vůbec přestaneme a dodáváme pouze něco o stycích Fridrichových s duchovenstvem v Čechách.

Proti českému kleru musilo lidumilné srdce pruského krále pocítovati dvojitý odpor; jednak nenáviděl, jak ze skutků jeho vidno, celý stav, jinak budilo v něm všecko české odpor politický. Tento odpor plnoznačně vložen v jádrou onu nadávku, kterouž Friedrich II. při svých pobytech v Čechách všecky stavy počítával: „Böhmische Canaille.“ Slovo to stalo se historickým. „Man muss die Böhmische Canaille zur Reason bringen,“ říkával král a jeho důstojníci, kdykoliv po českých dědinách vydíráno, dračcováno, pleněno. „Böhmische Canaille“ bylo i české duchovenstvo.

Co se osobního zacházení s duchovenstvem v Čechách týče, pozorovati lze u Fridricha vedle naznačeného odporu povšechnou snahu všemožného využitkování. Jeden způsob tohoto využitkování byl ten, že hleděl na duchovních vyzvědět strategické údaje, předpokládaje u nich strach a schopnost zrady. Tak za svého pobytu r. 1742. v Hradci Králové naléhal na rektora tamnější koleje jezuitské, aby mu o postavení a množství rakouského vojska podal zprávy; otázky kladl mu tajně, při uzamčených dveřích a tak důtklivě, že to k půl hodině trvalo. Rektor P. Brevety

¹⁾ Dr. Franz, Kirchenpolitik Friedrichs II., p. 16.

nevypověděl ničehož, leč co všeobecně známo bylo.¹⁾ — Podobně v klášteře Polickém jednou za druhé války slezské vyzvídal a vyzvídati dal o husarích rakouských, kteří zadní voje jeho znepokojovali. — R. 1744. přibyv poprvé ku Praze, stál na výšině za Strahovskou branou a zahlédnuv klášter Břevnovský, dal si dva Benediktiny zavolati a vyptával se jich na polohu Prahy, na vzdálenosti okolních míst, na vojsko rakouské a p.²⁾ Paměti jednotlivých far a klášterů dojista mnoho pokusů vyzvědačských by mohly dodati.

Jiný způsob využitkování duchovních byl ten, že do klášterův a kolejí často dával své nemocné a raněné, upraviv z nich úplné polní lazarety; to stalo se takřka všem duchovním domům, kde Prusové po nějakou dobu dleli. V Praze byl pruský lazaret v koleji u sv. Klimenta, v Hradci taktéž v jesuitské koleji, v Polici v benediktinském probošství, taktéž v Břevnovském klášteře a jinde a jinde. Kostelů při tom šetřeno málokdy, vše potřísněno, zkaženo, zneuctěno.

Třetí nejvydatnější způsob využitkování byly válečné daně, výpalné, kontribuce, zkrátka vydírání peněz. Po dobytí Prahy r. 1744. uložena všem stavům, zvláště kleru, ohromná válečná daň, ze kteréž na jednotlivé duchovní korporace připadalo 10 až 20 tisíc. Ještě více ovšem musili platiti kláštery na venkově, které byly Prusům při ruce. Opatství břevnovsko-broumovské zaplatilo ve dvou prvních slezských válkách Prusům na hotovosti kolem 360.000 zl., v sedmileté válce 406.424 zl., při čemž ohromné poplatky za slezské probošství Wahlstadt, jež přináleželo k Broumovu, nepočítány.³⁾ Ve Wahlstadtu objevil se každou chvíli nějaký královský rozkaz; brzy žádáno zvýšené daně a mimořádné poplatky, brzy sesazování členové řádu ze svých úřadů, zapovídáno veškeré spojení s Broumovem, brzy nařizovány průmyslové podniky, takže dluhy kláštera toho převyšovaly konečně daleko aktivní jmění.

Summy na českých klášterích vymáhané bývaly vždy samým králem předepisovány; zkusil-li kdo z členů řádových neb v Praze zástupcové veškerého kleru prositi jej za prominutí nebo slevení nesmírných poplatků, nebyli obyčejně ani předpuštěni. Farářům taktéž pobráno, kde co měli na penězích.

Jiný způsob využitkování kleru byl ten, že král, nedostal-li v městech nebo klášterích své kontribuce, výpalné a daně válečné, kázal odvésti

¹⁾ P. Švenda S. J. (současné zápisky).

²⁾ Monografie „Die Benedictinerabtei Břevnov-Braunau in der Zeit der zvei ersten schles. Kriege.“

³⁾ Taktéž různé škody na polích, v lesích a na budovách, pak sumy za poddané vesnice zaplacené nejsou večteny.

v zástavu právě kněze. Tak r. 1743. dne 4. prosince odvezeno 6 broumovských Benediktinů na žebřinovém voze do Svídnice, čtyry dny na to ostatní tehdejší konventualové, 4 starci, skorem osmdesátiletí; zajetí jejich trvalo do 25. února r. 1744. Dne 16. června následujícího roku odvedeno opět 16 členů téhož kláštera do tuhé vazby v Kladsku, kdež 5 z nich až do 7. března r. 1746. podrženo. Z kláštera Servitů v Králíkách taktéž odvedeno r. 1759. více členů do Habelšvertu. Z cisterciáckého kláštera v Oseku úpělo 12 kněží od 18. listopadu 1759 až do 1. dubna 1763 v pruském zajetí. V dubnu 1758 bylo z broumovského kláštera opět 5 kněží do Kladska odvedeno, tentokráte však na krátko. Roku 1778. zemřel děkan Náchodský, Václav Kadaňský, v zajetí pruském v Kladsku. Téhož roku vzato ještě jednou dvě kněží broumovských v rukojmí do Kladska a dále do Hlohova, odkudž dne 6. února 1779 jsou propuštěni. Jak se takovým zajatcům v pruské moci vedlo, dočísti se lze v citované monografii „Břevnov-Braunau in der Zeit der zwei ersten schlesischen Kriege.“ Také v Praze zatknuto r. 1743. (2. října) více duchovních od pruského generala Einsiedla, mezi jinými kanovník Cajo, dva strahovští kněží, dva Křižovníci, dva Minorité, dva Augustini, čtyři Jesuité a jeden kaplan v Týně. Tito však byli brzy na svobodu puštěni, poněvadž se Prusům právě vedlo zle a Einsiedel pospíchat musil, aby nebyl našimi od kmene hlavního vojska pruského zaskočen; také by tito rukojmí tehda Prusům málo byli prospěli.

II.

Po uvedení hlavních skutků králových kněžstvu nepřátelských nastává otázka po vnitřním zdroji těchto skutků, po subjektivních jeho názorech o kněžstvu, o víře, náboženství. Snad utiskoval Fridrich II. katolické kněžstvo, že byl horlivým evangelíkem? Snad se přiznával k některé tajné sektě, jichž účel potírání církve a její sluhů? Snad bylo filosofické stanovisko jeho z oněch, jež nutí a pobádá k antikatholicismu? Jaké bylo vůbec jeho nejvnitřnější smýšlení? Bylo toto smýšlení vždy stejné? Jaký vliv měla politika na poměr jeho k náboženství?

Odpověď na tyto otázky za života králova by pouze málo osobám byla možná; bylot vnitřní smýšlení jeho z politických důvodův vlastně tajemstvím. Dnes však po vydání jeho korespondence a zvlášt jeho „Oeuvres“¹⁾ lze dosti hluboko nahlédnouti do celé povahy a sestaviti si též jeho názory o věcech náboženských.

¹⁾ „Oeuvres de Friderique le Grande“ vydané berlínskou akademií 1846 až 1857, 30 svazků.

Pátrajíce ve spisech Fridrichových shledáváme, že dávno před tím již, než vládu nastoupil, měl smýšlení nejen protikatolické, nýbrž protináboženské vůbec; bylť již co princ dokonalým neznabohem a člověkem mravně kleslým. Příčinu toho vidíme v pochybném vychování princově, hlavně ze strany matčiny, jež sama jsouc nepoctiva, synu ve falši, vzdorovitosti proti přísnému otcí a v mnoha ošklivých neřestech naddržovala.¹⁾ Otec sice dle svého způsobu a svědomí byl dobrého vychování korunního prince velice bedliv, ale bohužel byla metoda jeho tak nepaedagogická, že při neobyčejné vnímavosti a živé schytralé letoře princově docílila na něm pravých opaků toho, co měla a chtěla.²⁾ Pouze v jediném ohledu vypěstoval otec v synu smýšlení takové, jaké si přál, a to byla dědičná ona nenávisť Hohenzollerů proti církvi katolické. Fridrich Vilém I., ač byl jinak umírněný nepřítel církve, v instrukci svého času vychovatelům princovým dané tuto zášť nepokrytě staví do plánu vychovávacího taktu: „Chei, aby zmiňování škodlivých sekt atheistických, arianských, socinianských bylo naprosto vyloučeno, jakožto jed pro mysl útlou; taktéž chei, aby před náboženstvím katolickým, jež právem k takovému jedu se musí přičítati, vštěpován byl co možná největší odpor.“³⁾ Odpor tento, jak praveno, u prince se náležitě vydařil, jen že nekotvil v orthodoxním kalvinismu jako u otce, nýbrž v něčem jiném.

Nejprve totiž vyvinula se u hochy vnitřní naprostá necht k věcem vážnějším, zvláště náboženským. Když patnáctiletý princ měl přistoupiti poprvé k přijímání, měly přípravy od vychovatelův k tomu po 8 měsíců činěné tak málo účinku, že jej bylo nutno u krále zvláště zažalovati, načež zjednan dvorní kazatel, aby mimo obyčejné hodiny vyučovací dával princí každého pondělí a úterý zvláštní lekce v náboženství. Tato necht princova zaviněna byla vychovateli samými; ukládalť mu učiti se celým žalmům, velkým odstavcům z katechismu, vůbec slovům a suchoparným výkladům bez náležitého porozumění a pocítění. Ku zkouškám musily dítky, princ i princezna, uměti z náboženství celé, zvláště pro ně sepsané Credo, jež plnilo 18 tiskových archův a jehož odříkání trvalo 3 hodiny.⁴⁾

Princ se těm slovům učil, poněvadž a pokud nad ním svištěla metla otcova; odpor však k náboženským věcem vzrůstal. V této náladě duševní uvítal s jásotem změnu, která se v učitelském a vychovatelském jeho sboru stala; přibyl totiž učitel, který měl vyučovati frančtině. Duhan de

¹⁾ Srov. Förster, „Friedr. Wilhelm I.“ II. Urkundenbuch: 53. nn.

²⁾ Blížší o tom viz: Gfrörer II. 561.

³⁾ Lehmann, „Preussen und die katholische Kirche.“ I. 407.

⁴⁾ Gfrörer I. c.

Jandun, jak se nový vychovatel jmenoval, neznal sice slova německy, avšak princ naučil se brzy jazyku francouzskému a zamiloval si tento jazyk i učitele jeho tak, že se odtud zabýval pouze francouzskými spisovateli a na němčinu zanevřel.¹⁾ Duhan de Jandun otevřel mladé vnímavé duši celý tehdejší lákavý a bezbožný svět francouzské literatury, jež ovšem byla zábavnější, než suchoparné výklady učitele náboženství Andřáa. Tím pak našla tékavá mysl rozhodný směr pro celý život, smyslnost naplnila fantasií, pojmy a názory braly na sebe tvar dle vzoru francouzských romanův a svobodných myslitelů. Fridrich jako šestnáctiletý jinoch počal páchatí smilstvo, a páchal je v míře takové, že na celý život mu z toho zůstaly následky.²⁾ Na venek se princ stal pokrytcem, matka jej v neřestech a ve falši proti otcí podporovala, a otec se o všem dozvěděl, když bylo pozdě.

Za takových poměrů duch princův se vyvíjel. Hýření a veselé pitky nezabraňovaly při tom přirozenému nadání zabývatí se metafysickými otázkami, ku kterým v knihách francouzských nacházel pohnutky a hledal rozluštění. Přemýšlel o nesmrtelnosti duše, o svobodě lidské, o praedestiaci; známo, že otec jeho z kalvinismu zavrhoval předurčení duší, syn ze samého vzdoru právě tuto si oblíbil a po nějakou dobu v úplný fatalismus si vytvořil. Jakožto jinoch 23letý dospěl k prapodivnému konci svého hloubání; píše totiž:³⁾ „Svět se mi ze všech stran zošklivuje a poznávám víc a více, že zde štěstí stálého a trvalého není a že čím více svět poznáváme, tím více nás omrzuje.“ Odkud ten světobol? Nebyla to přesycená smyslnost, blaseovanost hejsků? Že by duše jeho idealy prodehnuta bývala a k výšinám radostí nadpozemských se vznášela, málo pravděpodobno; vidíme totiž v dopisech tehdejších stesky na nedostatek peněz, tužby po nevázanosti, ano několikrát opakované přání, aby otec zemřel. Nevole, že král, ač častěji churavěl, ze světa jíti nechtěl, aniž vzornému synovi prostředků k hýření a svobody popřával, tato nevole v dopisech k stejné smýšlející sestře zřejmě naznačená, pojí se psychologicky velmi dobře k onomu světobolu, jenž ostatně nikterak nebyl věčný a důsledný.

(P. d.)

¹⁾ Fridrich II., na něhož Německo tak hrdo, nedovedl v celém svém životě ani jedinou větu německou správně napsati.

²⁾ Gfrörer II. 573., 600., 618.; Onno Klopp, „Friedrich II.“ 74., 75. a j. — „Ich liebe das weibliche Geschlecht, aber ich liebe es etwas flüchtig; ich will davon nur den Genuss, dann verachte ich es“ — tak psal 21letý princ o sobě, děláje si z toho ještě jakousi čest.

³⁾ Oeuvres XXVII. 1. 29.

V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“?

Podává *Dr. Ant. Podlaha.* (Č. d.)

Výsledek svého důkazu shrnuje *P. A. Hammerschmid* v tato slova: Shledali jsme, že jediná toliko skupina jazyková příbuzna jest jazykům Noachovců, totiž jazyky ugro-finské, ačkoliv i ony odchyly se od řeči národů noachovských tou měrou, že dlužno národy jazyka ugro-finského užívající pokládati nikoliv za bratry, nýbrž za vzdálenější příbuzné Noachovců. Veškery ostatní řeči nemají s onou základní prařečí, z níž indoevropské a hamito-semitské řeči vznikly, nic nebo málo co společného, a i to, co společného mají (na př. čínština), náleží v dobu přednoachovskou.

Kdo by tvrdil, že přes veškerou tuto různost ony řeči přece z jazyka noachovského se vyvinuly, a že tudíž veškerí národové země jsou potomky Noemovými, musil by uvéstí přiměřenou a dostatečnou příčinu veliké této rozdílnosti. Mohl by ovšem poukázati k tomu, že řeči národů nevzdělaných nad míru rychle se měnívaly, častokráte od pokolení k pokolení, jak toho nalézáme příklady v Africe; dále k tomu, že v živé řeči jeví se stálá snaha po tom, aby tvrdosti byly odstraňovány, aby význam slov z jednoho oboru pojmů do jiného byl přenášen; konečně k tomu, že přečasto slovo některé bývá jiným nově utvořeným nebo odjinud přejetým zatlačováno, a to se všemi odvozeninami svými, — avšak veškery tyto příčiny nevysvětlují dostatečným způsobem podstatný rozdíl veškerých řečí světa s jedné strany a řeči Noachovců se strany druhé. Mohouť ovšem uvedené příčiny tu neb onu řeč až k nepoznání pozměnití, avšak zjev tak všeobecný, jako jest různost řečí lidských, v celém světě se jevící, vyžadoval by příčinu všeobecnou, současnou a stejnoměrnou, a při tom přece zase všude rozličně působící, čehož nelze důvodně tvrditi. Mohlo by tu ovšem poukázáno býti ke zmatení jazyků mocí Boží (Gen. 11, 1—9), není však správně vyhledávati nadpřirozených příčin k vysvětlení některého úkazu, pokud k tomu příčiny přirozené stačí, jako v případě našem. Ostatně zdá se, že Babylonský zmatek jazyků měl význam toliko místní, a že směřoval k tomu, aby Hamité od Semitů byli odděleni; dotčené místo Písma sv. může býti aspoň v ten smysl vyloženo.

Že zmíněné příčiny, jimiž by kdo obhajovati chtěl vývoj všech řečí z jazyka noachovského, nezpůsobují rozdílů tak podstatných, patrně jest z následujícího konkrétního případu: Kolem r. 3000. př. Kr. vtrhli nynější Číňané do Číny, vrazili na usedlé tam Siamesy, Birmany a j., i zatlačili je k jihu; národové tito zastali v Zadní Indii Malajce, jež vypudili přes poloostrov Malakku na ostrovy Sundské; Malajové, kteří již dříve Papuany

ze Zadní Indie byli zatlačili, narazili na ně znova na ostrovech Sundských a přinutili je, aby vystěhovali se do Austrálie a na ostrovy Tichého Okeanu. Z toho jest patrné, jak dávno tomu jest, co Papuané od národů dravidských jsou odloučeni. Povážíme-li nad to, že australské řeči od dávné oné doby náležejí kmenům, jež platí za nejnižší v kulturní stupnici národů světových, že dosavad nebyli literárně vzdělávány, že mnohými z nich mluví toliko několik rodin, že australští Papuaní ocítali se v poměrech vždy nových a že tudíž v řeč svoji nové pojmy přijímati musili, a konečně že v Austrálii se živlem malajským se pomísili -- nelze sobě zajisté mysliti příhodnější půdy pro vliv svrchu zmíněných příčin na změnu jazykův — a přece, jak jsme pravili, shledal Gabelentz tak blízké vzájemné příbuzenství řečí australských s řečmi dravidskými, že pojal je v jedinou skupinu řečí kolarijsko-australských.

Ani v okolnostech nejprůzračnějších nepřivodily tedy zmíněné příčiny účinku takového, z něhož bychom souditi mohli, že veškery řeči celého světa vznikly z prařeči Noachově. Vidíme, kterak i řeči národův, od pradávna od sebe odloučených, pojí se snahou jazykozpytců v příbuzenské skupiny — toliko ke skupině řeči noachovských nelze nijádné z nich připojiti. Nápadný nezdár veškerých pokusů v tom směru činěných musí míti základ svůj v objektivné skutečnosti, t. j. v tom, že ony řeči a tudíž také národové, kteří jich užívají, nepocházejí skutečně od Noema.

Upustíme-li od náhledu, že v potopě veškero lidstvo zahynulo, a položíme-li vývoj řeči do doby předpotopní, rozluštíme záhadu veliké různosti jazyků velice snadno. V době oné vzrůstalo pokolení lidské velice rychle, jak tomu biblická slova „genuit filios et filias“ nasvědčují; za nedlouho nestačily již otcovské stany a společné pastviny, i opouštěli znenáhla synové jeden po druhém domácí krb a ubírali se se stády svými do ciziny: bylať jim veškerá země otevřena; po nich následovali jiní a zatlačovali předehůdce své dál a dále. V oné době, kdy tělo i duch lidský byly ještě měkké a podajné jako tělo a duše malého dítěte, změnilo se tělo působením rozličných vlivů snad za dobu poměrně krátkou ve zvláštní typ, a tenkrát vznikly také difference jazykové. Tehdáž zajisté mohla společná prařeč, jejíž nečetné kmeny z jediné samohlásky nebo z jediné souhlásky a jediné samohlásky se skládaly, vzhledem k novým předmětům, zkušenostem a dojmům v kratičké době až k nepoznání býti pozměněna. Znenáhla však ustálily se tělo i řeč pokolení lidského, i podléhaly pak u menší míře vlivům měnícím.

Shrneme-li výsledky bádání anthropologických a jazykozpytných v jedno, vidíme, že jimi dokázána byla bezprostřední příbuznost toliko Indoevropanů, Semitův a Hamitů, že však původ ostatních národů světových ode tří synů Noemových nemůže jimi býti prokázán. Prozkoumáme-li pak ethnografický seznam, jež podává X. kapitola Genese, uzmíme, že v něm zaznamenáni jsou jakožto potomci Noemovi toliko ti národové, jež také anthropologie a jazykozpyt uznává za příslušníky čeledi indoevropské, hamitské a semitské Bible i věda pojímají tedy tytéž národy ve skupinu příbuzenskou, a vylučují z ní veškery ostatní národy jakožto k ní nepřislušné. Tato nápadná shoda bible a vědy — těchto dvou na sobě nezávislých zdrojů, z nichž věda názorům biblickým nebývá vždy přízniva — nevznikla zajisté pouhou náhodou, nýbrž spočívá na objektivné skutečnosti. A tudíž toliko jen Indoevropané, Hamité a Semité pocházejí od Noema, nikoli však národové ostatní. (P. d.)

Za církví — za pravdou.

Podává *Fr. Janovský*. (Č. d.)

Nejznamenitějším a nejslavnějším dílem Stolbergovým jsou „Dějiny náboženství Ježíše Krista“; s jakým zanícením, v jakém duchu je psal, vysvítá z obšírného Věnování, jež položil na začátek:

Mým synům a dcerám.

Vám především, milé ditky, zůstávají tuto památku mé pouti pozemské; vám především na srdce kladu předmět tohoto spisu — náboženství Ježíše Krista. Toť ono jedno potřebné!

Krátko, nejisto. mnohým nebezpečím obklopeno jest naše pozemské putování; jen jedno jest nám jisto — smrt. Nevidíme jí, jenom znamenáme, že život našich druhů pominul, stuhlá schránka tělesná po nich zůstala, jež se v prach rozpadá.

Tak se děje člověku, tak zvířeti. Avšak člověk cítí v sobě život, jenž nezávisí na tepoucí žíle, nezávisí na vdýchaném a vydýchaném vzduchu. Člověk patří zrakem vědomí na své nitro; člověk má rozum. Zrakem tím rozhlíží se vůkol a cítí život života, lásku.

Zdaž se láskou spojuje s praláskou? Zdaž svou lásku obrací jen na své vlastní já tak, že ve všech věcech, jež se mu líbí, nalézá jen hrubší neb jemnější prostředky sobětnosti? Odpověď na tyto dvě otázky rozhoduje o ceně člověka. Milujeme ve všem, co milujeme, Boha;

nebo milujeme ve všem, co se domníváme milovati, jen sebe samy, a právě proto něco velmi špatného. Čím jemnější a zdánlivější tento náš klam, tím nebezpečnější, protože tím mámější.

Láska k Bohu jest naší úlohou. I sebe máme v Bohu milovati. Co se mine své úlohy, špatné jest.

Ani člověk, ani který rozumný tvor nenalezne pokoje, leč v Bohu a v naději, že se bude v Bohu na věky radovati. Že pak se člověk hříchem Boha vzdaluje a tak proti své odvěké úloze jedná, cítí ihned uvnitř nelad. Právem zoveme to svědomím. Člověk ví, i byť ho nikdo nepoučil, že hříchem své nitro rozrušuje, a zapíral-li by to, ruměnce studu usvědčil by ho ze lži. Svědomím zjevuje se Bůh. Zjevuje se též přírodou. Ovšem učí dějiny všech časů, jak málo dbali lidé tohoto dvojího zjevení. Přírody zneužívali a skláněli kolena přede tvory; aby pak svědomí oklamali, věnovali modlám své vlastní hanebné chtíče.

Avšak od počátku člověčenstva zjevoval se Bůh lidem i bez prostředně. Když naši prarodiče, podle obrazu Božího stvoření, smyslností a pýchou od Boha odpadli, doprovázelo je milosrdenství jeho; když jim bylo z ráje odejít do širého světa, bylo jim náboženství družkou, jež skýtala útěchu i posvěcení, naše svaté náboženství, náboženství Ježíše Krista, jehož zaslíbené příští stalo se vůdčí hvězdou Starého Zákona, jehož skutečným příchodem nastal nám den; ve světle dne toho jest nám kráčet.

Náboženství Ježíše Krista dává nás Boha poznávati; náboženstvím tím zve nás Bůh, abychom ho milovali, zve nás do věčné spásy. Kdož pozváním tím pohrdají, těm oznámeno věčné odloučení od Krista, věčné utrpení. Abychom mohli, abychom chtěli pozvání toho následovati, musíme náboženství Ježíše Krista věřiti.

Pravda toho, co máme věřiti, musí býti tak jasna, že bezpečně a pevně věříme; nesmí ovšem vůle protiviti se přesvědčení. Avšak ve vůli spoívá bolest naší přirozenosti. Ve vyléčení vůle jest naše spása. Vůle jest v srdci; proto mluví Bůh našemu srdci. Náboženství Ježíše Krista, milé dítky, uchází se o lásku, jako ženich o nevěstu.

Ale — jak řečeno — musíme věřiti v Toho, jež máme milovati. A naše, smyslností a pýchou pokažená vůle protiví se víře. Proto musejí strach a naděje vůli domlouvati, strach a naděje, jež samy přirozeně, ba nutně plynou z pojmu věčného blaha a věčného utrpení.

Lživé a zlostně vytýkají nepřátelé za našich dnů náboženství našemu, že prý trest a odměna jsou jeho hlavními pohnutkami, člověka nedůstojnými. Svátá bázeň Boží nejen že lásky nevylučuje, nýbrž jako bázeň dětinná k lásce přivádí, s láskou vždy víc a více spojuje. Bez lásky se Bohu nezalíbíme. Naděje, která by se nesla jen za darem života věčného a láskou by nepřilnula k Dárci jeho, minula by se cíle. Pravá, svátá bázeň Boží nebojí se mimo Boha nikoho; dodává hrdinné mysli vzhledem ku všemu tvorstvu a bojí se jen Stvořitele; ba ani tohoto nebojí se člověk bohobojný, nýbrž spíše své slabosti, pro niž se Bohu zpronevřuje, v ne-libost Boží upadá.

Bez bázně Boží nedospěl nikdo blaženosti. Bázeň jest vychovatelkou duše, jako byl Starý Zákon pěstounem národa vyvoleného. Když přišel Pomazaný Páně, dán Nový Zákon evangelia. Učeník, „ježž Ježíš miloval,“ mluví o „lásce dokonalé, která ven vyháni bázeň.“ (Jan 4, 18.)

Nevěsta nebojí se Ženicha; avšak znelíbíti se Ženichovi — tohot bude se báti, pokud na zemi zůstane; čím čistěji už zde na světě miluje, tím více touží po Ženichu než po nebi jeho. Takové naděje má náboženství! Ó toho svatého řádu milosrdenství Božího, jež člověku starostmi a pracemi sevřenému přirozený, nezrušitelný pud naděje povyšuje na božskou ctnost! A co mám říci o lásce, jejíž ideji nám podává náboženství!

Milé dívky, což pak možná žádoucího, krásného a dobrého pomysliti, čeho by nám náboženství Ježíše Krista neposkytovalo? Toužíte po radosti? Onoť podává věčnou slast, jejíž naděje už zde na zemi převyšuje veškeru radost, převažuje všecko utrpení časné. Toužíte po dlouhém životě? Onoť poskytuje blažené nesmrtelnosti. Po odpočinku? V náboženství Ježíše Krista jediné odpočinutí; onoť v bouřích života kojí člověka jak nemluvnátka na prsou matčiných, a jednou uvede do odpočinutí věčného. Toužíte po pokoji? Tímto pozdravem pozdravuje Pán své následovníky: „Pokoj vám!“ (Jan 20, 19.) Čím jest pokoj světa? Syn Boží dává pravý pokoj. „Pokoj zůstavuji vám, pokoj svůj dávám vám; ne jako svět dává, já dávám vám. Nermuť se srdce vaše, aniž se strachuj.“ (Jan 14, 27.) Chce se vám přátelství? Kde jest jistější, vroucenější, trvanlivější přátelství než mezi následovníky Kristovými, kteří všichni bez žárlivosti nesou se za jedním cílem, kde druh s druhem účast má a oběma prospěch kyne; kde svatá láska jednoho se zaněcuje láskou druhého? Toužíte po velikosti? Co jest nad synovství Boží? „Nejmilejší, nyní synové Boží jsme, a ještě se neukázalo, co budeme. Víme, že když se ukáže, podobni jemu budeme; neboť viděti jej budeme, jakož jest.“ (I. Jan 3, 2.) Dychtíte po moci? Kdo chce, co Bůh chce, zdaž není jistou měrou účasten všemohoucnosti Boží? Po svobodě? Evangelium jest „dokonalý zákon svobody.“ (Jak. 1, 25.) Zde na zemi osvobozuje nás od panství chťičův a smrti. „Kde jest Duch Páně, tu svoboda.“ (II. Kor. 3, 17.) Slíbena pak nám „svoboda slávy synů Božích.“ (Řím. 8, 21.) Přejete si moudrosti? Jenom moudrost náboženství zasluhuje tohoto jména. „Ty osvěcuješ svíci mou, Hospodine.“ (Ž. 17, 29.) „U Tebe je studnice života a ve světle Tvém uzříme světlo.“ (Ž. 35, 10.) Chcete ctnost? Které ctnosti by neučilo, ku které ctnosti by nedopomáhalo náboženství Ježíše Krista? Jeho ctnost jest čista, protože se jí zdobí člověk pro Boha; jeho ctnost jest bezpečna, protože jí takřka za ruku vedé libá pokora. Toužíte po lásce? Všecek duch tohoto náboženství jest láska; bez něho neměli by lidé ani pojmu o lásce; v něm jest „láska svazkem dokonalosti.“ (Kol. 3, 14.) Všecky ctnosti, jimž učí, zakládá na lásce k Bohu; všecky ctnosti, jež podává, pochodí z lásky k Bohu. „Milujme Boha, neboť Bůh prve miloval nás.“ (I. Jan 4, 19.)

Na lásce byl založen už Starý Zákon, jenž byl dán za děsné bouře, zvuku hromu a trub, na lásce k Bohu — „Milovati budeš Hospodina, Boha svého, z celého srdce svého a ze vši duše své a ze vši síly své“

(V. Mojž. 6, 5) — a na lásce k bližnímu — „Milovati budeš přítele svého jako sebe samého.“ (III. Mojž. 19, 18.) Daleko však živějším dechem vane nám láska ze všech knih Nového Zákona. Jestli celé náboženství zákonem věčné lásky s Bohem v Ježíši Kristu, zákonem věčné lásky věřících ve spolek v Ježíši Kristu. „Bůh láska jest, a kdož zůstává v lásce, v Bohu zůstává, a Bůh v něm.“ (I. Jan 4, 16.)

Musíme však věřiti v Toho, jejž máme milovati. Myslím, že víra v toto náboženství, v celek tak krásný a veliký, tak živý a oživující, víra ta měla by sama sebou rozumu i srdci se zamlouvatí. Ano, jen kdyby vůle nebyla pokázena. Jako nešťastný národ israelský, jenž se evangeliu vzpírá a právě tímto odporem pravdě jeho svědectví vydává — byltě odpor ten prorokován — tak protiví se pokázená vůle pravdě, a právě tím svědčí o své pokázenosti.

Je-li vůle naše čista, jest „oko naše sprostno“ (Mat. 6, 22) a náboženství Ježíše Krista jeví se nám u kráse, jako u kráse viděl milovaný učeník jeho církvev — „žena oděná sluncem a měsíc pod nohama jejjíma, a na hlavě její koruna dvanácti hvězd.“ (Zjev. 12, 1.) Je-li vůle naše čista, přijmeme pozvání Syna Božího a řekneme s učeníkem, na němž založil církev: „Pane, ke komu půjdeme? Slova věčného života máš. A my jsme uvěřili a poznali, že jsi Ty Kristus, Syn Boží.“ (Jan 6, 69.) Je-li vůle naše čista, jsme blažení už zde na zemi, s Maří Magdalenou usedáme k nohám Ježíšovým a voláme: „Jedno potřebné.“

Prohlásil kdysi Hospodin o Synu svém, proměněném na hoře Táboře: „Tentoť jest Syn můj milý, v němž se mi dobře zalíbilo; toho poslouchejte.“ (Mat. 17, 5.) Tento hlas zní dosud; Krista poslouchati jest jediným potřebným dosud; na něho musí náš zrak v prostotě lásky stále býti obrácen; on, slunce spravedlnosti, musí býti středem, kolem něhož se pohybují naše duše, pozemským tělem zastřené, ale pro nebe určené, aby se rozum osvěcoval, srdce zahřívalo a život zúrodněn byl dobrými skutky.

Tot jedno potřebné! Všecko ostatní jest nicotným oblakem, který jen tenkrát jeví se krásným, pokud jest účasten lesku slunečního. Od tohoto jednoho potřebného odvrátiti zraky naše, zastřítí je kouřem vystupujícím z nečistého žáru, anebo za svitu oslňujících pochodní zavésti nás na noční bludné cesty, až na kraj proudu, jímž nám všem jest se bráti, pochodně pak pojednou zhasiti a u věčné tmě nás nechati — o to usiluje četná společnost, již světem nazval Ten, který jest „cesta, pravda a život.“ (Jan 14, 6.) Svět zapírá Krista, a kdo Krista chce následovati, musí svět zapíratí.

Jak zaslepen člověk smyslností a pýchou, dvěma to tyrany světa! Smyslností, která peklu vzdoruje, pýchou, která věčnou slávou pohrdá. Tot jsou rodičové nevěry, z nich nevěrou posel první hřích v ráji, z nich pochodí hřích každý.

Spatřujeme nyní nevěru na výsost beznadějnou, nesmyslnou a drzou; brzy Boha upírá, brzy každý kámen, každou krůpěj vody božstvem prohlašuje. Rouhačství této nevěry je tak veliké, jako její nesmyslnost. Bylo mi jednou nesmyslnost tu slyšeti z úst jednoho hlasatele nevěry; div se nerozplynul mazlivým zanícením, líče mi, jaká prý to blaženost, smrtí

ponořiti se do lůna velikého — ničeho. Takovíto však hrdinové, kteří jako Curtius na vzdušném koni filosofie vesele se řítí do propasti, nebudou, tuším, míti mnoho následovníků; několik požene se s nimi až k zejícímu jícnu, tam se zachvějí hrůzou, a ustoupí.

Daleko nebezpečnější jest nevěra, která pohrdajíc pokorou rozdmychuje v člověku pýchu; která si z náboženství vybírá, jen co se jí líbí, ostatek pohrdavě zamítá; která, co ve svatých knihách našich našla a co se jí zamlouvá, prohlašuje svým vynálezem, svým výzkumem. Pohrdá posly, jež milosrdný Otec nebeský poslal bloudícím dítkám, pohrdá jimi, ale přece zpozdaleka, jakoby za dveřmi, naslouchá, a pohrdavě zapírá i jedno-rozeného Syna Otcova, Syna, jenž vtěliv se, sledoval kroky nás bratří svých a ukazoval nám cestu pravdy i života, on, jenž sám jest cesta, pravda a život.

Tot nejhorší nevěra, protože nejnebezpečnější; nejnebezpečnější, protože blýskajíc se perím vypůjčeným, ba násilně vytrženým, zůstává nevěrou a přece hrá si na víru; jsouc jenom dcerou pozemskou, namlouvá nám, že prý ona odhalila oponu budoucnosti, že prý našla bezpečný brod, jímž možno přebřísti hrozný proud smrti; že prý si zabezpečila právo věčné blaženosti, blaženosti, o jakéž ve své pýše sní.

Žádáte od ní pověřujících listin, kdo že ji poslal a jí právo dal lidstvo učiti? Ihned dovolává se rozumu, jakoby jenom ona a učenci její rozumem byli obdařeni; jakoby hlubokosti Boží moudrosti, Boží spravedlnosti, Božího smilování mohly býti vyzkoumány olovnicí lidského rozumu, který vidí jenom jevy, jenom jevy srovnává, jenom skrze jevy soudí o silách, avšak nikterak nemůže se dopátrati podstaty věci, žádné věci, tím méně podstaty Toho, jenž jest původem všech bytostí.

Ovšem ani víra si neosobuje, že by bytost Boží všecku vystihla; avšak podává nám o Bohu svrchovaný pojem, s jaký jest konečná bytost; učít nás Bohu v prachu se kořiti, klaněti se Tomu, jenž jest, sám sebou jest, v němž všechny ostatní bytosti mají původ, jak archanděl před trůnem jeho velebnosti se kořící, tak červ v prachu země se plížící.

Chrám, ježž tato víra Bohu buduje, církev, stojí nerozborna, prosta a velika před očima světa. Božské zápisy i svaté ústní podání spojují se nahoře v obloucích, jež nesou smělou onu stavbu chrámovou. Vysoké klenutí otvírá se světlu nebeskému; část chrámu jest jím jasně ozářena, část v posvátném přítmí ponechána. Oheň nebeský zaněcuje na oltáři plamen zbožnosti, a v dýmu kadidlovém vznáší se vroucí modlitba. Jediné v tomto chrámě dostává se nám pravého poučení o životní úloze, jak se Bohu připodobniti, jak se s láskou Boží spojití.

Poctivý, bezelstný zkoumatel nalézá hojnost důkazův o pravdě našeho náboženství; svaté knihy poučují ho moudře o zemi i člověku. Jak neživotná příroda, tak dějiny národů svědčí o pravdě toho, co Mojžíš napsal, dějiny národů, které tam začínají, kde Mojžíš přestal.

A jaká to charakterní důstojnost, jaká prostota a velebnost mluví nám z Písma svatého! Tak vynalézavým, takovým mluvčím není lidský rozum. Duch láskyplné blahovůle bytosti nejvyšší vane nám z řeči a obsahu knih svatých, dětská vroucnost pojí se s božským majestatem;

chceť Bůh, abychom myslí dětinnou chápali věci božské. Nad to spatřujeme v Písmě svatém překrásnou jednotu v přerůzných potřebách různých dob; ustavičný vztah na Boha a zjevení jeho, na Toho, jenž jest „Alfa i Omega, počátek i konec“ (Zjev. 1, 8); ustavičné dožadování svatosti přemáháním smyslnosti a pýchy, protože Adam a Eva smyslností a pýchou zhřešili; ustavičné ukazování cesty, po níž očistou a pokorou lze dojíti svatosti; ustavičný postup Ducha za jedním cílem, postup, jenž se nepřetržitě přímo bere, tu drtivým krokem spravedlnosti, pod níž se země třese a říše rozpadají, tu laskavým krokem lásky mateřské, „která se nezapomene nad nemluvnátkem“ (Is. 49, 15); ustavičná vláda jednoho Ducha, jenž v sobě spojuje spravedlnost a lásku, jenž vždy žádá a žádati musí poslušnosti a víry, protože trpký kořen nevěry vyrůstá jenom ze srdce smyslného a pyšného; žádá i lásky, ale pravé lásky, jež se projevuje skutky jemu milými, jemu, jenž za lásku všecko dává, nebe, Syna, sebe sama.

Že Bůh víru činí podmínkou, aby nás mohl synovstvím Božím oblažiti, záleží všecko na tom, milé dítky, abychom se nedali strhnouti duchem času, abychom se nedali od něho omámiti; chlubí se, že prý nás vyvede ze země Kanaanu, mluví řečí Kanaanu, mluví o víře a lásce podle svého rozumu, zneužívá svatých těch slov — pyšná, prázdná filosofie. Mluví o víře — v sebe samu; mluví o lásce k bohu, jež si sama postavila do říše, které sama dala ústavu; anebo mluví o lásce k bohu, který jest v kamenu strnulý a v krůpěji se rozplývá; mluví též o víře a lásce i nesmyslný pantheismus za našich časů, v nichž větší jest zmatek jazyků než kdysi v Babyloně.

Kam rozum lidský sám sebou nemůže dospěti, právě že jest lidský, aby totiž poznal božskou pravdu, tuť podává Bůh klíč pokoře, jež jeho slovu naslouchá, a jenom pokoře. Této nezná pyšná filosofie, a nechce jí znáti. Šramotí-li zámek a otevrou-li se jí dvěře, je to brána bludu, který ne jednu, ale sto bran má, jako Babylon; brány nebes nenalezne, a ani by se jí neotevřela. „Stezky nezná pták, aniž jí spatřilo oko káně. Nešlapali po ní synové kupcův, ani šla po ní lvice.“ (Job 28, 7. 8.)

Toto poznání pravdy, se které rozum sám sebou není, podává mu milosrdenství Boží tak, že se mu neubrání, ač nenechá-li se srdcem zmásti.

Rozum lidský budiž si vědom, že veškero lidské filosofování jest chudo a křehko; proto řítí se soustava za soustavou, jak vidíme zejména za našich dnů; kdežto ústava víry tím památna, že ona jediná se nezvrhla, nýbrž vždy víc a více se zdokonalovala, až „se naplnil čas“ (Mark. 1, 15), až přišel Syn Boží, jenž mohl Otcí nebeskému říci: „Jáť jsem oslavil tebe na zemi; dílo jsem dokonal, které jsi mi dal, abych činil.“ Od té chvíle stojí ústava víry dokonalá, a běda tomu, kdo by přidával či ubíral.

V Kristu Ježíši odhalena zjevení dávných století, zjevení, z nichž mnohá nabyla světla a trvání právě tímto odhalením; bezpečný to důkaz, že Duch, jenž je před časy oznámil, prozíral budoucnost; důkaz, jenž lépe a určitěji svědčí o pravdě našeho náboženství než neblahý, kdysi vyvolený, nyní po všem světě rozprášený a přece tak podivuhodně zachovávaný národ; rozprášení to i zachování předpověděl Syn Boží, když

lid ten ještě ve vlastní žil zemi a chrám v Jerusalemě ještě stál. A že vírou tou bylo učeno nejčistší a nejvznešenější mravovědě, tohoť ani nepřátelé neuprou. Mravnost naše založena na lásce. Který čistý člověk neviděl by v tomto základě ruky Boží? Jaký příklad ukazuje nám víra pozemským životem Syna Božího! Abychom ho následovali, jakou pomoc slibuje nám náboženství přispěním Ducha svatého!

Dokonalost, základ, příklad, přispění — všecko božské.

Ejhle, jak četny, silny a jasny jsou důkazy o pravdě našeho náboženství, důkazy zevnější i vniterné, jež září z vniterné božské povahy! Přes to však podle nejsvětější lásky Boha našeho nemá víra záviseti jen na rozumových důkazích; nejsou všichni lidé schopni takových důkazův, a pochodí z nich jenom přesvědčení, ne však síla, podle přesvědčení toho žítí. Nabízejí nám Bůh věčnou blaženost, žádá na nás jen dobré vůle. „Dej mi, synu můj, srdce své, a oči tvé ať ostříhají cest mých“ (Přísl. 23, 26), praví nám Pán ústy moudrého krále; Syn pak Boží dí: „Mé učení není mé, ale toho, který mne poslal. Bude-li kdo chtíti vůli jeho činiti, pozná učení, zdali z Boha jest, čili já sám od sebe mluvím.“ (Jan 7, 16. 17.)

Tak nemluvil ještě žádný člověk, milé dítky! Tak mohl mluvit jen Ten, který mohl též říci: „Všecky věci dány jsou mi od Otce mého; a žádný nezná Syna, jedině Otec; aniž Otce kdo zná, jedině Syn, a komu bude chtíti Syn zjevití.“ (Mat. 11, 27.)

Toto zjevení a ono svrchu zmíněné poznání jest jedno; závisí na naší dobré vůli, že chceme vůli Otcovu činiti. Toto poznání není jenom přesvědčením rozumu; vždyť „i zlí duchové věří a třesou se“ (Jak. 2, 19); ale jest plodem dobré vůle, jest přesvědčením, jež rodí dobré skutky; přesvědčením, jež jest původcem „pokoje Božího, který převyšuje všeliký smysl“ (Filip. 4, 7); přesvědčením, jež v nás už zde na zemi zakládá království Boží, o němž praví apoštol, že je „spravedlnost a pokoj a radost v Duchu svatém.“ (Řím. 14, 17.)

Toť se nám nabízí, milé dítky, tak nabízí, že se nesmíme zpěčovati daru toho přijati, a nejhoršími bláznů bychom, kdybychom se zpěčovati chtěli; neboť na přijetí či nepřijetí daru toho záleží věčné blaho či věčná strast; nabízí nám jej Bůh skrze Ježíše Krista, který nás laskavě zve, abychom jen brali; nechťí ho přijati, o to usiluje smyslnost a pýcha. Toť podstata náboženství Ježíše Krista, aby člověk, jenž smyslností a pýchou pozbyl synovství Božího, pokornou poslušností víry synovství toho opět dosáhl, vírou v Syna Božího, jenž, že člověk kdysi chtěl Bohu rovným býti a za to tváří nerozumné připodobněn, snížil se člověkem a pykal v jeslích i na kříži za naši smyslnost a pýchu; pykal za ně, přemohl je; pykal a vítězil pro nás, jimž Kristus ukřižovaný není „pohoršením, není bláznovstvím, ale Boží mocí a Boží moudrostí.“ (I. Kor. 1, 23. 24.)

Kdo u jeslí, kdo u kříže nechce se zřici smyslnosti a pýchy, zřekni se Toho, „který učiněn jest nám moudrost od Boha, i spravedlnost i posvěcení i výkupení.“ (I. Kor. 1, 30.) Zřekneme-li se však z lásky k Ježíši oněch pranepřátel naší duše, můžeme i v těchto smutných, Boha nedbalých,

jménem lidskosti se zdobících, lidstvo drtících časích radostně a směle povznésti hlavu a říci: „Kdo nás odloučí od lásky Kristovy? zdali soužení? zdali úzkost? zdali hlad? zdali nahota? zdali nebezpečnost? zdali protivnost? zdali meč? Ale v těch všech věcech vítězíme pro toho, kterýž nás zamiloval. Jist jsem zajisté, že ani smrt, ani život, ani andělé, ani knížectvo, ani mocnosti, ani nastávající věci, ani budoucí, ani síla, ani vysokost, ani hlubokost, ani jiné stvoření nebude moci nás odloučiti od lásky Boží, která jest v Kristu Ježíši, Pánu našem.“ (Řím. 8, 35. 37—39.)

Úloha, již nám Bůh uložil, pomíjitelnost a nejistota života, čekající nás věčnost — vážné rozjímání o pravdách těchto budiž vám, milé dítky, vždycky důležitě a potřebně, vždycky novo! Velikým věru bláznem jest — bohužel tak často se s ním setkáváme — a hrozným zaslepencem, komu pravdy ony zevšední, kdo se za kratičkého života nudí, jakmile mu kdo pravdy ony připomene, koho děsná představa pusté a hrozné věčnosti ze spánku duševního neprobudí. Kráčíme po hrobech, a nevzpomeneme, že prach, jenž se zdvihá za spěšným krokem našim, zdvihal se též za dušemi, které jim byly přioděny a na věčnost už se odebraly. Když složily tělesnou schránku, uslyšely všechny výrok věčné pravdy a podle něho šly jedny tam, druhé onam.

Brzy vkročíme i my, milé dítky, krokem rozhodným na věčnost; i my uslyšíme výrok pravdy, i my půjdeme podle něho tam či onam; voliti si nebudeme moci. Proto, milé dítky, prosím a zapřísahám vás hrozným soudem Božím i milosrdenstvím skrze Syna jeho, dbejte nyní, čeho jedině dbáti dlužno, dbejte „jednoho potřebného, volte dobrou stránku“!

Zapřete svět, jehož nicotnými radostmi zhrdati učí i pozemská moudrost. Zapřete svět, jenž zapírá Ježíše Krista; tohoto vyznávejte před lidmi, aby i on vás vyznal jednou před Otcem nebeským. Chraňte se lichého studu, jenž se stydí za věci svaté; toť rez duše, toť hanebná zbabělost. Až „přijde jednou Syn člověka ve velebnosti své a všichni andělé s ním, až se posadí na trůně velebnosti své a shromáždění budou před něj všichni národové“ (Mat. 25, 31. 32), — jak se zastydí tenkrát, kdo se za něho styděl na světě, kdo ho zapíral, kdo se mu rouhal, jemu, „jenž jest nade všechny věci Bůh pozhnaný na věky“ (Řím. 9, 5), jak „bude volati horám: Padněte na nás! a pahrbkům: Přikryjte nás!“ (Luk. 23, 30.)

Ó milé dítky, vyznávejte Ježíše Krista směle a svobodně ústy před ušima světa! Vyznávejte statečně životem před očima světa a „svit světlo vaše“! Vyznávejte ho v útrobách srdce, poslušností lásky, bdělostí, čilou bázní svatou! Nezachvacujž vás pýcha, když bližní zhřešil; jsteť stejného druhu, mdlí a křehcí jak on; nezdej však se vám žádná ctnost nedostizitelnou. „Eliáš byl člověk nám podobný“ (Jak. 5, 17), a Bůh Eliášův jest i náš Bůh. Ruce vaše neumdlévejtež, očima bystře patřete. „Všecko budiž vám možno v tom, který nás posiluje v Kristu.“ (Filip. 4, 13.)

Dříve či později, možná už brzy, budu se bráti, milé dítky, cestou našich otců. Budu-li u vážné té hodině sebe vědom, popatřím ještě na vás, milé dítky, zrakem loučícího se ducha. Jak dojemná a tklivá to podívaná umírajícímu otcí! Chcete mi v tu vážnou a rozhodnou chvíli

útěchu poskytnouti? Smiluje-li se nade mnou nejvš milosrdný Pán, doprovodí mě na věčnost naděje, milostí Boží a vašim přičiněním splnitelná, naděje, že „budete dobrý boj bojovati, že zachováte víru, že budete bojovati krátký čas života pozemského, na věky pak chváliti a milovati Toho, jenž jedině jest hoden naší lásky, jenž jedině dobrý jest“?

V Lütjenbeku u Münsteru v září 1806.

Bedřich Leopold hrabě Stolberg.

Česká otázka a reformace.

Píše J. Svozil.

III.

Přikročíme nyní k otázce české minulosti; jako vůbec českou otázku, tak i otázku minulosti mám, abych tak řekl, za psychologii našeho národa. O to tuším jde, aby se určil duch našeho rozvoje, našeho života — tedy o psychologii jde — a dle ní pak může se vybíratí a určovatí, co bychom měli dělati, čeho nechati, aby život náš spěl důsledně a jistě za cílem svým. Rád bych podal také příspěvek k této psychologii. Nepodám ovšem nic nového, shrnu pouze některá celkem známá fakta o Bratrství.

Proč napřed o Bratrství? Proto, že o ně hlavně běží, v jeho duchu káže pokračovati prof. Masaryk, Bratrství a humanita jsou mu totožny. (Jan Hus . . .) Nečiním ovšem ani tu nároků na neomylnost ani na úplnou nestrannost, souhlasím úplně s Denisem, když v úvodu ku konci samostatnosti české dí: „Nestrannost jest také velmi oblíbená — v předmluvách. Povinnost spisovatele jest přesná: nezatajovati žádné listiny pře, kterou líčí, a vypravovati jen to, co viděl v pramenech. Ale můžeme-li tyto listiny a prameny vykládati jinak než svým vlastním duchem, svými náklonnostmi a předsudky? Jsem historikem dříve, než protestantem, říkával Ranke. Budiž. Znamená-li to, že jméno Lutherovo nebudilo v něm citů zcela jiných, nežli v katolíku?“ (XIV.)

Při tom zároveň podotýkám toto: Řádky tyto jsou pouhou studií, pouhou přípravou na úplnější probrání české otázky — z té příčiny jsou neúplné a snad místy ne dosti jasné — ale ve studii jinak býti nemůže. Nikoho ať také nepřekvapí, že nebudu tuto uváděti předností Bratří tak široce, jak by v poměru ku práci této bylo třeba. Mám pro to více důvodů. Předně jest ku studiu české otázky nutno srovnati katolicismus s reformačními snahami a církve reformované, vlastně jejich ideje s ideami

katolickými, a k tomu dojdou až později. Toť je příčina hlavní. Jiné jsou: aby studie nebyla přespříliš dlouhá, a pak i to, že přednosti Bratří jsou dobře známy, jelikož většina historikův ukazovala jen na ně, vidouc v Bratřích vrehol dokonalosti. — Přijali jsme, jak již z dřívějších statí patrno, program humanitní, jen že si humanitou představujeme něco jiného než realisté. Pak-li určuje Masaryk jako její podstatné znaky: vymanění ryzí člověckosti z vlivu nadpřirozena, vymanění z autority (jaká je zvláště v katolictví) a konečně pravou, skutky se jevící lásku ku bližnímu, práci a zase jen práci, vidíme my v ní tento třetí znak v plné síle, ale zastavujeme se při dvou prvních.

Zdá se nám, že humanita i bez nich ob stojí, ba vylučujeme je; proč, leží na snadě. Šíře promluvíme o tom až při shora zmíněném srovnání ideí reformačních s katolickými, vždyť právě zde tkví zásadní rozdíl.

Zatím podáme trochu historických ilustrací k otázce o humanitě bratrské. Humanita a Bratrství jsou totéž. Tak tvrdí Masaryk. Víím, že nesmí se tato slova příliš přesně bráti, víím, že autor české otázky a přidružených spisů viděl v českém Bratrství pokus o čisté náboženství, že svůj ideal humanitní klade výše než Bratrství, na němž nikterak nechce utkvětí. Ale přece, slova jsou řečena, a tolik aspoň jimi bylo míněno, že humanita u Bratří byla největší, že byla u nich humanita taková, jaká v katolicismu by sotva kdy byla možna. V tom vidím tenor prací Masarykových.

Cheeme tedy podati historické ilustrace ku bratrské humanitě, a to ke všem bodům, ke všem znakům, které požadují na humanitě realisté. Budou to tedy jen ilustrace, nikoliv celé dějiny Bratrství.

Za jakých okolností vzniklo Bratrství, nastínil jsem tuším již dříve; ale za příčinou snadnějšího čtení povím ještě jednou. České hnutí „reformační“ uvázlo v polovici cesty, tonulo v polovičatosti. Zpět do Říma Čechové nechtěli a nešli, ale nechtěli ani býti kacíři, chtěli býti skutečně považováni všude za pravé katolíky.

Tak nedošlo a nemohlo dojíti k důkladnější, hloub zasahující organizaci, místo nových řádů, nového pořádku nastalo bezvládí, nastal marasmus semilis, ač hnutí nemohlo býti nikterak nazváno starým.

Utkvělo se při zevnějších věcech, formách a při tom šířily se staré neřády, nemravnost a schátralost měrou víc než dvojnásobnou, jako před „reformací“ samou. Náboženství jakoby přestávalo býti normou života, v theorii hádali se mistři všech odstínů stále a stále, ale nebylo nikoho, kdo by náboženství skutečně aplikoval na život, kdo by pevnou rukou byl dovedl zorganizovati a urovnati rozhárané poměry církve kališné.

Ale ani katolíci nebyli v tom lépe. Nebyloť dosud provedeno důkladnější reformy, o kterou se volala již skoro celá dvě století, a pak byli bez arcibiskupa a bez síly, jsouce zeslabeni a rozptýleni dlouhými boji.

Bylo by věru víc než podivno, kdyby nebyl se v celých Čechách našel nikdo, kdo pojímal by náboženství hlouběji, kdo nebyl by nespokojen s takovými nepořádky. Vždyť přece v lidu českém bylo tehdy vřelé a upřímné náboženské přesvědčení, ba nadšení. Bez něho nebyly by války husitské bývaly ani možny. A přesvědčení to prorazilo si cestu. Ti, kdož cítili, že náboženství jest něco hlubšího, vznešenějšího, než pouze věc vnějších společenských forem, ti, kdož viděli v něm potřebu duše, kteří měli dosti odvahy řídit se svým náboženstvím také v životě, cítili dobře nedostatečnost zpovrchnělého husitství, a pokud byli v opozici proti Římu, nebylo pro ně v Čechách jiného východu, a nebylo by ho bývalo ani jinde, než aby si hledali pomoci sami. V tehdejších bojích důležitou byla otázka o životě kněžském, otázka, zda i nehodný kněz platně přisluhuje sv. svátostmi; tato otázka dala vznik již třetímu z artikulů pražských a nabyla zase více popularnosti kázáními Rokycanovými.

Artikul zůstal sice jen na papíře, ale právě proto nepřestalo se poukazovati na to, jak zlobně působí kněz nehodný, a konečně dospělo se ku thesi: že kněz, pokud je ve hříchu těžkém, nekoná platně úkonů, které s jeho úřadem jsou spojeny, že tudíž je velice pochybna spása těch, kdož jsou pod jeho duchovním vedením.

Někteří hájili toho učení v rigoristickém jeho smyslu, jiní ještě pochybovali, ale přece klonili se více k novému učení než ke starému, dle něhož kněz jsa ve hříchu, přisluhuje sice platně, ale uvaluje na sebe nový hřích svatokrádeže. Těch, kteří by se byli drželi pevně učení staršího, bylo pramálo. Ale tato these nezůstala pouze předmětem theoretických rozprav, vešla v praxi, v život. Záhy shromažďovaly se kolem lepších kazatelů zástupy prostých, ale upřímných duší, které chtěly věrně dle svého nejlepšího vědomí a svědomí následovati Krista. Nejdůležitějším je pro nás houfec posluchačů Rokycanových, z něhož pošla Jednota, ač podobných „bratrstev“ bylo více. Připomínám jen nábožné Vilémovské a zástup kněze Štěpána Kroměřížského, který z Kroměříže vypuzen odešel do Meziříčí a odtud pak do Čech, kdež konečně zbytky jeho splynuly s Jednotou.

Zástupy takové tvořily se nejen bez jednotné, sebevědomé organisace, ale ani jednotlivé z nich neměly své pevné ústavy, vznikaly úplně přirozeně, z duševních potřeb té doby.

A právě tito zástupové, zvláště pražský, hledali hodného kněze, který by je vedl, proto, že o nic nešlo jim opravdověji jak o spásu duše,

jíž se nedověřili dosíci pod knězem hříšným. Hledali ho po celých Čechách, hledali ho u Vilémovských, ale nenalezli. Kdož ví, zda by kdy bylo došlo k organizaci Bratrské, anebo aspoň zda by k ní bylo došlo tak brzy, kdyby sám Rokycana nebyl svému hloučku sprostředkoval spojení s P. Chelčickým.

Bratři, t. j. posluchači Rokycanovi, byli lidé prostí, ne příliš vzdělání, u nich nebylo té bohatosti myšlenek jako u Chelčického. Tak stal se Chelčický, ač mimoděk, hlavním ze zakladatelů Bratrství, neboť na jeho spisech bylo zbudováno.

Proto snad je třeba uvést popud prvního vystoupení Chelčického. Jak známo, učili Chiliasté čeští, že brzy přijde doba míru, doba pokojného tisíciletí, až Bůh vyhladí syny Belialovy, kteří se pravé víře protíví. Ale Bůh jakoby byl otálel, vyhlazení nepřicházelo. Vznikla tedy domněnka, že vyznavači „pravé víry“ jsou sami povinni se o ně postarati, že Bůh chce, aby byli nástrojem v jeho ruce. Byla tu tedy otázka, zda je mravně dovoleno šířit víru mečem, otázka, která již před vòjnami husitskými byla v Čechách příčinou sporův, a již dosti obojako rozřešila universita pražská k vůli, vlastně ze strachu skoro před Žižkou.

A tato otázka byla příčinou prvního vystoupení P. Chelčického, on vši svou silou postavil se proti učení, že víru je dovoleno šířit mečem.

V Petru Chelčickém získali tedy posluchači Rokycanovi s Řehořem v čele novou sílu, sílu nejvydatnější z těch, které měli do té doby, a záhy došlo k organizaci.

Bratři dostali dovolení na přímluvu Rokycanovu, aby se usadili v Kunwaldě na Žambersku. Nemohouce u žádné společnosti najít kněze dle své chuti, přestali mysliti na spojení s jinými a snažili se sami zorganizovati se. K tomu ovšem bylo třeba kněze, a toho konečně našli v Michalu, faráři žamberském. Počátek organisace byl učiněn, a Jednota potom rostla, neboť poměry byly jí příznivy ne snad se strany vlády, ale vniterných poměrů, dispozice duševní. Dobře dí Denis: „Sny chiliastické, tužby demokratické, zvyky svobodného bádání, potřeby svědomí předrážděného dlouhou dobou zápasů, rovněž jako malomyslnost, výsledek to dřívějších porážek, byly, ne-li příčinou, aspoň podmínkou zvyku a rychlého pokroku Jednoty.“ (215.) Tak tedy možno říci, že počátek Jednoty byl ryze náboženský a se strany Chelčického i humaní, ač celkem Chelčický nebyl důsledným v humanitě, jak později uvidíme.

Jednota zprvu učila, že v jiných společnostech lze dosíci spásy, nepovažovala sebe ani tak za výhradně spasitelnou, ale zase nedůsledně. Ale při tomto ideálním pojmu církve — do církve patří všichni vyvolení, ať žijí třeba v pohanství — nemohlo zůstatí, ač-li se mělo Bratrství udržeti,

Z počátku nemohli se Bratří ani odhodlati ku zřízení vlastního kněžství, ale poměry je poučily, že se k tomu musí odhodlati. Tak se i stalo, a s určitější organizací nastaly i spory, a sice spory dogmatické. Z počátku jich Bratří neměli, neboť sami nebyli ještě ve mnoha věcech mínění ustáleného, a pak byli po většině lidé prostí, bez vyššího vzdělání.

Vzdělání — a příčinou toho byly výstřelky na stromě tehdejší české theologie, která ovšem byla taková jako jinde, hádky o věci často více než malicherné — netěšilo se u nich valně přízni. Řehoř na smrtelném loži ještě vystříhal Bratry, aby se měli na pozoru před učenými, ba sám Chelčický nebyl mu valně přízniv. Později ovšem bylo jinak, ale Jednota jako Jednota nebyla v tom nikdy přílišná (Winter, „Život,“ I.), vždyť ještě Blahoslav musil hájiti vzdělání proti odpůrcům, kterých ještě tou dobou bylo dosti. Lékařství a právnictví byly dokonce zavrženy jako vědy ďábelské na synodě v Žeravicích. (Winter tamtéž, 116.)

Již záhy, jak jsem podotkl, došlo v Jednotě ke sporům dogmatickým. A nebylo ani jinak možno. Bratří přece chtěli utvořiti církev, chtěli utvořiti svoji mravouku, a k tomu potřebovali základu, dogmatiky. Je pravda, že měnili svoje dogmata dosti často, jevíce jakousi nestálost, ale tu odůvodňovali tím, že vždy jsou ochotni přijati nové pravdy a poučení.

Ale nebyla to evoluce dogmat, jak se nyní hlásá, té Bratří neznali; nevěřili vůbec ve vývoj dogmat a Chelčický se mu dokonce posmíval. (Denis 226.) Právě to vytýkali církvi římské, že zavedla mnoho novot, že se odchýlila od učení Kristova a apoštolského. Hlásali pak pouze návrat ku prvotnímu křesťanství, ale nikdy evoluci dogmat, jak nyní se tvrdívá. Měnili-li tedy dogmata, měnili je proto, že jinak zase porozuměli učení Kristovu, vždyť výslovně hlásali, že marně by se namáhal rozum lidský něco nového přičiniti k učení Kristovu.

Že byli Bratří sektou křesťanskou, jest jisto, a nesli proto všechny známky sekt. Již v boji o nejsv. Svátost lze to pozorovati, ale ještě více v boji o kněžství.

Otázka tato šla více fasemi; hned zavrhovali to, čemu dříve učili, hned zase se k tomu vraceli. Nejprve byli za jedno, že i v církvi římské je platné kněžství, proto užili při svěcení kněze římského i biskupa valdenského. Později ovšem učili trvale, že římské kněžství není platno, a všichni kněží římského původu musili se dáti znova posvětití, i ten, který první byl svěcení uděloval. Pochybují velice, že by tak byli učinili z příčin ethických, jako sotva vyšlo z nich potomní učení, že v církvi římské není vůbec platných svátostí, že v ní nelze se dověřiti spasení.

A z ethických příčin nevzešel ani boj se stranou Menší, v němž jednalo se o poměr svobodné vůle a milosti k dílu spásy. Vždyť „jako

vždy i tentokráte boj soustředil se kolem otázky dogmatické, o milosti Boží a zásluze člověka.“ Strana Menší s Amosem v čele, nechtějíc se podrobiti, byla z Jednoty vyloučena. Dogmatické byly všechny boje o předurčení, vlastně o vyvolení, právě tak, jak o to, zda Kristus zemřel pouze za vyvolené či za všechny lidi vůbec. Že za církev římskou nezemřel, učil již Chelčický. (Lenz, „Vzájemný poměr,“ str. 63.)

Z příčin jistě dogmatických zamítali Bratří křest udělený od bludného, a kázali jej opětovati, až dali se k jinému jednání přiměti od protestantů, hlavně Melanchtona. A z téhož zdroje vzniklo učení, „že totiž nelze se dověřiti spasení života věčného spolu se sborem Římské říše, kteréžto hlavou jest papež, že státi v Jednotě, v poslušnosti římské církve čelí proti pravidlu, jež přikazuje Boha více poslouchati než lidí.“ (Goll, „Jednota.“ Č. Č. M. 1885, str. 46.) Odtud plyne i dogmatický namnoze ráz synod bratrských, dogmatický ráz dekretů Jednoty bratrské.

Je to ovšem zjev zcela přirozený, právě opak jeho byl by nepravdě podobným. Čím jest filosofie theoretická praktické, tím jest dogmatika moralce. Moralka není nikdy nic jiného, leč aplikace určitých thesí, určitých zásad na život, ať se nazývá třeba moralkou neodvislou. Je-li neodvislá od dogmat, od náboženství, jest odvislá od thesí vědeckých, a ty vyžadují mnohdy více víry než Bůh sám.

Tam tedy dospělo Bratrství, které do jisté míry vyšlo z popudův ethických, z nichž ostatně pochází každé náboženství vůbec; ale při pouhé mravouce žádné náboženství nezůstalo a zůstati nemohlo, tedy ani Bratrství.

(P. d.)

Londýnské „Athenaeum“

o kontinentálním písemnictví minulého roku.

Podává A. Koudelka.

Řecko. Referent *S. P. Lambros*. Netřeba ani snad výslovně podotýkati, že znova oživené hry olympické daly podnět k četným publikacím. K. Beck, athenský knihkupec, vydal dílo „Olympické hry“ ve dvojm vydání; jedno je psáno řecky a francouzsky, druhé německy a anglicky. První svazek jedná o hrách olympických ve starověku a starožitnostech v Olympii. O onom pojednal referent, a o tomto předmětu *N. G. Politis*. Druhý svazek pojednává o olympických hrách v Athenách v dubnu konaných. Kromě této

publikace vyšly o téže věci ještě práce *G. Sotiriadesa*, *C. Tsundasa* a *E. Lykudisa*. — Z histor. děl nejdůležitější jest *S. Aravantinos* „Historie Ali paši.“ Zajímavou monografií jest *Gedeona* „Proikonnesos.“ Známy liguista *G. Hatzidikas* dokazuje ve svém pojednání o hellenismu starých Makedoňanů, že jak Filip tak i Alexander byli Řeky. Týž spis. v essayi „Zhroucení dolů“ jedná, jakým dialektem se má psáti novořečtina. Mimo to vydáno více místních monografií. — Z filologických publikací žádná nemá dalekosáhlejšího významu. — Z krásné prosy lze uvést publikace tří dam: *Al. Papadopulu*, *Arsinoe Papadopulu* a *E. Zographa*, z nichž toliko první vyniká. — Z dramatické produkce jako nejlepší zasluhují uvedeny býti: „Marcela“ a „Athenská Irena“ od *B. Demetrakopulosa* a *D. Kamburoglosa*. „Pädomazoma“ a „Klíč Tillský.“ Nejlepší však věci z pěkné literatury je svazek básní *A. Provelengiosa*, a v nich oddíl nadepsaný „Moře.“

Hollandsko. Referent *H. S. M. van Wickevoort Crommelin*. *Frederika van Eeden* „Lied van Schijn en Wezen“ má býti dokladem, že nejenom příroda budí v divákovi věrné a krásné emoce, nýbrž že co do věrnosti a krásy o nic za nimi nezůstávají emoce duše nad filosofickými skutečnostmi. Též *Van Deysse*, učeník Zolův, ubírá se touže stezkou, jak aspoň svědčí o tom jeho „Credo,“ vložené v „Prozastukken“; týž spisovatel pozdravuje ve zmíněných essayích Van Eedenovu poesii jako „transfiguraci skutečnosti.“ *Kloos* je čistým lyrikem, jehož nedotklo se ani toto hnutí ani nepůsobil na něho naturalismus. *Verwey* pro okamžik jest na vážkách, kam se sklonit, a jeho „Johan v. Oldenbarnevelt“ způsobil spíše zklamání. Kdežto mladý básník *J. Bocken* ve svých básních „Goden en Menschen“ na odiv staví svou zálibu v klasické kráse, jižto se první práce *Verweyovy* vyznačovaly. *Henrietty van der Schalk* „Verzen en Sonetten“ zůstávají v čtenáři dojem filosofické prosy, což v míře ještě větší platí o básních *E. Brom* (*Opgang*). — *K. O. Meinsma* uveřejnil výtečnou monografií o Spinozovi a jeho stoupenicích. *Dr. R. P. Mees* ve své studii „Opmerkingen over de vorming en de aard onzer kennis“ staví se proti *Haeckelovi*, jenž připisuje všeliký vývoj duševní zkušenosti. Vyšly také dva překlady Spinozovy „Ethiky.“ *Dr. D. G. Jelgersma* staví se ve svých kontroversích „De Ontkenning der Moraal“ proti revolucionářským názorům *Ibsenovým* a *Nietzscheovým*. Prof. *Hoeckstra* ve své studii „Wijsgeerige Godsdienstleer“ vyvozuje původ náboženství z vrozené člověku potřeby idealův a dožaduje se ethického náboženství. Odpůrcem jeho v této příčině byl † prof. *Allard Pierson*. — Z prosaistů (o některých už referováno) vedle *Coupera* první místo náleží *Dru. Aletrínovi*, jehož však názor světový je druhu nejpesimističtějšího. Hrdinka jeho posledního romanu „Marthy“ je mladá žena, jež jest určena státi se nešťastnou, a to jedině z toho důvodu, že touží po „visionářském“ štěstí, jež není z tohoto světa. „Zijn Kind“ od *W. G. van Nouhuysa* líčí s velikou věrností kontrast mezi ženou, jež se nazývá citlivou, ale vlastně srdce nemá a samá sobeckost jest, a nevinnou dívkou, jež zachraňuje svého otce od spáchání zrady na nejlepším příteli. Jak *Brandta van Doorne* roman „Huiselik Leed,“ tak i slečny *A. de Savorninové* (*Miserere*) konkluse vyznívá ve smysl „Život je břemenem.“ Též pí. *Snijder van Wissenkerke* ve své sbírce povídek „Zwarte Vlinders“ vidí všechny motýly černé. Jako

výtečný feuilletonista osvědčil se *Frits Lapidoth* svými črtami „Ironisch en Tragisch.“ Socialní otázku přetrásají ve svých povídkách *Cornelie Huygens*, *Thérèse Hoven* a *Louise Stratenus*. Jedinou humoristickou knihou jsou *Meischke Smitha* „Chineesche Karaktertrekken.“ Silně zastoupena literatura o Transvaalu, jakož i o jiných kolonialních místech hojně psáno. — Velmi pěknou historií literatury v Amsterdamě v 17. století je dílo utrechtského profesora *G. Kalffa* „Literatuur en Tooncel.“ Se současnými skladateli a hudebníky obírá se *H. Viotta* v „Onze hedendaagsche Toonkunstenaars.“ *E. W. Moes* pokračuje ve svém záslužném díle „Iconographia Batava.“ *A. J. M. Brouwer Ancher* podal příspěvek k historii amsterdamských cechů. Zmínky zasluhuje též *Ed. B. Kosterův* výtečný překlad Shakespeara.

Uhry. Referent *L. Katscher* zmiňuje se předem o vzrůstajícím stále významu mladomaďarské školy, již však dlužno posuzovati v celku, a ne dle jednoho nebo dvou jmen. Snaha její nese se za tím cílem, aby národní ducha přiblížila k všeobecným evropským formám, podmětům a slohu. Dále hájí mladých proti poroku nenárodnosti. Z prosaických prací uvádí zvláště *Odöna Geröho* „Individuality,“ *S. Geöczeové* „Pravdivé historky“ a *K. Mikszátha* „Lublóův duch a jiné povídky.“ Gerö jest analysta, stoupenec Balzaca a Bourgeta. Užívá psychologického mikroskopu. Má smysl pro nejmenší změnu citu a vyšetřuje příčiny každé bolestné anomalie. Pro hojnost podrobností plyne vyprávování poněkud pomalu, ale za to získává na prohloubení. *S. Geöczeové* povídky vyznačují se pedagogickými tendencemi podobnými těm, jež se jeví v Dr. Smilesových pracích. Zmínky zasluhuje též novella *J. Horváthové* „Fatum.“ — Za to v poesii nic pozoruhodného, též z dramatické poesie nemnoho. Jmenuje toliko *E. Kabosa* jednoaktovku „Havran,“ *Herczega* „Honthyův dům“ a *S. Somlóa* „Život královské rodiny.“ Že milleniové výstavě věnována síla publikací, zbytečno dokládati.

Italie. Referent *Alberto Manzi* věnuje především vděčnou vzpomínku † žurnalistovi *Ruggeru Bonghimu*, na to přechází k výčtu děl básnických a novellistických, ale poněvadž neobsahuje nic záznamu hodnějšího, o čemž by už ve „Hlídce“ řeči nebylo, pomíjím ho. — Z publikací historických nejdůležitější jsou *Pesciho* „Come siamo entrati in Roma,“ *Bersezia* „Il regno di Vittorio Emanuele,“ generala *Corsiho* „Italia,“ *Vayry* „Carlo Alberto e le perfidie (!) Austriache,“ *Faldelly* „I fratelli Ruffini“ a *Gabotta* 3. sv. „Lo Stato Sabauda da Amadeo VIII. a Emanuele Filiberto,“ v němž dokazuje, že Piemontsko nebylo nepřístupné humanismu, jak se všeobecně za to mělo. Jak ve Francii, tak i v Italii věnována celá halda publikací Napoleonovi. Z ostatních uvádím ještě „La Riforma religiosa in Liguria“ od *M. Rossiho* a *V. Ciana* „L'Immigrazione dei Gesuiti Spagnoli in Italia.“ — Na poli literární kritiky nejdůležitějším dílem jest monografie *De Lollisa* „Vita e Poesie di Sordello di Goito.“ *Fabris* vydal svazek cenných studií o Alfierim. *Patrizi*, žák Lombrosův, dovozuje ve svém „Saggio critico-antropol. su G. Leopardi,“ že slavný básník byl epileptikem. Cennou prací jest *Morselliho* „L'Eredità materiale, morale e intell. del 19. S.“ — Pilně všímáno si i otázky socialní. Kdežto *Augias* ve svém díle „Società, Socialismo e Anarchia“ radí ku přijetí některých opatření, dožadovaných socialisty, vystupuje ostře proti nim *Pancera* v „Il Socialismo e la Scuola.“ *E. Soderini*

zabývá se s katolickým socialismem, podezřívaje Sv. Otce, že socialistickými opravami svými (jak je ve svých encyklikách navrhuje) chce jenom dosíci zvýšení moci a vlivu papežství (!). — Umění pěstováno toliko v monografiích a člancích v revuích od *Rasiho*, *Gandolfiho*, *Mazzoniho*, *Panzacchiho*, *Corazziniho* a j. — Ke zmohutnění literatury cestopisné nemálo přispěla válka s Habešany. Ze spisovatelů jmenuji *Robecchi-Bricchettiho*, *Bottega*, *G. Boggianiho* a *L. Feu*. (O. p.)

Z písemnictví polského.

Podává *D. Škdl.*

I. P o v í d k a.

Ze spisovatelů polských, kteří berou látku ku svým pracím ze života lidu, vystihují ducha lidu nejlépe Bolesław Prus a Sewer. Sewer (Ignác Maciejowski) pracuje již 20 let na poli literárním a od té doby mimo několik děl scenových, psal povídky ze života lidu. Časem dá se svésti realismem, ale dovede zachovati pravou míru, tak že práce jeho nejsou ani příliš černými ani vyidealisovanými. Dobrý humor a pravá veselost, jeho talentu vlastní znamenitě mu slouží. Cítíte, že miluje lid venkovský, že ho zná dobře, že s ním rozprávěl, že s ním žil. Nehledí naň růžovými okuláry, nýbrž čistým, zdravým okem observatora. Totéž dlužno říci, když kreslí třídy maloměstské. Zná lid maloměstský, nepohrdá jím, ale ani nepodceňuje, bere jej tak, jakým jest. Proto v pracích tohoto směru Sewer zvláště tak oblíbeným jest.

Smutnou historii zdemoralisované obce rozvíjí před námi v povídce „Przybłędy“ (Wars. 1893, str. 172.). Jest to smutný, ale pravdivý obrázek, líčený s pessimismem Dygasińskiego. Ohniskem života jest kréma. — Povídka velmi poutavá jest „Zyzma“ (Petersburg 1896); kromě zajímavé intrigy a charakteristiky osob, obsahuje více vhodných a hlubších myšlenek o assimilaci živlu semitského. Škoda, že jest takových Zyzmů více v pověstech, nežli ve skutečnosti. — Jsa pilným observatorem, shledal v žití lidu spor mezi dvěma proudy, vždy výrazněji proti sobě vystupujícími. Značná část starších, konservativních vesničanů touží jen po zvětšení majetku, nemajíc mimo to jiných idealů; mladší pak počínají se cítiti články společnosti a prahnou účastniti se její radostí i bolu. Odbývá-li se tato tichá válka v rodině, může vésti do zápletek dramatických. Takový děj líčí nám Sewer v povídce „Biedronie“ (Petersburg 1896). Snaha, zachrániti majetek nahospodařený, jest příčinou sporu mezi starým a mladým Biedroněm. Všecky figury svědčí, jak Sewer umí vniknouti v duši prostých povah. Rozptýlené sem tam obrazy krajiny jsou plné svěžesti a poesie. — Vlastností povídek Sewerových jest tendence. Poučiti společnost v jejích bludech, opraviti zvrácení, lépe změnití vládnoucí zvyky, to vytkl si Sewer v povídce „Starzy i młodzi“ (Kraków 1896, str. 294, cena 2 zl.) — „Na szerokim świecie“ (Kraków 1895, cena 1·80 zl., str. 200), povídka psychologická. Kdyby nebyl podepsán Sewer, myslili bychom, že máme před

sebou knihu, psanou rukou ženy. V celé knize ničeho nemáme z oněch charakteristických známek autorových. Rovněž slabší prací jest i „Zalotnica“ (Lwów 1895).

Jako Sewer, pěstuje povídky ze života lidu i Klemens Junosza (Klemens Szaniawski). Vesnický dvorek a malé městečko, obydlené většinou vyvoleným národem, holdujícím cibuli a „kšeftu“ — toť dva světy, na nichž je Kl. Junosza doma; odtud malované obrázky jeho ať světle ať stinně, vždy s humorem a satyrou, jsou velmi milé a úplně originální. Takové jsou „Fotografie wioskowe“ (Warsz. 1895 str. 221.). S vervou sobě vlastní, s důvtipem a satyrickými tahy kreslí autor v obrázku „Abram Pinkt i Mateusz Sikora,“ dvě, společnými zájmy spřízněné duše: sedláka a žida. S mnohem esthetičtějším humorem jest namalován obrázek druhý, „Adjutant pana Macieja.“ Vypravování nikde nepřerušené splývá zde v jednoduší souladný celek, sršící všude srdečným vtipem. Do tohoto druhu povídek náleží i povídka „Synowie pana Marcina“ (Warszawa 1896). Méně zdařilými nežli tyto povídky „židovské,“ jsou jeho povídky „vesnické,“ jako „Żona z jarmorku“ (Warsz. 1896).

Známa u nás z překladů paní Eliza Orzeszkowa, nelíbí lid tak, jak jest, nýbrž v některých pracích, pohlížeje naň očima epika, vidí bohatýra v každém z těch prostých rolníků. Podobně i v látce ze života maloměstského. Sem patří „Pieśń przerwana“ (Warsz. 1896, str. 233, cena 1.30 zl.). Poměr paláce ku domu prostému, poměr dvou srdcí, končící tragickou historií zlomeného srdce. Látka ta není nová v polském písemnictví, avšak paní Orzeszkowa novými motivy, teplým tonem, zbarvením básnickým, ideálním, jež dala realným osobám, vytvořila věc novou, mezi svými menšími povídkami nejdokonalejší, jež má právo zařadenu býti mezi nejpoetičtější díla současné belletrie polské.

V poslední době vystoupila pí. Orzeszkowa proti pessimismu v literatuře; napsala řadu novel a studií psychologických, hlásajících právo lidstva k životu; neměla určitého plánu, psala je během několika let do různých časopisů. Roku 1895. vydala je pohromadě pod názvem: „Melancholicy“ (Warsz. 2. tomy, cena 2.60 zl., str. 278 a 312). Nejkrásnější z oněch osmi novel jsou: „Światło w ruinach,“ „Ogniwa“ a „Ascetka“; tato jest však poněkud rozvleklá. Slabším jest psychologický obrázek „Wielki.“ Nicméně náleží knize této jedno z předních míst v polské belletrii. Odháněje černou chmuru pessimismu, autorka v knize té skýtá útěchu pochybujícím, rozlévá světlou zář na černý závoj života; vždyť ví, že nejlepším prostředkem v léčení pessimismu jest (náboženství) víra, jež naději a útěchu vlévá těm, kterým byla ze srdce vyrvána.

Podobný děj jako „Pieśń przerwana“ Orzeszkowé má i povídka „Budownicy szczęścia“ (Warsz. 1895) Kaz. Glińskiego. Historie dvou milujících srdcí — jež ničí egoismus rodiny a maloměstská nepoctivost lidí — historie stará jako svět, ale ozdobena humorem a typy, vzatými z přírody. Gliński zná dobře tajnosti maloměstského života. Kniha tato jest vskutku psána s talentem. Méně zdařilou jest „Tarantula“ (Warsz. 1896, str. 286, cena 1.80 zl.). Gliński jest skutečným básníkem a opravdovým poetům zřídka daří se povídky, zvláště povídky, mající za podklad denní, obyčejné

události. Tarantula (jméno žida lichváře) jest jedním z „Pavouků“ K. Junoše. Jen že „Pavouci“ K. Junoše mají tělo i krev a Tarantula jest dílem fantasie.

Nejpopulárnější z „nejmladších“ (dle Petra Chmielowského) básníků polských, Kazimierz Przerwa Tetmajer (viz o něm i Hlídku lit. XII., str. 32.), vydal obrázek vyznamenaný nejvyšší odměnou konkursovou „Książd Piotr.“ (Kraków 1896, str. 31, cena 30 cent.) Kněz Petr není postavou jednolitou, ale složenou z různých, ne dobře složených reminiscencí. Odměněn byl pro veliké přednosti stylu.

Novella „Biblioman“ Konst. M. Górského jest mezi klenoty polské novellistiky malým brillantem čisté vody. Těžko rozpoznati, co přijal autor ze života a co dodal ze sebe, neb dle zásady Göthea spletl pravdu i smyslenku v jedno barevné předivo.

Atmosfera, vanoucí ve výtvorech paní Gabr. Zapolské, jest atmosfera fin de siècle, atmosfera rychlého žití, taká, jaká visí asi nad Paříží. Pověsti její jsou nepolské. Předčasně zesnulý varšavský kritik, Bronisław Chrzanowski, zatituloval řadu článků věnovaných paní Zapolské: „Histeria w literaturze.“ Ani povídka „Janka“ (T. I. str. 225, T. II. str. 364, Warsz. 1895) nelší se od předešlých její prací.

Poměry a typy maloměstské velmi věrně líčí v povídce „W świat“ (Lwów 1896) K. Rojan. Mravní tendence a bodrý humor činí povídku opravdu zábavnou.

(O. p.)

Z literatury rusínské.

Jak „Zora“ oznamuje, obsahuje 2. svazek ruské historické biblioteky překlad díla Kostomarovova: „Mazepa i Mazepinci,“ ovšem jest značně zkrácena práce tato, a pak Antonovičovy „Ostanni časi kozáččini na pravim boci Dnupra.“ Práce v knihovně této uveřejněné podávají se prostonárodně, bez aparatu vědeckého, aby byly přístupny nejširším vrstvám rusínského obyvatelstva, které má nezbytně potřebí poznati svoje dějiny, protože četbou dějin se poučí každý i méně vzdělaný nejvíce. V dalším svazku vyjdou práce Antonovičovy a Šulhinovy, týkající se hajdamaččiny“ a organizace ruské Ukrajiny za doby hetmanů, v periodě litvoské i polské.

Druhý sešit ilustrovaného „Kobzara“ (= národního pěvce) uveřejňuje některé práce Ševčenkovy a Mikešinovy, třetí pak „Najmičku“ (najmička = služka, hospodyně) s 15 obrazy Mikešinovými. Do 4. sešitu jsou uchystány ilustrace z básní „Topolja,“ „Kolo hajju,“ „Hamalija“ a „Hajdamaki“ (= loupežníci, povstaleci.)

Za příčinou rusínského překladu nového občanského řádu sestoupil se ve Lvově odbor právníký, který také svoje dílo již podal ministerstvu vnitřních záležitostí.

V třetím svazku „Historie záporožských Kozákův“ od D. Javornického líčí se dějiny tohoto junáctva rusínského v době od r. 1687.—1734.; vypisují se tam pochody záporožského vojska na Krym a k Azovu, účastenství jeho s králem Soběským ve válce proti Turkům, dále s Mazepou a králem Karlem XII. v bitvě u Poltavy, útek do Turecka, pobyt na Krymě i

návrat. Jak důkladné jest dílo toto, viděti aspoň částečně z toho, že autor užil k tomuto svazku 500 dosud netištěných pramenů hlavně ze třech archivů moskevských a varšavského archivu. V tomto sešitě jsou také ilustrace historických osob a důležitých událostí.

Nákladem tovaryšstva Ševčenkova vycházejí „Památky ukrajinsko-rusínského jazyka i literatury,“ jež vydává dr. Franko. Dosud vyšel sešit první. — Tohoto roku vyjde také druhý svazek „Pramenů dějin ruské Ukrajiny.“

Professor Dr. Puljuj pořídil obrazy několika hetmanův ukrajinských podle historie Bantiše-Kamenského, jmenovitě obraz Bohdana Chmelnického, Jurija Chmelnického, Ivana Samijlenka, Ivana Mazepy, Ivana Skoropadského, Pavla Polubotka, Danila Apostola a Vasila Kočubeja. Obrazy tyto daroval dotčený professor tovaryšstvu Ševčenkovu, které dar tento vděčně přijalo a okrášlilo jimi svoji kancelář.

Časopis „Dilo“ vydává také „Bibliotheku nejlepších povídek“; když byl ukončen roman historický z času Bohdana Chmelnického „Syn hetmana,“ přeložený z „mluvy moskevské,“ začala vycházeti původní práce „V čužim hnizdi“ (v cizím hnízdě) od Dra. Andrije Čajkovského ve dvou dílech.

Knihovna družstva „Prosvity“ obsahuje v č. 191.—192. prostonárodní povídku pro lid „Brazilijskij harazd“ (šťěstí) od Dra. Andrije Čajkovského; touto povídkou zamýšlí spisovatel varovati svých krajanův, aby se nestěhovali z rodné země své do krajín cizích, kde neznají řeči, obyvatelů, půdy, kde jsou úplně cizinci a musejí začíti od počátku, kdežto doma mají mnohde hospodářství dobře zařízené. Jest jisto, že všude třeba pracovati, nejen doma, ale i v cizině, a to dvojnásob. Často pak vystěhovalci stanou se obětí nesvědomych vyděračů, kteří ošálí lehkověrný lid o poslední groš, tak že je pak vydán cizím lidem na pospas, za otroka. Také na moři mnoho vystěhovalcův umírá, tak že jest opravdu nezbytnou potřebou varovati lidu od nerozvážného kroku vystěhování. Spisek dotčený jistě vykoná svoji úlohu.

„Pravda vse horuju“ jest název dramatického obrazu ze života, se zpěvy ve třech dějstvích, jež sepsal Roman Surmač, hudbu pak složil ke zpěvům J. Kišakevič. Drama toto vyšlo v bibliotece „Poslannika“ jako číslo 5., která vychází v Přemyšli.

„Pisannja Trochima Zinkivského,“ redakcí Vasila Čajčenka, vyšla kniha druhá s vybraným obsahem: Nacionalne pitanje v Rosii. T. Ševčenko v sviti evropejskoj kritiki. Moloda Ukrajina, ji stanoviste i šljach (směr). Štunda ukrajinska racionalistična sekta. Fichte starsij. Dopis do Zori. Z Charkivštini. Pro pereklad Odisei.

* * *

Historická, literární a folkloristická revue, vycházející jednou za dva měsíce, „Žitje i Slovo,“ stála již jednou nohou ne nad hrobem, ale v hrobě. Ale podařilo se jí přece zachrániti spojenému úsilí hlavně radikalů, neboť nyní změnila se v jejich organ, a místo jednou za dva měsíce vychází nyní měsíčně po sešitech pětiarchových. Přejavši závazky a programm „Radikala,“ který právě nyní zanikl, stala se revuí politickou, vědeckou

a literární, jak jest asi „Naše Doba.“ Předplatné jest 5 zl. ročně. Neznám dosud listu, který by lépe a systematictější zpravoval o životě Rusínů. Je to vlastně jediný časopis toho druhu. „Zorja,“ illustrovaný čtrnáctidenník, podobá se obsahem více našemu „Obzoru“ z dřívějších časů. Redaktorem ovšem zůstal vlastní vůdce radikalů, Dr. I. Franko, nejpłodnější snad ze spisovatelů rusínských, vlastně maloruských, aspoň současných. Není téměř oboru, v němž by nebyl pracoval; je dobrým publicistou, básníkem, od epiky až po drama, belletristou (píše povídky, novelly a romany), literárním kritikem, dějepycem i folkloristou. Člověk nemůže se zdržeti podivu nad jeho pílí i nadáním. Rád bych se o něm zmínil co nejdříve šíře, ač-li k tomu budeme míti pokdy.

Za úkol postavilo si nyní, a z části již dříve, „Žitje i Slovo“ udržovati a šířiti v inteligenci samostatné, kritické názory, svěžest myšlení, důvěru v sílu národa a opovržení k těm, kteří servilismem ubíjejí šlechtější stránky povahy národní, ale nikterak nechce se vměšovati do denní politiky. „Žitje i Slovo“ má býti časopisem lidovým, poněvadž jádro národa jest venkov, měšťanstva pak velice málo. Vzdělání lidu jest mu tedy cílem nejbližším, přípravou k dalšímu, nyní nejpálčivějšímu bodu otázky maloruské: politické svobodě demokratické i národní, pod ochranou federativního ústrojí celé severozápadní Evropy. „Žitje i Slovo“ bude též organem Ukrajinců z carství, ano bude otevřeno všem stranám, které mají s Ukrajinci společné zájmy, byť se v jiných bodech programu lišily od radikalův.

A nyní něco o obsahu „Žitje i Slova.“ Mimo původní práce belletristické a básnické obsahovalo i překlady a materialie literárně-historické a folkloristické. Nemoha uváděti celý obsah, zmíním se jen o člancích, které mně v posledním čísle minulého a v prvním čísle letošního ročníku nejvíce zajímaly. (1. sešit vyšel v červenci t. r.) Jsou to: „Literaturni stremlinja hal. Rusiniv“ od I. Zanevvyča (již několikáté pokračování). To z dalších. Z kratších pak rozbor a kritika Macharovy „Magdaleny“ z pera Frankova. (5. a 6. sešit m. r.) Úsudek Frankův je podoben úsudku některých českých listův, ale samostatný. Nejvíce se mu líbí popisy a líčení okolí, cesty, Prahy, tu prý je se zdarem užito všech vymožeností moderního naturalismu. Za to povahy jsou slabě kresleny. Nejlépe jest, ač jen načrtnuta, podána povaha staré tety Jiříkovy. Jiří připomíná prý Puškinova Oněgina, ale slabého, protože Oněginů v české společnosti není. Otec Lucyin připomíná zase Dostojevského Marmeladova, ale bez onoho hluboce tragického podkladu. Líčení damské společnosti zdá se Frankovi příliš jednostranné.

Časté básníkově vystupování s jeho „já“ je Frankovi nesnesitelným, reflexe při tom slabé nedosahují ani podobných Puškinových a Slowackého, ač tito zase zůstali hodně daleko za Byronovým „Don Juanem.“ Za to charakteristika bojů mezi staročechy a mladočechy se mu líbí. Celkem praví: „Báseň je pozoruhodna nejen pro Čechy, ale pro všechny Slovány, a básník ať jen pokračuje, prohloubě povahokresby.“ Zvláště zamlouvá se Frankovi smělost sujetu a opposiční duch, který z básně vane.

Zajímavý je také článek „Ukraina irredenta.“ Článek napsal Dr. Franko pod dojmem dvou spisků: socialistického „O bezvychodnosti ukrajinskago socialisma“ a „Ukraina irredenta“ od J. Bačinského, radikala. Oba spisky

staví na základě materialistického názoru světového, jdou touže methodou a dokazují pravý opak — první neoprávněnost a zpátečnictví snah po samostatnosti Ukrajinců, druhý zase oprávněnost a pokrokovost jejich. Z toho již, jak praví Franko, lze viděti nedostatečnost tohoto názoru, který vidí prostá fakta, jichž v historii vlastně není.

Článek jest velmi zajímavý, pokoušíť se v něm Franko o nárys dějinného vývoje ukrajinského života. Vrátime se tedy k němu ještě jednou co nejdříve.

Prvý sešit letošního ročníku má zajímavé statě. Tak hned první „I my v Evropi, protest halických Rusyniv proty madjarskoho tysjačolitja,“ pak „Pro rossijski vojenni porjadki,“ článek vyvolaný krutostmi v armádě německé a francouzské, v němž pisatel ukazuje, že není ani v Rusku o nic lépe než jinde. Má i jiné zajímavé práce, ale o těch se zmíníme zase, až začneme soustavněji podávati zprávy z literatury rusínské.

Z ruské literatury roku 1895.

Podává Aug. Vrzal.

M. N. Albov (nar. 1851) znám jest jako specialista v kresbě drobného petrohradského života měšťanského. Z téhož čerpal látku také k povídce „Jubilej,“ uveřejněné v *R. Mysli*. Obsah povídky na rozsáhlý objem její je nepatrný; ve vypravování cítiti mrtvou nehybnost. Autor bedlivě a do detailů rozbírá svoje thema, věrně líčí všední skutečnost, ale unavuje čtenáře bezbarvým fotografováním necharakteristických výjevů. Je to historie oslavy 35letého působení profesora kreslení na gymnasiu v Petrohradě. Líčí se duševní hauti jubilantovo i jeho manželky den před oslavou, přípravy profesorů k oslavě té, jubileum samo, hostina, přípitky, nezdařilá řeč jubilantova, odvezení jubilanta mladými kollegy do společnosti prostitutek ke „Lvům.“ Jubilant myslí, že jest u svého bývalého žáka a jednu z ženštin, kterou k němu poslali, má za jeho švakrovou. Vyspav se u Lvů, přijel jubilar domů, ale ženě své se nesvěřil, v jaké společnosti strávil noc — ovšem proti své vůli. Celý výjev u Lvů, v němž jubilant nemůže se dovtípniti, kde je, trpí nepravděpodobností a činí nepěkný dojem. Jazyk vypravování je těžkopádný.

K. St. Barancevič (nar. 1851) uveřejnil v *Ruské Mysli* dvě povídky: „Poběda“ (Vítězství) a „Na sěverě dikom.“ V první uvádí starý prostopášník svého mladého zetě, idealistu, nadšeného láskou k bližnímu, ježž opustila jeho lehkomyšlná, vášnivá žena k vůli jinému, rovněž do společnosti prodejných ženštin petrohradských; ale mladý idealista neprohřeší se svým zásadám, přechne z místa hanby, v zoufalství chce se vzdáti práce ve prospěch bližních, chce se zastřeliti, ale zvítězí nad sebou, a nemaje štěstí osobního, věnuje se štěstí lidu. Druhá povídka je vlastně náčrtek biografický v belletristické formě. Autor líčí ze široka tu své dětství a v něm dlouhou cestu z rodného města na sever k strýci Ozerinovi.

G. A. Mačetet (nar. 1851) vydal sbírku novell a povídek s názvem: „Živyyja kartiny.“ Mačetet píše velice nestejně, t. j. vedle pěkných povídek najdete u něho věci úplně bezcenné. V této sbírce naleznete zdařilou povídku „První honorář,“ v níž mladý idealista, spisovatel sedmdesátých let před smrtí svou vypravuje Mačetetovi, jak první honorář odevzdal mladé idealistce, jež vzdala se štěstí osobního se sympathickým spisovatelem a šla na venkov sloužit lidu, nešťastným, pro něž přijala od něho také onen první honorář. Je to skutečně „živý,“ pěkný obrázek, jímž autor zve k lidumilným, dobrým skutkům. Tklivé je vypravování horalovo: „Soud Boží v Karpatech,“ obrázek ze života prostého lidu v Karpatech, jenž nerád jde k soudu světskému, spoléhá však na soud Boží. „Pervyj urok“ je vzpomínka na převrat ve školním vychovatelství v době reform. Další novella „U morja,“ pak povídky „Ne vyderžal“ a „Vně žizni“ se nám nezamlouvají.

Dmitrij N. Mamin, známý pod pseud. *Sibirjak* (nar. 1852), uveřejnil v Rusském Bogatstvu povídku „Vrag“ (Nepřítel). Nepřítelem, jenž zničil idyllu, kterou si udělala na lůně přírody, na venkově řádná rodina, je maličké, nezákonné dítě panské Anisji. Narození dítko tohoto objevilo skrytá protivořečí, jež se nahromadila mezi členy rodiny. Když dítě toto dáno bylo do výchovaciho ústavu, jakoby v náhradu zemře pánům dítě. Autor dokládá, že takové nezákonné děti, pohozené a od matek odložené, mstí se sobeckým pánům, kteří pro ně ani prstem nehnu, strašnými dětskými nemocemi; děti ty jsou nepřítelem, jenž se mstí smrtí za smrt. Zdá se nám, že idea povídky nesplývá s uměleckými obrazy, v nichž je vtělena, že obrazy jsou širší, mluví o něčem větším, než idea. Podobné idylly, jako nakreslil autor, ničí nejen onen „nepřítel,“ jakého předvedl, nýbrž povšechný sklad nynějšího života, jenž ruší podobné idylly. Ideu svou autor ilustroval uměleckými, skulpturními obrazy, osoby nakreslil ostrými, určitými tahy, ale výborně živě, vypoukle nakreslené osoby ty jsou chladny, nehybny jako sochy, není v nich duševního života, vnitřního hnutí; čtenář je zná hned, jak je autor vyvede, ne poněáhu. O vnějších činech jejich autor vypravuje výborně, ale o vnitřním životě se nezmiňuje. Ač tedy idea povídky je věrna, plna života, sujet zajímavý, obrazy umělecky provedené, povídka nechá čtenáře chladným, neučiní naň náležitýho dojmu. Sbíрка jeho drobných povídek „Sibirskije razskazy“ neobsahuje nic cennějšího a pozoruhodnějšího.

Ivan Ščeglov, jenž asi před 8 lety vydal překrásnou sbírku ze života vojenského, uveřejnil v Rusském Obozr. nudný, bezobsažný roman: „Million terzanij“; jen některé jednotlivosti napsány živě a talentlivě. Tak živě a pravdivě popsáno město Lukomor, realně a velice komicky popsáno million útrap literata Terebeneva, jež tak trápí vrtohlavá žena jeho.

I. N. Potapenko (1856), známý pěknými povídkami ze života pravoslavného duchovenstva, uveřejnil v Birževých Vědomostech roman „Staroje i junoje,“ který zpracován byl autorem v drama s názvem „Čužije“ nadělal dosti hluku ne pro své literární přednosti, nýbrž pouze pro svůj námět, thema o otcích idealistech a jejich praktických dětech. Mladík, jenž svedl chudobnou vzdálenou příbuznou, slíbiv jí, že si ji vezme,

opustí ji, nechťeje „plodit žebráky,“ ožení se s bohatou kupcovou, jež dá ubohé dívce jako almužnu 50.000 rublův, aby jí ustoupila. Otec uražen podlým jednáním synovým odchází se slovy: „Pojďme, jsme tu cizí!“ V dramatu viděli urážku mladého pokolení.

N. Garin vydal druhý svazek „Náčrtkův a povídek,“ v němž pozornost zasluhuje zvláště řada: „Derevenskija panoramy,“ kde předvádí několik postav z vesnice, z nichž nejtypičtější „Babuška Stepanida.“ Povídky Garinovy proniknuty lidumilnými myšlenkami, ale jsou psány trochu nedbale, úryvkovitě.

A. V. Kružlov (1853) vydal roman „Nemudrenoje sčastje.“ Je to historie tichého rodinného života prostého, trochu obmezeného, ale horlivého, poctivého úředníka, jehož duševní obzor a životní zájmy jsou velice úzky. Také ideal ženy jeho je tiché, idyllické štěstí rodinné. Proti nim uveden typ úředníka, ničím nespokojeného, protestujícího a postavy úředníkův opileců. Těmito a pak ještě některými vedlejšími postavami je dosti dobře charakterisován svět úřednický. Roman napsán teple, elegickým tonem. (O. p.)

Listy o lužicko-srbské literatuře.

Píše *Fr. Žundálek*.

II.

Ve století 17. nastaly zlé časy pro Lužici a národ srbský, tak že národnost upadala víc a více; hlavně však třicetiletá válka byla příčinou, že Lužice byla velice poněmčena. Ke konci století toho však přece zasvitlo, tak že se zdálo, že nadejde lepší doba hněteného národa. Michal Brancel, jako kazatel, vyvstal totiž, aby uchránil lid jistého úpadku; a proto se snažil, aby zjednal lidu alespoň nejpotřebnější četbu — a tou bylo vždy osvědčené Písmo svaté. Práce tato však byla nad míru obtížna. Literární pole bylo nevzděláno, nebylo pravopisu, nebylo jiných knih, dle kterých by se upravil. Avšak Brancel se nelekal obtíží. Sestavil lužickou orthografii podle češtiny a vydal r. 1670. první zlomek svého překladu Písma svatého, totiž evangelium sv. Matouše a Marka, r. 1693. pak žaltář, který byl později několikrát vydán. Ke konci života svého vydal pak celé Písmo svaté jazykem národním.

Největší jeho chybou však bylo, že se vzdal svého původního pravopisu a užíval jiného, který sestavil Běrlink podle němčiny ve spise „Dida-scalia seu orthographia vandolica“ (!). „Tento (pravopis),“ připomíná Pypin, „byl skutečně něco vandalského, jsa totiž nemotorně znetvořen podle německého, a zůstal v podstatě až do poslední doby pravopisem protestantů, který je dělil od katolíků, kteří přijali ovšem též teprve v posledních desíletích správnou soustavu pravopisnou.“

Michal Brancel se vyznamenává také tím, že první poukázal na příbuznost národa lužicko-srbského s národy slovanskými, hlavně však s velikým národem ruským.

Rodina Brancelova vykazuje několik znamenitých pěstitelů domácího jazyka. Syn Michalův, Abraham Brancel, zkoumal památky dějepisné i národopisné a vydal hlavně veliké dílo: „De originibus linguae sorabicae libri IV.“ (1693—1696), dále psal o bozích slovanských a zvláště srbských, místopisnou studii o názvech srbských vesnic; také sestavil lužicko-srbský slovník, horno-lužické dějiny, přírodopis Horní Lužice a dolno-lužický slovník, kteréžto práce však zůstaly v rukopise, bylo jich však pozdějšími pracovníky vděčně použito.

Také Michal Brancel mladší a syn jeho Šalomoun Bohuchval pokoušeli se také s úspěchem v literárních studiích.

Nejen však u protestantů, nýbrž také u katolíků jevila se nezbytná potřeba národní výchovy, která by se děla prostonárodními spisy; nežli však ty se vydaly, bylo třeba upravit jazyk a pravopis, a toho úkolu zajisté obtížného se podjal učený Jesuita, Jakub Ticinus († 1693), který vydal v Praze r. 1679. mluvnici jazyka horno-lužického. Mezi katolickými spisovateli vynikal hlavně Jiří Swětlik, který také přeložil celé Písmo svaté, jež však tiskem vydáno nebylo.

V 18. století přibývalo pracovníkův, a tím také spisů srbských; do r. 1700. bylo lužicko-srbských knih sotva 20, od r. 1700.—1800. pak kolem 200, počet sice neveliký, avšak přece na tehdejší poměry slušný. R. 1728. byl poprvé vydán celý překlad Písma svatého tiskem, a to Starý Zákon byl zpracován více kněžími, Nový Zákon pak upraven dle převodu Brancelova.

Výborným prostředkem zachovati národnost srbskou, objevil se jako všude chrám Páně, a to hlavně svými církevními písněmi a kázáním. Pro katolíky vydal větší sbírku písní kostelních zmíněný již farář Swětlik, největší pak uspořádal Wałda („Spěwawa Jėzusowa winica“). Srbské kázání však působilo nejvíce, jak dějepiscové tvrdí, že se neponěměl ani jediný srbsko-lužický okres. kde se kázalo národním jazykem. Velice šťastnou myšlenkou bylo zřídit seminář pro katolické Srby lužické v sousední zemi v Praze, kde se vycvičili chovanci nejen ve vědách potřebných, ale kde nabyli také pevného národního vědomí. Katolickým kněžím, vchovaným v tomto lužickém semeništi, sluší děkovati, že od té doby se počet katolického Srbstva podstatně nezmenšil, nýbrž zachoval svoji národnost.

Nová díla.

Fr. Vohnout: Katechetická kázání. I. sv. (str. 327, cena 1 zl. 80 kr.) obsahuje výklad apoštolského snešení. 2. vyd. doplněné. Nakl. G. Francel v Praze 1897 (!).

A. Kannengieser vydal v Paříži spis: *Juifs et Catholiques en Autriche-Hongrie* (str. 364). Probírá tu průběh židovské otázky a vznik antisemitismu. Jmenovitě ukazuje, kterak protináboženské zákony sdělány vlivem židovským. Antisemitismu slibuje budoucnost, ale ne tak skvělou a rozhodnou, jak si antisemité myslí.

Za příčinou 14setleté památky křestu Chlodvigova vydal oratorian *Baudrillart* sborník prací různých spisovatelů *La France chrétienne dans l'histoire*, kde slovem i obrazem vylíčeno působení Církve ve Francii.

Proti Zolovu „Římu,“ knize to ubohé a jenom jménem spisovatelovým proslulé, napsal *J. L. Monestès* v Paříži: *La vraie Rome* (str. 317). Stopuje do podrobná Zolovy ignorance i dětinské úvahy a poráží jej na celé čáře.

V dobře vedených „*Strassburger theol. Studien*“ vydal *C. Didio* cennou kritiku: *Die moderne Moral und ihre Grundprincipien* (Freibg., str. 103). Je to zároveň dobrý příspěvek k dějinám novějších proudů filosofických.

Bessarione zove se týdeník věnovaný spojení církve řecké s katolickou, jež vydává msgr. *Nicolò Marini* v Sieně. První čísla obsahují životopis slavného kardinála a četné listiny archivní dle programu.

Přátelům hagiografie doporučuje se pěkná kniha o svatém faráři *J. Vianney* (1786—1859), jež vydal *A. Monnin* v Paříži (6. vyd., str. 416).

Edm. Beckenstedt v dílku *Das Paradies und die Bäume des Paradieses* atd. (Halle, str. 106) snaží se vyvrátiti liché domněnky o mythologickém prý významu stromů v ráji jmenovaných. Uvádí četné doklady ze skutečných mythologií o posvátných stromech, jež snad trochu podecňuje, a vyvrací obyčejnou theorii mythologickou, zvláště o božstvu povětrí a bouře.

Novou učebnici filosofie začal vydávati známý professor *K. Braig* (u Herdera, v 10 stručných dílech). — V Brně tiskne se II. díl *Filosofie kanovníka Dra. Jos. Pospíšila*.

Jakožto curiosum vydal v Paderborně dominikan *Dr. Thomas Wehofer* učebnici metafysiky pro Josefa II., sepsanou knězem *J. Frantzem*, vychovatelem princovým. Scholastice kniha nepřeje, kloníc se k empirismu a eklekticismu; vyznačuje se jasností a jakousi důsledností i v nesprávnostech — snad i v tom působila na vnímavého prince.

Důkladnou kritiku *Lamprechtovy* „*Deutsche Geschichte*“ podal *H. Finke*: *Die kirchenpolitischen und kirchlichen Verhältnisse zu Ende des Mittelalters* (Herder, Freiburg, cena 4 m.), kdež mnoho i u nás rozšířených smyšlenek vyvrací.

Ve vzdálené Indii, v Hyderabadu, od nového roku vychází katolická měsíční revue pod názvem „*Sophia*“ v jazyku anglickém. Redaktorem je konvertita z brahmanismu *Upadhyaya Brahmabandhav*; hlavním účelem ukázati lidem vzdělanějším vysokou cenu a přednost náboženství katolického nad jednotlivými náboženskými vyznáními v Indii, hlavně nad hinduismem a buddhismem. Udrží-li se, není pochybnosti, že způsobí mnoho dobrého.

V díle *Vers l'avenir* domlouvá abbé *Naudet* (Paris, str. 388) důtklivě společnosti, aby rodinné svazky se opět utužily, výchov zmužněl, vůdčí duchové pak aby se ujali lidu, zvláště dělnického, který jednak trpí, jednak je sváděn. Spisovatel v zápalu trochu přestřeluje, ale mnoho pravdy má.

M. Vogüé ve sbírce *Devant le siècle* (Paris, str. 343) podává volnými rozpravami panorama století tohoto, vylučuje známým svým způsobem, vážně a duchaplně význačné zjevy jeho v činnosti státní, vědecké i lidumilné.

U Herdera ve Frýburku vydávají jesuité znova řadu sociologických prací: *Die sociale Frage*, beleuchtet durch die Stimmen aus Maria-Laach. První díly věnovány jsou rozdílu mezi křesťanským a protivným názorem na společenství lidské.

De natura et methodo sociologiae. Thesim proponere facultati litterarum Parisiensi ad doctoris gradum promovendus R. Worms. Lutetiae Parisiorum, apud bibliopolas V. Giard et E. Brière. Str. 102. Jmenovaný spisek podává velmi srozumitelnou latinou výklad stručný, ale úplný o stavu a výsledcích dosavadního studia sociologického, hlavně ve Francii. Stanovisko spisovatelovo jest ovšem pozitivisticko-evoluční, ale díkce a celý obsah v ničem úmyslně neuráží mysl věřící, podává stručně a přehledně to, co dle zdání spisovatelova posud dosaženo ve vědě společenské. V tomto směru můžeme spisek doporučiti všem těm, již chtějí míti názor o vědě nyní tak populární, názor, můžeme směle říci, dle stanoviska shora udaného nyní nejsprávnější. Jeť *Worms* velmi strážlivý a opatrný ve svých náhledech, a tím velmi vhodně se liší od ostatních spisovatelů, pojednávajících o témže předmětu. Máme hojnost materialu o sociologii od jednotlivých spisovatelův, a neváháme říci, že názory *Wormsovy* zdají se nám nejlepšími a že v brzku budou všeobecně uznány. Na konec uvádíme stručně obsah spisku: 1. Sociologie je spíše vědou než uměním; 2. sociologie jakou vědou není a 3. jakou je; 4. místo sociologie mezi ostatními vědami; 5. o formách občanských; 6. o výkonech společenských; 7. různé druhy zjevů společenských; 8. soustava sociologie; 9. o pozorování jevů společenských; 10. o pokusech ve věcech společenských; 11. jak možno vystihnouti spojitost jevů společenských; 12. jak možno činiti úhrnky ve zjevech společenských.

Rechtsbegriff und Rechtssystem von H. O. Lehmann, Professor der Rechte zu Marburg. Berlin, Hertr. Velmi instruktivní spisek (str. 77) pro toho, kdo nejsa právníkem z povolání, chce si získati správný náhled na hlavní skupiny vědy právní. Velmi hojně citovaná literatura a stále přihlížení k odchylným míněním jiných učenců svědčí o snaze, podati předmět co možná nestranně. Mile působí na čtenáře několikrátě důrazně pronesený soud o nutnosti uznávati zvláštní skupinu práva církevního. Jak známo, *Sohm* se svými stoupenci v Německu zastávají mínění, že církevní právo není možným, jelikož podstata církve je duchovní, podstata práva světská. Proti náhledu tomuto z katolické strany vystoupil vloni

Bendix spisem: „Kirche und Kirchenrecht.“ Lehmann odporuje též Sohmovi důvody vážnými. Celý spisek dělí se na tyto odstavce: 1. Pojem práva v objektivním smyslu *a)* formální, *b)* realní definice; 2. rozdělení práva v objektivním smyslu *a)* veřejné a soukromé právo, *b)* pododdělení práva v objektivním smyslu; 3. pojem práva v subjektivním smyslu; 4. rozdělení práva v subjektivním smyslu; 5. ethické pojetí práva: ideální definice.

Dr. K. Walcker, docent na universitě v Lipsku, vydal brošuru: *Die Frage der allgemeinen Bildung und der Zeitungsreform*, jež obsahuje leckterou úvahy hodnou myšlenku. Podáváme zde jeho některé náhledy o denních listech, hlavně německých. „Špatný tisk“ a „špatný lid“ kazí se vzájemně, ale větší vinu má lid. Kdyby lidem dobré vůle podařilo se zlepšiti mravně národ francouzský, musil by tisk tamní se polepšiti. Korrupce mnohých francouzských listů jest následkem malého rozvoje francouzského inserování. Z peněz odběratelů nemůže žádný veliký list trvati, má-li málo inseratů, nahraňuje deficit placenými reklamami. Různé listy takové reklamy od Panamské společnosti přímo si vynutily. Mnohdy i vzdálené poměry působí na tisk. Pomněme na snahy po sjednocení Německa a Itálie, na druhé straně pak na nízké ceny obilní, přelidnění v Německu, servilismus, snažilství, egoismus tříd. Stoupnou-li ceny obilní, nastane jisté uspokojení agrárníkův i protiagrárníkův. Od mnohých činěný návrh zavésti pro redaktory povinné státní zkoušky, byl by bez výsledků. Mnohé listy venkovské by zanikly, hlavně třídy dělnické. Zkoušky jaksi dobrovolné jsou možné. Zkušený žurnalista E. Wittmeyer v Lipsku má soukromý ústav pro žurnalisty. Podobné ústavy jsou v Anglii a v Americe. Anonymita mnohých článků jest odůvodněna. Říšský zdravotní ústav měl by uveřejniti seznam dovolených a nedovolených tajných lékův, aby redaktori mohli se dle toho řídit. Policie měla by inseraty pokoutních lékařů zapověděti. Přehmaty telegramní kanceláře lze snadněji odstraniti, než přehmaty kanceláře annonční. Prvé jsou kontrolovány cizozemskými kanceláři, druhé nikoli. Bylo by dobře, kdyby stát v soutěži se soukromníky spojil kancelář annonční s poštou. Pojem „úřední tajemství“ nemá se příliš rozšiřovati, poněvadž by to byla premie na šlendrian, přehmaty. Nucení k svědectví někdy lze schváliti, jindy nikoliv. Jestliže přispívatel vyklube se jako lhář, pomlouvač a p., je redaktor mravně nucen jméno jeho veřejně oznámiti. Kdyby takto volnost tisku byla upravena, neostýchali by se zámožní a vzdělaní lidé, vysocí úředníci, býti redaktory. Přijímá-li list k reklamě zjevně papíry ceny pochybné, notorické švindlové annonce, mají redaktor a nakladatel býti soudně trestáni. Marx ve 3. kapitole svého „Kapitalu“ ukazuje, jak zhoubný vliv v národě jeví jednostranné bankovní závody. Požadavek, aby každý oficiální článek v časopise výslovně takto byl označen, je přílišný. Zahraniční vlivy někdy mohou více, než články novin. Když před několika lety mělo býti německé divadlo v Pešti zavřeno, promluvil císař Vilém několik slov na dvorním plesu k rakouskému vyslanci a divadlo zůstalo.

Neue Revue, redigovaná *Adolfem Metzlerem* v Petrohradě, vzala si za úkol prostředkovati mezi Ruskem a Německem znalost života a literatury.

Jules Lemaitre vydal v den přijetí svého mezi Nesmrtelné nový svazek *Les Contemporains* (str. 398). Z nejlepších je studie o slavném *Louis Veuillotovi*, ač i v ní pozorovati vliv ledabylosti *Renanovy*, s nímž se zdá L. zbytečně závoditi. Jiné statě jednají o *Lamartineovi*, vlivu severní literatury, o solidaritě, toleranci.

Dr. Fr. Bačkovský: Slovník cizojazyčný. 2. vydání. V Praze 1895. Str. 392. Cena 1 zl. 70 kr.

Jak zde již zmíněno, nelze s pravidly slovníku předeslanými ve všem souhlasiti. Po našem soudě cizí slova dosud nespodobená ostanou vždy majetkem vypůjčeným, jímž vládnouti dovede jen kdo příslušného vzdělání nabyt. Žádný pravopis toho nenahradí, a proto jich užívejme co nejméně, písice je pravopisem originalu („tanec *hór*“ myslím že třeba psáti: *Hor* neb *Hór*).

Za to třeba chvalně uznati, že sbírka slov ve slovníku jest bohatá, výklad zřetelný.

Vytknouti třeba předně, že nenaznačeno všude, jakého původu slovo jest (mluvnický i věcně); na př. „kontraband = věc pobraná v pokutě.“ Dále bylo by poslouženo velice dobře citováním spisovatelů. Konečně věcných nesprávností se také najde; na př. *suffragan* není světící biskup, nýbrž biskup podřízený metropolitovi.

Před třiceti lety. Vzpomínky na válečný rok 1866., vyňaté z paměti vyššího důstojníka. Nakl. Fr. Bačkovský v Praze 1896. Str. 269.

Knihy velmi zajímavá. Poučuje stručně, ale znalecky o bojích na jihu i na severu.

Nepěkné jsou některé poznámky rodinné. Dále ráčí p. spis. psáti o „tmářských kněžourech,“ „růženečkářích“ a pod. Od zpupné soldatesky jsme zvykli všelijakým věcem, od vyššího důstojníka bychom takové řeči neočekávali. Či chce p. spis., aby i naň se vztahovalo známé odseknutí jesuitovo o „laneknechtech“?

Zajímavé dílo vydal v Berlíně *O. Mühlbrecht*: *Die Bücherliebhaberei (Bibliophilie — Bibliomanie) am Ende des 19. Jahrhunderts.* Knihy poučuje zevrubně a spolehlivě o dějinách knihy, tisku, tiskařův a knihomilů, vzácných výtiskův atd., sloužíc nejen dilettantské zvědavosti, nýbrž i vědě.

Cenná, ač neúplná je pomůcka *Manuel de bibliographie historique (I. Instruments bibliographiques)*, již vydává v Paříži *Ch.-V.-Langlois*.

Matice lidu. R. XXX. Č. 5. Povídky. Psal (!) *F. Coppée*. Přeložil *Pavel Projsa* Str. 159.

Jako povídkář jest *Coppée* u nás méně znám. A má do sebe cosi vlídného, lidumilného bez přílišného citlivůstkářství. Příběhy jeho jsou zajímavé, někdy snad příliš uměle zosnované. Povídka „Slavný muž“ je znamenitou, ač trudnou persiflází bláznů slohu: sestra úpěnlivě volá „genialního“ bratra domů, on pak nemá pozornosti než na sloh listu.

„A od toho dne nahlížel jsem, kterak i nadaný muž začasť může býti hlupákem.“ Zpovědník na str. 122. by špatně konal svou povinnost, kdyby beze vší podmínky nařídil kajcníkovi, vydati se rameni světskému!

Překlad povídek je málo plynný. Četba tato hodí se sečtějším čtenářům, obyčejnému lidu méně.

Ottova Laciná knihovna. Č. 135. *V. Cherbuliez: Miss Rovelová.* Přeložila *El. Řeháková.* Str. 356.

Učenec v lásce zklamaný uchýlí se do samoty, a tu po mnohých zápletkách a nesnázích „najde své štěstí“ v nezbedné, nyní již zkrocené dceři sousedčině, Miss Rovelové.

Děj jest živý a bohatý, někdy jen chabými úvahami nepříjemně přerušovaný; ovzduší jeho je tam, kde mají mnoho peněz a musejí je rozhazovati. Sloh jest akademický, obraty prosaicky odměřené. Kniha bude zajímati sečtější čtenáře.

Č. 143. *Jonáš Lie: Nioba naší doby.* Str. 284.

Významný nápis naznačuje děj: děti její odcizovaly se jí a prostým názorům jejím, nemohli si navzájem porozuměti a ona ubohá trpitelka ustupovala jakoby — „osudu,“ který na konec všechny drtí, se slabým otcem v popředí. — Práce velmi cenná, byť i někdy zdlouhavá. Vzdělanějšímu čtenáři přijde velice vhod.

Ochotnické divadlo. Ta třetí. (Divoška.) Veselohra ve 3 jednáních. Napsal *V. Krylov.* Přeložili *E. baronka z Bílé* a *B. Prustík.* V Praze 1896. Gena 40 kr.

Kněžna Suramská svého syna Borise, jenž ukončil studia universitní, jako malé dítě v domě svém chová. Chtějí ho oženiti, zajede ke statkáři Zakrutinovi, jenž má tři dcery. Boris má se oženiti s tou, kterou mu matka vybere, on však zatím zamiluje se do nejmladší, rozpustilé Ljuby. Rozpustilost její je trochu hrubá ve sceně, kde ona schválně omdlí, aby ji mohl Boris zlíbat, a když on to neučiní, nadá mu hloupých. Fraška hrubého zrna, nic víc!

Žertovné divadelní hry. Sv. 102. Bezbožníci. Žert v 1 jednání. Rusky napsal *V. Veličke.* Přeložili *E. baronka z Bílé* a *B. Prustík.* — Sv. 105. Noviny to spletly! Komédie o 1 jednání od *Balucela.* Přeložila *Žofie Šebková.* — Sv. 107. Já mám ženu od operetty! Žert v 1 jednání od *Al. Pleščejeva.* Z ruštiny přeložil *J. Ščerbinský.* V Praze 1896. Nakl. M. Knapp.

„Bezbožníky“ jsou dva básníci, sentimentální a romantický, již jsouce návštěvou u statkářky vdovy, píše drama „Krvavé dědictví“ a jednající osoby vzali ze skutečnosti, z okolí statkářčina. Náhodou slyšela hospodyně statkářčina jejich rozmluvu o krvavém ukončení dramatu i poplašá všecky, že básníci chtějí je povraždit. Věc se vysvětlí. — V komedii Balucelově sestra ženicha mladé vdovy navštíví ji na zapřenou, aby poznala její povahu. Nevěsta má ji za zlodějku, o níž četla v novinách, urazí ji, ale záhy všecko se vysvětlí a šťastně skončí. — Žert Al. Pleščejeva předvádí starého muže, žárlivého na svou mladou ženu, operettní zpěvačku. Žert bezcenný.

Karel O. Hubálek: Ochotnické merendy. Nakl. M. Knapp v Karlíně. Str. 121.
Cena 60 kr.

Ve skladbách toho druhu neváží se každé slovo tak přísně, ale sbírka tato hřeší místy na svou volnost víc než právě třeba. Podařených vtipných částí je v ní málo.

A. Dostál: Za slávy otcův. Nakl. J. R. Vilímek v Praze 1896. Str. 215.

Pěkné povídky z doby Karla IV. a nástupce jeho, trochu snad příliš idealisované, jak u Dostála zvykem. Dospívající mládeži hodí se velmi dobře.

Poupata. 5 dětských písní. Složil *Zd. Fibich.* Nakl. F. A. Urbánek v Praze.
Cena 2 k.

Texty jsou od Sládka, jeden od Sokolové. Nápěvy jakož i harmonisace jsou velmi případné a pěkné; malba zvonků neb malých vojáků jest mistrovská. — Provedení vyžaduje trochu dovednosti.

A. L. Vymětal: Ze života našich maličkých. Nakl. týž. Cena 1 zl.

10 prostých a snadných skladbiček beze slov, jež drobným hráčům na klavír způsobí zajisté nemalou radost.

Jos. Bastl: Fantasie na české národní písně. Pro housle s průvodem klavíru.
Nakl. Fr. A. Urbánek v Praze. Cena 2 k. 50 h.

Skladba koncertní pro vybranější posluchačstvo, vyžadující jak u houslí tak u klavíru dobrých hráčů.

Osvědčený učitel hry na housle, *Jul. Rauscher*, vydává u Urbánka v Praze **Výbor duett** pro dvoje housle (sešit po 60 kr.). Cvičení jsou velmi vhodně volena a dovedně upravena. Nová pomůcka tato přijde učitelům i samoukům zajisté vhod.

Časopisy.

Ruskoje Bogatstvo přináší v prvních čtyřech sešitech r. 1896. stať *Iv. Ivanova* o „Taineovi,“ modním francouzském filosofu, kritiku, publicistu a dějepisci. Článek tento velmi přísně a ostře posuzuje činnost Taineovu a nazývá ho „kompilátorem ve filosofii,“ jenž filosofie 18. století užil ke snahám, protivným idealům minulosti, „fanatikem-proselytou v kritice, který předešlé a současné idey přivedl až k odpornosti, a pamfletistou v historii, který si dovolil svou jakoby historickou práci proměnit v osobní výlev pessimistických názorů v oboru kultury a mravnosti a zpátečnických bází a přání v oboru politiky. Všecky samostatné zásluhy Taineovy obmezují se formou jeho děl, ale i forma ta spolu s mathematickou methodou na každém kroku unavuje jednotvárností a pedantičností. — Jest-li článek tento snad příliš ostrý, je článek *P. Ja.:* „Baudelaire, jeho život a poesie“ příliš mírný, pochvalný, „panegyrik.“ Autor ukazuje, že B. již „v krvi svojí nosil závdavky oné podivné nemoci, která předčasně přivedla ho do hrobu a která položila takovou hořkou a temnou pečeť i na jeho talent a povahu,“ a že básník sám přidal k těmto

abnormním základům přírody svojí značnou kapku jedu. B. rád užíval omamujících prostředků, hašíše a opia, vedl život nepořádný uprostřed ženštin pochybné pověsti, záhy prohrál značné dědictví a zemřel v dluzích. Chtěje charakterisovati poesii Baudelaireovu, spisovatel předně vypočítává ony „ošklivé a chorobné přídávky, které později rozkvetly tak nádherným květem v poesii jeho napodobitelův a které lidem, málo znajícím původní obraz Baudelaireův, dovolují považovat ho téměř za hlavu současného dekadentstva i symbolismu.“ A skutečně Baudelaire sám měl za to, že básník jeho doby, kterou srovnával s poslední dobou říše římské, má míti jazyk, jež odpovídá novým okolnostem, jazyk „složitý a promyšlený, plný nejrozmanitějších odstínův a hledaných frází, jazyk, který rozšířil do možných krajů své hranice, který čerpá poklady svoje ve všech slovnících, místních, technických, bere barvy ze všech palet, zvuky od všech existujících nástrojů, který dovede přizpůsobit myšlenku k věcem, jež velmi těžko vyjádřiti, formu k rysům nejnejasnějším a nezachytitelným, jazyk, který je s to, aby podal nejjemnější odstíny vášní . . .“ B. miloval nepřirozené, strojené, hledané, podivínské obrazy, k básním svým vybíral sujety, jež vyznačovaly se neobyčejností, chorobností, tajemností, vzbuzovaly odpor u obyčejných čtenářů; mimo to B. svými básněmi rád čtenáře mučí, příliš miluje kontrasty a těžkopádné efekty. A těchto vlastností jeho poesie uchopili se jeho napodobovatelé, dekadenti, kteří tahy ty odporně rozvili. Baudelaire a jeho pessimistickou poesii spisovatel nazývá plodem epochy, kdy žebrota a utlačování jedněch, zkaženost a prostopášnost druhých tříd dosahují svého vrcholu. Baudelaire kreslí neustále neutěšené obrazy prostopášnosti měšťáctva, špínu a žebroty tříd pracovních; v poesii jeho není ani jednoho potěšitelného zvuku, ani jednoho světlého tonu. Spisovatel chválí zvláště jeho obrazy Paříže, jeho sympathii s poníženy a utlačenými, něžný soucit s „prostitutkami,“ chválí ho, jak dovedně kreslí rozdvojenost, nervosnost, chorobnost současného člověka. A k těmto chorobným, odporným stránkám lidského ducha i života (prý) poutá Baudelaire vznešená touha po ideálu, a tou je spisovatel všecek nadšen. Čtenář nenalézá těch světlých idealů v oněch básních B., jež spisovatel uvádí.

Knížki Neděli přinášejí v červencové „Knížce“ v článku z pera Pl. Krasnova „Prusskaja poezija“ posudek básnické činnosti Detleva von Liliencron. Detlev v. Liliencron, první dnešní básník mladé školy německé, jest Krasnovu zosobněným výrazem „prušáctví“ v německé poesii. Slabý epigon, ale sebevědomý, jak už Prušáci jsou. Z těchto dvou vlastností vyplývá i ráz jeho básní. „Liliencron trpí onou nemocí ducha, která sráží tak často chorobné lidi, a jež jeví se tím, že hlavní myšlenku svou, svůj námět obkládají zbytečnými podrobnostmi — folie circonstancielle. Teskné cítě, že daný dojem jeho mohl by býti námětem básně, Liliencron neumí oddělití si jej od celé rady jiných, jež v myslí jeho s ním sloučeny jsou. Leč tento osobní rámeček básní Liliencronových dá se vysvětliti i z nemírného, čistě prušáckého sebevědomí jeho, jež dělá drahotu s každou i sebe menší myšlenkou.“ Všichni němečtí básníci dosud byli více méně revolucionáři, opozičníky stávajícím vládám — Liliencron činí tu nápadnou výjimku: jest věrný poddaný a sluha Hohenzollerův. Jeho vlastenecké vojenské básně — většinou věnovány vzpomínkám na válku francouzsko-německou — jsou cele v duchu pruského militarismu. Jiný ráz, jímž liší se od slavných předků svých, jest jeho pojímání milostné. Vedle ideální, vážné lásky opěvané německými básníky z doby klassické, vedle silného citu vášně, jakým jeví se i u Goethea a Heinea, jest láska Liliencrona jen mimoletným citem, tak jako hlad a žízeň — citem vojáka na pochodu! Při vojenských básních chválí však Krasnov Liliencrona, že na rozdíl od ohnivých retorických básní „revanche“ Pavla Deroulédea, on opěvuje náměty z vojny roku 1871. neuráží poražených, s uměleckým taktem vybíráje jen umělecké obrázky bez vášně národnostní a bez hrubého výsměchu vítěze.

Rivista internazionale. 1896. VI. a VII. La teoria dell' evoluzione e le sue applicazioni. Prof. G. Tuccimei odmítá evolucionismus na základě přírodních odporův a logických rozporů této theorie. Žádá od jejich stoupenců takovou volnost pro odporce evolucionismu, jakou oni osobují sobě. Zamítajíce evolucionismus, ne proto, že odporuje nějaké dané hypotese osobního stvoření, ale že odporuje vědě samé, vyhrazujeme si tím volnost dalšího bádání a pátrání po hypotésách nových. „Vhod by nám byla i theorie evoluční, kdyby jen neodporovala jiným faktům a jiným zjištěným zákonům.“ Věřící katolický přírodopysce nevzdaluje se nijak Boha stvořitele, pátrá-li po druhotných příčinách přírodních zjevů, po mechanických příčinách původu druhů.

V 6. čísle jest zpráva turinského sekretariatu lidového za první rok (1895). Lidové sekretariaty jsou institucí křesť.-socialní zvláště ve Francii, Němcích a posledně i v Belgii („almužníci práce“) oblíbenou. Jest to úřad pro lid, u něhož může ve všech svých nesnázích s úřady, státními i v soukromých právních rozepřích hledat zastání a vysvětlení. Turinský sekretariat má dle vzoru pařížských lidových sekretariatů v jednotlivých čtvrtích důvěrníky, kteří sami přicházejí vstříc těm, kdož v něčem rady a pomoci potřebují; doptávají se, vyzývají bázlivé a nasmělé, a požívajíce důvěry lidu, jsou nejlepšími zástupci sekretariatu.

VIII. Ve článku „Čeho už dosáhl papež Leo XIII. pro sloučení všech církví“ autor Cesare Tondini de Quarenghi shrnuje výsledek — dosud pouze mravní — snah Sv. Otce takto: 1. Rozmnožil počet těch, kteří, ač zevnitřně odloučení bez své viny od církve, přece k ní náležejí před Bohem tím, že nepřestává vyzývatí všech věřících k tomuto posvátnému dílu spojení a nabádání je k modlitbě; 2. dosáhl i od svých protivníků slavnostních a výslovných projevů, že je to dues povinností každého křesťana, aby toužil a se snažil po spojení církví; donutil ty, kteří se jali hájiti schisma, že ukázali celému světu neshody orthodoxních církví v samé materii křestu. A už sám ráz a duch encykliky „Praeclara“ u porovnání se způsobem mluvy u protivníků, jest morální vítězství církve katolické. — Petrone J. ve článku „Nový nárys materialistického pojímání dějin“ podává obsírné ocenění knihy prof. Ant. Labrioly: „Del materialismo storico: Dilucidazione preliminare“ (O materialismu v historii. Předběžné vysvětlivky. Řím 1896. E. Löschner) a praví o knize Labriolově, že theorie Marxova a Engelseva nedoznala dosud osvětlení lákavějšího a duchaplnějšího. Materialistická (ekonomická) methoda nazírání v dějinách, jak ji Labriola předvádí, může prý sice historii v mnohém prospěti, mnohé snad i osvětliti, ale nikdy nebude tím, čím ji autor míti chce: jedinou nejvyšší methodou historickou, filosofii tak říkajíc dějin lidstva. Materialistické pojímání historie jest klam z přítomnosti, kdež od revoluce francouzské methoda ta znamenitě dopadá, přenesený na celou minulost i budoucnost. Filosofická zásada této theorie spočívá v bludu noetickém: že ne formy vědomí určují byt člověka, ale naopak, že byt člověka určuje formy jeho vědomí.

La Ciudad de Dios. 1896. Literatura republiky Argentinské. (P. Blanco García.) Byli v ostatních krajích španělské Ameriky los věd za doby kolonií více méně příznivý než po emancipaci, není pochyby, že právě opak toho všeho lze pozorovati v oné části místokrálovství Platského, která nese dnes název republiky Argentinské. Jisto jest, že na sklonku 18. století vnikl do této krajiny duch vědecké dychtivosti, jenž tolik vyvedl plodů v Nové Granadě a v Peru. Rovněž jest jisto, že tam byli zástupci školy novoklassické, což dokazuje značný počet vešrovaných výplodů, jimž dala podnět vítězství nad Angličany v letech 1806. — 1807., obzvláště pak vydobytí a obhájení města Buenos Aires. Ale v dějinách literatury argentinské jeví se vše to jen jako bibliografická zvláštnost anebo nanejvýš jako předzvěst příchodu nové ery intelektuálního pokroku, jež skutečně znamenati jest po revoluci separatistické, ve které ztratila Hispanie všecky osady v jižní Americe. Republika Argentinská honosila se tehdy slavnými vůdci (San Martín Belgrano) i nadšenými pěvci, ač v nepatrném počtu. Ale ani D. Vicente López Planes (1784 — 1856), autor Národní hymny argentinské („Himno nacional argentino“), v jejíž slohách vyniká ohnivý, válečný vzlet, spojený pohříchu s neodpustitelnými poklesky proti libozvuku a prosodii; ani D. Esteban Luca (1786 — 1824, „Canto lírico á la libertad de Lima“); ani D. Juan C. Lafinur (1797 — 1824), jenž věnoval tři proslulých elegií smrti Belgranově; ani D. Juan Cruz Varela (1794 — 1839), jenž předčil předešlé laudností slohu a inspirací, jak lze seznati z jeho překladů z latinských klassikův a z jeho ody „El triunfo de Ituzaingó“, třeba oda jest neurovnané formy a rozměru kilometrovského, ani ostatní básníci argentinstí těch dob nemohou se vykázati mistrnými děly: práce jejich jsou jen časové, zasluhují vděku vlastenců soudobých, ale neuspokojují nijak nestranného kritika. Když ještě panovaly všeobecně nauky pseudo-

klasicismu ve všech republikách španělsko-amerických, vystoupil v Argentinské hlasatel romanticismu D. Esteban Echeverría (1805—1851). V jeho dílech lze pozorovati propagandu mlhových utopií, nedostatek úpravy a péče, stopy mohutné fantasmie, záblesky privilegované citlivosti a jakýsi vnitřní popud, jenž jakoby hledal neznámých idealův; ale květy ducha Echeverriova jsou přechasto pohřbeny v neproniknutelné houšti malátných veršů, nechutných titěrek a chybných rčení, z nichž dalo by se souditi na úplně pofrancouzštělé vychování a vkus autorův, ačkoliv o tom neděje se zmínka u jeho životopisců. Napsal „Los Consuelos“ (1834) a „Rimas“ (1837). Jmenované nedostatky dostupují vrcholu v básni „La Cautiva“, která však přese všechny vady vyniká původností pěvce, jenž četl bedlivě Bernardina de Saint-Pierre a Chateaubrianda. José Mármol (1818—1881), jeho „El Peregrino“ vyjízdí si hrozivě, někdy až šíleně proti tyranu Rosovi; pokusil se i o drama („Amalia“, 1852). Dr. D. Juan María Gutiérrez složil několik nedokonalých básní, svědčilo mu více časopisectví, řečnictví, učená pojednání a kritika; psal ve směru protináboženském, byl soustavným nepřítelem všeho, co neslo jméno španělské, a optimistou bez mezí, šlo-li o věci americké. K literatům argentinským, kteří se vystěhovali z rodné země za neblahé doby Rosovy, řadí se: Domingo F. Sarmiento (1811—1888), známý nám odpůrce Andrésa Bella, jehož kniha „Facundo ó Civilización y barbarie“ jest odrazem duše náruživé; D. Vicente Fidel López, druh Sarmientův na poli novinářském; D. Juan Bautista Alberdi (1814—1884), vynikající právník („Bases para la organización política de la Confederación argentina“); D. José Rivera Indarte a D. Florencio Varela, lyrikové a bojovníci proti Rosovi; konečně parlamentární řečník D. Félix Frías, jenž na tribuně i v časopise „El Orden“ vyznamenal se jako rekovný adalid katolicismu. Po těchto pronásledováním rozptýlených, kteří prožili krizi a patřili na politické zájmy ztročené otčiny, následovalo pokolení umělcův a spisovatelů, mezi nimiž neschází výtečných zástupců některých odborů literárních. Mezi básníky vyniká hned z počátku v první řadě Olegario Víctor Andrade (1838—1882), jehož díla obsírně analysoval D. Juan Valera ve svých „Cartas Americanas.“ Škoda jen, že si oblíbil stařecké libůstky V. Huga, jimiž se znechucuje. I v nejgenialnějších jeho dílech („La libertad y la América“, „Atlántida“, „Canto al porvenir de la raza latina en América“, „Prometeo“, „A Victor Hugo“) převládá tendence poučná. Carlos Encina, z jehož výtvořů nejvíce obliby došel „Canto al Arte.“ Z lyriků dosud píše: Carlos Guido Spano („Hojas al viento“), slohem podobný trochu Lamartineovi; Ricardo Gutiérrez („El Misionero“, „La Hermana de la Caridad“), jenž posvětil náboženské víře své nejlepší plody; Martín García Merou, jehož básnické sbírky, jakož i „Estudios literarios“ (Madrid 1884) a kritický spis „Libros y Autores“ (Buenos Aires 1886) jeví ducha neklidného, neustáleného; Calixto Oyuela („Cantos“), jenž dbá více krásné, průhledné formy než básnického podkladu; cennější jsou jeho „Estudios literarios“ (Buenos Aires 1889); R. Obligado, jehož „Poesías“ (Buenos Aires 1885) došly veliké chvály u Valery; E. Rivarola; M. Coronado; J. J. García Velloso, Španěl, jenž dobyl několikrátě vítězství na literárních závodech svými básněmi „Hojas de Carrel“ (Buenos Aires 1884). V republice Argentinské podávají někteří spisovatelé zvyky, city a způsob života gauchů, vplétajíce a napodobujíce tu a tam jejich řeč; tak na př. Estanislao del Campo („Fausto ó impresiones del gaucho Anastasio el Pollo en la representación de esta ópera“, 1886) a José Hernández („Martín Fierro“, 1872, báseň podobná některým španělským romancím). Argentinský roman zastupuje Juana Manuela Gorriti (1809—1874), která již r. 1845. uveřejnila v Limě, kde dlouhý čas bydlela, svůj první pokus „La Quena“, jenž byl předmětem nadšených rozprav; Eduardo Gutiérrez, jehož jmenní nápodobitelem Eugena Sue; miluje hrůzyplné výjevy; Antonio Argerich a Eugenio Combacéres, naturalisté; Dr. Lucio V. López, literat i politik (jeho „La gran aldea“ vzpomíná poněkud Dickensova humorismu); Federico Gamboa („Aparencias“); Carlos M. Ocantos („León Saldívar“, „Quilito“ atd.), jemuž věnovala velmi pochvalný úsudek Doña Emilia Pardo Bazánová. Nelze zde vypočítávati mnohých prací vědeckých i literárních, jež uveřejnili na př. general D. Bartolomé Mitre, který velice přispěl k osvětlení historie své otčiny; D. Pedro Goyena; D. Miguel Navarro Viola; D. Vicente G. Quesada a jeho syn Ernesto, který pěstuje právnictví, bibliografii a kritiku; D. Santiago Estrada, jehož díla vydána byla v osmi svazcích v Barceloně. Konečné zmínky zasluhuje jakožto publicista pověstí evropské Carlos Calvo. Jeho dílo „Derecho internacional teórico y práctico“ vydáno bylo nejprve kastilsky v Paříži r. 1868., potom přeloženo bylo do frančtiny (tamtéž r. 1887. již 4. vydání) a jest velice hledaným.

„**Jehovah.**“ Hebrejské toto jméno Boží obsahuje čtyři souhlásky (odtud tetragrammaton); není však jisto, jaké samohlásky se mají vkládati. *Strack* v hebrejské mluvnici klade za jisté, že tetragrammaton se nemá vyslovovati „Jehovah,“ ale „Jahveh.“ Důvody pro to jsou tyto: Vyslovovati „Jehovah“ začalo se asi teprve v 16. století. Neboť Genebrardus O. S. B. velice útočí na Bezu, že se opovazuje jméno Boží novým způsobem pronášeti, Boha nazýváje „Jovou“ neboli „Jehovou.“ „Jméno ‚Jova‘ neboli ‚Jehova‘,“ vece Genebrardus, „není ani křesťanské ani hebrejské. My křesťané od žádného apoštola a Otce jsme neslyšeli, že by se Bůh byl někdy takto jmenoval, ačkoliv druhdy Dionysius, Jeronym, Theodoret, Rabanus Maurus, opat Joachim, za naší doby pak Reuchlinus a jiní bez počtu celé knihy latinsky a řecky sepsali a hebrejská slova svými hlaholy vyjádřili.“ (Praef. in Ps. circa finem. Migne, Curs. Script. s. tom. 14 col. 1152; conf. in Ps. 82, 18, tom. 15, col. 1024.) Někteří Otcové praví výslovně, že se má tetragrammaton vyslovovati יהוה. (Reinke, Beiträge 3, 28 nn.) Na vokalisaci tetragrammata nemůže se bráti ohled. Neboť židé od času Šimona Spravedlivého neopovazovali se jméno Boží pronésti, a proto četli místo toho „adonai“ (pán), jak už ze Septuaginty vidno, kde vždycky místo tetragrammata stojí „Κύριος.“ A tedy zdá se, že samohlásky z adonai k lepšímu upozornění pod tetragrammaton psali, změnivše toliko Chatéf-Patach ve Šva mobile. (Viz R. Martini, Pugio fidei p. 3 disp. 3... NB. Výslovnost Jehovah tuto přidaná pochází buď od tiskařův anebo znamená jednoduchou transkripci neboli přepis obyčejně vokalisovaného tetragrammata.) Dle toho bylo by jahveh (zastaralá) forma slovesa „býti“ (havah, později hajah).

O náboženském přesvědčení píše známý A. W. Ambros Fr. Lisztovi (vyňato z cenného díla La Mara, Briefe hervorragender Zeitgenossen an Fr. Liszt, 2 sv. v Lipsku): „Den Kern meiner Ouvertüre (zu Calderons „Wunderthätigem Magus“) bildet das katholische Ritualmotiv „Credo in unum Deum.“ Welche innere Kämpfe jeder Katholik durchzumachen hat, der bei der naiven Gläubigkeit nicht stehen bleiben kann, ehe er jenen im Sinne seiner Kirche aus ehrlichem Herzen anstimmen mag, was es ihn kostet, bis er jenen physiognomielosen, eigentlich inhaltlosen und dennoch bei uns in Oesterreich das A und O der meisten sog. Gebildeten ausmachenden Deismus, welcher sich im Sinne von Tiedges Urania mit den unbestimmten Begriffen „Gott“ und „Unsterblichkeit“ behilft, in seiner ohnmächtigen Dürftigkeit begreift — wie er zu arbeiten hat, ehe er die verschütteten oder von der neuen Bildung beiseite gesetzten Schätze seiner Kirche zu heben imstande ist — das Alles weiss nur, wer diese Kämpfe bestanden hat. Mir sind sie nicht erspart worden — und der Abdruck dieser Seite meines inneren Lebens ist die Ouvertüre.“

„**Náboženství** znal celý středověk jen jedno: Satana. Satan byl dříve jako Bůh.“ (Stanislaw Przybyszewski v „Mod. Revue.“) Probůh, lidičky, nemluvte aspoň tak hloupě!

Neomylnost papežská vydává se za novou nauku. Důkazů, že tomu tak není, je dosti. Nedávno uvedly německé časopisy zajímavý výrok Reginona, opata Prümského († 915) z jeho Chronicon: . . . stultitiae elogio (sunt) denotandi, qui illam Petri sedem aliquo pravo dogmate fallere posse arbitrati sunt, quae nec fefellit nec ab aliqua haeresi falli potuit. Běží tu sice o odboj dvou arcibiskupů proti Mikuláši I., ale divnou náhodou nevhodně aplikovaná nauka zachována nám tu jako 1000leté svědectví víry v neomylnost, nad něž jasnějšího bytí nemůže. Sám Febronius (Prodromus Hist. Trev. I. § 8.) cítil váhu jeho. Tedy nebyla nauka tak neznámá!

Miss Vaughan stala se za krátko pověstnou protizednářskými odhaleními. 33 let žila prý v pověře té, nyní se dala pokřtiti a vydala „Mémoires d'un ex-palladiste,“ v nichž popisuje hnusné zločiny (satanismu, palladismu a pod.), páchané v zednářství. Mnohé listy rozšiřují zprávy ty dále, avšak vážný katolický denník „Kölnische Volkszeitung“ prohlašuje „prozrazení“ Diany Vaughanové (a Margiotty) „o zednářském papežství,“ o zneuctívání hostí a jmenovaných zločinech zcela rozhodně za „švindl.“ Bude tedy dobře s úsudkem vyčkati. Zajímavost jest ještě, že miss Vaughan chtěla býti příbuznou kardinála Vaughana, čehož on popřel.

S jiné strany ovšem se ujišťuje, že Lemmi („Occabys“) roku 1822. narozený a 1846 k židovstvu odpadlý, r. 1893. zvolen za hlavu zednářství, při čemž povstala neshoda, má-li se předmět nejvyšší úcty jejich nazývati satan či lucifer; onen zvítězil s Lemmim, který prý na otrlém svědomí má kromě četných vražd válku 1866. Socialismus je prý zednářstvím živen. Přes 500.000 židů náleží k zednářství, zvláště k tajným ložím v Hamburku. Bleichröder („Šlommel“) v Berlíně a Findel („Axel“) v Lipsku vedou zednářstvo německé.

At' tomu jakkoli, třeba varovati se nám extrémův a — pověry, abychom svou věc neučinili směšnou. Našemu národu zajisté nebezpečnější jest nepřítel domácí, vlašnost a polovičatost, zvláště pak soukromá i veřejná nemravnost, nežli zednářství jakožto organizace.

Zbraně svobodných zednářů. Často stali se bývalí bratří tří bodů nevěrní zásadám svobodného zednářství, a dokonce i vysocí hodnostáři v těchto „ložích“; a takovým způsobem vyšly na jevo pravé cíle a úmysly svobodných zednářů, čímž ovšem byli zednáři nejvíce překvapeni, poněvadž byla vzata rouška ze zastřené učebního plánu. Tak hrabě Taxil, hraběnka Vaughanová a jiní pomohli bojovati proti tajnému spolku tomu. Proti těmto a podobným skutkům pak zednáři se nemohli brániti, a proto se strhl velký rámus v Israeli. Nejinak tomu i v Německu. Listy katolického středu a šlechtický organ vynášely stále na povrch důležitá fakta, kterými poukazovaly na škodlivost tajného spolku. Zednáři nemohouce proti tomu ničeho namítati, nastrčili proto svého protektora, prince pruského Bedřicha Leopolda, který zaslal dopis císaři německému, ve kterém ho žádá, aby učinil přítrž štvání listů katolického středu a organu šlechtického, že prý podezřívají šlechtné cíle zednářské — avšak ani jednoho fakta nevyvrátil, čímž se sám vystavil nebezpečí státi se směšným. Císař také podle toho odpověděl, protože mu nikterak nemohl dáti za pravdu, anot' není možno zabrániti kritiky jiných institucí. Co se týče listů středu, pomlčel vůbec, pouze učinil zmínku o organu šlechty německé, tak že útok tento a volání po policii vlastně se nepovedlo. Proto píší listy katolické, že ustanou ihned

a nebudou pronásledovati zednářů, jakmile vyvrátí námitky jimi činěné; poněvadž jsou však přesvědčeny, že jich vyvrátiti vůbec nemožno, proto budou se i na dále obíratí tímto tajným spolkem, který podrývá autoritu církevní i státní, brojí proti křesťanství, jmenovitě však proti náboženství katolickému, jež by nejraději vyhladili s povrchu zemského i nadzemského, podporují přívržence svoje v úřadech jak nižších, tak i vyšších i nejvyšších. Nebojí-li se tito svobodní myslitelé kritiky, proč pak se skrývají za tajnosti, proč veřejně se neustaví jako spolek? Ostatně je to divno, že vlády tajné spolky zednářské trpí, kdežto v jiných oborech je přísně zapovídají.

Potěšitelné zjevy. Letoší prázdniny vykazují několik sjezdů katolických, které nás naplňují opravdovou radostí. Objevuje se tu živel katolický mohutným, zorganizovaným, který jest si vědom svého cíle a svých tužeb, pro které pracuje ze všech sil, aby byly uvedeny ve skutek. U nás tu vyniká na Moravě velehradský sjezd eucharistický, který se konal ve dnech 3.—5. srpna, a ke kterému, jakož i ke sjezdu apoštolátu sv. Cyrilla a Methoděje v Rajhradě konanému, dostavilo se hojně katolíků z Moravy, kromě nich pak přibylo mnoho hostů z Čech, Slezska, Slovenska, také Poláci, Rusíni a Slovinci tam byli zastoupeni. Pouze duchovních bylo na 150, počet to zajisté slušný. — Dále se konal katolický literární sjezd družstva „Vlasti“ v Praze od 10.—12. srpna, který se také vydařil. — Kromě toho se konal v Čechách katolický sjezd diecese budějovické v Táboře 9. a 10. září. — Němečtí katolíci v Rakousku konali letos svůj čtvrtý sjezd v Solnohradě. Právě na něm bylo viděti, jak katolický duch utěšeně se vzmáhá, a to nejen mezi nižšími a středními vrstvami, ale že se k svému náboženství hlásí veřejně i nejvyšší třídy obyvatelstva, jmenovitě šlechta a vyšší úřednictvo: uvítalť totiž místodržitel solnohradský, hr. Thun, shromáždění katolíků slovy velmi povzbuzujícími a dojemnými; kromě toho poslal pak ministr orby, hrabě Ledebur, pozdravný telegram, z čehož ovšem svobodomyšlný tisk nemá právě veliké radosti, ano liberalové hrozí proto strašnou pomstou nynějšímu ministerstvu. Z toho ovšem nebude žádná bouřka, ale jest tu viděti právě svobodomyšlnost v nejjasnějším světle, poněvadž liberalové chtějí svobodu pro sebe, pro jiné pak nikoli; od jiných žádají slepou poslušnost. — Katolíci němečtí však se vyznamenali nejvíce. Konalť 43. hlavní schůzi v Dortmundě. Tam se sešlo na 50.000 osob, počet to zajisté imposantní, velkolepý. Na hlavní schůzi bylo vydáno přes 10.000 lístků, kterého počtu dosud na schůzích katolických nebylo. Na sjezdu tom jednalo se o každé důležitější otázce. Posilnění, upevnění a nadšení vrátili se katolíci do svého domova, aby věrně a svědomitě pracovali o vzrůstu a rozkvětu své církve i vlasti.

Katolická církev v Rusku. Poměry katolíků jsou tam v pravdě nesnesitelné. Člověk žasne, že něco takového se děje ne v Turecku — nýbrž v Rusku, v Evropě. Katolíci jsou tam stále pronásledováni, avšak přece zůstávají dobrými katolíky. Ruská vláda chtěla přiměti Vatikan, aby schválil, by zavedena byla ruština jako bohoslužebný jazyk kromě hlavních funkcí. Tím aš měla býti zasazena katolické církvi zdrcující rána; sám o sobě přípustný požadavek měl býti tajným útokem, a tak papežská stolice nikdy k němu nesvolí. — Jaké poměry v Rusku jsou, poznati lze z této události, kterou před krátkým časem „Dziennik Poznański“ přinesl. V kraji Novgorodském v Litavě, v městečku Swojatyczi byl vystavěn katolický kostel r. 1859., r. 1866. však

ruská vláda zrušila katolickou faru, a kostel i majetek farský odevzdala pravoslavnému popu, kdežto katolické osadníky přidělila sousední farnosti v Darewu. Poněvadž tam nebylo mnoho pravoslavných, staral se pop, aby jich nabyl. V městečku byli katolíci ušetřeni, avšak na venkově byli stále obsíláni a přemlouváni, aby přijali pravoslaví; to se dělo za policejní dohlídky. Také guvernér z Minska přijel a přemlouval, však nic naplat. Proto užito násilí. Sedláci byli ze svých domů odvezeni do schismatických klášterů nebo k popům v sousedství, aby tam byli „obráceni.“ Pravoslavní popové měli z toho dvojí užitek: sedláci jim konali těžké práce, ovšem zdarma, a na výživu dostali popové od vlády ještě peníze, které strčili do kapsy, poněvadž bylo rolníkům se „postiti,“ tak že skoro hladu umírali. Z toho si ovšem pravoslavné kněžstvo nedělalo svědomí. Kromě toho byli ubozí katolíci bití, týráni, posmíváni a násilně hnáni do pravoslavného kostela. Bylo jim slyšení bohopusté řeči proti papeži, katolickým kněžím i náboženství, neboť popové jsou na nejnižším stupni vzdělanosti, jiných důkazů neměli o pravosti pravoslaví. Z katolíků takto týraných pouze jediný přestoupil, a to ještě z bázně před Sibíří. Byl veden do kostela a tam si vyplil, čehož použil pop a dal mu alternativu: „Buďto přestoupíš k pravoslaví nebo budeš vypovězen na Sibíř, protože jsi znesvětil kostel.“ Tyto „missie“ trvaly 6 měsíců; pak byly nešťastné oběti poslány domů, kde byly opět obsílány na policii a odevzdány jiným „missionářům.“ Dílo se nevedlo, proto pop jednoduše napsal prohlášení, že ti a ti katolíci přestupují k pravoslaví; protože psáti neuměli, nadělal křížkův a podpisy padělal — načež měli obyvatelé pokoj; avšak teprve za čas se dověděli, že vlastně byli prodáni a zrazeni! Katolický kněz nesměl vykonávati obřadův, ani poslední útěchy jim podati, protože by byl vypovězen na Sibíř! Nešťastníci se obrátili na cara a nejvyšší úřady, avšak marně. Následky? Zůstali v srdci katolíky, avšak bez duchovní správy: dítky jejich nejsou katolicky křtěny, manželství nebývá knězem požehnáno, umírají bez poslední útěchy.

Proti špatné literatuře. Za příležitosti letošního sjezdu katolíků německých v Dortmundě, přinesly katolické listy německé jako na připomenutí přípisu katolických biskupů ve Fuldě roku 1894. shromážděných (22. srpna), podaný tehdy kancléři Caprivimu a domáhající se zakročení proti materialisticko-positivistické vědě, jež na mravy a výchov zhoubnou rukou sahá ve společnostech (Gesellschaft für ethische Cultur), školách, populárních knihovnách, proti nemravným a protináboženským romanům, dramatům, proti krvavé literatuře a literatuře obscenní. — Listy ty, otisknuvše celý onen přípis, dokládají: Někjaké odpovědi katoličtí biskupové na svůj přípis dosud nedostali!

Alliance Israelite Universelle. V jistém německém listě bylo v delší úvaze poukázáno na nebezpečí, které hrozí veškerému křesťanství od tohoto spolku; odtud vybíráme tato stručná data, která jsou pro nás velmi poučná a zajímavá. — Tento všeobecný spolek židovský založil r. 1860. žid Lewi Cremieux, an zorganizoval a spojil stávající podobné spolky v jediný celek, čímž si o židovstvo zjednal neocenitelných zásluh, křesťanské pak obyvatelstvo uvedl v područí židovské soustavně, kdežto dříve se tak dělo ojedinele. Z dotčeného spolku stalo se středisko nejúhlavnějších nepřátel křesťanství, svobodného zednářství. Výsledky pak této organizace se také ukázaly v hrozném světle pro nás, totiž: tisk se požídivštil, velký vliv židů v zákonodárných sborech, židovští

kapitalisté pohltili velikou část křesťanského majetku, zabrali velikou většinou obchod, zaplavují učiliště obyčejně z katolických peněz zřízená, a zabírají nejlepší pro sebe stavy, jako lékařský a advokátní, čímž ovšem udržují lid křesťanský v područí. — Členem „Alliance Israelite Universelle“ může býti každý žid, zaplatí-li ročně asi 5 korun. Ústřední odbor sídlí v Paříži; členové jeho se volí na 9 let, když ty uplynou, mohou se znova voliti. Každá osada, kde se sejde 10 členů, jest zvláštním oddílem; každá země má svoje komite, které všechny oddíly řídí. Ústřední odbor čítá 60 členů, mezi nimiž jest 15 rabínů. Hlavní rabín francouzský jest čestným presidentem. Spolek tento rozprostírá svoji činnost ve Francii, v Rakousku, Německu, Americe a jiných zemích, a činí takto ohromný jediný celek. Lože svobodných zednářů židovského obřadu B'nai B'rith, kterých jest pouze v Prusku přes 20, a všechny ostatní židovské lože dostávají od „alliance“ nejvyšší rozkazy. Spolek tento má k použití několik millionů; Hirsch mu daroval million, Bischoffheim 1/2 millionu, Rotschildové pak prý mají pro něj několik millionů. Pak ovšem jest moc této alliance ohromná. Proti tomu nepomůže nic jiného, nežli podobný spolek katolický, jehož činnost by se prostírala po všech končinách zemských — „Alliance catholique“, která by rovněž měla nemalý kapital k dispozici, aby plány a cíle zlověstného spolku židovského odhalovala a ničila a všude podporovala živel katolický i jeho zásady.

Ruské sektářství a psychiatrie. (Ref. dle „Časopisu českých lékařů.“) V dubnovém sešitě „Izvěstij“ Kijevské university z r. 1893. jest umístěna interessantní stat' prof. dr. Sikorského pod titulem „Psychopathická epidemie v Kijevské gubernii na Rusi r. 1892.“ Autor byl členem kommisie určené gubernátorem k studiu tak zvané „Malevansčiny“, zvláštní to sekty náboženské, vyskytnuvší se v několika vesnicích Vasilského újezdu Kijevské gubernie. Dosud podobné sekty studovali na místě toliko sociologové aneb vůbec osoby, nemající zvláštních vědomostí psychiatrických, tak že prof. Sikorski jest jedním z malého počtu těch, kteří studovali sektářství (na Rusi tak hojně) se stránky psychiatrické na místě a očitě. Vůbec, jestli by kdo podjal se práce s medicínské stránky psychopathologické, rozebratí socialní hnutí nynějšího století, kteréž se snaží společnost lidskou vtěsnati do jedné normy, zjistil by mnohdy, že toto překročuje často psychickou hranici, za kterou jeví se už choroba, a hlasatele různých šílených učení by doporučil do ústavu choromyslných. U nás na příklad záslužná by byla práce postihnouti příčiny spiritismu v Krkonoší, snad by se našlo několik duševně chorých lidí, kteří toto hnutí stále udržují a okolí své „infikují“, je hmotně i mravně ničíce. Podobné „epidemie“ jsou tedy i u nás a nebyla jim dosud věnována pozornost se strany psychopathologa. Z té příčiny myslím nebude nezajímavým ze zprávy prof. Dr. Sikorského uvést bližší údaje. Zakladatelem sekty a prorokem jejím jest měšťan města Tarasči, Kondratij Malevanij, člověk hubený, vysokého vzrostu, cholerického temperamentu, s ostrými rysy obličeje i ostrých posuňků, jenž mluví podrobně, neudržitelně se uvlekaje tokem své vlastní řeči. Rodiče jeho byli alkoholikové a on sám do 40 let (teď je mu 48) byl náruživým pijanem, potom zapsal se v „štundisty“ (náboženskou to sektu luteranskou v jižní Rusi) a zanechal pití, za to však nesmírně se oddal religiosním cvičením, hraničícím v této sektě až s extasou. Po několikaletém přebývání v „štundě“ počaly u něho jevit se

hallucinace čichu a vůbec preludy smyslové. Cítil vůně nesrovnatelné s jinými zemskými, počal cítit neobyčejnou radost a zvláštní lehkost celého těla, vesměs přesvědčivé známky těžké duševní poruchy. Byl jist, že Duch svatý jej oduševňuje, že on jest spasitel všehomíra a že biblická proroctví o Messiáši k němu se vztahují. Konečně Malevanij byl posazen v Kijevský blázinec, kde až do r. 1893. se nalézal; avšak on do té doby už založil sektu, rozprostírající se na několik vesnic, jejímiž členy stali se netoliko štundisté, ale i pravoslavní a katolíci. Sikorski líčí sektáře a jejich skutky asi takto: Malevanci, po většině sedláci, při vstoupení v sektu ostře mění způsob svého dosavadního života. Prodají celé své jmění, straní se práce, ba i tak prosté denní práce, jako vyhnat dobytek na pastvu a obsloužit ho. Abnormalní jejich duševní stav jeví se nebývalou blažeností, kteráž stupňuje se v radostnou exaltaci beze všech zevních motivů. Táž jeví se spoustou radostných vzdechův a citoslovci, zvláštní pohyblivostí, sentimentalností, zvýšenou uctivostí, vzrůstající až do směšnosti. Touží posloužit bližnímu obětmi a dobročinností z nepatrných důvodů. Slzy a smích střídají se bez příčiny a často objevuje se u nich vášeň k toilettam a šviháctví. Prodali své teplé šaty a koupili si modní klobouky, slunečníky a hedvábné šátky atd. Mimo to zvýšena u nich chut k cukrovinkám a bohatí Malevanci kupují ve velkém množství mandle, datle a hrozinky, a rozdávají to chudým. Pod vlivem slasti ze života cítí se šťastnými, často druh druhu navštěvujícíe toulají se po ulicích, oddalujícíe od sebe všeliké pomnění čehokoli nepřijemného, starosti a námahy vyžadujícího. Cítí se šťastnými a lehkými jako děti. Ideje a víra Malevanců nejsou složité. Žijí v neustálém očekávání konce světa, který si představují, jako blahodárnou přeměnu v soustavě vnějšího bytí člověka. Země zůstane, ale za to na ni nastoupí takový pořádek, že člověk nebude pracovati, ani se starati, ani umírat. Vše bude proň připraveno Otcem nebeským. Jak se to vše stane — Malevanci nevědí a také znát netouží, ale jisto jest, že to vše tak bude a zvláště pro Malevance, mající stálé spojení s Duchem svatým. Teprve za nimi uvěří a spasení budou ostatní. Metafysické osnovy pro svou víru nemají, hádat se a dokazovat nemilují, skládajícíe vše na Ducha sv., kterýž všecko ví a vše zařídí. Víra jejich spočívá tedy v pocitu blaženosti a chorobných hallucinacích. Celá serie nejrozmanitějších hallucinací vyskytá se v jejich středu. Nejčastější jest hallucinace čichu, cítí božský zápach, nejskvostnější všech vůní světa. Mnozí schválně navštěvují lékárny i jiná místa, kde možno čichat světské vůně, aby se přesvědčili, že ona vůně, kterou oni i ze sna jsou probouzeni, jest božského, nadzemského původu. Časté jsou hallucinace zraku a sluchu, slyší rozkazy Boží, šepot Ducha sv., vidí otevřené nebe atd. Jiní cítí zvláštní lehkost, beztělesnost, pocit zvednutí se od země. Hlavním ovšem symptomem těžkého nervového rozrušení jsou časté křeče a ztížená i porušená výslovnost, což zvláště se jeví v čas jejich schůzí. Do těchto schůzek sekteráři rádi cizince pouštějí a Sikorski, jenž nejednou byl přítomen, popisuje tyto schůzky takovýmto obrazem: Počne se nějakou písní. Hned na to projevují se vzdechy, vzlykot a slzy. Mužští pláčí dřív než ženy radostnými slzami. Při tom jeví se často měnící se projevy sentimentální něžnosti k sousedu, snahou jemu vysmrkat nos, upravit vlasy, pohládnout na tváři atd. Na to počnou záchvaty. Někdo postižen křečmi a druzí se radují a křičí: „Oj duch, oj duch přišel, ah radost!“

Křečovitě záchvaty šíří se po celém shromáždění. V tom čase počnou mnozí křičet pranesmyslné frase nebo prosté žvanění, na příklad: trindo arte aranti alanti usti trintiari unti astentiu alantantin arantanti atin tan tir tor tarachma a ti ti ti di di di atd. Tyto nesmysly křičíce, tváří se jakoby hovořil druh s druhem a jsou přesvědčeni, že mluví jazykem, jako apoštolové po seslání Ducha svatého. Při těchto „modlitbách“ někteří sektáři řvou jako koně, zmítají sebou zběsile, trhají ze sebe šaty — vůbec neobyčejná Sodoma a Gomorha to končí. Zvláštní však, že při tak všeobecném běsu jeden druhému ničím neublíží. Sikorski procházel středem zběsilé tlupy a nikdo se ho nedotknul. Vysvětluje tento zjev zvýšenou hmatovou citlivostí sektářův, ač u nich pocit bolesti silně jest snížen. Tyto „modlitby“ končí tím, že všichni choromyslní sektáři upadají do těžkého vysílení, jsou nejvyš unaveni — avšak nejvyš spokojeni rozcházejí se potom domů. Lenivý, passivní život, nevhodná potrava a hojnost nervových vzrušení ovšem podřívá zdraví sektářů. Všichni jsou sešle výživy, mdlí, duševně i fysicky zvadlí, se stálým třesením končetin a hojnými křečmi — vesměs stigmata těžkých poruch sfery nervové. Příčiny vzniku této šílené epidemie „Malevansčiny“ dle autora jsou dvoje: mravní a fysické. Mravní: liberalnost úřadů k sektářům, zvláště k štundismu v jihozápadních guberniích Ruska, nedostatek vzdělání, nedostatek společností střídmosti a přítomnost pomatenců s religiozní maníí uprostřed slabého obyvatelstva, kteří snadně svou víru suggerují okolí k sektářství náchylnému. Fysické příčiny: Krymská válka v letech 1853—1856, která oslabilo pokolení v tu dobu rozené, potom hlavně alkoholismus trvající i zděděný. Prostředky proti podobným „epidemiím“ navrhl Sikorski tyto: blázny zavřít do blázince a nechat je uprostřed selského lidu, izolaci sektářů v nemocnicích a ktáštěřích a ty, kteří se dopustili trestných skutků, poslat na Sibiř. Návrhů Sikorského bylo uposlechnuto a tato „epidemie“ náboženských pomatenců skutečně zmizela.

Odlidňování Francie jest známý od mnoha už let s truchlivou starostlivosťou připouštěný fakt — jemuž marně se snaží francouzští státníci a sociologové odpomoci. Francie počátkem nové doby v historii vyšínula se na první velmoc Evropy právě četností svého obyvatelstva. Už za Ludvíka XIV. čítala na 20 millionů obyvatel, zatím co okolní říše, ještě i počátkem 18. století daleko pozadu zůstávaly: měloť tehdy Rakousko-Uhersko 12, Polsko 11, Italie 11, Anglie 6 a království Pruské, nejmocnější ze státův a státekův německých jen 2 milliony obyvatel. I po revoluci za Napoleona I. byla Francie svou populací v čele státův evropských: Rakousko-Uhersko mělo 20, Anglie 12, Prusko už 6 millionův obyvatelů, Francie však 25 millionův. Od té doby však obyvatelstvo všech státův sousedních vzrůstalo velmi rychle, mimo to Italie a Německo dřív rozkouskované se sjednotily, tak že za války francouzsko-německé r. 1870. čítaly: Francie 38 mil., Německo 38 mil., Rakousko-Uhersko 36 mil. a Rusko 78 mil. obyvatel. Po válce francouzsko-německé uzmuty Francii Elzasy a Lotrinsko, celkem 1½ mil. obyvatel. Tento úbytek Francie sotva doposud dohnala! Mezitím co obyvatelstvo všech okolních státův úžasně vzrostlo: Rusko na 101, Německo na 53, Rakousko-Uhersko na 44 millionův obyvatel, Francie zůstala na svých 38 millionech z r. 1870. A tento malý vzrůst francouzského obyvatelstva ještě stále upadá. Tak v pětiletí 1881—1886 obnášel přírůstek 565.380 duší, ale už v letech 1886—1891 jen 208.548 a

v letech 1891—1896 (31. března) už dokonce jen 138.819 duší. Dnes má Francie jako v letech sedmdesátých zase jen 38,228.959 obyvatel. Dnes už se může říci, co Francii přibývá, to jsou jen přistěhovalí cizinci, domácího obyvatelstva už počíná ubývat. Francie se začíná odlidňovat! Dnes už stojí se svou populací až na pátém místě: Rusko, Německo, Rakousko-Uhersko, Anglie a pak teprv přijde Francie.

Židů na světě je dle Brockhausova slovníku 6,650.000, totiž v Evropě 5,415.000, v Asii 310.000, v Africe 550.000, v Americe 250.000, v Australii 125.000. Avšak číslíce tyto, pokud se týče Ameriky, Afriky a Asie, jsou jistě nízké, tak že bude všech židů na světě asi 8 mil., ne-li přes ně.

Židé a zločiny. Kriminální statistika dosvědčuje zvýšenou zločinnost židů při určitých druzích zločinův. Obhájcové židů nazývají tuto okolnost profesionální zločinností, k níž křesťané nemají příležitosti a podnětu, a proto v ní zůstávají pozadu. Nedávno vyšla brožurka spolku berlínského: „Verein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens“ („Spolek něm. státních občanů židovské víry“) pod názvem: „Zločinnost židů v Německu,“ vyvrací antisemitské vystrkování židovské zločinnosti a osvětluje naopak statisticky zachovalost židův. Uvádí: Od r. 1882. do r. 1892. odsouzeno v Německu 38.288 židův a 3,973.662 křesťanů; dle poměru obyvatelstva mělo by býti při stejné zločinnosti židův odsouzeno 47.306; tu židé asi o pětinu mají tedy poměr příznivější. Tato příznivost jeví se zvláště u těchto druhů zločinů:

	bylo židův odsouzeno:	mělo býti dle po- měru obyvatelstva odsouzeno:
pro urážku Veličenstva	49	61
násilí a vyhrožování proti úřadům	361	1676
osvobození zatčených a uvězněných	27	116
porušení domácího pokoje	1369	2051
přečiny proti osobě	7	14
krevní smilstvo	7	44
smilstvo proti přírodě	20	50
vražda	2	17
zabití	4	20
vražda dítěte	5	23
zabití z nedbalosti	38	77
prosté ublížení na těle	1910	2547
nebezpečné ublížení na těle	2377	7015
těžké ublížení na těle	4	72
krádež lehká	3222	9515
krádež těžká	326	1050
loupež a loupežné vydírání	9	55
přestupky proti právu honebnímu a rybářskému	31	898
zpronevěra v úřadě	7	55 atd.

U těchto a mnohých jiných zločinů stojí proti sobě 14.918 židovských a 2,865.402 křesťanských zločinců: židů by mělo dle poměru obyvatelstva býti 34.112. Ale jsou jiné druhy zločinů, při nichž židé daleko nad poměr obyvatelstva zasahují. Nepříznivé jsou pro židy poměry ty u těchto zločinů:

	odsouzeno židů:	mělo býti odsouzeno:
pro porušení branné povinnosti	4006	2408
porušení zákona na ochranu dělnic a mladistvých dělníků	261	34
porušení koncesse a zákona na ochranu dělnictva	1068	579
falšování peněz	25	10
křivou přísahu	213	111
nedbale nepravou přísahu	96	54
křivé obvinění	119	69
souboj	73	14
vydírání	162	64
utajování z řemesla	124	27
podvod	3775	1806
padělání listin	750	429
podvodný úpadek	191	20
prostý úpadek	1116	69
lichvu	100	6 ¹ / ₂
přestupky proti duševnímu majetku	110	12

Pro tyto a podobné zločiny odsouzeno židů 22.742 a mělo jich dle poměru obyvatelstva býti odsouzeno jen 12.531. A tuto nepříznivou statistiku svádí brožurka právě na ony profesionální zločiny, zločiny souvisící s povoláním, jichž se křesťané proto v témže poměru prý nedopouštějí, protože prý nejsou v témže poměru zastoupeni v témže povolání. Tu tedy třeba obrátiti se do některého území, kdež obchod a průmysl byl by výhradně v rukou křesťanů, tak jak jest skoro výhradnou profesí židů v Německu vůbec. A takovou čistou zemí jest Sasko, kde při naprosto nepatrném počtu židův obchod a průmysl tak silně, jako málo kde v celém Německu, jest vyvinut a tudíž přirozeně nachází se v rukou křesťanských. Tu by tedy při stejném povolání obou stran, židův i křesťanů, měla býti zločinnost stejná. Zvýšené oné zločinnosti židů, jež jest profesionální, měla by odpovídat též stejná profesionální zločinnost křesťanů. Ale není tomu tak: Jevíť se poměr v onom druhu zločinů:

	v Sasku křesťanů		v Německu židů	
	odsouzeno:	mělo býti odsouzeno:	odsouzeno:	mělo býti odsouzeno:
pro porušení branné povinnosti	4304	13.655	4006	2408
přestupky zákona průmyslového	489	243	136	43
přestupky mincovního zákona	39	59	25	10
křivou přísahu	396	629	213	111
svádění ke křivé přísaze	55	177	74	31
podvodný úpadek	280	116	191	20
prostý úpadek	246	394	1116	69
lichvu	41	37	100	6 ¹ / ₂
vyrábění a prodávání zdraví škodlivých poživin a potřeb	298	337	236	59

A tu zajisté při tomto porovnání profesionální zločinnosti u křesťanův a u židův obrací se přece nepoměr na stranu židů. Při podvodném i prostém poškozování druhého v obchodě a výrobě zločinnost židů vyvinuta velice! Nedá se oddisputovat ničím — tak jako zase vyvinutá zločinnost osobního násilí a pod. u křesťanů nedá se omluvit — leda nízkou, poměrně v širokých

massách lidu úrovní vzdělaností — jež u židů životními okolnostmi jest větší. Ostatně není nemožno, že tu leží hlubší příčiny obou zjevů v povaze plemen samých.

Socialističtí poslanci, kteří na sjezdu londýnském (26. července až 2. srpna 1896) utvořili svou zvláštní interparlamentární organizaci, jež budoucně má své vlastní sjezdy konávat — zastoupení v jednotlivých státech evropských takto: v Německu 48, ve Francii 45, nepočítaje v to radikaly, v Belgii 29, v Anglii 12, v Dansku 10 (dolní sněmovna „folkething“ 8, horní sněmovna „landstthing“ 2), v Itálii 13, v Rumunsku 2, ve Švedsku 1.

Stanton Coit dal nedávno v životě socialním londýnských mass původ novému útvaru, jenž jako socialní zařízení začíná se dobře osvědčovat: jsou to tak zvaná „sousedská družstva“ (neighborhood unions). Vycházel ze zkušenosti, že chudý člověk v moři domův a lidstva londýnského jest mnohdy v neštěstí svém osamocenější a opuštěnější, než nejzastrčenější horský obyvatel samotář. V tom kvapu práce, v tom ruchu velkoměsta méně se sused o suseda stará, než spoluobytelé venkova, vesniček, kde všichni jsou za jedno, jeden k druhému přichylnější, jeden od druhého odvislejší. Četné kooperace a asociace i unie londýnské nedostačují, v těch jsou jen vyvolení a spolky ty nejsou spjaty s celým životem dělníka, jak by mělo býti. Spolky ty přijímají jen jednotlivce a tak trhají rodiny. Začal proto přemýšlet na přirozenější družstva, a nejpřirozenější skupiny vzájemné pomoci a bliženské lásky tvořiti mohou zajisté nejlépe susedé jedné čtvrti, jedné ulice, jedné skupiny domův. Utvořil tedy nejdřív jedno susedské družstvo, pak druhé atd. ne víc než po 70 až 100 členech. Členové těchto družstev zavázáni navzájem ke všem skutkům křesťanské pomoci a lásky, leč mimo to družstva skládající si malé fondy vzájemné podpory tvoří i jakési kooperativní a konsumní spolky, ovšem minimalního rozsahu. A zastoupeny jsou nejružnější obory práce, rodiny i osamělé osoby, dělníci i živnostníci i malí úředníci v takovémto „sousedstvu.“ Tím šťastně prolomena hráz velkoměstské nevšímavosti, osamocenosti a egoismu — velmi jednoduchým způsobem.

Náklady na školství v Rakousku obnášejí: na vysoké školství 4,921.001 zl., na střední školství 7,535.428 zl., na školství odborné 6,760.449 zl., na školy obecné 40,929.879 zl. Dohromady tedy na veškeré školství 60,146.157 zl. Na jednu hlavu připadá tudíž nákladu 2 zl. 57 kr. — V Prusku tento náklad na vyučování činil v r. 1892. 232,526.000 m., na jednu hlavu 7.76 m., tedy ne zcela dvakráté tolik. Náklad tento rozděloval se na jednotlivé správní činitele takto: u vysokého školství nesl: stát 99.2%, země 0.5%, obce 0.3% veškerého nákladu. U středních škol: stát 74.3%, země 8.9%, obce 0.3% nákladu. U škol odborných: stát 72.1%, země 19.2%, okresy 1.7%, obce 7% nákladu. U škol obecných: stát 0.9%, země 38.2%, okresy 24.4%, obce 36.5%.

Školství. Ze 7,263.202 povinných dětí v Japonsku účastno je vyučování 4,265.590, tedy 50.73%. V celé říši je 23.396 veřejných škol, 564 soukromých. Učitelů je 61.556, učitelek v tom 3961.

V dubnu t. r. schválena carem ruským předloha o správě církevních obecných škol a škol obecných, pokud náležejí vyznání ruskému. Nejvyšší dohled vede sv. synod, jenž jej vykonává skrze zvláštní výbor. Místní dohled mají arcikněží jednotlivých biskupství spolu s biskupskou a okresní radou. V okresích nábožensky smíšených mohou i světské osoby býti inspektory. Předseda výboru synodalního volí se z arcikněží, členy jsou osoby stavu duchovního i světského; podobný poměr je v jednotlivých biskupských školních

radách, k čemuž zde přistupuje jeden člen jmenovaný ministrem vyučování. Do okresních školních rad berou se členové ze zemstev a měst. Učitelé jsou dosazováni místním duchovním; nemůže-li duchovní najíti žadatele, stará se o obsazení místa okresní školní rada. Členové těchto rad mají právo do škol přicházeti a je prohlížeti, nařízení dávati může však jen okresní školní výbor. Nedělja praví (v č. 17. l. r.), že tento zákon je pokrokem důležitým jednak tím, že nyní v celé ruské říši bude jeden zákon, kdežto dříve každé biskupství šlo zvláštní cestou, jednak tím, že vliv světský bude nyní mnohem patrnější ve školství, což jenom mu prospěje. Neboť kněží domácími i duchovními starostmi obtíženi na školu mnoho nedbali. Zprávy k úřadům byly vždy výtečné, ale skutečný prospěch utek'. Proto mnozí poplatníci zpěchovali se na takové školy platiti. Ba byly školy jen na papíře, ve skutečnosti jich nebylo.

V Petrohradě a Moskvě byly posud „výbory pro vzdělání lidu,“ které mezi vzdělávacími stavy mnohé oblíbě se těšily a požehnanou činnost jevily. Vláda však nařízením ze dne 12. března t. r. přeměnila je ve „spolky pro vzdělání lidu.“ Tím dostaly se úplně pod dozor ministerstva osvěty; předsedu jmenuje ministr, členy výboru potvrzuje; knihy, které chce společnost vydati, musí dříve předložiti ministerstvu; čítárny a školy mohou se zřizovati jen tam, kde chce vláda. Tímto způsobem staly se tyto společnosti ústavy pro sbírání peněz pro vládu, vládnouti jimi svobodně nemohou. Následkem toho v Petrohradě polovička členů bývalého výboru nevstoupila v nový spolek.

Ambulantní školy zřizují se v Rusku pro ty obce, z nichž děti nemohou pro vzdálenost choditi do škol farních. Každá obec přispívá 250 rubly na vydržování společného učitele a opatření školních pomůcek, jež po řadě do vesnic se převážejí a pro účely školní upotřebují. Dohled na školy ty mají kněží.

Pohraniční okresy v Rusku mají poměrně více středních škol než okresy středozemské. V Rusku středním připadá jeden ústav na 343.000 obyvatelů, v Polsku na 270.000, v provinciích baltských na 133.000. Příčinou toho je snaha vlády školami ony kraje porušovati. Kdyby celé Rusko dle poměrů zemí baltských mělo být opatřeno středními školami, musilo by se jich poříditi nově 431.

Na potírání sektářství s povolením sv. synodu zřízena při semináři Novočerkaském škola pro missionáře. Přijímají se jinoši i muži.

Roku 1884. bylo v Sibíři 5 obecných církevních škol. Roku 1894. bylo jich 654 s 12.978 žáky. Škol na vyučování čtení a psaní bylo r. 1890. 453 s 5417 žáky, r. 1894. 800. Dle toho počet obojích škol od r. 1884—1894. vzrostl o 239%. Celkem má nyní Sibír 2522 škol, v tom 330 městských s 73.306 žáky. Jelikož Sibír čítá 6,271.353 obyvatelů, přijde jedna škola na 2486 lidí.

Ve Švédsku pronikají ve školství tyto poměry: 1. spojení obecných škol s vyššími; 2. upravení těchto vyšších škol na školy pro všeobecné vzdělání lepších stavů; 3. vědecká příprava pro university buď odkázána odborným školám; 4. nebo ještě lépe upravení věc tak, aby i přípravy pro university poskytovaly všeobecného vzdělání; 5. péče o praktickou stránku při vzdělávání mládeže.

Ve školním roce 1895/96. otevřeno v Budapešti „Kollegium barona Josefa Eötvösa.“ Ve zvláštním inseratě jsou přijímáni schopnější posluchači budapeštských vysokých škol, již se zde připravují za učitele středních škol theoreticky i prakticky.

Státní školy americké ponechávají vyučování náboženství rodině a církvi. To vedlo k otázce, zda-li mravouce má se ve škole vyučovati čili nic. Velká většina amerických vychovatelův a školních úředníků vždy rozhodněji, podobně jako správy vyučovací v Německu činí, zastupuje mínění, že účinné mravní vyučování nemůže se díti bez podkladu náboženského. Proto vyučování mravouce z většiny amerických škol vyloučeno a školy ty jsou jedině ústavy pro vyučování rozumu. Avšak vždy více se poznává škodlivost tohoto jednostranného názoru.

Vyučování zručnostem, jež zvláště v Americe silně bylo rozšířeno, neuspokojilo vysoké naděje, již přívrženci jeho v ně kladli. Jistý spisovatel (Daniel Putnam) o něm praví: „Působí jistě mnoho dobrého, ale nepřivodí hned tisíciletou říši na poli vychování.“

Edouard Petit ve spise „De l'école au regiment“ 1894, žádá, aby byly zřízeny pro děti ze školy vyšlé dvojí kursy: „Cours revision,“ jež by se staraly o to, aby děti nezapomněly, čemu se ve škole naučily, a „Cours vulgarisation,“ jež by dle místních poměrů jinochům a dívkám podávaly rady pro praktický život. Tím by ve věku pro mládež velmi nebezpečném (od 15 do 20 roků) byly jakýmsi mravním dohledem a ochranou, probouzely by v mládeži zájem pro vyšší, vážné zaměstnání.

O dějepisné kritice zaslouží uváženy býti myšlenky *O. Lorenze* (*Geschichtswissenschaft* II, 313 a 335). Pozdější pramen je mnohdy lepší, než bezprostřední. U těchto vždy se ozývají zájmy vedlejší, nedovedou jednotlivin správně zařaditi ani oceniti. Jak si očití svědkové odporují, je známo z přelíčení. Jiný příklad vypravuje Lorenz ze zkušenosti malířovy, který si dal o bitvě vyprávěti od několika bojovníkův: odporovali si tak, že nevěděl, co s tím.

Užití toho v kritice biblické znamená: jsou-li v evangeliích jaké zdánlivé neb i skutečné spory, lze to velmi snadno vysvětliti osobním názorem (jenž ani inspirací není úplně potlačen); pravdu mluví všichni. Že nepsali hned, když se věci staly, neškodilo, spíše prospělo. Zatím totiž se dojmy prohloubily, zkušenost a vzilost do dřívějšíka pamět zbystřily a obrazy zostřily. Tím se vysvětluje také ideální velikolepost a přece realistická důkladnost evangelia Janova: jednotný Logos a přece nejzřetelnější rozeznávání jednotlivých fasí.

Víry ovšem tu potřebí. „Historická kritika vesměs není než věcí důvěry,“ dí Lorenz. Čeho historik hledá, jest důvěra k autoritě zajištěné. Plná důvěra může vzniknouti jen ze znalosti osoby, která o něčem zpravuje.

Rusíni v Uhrách. (Z protestu haličských Rusínův proti maďarskému tisíciletí: I my v Evropě, „Žitje i slovo,“ seš. 1.). Až do 16. století vedlo se Rusínům v Uhrách velmi dobře — byli svobodni jako jiní — rovnocenni s Maďary. V 16. století nastaly jiné časy — Maďaři se již roztahovali. Bylo ho užíváno i u náboženství katolického proti Rusínům, ač byli sjednoceni. Obrat zase nastal za Marie Terezie a Josefa II. Zřízení ruské semináře, samostatná (metropole) eparchie v Munkači, gen. seminář ve Vídni. Roku 1750. založena theologická škola v Munkači, v níž se přednášelo rusky, i když roku 1778. přeložena do Ungváru. Ruch osvětový byl veliký — uherská Rus vysílala své muže do Haliče ano i Ruska — jména: Baludjanskij, Huca, Orlaj, Iv. Zemančyk, Petro Dolij mají dosud dobrý zvuk v historii ruského školství a vědy. Zdálo se, že uherská Rus bude zřídlem obrození veškeré Ukrajiny. Ale naděje selhaly. Maďaři zase se vzchopili na potlačení jiných národností. Roku 1844. uzákoněna maďarská úřední řeč. Přišla revoluce. Rusíni stáli většinou věrně při koruně. Za to odměnila se jim vláda poněkud, když povstání bylo potlačeno. Deputace, vyslaná k císaři, žádala: obnovení konstituce ze dne 19. října r. 1849., zvláštní polit. území pro uherské Rusy, rozdělení úředních okresů dle národností, ruské školy od národních do vysokých, ruské úředníky i při ministerstvech a ruský úřední časopis, rovnoprávnost ruských úředníkův i vojenských s jinými. — Dostalo se jim národních škol, a když Dobrjanskij byl jmenován nadžupanem 4 komitatů ruských, zavedena i v administraci ruská řeč, nápisy atp. — Dále uherští Rusíni nedošli — přišel dualismus. Maďaři přenesli veškeru svoji nenávisť proti Rusku na Rusíny uherské. Jak je nyní? Duchovenstvo většinou maďaronské. Munkačský biskup, Julian Firčak, charakterisoval se již nejlépe při instalaci: Doufám, že těch 500.000 řeckých katolíků, kteří jsou nyní pod mojí správou, budou co nejdříve dobrými Maďary. Žádný z tří biskupů ruských negratuloval kardinalu Sembratovičovi — báli se — žádný z nich nedovolil rozeslati vyzvání ku oslavě unie — vždyť byla ruská. Podobně zdemoralisováno je nižší duchovenstvo a učitelstvo. Maďaři nestrpí nic ruského. Ze zajímavých případů jen bylo: Jeden kněz pozval na oběd školního inspektora. Za oběda promluvila dceruška knězova cosi rusky

— uměla to od chůvy, neboť rodiče s ní mluvili jen maďarsky. Inspektor skočil: „Nemohu jít s uherským občanem, který nenaučil děcka maďarsky, jehož děcko štěká barbarským žargonem,“ sebral se a beze slova rozloučení odešel. Zasmáti by se musil člověk i následující episodě, kdyby nebyla k pláči. Na nádraží byl zástup Rusínů, jeli na žně do kraje. Bylo mezi nimi několik hezkých děvčat. Úředník železniční nemoha odolati, dal se s nimi do zábavy, protože jinak neuměly, rusky. Vlak již přijížděl, týž úředník dával lístky a jarým turem zařval, když byl prvním mužikem požádán o lístek rusky: Neví-li prý kde je — v Uhrách smí se mluvit jen maďarsky. — Příčinou ještě větší demoralisace jsou židé. Je jich v uherských vesnicích 30—70% a nyní po recepci budou se mít Rusíni teprve dobře. Kde je 200 židů, budou žádati školu a modlitebnu, a Rusíni na ně budou pěkně platiti. Uherský lid ruský následkem útisků zakrňuje mravně a chudne hmotně. Emigrace právě tu je nejsilnější. Že nemají Rusíni ani jednoho poslance, že i mezi nimi provádějí Maďaři své kulturní poslání jako u Slováků, jest ovšem na nynější uherské poměry samozřejmo. (NB. Na protestu není podepsán ani jeden z opportunních poslanců.)

Několik slov o Karlu Havlíčku Borovském. Neznalost dějin, přerucovatí skutky minulé jest zvláštním a význačným zjevem našeho věku, nejvíce však u národa našeho. Tak se to děje s Husem, Žižkou, Jiřím Poděbradským, Komenským — a vždy svůj díl odnese církev katolická a její zřízení. Podobně je to také se jménem Havlíčkovým. Havlíček jest postava legendární, stal se národním hrdinou a mučenníkem — avšak ne proto, že brojil proti církvi, nýbrž že pracoval ku blahu národa a trpěl nevýslovně za svého krátkého života a skončil také předčasně tragickou smrtí na základě útrap, které mu bylo hlavně ve vyhnanství v Tyrolsku snášeti. Že jest hrubým omylem, oslavuje-li se Havlíček jako zapřisáhlý nepřítel církve i náboženství, vysvítá z těchto úkazů: Již výchov jeho odporuje této převrácenosti — dostalot se mu nejpečlivějšího výchovu náboženského i všeobecného farářem a vikářem Brůžkem v Přibyslavi, jež do posledních dob choval v milé vzpomínce. Když dostudoval, chtěl se státi knězem, avšak pro stav tento se nehodil, proto bylo lépe, že vystoupil a věnoval se povolání jinému. Že v semináři se mu nelíbilo, za to ovšem nemůže církev ani náboženství, jisto jest, že život společný má svoje obtíže, avšak tak hrozné nebyly, aby jich nebylo možno snésti, což bylo viděti na ostatních alumnech, kteří tam dokončili svoje studia a stali se řádnými kněžími a výbornými vlastenci. Jako všude tehdy, tak i v semináři převládala němčina, poměrů těch však nelze srovnávati s nynějšími, protože za půl století se docela změnily jako všude, tak i mezi duchovenstvem. Havlíček měl hojně přátel mezi kněžími katolickými, rád obcovoal s nimi, jakož i s jinými dobrými katolíky, rád přijímal rady, pokyny i zprávy od kněží v celém svém životě, krátce před smrtí svou byl delší dobu hostem faráře ve Slavětíně u Peruce. Že napsal v nestřežené chvíli nerozvážně blasfemii „Křest svatého Vladimíra,“ později upřímně litoval, ano styděl se za tento svůj plod literární, poněvadž viděl, jak smutné ovoce nese mezi čtenářstvem, k jehož obveselení a zábavě byl jej složil. Rád vzpomínal na dobu svého mládí, které prožil šťastně, ač bylo provanuto výchovou náboženskou. To viděti hlavně z jeho elegií tyrolských, kde vděčně vzpomíná kostelíčka ve své rodné vsi, ve které byl přijat do lůna církve katolické:

Ten borovský kostelíček
stojí na vršku;
skrže lesy smutné hledí:
„Jsi to, můj hošku?!“

Podě mnou jest tvá kolébka,
já tě viděl křtít;
starému vikáři ministrovát,
pilně se učít . . .

Hlavně však dvěma fakty lze vyvrátiti omyl lidí nedostudovaných neb věci neznalých. Charakteristickým jest zajisté jeho výrok: „Náboženství jest nejvznešenější dědictví člověka.“ Z toho také poznáváme, že pravdivě se tvrdí, že Havlíček sám o sobě byl zbožný, což se objevilo hlavně před jeho skolem, kdy se dal zaopatřiti svátostmi umírajících, od svého přítele a druha ze semináře, kněze Řezáče. To jest náš největší důvod, poněvadž byl to poslední skutek jeho za života, kterým dal na jevo svoje nezlomné přesvědčení o pravdivosti náboženství, hlavně však o jistotě posmrtného, věčného života. Tím také dokázal, že ve všem, co nerozvážně proti církvi napsal, pochybil. A tím se můžeme spokojiti, praví jistý výrok: Chybiti jest lidské, avšak v chybě setrvati jest ďábelské. Zajímavě však jest, jak naši nepřátelé všecky podobné úkazy zamlčují, které se jim nehodí do jejich koše, jak vidno z toho, že oznámení úmrtí Havlíčkova neuveřejnily svobodomyšlné listy, kromě jediného, protože tam stálo, že se dal zaopatřiti svátostmi umírajících. Poněvadž je to zajisté důležitý bod obranný, kterého v nepřátelských spisech se nedočteme, podáváme jej tu v plném znění: „Havlíček Karel, 35 let stár, narozen v Borové zemřel na úbytí dne 29. července 1856 o 5. hod. odpoledne, jsa zaopatřen svátostmi umírajících. Průvod pohřební se povede na hřbitov Volšanský dne 1. srpna 1856 o 6. hod. odpo. z č. 1029—II. naproti nádraží. Mše sv. se budou sloužiti v kostele u sv. Jindřicha dne 10. srpna 1856 ráno o 8. hod. Truchlivou zprávu tu všem příbuzným a přátelům podává Havlíčková Josefa, matka, spolu jménem nezletilé dcery zesnulého, Zdeňky. — V Praze, dne 30. července 1856.“ — Roku 1862., kdy byla zasazena pamětní deska na jeho rodný domek, ustanovili pořadatelé, Dr. Sladkovský, Barák, Neruda v čelo slavnosti slavné requiem v borovském chrámu Páně, odkud se odebral průvod na místo slavnosti. Současníci jeho jinak pohlíželi na jeho činnost, než nynější pokolení.

„**Sub rosa.**“ Dr. Bedřich Katzer vypravuje ve „Květech“ (1896, 9) o bremském sklepe pod radnicí, kde chová se v síni „Růže“ (vedle sklepa apoštolského) nejstarší víno Rudesheimské z r. 1653. Kapka vína toho, kdyby nebylo dolívané, měla by prý státi asi 2000. Čeho p. Dr. Katzer neuvádí, budiž tu podotčeno, že prý totiž síň ona bývala tajnou poradnicí bremských senatorův, odkudž „sub rosa“ = tajně, jakožto tajemství. Dle jiných však „sub rosa“ vzato od růží na zpořádnicích.

Dědictví protiliberalní strany ve Vídni. Dědictví to jest v mnohých oborech náramně smutné, všude třeba rozhodných oprav, a to v brzkém čase. To však nejde tak snadno, vyžadujíť opravy peněz, času a práce neúměrné. Tak je to s lacinými byty ve Vídni. Přes to, že se stále staví nové činžáky, přece je stále nouze o laciné byty pro nižší třídu. Důkladně líčí zlořád a nedostatek tento hlavní lékař vídeňské policie Dr. Vytlačil ve své výroční zprávě: „Přes mnoho staveb nejsou ceny bytů levnějšími a poměry stran bytů příznivějšími, padá starý barák, ve kterém chudina nalezla svůj bídny přikrov, a na jeho místě se zdvihá velký činžák, ve kterém jest se tísniti nájemcům i

podnájemcům v pravdě ne za laciný peníz, jen aby našli přístřeší; nouze o byty nemizí přes mnoho staveb, a byty jsou stále přeplněny. Tento kus sociální bídy trvá neztenčeně, jsa pramenem nemoci, fysického i morálního chorobenství, chudoby, závisti a zášti proti těm, kteří jsou zdánlivě šťastnými a majetnými, dále nenávisti plemenné a nespokojenosti epidemicky se šířící. Kdo má domov, visí na něm s láskou, kdo přebývá na vlastním pozemku a půdě, srostl takřka s hrudou; nájemce zůstává cizincem v domě — kdo přenocuje ve všeobecném bytu, jest bez příbytku. A proto se nemůže dosti důtklivě tvrditi, že nám velmi málo prospějí nádherné a velké stavby, rozšíření celého našeho města, ano naše assanační a desinfekční prostředky, dokud se nepostaráme o zdravé byty lidu.“ — Slova tato jsou zajisté pravdiva, a jest potěšitelným zjevem, že úřady v té věci takto smýšlejí. Ovšem úřady samy nemohou odpomoci, poněvadž je třeba, aby spolupůsobili všichni povolání činitelé, a pak zajisté nadejde doba, že nejen ve Vídni, ale ve všech větších městech bude dostatek bytů laciných, zdravých, což zajisté bude míti blahodárné následky jak co do stavu zdravotního vůbec, tak hlavně také co se dotýče mravnosti, která ovšem hyne, kde byty jsou přeplněny.

Dobrá odpověď. Ve schůzi lidu na Vinohradech minulého měsíce konané střetli se socialisté a křesťanští socialové. Socialisté vytýkali otřepanou frásí křesťanskému tisku, že prý lid „ohlupuje.“ Redaktor „Českých Zájmu“ pak vytýkal socialistům, že socialistické listy lid obelhávají a svádějí. „Český dělník,“ tak pokračoval řečník, „má býti pečliv o svého krajana, ne však o cizince. Nám jest lépe, zbohatne-li domácí, nežli přivandrovalý Pereles neb Jeiteles. Takových židů jako jest Adler, Ingwer, Singer a j. by nemělo dělnictvo bráti za své vůdce.“ (Bouře.) Jistý socialista nic na tyto námitky neodpověděl než toto: „Milujeme každého žida, který to s námi dobře myslí.“ Na to odvětil dotčený redaktor: „Takového byste musili hledati s lucernou.“ Všeobecně se vytýkalo socialistům, že mají židy za vůdce ve všech zemích, kteří se jim vnucují, aby dostali dělnictvo do svých sítí. Jistý křesťanský socialista volal: „Řídíme se vždy volebním heslem, že ve znamení kříže zvítězíme.“ Toho ovšem socialisté neuznávají.

Konfiskace v Rakousku. Dle úředních výkazův a nálezů konfiskačních bylo od počátku t. r. až do druhé polovice května (z té doby máme výkazy po ruce), tedy asi za 140 dní skonfiskováno 216 listův a různých publikací a odňato 5 poštovních debitů. Z těchto 216 konfiskací (domácích i zahraničných listů) připadlo na české listy a publikace 72, na polské 28, na ruské (rusínské) 3, jihoslovanské (počítaje i slov. listy italsky psané) 7. Na slovanské listy a publikace tedy připadá celkem 110 konfiskací; na italské 18, ostatek 128 zbývá na německé publikace.

Příroda a vědění. Prof. O. Liebreich ve schůzi balneologické společnosti dne 9. března r. 1895. v Berlíně pronesl o léčivosti přírody několik zajímavých slov. „Jest škodlivo oddávati se domněnce, že hranice současné školské moudrosti (der jedesmaligen Schulweisheit) jsou také hranicemi vědy.“ Dále upozorňuje na to, že rozbor mineralních vod a umělá výroba jejich nedosahují přírody, neboť z pravidla se objeví v přírodní vodě něco neznámého a ne-napodobitelného, co umělé vodě chybí. Ostatně i pouhá destilovaná voda má velmi silné účinky na ústrojí. Nepatrné přísady indifferentních solí zmírni

účinky ty dosti značně. Vůbec jsou ve složení přírodních vod jakési imponderabilie, snad v poměru látek, snad také nějaké neznámé látky, jež až dosud činí v té věci přírodu nenapodobitelnou. Je to samo sebou? Je to náhoda?!

Indičtí magové. O umění indických magů, kteří za doby nynějších všelijakých světových výstav ani v Evropě nejsou neznámi, píše indický dopisovatel kolínskému „Volkszeitungu“ tato nenezajímavá sdělení (č. 604.), jimž možno dáti víry; nejsouť ostatně ani první a jediná, ani nejpodivnější. „Seděli jsme na verandě před domem, když se k nám volným krokem blížili tři Hindové, dva muži a děvče; každý měl na rameně na bambusové tyči koš. Posadili se blízko nás na cestičku posypanou pískem, odkryli jeden koš a vyňali z něho dva jedovaté hady druhu „kobra,“ a druhý koš, z něhož vyskočil vyrostlý „mungo,“ opička, s vášnivou záští všude pronásledující hady „kobry.“ Jeden z Hindů počal na zvláštní píšťale, šalamaji podobné, vyluzovati jakousi melodii. Hadi se vztýčili a otáčeli své hlavy na všechny strany. Několikrát uštknuh pištce do ruky, tak že mu pokaždé několik krupějí krve vytrysklo. Ten lhostejně setřel krev a hrál dále. Domnívali jsme se, že „kobrám“ schází jedovatý zub, neboť není možno, aby se člověk dal uštknouti „kobře“ bez nebezpečí brzké smrti. Sluha nám musel donést kuře, Hind je podržel kobře, jež ihned je uštknula. Na to kuře puštěno, běželo několik kroků, padlo a cukajíc sebou skonalo. Had ihned se vymrštil a plazil se k mrtvole, ale Hind uchopil jej, a ačkoliv divoce se týčil a kousal, zanesl jej nazpět do koše. Mungo však, jenž dosud bez účastně ležel vedle hadů, vyskočil, uchopil kuře a zmizel s ním na stromě. Hindové ho nechali, neboť tvrdili, že se sám vrátí, což se i stalo. Zatím Hindové vzali jiný koš, prázdný, naplnili jej pískem, položili do písku zrno mangové a zakryli koš kusem látky. Jeden zase pískal chvílku, látka na koši pozdvihována pomalu a pak najednou odstraněna: před našima očima vyrostl v koši malý stromek mangový. Stromek zakryt opět látkou a zase pískáno. Po dvou minutách látka odzdvížena a na stromku visely tři pěkné plody mangové. Shýbli jsme se s verandy a ohmatávali plody, jsou-li na stromku jen přivázaný nebo nějak připevněny, ale přesvědčili jsme se, že byly přirozeným způsobem na stromku vyrostlé. Na to zavoláno ono šestileté asi děvčátko, jež usedlo na zemi, košem prázdným, poněkud větším přiklopeno a týmže kusem látky, pod nímž vyrostl mangový stromek přikryto. Hindové opět počali pískati a kolem koše skákati jako v tanci. Trvalo to asi pět minut, na to látka pomalu snata, koš odzdvížen, ale pod ním bylo prázdné, děvčete tam nebylo. Hindové začali lomiti rukama a naříkati, a pak jeden z nich děvče jménem zavolal. Toto se ozvalo a vystoupilo z úkrytu za jedním z nedalekých stromů. Nemohli jsme nijak pochopiti, jak bylo možno tento kousek před našima očima provésti. Seděli jsme hned u magů, bylo nás šest a bedlivě jsme stopovali pohyby magů. Viděli jsme děvče sedat si pod koš, nic na blízku, nějaký keř nebo houští, nebylo, že by tam bylo rychle uklouzlo; viděli jsme zřetelně, jak koš je přiklopil a látka pokryla, žádný z Hindů se toho už ani nedotkl, leda až vše odkrývali — a děvče najednou stálo za stromem. Na to žádal jeden z Hindů jednoho z nás, aby na pískové pěšince před verandou udělal kdekoliv hromádku z písku. Stalo se. Na to požádal mne, abych hromádku tu botou rozhrnul. Učinil jsem tak, ale uskočil jsem, neboť v hromádce písku svinut ležel had kobra. Rozvinul se na to a odplazil

k pištcí, jenž byl mezitím pískal. Opět jsme stáli před záhadou. Jak přišel had do té hromádky písku. Hindové seděli asi tři kroky daleko od toho místa a žádný se z nich ani nepohnul! — Uvážíme-li, že všecka tato kouzla tvoří indiští magové beze všech přístrojů kouzelných, za denního světla, na půdě před domem, v zahradě, na verandě, a kdekoliv jinde, beze všech příprav a se všech stran přístupni oku pozorovatele, ne jako naši evropští kouzelníci, umělci a profesoři, kteří vozí celé fůry přístrojů sebou a utíkají se se svým uměním do zášeří večerního světla přísně odloučení od obecnstva; doznáváme, že tu máme co činiti s docela jiným uměním, které asi nespočívá pouze na komediantské dovednosti a rychlosti pohybů.“ — Věru divno! Vzdělaný Evropan, jenž viděl divů vědy jen což, tu stojí před prostým, nekulturním Hindem, jenž prostě bez vědy k jeho zděšení provádí mu kousky, jichž evropská věda se všemi přístroji svými nechápe a nedovede. Věru, podivná jest ta stará, od tisíciletí děděná magie orientní.

Zoon politikon. (*Zῶον πολιτικόν.*) Že odsouzení k samotě porušuje rovnováhu duševní a mění celou povahu, a konečně mnohdy může způsobiti i nemoc duševní, jest stará zkušenost. Ale nejen naprostá samota, i samota relativní má prý tentýž účinek. Doklady této zkušenosti přinesla sebou z cesty polární Nansenova výprava. Dr. Blessing, lékař výpravy té, to dosvědčuje. „Mezitím, co tělesně všichni členové výpravy byli úplně zdraví, mělo na duševní a nervovou soustavu velmi špatný vliv jak dlouhý pobyt v pustém ledovém moři, tak dlouhé noci polární. Jednotliví členové jeví zřejmé stopy umdlenosti a prohlašovali, že už to budoucí zimy nevydrží, aby neupadli v nejtrapnější nervosu. Působilo to konečně velmi dráždivě, stále tytéž tváře, tytéž posušky viděti kol sebe a mnohdy nemohli se už navzájem ani snést, ani na sebe se dívati, a proto raději každý sám učinil si výlety do ledové pouště, jen aby se nemusil se stále stejným, až k nesnesení stejným druhem stýkati!“ — Tato polární zkušenost jest mimo to pěkným osvětlením církevního poustevnictví prvních století: poušť sama si tvoří poustevníky a sama přirozenost napomáhá odříkání a samotě — při řídké, nebo obmezené nějak populaci.

Jak se Kant ucházel o místo u ruské carevny pro kraloveckou universitu, přinesl „Russkij archiv“ v č. 7. t. r. Když se totiž uprázdnilo na universitě v r. 1758. místo profesora úmrtím Dr. prof. Kiepsa, tehdejší docent logiky a metafysiky, Emmanuel Kant, se o ně ucházel a byl — odmrštěn, místo dostal dr. Buck. Tehdy ovšem Kant nebyl ještě Kantem dnešního významu. Žádost, jejíž doslovné znění „Russkij Archiv“ uvádí, dal si asi Kant napsat; zajímavé, ač tuctové formality, jsou počátek i konec svou ponižeností. Žádost končí: „Gotov umeret' v mojej glubočajšej predannosti Vašego imperatorskago Veličestva najvěropoddanějšij rab Emmanuel Kant.“ Königsberg, 14. prosince 1758. Na ruském trůně tehdy byla carevna Alžběta Petrovna.

Podobizna sv. Heleny, matky Konstantina V., na penízku vážícím 8·8 gr., zakoupena nedávno národní knihovnou pařížskou za 6000 fr.

Rozmanitosti. Aby se udržel evropský mír, na to vynakládají evropské státy ročně 2500 millionů zlatých, na školství pak 300 mil. zl.; stojí tedy vojsko osmkrát více než školy. — Turecké ministerstvo vyučování ustanovilo zříditi tureckou universitu v Cařihradě. Myslíme, že ani universita Turkům na dlouho nepomůže, aby se udrželi v Evropě. Byl by již čas, aby se vystěhovali

i se svou universitou za hranice Evropy. — Pařížská akademie měla rozpravu, zdali má 20. století začítí rokem 1900., nebo 1901.; bylo pak usneseno, aby se začalo teprve rokem 1901., poněvadž první století počalo rokem 1. — V papežském paláci Vatikanu jest 11.000 světnic, salonův a pokojů. — Vídeňská okresní školní rada se usnesla požádati policii, aby dávala pozor na mládež školní mimo školní budovu, protože venku jest učitel proti ní úplně bezbranným. Myslíme, že výchova náboženská by byla nejlepší ochranou proti všelikým přehmatům lehkomyšlné mládeže. — Za příčinou millenniové výstavy zřídí Maďaři 400 obecných škol s jazykem maďarským v místech, kde jsou v menšině, aby slovácké, srbské, rumunské a německé většiny pomadařili. Maďaři mají od r. 1879. zákon, dle kterého se zřídí maďarská škola státní, kde je více národností; v takové škole jsou pak ovšem všechny děti „maďarské“ bez rozdílu národnosti! Pak se ovšem šíří maďarský jazyk, když odnárodňují ostatní národnosti. Jak jsou v Uhrách nemaďarské národnosti utlačovány, bylo viděti hlavně z nářků na kongresu národností nemaďarských a pak letos, kterak všechny protestují proti millenniové výstavě. — V Sasku se stále menší počet osob, zabývajících a živících se rolnictvím a lesnictvím. Kdežto r. 1882. se načítalo osob těch 602.378, bylo jich r. 1895. pouze 565.299. Většina se živí prací továrnickou, protože v Sasku jest rozvětvený průmysl. — V Drážďanech jest od polovice června národopisná výstava lužicko-srbská jako oddíl saské výstavy umělecko-průmyslové. Lužická výstava se těší všeobecné pozornosti také nejvyšších vrstev obyvatelstva drážďanského. — V Japonsku bylo r. 1891. 25.374 škol s 2,209.060 žáky a 944.750 žačkami; nižších středních škol bylo 57, vyšších středních 7, učitelských ústavů 47, vyšší učitelské školy 2, ženských škol vyšších 29.

Z novín. V Bystřici p. H. prý kdosi sbíral na pomník Husův a aby lidi obalamutil, pravil, že to na pomník Jablonského.

— Některé noviny se zlobí, že arcibiskupský vůz v Olomouci byl vysoko pojištěn a oprava jeho také že mnoho stojí; litují při tom peněz a nedostatku evangelické prostoty. Co se tohoto týče, nesahá výtka nad haruspickou fintu. Stran nákladu by se noviny ony asi zle ošivaly, kdyby tak někdo obrátil násadku a kázal na př. ono staré „haraburdí“ z výstav a museí národopisných prostě povyházeti, protože stojí tolik peněz!

— Už se spořit, lidé náš, volají vážně noviny, žasnouce nad spoustou „národních“ slavností, sjezdů, sletů, na kterých hlavní úlohu hraje dobré — pivo. Mnoho majetku národního se tak prazbytečně promrhá a lid se jen kazí.

Prosba českým nakladatelům a spisovatelům. *P. Yrjö Hirn*, amanuensis národní knihovny v Helsingforsu, uctivě žádá všech P. T. českých spisovatelů, kteří kdy o Finsku jakýmkoliv způsobem v češtině psali, nebo též z finštiny něco do češtiny přeložili (překlad „Kalevaly“ už knihovna má) o laskavé darování svých pojednání, po případě spisů, národní knihovně v Helsingforsu. Knihy a spisy buďtež buď přímo do Helsingforsu zaslány nebo podepsanému.

A. Koudelka,
farář v Nikolčicích u Židlochovic (Morava).

HLÍDKA.

O obsazování stolice papežské.

Napsal *Fr. Hrbáček*. (O.)

Ačkoliv za doby Avignonské papežství pozbylo politického významu, kterého bylo nabylo výpravami křížáckými, zůstalo přece nejdůležitějším politickým činitelem pro Itálii, rozpadnuvši se v 15. století na několik samostatných států. Knižata, ohroženi jsouce jednak stranou lidu, jinak svými sousedy, ucházeli se o přízeň papežův, aby panství své upevnili a zabezpečili. Nelze se tedy diviti, že se vynasnažovali, aby členům své rodiny dopomohli k důstojnosti kardinalské, aby tak byli ve stálém styku se stolicí papežskou a na její obsazování nějaký vliv měli. Následek toho byl, že asi od polovice 15. století nerozhodovaly při obsazování trůnu papežského ohledy církevní, nýbrž více politické.¹⁾ Když pak ku konci 15. a na začátku 16. století povstal boj o nadvládu v Itálii mezi Francií a Španělskem, všímaly si i tyto velmoci více než kdy před tím, kdo zasedne na stoličce sv. Petra. Že Karlu I. (V.), králi španělskému, též jako držiteli tehdy již pokleslého císařství římsko-německého za takových okolností nemohlo býti lhostejné obsazování stolice papežské, samo sebou se rozumí. Kardinálové, v konklavi shromáždění, dělili se od té doby na politické strany, císařskou nebo rakouskou, francouzskou, španělskou a národně italskou, z nichž každá snažila se prostředky často i nekalými kandidata jiné strany z volby vyloučiti a pro svého hlasy získati. Na tomto základě vyvinulo se v 16. a 17. století od císaře (Rakouska), Francie a Španělska požadované, od papežů vždy rozhodně popírané, od kardinálů v konklavi

¹⁾ Sägmüller, Die Papstwahlen und die Staaten von 1447—1555, str. 6. Tübingen 1890.

shromážděných však z politických příčin uznávané právo exklusivy, nebo právo vyloučiti jednoho kardinala z volby. Uvážíme-li, že v 16. století počet kardinalů nemálo vzrostl,¹⁾ z nichž mnozí, původu jsouce knížecího, libovali si více v pletichách politických, nebude nám divno, že zákonů volebních nebylo vždy přesně šetřeno, jakož i že papežové v 16. a 17. století seč byli se vynasnažovali, aby zlořády v konklavi povstale odstranili a svobodnou, dle kanonických předpisů vykonanou volbu zajistili.

Konklave z r. 1492., z něhož vyšel Alexander VI., zavrželo příčinu²⁾ Juliovi II., aby bullou „Cum tam divino“ ze dne 14. ledna 1505,³⁾ která na pátém sněmu Lateranském 16. února 1513 znovu potvrzena byla,⁴⁾ simonistické pokusy co nejrozhodněji odsoudil, prohlašuje volbu, při které simonie užito bylo, za neplatnou a vyhrožuje všem, kteří se simonie dopustili, ať jsou kdokoliv, nejprísnejšími tresty církevními. Stejnými tresty vyhrožuje Pavel IV. bullou „Cum secundum Apostolum“ ze dne 16. prosince 1558⁵⁾ všem, kteří za živa a bez vědomí papeže o nástupci jednají,⁶⁾ neboť mnozí, chtějíce obejítí bullu Julia II., vyjednávali, kdykoliv papež onemocněl, koho by bylo za nástupce voliti. Ale ani Julius II. ani Pavel IV. nedodělali se praktického výsledku, poněvadž nebylo, kdo by byl platně rozhodl, byla-li volba simonistická, a kdo by byl vinníky stíhal v bullách ustanovenými tresty. To dokázala volba Pavlova nástupce, Pia IV., trvavší 3 měsíce a 21 dní, o které benátský vyslanec Mocenigo praví,⁷⁾ že byla nejvolnější od nepaměti, a že při ní nebylo šetřeno kanonických ustanovení o konklavi. Proto Pius IV. bullou „In eligendis,“ vydanou dne 9. října r. 1562.,⁸⁾ všechna ustanovení svých předchůdcův o konklavi obnovil, vniterné jeho zařízení upravil a hlídku, aby do něho nikdo vejítí nebo poslati nemohl, přiostríl. Též napomíná důtklivými slovy kardinaly, aby nedbali přímluv světských knížat, nýbrž, Boha na paměti majíce, svobodně, bez jakýchkoliv ohledů světských dle nejlepšího vědomí a svědomí volili. Ale ani bulla „In eligendis“ neodstranila všechny zlořády, které zavržovaly příčinu k stížnostem.

1) Sixt V. ustanovil bullou „Postquam verus“ ze dne 3. prosince 1586 počet kardinalů na 70. (Cherubini, Magnum bullarium, sv. 2. str. 680. n.)

2) Pastor, Geschichte der Päpste, sv. 3. str. 272. n. Freiburg 1895.

3) Corpus i. c. Sept. Decret. L. I. T. III. c. 1.

4) Cherubini, Magnum bullarium, sv. 1. str. 467. n.; Sägmüller tamtéž, str. 8.

5) Cherubini, Magnum bullarium, sv. 1. str. 836. n.

6) Je to obnovení zákazu papeže Symmacha. Viz shora str. 503.

7) Sägmüller, Die Papstwahl Bullen und das staatliche Recht der Exklusive, str. 48. n. Tübingen 1892.

8) Cherubini, Magnum bullarium, sv. 2. str. 97. n.

Největší vadou celého volebního řádu, jak až do 16. století byl se vyvinul, byla nejistota a neustálenost volebního výkonu. Žádný totiž z dřívějších zákonů volební výkon nevymezuje, ba ani se o něm nezmiňuje. Jisto však jest, že již v 15. století volilo se lístky, ale v 16. století vešla v obyčej volba adorací. Domníval-li se kardinal, stojící v čele jisté strany, že může spoléhati téměř na dvě třetiny hlasův, uvedl svého kandidata do kaple, ať to bylo kdykoliv, třeba i v noci, a pokleknuv před něho, prohlásil jej papežem doufaje, že strhne za sebou nerozhodné a tak svým kandidatem prorazí. Tento a takový volební úskok někdy se podařil, často však míval v zápětí různice a roztrpčení ve sboru kardinalů. To se dělo zvláště ke konci 16. století, kdy Filip II., král španělský, vykonával rozhodný vliv na volby papežů. Nápravy bylo nevyhnutelně třeba; to cítili sami kardinali zavazující volebními úmluvami zvoleného, aby přísným zákonem mezeru volebního řádu vyplnil.¹⁾ Porady za tím účelem počaly již z rozkazu Innocence IX. (1591), ale teprve Řehoř XV. zavedl bullou „Aeterni Patris Filius“ ze dne 15. listopadu 1621²⁾ volební způsob, který bez podstatné změny podnes platí. Nejdůležitější ustanovení bully jsou:

§ 1. Volba papeže smí se konati jen v konklavi. Koná se buď tajným hlasováním lístky — k platné volbě je třeba dvou třetin hlasů — buď kompromisem — přenesou-li svorně všichni a jednotliví přítomní kardinali volbu na výbor — buď akklamací nebo quasi inspirací — prohlásí-li všichni a jednotliví přítomní kardinali bez jakékoliv předcházející úmluvy někoho papežem.

§ 2. Dvěma třetinami hlasův, ať se hlasuje při pravidelném hlasování nebo dodatečném (akcessu³⁾), rozuměti třeba tak, že v nich hlas zvoleného obsažen není. Žádný nesmí sama sebe voliti.

§ 3. Žádný nebudiž za zvoleného považován, dokud všechny hlasy nebyly odevzdány a dokud, má-li zvolený právě dvě třetiny, jeho listek nebyl otevřen.

§ 4. Kdyby se přihodilo, že by víc než jeden dvě třetiny hlasův

---

¹⁾ Wahrmond, Die Bulle „Aeterni Patris Filius“ und der staatliche Einfluss auf die Papstwahlen. V „Archiv für kathol. Kirchenrecht,“ sv. 72. str. 203. n.

²⁾ Cherubini, Magnum bullarium, sv. 3. str. 444. n.

³⁾ Akcess je kanonickým právem dovolené dodatečné hlasování při volbě vyšších hodnostářů církevních, zejména papežův, a záleží v tom, že k hlasům daným některému kandidatu při prvním hlasování, nemělo-li žádoucího výsledku, připočítají se hlasy obdržené při druhém hlasování, při kterém však žádný volič nesmí dát hlas osobě, která při prvním hlasování žádného hlasu neobdržela, aneb které při prvním hlasování hlas dal. Kdo chce při dodatečném hlasování hlasovati jako při prvním, vyznačí to slovy: *Accedo nemini.*

obdrželi,¹⁾ nebudiž při rovnosti hlasů nikdo za zvoleného považován, při nerovnosti ten, který má alespoň o jeden hlas víc než dvě třetiny.

§ 5. Před každým hlasováním přísahá, než vložil hlas do osudí, hlasitě a srozumitelně každý kardinal bez výjimky, že volí dle nejlepšího vědomí a svědomí.

§ 6. Lístky volební jak pro hlasování pravidelné tak pro dodatečné (akcess) buďtež tištěny nebo, není-li to možno, stejnou rukou psány a obsahujtěž všechno mimo jméno volence, volitele a heslo, které volitel vlastní rukou napíše, a sice jméno volitele na první stránku, volence na druhou, možno-li, změněným písmem, aby nebylo poznáno. Část lístku s jménem volitele se uzavře a zvláštní pečeti, nikoliv kterou obyčejně pečativá, zapečetí. Aby bylo lze se přesvědčiti, že při dodatečném hlasování (akcessu) nehlasuje pro toho, komu při pravidelném hlasování hlas dal, buďtež všechny lístky opatřeny číslicemi a heslem, které jak na lístku při pravidelném hlasování, tak při dodatečném (akcessu) stejné býti musí.

§ 7. Část lístku, kde heslo psáno je, též se založí a zapečetí, aby od skrutatorů viděno býti nemohlo. Po odhlasování pravidelném a dodatečném (akcessu) otevře se část lístku, kde heslo se nalézá, aby mohlo zjištěno býti, že nebyly od téhož kardinala dva hlasy odevzdány.

§ 8. Nemá-li mezi lístky pravidelného hlasování žádný hesla lístku hlasování dodatečného (akcessu), nebo hlasuje-li někdo pro toho, koho při pravidelném hlasování volil, jsou hlasy tyto neplatny, ale jméno volitele odpečetiti se nesmí, leč by pečeť a heslo stejné bylo s pečeti a heslem jiného kardinala, nebo byla-li by k tomu nějaká jiná nutná potřeba.

§ 9. Jméno volence budiž na volební lístek opatrně psáno, aby od nikoho viděno býti nemohlo.

§ 10. Stejně budiž si počínáno při hlasování dodatečném. Kdo chce někomu, jenž při pravidelném hlasování obdržel hlas, hlas svůj dáti, napíše jeho jméno, kdo nechce, napíše místo jména: Nemini (nikomu).

§ 11. Lístek, na kterém se několik jmen nalézá, jest neplatný.

§ 12. Při každém pravidelném hlasování lze jen jedenkrát hlasovat dodatečně (akcess).

§ 13. Nežli se lístky, jak při hlasování pravidelném tak při dodatečném, otevrou, ať se bedlivě sčítají, a je-li jich víc než kardinalů v konklavi shromážděných, ať se všechny spálí a novým hlasováním započne.

§ 14. Kdo by něco ze shora uvedeného nezachoval, aneb jakýmkoliv způsobem proti tomu jednal, propadá vyobcování.

¹⁾ Při dodatečném hlasování neb akcessu je to možné.

§ 15. K těm, kteří pro nemoc nemohou se osobně hlasování účastniti, zajdou tři, před hlasováním losem k tomu ustanovení kardinali se schránkou, kterou skrutatoři uzamčeli a jejížto klíč na oltář položili, do které nemocný otvorem k tomu připraveným vloží svůj lístek, vyhotovený, jak nahoře udáno. Nemůže-li nemocný psáti, požádá o vyhotovení lístku jiného kardinala, který však musí přísahati, že tajemství volební zachová, nezachová-li, propadá vyobcování.

§ 16. Před každým hlasováním vytáhne poslední kardinal jáhen z osudí jména tří kardinalů skrutatorův a tří kardinalů, kteří přinášejí lístky od nemocných, ze všech přítomných kardinalů bez jakéhokoliv rozdílu a vloží jména vytažená opět do osudí. Kdo by proti tomu jednal, jakož i skrutatoři a přehlížitelé, kteří by, poznavše náhodou něco z tajnosti volby, to prozradili, propadají vyobcování. Jakmile hlasování pravidelné a dodatečné je skončeno, ať se volba stala ať ne, vytáhnou se opět jako dříve jména tří kardinalů přehlížitelů, kteří všechny lístky znova přehlédnou, ale pečeti, nebyl-li lístek otevřen, neporuší. Když se to stalo, spálí se všechny lístky veřejně, ať se volba stala, ať ne.

§ 17. Aby se volba neprotahovala, hlasuje se dvakrát denně: ráno po mši sv. a k večeru po zpěvu hymnu: Veni Creator Spiritus. K hlasování dostaví se pod trestem vyobcování všichni a jednotliví kardinali, kterým nemoc nebrání.

§ 18. Kardinali ať se zdrží všech úmluv, dohodnutí, slibů, spolků, jakýchkoliv jiných závazků, vyhrůžek, znamení, poznačení lístkův a všeho podobného jak slovem tak písmem aneb jakýmkoliv způsobem, aby někdo nebo někteří byli voleni nebo z volby vyloučeni; což všechno, kdyby se skutečně stalo, prohlašujeme za neplatné a nezávazné, byť i to přísahou stvrzeno bylo. Kdo proti tomu jedná, propadá vyobcování. Volební však porady se nezakazují.

§ 19. Kdyby volba jinak se vykonala, než jak se nahoře ustanovuje, jest naprosto neplatná, a všichni, kteří se jí účastnili, jsou vyobcováni z církve a mohou teprve na smrtelném loži od samého papeže rozhrěšení býti.

§ 20. Kardinalové nesmějí na těchto ustanoveních ničeho změnit.

§ 21. Kamerleng a tři kardinali, kteří ob den předsedají kongregacím, bdí, aby ustanovení tato ve všem zachována byla.

§ 22. Právo volební mají též kardinali z církve vyobcováni.

§ 23. Zapřísahá kardinaly, aby odloživše všecky světské starosti, pamětlivi byli, jak důležité dílo konají.

§ 24. Potvrzuje všechna nařízení od předchůdcův o volbě vydaná, pokud se nepřičí této bulle.

Bullu „Aeterni Patris Filius“ částečně vysvětluje a jednotlivosti, zejména listky volební, podrobněji popisuje „Caeremoniale continens usus electionis summi Romani Pontificis serio observandos et nullo pacto immutandos,“ které bylo bullou „Decret Romanum Pontificem“ potvrzeno a 2. dubna 1622 uveřejněno.¹⁾ Bullu „Aeterni Patris Filius“ a „Caeremoniale“ na novo potvrdil Řehořův nástupce, Urban VIII., bullou „Ad Romani Pontificis“ ze dne 28. ledna 1625.²⁾ Řehořem XV. zakončuje zákonodárná činnost papežův o volbě. Kliment XII. vydal sice 4. října 1732 bullu „Apostolatus officium,“ týkající se konklave,³⁾ ale zavádí ji jen novoty ve správě papežského území po čas mezivládí, volby samé nejen nemění, nýbrž potvrzuje všechna dřívější ustanovení papežů Symmachy, Mikuláše II., Alexandra III., Řehoře X., Klimentů V. a VI., Julia II., Pavla IV., Pia IV., Řehoře XV. a Urbana VIII., obzvláště pak kardinalům na srdce klade, aby bez ohledu na osobní prospěch nebo přímluvu knížat světských toho volili, koho dle nejlepšího vědomí a svědomí za nejhodnějšího a nejzpůsobilejšího uznají.

Volební řád, jak se až do konce 18. století vyvinul, předpokládá, že kardinalům žádné překážky nebudou činěny, aby volbu papeže dle kanonických předpisů vykonali. Že by války, vzpoury a nepokoje pravidelnou volbu znesnadniti, ano docela překaziti mohly, že tedy pro výmínečné případy též výmínečných opatření potřeba jest. na to žádný ze zákonodárců nepamatoval. Je tedy na papeži, který za takových bouřlivých nebo válečných dob žije, aby okolnostem a poměrům své doby přiměřená opatření učinil, aby po jeho smrti stolice papežská zákonitým způsobem obsazena býti mohla.

Ponejprv nastala taková potřeba, když na konci minulého století francouzská revoluce veškeré politické poměry v Evropě převrátila, zvláště když církevní stát vojsky francouzskými byl zabrán a Řím 15. února 1798 republikou prohlášen. Bylo patrné, že po smrti Pia VI. nebude lze zachovati všechny předpisy kanonického práva při volbě jeho nástupce. Neboť po zabrání Říma vojskem francouzským a prohlášení republiky prchli kardinali z města, nejvíce do Neapolska a Rakouska, poněvadž římstí republikáni tak výstředně si počínali, že bylo se nejhoršího obávati. Za takových poměrů nemohli se kardinalové odvážiti, konklave v Římě odbývati. Pius VI. předvídaje bouře a obávaje se, že by kardinalům ve volbě násilím bráněno bylo, udělil jim pro příští volbu rozsáhlá práva

¹⁾ Cherubini, Magnum bullarium, sv. 3. str. 454. n.

²⁾ Tamtéž sv. 4. str. 95. n.

³⁾ Magnum bullarium Romanum, sv. 14. str. 248. n. Lucemburk 1740.

brevem „Attentis peculiaribus praesentibus ecclesiae circumstantiis“ ze dne 11. února 1797, pak bullou „Christi ecclesiae regendae“ ze dne 30. prosince 1797 a bullou „Cum nos superiori anno,“ vydanou v zajetí v klášteře kamaldulském u Florencie 13. listopadu 1798. Ustanovil, že volba konati se má v té zemi katolického panovníka, ve které nejvíce kardinálů se zdržuje. Nejpřednější z nich ustanoví, poradiv se s kollegy, místo volby a pozve k ní ostatní listem. Shromáždění kardináli rozhodnou nadpoloviční většinou o všem, co se týká příprav k volbě, volba však sama musí vykonána býti obyčejným způsobem, dvěma třetinami hlasů v tajném hlasování lístky. Též kardinálům na vůli dal, chtějí-li se ještě před jeho smrtí raditi o všem, co se volby týká, jen osobu, která by volena býti měla, nesmějí ustanoviti.¹⁾ Po smrti Pia VI., jenž zemřel 29. srpna 1799 v zajetí francouzském ve Valence, sešli se kardináli 30. listopadu do konklave v Benátkách.

Když po kongresu Vídeňském v Itálii zaveden byl starý pořádek, odbývány jsou též volby papežů dle starých předpisů volebních.

Podruhé nastala potřeba volební řád změnit r 1870., když Pius IX. oloupen byl o poslední zbytek státu církevního a proticírkevní proudy zaplavily téměř celou Evropu. Třemi bullami,²⁾ a sice: „In hac sublimi“ ze dne 23. srpna 1871, „Licet per Apostolicas“ ze dne 8. září 1874 a „Consulturi“ ze dne 10. října 1877, udělil Pius IX. kardinálům podobná práva jako Pius VI. bullou „Cum nos superiori anno.“ Poslední bullou „Consulturi,“ která všechna ustanovení dvou předešlých bull buď mění neb opakuje, nařizuje se:

1. Právo voliti náleží výhradně kardinálům; jakékoli vměšování se světské moci vylučuje se docela.³⁾

2. Kardináli jsou osvobozeni od závazku, přísně zachovávat, co se v dřívějších zákonech nařizuje o čase, místu, uzavření a vedlejších obřadech v konklavi; jsou oprávněni taková opatření učiniti, která uznají za potřebná.

3. Zrušuje se všechno, co ve starých bullách bylo vyhrazeno obecním úřadům o hlídce v konklavi.

4. Kardináli, na dvoře papežském přítomní, mohou hned po smrti papeže pouhou většinou ustanoviti, má-li se konklave odbývat v Římě nebo mimo Itálii.

¹⁾ Lector, Le Conclave, str. 706. n.

²⁾ Archiv für katholisches Kirchenrecht, sv. 65. str. 303. n.; Lector, Le Conclave, Appendice, str. 749. n.

³⁾ . . . excluso atque remoto quovis laicae potestatis cuiuslibet gradus et conditionis interventu . . .

5. Volba smí vykonána býti hned v první schůzi, je-li kardinalů shromážděných o jednoho víc než polovice všech žijících.

6. Pohřební slavnosti ať jsou jednoduché.

7. Papež si přeje, aby konklave odbýváno bylo mimo Itálii; kdyby se odbývalo v Římě nebo v Itálii, ať se při prvním pokusu jakéhokoliv násilí přeruší a na bezpečnější místo mimo Itálii přenese.

8. Kardinali nesmějí o právech stolici papežské náležejících rozhodovat ani od nich v něčem odstoupiti.

9. Zemře-li papež mimo Řím, nejvyšší přítomný hodnostář církevní oznámi smrt děkanovi sv. kollegia a jiným kardinalům, jejichž bydliště zná, aby hned ke schůzi se sešli. Kardinal děkan, nebo, nemůže-li tento, jiný kardinal, poradiv se se třemi nejpřednějšími kardinaly z každého stupně a kardiñalem kamerlengem, ustanoví místo pro konklave, ku kterému všichni kardinali, nejsou-li zákonnitě omluveni, dostaviti se musí. Ať se shromáždění odbývá kdekoliv, platná volba může vykonána býti, jakmile je pohromadě o jednoho víc než polovice všech žijících kardinalů.

10. Toto ustanovení platí jen pro nejbližší volbu a pro volbu po smrti nástupce, zemře-li neučiniv žádného opatření.

11. Volba sama konati se musí zákonitým způsobem, buď tajným hlasováním lístky s dvoutřetinnou většinou, nebo kompromissem, neb akklamací.

12. Nařizuje, aby v tajnosti se zachovalo všechno, co s výkonem volebním souvisí, a zapřísahá kardinaly, aby bez jakýchkoliv světských ohledů volili dle nejlepšího vědomí a svědomí.

13. Kdyby povstaly pochybnosti, jak bulle rozuměti třeba, rozhodnou kardinali nadpoloviční většinou hlasů.

Ačkoliv politické poměry ve „Spojené Itálii“ nebyly r. 1878. nikterak ustáleny, přece klidnější povaha, kterou jevíly, vzbuzovala naději, že bude lze budoucí konklave odbývati v Římě. Pro tento případ vydal ještě Pius IX. na sklonku svého života, den po smrti Victora Emanuela II. a asi měsíc před svou vlastní, dne 10. ledna 1878: „Regolamento da osservarsi dal Sacro Collegio in occasione della vacanza della apostolica sede“ (Regulativ, který je Sv. Kollegiu zachovati při uprázdněné stolici apoštolské.¹⁾ Účel této listiny byl, zameziti, aby sbor kardinalů poměry, které r. 1870. mezi stolicí papežskou a vládou „Spojené Italie“ se utvořily, o své újmě nezměnil; je to tedy doplněk toho, co již bulla „Consultari“ (8.) nařizuje.

Volba Leona XIII. vykonána byla, vyjma nepatrné změny ve vedlejších věcech, dle starých volebních zákonů.

¹⁾ Archiv für kathol. Kirchenrecht, sv. 65. str. 319. n.; Berthelet, La elezione del papa, str. 214.

Stručný souhrn dnes platných zákonů jest: Právo voliti papeže náleží jen kardinalům v konklavi shromážděným; konklave koná se 10 dní po smrti papeže v Římě, leč by se naskytly překážky, které by tam svobodnou volbu ohrožovaly; volí se buď tajným hlasováním lístky — k platné volbě je třeba dvou třetin hlasů — nebo kompromissem, neb akklamací; volen býti může každý katolický duchovní;¹⁾ míchání se světské moci do volby, zákony volební docela zavrhuje, ale kardinali v konklavi shromáždění brávali z politických příčin ohled na přání císaře (Rakouska), Francie a Španělska.²⁾

Česká otázka a reformace.

Píše J. Svozil. (O.)

Časem považovali Bratří svoje vyznání za nejlepší, a ten, kdo má náboženského ducha jen trochu, nemůže jednati jinak, sice by při svém náboženství nevytrval. Ale právě proto nebylo ani v něm té snášenlivosti, na jakou se všeobecně téměř ukazuje, neboť právě z té příčiny považovali Bratří ostatní náboženství za méně dobrá a zavrhovali je, s nimi pak často i přívržence jejich. (Částečně ukázáno a poněkud více povíme později.)

Nesmíme se tomu ostatně diviti. Vždyť jest dojista potřeba veliké vyspělosti kulturní, veliké vyspělosti ducha, aby si lidé mohli srovnati (a nejde tu o jednotlivce, nýbrž o společnosti) dvě zásady zdánlivě se téměř vylučující: Mé náboženství jest jedině pravé, tedy mám nábožensky pravdu jenom já, a pak: Bližním mým jest každý člověk, aťsi Řek, Latiník (pohan) či Hebrej.

Dle toho jednali i Bratří, jak ve sporu se stranou Menší, v němž bylo velmi málo lásky (Winter), tak i ve sporech s Lutherány. „Jednání mezi Lutherskými a Bratřimi bylo zdlouhavé a nechutné; plno tvrdohlavostí a sobeckými úmysly (Gindely, „Brüder,“ díl II., 141—158) na straně Bratrské, kteráž jsouc vlastně také protestantská, nedovedla svůj prospěch moudře sloučiti s prospěchem všech protestantů. Tenkrát zase světle se ukázalo,

¹⁾ O osobě, která volena býti smí, nepraví novější zákony ničeho. Štěpán IV. zakázal r. 768. voliti osobu světskou (shora str. 504.), ale zákaz ten vešel v zapomnutí a r. 1024. zvolen laik, Řoman hrabě Tuskulský (Jan XIX.), Mikuláš II. však zákaz ten opět obnovil (shora str. 589. a 678.). Od r. 1024. nebyl žádný laik už volen, a od r. 1378. voleni jen kardinali.

²⁾ Sägmüller, Neueste Lösungsversuche in der Frage nach dem staatlichen Recht der Exclusive in der Papstwahl. Archiv für kathol. Kirchenrecht, sv. 76. str. 25. n.

že při nikom nebylo náboženské snášenlivosti, ač kde kdo volal po svobodě svědomí.“ (Týž, „Církevní život,“ I. 176.) Ba nebylo ani upřímnosti v jejich jednání. (Tamtéž 180.) „Ovšem ze stanoviska přímosti a upřímnosti jest diviti se, když Bratří po straně podali císaři svou zvláštní konfessi, že zároveň stáli a hádali se o českou konfessi, kterou mohli a měli tedy zřejmě zavrhnouti.“

Bratří vyšli od otázek ethických, a o přísné mravy jim šlo vždy. Ale zacházeli právě pro přílišný rigorismus hodně daleko za meze lidskosti (humanity). Hned z prvu nedopouštěli křtít děti nemanželské, dokud by se rodiče nenapravili a nešli za se. Ovšem, rodiče, vlastně pouze matku tím potrestali, dítěti na čas neuškodili — dle svého mínění, že totiž i nekřtěné může býti spaseno, patří-li mezi vyvolené; ale což když rodiče nešli za se, nepřibyla dítěti bez tak nebohému nová příčina příkoří? (Synoda Přerovská 1563.)

Potom, kněz bratrský nesměl nikdy doprovázeti zločince na popravu. Bylo to asi vybudováno na podobném základě, jako učení, že nemůže býti spasen, kdo do poslední nemoci ve hříchu setrval. (Grunt viery, art. 73.) Ale ať si to vyšlo z toho neb onoho základu, s humanitou nedá se to srovnati. K vůli mravnímu puritanismu takových prostředků nelze nikdy a nikdy užívat.

Humanitního cíle nebyli si Bratří ostatně vědomi ani při vzniku Jednoty, jak svědčí jejich list Rokycanovi (Goll, „Quellen“ 16): „Církev, vlastně jí řízená moc světská,“ tak asi píše, „pronásleduje nejen kacíře — k tomu vlastně jest, — ale i ty, kdož odpad od pravé víry poznali.“ V boji pak o to, zdaž jest dovoleno pro víru užívatí meče, odkazovali protivníky jen k tomu, aby dokázali, že Kristus tak učil, a oni že ihned budou dle toho jednati.

Náboženská tolerance Bratří nesáhala příliš daleko. Když učili, že v církvi římské není platných svátostí, že křest od bludného daný není platný, řekne se snad, že hájili jen svých zásad. Dobrá, ale pak byli exklusivnější v hájení svých zásad než katolíci.

Jest ostatně uznaným faktem, že do rozhodného boje, vlastně do jeho konce, nebyla Jednota ani humánní ani smířlivou. Napsal přece Denis: „Odtud teprve duch smířlivý a snášelivý pronikl Jednotu.“

Ale zdaž skutečně? Právě v 16. století stala se Jednota agresivnější. Svědčí o tom výtržnosti, kterých se dopouštěli Bratří, tak na dómě v Olomouci, v Rakovnici, kde vystříhli psovi pleš nazvavše jej děkanem (Winter), ve Voticích a jinde. „Ale dejme tomu,“ jak praví Winter („Ž. c.“ I. 65), „že takových výtržností dopouštěli se pouze jednotlivci, to však při vši Jednotě

tou dobou již světle patrně, že stávala se útočnou, což nebylo zajisté v prvotních jejích úmyslech. Jsouc pužena svými urozenými členy, vběhla chtějíce nechtějíce za nedlouho do politických dějin na svoji škodu.“

Tou dobou začínali už také bratrští páni vyháněti kněze jiné víry a zaváděti místo nich své.

Jest možno ještě poukázati na přední muže Jednoty, kteří skutečně měli snahy humanitní, kteří cítili v sobě mocnou touhu po všeobecném míru, a touze této také dávali průchod. Na předním místě patří k nim jistě Komenský. Známe jeho snahy irenické, známe jeho zdravé zásady a přece nutno mně doznati, že ani on nebyl si důsledným. O tom předsvědčil mne zvláště jeho poměr ku Drabíkovi a jeho proroctvím; proroctví tato jsou plna krve, plna vyhrůžek, a Komenský je potvrzoval svojí autoritou, ano zapřádal i na jejich základě politické akce v Sedmíhradsku, Švedsku, Německu a ve Francii. Nepřikládám jim sice tak velikého účinku na politiku tehdejší jako P. Špička ve svém díle, ale pro humanitu a irenické snahy Komenského jsou jistě charakteristické.

Ale což kdyby byl býval důslednějším, a kdyby byli ryze humanitními pracovníky ještě mnozí z bratrských předáků, což bylo by to rozhodujícím? Tvořili oni sami Jednotu? Dle geniů, dle výtečníků nelze, tuším, posuzovati zároveň celé společnosti.

Žádnému z historiků nenapadlo dosud říci, že katolíci byli tehdy přáteli humanity, a přece i mezi nimi a v samých Čechách bylo již té doby více mužů vzorně snášenlivých. Vzpomínám zatím jen šlechtěného Jana z Rabštejna, Tasa z Boskovic, Ant. Brusa z Mohelnice a prostého šlechtice Jana z Pernštýna, který neostýchal se vůči Ferdinandu I. samému prohlásiti, že víra jest dar Boží a že tedy nelze k ní nikoho donucovati násilím.

A pak nesmí se zapomínati, že Bratří byli vždy v menšině, že tedy nepřišli ani tak dalece, ani nemohli přijíti k pokušení, aby užili moci na šíření své víry. Menšina volá vždy po svobodě, ale zdali jí dopřává jiným, když se sama dostane k veslu, jest jiná. Humanitu a snášenlivost Bratří tedy nemůžeme ani vlastně měřiti tím, že neužívali všeobecně násilí, ale snášenlivými aspoň vůči katolické církvi nejeví se nikde; i ti, kdož jinde byli mírní, neznají skoro mezi hněvu, jakmile dojde na katolíky. Svědčí o tom již pěkné titulatury, jaké jim ve svých spisech dávali.

Autorita — jak měla se věc s autoritou u Bratří? Vymanili se z ní? Vymanili se ovšem z autority papežovy, ale hned si sami postavili jinou. Několik příkladů postačí na osvětlení této otázky. Věřící bratrští nesměli čísti žádné knihy, které by nebyli ukázali starším. Jenom s jejich svolením

mohli tak učiniti při knihách, které nebyly čistě bratrské. Starší rozhodovali o tom, zda směji věřící obcovati s knězem jiné církve. Jakousi volnost měli dříve při volbě kněží, kde měly i obce své slovo. Ale toto právo obcí bylo brzy súzováno, a již r. 1499. mohly vydávati leda svědectví o mravní zachovalosti těch, kteří chtěli se státi kněžími, volba byla již úplně v moci užší rady, která vůbec ve mnoha věcech byla nejvyšší autoritou, neodvislou od synod. Ani to není při Jednotě tak nevysvětlitelno, poněvadž daleko více byli poddáni vlivu nadpřirozeného než katolíci, jak ukazuje s dostatek již jejich podceňování vůle lidské proti milosti. Svědčí o tom duch Jednoty, která nechtěla uznati autority katolické, ale za to uznávala a věřila v proroctví Katterova, Poniatovské, Drabíkova a jiných, která věřila v osobní inspiraci jednotlivců ku vysvětlení Písma svatého. Proroctvím věřili i takoví mužové jako Komenský — ač-li byl ještě jaký mimo něho. Není to ovšem na příhanu jeho povaze — aspoň ne dle mého pevného přesvědčení — platil tak pouze daň své době.

O přeceňování řádu nadpřirozeného svědčí též akt 76. „Gruntu viery,“ když praví: „Známo, že prvnie hřiech Adamuov se neodpúštie se strany Boha všem napořad, než v Kristu a v Duchu vyvoleným v životu neb vyšlým ze života matky z púhé milosti a dobré líbeznosti,“ nebo „strany pak hřiehuov smrtelných známo buď, že bez odpušténie hřiechu najväťšieho všiekni hřiechové sú smrtelní a k smrti od početie až ku smrti.“

Toť bylo by tedy, co jsem zatím chtěl říci o Jednotě; o jejích dobrých stránkách, řekl jsem, proč se nezmiňuji. To pak, co jsem uvedl, neuvedl jsem proto, abych Bratry zlehčoval, to je mne daleko. Nenapadá mně ani zavrhovati jich nebo zlehčovati za to, že neměli přesvědčení mého, že v lecčem chybovali. Úmysl můj při těchto řádcích je ostatně asi dosti zřejmý již ze dvou předešlých článkův.

Až dojde na úplnější zpracování této látky, pak bude ovšem nutno promluviti o lecčem, čeho jsem nyní pomínil, nebo jen naznačil, pak budu míti také více nového materialu, který mne snad přinutí, abych mínění svoje v některých věcech změnil, pak bude možno podati práci jednotnější a jasnější.

Vím, že Masaryk a jeho stoupenci nepovažují Bratry za vrchol dokonalosti, nad nějž by se již nedalo výše vystoupiti, vím, že nežádají, abychom Bratry prostě ve všem nápodobili, to jsem již řekl. Chtějí, aby se pokračovalo v duchu bratrském, nuže, kdyby chtěli v něm pokračovati, pak by asi bylo nutno jej hodně zušlechtiti. Bratrství bylo pokusem o realizování učení Kristova, ale zda právě nejzdařilejším, jak má za to Palacký i Masaryk, o tom dá se ještě důvodně pochybovati.

Nemám katolicismus za pouhý pokus, mám jej za jedině pravé náboženství, připouštím však, že s jistě stránky je také jaksi pokusem, ne tak on sám, jako jeho aplikace na život, jak bylo by upravit život ve všem všude, důsledně dle zásad učení Kristova. Aplikace tato není odvislá ani od vznešenosti ani od správnosti učení, nýbrž od lidí, a ti bez pomoci shůry nesvedou tu nic.

O tuto aplikaci bude se katolictvo pokoušeti stále a stále, sotva kdy však dojde cíle plného již na světě. Proč? Snad bychom byli bývali už dávno u cíle, byli bychom již ve všem všudy uměli jednat dle vůle Kristovy, kdyby historie naše nebyla historií stálého vývoje, kdyby podstatnou známkou našeho života nebyl rozvoj. Ale tak poměry se mění, a dle změněných poměrů mění se nutně i aplikace zásad odvěkých, které, ač jsou odvěky, jsou vždy a stále nové, právě proto, že život náš za všech poměrů, za všech okolností se jimi dá regulovati. Nejprve ovšem nutno najíti správný jejich poměr k životu. Tedy posito, že by katolicismus byl také jenom takovým pokusem jako Bratrství, proč neměl by se bráti v úvahu poněkud důkladněji, než se dosud bere, proč neměl by se důkladněji a opravdověji srovnávati — o to druhé jde ještě více než o první — se všemi církvemi reformovanými? O to bych se rád pokusil, ale jenom proto, abych k tomu přiměl povolnější síly, v některém z příštích čísel „Hlídky.“ Nejprve bude ovšem nutno podati z hruba názor na „reformaci“ a „protireformaci,“ pak teprve zodpovídati otázku: zda snad je v katolicismu méně humanitních prvkův a zda je vůbec radno, či dokonce nutno vraceti se k duchu Bratří, jakož také, zda se v něm při našem obrození pokračovalo, zvláště byly-li nějaké vědomé vztahy ku české práci reformační, k reformaci v tom smyslu, jak je bere prof. Masaryk anebo, nebylo-li by lépe zůstatí pěkně při katolictví, jež je schopno asi většího rozvoje, než kterékoliv jiné náboženství.

Avšak na konec vracím se ještě jednou ku Bratrství. Na jednu věc byl bych málem zapoměl, ač se mně zdá dosti důležitou. Dle mého mínění pohlíží se na Bratrství stále tak, jakoby již bylo dospělo vrcholu svého vývoje, jakoby bylo dospělo již konce i v rozvoji a zapomíná se na to, že bylo zničeno, když bylo teprv asi v polou cesty. Mám za to, že toho třeba bedlivě dbáti, neboť dle toho, jak věci se vyvíjely, mělo by se také usuzovati, jak by se byly vyvinuly dále. Na myšlenku tuto přišel jsem při četbě Denisova konce a jednoho místa Gollova. Co tím míním, vysvitne zřejměji z dalšího. Denis (256. K. S. Č.) napsal: „Nikdy snad nevynikla s větší patrností nepřekonatelná síla událostí a poměrů, jejich všemocné působení na soustavu a lidi (jako u Jednoty). Svět otvírá

se jen těm, kdo přijímají podmínky jeho; společnost, než ustoupila bratřím, žádala po nich, aby nejprve uznali ji.“

Jako tato slova, tak uznávám i do jisté míry za správnou i tvrzení Gollovo: „Charakterisuje to Jednotu bratrskou hned při vzniku jejím, že se nepočalo vydáváním nějaké podrobné konfesse. Za to záhy ve vznikající Jednotě vyvíjely se jisté zvláštní společenské řády, a vývoj ten již roku 1564. tak daleko dospěl, že bylo lze tohoto roku jistá pravidla společným svolením Jednoty stanoviti.“ (Č. Č. M. 1884, str. 165.) Slova ta jsou pravdivá, ale nevidím té váhy hned v prvním slově, kterou mu dle kontextu přikládá autor.

Co někoho charakterisuje, je znak, jímž liší se charakterisovaný od jiných. A lišila se v tom Jednota od jiných, nově vystupujících náboženství?

Či vystoupila která strana náboženská hned s hotovou dogmatikou? Jedna, dvě odchylné věci od těch, proti nimž vystupovala, byly jasny hned v počátcích každé sekty, pak teprve se šlo dále, nastalo další rozlišování, přesnější formulace — přišla dogmata. Je to postup analogický s vývojem všech věcí, s vývojem jednotlivých věd i socialních útvarů společenských.

Bratří nezačali hotovou dogmatikou, ale spěli k ní. Což jiného byly jejich konfesse, jež podávali ku schválení králům, proč nebyla jim vhod konfesse česká, do níž dalo se přece směstnati velmi, velmi mnoho? — Bratří spěli právě tak jako jiní k úplné dogmatice.

Ano, i v obřadech kráčeli změnám vstříc. Do Lukáše byli velmi jednoduší, protože v obřadech katolických viděli také jednu z příčin zpovrehnělosti života náboženského, příčinu zkázy života vnitřního. Ale právě za Lukáše, vlivem jeho autority přibrali mnoho, zavedli slavnější obřady, až se mnozí rigoristé nad tím horšili. Vývojem tedy spěli dále ještě, než kam jim bylo možno dojiti, a na to nutno dbáti. Nesmíme porovnávat Jednotu, která nepřetrvala ani dvou století, s církví římskou, která měla té doby za sebou již 15 věků, jako rovného s rovným, musíme dbáti právě toho rozdílu, zvláště, když okolnosti tak mocně na Jednotu působily.

Z téže příčiny není mně divna jejich tolerance prvotní, nevědělit sami, čeho se chopí, na čem se ustálí, jak tedy mohli odsuzovati jiné. Příklad máme právě na otázce kněžské. Jakmile se ustálili, zavrhli okamžitě a pro vždy platnost kněžství římského.

Všímáme-li si tohoto rozvoje, vidíme, že spěla Jednota i ku dogmatice i ku bohatšímu obřadnictví.

Nezmiňoval jsem se šíře ani o původní a zakořeněné nechuti Jednoty ku vzdělání, která byla překonána z většího vítězstvím nad menší stranou, ani o vlivu, jaký měli Bratři na rozvoj tehdejšího života českého — o obojím, zvláště o tomto rád bych se zmínil, až bude také řeč o katolicismu.

Poměr Fridricha II. k náboženství.

Napsal *Vavřinec Wintera.* (Č. d.)

Nejrozhodnější vliv na filosofii princovu měly spisy Voltairovy, s nímžto hledal a našel styky užší. Z počátku, r. 1736., psal mu velice lichotivé dopisy, předkládal mu otázky a žádal za výměnu náhledů; zejména naléhal na něho, aby se vyjádřil o systému filosofa Wolfa, jehož žákem a obdivovatelem princ byl. Voltaire znenáhla ve spojení toto vešel, odpovídal pilně, a později, jak známo, dal se i pohnouti k přestěhování do Berlína. Z fatalismu Fridrichova vyvinul se pak pod vlivem Voltairovým čirý skepticismus, vrcholící v zášti proticírkevní a protikněžské.¹⁾ V této zášti souhlasili oba filosofové až nápadně, služebníci všeho pozitivního náboženství byli terčem jejich vtipů, předmětem ustavičného opovržení. „Theologové,“ praví jednou princ, „zdají se mi všichni stejnými, ať jsou kteréhokoliv náboženství neb národnosti. Účelem jejich jest vždycky despotická autorita nad svědomím; to postačuje, aby se stali pronásledovateli všech, jež pravdu v šlechetné odvaze se snaží odkrývati. Ruka jejich vždy jest ozbrojena bleskem kletby, aby domnělý přelud bezbožství zkolili. Bojují prý neustále proti tomuto přeludu, ve skutečnosti však bojují proti svým osobním protivníkům, proti odpůrcům jejich ctižádosti. Skromnost kážou všem, sami však této ctnosti neznají. Jmenují sebe samy sluhy Boha míru, slouží mu však se srdcem naplněným nenávisí a ctižádostí.“²⁾ Takto 24letý princ odsuzuje všechny duchovní šmahem (vyjímaje toliko dva z jeho osobních známých), aniž mimo několik kazatelů protestantských duchovenstvo v jeho jádru kdy poznati mohl nebo dovedl.

Posměch princův z věcí náboženských byl ostatně i samému Voltairovi přespříliš, což mu jednou v dopise podal na srozuměnou. Princ mu zavřel ústa takovouto odpovědí: „Nemyslete si, že svou skepsi počenu až do nejkrajnějších mezí; jsouť pravdy, které mám za dokázané a o kterých

¹⁾ Gfrörer II. 629.

²⁾ Oeuvres XXI. 7.

mi rozum pochybovati nedovoluje. Věřím na př., že na světě jen jeden Bůh a jeden Voltaire, věřím též, že tento Bůh potřeboval tohoto Voltaira, aby nám naši dobu zpříjemnil.“ Jindy svobodomyšlný princ tomuto nejznámějšímu a nejzarytějšímu toho času protivníku katolické církve vytýká — jesuitství: „Abych mluvil s obvyklou mi přísností, doznávám Vám otevřeně, že vše, co jedná o bohu-člověku, v ústech filosofových se mi protiví, neboť takový musí státi nad omyly lidu; . . . co Vy nám pověděti hodláte, berte ze sebe samého . . . O pohádkách mluvíti sice lze, ale jen tak, aby za takové vydávány byly; co se však týče křesťanských pohádek, mám za to, že se o nich raději má mlčeti, ježto svým stářím a lehkověrností lidu tupého zesvětily. Já aspoň bych dovolil pouze na divadle vypravovati některý kus ze života onoho domnělého Vykupitele. Vy však, zdá se, přílišnou ústupností k Jesuitům a ostatnímu stádu kněžstva dal jste pohnouti mluvíti v tónu zcela jiném.“¹⁾

Fridrich Vilém I. o smýšlení a počínání svého syna znenáhla přece se dozvěděl. Ve svém prostém způsobu tituloval jej po jednu dobu nejinak než „Spitzbube Fritz.“ Znáám jest příběh, při kterémž poznání princovo králem bylo tak dokonalé, že jej i s poručíkem Kattem odsoudil k smrti. Jakého zločinu se princ tehdy dopustil, neznámo, neboť akta procesu toho jseu až podnes zapečetěna. Že však to nebylo nic nepatrného, dokazují slova králova, pronesená k vyslanci rakouskému, který jménem císaře, otce Marie Terezie, za život princův se přimlouval. „Nevíte, co žádáte“; pravil král, „uvidíte jednou, že se na něm nevděku dožijete.“²⁾

Od okamžikův oněch, kde viděl sřatou hlavu přítele Katta, pokrytství princovo se stupňovalo v hotové farizejství. Jak hnusné to jest, když dnes čteme dopis princův k otcí plný oddanosti, podlízavé skroušenosti a přání pro dlouhý život a dopis jiný s datem téhož dne, kde zoufanlivě si stýská, že ten starý otec nechce umíratí, že má soustavu jako Turek a že si hraje na nemocného z politiky.³⁾

Když konečně okamžik nadešel, kde přání princovo se mělo vyplniti a lékař starému králi oznámil, že již se jeho smrt blíží, bylo jedno z posledních slov umírajícího toto: „Že musím zemřítí, toho se nelekám . . . ale co mě bolí je to, že mám za nástupce takovou nestvůru, jako jest můj syn.“⁴⁾

Dosednův konečně na trůn, nezměnil Fridrich II. svůj poměr k náboženství, třeba ho nedával úplně na jevo. Celkem chtěl platiti za koruno-

1) Oeuvres XXI. 201.

2) Preus. „Urkundenbuch zur Geschichte Friedrichs des Grossen“ II. 169.

3) Oeuvres XXVII. I. 29.

4) Onno Klopp 115.

vaného filosofa a dle toho z počátku také jednal; pravíme z počátku, poněvadž dosti brzy domnělá svobodomyslnost, které chtěl sloužiti, proměnila se hravě v čirý vojenský despotismus, a první účel, jež si král v theorii obral za životní úkol, totiž blaho lidstva, převrátil se v účel povznesení moci braniborského státu a vlastní slávy jeho.

Nejhlavnější a nejznámější opatření královo z oné doby svobodomyslného nadšení, bylo prohlášení volnosti náboženské; každý prý smí v zemích Fridrichových „dle své façony“ na blahu duše své pracovati.¹⁾ Každý dle své façony! Věc v trivialním tomto oděvu byla by konečně dobrá, ač ne dosti jasně podaná, jen kdyby král dle tohoto výnosu také se byl zachoval. Ze skutků jeho však, jež jsme částečně již poznali, z utiskování totiž katolíkův a pak židů, s nimiž ještě ukrutněji zacházel, vysvítá zcela zřejmě, že smysl této známé a tolik slavené zásady o volné façoně v náboženství byl asi tento: každý, ať již reformovaný nebo katolík, lutheran, švenkfeldian, unitar, herrenhutan, žid, smí v pruských státech smýšleti jak chce, králi je to lhostejno, poněvadž mu jedna víra jako druhá jest stejnou hloupostí; každý však musí platiti pilně své daně a nade všecko jiné sloužiti pruské slávě a pruskému prospěchu. Třeba král Fridrich tisíckrát ústně nebo písemně ujišťoval svou toleranci, třeba i přísahal, že on utiskovatelem jiných vyznání není, rovnoprávnosti s protestanty v jeho zemích nikdy nebylo.²⁾ Souvisí i tato věc úzce s vývinem státní politiky Fridrichovy; možná, že on sám v první době svého panování aspoň theoreticky ku skutečné rovnoprávnosti všech vyznání se klonil, jakmile však nejvyšší jeho snahou se stala pruská velmoc, musilo každé lidumilné hnutí ustoupiti. Rovnoprávnost náboženská by napotom v jeho zemích zůstala jen tehdy možnou, kdyby si všechna vyznání zvolili jej, krále, nejen za zeměpána, nýbrž i za vrchního biskupa.

Ostatně již z dalšího jeho poměru k zjevenému náboženství vysvítá nemožnost náboženské tolerance.

Za času prvních dvou slezských válek byl Fridrich II. horlivým členem onoho spolku, jenž pod rouškou humanity přísahá nepřátelství církvi katolické. Bylo to r. 1738. na zámku Geldern, kdy Fridrich jako korunní princ při hostině s hrabětem Albertem Wolfgangem z Lippe-Bückeburku o novém řádu z Anglicka a Nizozemska do říše právě přeneseném rozmlouval.³⁾ Řád tento poutal pozornost filosofického prince již

¹⁾ „Die Religionen müssen alle toleriert werden, und muss der Fiscal nur das Auge darauf haben, dass keine der anderen Abbruch thue; denn hier muss jeder nach seiner Façon selig werden.“ Patent ze dne 22. června 1740.

²⁾ Onno Klopp 468.

³⁾ Gfrörer II.

tím, že byl nedlouho před tím, dne 8. dubna 1738, papežem Klimentem XII. dán v kletbu; co směřovalo proti papeženství, naučil se princ již od drahých let náviděti. Rozmluva rozohnila prince tak, že pojal pevný úmysl, do tohoto tajného spolku vstoupiti. V Brunšvíku v měsíci srpnu v noci ze dne 14. na 15. od 12 hodin do 4 hodin s půlnoci vykonal zednářskou zkoušku a přijat deputací, jejíž sekretářem byl jakýsi Bielefeld, v Hamburskou loži. Sotva pak zavřel starý král oči, konal Fridrich v Charlottenburku veřejnou, okázalou schůzi příslušníků lože, a Bielefeld stal se hlavním přítelem jeho. Freimaurský národ jásal; získání takového člena, jenž nad to jevil neobyčejnou horlivost, sliboval spolku ohromných výhod. Skutečně již 21. prosince 1740 zaražena v Berlíně nová mateřská lože „u tří světových kulí“ a netrvalo již dlouho, měla tato máti čtrnácte dcer. Král byl velkomistrem, zúčastňoval se po 7 roků všech „prací“ a užíval „bratří“ bedlivě k svým politickým účelům.¹⁾ Z Berlína vycházely všecky tajné nitky spádů freimaurských a sahaly ovšem též do Vídně a do Prahy.

Že se pražští freimauri, hrabětem Šporkem již r. 1726. zde se zahnízdívší, zabývali hlavně politikou, a to politikou velezrádnou, protidynastickou, jest dokázaná věc. Skoro všichni odsouzenci z r. 1743., jimž se dokázala velezrada za okupace bavorsko-francouzské, byli členy pražské lože „u tří hvězd.“ Že kurfirst bavorský povolán za krále českého, stalo se nejvíce piklemi a pletichami této lože.²⁾ Když pak se velká tato lože rozdělila ve tři strany, udržovala nejmocnější z nich důvěrné spojení s ložemi pruskými, což platí zejména o době druhé slezské války a bezprostředně následující. Později se pražské lože opět spojily pod jménem lože „u tří korunovaných hvězd“ a přidaly se k „Velkému Orientu“ ve Vídni, čímž cizozemský vliv však neustal působiti. V táboře Fridrichově za válek slezských hemžilo se samými zednáři; ano utvořen tam z nich zvláštní spolek „Bund der Echten,“ jenž si obral za úkol, slezskou a českou šlechtu lákati v pruské zájmy.³⁾ Ve Vratislavi byla od 18. května 1741 lože pracující taktéž pro Fridricha, jméno její bylo „zu den 3 Todtengerippen.“ Známý vojevůdce Fridrichův, princ Ferdinand Brunšvický, jenž 50 roků svého života věnoval „pracím“ zednářským, byl r. 1743. velmistrem této lože ve Vratislavi, později stál v čele veškerého zednářství německých rakouských zemí, z čehož opět vidno, že pruský vliv pomocí freimaurů působil v našich zemích.⁴⁾ Roku 1757., když

¹⁾ Gfrörer IV.

²⁾ Svátek, „Kulturní obrazy“ II.

³⁾ Brockhaus, „Handbuch der Freimaurerei“ I. 135.

⁴⁾ Gfrörer IV. 330.

Fridrich byl započal neblahou válku sedmiletou, nabídli mu všichni velmistři freimaurských loží zcela otevřeně své spoluúčinkování; ¹⁾ znamenaliť dobře zednáři, že cíle a snahy Fridrichovy na mnoze s jejich nejtajnějšími účely jsou totožnými. Spojení rakouských zednářů s německo-pruskými ani po tomto zřejmém doznání politické barvy nepřestalo; r. 1763. vidíme na konventě Altenberském blíže Jeny (shromáždění zednářů systému Hundtova) více členů z Prahy, ²⁾ mající též splnomocnění jiných členů z Rakous, zejména superioratu ve sv. Hypolitu. V jiném konventu, ve Wilhelmsbadu, byli rakouští šlechticové, jako hrabě Szapary, Kolovrat-Libštejnský, Salm-Reiferšeid, dokonce na rytíře pasování. Jiná jména freimaurská z této doby jsou: Clam-Gallas, Thurn-Taxis, Harrach, Belcredi, Auersberg, Lichtenstein, Schlick, Bellegarde, Schaafgotsche, Taaffe, Waldstein, Pachta, Reus, Lažansky, Reizenstein, Hohenfeld, Nauendorf, Hartig, Gersdorf, Clary, Canal, O'Reilly, Vratislav, Buquoy, Malovec, Vrbno, Paradis, Kaiserstein, David, Stillenau, Swerts, Hildprandt, Gaddi, Hochberg a m. j. ³⁾

Proti námitce, že Fridrich z lože vystoupil a že, považuje zednářstvo za malichernou sektu, spolku toho čím dál tím více se vzdaloval, budiž uvedeno, že sice nechutnými ceremoniemi zednářskými právem byl odpuzován a že pojmenoval zednářstvo „velké nic“ a „bláznovství,“ ⁴⁾ avšak zrovna tak nezvratně jest dokázáno, že své ochrany řádu nikdy neodňal, že ještě na sklonku života zednáře ujišťoval svou zvláštní přízni, a že mu i na tom záleželo, aby vrchní správa řádu spočívala v rukou jemu oddaných, strýce a synovce; ⁵⁾ důvěrníci královi, jako Jordan, Knobelsdorf, Kaiserling byli horlivými zednáři, a nebyli by mohli jimi zůstat, kdyby král od spolku se byl odvrátil.

Sledujme však smýšlení královo zračící se v zanechaných dopisech od prvních let vlády jeho dále. Jaký názor si mezi druhou a třetí válkou slezskou vytvořil o poslání církve a její vlastní podstatě, jak mělce, ne-logicky myslel a jakých blasfemií byl schopen, shledáváme v následujícím „kreditu“ jeho: ⁶⁾ „Založení křesťanského náboženství mělo jako každá nadvláda, počátek slabý. Žid z nejnižší třídy lidu, pochybného původu, jenž z několika nechutných proroctví starohebrejských a z dobré dosti moralky utvořil jeden celek víry, jemuž se divy připisovaly, a jenž konečně odsouzen k hanebné smrti, jest hrdinou této sekty. Dvanáct

¹⁾ Gfrörer IV. 328.

²⁾ Brockhaus II. 509. B.

³⁾ Časopis: „Freimaurer“ 1876 str. 41. a Svátkovy „Kulturní obrazy.“

⁴⁾ Dopis k D'Alembertovi ap. Gfrörer IV. 329. a dopis k Zimmermanovi tamtéž.

⁵⁾ Gfrörer IV. 330.

⁶⁾ Oeuvres VII. 133.

fanatiků rozšířilo tuto sektu z východu až do Itálie, učíce mimo několik zázraků k rozněcování žhavé fantasie, čirému deismu. Náboženství toto počalo se rozšiřovati v době, kdy římská říše úpěla pod tyranstvím několika nestvůr po sobě panujících; mezi krvavou touto vládou nalézali občané pouze v stoicismu útěchy a podpory v utrpení svém. Od času Klaudia, císaře, mívali křesťané četná shromáždění, ve kterýchž slavili své agapy, společné to hody lásky. Vladařové v tom větrali zrádu a zapovídali, trnouce bázní před buřičstvím ona shromáždění. Horlivost těch, kteří byli mezi křesťany zbožnějšími, vzpírala se těmto zákazům. Mnoho takových fanatiků vyrušovalo okázale lid bohům obětující a šlo tak daleko, že bůžky ničilo a edikty císařské trhalo. Mezi legiemi římskými byli křesťané, kteří se opovážili odporovati vojenským příkazům představených. Z toho pak všeho povstala pronásledování, kterýmiž se církev vychloubá. Ortel smrti vynešený nad křesťany, jakožto občany zákonům státním neposlušnými a rušiteli veřejného kultu, byl spravedlivý (!). Křesťané mezitím zbožňovali své horlitele, a pohanští kati zalidňovali ráj. Na hrobech těchto justifikovaných odsouzcův ovšem se musily dít zázraky: lid v pověře ztupělý, ctil popel svých mučnickův a stavěl obrazy jejich do svých modliteben. Nábožní podvodníci překonávající se navzájem, zavedli nepozorovaně zvyk vzývání svatých, a jelikož zvyk tento přičil se křesťanství, zvláště zákonu Mojžíšovu, činili zdánlivý rozdíl mezi klaněním a vzýváním, lid však toho rozdílu nezná a klaní se hloupě svatým. Moci tehda církev neměla žádné. Horlivost kněží obmezovala se pouze na hádky vespolek, neměliť posud prostředků v rukou, aby pronásledovali protivníky své a k svému názoru je přinucovali. S věkem 4., kdy Konstantin z důvodů politických se učinil ochráncem církve, proměnilo se vše. Od koncilu ke koncilu rostla nová dogmata. Kristus učiněn Bohem. Co se týče Ducha sv., byli v rozpacích, až kněz jeden, potměšilejší a podlejší než biskupové, vynašel prostředek, připojiv k začátku evangelia Janova verš: „Od počátku bylo Slovo a Slovo bylo u Boha a Bůh byl Slovo“ atd. Nebylo tehda považováno za podvod, co by ovšem dnes neprošlo. Biskupové poznávali, že jim přibude zakládáním nových dogmat moci a důvěry. Jednali chytře; co mnohdy nepatrný kněz prohlašoval za své přesvědčení, z toho učinil koncil vážné dogma. Tak vynašli z knihy makkabejské nauku o očištění; objevení toto mělo pak pro církev tolik pokladů v zápětí, co mělo objevení Ameriky pro Španělsko. — Mezitím podstoupila církev řadu změn, republikánská soustava proměnila se v monarchistickou. Při ctižádostivém boji mezi kněžími zvítězili konečně podvodníci nejhorší. Těmito podvodníky byli papežové. Oni použili zmalátnělosti císařů řeckých k přenešení váhy císařské koruny

na tiaru. Řehoř III. toto dílo počal, Štěpán v něm pokračoval na západ a korunoval usurpatora Pipína. Tma nevědomostí houstla od věku k věku a napomáhala výtečně k rozšiřování a upevňování podvodu toho. Hildebrand pak položil pravé základy papežské moci. Od jeho pontifikatu datuje despotismus církve. Nástupcové jeho opatřili duchovenstvo výsadami podobnými výsadám starořímských tribunů lidu, osoby jejich byly netknutelný, aby se právomoci pravých a zákonitých knížat vymkli. Biskup římský takto si pojistil vojsko, jež v celém okršku zemském stálo pohotově proň bojovati . . . Jakýsi mnich v Sasku, podnikavý až k smělosti, obdarovaný silnou fantasií, zcela schopný k vykořisťování rozkvašených citů, stal se hlavou strany protiřímské. Tento belerofon rozšlapal chimera, jejíž dosavadní kouzlo zničeno. Luther byl mnich divoce roznícený, barsbarsky sprostý spisovatel lidu nevzdělaného: ale kdyby i jiného nebyl vykonal ničehož, než vladaře a lid od římského jha vysvobodil, již tím by si zasloužil, aby mu jako vysvoboditeli národů stavěny byly oltáře (!) Reformace měla to dobré, že theologové byli jí nuceni vědecky se vzdělávati; zla však jí způsobená byla tak velká, že dobrodiní její jsou příliš drahá. Nic není roztrpčeno tak a nesmířitelné, jako zášť theologická; vmísivši se do politiky roznítla války, jež tolik říší zničily, jež Německo, Francii, Nizozemsko v krvi ztápěly. Kdo tedy ještě pochybuje, že církev jest dílo lidské? Jak bídný úkol se přiděluje Bohu! Syn Boha sestoupiv ve svět, vykoupí lidstvo, obětuje se: svět však zůstává tak špatným jako dříve, prostředek tedy byl neúplný. U Boha zajisté jednoduchý akt vůle by postačil, aby všem srdcím se vštípila víra pravá, aby se odstranilo veškeré zlo fysické i morální. Pročež může jen hloupý člověk připisovati Bohu jednání tak nedůstojné, dílo totiž, jež se mu nezdaří.“

Takové a podobné rozumování o církvi katolické, o bibli, o morální schopnosti lidstva, o pověře, jak nazývá náboženství, o idealech, o svobodě a p. dokazuje zřejmě, že král tonul v pouhé negaci, kteráž ostatně důslednosti postrádala, a že se nikdy hlouběji s pozitivním studiem theologickým nezabýval, hledaje pouze na dogmatech, čemu by se posmívati mohl. O jednotném systému filosofickém nemůže býti u něho ani řeči. Často jeví se ve výrocích jeho taková nevědomost historických fakt, že se samostatnosti úsudků právem diviti musíme; jindy naivnost proticírkevních tvrzení vynucuje úsměv útrpnosti. Tak na př. praví-li,¹⁾ že pouze bdící oko soudcovské protestantských reformátorů zdrželo sněm Tridentký, že neučinil Pannu Marii čtvrtou osobou v Trojici; aby však přece ji odškodnil, učinil prý ji „matkou Boha“ a „královnou nebes.“ Nebo když

¹⁾ Oeuvres VII. 142.

přirovnává Krista — Čingischanovi a Timurlenkovi, a praví: „Alexander, Timur, Čingischan, Julius Caesar, Karel XII. oddali se všichni čertu, aby si učinili slavné jméno. Našel se však žid, který na hoře Kalvarii se dal pověsiti a tím nad jmenovanými zvítězil.“

Ze všech uvedených výroků vysvítá, že král ve svém nitru opovrhoval i katolicismem i protestantismem, máje každé pozitivní náboženství za stejnou pošetilost; nicméně nebyla mu lhostejná vnitřní ústava obou vyznání a z důvodu tohoto protestantismu dával rozhodně přednost. Katolická církev mu byla nebezpečnou institucí pro jeho stát, jakýmsi mocným státem v lůně států světských. „Pozoruje-li se náboženství,“ tak praví doslovně,¹⁾ „ze strany politiky, je protestantské pro republiky a monarchie nejspůsobilejší; srovnáváť se ono s duchem svobody, jenž činí podstatu těchto. V monarchii nejsou od nikoho závislé, podléhá úplně vládě. Naproti tomu náboženství katolické staví ve světském státu jiný duchovní, všemocný stát; neboť kněží vládnoucí svědomím a mající jen papeže za svého pána, jsou více panovníky, než panovník sám.“ V instrukci pro korunního prince²⁾ podobně mluví: „Jest nejvýš nutno, aby guvernér svěřence svého obratně přivedl k přesvědčení, že není nic nebezpečnějšího, nežli když katolíci ve státě domohou se vrchní moci, poněvadž pro ctižádost papežovu vladař protestantský mnohem spíše je pánem své země, než katolický.“ Z politické této bázně před organizací církve vyvinula se přímo ďábelská jeho zášť proti ní a jejím sluhům. V důvěrných dopisech nazývá církev katolickou „infamní“, papež mu je „největším bláznem,“³⁾ prostředky k utiskování živlu katolického, jak jsme částečně viděli, byly důstojny ne krále, nýbrž zloděje a vraha. Jeden takový prostředek, jehož užil v době justiční vraždy kněze Faulhabra, jest tak zajímavý, že o něm zevrubněji promluvíme.

Francouz d'Argens, neznaboh dle vzoru Voltaira a Fridricha samého, byl dne 2. května 1759 králem vyzván, aby napsal za účelem rozněcování protestantů hanlivou brožuru proti „infamní.“ Král sám k tomu cíli poslal pomůcku; padělal totiž vlastnoručně breve papežské, v němžto se maršálkovi Daunovi, nenáviděnému vítězi u Kolína, uděluje papežské vyznamenání, svěcený kord. Znění tohoto breve, v Berlíně zhotoveného, jest následující: ⁴⁾ „Clemens XIII. filio nostro . . salutem atque benedictionem apostolicam. Magna cum animi laetitia eventus splendoris excepimus, qui arma Tua contra haereticos glorificaverunt, prae ceteris autem admi-

¹⁾ Oeuvres I. 208.

²⁾ Oeuvres IX. 38.

³⁾ Oeuvres XIX. 64.

⁴⁾ Oeuvres XV. 122. (Latinský překlad podáváme z textu německého.)

rabilem illam victoriam, quam Tu die 14. Octobris anni praelapsi deportasti supra Borussos. Nos qua Pater omnium credentium censuimus esse officium nostrum, ut mirum Tuae fortitudinis effectum Nostra cum benedictione aggravemus. Antecessorum nostrorum, qui Eugenium principem gloriosae memoriae, pileo et mucrone benedicto honoraverant, agendi modus Nobis eadem Te quoque gratia condecorare iniungit officium; Te, qui excellis virtute illi viro ecclesiastico, Te, cui dimicandum cum haereticis obduratioribus quam Turcae. Accipe a nobis benedictiones divinas omnes. Iste quem mittimus gladius inserviat in manu Tua ad extirpandos omnes haereticos, quorum pestiferi odores ex inferno evomuntur. Angelus Strangulator stabit iuxta Te tolletque genus sectarum infame, Lutheranos et Calvinistas. Deus ultionis Dominus Tua utetur manu, ut demergat gentes Amalek et Moabitas. Lavetur gladius iste sanguine rebellium! Apponatur tandem securis radici arboris huius, quae tam maledictos fert fructus! Sicut alter Carolus Magnus Tu Germaniam septentrionalem convertas ferro, igni, sanguine. Si de perdita una ove cum ad gregem revertat, exsultant sancti, quae quantaque erit laetitia, quam Tu parabis ipsis et omnibus credentibus reducendo plebem errantem in sinum Sanctae Matris Ecclesiae! S. Virgo Maria Cellensis auxilietur Tibi, S. Joannes Nepomucenus multiplicet pro Te preces, omnesque Sancti Dei conniveant eventibus Tuis! Tali fausta cum expectatione Tibi impertimur et geminamus benedictionem Nostram apostolicam. Dat. Romae sub annulo piscatoris die 30. Januarii 1759. pontif. n. a. I.⁴

Tolik zvrhlosti u korunovaného filosofa bylo by k neuvěření, kdyby on sám se k ní nepřiznával. Falsifikat, ač jest nejapný a směšný dosti, svými nadávkami a krvežíznivostí proti protestantům došel víry nejen v lidu, ale i u vzdělanců. Králi samému se tak líbil, že samolibě k němu dodává: „Doufám, že se mi podařilo všecky, jež aspoň poněkud se cítí lutherany, přiměti k hrůze a zděšení.“ D’Argens, taktéž velice potěšen nad zdařilostí podvodu, dal breve ihned v latinském a německém textu vytisknouti a co možná nejvíce rozšiřovati. Mimo toto breve vydal ještě dva dopisy, taktéž padělané, v nichžto se dokazovalo, že Rakousko vždy pracovalo o vyhubení protestantismu a že nyní nadešla doba odplaty; jméno, pod nímžto dopisy se uveřejnily, bylo: protestantský duchovní, autorem byl d’Argens. Král těmto falsifikatům sliboval takový účinek, že je uznával za důležitější než vyhranou bitvu. Takovými prostředky bojoval Fridrich proti církvi! Nejsmutnější při všem jest, že těmto podvodným listům historie pruská uvěřila a věří.¹⁾

¹⁾ Onno Klopp 276.

V podvodě právě vyličeném poznati lze všechny tři hlavní rysy jeho poměru k náboženství: mravní zvrhlost poukazující na nevěrece, anti-katolickou zášť, a prospěchářské využitkování protestantského vyznání; o dvou prvních promluvili jsme s dostatek, o třetím zbývá nám ještě pojednati.

Že celý poměr králův k protestantismu nebyl ničím jiným než politickým využitkováním jeho, vysvítá nejprve z onoho opovržení, jež i k němu choval. Luther mu byl divoký, sprostý mnich, Luther i Kalvín bídáci, duševní trpaslíci, jejichž zásluhou bylo jen to, že vladaře německé osvobodili ode jha katolických kněží a přičinili se, aby statky církve katolické byly jí vyrvány.¹⁾ „Vždyť bez svátostí a kázání,“ píše k d'Argensovi,²⁾ „nejsem ani kalvinista ani lutherán, málo se starám, žehná-li mne kdo, jen když Tvá ruka, markýzi, mně požehná, ona ruka, jež tolik blesků již na ‚infamní‘ metala.“ Jinde³⁾ praví: „Nesmíme myslet, že Hus, Kalvín, Luther byli velikány ducha; často dojdou lidé prostředního nadání svého cíle, jen když okolnosti příznivy jsou.“ Duchovní všichni — protestantští mu byli k pozorování nejbližší — byli u něho hlupáky a pokrytci, víra protestantská „starým strojem,“ „těstem bez kvasu,“ „popelcem bez jiskřičky,“ zpěvy protestantské „hloupou malicherností“ atd. Dovedl také protestantské duchovní utiskovati, jak dokazuje příběh se studenty university v Halle. Zde bylo r. 1745. divadlo s lehkými ženštinami; kazatel Franke káral studenty, že k vůli těmto mívali souboje a hádky, studenti jej zažalovali. Rektorát university musil na požádání z Berlína referovati o celé záležitosti a učinil to dle pravdy. Král Fridrich na to ujal se — hereček, odsoudil kazatele k veřejnému odprošení mladíkův a poručil mu divadlo navštěvovati, o čemž správce divadla měl králi podávati stvrzení. Při té příležitosti nazval rektorát „Muckerpack“ a kazatele „Schurke.“ — V prvních letech neměl také král u duchovních protestantských žádné důvěry; kdekoliv se jich několik sešlo, potřásali hlavami nad „filosofem.“⁴⁾

Nicméně byl protestantismus králi vítaným prostředkem, udržovati lid v poslušnosti a vládnouti nejen politicky, ale i církevně jakožto rozený biskup tohoto vyznání; mimo to mělo proň nemalou důležitost, býti prvním protestantským vladařem v Německu a jak takový soutěžit s císařskou mocí, která rok co rok odumírala a bystrému Hohenzollerovi poskytovala

1) Oeuvres XXI. 64.

2) L. c.

3) Onno Klop 220.

4) Gfrörer IV. 327.

ony naděje, které dnes vidíme vyplněny. Proto si hrál na protestanta horlivého, proto nařizoval školám vyučování náboženství protestantského, proto se činil protektorem všech protestantů, proto musily všechny války výbojné prohlašovány býti za náboženské, proto pronásledoval rod Habsburský.

Že protestantismus sloužil pouze egoismu Fridrichovu, doznává i veliká část protestantských historikův;¹⁾ ano sám král vidí se nucena omlouvati tento svůj poměr k protestantismu, zděděnému od předků jeho, když u podivném zvrácení pojmů praví:²⁾ „lid bude panovníka nevěrce, jenž jest spravedlivým člověkem a hledí jej učiniti šťastným, více milovati, než orthodoxního, který špatně jedná; ne myšlenky panovníků, nýbrž jejich skutky činí lidi šťastnými.“ Vědomí podvodu však při tom u něho jest úplné;³⁾ považoval lid za příliš hloupý a tudíž nehodný, aby byl z „pověry“ osvobozen a touto omluvou využitkování nejsvětějších citů lidských zakrýval. Friderikanismus pak tento system po smrti zakladatele svého prováděl dále, stát hohenzollerský při své výbojné politice proti habsburské dynastii držel mocnou zbraň v rukou a touto zbraní byl protestantismus se svou nevolnou, na světské moci spočívající ústavou.

(O. p.)

O čase.

Dr. Fr. Nábělek.

20. Pro koho nebylo by času, kdyby nebylo věcí a dění, a pro koho by nebylo též času, kdyby nebylo myslí, jež by měřila čas změnami, děním, pohybem, tomu čas naprostý nemůže býti než nesmyslem; nepováží, že pohyb, změny, neplodí času, že měříce pohybem čas, klademe pak místo věci měřené míru, jako klademe často prostor místo věci v prostoru obsažené, jako: litr vody; tak klademe váhu, místo věci vážené: kilo soli, ač co vážíme, samo váhou není, ale bylo by, i kdyby nebylo váhy (tíže): vždyť ono množství soli, jež váží nám kilo někde na povrchu naší země, nemělo by váhy (tíže) v nezměrné vzdálenosti od kteréhokoliv tělesa nebeského.

Podobně má se to i s prostorem. Descartesovi prostoru by nebylo, kdyby nebylo hmoty, jež plní prostor, sice jinak prý by se muselo říci,

¹⁾ Pastor Weigelt v „Schlesische Zeitschrift“ XXIII. proti této pravdě marně se namáhá dokázati opak.

²⁾ Oeuvres VIII. 250.

³⁾ Onno Klopp 479., 481. a 483.

že nic zaujímá prostor, že to nic jest dlouhé, široké, vysoké, a přece pryť nic nemůže míti rozměrů. — Považme však, že nesmíme říci, když by něco nebylo tím, co dosud nám je známo, že to již není ničím. Prostor není ani železo, ani dřevo, ani cokoliv hmotného nám známo; proto však není ničím, byť i v něm nebylo ničeho (z toho, co pokládáme za něco); je to prostor, rozprostraněnost, možnost — ale ne taková, jako je ptáče ve vejci oplozeném — aby hmoty se rozprostíraly a se pohybovaly; ať pak již tuto byť již jmenuji, jakkoliv, pravím vždy totéž, jen pokaždé jinými slovy; pravím vlastně vždy: prostor je prostor. Poněvadž nemohu definovati bytí jednoduché, mohu jen říci, čím není: prostor není hmota, není pohyb, není ničím z toho, co vidím v prostoru neb co se děje v prostoru; je to prostor, jehož podstatou je to, co jest, *ens sui generis*, jest byť ode všech jiných rozdílná. Tak nemohu definovati času, nýbrž jen klásti jiná slova na označenou téže byti; řeknu-li trvání, po sobě, dříve nyní později, *ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον* (Aristoteles), *Tempus est phantasma motus, quatenus in motu imaginamur prius et posterius* (Hobbes), možnost pohybu — opět ne taková, jako ptáče ve vejci oplozeném, — nepravím vším tím nic jiného než: čas jest čas.

21. V soudech klademe podmět a výrok, řkouce na př.: vzduch jest plyn, tráva je zelená, zajíc utíká. Podávám-li úplný a platný výměr, definici, slovo „jest“ znamená tolik, co matematikovi znaménko rovnosti: položil jsem podmět na jedné straně a na druhé týž podmět, ale rozložený a vyjádřený, jak složky podmět skládají: Voda jest chemické spojení kyslíku, vodíku a kyslíku poměrem dle váhy jedné k osmi (H_2O). Kdyby věc definovaná byla bytí jednoduchou, nemohl bych jí rozložiti ve složky; mohl bych jen užiti popisu, nebo vyjádření... jako: vodík jest plyn, jenž... Jindy v soudě položíme podmět, užijeme spony „jest“ a za přísudek část podmětu, nebo vlastnost jednu z mnoha jiných: tráva je zelená, diamant je tvrdý. Slovo „jest“ již nemá moci a významu znaménka rovnosti v mathematice, mohl bych je nahraditi slovem „má“ a říci: tráva má zelenost, diamant má tvrdost. Opět jindy položíme podmět a přísudkem jest činnost podmětu vlastní nebo s jeho bytostí se srovnávající: zajíc běží, slunce svítí. Slovo budiž předně užíváno ve vlastním smyslu, ne obrazně. Má-li spona jest míti význam znaménka rovnosti, tož mohu jen říci: čas jest čas. Mám-li čas přece rozeznati od bytí jiných, mohu jen říci, čím není. Mám-li říci, jakým myslí naši se jeví, pravým: neměřný vzhledem k délce, vždy stejný a týž. Mám-li říci, co způsobuje, pravím: možnost dění, pohybu. Užíváme však slov v přeneseném smyslu, na př.: růžová naděje, kvetoucí věk. Řeknu-li: čas plyne, utíká, tož

přenáším pojmy ze světa hmotného na svět nehmotný. O zajíci správně dím, utíká, ale nesprávně o čase, že by utíkal; tu nevynáším z podmětu, že bytosti něco, co o něm vypovídám v soudě, aniž mu osobuji činnost srovnávající se s jeho bytostí. Řeknu-li: ruka Páně není ještě zkrácena, tož obrazně tak dím. Kdyby někomu napadlo, mohl by z toho vésti důkaz, že Boha není, protože nemá rukou. Náš Erben byl by pošetilcem věře v Boha, an píše ve „Svatební košili“: „Což bych se bála? ty's se mnou — a oko Boží nade mnou“... „Což bych se bála? ty's se mnou — a ruka Páně nade mnou“...! Tak se to má i s tečením, plynutím času; nesmím slova užitého obrazně považovati za slovo ve vlastním smyslu nepřeneseném, a poněvadž v tomto smyslu podmětu nepřisluší, praviti, že toho podmětu jako bytosti není.

22. Můžeme-li pak bráti v pochybnost skutečné bytí času proto, že vnímáme vždy čas jen děním vyplněný? „Die blosse Zeit an sich, wenn man von allem und jedem Geschehen in ihr abstrahiert, wäre, mild ausgedrückt, eine ganz unfassbare, förmlich geisterhafte Schattenexistenz.“ (Otto Liebmann, „Analysis der Wirklichkeit,“ str. 105. a 106.) Může-li skutečně býti jen to, co jest hmotného, pak ovšem čas nehmotný neměl by bytí; může-li se proto odepříti skutečnost, věčnost času, proč bychom nesměli popříti skutečné bytí duše, Boha? Nemůžeme proto přidati se ani k názoru Leibnitzovu: „Le temps sans les choses n'est autre chose, qu' une simple possibilité idéale.“ Čas bez věcí není nic jiného než pouhá možnost myšlená; ani nemůžeme přisvědčiti Descartesovi: „Tempus non est affectio rerum, sed modus cogitandi,“ ani Spinozovi: „Tempus non est affectio rerum, sed tantum merus modus cogitandi.“ Ale ten čas tolikrát popřený, abych tak řekl, ubitý, přece jen mocí neodolatelnou nechce býti tou nicotou, k jakéž jej odsuzují, vždy znova se hlásí, žádaje svého práva jako bytí skutečná; když pak není zbytí, tož dopřává se mu místa v mysli, jako představě nezbytné pro každou lidskou inteligenci, je to prý faenomenon bene fundatum. Máť ten čas osud jako mnohý člověk ve společnosti lidské, jenž skutečně koná služby a zastává úřad velmi důležitý, ale jemuž nedopřává se hodnosti, jaká jemu náleží dle výkonů; k repraesentaci, ke dvorní hostině zván býti nemůže, nemaje titulu a vnější hodnosti těch pánů, kteří jsou zváni: jemu vykáže se místo v dílně.

23. Též nemůže býti platným důvodem proti skutečnosti času, že můžeme si mysliti rozumnou bytost, jež by přehlédla najednou minulost, přítomnost i budoucnost, co inteligenci lidské jaksí roztaženo jest v délku, že by jí všecko bylo přítomno, jako vzduchoplavec v balonu nad pohořím možno téměř najednou viděti údolí od sebe rozdělená hřebeny hor, kdežto

chodeci ta údolí objevují se po sobě. Ten obraz, jehož užívá O. Liebmann ve zmíněném nahoře díle, k věci nepřiléhá, poněvadž ta různá údolí skutečně jsou současná a mohou být viděna vzduchoplavcem zároveň, kdežto chodec, moha býti na různých místech od sebe oddělených nepřehlednými horami jen v různých dobách, může je spatřovati jen po sobě. Kdyby však v těch údolích hořelo, ale tak, že by ten chodec vždy zapálil přijda do údolí, tož by ani vzduchoplavec s místa vyvýšeného neviděl, že v těch údolích chytilo se najednou. Totéž platí o příkladu, jehož užívá k názornění též myšlenky. Kdyby totiž někdo odstranil průčelnou zeď třípatrového domu, mohl by pozorovatel z ulice viděti zároveň, co se děje ve sklepech, v přízemí, ve všech patrech až i pod střechou, kdežto třeba listonoš jdoucí od bytu k bytu viděl by ty výjevy po sobě. Pozorovatel z ulice viděl by, co se děje současně v celém domě, listonoš, co právě se tam děje, kam by vstoupil; ale pozorovatel z ulice neviděl by listonoše ve všech bytech najednou, nýbrž též jen po sobě. V duchu mohl by snad si představit listonoše i v těch místnostech, kde ještě není, znaje výkony jeho, ale skutečně bude jej viděti, až tam přijde.

Příměry, jichž užíváme na obezřejmenou, ovšem pojmávají věc jen z části a pokulhávají; zde však věc zatemňují a mysl od věci odvádějí. Kromě toho povážiti sluší, že ona intelligence jest pouze supponována: myslíme si, že by byla intelligence taková... Z takové smyšlené supposice nedá se vyvoditi nic platného. — Nemajíce tolik názvů, slov, co máme pojmů, nemůžeme obejít se bez příměrův a bez obrazného rčení, aby nám bylo rozuměno. Obrazy volíme dle toho, jak věc sobě představujeme a zůstáváme při nich, i když nabyli jsme lepšího ponětí o věci, a obrazné rčení již není případným. Tak mluvíme o elektřině, o elektřině kladné a záporné, o proudu elektřiny, jakoby tekla na způsob vody. Kdo by dokázal, že tohoto proudění není, zdaž by tím i dokázal, že není toho, co jmenujeme elektřinou?

24. Otto Liebmann vidí zárodky ideje o takové inteligenci, již by vše bylo přítomno, již u d'Alemberta v úvodě k encyklopedii; idea ta dále se vyvinula v La Placeovi, an praví, že rozum takovému, jemuž by pro nějaký okamžik známy byly všechny síly, jež působí v přírodě, zákony jejich působení, vzájemné postavení, vztahy všech bytostí, z nichž (příroda) se skládá, a on by uměl vše to vyjádřiti formulí mathematickou, tu by výjevy v přírodě minulé i budoucí jeho zraku (duševnímu) byly přítomnými, jak vzájemné postavení k sobě těles nebeských v naší soustavě známo je hvězdáři v minulosti i budoucnosti na tisíce let. Du-Bois-Reymond

užívá té ideje i v příčině osudů lidských. — Kdo by v matematické formuli nahoře myšlené, v níž všechno dění by byla funkce času (t), nahradil libovolnou veličinu t veličinou $-\infty$ (nezměrně veliká), dověděl by se, jak to vypadalo v přírodě před časem nezměrně dlouhým, snad jaký byl původní stav hmoty; dosadě za veličinu t veličinou $+\infty$ (nezměrně velikou), dověděl by se, jaký bude stav přírody, hmoty v čase nezměrně dlouhém do budoucna, na př. zdaž správná jest myšlenka Carnotova, že kdysi nebeské hodiny budou státi, a zdaž ten stav nastane již v čase změřitelném. Abych zvěděl, jaký byl stav věcí před 2000 lety, dosadil bych do oné formule za t 2000, abych věděl, jaký bude po 3000 letech, dosadil bych za t 3000, a tak bych minulost i budoucnost měl v přítomnosti.

Znamenejme, že do té formule La Place i Du-Bois-Reymond dosazují písmeno t (tempus = čas), čas skutečný, že tedy jim by ta formule ukázala stav věcí, jakým byl (v minulosti) a jaký bude (v budoucnosti), a nikoliv nezpůsobí toho, aby i ty výjevy odehrávaly se v přítomnosti; oni by měli jen v mysli přítomnu představu toho, co bylo neb co bude v čase skutečném. To Liebmann uznává, říká: „Dokládám, že této La Placeově inteligenci při její všeobšíhlé (universal) logice a matematice všechno dění ve světě (Weltprocess) bylo by přítomno in abstracto (jako představa v mysli), ale té, o níž já (Liebmann) nahoře mluvím, bylo by kromě toho přítomno in concreto (skutečně), poněvadž jest naprosto bezčasnou.“

To přece nemůže býti pádným důvodem proti skutečnosti času, vždyť ona intelligence u Liebmannova jest pouze supponovaná, o níž se nepraví, že i skutečně jest, nýbrž, že možnost té intelligence dá se připustiti, jako bychom řekli: myslíme si, že by byla intelligence taková, že by jí bylo přítomným, co našemu lidskému rozumu jest jako minulé neb jako budoucí. Kdyby byla taková, že by jí bylo vše přítomným, co nám jest minulým nebo budoucím, tož by ovšem spatřovala vše jako přítomné, znala by jen přítomnost; ale co vadí, abychom nemohli právem říci, že ta přítomnost jí trvá? I tu by ještě obstál čas naprostý.

(P. d.)

Za církví — za pravdou.

Podává *Fr. Janovský*. (O.)

Stolbergovy „Dějiny náboženství Ježíše Krista“ — dílo 15 svazkův — obsahují celý Starý Zákon, veliké to období zaslíbení a očekávání Spasitele, po té dobu náplně, děje evangelií, a další rozvoj království Božího, děje vzrostu, nebezpečí a záchrany církve až do počátku všeobecného sněmu Efeského — roku 430., úmrtního roku sv. Augustína. S radostí a nadšením přijata je tato velikolepá práce.

Dne 14. února 1807, brzy potom, co vydán 1. svazek, píše Stolbergovi bratr Kristián: „Rád bych Ti pověděl z hloubi srdce, jak velebnou a drahou jest mi kniha Tvá. Byla mi částečně už známa, a všecko, co's mi kdysi předčítal, bylo mi nezapomenutelné; avšak nyní upraveno vše tak krásně a tak lepě zaokrouhleno, když čtu od začátku až do konce. Pořídil jsi dílo výtečné; přinese požehnání především Tobě, ale zajisté i čtenářům, jichž bude do nekonečna. Věnování Tvým dítkám četl jsem už několikráte; zanícen, uchvácen city vroucími, musil jsem pokaždé ustati; i bude mi je ještě častěji čísti, abych je náležitě posoudil a ocenil; zamiloval jsem si je z té duše. Kéž spočívá na něm požehnání Boží u dítek Tvých i potomků jejich! Hluboká učenost v díle Tvém a obširná, tak výborně použitá sečtěllost jsou ovšem zásluhou vedlejší, avšak prokazují věci hlavní službu velepodstatnou. Taktéž nemálo podívoval jsem se ušlechtilému, mocnému slohu, jenž jest přiměřen tak velebnému obsahu. Opakuji: Způsobil's mi velikou a milou radost nad tímto dítkem svého ducha a srdce. Má paní v pravdě se jím pokochala; věz, že se's jí stal ctihodnějším, ať nedím milejším.“

Odovídaje bratrovi zmiňuje se Stolberg o Bedřichu Schleglovi: „Psal mi a děkoval za radost, kterouž ho kniha má potěšila; neposlal jsem mu jí sice. Mimo jiné praví též, jak zřejmě je pravdivo, že Starý Zákon jenom světlem Nového Zákona může býti objasněn a pochopen. To poznává nyní on, bývalý pantheista, t. j. atheista. Těším se z toho. V osudný podvečer naší doby, za běsivé omámenosti a hrozné úzkosti vidí mnohý tajemnou ruku písící na zdi.“

Mnoho jiných vzácných, veleučených mužů zahrnovalo podivem, chválou a uznáním autora „Dějin náboženství Ježíše Krista“; Stolbergovi bylo potom mnoho psáti a odpovídati katolíkům i protestantům, kteří přečetše „Dějiny“ ty a poznavše veleducha spisovatelova, doptávali se ho u věcech náboženských, žádali za poučení, radu a pomoc. Roku 1811.

psal mu Sulzer z Kostnice: „Skoro denně mám v rukách Vaše veliké a krásné dílo; vyznávám, že co jsem živ, nebyl jsem žádnou knihou tak poučen a povzbuzen. Dílo Vaše dodalo mi chuti spisovatelské; i posílám Vám přiložený spis, prose, byste mi ráčil oznámiti, co o něm soudíte.“

Roku 1812. radila se ho urozená protestantská dama, jak by se měla vrátiti do katolické církve; odhodlala se, přečteš „Dějiny náboženství Ježíše Krista.“ Stolberg jí poradil, napsal obšírný list, v němž také praví: „Vím, má milá přítelkyně, kterak poděšena bývá obrazotvornost, když člověk vážnou pojme ideji vrátiti se do církve; zkusit jsem toho sám. Vám pak bude ovšem krok ten těžší, než byl mně a mé paní; avšak uvidíte, jak Vás Bůh posilní a ochotnu učiní, byste se nelekala žádné oběti; poznáte, jak zpověď, které se člověk léká, dokud jí nevykonal, jak ulehčí srdci, jak jsouc nezbytnou potřebou náboženství, jest i pravou potřebou srdce. Do požívání nejsvětější Svátosti oltářní nadějete se zajisté více, než slovy možno pověděti; zajisté Ježíš Kristus dává sebe sama dává nekonečně více, než by se člověk nadál. Má drahá, šlechetná přítelkyně, ničeho se nelekejte, nevzdalujte se tak velikých milostí! Radostně jděte, kam Vás Syn Boží vede; nehleďte ani na pravo, ani na levo, ani za sebe; on místo Vás patří v pravo, v levo, za Vás; on sloupem ohnivým svítí Vám na cestu; jemu sloupu ohnivému lehkou schovati Vás zrakům lidským. Na konec odporučím Vám svatou knihu Tomáše Kempenského o následování Krista. Bůh s náplní milosrdenství svého budiž s Vámi, šlechetná přítelkyně! Jemu budiž chvála, že obrátil Vaši pozornost na církev od samého Ježíše Krista založenou. O tuto skálu rozbije se všechna pochybnost.“

Podobně radil roku 1813. Kannegiesserovi, jenž také přečet „Dějiny náboženství Ježíše Krista“ dotazoval se Stolberga, jak do církve se vrátiti. „Kolik duší Stolbergovými ‚Dějiny náboženství Ježíše Krista‘ dospělo poznání katolické pravdy,“ píše B. Schlegel r. 1816., „ukáže se ten den, kdy všecko bude zjeveno. Kdykoliv, slyše o návratech do církve — Bohu díky, přiházejí se nyní častěji — dotazoval jsem se na příčiny, slýchával jsem jméno Stolbergovo, jmenovány jeho ‚Dějiny.‘ Jak mně a mé paní byly nápomoeny k návratu do církve příklad muže toho a dílo jeho, tož s opravdovým díkem jenom tam možná nám vysloviti, kde v tiché zbožnosti děkujeme Bohu nejvyšší milosrdnému za milosti, a požehnání jeho svoláváme na ty, jichž užil nástrojem, milosti ony nám uděluje.“

„Je zde ve Vídni,“ píše též Schlegel Stolbergovi, „slavný kazatel, P. Bernardin u Servitů, v pravdě katolický a apoštolský hlasatel slova Božího a velebnosti Boží, jakých nyní tak málo; řečník, jenž úctu vzbuzuje

i u světáků. Byl jsem dojat a potěšen, když vyznal, že hlavně Vám a Vašemu dílu díky povinen z toho, co koná.“

Jako Schleglovi a choti jeho, byly Stolbergovy „Dějiny“ i princí Adolfo Meklenburskému nástrojem obrácaní; roku 1818. píše princ Stolbergovi: „Přijměte nejvroucnější dík, jakýž cítí duše, jež dlouho dychtila po pokoji a pevném přesvědčení, a konečně obého došla, čtouc Vaši výtečnou knihu náboženství Ježíšova. Nebe odplatiž Vám všecko požeňání, jež šíříte svými spisy, a to v době, kdy tak málo dobrých pracovníků, kdy duch lidského vědění zpyšněl proti moudrosti Boží, kdy tak mnohý myslí, že mu lidská moudrost postačí, aby dosáhl svého cíle zde na světě. Tato vše dobré podkopávající filosofie jest poražena důkazy díla Vašeho; onot zajisté neustane nésti tisíceroého ovoce. Na věky budu děkovati Dárci všeho Dobra, že mi podal do ruky Vaši knihu náboženství Ježíše Krista. Od této chvíle bude mou jedinou snahou, abych víru tuto slovem i skutkem veřejně vyznával před světem; jestiž to jediná bezpečná cesta, aby člověk došel, kam směřuje všecka naše naděje.“

„Vaše Jasnost,“ odpověděl Stolberg, „mne zahanbuje i potěšuje. Z celého srdce Vám blahopřeji, že Vám vzešlo světlo a že jste světla toho tak věrně následoval. Věrnost ta jest milostí Boží a zabezpečuje Vám nové milosti, jichž nejvýš milosrdný Bůh dopřává těm, kdož první zůstali věrni. Jsem však zahanben vida, an mým ‚Dějinám náboženství Ježíše Krista‘ připisujete přesvědčení, jež Vám Bůh daroval. Jako v říši přírody dává Bůh bujného vzrostu seménku, jež padlo do země dobré, tak a mnohem více činí v říši milosti.“

* * *

Kolikráte žádali a prosili přátelé Stolberga, aby napsal svůj životopis, ježto má tak veliký vliv na tisíce a tisíce lidí. Pokaždé odmítl žádost tu. Tak na př. napsal 20. dubna 1816 Schlosserovi do Frankfurtu: „Myslím, že svůj vlastní život veřejně podati smí jen ten, koho sám Bůh vyzval. Hlas, jenž volal Augustinovi ‚tolle et lege,‘ vnuknul mu bezpochyby též a poručil, aby napsal svá ‚Vyznání.‘ To aby směl a mohl člověk učiniti, musí napřed svléci starého člověka, musí se sv. Pavlem moci říci: ‚Kristus živ jest ve mně.‘ Kdybych směl vzácná Augustinova ‚Vyznání‘ (vlastně jen životopisnou část) jinak pojmenovati, nazval bych je dramatickou asketikou, již není rovné. Že jste mne však žádal za životopisnou zprávu, a bych před vámi nestanul s prázdnýma rukama, podávám událost, již jsem byl svědkem a rád bych ji zachoval; máť velikou cenu vniternou, a týká se velikého muže, jenž byl mým nejstarším přítelem a jemuž velikými díky jsem povinen. Klopstock odpočíval

jednou odpoledne v lenošce; byl jsem u něho. Přicházeli návštěvníci, též několik mladých, duchaplných paní. Nevím, jak se dostala řeč na modlitbu; mluvilo se o ní, mluvilo se všelijak. Všichni mysleli, že Klopstock spí; ale nespál. Bolně ho dojal, jak se mluvilo o modlitbě; povstal, zbledl — jak se mu stávalo, kdykoliv byl dojat — a pravil velebně: „Modlitba jest životem duše.“ Po té opět usedl.“

Místo svého životopisu napsal Stolberg „Život sv. Vincence z Pauly.“ Dne 11. listopadu 1816 píše bratrovi: „Četl jsem ‚la vie de St. Vincent de Paul.‘ Člověk žasne, co vykonal ten muž, či lépe, co Bůh jím vykonal ve Francii v době, kdy jak ve fysické, tak morální příčině nebylo lépe než nyní; ba myslím, že bylo tenkrát daleko hůře. I uložil jsem si, že nyní napíšu život tohoto apoštolského svätce; končímť patnáctým dílem ‚Dějiny náboženství‘; má šedivá hlava by už neodolala vlnám té veliké práce; skončil jsem ji úmrtím sv. Augustina roku 430.“

Avšak ani „Život sv. Vincence z Pauly“ nebyl poslední prací Stolbergovou. V lednu 1819 píše Schlosserovi: „Jak bych žil bez práce? Pokud dýchám, nemohu veřejně nepověděti, čím se zabývám a co naplňuje útroby duše mé. Píšu ‚Rozjímání a úvahy o Písmě sv.‘, ježto mé síly už nebyly s ‚Dějiny náboženství‘.“ V předmluvě díla onoho praví: „Jako sestaralý rolník ponechává synovi otcovské dědictví, jež mu už těžko obdělávati, a místo rozsáhlými rolemi zabývá se zahradou, tak i já spokojuji se rájem Písem svatých. Čerpám z pramene jejich božských sil, omlazuji se v jejich posvátném stínu, kochám se vůní květů nikdy nevadnoucích, žívím ducha svého plody stromů životodárných.“

Souhrn pak a praktický účel všeho zjevení Božího zahrnul Stolberg do „Knížky o lásce.“ Zvláště krásně líčí lásku Spasitelovu, již nám prokázal vykoupením, lásku, z níž se čerpá, na níž se zakládá láska naše; vynikají též statě o pokoře, modlitbě, o navštíveních Božích utrpením a strastmi. Zde věru líčí nám sebe sama, an píše: „Dítky Boží mají mnoho utrpení, jež jest údělem také ostatních lidí; nad to však mají utrpení duše, jakého druzí lidé neznají. Utrpení lásky! Proniknutí láskou k Bohu, trpkou sklíčení jsou bolestí, že přece Boha ještě tak málo milují. Bědují, jak liknavě mu slouží, jak se unáhlují, jak jsou roztržiti, jak denně chybují a jsou nevěrní. Tato spasitelná bolest je udržuje v pokoře a často provází celým životem. Začátečníci v křesťanství nechápou mnohdy, kterak možná, aby takovými bolestmi byli stísněni milácci Boží, o nichž se domnívají, že už dostoupili vrcholu dokonalosti; ba pochybují a nevěří jim, když slyší jejich pokorné a lítostivé nářky. A jest věru tato pokora, tato lítost upřímná a podstatná; neboť čím dále pokračují dítky Boží

strmou stezkou spásy, tím více poznávají, že výšina, již dostoupili, skrývá jim vrchol ještě vyšší, na nějž ještě jest se jim bráti. — Vládne-li člověkem dokonalá láska, obráží se v něm krásně obraz Boží, všecka bytost jeho zvučí libou harmonií. Jeho život jest chválozpěvem. Prosté, lichými snahami nerušené smýšlení a jednání dodává mu ve svrchované a nejvyšší snaze různé síly, jakéž nikdy nemá světák ve svých nízkých snahách. Ba i v časných věcech a pracích poskytuje ta jednotná síla vůle pravému křesťanu takové obezřelosti, takové ráznosti a jemnosti zároveň, že se mu svět diví, ač ho nechápe.“

„Lásky, jakou jsem shledal ve Stolbergově domě, nenalezl jsem ještě nikde,“ napsal konvertita Mikuláš Moeller v Praze r. 1817. „Víru máme všichni, ale láska, duše víry, jest bohužel u většiny slabá a mdlá.“

„Ve Stolbergově domě jest všechno, po čem člověk může toužiti: Ježíš, církev, prostota a působení přepořehnané,“ pravil Klemens Brentano.

O nitru Stolbergovy rodiny, zejména o výchově dítek jeho poučují nás líbezně listy, jež urozená choť Žofie psala v letech 1814.—1818. své neteři hraběnce Louise Fontanové:

„Jsem z té duše přesvědčena a zkusila jsem toho na sobě, na svých dítkách i na jiných, že není jiného základu dobrému výchovu než srdečné, upřímné křesťanství. Jinými prostředky lze sice vyvoditi jakous zevnější ctnost, zvláště v srdcích přirozeně nadaných a dobrých; avšak ustavičný směr mysli za dobrem, vytrvalá vůle porážeti každou sebe menší nespravedlnost, všelikou zlobu, všelikou nelaskavost, třebaš nás nikdo nevidí, třebaš se nikdo toho nedoví, tato stálá snaha po pokoře srdce může věru jenom náboženstvím býti založena a zachována, jenom stálým spojením s Bohem skrze Ježíše Krista. Že pak náboženství je skutečně jediné pevným základem pravé, upřímné ctnosti, osvědčilo se též zkušeností všech, kdož zkoušeli, že modlitba jest dítkám a vychovatelům jejich na výsoť užitečna. Míním častější modlitbu, i za práce, modlitbu za milost a přispění Boží, za trpělivost, abychom poznali své chyby, abychom je věrně zapudili, aby Bůh žehnal našim dítkám. Postačí jedno popatření na Boha a zastavení u něho, jeden pocit svaté přítomnosti jeho a lásky. Kdo se v této příčině třebaš jen pokusí, osvědčí se mu slovo našeho Spasitele Ježíše Krista: ‚Bude-li kdo chtíti vůli Otce mého činiti, pozná v učení mém, zdali z Boha jest.‘ Takovou jest obtížné dílo výchovu vlastních nebo cizích dítek pořehmáním vniternému životu našemu. Zbožný muž pravil jednou: ‚Modlitba jest životem duše,‘ a jest zajisté i životem výchovu.“

„Jest mi líto, že jsi už neznala mých drahých zesnulých synů. Byla bys si je zamilovala, Tvá dětinně přísná mysl byla by jejich mysl vystihla,

byla by s nimi cítila. Zdá se mi, jakoby se ti miláčci kolem mne vznášeli, jakoby jejich láska a modlitba nade všemi námi pozůstalými vanuly a nové milosti s nebe ostatním našim dítkám přinášely. Máme z nich radost, požehnání Boží patrně na nich spočívá. Velice jsem zkušena, že všechno dobro od Boha a jenom od Boha pochodí. Nám jest konati náš díl, avšak jak praví Písmo svaté: ‚Pavel sází, Apollo zalévá, ale Bůh dává vzrůst‘ — toť má útěcha, toť má naděje nyní i na věky.“

„Proč si nedovolíš čísti? Zdá se mi, že vzdělání, jakéhož se nám dostalo, ukládá nám povinností, abychom duchu svému dopřáli této potravy — četby. Tělu hovíme zotavením — není duše neskonale lepší? Veliký a zbožný Sokrates říkával mladíkům, jež viděl postávati: ‚Draží mládenci, prosím vás, nezapomínejte nesmrtelné duše!‘ Vyznávám, že není-li jaké svrchované překážky, neopomenu ani jeden den čísti něco z Písma svatého nebo z jiné duchovní knihy; mám vždycky s dostatek jiné četby, ale jest jí ustoupiti. Člověk žije netoliko chlebem — řekl náš Spasitel pokušiteli; a daří se nám naše práce daleko lépe, soudíme správněji a svobodněji, čteme-li vždy. Píšu, jak jsem zkusila, a soudí tak také jiní, kteří lépe vidí, než já. Že jest si četbu dobře voliti, rozumí se. Čekám, jak bych Ti poslala ‚Život sv. Vincence z Pauly,‘ ježž můj manžel dal nedávno tisknouti. Užasneš, co Bůh tímto mužem vykonal, budeš čísti s rozkoší a zálibou.“ — —

Dne 7. listopadu 1819 slavil Stolberg v Sondermühlenách v Hannoveru poslední narozeniny; dobře tušil, že jsou to poslední. Koncem téhož měsíce zachvácen jest velikými bolestmi žaludku, k nimž se brzy přidaly jiné. Ani slovo nářku nevyšlo z úst jeho. Jako byl za dnů zdravých výtečným vzorem křesťanským, tak jím byl i v nemoci a ve smrti; srdce mu plálo až do konce svatou láskou, rodině dodával myslí a důvěry v Boha.

„Kdo toho neviděl, tomu nelze pověděti,“ píše jedna z dcer, „jak velebný ten a bohumilý duch patřil na odchod se světa; divil se tomu lékař, divili jsme se všichni. Tělo bylo mdlé a bolestmi sevřeno, ale všecka bytost jeho zůstala beze změny. Nepřipravoval se; vždyť se už dávno byl uchystal. Nikterak ho nepřekvapila blízká smrt; vždyť už dávno bylo obcování jeho v nebesích, už dávno směřovaly všechny city jeho k Bohu a byly posvěceny svatou láskou. Nyní byla láska ta ještě vroucnější; bezpečný klid zářil z něho a konejšil nás způsobem nepochopitelným. Tak bylo až do konce.“

Posilen svatými svátostmi skončil klidně v Pánu dne 5. prosince. Na pozůstalé schránce tělesné zračila se blaženost duše k Bohu odešlé. Ut moriens viveret, vixit ut moriturus.

Problem svobody u Kanta.

Pojednává Placidus Buchta. (Č. d.)

V čem tedy přijde spatřovati podstatu vůle lidské na základě celkového nazírání, jehož nejzákladnější půdorys několika slovy právě byl nastíněn?

Dvoji věc, předně patřičné pozorování psychologické a pak již sám duch a význam pokladu běžné mluvy¹⁾ ukazují, že hledati nutno vůli v té skupině, v tom okruhu celkového projevování duše, jemuž se všeobecně přikládá název snahy.

Snažiti se vůbec znamená směřovati k věci sobě příhodné, a jako činnost duševní zaujímá tento úkaz střední místo v řadě pochodů vniterných, na celek jsa doplňován s jedné strany poznáním, s druhé citem. Poznání představuje směr do vnitř, duše povahuje se receptivně, v citu zjevuje se směr, možno-li se tak vyjádřiti, čistě immanentní, duše zůstává a setrvává sama v sobě a při sobě, snahou pak směřuje z vnitřku na venek, pohybujíc se jaksí svou činností k předmětům jsoucím vůbec nějak mimo ni.

Veškeré snažení duše děje se za tím účelem, aby buď něco užitečného nebo příjemného bylo dosaženo, nebo aby uniklo se doznatku nějak rušivému; tak namítá se nejprvnější rozdělení snahy na touhu (po něčem příjemném v případě prvním) a odpor (proti něčemu trapnému v případě druhém).

Bylo řečeno, že snahou směřuje duše k nějakému předmětu. Děje-li se toto směřování s vědomím a jest řízeno za určitým předmětem jako svým cílem vytknutým, sluje žádostí, snaha pak jednak vědomá, jednak až po předchozí rozvaze a volbě v proud uvedená, zove se *chtěním*.²⁾

Takového rozdělení snahy, byť i vycházely z jiných předpokladův a základů, přidržují se celkem všechny směry duševědné, které pro ně-

¹⁾ Neprávem by bylo, tento, na prvním místě ovšem prostředek, ale zároveň i pramen poznání podceňovati nebo odstrkovati. V jazyku uloženo jest bez odporu nemálo rozumu filosofického, nejsou to pouhé zvuky, nýbrž zároveň celé množství pojmů, vztahů, myšlenek a citů. Sledy práce myšlenkové a stopy nejprísnější logiky velmi patrně lze vypočítovati z mluvy lidské a zajisté že by leckterá nestvůra myšlenková nebyla aspoň v celé své podobě spatřila světlo světa, kdyby původce její byl náležitě šetřil přirozeného významu slov, která lidskou prací rozumovou stvořena byla již v dávnověku a s pokračujícím věděním i protřbenějším nazíráním během doby opravována jsou neustále.

²⁾ Nerozvádíme tuto celého rozdělení snaživosti zevrubně, pomíjíme také širšího a všestanného výkladu, ježž možno najíti v kterékoli učebnici psychologie. Vzhledem k cíli, k němuž směřuje přítomný oddíl celé statě, nevidí se to nijak záhodným, protože se jen o to jediné přímo jedná, aby v řadě stavů vniterných jasným nějakým krokem se stannulo před úkazem vůlí nazvaným.

jaký význam a vliv zasluhují vážného vzpomnutí, dovoleno tedy v souhlase tomto spatřovati známku pravdivosti a přirozené shody se skutečností věcnou.

Než jak zachovati se k základným a takořka kořeným výkladům zjevův obsažených v rozvržení právě podaném? Z jakých to končin světa duševného vynořuje se snaha, pojatá tu ovšem ve významu toho slova nejširším?

Jak ohlasy z okruhu nejnovější práce duševné nasvědčují, obrací se mínění s čím dál větší rozhodností proti nauce, od níž ještě do nedávna bylo očekáváno mnoho a která považuje představu za nejjednodušší zjev duševný a základ veškerého výkladu. Jest to známé stanovisko Herbartovo, jemuž jest snaha uvědoměním odporu jedné představy, zpod prahu vědomí k jasnějšímu stupni představování se vynořující, proti představě druhé, ji zatlačující.¹⁾ Dle tohoto názoru je tedy snaha stavem představy, tedy stavem stavu, což i bez hlubšího vniknutí do věci přičí se logickému uvažování jako protimyslnost. Jak duše původně jen poznávající přejíti může ve snaživou, jest takto vůbec těžko pochopiti, zhola pak nemožno přisvědčiti takovému mínění, připustí-li se k volnému slovu neodbytné sebevědomí, jehož svědectví v psychologii, zabývající se přece vniternými stavy vědomými, na prvním místě dbáti a svědomitě šetřiti se musí.

Nuže a jak se vyjádřuje toto vědomí člověka bezprostředné? Rozhodně v nesouhlas s náhledy schylujícími se k směru Herbartovu, právě snahu býti ne stavem představy, ale duše, která směrem od sebe směřuje k předmětu. Směřování toto jest však zvláštním způsobem jejich projevů, tedy činností, a jelikož bez protimyslného násilí nelze ho vysvětliti z obsahu předchozího, nutno přijati zvláštní schopnost základnou, kterou duše ve příčině této jest opatřena.

Že při snaze důležitou roli hraje poznání, jest ovšem pravda, již vzepřítí se nemůže nikdo, to však rozhodně nutno prohlásiti za nesrovnalost s výjevy faktickými, aby se samojedineému poznání přisuzovalo postavení přímo základné a známka jakési výlučnosti. Útvary činnosti duševní vyvěrají z jednoho a téhož principu, nejsou vůči sobě nijak izolovány, nýbrž vespolek do sebe zasahují a k vzájemnému uskutečnění každý dle své povahy patřičně si přispívají. Tento způsob s dostatek vysvětluje souvislost duševného dějstva, a prost jsa nebezpečí upadnutí v jednostrannost, zabezpečuje zároveň určitou samostatnost výjevům, které bez takového postavení trvale se obejíti rozhodně nemohou.

Vidí se tedy dosud, že v řadě pochodů vniterných nutno přisouditi

---

¹⁾ Dr. J. Durdík, Psychologie § 141.

snaze základnou samostatnost a duši jako jejímu principu zvláštní schopnost neboli sílu, kterou dle svých vývodů nazýváme mohutností snaživou.

Zbývá ještě učiniti krok poslední, ukázati totiž, v jaké příčině a v jakém smyslu objevuje se mohutnost tato vůlí.

Všecko, čím opatřeny jsou věci bytující vůbec, a jmenovitě tedy bytosti žijící, slouží k tomu, aby ten který jedinec v bytu svém se udržel a dle své povahy v bytost dokonalou vyvinul. Zachování a vývoj jsou tedy činiteli rozhodujícími i u člověka, který neméně než všecko ostatní zákonům všeho jsoucna jest podroben, a v němž nad to všechny stránky všehomíra v podivuhodnou jednotu živočicha rozumného se pojí. (Mikrokosmos.) *H m o t a* a *d u c h*, tyto dvě protivné poloviny skutečnosti veškeré, tvoří totiž podstatné součástky živoucí jednoty, kterou nazýváme osobností lidskou. Slouží-li tedy všecky síly v člověku patřičně k jeho zachování a vývoji, musí i snaživost býti upravena takovým způsobem, aby i tělo lidské i duše náležitě se mohly vyvíjeti a přiměřené sobě dokonalosti dojíti. Bezděky se takto vnucují dvě stránky této mohutnosti, podle toho, čemu slouží, navzájem ovšem rozdílné.

Snaživost, směřující k předmětům, které jsou příhodny stránce člověka tělesné, nebo jak uvyklo se vůbec říkati smyslné, sluje smyslná, sloužící potřebám jeho duchovým, nazývá se duchová. Prvnější také nižší, druhá vyšší mohutností snaživou se jmenuje.

Východiště takového odvážení se možno, poněvadž věc právě rozložená přístupna jest pozorování bezprostřednému a jako fakt ve svém způsobu empirický předstupuje před rozum usuzující s bezpečností otevřenou a docela zřejmou.

Pozorování dané skutečnosti našeho nitra zjevuje však ještě jiné a to důraznější rozdíly v projevech snaživosti. Z bezprostředního sebevědomí nabýváme totiž také známosti, že některé snažení děje se s vniternou nutností, jiné však že jest libovolné, závisejíc na naší volbě a svobodném našem rozhodnutí. Že pak úkon provedený svobodně a libovolně jest něčím vyšším nežli to, k čemu přiveden jest člověk nutností, ukáže ihned malé třeba proniknutí věci a úvaha prajednoduchá — i rozpadá se takto snaživá mohutnost s dvojího hlediska a docela přirozeně na nižší a vyšší.

Běží nyní o to, jak sjednotiti tato dvě vyzorovaná fakta k cíli kýženému, jak srovnati tuto dvojí tvářnost vyšší snaživosti v jednotu, aby i věcně pokud možná vystižen a vysvětlen byl úkaz, dle názvu a jména patrně jen jeden?

Dojdeme bezpečně svého cíle, podržíme-li na zřeteli pouze pozorování druhé, poněvadž úkazy, které jeho prostřednictvím na jevo vycházejí,

jsou vesměs ostřeji vyznačeny a k zřetelnému rozboru proto nejlépe se hodí. Okolnost prvnější, že totiž schopnosti člověka musejí býti tak upraveny, aby i duchová jeho stránka ve všech stránkách a potřebách přišla k náležité platnosti, i v úvaze směru právě naznačeného jest zahrnuta a dostatečně vystoupí.

Hnutí snaživosti nedobrovolná objevují se ve vědomí jako jednotlivé žádosti, sotva příslušné dobro nebo zlo s dostatek bylo poznáno a představeno. Naproti tomu vykazuje zkušenost snažení dobrovolné, svobodné, které na rozdíl od prvnějšího vystupuje jako rozhodnutí k činnosti, a to rozhodnutí učiněné po předchozím uvažování a volbě.

Poukázáním na průběh případů skutečných, objasní se věc nejlépe.

Učíme si předmětem pozorování na jedné straně živočicha nerozumného, na druhé člověka. Jakmile obrátím pozornost zvířete na předmět, který jest mu dobrem nebo po případě zlem, probudí se snaživost, a zvíře ihned, a to s vniternou nutností počne rozvíjeti činnost, která mu má zjednatí ukojení jeho snahy probuzené. Ne tak u člověka. Člověk sám se určuje a rozhoduje buď k dosažení nebo odmítnutí dotyčného předmětu. A právě toto sebeurčování a rozhodování nazývá se chtěním a jest předností i výhradou samojediného člověka.

Namítne se nyní otázka: proč asi? Postačí krátce říci, že člověk jest bytostí rozumnou, a jakožto taková jediné uvažování schopnou. V tom záleží totiž ono se rozhodování, že dovede člověk nahlédnouti, zdali a v jaké míře souhlasí představovaný předmět s potřebami jeho života tělesně-duchového, nebo zdali možno ho v daném případě dosíci čili nic. Následkem toho jakoby se člověk na chvíli zastavil a teprve po případném odhadnutí rozhodne se pro to neb ono. Jest sice pravda, že uvažování právě zmíněné jest dílem myslícího rozumu, avšak na rozhodnutí samo rozum náš jako určitá síla duševní nijak nevystačí, k tomu rozhodně jest potřebí činitele zcela zvláštního, a ten právě zove se vůle.

Věc tato takořka na první pohled velmi se zamlouvá, jest však nicméně velmi choulostivá, a nutno ji proto obsírněji rozložiti, hlubším ohledem proniknouti a pochopiti.

K vyšší mohutnosti snaživé dospěli jsme usuzováním z činností a projevů všeobecně snahou nazvaných. Projevy ty rozlišuje sebevědomí na nutné a libovolné. Tu však přísně potřeba se tázati: zda-li pak jest mezi dvojím tímto snažením rozdíl skutečně tak podstatný, aby oprávněn byl soud právě tak zmíněný. Tvrdíme pevně, že rozdíl ten skutečně jest. Snažení nutné jak vůbec tak ve zvláštních, jednotlivých úkonech směřuje k dobru, t. j. předmětem jeho jest všecko, co s duševně-tělesnými potřebami

lidské bytosti se shoduje, ať jest to již dosazitelno nebo ne. Docela jinak se má však věc s chtěním. I ono míří sice ve smyslu všeobecném a základném k dobru — to jest vůbec příznakem snaživosti, že se nemůže svou působností odnáseti ke zlu jako ke zlu — v tom se však liší od snažení nutného, že není vniternou nutností vázáno a určováno ke každému dobru jednotlivému; na něm úplně záleží, aby se rozhodlo pro ně nebo proti němu, aby si vybralo to neb ono dobro. A sice se může rozhodnouti pro něco jen tehdy, nejeví-li se mu vyloučenou možností toho dosáhnouti, čili jinak: chtěné dobro musí býti dosažitelným.

Takovým způsobem jest dokázáno, že jsme správně soudili u člověka na vyšší mohutnost snaživou, jinými slovy: skutečnost vůle jako zvláštní mohutnosti měli bychom dokázanu způsobem nepřímým. Není však také těžko dovoditi přímo, že jest vůle opravdu duševní mohutností zcela zvláštní, naproti ostatním určitě vymezenou a od nich patrně rozdílnou.

Čím se vyčerpává onen úkaz psychického života, který nazývá se chtěním? Rozhodně se v něm postřehuje vědění (poznání) a žádání, zároveň však určitě se vidí, že od obou těchto projevů velice se liší. Poznám-li předmět nějaký jako dobro, a to jako dobro dosažitelné, probudí se přirozeně ihned ve mně žádost po něm. Toto žádání však nijak ještě není chtěním. Teprv až nastoupí rozhodnutí k činnosti, kterou má dotyčný předmět býti dosažen, totiž rozhodnutí, spojené a provázené vědomím, že se člověk mohl také jinak rozhodnouti, může se říci, že vyvozen jest vnitřní pochod, činnost duševní, jež nazývá se chtěním. Jest pak rozhodnutí toto momentem hlavním, na který veškera pozornost upjata a soustředěna býti musí. Nežli ono stane se skutkem, odehrá se, nebo může aspoň předcházeti, v mysli člověka proces oceňovací, rozum uvažuje totiž a prozkoumává činnost, ku které se člověku jest odhodlati, zda-li možno ji opravdu provést, jaké budou její následky a pod. A tu patrně přichází k účinné platnosti duševní síla, která žádost člověkovu na okamžik zdrží a tak potřebného času k úvaze a odhadnutí zjedná. Bez zakročení této síly nemohlo by dojíti k rozvažování, ale žádost přešla by bezprostředně v příslušnou činnost. Není v této věci bezdůvodného výmyslu ani úmyslného. za určitým cílem řízeného usuzování, nýbrž naše sebevědomí zřejmě nám tu objevuje zvláštní schopnost duševní, která, poněvadž jako zdržující překážka mohutnosti žádací nesvobodné naproti se staví, nijak s ní nemůže býti totožnou.

K jasnějšímu vytčení tohoto názoru poukazujeme na odlišný a velmi již rozšířený výklad školy Herbartovy, dle něhož jsou žádosti zabavenými myšlenkami a chtěním se stávají tak, že přistoupí ještě vědomí o možnosti

nebo-li dosažitelnosti žádaného. (Známé jejich úsloví: „Das Wissen vom Können.“) „Aby se žádost vůlí stala, musí se k ní přidružití náhled jasný, že možno jest dosíci toho, čeho žádáme.“¹⁾ Dle našich výkladů připouští se sice také toto vědění jako nezbytné, to však rozhodně se popírá, že by samo činilo již ze žádosti chtění. Vždyť nasvědčují případy ještě více než četné, že nemusí nastati u člověka chtění, i když o dosažitelnosti žádaného předmětu jest přesvědčen. Teprve tehdy, až se bez nucení sám svobodně a dobrovolně rozhodne, říká se o něm, že chce. Musí tedy míti toto chtění jako určitý výjev psychický za základ zvláštní sílu duševní, mohutnost rovněž určitou, která nazývá se vůle.

Máme-li tedy na konec v přesném výměru a přímo odpověděti na otázku, co vyrozumívati se má vůlí lidskou, tvrdíme, že jest vůle vyšší mohutností snaživou, která uschopňuje člověka, aby sám svobodně se rozhodoval a neodvisle od jakékoli nutnosti ke svým skutkům určoval. A o mohutnosti této zvláště ještě s důrazem se vytýká, že jest svobodná. (P. d.)

Přehled dějin uherského Slovenska.

Millenniová vzpomínka *Adolfa Bayera*.

Ne z upřílišeného vlasteneckého nadšení, nýbrž plným právem tvrdí S. Hurban Vajanský: „Slovenský národ obýva svoje territorium od nepaměti a přežil mnoho dočasných okupantů, jako Herulův, Rugův a Longobardův. I sám vpád Maďarův nepodrezal mu životné korene, on najviac ak okyptil poniektoré haluze. Prvé maďarské panstvo bolo krátke (894—955); jestli sa vôbec o jich panstve i potom hovoriť môže, keď jsme boli privtelení k uhorskému kráľovstvu (1031). O vlastnom panstve cudzej národnosti nad slovenskou môže byť reč iba od najnovších čias víťaznej maďarisácie. Tu má Széchenyi úplnú pravdu so svojím: ‚Magyarország nem volt.‘ Magyarország nebol, ale vyskočil z jeho pekne formovanej hlavy, keď aj nie obrnený jako Minerva, aspoň s výbojnými chůtkami.“

A skutečně; St. Széchenyi, vzkřísitel maďarské národnosti a neobyčejně obětavý mecenáš akademie maďarské, ve svém spisku „A kélet nepe“ s ostatními svědomitými a nepředpojatými historiky maďarskými doznává, že Maďaři mají v Uhrách svůj domov jen právem promlčení.

---

¹⁾ Dr. J. Durdík, *Psychologie* § 151.

Dvou velikých držav historie je spolu i historií Slovenska; království velkomoravského a uherského. Za Sama tvořilo Slovensko spolu s Čechy, Moravou, Dolními Rakousy, Štýrskem, Korutany, Krajinou a částí pannonského Uherska i Tyrolska jednu jedinou mocnou říši. Za slavných dob Veliké Moravy sídlila slovenská knížata v Nitře, podřízena jsouc panovníkům velkomoravským. Mojmír založil biskupství v Olomouci i v Nitře kol r. 826., kdež hlásal delší čas slovo Boží sv. Methoděj. Po bitvě u Prešpurku (907) připadlo Slovensko na čas Polákům. Vlastní říše uherská povstala teprve za sv. Štěpána, který s královstvím uherským spojil Slovensko a východní kraje na území dnešních Uher, které patřivaly k říši bulharské, za jeho doby právě od Řeků vyvrácené. Dle vzoru slovenských žup rozdělil sv. Štěpán zemi uherskou na stolice (var-megye); ustanovuje syna svého Imricha údělným knížetem Slovenska, kladl mu na srdce, aby šetřil rozličných jazykův a obyčejů národův uherských, poněvadž (tak zní jeho slova) „království jednoho jazyka a jednoho obyčeje slabé a křehké jest.“

Po r. 1038. pokoušel se český Břetislav o založení církevně i politicky samostatné državy z Čech, Moravy, Slezska, Slovenska i Polska, leč záměr jeho se nezdařil, a o knížectví slovenské zápasily až do vymření rodův Arpádovců (r. 1301.) různé strany. Tehdy bylo údělné knížectví slovenské jakousi průpravou k trůnu uherskému či, jak Sasinek poměr ten znázorňuje: „Uherský král byl jako farář, slovenský kníže jako kaplan.“ Knížectví slovenské, ač závislé, mělo svého palatina, soudní stolice a své vojsko. Ba častěji stalo se, že slovenský „menší král“ svrhl uherského „staršího krále“ s trůnu a sám se naň posadil.

Slovanský ráz spojením s Uhry v 10. století se Slovenska setřen nebyl; až do doby posledních Arpádovců bylo slovanské zřízení v Uhrách v plné síle. Prvý důležitější pokus zřízení to změnit spočíval jednak v privilegování kolonisace německé, zvláště však v tvoření nové šlechty podřízené přímo králi, nadané statky a povinné ke službě vojenské, tedy jakési šlechty feudální, říšské. Za Ondřeje III. přestalo Slovensko býti údělným knížectvím; po vymření Arpádovců (1301) Karel Robert Anjouký počal zavádět v Uhrách soustavu státní dle vzoru západních království. Leč v čelo šlechty nespokojené s novotami Karlovými a hájící svobodné volby královské po vymření Arpádovců postavil se důmyslný slovenský palatin Matuš Chák či Čák zvaný. Matuš snažil se o zvolení Václava II. českého na trůn uherský; z vděčnosti od toho dostal hrad Trenčín, podle něhož se psal potom Matušem Trenčanským. Avšak Václav po delších bojích vzdal se koruny uherské a Matuš s některými podmínkami uznal Karla Roberta za krále, leč slovenské knížectví a zabavené statky zpěchoval

se vydati. Po prudkých půtkách s Karlem Anjoukým stal se Matúš samostatným knížetem slovenským, zařídil si celé horní Uhry jako samostatnou državu slovenskou. Dle prof. Píče bylo totiž v Uhrách nejstarším zřízením administrativním i politickým hrady královské, ke kterým náleželo pak celé území, obyčejně několik pozdějších žup. Celé takovéto území spravoval královský kastelán, „kastelán-hrabě“ zvaný. Spojil-li někdo ve svých rukou přední hrady slovenské, totiž: Zvolen, Prešpurk, Nitru a Trenčín jako Matúš Trenčanský, bylo tím celé vlastní Slovensko administrativně spojeno a mohlo svou národně politickou individualitu snadno hájiti proti ostatnímu Uhersku. Matúš dával peníze razit svým jménem, vyměřoval poddaným daně, zavedl zvláštní míry a váhy, opevnil pevnosti a města, zřídil si ve Vídni dvůr a vůbec vedl si po královsku. Knížectvím slovenským vládl svobodně až do své smrti roku 1321. Ba ani po smrti Matúšově nepodařilo se Karlovi zlomiti spojitost jednotlivých území, tedy i Slovenska. Ještě dlouho po smrti Matúšově jmenovalo se Slovensko „zemí Matúšovou“ neb „okolím Matúša.“ Leč Matúš byl také posledním vládcem Slovenska, jakožto celku národnostně a individualně vystupujícího v dějinách koruny uherské; po smrti jeho Slovensko se již nevzpamatovalo.

Jar. Vlček v „Dejinách literatúry slovenskej“ praví: „V údelnom kniežatstve nitrianskom, ktorým vládli vládari z rodu kráľovskeho, i slovenská politická individualita tristo rokov nachodila jasný výraz. No s Matúšom Čákom trenčianskym, zvaným ‚dominus Vagi et Tatrae,‘ padá na začiatku štrnásteho veku aj tento pomník samobytnosti slovenskej. ‚Mátyás földje‘ (Matúšovo území) splyvá v tesný politický sväzok s kráľovstvom uhorským a národný náš život tratí sa v obecnej diplomatickej reči latinskej — orgánu cirkve i štátu, literatúry i spoločnosti, ktorá kryla sverne driemajúce jazyky ľudové.“

Po smrti Matúšově byly zavedeny v jednotlivých územích Uherska t. zv. královské komory s jistým počtem žup. Ke královské komoře v Kremnici patřilo celé vlastní Slovensko. Z finančního zřízení toho vysvítá, že byla každá župa malou šlechtickou republikou, a spojené tyto malé republiky tvořily stát uherský. Na místo palatinské hodnosti, jakou měl Matúš poslední, zřízeny byly úřady generalních kapitanů, z nichž obyčejně jeden ustanoven býval pro Slovensko. Z kapitanů takových vynikl v 15. věku náš Jan Jiskra z Brandýsa (1440—1462), který spravoval celé Slovensko. Aeneas Silvius ve svém listě z r. 1446. praví o Jiskrovi: „Jiskra vir magnificus, nostrique saeculi non parvum decus“ (muž znamenitý a našeho věku nemalá ozdoba). Herm. Jireček případně dí o Jiskrovi, že byl rodem Moravan, duchem Čech, působením však Slovák. Náboženstvím

jsa katolík, stal se Jiskra velitelem Táboritů, které vedl do prvních bitek s úhlavním nepřítelem křesťanstva. Když část uherských pánů povolala na trůn králem polského Vladislava, hájil s úspěchem dědičné právo habsburského královského sirotka Ladislava; v dlouhém tomto boji o trůn uherský stal se Jiskra vítězem nad nejproslulejším hrdinou národa maďarského, Turkobijcem Janem Huňadym. Za něho vymanilo se Slovensko z poslušnosti koruny uherské. Konečně nabaživ se bojův, ač celkem vítězných, popustil Jiskra, nejsa přemožen, Slovensko králi Matyášovi, který ho vřadil mezi magnáty uherské a za odstoupené hrady slovenské skvělé náhrady mu poskytl.

V dobách těch ani Slovákovi ani Maďarovi nenapadla touha, aby jeho řeč nebo národnost měla jakousi přednost nebo převahu nad jinými řečmi nebo národnostmi. Řeč latinská, řeč západního křesťanstva, sloužila všem národnostem za společný nástroj dorozumění se a vážala jich v jedno citem bratrstva i vlastenectva. Když v doby ty připadly vojny turecké, jednota tato ještě více se utužila duchem nábožensko-křesťanským a blízkostí společného nebezpečí. Pod týmiž vojevůdci, týmiž prapory, pomíšeně bojovali nejen Slováci a Maďaři, nýbrž i Jihoslované v bratrské svornosti proti společnému vrahu křesťanstva. V bohatýrovi sigetském, Mikuláši Zrinském, ctí Maďaři zrovna jako Charvati svého krajana; Kneza Pávská Brankoviće považuje Maďar za svého Kinizsi Pála, a Jana Korvina, Maďara rodem, opěvuje srbský národ v národních svých písních jako svého hrdinu pod jménem Janka Sibirjanina.

Ale zatím poměry národnostní na Slovensku se změnily; voje české přinesly na Slovensko nejen učení Husovo, nýbrž českým vlivem probuzeno tu i národní vědomí v té míře, že obojený v životě i písemnictví jazyk latinský ustupovati musil spisovnému jazyku českému.

„Tristo rokov od prvej husitskej kolonizacie trvá na Slovensku výlučné panstvo češtiny. Čeština udomácnila sa medzi Slováckmi ako ich reč literárna.“ Bible Kralická stala sa základem t. zv. bibličtiny, ktorou byly tištěny od počátku 16. století až do 18 století všechny knihy slovenské, obsahem hlavně náboženské a z větší části evangelické. Čeština mimo to jest od druhé polovice věku 15. řečí samosprávných slovenských vrchností, později i stolic a zámků; „niet temer mesta a mestečka hornouhorského, aby nebolo od neho z tej doby listu alebo listiny českej.“ — Král Matyáš píše r. 1483. městu Trnavě, Štěpán Zápol'a r. 1492. Prešpurku po česku; smlouvu mezi Vladislavem a Maximilianem četli v uherském sněmu po česku. Matyáš Korvin byl vychován v Čechách a úřadoval pro Slovensko jazykem českým, jímž i jeho nástupce, Vladislav II., r. 1492. zahajoval i uherské sněmy.

Po době Jiskrově nevyuniklo již Slovensko samostatně v dějinách Uherska, ačkoliv na jeho půdě odehrávaly se nesčetné další boje. Nesčíslněkrát trpělo vpády tureckými v 17. století za bouří Tökelyho a v 18. století za vzbouření Rákoczyho, postavšího v čelo selského lidu proti Rakousku za svobodu Uher.

Hurban Vajanský (dobře) charakterisuje význam doby té pro dějiny Slováků takto: „Po moháčskej bitke utratili Maďari i ten chatrný vplyv, ktorý asnaď mali na život slovenský; za 145 rokov boli nullou. Slováci vtedy zachovali svoju nezávislosť a meno štátu uhorského proti Turkom i Habsburgom, a predsa utratili samých seba, jasný pochop o svojstvo, povedomie samobytného jestvovania!“

„Dějiny starodávné říše uherské,“ píše professor Píč, „končí bitvou u Moháče; avšak spíše než turecké vítězství dala podnět k rozdělení Uher nejprve na dvě, pak i na tři části nesmířitelnost stran. Slovensko zůstalo po rozpadnutí říše uherské ve spojení s královstvím českým. Za Ferdinanda a jeho nástupcův ustupovaly starodávné řády slovenské šlechtickým zřízením uherského státního práva, a ze staré samosprávy zbyl konečně pouhý název kraje předdunajského. V lidu slovenském uchovalo se již jen temné vědomí, že Slovensko a Uhersko jsou zcela rozdílné státoprávní pojmy. Když pak téměř po dvou stoletích spojeno zase království uherské v jeden celek šťastnými válkami císaře Leopolda s Turky, vzniklo ústrojí státní podstatně různé od někdejšího; neboť během té dlouhé doby turecké zaniklo jednak vědomí starodávných poměrů mezi národnostmi, jednak, a to hlavně, zaváděna v zemi centralisace podle způsobu západoevropského tak dlouho, až poměry uherské, mimo nepatrné zbytky, na nových základech byly upraveny.“

(O. p.)

Londýnské „Athenaeum“

o kontinentálním písemnictví minulého roku.

Podává A. Koudelka.

Norsko. Referent *Chr. Brinchmann* konstatuje předem, že za těch dvanáct měsíců písemnictví norské obmezilo se hlavně na krásnou a zábavnou literaturu. Vědeckých děl pramálo. Mezi nimi první místo zaujímá *Dra. Frítznera* „Slovník staronorštiny“ a *H. Rossův* „Slovník norských

dialektů.“ Zahájeno souborné vydání spisův *I. Aasena*, zakladatele dialektologických studií, bohužel u vydání to nebude pojata ani jeho výtečná mluvnice ani jeho dialektologický slovník. *Kl. Tschudiová*, známá svými zajímavými životopisy královen, vypisuje v 3. svazku život královny Marie Antoinetty. *W. C. Aamot* vydal své osobní zkušenosti v Číně. *V. Osviğ* strhal norského Molièra, *L. Holberga*, na kteréžto strhání odpověděl nejlépe *Ohrist. Bruun*. *Hjalmar Christensen* posuzuje ve svém spise „Norští umělci“ mimo *A. Garborga* a *Olu Hanssona* též předčasně zemřelého *K. Elstera*. *Nils Kjaer* svým pojednáním o *Bl. Pascalovi* a *E. Poeovi* postavil se rázem po bok *K. Naerupovi*, jenž za nejlepšího kritika se pokládá. — *B. Björnson* vydal letos druhou část svého velkolepého dramatu „*Over Aevne*“ (Nad přirozenou schopnost), jehož první část vyšla r. 1883. V první části snažil se *Björnson* vylíčiti utrpení pochodící z naprostého utečení sama sebe následkem náboženského nadšení. V druhé části budí náš soucit s politickými snílky, potomky to oněch starých mučovníků, kteří věřili v zázraky; líčí jejich zoufalství nad tím, že nejsou s to, aby rozřešili záhadu socialní. *J. Lie* líčí ve své povídce „*Když slunce zapadá*“ děsné následky nevěrnosti ženiny pro domácnost. *Sigbjörn Obstfelder* uhájil si svou pověst, kterou byl dříve svými básněmi získal, také dvěma povídkami: „*Život*“ a „*Doláci*.“ *T. Krag* vydal „*Měděného hada*.“ Bratr jeho, *V. Krag*, napsal povídku „*Tesknice*.“ Pěkné jsou též práce sl. *A. Prydzové*, kdežto *K. Hamsuna* „*Hra života*“ je tak plná paradoxů, že nelze ji vážně bráti. *J. W. Müller* líčí v povídce „*Čtyři dni*“ žalostný konec opilce. Venkovský život líčili *Per Siøle*, *R. Loeland*, *S. Muldal*, *V. Vislie*, *H. Aarund* a j.

Polsko. Referent *A. Belcikowski*. Pí. *Orzeszková* začala před 40 lety psát, ale nadání její je dosud ve stálém rozvoji, důkazem toho její poslední práce. V povídce „*Australan*“ líčí muže, jenž pachtěním se po majetku v cizích zemích ztrácí veškerý cit pro svou domovinu, avšak působením některých krajanů, kteří si zachovali lásku k vlasti, odvrhuje svůj egoismus, a stává se řádným patriotem. Ve sbírce povídek „*Melancholické duše*“ vystupuje proti pessimistickému názoru a pojmání života. *H. Sienkiewicz* ve svém třísvazkovém romanu „*Quo vadis?*“ obral si za předmět pronásledování křesťanů v Římě *Sewer* napsal povídku z venkovského života „*Biedronie*“, kdežto *K. Junosza* ve svých povídkách uvádí čtenáře do společnosti menší šlechty a maloměšťáků. *K. Glinski*, jenž požívá chvalné pověsti jako básník, neobstál před kritikou se svými dvěma povídkami. Dějištěm poslední novelly *Hajotiny* „*Jako stín*“ jest ostrov *Fernando Po*, jehož socialní poměry a obyčeje činí zajímavé pozadí povídky. *Rodziewiczové* „*Na výšinách*“ a „*Růže Jeryšská*“ nejsou všude přirozené a pravdivé. Za to *Gawalewiczova* povídka „*Břečtan*“ vyniká dovedným líčením všedního života. *F. Rawita* v povídce „*Sny*“ útočí na pedanterii u žen, kdežto v historické povídce „*Na stepi*“ popisuje epizodu z dějin polských v 18. století. Rovněž historickou, a to velice poutavou povídkou jest *A. Krechowického* „*Dcera mistra Tarla*.“ Kromě toho vydali ještě práce *T. T. Jež* (Ona je sama), pí. *Marrenné* (Proti proudu) a *A. Dygasiński*. Ze slibných nováček jmenování budtež *W. Barent*, *M. Zych*, *J. Lada* a *S. Zeromski*. — Též dramatická literatura byla tohoto roku bohata. „*Syn*“ *K. Zaleského* vzbudil nemalý zájem ne

tak zápletkou jako výtečnou povahokresbou. „Princ“ *E. Lubowského* podává nový typ naší dramatické Musy — sympathického ničemu, jenž, když byl nešťastnými učinil jak sebe tak i příbuzné, jde do sebe a umiňuje si začítí nový život. *Sewer* vyhléčil v „Marcin Lubovi“ tragický zápas mezi vesnickým liehvářem a jeho intelligentním a poctivým synem. „Sklená hora“ jest výborná báchorkovitá hra *Z. Sarneckého*, zdařilými veselohrami osvědčily se býti *Bałuckého* (Ženská otázka), *R. Ruszkowského* (Vdova Hedvika) a *Jordana* (Vlk a ovce). *A. Konar* v „Motýlech“ zpracoval s neobyčejnou dovedností thesi, že žena teprve láskou mužovou nebo k dítěti vyklube se ze svého „larvového“ stavu. Z nedávaných dramát jmenuji *K. Glinského* (Král Boleslav Smělý), *W. Lebinského* (Ctižádostivec) a *W. Rabského* (Přemožený). — Básnictví obohaceno novými pracemi *M. Konopiucké* a *W. Gomulického*, kteří vedle *Asnyka* třímají prapor poesie polské. Poesie oné má příděch pessimistický, kdežto tento jest optimistou v pravém slova toho významu. Z mladých zasluhují zmínky *A. Lange*, *W. Rapacki jun.* a *J. Zulawski*. — Z ostatních oborů literárních uvedeny buďtež: „Genealogie Piastovců“ prof. *O. Balzera*, „Karpatsí obyvatelé“ *A. Remana*, dále *P. Chmielowského* „Nárys historie nejnovějšího polského písemnictví.“ potom *S. Krzemienského* „Literární essaye,“ monografie o starém polském básníkovi Rejovi od *S. Windakiewicze*. Mimo to vydány též některé cestopisy.

O Rusku referuje *P. Miljukov*, ale poněvadž stálý referent „Hlídky“ mnohem zevrubněji o písemnictví ruském zprávy podává, pomímám tento přehled. — O Švedsku jak vloni nemá „Athenaeum“ žádného článku, nepochybně proto, že tam nic — pokud mi aspoň známo — pozoruhodného nevyšlo.

Španělsko. Referent jako jiná léta *Juan F. Riaño*. Četně zastoupena historie, k čemuž hlavně napomáhají četné učené společnosti. „Monumenta historiae S. Jesu“ dosáhla 18. dílu, v němž otištěny zajímavé dokumenty, týkající se sv. Ignáce z Loyoly a sv. Františka Borg. Kolekce „Hispaniae Schola Musica Sacra“ vysvobodila od zapomenutí důležitá díla *Victoria*, *Guerrera*, *Moralesa* a j. *Jimenez de la Espada* uveřejnil s poznámkami poprvé cennou historii Nového světa *P. Coba*. Vyšly též nové dva svazky z „Coleccion de Documentos Inéditos,“ z nichž první obsahuje korespondenci německých knížat s Filipem II. od r. 1572.—1574., druhý obsahuje listiny Cordobské „hermendady“ z časův infanta *D. Sancha*. Od výpočtu ostatních, ježto asi naše čtenáře méně zajímají budou, upouštím. Neméně četny jsou publikace z oboru místní archeologie a biografie. — „Historia General de España,“ psaná akademiky a vydávaná *Canóvasem*, pokračuje tak pomalu, že jsou obavy, že nespátří nikdy svého ukončení. Posledně vydané svazky z péra *S. Danvily* jednají o době *Carlosa III.*, o vyhnání Jesuitův, o kolonizaci *Sierry Moreny* a o válce s Anglií. O téže době jedná polemické dílo *P. Migueleza* „Jansenismo y regalismo en España.“ Poctěné akademií byly *S. Costy* „Estudios Ibéricos,“ neméně cenny jsou *F. Dura* „La Marina de Castilla“ a „Armada española desde la unión de Castilla y León.“ Též místní historii věnováno hojně děl, za to málo napsáno o historii americké. — *Menendez y Pelayo* jako vrchní dozorce nad monumentálním vydáním děl *Lope de Vega* tlačí na rychlé jeho ukončení. V 5. svazku obsaženy

„Comedias de vidas de Santos.“ Týž učenec vydal 6. svazek své „Anthologie cast. lyrických básníkův“ a 4. svazek své „Anthologie básníků španělsko-amerických.“ *P. B. García* vydal III. díl své „Literatura española en el siglo XIX.“ — *S. Salillas* věnoval zvláštní studii jargonu španělských vězňů. Z oboru literární kritiky vydáno několik menších publikací. — Co se poesie týká, nepodal z nových kromě *R. Marina* a katalanského básníka *Maragalla*, žádný nic zvláštního. — Také dramatická produkce nevykazuje nic obzvláštního. Jmenuji prostě *Echegareyovu* „El Estigma,“ *Sellésa* „La Mujer de Loth“ a *Gaspara* „La eterna Cuestión.“ Největšího úspěchu do- dělala se hra *Dicenty* „Juan José,“ jen že ději vytýká se nemravnost a nepravdivost. — Z novel na první místo kladu *P. Galdósa* „Nazarin,“ jejímž hrdinou jest lidumilný farář, jehož názory souhlasí do jisté míry s Tolstojovými *Valera* napsal povídku o andalujských obyčejích „Juanita la Larga,“ a *Pereda* krátkou novelku „Pachin Gonzalez.“ *Pardo Bazanová* vydala ve čtyřech svazcích své povídky a jiné drobotiny. *P. Valdés* napsal poměrně slabší svých dřívějších prací novellu „Los majos de Cadiz.“ *Blasco Ibañez* upoutal na sebe pozornost svými dvěma ze života lidu valencského vzatými povídkami „Arroz y tartana“ a „Flor de Mayo.“ *Picón* vydal sbírku povídek „Cuentos de mi tiempo,“ jejichž význačným typem jest liberalní tendenčnost.

Z písemnictví polského.

Podává *D. Skála*. (O.)

Nejmladší spisovatelé polští tak se oddali studiu maloměstského, filisterského života, že uvedli do literatury nový oddíl filisterské literatury. Velké, národní, společné či filosofické ideje, toť pole jim neznámé. Do řady těchto patří i mladý, nadaný spisovatel Alfred Konar, jak dřívějšími spisy „Siostry Malinowskie“ a „Gaśienice,“ tak i posledním spisem „Pierwsza miłość.“ Vůdčí myšlenkou Konarovou bylo v těchto spisech šířiti ve čtenářstvu lásku k životu rodinnému.

Mnohem obtížnější bývá povídka historická. Vyžaduje mnohem více studia historického a archeologického, a to ještě nestačí, neumí-li spisovatel osoby na pergameně pohřbené oživiti. Zuzanna Morawska pokusila se o povídku historickou „Jerzy Jaszczur-Bażeński, powieś z XV. wieku“ (Poznaň 1895). Nevyhověla však ovšem podmínkám povídky historické.

Pěkné historické obrázky z dob Kościuška napsal K. Suffczyński (Bodzantowicz) „Zawsze oni“ (2 sv., Kraków 1896).

Mezi povídkami historickými zvláštní zajímaví místo povídky ze starých dějin egyptských, kteráž látka nalézá obliby u Poláků. Po Ébersově „Dceři královské“ z r. 1864. napsal r. 1895. Prus „Faraona,“ a nyní vydal Wojciech hr. Dzieduszycki historickou povídku ze 14. věku př. Kr. „Święty ptak“ (Lwów 1895, 2 sv.). Autor nevyhnul se mnohým vadám, jež tak často se v cestu staví povídkám historickým, a jímž mnohdy jen spisovatelé velkého talentu se dovedou vyhnouti, a hrabě

W. Dzieduszycki takovým není. Nicméně kniha jeho nenudí, ba i napíná leckde a upoutává pozornost až do konce.

V povídce „Iluzja“ (Warsz. 1896, str. 200) dle vzoru nejnovějších francouzských vydání líčí Zofia Kowerska ve formě denníku poslední lásku hrdiny. Vypravování, jež jest i ze stanoviska stylu i jazyka živé a obratné, čte se velmi plyně. Ve formě denníku jsou psány i „Znane dzieje“ (Warsz. 1896). Autorka subtilně odhaluje slabosti a dojmy rozbouřených srdcí a myslí a podařenou satyrou se posmívá prázdnotě polských salonův a předsudkům panujícím v kastě privilegovaných urozením a bohatstvím.

Jiná spisovatelka polská, M. Rodziewiczówna, (o níž viz i „Hlídku lit.“ z r. 1895. str. 32.) vydala povídku „Na wyżynach“ (Warsz. 1896, str. 381, cena 2 zl.), jež má jasné typy a mohutné, avšak ani dosti důsledné, ani dosti lidské. Povídka „Jerychonka“ („Růže z Jericha,“ Warsz. 1896) náleží mezi nejslabší práce spisovatelčiny.

Rovněž méně zdařilými jsou povídky T. T. Ježovy: „Sama“ a „Żusia.“ Theodor Tomáš Jež není nováčkem na areně povídkové; píše dávno a mnoho. „Sama“ (Warsz. 1896) v kompozici není špatná. Hlavní hrdinka však jest kreslena často jednostranně; i jiné postavy jsou šablonovité; ani intrika nebudí velikého zájmu. „Żusia“ (Lwów 1895) nového nepodává ničeho. Typy dávno odmalované a odfotografované. Spis nevyniká ani dějem ani tendencí ani formou.

Vypravování ze života Jakutů sibiřských napsal Wacław Sirko „Na kresach lasów“ (Petersburg 1894, str. 380). Avšak spis valně se liší od jiných toho druhu. Jest to pravda, diktovaná životem opravdu zažitým; každá stránka byla v srdci autora dříve zapsána písmeny krvavými. Zvláštní ceny dodává styl knize. Bude-li mladý spisovatel tak dále pokračovati v sibiřské literatuře, zajme jeho talent v písemnictví polském místo prvního řádu.

„Dobra nauczka,“ novella ze života stanislavovských gymnastův a „Ilko Szwabiuk,“ obrázek ze života Huculů v Haliči (Lwów 1896) napsal Abgar-Sołtan. Autor zná a miluje Huculy. Obrázky, kreslené ze života toho lidu, patří k nejlepším a nejzábavnějším v množici se literatuře povídkové.

Ze života právnického veselé anekdoty napsal Kl. Bakowski: „Humoreski z życia prawniczego“ (Kraków, str. 77, cena 60 cent). „Tachowice,“ povídka ze života průmyslového Wacława Berenta (Warsz. 1895) chce ukázati, že nemůže býti každý odborníkem průmyslovým; k tomu že jest třeba specialní přípravy a dobrá chut pouze že nedostačí. Toho cíle dosáhl, ačkoliv se nevyhnul nekonzekvenci a nejasnosti v jednotlivostech.

Na základě demokraticko-radikálném namaloval své obrázky Maurycy Zych: „Rozdzióbią nas kruky wrony“ (Kraków 1896, str. 255). Péro smělou rukou vedené zavádí spisovatele často dále, nežli by mělo. — Novelly a skizze Zygm. Niedźwieckiego „Grzech“ (Kraków 1895) byly uveřejněny již v socialistickém listě „Naprzód.“ Více se o nich zmiňovati netřeba; neboť kdo spatří bláto, má pouze upozorniti následujícího vzkřiknutím, „bláto.“ Avšak jeho novelly „Jedyne dzieło“ (Kraków 1895) svědčí o pilném pozorování života a světa.

II. V e r š e.

Pracovníků na poli tomto jest již méně, nežli na poli krásné prosy.

Největším optimistou mezi současnými poety polskými jest Wiktor Gomulicki; jeho duše otevírá se všemu, co jest jasné, živé, milé, půvabné. A potká-li se s temnými stránkami života — a jak by se také s nimi nepotkal — buď nepostřehuje celé jejich hrůzy, nebo se jich dotkne pouze letem anebo směle postaví se proti nim, vypoví jim také boj a také najde zbraň, jíž by proti nim zvítězil. Také jeví se Musa jeho i v nové sbírce „Nowe pieśni“ (Petersburg 1896, str. 309). Nejvíce se jeví idealismus a optimismus jeho v básni „Wszechmoc człowieka.“ Jako umělec jest Gomulicki dokonalým virtuosem. Rýmem, rythem a strofou vládne jako málokterý z jeho současníků; viděti na něm, že měl za vzor nejen jednoho ze svých předchůdců, nýbrž všechny zároveň.

V novém díle Marie Konopnické „Poezye, serya czwarta“ (Warsz. 1896, str. 381) ozývá se poprvé proud mysticko-biblický, spojený s pocitem klidné a bolné tesknosti, která tak často se objevuje v lyrice slovnuté básničky. V celé sbírce jazyk i verš zachovaly dávné svoje čarodějstvo. Demokratismus Konopnické, jenž se jeví v některých básních, není ani theoretický ani radikální, ale hluboko citový a s láskou spojený. Konopnická zůstala jako dříve umělkyní vysokého stupně, věrnou službě ideálu, neholdující esthetice symbolistův a dekadentů.

Jan Kasprowicz, jež Piotr Chmielowski zařadil mezi nejmladší básníky polské, napsal „Miłość.“ (Lwów 1895, str. 175.) Začíná oddílem „L'amore desperato“ a končí básní „Amor vincens.“ Kasprowicz všude a vždy umí býti samým sebou; talent jeho vždy mocněji výše vznáší se v let. Potěšitelné jest, že není básníkem negace, neboť literatura polská potřebuje více nežli kterákoliv jiná svěžích a zdravých vánků nadšení.

Dle mody mladých básníků, kteří nejraději nám vypravují o sobě, co myslí, co cítí, po čem touží, jaké mají bolesti a radosti, jak se jim zdá svět a lidé na něm žijící atd., psal i Jerzy Żuławski knihu „Na strunach duszy — poezye, garśc pierwsza“ (Kraków, str. 258). Některé básně jsou dobré, jiné, zvláště ty, v nichž převládá reflexe, jsou slabší. Reflexe jest i příčinou, že lyrika je příliš chladná. Talentu mu nelze upříti.

Více pracovníků se účastnilo produkce dramatické. Znamý Sewer a T. Miciński napsali drama „Marcin Łuba,“ ve 4 jednáních, jež bylo provozováno na krakovském divadle dne 15. dubna. Jest zbudováno na konfliktě rodinném a socialním. Děj, jenž velmi připomíná Sudermanna (Čest), jest pro 4 jednání chudý a pro jeviště se nehodící. Jediným charakterem jest titulní osoba, ostatní jsou šablonovité a mdlé.

Na konfliktě rodinném založeno jest drama, lépe rodinná tragedie „Zmarnowane życie“ v 5 jednáních Stefanie Laudynové (Lwów 1895). Nejslabší stránkou jest charakteristika osob, jež jsou brány nikoli ze života, nýbrž z fantazie. Autorce, kteráž teprve vstoupila na pole dramatické, jest třeba hlubšího pozorování života a lepšího opanování předmětu. Talentu jí upříti nelze. — Drama „Zwyciężony“ ve 4 jednáních. (Poznań 1895, str. 128) Władysława Rabského založeno jest na vnitřním boji hlavního

hrdiny mezi zásadami, jež za svaté uznal a láskou k ženě, matce dítěte, již má rodinné přijetí býti na hanbu.

V komedii „Sprawa kobiet“ tropí si Michał Bałucki žerty z emancipace žen a z emancipantek. Nešlo mu o rozřešení otázky té, nýbrž chtěl pouze ukázati, jak se ta emancipace osvědčuje v našich poměrech domácích a zvláště v sídle šlechtickém. Ačkoliv veselohra tato má mnohé vady, přece jest o mnoho lepší nežli nedávná jeho práce „Ciepła wdówka.“ „Odgrzewana miłość,“ veselohra ve 4 jednáních, napsal Żegota Krzywdzic, jest práce slabá. Vloni provozována byla na divadle krakovském „Lysistrata“ czyli „Wojna i pokój,“ veselohra ve 4 jednáních, prosou dle Aristofana upravil pro scénu krakovskou St. Koźmian. Avšak Aristofanes by se k této své dceři v polském rouše jaktěživ nehlásil ani by jí nepoznal, jak ji změnili. — Menší veselohra jest „Bzy kwitną“ (Warsz., str. 26) Zygmunta Przybylského o 1 jednání a pak scenový obrázek téhož „Przyjacieł meża“ (Warsz., str. 39) rovněž jednoaktovka. „Wbrew zamiarom,“ obraz scenový ve 3 jednáních (Lwów 1896, str. 44) Fr. Lasockého jest práce slabá, která již pro veliké obtíže v naučení se rolím a v přípravě jeviště těžko se dá provésti.

Jedním z nejsympatičnejších současných dramatických spisovatelů polských jest Zygmunt Sarnecki. Všechny jeho práce proniká okouzující ideální atmosféra, plynoucí z náklonnosti k duším šlechtným, čistým, naivným. Ku předešlým jeho pracím slušně se řadí dramatická báseň „Szklana góra,“ ve 3 jednáních; méně zdařilou jsou „Póldjable.“

Listy o lužicko-srbské literatuře.

Píše *Fr. Žundálek.*

III.

Bylo sice poměrně dosti pracováno na literárním poli lužickém, avšak všechny ty práce nestačovaly; byloť pole to dlouhá století úplně zanedbáno, ležíc úplně ladem a v poslední době vydávajíc pouze nejpotřebnější potravu duševní pro lid srbský. Těmito snahami nebyla dosud zajištěna existence nepatrného národa lužického.

Avšak nastávaly doby ještě horší, přikvapila válka sedmiletá, která těžce postihla Lužičany a tím i jejich národnost. A smutné byly její následky. Kdežto před ní se vydávalo málo srbských knih, vydávalo se jich po ní čím dál méně!

V druhé polovici 18. století vyskytly se vědecké práce o lužických Srbech, a třeba ne jazykem domácím, přece působily hlavně tím, že ukazovaly širší obecnost na dějiny, písemnictví nebo jiné národní památky srbské; a tím přispěly také nepřímo k probuzení alespoň částečnému Srbů samých. Byli to hlavně Knauthe, jenž podal cennou studii o církevních dějinách lužických, Hórčanski, který psal o zvycích srbských, Anton sbíral zprávy národopisné a dal tím podnět, aby se uvažovalo o důležitosti

národních písní lužických. Také Körner dokazoval, kterak řeč lužicko-srbská jest důležitou a užitečnou pro vědu.

Známy jsou a často citovány bývají úvahy neznámého Srba o přítomnosti i budoucnosti národa lužického; je to prvá soustavná obrana lužicko-srbské řeči a národnosti, která tehdy vykonala zajisté svoji úlohu.

Srby však stihlo opět neštěstí. Války napoleonské znova zničily národní život velmi nepatrnou měrou se probouzející, protože Němci zpupni jsouce vítězstvím nad císařem francouzským, pronásledovali národ lužický. Vzdělanci lužičtí šmahem odpadávali od svojí národnosti, také kazatelské spolky srbské se rozešly, tak že se zdálo, že nastává konec národa lužicko-srbského. Ale nestalo se tak. Tlak budí protitlak. Právě tento výrok se osvědčil u lužických Srbů na počátku tohoto století za nejtěžších dob. Tu hledati sluší pravého původu znovuzrození národa lužického. Vzdělanci lužičtí hledali opory u bratrských národů slovanských, a tím nabyli mravní síly, odvahy, jakož i povzbuzení k pracím, aby pozdvihli těžce zkoušený národ svůj ze spánku, který trval již tolik roků.

Pomíjaje pokusu Mjeňova, přeložiti některé zpěvy Klopstockovy Messidy na důkaz ohebnosti jazyka lužického, uvádíme tu Jana Dejku, zakladatele prvního časopisu lužického, který mnoho dobrého způsobil a budil lásku a chuť k četbě národní. Bohužel po třech letech byl zastaven, a to z důvodů, že prý pouze německé časopisy mají privilej vycházeti!

V této době vyznamenal se nemálo Ondřej Lubjenski, který ze všech sil usiloval povznést svůj mateřský jazyk knihami náboženského a mravního obsahu, skládal básně a duchovní písně a psal dějepisné povídky. Zajímavo však jest u něho, že měl za to, že národ srbský doby jeho nepřezhije. Neméně statečným obhájcem národnosti lužické byl Dr. Bedřich Klin, který se zvláště zasazoval o národní práva srbského obyvatelstva. Pro katolíky pak vydával opět cistercijský mnich Tecelin Mět knihy obsahu náboženského, tak že se jevil pokrok národnosti srbské na všech stranách.

Doba tato honosí se znamenitým básníkem domácím, skutečně národním, jímž jest Handrij Zejleř. V Lipsku za svých studií rozvíjel již svoji činnost hlavně tím, že znova přivedl k životu srbský oddíl společnosti kazatelské. Tam také seznámil se s Palackým a Milutinovičem, kteří jej v jeho snahách upevnili a nabádali k větší činnosti na záchranu rodného jazyka. Také se jal za tím účelem vydávati psaný časopis srbský, který byl velmi rád čten. Jeho studie o Slovanstvu vykonaly jeho národu výborné služby. Pokusil se též o slovník řeči domácí a sestavil mluvnici lužicko-srbskou. Později však zanechal prací vědeckých a věnoval se úplně básnictví, kde právě vynikl nejvíce.

„Výsledek jeho poesie záleží v tom,“ charakterisuje Zejleřa badatel Pjeh, „že se zcela pohybuje na půdě domácí, a nic do ní nevnáší, nýbrž bez tendence líčí stávající poměry a vyjádřuje plastickými obrazy: jeho básnictví je skutečným zrcadlem lidu samého s jeho smýšlením poctivým, bohabojným, avšak ne přepjatým, s jeho věrností k věrnosti pruské i saské; a vlévá mu samému lásku k otčině a mateřskému jazyku, jež Zejleř znal a jímž umělecky vládl plně a jemně, jako nikdo ze současníků.“

Jeho písně a básně se staly proto populárními, že byly uvedeny v hudbu buď jím nebo slavným skladatelem Kocorem, přednášeny jsou ve školách nebo za různých slavnostních příležitostí.

Zejeleř proslavil se také sbírkou národních písní, přísloví a zvyků národních a také se účastnil na veledůležitém díle, totiž na Pfulově lužicko-německém slovníku.

Činnost Zejeleřova byla mnohostranná a veliká, jak právě tehdejší doba vyžadovala. A právě proto Zejeleř činí přechod z doby střední do doby nové, kde se nám objevuje vzkříšení slovanského Lazara v nejkrásnějším světle.

Z ruské literatury roku 1895.

Podává *Aug. Vrzal*.

Ruský „velký svět,“ který tak věrně a pravdivě líčili Turgenev a Tolstoj, nemá nyní vynikajících talentů. Nadanější belletristé nejsou aristokraty, a spisovatelé aristokraté, jako jsou kníže Golycin-Muravlin a hr. Salias, nemají dostatečného talentu. Nieméně současná belletrie pilně si všímá velkého světa a „mužika“ narodnických povídek z časopisů vytlačil velkosvětský „barin.“ Tak ve Věstn. Evropy uveřejnil *V. Širkov* povídku z mravů vznešeného světa s názvem „Sazi“ a *Vinnická* studii „Sredi pustoslovija;“ v Ruském Věstn. vyšla povídka *D. M. Pozňaka*: „Peremeletsja, muka budet“ a v Ruské Mysli uveřejněna povídka: „Grafiňuška,“ pocházející z péra *Jeleny Iv. Blarambergové*, provdané za Aprěleva, známé pod pseud. *E. Ardov* (nar. r. 1846.). Život současné aristokracie ruské záleží výlučně v milostných intrikách, manželských zradách, pitkách, zhýralosti, duševní tuposti, sobectví. Muži jsou ničemy, chladnými karrieristy, prostopášníky, ženy koketkami bez srdce neb obětmi prostopášnosti otců svých a mužů. Tak v pověsti „Grafiňuška“ vidíme hrabata Podolské, oddané bezmezně hrubé prostopášnosti v odporných peleších. Poslední mužský potomek jejich, hr. Ilja Iljič Podolskij, oženil se s čistou, něžnou dívkou, jež po třech dnech se mu zprotivila. Drama povídky záleží v utrpení šlechtné ženy tohoto hraběcího netvora, jež hrozně se trápí, vidouc, jak před očima jejíma pomalu slepne a umírá sličná dceruška, nesouc na sobě trest za hříchy předků. V povídce „Sazi“ předvádí se rodina Stremjaginů, v níž poctivý, šlechtný muž je pravým opakem lehkomyšlné ženy, jež bez lásky oddala se knížeti Volynskému, úskočnému šibalovi, karbaníkovi, jenž drze vypůjčuje si peníze u podváděného manžela. Po devítiletém manželství povila Katja Stremjaginoва mužovi dcerušku Sašu či Sazi, již Stremjagin šíleně miluje, ač trápen žárlivostí má oprávněné podezření, že to není dcera jeho, nýbrž dcera kn. Volynského. Zatím Katja oddala se pustým světským zábavám, ujela s velkosvětským lvem, hrabětem Tarykinem; muž jí odpustí, ona však žádá od muže rozvodu, hrozí mu, že, nebude-li s tím souhlasit, vezme mu Sazi, která prý beztoho není dcerou jeho. Stremjagin neuvěřil

zlomyslné ženě, všecku lásku věnoval svému „bělovlasému andilků“ Sazi a nepřechkal dlouho smrti milovaného dítěte. Katja provdá se za hr. Tarykina. Je to historie „Anny Kareniny,“ jen že nakreslená bledými barvami. V povídce D. Pozňaka předveden gardovní plukovník Vetlužskij, sobecký karrierista, jenž se sblížil s velkosvětskou koketkou Šerstobitovou. Utratil své prostředky, hleděl je napravit výhodným sňatkem s bohatou venkovskou slečnou, Avou Doneckou, jež ho hned po svatbě omrzela svými rozmluvami o tichém štěstí rodinném, o venkovské idylle. Zatím bývalá milovnice Šerstobitova žádala od něho, by se dal rozvésti s mladou ženou, a když plukovník jí neuposlechl, otrávil se. Hrdina pak stal se šťastným otcem rodiny, uživ dosti radostí světských. Studie *Alexandry Al. Vinnické* (nar. r. 1847.), nadepsané: „Uprostřed tlachů;“ uvádí nás do velkosvětského domu, v němž vidíme lehkomyšlného hýřila knížete, hospodárnou manželku, starou vychovatelku dětí Francouzsku a dvě děti. Centralní figurou je stará vychovatelka, jež se stoickou trpělivostí snáší všecko, čím ji mučí nezvedená děti. Vinnická líčí hlavně prázdnotu a hnusnost „slušného“ vychování ve velkosvětských domech, kde děti neučí práci, ničemu vážnému. A tak šlechta, nezvyklá práci, chudne a pozbývá svých statků.

Valentína I. Dmitrijeva (nar. r. 1859.) uveřejnila v Sěv. Věstn. novellu „Ne po pravdě,“ napsanou na thema: hřích táhne za sebou mimovolně množství jiných. Bohatý mlynář vzal k sobě příbuznou i se synem Jašou, který byl vrstevníkem jeho syna Gavrilu. Hoši se měli rádi, Jaša pak zamiloval se do dcery mlynářovy, Olgy. Tu však Gavril měl se státi vojákem, ale otec místo něho dal odvésti sirotka Jašu, po prvé jednal otec „ne po pravdě.“ Šest let byl Jaša na vojně; zatím zemřela Olga, matka Jašova i mlynář, jenž před smrtí napomínal syna, aby neubližoval Jašovi, žil „po pravdě,“ ale hříchu svého neodkryl. Jaša vrátil se z vojny pln zloby a pomstychtivosti, znemravnělý a zkažený; nejprve svedl ženu Gavrilovu, jež klamala pak důvěřivého, poctivého manžela, který nikterak neubližil Jašovi. Ale touto obětí neupokojila se mstivost Jašova; svede sestru Gavrilovu a pak ji strčí statkáři Kruteckému, žádá od ženy Gavrilovy, by ukradla mužovi peníze a s ním přehla, drze vyčítá Gavrilovi, že prý spolu s otcem taškářsky dali ho, Jašu, odvésti za vojáka, ač Gavril litoval Jaši a chtěl jít místo něho sloužit. Gavril vrhl se pod mlýnské kolo, žena jeho zblázněla, Jaša zmizel. Dmitrijeva zná život lidu selského, ale volí pouze výminečné případy, z kterých těžko soudit o životě tom. V selském životě taková dramata, jaké předvádí Dmitrijeva, jsou výminkou. Proti pravdě spisovatelka zneužívá barev, líčí příliš do černa. Jí nestačila jedna vražda, jedna obět msty. U padoucha Jašy nezůstalo ani tahu lidského, srdce jeho ztvrdlo nad kámen; on nečiní dojmu živého člověka. V osobě jeho autor vtělil svoji abstraktní ideu.

Podobně tendenční je povídka *V. A. Curikové*: „Skorbaja,“ vzatá rovněž ze života selského. „Litostivou“ je selka Varvara, jež všeho litovala, se vším měla soustrast — s chudobnými, sestárlou kravou i psem. Povídka napsána živě, ale spisovatelka zkalila dojem tím, že místy životní pravdu překrucuje, ideu Tolstého o neprotivení se zlu a všecko pokořující lásce vtělila v selský život, což zavání strojeností. U lidu jeví se jistá

sentimentalnost, s jakou ženy milují své děti, ale na krávy, psy; selský lid hledí zdravým smyslem, strážlivě, ne sentimentálně. Spisovatelka byla by dobře učinila, kdyby byla vyličila jediné pravé hoře, litost Varvařinu nad smrtí milované dcery.

V Rusském Věstn. byla uveřejněna novella *S. A. Kačurinové* „Uvlečeníje,“ vynikající psychickou analysou duševního stavu ženy, opuštěné mužem, jež potlačila v srdci svém vznukající lásku k učitelovi dcery svojí.

Jako v básnictví tak také ve výpravné prose znamenati vliv francouzských symbolistův a dekadentů. Tak básník *Merežkovskij* napsal historický roman „*Otveržennyj*“ čili „Konec mirá,“ v němž patrný stopy vlivu toho. Roman vyšel v Sěv. Věstn., časopisu symbolistův a dekadentův, a pak zvláště se zajímavou předmluvou, v níž vysvětluje autor svůj názor. Nejprve udává, že roman tento je pouze první částí „gigantské trilogie,“ objímající tři momenty „jedné všesvětové historické tragedie“; po „Konci světa“ bude následovat druhá část „Vzkříšení bohové“ čili „Znovuzrození,“ jejímiž hrdinami budou Leonardo da Vinci a Savonarola, a třetí „Petr i Alexěj“ čili „Nový svět.“ V trilogii chce nakreslit „boj křesťanstva i pohanstva, zápas dvou zásad, dvou pravd, dvou světů — Krista i Antikrista,“ v němž viděti „dvojitost ducha, dvojitost světa.“ *Merežkovskij* snaží se dokázat, že jsou dvě pravdy, dva různé, byť i proti sobě stojící idealy krásy, že obraz ducha zla je právě tak krásný, jako obraz Boha světla, že car Petr — pohan i sluha Antikristův a satanův, je právě tak krásný, jako carevič Alexěj — křesťan, sluha Kristův a Boha milosrdného... „A v tom právě je velikost Petrova, že byl sluhou Antikristovým...“ Pohlížeje s tohoto lživého, falešného stanoviska na dějiny lidstva, *Merežkovskij* nevěrně, nesprávně osvětluje epochu vybranou, křesťanství i pohanství, nevzkřísil tedy epochy, mravů, ducha, živých lidí doby Juliana Apostaty, byť i jednotlivé epizody z romanu jeho svědčí o pěkném nadání autorově. Ideje Baudelairea, Richepina i Nietzscheovy uvedly autora v blud stran historických a mravních pojmů, že počal idealisovati hrozný mravy staropohanské, velebiti, klaněti se zlu, sluhům ducha zlého, Julianovi a pod. O tomto „poklonění se zlu,“ „nové kráse“ napsal *Nik. Engelhardt* krásnou studii v *Knižkách Neděli* 1895.

„Prvními stupni“ k této „nové kráse“ nazývá své povídky v předmluvě sbírky „*Novyje ljudi*“ pí. *Merežkovská*, píšící pod pseud. *Z. N. Gippius*. V knize obsaženo kromě povídek 12 špatných básní; verše její jsou nade vše kritikou, nejsou nic než zohavená, bezobsažná prosa, méně poetická než prosa povídek. *Merežkovská* ráda píše verše rýmované, ale bez rytmu, opakuje nebo sesiluje poslední slova předešlé řádky, užívá divných epithet, jako „zlá“ krása... „Nové krásy“ v nich není viděti ani „nových lidí.“ Sympathičtější jsou její povídky, ač i tu spisovatelka upadla v podivnůstky na thema o tom, „čeho není na světě, čeho není na světě,“ čeho však jí třeba. Divni jsou její „noví lidé.“ K nim náleží osmiletý zlomyslný ničema *Kosta* v povídce „*Msta*.“ Hošík tento překvapuje nás svou osvíceností; ví o tom, o čem nevědí mnozí staří lidé, ví, proč otec dává mamince peníze

na důstojníky, kteří jeho sličnou maminku velice milovali; k otcí chová „nepřátelství,“ matkou „pohrdá.“ Když matka byla uražena jeho drzým chováním a pohrozila mu metlou, zlostný hoch usmyslil si, že se pomstí; záhy zastal matku v objetí důstojníkem, že byla nevěrna otcí, a tu jednou před hostni u oběda otázal se Kosta matky: „Maminko, pověz mi, proč nikdy tak vroucně nelíbáš tatínka, jako Dalaj-Lobačevského?“ Nastal škandál, kterým mladý ničema velice byl spokojen. Tu máte nového člověka a novou krásu! V povídce „Bohyně“ vidíme hloupého studenta Apostolidi, který neví, odkud pochází, co chce, proč studuje a stále vlečen k čemusi „nevysvětlitelnému a nepochopitelnému,“ k jakési abstraktní kráse, jíž „není na světě, jíž není na světě.“ Setkav se s hezkým děvčetem, jež jmenuje „bohyní,“ přestal je milovat, protože omočila se v řece a pozbyla tajemné krásy, „jíž není na světě,“ která tak drahá srdci jeho. V další povídce „Golubojе nebo“ spisovatelka předvádí dívku, jež stále lhala a klamala ze zásady, vědomě. V povídce „Miss Maj“ vidíme jakousi záhadnou, etherickou bytost, Angličanku Miss Maj, pro kterou hrdina Andrej přestal milovat dívku, s níž téměř od dětství se zná. Ale Miss Maj, ač zbožňuje Andreje, nechce býti jeho ženou, poněvadž není pro všední život stvořena, odjíždí a Andrej žení se s milenkou svojí. Miss Maj náhledy podoben lokaj Tichon. Všecky tyto i ostatní postavy jsou nepřirozeny, výminečny, ve vypravování cítiti nedostatek prostoty, úmyslnou nucenost. V některých povídkách spisovatelka podává apotheosu ničemných, podlých lidí, krásných jen proto, že jsou neobyčejní ve své podlosti mravní (srv. „Žestokije ljudi“).

Dekadentský básník a belletrista *F. Sologub* uveřejnil v Sěv. Věstn. roman „Ťaželyje sny,“ v němž předvádí prostopášného profesora Logina, jenž barbarsky zavraždil Motovilova, šťastně unikl podezření z vraždy, vyzná se ze všeho milované dívce, jež klidně všecko vyslechne a usmívá se na svého milého. Mimo tyto postavy je v romaně odporná psychopatka Klaudie, jež ze msty odluzuje matce milence; bez lásky sama nabízí se Loginovi „aspoň na chvíli.“ V romaně viděti nedostatek uměleckého vkusu, nepřirozenost, strojenost formy, bezbarvitost jazyku.

S. Normanskij (Sigma) vydal sbírku povídek („Ottuda“), psaných v duchu dekadentském.

Nová díla.

W. Schneider: Das andere Leben. 4. vyd. Paderborn. Str. 545. Cena 6 m. Kniha hluboce vědecká a vroucně asketická zároveň. Co rozum a víra o budoucím životě jasně praví, sestaveno tu se znalostí u spisovatele známou. U mnohých vykoná kniha zároveň úkol potěšný a smířlivý.

Dr. C. Gutberlet: Der Mensch. Sein Ursprung und seine Entwicklung. Paderborn 1896. Str. 620. Cena 10 m. Neúnavný, ba snad na škodu propracování až příliš plodný apologeta shrnuje ve spise tomto výsledky mnohostranných studií, konaných na protivnicích theistické

anthropologie. Spis jeho pádně kritisuje a odsuzuje názor mechanicko-monistický. Naše spisovatele o témže předmětu upozorňují na to, co G. v úvodě píše: „Eine Entwicklung nach einem inneren Princip innerhalb beschränkter Gebiete geben wir mit namhaften Vertretern der Descendenzlehre zu; überhaupt wollen wir einem überspannten Supernaturalismus nicht das Wort reden, sondern beanspruchen für die Wirkungen der Naturkräfte und Naturgesetze den weitesten Spielraum.“ (Slova podtržena v opise.)

Ostatně budiž naznačen pouze obsah spisu. Po části čistě somatologické (ovšem s genealogickou) následují statě o řeči a o životě duševním i společenském; veledůležitá jest poslední stat o náboženství.

Až na některá nedopatření (str. 73. a 329. o hmyzech) jest dílo spolehlivou pokladnou vědeckých důvodů proti pavědeckým útokům ateismu.

Josef Šauer z Augenburku: Obecné vychovatelství. Nakl. B. Stýblo v Praze 1896. Str. 170.

Zkušený učitel a vychovatel podává tu stručnou, ale velmi obsažnou nauku o „nejtěžším umění.“ Přednosti knihy jsou: bohatá látka a jasný výklad. Kromě toho však mile dojmá ideální směr p. spis., jemuž dává průchod zvláště ve statích dotýkajících se náboženství; p. spis. chce býti a jest rozhodně vychovatelem křesťanskokatolickým.

Knihla určena škole, a příklady v ní uvedené vymáhají naprosto výklad učitelův. Ale i tak zdá se mi býti nesnadná hlavně proto, že jest v ní příliš mnoho podrobného třídění. Některé paragrafy budou žákům mukou, mají-li býti memorovány. Některé věci bych vynechal nebo značně sůžil, na př. na str. 71. o typech progradných dle Amerlinga. „Obraznost“ není fantasmie, nýbrž = Bildlichkeit (dle „obrazný“); fantasmie = obrazivost a obrazotvornost. O citech a pěstění jejich skrze umění řečeno velice málo, a je to věc vychovatelsky nad míru důležitá, jak p. spis. u svých žáček asi nejlépe zkusil. Za nynějších okolností by snad nebylo od místa, rozšířiti se poněkud více o pudech společenských; učitelé pedagogiky náležejí zajisté vážné a rozhodné slovo též v pedagogii samé.

Ale tyto ani jiné maličkosti, v nichž bych po svém navrhoval změnu, nevadí, aby spis byl co nejlépe doporučen.

Mimochodem poznamenávám, že správné slovo „výchov“ (m. výchova), jehož p. spis. se zastává, v našem časopise jest obvyklé.

J. A. Komenského Brána věcí otevřená. Přeložil *J. Šmaha.* V Přerově 1896. Str. 138. Snížená cena 50 kr.

Je to Komenského metafysika, prima philosophia, dílo historicky zajímavé. Kdo se rád otírá o středověkou scholastiku, mohl by při této četbě trochu schládnouti.

Překlad děl takových jest velice nesnadný, a proto upouštím od poznámek, jež by snad bylo přičiniti (quidditas na př. není kterakost), slova možení (= posse) nebylo snad třeba atd. Hebrejské prý „Eheie ascher (!) eheie“ mělo býti opraveno.

Vladimír Solovjev: Magomet, jeho žizň i religioznoje učenie, jedno z posledních čísel biografické knihovny Pavlenkova (Petrohrad). Knížka (s podobiznou Mohammeda), ač jest jen populární publikací, značí přece pozoruhodný krok ku předu ve výkladu Koranu a pochopení významu prorokova. Zasluguje úvahy i specialistů samých. Psána s vřelou spravedlností a snad více s náklonností k prorokovi a jeho učení.

John Henry Mackay: **Anarchisté.** (Kulturní obrazy z konce 19. století.) Přeložil V. Skružný. „Vzděl. bibl.“ sv. 31. V Praze 1896. Str. 369. Cena 1 zl. 60 kr.

Ne roman, ne traktat, ale kulturní obrazy dle mínění samého autora, jenž sám anarchistou. Totiž sem tam kulturní obraz jako podpora filosoficky anarchistického rozjímání. O náhledech, jež autor knihou propaguje, nepotřebujeme se šířit. Autor jest ostatně na nejdůslednějším sice, ale nejmírnějším ještě křídle filosofického individualismu. Jeho anarchismus není nebezpečný, protože je příliš ideální, vzdušný, není to anarchismus, jenž by se mohl propagovat, anarchismus mass, ale filosofických gourmandův a snílků. Dikee knihy sice neunavuje, jest pohnutá a vzrušená stále, ale čtenář přece není nikde v napjetí. Tyto kulturní obrazy s retorickými traktaty nemají před sebou žádné perspektivy a v sobě žádného pragmatického rozdělení. — Pan překladatel se na díle učil asi překládat Pěkná vzrušená Mackayova retorika se čte až do jedné třetiny v českém překladu hrozně. Dál ke konci knihy se to lepší. Originalu nemáme po ruce, ale chyby trkají i tak. I tiskových je hodně — nevzdělavatelně pro vzdělávací bibliotheku.

Dějiny dalekohledu od *Pauliny Šafaříkové*. Nakl. J. Otto v Praze 1896. Str. 43. (Otisk ze „Zlaté Prahy“ XIII.)

Látka v malém objemu slušně vyčerpána. Knihovny školní dílko rády zařadí.

K. Adámek: **Upomínky na Národopisnou výstavu českoslovanskou r. 1895.** V Praze. Str. 168. (Matice lidu č. 178.)

Kromě náboženských a církevních předmětů, jež tu sotva zmíněny, podává knížka dobrý obraz výstavy. Chauvinismu je tu dost, poučení o mravním, ideálním významě národopisu málo; zdá se, že ethnografové naši sami nevědí, co s tou „veteší.“

Fr. J. Čečetka: **Královéměstecko.** Nákl. vl. V Praze 1896. Str. 188.

Pilně sestavená monografie podává dost úplně sestavený dějepisný a statistický přehled Královéměstecka (dříve Dymokurska). Též obrázky jsou poučné a pěkně provedené.

Hlasy katolického spolku tiskového. Č. 3. *A. Dostál*: Slavíčí stezka na Křivoklátě. Str. 78. Cena 30 kr.

Karel IV. přijíždí s Blankou na Křivoklát, bývalé vězení, je slavně uvítán, povýší věrného hlásného, dceru jeho pak zasnoubí se šlechticem.

Povídka je silně idealisovaná, hovory jsou v ní někdy nepřirozené. Vroucí cit náboženský a vlastenecký ji provívá.

J. H. Stracký: Pomněnky. Lístky do památníku. Nakl. A. Storch v Praze 1896. Str. 192. Cena 60 kr.

Sbírka veršiků, spořádaná dle obsahu; nápadně v ní převládají výňatky z básníků staré školy. Vybíráno dosti pohodlně a povrchně; některé verše jsou již i v čítankách otřepané.

Ottova Laciná knihovna národní. Seš. 6.—15. po 10 kr. Cizí hříchy. Roman *M. Michajlova.* Z ruštiny přeložil *N. Mrštík.* V Praze 1896. Str. 528.

Michajlov, pravým jménem Šeller, zvláštní péči v četných svých romanech věnoval otázce rodinné a vychovatelské. Smysl romanu „Cizí hříchy“ lze vyjádřiti asi takto: vychovává-li kdo děti pro svět, špatně vychovává. — Děj odehrává se ve velkém městě petrohradském, v němž muž se ženou se rozešli a děti dali na starost dobrácké, ale trochu podivínské tetě, jejíž postava jest nejzajímavější kromě postavy služky její. Méně zdařily se postavy dětí. Hodí se pro sečtělé.

Knihovna „Zlaté Prahy.“ Šestero. Povídka. Napsal *I. Potapenko.* Přeložil *J. Mikš.* Str. 80. — *Rybáři.* Roman. Napsal *D. V. Grigorovič.* Z ruského přeložil *K. Štěpánek.* Str. 463. Nakl. J. Otto v Praze 1896.

Ze spisův *I. Potapenky*, jednoho z nejnadanějších mladších spisovatelů ruských, přeloženy dosud jen práce slabší. Za to povídečka „Šestero“ jest jednou z nejlepších jeho povídek ze života ruského duchovenstva, který autor důkladně zná a dovedně popisuje. „Šestero“ vyličuje tklivé tragický stav jáhna, obtíženého šesti dětmi, jemuž žena umírá, a jehož biskup nechce vysvětit za kněze pro malichernou příčinu, až konečně pohnut těžkým živobytím jáhnovým, to učiní. — V „Rybářích“ dotýká se autor poměru otcův a dětí na venkově v životě rybářském a líčí se láska dvou rybářských dítek, *Grišky* a *Duni*. Kritikové ruští dávno již vytkli, že idealisoval život venkovský a kreslil lid dle vzorů francouzských. Nicméně roman jest poutavý, postavy jsou zajímavé — zvláště to platí o postavách starého *Glěba* i *Kondratije* a lehkomyšlného mladíka *Zachara* — a krajina-malba výborna. Plynne četbě vadí četné chyby tiskové.

Dr. Z. Janke-Dvorský: Z jiného světa. Drama o 1 dějství. Str. 37. Cena 20 kr.

Dcera, služka v městě, navštíví rodiče na venkově, s porušenými názory a životem. Nenadále jsou opuštěna a od rodičů plísněna, slibuje pokání. — Skladba skrovničká obsahem, ale nikoli bez působivosti. Povahokresba je trochu příkrá, nepropracovaná, ale řízná a celkem případná.

Bouře. Zpěvohra ve 3 jednáních od *Zdenka Fibicha.* Op. 40. Směs pro klavír na 2 ruce, od skladatele. Nakl. týž. Cena 4 k. — *Hedy.* Zpěvohra ve 4 jedn.

Zdenko Fibich. Směs pro klavír na 2 ruce, od skladatele. Nakl. týž. Cena 5 k.

V obvyklé úpravě *Urbánkových Směsí* (srv. *Löw*, *Malát*) pořízeny i tyto; zajímavější jsou tím, že je sestavil sám skladatel, kterýž ovšem mohl nejspíše vybrati motivy nejvýznačnější. Sloh je celkem snadný, některá místa vyjímajíc. Snad by bylo dobře, ve směsích takových podávati též výňatky z textu.

Časopisy.

Týdeník **Otgoski** přinesl v č. 39. stat „Russkije simvolisty i impressionisty“ z péra *A. Faresova*. Symbolisté a impressionisté ruští praví o sobě, že se snaží v řadě obrazů, rozložených v scénách, dialozích nebo prostě po sobě vypočtených, vyvolati ve čtenářstvu určitou náladu, aby pochopil smysl symbolického díla. V čtenáři vzbudí se obraznost, on pak vnikaje do symbolu, má již vlastní obrazivostí reprodukovat myšlenku, autorem naznačenou. K básníkům toho druhu náležejí: Val. Brjusov, Darov, Bronin, Martov, Sazontov, Novič, Miropolskij, Fuks, Dobroljubov, Emeljanov-Kochanovskij, částečně též Balmont a Safonov. Pokud symboly jejich vyvolávají určitou náladu, lze souditi z příkladů, jež Faresov uvádí. Tak na příklad u Fuksa čteme:

Již hnijící a smradlavý trup ženy
Step chorá, klenba nebes železná . . .
Mih oka dlouhý, smíchem oživený,
Tu s výčitkou a chcetem povstává.

U Val. Brjusova čteme:

Zda pamatuješ podzimní ten den,
A svobodné shledání náhodou atd.

U téhož nalezneme báseň o jednom verši:

Ó zakryj svoje nohy blednoucí!

U V. Darova:

Plyneš osvětlené mrtvoly!
Červená stuha hříšné na nevěstě!
Ó my přijdem líbati se k oknu!

Darov sám právem poznamenává:

To — nemocnice, ve smutku kde děti . . .
To — oleandry na ledu . . .

U E. Martova nalézáme tuto báseň:

My —
Prostřed tmy.
Oko oddechuje.
Soumrak noci živé
Srdce chtivě vdechuje.
Šeptání hvězd doletuje časem,
City blankytné se tlačí dohromady.
Všecko sdířmlo v blesku rosnatém.
Polibek mi vonný co
Nejrychleji dej
Znovu šeptni
Jako tam
Dám!

Není třeba uváděti více příkladů básní symbolistů. Takové nahromadění slov beze smyslu nedá možnosti, aby čtenář reprodukoval myšlenku, kterou autor naznačil, a vlastně netřeba si lámati hlavu tím, co symbolistovi samému je nejasno. Mimoděk souhlasíme pak se symbolisty, že jejich „poesie nemá býti všem dostupna.“ Pramen její za hranicemi pěti smyslů, mimo mozek hlavy, shromažďující dojmy pěti smyslů, v jakémisi „mozku břišním.“

Knižki neděli přinesly v srpnové „Knižce“ posudek básnické činnosti „německého parnassisty“ Ernsta von Wildenbrucha z péra Pl. Krasnova. Ernst v. Wildenbruch je hlavním zástupcem německého parnassismu, je to umělec slova. U žádného básníka německého není tak melodických veršů, rytmů, krásného jazyka jako u něho. Libozvučností veršů vyniká nad Goethea i Heinea,

Přes to verše jeho jsou chladny, nejsou hlasem srdce, nejsou prosty — jsou výsledkem přísné vypočítavosti. Co se týče obsahu veršů jeho, není tu rozmanitosti; Wildenbruch stále opěvuje lásku a zpracovává středověké legendy. Třetinu básnické činnosti Wildenbruch věnoval „poesii jubilejní,“ ale příležitostné básně jeho nejsou prací řemeslníka, nýbrž plody, vynikající uměleckou formou a promyšleným obsahem. Vlastenectví jeho nezavání pruskou vojenštinou. Písně, věnované lásce, bohatstvím fantazie, barvitostí, bedlivou uhlazeností verše a lepostí básnických obrazů připomínají Richepina; kdežto však u toho láska je smyslná, pomíjející, je láska u Wildenbrucha nezištná, vznešená. Milostné básně jeho lze dáti do ruky dobře vychovaných dívek. Ale při vši vznešenosti citu, jež Wildenbruch opěvává, zdá se, že jej chápe spíše rozumem, než duší; v písních těch není prostoty, osobnost milenky jeho je bleďa, bezbarvá. Největší zásluhou Wildenbruchovou jsou jeho půvabné ballady (Die Tochter des Inka, Das Hexenlied, Schön Adelheid, Jung Olaf), v nichž prostotou vyniká nad Leconte de Lislea, spíše dojme a rozohní než tento. Verš ballad jeho je dokonalý, obsahem jeho ballady jsou krásné romany o vznešené, šlechtetné lásce, plné kouzla.

Revue des Revues. 1896. *P. d'Amfreville*: Divadlo v Persii. Persie různí se více nežli kterákoliv jiná země jak pojetím, tak i projevem svého umění dramatického od západu. Kdežto u všech moderních národů skýtá divadlo zábavu, jakousi duševní zotavu, jest divadlo podnes u Peršanů, jako kdysi u Řeků, nástrojem politické nebo náboženské propagandy. Tak aspoň upevňuje slovatný orientalista *de Gobineau* ve svém díle: „Náboženství a filosofie v střední Asii.“

V Persii pojí se téměř vznik divadla s legendárním vozem Thespidiným. Stávalo už před dobytím země Alexandrem a už tehda neslo na sobě náboženskou pečeť, jako dnes. V novější době přibýly k původním náboženským kusům (Tâziya) dva nové druhy, totiž fraška, zvaná Tamasha, což doslovně přeloženo znamená: procházku do dálky pro zábavu, a loutkové kusy. Ony zovou se též Taklid, t. j. přestrojení, travestie. Jediné frašky hrají se herci ze řemesla či povolání, muzikanty a tanečnický, jimž se v Persii říká „Lutiys.“ Lidé ti netěší se valně úctě u obecenstva. „Bazikariové,“ tanečníci na provaze a eskamoteři, obyčejně je doprovázejí, a když má představení být obzvláště nádherné, připojují se k nim i opice, ba i medvědi. Tyto frašky, zhusta bez textu, jsou improvisacemi na události dne, a narážky, kterými se hemží, nedopouštějí dlouhého trvání jich.

Tu máte obsah takové perské frašky: Dva zahradníci v kostymu Adamovském (v pozemském ráji) hovoří u verších střídavých zrovna jako Tityrus a Melibea Vergiliova. Nesmírně bohatý stařec, Baghir jménem, jest otcem velice krásné dívky, již žárlivě skrývá zrakům lidským; dívka ta však jest milována, a lásku opětuje, sličným, ale chudým mladíkem, Najafem. Zahradníci se napřed prou o výtečnosti svých plodů. Z hádky vzniká pranice, za níž bojujícím různé druhy zeleniny a ovoce slouží za projektily k nemalé veselosti obecenstva. V tom objeví se Baghir, jenž k utišení sváru posílá Najafa pro víno. Výjev obveselují četná odcházení (na oko) z jeviště, neboť Baghir znova a znova připomíná Najafovi, aby na to a ono nezapomněl. Konečně odchází tento dopálen, zaccpávaje si uši. Baghir osaměv, chystá se k slavnosti, paroduje náboženské

obřady Mulla ů (kněží) při takových příležitostech. Najaf se konečně vrátí a hrá za hostiny na kytaru. Různé stavy opilosti výtečně podány jsou herci, což je tím podivuhodnější, že lidem tím účinek lihovin je málo znám. Konečně Baghir usne, a Najaf, jenž se opilým toliko stavěl, s dcerou jeho uprchne za vítězoslavného zpěvu lásky.

Hrdina loutkových her (náš Kašpárek) slove v Persii Pahlavan Kachal, t. j. hrdina plešatý. P. K. jest učený člověk a básník, jehož hlavní rolí je licoměrnictví. V jednom z nejslavnějších kusů loutkových vetře se P. K., přestrojen za zbožného moslemína, k jistému Akhvundovi neboli vesnickému knězi. Tráví tam dni své na modlitbách a recitacích z Koranu. Akhvund, očarován svým hostem, jme se následovati jeho příkladu. Oba pustí se do theologických hovorů, za nichž P. K. objeví se neobyčejně učeným a velebí nadšeně bratrskou lásku. Při tom cituje spoustu veršů z mystické poesie, Peršanům tak drahé, potom líčí půvaby a slasti ráje, jež tam čekají milosrdných. Ó, jak ten ráj zná! Jakoby tam býval! Akhvund je u vytržení. Domnívá se již okoušeti z těch řek mléčných atd., až konečně v opojení dává P. K. svůj měsíc s rozkazem, aby připravil stkvostnou hostinu. Nastane pitka, za níž opilému Akhvundovi ukradne P. K. růženec a Koran.

Vlastní jádro perského divadla činí Tâziya, t. j. smutek; náboženské hry, nenepodobné „mysteriím“ a „mirakulím“ středověkým. Každá „tâziya“ musí začínat a končiti modlitbou. Přístup k představením tím je všem volný. Jak skladba, tak i představení kusu takového pokládá se za skutek záslužný, jenž bez odměny nezůstane.

Prvotním předmětem „tâziye“ činilo naříkání (lamentatio) nad Národem stan ů neboli rodinou Aliho, islamského Bayarda. — Veliký Ali, šlechtný, rytířský, lev Islamu, je prvním Imamem; jeho synové, Hasan a Husayn, druhým a třetím Imamem, t. j. náčelníky sekty Šiid ů. Narodiv se v 3. roce hedžry (626.) jmenován jest Hasan proti své vůli V. kalifem. Poděkoval se však po půl roce ve prospěch Muaviy ův. Zemřel, otráven byv svou ženou, dcerou svého následníka. Jeho mladší bratr, Husayn, byl povah z míry jiných. Sňatek jeho s Šahrbanouou, dcerou Yazdajirda, posledního krále z dynastie Sassani ů, poskytl mu příležitost činiti nároky na perský trůn. Po smrti Muaviyově pokusil se o znovazřízení kalifatu ve své rodině, avšak pokus jeho se nezdařil. Poražen a opuštěn od svých, vydán byl se šedesáti bojovníky všem hrůzám žízně. Sám byl usmrcen Šimarem, jenž mu hlavu utal za modlitby. — Z útrap Aliho a rodiny jeho povstaly všechny náboženské hry perského divadla.

V poslední době pozměněny „tâziye“ přimísením některých legend křesť. a vnešením zázraků křesťanských svatých. Dnes pokládá se Husayn za „Spasitele“ Islamu. Naproti tomu jeho vrah Yazid, neboť Šimar byl toliko nástrojem v jeho ruce, jest personifikací zavržence. „Tâziyu“ předchází jakýsi druh předmluvy (či úvodu), jež sice co do formy a peripetií bývá různá, ale směřuje vždy k témuž zakončení. Brzy figuruje v ní Josef do cisterny spuštěný. Plačícímu Jakubovi zjevuje se archanděl Gabriel, jenž mu líčením strážní Husaynových dává na srozumění, že utrpení jeho proti oněm není ničím. V jiném prologu vystupuje Tamerlan, a sice před Damaškem, jehož gouverneur třesa se přináší mu klíče. Gouverneur ten je potomkem vrahů Husaynových. Tamerlan vytýká mu zločin jeho předkův a zahání jej ode tváře své. Týž osud stihne gouverneurovu

dceru, orodující za otce. Tu navrhuje vizir představení „tâziye,“ jež občerství oko Tamerlanovo a rozšíří jeho srdce; a náboženské drama hned započne.

Název jedné z nejslavnějších „tâziyí“ jest „Klášter evrop. mnichů.“ Jevišťe představuje poušť za letního úpalu. Přichází Yazid. Vede zajatce, národ stanů, do Damašku. Jeho vojsko následuje. Hlavy mučovníků nesený jsou napíchnuté na kopích; jevišťe se naplní koňmi, mezky a velbloudy. Sukayna, vnučka Husaynova, nařiká si tetě Zaynabě na žízeň, již strádá, ale Zaynaba nemůže jí kromě svých slz nic dátí k pití. Trpí nejen žízni, ale i úpalem slunečním, před nímž se nemají čím chrániti, ba — což jest nejhorším pro orientální ženu — nemají ani čím obličej zastřítí. Pojednou za potup, činěných jim Šimarem, přibude posel (Kasid) se zprávou, že jsou pronásledováni vojskem, jež jich nepochybně příští noci dohoní. I utekou se do křest. kláštera. Převor jest překvapen, když spatří hlavy mučovníků, zvláště hlavu Husaynovu. Osloví hlavu řečí co nejdojemnější a nejlichotivější, a k nemalému podivu jeho odpovídá mu hlava arabsky a cituje četné výroky z Koranu, zejména ony, jež jsou namířeny proti těm, kteří páchají zlé. Převor skropí hlavu růžovou vodou a mošusem a kvítím jí ověncí. Načež následuje výjev neobyčejný. Hatif (jakýsi to herold, osobnost neviditelná) ohlašuje příchod Adama, Abrahama, Ježíše, Mojžíše, Mahomeda, Aliho a Hassana. Všichni lkajíce a plačíce vzdávají hold hlavě Husaynově. Po nich přicházejí Eva, Hagar, Rachel, dcera Jethrova, P. Maria, matka Mojžíšova, babička a matka Husaynovy černě oblečené. Kus, to se rozumí — končí přestoupením převorovým a všech klášterníků k islamu.

Druhý kus, „Mladá křestanka,“ sehrán byl tak před 30 lety ponejprv. Po vyhrnutí opony zjeví se zrakům divákovým plán Karbaly. Nepřítel odtáhl. Zbývají tu jenom rovy mrtvých reků. V hrobech těch zříte zmrzačená těla mučovníků. Herci, kteří mrtvoly představují, nevedou si tak nehybně, jak by žádoucnó bylo, než na to se nešmíte ohlížet. Nad hrobem Husaynovým rozpínají ochočené holubice svá křídla, by chránily Imana před slunečními paprsky. Pojednou přibude tam karavana se sličnou zajatkyní, dívkou křestanskou. Karavana se strojí rozbiti stany v poušti, než v tom okamžiku, jak zarazí do země první kůl, vytryskne ze země proud krve a zbarví okolní zeleň. Cestující hrůzou cvakají zuby, i ohlížejí se na jiném místě, kdež se opakuje týž výjev. Odevšad vystřikuje krev, jež divadlo zaplavuje. Tu vystoupí mladá křestanka na saku, usne tam, a ve snu zří, co se v Karbale kdysi odehrálo. Zatím beduin, jemuž Husayn za života mnoho dobrodiní prokázal, plíží se mezi hroby za loupeží. První hrob, k němuž přichází, jest právě rov jeho dobrodince. Nenalézá však v něm nic cenného, a tu ve zlosti zklamání popadne řeznický nůž a vrazí jej svému dobrodinci do prsou. Znova valí se krev ze všech stran a nad to slyšeti hrozné zařvání, doprovázené formulí: La Allah il allah! Avšak svatokrádce je slepý a hluchý. Konec výjevu přesahuje svou hrůzností všechny popis. Ale vše se končí požehnáním. Zjeví se andělé s proroky, s Mohamedem, Mojžíšem, Imany a svatými ženami. Všichni se shromáždí kolem saku, a mladá křestanka po sáhodlouhém dialogu přestupuje k mohamedanismu.

Teď ještě o tak zv. orthodoxních „tâziyích,“ prostých všech příměsků křestanských. Jedna z nejcharakterističtějších zove se „Hra země.“ Hra ta podobá se hrám našich dětí, stavícím si z bláta nebo v písku domy. Ali a

Fathma žijí v Medině se svými dětmi Hasanem a Husaynem. Je ráno. Fathma zaměstnána právě toaletou Husaynovou. Začne jej právě česati, když spatří, že hřebínkem vytrhla miláčkovi svému vlas. Vidí v tom neblahé znamení. Anděl Gabriel, jenž se v tom zjeví, utvrdí ji v tom; jestliže ji jediný vytržený vlas tak zarmucuje, což teprv, až uzří hlavu jeho kutáleti se v písku a tělo jeho ranami poseto? V následujícím jednání jde si Hasayn hrát s druhými dětmi. I budoují si v písku jamky a jeskyňky. Ali, otec jeho, když uslyší od synáčka, nač si hráli, všecek se zarmoutí, neboť vidí v duchu v těch jamkách hroby, jež ho a jeho kamarádů čekají. Jeden z kamarádů Husaynových nepadne ho. Husayna brání přítel jeho Habib, než přese vše podléhá. Netřeba ani podotýkati, že útočníkem je Šimar, budoucí vrah sv. mučeníka.

Zajímavým kusem je také „Zahrada Fathmy.“ Prorok nechal ve Fadaku kousek země, již jeho dcera Fathma se žárlivou péčí obdělává. Omar zmocní se toho kousku země, když na trůn dosazuje Abu Bekra; na reklamace Fathmy odpovídá nadávkami a ranami. I manžel i dítky Fathmy ohroženi tyranem, jenž chce dáti Alimu hlavu stíti, když mu v tom zabráni hněvivý hlas prorokův z hrobu vyzněvší. Kus končí návratem Aliho a celé rodiny do stanů.

Jiný opět kus líčí smrt Aliho, kdežto v kuse „Mučeník Abasský“ obsažena historie smrti bratra Aliho. Cituju jenom prostě ještě „Svatbu Kasimovu.“ V kuse „Sirotci Husaynovi u jeho hrobu“ hrají četné role děti z nejvznešenějších rodin, nádherně oblečené. Všichni klečí kolem mrtvoly Husaynovy, již plačícce objímají a sečkou — to má býti písek! — se posypají. Řeku Eufrat představuje měděný hrnec s vodou! Ale dojem na diváky jest — úžasný: na tvářích všech zřítí sebranost, vzrušení a zbožné pohnutí.

Podívno, všecky ty kusy jsou anonymní. Psány jsou v primitivní perštině. Osoby sympathické, Imani atd. zpívají své úlohy z kousku papíru, kdežto herci, představující zrádce, jenom deklamují. Tyhle role jsou pro herce nanejvýše nevděčné, neboť obecnstvo zhusta projevuje svou nevoli nad zrádci tím, že po nich — t. j. po ubohých hercích — háže kamením; u nás v Evropě spokojí se se shnilými pomeranči a pod. Z celého zřejmo, že nelze perské Muse dramatické upříti originalnosti a svéráznosti.

Stimmen aus Maria-Laach. 1896. Pojednání přírodovědecká. Sešit 1. *L. Dressel, S. J.:* Die neueste Energetik und die chemische Willensfreiheit. Přednáška prof. W. Ostwalda v Lipsku 1894 o svobodě vůle očekávání zklamala; přednášející od thematu odbočil k nauce o energii, kterou přes odpor vážených učenců chce nahraditi dosavadní theorie mechanické ve fysice a v lučbě (znova jí hájil v Bukovci 20. září 1895); na konci vyslovil domněnku, není-li svoboda vůle podmíněna katalytickými pochody. — P. Dressel probírá pojem energie a její poměr k síle. Energii má letící koule dělová (energie mechanická), horká pára (energie fysikalní), voda s vápnem (energie chemická), je to buď energie pohybu nebo polohy. Energie i síla jsou míry působivosti těles, vyplývající z mechanického, fysikalního nebo chemického stavu, ale v energii máme velikost vykonané práce (práce = síla $\times$ dráha), v síle velikost pohybu, který takové těleso určité hmotě může uděliti (síla = hmota $\times$ rychlost; síla je příčina změny v pohybu nebo fysikalním stavu tělesa). Uznati sluší, že

snadno měříme síly mechanické, neznáme však příčiny změn ve fysikálním stavu těles (teplotě, světle, električnosti), kdežto energii tu snadno určujeme, protože vždy ji lze převést v tepelnou. K tomu přistupuje, že k mnohým řešením stačí několik zákonův o energii i beze znalosti podstaty energie samé. Proto energie skutečně převládá. Ostwaldovi je však jediným principem, jedinou skutečností, hmoty není, jí dávané vlastnosti: hutnost, objem atd. jsou jen způsoby vyjádření energii, síly jsou mathematické fikce: „Vezměme hmotě energii, nezbude nic, ani prostor, v němž byla, neboť i ten poznáváme pouze energií, které třeba, abychom do něho vnikli. Není tedy hmota, leda v prostoru sestavená skupina rozličných energií, a co chceme říci o ní, pravíme o těchto energiích.“ Pak chemie byla by bez předmětu (viz Živa, 1896, str. 74. — ref.), třeba jsme se učili, že hmota látek při všech změnách je stálá právě tak, jako energie. Ačkoli tedy energetika mnoho prospěla, přece výkladu mechanického nezapudí; vždyť i úkazy v neživé přírodě jsou mechanické, jsouce v čase na věcech, jichž části jsou v prostoru, tedy pohyby a změny napjetí, a nezapudí ho proto, že sama užívá všeobecných pojmův, a do podstaty věcí sama nevnikne. Ukazuje-li Ostwald na undulační theorii, jak ustoupila elektromagnetické, nedokazuje nic; undulační byla mechanická, ale z ní výrostla nová, již opět vykládají pohybem atomův; jiné theorie mají též mechanický základ. Ostwald vytyká mechanickým teoriím, že jejich rovnice dle času jdou v před i zpět, kdežto skutečnost vždy postupuje vpřed. Ale kdo jim tak rozumí?! Tvrzení, že jedině zákon o klesání intenzity vysvětluje, proč na př. voda neteče do kopce, je smělé; dřív se to rozumělo samo sebou; ale jak rostlina intenzitu chemického sloučení zvyšuje, ani tento zákon nevysvětlí. Ostwald nejde proti materialismu, jen proti mechanické theorii; duch je mu zvláštní energií a duševní činnost její změnou. „Průběh činnosti duševní je poddán týmže příčinám, jakým chemické pochody (?). Může-li člověk připravit katalytické účinky při průběhu chemických pochodů spojených s duševními, může tím duševní činnost urychlovati nebo zdržovati.“ „Vede-li činnost duševní ke skutku, stane se ten skutek, který se shoduje s nejsilnějším psychofysickým pochodem.“ Tato schopnost, řídit průběh psychických pochodů, sluje mu svobodou vůle, ne že bychom po milé nám věci netoužili, nýbrž že současné řady myšlenkové, oné touze protivné, rychleji nebo volněji připouštíme. — Katalytické účinky jsou dle Ostwalda samého nejtemnější v lučbě, jak mají osvětliti svobodu vůle? Ale budiž! Jsou-li však pochody katalytické již závisly na svobodné vůli, co vysvětlují? Jsou-li poddány zákonu přírodnímu, kde je svoboda?

Sešit 1. a 2. *E. Wasmann, S. J.: Das Meeresleuchten und seine Ursachen.* Sešit 3. *Týž: Natur und Zweck des thierischen Leuchtvermögens.* Světélkování moře budilo ode dávna nadšení a podiv cestujících i pozornost zkoumatelů (Humboldt, Darwin), o původu jeho však dlouho veden spor. Na počátku stol. 18. francouzská akademie úkaz úplně popřela, mnozí vysvětlovali elektrickým jiskřením vody, troucí se o loď, Humboldt považoval za původce medusy, hlavně však hniující vlákénka odumřelých měkkýšů. Podobně si věc představoval Darwin. Nově zjištěno světélkování splynule rozsáhlé, působené biliony drobných prvoků (zvláště Noctiluca a Pyrocystis), druhé osamocené, pocházející od polypů, medus, žebernatek, ohnic (Pyrosoma) a j. Že rozsáhlé světélkování působí nálevníci, dokázal r. 1835. slovatný

Ehrenberg. *Noctiluca miliaris* má světlo mléčně-bílé s modravými plaménky, kdežto u břehu jakoby myriady zelenavých a modravých hvězdiček rejdlilo po svítivé hmotě; *Noctiluca pacifica* svítí na pobřeží australském a jihoamerickém bíle, *Noctiluca homogenea* v moři čínském zelenavě. Na širém moři tropickém třpytí se *Pyrocystis noctiluca*. Stejně úchvatný je dojem svítících kolonií poly-pových (rohovitek a mořských per). Zjev ten vylíčil de Folin, dle něhož třpyt vylovených rohovitek předčil 20 lodních lamp, rovnaje se elektrickému světlu, tak že přes laboratoř 6 m. délky bylo možno čísti nejjemnější tisk. Pouze v hlubinách září *Brisingy*, jež na povrch byvše vytaženy, odhazují svítivá ramena. — Objevení těchto živočichů je ponejvíce novější; skulaře (*Pholas*) znal již Plinius a věděl, že vyměšuje svítivý sliz. Co se týče ústrojí svítivého, je velmi rozmanité. Nálevníci svítí celým tělem, u mořských per mají polypi po 8 svítivých stuhách, jež táhnou se zevně od břišní dutiny do ústních paprsků. Podráždění společného stvolu dole působí světelný proud, jdoucí vzhůru, a naopak; celým stvolem proud prochází za dvě vteřiny; medusy svítí zevnější pokožkou, někdy též uvnitř; ve svítivých buňkách pozorována zvláštní zrnka; žebernatky vydávají zář pouze, když jsou podrážděny; zdá se, že svítí u nich jen žebra; u hadic (*Ophiuridae*) jeví se světlo nejdřív na kotouči, po něm zazáří některé rameno od pola ke zpodu, nebo všech 5 ramen od konce k prostředku. U koryšů z čeledi *Euphausiidae* zář vychází z červených bublinek souměrně po těle rozestavených, jež dlouho považovány za oči. Skulař má přístrojů 5: svítící oblouk na horním kraji pláště, 2 skvrny na začátku průdušnice a 2 rovnoběžné proužky v ní. Z těchto míst vyměšuje se onen sliz, jenž pokrývá celé tělo a přenáší třpyt na vše, čeho se dotkne. Plž *Phylliroë* má nesčetné svítivé tečky po celém těle. V mořské vodě svítí při 44° C. stále, při 61° C. hyne. Válce ohnic vydávají světlo z tisíců bodů na povrchu, jež po dvou sedí uvnitř úst. Zář je různé barvy, zvláště živě se jeví ve sladké vodě, v níž ovšem zvířata brzy hynou. Ryby (asi 30 rodů) světélkují slizem, bradavkami, skvrnami podkožními na bocích nebo na hřbetě, na čelistech, ploutvích a jinde. Světélkování má svůj původ často v chemické reakci zvláštní ústrojné hmoty, jež tvoří se životní činností. Proto lze úkaz ten nejen u živých zvířat uměle zvýšiti, nýbrž též u mrtvých v původní síle obnoviti. Chemické složení hmoty žádný chemik ještě nenapodobil. Je to hmota podobná tukovému tkanivu, v níž se tvoří nažloutlá krystallinická, silně světlo lámající zrůčka, jež působí opalisující lesk. R. Dubois je zove luciferínem, onu hmotu luciferasí. Vlastnosti světla živočišného jsou zajímavé. Spektrum světla, jež vydává brouk kukujo dvěma přístroji na štítě, má mnoho červených paprsků, modrých jen málo (na stupnici od B—F). Nejdřív a nejdéle po ostatních svítí paprsky zelené. Jeden přístroj má průměrně $\frac{1}{150}$ síly svíčky „fénix,“ teplota neúčinkuje ani na nejjemnější teploměr. Světlo to působí slabou fluorescenci, k fotografování při něm třeba 5 minut exposice. Světlo živočišné je upraveno tak vhodně, že naše světla daleko za ním zůstávají pro ztrátu paprsky tepelnými. Nacházíme je u zvířat, milujících tmu. Některým je pochodní svatební, jiným ukazuje kořist a nepřátele, u jiných lákadlem pro všetečné oběti, u jiných výstrahou neopatrným, jako pestré barvy nebezpečných housenek, u drobných nálevníků má jen účel estetický. Spisovatel obrací se proti de Kervilleovi, jenž praví, že přístroje světelné nejsou důkazy vyšší moudrosti, protože je lze

vědecky vysvětliti, vyvrací domněnky darwinistické o všeobecné svítivosti živé protoplazmy za pravěku a běže za výklad křesťansko-vědecký: nejvyšší rozum. (Budíž jen podotknuto, že účel světla živočišného ještě není veskrze prozkoumán, a proto některé domněnky jsou asi před časem. Poněkud zaráží skoro zimničná ostražitost proti darwinismu. — Ref.)

Sešit 5. *L. Dressel, S. J.*: Das Coehn'sche Kohlenelement, ein wichtiger Fortschritt. Zásoby uhelných dolů dle výpočtů dostačí ve střední Evropě na 670, ve Spoj. Státech na 650 let. Parní stroje rozmrhávají 90% pracovní síly uhelné, tím že ji spalováním převádějí v teplo a pak teprve v práci. Již Sadi Carnot 1824 na to poukázal. Bylo tedy snahou techniky, převést chemickou energii uhlí beze značné ztráty v elektrickou a tu v mechanickou, ovšem galvanickým článkem, v němž by se ztravovalo uhlí tím, že by se elektřina přenášela v odlučujících se uhelných částicích od uhlí k protivnému polu, ne naopak, jak bývá ve člancích dosud užívaných. Články Jablochkova s uhlím a železem v salnytru a jiných s uhlím a niklem byly slabé, taktéž Bartoliho a Papasogliho s uhlím a platinou v roztoku sodovém. Prof. Ostwald poukázal na vady těch článkův a na podmínky úspěchu. Dru. Coehnovi konečně se podařilo sestaviti článek, jenž má v kyselině sírové na negativním polu uhlí, na pozitivním nadkysličník olovičitý ve formě desek akkumulatorových. Druh uhlí je libovolný. Proud má při 100 Ohmech odporu 1·03 Voltu napjetí (Bartoli dostoupil jen k 0·2—0·3). Je naděje, že dalšími pracemi výzkum se zdokonalí, a co se děje teď s ohněm kouřem, budou konati batterie uhelných článků, tak že „budeme elektřinou vařiti a péci, světlo lamp udržovati a pohybovati stroje.“

Deutsche Revue. 1896. Měsíčník tento, velmi zajímavý a ve mnohých částech cenný, velebí slepě Bismarcka, k jehožto podnikům každoročně přináší mnoho dokladů. Slovtuný *Steinthal* má jednati o otázce, zda se lidé stávají horšími (čehož popírá), ale nepovídá o věci skoro nic. — *A. Lasson* píše o n u d ě, že příčina její jest buď v nevšímavosti podmětu, nebo nedostatku formy u předmětu, nikoli v předmětu samém. Bez urážky uvádím větu (asi nepravdivou): „Langweilig zu sein, das sehen wol nur deutsche Schriftsteller geradezu mit Stolz als einen ihrer Ruhmestitel an.“ *v. Gottschall*: Der Monolog im Drama. Nesmyslné námitky proti monologu vyvráceny tu jednak citovanými esthetiky, jednak vlastními důvody. Není-li monolog přirozený, není drama vůbec přirozené (srv. vraždy atd. na jevišti). Monolog nemá účelu, v jednajících osobách vzbuditi obraty, neboť jest jen soukromé vnoření se osobnosti do sebe a projev její, pro ni však jest charakterním a motivujícím další děj. Ovšem jest monolog dovolen jenom na pravém místě, ne aby neobratnost básníkovu zakryl. — Zajímavé jsou životopisné vzpomínky Pettenkofera, An. Grüna, Helmholtze, Dumasa ml. a m. j. Z rozmluv s malířem Lenbachem, jenž nedávno od katolictví odpadl (je zetěm Moltkeho), tušíme mimovolně trochu jednu příčinu apostasie: Lenbach neměl skoro žádného pravidelného vzdělání, leč později svoje odborná studia malířská.

Karel Braun, S. J., bývalý ředitel hvězdárny v Kalocsi, v předmluvě svého znamenitého, nedávno v 2. vydání vyšlého díla: „Über Kosmogonie vom Standpunct christlicher Wissenschaft nebst einer Theorie der Sonne und einigen darauf bezüglichen philosophischen Betrachtungen“ promlouvá šíře o poměru věd světských a bohovědných. Slova jeho zasluhují i u nás dobrého povšimnutí. Praví: „Jak název (knihy) ukazuje, nespokojil jsem se s pouhým vědeckým rozbořem věcí, nýbrž uvažoval jsem i o vztazích jejich k pravdám vyšším. Je politování hodno, že příliš málo děje se v tomto směru. Touha po jednotě a souladnosti v celém oboru lidského poznání jest jistě u všech opravdu vzdělaných, a to často ve velikém stupni; tím více u učencův a spisovatelův. A přece najdeme málo knih tomuto velikému cíli věnovaných. Spíše se zdá, že roztržky mezi jednotlivými obory lidského vědění přibývá a se přiostrňuje, než aby jí ubývalo.

Když koryfeové mimocírkevní filosofie zvláště v Němcích příliš s patra pohlíželi na ostatní vědy a úplně již předem ignorovali touhu věd po harmonickém sjednocení s filosofií; když tak vysoko vzlétali, že nastala závrať a mnohý vloudil se jim do spisů výrok, jenž ve světle vědy ukázal se býti bláznovstvím; tu vědy uznaly za dobré nechati filosofii svému osudu a vzdáli se všeho vzájemného dorozumění. Roztržka učiněná se vždy více ostřila, jednak tím, že směr materialistický v přírodovědě vždy více ovládal, jednak tím, že ti, již vyšší spekulaci se obírali, nepodávali žádné opory, by na ní činnost k srozumění směřující mohla se uchytit.

Filosofové přítomnosti, již vzdali se učení křesťanského a tím všechnu vnitřní oporu ztratili, ani vědy světské si neváží, ba dali se strhnouti k neuvěřitelnému podceňování vědy, jež se obírá hmotou; bohužel i u některých křesťanských filosofův a theologů našli následovníků. Mimocírkevní filosofové všichni žijí jen svým spekulacím, ani dost málo nestarají se o krásné výsledky věd přírodních a o harmonii s nimi. Mezi pěstiteli křesťanské filosofie jsou mnozí, kteří — jako zvláště Dr. Gutberlet — oné harmonie velice si váží a mnoho o ní pracují; avšak jest jich pořád přece jen málo.

Poměr ten možno ovšem omluviti obrovským vzrůstem všech věd. V dřívějším čase mohl snadno zvláště nadaný učenec všechny vědy si osvojiti; tak na př. o sv. Antonínu v brevii stojí: „Tantum ingenio valuit, ut omnes ferme scientias per se, nullo adhibito praeceptore, absolutissime didicerit.“ V našich však dobách všechny obory lidské vědy tak náramně vzrostly, že jen ve fysice možno jmenovati tučet jednotlivých odvětví, jež každé samo o sobě vyžaduje celou duševní sílu učenecovu po celý život. Podobně filosofické a theologické vědy tak zmohutněly, že i nejhrořlivější theolog není s to, aby v přírodovědě důkladných zjednal si vědomostí. Sám sebou tento rozkvět věd je velmi potěšitelný; že však tím i ona nejednota a jakási neshoda mezi vědami vznikla, musí se vždy želeťi.

Co však je ještě žalostnější, že i potřeba i touha po jednolitém spojení mezi jednotlivými obory lidského poznání zdají se mizeti. Ba nechybí docela i znamení jakési animosity a nepřátelství mezi zástupci těchto věd. Přírodní vědy dospěly — u většiny svých zástupců — již delší čas k tomu, že všechno, co jen poněkud filosofickou spekulací zavání, tím více všechno, co s náboženstvím nějak souvisí, načisto zatracují a takřka anathematem „nevědeckosti“ do klatby dávají. Četné jsou také již útoky podnikané ve jménu „vědy“ proti všemu vyššímu duševnímu životu. Byť samy sebou byly bez významu, přece těmito opěťovanými útoky dospělo se tam, že platí jako dokázaný axiom: věda a náboženství se nesnášejí.

Avšak zdá se, že i na druhé straně časem se chybuje v této příčině; zdá se, že k obhajování náboženství povolání filosofové a theologové nejednají vždy správně. Především mnozí z nich poněkud příliš neváží si věd hmotou se obírajících. Zdají se příliš zapomínati, že ne jen vznešenost předmětu to je, což vyšší nebo nižší cenu vědě dává. Naopak, způsob zpracování a stupeň jistoty dosažené je právě tak důležitý důvod, jímž některá věda dosahuje vyšší ceny. V tomto ohledu vědy přírodní, jež mnohými důmyslnými methodami zároveň svých výsledků se domohly a přerozmanitými zkouškami jistotu svého učení si zabezpečily, vědám filosofickým při nejmenším v ničem nezadají, jelikož tyto většinou budují se na spekulacích, jež ani v sobě nutné evidence nemají, ani kontrole nemohou se podrobiti.

Jsou však též někteří učenci, kteří nespokojují se vědy přírodní podceňovati, nýbrž hotový boj proti nim vedou. Boj v jistém ohledu je vždy oprávněn, když totiž jménem vědy pravdy vyššího života duševního se napadají a popírají. Boj ten však nemá se nikdy vésti proti vědě samé, nýbrž jen proti zneužívání jí, proti nesprávnému upotřebování vědeckých učení. Jen takové theorie mohou se potírati, jež vědecky neostojí, a takové, jež za pravé uznány jsou, s učením křesťanství nikterak by se nedaly srovnati. Tyto meze rozumného boje však zřídka se zachovají. Zdá se, že tito učenci ustavičným útokem „vědy“ tak daleko se dostali, že bohužel mají za správný náhled velice rozšířený, že mezi vědou a vyššími pravdami křesťanství opravdu je nesmířitelný odpor. Neb alespoň se domnívají, že jejich zvláštní pojetí křesťanské pravdy je nesrovnatelné s učením vědy. Tím jsou sváděni, vědu za nepřítelkyni křesťanství považovati; tím se vysvětluje, že pouštějí se do boje dále, než nutno a radno. Tak na př. „je dokázáno,“ že celá novější „mechanická theorie tepla,“ dle níž teplo záleží v pohybu nejmenších hmotných částek, je velikým omylem, ačkoli tato theorie je učením čistě fysikálním, jež s učením křesťanství ani v nejmenším se nestýká, a jež velmi vážnými důvody fysikálními je doložena. — Domněnka o atomech, z nichž tělesa se skládají, je vyhlášována od některých pomalu za absurdní náhled, třeba by byla teorií čistě fysikální. Namítá se proti ní, že trpí vnitřními spory a že nic nevysvětluje z toho, k čehož vysvětlení byla zavedena, ačkoli jak fysikové, tak chemikové velmi závažné pro ni mají důvody a mnohé nejpřednější authority v těchto vědách se domnívají, bez atomů chemie jako věda že neostojí. — Speciálně v kosmogonii považují za nemožnost, že by v pralátce na způsob plynu utvořené byly mohly povstati zhuštěné středy, ačkoli tento ryze vědecký náhled je podporován velmi dobrými důvody. — Jistý italský učenec šel ještě

dále. V brošůře (Brescia 1890) napadl zákon o rovnoběžníku sil, pro nějž fyzikové mají přes tucet závažných důvodův a na němž celá mechanika jako věda spočívá, tak prudce, že je to až s podivem. Spisovatel míní, že uvedl mnoho důkazů proti tomuto „velikému absurdu,“ jichž nikdo nevyvrátí a z nichž každý je s to, aby sto takových theoremat, jako je rovnoběžník sil, hodil do starého železa. Že i principy o „rovnováze sil,“ o „zachování energie“ prohlašují se za bludy, je jen prostou logickou konsekvencí. Patrně neschází onomu učenci troufanlivosti.

Podobné výtvary mohou s bystrostí býti provedeny, mohou to býti bravurní kousky, jež čtenáře přivádějí k podivu. Jsou jistě psány v nejlepším úmyslu a snad i některé studenty utvrdí ve vyšších názorech života. Je se však obávati, že u těch, již důkladně studují, účinek bude právě opačný, než byl zamýšlen. A zvláště, kde jde o obranu pravd křesťanských, jednání podobné spíše škodí než prospívá — podobně jako boj proti Galileimu s troufanlivou vítězností vedený, velice uškodil. Nepřátelé nerozeznávají správně mezi tím, co jednotliví učenci křesťanští praví, a mezi tím, co skutečně církevní autoritou je prohlášeno. Vidí-li, že obhájcové církevního učení činí v oboru věd fyzikálních takové zvrácené závěrky, jež přece poznání snadno jsou přístupny, a že podobné výroky vzdor nedostatečné znalosti sebevědomě se pronášejí a důsledky neobyčejné váhy odtud odvozují, mívá to za následek, že mnozí jinak dobromyslní čtenáři docházejí k náhledu, že i opravdu církevní učení zakládají se na podobně vrátkých důvodech. Vidí-li pak takto, že důkazy tak slabými a z neudržitelné pohnutky bojuje se proti dokázaným učeníům vědy, je blízko nebezpečství, že starý předsudek, jakoby theologie a církev — jako dříve tak nyní — byla nepřítelkyní vědy, dostává nové potravky. Zástupcové vědy následkem toho, místo aby poslechli rozumných theologův a „vědě“ v některých otázkách slepě nevěřili, tím více posílnění jsou v odporu proti pravdám vyššího duševního života. Tím výhradně materialistické pěstování vědy je jen posílněno.

Bud' tedy boj; ano, boj musí býti. Ale veď se mírně a s obapolnou úctou, asi tak jak jej — vedle jiných učenců — vede Dr. Gutberlet způsobem znamenitým. Cílem boje bud' zajištění míru, ne zničení nepřítele na jeho vlastním poli. Co má oprávněnou jsoucnost — a učení vědy ji má — musí se plně uznati, a jen takové theorie bud' potírány, jež opravdu křesťanství odporují, tyto všechny přirozeně k nejistým, vědecky nedokázaným náležejí; tímto způsobem přiblížíme se konečnému smírnému vyrovnání.

Posud bohužel jsme ho vzdáleni. I v kruzích, v nichž není vzájemného nepřátelství, přece je přílišná roztržka a odcizení. Obory se úplně oddělily; zdá se skoro, jakoby mezi nimi byla vysoká zeď, jež brání obapolnému styku. Na jedné straně se volá: „Tam (za zdí) panuje tma; tam vymřel všecken smysl pro vyšší duševní život; tam žijí jen pro hmotu. A i v materialních vědách přivedli to jen k nejistým domněnkám, jež však jako bojovných prostředků používají proti všemu vyššímu poznání!“ Na druhé straně praví: „Tam (za zdí) bydlí hlupáci, nepřátelé světla a vědy. Hledají domnělé vyšší pravdy; tyto se povrchně spracují a za dogmata vyhlašují. A poněvadž takové theorie styku s vědou nesnesou, před světlem jejím se rozpadnou, proto napadají vědu, a hledí ji bud' úplně potlačit, aneb alespoň upoutati na názory Aristotela a

Alberta Velikého.“ Tak asi vyhlíží „harmonie“ mezi velikými obory lidského života. Věda a zjevení mají jako sestry se snášeti, poněvadž obě od téhož prazdroje pravdy, od „otce světél“ vycházejí. Dříve tak tomu bylo; „fysika“ a „metafysika“ byly v úplném míru. Nyní však jsou rozdvojeny, ano — při většině zástupců — úplně odcizeny.

Poněvadž předmět našeho zkoumání je takový, že přichází často ve styk s pravdami vyššího řádu, vyplývá to samo sebou a nepotřebuje omluvy, že jsem se otázkou smírného vyrovnání více zabýval a jí statě některé věnoval. Doufám tak jednati i dle úmyslů sv. Otce Lva XIII., jenž studium věd přírodních a jeho sharmonisování s pravdami křesťanskými velice odporučuje. Úvahy tyto nejsou hlavní věcí díla; snad tím spíše dojdou vlídného přijetí u ctitelů „vědy,“ jelikož jsou v těsném spojení s čistě vědeckými výsledky a jelikož právě z nich viděti lze, že to není „jednostranný“ theolog, jenž úvahy ty psal. Nečekej tedy nikdo, že zde o harmonii mezi vědou a zjevením bude podán celý spis. Úvahy ty vznikly více mimochodem, méně logickou nutností s vědeckými oddíly knihy, více snahou a přáním, alespoň něčím přispěti k úplnému, velice potřebnému vyrovnání mezi těmito velkými obory lidského vědění. Citelná mezera alespoň nějak bude vyplněna. Doufejme, že to nebude příliš dlouho trvat, že za stejným cílem zdařilejší a důkladnější díla — mimo již stávající — od dovednějších učenců budou podány.“

Na ukázkou, jak asi autor dle uvedených pravidel sám jednal, podáme zde alespoň 4 věci.

1. O pralátce. „Naproti nevěrcům držíme se neoviklané zásady, že pralátka, z níž utvořen byl svět, jen neskončenou mecí Boží, dle svobodného úradku, na počátku času, ne však od věčnosti byla stvořena.

Nejdeme však tak daleko, že bychom i v posloupném rozvoji a vytvářování hmotného (neoživeného) světa vždy nové, přímé a bezprostřední zasahování Boží musili přijímati. Jestliže Bůh ve své nevyzpytatelné moudrosti pralátku, při vši beztvárnosti a úplném nedostatku utvořených jednotlivých bytostí, přece takovými silami a snahami opatřil, že vesmír mohl a musel se vyvinouti dle své neživotné části z oné pralátky dle čistě fysikálních zákonů, pak v tomto vývoji není nic, co by věřícímu ponětí o tvořivé činnosti Boží odporovalo. Naopak, v celém povstání světa jeví se pak mnohem větší moudrost, než když by při jednotlivých tělesích nebeských a při mnohých následných rozvojiích vždy znovu bezprostřední zasahování a řízení velikého umělce bylo potřebným.

Ačkoliv se to rozumí samo sebou, přece je potřebí vytknouti to proti mnohým učencům, kteří — abych tak řekl — mnoho věří. Je jich více, než se domníváme; hned větří nějaké novoty nebezpečné, mluví-li se jen o jedné původní plynové kouli, z níž země povstala, nebo přijímáme-li původní ohnivě-tekutý stav země, nebo ještě nyní ohnivě-tekutý vnitřek země. To je mnoho víry a málo vědy. Tyto názory nespočívají ani na vědeckých základech, ani na důvodných učeních víry. Spíše zdají se pocházeti z onoho dětinného názoru, jež jsme si jako děti o velikých pravdách stvoření a zachování světa byli utvořili, když jsme je od katechety slýchávali. Tyto dětinské názory, v nichž Bůh po lidsku je představován, splynuly s vlastním jádrem věroučných pravd tak úzce, že více nevidíme, jak by se daly od nich odloučiti a proto si myslíme, že by se celé učení víry shroutilo, kdyby onen naivní názor

nesprávným se prokázal. Takoví necht' se upokojí a jsou přesvědčeni, z této strany že víře nebezpečnoství nehrozí, a že jen nerozumní a nevědečtí mastičkáři mohou v tom viděti triumf nad vírou křesťanskou, jestliže onyho názory za nesprávné, vědě odporující třeba vyhlásiti.

Podarí-li se učencům postavití theorii, jež ukazuje, že mohl se z původní, úplně beztvárné pralátky vyvinouti celý tento svět, jak jej nyní vidíme, dle čistě fysikálních zákonů, pak takovou theorii nesmíme napadati, nýbrž k ní blahopřáti. Je to jistě práce duševní veliká.“ (O. p.)

Odkud přece jenom ten člověk pochází. Červánkoví učenci à la Špera — čtenář odpustí, že i takové jméno do „Hlídky“ zabloudilo — rozhodli, že z opice. Trochu lepší znalec věci, Dr. Rabl, píše v Mayerově Conversationslexiconu (anthropol.): „Nikde nenašly se dosud jisté známky o stavbě lidského těla původně opičí; veliká propast mezi člověkem a opicí jest ještě nevyplněna, pokud běží o fossilní nálezy. Ba není proč se domnívati, že quaternerní, předhistorický člověk tělesně a duchovně stál níže, než mnohá nynější plemena divoce žijící.“ — Tornier odvozuje člověka od medvěda. Jak vidno, čerpají vědci takoví důkazy také z denní zkušenosti. Opiček zajisté bývá mezi lidmi dost' a medvědů také. — Nejde to jaksi. Není těch „zprostředkovacích členů“ mezi třídami živoků. Obratlovci jsou velmi staří, neboť ryby jsou již ve spodním siluru. Prapták Archeopteryx, pojítka plazů se ptáky, poznán v nově jakožto zcela pořádný, vysoce vyvinutý pták z oddílu carinata, žádný ramenář. Ichthyosaurus, pojítka mezi plazy a rybami, též nedávno uznán za celého a pravoplatného plaza. Neanderthalská lebka pračlověka udělala fiasko. „Obrovská čelist“ z moravské Šipky už také vypověděla darwinistům službu. Všecky vymřelé opice byly zcela prosté opice, jež člověku nebyly o nic bližší než nynější. A ty nynější mají sice dle Wiedersheima 123 znaků společných s člověkem, avšak povolanější znalec, Virchow, praví zcela rozhodně, že z těch znaků nanejvýš může býti jmenován jeden, jeden jediný! A ani ten není ještě jistý. Slovem, nejde to! — To již doporučujeme socialistům, kteří by rádi byli s dobyt看em per tu, aspoň na povšimnutí domněku Snellovu, sic také málo vědeckou, že člověk je vlastně vůdčí idejí rozvoje, že tedy zvíře vlastně pochází od člověka, že zvíře jest jenom nevyvinutý člověk, jakýsi zbloudilý odpadek rozvojného chodu. Je to fantasie, ale je v tom přece trochu ducha.

Svěcení v církvi anglické prohlašuje Leo XIII. v apoštolském listě „Apostolicae curae et caritatis,“ odvolávaje se k předchůdcům, od roztržky až dosud za neplatné. Tím tedy kontroverse ukončena.

Darwinismus a spiritismus jsou dle du Prela, který tento oním odůvodňuje, příbuzny. Ovšem, kdo hloupost jako spiritismus pokládá za vyšší stupeň ústrojného a lidského vývoje, tomu bude i darwinská selekční theorie vědecká dost'. Opět nový důkaz, kterak nevěra s pověrou se stýká.

„Křesťanství není náboženství, ale společenský řád,“ pronesl nedávno na schůzi vídeňských socialistů křesť. social Hanuš Beruth, známý ze sjezdu katolického v Solnohradě. To by byla nejnovější nauka a také asi nejkrajnější radikálního křídla křesťansko-socialního, kam až věřící katolík nesmí následovat žádný. Není-li křesťanství náboženstvím, pak jako společenský řád není k ničemu, je bezmocno. Mladý, encyklikami papeže Leona XIII. povzbuzený, ruch křesťansko-

socialní, právě proto chce křesťanství uvést do společenského řádu, že jest náboženstvím a že doufá od něho proto tím více přirozené i nadpřirozené síly a trvanlivosti pro tento obnovovaný řád společenský. Nejen dogmatika musí rozhodně takové zásady křesťanského socialismu zakřiknout, ale i historie je vyvrací.

Stoupání dělnické mzdy na venkově. Stoupání toto vypočítává známý konservativní sociolog Rudolf Mayer ve svém článku „Die Geschichte des österreichischen Normalarbeitstages“ (Zeit 105. až 107.) dle vzorné agrární zemičky Meklenburska, takto: Před 50 lety musil statkář meklenburský prodati 33 metr. centů žita, aby zaplatil mzdu jedné rodině dělnické, jež statek jeho obdělávat pomáhala; k tomu musil tedy osíti $3\frac{1}{2}$ hektaru pole. Taková dělnická rodina při starém hospodářství stačila na obdělání $37\frac{1}{2}$ hektarů. Dnes, aby vyplatil mzdu jedné takové dělnické rodině, musí osíti 8 hektarů pole, žito z něho skliditi, vymlátiti a prodati. A jedna taková rodina dnes stačí na obdělání pouze 30 ha. Tak tedy statek se 750 ha výměry potřeboval před 50 lety 20 rodin k obdělání, a na mzdu jejich spotřebován výtěžek 70 ha; tentýž statek dnes vyžaduje 25 rodin k obdělání a na mzdu jim třeba výtěžku z 200 ha. Před 50 lety mzda spotřebovala pro sebe sama $9\frac{1}{3}\%$ plochy pozemkové, dnes už spotřebovuje $26\frac{3}{8}\%$ plochy té. K tomu autor přidává ještě výpomocné síly dělné, jež rovnají se jedné třetině těchto stálých sil. Tak tedy veškerá mzda zabírá dnes $35\cdot5\%$, druhdy jen 14% veškeré plodonosné plochy pro sebe. (Konkretní případ: dělnická rodina: muž a žena stála statkáře Thünen-Tellowa r. 1847. 400 m., r. 1894. však 1150 m.; v roce 1847. metr. cent žita stál asi 12 m., dnes asi 11 m., tedy $400 : 12 = 33$ q a $1150 : 11 = 105$ q). — S poměry na českém velkostatku porovnáno: české velkostatky nepracují dosud, většinou aspoň, s lidem osazeným, ale s lidem příchozím, po výtce se Slováky; slovácká rodina dělnická na velkostatku blíž Prahy vydělá za 7 měsíců pilné práce polní 210 zl., což vyváží se s 35 q žita (cena à 6 zl.). Dnes tedy český velkostatek ještě jest v té příznivé námezdní situaci, v níž byl meklenburský před 50 lety. Kdyby dnes měl český velkostatkář — praví R. Mayer — platit takové mzdy jako meklenburský, tu by se jistě na schwarzenberských a lichtensteinských statech ani kopytem hnouti nemohlo. Existence českých latifundií dnes spočívá na massách venkovského obyvatelstva, laciných dělných sil — které dosud nezatoužily po chlebě továrním a po cizině.

Z výroční zprávy soc.-demokratického vedení strany, vydané před gothajským sjezdem (11.—17. října) vysvítá: tisk strany za minulý rok poklesl; místo lonských 76 politických listů vychází jen 73, a místo 53 odborných jen 50. Ústřední list „Vorwärts“ vykazuje přebytku letos jen 52.073 m. Knihkupectví socialně-demokratické vydalo 18 brošur v 926.000 exemplářích (v tom „májový list“ v 320.000 exemplářích). Příjmy ústředního vedení obnášely 270.176 m., výdaje 230.122 m. Příjmy tyto vydány na pouhou správu strany a agitaci (písennou i ústní), pouze 14.281 m. zaznamenáno pod položkou: podpory. 10.000 m. dáno vídeňskému „Arbeiter-Zeitung.“

Socialní strany evangelické v Německu po dlouhém kolísání vykristalisovaly se ve dva tábory, jež možno zvatí po vůdcích: Stöckerovou (bývalý dvorní kazatel) a Naumannovou (bývalý farář ve Frankfurtě n. M.) stranou evang.

soc. Ony samy se zvou: „Christlich-social“ (Stöcker) a „National-social“ (Naumann). Organy má každý tábor vysloveně dva. Stöcker se svými přívrženci „Volk“ (Lid) denník a „Christlich-Social,“ týdeník — oba vycházejí v Berlíně. Naumann se svým směrem až do září t. r. měl pouze svůj týdeník „Hilfe“ (Pomoc) ve Frankfurtě n. M., od 15. září (definitivně až od 1. října) vydává denník „Zeit“ v Berlíně. Ve straně Naumannově zastoupen onen pověstný od nějaké doby „pastorensocialismus“ — radikální směr opravy socialní, jenž úplně se odlučuje od konservativců. Stöcker, ač ze strany konservativní počátkem tohoto roku byl vyloučen pro koketování s Naumannovým směrem, přece kloní se ke smíru s konservativní stranou a zastupuje mírný směr socialní opravy. Co se týká morálního obsahu obou směrů, přednost tu náleží rozhodně Naumannovi. V jeho řadách stojí též známí a věhlasní mužové: prof. Dr. Wagner, pastor Göhre a m. j. Po založení denníku Naumannův směr, jak sami Stöckerovci s „Volkem“ doznávají, zakotví se asi výlučně nejen mezi evangelickým kněžstvem, ale i lidem a inteligencí.

Nouze o lékaře na Rusi jest jednou z hlavních bolestí národa, v němž celé vesnice a celé kraje zamořeny jsou malomocenstvím, trachomou, syfilitickými nemocemi atd. a není, kdo by se nevědomého, nešťastného lidu ujal. Proto také úmrtnost lidu na Rusi jest největší ze všech držav evropských: 37·3⁰/₀. Roku 1896. nacházelo se na všech medicinských fakultách 6841 mediků (moskevské 1380, kievské 986, charkovské 752, varšavské 454, jurjevské 718, kazanské 451, tomské 400 a petrohradské vojenské akad. 1400). Dnes (dle počtu z r. 1890.) počet lékařů na Rusi obnáší 18.334 osob ročně, kdyby se ono číslo medikův udrželo na té výši, přibude (vyložil ministr vyuč. Aničkov při zakládání medicinské fakulty oděské 5./17. září) ročně asi osmina celého počtu: 855. Bylo by tudíž třeba 21 let, aby počet lékařů se zdvojnásobil a tím dosaženo bylo toho poměru lékařů k obyvatelstvu, aspoň jaký má Německo (na 3000 obyv. 1 lékař). Kdežto v západní Evropě, ve Francii připadá jeden lékař už na 1800, v Anglii na 1600 obyvatel, na Rusi teprv na 6000 obyv. přijde jeden lékař. Ve skutečnosti však věci mají se tak, že v městech hlavních připadá 1 lékař už na 270 osob, na venku však až na 9000, ba 12.000 osob průměrně, v Archangelsku dokonce až na 26.600 obyvatel.

Atheistická škola přináší smutné ovoce. Mravouka bez Boha, jaká se pěstuje na př. ve školách francouzských, je snad nejzbytečnější, protože nejhloupější předmět na světě. O italských školách píše proslulý sociolog Garofalo: Jistotně nesmíme od školy žádati, aby divy činila. Ale tolik aspoň smíme od ní žádati, aby soustavně a neustále snažila se city dětské zušlechtiti, zásady mravného chování vštěpovati atd... aby nepřipravovala jenom na studie, pro nižší třídy zbytečně, nýbrž na budoucí povolání vůbec, a zvykala práci i kázní. Ve vyšších třídách z celé mravouky učí se žáci vykládati — státní ústavu. Kázeň i mimo školu je bídná. V r. 1889. odsouzeno tolik mladistvých zločinců, že činili pětinu všech odsouzenců. 5500 z nich neměli ještě 14 let.

Začátky křesťanství v Gallii (Francii) jsou zahaleny v nejasné a nejisté pletivo legend a povídek, o jejichžto pravdivé jádro vede se již delší spor. Slovnutný abbé Duchesne (Fastes épiscopaux 1894) odsoudil skoro všechna podání o založení církvi francouzských skrze žáky apoštolské. Proti tomu

Bellet (*Les origines des églises de France* 1896) namítá, že *fastes épiscopaux*, seznamy biskupů jsou nedostatečným, protože neúplným pramenem, dle něhož nesmí se souditi, že v 2. století byl jenom jeden biskup (Lyonský), v 3. jenom asi čtyři, o nichžto právě seznamy mluví. Eusebius a Irenaeus mluví o brzkém rozšíření křesťanství v Gallii; odtud, dle Bellet, třeba souditi, že těch mnoho křesťanů mělo jistě také přiměřený počet biskupů. Legendu o sv. Lazaru, Magdaleně a Martě v Gallii odkazuje jakožto výmysl do 11. století. Bellet připouští, že není přímých dokladů, ale i to jest jenom známka negativní. Kladných důvodů proti prastaré zprávě není.

Ještě o Havlíčkovi. Našeho spolupracovníka zprávy o Havlíčkově smýšlení náboženském, podané v minulém čísle (str. 795.), dle jiných zpráv, uveřejňovaných v „Radikálních Listech“ od příbuzné Havlíčkovy, nebyly prý zcela přesné. Při posledním zaopatření byl Havlíček v blouznění a přivítal kněze-přítele posměšně. I velevítaný terč, sv. Jan Nepomucký, dráždil bojovnost Havlíčkovu, který prý se naň odhodlaně kasal. Ať tomu jakkoli, my trváme na tom, co jsme řekli na str. 697.

Naturismus — nový směr literární, stanoví Maurice le Blond; St. Georges de Boubélier podává theorii. Naturismus chce znázorňovati, ne tak individua ve zvláštních projevech, jako spíše archetypy, lidi ve vztazích k přírodě a ostatním bytostem jej obklopujícím, které činí z něho symbol, sílu. Hledisko jeho je vznešené, povšechné; hledí k vyššímu, věčnému významu předmětů, a proto nechce, aby byly pozorovány příliš z blízka ani do podrobná rozebírány. Tajemství bytu jejich má býti šetřeno.

Směna „kultury“ naší říše s cizinou roku 1895. vykazuje takovouto bilanci: dovezlo se k nám 38.992 metr. centů různých knih a časopisův a 639 metr. centův obrazův a maleb. Od nás se do ciziny vyvezlo: jen 868 metr. centů knih a časopisův, ale za to 2100 metr. centů výrobkův umění výtvarného. Při útvaru a členitosti drobných kultur národních v Rakousku není tato ohromnou měrou převládající spotřeba nic divného. Vývoz předmětův uměleckých svědčí o nedostatku bohatých mecenášův a nevkusu zbohatlých našich parvenu (židů).

Francouzskou povídku ze života valašského (od Vsetína) vydala spisovatelka (pseudonym) Jean Pommerol ve sbírce *La faute d'avant*. Povídka sama zove se: *Frانيا Mikoulik. Drame intime d'une famille valaque*. Spisovatelka pobyla asi 14 dní na Valašsku a ze vzpomínky té vpletla do povídky též několik českých slov. Zajímavé kuriosum!

Dublin Review, nejstarší katolický časopis Anglie, slaví letos diamantové jubilaum. Advokat Quin, Wiseman a O'Connel jsou zakladateli. Začátky byly praskromné. Šest prvých čísel mělo jen — čtyři různé vydavatele! Jako jinde! Po Wisemanovi nejznamenitějším ředitelem byl W. G. Ward (1863—1878), dle přiznání J. Stuarta Milla jeho nejvýznamnější protivník v apologetice. Majetníky byli tři arcibiskupové Westminsterští, Wiseman, Manning a Vaughan.

Proti knihkupeckým zásilkám na ukázkou vystoupili společným vyhlášením biskupové benátské provincie církevní, že knihy a spisy, jež bez objednání kněžstvu se posílají, nechají prostě ležet bez povšimnutí a beze všech závazků k dalšímu odebírání a placení. — Knihkupci by s tímto pohodlným (ovšem jen pro ně) způsobem kolportáže mohli přestat i jinde.

William Morris, socialistický básník a vůdce mladého směru básnické Anglie zemřel v Londýně 3. října. (* 1834 v Londýně.) První sbírka jeho básní vyšla r. 1858.; dále vydány r. 1867.: „Život a skon Jasonův“ a r. 1879.: „Ráj na zemi“ — směs mladého kvašení a romantického blouznění. Roku 1884. poprvé začal pět po socialisticku hymnou: „The day is come.“ V tomto ideovém ovzduší jeho Musa už setrvala. Týmže směrem brala pak už se i jeho prosaická činnost; jeho kulturní a umělecké studie: „Známky převratu“ (1888); „Socialismus, jeho vývoj a cíle“ (1893); „Umění a socialismus“ a utopický roman „Zvěsti z neznáma“ (News from Nowhere) a „John Bull.“ Po smrti Tennysonově navržen za kandidata hodnosti: „Poeta laureatus“ — on však odmítl. V životě politickém účastnil se při založení strany socialistické (Social-democratic-Federation) a často řečnil na schůzích dělnických. Dům jeho býval shromáždistištěm členů „Fabian Society,“ socialistů rekrutujících se z inteligentních kruhů (tak zv. „kathedrových“).

Mezinárodní přírodovědný katalog má se dle usnesení nedávno konané konference evropských učenců v Londýně vydávat od r. 1900. Dosud vydávala v Anglii „Royal Society“ sama takový katalog přírodovědný, ježto však pole přírodovědy dnes tak hojně jest vzděláváno, sama už nedostačovala a pozvala tudíž přírodovědce kulturních států na pomoc. Konference učenců těch usnesla se tedy, aby v každé zemi sebrán byl do určité soustavy seznam vlastních přírodovědných publikací a pojednání a zaslán do Londýna. Tu bude ústřední redakce katalogu. Anglická společnost ponese sama celý náklad, postará se o vnitřní i vnější zařízení, ale za to vydá katalog jen v řeči anglické. Jednotlivé odbory přírodovědy, (jako: botanika, mineralogie, chemie, astronomie atd.), ba i jednotlivé části těchto odborů budou zpracovány oddílně ve zvláštních katalogách, aby jen práce tyto setkaly se s upotřebením co nejširším.

Při své návštěvě v Paříži navštívil car s carevnou slavnostní schůzi akademie francouzské, která k tomu cíli pořádána; „nesmrtelní“ pokračovali v rokování o slovníku francouzském. Akademie v těchto svých důkladných poradách stojí dosud na A. Posledně při lonských vznešených návštěvách probírána hesla: „aimable, aimer“ — k vůli carovi učiněn skok do předu a zvolena hesla s tendencí francouzsko-ruskou: „alliance, amitié.“

Větší počet hodin náboženství na školách. V pruském Slezsku byl rozmnožen počet náboženských hodin na vyšším a středním stupni obecných škol dvoutřídních a více třídních královskou vládou na návrh kardinála dra. Koppa na pět. Také u nás je tento požadavek na denním pořádku, a to také právem. Neboť dvě hodiny týdně, které jsou vyměřeny učbě sv. náboženství, úplně nedostačují, ať máme na zřeteli jednotřídku nebo školy více třídní i měšťanské. Co může kněz vykonati za dvě hodiny týdně, když svědomitě zastává svůj úkol? Na jednotřídce jsou tři oddělení, věnuje tedy každému 40 minut týdně — a to ovšem není mnoho. Tu neví, co má dříve vyučovati, protože je toho všude potřebí. Zvláště však jest nejtěžší práce s nejmenšími dětmi v prvním oddělení, protože na mnoha místech dívky nepřinesou do školy docela žádných vědomostí náboženských, nemajíce ponětí o Bohu, o božských osobách, hlavně však o Pánu Ježíši, neumějí dělati ani kříže, neumějí se modliti ani otčenáše — v pravdě je to Sisyfova práce; který katecheta chce nacvičiti kříž s dětmi rádně, k tomu stráví kolik hodin. A což biblická děje-

prava — na tu nezbude mnoho času při nejlepší vůli, pouze věci nejdůležitější možno stručně vyložit, a tu nesmí zameškati ani chvilky! Dvě hodiny jsou vyměřeny také tělocviku, zpěvu, kreslení, ručním pracím pak jsou věnovány alespoň v Čechách tři hodiny na mnoha jednotřídkách (řídí se podle počtu zákyň), z čehož jest viděti, že dvě hodiny pro náboženství rozhodně nedostačují. A nejinak to vypadá na dvojtřídkách i více třídních školách, poněvadž také tam jest více oddělení ve většině případů (kromě osmitřídních škol, které však jsou vzácností). Také na školách měštanských jsou dvě hodiny příliš málo pro tento předmět, avšak přece více, než bylo před nedávným časem, totiž pouze hodina týdně! Uvážíme-li látku, která se má probrati ve třech ročnicích, tu uznáme, že není možno tak učiniti, nemá-li býti učba bez výkladu a návodu k bohabojnému životu, nechce-li se totiž látka pouze proběhnouti bez zastávky u důležitějších věcí. Že také na středních školách by bylo nevyhnutelně potřebno rozmnožiti počet náboženských hodin, jest také nad slunce jasno. O tom není nejmenší pochybnosti, že se všichni přátelé katolického školství v tom shodují.

Jest však otázka, jak tuto nesnadnou záležitost provésti a uvésti ve skutek? V Německu je to ovšem snadno, tam jest dostatek lidí schopných vyučovati náboženství. Většinou vyučují tam totiž učitelé náboženství, a ti jsou také řádnými katolíky nejen slovy, ale také i skutky. U nás však jest překážka právě, že se nedostává k tomu potřebných sil. Kněžstvo na mnoha, ano většině místech jest přetíženo učbou náboženství, mnohde nemůže ani zastati všech hodin, zvláště kde jest průmysl rozšířen a kde obyvatelstva stále přirůstá, to jest zvláště v severních Čechách. Známe farnost, kde jest 50 tříd roztroušených po různých osadách, tedy 100 hodin týdně, počet duší pak 18.000 a k tomu jsou pouze tři kněží — žádný však katecheta, poněvadž jsou to školy venkovské většinou. Vláda pak nechce zřizovati nových kaplanských míst, co to stojí práce a námahy, nežli se zřídí, a to pouze dočasné. Proto jest nám také uvažovati, a to bedlivě, kterak lze uskutečniti oprávněnou žádost katolíků rakouských, poněvadž, chceme-li cíl, jest nám hledati také prostředků k cíli vedoucích. Nynější vláda v zásadě není proti rozmnožení počtu hodin, jak vysvítá ze slov ministra bohocty a učby Dra. Gautsche na počátku března t. r. pronesených v říšské sněmovně: „Správa vyučování neopomine ničeho, co by podporovalo a sílilo mravně náboženský výchov na obecných školách; počet hodin náboženství věnovaných je stanoven vyučovacím plánem, který ministr mění podle návrhu zemských školních rad, budou-li učiněny podstatné návrhy, ministr vyučování vyjde jim ochotně vstříc. Poměry učby, pokud se týče náboženství, jsou v každé zemi jinačí, a někde duchovenstvo nestačí, tak že náboženství musí vyučovati světský učitel. Pomůcky vyučování rozděljuje ministerstvo v hojném počtu jednotlivým školám.“ Dobrá vůle tedy u vlády jest chvalitebna, ale rozbíjí se o otázku, jak to provésti. Náš požadavek pro začátek, pro nynější dobu vhodně formulován by byl: Rozmnožiti počet hodin náboženských na tři, z nichž třetí by převzal učitel a vyučoval by biblické dějepřevě, což by zároveň se počítalo jako hodina četby. Požadavek ten není přemrštěný a lze jej v nynější době provésti, oč nejvíce jde.

Mezinárodní sjezdy. Od konce měsíce srpna do konce září byla konána na různých místech Evropy celá řada mezinárodních sjezdův učených, či jinak

významných. Hlavně však září byl jimi požehnán. Aspoň zkrátka je vyjmenujeme, na více nezbyvá místa. V srpnu konány: 1. Literární sjezd v Bernu, jenž mimo jiné už po více let luští otázku autorského práva doma i v cizině, tentokrát hájil práva i na novinářské články, leč otázky té nedojednal. — 2. Anthropologicko-kriminalistický v Ženevě, na němž srazily se opět oba směry: italská škola Lombroso-Ferri a její protivníci. Řečnický triumf odnesla si ona. Zásady své tentokrát učinila přijatelnými i protivníkům: tak Lombroso i Ferri v polemice s ruským senátorem Zakrevským prohlásili, že vnější příznaky zločinné nemají u nich dávno takého významu, jaký protivníci jim přikládají. Ony nejsou známkami nutné zločinnosti — jsou to zevnější znaky určité vnitřní náklonnosti vrozené; z nich nenásleduje, že by se schopnost jimi vyznačená musila jistojistě v životě projevit. Životní ústředí a vychování vrozené náklonnosti perversní dovede úplně umrtvit, tak že se v celém životě snad neprojeví. Theorie italské školy je tudíž daleka rušiti svou naukou zodpovědnost zločincovu, jeho morální vinu popírati — ona udává pouze polehčující okolnost, dávno ostatně známou — dědičnost a zrudnost — uvádí totiž zevnější jisté známky této zrudnosti. — Lombrosovy školy proti Zakrevskému hájil na sjezdu s rezervou i jeden katolický kněz, účastník sjezdu. — 3. Archaeologický sjezd konán v Rize v Rusku; za zmínku stojí, že stěžováno si do kažení a jinačení místních jmen od Němcův a Maďarů, kteří tak z národnostní hlouposti kazí jeden z hlavních pramenů vědy starožitnické. — 4. Spolky ethické kultury konaly sjezd svůj v Curychu. Pozvaly sice učence i protivných táborů, byly však na sjezdě celkem mezi sebou samy. Velkou část rozhovorů zaujala otázka o šíření vědy mezi lid. O psychologickém mnichovském už referováno. 5. Sjezd astronomický konán v Bambergu v Bavořích (v září). — 6. Sjezd pro mezinárodní právo v Benátkách. — 7. Meteorologický sjezd v Paříži usjednotil se na jednostejném záznamu zjevů meteorologických a souhlasném jich sdělování z jedné stanice na druhou. Z této jednohlasnosti a všeobecnosti po celém vzdělaném světě pro vědu meteorologickou vyplynou vážné prospěchy. — 8. Národohospodářský sjezd konán v Pešti, obeslán delegáty vlád i soukromých společností hospodářských — ráz měl konservativně-agrarní, jak vysvítá z jednomyslnosti (téměř) o zázkazu lhůtového obchodu s obilím na bursách a z převahy mínění o nutnosti bimetallismu. — Do Pešti svolány na naléhání vlády maďarské letos vůbec všemožné mezinárodní sjezdy. Z posledních ještě zmínky zasluhují: 9. Těsnopisný sjezd, na němž ustavil se mezinárodní gabelsburský spolek a stanovy jeho vypracovány, a 10. sjezd „spolku přátel míru“ s nezbytnou Mary Suttnerovou, a konečně 11. interparlamentární sjezd míru, jenž i letos rozhodně se vyslovil pro svůj ráz interparlamentární, nedopustiv přes opačný návrh ani budoucně žádného „soukromého“ člověka — účastník musí být i budoucně poslancem, nebo aspoň členem vládní rady, kde nemají konstituce. Italský jeden poslanec pak turecké zástupce i vládní chtěl míti vyloučeny. Rumunští členové tohoto mezinárodního parlamentu míru poslali omluvný přípis, že jak vloni sdělili, oni do Pešti se dostaviti nemohou. Maďarští členové se omlouvali, že se všemožně vynasnažili je přimět k účastenství, a že tedy za tento nesmířitelný zjev míru nemohou. Čeští členové tuším vloni v Bruselu též protestovali proti Pešti, letos dle všeho též nešli do Pešti, ale jinak se

neozvali. — 12. O mezinárodním sjezdu protizednářském v Tridentě dostatečně známo z našich novin, podotýkáme jen, že spor o báchorky a odhalení Margiotta-Vaughanovy více ututlán, než ke cti katolické vědy rozřešen. — Zmiňujeme se jen o sjezdech: mezinárodním žen v Berlíně, 68. sjezdu lékařův a přírodopytců německých ve Frankfurtě n. M. a sjezdu výročním Görresovy společnosti (katol.) v Kostnici koncem září konaných.

François Coppée, známý básník a člen francouzské akademie, byl jakožto velký přítel a zbožňovatel koček zvolen za předsedu výstavy kočičí na tři dny (v posledním zářijovém týdnu) v Paříži uspořádané. První cenu od jury, jíž Coppée předsedal, za nejkrásnější kočku (angorskou) dostala jakási porodní bába, druhou (za cyperku) senator a bývalý ministr Waldeck-Rousseau! Výstavovatelů bylo na 300. — Pravé „fin de siècle!“

Stěhování duší. Podáváme tu rozmluvu, již měl ruský cestovatel A. Krasnov s lamajským knězem o této nauce budhistické. „Vy Evropané, pohlížíte na přírodu po výtce se stránky praktické. Zkoumáte a hledáte ty zákony její, jejichž pochopení usnadnilo by vám vaše nynější postavení a osladilo život, málo staráte se o ty zjevy, které by vám objasnily bytnost duše, její minulost i budoucnost. Jenom zkoumáním přírody my budhisté jsme přišli k poznání o nutném stěhování duší a k možnosti prorokovat i vlastnosti budoucího života. Tak na př. uvažte, proč mnohé osoby — a jistě znáte takové z kruhu svých známých — proč strašně se bojí pavouků, jiné nemohou vidět krys anebo myši, jiné, ač nikdy po moři nejely, bojí se sednout na loď. Mnohé zase překvapují vás svou láskou k takým bytostem, které vám jsou protivny a ošklivy, na př. ku zmijím, červům atd. Na všechny tyto záhady vaše nauky nedávají odpovědi; nám tato odpověď leží na snadě: duše člověka v předcházejícím svém vtělení byla v těle jedné z těch bytostí, které byly pronásledovány od pavouků, moře atd. Pocit strachu nebo ošklivosti, který ji tehdy vyplňoval, přenáší se s ní i v následující život, docházeje výrazu v tom instinktivním pocitu, jehož příčiny my jinak si vysvětliti nemůžeme. A čím vy dále objasníte, že děti jedněch a týchže rodičů za často obdařeny bývají vlastnostmi a náklonnostmi docela různými; jedno miluje hudbu a prospívá v ní, druhé nemajíc za to žádného sluchu, jest dobrým počtářem,¹⁾ který už v mládí bez chyby vypočítává úkoly, nad nimiž přemýšletí musejí i mnozí dospělí. Podle našeho, duše zdokonalená v něčem v předcházejícím vtělení, snaží se pak v nynějším svém vtělení dříve jíti touže naznačenou stezkou, než duše k tomu neuzpůsobená — a v tom je příčina nestejných vloh. A což neslychal jste někdy, že lidé ve snu viděli město nebo místo nějaké, jistojistě stávající viděli je určitě i s nejmenšími podrobnostmi (skutečnými), ač vskutku nikdy tam nebyli a podrobností těch nikdy též nepoznali ani od slyšení. Není-liž to přežitek z minulého života? Není-liž i takovýmže přežitkem ta okolnost, že dva lidé, neviděvši se nikdy dříve druh druhá, a nic o sobě ani nevědouce, najednou pojímají k sobě navzájem nepřátelství, anebo cítí k sobě neobyčejnou náklonnost? My si to vysvětlujeme tím, že v minulém životě oni byli buď kamarády, nebo soky. A na takovýchto a na stech jiných pozorování založena naše

¹⁾ V Indii a na Východě asijském velmi časté jsou u porovnání s našimi poměry zjevy „zázračných“ počtářů, dětí i dospělých, kteří mnoho čísel si přesně a dlouho pamatují a dlouhé, předlouhé počty rychle a z hlavy vypočítají.

nauka o stěhování duší, na základě které my tvrdíme, jakkoliv se to vám Evropanům zdá absurdní, že duše jednoho lamy (kněze) po smrti jeho vtěluje se do jiného lamy.“ (La-ma, název budhistického kněze a mnicha, jest vlastně titulem představeného kláštera budhistického, značí „nejvyšší,“ ale z uctivosti titul ten přenesen na všechny kněze a mnichy.) Knižki Neděli 9.

Psátí umí v Rusku 16⁰/₀ obyvatelstva, ve Španělsku 25, v Itálii 45, v Rakousku 52, ve Francii 8·5, v Anglii 90, v Německu a severoamerických Spojených státech 95⁰/₀.

Bohatství národů stanoví se: pro Spojené státy na 13.000 miliard liber sterlingů, pro Velkou Britanii na 9500 miliard, pro Francii na 8000 miliard, pro Německo na 6500 miliard.

Největší les na naší zeměkouli dle výpočtův amerického družstva vědeckého, zabývajícího se tímto oborem, jest v Sibíři na prostranství Taiga a Urmanu, vlekoucí se nížinou Obu až k Indigirce, skoro 3500 km. dlouhý a 1300 až 2000 km. široký. Obrovské sosny, modříny a cedry sahají tu 50 m. výše než ostatní lesní stromy a činí hvozď, do jehož vnitřku sluneční paprsky nevniknou. Nikdo neodvážá se do tohoto pralesu, poněvadž se obávají všichni, že by tam zahynuli.

Ku sčítání lidu v Rusku (1897) vydány soupisné blankety a instrukce v těchto jazycích obyvatelstva ruské veleříše: arabském, armenském, burjatském, čeremisském, čuvašském, estonském, finském, kalmyckém, kirgizském, latyšském, litevském, mordovském, německém, polském, ruském, tadžickém, tatarském, turském, uzbeckém, voťackém.

Schrippenkirche nazývá se v Berlíně protestantský kostel, v němž se rozdávají věřícím „schrippen“, „večky“ za chození do kostela. Rozdávání čaje, tabáku a pod. stalo se ve velkých městech pro protestantské kostely nezbytným vnaidlem — lhostejných věřících.

Londýn má na budoucí rok za lordmayora (měšťanostu) vyhlédnutého žida Faudel-Philippsa. Též jeho otec, Benjamin Philipps, byl lordmayorem v r. 1866. F. Philipps je vůbec čtvrtým židem, zasedajícím na nejčestnějším místě prvního města na zemi. Všech židů v Londýně čítá se (1895) 372.564.

Karet se v roce správním 1895/96 prodalo (okolkovalo) v Německu 4.483.641 her méně než 36listových a 158.633 her více než 36listových. Z prvních vyveženo 389.901, z druhých 97.515 (!) her do ciziny. Přiveženo z ciziny oněch jen 23.608, těchto jen 13.025 her. Spotřeba tedy činí: na 12 obyvatelů 1 hru ročně.

Nepokradeš! Kterési noviny (prý „Slovan“) nedávno napsaly: „Malé zloděje zavírají, velké musíme nechat běžet. Když někdo z hladu ukradne housku, zavrou ho. Když nás však za 4 roky [může se nahraditi též vyšším číslem!], co list vydáváme, okradli nesevdomití odběratelé o více než dva tisíce zlatých, máme je nechat běžet. Žalujeme-li a takto svůj požadavek vymáháme, jsme darebáci my. Oni jsou hodní lidé . . .“

HLÍDKA.

Přehled dějin uherského Slovenska.

Millenniová vzpomínka *Adolfa Bayera*. (O.)

Zajímavá jest, kterak se maďarština stala řečí zemskou. Od panování sv. Štěpána, kterýž zavedením latiny do správy zemské chtěl docíliti neutrality k ostatním národním jazykům v Uhrách, vládla latina po sedm století. Teprve za Marie Teresie počala se němčina tlačit do škol a úřadův a za Josefa II. zaujala téměř zcela místo latiny. V dobách těch nebylo žárlivosti mezi národy uherskými, jak to dostatek příkladů dosvědčuje. Leč sněm uherský r. 1790.—1791. uzavřel, aby bylo ve školách vyučováno maďarštině a by záležitosti zemské v cizích řečech se neprojednávaly. Hlavním původcem tohoto obratu byl obětavý a neobyčejně energický hrabě Štěpán Széchenyi. Vajanský vyslovuje se o vzkříšení maďarštiny takto: „Iba jozefínská germanisacia galvanisovala maďarský, prirodzenou smrťou mrúci jazyk k novému životu. Széchenyi vykonal v tomto ohlade obrovskú prácu. Jeho boj proti latinismu, tejto vyžitej kuchyňskej balamutine, ktorá sa tak má k pravej latinčine jako plánka k cisarskej hruške, bol spolu i bojom za maďarčinu, spolu i vraždou všetkých nemaďarských jazykov, ktoré nemaly tak mocného kriesitela jako bol on.“ — Ještě roku 1807. magnáti nepřipustili, aby na sněmě uherském bylo jednáno jazykem maďarským, poněvadž prý by pomadařením Uher zastaven byl jejich kulturní pokrok, leč už roku 1838. prohlásil sněm řeč maďarskou definitivně za diplomatickou a úřední, a královský reskript z roku 1844. prohlásil absolutně: „Jazykem zákonodárství, vlády a úřadů bude jazyk maďarský; každá v jiném jazyce vyhotovená listina jest neplatná. Jazykem veřejného vyučování jest výhradně maďarština.“ Maďarská šlechta sama

postavila se v řady spisovatelstva a mecenášů. Hrabě Št. Széchenyi obětoval už r. 1825. na sněmu celý roční důchod svých statků v obnosu 60.000 zl. na založení národní akademie uherské; jeho příkladu s neuvěřitelnou obětavostí a energií následovali ostatní šlechtici a statkáři maďarští. Do roku 1830. vzrostlo jmění akademie na 450.000 zl., pro akademii postavila šlechta maďarská v Pešti nádherný palác z vlastních peněz; akademie doplněna národním museem v budově postavené nákladem 700.000 zl.!

Takovému ohromnému přepychu a pokroku nemohly ovšem čeliti ostatní nemaďarské národnosti; u nich sbíralo se na vzdělávací ústavy mezi lidem po dárcích — a řádní členové maďarské akademie skládali ročních příspěvků po 300—500 zl.!

A což neměli Slováci četného zemanstva a šlechty?

Slyšme Vajanského: „Nie snáď supremacia maďarského národa vzala nám jasné povedomie dvojnej historie našej, ale v tom, že život náš pre-seknutý bol na dvoje: na odnárodnenú (latinisovanú) šľachtu a na massu národa, ktorá môže byť zachovateľkou národnosti, ale nikdy nie nositeľkou veľkých národných podaní. Historia zemanstva stala sa niečim iným, jako historia národa... Sedliak bol i u iných národov len istou materiellnou basou, jako bol ňou u nás, a šľachta aj inde pyšno lišila sa od nižších slají ludu, ale šľachta polská, španielská, ruská zostávala predsa na tej istej pôde národnej, jako jej lud, iba že tú čiastku pôdy, na ktorú sa ona postavila, dala si vyparketirovať. U nás stalo sa žiaľbohu ináč. Divným osudom utvoril sa u nás medzi ludom a zemanom nielen rozdiel feudálny, ale i rozdiel postati, tak že slovenská naša aristokracia, utrativšia pod nohami karpatskú žulu, vznášala sa v povetrí a vznáša sa až doteraz!... Prirodzené a logické bolo by bývalo, aby po odstranení latinského jazyka z politického a spoločenského života šľachta každého národa vrátila sa bola ku svojmu jazyku: to sa ale nestalo. Dediectvo latinského jazyka natisnuté bolo umele a viacej zákonami, veľkou námahou, apparátom složeným a silným, maďarskému, a tak našej, latinismom odcudzenej šľachte a intelligencii nebol ťažký prechod od jedného cudzieho jazyka k druhému, mocnými faktormi dvíhanému... V tom a jedine v tom väzí životná sila dnešního maďarismu! Maďari majú byť vďační proti latinismu: on urobil na smrteľnej posteli pre nich testament.“

Jak rychle vzrůstala síla Maďarů naproti ubohým ostatním národnostem. Neuvěřitelno a přece pravda, že roku 1857. vydáno více než 880 maďarských knih a časopisů, z nichž 10 vycházelo už denně.

V čelo výstředních živlů maďarských postavil se neobyčejně nadaný a obratný žurnalista Ludvík Košut, po otcí i matce ryzí Slovák. (Mimo-

chodem připomínáme, že i největší maďarský lyrický básník Petöfi jest odrodilým Slovákem Petrovičem.) Košutovi stát i církev, škola i společnost, vůbec všechno mělo býti v Uhrách nástrojem maďarisace; jiné národnosti v Uhrách neuznával. Svým „Pesti Hirlap“ (Peštským Věstníkem) přivodil Košut mohutné, dalekosáhlé revoluční hnutí. Dne 15. dubna 1849 vydán byl na podnět guvernéra či vlastně diktatora uherského, Ludvíka Košuta, manifest, v němž Uhry byly za samostatný evropský stát prohlášeny a důvody uvedeny, proč panující rod habsburský sesazen byl.

Řádění maďarskému opírali se pouze Charvaté s banem Jelačićem v čele a Srbové; na Slovensku vztýčil r. 1848. a 1849. Hurban se Štúrem a Hodžou po třikráte prapor svobody. První povstání zmařeno bylo zmatkem a slabostí slovenských dobrovolníkův a hlavně neporozuměním hnutí toho na Slovensku; ostatní nedostatečnou podporou se strany nižších vrstev slovenských. Při povstáních těch větší část Slováků bojovala na straně svých utiskovatelů; nepřátelé hnutí národního namlouvali lidu, že pokusy nadšených slovenských vůdcův o svobodu jsou vlastně povstáním luteránů proti katolíkům. Vojsko císařské bojovalo zprvu s Maďary za Košuta, a zmatek zvýšil podvržený manifest císaře Ferdinanda Dobrotivého proti povstání slovenskému.

Povstání slovenská neskončila se se zvláštním prospěchem pro věc slovenskou, ač stála krev tolika obětí; avšak kdo zná zoufalé postavení tehdejších Slováků naproti Maďarům, vysvětlí si jejich jednání.

Maďari dostavše poněkud vrch, krvavě se mstili na skutečných i domnělých původcích a vůdcích slovenského hnutí pro svobodu, někteří pouze příchodem ruských vojáků byli zachráněni před šibenicí, k níž byli odsouzeni, ano i vedeni. Ačkoliv pomocí ruskou byl odboj Maďarů potřen, přece Maďari, využitkovavše slabé stránky politiky rakouské, opět se zvedli a domohli se takových práv, jakoby nebyli přemoženi, nýbrž vítězi. Professor Pič praví ve příčině té: „Revoluční ústava z r. 1848., obnovená r. 1867., jest jen dovršením toho, v čem habsburští panovníci tak dlouho byli tvořili a co podle svých plánův a potřeb pak přetvořili vlastenci maďarští! Čeho nedosáhla maďarská národnost v době předturecké ani s mečem v rukou proti ostatním národnostem, toho dosáhla tím, že chytře využitovala politiku rakouskou v Uhrách.“

Roku 1861. totiž prohlásil sněm peštský, že uznává pouze osobní unii zemí koruny uherské s ostatními zeměmi říše rakouské. Po konečné opravě prohlášení toho a prostřednictvím věhlasného státníka Deáka došlo k vítězství Maďarů, kteréž ohlášeno světu korunovací Františka Josefa za krále uherského r. 1867. Parlament z r. 1868. sestrojil sice jakýsi

národnostní zákon, ten je však, jak praví Sasinek, pro nemaďarské národnosti v Uhrách mrtvolou pod příkrývkou konstituce.

„Vyrovnaním 1867 maďarskému živlu v Uhrách otvorila sa vol'ná cesta prevádzat zásady svoje z roku 1848. opreti ostatným krajinským národnostiam všetkými zákonnými i nezákonnými prostriedkami: zamieňať poňatie ‚uhorskej krajiny‘ za ‚maďarský národ‘ a tvoriť jednorečový, jednokultúrny, jednotný štát. Pekné reči snemové, pre cudzinu, hovorily síce inak. ‚Každá národnosť má právo,‘ volal na sneme 23. januára 1872 Fraňo Deák, ‚i keď nenie politická, žiadať, aby jej vláda podala prostriedky vzdelávať a vychovávať deti. Keby bolo v krajine 300 gymnasií a keby jich bolo toľko, že by sme vždy na šesť míľ našli jedno: predsa, ak neučia sa na ňom rečou, ktorou hovoria v tom kraji, vzdelat' mládež bude ťažko. A to platí tiež o národnostach...‘ Ničmenej zákon, politická i súdna právomoc, tlač, cirkev i spoločnosť podaly si ruky, a napriek pekným rečiam, napriek zneniu z. čl. XLIV. 1868 o právach uhorských nemaďarských národností vol'ný ich rozvitok bilagoval sa za dakoromanismus, ilyrismus, pangermanismus, panslavismus, za nevlastenectvo, za vlastizrádu. Do ramca tohoto nového obrazu nezместily sa ani ‚Matica‘ ani slovenské samostatné ústavy, a hoc stály prísne na pôde svojich pôvodných schválených osnov, neodolaly náporom zo všetkých stran pudujímaným: 24. augusta 1874 a 4. septembra tohože roku zatvorili gymnásia veľ'korevúcke a kláštorské, 30. januára 1875 turč. sv.-martinské a 6. apríla ten istý rok i ‚Slovenskú Maticu,‘ shabúc zároveň i jej nerozdeliteľné imanie: na 10.000 zl. hotovizne, museum, knižnicu a všetky zásoby nakladateľské. Ministerský predseda Koloman Tisza, prednášajúc 15. decembra 1875 dôvody tohoto pokračovania, odôvodňoval to spolu i chýrnym výrokom, že ‚slovenského národa niet.‘ (Jar. Vlček, „Dejiny,“ str. 242.)

A tomuto Tiszovu výroku zjednati skutočnou pravdivosť v živote, zdá sa býti úkolem a cieľom dnešnej maďarisace. Úplne pravdivy, ač na prvni pohľad pravdĕnepodobny, jsou různé barbarské kousky maďarského chauvinismu, o nichž se dočtete skoro v každém čísle „Narodniech Novin,“ hlavního to politického listu slovenského. Maďari a zvláště Maďaroni se svými náhončími bdí okem Argusovým nad každým hnutím politického, spolkového i literárního života utlačených Slováků.

Zkušenosti Slováků z voleb posledních let jsou smutné; vláda vítězí na Slovensku od r. 1865. při každých volbách. A vládě jest lehké vítěziti. Zákon zakazuje síce koupí a prodej hlasů, leč v praxi bojuje se proti Slovákům podplácením, sliby, utrhačstvím, intrikou, opíjením, vyhrůžkami a na konec, je-li třeba, přerušením volby vojenskými bodáky.

Rudolf Pokorný, znatel poměrů slovenských, dí („Potulky“ I. 371): „Že vláda peněz na volby nešetří, ukázalo se letos (r. 1884.) opět. Vypočítáno, že volba jednoho poslance v Uhrách stojí průměrně 10.000 zl. a na volby všech poslanců že vydává se mnohem více než 4 milliony. Dovolávati se v Uhrách spravedlnosti, bylo by pošetilo. Slováci nejednou stěžovali si na nesprávné volby — a co se stalo? Museli složit kauci 2000 zl., za kteréž se Maďaři vypravili, vyšetřili volby — a když kauci projedli a propili, shledali všecko v nejlepším pořádku. Slováci musili ještě dopláceti na útraty. Čas ubíhá, ale poměry na Slovensku se nemění. Z 58 čistých nebo převahou slovenských okresů volebních nezasedá na sněmě ani jediný slovenský poslanec. Kdyby v Uhrách vypadly volby podle síly národností, měli by Maďaři sotva 187 poslanců naproti 263 poslancům nemaďarským, jak si každý snadno vypočte podle síly té které národnosti.“ (Ibid. str. 365.)

Časté konfiskace slovenských politických časopisů, trestní řízení proti redaktorům, pokutování jich a žalářování svědčí s dostatek, jak Maďaři rozumí svobodě tisku a volnosti politického smýšlení. Avšak hůře ještě nežli časopisy pronásledují Maďaři slovenský život spolkový. Spolkového života na Slovensku je dle poměru s vlastí naší beztoho málo; není spolků vědeckých, literárních, uměleckých atd. Matice Slovenská je zrušena, a tím padlo i ohnisko vědeckých a literárních snah slovenských; studentských spolků není, jelikož studující z „panslavismu“ (čímž se v Uhrách všeliký vlastenecký projev označuje) nařknutý má budoucnost zkaženu; vždyť i hasičské spolky se musí stanovami aspoň k maďarskému velení zavázati. Vzdělávacími spolky jsou pouze čtenářské jednoty a besedy (kasína a krúžky), pak „Živena,“ spolek slovenských paní pro vzdělání dívek, a spolek sv. Vojtěcha na vydávání dobrých knih pro lid. Spolky střídmosti dařily se sice na Slovensku přičiněním horlivých vlastenců, zvláště kněží; leč zakladatelé i spolky zakusily mnoho pronásledování, poněvadž spolky ty činí ujmu židům — a židovský vliv je v Uhrách všemohoucí!

Hlavní neštěstí pro Slovensko je, že nemá své vlastní intelligence; učitelstvo i kněžstvo všech vyznání úpí pod nátlakem maďarisace, která ohrožuje každým okamžikem existenci vlastence, hlásícího se k svému lidu. Studující a bohoslovci bývají vylučováni z uherských ústavův už pro čtení slovenských knih! Intelligence studující v Čechách a na Moravě jest dle tvrzení slovenských národovců pro působení na Slovensku ztracena!

Tesknou, opravdu divnou jest vám u srdce, procházíte-li se zemí slovenskou, slynoucí krásami panenské přírody a volající do nebe pro nespravedlnosti a útisky, páchané kmenem, který chce býti v Evropě považován za vzor rytířského a v pravdě liberalního národa!

Karel Havlíček pronáší pozoruhodná slova: „Což tobě, ty ubohý, od věkův utlačený, tichý, holubičí rode z matky slovanské, zabránilo zasednouti za stůl mezi rovné tobě korunní národy rakouské? Což tě učinilo nehodným osudu maličké Bukoviny? Což tě odstrčilo, třímillionový kmene, ze společnosti ostatních? . . .“

A veliký národní pěvec slovenský, Botto, teskní:

Oj ty Uhria, otčino milá,
pekná ty mať mnohých detí!
Či's ty len jedno z nich oblúbila,
druhe i mu vrhla k obeti?

Nevesta slávna Stefana kráľa
nezabúdaj jeho slová,
bo ruka jeho by ťa prekliala
a zastihla kára nová.

A zaslepeným maďarisatorům, o jejichž asiatském řádění dočtete se každý den nových dokladů, hřímá do duše takto:

Slavte len hody svoje! Hej, však i Mongoli
triumfy vrážd slavili, a kdeže sú? — Boli.

Vajanský pak praví s nadějí lepší budoucnosti: „Trebás môžeme so zákonom právne povedať: ‚Clamor Slavorum ascendit ante conspectum Dei,‘ trebárs sme tlačení národne viac, jako predkovia našich sedliakov majetkove, trebárs každé naše zdvihnutie hlavy z prachu ťahá za sebou búšenie čakanom po tyle biednej hlavy, predsa vždy ešte prúdi sa v našich Tatrách život, ktorý utvoril si čestnú literatúru, zobrazujúcu túžby slovenského národa. Mená našich: Kollár, Šafarik, Štúr, Hollý, Sládkovič, Botto, Chalupka, Záborský, Žello, Pauliny, Kuzmány — a mohol bych krásny rad mien uviesť, sú už literárnymi týpami, uznanými daleko za hraniciami Slovenska. A pri všetkej svätokrádeži duševných našich sil predsa povstávajú mladé, nové, ktoré, bohdá, dokážu sa na krásnom poli spisovného účinkovania. Keď sa národ slovenský v útiskoch, nemajúcich páru na zemi, sobrať vedel k produkovaniu tolkých hlbokých umov, srdce človeku poskočí prie myšlienke, jak vysoko vyletí duch slovenský s uvolnenými už krýdlami!“

Poměr Fridricha II. k náboženství.

Napsal *Vavřínek Wintera.* (O.)

III.

Přesvědčili jsme se o zevním i vnitřním nepřátelství Fridricha II. proti kněžstvu a náboženství; na základě uvedených skutečností a výroků z vlastních spisů králových jest nepřátelství toto tak zjevné, že pochyba o něm jest vyloučena. Přece však zejména ze strany protestantské se tvrdí, že byl král ke katolické církvi nejen spravedlivým, nýbrž že i choval k jednotlivým kněžím katolickým přízeň a přátelství. Zbývá nám tudíž na tuto námitku odpověděti.

Chceme-li nepředpojatě souditi, musíme doznati, že Fridrich skutečně církvi prokázal v jednotlivých případech všelicos dobrého a taktéž nelze upříti, že několik katolických duchovních se těšilo jeho přízni; nesmí se však nikde přehlédnouti hlavní pohnutka jeho jednání. Daroval-li někomu z kněží katolických svou přízeň, byli to vždy jednotlivci, král měl při tom vždy svůj záměr a záměr tento sloužil vždycky jeho egoismu, ano nezřídka čelil i proti katolické církvi samé. Dobrodiní pak církvi nebo jejím institucím prokázaná mají taktéž tendenci prospěchářskou, jsou tudíž jen zdánlivá.

Nejpoučnější v tom ohledu jest poměr Fridrichův k Tovaryšstvu Ježíšovu. Rozumí se skorem samo sebou, že slovo Jesuita mělo i u něho již od let jinošských onen význam, jenž všem nepřátelům církve jest běžný a jenž tím více hrůzy při nich vzbuzuje, čím špatnější kdo z nich svědomí má. Fridrich v korespondenci s Voltairem a jinými opovržení své nad jmenovaným řádem zcela nepokrytě dává na jevo; viděli jsme, kterak vytykal Voltairovi spola vážně, spola žertem jesuitství, každý nenáviděný kněz byl mu (jako na př. Ondřej Faulhaber) Jesuitou, Jesuity samé pojmenoval kdysi „škodlivým hmyzem.“ Co však nedokázala pruská politika, jež vrcholila v oposici papežské a v hrabivosti? Tím okamžikem, kdy Tovaryšstvo Ježíšovo od Stolicie papežské zrušeno bylo, stal se pruský král ochráncem jeho. Důvodů k tomu měl několik; předně to byl vzdor proti papeži, pak naděje, že pohnou-li se, jak se mohlo očekávati, členové Tovaryšstva do zemí pruských, přinesou mnoho peněz do země,¹⁾ což se ovšem nevyplnilo; za třetí nemohl, jak sám doznává, lepších a při tom lacinějších vychovatelův a učitelů dostati, než byli Jesuité. Také jim

¹⁾ Král vyjadřuje se takto ve psaní k d'Alembertovi dd. 28. června 1774; Onno Klopp 471.

v politickém směru důvěřoval, že jsou dobří občané i dle hohenzollerského pojmu. Tak se stalo, že Fridrich Jesuity hájil proti francouzským filosofům a proti katolickým vladařům, že jim dovolil přistěhovati se do zemí jeho a že všemožnými prostředky hleděl je udržeti jak dlouho to jen šlo.

Také ostatním řeholím, praví se, prokázal Fridrich dobrodiní tím, že jich nezrušil jako Josef II.; podali jsme však důkazů dosti, že dobrodiní toto nebylo než pokrytstvím. Na jedné straně se činil protektorem řádů, na druhé je nemilosrdně utiskoval. Uváží-li se, že přes tři čtvrtě výživy klášterům bral, že je zvláštními rozkazy nutil dělati dluhy a vydržovati rozsáhlé, skoro veskrz nepraktické a jalové podniky industrielní, že pozemková daň jejich vyměřena byla na 50%, že mimo to platily poplatky na učitelské semináře, na invalidy, za každou volbu roční daň do válečné kasy a zvláštní poplatek ministru slezskému, komisařům a jejich asistentům: tu každý snadno nahlédne, proč Fridrich kláštery existovati nechal. Jistý katolický kazatel té doby pravil v jedné řeči velmi případně, že za Fridricha II. se pro katolíky desatero scvrklo na deset pouhých písmenek: DA PECUNIAM. Saekularisace statků církevních by Fridrichovi daleko nevynesla tolik, jako ustavičné vydírání na klášterích; o tom se přesvědčil v západním Prusku a ve Varmii (Ermeland), kde všechny duchovní statky záhy byly vzaty ve správu státní. Musí se tudíž s útrpností hleděti na onu servilnost, na slabou ústupnost, a ono chvalořečení, jehož se část slezského kleru v posledních letech vlády Fridrichovy a hlavně při slavení jeho pohřbu dopustila. V pravdě neprokázal Fridrich řeholím jiného dobrodiní, než že směli draze v zemích jeho bydleti. Stálé zasahování ve vnitřní jejich správu a pronásledování jednotlivých členův i konventů, ztrpčovalo pak i toto bydlení v míře nesnesitelné.

Podobná jsou všechna ostatní dobrodiní katolickým příslušníkům prokázaná. Slovy zaručoval opět a opět „status quo,“ ano i zvláštní svou ochranu, skutky dokazoval pravý opak. Při vpádu do Slezska, vypravuje se,¹⁾ urazil blízce Hermsdorfu jeden voják soše sv. Jana Nepomuckého hlavu; král poslal ihned 50 tolarů na novou sochu a vzkázal místnímu faráři, aby prý dal soše pevnější základ: jak šlechtné to jednání, volají chvalořečníci královi. Ale již z posměšného přídavku, jímž dar doprovázel, viděti, že král celou věc bral více za šprým; ostatně bylo přirozeno a opatrné, když podobné excesy vojáků zabraňoval, aby nepovstala vzpoura katolíků, tehda v ohromné většině v zemi jsoucích. Proto také na př. po bitvě u Střehoma, když asi 2000 protestantských sedláků krajiny Landes-

¹⁾ Theiner I. 4.

hutské přišlo ku králi s prosbou, aby jim dovolil povraždit všecko, co katolické; nic takového ani dovoliti nemohl.¹⁾ Vzpouřa v zemi aneb vojna mezi sedláky jeho strategii málo by byla prospěšnou. Táž opatrnost vůči mocnému živlu katolickému přiměla jej odmítati žádosti pastorův o chrámy katolické. Nebylo ostatně odmítání toto naprosté, neboť všude nařizoval, aby, kde protestanti hřbitovů neměli, katolíci jim svých neuzavírali, ano i zvonění, zpěváky a řeči pohřební jim dovolovali. Později pak, když propaganda protestantská se rozmáhala, kostely a kaple katolické brány napořád; r. 1743. již jich bylo přes 100 odcizeno.²⁾

V Berlíně, kdež nebylo katolického kostela vůbec, král Fridrich dovolil katolíkům vystavěti dle skutečné potřeby chrám; také toto se vynáší za veliké dobrodiní ze strany jeho. Dobrodiním by bývalo, kdyby kostel dal vystavěti sám, takto však vykázal pouze místo stavební a ověřil karmelitana Mecenatiho, aby on a jeho pomocníci směli na kostel sbírat. Mecenati pak byl dle svědectví samého papeže Benedikta XIV. dobrodruh a švindlér šibenici ušlý. Zřejmo tedy, jaké ono dobrodiní bylo a jaká lež obsažena jest v legendě Fridrichova peníze do základního kamene kostela (sv. Hedviky v Berlíně) zasazeného, která zní: *F a u t o r i s u o R e l i g i o C a t h o l i c a R o m a n a.*³⁾

Uvádí se dále chování Fridrichovo k papeži Benediktu XIV., jemuž psal velmi vlídné dopisy, jež vychvaloval a jemuž i dar poslal, pozůstávající z jantarové skříně a vzácných knih; odpovídáme, co může znamenati pochlebné mluvení a farizejství sebe hladší, když témuž papeži, který ostatně neméně vlídně a dojistu upřímněji duchaplnému králi přicházel vstříc, nikdy v podstatě ne učinil po vůli, když všecka jeho breve podroboval státní censure a když důvěrně svým přátelům psal: „Co se mne týče, jest sv. Otec největším bláznem ze všech ostatních.“

Jiná námitka v ústech friderikanismu jest, že král lnul opravdovým přátelstvím k duchovním katolickým, že jim zaopatřoval obročí, za ně se přimlouval u papeže, je vyznamenával v kruhu svých přátel, jim svěřoval politické akce atd. Podívejme se na tyto osoby blíže.

Nejvíce přízně Fridrichovy užíval ze všech katolických duchovních hrabě Schaafgotsche. V době, kdy král jej seznal, byl mladíkem 27letým, držitelem dvou kanonikátů, ve Vratislavi a v Olomouci, jinak však beze všech vlastností duchovnímu příslušících; nenosil duchovní oděv, nemodlil se brevíř, nesloužil mše sv., navštěvoval bály, divadla, hostiny, tančil,

¹⁾ Oeuvres III. 118.

²⁾ Dr. Franz, „Kirchenpolitik Friedrichs II.“

³⁾ Berliner Bonifacius-Kalender f. 1874 s. 14.

hrál, obcovoal důvěrně s pohlavím ženským, posmíval se na ulici katolickým processím a přináležel k zednářské loži Olomoucké, jejíž odznaky zcela otevřeně nosil na odív.¹⁾ Veselý kavalír tento zalíbil se ihned králi Fridrichovi tou měrou, že jej zval ke všem hostinám, všemožně jej významával a kardinalovi Sinzendorfovi jej doporučoval. Sinzendorf nemohl jinak než s miláčkem královým šetrně nakládati, aby si krále neurazil, ač pohoršení, jež Schaafgotsche dával, bylo všeobecné. Když papežská Stolice nad Schaafgotschem pro jeho zednářství vyřkla kletbu, kardinal po vůli králově se přimlouval za něho, aby jí byl sprostěn. Když se tak stalo, zapomněl se kardinal tak daleko, že proti všemu kanonickému právu společně s králem Schaafgotsche vnutil Augustianskému klášteru za opata. Roku 1743. určil král Schaafgotsche biskupovi za koadjutora, Sinzendorf se sice z počátku bránil a psal do Říma o osobě Schaafgotschově pravdu, brzy však získán byv vyhrůžkami a přípořádmi opět se za něho přimlouval, všechny oznámené chyby jeho zakrýváje. Papež všecko prohlédl a k jmenování Schaafgotschovu nesvolil, načež král Fridrich ze samého vzdoru, jak vysvítá z dopisu jeho ku kardinalovi ze dne 19. června 1743, Schaafgotsche na každý pád povýšiti uzavřel. Vidíme tedy přátelství královo ku katolickému knězi tím více vzrůstati, čím nehodnější tento byl a čím důtklivěji církev proti svému nehodnému členu se vyjadřovala. Konečně, jak nahoře vypravováno, vše obrátilo se tím, že Schaafgotsche svůj život úplně změnil a stav se biskupem, horlivě své povinnosti vykonával. Sotva však Fridrich změnu v charakteru znamenal, ochladla jeho přízeň, a když pak Schaafgotsche čím dál tím věrněji katolické církvi sloužil, zanevřel naň docela a posléz prohlásiv jej za velezrádce, ze země jej vypudil. Máme-li tudíž na konec jeho přízeň k Schaafgotschovi označiti, byla to nejprve záliba ve veselé jeho letoře, pak vzdor proti církvi a naděje v úplnou povolnost Schaafgotschovu, nikdy však přátelství ku katolickému duchovnímu jako takovému.

Jiný kněžský milostník králův byl Bastiani. Dobrodruh tento byl z vlašských Benátek, syn jakéhosi krejčího, původně mnich Paulánský; vystoupiv z řádu bez dovolení představených, seznámil se, jsa uhlazeného chování, s bratrem kardinala Sinzendorfa, maltanským to rytířem, jenž po jednu zimu po uzdravení v Benátkách se zdržoval. S tímto šlechticem se dostal do Vratislavě, kde si jej kardinal oblíbil a králi později doporučil. Fridrich jej učinil stálým svým společníkem, daroval (1747) mu praebendu kolegiatní kapitoly u sv. Kříže, pak proboštství tamtéž (1748), rok na to výnosné proboštství v Nisse. Zde se Bastiany dopustil hrubého podvodu

¹⁾ Theiner I. 112.

tím, že zrušil svémocně přese všechno protestování osadníků velkou faru, aby si důchody její k proboštví přibrati mohl; papeže Benedikta ošálil při tom tak, že mu na tuto změnu vydal zvláštní bullu, kterouž ovšem později (1755) dovědév se pravdivost poměrů, zrušil. Když se jednalo o povýšení Schaafgotschovo na biskupský stolec Vratislavský, zvolil si král Bastianiho za svého prokuratora a poslal jej do Říma, aby tam vše ústně projednal. Bastiani použil své přítomnosti v Římě k různým intrikám, k svému prospěchu,¹⁾ ve věci Schaafgotschově pak dosáhl tolik, že do Vratislavě poslán papežský delegat Archinto, aby poměry vyzkoumal a papeži podal zprávu. Král vrátivšího se Bastianiho přijal v Postupími velmi vlídně, dal mu písemně vyjádřiti svůj dík a odměnil jej brzy na to kanonikatem katedrál ní kapitoly Vratislavské. Tomuto povýšení však vzpírali se členové kapitoly, zejména Schaafgotsche sám. Odtud počal Bastiani Schaafgotsche nenáviděti. Kanonikat Vratislavský dostal pak 1749 na základě zvláštní dispense papežské, jelikož nebyl šlechticem ani doktorem bohosloví, brzy na to ještě jiné obročí, snad nejvýnosnější v celém Slezsku, totiž proboštví v Hlohově. Schaafgotsche, nyní již biskup, i proti tomuto povýšení protestoval, ač marně. Bastiani zahnízdiv se v kapitole, počal se na biskupovi i kapitolárech mstít stálým osočováním u vlády, vymyšlováním podnětů k hádkám a olupováním kapitolního jmění. Došlo k násilným výstupům, k procesu mezi Bastianim a kapitolou; král Fridrich beze vší příčiny, takřka bez vyšetřování rozhodl ve prospěch Bastianiho, ač mu ve věci čistě církevní, jako pře tato byla, ani kompetence nepřináležela.²⁾ Bastiani, člověk bez víry, bez charakteru, lakomec, lhář a podvodník, vstoupal ve přízni králově tím více, čím Schaafgotsche v ní klesal. Když Vratislav r. 1757. na čas byla v rukou rakouských, tvářil se Bastiani pojednou usmířeným, přišel k biskupovi a radil mu, aby na poděkování sloužil slavné služby Boží osobně, ale při tom řádu černého orla nebral, aby se tím pruský král nepopudil, aneb rakouští důstojníci ve zlé mu nevykládali. Schaafgotsche dle rady té se zachoval; sotva však Prusové se zase vrátili, zažaloval Bastiani biskupa u krále, že řádem jeho opovrhnul a rakouské vítězství osobně oslavoval.³⁾ Fridrich, jak vypravováno, pojal nesmířitelnou zášť proti Schaafgotschovi a již již si přál na místě jeho viděti Bastianiho; prozatím jej určil pro čas sedisvakance zástupcem biskupovým v duchovních i světských záležitostech. Benedikt XIV. i Kliment XIII. zvrhlého dobrodruha Bastianiho dobře měli prohlédnutého,

¹⁾ Theiner II. 27.

²⁾ Podrobný výpis pře u Theinera II. 127.

³⁾ Gfrörer IV. 321.

tak že se další povýšení jeho přese vše usilování královo nezdařilo. — Tážeme-li se po příčině královy přízně k Bastianimu, musíme opět doznati, že to nebylo přátelství k duchovnímu stavu, nýbrž státní politika, vidoucí v něm schopný nástroj k poškození věci katolické.

Bastianimu zcela podobný charakter byl Mecenati, taktéž vlašský duchovní a odpadlík řádu. Býval mnichem karmelitanským a prošed dobrodruženě skorem všechny státy evropské, získal si pověst notorického podvodníka a našel posléz u krále Fridricha pro vtipnost a obratné chování podpory a přízně. Když papež Benedikt XIV. se dozvěděl, že právě tohoto člověka král splnomocnil k sbírkám na katolický chrám sv. Hedviky v Berlíně, dopsal knížeti-biskupu Vratislavskému dne 14. ledna 1747 takto:¹⁾ „Není pochyby, že král k tomuto dobrému dílu svou pomocnou ruku podá. Avšak dle všeho není dobře zpraven o vlastnostech patera Mecenatiho, jež v ediktu svém činí sběratelem darův a almužen pro tento kostel. Ať pomlčím o jiných proviněních jeho, nejmeší z nich jest dvojí, ne-li trojí apostasie; ano on tak vyniká podvodnictvím, že ve Francii jej mají za společníka Cartouchova a jelikož tam se jednalo o nic méně než oběšení jeho, vyhnali jej ze země. Jméno jeho i v Anglicku pro tuto věc jest známo. V Římě byl za času našeho předchůdce, jež až po uši ošidil. Užijte těchto udání, aniž nás jmenujte.“ Fridrich o této kvalifikaci svého chráněnce dozvěděl se mimo to i z Francie, nieméně stál na svém, že on sbírky má řídit; teprv později dovolil mu pouze v Polsku sbírat, snad že se o podvodnosti jeho přesvědčil.

Jiný veselý dobrodruh ve službě Fridrichově byl Pelegrino Botarelli; i on byl odpadlík řehole a našel po mnohých cestách pro svou umělost v děláni pěkných veršův u pruského krále útočiště. Fridrich se za něho přimlouval u kardinála, aby mu vymohl dovolení vrátiti se do Italie, což se také stalo. I toto nepatrné přátelství nebylo ze strany Fridrichovy bez sobectví; neboť jej využítkoval dle svého způsobu a shledav, že k politickému účelu nemá schopnosti, posílal jej do Italie zpět.

Velmi známým právě přízní Fridrichovou stal se francouzský duchovní abbé de Prades. Tento jinak učený kněz jsa v úzkém spojení s Janse-nisty a filosofy francouzskými projevil dne 18. listopadu 1751 při své promoci na universitě Pařížské ve vypracování these, „Kdo vdechl Adamovi odem života“ názory tak nekatolické, deistické a materialistické, že byl sorbonnou vyloučen, od papeže odsouzen a dotyčný spis jeho dán na index. Následkem toho nechtěl žádný biskup Francie ho ve své diecesi trpěti a tu mu poraděno, aby se obrátil na pruského krále. Fridrich jej

¹⁾ Theiner II.

skutečně přijal a zamýšlel mu darovati tučnou prebendu, k čemuž však bylo zapotřebí smíření jeho s církví. Toto smíření žádal král na církvi samé, právě, že by prý jinak musel ji považovati za ukrutnici a nespravedlivou matku svých věřících; jelikož Prades omyl svůj odvolal, přijat v lůno církve zpět a obdržel výnosné beneficium. I tato přízeň měla tudíž něco z tendence proticírkevní, berouc svůj počátek ze vzdoru proti autoritě katolické a vymáhajíc schválně odvolání vyřčeného rozsudku jejího, jen na úkor jí samé.

Odpadlíci katolické církve došli vůbec často podpory u krále; v Hlohově apostasoval r. 1742. lehkomyšlný kněz Františkán, aby se oženil s lutheránkou; podařilo se provincialovi, opět se ho zmocniti a do Vratislavského kláštera uzavřít: ihned se vložil Fridrich do toho, Františkán byl násilně osvobozen a ženění mu povoleno.

Nejpamátnejší ze známostí Fridrichových s katolickými duchovními byla ta, kterou měl s opatem cisterciackého kláštera Kamence, Tobiášem Stušrem. Ještě dnes ve zmíněném (r. 1810. zrušeném) klášteře chová se roucho darované Fridrichem II., dar to, jakého on snad jednou za svého života udělil. Mimo darování roucha prokázal král opatovi mnoho jiných osobních dobrodiní, zejména jej učinil opatem knížecího opatství Leubusského, jež bylo nejbohatší v celém Slezsku. Tolik laskavosti jest ovšem vůči duchovnímu katolickému u Fridricha II. nápadným; avšak jaká byla toho všeho pohnutka? Tobiáš Stušer prokazoval za slezských válek králi služby vyzvědačské.¹⁾ Nelze dosti jasně prohlédnouti, proč tento katolický duchovní hodnostář nepříteli církve se tak zcela oddal, ale jest to skutečné faktum. Roku 1743. udál se velmi zajímavý příběh, jenž o tom zjevně svědčí.

Král Fridrich krátce před bitvou u Střehoma (Striegau) hodlaje všecko své vojsko k mocnému udeření na Rakušany soustřediti, určil k tomu krajinu kolem Kamence. Lehká jízda rakouská znepokojovala jej neustále, ano houfec jeden vypátrav stopu samého krále odvážil se v příhodném okamžiku k pokusu, zajati jej. Král však unikl a hledal úkrytu v cisterciackém klášteře, Charvaté však následovali jeho stopu až sem. Právě, když houfec jejich ku klášteru dorazil, zvonilo se do kůru, a bratří počali se modliti kompletář a matutinum. Vedle opata stál v hávu cisterciackém — pruský král Fridrich II., o čemž Charvaté, prohledávající zuřivě celý klášter, ovšem neměli tušení. Opat Stušer zachoval takto králi svobodu a snad i život, zač tento ovšem vděčným se prokázal. Že opat zachoval život lidský v okamžiku nebezpečí, opatu nemůže se ve zlé

¹⁾ Theiner I. 262.

vykládati, avšak že mimo tuto službu prospěl, jak praveno, pruské věci i vyzvědačstvím, schvalovati naprosto nelze. Jest tudíž i toto přátelství Fridrichovo založeno na něčem nemravném, jeho prospěch osobní hraje při něm úlohu hlavní, a přízeň k stavu duchovnímu z něho nevysvítá.

Tím jsme vyčetli snad všechny přátelské styky Fridrichovy s katolickými duchovními; je jich tak málo, že také toto malé číslo mluví jasně. Naproti tomu byli všichni skuteční přátelé královi, Voltaire, d'Argens, Lamettrie, Jordan, D'Alembert a celá Berlínská akademie úhlavními nepřáteli církve a jeden nemravnější než druhý.

Dvě charakteristických známek lze na všem konání Fridricha II. znamenati, vlastnosti to, jež jsou tak nedůstojny člověka vzdělaného, tím více hlavy koruňované; je to násilnost a neupřímnost. Tyto dvě vlastnosti osvědčil Fridrich již v mládí, pak v kruhu rodinném, k bratrům, k choti, k sestře, násilným a neupřímným byl k svému lidu, k svému vojsku, k svým diplomatickým spojencům, k politickým přátelům a nepřátelům, násilným a neupřímným byl tudíž i ku katolické církvi. Násilnost a neupřímnost, tyto družky despotického egoismu, shledali jsme i na Fridrichovi v přítomném pojednání téměř na každé stránce a dovedeme si je nyní i psychologicky vysvětliti; Fridrich neklaněl se Bohu, ale postavil si na jeho místo modlu, hohenzollerskou slávu, a této modle obětoval vše. Násilnost a neupřímnost byly mu při tom hlavními pomocnicemi, ony jsou tudíž i trestí celého poměru Fridrichova ku kněžstvu a církvi, jež vylíčiti bylo naším úkolem.

Bohužel nezůstala násilnost a neupřímnost Fridrichova k církvi pouhým osobním stanoviskem; následkem stkvělých výsledků politických měl Fridrich i po své smrti na pruský stát takový vliv, že proticírkevní politika jeho jako červená nitka dějinami pruskými se táhne až po naše časy. Ona stálá nedůvěřivost k církvi, zasahování v práva a ve vnitřní jeho organizaci a správu, právní praxe ve věcech náboženských zejména při sňatcích smíšených, veliké konfiskace r. 1803. a 1810., proticírkevní směr pruský v letech čtyřicátých, zavržení „Syllabu“ Pia IX., všechny květnové zákony r. 1873., zvláště zřízení berlínského soudu církevního a zákon expatriační, vše to živě připomíná skutky a snahy Fridrichovy, tak že on vlastně může považován býti za praotce „kulturního boje“ pruského.

Teprve moudrosti nynějšího sv. Otce se podařilo, starý onen fridrikský směr poněkud zatlačiti a jest naděje, že nadobro potřen bude. Leo XIII. takto zdědil plod práce Benedikta XIV.

O čase.

Dr. Fr. Nábělek.

VI.

25. Dá se snad namítati: tobě a každé lidské inteligenci čas jeví se býti skutečným, bytí naprostou, protože nemůžeš jinak než pojímati děje v čase po sobě; proto i zde pravíš, že (supponovanému) rozumu, jemuž dění tobě minulé a budoucí jest přítomným, že v přítomnosti trvá, že ta stálá přítomnost jest rozprostřena v čase.

Že času odmysliti si nemůžeš, jest právě důkazem, že ten čas jest v tvé mysli a že jest nezbytný; nemůžeš od něho myslí utéci, jako nemůžeš utéci od sebe, od svých nohou, jimiž bys utíkal: jako nohama utíkáš, očima vidíš, tak pojímáš děje po sobě a je řadíš po sobě něčím v mysli, co jmenujeme čas. — Nepravím, že by čas nemohl býti v mysli nezbytně, pravím jen, že neuznávám důvodů pro to, že by čas byl toliko v mysli, a kromě mysli ničím. Že času prázdného dění, ať jest již jakékoli, nikdo nevnímá, jako nevnímá prostoru prázdného (jak se praví), nemůže býti platnou námitkou proti skutečnosti času kromě mysli. I zde dá se odpověděti tím, co bylo praveno v pojednání o prostoru na podobnou námitku.

Vnímati znamená zde tolik, jako povědomu býti sobě, že na nás něco působí; že nejsme sobě povědomi účinku, působení času dění prázdného, není ještě příčinou míti za pravé, že čas na nás i nepůsobí; smíme toliko říci, že nejsme si povědomi toho působení, vždyť znamenáme jen změny; v působení času pak není-li změny, kterak je budeme znamenati? V čase samém změny býti nemůže, jakožto v bytí jednoduché; působí-li pak i neproměnně, stejně, tož nemohu býti sobě povědom toho působení: utvářel jsem se, i nástroje myšlení, mozek i účinkem času od početí v životě matčině — a nic nevadí, že i dříve již, jako tělesné, mnohdy i duševní vlastnosti potomků byly již v předcích. — Působení času ani na okamžik se nezměnilo: čas ten pak jest jako vtisknut nevyhladitelně v mou mysl a je tam nezbytně. Pro nezměnnost toho působení nejsem jeho sobě povědom, jako necítím oběhu krve, pohybu žaludku, tlaku vzduchu za obyčejných okolností, a jak asi ryba není sobě povědoma toho, že jest mokra, poněvadž nikdy suchou nebyla.

26. Můžeme-li pak odmysliti si čas? Asi tak, jako odmysliti, zapomenouti můžeme urážky, myslíce na ni, praví-li nám někdo: zapomeň té neb té urážky, již jsem ti učinil ve své prehlivosti. Chtějíce odmysliti čas, právě na něj myslíme. Však skutečnost ukazuje, že nejsme času vždy sobě

povědomí: je-li mysl naše ponořena do věcí, jež nás poutají třebaš při mikroskopickém pozorování . . . jen hodiny pamatují nás, jak dlouho jsme pozorovali. Ti, kdo tvrdí, že času odmysliti nám nelze, měli by míti na paměti, že sami sebe vyvracejí, vysvětlujíce supponovaným, myšleným vše-rozumem, kterýž by nemyslil tím časem jako člověk, jenž by spatřoval všechno dění nám minulé i budoucí jako přítomné, sub specie aeternitatis. Kdo v myslí klade takovou bytost rozumnou, myslí si bezčasnost, odmýšlí čas, o němž pravil, že ho odmysliti nelze.

27. Představujeme prý si čas jako nekonečný v minulosti i v budoucnosti. Jako nekonečného prostoru nikdo si nepředstavuje, tak i času nekonečného představití si nedovede žádný lidský rozum. My jen odmýšlíme hranice, meze v čase, kamž by snad je někdo položil; to jest jen představa bez-mezí: míním, že nejsou meze tam, kam by je někdo položil, ale nikoli, to není představou nekonečnosti, pojmutí něčeho, co by nemělo mezí. Však že by čas byl nekonečným, zde se netvrdí, nýbrž jen, že nám není změřitelný.

28. Ani dělitelnosti času, jako u prostoru, nedá se užiti proti jeho skutečnosti: vždyť není dělitelným jsa jednoduchým, jednotným. Dobami kyvů, záchvějů struny, vzduchu, etheru čas nerozpadá se v částky, mezi nimiž by času nebylo, jako není kamene mezi částkami kamene roztlučného. Času ještě nikdo nerozdrobil. Čas dělitelným jest pouze v myslí, jako prostor do nezměrna. Jako nikdo nedovede představití si času nekonečného, tak nikdo nedovede představití si času nekonečně krátkého, tak, aby nedala se mysliti polovice, třetina . . . i tohoto času. Řeknu-li: myslím-li si na př. billiontinu billiontiny vteřiny, tož již vyslovuji, co nedovedu si představití: billiontinu. Myslí-li si polovici vteřiny, opět polovici té polovice, opět polovici této polovice atd., tož jsou ty doby pořád menší, a míním-li to dělení do nezměrna, tož budou i ty doby malé do nezměrna; mám však při tom jen představu polovice z polovice doby, ale nikdy představu doby nezměrně nebo docela nekonečně malé.

VII.

29. Jako o prostoru dlužno míti na paměti o čase, zdaž fyziologové, psychologové mluvíce o čase, míní čas sám o sobě nebo jen představu času, kterak vzniká v myslí. Čas sám a představa času tak jsou od sebe rozdílny, jako strom kromě myslí a představa stromu v myslí. Dr. Fritz Schultze dovozuje ve svém díle „Philosophie der Naturwissenschaften,“ II. díl, str. 293. n., že čas jest příčinné (causale) spojování našich dojmů, čas že jeví se nám jako ustavičné plynutí pocitů. Toto plynutí tvoří

nepřetržitou řadu, ve kteréž každý následující pocit spojen jest s předcházejícím, tak že pocity pozdější podmíněny jsou předchozími a podmiňují samy zase ty, jež následují. Proto prvky — základní částky — času skládají se z pocitů, proto prý povstává čas z příčinného spojování (Kausalsynthese) a skrze ni, neboť teprv jednotlivé pocity příčinně spojené činí prý to, co jmenujeme časem. Kdyby jednotlivé pocity všechny zůstaly pro sebe, osamoceny a nespojeny, tu by prý povstávalo vše jiné, jen ne náš čas, řada časová, posloupnost (Zeitreihe).

Kdyby někdo řečí dokazoval, že řečí není, nevěřili bychom, že není řeči; jak máme věřiti důkazu, že není času, když dokazující užívá slov: ustavičné plynutí, předchází, následující . . .? Ale myšlenka sama, že čas záleží v příčinném sdružování pocitů, představ, kritiky nevydrží. Ležím-li v lese u chodníka skryt, uslyším od mimojdoucích všelicos, co mne zajímá. Vidím jelena postřeleného utíkati přes chodník, za ním psa myslivcova, za psem honce, za honci myslivce. V tomto pořadí představ: postřelený jelen, pes, honci, myslivec jest příčinná spojitost. Obrátme pořádek; přes chodník přejde myslivec, za ním pes a honci, za chvíli přejde jelen: tu nespátřuji příčinného spojení, ale přece znamenám čas. Jindy vidím přeběhnouti přes chodník zajíce, po něm stařenu sbírající roždí, pak přeběhne myš, potom přejde dítě s košem, hledajíc hub, po něm hrobařík, ucítiv nedaleko poslého krtka, pak přeletí lístek větrem hnaný, potom přejde třebaš hajný, co zatím pomalu přešel stín kmene mocného dubu, po němž ležím. Slunce, hodinky i žaludek mě přesvědčují o uplynulém čase, ale nikde nespátřuji příčinného spojení těch představ. Ba ani za míru času tyto údaje různé se nehodí; a přece zmíněný spisovatel praví na str. 298., že řada časová a pořad příčinný je totéž, že není řady časové, kteráž by nebyla i pořadem příčinným a žádného pořadu příčinného, jenž by nebyl zároveň i posloupností časovou. Co následuje v díle nahoře zmíněném, může vztahovati se jen ku představě času v myslí, a času skutečného nemůže se ani dotýkati. Nám neběží o představu času, nýbrž o čas sám, o němž soudíme, že by byl, i kdyby žádný lidský rozum ho nemyslil, tak jako byl i tehdy prostor, když jej neměřil ještě žádný inženýr.

V hořejším o různých věcech, jež spatřuji po sobě v pohybu přes chodník, Dr. Schultze přece by řekl: i toto post hoc, jest pro mne propter hoc, neboť viděl jsem ty údaje pro svou polohu k chodníku a těm věcem, jež pohybovaly se po sobě přes chodník, pro směr, jímž jsem hleděl. Moje poloha, směr zraku a ty různé věci jsou vnější příčinou, že jsem je viděl, kdybych byl spal, nebo kdyby mé zraky byly obráceny jinam, nebo kdyby jich nebylo, nebyl bych viděl těch věcí. Připouštím, že i moje

poloha . . . byla příčinou, že jsem ty věci spatřoval v tom pořádku po sobě, ale jen že jsem je spatřoval, my však tážeme se, proč ty věci daly se v tom pořádku za sebou? Byl děj předchozí příčinou děje následujícího? Sice kdyby příčinnost tak pojímaná ještě měla býti příčinností, tož dalo by se i dokázati, protože Karlův most byl z části pobořen povodní roku 1890., roku 1896. Vlachové byli poraženi od Menelika, vždyť jsem o obou událostech četl v novinách!

30. Hume neuznává příčinnosti v dění vůbec, zná jen post hoc, posloupnost; Dr. Schultze i tam uznává příčinnost, kde jí naprosto není, zná jen propter hoc. To není pojem příčinnosti toho smyslu, jak obyčejně ve filosofii a vůbec se pojímá; kdo slyší slovo příčinnost, myslí si obyčejný pojem příčinnosti, a zatím podává se mu štír místo vejce. I atheisté užívají slova bůh: slyše theista a nevěda, že mluví s atheistou, jinak slova pojímá, než atheista je myslí. Jaké zmatky by povstaly, kdyby peníze stejného označení zevnějšího, každému člověku neb aspoň každé společnosti platily něco jiného, jak by právě žádal prospěch majitele těch penězů: kupuje oděv v ceně čtyřiceti korun, podával by peníz s nápisem deseti korun, a žádal, aby vzat byl za čtyřicet korun, poněvadž jemu tolik platí. Krejčí ovšem oděvu jemu nedá za ten peníz, kdežto ve filosofii peníze podobné nám se vnucují, a kdo nedbá neb neumí se ohraditi, prodá věc dobrou za bezcenný peníz falešný. — Ostatně jest míti na zřeteli, že těm, komu prostor i čas jsou skutečně jen v myslí, i příčinnost skutečně jest jen v myslí a kromě myslí jest ničím. —

VIII.

31. Důvodův uváděných proti jsoucnosti času absolutního nemůžeme uznati dostatečnými, aby v nás zviklaly přesvědčení o jeho skutečnosti. Komu však by ty důvody platily, ať pováží, zdaž by nemusel uznati podobných důvodů proti jsoucnosti duše, zdaž by nemusel odepříti skutečnosti každé bytí nehmotné. Důslednost toho žádá, abychom uznavše zásadu za správnou, uznali pak i důsledky té zásady. Je-li čas jaksi počtem dní myslí pojatého a jakožto výsledek rozumové činnosti jen v myslí, což bude duše člověka než soubor představ, tak že té duše bude více, větší kvantum, která má více představ: kvantum duše slepcovy bude menší o představy (a jejich kombinace), jichž nabývá zrakem, duše hluchého chudší o představy vzniklé sluchem, duše slepce hluchého chudší o představy zraku i sluchu a o ty, jež vznikají kombinací obou . . .; kdo by pozbyl vědomí, neměl by duše žádné. Bude pak duše pouhou představou, ač nezbytnou, faenomenon bene fundatum, a ve skutečnosti ničím. A čím bude bůh? Nebude-li pak

i božství pouhou představou, nezbytnou sice — u obyčejného člověka — ale přece jen pouhou představou, za níž nestojí nic; vždyť důsledně dle filosofie Kantovy ona věc sama, Ding an sich, býti nemusí, když příčinnost platí jen pro svět našich představ. A připustíme, že jest skutečně, tož jest úplně nepoznatelnou, praničeho nemohu o ní věděti. Zdaž pak tuto prázdnou jaksi představu božstva nemohu si vyplniti dle svého přání a svých tužeb? Zdaž nebude míti právem každý svého boha, ať bohové tito pak různí se od sebe jako čas subjektivní u každé osoby; vždyť by to byli bohové pouze v mysli, a kdo by boha nepotřeboval, mohl by ho nechati prázdnou představou. Zdaž by bohové takoví byli platnějšími než bohové Epikurejců, ba ani té platnosti by neměli, vždyť by ani nebyli stvořiteli světa!

32. Proto i nebezpečno mi se zdá pojímati čas jako možnost, jakoby nebyl sice něčím, ale též ne bytí skutečnou. Zdaž by důsledně i duše lidská nemohla býti něčím, co leží mezi skutečností a ničím? Uznávám-li pohyb, dění vůbec, skutečným, musí býti skutečně i čas, jímž pohyb skutečný a dění vůbec jest možným. Míti čas za něco, co leží mezi skutečností a ničím, jest tolik, co kuře ve vejci oplozeném, kteréž však již sezobalo kde které zrnečko a sezobává ustavičně, — čas pojímá všechno dění v sobě —. To zdá se mi býti jen chytrou obojetností; zde jest rozhodnouti se o čase buď pro bytí skutečnou nebo pro pouhé nic. Tím nechci říci, že bych neuznával bytí pouze jako možnost *δυναμιει* *εν*: majít fyzikové své potencialy.

33. Soudím, že čas jest bytí jednoduchou, tedy neproměnnou, nedělitelnou; že jest bytí nezměrnou, rozdílnou ode všech bytí ostatních i svým působením: *ens sui generis*. V čase nezávislém od dění, jest dění, a jest jím teprv možné. Působení času jest ustavičně stejné, a proto nejsem sobě povědom toho působení, poněvadž mohu sobě býti povědom jen změn. Písmo sv. zná jen čas skutečný; a praví-li se na př., že tisíc let Bohu jest okamžikem, tož jsou to příměry, jimiž v příčině trvání má se naznačiti nezměrnost božská, jako řeknu-li, že prostor, jež zaujímá naše země, jest pranepatrným proti prostoru, jež zaujímá celá soustava sluneční, a zrovna ničím proti prostoru světovému, ač i země naše jest ohromně veliká, měříme-li ji třeba svým tělem. — Času subjektivnímu — totiž míře času dle našich představ, vykazují místo jen v mysli, i času objektivnímu — míře času pohybem kývadla, nebeských těl . . . jakožto počtu pohybu *ἀριθμὸς κινήσεως*, vykazují též místo jen v mysli pokud jest výsledkem rozumové činnosti. I tohoto času by nebylo, kdyby nebylo duše: *ψυχῆς μὴ οὐσίας*. — Avšak čas absolutní má své bytí kromě duše, mysli; jemu jest lhostejno, zdaž jej kdo měří a čím jej měří aneb neměří-li ho nikdo.

Kdy se narodil Kristus Pán?

Bibliografická studie *Fr. Fryče.*

Není mým úmyslem a úkolem o tom rozhodovati, kdy se Pán narodil; k tomu jest třeba sil povolanějších. Mimo to by bylo k luštění té otázky a studiu literatury sem spadající třeba více než celého lidského života.

Chci podati prameny, pokud jsem se o nich dověděl, v celku. Neboť v různých studiích a spisech, pojednávajících otázku svrchu řečenou, nalézají se toliko jednotlivé spisy jmenovány, tak že nebude bez užitku a zajímavosti spatřiti to množství spisů pohromadě. Při některých udán čas i místo, kde byly vydány; u několika nebylo možno toho se dopídit; pisatel těchto řádků bude každému vděčen, kdož by mu pomohl seznam spisův a míst o otázce narození Páně jednajících doplniti a opravit.

Hlavní udání spočívají v Písmě svatém. Dělí pak se na udání, týkající se přímo Pána Ježíše, jiná pak udání, ze kterých kombinacemi možno jakéhosi výsledku dojíti.

Udání přímá jsou:

1. Lukáš 2. kap. — Sčítání za Quirina.

1. v. Stalo se pak v těch dnech, že vyšlo vyrčení od císaře Augusta, aby byl popsán všecken svět.

2. v. To popsání první stalo se od vladaře syrského Cyrina.

Poznamenání. Římští císařové rozeznávali více popsání (census). Buďto byli jen římsí občané sčítání (populus romanus, tak na příklad: anno 726, 746, 766) anebo, jak nám sv. Lukáš udává, celý svět (universus orbis, *πᾶσαν τὴν οἰκουμένην*), což se mělo státi r. 752. od založení Říma (ab U. c.) [dle Orosia]. Vladař syrský slul plným jménem Publius Sulpicius Quirinius. Místa vztahující se na citované místo z evangelia nalézáme u těchto starších spisovatelů:

Cassiodorus Variarum (sc. epistolarum et formularum) libri duodecim [Edidit Migne, Patres latini tom 69, 70.] 3, 52. Suidas, Lexicon (edidit Bekker, Berlin 1854) článek *ἀπογραφή*. Orosius Paulus, Historiarum libri VII. adversus paganos (edidit Zangemeister, Wien 1882 a Leipzig 1889) 6, 22.

2. Král Herodes a jeho smrt.

Lukáš 1, 5. Byl za dnů Herodesa, krále Judského, kněz nějaký, jménem Zachariáš. Matouš 2, 1. Když se tedy narodil Ježíš v Betlemě za dnů Herodesa krále...

Matouš 2, 19. Když pak umřel Herodes, aj, anděl Páně ukázal se Josefovi ve snách v Egyptě.

Poznamenání. Velice mnoho k bližšímu udání citovaných míst Písma svatého přispívá dějepisec Josephus Flavius ve svých dvou spisech „De

bello iudaico“ I. 33. a „Antiquitates Iudaicae“ XVII. 6. 7. 8. (edidit Oberthür, Lipsiae 1782); obsah těch míst jest asi tento: Chtěje se Římanům zalíbiti, dal Herodes na cimbuří chrámu Jerusalemského postaviti římského orla. Toho času byli v Jerusalemě dva učení rabbíni, Jidáš Sarifai a Matias Margalothi, pravověrní, a proto nepřátelé Herodovi; ti shromáždili kolem sebe hrstku mladíků, kteří s velikým zápalem poslouchali učené a úcty požívající učitele. Když najednou roznesla se pověst, že Herodes zemřel, odvážili se učitelé i žáci, římského orla s chrámu svrhnouti. Herodes však posud žil a jak se o tom dověděl, dal všechny zajati a po výsledku spáliti a jinak odpraviti. Tu noc na to bylo zatmění měsíce, Herodes byl již těžce nemocen a, jak známo, hnil za živa; po tom však se nemoc zhoršila, on odejel do teplých lázní Kallirroe a když mu nepomáhaly, zpět do Jericha. Brzy potom zemřel.

Jedná se o to, ve kterém roce od založení Říma Herodes zemřel. To se určitě neví, a proto podle zatmění měsíce se ten rok vyhledává. Podle různých výpočtů jsou to jen dva roky možny, buďto 750. od založení Říma (ze 12. na 13. března) nebo roku 753. (z 9. na 10. leden). Přívrženci prvního mínění musí příhody dle Josepha Flavia vypravované, a to od zatmění měsíce až do svátku přesnic na 30 dní rozdělit, kdežto druzí mají 88 dní, což jest pravděpodobnější.

3. a) Hvězda tří králů.

Matouš 2, 2.

Aj, mudrci od východu přijeli do Jerusalema, řkouce: Kde je ten, který se narodil, král židovský? Neboť viděli jsme hvězdu jeho na východě a přijeli jsme klanět se jemu.

Poznamenání. Jest otázka, jaký úkaz nebeský to byl, hvězda tří králů? V tom se právě mínění různí. Jedni praví, že to byla konjunkce (spojení) Jupitera, Saturna a Marta (dle Keplera), jiní praví, že to byla kometa (dle čínských hvězdářův), opět jiní, že to byl úkaz souvísící s meteorem, a posléze míní někteří, že to byl zvláštní úkaz Bohem poslaný, „lumen ad revelationem gentium.“ (Augustinus contra Faustum, II, 5.)

b) Zavraždění mláďátek.

Matouš 2, 16.

Tehdy uzřev Herodes, že by oklamán byl od mudrců, rozhněval se náramně a poslav zavraždil všecka pachołata, která byla v Betlemě i ve všech končinách jeho, od dvouletých a níže podle času, na který se byl pilně vyptal od mudrců.

Poznamenání. K tomuto místu je těžko naléztí doklad ze starších spisovatelů, kteří by udali bližší čas. Že však povraždění to i na římském císařském dvoře známo bylo, ba že i to věděli, že s nemluvnátky i syn Herodův, Antipater (výrok smrti poslán ovšem z Říma, ale Herodes chtěl, aby syn byl popraven) zavražděn, o tom svědčí pohanský spisovatel

Makrobius (ed. Jan. Quedlinburg 1845, str. 235) těmito slovy: „Cum audisset (sc. Augustus) inter pueros, quos in Syria infra bimatum iussit interfici, filium quoque eius occisum, ait: melius est Herodis porcum (ὕς) esse quam eius filium (υἱός). [Convivia Saturnalia 2, 4.]

Že se Josephus Flavius o zavraždění mladátek nezmiňuje, není nic divného; neboť Herodes provedl ještě mnohem horší věci a velice mnoho, tak že řečený spisovatel ani všech uvéstí nemohl.

Udání nepřímá:

1. Kněz Zachariáš a zvěstování narození Janova.

Lukáš 1, 5. a 8.

V. 5. Byl za dnů Herodesa, krále Judského, kněz nějaký, jménem Zachariáš, z třídy Abiášovy . . .

V. 8. I stalo se, když konal úřad kněžský v pořádku třídy své před Bohem . . .

Poznámání. Jak nám Josephus Flavius oznamuje, bylo již od Davida 24 kněžských tříd ustanoveno (Antiquitates 7, 14. 7.) a třída Abiášova byla osmá. Každá třída sloužila týden při chrámě. Chceme-li se dovědět přibližně času narození Janova, musíme od zboření Jerusalema (6. srpna 70 po Kristu) počítati zpět. Den před zbořením Jerusalema nastoupila službu třída první, Jojaribova. Počítá se zpět až k narození Páně a Janovu. Někteří spisovatelé chtějí počítati od Judy Makkabejského (I. Makkabejských 4, 41. 42.), ale to jest velice nejisté počítání.

2. Jan počne učiti a Ježíš jest ve třiceti letech.

Lukáš 3, 1. Léta pak patnáctého císařství Tiberia císaře, když Pontský Pilát spravoval Judsko a Herodes byl tetrarchou v Galilei, Filip pak, bratr jeho, tetrarchou krajiny iturejské a trachonitské a Lysaniáš tetrarchou abilinským.

V. 2. Za knížat kněžských, Annáše a Kaifáše, stalo se slovo Páně k Janovi, synu Zachariášovu, na poušti.

V. 23. A on, Ježíš, počínal býti as ve třiceti letech, jak domnín byl, syn Josefův.

Poznámání. Slova „Léta pak patnáctého císařství Tiberia císaře“ jsou úplně jasná, ale proto přece se mínění vykladatelův o nich různí. Jedni počítají císařství Tiberiovo od té doby, kdy byl týž od Augusta jako collega imperii a consors tribuniciae potestatis [Tacitus, Annales 1, 3., Vell. Pat. 2, 121.] (což se stalo dle jedněch 764, dle jiných 765 a opět dle jiných 766), jiní počítají teprve od smrti Augustovy počátek císařství (19. srpna 767). Mimo to mají jedni za to, že slova sv. Lukáše ὡσεὶ ἐτῶν τριάκοντα ἀρχόμενος praví, že mu bylo po 29 letech, jiní, že to znamená začátek let třicátých.

3. Stavba chrámu.

Jan 2, 20. Tedy řekli židé: Čtyřicet šest let staven jest chrám tento, a ty ve třech dnech jej zase vzděláš?

Poznamenání. Někteří otcové církevní myslí, že to byl chrám šalomounský, jiní, že to byl Zorobabelův, ale nejnovější vykladatelé dovozují, že to byla přestavba chrámu od Heroda. Stavba byla prý počata asi 734—735 od založení Říma.

Kratičké dějiny otázky. Dionysius Exiguus, učený mnich, žijící okolo r. 500., vyznamenal se ve mnoha vědách, zvláště však ve chronologii. Až k němu byl v užívání tak zvaný letopočet diokletianský (počínající rokem 284. po Kristu); Dionysius zavedl letopočet od narození Krista Pána tak, jak ho máme (752 od založení Říma) podnes. V 6. století byl letopočet ten v církvi a v 8. století od Bedy Venerabilis i v obyčejném životě zaveden.

V prvních letech 17. století zabýval se Kepler luštěním otázky, jaký nebeský úkaz byla hvězda mudrcův a následkem svých výpočtův ustanovil, že rok narození Kristova jest 748. (nebo 749.) po založení Říma. Od té doby datuje se spor o rok narození Páně, který ještě dnes rozhodnut není.

Podávám tuto abecední přehled literatury a žádám milé čtenáře o doplnění její.

Aberle, Tübinger Quartalschrift 1865 (Über den Statthalter Quirinius), 1868, 1874 (Reichszensus des Augustus), 1883.

Anger, De temporum in actis apostolorum ratione. Lipsiae 1833.

Basnage Samuel, Annales politico-ecl. a Caesare Augusto usque ad Phocam. 3 vol. Rotterdam 1706.

Beda Venerabilis, De ratione temporum (ed. Migne, Patres latini t. 90).

Bengel Jan Albrecht, Ordo temporum a principio per periodos oeconomiae divinae historicas atque propheticas ad finem usque ita deductus, ut tota series etc. ex Vetere et Novo Testamento proponatur. Stuttgart 1741.

Brinkmeier, Handbuch der historischen Chronologie. Berlin 1882.

Borghesi, Sul preside della Siria al tempo di N. S. Gesu.

Bucher Dr., *Jordan*, Die Chronologie des Neuen Testaments. Augsburg 1865.

Bucherius Aegydius, S. J., De doctrina temporum commentarius. Antwerpiae 1634.

Calmet Dom., O. S. B., Histoire sainte de l'ancien et de nouveau Testament. Paris 1718. 2 vol.

Calvisius, Enodatio duarum quaestionum circa annum nativitatis et ministerii Christi. (1605?)

Caspari, Chronologisch-geographische Einleitung in das Leben Jesu Christi. Hamburg 1869.

Chavannes, Essai sur la détermination de quelques dates de l'histoire évangélique. (Revue de theol. 3. Ser. 1. 1863.)

Clemencet Charles, L'art de vérifier les dates, ou faits historiques des chartes, des chroniques et anciens monuments depuis la naissance de Jésus-Christ, par le moyen d'une table chronologique etc. Paris 1750, posléze Paris 1888. 18 vol.

Didon P., Jésus Christ. Paris 1891.

Dionysius Exiguus, Epistolae. (Migne, Patres latini t. 67. p. 19—28.) — Liber de paschate (l. c. p. 483—508).

Ebrard J. H., Kritik der evangelischen Geschichte. 3. Auflage. Frankfurt 1868.

Friedlieb, Geschichte des Lebens Jesu Christi, mit chronologischen und anderen historischen Untersuchungen. Breslau 1855.

Fritzsche Karl, Commentar zum Matthäus-Evangelium. Leipzig 1826.

- Grimm J.*, Geschichte der Kindheit Jesu. Regensburg 1876.
Hase Karl August, Geschichte Jesu. Leipzig 1870.
Hausrath Adolf, Neutestamentliche Zeitgeschichte. 3. Auflage. Heidelberg 1879.
Hervaert, Chronologia vera, nova.
Hetzeneauer M., *Ord. Cap.*, Das Geburtsjahr Jesu Christi. (Linzer theologisch-praktische Quartalschrift 1896, p. 72—80.)
Hug Johann, Einleitung in die Schriften des Neuen Testaments. Stuttgart 1808, 4. Auflage 1847.
Huschke Philipp Eduard, Über den zur Zeit der Geburt Jesu gehaltenen Zensus. Breslau 1840. — Über den Zensus und Steuerverfassung der früheren römischen Kaiserwelt. Breslau 1847.
Ideler Christian Ludwig, Handbuch der mathematischen und technischen Chronologie. Berlin 1825—1826. 2 Bände.
Kepler J., De nova stella in pede Serpentarii et qui sub eius exortum, de novo iniit, trigono igneo. Pragae 1606. — De vero anno, quo aeternus Dei filius humanam naturam in utero Benedictae Virginis Mariae assumpsit, Ioannis Kepleri Imp. Caes. Matthiae Mathematici Commentatiuncula revocata, prius Teutonica lingua edita, nunc ad exterorum petitionem in linguam latinam translata et responsionibus ad Sethi Calvisii Chronologi obiectiones nuperrime locupletata, Theologis, Chronologis omnibusque antiquitatis studiosis lectu iucundissima et utilissima. Cum privilegio ad annos XV. Francofurti. Typis ac sumptibus Ioannis Bringeri MDCXIV.
Keim Karl Theodor, Der geschichtliche Christus. 3. Auflage. Zürich 1860.
Labbe, Concordia chronologica. (Parisiis 1672?)
Lamy Bernhard, Harmonia seu Concordia quattuor Evangelistarum in vera serie actuum ac sermonum D. N. J. Christi, h. e. vera vitae eius historia, adiecta locis novi ordinis ratione. Parisiis 1689.
Langen, Die letzten Lebenstage Jesu. Freiburg 1864.
Lardner, Credibility of the Gospel.
Lewin Thomas, Fasti Sacri. London 1869.
Ljungberg, Chronologie de la vie de Jésus. Paris 1878.
Magnan, Problema de anno nativitatis Christi.
Menain, Connaissance de temps evangeliques. — Études chronologiques.
Meyer H., Kritisch-exegetischer Kommentar zum Neuen Testament. Göttingen 1832.
Michaelis Johann David, Einleitung in die göttlichen Schriften des Neuen Bundes. Göttingen 1787. 2 Bände. 4. Auflage.
Molkenbuhr, O. S. F., Dissertatio critica de annis, quibus Christus est natus. Monasterii 1798.
Münster Friedrich, Der Stern der Weisen. (Untersuchungen über das Geburtsjahr Christi.) Kopenhagen 1827.
Natalis Alexander, Historia ecclesiastica Veteris Novique testamenti. Editio tertia. Parisiis 1699.
Norisius, Cenotaphia Pisana Caii et Lucii Caesarum. (Obsaženo v Opera omnia. Veronae 1729—1732.)
Oppert Julius, La Chronologie biblique. Paris 1870—1873.
Patritii Francisci Xaverii e Societate Jesu, De Evangeliiis. Friburgi Brigoviae. Herder 1853.
Petavii Dionysii (Petau Deny) De doctrina temporum. Parisiis 1627. 2 vol.
Pfoff, Der Stern der Weisen. Kopenhagen 1827.
Riess Florian, S. J., Das Geburtsjahr Jesu Christi. Freiburg, Herder 1880. (Ergänzungshefte zu Stimmen aus Maria-Laach, Heft 11. u. 12.) — Nochmals das Geburtsjahr Jesu Christi. Freiburg, Herder 1883.
Sanclemente, De vulgaris aerae emendatione libri quattuor. Romae 1827.
Sealiger Joseph Justus, De emendatione temporum. Parisiis 1583.
Sepp J., Das Leben Jesu gegen D. Fr. Strauss. Regensburg 1842—1846. 7 Theile.
Schanz, Commentar über das Evangelium des heiligen Lukas. Tübingen 1883. — Geburtsjahr Jesu Christi. (Wetzer und Welte's Kirchenlexikon III, 335—343.) Freiburg, Herder 1884.
Schegg Dr., Peter, Das Todesjahr des Königs Herodes und das Todesjahr Jesu Christi. Eine Streitschrift gegen Florian Riess, Priester der Gesellschaft Jesu. Stahl 1882.

- Schubert*, Das Licht und die Weltgegenden sammt einer Abhandlung über Planeten-Coniunctionen und Stern der Weisen. Bamberg 1827.
- Schrader*, Tabulae chronologicae. 1765.
- Scott W. H.*, De annis Christi tractatus; sive Chronologiae Sacrae et Profanae inter se et cum Vaticiniis sacrae Scripturae concordia. Edidit H. Formby, Londini, Burns et Oates 1872.
- Stangel Alois*, Die Weltära. Zum 1900jährigen Geburtsjubiläum unseres göttlichen Heilandes. Regensburg, Nationale Verlagsanstalt 1896.
- Tillemont*, Memoires pour servir à l'histoire ecclésiastique.
- Ussuerius* (Usher James), Annales Veteris et Novi Testamenti. Londonii 1650—1654. — Chronologia Sacra. 1660.
- Velický Martin*, Den narození Pána Krista. Praha, Cyrillo-Meth. knihkupectví 1895.
- Volkmar Gustav*, Jesus Nazarenus und die erste christliche Zeit. Zürich 1881.
- Weiss Bernhard*, Lehrbuch der Einleitung in das Neue Testament. Berlin 1889.
- Wieseler Karl*, Chronologische Synopae der vier Evangelien. Hamburg 1843. — Chronologie des apostolischen Zeitalters. Göttingen 1848. — Beiträge zur richtigen Würdigung der Evangelien und der evangelischen Geschichte. Gotha 1869.
- Winer Georg*, Biblisches Realwörterbuch. Leipzig 1847—1848. 3. Auflage. 2 Theile.
- Wurm*, Astronomische Beiträge zur genäherten Bestimmung des Geburts- und Todesjahres Jesu. (Archiv für die Theologie von Bengel, II. 1816.)
- Zöckler O.*, Kurzgefasster Kommentar zum Alten und Neuen Testament. München 1886.
- Zumpt*, Das Geburtsjahr Christi. Berlin und Leipzig 1869.

Je tu celkem 76 spisův a článků jmenováno; toliko jediný spis je český, totiž: Velický M., Den narození Pána Krista. Nejmladší spis vůbec je: Stangel A., Die Weltära. Spis ten zastává rok 750. od založení Říma jakožto rok narození Páně z ohledův astronomických a kalendariografických. Mimo jmenované spisy a články vyznamenali se v naší otázce Arnoldi, Garucci (Civiltà cattolica?), Lichtenstein, Lutterbeck, Maldonat a Nösgen.

Co se týče dne narození Páně, na tom se všichni vykladatelé shodují, že se to stalo 25. prosince. Tak se nám dovozuje ve velikonočním kanonu Hyppolitově, který žil okolo roku 200. po Kr. a učenníkem sv. Irenaea, žáka sv. Jana, byl. (Photius, Biblioth. cod. 121.) Sv. Augustin praví, že toto podání (že Pán Ježíš se 25. prosince narodil) v církvi bylo všeobecným (In Heptateuchum, cp. 90. Migne, Patres latini t. 34. c. 629.), a dle sv. Jana Chrysostoma rozšiřovalo se to podání v církvi východní hlavně pro autoritu římské církve. (Homilia in diem natalem Salvatoris, kterouž měl asi r. 376. po Kristu.)

Dejž Bůh, aby se dějepisci a vykladatelé Písma sv. co nejdříve i na roku narození Páně shodli.

V jakém smyslu byla potopa „všeobecná“?

Podává *Dr. Ant. Podlaha.* (O.)

Zastáncové mínění, že potopa byla anthropologicky obmezena, dovolávají se také i svědectví Písma sv. Většinou jsou to ovšem důkazy nepřímé, vztahující se spíše k obmezenosti potopy geografické nežli anthropologické. P. A. Hammerschmid shledává důkaz pro anthropologickou obmezenost potopy v ethnografické tabulce biblické, obsažené v X. kapitole Genese. Poslyšmež jeho vývody:

Jména potomků Noemových mohl Mojžíš znáti jediné z podání otců svých, kdežto sídla jejich udává částečně z vlastní zkušenosti své. Z celého znění X. kapitoly Genese jest patrné, že Mojžíš chtěl podati v ní zevrubnou genealogii potomků Noemových, a naznačiti zeměpisné hranice národů Semitských a Hamitských. Připojuje Mojžíš k jedné každé ze tří skupin národů Noachovských, jež byl uvedl, závěrečnou formuli bezmála stejně znějící: 16, 5: „Od těch (t. j. synů Jafetových) rozdělení jsou ostrovové (přímořské krajiny) národů po krajinách jejich, jedenkaždý podle jazyka svého a čeledi svých v národech svých“; 10, 20: „Ti jsou synové Chámovi v příbuzenstvích, a vedle jazykův, a rodův, a zemí, i národů svých“; 10, 31: „To jsou synové Sémovi podle příbuzenství, a jazykův, a krajin, v národech svých.“ — Tyto tři formule znějí tak přesně, a shrnují Jafetské, Semitské a Hamitské národy v celky tak uzavřené, že patrné jest, kterak předcházejícím seznamům vtiskují ráz úplnosti a exkluzivnosti. Není tudíž nikterak možno jiné národy mimo národy Mojžíšem vyjmenované v ethnografický přehled Noachovců vpraviti. Zvláště důležitý jsou údaje Mojžíšovy o Jafetovecích; jména jejich uvedena jsou zevrubně, i poznána byla v nich později jména všech národův indoevropských; naproti tomu však bydliště jejich toliko zběžně jsou naznačena. Příčina toho jest na snadě: nevystoupiliť národové ti za doby Mojžíšovy ještě na jeviště dějinné; teprve kolem r. 700. př. Kr. vyskytují se jména Gomer, Askenez, Thogorma, Mosoch v nápisech klínových jakožto jména národů, s nimiž panovníci assyrští boje sváděli. Zprávy o Jafetovecích mohly pocházeti tedy toliko od někoho, kdo rodinu Jafetovu ještě znal a zevrubně věděl, kolik synů v ní bylo; totéž souditi můžeme ve příčině Semitův a Hamitů. Veškery tyto národy Jafetské, Semitské a Hamitské, zaznamenané v národopisném přehledu Mojžíšově, můžeme přesně určití co do jmen, řeči i bydliště — o ostatních národech nedovíáme se z Písma sv. nic.

Že Mojžíš nechtěl podati národopisného přehledu celého světa, lze snadno dokázati. Genesi svou psal kolem r. 1448. př. Kr., tedy v době,

kdy v Egyptě Faraonové užívali černochoů k těžkým pracím stavebním, pořádajice již po celé tisíciletí před tím (od r. asi 2600.) pravidelné na ně výpravy otrokářské. Mojžíš znal tedy dobře černochoy africké, a přece jich v přehledu svém neuvádí, a to patrně proto, že nepokládal jich za Noachovce. Námitce, že Mojžíš ethnografickým názvem svým „Kušité“ mínil označiti i černochoy, nelze dáti místa; neboť název „Kuš“ měl za doby jeho v Egyptě přesně vymezený význam určité země a určitého národa. Nad to lišili se Negři od Kušitů typem svým tou mírou, že rozdíl ten nemohl zajisté Mojžíšovi ujíti, ježto i současní jemu Egyptané rozdíl toho dobře byli povědomi, odlišujice názvem „Nehasi“ černochoy od Kušitů. Nelze také mysliti, že by Mojžíš pokládal černochoy za potomky Futhovy, a že je v přehledu svém pod tímto jménem uvádí. Lišiliť se za doby Mojžíšovy futhitští Berbeři od černochoů rovněž tak, jako dnes. Kdežto tedy věda teprve v době poslední dokázala, že Negři nepocházejí od Noachovců, byl Mojžíšovi fakt ten již znám, a to bylo příčinou, proč černochoy do národopisného přehledu svého nepojal. Dle Písma sv. tedy černoši od Noachovců nepocházejí.

V době, kdy Mojžíš Genesi psal, tvořili Číňané dojista již mocný státní celek. Proč neuvádí Mojžíš Číňanů v národopisném přehledu svém? Stojíme tu před rozlukou: buď věděl Mojžíš o Číňanech, nebo nevěděl. Věděl-li o nich, a nepřijal-li jich přece do svého seznamu, nepokládal je za Noachovce; nevěděl-li o nich, mohlo se to státi toliko tím způsobem, že nenalezl v tradici po předcích zděděné žádné o nich zmínky. A tu by zajisté bylo nepochopitelno, kterak tradice patriarchální, kteráž přece i jména malých národů, jako Magog, Masoch, Hevila a j. až do dob Mojžíšových dochovala, národ čínský úplně z paměti vypustiti mohla; tím méně pak bylo by pochopitelno, kterak mohl Mojžíš národopisnému seznamu svému dáti znění tak určité a výlučné. Na každý způsob dává nám mojžíšský seznam národopisný plnou volnost zařaditi do něho Číňany, kamkoli nám libo jest; ježto však, jak svrchu jsme viděli, typem ani řečí svou k Noachovcům nikterak se nehodí, smíme je vším právem pokládati za národ přednoachovský. Bible nám v tom nepřekáží. — Totéž platí o Hottentotech, Dravidech, Malajech, Papuanech, Mongolech, Indianech, Hyperborejcích a j. Jakkoliv snad ovšem všichni národové ti za doby Mojžíšovy dosud spořádaných celků státních netvořili, tož přece byli ucelenými národy, a Mojžíš by je byl býval musil, kdyby národové ti byli potomky Noachovců, pojati do svého seznamu, jako to učinil s kočovnými Araby, anebo nebyl by býval aspoň směl seznam svůj stylisovati oním exklusivním způsobem.

Mezery v seznamu Mojžíšově nedají se omluviti námitkou, že prý Mojžíš chtěl uvésti toliko ony národy, kteří s vyvoleným národem byli v blízkých stycích, a ostatní národy že tedy pominul mlčením. Tomu však odporuje především již precisní znění seznamu Mojžíšova, a pak i ta okolnost, že seznam Mojžíšův uvádí i takové národy, kteří s národem vyvoleným neměli žádných styků, na př. Kimmerie, Kelty, Illyry a j.

Brunengo a někteří jiní učenci mínili: Není nikterak vyloučeno, že Noe v oněch 350 letech, jež po potopě byl živ, také ještě jiné syny zplodil, o nichž Písmo sv. nám ničeho neoznamuje, a že tito synové byli nepochybně praotci všech ostatních národů v ethnografickém přehledu biblickém neuvedených. Jakkoli tato hypotéza dosti se zamlouvá, nelze ji přece připustiti.

Nejsouť jí především zprávy biblické příznivy. Dle Písma sv. nezplodil Noe 100 let před potopou žádného syna (srovn. Gen. 5, 31 a 7, 11), i lze souditi, že ani po potopě žádného syna více nezplodil. Dále sděluje Písmo sv. o všech sethitských patriarších před Noe a o všech semitských patriarších po Noe až k Nachorovi jednotvárným způsobem: „Byl živ . . . let, a zplodil syny i dcery;“ toliko při Noemu toho opomíjí, ačkoliv bychom v Gen. 9, 28 po slovech „živ pak byl Noe po potopě tři sta padesáte let“ očekávali obvyklý biblický přídavek „a zplodil syny i dcery.“ Písmo sv. při Noemu přídavku toho nápadným způsobem pomíjí, podobně jako při Thare (Gen. 11, 27, 32), jenž měl tři syny. Zdá se ovšem, že vedle Abrahama, Sema a Setha zúmyslně vždy toliko dva bratří jsou zejména uvedeni; avšak u Adama nalézáme (Gen. 5, 4) přece slova „zplodil syny i dcery,“ kdežto u Noema a Thare nikoliv; nesmíme je tedy při nich snad doplniti. Konečně pak slova Gen. 9, 19 „Ti tři jsou synové Noe: a od těch rozplozeno jest všecko pokolení lidské po vší zemi“ mluví přímo proti hypotéze Brunengově, neboť slovy těmi jsou jiní synové Noemovi netoliko mlčením pominuti, nýbrž přímo vyloučeni.

Ostatně hypotézou Brunengovou nebyla by otázka naše rozřešena, nýbrž byla by pouze se známých synů Noemových přenesena na neznámé syny jeho, a tu opětně setkáváme se s týmiž nesnadnostmi, jako dříve. Kterak vysvětliti možno, že právě potomci těchto nám neznámých synů Noemových podléhali tak mocným vlivům klimatickým a j., že vyvinuli se v plemena tak odchylná, jako jsou: Negři, Hottentoti, Dravidé, Mongolové a j., kdežto hamitští a arijští příbuzní jejich vlivům těm vzdorovali? Co pak se řeči týče, byli by bývali zajisté neznámí oni synové Noemovi užívali téhož jazyka, jako ostatní bratří jejich, a tu by nesnadno bylo lze vyložiti, kterak z této řeči u potomků jejich vyvinouti se mohla čínština, hottentotština a j.

Professor *Schanz* míní, že námitkám profanních věd proti původu veškerého člověčenstva od potomků Noemových mohli bychom se vyhnouti tím, že bychom potopu o několik tisíciletí zpět pošinuli. Náhledu tohoto nelze tak zhora odmítnouti; nieméně však mluví proti němu tyto závažné důvody:

a) Veškerí potomci synů Noemových žili v první době po potopě jakožto příslušníci jedné rodiny ve stejných poměrech, jež byly výsledkem delšího kulturního vývoje. Znali zpracování železa a kovu, a tudíž i užívání ohně k účelům řemeslným (Gen. 4, 22), uměli stavěti domy (Gen. 4, 14), zhotovovali stany (4, 40) a dovedli vařiti pokrmy (Gen. 9, 3, 4). Těmito vědomostmi vyzbrojeni odebrali se první Noachovci do ciziny, i dovedli se rovněž tak dobře před nepohodami a nepříznivými vlivy podnebí chrániti, jako Noachovci dosud prozatím ještě v prvotní vlasti své zůstavši. Dejme tomu, že Dravidové v Bengalsku jsou Noachovci! Druhdy zasažovala jejich sídla, jak o tom dosud jejich zbytky v Beludžistaně svědčí, až do Persie, i utrpěli v tamnějším podnebí, vzdor všelikým ochranným prostředkům, jež zajisté ještě rozmnožili, přetvoření tělesné, jež od typu černošského nepřilíš bylo vzdáleno. O několik tisíciletí později, asi kolem r. 2000. př. Kr. přistěhovali se Ariové do téhož území, zatlačili své Dravidské bratry, a usadili se v jedné části jejich území (Beludžistanu a Hindustanu); kultura jejich, jakožto kultura národa kočovného, nepřevyšovala zajisté, co se týče ochranných prostředků vůči podnebí a potravě, kulturu Dravidů. To stalo se před 4000 lety, a od té doby nic, vyjímajíc barvu pleti, na Arijcích se nezměnilo; avšak rovněž i pozůstatky Dravidův uprostřed nich žijících nepozbyly ničeho na typu svém. Žijí tu tedy těsně vedle sebe četní zástupci dvou plemen, která, ačkoliv po 4000 let ve stejných poměrech se nalézala, přece po celou tu dobu zůstala beze změny a zachovala sobě veškery různosti, jimiž od sebe se liší. O kolik tisíciletí zpět bylo by tudíž třeba potopu položit, aby pravděpodobným se stalo, že typ Dravidský z typu Noachovského se vyvinul, když 4000 let zůstalo bez účinku? — Pohledněmež do Afriky! Při nejmenším aspoň část Negrů sídlila zajisté druhdy tam, kde nyní Hamité bydlí. První osadníci nebyli tudíž odporného typu v oněch krajinách, v nichž o několik tisíciletí později se přistěhovavší hamitští bratři po více než 6000 let zůstali beze vsí změny. Tážeme se: kolik tisíciletí ještě uplyne, nežli nynější Fellahové, Koptové, Berberové atd., jichž kultura kulturu černochoův o mnoho nepřevyšuje, stanou se rovněž černochoy, když 6000 let minulo bez účinku? — Táž otázka naskytuje se také ve příčině Malajů, kteří již téměř 4000 let žijí na místech, z nichž Papuany byli zatlačili. Malajové

v dlouhé té době nepřijali ničehož z typu papuanského; o kolik tisíciletí zpět musili bychom potopu posunouti, bychom utvoření se papuanského typu vyložili? — Zdaž neobdrželi bychom pak čísla, jichž by ani nej-svobodomyšlnější exegeta připustiti nemohl? Musíme tudíž nutně utvoření se plemen položití zpět do nejdávnějšího pravěku, kdy tělo bylo ještě poddajné, ochraňovací prostředky kulturní proti vlivům podnebí ještě byly v počátcích, a kdy tudíž vlivy ty byly mocnější; v dobách po potopě byla plemena již konstantní.

b) Ani změna řeči nedá se s hlediskem této hypotézy uspokojivě vyložiti. Veškerí Noachovci užívali z počátku zajisté jedné a téže řeči. Teprve po jejich rozchodu bylo možno, aby řeč jejich se pozměnila. A tu zajisté bylo třeba několik tisíc let, nežli nabyly řeči jejich nejstarší nám známé podoby své. Uvážíme-li pak, že řeči australské a papuanské po čtyřtisíciletém odloučení přece s jazyky Kolhskými k jedné a téže skupině jazykové náležejí, dále že v řečech indianských, které v rozlehlém území americkém od Kanady až do Patagonie úplně neodvisle navzájem po dlouhé doby se vyvíjely, přece rozpoznati lze dcery společné matky — kolik tisíciletí musili bychom před potopu ještě vsunouti, abychom mohli pochopiti úplné odcizení se mnohých řečí od jazyka Noachovců? Lépe zajisté vše vyložiti se dá, položíme-li rozrůznění se jazyků do dob předpotopních.

Ale proti anthropologické obmezenosti potopy mohlo by se namít-nouti, že zprávy o potopě nalézají se i u národův, o nichž jsme prohlásili, že nejsou potomky Noachovců. Tak nalézáme zprávu o potopě u národů Malajo-Polynesských a u Papuanův, u několika izolovaných národků v Birmě, v Kambodže a Malace, u Číňanů, Laponců, Vogulů, Kalmyků, Tibeťanů, Kamčadalův, Eskymakův a Indianů.

K tomu odpovídá P. Hammerschmid: Pověsti o potopě národů Malajsko-Polynesských a Papuanů sotva jsou jejich majetkem.¹⁾ Učený Jesuita Alexander Baumgartner dokázal r. 1894. ve spise o staroindickém (asi ze 4. století př. Kr. pocházejícím) eposu Ramajana, že báseň ta do porčí Indu a přes hory Himalajské do Kašmíru se rozšířila, jakož i přes celý poloostrov na Ceylon (tedy k Dravidům) a pak dále na Javu a na ostrov Bálí poblíž Australie. Indické báje a pohádky vnikly ještě dále. Lze tudíž právem se domnívat, že pověst o potopě, a kterouž u Malajů a Papuanů nalézáme, vyplynula z indické legendy. — Z téhož pramene byla nepochybně čerpána pověst o potopě izolovaných národů v Birmě,

¹⁾ Tradice o potopě kriticky probral nejnověji R. de Girard ve spise: *Études de géologie bibliques. Le Déluge devant la critique historique* 1893. Dochází k výsledku, že tři čtvrtiny lidstva nemají vlastní tradice o všeobecné potopě.

Kambodže a Malace; aspoň jest jisto, že na př. kolem r. 600. po Kristu byla v Kambodže indická kolonie. — Čínská pověst o zátopě, udavší se za panování císaře Jao (2257—2258 př. Kr.), nevylišuje potopu povšechnou, nýbrž nepochybně povodeň, podobnou oněm strašlivým povodním řek Hvang-ho a Jank-tse-kiang, jež i za našich dob často se přihází, pohlcující nezřídka statisíce životů lidských. — Co se týče pověstí o potopě u Laponců, Vogulů, Kalmyků, Tibetanů, Kamčadalův, Eskymakův a Indianů, vyložiti lze dle Hammerschmida tímto způsobem: Národové ti sídlili v době, kdy ještě všichni Indoevropané v Turkestaně přebývali, tedy také v době potopy, ve vysokých horách, obklopujících jeviště potopy, jímž dle mínění Hammerschmidova bylo území východně od Kaspického moře kolem jezera Aralského se rozkládající. Laponci a Vogulové sídlili tehdež nepochybně západně v Uralu, ostatní národové východně ve východním Turkestaně v pohoří Tanšanu, v horách Altajských, u jezera Bajkalského a j., byli tudíž národové tito nejbližšími sousedy pokutovaných národův, ano byli snad dokonce i očitými svědky ohromné zátopy. Národové, kteří tehdež sídlili ve vzdálenějších zemích, na př. Samojeďi, Mandžurové, Tungusové, Negři, Ainové, Sumírové a j. neznají pověstí o potopě.

Se stanoviska dogmatického mohl by proti anthropologické obmezenosti potopy činiti námitky pouze theolog, jenž by po příkladu F. Moigno-ově dovozovati chtěl, kterak jednotnost pokolení lidského dlužno obhajovati i v tom smyslu, že veškero lidstvo bez rozdílu pochází od potomků Noemových, a kterak učení to spadá v obor závazné víry, anebo aspoň jemu nejbližší jest.

K námitce konečně, že některá místa biblická (Eccl. 44, 18. 19; Hebr. 11, 7; 1. Petr. 3, 20; 2. Petr. 2, 5) odporují anthropologické obmezenosti potopy, možno odpověděti: Dlužno uvážiti, že spisovatelé pozdějších knih Písma sv. mohli užívati míst z knih dřívějších toliko v tom smyslu, jež místa ta mají ve knihách, z nichž jsou vzata, a že při citacích takových nebylo jim uděleno zvláštní snad zjevení za účelem exegetického výkladu jejich citatů. Na místech pak uvedených nezamýšleli svatopisci podati přesných údajův o anthropologické rozsáhlosti potopy; chtí toliko říci, že Bůh pokutoval pokolení v Genesi jakožto hříšné vyličené, že z tohoto zavrženého pokolení toliko osm osob bylo zachráněno, a konečně, že v krajinách zátopou postižených byla archa jediným prostředkem zachranným¹⁾, co se mimo území potopou postižené událo, pomíjejí uvedená

¹⁾ Typický význam archy, kterýž sv. Otcové jí přikládali jakožto předobrazu sv. křtu a církve, neběře anthropologickou obmezeností nižádné újmy, ježto absolutní povšechnost anthropologická nenáleží k podstatě typu.

místa mlčením. Nelze tedy v pozdějších zmínkách biblických o potopě hledati výklad ke zprávě o potopě, jak zaznamenána jest v Genesi, nýbrž naopak.

Ze všeho tudíž jest patrné, že možno bez závady sdíleti mínění,¹⁾ dle něhož potopou zahlazen byl toliko národ Sethito-Kainitský, nikoliv však lidstvo veškeré.

Mravnost v literatuře.

Napsal *Fr. Holeček* dle své přednášky o sjezdě katol. akademiků na Velehradě.

Otázka mravnosti v literatuře, jež vždy jsouc hodna a důstojna diskusse, stoupá v popředí zvláště dnes, kdy skoro každý, kdo umí trochu psáti, pokládá se za povolána, psáti o „umravňování“ společnosti naší, a kdy ztratilo pomalu všecken zájem to, co nazývá se ve filosofii positivismem, v umění pak realismem či naturalismem, aby ustoupilo směru idealistnímu, s nímž povznesla se znovu na vrchol otázka mravnostní vůbec. Rozumím tu ovšem idealismem ve smyslu slov p. Brunetièreových „vnitřní přesvědčení, nezlomnou víru, že za oponou, za scénou, na níž odehrává se drama historie, jest skryta příčina neviditelná, tajemný původce všeho — Deus absconditus, jenž řídí rozvoj i obraty.“²⁾ Nelze upříti, že otázka mravní až do nedávna přese všechnu svoji důležitost pro jednotlivce i pro celou společnost stála hodně pozadu za otázkami jinými, velice málo důležitými. Mravnost sama, smysl pro mravnost byl oslaben, otupen zvláště směrem pozitivním moderní filosofie i umění, jež „vylučuje mravní stránku ze svého okruhu zásadně pro její ráz příkazový.“³⁾ Byl to dále přírodovědecký ráz naší doby, jenž odvrátil myslí duchův od světa mravního, vyvrcholiv ve filosofickém materialismu. Pomáhal seslabiti smysl pro mravnost, dále i dnešní historický smysl pro relativitu všech úkazů, jehož následkem jest dilettantismus, „rodný bratr skepse, jež na jedné straně vše absolutní rozežírá, na druhé straně však se na bořivé své dílo elegicky a s lítostí dívá a hledí to, co analysí a kritikou zničil, v myslí znovu zbudovati ne jako absolutně platné, nýbrž pouze jako předmět intelektuelního požitku.“⁴⁾

¹⁾ K mínění tomu ze známějších bohoslovců kloní se zejména: A. Motais († 1886), I. Corluy S. J., F. Duilhé de Saint-Projet, D. Le Hir, I. Knabenbauer S. J., P. Schanz, A. Schoepfer, W. Zaborski S. J.; z odpůrců zasluhují zmínky T. I. Lamy, I. Brucker S. J., F. Vigouroux.

²⁾ *La renaissance de l'idealisme*, str. 20.

³⁾ Krejčí, *Otázka mravní*, str. 13.

⁴⁾ Krejčí, *tamtéž* str. 21.

Sem patří pak i působení individualismu, charakteristického to rysu poslední doby. Kladu individualismus za jednu z příčin, působících na se-
slabení mravního stavu přese všechno duchaplné a bystré rozlišení jeho od
egoismu, jež znamenitě provedl pan Šalda, neboť věřím, že rozdíl mezi
individualismem a egoismem, třeba dal se spekulativně, v theorii, vymeziti,
neexistuje v praxi, ježto tu vždy individualismus zůstává v nerozlučném
spojení s egoismem z té jednoduché příčiny. poněvadž lidé jsou a věčně
budou jen lidmi, a ne anděly.

Nade všechny však příčiny působila a působí ztráta náboženské víry.
Tot' jisté tak, že bylo by zbytečno mluvíti o tom více. Moderní t. zv. intelli-
gentní společnost ztratila ředidlo svědomí, ředidlo jednání, vůbec celého
života, a všechna věda a umění nedovedly nahraditi ho jiným a nedovedou.
To je dnes také známo, a lpí-li ještě teď někdo na starém názoru pozitivním,
domnívaje se, že věda to dokáže, je skoro o celé půl století pozadu, anebo
se stydí přiznati se k chybě. Věda učinila bankrot v otázkách metafysických,
jež chtěla, t. j. ne ona, ale pyšní adepti její, vyložiti a rozlušiti způsobem
jiným, než činilo to náboženství. Dlouho-li tomu, co křičelo se: není tajemství
před vědou, a hle! dnes nejbystřejší duchové odvracejí se od vědy, zavrhují
positivistický směr a vracejí se k idealismu.

A tento obrat, řekl bych reakce, jest nejvýznačnějším rysem doby
nejposlednější. Ne hmota je vším, ale duch, duše vůbec. Veřejně a upřímně
přiznávají se duchové nejbystřejší, že na čem člověku nejvíce záleží, věda
neví a věděti nebude. Staré: ignoramus et ignorabimus, přišlo plně k platnosti.

Ano, jaký je smysl života? Proč jsem se narodil, proč umírám,
proč žiji? A jak žíti, abych byl šťasten? Jak žíti, abych zachoval to
nejvzácnější, co mám a co jmenujeme my duší?

Hle, tot' otázka, jež ze spousty jiných se zase a zase objevuje na
povrchu, ať již vykládáme si duši ve smyslu křesťanském, anebo ve smyslu
nejmodernějším, jak pojímá ji třeba Przybyszewski.

Ano, jak spořádati život svůj, jak jednati, jak omeziti vše, co působí
na duši zhoubně, co ji zabijí a učiniti přístup tomu, co ji živí, povznáší
a sílí? Ano, co živí duši? Jaká strava je nejlepší, nejvhodnější?

A hle, tu jsme již u našeho předmětu! Co je teď stravou duše
ohromné většiny lidí? Nikdo neupře, že to, co jmenuje se literaturou.
Umění vůbec má prý nahraditi vědu, náboženství, víru, zkrátka vše, co
řídí člověka. Umělci mají býti podle Guyaua kněžími nového socialního
náboženství bez dogmat. Ale nezdá se vám, že je tu rozpor hned in adiecto?

Co platí? Jest umění pro člověka, anebo člověk pro umění učiněn?
Je umění souverainem, je samo sobě cílem? Nikoli! My nikdy nebudeme

přisahati na heslo *l'art pour l'art*, nýbrž vždy budeme věřiti, že umění, jsouc socialní svou podstatou, počátkem i cílem, má, musí míti jisté ohledy jak na člověka jako individuum, tak na celou společnost, čili jinak: jsou zákony, jež i umění musí býti svaty, nechce-li postaviti se proti člověku, a tak zbaviti se vši opory a zajíti. A ohledy a zákony těmi jak umění vůbec, tak literaturą zvláště musí býti vázána.

A které že ohledy zaujímají místo nejprvnější?

Rozhodně ohledy na mravnost vůbec; neboť mravnost jest nejvyšší podmínkou lidského štěstí, je zárukou trvání lidského pokolení, lidské společnosti.

* * *

A že má literatura na mravnost vliv ohromný, nepopře nikdo. A jako má velkou vinu na zeslabení mravnosti v dnešní společnosti, tak úkolem jejím v budoucnosti jest povznésti zase úroveň mravní. Dosavadní moderní literatura, necht' jakkoli hledíme na ni se stránky umělecké, působila na mravnost lidí většinou zhoubně, učíc je pochybnostem, bolestné, vnitřní pitvě, bezúčelné a od jednání svádějící, učíc je znáti a obíratí se jen hořkými a temnými stránkami života, učíc je pohlížeti jen k zemi a ne také vzhůru k nebi. Bořila po většině, ale nestavěla; rozrušovala a ne-utěšovala; zemdlívala a nesílila; deprimovala a nepovznášela. Co platno, že umělci měli při tom úmysl třeba dobrý, jak na př. říká Zola? Co platno, že chtěl nahým vyličením brutalnosti a sprostoty učiniti neřest odpornou — ač-li vůbec on, jenž vyšel ze školy Tainovy, jemuž etnost byla výrobkem jako kyselina sírová, vůbec úmysl podobný měl; oprávněně zajisté vytýká se mu, že neměl a nemá vůbec smyslu mravního — když má člověk dojem jen a jen brutalnosti a sprostoty, když díla jeho — ať soudí se o nich po stránce umělecké cokoli — byla širokým massám jen drážděním nejnižších chtíčův a pudův. Opakuji: moderní literatura působila na mravní stav po většině zhoubně, úkolem jejím v budoucnosti jest: napraviti, co pokazila. A že je to možné, o tom nepochybuji. Vždyť celý t. zv. novokřesťanský, idealistní směr přivodila jen literatura — Tolstoj, Dostojevský,¹⁾ de Vogüé, Desjardins, Huysmans, Brunetière a třeba konečně celé hnutí symbolistické s Verlainem v čele jsou mi toho důkazem. A čím více nabývá dnes síly směr idealistní, čím více volá se po mravní síle jednotlivce i celé společnosti, tím více bude se žádati i od literatury, aby nebyla jen předmětem luxu anebo pobavením literarních mandarinů, nýbrž aby měla především ohled na to, co jest jejím jedině pravým účelem, totiž: prohloubení skutečnosti. Ať prohlubuje ji všestranně, se stránky

¹⁾ Nejsou ovšem títo „novokřesťany,“ ale dali díly svými podnět k obratu ve Francii.

mravní, zrovna tak jako prohlubovala stránku intelektuelní. A to tím spíše musíme žádati teď po literatuře, čím větší důležitost si přikládá.

Mohlo by se ovšem namítnouti, že umělec nemá se starati o nic jiného, než aby pověděl svou pravdu bez ohledu na mravnost, lidskost a společnost. Ale co je pravda? Pravda je jediné to, že v dnešním čase jest umělec jaksi vůdcem duší, že má, abych tak řekl, jistou část duchovní správy. A jako takový má, ano musí věděti, že ideje v knihách pronášené působí nesmírně na mravy. Jest ovšem pravda, že skutky naše řídí jediné vůle, ale ideje vůli vychovávají, jí motivy rozhodnutí podávají, jí vedou a řídí. Ideje jsou síly a literatura jest formou činu, a napsal-li Voltaire o svých knihách: „Učinil jsem více ve své době než kdysi Luther a Kalvin,“ má pravdu. Proto má umělec, literat, hleděti především k tomu, jaké ideje vyjadřuje, jaká je ta vnitřní jeho pravda, již nám předkládá.

Zdaž pravdy, jež hlásají, nebývají často jen včerejší bludy, nebo předvčerejší předsudky? Ovšem řeknou nám, že píší pouze pro sebe, anebo pro několik duší vytříbených. Ale což jestliže časem doktriny jejich, vržené do světa, ožijí, rozvinou se, dostanou žáky v té temné masse lidu — na níž, ať si říkají co chtějí, žádají aspoň obdiv a poklonu před svým talentem — kteří buď odvážnější, anebo méně poctiví jsouce, odvodí z učení toho důsledek, na něž třeba umělec, spisovatel ani nepomyslí? Zdaž nejsou tu zodpovědni a třeba i vinni? Věru plnou měrou, a souhlasím tu zcela s Brunetièrem,¹⁾ jenž položiv si otázku, působí-li ideje na mravy čili nic, a zodpovědév ji kladně, nedovoluje ani autorům brániti nevinnost svých úmyslův a nenechá si ani říci, že pravdy a ideje jejich byly špatně pochopeny, když užito jich bylo v praxi. Nelze jim zlobiti se proto, poněvadž příčina měla prostě svůj následek. Nelze jim umývati si ruce jako učinil Pilát; spíše měli pomysleti, že ideje a pravdy, jež propagují, byly jen subtilnějšími a pyšnějšími bludy, neboť „ideje jejich jsou falešné, poněvadž jsou nebezpečné.“ A marně namahal se Anatole France Brunetièrea vyvrátiti. Ovšem měl Brunetière na mysli především filosofy, myslitele. Ale platí to plnou měrou i o moderním umění, o literatuře. Neboť dnes šíří se ideje větším dílem pomocí děl literárních, zvláště romanu, v němž projednává se teď vše; neboť nekonečnými svými kombinacemi, růzností formy, volností své allury a povšechností jazyka hodí se nejlépe nynější demokratické společnosti.

Ideje, myšlenky filosofů nepůsobily snad nikdy tolik jako dnes, kdy chápe se jich umění. Ale jak působí ideje na mravy, čili jak se přetvořují ideje ve skutky? ²⁾ Jednak přímo a bezprostředně, jednak nepřímo,

¹⁾ Nouvelles questions de critique p. 330—356.

²⁾ Brunetière l. c. p. 356—386.

prostředně. Bezprostředně, že dávají našim žádostem a pochotím ještě neurčitým a neuvědomělým vědomí jich samých, formulují je pro nás a zbavují je nepozorovatelně toho, co jsme na nich shledávali ošklivého, když jsme je sami zkoumali.

Nepřímo, ale neméně jistě a zlobně, třeba zdlouhavěji, působí ideje tím, že utvářejí prostředí, z něhož čerpají důvody pro své bytí a další resoluce. Z počátku jsou to jemné epigramy, lehké povídky, slova, jež vzbuzují v duších prostých pochybnost o pravdě toho, v co věří. Ale idea, myšlenka tu obsažená razí si cestu dále: z počátku snáší výsměch trpělivě, poznenáhlu však horší se na odpor, chce aby ji přijali; lehké epigramy mění se ve výčitky, v lání a konečně i v hrubost. Povstává křik, jenž pohání k revoluci. A po revoluci stojí tu idea, přeměněná, znetvořená třeba, ale stojí vítězně na ruinách té, jež ji překážela; přetvořila zvyk i zákon, rodinu, vychování, politiku, mravní názory, ano třeba i pojem života.

Potlačte ideu v zárodku, a je po všem. Odstraňte Rousseaua a revoluce nevypukla, programm Jakobinů byl nemožný bez „Le Contrat social“; vyjměte odtud 16. a 17. kap. IV. knihy, a je po Robespierreovi. Odstraňte Nietzsche, a máte po nejmodernějších německých umělcích, zrovna tak, jako bez Tainea nebyl by Zola Zolou.

Idea, aniž by si toho kdo všiml, vniká v krev nové generace, jež rozumí jí, ani se jí neučíc, stává se zvykem, stává se, smím-li tak říci, něčím jako ideou vrozenou a v touž chvíli i principem, pravidlem života. Začne se třeba jen pohrdati „předsudky“ jiných a celý způsob života mění se pod vlivem dědičnosti, učení mistrů, příkladu současníkův a ducha doby, prostředí i kraje. Žije se dále, ale pod vlivem idejí nových, jež po století se utvářely, shromažďovaly, vzduch plnily, až jsme se jimi, jako vzduchem, nasatili, až staly se naší substancí. Tak působí ideje.

A právě proto třeba dbáti v literatuře nejvíce na správnost a pravdu idejí. A je-li idea nebezpečná povšechnému prospěchu a rozvoji lidstva, pryč s dílem, jež ji propaguje, neboť škodí nejen společnosti, ale i umění, jež, jak již řečeno, pokládám za socialní podstatou, počátkem i cílem.¹⁾

Je socialní, poněvadž má nejen původ a cíl svůj ve skutečné společnosti, ale především tím, že ji nese samo v sobě, že tvoří jakousi společnost novou, ideální, kde život dosahuje nejvyššího vypjetí a největší intenzivnosti. Jest jaksi nejvyšší formou samé společenskosti a povšechné sympathie. „Emoce umělecká,“ dí Guyau,²⁾ „je podstatně socialní. Účelem a výsledkem

1) Viz Guyau: L'art au point de vue sociologique.

2) Guyau l. c. p. 21.

jejím je zmocnění života individuálního tak, aby smísil se se životem širším universalnějším. Nejvyšší cíl umění jest, způsobiti esthetskou emoci socialního charakteru.“

Umění má tedy dále socialisovati city a dojmy, jako to činí moralka s vůlemi.

A proto že má umění funkci socialní, má společnost právo zavrhnouti v něm, co by bylo proti jejímu rozvoji a prospěchu. Napsati roman nebo báseň je skutek, a každý skutek je buď dobrý nebo zlý. Filosof může říci: každá kniha může býti jednou nebezpečná, jindy zase spásonosná, podle dispozice čtenářovy, ale moralista nikdy. Pro moralistu platí jen, co řekl sám Dumas syn, že „každá literatura, jež nemá na zřeteli schopnost zdokonalovati, umravňovati, poskytovatí ideálu, je literatura mrzácká a nezdravá, mrtvě narozená.“

A to myslím je stanovisko správné, a my zcela dobře můžeme s něho literární díla souditi a třeba i odsouditi. A s-toho stanoviska jsem i proti literatuře indifferenční v ohledu mravním, pro niž existuje jedině heslo: umění pro umění.

Nemusíme ovšem jíti tak daleko, jako třeba Renè Doumic, jenž nedávno ve výtečné své řeči „O socialní povinnosti literata,“ konané v Bruselu, dokazoval, že literat jakožto správce duší a vůdce jejich nemá psáti nic, co by nemělo za účel moralisování a povznešení, umění jest mu jaksi druhem kněžství; tolik však můžeme žádati, aby spisovatel neurážel mravnosti a speciálně náboženství, neboť mravnost bez náboženství jest nemožna, a všechny pokusy zbudovati nějakou novou moralku, neodvislou od náboženství, dopadly smutně, a konečně nevěří se jim. Příčina toho jest, že v duchu i svědomí lidstva jest moralka naprosto neodlučitelna od metafysiky, t. j. od náboženství, čili, jak říká p. Brunetière, že „je to moralka, jež soudí metafysiku.“ Náboženství, bohudíky, jest dosud a bude věčně potřebným základem i potvrzením moralky. O to, myslím, nebude se se mnou příti žádný v pravdě vzdělaný a nepředpojatý člověk.

Tolik asi vůbec o mravnosti v literatuře; tím ovšem jsem předmětu nijak nevyčerpал, nýbrž sotva jen několik drobtů podal. Třeba teď vyvoditi a určití jasněji stanovisko, s něhož my měli bychom se dívatí na otázku mravní v literatuře, jakož i na vzájemný poměr mezi moralkou a spisovatelem vůbec, křesťanským pak zvláště.

Stanovisko toto z části určití jsem již ve článku „O tak zvané katolické moderně.“¹⁾ Pravil jsem, co jest nám, t. j. katolické moderně, nemravným? A odpověděl jsem s Emilií Pardo Bazánovou, známou špa-

¹⁾ „Literární Listy“ 1896, str. 147.—148.

nělskou katolickou spisovatelkou: „Vše, co k neřesti svádí.“ Jen to, nic více, nic méně.

Umění je zajisté vždy předem suggestivné; „a suggestce může býti ku zlu jako k dobru. Kdo zná počet zločinů, jejichž původci byli a jsou krvavé romany? Princip napodobení, jeden ze základních zákonů společnosti a také umění činí moc umění pro zlo jako pro dobro. I když se jedná o vášně ušlechtilé a velkodušné, je tu ještě nebezpečí, že umění, čímž je úplně sympathickými, poskytuje jim i mimo skutečnost potravu, že se konečně uspokojí.“¹⁾ Z toho odvoditi lze vůbec zmalátňující účinek umění na schopnost činu.

Jak tedy asi bude působiti dílo umělecké, jež líčí vášně sprosté, neřest, tak lhostejně jako ctnost a dobro? Odpověď je snadná.

Mnoho záleží už na tom, jaký předmět volí si umělec k zpracování. Má si tedy umělec vybírat svou společnost, má míti na zřeteli pokud možno stránku mravní hned při volbě látky. Ovšem nemůžeme žádati a také nežádáme, aby předložil si umělec mravní thesi a ji hájil pomocí formy povídky nebo romanu, aby předložil si mravní cíl a toho hleděl dosáhnouti prostředkem umění. Tak snížili bychom umění na moralisování nechutné, ploché a bezbarvé. Nežádáme mravný účel třeba v romanu tak určitě vymezený, aby bylo cítiti jeho nátlak. Tím by se mravnost jen poškozovala a snad právě tendenčním jejím vystrkováním znechucovala. Roman, aby nesnížil se na propagační brošuru, má působiti morálně sám sebou ve smyslu slov Hennequinových: „Moralka děl uměleckých má býti z nich pochopena, má býti zřejma sama sebou; má z divadel samých, jež nám předvádí, vyplývati, nevyjádřena sice, ale přece přesvědčiva.“ Tato mravnost není tedy vnější, násilně přivlečená s celou lstivou raffinovaností,²⁾ tendenčnosti. Naopak je vniterná, je takoruka konstitutiva duše umělcovy. „Mravnost básníkovy musí býti stejně spontanní jako jeho genie, musí býti prolnta geniem samým.“³⁾

P. Vorel rozhodně nás nepochopil, anebo nemá „dobré vůle.“ Umělec, ať katolík, ať nekatolík tvoří, že zbarví život skutečný dle svých názorů, dle svého fondu duševního; dá dílu svou krev, svou vlastní psychu. Co tu má činiti tendence zúmyslná, nechápu. Rozumíme přece tendenčnosti v umění zrovna tak, jako p. Vorel a souhlasíme, že „umění má vychovávat u člověka mravní rozvahu, rozvinovat ji nenápadnou a přirozenou suggestcí v člověka, zalévati ji u kořenův inervionalních dispozicí, aby vypučela

¹⁾ Guyau l. c. p. 379.

²⁾ Vorel, „Literární Listy“ str. 198.

³⁾ Guyau l. c. p. 380.

sama v plavý květ vzájemného štěstí.“ A neřekli-li jsme to právě týmiž slovy, jistě každý mohl smysl ten vycítiti. Ovšem p. Vorel je proti nám předpojat, zaujal a priori stanovisko negativné vůči nám, a hádat se s ním bylo by, jak vidím, zbytečné. Je z těch, kteří budou se na nás dívat vždy jen černými brýlemi, ať jsme jacíkoli.

Ostatně mravnost každého díla opravdu vysoce uměleckého, mravnost opravdová, hluboká a určitá, jež konečně je táž jako třeba mravnost katechismu, vyplývá z něho samého, neboť pravé umění je jen to, jež nám poskytuje dojem, bezprostřední dojem života nejintenzivnějšího a nejobsažnějšího a zároveň nejindividuálnějšího i nejsocialnějšího. A je-li sám spisovatel mravně pevný a silný, jakž jinak může působiti dílo jeho než zase mravně? A jen tam, kde není mravního smyslu, anebo kde týž jest příliš seslaben a otupen, máme dojem nemravnosti. Avšak právě proto není již dílo ono úplně dokonalé, ana schází mu ona vnitřní, životná mravnost, není konečně umělecky krásno, poněvadž pravá krása umělecká je vždy zároveň mravní. Z podstaty umění plyne dále ovšem samo sebou, že umělec nejen jest oprávněn, ale konečně i povinen všimati si též zla a neřesti. Jestliže právem vyčítali jsme modernímu umění, že znalo po většině jen temné stránky života, mohli bychom týmž právem utržiti výčitky, kdybychom se chtěli omeziti jen na světlé stránky životní; ba myslím, že byla by to chyba ještě větší a ještě osudnější, poněvadž by to byl jen literární sebeklam, literární pokrytectví, zastírání bolestí a otevřených ran slabou přikryvkou a průhlednou, jež by se brzy vymstilo. Může tedy, ano má spisovatel líčiti i zlo a neřest a nemusí při tom nikterak zúmyslně na újmu umění činiti ústupky uskutečnění dobra; není toho třeba, je-li přesvědčen, že je skutečně rozdíl mezi dobrem a zlem, mezi ctností a neřestí. Nemusí dobro okatě vynášeti a zlo proklínati. Nechť jen líčí dobro jako dobro a zlo jako zlo. Více žádati nemůžeme; nebo zla umlčeti nelze.

Žádný spisovatel nesmí mravnosti vnucovati, aby se snad nezprotivila, ale musí vystačiti s dobrovolným prováděním ethických cílův. Ovšem je to obtížné a dovede to jen spisovatel charakteru opravdu a hluboce mravního. Není mu třeba hlásati moralku jako soustavu pevných zákonů, nýbrž povinností jeho jest zlu nenadržovati, ale nenápadně je zmenšovati. Čtenář bezděky podlehne mravnímu dojmu a spisovatel nezadá umění vystrkováním tendence.

Nemůžeme nic namítati proti slově: v životě existuje nejen dobro, ale i zlo, a jestliže umění má podávati život zmocněnější, intenzivnější, musí i zlo býti temnější. Dobrá, ale první podmínkou umělce jest uměti

viděti věc a uměti zmocniti se ducha věci, čili podstaty věci. Ta však, nechť jeví se na povrchu jakkoli, v podstatě je vždy dobrá. Ens in se je vždy bonum, verum a pulchrum. A vidí-li někdo jen šeredno, jen zlo, nevníkl až k podstatě, nepochopil věc, je povrchní a ne hluboký, opravdový, velký umělec.

A třeba se nám konečně zdály mnohé výtvořiny přírody — jak dí Guyau — ošklivé a zlé, nemá to pro výtvořiny ducha lidského významu žádného. Umění není kopírování, fotografování. I když inspiruje se skutečností, vždy ji přetvořuje, přidává t. j. význačnějšími činnými rysy význačné a suggestivní. Duch lidský je sebevědomější a rozvážnější než příroda, rozumnější a systematictější a právě proto má se vystříhati toho, co uznává v přírodě za zlé a ošklivé. Přirozený úhel, v němž nazírá umělec všechny věci, je jeho vlastní „já,“ t. j. serie stavů vědomí i svědomí, moderně řečeno. A je-li toto „já“ světlé, jasné a mravné, jeví se vše jím procházející a osvícené rovněž takové, poněvadž je prosyceno jeho světlem. Duši sprosté, jejíž vniterné oko je vulgární, je vše vulgární, nechť promítá se jím cokoli.

A tak pojem mravnosti v umění zdá se mi býti nerozlučně spojen s cenou a hodnotou díla uměleckou.

Zlo a šeredno má místo v umění, ale nikdy nemá převládati nad dobrem a krásnem. Kontrasty docíljuje se mnoho, ne-li nejvíce, ale třeba jest přece dbáti, aby stín, jehož třeba k ostřejšímu vyniknutí světla, nebyl celé černé moře, v němž tetelil by se jediný světlý bod, aby snad celé dílo nebyla jediná dissonance, uprostřed níž chvěl by se jediný akkord harmonický. Nevím, co řekli bychom o takovém malíři, nebo hudebníku. A co platí pro malíře a hudebníka, platí per analogiam i pro spisovatele. A tak, myslím, činili naturalisté se Zolou v čele. Zola říká si též moralista, ale jaký to moralista, jenž upřímně si řekne: „Zlo je jedním z našich vynálezů, jednou z trýzní, jež jsme si sami způsobili.“ Ubožák ocitl se v morálních otázkách následkem toho v důkladných rozpacích. Neboť je-li neřest i ctnost jen pouhá činnost, již konáme jako jiné živočišné funkce, je-li vše jen příroda a přirozenost, jak tu odporovati a konečně proč odporovati? Co může tu myslitel a třeba Zola činiti v ohledu mravním? Může něco zlepšiti? Nikoli, nezbyvá mu nic jiného, než trpně pozorovati a konstatovati. Proč někoho kárati nebo chváliti, když jinak jednati nemohl? Což může na př. Nana za to, že je nevěstkou? Za to mohou rodiče a celé okolí, zrovna tak jako že je Denisa počestnou. Zola moralista zabíjí moralku, což připouští i Rod, jinak velký obdivovatel jeho talentu.¹⁾ Zola,

¹⁾ Mravní názory naší doby: Zola.

zapomněl, že spisovatel nemůže býti netečný. On nemůže pozorovati lidi jako sběratel hmyz. Ať si řekne, že je vědcem, že pracuje jen na pozitivní vědě, nevěříme mu, poněvadž víme, že živá hmota lidská uniká jeho rukám, poněvadž víme, že duši nemůže znáti než z jejích projevův „a projevy našich duší nejsou skutky lhostejnými; jsou životem člověčenstva, jeho minulosti a budoucnosti.“¹⁾ Spisovatel neměl by pustiti se zřetele milliony těch bytostí, třeba omezených, ale žijících, pracujících a trpících, těch, již jsou otroky svých dojmův, a jejichž pudy lehko se vzněcují. A těm ukázati obrazy, jež jemu třeba neškodí, jest na pováženu.

Chyba posledních let, ve vědě i umění, je v tom, že od 100 let chce se člověk přivesti zpět k přírodě, k přirozenosti bez ohledu na to, že člověk je člověkem jen tím, čím se od přírody liší. Co je přirozené, není vždy lidské, a dobře dí Schopenhauer: „Moralka je proti přirozenosti,“ t. j. mravnost lidí spočívá především v přemáhání sebe, svých chtíčův a pudů. Ze zákonů přírody a života nesmí se nikdy činiti závěry na zákony mravnosti, společnosti a umění, neboť je tu prostě jiný řád zákonů; jsou tu snad jisté svazky, ale těch neznáme a znáti nebudeme. Člověk je člověkem, že staví se mimo přírodu, a plésti jej s přírodou — toť ničiti, co je v něm lidského — dí F. Brunetière — a to je chyba moderní ethiky od Spinozy začínaje.

Než odbočil jsem trochu. Spisovatel může líčiti zlo i šeredno, a jistá míra je ho nutna; jest v životě, a umění, opakují, je jen prohloubení života. Naprosté krásno a dokonalo by nás nezajímalo, poněvadž má vždy tu vadu, že není životno, t. j. že neexistuje ve vztahu k nám. Budiž mi dobře rozuměno! Život, jak jej známe ve vztahu přímém nebo nepřímém, se zly bezpočetnými, vylučuje absolutné, neboť tím jest jen Bůh. Moderní umění je právě založeno na znaku šeredna jako moderní metafysika na znaku relativna. Ale pozor tu: šeredno v rukou genia jest jen stínování, aby vyniklo dobro a krásno, kdežto talent jednoduchý zabíjí. A proto měl by býti každý spisovatel obezřetný, jak již řečeno, hned ve volbě látky, předmětu svého díla. A na to se zapomíná. Dnes myslí každý, že hodí se ke všemu, a to není pravda.

Většina, ne-li všichni moderní spisovatelé^o vrhli se na líčení vášní, choroby a i neřestí. Jest to ovšem přirozeno, neboť lze tu dosíci snáze a dříve úspěchu. Ctnost i vašeň ctnosti nemůže poskytnouti spisovatelůvi než úzkou oblast; neboť úkolem jejím jest vždy, vyjímaje řídké případy zvláštního heroismu, prudké a rušivé, následovně dramatické živly a vzněty potlačiti, anebo aspoň ztišiti, zmírniti, v rovnováhu přivesti. Kdo líčí

¹⁾ Rod 1. c. p. 63.

ctnost, nemůže počítati na ostrý, vzrušující dojem, umělec vzdává se již předem polovice úspěchu. Mimo to „vývoj ctnostného charakteru je zcela vnitřní, kdežto korrupce nějaké osoby může býti způsobena tisíci dramatických fakt. Romanopisec nebo dramatik bere si tedy polovinu svého pole činnosti, popisuje ctnostný život, vývoj to nenásledovaný úpadkem, rovnou čáru, jdoucí v před bez možného návratu.“¹⁾

Ale kdož tvrdí, že měl by autor líčiti jen ctnost? Nikdo; řekl jsem, že by to byla jednostrannost a literární pokrytectví. Moralka naše křesťanská toho nikterak nežadá — jak ukázal jsem již ve zmíněné studii v „Lit. Listech“ a což tu krátce opakují.

Právě naopak my víme dobře, že na světě je více zla než dobra a dobro že tu bývá potlačeno, kdežto zlo že často vítězí; ovšem vítězí jen zdánlivě, poněvadž nese samo v sobě zárodek trestu a záhuby. My víme, že často zlo není na tomto světě potrestáno, ani dobro odměněno, ba že se stává právě opak. Víme však též, že stane se tak na věčnosti, na onom světě.

Nuže, měj to na mysli i spisovatel! A dále, víme, že osudy naše řídí Bůh, ale víme též, že máme svobodnou vůli, že můžeme voliti mezi ohněm a vodou, mezi dobrem a zlem. Z toho neplyne nijak, že umělec na základě názoru našeho má práci již předem determinovanou. Tu je pramálo determinismu. A ještě méně plyne z toho, že musí vésti umělecké dílo naše ke ctnostně bohulibému konci, když nechá spisovatel na konci působiti Prozřetelnost. Nemusí se nikterak spor, tma, děravost, nesrovnalost vypočítavě umlčovat, vynechávat a na konec pustiti do toho všemohoucí lučavka Boží Prozřetelnosti. I prozřetelný Bůh nechá ve skutečnosti často děj ve vzduchu a ponechává si rozuzlení až na onen svět. A tak může učiniti i umělec, duchem katolickým prosycený.

Ovšem názor o tak zv. panenské literatuře je dnes neudržitelný! Vždyť konečně ani bibli nemohli bychom dáti do rukou dítěti anebo čisté dívce jen tak. Jako má každý věk ve smyslu fysickém jinou stravu, tak jistě je tomu i ve smyslu duševním. „Každý věk a každý žaludek“ — dí Pardo Bazánova — „požaduje jiné stravy; a zatracovati knihu, poněvadž nepřísluší všem dívkám — jest jednostejné, jako kdybychom vyhodili oknem kus masa pod záminkou, že ho nejedí kojenci.“

A to je, myslím, názor docela správný a rozumný. Druh četby mění se s věkem, stavem i vzděláním.

Může se tedy pustiti i katolický umělec do líčení života jaký jest, neboť jest jisto, že v díle jeho uměleckém nikdy nebude život jeviti se

¹⁾ Guyau l. c. p. 381.

tak, jaký ve skutečnosti jest, nýbrž tak, jak jeví se jeho vnitřnímu oku uměleckému, zrovna tak, jako u každého jiného umělce nekatolického. A vyčítá-li pan Vorel kat. umělcům, že nepodávají nám život jaký je, nýbrž jakým si jej církev přeje, což na tom? Umění není pouhé kopírování, reprodukování života. Umělec každý pozoruje život svým temperamentem a hledí na něj prismatem vlastních názorů. Jedině v tom spočívá jeho originalita, a chcete-li, i individualita.

Ale konečně co se přítí? Jen kdybychom již toho umělce katolického měli. Věru, kdo je umělcem opravdovým, podá věc uměleckou a dosti.

Rovněž nemyslím, že mravnost některého díla spočívá v konečném potrestání zla a odměnění dobra; „věta ta je neudržitelná před skutečností před věrou.“ Kdyby nebylo jiného života, pak snad mohlo by se to žádati, ale „poněvadž přítomné žití je počátkem budoucího, žádati, aby spisovatel je urovnával a opravoval chyby Prozřetelnosti, pokládám za směšnou námahu.“¹⁾ Vyložil jsem již mravnost díla uměleckého, nemá býti znějšší, ale vnitřní.

Umění je rozdílné od moralky; ale jen to dílo má v pravdě vysokou cenu uměleckou a trvalou, po jehož přečtení cítíme se lepšími, poznešenějšími a více disponovanými k lásce, k odpuštění, k soucitu s bídnými a nešťastnými, zkrátka, jež je mravné a jež pomáhá ku zvýšení a rozmnožení dobra ve světě.

Lidstvo dnešní potřebuje mravnosti jako soli a poněvadž kniha to byla po většině, jež způsobila zkázu mravů, budiž to zase kniha, jež působí nápravu. Odítí mravnost ve formu živou a výraznou, toť zajisté úkol krásný, s nímž umění může býti úplně spokojeno, ba na ně hrdo. Žmatek, jenž jeví se dnes v názorech mravních, jest opravdu veliký. Škoro každý umělec nebo spisovatel, zdá se míti svou osobní moralku pro svou potřebu a dle svého vkusu. Avšak kam povede to v celku? Vždyť není to vlastně moralka, nýbrž jen osobní mínění, nesouvislé a porné. Většina byla dosud k otázce mravní netečná. Dobro zaujímal je jen se stránky esthetické, což nutně ovšem vedlo k zásadě umění pro umění, k názoru o superioritě umění, jež není konečně nic jiného, než sociabilita umění.

Moralka, má-li co prospěti, nemůže býti individualistní, ale co nejšeobečnější. Pravidla její musí býti pevná a určitá. Individualistní směr mladší generaci vede k tomu, aby individuum sesílilo, aby zvítězilo „já“ jednotlivce, kdežto právě v obětování svého „já“ spočívá pojem mravného dobra. V theorii je možné rozlišení individualismu, ale v praxi

¹⁾ Fr. Guyau l. c. p. 384.

nikdy. Dokud individuum nemůže počítati než na sebe a nemá v boji o život a rozvoj svůj jiných zbraní než vlastní sílu a inteligenci, dojde nutně k tomu, že činí ze sebe střed světa a po ostatním mu nic není.¹⁾

A že jest tomu tak i u nás, toho důkazem jsou mi třeba poslední roztržky v České Moderně, o nichž ovšem nechci se rozhovořovati.

Moralku za jediné určitou a hodící se individuu i společnosti celé máme jediné my, a to konečně se začíná uznávati. Mnozí snad ještě náboženstvím ne snad pohrdají, ale pokládají je za něco překonaného. I v tak zv. kat. moderně jsou lidé tací, ale oni litují, že nejsou tak věřící, že jimi nemohou býti — a to je sebeklam, autosuggesee — jako jejich otcové. Snad je jim i do pláče — znám mnohé z vlastní zkušenosti — nad tím, že ztratili střed života, a že v duši jejich je úplný chaos. Ale je u nich dobrá vůle, chtějí býti lepšími, chtějí opřít se o pevnější základ. A Bůh sám zajisté řídí to, že přivádí je k nám. U kříže sejdeme se všichni. Vždyť uznávají, že musí se vrátiti. Že nevěří tak jako my ještě dnes, což na tom! Nemohou ani za to; vždyť prostředí, v němž žijí soustavně odvrací je od víry, jak upřímně se přiznávají. Ale to již je pro nás velkou vymožeností, že hledají pomoci u nás. A my věru neodmítneme jich, nesmíme je odmítnouti. Kristus opustil 99 ovcí a šel hledati jedinou, ztracenou. A my máme práci ulehčenou už tím, že mnozí přicházejí k nám sami a doufáme, že s pomocí Boha najdou u nás, co ztratili: víru, jež jediné může řídití myšlenka i čin. A která že víra je to? Jenom naše, jež stejně řídí rozum i cit.

Úkol náš v budoucnosti je veliký. Od let osmdesátých roste, sílí, mohutní směr nábožensko-mravní; jest pozorovati jistou reakci. Lidé vracejí se zpět po cestě, kterou prošla minulá pokolení. Říkalo se, že náboženství a moralka jsou jen berly pro chromé. Zahodili je — a hle! dnes vracejí se zpět a chápou se berel těch pohozených, cítíce jich nesmírnou potřebu. A mladé pokolení v cizině počíná slaviti mravnost a náboženství zrovna s takovým nadšením, jako v letech padesátých slavilo vědu a svobodu myšlenky.

¹⁾ Ferd. Brunetière: L'Evolution de la poésie lyrique. T. I.

Problem svobody u Kanta.

Pojednává Placidus Buchta. (Č. d.)

II.

Po tom, co dosud bylo řečeno na vysvětlenou vůle jako samostatné ly duševní vůbec, zdá se skoro zbytečným promlouvati o její svobodě. Ždyť nejen že se samo slovo „svoboda“ ozvalo v těch výkladech velmi často, také jako význačná známka vůle vystoupila její svobodnost ve skutečně nemálo jasném. A vskutku také názory, které se nevzpírají partiálnímu uznání duševní síly, svými rázovitými projevy tak mocně do nás hřívají, tvrdí docela otevřeně, „že vůle a vůle svobodná jest jedno a totéž.“¹⁾ Věnujeme-li tedy i přes to ještě zvláštní oddíl výkladu o svobodě vůle, máme na mysli ne tak přímo obšírné její dokazování, jako píše vysvětlení a odstranění některých nedorozumění, jichž v proudu života i ve spisech koluje mnoho a mnoho. K námitkám, jež diktuje větší části úmyslná předpojatost, zvláště obraceti zřetel nehodláme a náleželo by to vůbec prospělo, poněvadž v boji, který se vede více vášně nežli rozumem, odpůrce důvody přesvědčiti nelze.

Není snad otázky, ve které by se bylo již tolik nahřešilo nejasností a obojetností názvů, jak to ve skutečnosti vykazuje svoboda vůle. Jako první povinnost tedy nastává přesné vytčení a objasnění pojmův, aby nemohly vzniknouti pochybnosti, oč se vlastně ve sporné této otázce jedná.

Jaký význam tedy předně podkládati máme pojmu svobody?

Svoboda v nejprvnějším toho slova významu znamená zbavenost nutnosti zevnější, která vnitřní mohutností snaživé na odpor se staví (*libertas a coactione*), to však jest svoboda ve smyslu toliko širším a nevlastním, a může příslušet také živočichům nerozumným ano i věcem a bytostem neživým. Takové svobodě těší se na př. lev, pokud nepolapen a nespoután člověkem, svobodně smí pobíhati pouští. Podobně o bystrině horské, nestojí-li toku jejímu v cestě balvany nebo jiné překážky hmotné, říká se, že má volný, tedy nerušený, svobodný spád.

¹⁾ Fr. Harms, *Metaphysik*, str. 80. — Charakteristickým zvláště pro náš výklad jest, co praví o této věci přední pěstitel herbartismu u nás, prof. Dr. J. Durdík: „... náleží to už v podstatu vůli, že jest svobodná čili volná; ba nemělo by se ani mluvíti tolik o svobodné vůli — tak jako se nemluví o černé černi, o zelené zeleni, o světlém světle, o tmavé tmě.“ (*Karakter*, 1873, str. 10.). Z prvního oddílu pojednání tohoto vidí se jasně, jak velice se liší naše vysvětlování duševního života od názorů herbartovských. Jestliže se tedy nyní ve věci tak závažné oba ve svých základech protivné náhledy shodují, nelze než spatřovati v tom zřejmé pověření skutečného a přirozeného fakta, jehož si musí všimnouti každý výklad a na kterém vždycky se bezmocně roztříští útoky sebe úsilovnější předpojatosti.

Svoboda ve významu druhém záleží ve zbavenosti vniterného nucení k tomu neb onomu způsobu jednání (*libertas a necessitate, ab intrinseca determinatione ad unum*), a následkem toho ve schopnosti sám z vnitra svého určovati sebe k jednání. Toto jest svoboda ve smyslu užším a vlastním, nazývaná také *libertas indifferentiae* nebo-li *liberum arbitrium*, liší se podstatně od svobody výše vzpomenuté, a mluví-li se o svobodě se vztahem k vůli, tedy právě tato posledně vyložená na zřeteli míti se musí. Nachází se také výhradně jen u člověka rozumem obdařeného, který, třeba uvězněn a spoután, tedy nutnosti vnější podroben, přece jest a zůstává svobodným, jsa úplným pánem svého chtění, jež určovati sobě může dle osobní své libosti.

Svoboda přisuzuje se vůli jako vlastnost, třeba proto vysvětliti, do jaké míry a jakým způsobem prokazuje se vůle skutečně svobodnou.

Předmětem vůle je dobro. Po blaženosti čili po dobru ve smyslu všeobecném bažíme všickni s nutností vniternou. Vůle lidská totiž jako určitá síla duševní jest sama ze sebe, jak se obyčejně říká, mohutností slepou, má-li býti uvedena v činnost, jest potřebí, aby ten který předmět jako dobro nebo zlo rozumem jí byl představen. V tomto smyslu chová rozum poznání, nebo řekněme třeba jen vědomí a přesvědčení, že může stávati nějaké dobro, jehož dosažení vrozenou nám touhu po blaženosti zcela vyplňuje a uspokojuje; dobro takové zove se přirozeně dobrem nejvyšším. Určitých náhledův a představ o něm může býti ovšem v tomto životě mnoho a rozličných, to však jest v každé příčině jisto: jakmile pozná člověk něco jako dobro nejvyšší (byť i bludně), musí se veškerou svou snahou odnáseti k němu nutně, právě tak, jako nutně chce býti blaženým. Dobro nejvyšší a blaženost dokonalá splývají tu v jedno a totéž. V této příčině nelze tedy mluviti o vůli svobodné. Rozum náš však poznává ve skutečnosti mnoho dober jednotlivých, která pro svou omezenost a částečnou nedokonalost nejeví se žádoucími ve příčině každé; jsou to tak zvaná dobra relativní (vztažitá), jež možno nazvati řadou prostředků k dosažení dobra nejvyššího, blaženosti úplné; nejsou úplně dokonalá, aby se vůle k nim musela odnáseti nutně, nejsou však také v každé příčině špatná, mohou tedy býti předmětem našeho chtění a právě jen vzhledem k těmto dobrům relativním platí o vůli, že jest svobodná. Přijde jen ukázati, jakým způsobem!

Nesmí se zapomenouti, že jest vůle závislou na poznání. Rozum musí dříve vykonati ocenění jednotlivých dober relativných, rozpoznati, da-li to neb ono dobro jest cennější a proto žádoucnější. Soud tento, který vynese rozum, jest podmínkou činnosti vůle, nikdy příčinou určující,

t. j. pro vůli v té míře závazným, aby se pro dobro, uznané za lepší, rozhodnouti musila. Poznáním rozumovým probudí se tolik vůle k činnosti snaživé a potom teprv následuje její činnost vlastní, svobodně rozhodující. Nejlépe se vystihne a objasní celá věc vypočtením a rozložením opravdových případů, jaké ve skutečnosti dané vůbec mohou se vyskytnouti.

Rozumové poznání, na němž hned v první instanci a nejvíce závislou jest vůle, jest nejdůležitějším, ba jediným spíše momentem, z něhož by pro ni vyvěrati mohlo závazné nucení a tak nebezpečí nevolnosti, nesvobody. Nuže a v tomto procesu oceňovacím, který by nutiti mohl vůli, nastati mohou toliko tři případy: buďto si neutvoříme žádného soudu o přednostech a ceně dober jednotlivých, nebo uznáme všechna za stejně cenná a proto stejně žádoucí anebo konečně usoudíme, že jedno dobro nad všechna ostatní svou cenou vyniká. V případě prvním o nějaké volbě nebo seberozhodování a určování rozhodně mluvíti nelze. V druhém případě jest na bíledni, že si může vůle vybrati dobro kterékoliv a zkušenost snad ze všech nejjasnější svědčí makavě, že se tu pražádné nesnáze ani rozpaky nenaskytují člověku. Že si člověk, pominuv jiných, ve skutečnosti opravdu zvolí dobro to neb ono, stává se jen proto, že právě jednati a z té příčiny vůbec také nějak se i rozhodnouti musí. A zda nezůstává při tom vždycky jasné vědomí, že právě tak dobře i pro něco jiného bylo možno se rozhodnouti? Jako důrazné potvrzení přistupuje nad to denní téměř zkušenost, že i po volbě jednou vykonané může si člověk znovu vyvoliti něco jiného, ano, že v témže skoro okamžiku může volbu sotva učiněnou zrušiti a k dobru jinému, stejně cennému, se přikloniti. Nepodléhá tedy pochybnosti, že mezi předměty stejně žádoucími, může voliti člověk zcela svobodně.

Větší obtíže působí případ poslední, uzná-li totiž rozum jedno jednání za lepší druhého. Zda-li pak i tu může dojíti k volbě opravdové? Může, a to rozhodně! Ovšem, chce-li jednati rozumně, nezbývá mi, než dáti přednost lepšímu, ale tu se vyskytuje právě moment rozhodující, že mohu jednati také nerozumně. A když také rozhodnu se dle správných požadavků rozumu, zdaž mne neprovází vesměs pevné vědomí, že volno mi bylo právě tak si vybrati i stránku slabší? Jediné, co by se tu dalo namítnouti, nohla by býti snižující výtka, „že v případě poslednějším jedná člověk bez dostatečného důvodu!“ Neschází tu však důvod dostatečný, nýbrž pouze rozumný. Důvod dostatečný spočívá v tom, že jednak i ono dobro větší stíženo jest mnohou nedokonalostí, pro kterou je možno proinouti nebo docela vyloučiti, jednak že také tím dobrem menším pokytnut jest vůli přiměřený předmět, který spojen jsa s vlastní její energií,

podmíní na konec rozhodnutí. Vidí se tedy z rozboru všech možných případů dané skutečnosti, že rozum svým soudem oceňovacím může býti vůlí nanejvýš slabší anebo silnější pohnutkou, nikdy však důvodem, který by ji určoval s nutností nezbytnou.

Usouzením a rozpoznáním, zda-li a v jaké míře předmět nějaký jest dobrem žádoucím, není však ještě docela vyčerpána úloha rozumu oceňujícího. Přísluší mu ještě vyzkoumati, zda-li příslušné to dobro žádoucí zároveň také jest dosažitelným — okolnost to, jak již bylo jednou povědíno, při rozhodování vůle velmi závažná! Jako při poznání neb posouzení dobra a vůbec v celé své činnosti poznávací jest i tuto rozum lidský podroben klamům a různému poblouzení, může se nejednou zklamat ve příčině naší síly výkonné a tak svésti vůli k rozhodnutí, na jehož úplné provedení schopnost člověka pak nestačí. To však zůstane jistotou nezvratnou, že se nikdy vůle nerozhodne k jednání, vyhlásí-li rozum za nemožnost jeho provedení.

A tak můžeme již svobodu vůle označiti jako schopnost, která umožňuje člověku i tehdy, když jsou dány všechny vnější i vnitřní podmínky k jednání, přece ještě jednati anebo nejednati, jednati způsobem tím neb oním. Jsou-li pohotově všechny podmínky k hoření — případně a z pravidla se přidává vždy k tomu výměru — musí hořeti, člověk však, i když všecko k jednání potřebné hromadně se položí, přece ještě může nejednati; na něm závisí, aby se rozhodl, člověk jest svobodný.

Tak prostě a nehledaně rozvíjí se ve svém jádru záhada svobody lidské, neučiní-li se násilí její přirozené povaze, považuje-li se totiž za to, čím skutečně jest, za úkaz přirozený, fakt empirický, zkušeností daný. Jen zlomyslná předpojatost nebo nesprávné nazírání na podstatu i souvislost úkazův i věci mohou býti důvodem počínání, které s podivuhodným úsilím věnuje veškerý důvtip a výmluvnost na popření vlastnosti a daru, jenž nejen s bezpříkladnou přesvědčivostí domáhá se soudného uznání, nýbrž zároveň nevývratné svědectví podává o zvláštním ustrojení a vznešené povýšenosti osobnosti lidské!

Dle výkonů, jakými vůle svobodu svou uskutečňuje, rozeznává se potom: 1. svoboda výkonu (*libertas exercitii*), poněvadž se vůle může rozhodnouti k jednání nebo jeho opuštění, čili svoboda protikladu (*libertas contradictionis*), poněvadž chtíti a nechtíti poměrem protikladu k sobě se mají; 2. svoboda rozdělenosti (*libertas specificationis*), jestliže ze dvou předmětů, které samy sebou jsou lhostejny, volí jeden nebo druhý, na př. čtení nebo psaní; dle svých předmětů nabývá tu

volba rázu druhového; 3. svoboda protivnosti (*libertas contrarietatis*), kterou volí člověk buď čin mravný nebo nemravný. Není nesnadno dovoditi, že tento poslední způsob svobody jest spíše stinnou stránkou tvora rozumného, nežli jeho předností.

Poněvadž vylučuje svoboda vůle úplně vniternou nutnost a určování čili determinaci k tomu kterému určitému způsobu jednání, nazývají se její obhájcové indeterministy a názory jejich *indeterminismus*,¹⁾ učení pak, které popírá svobodu člověka, rozšířeno jest naproti tomu pod jménem *determinismu*.

Je téměř neuvěřitelno, s jakou namnoze až zuřivostí brojí deterministé různých odstínů proti svobodě člověka, odkud odevšad shánějí a vybírají zbraně k popření a vyvrácení fakta, nad něž nestává skoro úkazu zřejmějšího. Okolnost tato vedla proto také k sestavení zvláštních a určitých důkazů, jejichž nejhlavnější způsoby jednak k vůli úplnosti a zároveň k lepšímu ještě objasnění a porozumění celé věci aspoň v nejstručnějším náčrtku jeví se záhodným podati. U nás, kde dosud bylo o svobodě vůle psáno ponejvíce příležitostně a se stanoviska pedagogického, odporučuje se nad to obeznámení s úplným stavem celé otázky tím naléhavěji.

První důkaz čerpá se z neklamného sebevědomí. Člověk zcela určitě rozeznává na sobě úkony, které nepodléhají jeho vládě (na př. oběh krve, tlukot srdce . . .) a zároveň bezpečně jest si vědom mnohého, co úplně závisí na libovolném jeho rozhodnutí. (Pracuji-li, mám jasné vědomí, že mohu každou chvíli počínání své přerušiti a k něčemu jinému le okamžité libosti se obrátiti.) Svědectví tomuto, které jest bezprostředné proto nejprístupnější a nejsrozumitelnější, víry se odpírati nesmí v žádném boru, ač nechce-li člověk vrhnouti se v náruč naprosté a bezútěšné skepsi.

Jako druhý důkaz uvádí se svorné a všeobecné přesvědčení lidstva v oboru života praktického. Všichni lidé činí rozdíl mezi rávem a bezprávím, příkazem a dovolením, zásluhou a vinou, mezi řednostmi a vadami přirozenými a ctností nebo nepravostí navyklou.

¹⁾ Nedá se upříti, že jest název tento značně nepřesný, poněvadž poukazuje toliko na zápornou stránku lidské svobody, zbavenost totiž všeho nucení a určujícího nátlaku. Uk z celého výkladu vysvítá, netrváme však na pojmu svobody pouze zápotném, nýbrž rozumíváme jí skutečně pozitivní a účinnou schopnost člověka z vnitra neodvisle rozhodovati k jednání nebo nejednání, k jednání tomu neb onomu, schopnost a dokonalost, kterou jest bytost rozumná skutečným a svrchovaným pánem svého chtění. Spravedlnující příčina, proč název *indeterminismus* vůbec povstal a k označení cí tak závažné úplně již zobecněl, spočívá v obvyklém způsobu našeho představování vyjadřování slovného. K pojmem věcí duchových dospíváme nejprve popřením toho, co stlumotné a smyslům přístupné. Tak se to má i tuto s pojmem svobody a pojmenováním věru, který jí obhajuje a zastává.

Všichni se srovnávají v tom, že za své skutky dobré nebo zlé hoden jest původce jejich odměny neb trestu, a tento úkaz by zůstal nevysvětlenou nemožností, kdyby nebyl člověk za své skutky zodpovědným. Zodpovědnost však se může zakládati pouze na svobodě.

Třetí důkaz poukazuje na hrozné následky, jaké má nutně v zápětí upírání svobody. Kdo popírá svobodu vůle, ničí pořádek a podrývá řád mravní. Není-li člověk svoboden, nýbrž podroben zákonům nutnosti, nelze mluvit o nějakém sebezpřemáhání a tak veškero snažení mravné udušeno jest hned ve svém zárodku.

Čtvrtý důkaz plyne z přirozenosti vůle a z jejího poměru k rozumu: Jak již bylo ukázáno, jest svobodná vůle ve svých úkonech závislou na poznání, které předložiti jí musí nějaký předmět ať již jako skutečné, ať pouze zdánlivé dobro. Dopadla-li by tato činnost rozumová v ten smysl, že by seznáno a objeveno bylo něco jako dobro ze všech možných stránek dokonalé a naprosto žádoucí, byla by vůli otevřena pouze jediná možnost, dobro takové bez podmínky chtítí a nutně milovati. Věci bytující utvářeny jsou zatím docela jinak, lpí na nich mnohonásobná omezenost a značná nedokonalost, a tak v jedné příčině vůli lákají, v jiné zase odpuzují. Různé výkony a povinnosti životní nabízejí se jako makavé příklady za každým krokem. Jak často naskytují se tu vůli rozkoš slibující lákadla, o nichž na druhé straně přísný rozum neúprosně tvrdí, že budou míti v zápětí hoře a škodu mnohonásobnou! Sotva kdy se může případněji použití staré báje o Herkulovi na rozcestí, jako právě o vůli v případech takových! Na ní a jedině na ní jest, jak se rozhodne. A co vykazuje zkušenost opravdová? Na místě nepopíratelného dobra, jež sterým důvodem přesvědčuje o své nutnosti, přikloní se vůle nejednou k pravému opaku bez příkazu, bez nucení, dobrovolně. „Video meliora proboque, deteriora sequor“ — proslulý tento výrok básníkův jest věkovitým svědectvím pro významnou přednost, jaká jest dána člověku ve vůli svobodné. Kromě zřejmého a neklamného sebevědomí chová v sobě toto poslední dovozování lidské svobody nejvíce síly důkazné, protože se důvody svými pohybuje přímo v živém proudu případností skutečných, vůči nimž vypočítavé úskoky a domysly nejspíše musejí pozbytí dělané své smělosti a napohledných vítězství.

K dokazování přímému jako důležitý doplněk družívá se vyvrácení námitek, které z různých oborův a hledisk mohou býti vysloveny proti věci zastávané. Jako jiné úkazy a pravdy stíhá osud tento i svobodu vůle a může se říci, že téměř nikde nehledají a nevymýšlejí se nejrůznější obtíže s tak houževnatou dychtivostí jako právě tuto.

Velmi často se předhazuje, že prý se svoboda vůle nesrovnává s bezvýjimečnou platností zákona a příčinnosti. Již v prvním oddílu této statě vyslovili jsme se rozhodně pro platnost jeho všeobecnou a nyní ve zvláštním tomto případě tvrzení své znova a s důrazem opakujeme. Zákon příčinnosti jest zákonem naprosto nutným, nikdy a nikde není od něho výjimky, nemůže proto porušen nebo prominut býti ani v úkonech vůle svobodné. „Nic neděje se bez dostatečného důvodu“ — zní jeho předpis. Nuže a důvody takové opravdu stávají v jednání svobodném. Jsou to pohnutky (motivy) k jednání ve spojení s duševní mohutností (vůli), ani na jedno ani na druhé nesmí se tu zapomínati. Chtění jest činností duševnou, a jako taková jest podmíněno stránkou objektivnou a subjektivnou zároveň. Motivy, které nejdříve a nejzračitěji k pozorování se naskýtají, nejsou tedy příčinou jedinou, nýbrž musí také spolupůsobiti mohutnost volná. Říkají-li deterministé, že stejné motivy musí míti dle zákona příčinnosti za následek stejná rozhodnutí, zapomínají právě na tuto subjektivní stránku chtění, na mohutnost duševní, vůli. I při stejných motivech může výsledek konečný dopadnouti různě, vždyť není k tomu nic jiného potřebí, než aby ta částečná příčina subjektivní byla svobodná, a takové, nebo aspoň při nejmenším její možnosti, zákon příčinnosti nevylučuje. (Stat pro ratione voluntas.) Vidno tedy, že jen neúplné vystižení a nesprávné pochopení věci jest kořenem námitky, která chce oddisputovati svobodu vůle důvodem na oko nejpádnějším, neproměnným zákonem o dostatečném důvodu. Kromě tohoto nedopatření trpí však námitka přítomná ještě jinou vadou osudnou, podkládá totiž zákonu příčinnosti zcela jiný význam, než jaký ode dávna ve skutečnosti měl. Zákon praví: každá věc musí míti dostatečnou příčinu, determinismus však tvrdí tu o projevech vůle: úkaz tento musí míti nutně působící příčinu. Jest očividno, jak byl tu zákon příčinnosti za jistým účelem zvrácen a to jen následkem jednostrannosti, která opomenula si povšimnouti každé z podmínek, které při konečném rozhodnutí vůle přicházejí k náležité platnosti.

Jiný a to velmi odvážlivý nepřítel vyvstává svobodě lidské v tak nazvané statistice mravů (Moralstatistik), ze které jmenovitě doba novější snaží se na prospěch determinismu kořistiti. Musí se však podle pravdy doznati, že ani stínu stringentního důkazu nepodařilo se dosud v tomto směru na úkor svobody vůle řádně sformulovati. Statistika tato totiž shledává, že jisté, na vůli závislé úkony — jako jsou sňatky, samovraždy, různé zločiny . . . — v zemích civilisovaných vykazují určitou pravidelnost a zákonitost. Na základě toho pak se usuzuje, že člověk ve svém jednání nemůže býti svoboden, neboť kde panuje zákonitost,

tam nemůže obstát svoboda. Úsudek tento nelze však jinak nazvat, než bezpříkladnou ukvapeností, která zapomíná, že svobodou vůle nesmí se mysliti bezmezná nevázanost a libovůle. Vůle jest ve svém svobodném rozhodnutí odkázána předně na rozum a pak jsou tu ještě jiné mnohé a přerozmanité okolnosti, které sice vůli přímo nenutí, ale vliv a spolupůsobení nějaké rozhodně vykonávají. Ano, pokud rozhodnutí vůle nejeví se žádným činem zevnějším a zůstává toliko uvnitř ve vědomí člověka, tu jest pravda okruh svobody téměř nesmírný a hraničí bezmála s naprostou bezmezností. Skutečné činy zevnější závisejí však v nejedné příčině na poměrech a okolnostech objektivně daných (jako jsou státní zákony a společenské předpisy, příklady, osobní povaha a zvyky, podnebí, způsob výživy . . .), pokud tedy tyto okolnosti nedoznají změny, dotud i v činech jimi nějak podmíněných bude sejeviti jakási stejnoměrnost. Pravíme stejnoměrnost, nikoli přísná pravidelnost nebo dokonce zákonitost, takové statistická srovnání dosud přesně nedokázala nikde a v ničem. Souvislost mezi individuem a prostředím, to jediné vysvětluje z prací a výkazů statistických, proti svobodě vůle lidské nedá se však jimi řádně dokázati ničeho.

Námítky, kterými materialistické pojmání činnosti duševní snaží se upřítí svobodu lidskou, vyvracejí se hromadně celým směrem, jakým začíná se skoro vesměs ubírat práce duševědná. Fysiologické pochody v těle, které svou mechanickou zákonitostí zdají se nedopřívati místa svobodě, považují se již velkou většinou a správně za pouhé podmínky a okolnosti průvodné při činnostech duchových. Zevně jest na nich závislá tato činnost, ve své podstatě vniterné odehrává se však neodvisle od jakýchkoliv tělesných a hmotných orgánů.

Co více nad okolnosti právě zmíněné se propovídá ještě proti naší vůli svobodné, prameny a základy své mívá buď v nevědomosti a neznalosti stavu věci, nebo v předpojatosti úmyslné, která, pracující za určitým cílem, chtějí neb nechtějí musí každým dechem vzpírati se faktu, jež jí překáží. Stává se ovšem nezřídka, že sofistické svoje důvody odívá taková předpojatost slovným rouchem přímo nádherným, ale tato krasořečnická okrasa jest také to jediné, čím může nezkušené oko zaslepiti, věcná pevnost pod tou zevní zbrojí bývá pramalá. Pouhá zmínka o takových pokusech a směrech v užších mezích úplně proto postačí, vždyť až na trochu zevnějšího hluku nemají ve vývoji celé otázky váhy pražádné. Svoboda vůle pak obtojí proti útoku každému, poněvadž jsou faktem přirozeným, nemůže vzíti úhony nazíráním lidským; normou našeho poznání není rozum, nýbrž empirickou zkušeností poskytnutá věc!

PÍSEMNICTVÍ.

Listy o lužicko-srbské literatuře.

Píše *Fr. Žundálek.*

IV.

Nová doba písemnictví lužicko-srbského nastala koncem třetího desetiletí nynějšího věku (1838). Tu se šíří kruh vzdělanosti všeobecné, nejen náboženské, jak až do toho času se dělo větším dílem.

Z hlavních pracovníků této doby jest Jan Arnošt Smoleř. Již za svých studií obíral se památkami domácími, zkoumal život národní svých krajanů, mravy a zvyky jejich, procestoval veškerý krajiny srbské a na základě známostí těchto sestavil mapu osad lužicko-srbských. Na universitě vřatislavské, kde studoval bohosloví (evangelické), rozhojnil svoje vědomosti slovanské, seznámil se tam s Purkyněm a Čelakovským. V témže městě založil „spolek pro lužické dějiny i řeč“ s odborem srbsko-lužickým a německým; také v Budyšině založil pro gymnasisty vědecký spolek srbský, k jehož oživení přispěl nemálo Štúr a Kollár, tak že dorost srbský byl národně dosti uvědomělý. Utěšeným plodem studií Smoleřových byla sbírka horno- i dolnolužických národních písní, již vydal r. 1842. (pomocí Leopolda Haupta, který však k dílu nepřispěl leda předmluvou a tím, že uvedl u verše německý překlad písní těch, Smoleřem pořázený). Toto dílo řadí se mezi nejlepší publikace slovanské i cizí toho druhu vůbec.

Jan Petr Jordan vynikl tím, že založil časopis „Jutničku“ (Zoru) r. 1842., která však se neudržela pro zjednodušený a opravený pravopis (dle češtiny), jež navrhl ve své grammatice jazyka srbského (1841). Rozmrzen jsa nezdarem svých dobře míněných plánů, vzdal se činnosti literární v jazyce srbském, založil v Lipsku „Slavische Jahrbücher,“ kde rozšiřoval známost o Slovanech. Také byl tamtéž professorem slovanské filologie, však pro svoje vlastenecké slovanské smýšlení byl stolice této zbaven (r. 1848.). Po té odebral se do Prahy a vydával německý časopis, byl členem slovanské lípy, po nastalé reakci však se zřekl veškeré činnosti žurnalistické, kterou se teprve v pokročilém věku opět zabýval ve směru slovanském a později katolickém. Ač byl laikem, byl vždy pevného přesvědčení náboženského, což sluší k jeho chvále vyznati. R. 1881. byl vůdcem poutníků slovansko-katolických do Říma.

Handrij Zejlec, o němž byla řeč v předešlém listě, založil místo zaniklé „Jutničky“ jiný časopis s názvem „Tydžeńska Nowina,“ již vydával pravopisem starým, podle němčiny upraveným, nebo lépe řečeno znešvařeným. Tento list se udržel až po dnešní dobu s pravopisem málo změněným, jenž sluje evangelický.

Kromě toho vycházel roku 1848. krátký čas „Serbski Nowinkař,“ redigovaný Bartkem a Pjekařem, od konce 1848—1850 týdeník pro katolíky „Jutnička,“ již řídil Jakub Kučank (nyní kanovník senior v Budyšině).

Idealem vlastenců srbských bylo zříditi srbskou maticí po způsobu české, slovenské a illyrské, což se vyplnilo r. 1847., kdy „serbska maćica“ vzešla v život, byvši povolena vládou saskou a brzy potom i pruskou. Od r. 1848. pak vycházel a do nynějška vychází „Časopis maćicy serbskeje“, vědecký organ, jehož úkolem jest zkoumati národní památky, písně, mravy, zvyky, jakož i ve známost uváděti všechny důležitější podniky k posile národní. Časopis vykonal i koná dosud svoji úlohu velice dobře. V něm soustředili svoje práce všichni čelnější spisovatelé lužičtí. Úkolem matice bylo vydávati užitečné knihy, zvláště vhodnou četbu pro lid; nejdůležitějším podnikem matičním byl německo-srbský slovník, pořizený redakcí Pfulovou, jemuž v díle tomto pomáhali Michal Hórnik a Zejler.

Roku 1854. vydala matice poprvé srbský kalendář „Předženak“ (Přadlák), jenž byl tištěn pro katolíky pravopisem katolickým (švabachem však částečně dle analogického upraveným) a pro protestanty (též švabachem úplně dle němčiny) po 1000 výtiscích. K tomu připomíná Hilferding: „Podle tohoto poměru bychom měli v evropském Rusku aspoň milion exemplářův.“ Od té doby vychází tento kalendář každoročně asi v 5000 výtiscích průměrně, doposud ovšem dvojím pravopisem k veliké škodě národní. Srbové katoličtí mají od r. 1868. svůj kalendář „Krajan“, jenž se tiskne asi v 1000 exemplářích ročně.

Smoleř pracoval neunavně, aby zvelebil literaturu domácí. Sepsal malý německo-srbský slovník (1843), malou grammatiku srbskou (1850), přeložil Čelakovského „Ohlas písní ruských“, královédvorský rukopis. Vedle toho redigoval od r. 1846. „Slavische Jahrbücher, r. 1848. se pak přestěhoval do Budyšina, kde převzal od Zejleře (= ře) „Tydžeňskou Nowinu“, které nyní přidal část politickou, když byla zrušena zásada, že pouze německé listy politické smějí vycházeti; roku 1854. změnil název její v „Serbske Nowiny“, jež vycházejí až do dnes redakcí syna Smoleřova, Marka. Velikou zásluhu si získal tím, že r. 1863. založil s Pjechem nakladatelskou firmu, jež vydávala srbské knihy; od r. 1869. vedl Smoleř tuto firmu samostatně, an Pjech se odstěhoval do Lipska, kde založil svoje knihkupectví. K zamýšlenému základu slovanského knihkupectví tímto nadaným mužem (Pjechem) nedošlo pro finanční nesnáze a dosud malou všímavost slovanských interesentův, ač by takový ústřední ústav byl pro veškero Slovanstvo nadmíru důležit.

Protože národ srbský, Němci již dávno k smrti odsouzený, se byl znovu probudil k utěšenému životu, vzešla z toho mezi nepřáteli Srbstva velká nenávisť, poněvadž mnozí s nedůvěrou pohlíželi na toto hnutí. Vítanou příležitostí jim byla cesta Smoleřova do Ruska za účelem sbírky nebo půjčky peněz na matiční dům, o který se starali vlastenci srbští. Proto vrhli se na muže toho, jakož i na celý národ, avšak útoky jejich byly vítězně odraženy, poněvadž byly zlomyslny a nepravdivy.

Vedle Smoleře (= ře) vyniká v písemnictví lužicko-srbském nejvíce Michal Hórnik. Narozen jsa ve Vorklecích r. 1833., konal studia svá v Budyšině, od r. 1847. pak v Praze, kde byl chovancem lužického semináře, založeného bratřími Šimony počátkem minulého století za příčinou studií srbských jinochů na kněze, od r. 1853.—1856. pak byl zapsán

jako posluchač bohosloví; kromě toho zabýval se studiem slovanských jazyků, z nichž některé slovem i písmem úplně ovládal, jako češtinu, polštinu, ruštinu, chorvatštinu. Po vysvěcení stal se vikářem, kaplanem, r. 1871. farářem a později kanovníkem v Budyšině. Zemřel v Budyšině r. 1894.

Působností básnické, kterou z počátku pěstoval, zanechal, věnovav síly své záležitostem důležitějším. Jeho zásluhou jest rovněž pořízení katolického pravopisu pro lid, kterým se přiblížil pravopisu analogickému. Pravopisem tímto počal se vydávati roku 1863. „Katholski Posoľ,“ redakcí Hórnikovou; dosud týmž pravopisem psán jsa, vychází nyní za redakce Jakuba Skaly. Pravopis ten sestaven jest podle abecedy německé, jest švabachový, kterého na ten čas není možno vymýtiti, protože lid pravopisu analogickému nerozumí. Činí se však pokusy, aby mládež nynější zvykala si na správnější analogismus, tak že za několik desetiletí vymizí snad pravopis švabachový úplně. Náboženství a biblickým dějinám učí se podle pravopisu analogického, tak že nová generace bude ho moci s prospěchem používati.

„Hórnikovým příchodem do Budyšina,“ píše Adolf Černý za příčinou 60letých narozenin a 40leté působnosti literární v „Lužici“ v č. 9. 1893, „obdržel mladý život národní výborného pomocníka, kterýž od času toho nepřestal pracovati pro svůj milovaný, ač malý (počtem) lid. Ano, pracoval s takovým nadšením, nezištností, obětovností a vytrvalostí, že dnes stojí před námi jako příklad pracovitého, neunavného národovce, že se před ním kloní veškeren slovanský svět s úctou a váží si jeho velikého díla...“

Ježto se byl osvědčil již v Praze jako starší „Serbowky,“ vzdělávacího spolku, Hórnik rok po svém příchodu do vlasti byl zvolen do výboru „Maćice Serbske,“ jejíž účel jest vydávati dobré srbské knihy. Od té doby jakož i později, kdy stal se předsedou družstva, pracoval neunavně ve prospěch spolku. Zvláště v „Časopisu Maćicy Serbske,“ jehož redaktorem se stal r. 1868, vidíme jeho neúmornou práci. Sbíral národní písně i jiné svědky ducha národního, zkoumal staré památky srbského písemnictví, psal články vědecké o pravopise, mluvnicí a zvláštnostech jazyka. A tak nesla se činnost jeho směrem trojím, národopisným, literárně-historickým a jazykozpytným, jak týž Černý správně dovozuje. Daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli rozebírat jednotlivé články jeho, uveřejněné v časopise matičním i jiných časopisech; dostačí, řekneme-li, že byla činnost ta velmi rozsáhlá.

Již v Praze redigoval rukopisný časopis lužických Srbů pražských od r. 1853.—1856. „Serbowku,“ v letech 1858.—1859. řídil „Měsačnou přílohu“ k „Serbským Novinám“ Smolerovým. Místo přílohy této pak od roku následujícího převzal redakci belletristického časopisu „Lužičana.“ V prosinci pak 1862 založil s několika katolickými duchovními družstvo sv. Cyrilla a Methoděje na památku tisíciletou příchodu slovanských apoštolů na Moravu; účel spolku toho byl vydávati laciné a užitečné knihy pro katolické Srby. Organem jeho byl již zmíněný „Katholski Posoľ,“ jenž roku následujícího počal vycházeti redakcí Hórnikovou. Jsa katolíkem nejen povoláním, nýbrž i smýšlením, usiloval zlepšiti i zdokonaliti knihy katolické, jakož i aby upravil řeč spisovnou a pravopis svých krajanů.

Větší část prací Hórnikových jest uveřejněna v časopisech, což se vysvětluje jednak malým počtem pracovníků, tak že je třeba nejprve se starati o vyplnění časopisův a pak lze teprve vydávati knihy o sobě; druhá závažná příčina jest nepatrný počet odběratelův a čtenářů, kteří by samostatně knihy kupovali. Než přece je hezká řada spisů zasloužilého vůdce Lužičanů, které vyšly o sobě.

Nejprve připomínáme jeho spolupracovníctví na slovníku srbsko-německém, Pfulově, kteréž bylo nemalé, a je také uveden vedle Zejleřa na úvodním listě jako hlavní spolupracovník. Obohatil slovník hlavně lidovými významy, dále vybranými výrazy z nových knih a časopisů, jakož i starších knih a rukopisných slovníků. Slovník ten vycházel pro nedostatek hmotných prostředků v sedmi sešitech od r. 1857.—1866.

Po vydání slovníku toho neustal pracovati ve směru tom, zvláště, poněvadž slovník jest neúplný a již zastaralý, tak že spolupracovníků stále třeba.

Mládeži po výtce určena jest: „Čitanka. Mały wubjerk z narodneho a nowišeho pismowstwa horajołužiskich Serbow“ (1863), o jejíž ceně svědčí okolnost, že jest již až na několik exemplářů rozebrána. Nové vydání by bylo dobře uspořádati, ovšem na novou literaturu by bylo bráti zřetel. Obsahuje otázky prostonárodní poesie a výbor z novějšího písemnictví. Přidán jest srbsko-německý slovníček. Rovněž popředně mládeži posvěcena jest „Historija serbskeho naroda,“ kterouž upravil a doplnil, přepracovav „Rys Dziejów Serbo-łužyckich,“ který sepsal Polák Vilém Bogusławski (v Petrohradě 1861). Na žádost spisovatele samého převzal Hórnik práci tu a vydal ji r. 1884. V předmluvě vybízí sám mládež srbskou, aby pilně se obírala svými dějinami: „Nechť mladí Srbové mezi jinými srbskými knihami pilně čítají ‚historii,‘ kteráž je zcela ‚magistra vitae,‘ pro nás pak zvláště buditelkou pilnosti a pracovitosti! Nechť znají skutky předkův, a nechť jich dílo pro srbský národ dále vedou!“ A jako je předešlá kniha kromě mládeži určena též ostatním vrstvám lidu srbského, tak i historie. „Ale též lid náš má potřebí lépe poznati dějiny svoje! Dějepis se mu musí podati v řeči mateřské, jako všecko jiné, což je hodno věděti i pamatovati. To posilní jeho lásku k národnosti, vzbudí cit pro národní čest a pohne k dobrým aneb užitečným skutkům.“ Dále pak vyzývá domácí spisovatele, aby se snažili objasniti všude důkladně dějiny rodné země a pobádá členy spolkův a tovaryštev, aby za předměty přednášek brali látky dějepisné. — Líčí se v knize té veškeren vývoj lidu lužického, zvláště se poznává, jak nepřátelé lidu toho lid ten vraždili a hubili, chtěje jej docela ze země vymýtiti. Nejkrásnější a nejpoučnější pro nás Čechy je oddíl VI., kde se líčí doba spojení Lužice s Čechami 1319—1635. Ke spisu tomu je přidána praktická mapa Bogusławským pořizená, znázorňující původní sídla Lužičanů.

Nemalou zásluhu rovněž si získal Hórnik tím, že vydával svým nákladem knihy, které by jinak těžko nakladatele našly, což má pro malou literaturu lužickou ne nepatrný vliv. Psal a vydával nákladem svým školské knihy, knihy modlitební, překládal povídky pro lid. V té příčině jest velezajímavý výrok důstojného učence našeho: „Nikterak holé

nadšení, krásné řeči, nadšené volání „Já jsem Srb!“ — to nám nepomůže; pracovitost, skutky.“ Mezi knihami jeho pro lid jsou hlavně: „Genovefa,“ povídka přeložená z Křištofa Šmída, „První čítanka pro katolické srbské žáky v H. Lužici,“ „Krátké dějiny náboženství ve Starém a Novém zákoně,“ „Pobožný zpěvák,“ „Pobožný osadník“ a velmi krásnou srbsčinou psané „Biblické dějiny“ (1891). Od roku 1887. pak překládal s Ľusčanskim a vydával Písmo sv. Nového zákona pravopisem analogickým. „V pravdě klasická řeč dodává této knize zvláštního významu a vážnosti. Poslouží duchovní potřebě srbského lidu, avšak též srbské mládeži studující, která z ní se může učit a naučit krásné, čisté spisovné srbsčině; bude též hledána ostatními Slovany jako závažný pramen příkladné řeči srbské.“ Tak píše „Katholski Posol.“

Z děl, které nákladem svým vydal, vynikají hlavně Libšova „Syntax,“ Čišinského „Kniha sonettow“ a Černého „Mythiske bytosće.“

Ale nejen svou mateřštinou psal, Hórnik byl též českým spisovatelem, a proto nám je tak blízek. Přispívalť zejména do „Musejníka,“ „Lumíru“ Mikovcova, do obou „Naučných Slovníků“ našich, do „Slov. Sborníku,“ většinou pod jménem přijatým Hornjanski. Kromě toho poučoval i Poláky, Rusy a hlavně Němce o snahách milovaného národa svého s nevšedním zdarem. Jsa zevrubným znatelem slovanských jazyků, kázal srbsky, česky, polsky i vlasky. Sám úřad pak, který zastával jako canonicus scholasticus, byl veledůležit pro srbskou národnost, an souvisel s dozorem na vyučování náboženství v jazyce českém, což mu dávalo zvláštní příležitosti ku zdárné práci mezi mládeží.

V menším rozměru však podobně jako Hórnik pro katolíky působí Bedřich Imiš pro evangelíky. Účastní se již od čtyřicátých let národních snah lužických, roku 1862. pak založil srbsko-lutherský spolek knihovní, v čemž mu pomáhali hlavně Jan Sykora, M. Domaška (red. „Missionského Posla“) a jiní. Konečně řídil Imiš nové vydání bible, bohužel však opět starým protestantským pravopisem německým, přeložil církevní agendu, je předsedou konference srbských kazatelů, řídí prázdninový kurs pro bohoslovce ve své faře v Hodžiji, kde se cvičí v mateřštině, aby jednou zdárně působili v srbských osadách. Literárně Imiš však nevyniká.

V poesii po Zejleřovi nastoupili Jan Wehla (obyčejně pod pseudonymem Radyserb), vyniká hlavně v balladě, Jan Česla v lyrice a epice, Karel August Fiedler v lyrice, hlavně však příležitostnými básněmi a sonetem. Také samouky má tato doba, mezi nimi nadáním se vyznamenává Petr Mlónk.

Vědeckou literaturu pěstoval s nemalým zdarem prof. Kristian Pful, jenž vydal srbsko-německý slovník, vědeckou grammatiku a zkoumal zvláště historické památky polabských Slovanů.

Karel August Jenč podal hojně prací historických a biografických, hlavně životopisy a písemnictví evangelických Srbův od r. 1800. do doby nejnovější. Knihovnu matiční obohatil staršími knihami srbskými a knihami důležitými pro místopisné výzkumy.

Podobně působí pro evangelíky Ondřej Dučman, který sestavil písemnictví a životopisy katolických Srbů, dílo cenné a velmi důležité. Bylo by potřeba, aby bylo v něm pokračováno do nejnovější doby soustavně.

Co se týče národních písní, zůstane Smoleřova sbírka nejdůležitějším pramenem pravého pokladu národního básnictví. Kromě toho však byla a je sbírka tato hlavně v „Časopise“ doplňována Zejleřem, Hórnikem, Rólou, Jindřichem Jordanem, nyní pak nejvíce Arnoštem Mukou a naším krajanem Adolfem Černým.

V uvědomění národní zasáhla mocně strana dorostu, hlavně studentstva, která se utvořila v letech sedmdesátých. Ta povzbudila ke zdárné činnosti hlavně spolky studentské a ustanovili, aby se každého roku konala velká schůze studující mládeže na domácí půdě. Roku 1876. založila vlastní časopis „Lípu Srbskou,“ nejdříve lithografovanou, pak tištěnou. „Lípa“ vycházela vedle „Lužičana“ do r. 1881., kdy se spojila s tímto, a vychází s názvem „Lužica“ redakcí Dra. A. Muky a letošního roku též Mikuláše Andrického doposud.

A. Muka studoval gymnasium v Budyšíně, v Lipsku pak klasickou filologii a slovanské jazyky pod Leskienem. V prázdninách cestoval v Horní i Dolní Lužici a uveřejňoval práce svoje v srbských časopisech. Když skončil svoje studie, byl jmenován vyšším učitelem na gymnasiu Budyšinském, později v Kamenici, nyní pak ve Frýberce v Sasku. Jeho nejdůležitějším dílem jest „Statistika lužických Srbů,“ kterou pořádal z vlastní zkušenosti a pomocí jiných přátel. Jako redaktor „Lužice“ působil a působí velmi činně na rozkvět svojí národnosti. Od r. 1894. po smrti Hórnikově převzal redakci Časopisu musejního.

Nejlepším básníkem nové doby jest Jakub Bart, katolický kněz a katecheta v Drážďanech. Od r. 1878.—1881. redigoval „Lípu Srbskou.“ Jeho oborem jest umělé básnictví, v němž hledí zavést do písemnictví domácího různé formy poetické, aby tak dokázal ohebnost jazyka srbského i jeho sílu. Básně svoje uveřejňuje nejvíce v časopisech, však vyšly též samostatné sbírky jeho básní, částečně již uveřejněné samostatně, hlavně „Formy“ a „Kniha sonettow,“ kde jsou pravé perly uměleckého básnictví. Kdežto Zejleř jest básníkem po výtce národním, Bart, jenž píše pod pseudonymem Čišinski, jest básníkem umělým. Mezi jiným sepsal srbské původní drama v pěti dějstvích z doby, kdy bylo zavedeno křesťanství mezi Srby: „Na hrodzišću“ (na hradbách), první zdařilý pokus ve veškerém písemnictví domácím. Také psal vlastenecké novelly.

Z ostatních pracovníků mladší generace sluší jmenovati: Šymana, Filipa Rězka (Rězák), který upravil Němcové Babičku podle domácích poměrů s názvem „Naša wowka“ (r. 1883.), a jenž rediguje nyní dovedně katolický kalendář „Krajan“; dále je to Jiří Libš, katolický kněz (jako Rězák) a žák Hattalův v jazykovědě, jenž se proslavil svojí skladbou jazyka srbského („Syntax der wendischen Sprache in der Oberlausitz.“ 1884).

Tato mladá generace podnikla také záslužný úkol tím, že vydala sebrané spisy Zejleřovy redakcí Mukovou, čímž prokázala domácím jazyku velmi platné služby.

Dramatická literatura jest doposud velmi chudičká. Kromě zmíněného původního kusu mají lužičtí Srbové pouze několik překladů hlavně z češtiny (na př. Klieperův Rohovín čtverrohý), z polštiny a němčiny; dramatické kusy ty vydává zvláštní knihovna „Serbske dziwadło.“

Mezi pruskými Horno-Lužičany, kteří nepožívají týchž výhod pro voji národnost jako v Sasku jejich krajané, vyniká hlavně Julius Wjelan Jiří Jordan. Nedostatek duchovenstva je v této části Lužice citelný.

Tomuto nedostatku duchovenstva, jakož i vzdělanců vůbec hledí dpomoci podpůrný spolek studentský („Towaństwo Pomocy za studowacych serbow“), jenž vykazuje utěšené výsledky.

Nyní starají se vlastenci lužičtí hlavně o to, aby si vystavěli v Budyšině, přirozeném to středisku lužických Srbů, „Srbský dům,“¹⁾ kde by měly místo knihtiskárna, expedice časopisův a knih, různé spolky, aby iakto e pracovalo společně a soustředěně o dalších podnicích a záměrech, kterými by se domácí národnost upevnila a udržela, čehož také my Čechové si přejeme a budeme k tomu dle sil svých přispívati.

O písemnictví dolno-lužickém podáme v příštím ročníku zvláště stručný přehled.

Ř í m.

Roman od *Emila Zoly.*

Ačkoli Zola již přestal býti hrdinou dne, přece jsou ještě lidé, kteří „vědeckým“ romanům jeho jdou na lep. Neuškodí tedy spravedlivé slovíčko o posledním sensačním díle jeho. Obsah jest asi následující: Pierre Froment působil mezi chudými v Paříži; když však jedenkrát hrozná bída na něho děsně působila, sedl si a napsal dílo „Nový Řím,“ které obsahuje pokyny pro papeže, jak by si při řešení socialní otázky počínati měl. (Spis ten obsahuje část dějin po Zolovsku spracovaných. Proroci jsou povstalci, socialisté a anarchisté, Ježíš jest posledním z nich, který zavedl komunismus a velebil chudobu, proto prý by církev udělala nejlépe, kdyby se k tomuto původnímu křesťanství vrátila. První papežové nebyli nic jiného, než správcové pohřebních ústavů. Reformace protestantská jest protest rozumu a spravedlnosti atd.) Dílo to bylo dáno na index. Pierre odjel do Říma, aby se ospravedlnil. Bydlil pak v paláci Boccanera, kamž byl doporučen. Nejdříve musil čekati; prohlížel mezitím Řím; potom konal návštěvy u těch, kteří by mu mohli pomoci; konečně dostalo se mu úplně soukromé audience u svatého Otce, ve které dílo své odvolal (ačkoliv opak toho si myslil a umínil, že napíše dílo, které by „Nový Řím“ obraňovalo). Pak odjede do Paříže. Tomuto prachudému ději vpletena jest historie lásky Daria a Benedetty, kteráž historie končí tak, že to jen Zola napsati mohl.

Když se dobře obsah promyslí, pozná každý, že kněz Pierre Froment nikdo jiný není, než Zola v sutáně. Tak jako Pierre kněz katolický nikdy nemyslí a kdyby podobné myšlenky měl, nezůstane při svém stavě a při své víře — odpadne, ne jako Pierre, který chtěl „své přísaze věren zůstati a jakožto kněz bez víry nad vírou jiných bdíti.“

Spis „Nový Řím“ mají býti asi Zolovy Lourdy a dílo, které mělo „Nový Řím“ obraňovati, jest tento „Řím.“ Je to pomsta Zolova za to,

¹⁾ Také od nás čekají naši sousedé vydatné podpory, kterou velmi vděčně přijmou. Příspěvky lze zaslati redakci „Lužice“: Dr. A. Muka, Gymnasialoberlehrer, Freiberg in Sachsen.

že Lourdy dány byly na index a že nebyl připuštěn k audienci u svatého Otce. Proto také dílo Zolovo jest spis v nejvyšší míře strannický, třeba by liberalní kritikové a zvláště reklama do celého světa volala, že Zola úplně nestranně poměry římské a všecko katolické popisuje. Nejlepší ukáзка Zolovy nestrannosti jest jeho poměr ku statistice; Zola totiž na jednom místě udává počet katolíků, potom počet křesťanů vůbec a naproti tomu počet pohanů; bude nejlépe, když se ukáže dle Hickmana (Geografisch-statistischer Taschen-Atlas, Wien 1895) a dle Zoly, kolik vyznavačů jednotlivá náboženství mají.

Hickmann	(Počet v millionech.)	Zola
240	katolíků	200
245	ostatních křesťanů	více než 200
7	židů	5
170	vyznavačů Mahomeda	200
450	Brahmanův a Budhistů	700
130	pohanů	100
485 křesťanů,		přes 400 křesťanů,
747 ostatních.		1005 ostatních.

Zola zaokrouhloval, ale jak? Úplně nestranně. A tak jest to se vším. Co jest křesťanské, to tupí a haní; za to nad zříceninami pohanských palácův oddává se nadšenému snění. Zola nevidí ty poklady umění křesťanského, nahromaděné v chrámech římských, on není nadšen bohatostí musea Vatikanského, ba o tak slavné skupině Laokoonta není v „Římě“ ani zmínky. Zola není dojat dějinami prvního křesťanství, které se mu v katakombách jevily, on je toliko sklaman, ježto od katakomb čekal více než našel. Klerus římský od nejprostšího kněze z Campagne až k sv. Otci, každý dostane něco, na žádném nezůstane zdravého chloupku, za to král jest vynášen do nebe, a proč? Protože navštívil ples, při kterém slaveno zasnovení dvou milenců ze šlechty římské; jiný důvod se v „Římě“ nenajde. Nejhubě jsou na tom tradicionelní Jesuité, ti dostali ze všeho kleru nejvíce; co se v Římě špatného mezi „černou společností“ (jak Zola celý klerus v Římě nazývá) stane, v tom měli jistě Jesuité svůj podíl. I na sv. Otce mají veliký vliv. Dalo by se ještě mnoho pěkného povídati o pěkném Zolově romaně; zvláště jaká pěkná epitheta dal kongregaci indexu za to, že se jeho majestátu dotkla, avšak to by vedlo daleko. Místo toho podám úsudky jiných o Zolovi. Curyšský divadelní časopis (jistě liberalní) píše 1. října 1894 o Zolových Lourdech, praví: „Romanopisectví zvrhuje se v poslední době v docela obyčejné zpravodajství. Několik dní studia a básník pochopil charakteristiku osob a má svou látkou úplně v moci. Dříve k tomu bylo třeba let. Srovnej Zolovy „Lourdes“ a „El Torero“ od Katulla Mendèsa. Slova ta platí tím spíše o Římě.

O „Římě“ referuje v německé literatuře mezi jinými Paul von Szczeпаński a to v časopise „Über Land und Meer“ (vycházejícím týmže nákladem, kde i německý překlad Zolova „Říma“ vyšel); ovšem že Zolu chválí, ale přece jen praví mezi jiným: „Nechci tvrditi, že by charakteristika Leona XIII. úplně správná byla, neboť za to mi ručí toliko Zola; o správnosti nebo nesprávnosti její mohou toliko ti souditi, kteří v nejbližším

okolí papežově se nalézají. Co se týče Jesuitů, ponechávám to úsudku čtenářů, zda jsou v Římě tak všemocni, jak si Zola myslí. — Historie lásky mezi Benedettou a Dariem končí scénou úplně nemožnou.“

V anglické literatuře referoval W. T. Stead, redaktor časopisu „Review of Reviews“ v témže časopise (1896, díl první, strany 491 až 507) o „Římě“ a končí svou kritiku následující úvahou (nutno dodat, že W. T. Stead jest, co se náboženství týče kongregationalista): „Evan-gelium Zolovo jest zvrhlíkem (bastard) staršího náboženství; je to jakési osleplé evangelium, dítě nevlastního dítěte celého křesťanství, kteréž od svého předchůdce zdědilo útrpnost, milosrdenství a snaživost, ale za to ztratilo smysl a snahu po svatosti a neví nic o Bohu lásky nebo o bez-mezné věčnosti, ve které on soudí všecky své tvory. „My se stáváme příliš citlivými; truchlíme nad každou bytostí, která nám odsud odešla. A přece, víme-liž, kolik bytostí má více méně zapotřebí, aby udržely svůj život zde na zemi?“ Tak píše Zola mluvě o válce a zároveň nechce připustiti možnost náboženství, které má „starost o život posmrtný,“ a které by se třásl před „mrazivým dechem Neznámého.“ Není to tedy život posmrtný, v němž by Zola našel nadšení? Není to povzbuzující duch „Neznámého,“ který by ho podporoval při jeho těžké práci? Zola ovšem není prvním, na kterém by se ukázala strašná moc dědičnosti — opakování. On nečiní totiž nic jiného, než že modernisuje kalvínské učení o hříchu prvotném a zavržení. Ale co jest to všecko bez učení o milosti, kterýmž ženevský reformátor hrozná dogmata své víry mírnil. Pro celé pokolení to jde snadno určovati, jedná-li se však o to aplikovati Zolovo učení na jednotlivce, to bohužel nejde.

A tento vzkříšený kalvinismus bez nauky o vykoupení, ačkoliv to jest Zolovo credo, není již dávno nic nového pro lidstvo klopotami zmožené, hříchy obtížené a tresty navštívené.“

Mimo jiné chyby a nedostatky týkající se církevního života od Zoly líčeného, udělal slavný spisovatel chybu již tisíckráté spáchanou a tisíc-kráté vyvrácenou, která jeho neznalost ve věcech náboženství zajisté charakterisuje; vypravuje totiž, jak za zemřelé Benedettu a Daria od rána až do večera a mše svaté slouženy byly.

M. Svobodný.

Nová díla.

Pensées de Blaise Pascal. Jules Didiot. Str. 400. Proslavené dílo vydáno tu v textě spolehlivém, se stručnými, ale důkladnými poznámkami, jež vyvracejí jansenské bludy Pascalovy. Vedle článků Kreitenových ve *Stimmen aus M.-Laach* (1896) je toto letos nejdůležitější publikace o Pascalovi.

Geschichte der christlichen Eschatologie in der vor-nicänischen Zeit. Von Dr. L. Atzberger. Freibg. Cena 9 m. Spis důležitý pro celou stavbu věrouky katolické naproti protestantské. Látka jest velmi bohatá, přehledně a správně sestavená.

Rud. Hirschberg: Das Recht zu sündigen. Je prý to „revise zděděného svědomí“; dle ní již není „nic zakázáno, vše dovoleno.“ Spis. odvolává se na Darwina, přímo hlouposti své opsal z Nietzsche, kterého také naši umravňovatelé k nám zavádějí.

Devas-Kämpfe: Grundsätze der Volkswirtschaftslehre. Freiburg. Cena 7 m. Irský národohospodář pokusil se o příruční knihu se stanoviska katolického, která tu vydána po německu. V nejistých kontroverších je na stanovisku Roscherově. Statě o přepychu, ceně, diferenční hře jakožto odvětví výtěžku a j. jsou méně zdařilé.

M. Gruber S. J.: Wunderbares Leben des hl. Stanislaus Kostka S. J. Herder, Freiburg i. B. 1896. Cena 80 Pf. Svátý život panenského jinocha vyličen na základě bohatých, důkladných studií, a to pěkným slohem. Po stránce asketické důležité jsou četné reflexe, jimiž poutavé vypravování jest propleteno. Knížku tuto zvláště katechetům co nejvřeleji doporučujeme.

Matice lidu. XXX. 6. *Gaston Humbert: Obrazy z Tunisu.* Str. 136.

V desíti obrázcích podává známý šprýmovný, někdy až špásovný cestopisec dobrý názor o věcech tunisských, veřejných i soukromých. Rodinný život, škola, společnost, otroctví, zaměstnání a pod. jsou tu stručně, ale případně vyličený. Čtenáře novin zvláště bude zajímati projekt Saharského moře.

Velezasloužilý *B. M. Kulda* vydal nedávno svým nákladem v Praze dvě sbírky naučných a varovných veršů: **Církev a národ** — české inteligenci (str. 112) a **Rady a výstrahy časové** — českým rodinám (str. 88).

Z duše. Básně *Hermy Pilbauerové.* V Praze. Nákladem vlastním. Str. 96.

Měkká, dobrá duše prozrazuje se v básničkách těchto. Vlast, krása krajiny ji zajímá, vzpomínky životní, tiché a klidné, se k tomu připojují. Vzrušení básnické není značné. Forma je celkem lahodná; je v ní mnoho vypůjčeného, tak že někdy nesouhlasí s myšlenkou.

V nynějším veršovnictví je taková úhledná knížka s nezávadným, ušlechtilým obsahem a prostou, ušlechtilou formou skoro unikum.

Jiří Bittner: Frašky a tragedie. Nakl. F. Šimáček v Praze 1897. Str. 152.

U Bittnera shledáváme se s figurkami novými; té přednosti kresbám jeho upříti nelze. Zvláště svět divadelní měl by v něm dějepisce znamenitého. Někdy však se spokojuje všední anekdotou, a to budcu asi ty „frašky.“ Sloh neprozrazuje pevného péra. Čtitelům hercovým bude kniha rozhodně milejší než kritice.

Kabinetní knihovna. Sv. 88. *Martin Havel: Ze zápisků Phil. stud. Filipa Kořínka.* IV. Poslední svého jména. Str. 171. Cena 60 kr.

Thema je pěkné. Rodina vymírající — čí vinou? Zda matčinou, jež pro vezdejší výtěžek zanedbává domácnosti, či rozmařilostí plemennou? Vedle toho, po levém boku roste nová rodina, silná a svěží.

Ale thema místy p. spisovatele svedlo ke schematisování. Rodinná scéna (str. 93. a d.) jest příliš umělá. Vůbec rozumování je někdy nudné. Snad je to tím, že tu málo děje.

Mnohem zdařilejším zdá se mi dílo V.: Rodiny dvou sester (str. 212, cena 70 kr.).

Domyslíme se, že to bude asi rodina chudobná a zámožná; schudlý statkář-vlastenec (básník atd.) a mazaný advokát. V obou rodinách studenti, známé spisovatelovy kondice, advokátova rodina mravně pošramocena odjíždí, z druhé zastane spis. koketní dceru, jejíž plány chodily vysoko, prodavačkou na výstavě.

Oblíbenou myšlenku o osudu a dědičnosti přetřásá spis. i zde, a to zajímavě a zdravě.

Salonní bibliotheka. Č. 96. *Fr. Herites: Návštěvy.* Nakl. J. Otto v Praze. Str. 146. Cena 80 kr.

Prerozmanité druhy návštěv — vyděračských, žebravých, přátelských, svůdných atd. — toť látka rozhodně vděčná. P. spis. chopil se jí opět ve svém směru, v ovzduší maloměstském, mezi lepšími třídami. Vzorky jeho jsou rozmanité. Vypravuje zajímavě, byť se i někdy opakoval.

Na Heritesa se kritika již tak neusmívá jako druhy, ale myslím, že dobrých, vzdělaných čtenářů najde i tato kniha dost. Je psána s opravdovým soucitem, k trpitelům i k vinníkům; čtenář vycítí jej i bez analyz. Hrubě závadného není v knize nic.

Ruská knihovna. XXIV. Spisy *Iv. S. Turgeneva.* Rediguje Jar. Hrubý. Sv. 5.

Dým (roman) a různé povídky. V Praze 1896. Nakl. J. Otto. Str. 354.

Romanu „Otcové a děti,“ o němž jsem promluvil ve „Hlídce Literární“ r. 1895., Turgenev rozhněval na sebe liberalní stranu v Rusku. Aby napravil svoji reputaci liberala, napsal r. 1867. roman „Dým,“ jehož hlavním obsahem, podstatným motivem jest usvědčení vniterné prázdnoty, hrubosti, hnusnosti dvou společenských proudů, revolučního, pokrokářského a zpátečnického, konservativního, dvou stran, jež stejně se odtrhly od národních idealů, rodné půdy. Usvědčení to provedl Turgenev s velikou silou satirické nevole, s uměleckou soustředěností. S jedné strany předvádí Gubareva, vůdce demokratické strany s její mravní i duševní prázdnotou, lehkomyslnou nevědomostí a nesnesitelnou podlostí; Gubarev v cizině je pokrokářem, v Rusku pravým „krépostnikem,“ přívržencem nevolnictví. — V pendant této demokratické společnosti Gubareva postavil Turgenev zpátečnickou společnost aristokratickou, již nakreslil ještě ostřeji a nemilosrdněji, než onu. Turgenev se zlou ironií a pohrdáním kreslí generala Rátmirova, jenž pomocí své ženy Iriny ustrojuje si kariéru, hloupé, idiotické hraběnky, velkosvětským životem úplně zkažené Iriny.

K obrazu těchto životních, společenských proudů Turgenev připojil obraz intimního dramatu, smutné historie lásky bezcharakterního, slabého Litvinova a hrubě smyslné Iriny. Litvinov jako student zamiloval se do Iriny, která však jím pohrdla; později však, když se provdala za nemilého generala, sama zamiluje se do Litvinova, jenž pro ni opustí milovanou

nevěstu, způsobí mnoho útrap Litvinovu, jeho nevěstě i sobě samé. Ale postavy hrdiny a hrdinky nejsou středem romanu, nevyrážejí typických zástupců tehdejšího života společenského a jeho nálady, nýbrž jsou nahodile vybranými obrazy, kolem nichž kupí se různé prvky společenské zkaženosti.

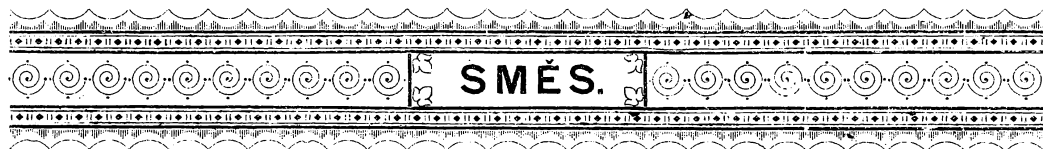
Vedlejší stránkou romanu je také polemika proti slavjanofilství a úzkoprsému vlastenectví, vložena v ústa západníka Potugina; ale Turgenev, stoje nad stranami a místo přízračných idealův uznává pozitivní ideal — civilisaci, jako umělec vystavil také západnictví Potuginovo, jeho názory, „všecko to, co hlásal Potugin,“ jako „dým a nic více.“ Turgenev vůbec skepticky pohlížel na snahy a idey všech stran, povrchních radikalů, mírných liberalů, slavjanofilův, aristokratů zpátečnických a nazval snahy ty „dýmem.“ Ale aby dýmem pojmenoval všechny snahy ruského mladého pokolení, k tomu nestačí charakterisovat pouze společnost v Baden-Badenu. Toť nedostatkem romanu.

Kromě „Dýmu“ v přítomném svazku nalézáme novellu „Zátiší,“ pěkný obraz života statkářského; nalézáme tu též typického zástupce „nadaných povah,“ Veretjeva, lehkomyšlného mluvku, jenž prázdnou výmluvností unese a pak zahubí život hodné dívky, Marie Pavlovny. — V „Korrespondenci“ Turgenev dotýká se své intimní historie, lásky k paní Viardotové, jejíž pokorným otrokem se stal na celý život. — „Jakub Pasyнков“ je tklivé vypravování o smutném životě jednoho z posledních romantiků. — „Jízda do Polesí“ vyniká krásnou krajino-malbou.

Besedy mládeže. Sv. 337. *J. J. Váňa:* Vycházky do polí a lesů. Cena 30 kr.

Několik přírodopisných obrázků z říše ptactva, zábavných i poučných, ač jinak dosti povrchních. Forma vypravování jest někdy, jak bývá v takových skladbách, nucená.

Podobné, však obsažnější jsou obrázky *Musila-Daňkovského* v **První Moravské obrázkové knihovně.** Č. II. Cena 28 kr.

Opět katolicismus a modernost. Poslední dobou vyměněno několik výstřelů vzájemných mezi „Rozhledy“ a „Novým Životem,“ mezi táborem české moderny a táborem katolické moderny. Spory mezi p. Krejčím s jedné a p. Dostálem-Lutinovem s druhé strany možno nazvat pendantem sporů české moderny vůbec. Jako ony spory české moderny v „Rozhledech,“ „Moderní Revui“ a „Času“ vyjasnily nejasný obzor české moderny, přispěly k vyhranění nových odstínů, nových diferenciací v nynějších proudech českého života (ač v posledním stadiu zvrhly se z principiálních otázek v dětinské pohrávání si slovy, ve vtipkaření), nejinak spor katolické moderny s českou modernou

vůbec nebo lépe řečeno nekatolickou, mimokatolickou; vždyť katolická moderna je také českou. Aby však konec sporu nebyl analogický jako v české moderně, třeba utkvět na základních bodech, od nichž se na obou stranách vychází, a odtud objasnit posici katolické moderny. Proto nutno abstrahovat od „nesoudných a nestoudných podezření,“ od „ubíjení a denunciací“ na straně jedné, od extemporací à la „zvykli jsme od pánů v klerikách už horším neslušnostem“ na straně druhé — a promrskat otázky principiálnější, pro náš případ speciálnější a přílehavější. Článeček tento nemá býti polemikou, nýbrž vyložením stanoviska a nározu o sporné věci.

Po mém soudu tedy nutno zodpovědět si otázky: Je možná sloučit harmonicky a nikoli násilně moderní myšlenky a katolicismus? Jinými slovy: Je katolictví moderní, pokrokové, živoucí aneb je katolicismus zkostnatělý, ztuhlý, bez jiskry života, a tudíž neschopný, aby pochopil dobu naši? Přejde zkrátka při tom různorodém manželství katolicismus neb naše doba?

To je otázka více filosofická, theoretická, předpokládající znalost a rozbor pojmu katolicismu, pochopení pojmu modernosti. Sem spadá otázka o všestrannosti pravdy katolické; o vylučnosti, nesnášenlivosti katolicismu neb o spoštění katolicismu. Odtud plyne pak konkrétnější již otázka o možnosti katolického umění a o možnosti katolické moderny jako společnosti umělecké — ale stále ještě bez ohledu na daný případ, bez ohledu na „Nový Život“ a pány stojící za ním.

Teprv po vyšetření abstraktním možná přesvědčiti se empiricky řekl bych o splněním nebo nesplněním úkolu katolické moderny české: Jak podařilo se jí sloučit v umění katolicismus a moderní umění, kolik tím trpí snad umění, kolik snad katolicismus, kolik snad slevují páni se svého stanoviska. Tot celá práce ve formě otázek.

Předně pojem modernosti a pojem katolicismu (aspoň po jedné stránce), všeobecnosti i katolicismu.

Moderní znamená zástupcům nynějších směrů v kulturním životě tolik co nové. Moderní uzavírá v sobě dle nich pojem novoty, překonání dávného. To nám značí též, aniž stačí. Místo moderní mohli bychom říci modní. Že však je rozdíl velký mezi životním názorem a stříhem šatu, připustí i nejextremnější relativista. Moderní překonává staré, dávné, poněvadž je lepší. Pojem moderního zahrnuje v sobě kromě novoty nutně lepší hodnotu oproti starému. Právě lepší hodnota je nota specifica, lišící moderní od modního, povyšující moderní nad modní. Neboť v čem by byl existenční důvod nového proti starému? Rozumně jednající člověk nemůže přijmout myšlenku sebe krásnější, sebe modnější, nemá-li pro ni důkazů, že je pravdiva a lepší než opačná, stará.

Moderní nám tedy značí nové — ale zároveň a hlavně pravdivé a lepší než bývalé. Proto, než možno nazvat něco moderním, třeba míti pro to důkazy, býti přesvědčen nejen dogmaticky, ale kriticky o pravdivosti myšlenky, názoru, věci. Nelze nám tedy každou myšlenku nedokázanou, nýbrž jen nadhozenou, každou hypotesu neb dokonce domněnku vědeckou nazvat moderní. Hypotesy toho druhu jsou sice nové, chceme-li modní, ale nikterak moderní; nejsou dokázány, mohou býti pravdivy i nepravdivy. Uznáváme rádi vědeckou cenu hypotes a nutnost jich pro rozvoj vědy, pro pokrok — neboť

každá pravda nyní vědecká byla kdysi více či méně hypothesou, domněnkou nedokázanou; ohražujeme se však proti tomu, aby se hypothesy a domněnky nedokázané stavěly na jeden stupeň s pravdami, které spočívají na solidních základech, důkazech. A mimo to protestujeme, aby katolicismu bylo vpalováno znamení ztrnulosti, tmářství, nedostatek smyslu pro pokrok vyčítán, že nepřijímá každou novou hypothesi třebaž vážnou, ale nedokázanou. — Zde mimochodem budiž vzpomenu, aby konstatována byla pravda co možná nejšíře, že mnohdy repraesentanti dobré věci příliš houževnatě lpěli na starých názorech, ač byly již dávno překonány dokázanými myšlenkami novými. Vysvětlující jednání jejich strachem o dobrou věc, plynoucím z novot Lutherem zaváděných, a takto je omlouvající, nicméně trváme na tom, že princip onen není správný; dobrá věc tím trpí, poněvadž neliší se mezi vědou a náboženstvím. Ostatně z dějin filosofie a vědy vůbec je známo, že zjevy toho druhu jsou výjimečné — jinak hlavy osvícené a vysoce učené vždy patřily k obhájcům a propagatorům nových ideí — ovšem dokázaných.

Poukáží aspoň na dva příklady. Již sv. otcové prvních dob křesťanských přijímali dokonce filosofii řeckou; činí se z toho katolicismu až výčitka na jedné straně ve smyslu, jakoby katolicismus po stránce obsahové nebyl než kompilací filosofie orientální, perské, indické a řecké — jmenovitě Platonovy, ač v pravdě používali sv. otcové teorií filosofických již hotových k pojmovému vystihnutí dogmat, aby obsah zjevení, výron pravdy absolutní, byl přístupnější, bližší omezenému rozumu lidskému; schemata, formy filosofické byly staré — obsah nový. Filosofie nebyla sv. otcům jenom tmou, nýbrž bludem probleskovaly skvoucí paprsky pravdy Slova ($\sigma\pi\epsilon\rho\mu\alpha\tau\alpha\ \tau\omicron\upsilon\ \Lambda\acute{o}\gamma\omicron\upsilon$). A když zmíral středověk, a rodila se doba nová, zdaž neprošel katolicismus pod dojmem revoluce Lutherovy stadiem očištným? Že snahy koncilu Tridentského a mnohé snahy Lutherovy zvláště in rebus morum et disciplinae měly ne-li tentýž, jistě podobný cíl, nepopře ani katolík ani nekatolík.

Akkomodace katolicismu různým směrům v různých dobách, různým myšlenkám a proudům je tak faktická, že zavdala příčinu odporu ku katolicismu, jakoby se katolicismus byl odchýlil od původní nauky atd. Že takové hlasy nebyly slyšitelný jen před Lutherem, nýbrž i dnes, toho důkazem je nám na př. i p. Krejčí v „Rozhledech,“ jenž jistí — prozatím nerozhodnuto, zda správně nebo nesprávně — „sploštění katolicismu.“ Katolicismus může však míti vědomí, že nejde daleko ani v pravo ani v levo; vždyť najdou se hlasy konstatující ztrnulost, nedostatek smyslu pro pokrok. To jsou přece hlasy extrémní, affirmace sobě odporující; v takových případech bývá pravda, jak učí zkušenost, uprostřed.

Ostatně takto jsme opustili stanovisko pojmové a věcné, jednající o osobách a jich chování se; stalo se tak, aby bylo jasno, že zástupcové katolicismu jednali podle toho, co katolicismus pojmově a věcně znamená.

Ano, pro nás je směrodatný přívlastek církve katolické: všeobecnost; tato je obsažena již ve jméně samém. Co značí pojem katolického?

Všeobecný, katolický bere se ve smyslu extensivním, více hmotném, smím-li tak říci, ve smyslu prostorového rozsahu: katolicismus — náboženství celého okrsku zemského. Katolický značí však také rozsah časový ve smyslu, že katolicismus má býti náboženstvím pro všechny časy. Rozsahové pojímání

katolicismu nevyklučuje však pojmání obsahového; ba všeobecnost pravdy ho požaduje nutně. Obojí pak pojmání, extensivní totiž i intenzivní, činí právě celý pojem katolického: tedy snaha — po případě korunovaná výsledkem — pojmout pravdu všechnu, bez přimíchání bludu, pravdu do hloubky i do šířky, celou. K tomu je třeba různosti stanovisk. Duch lidský je jednostranný, omezený, extrémní, nemůže na jednu (časově), jednotně (obsahově a rozsahově), pojat pravdu tak vznešenou, jako pravda náboženská, zjevená. Jen Bůh, absolutní rozum je nestranný při vši své jednotě. Aby duch lidský uvaroval se omylův a bludův, aby pojal pravdu co možná nejvšestranněji, nutně musí ventilovat každou otázku ze všech možných hledisk, ze všech protiv. S tohoto stanoviska mají mravní cenu i bludy — ovšem jen negativní, nutíce zastance pravdy okkupovat různá stanoviska; ostatně bludy mnohé nejsou než části pravdy do extrémů hnané.

Co v tomto smyslu platí o pravdách náboženských, platí i o pravdách vědeckých. Snahou katolicismu musí tedy být — má-li býti všeobecný, katolický, tedy hoden svého jména — získat pravdu kdekoliv, ať ji nachází ve vlastním táboře nebo cizím; má zkoumat myšlenky všechny, které se vydávají za pravdu i za lež a očišťovat je od extrémních konsekvencí, uvádět v harmonii logickou. Že tak činí a činil, odtud výtka benevolence, povolování, zkracování katolicismu. Aby však fakticky chyb těchto se varoval, má regulativu v pravdě zjevené, ve zjevení obsažené. Že se činí katolicismu výtky sploštění myšlenkových obzorů, má příčinu a kořen v jednostranném názírání na katolicismus. Mnohým je totiž katolicismus do extrémů hnanou výlučností, nesnášenlivostí. Konstitutivnou známkou katolicismu je však právě všeobecnost pravdy: *nomen omen*. Kdežto výlučný a nesnášenlivý je katolicismus jako každá pravda: abych tak řekl a *posteriori*. Jakmile poznal, že myšlenka, názor je jednostranně přehnan, neb uvnitř lživý — tu vši váhou síly životní opře se bludu, nenávidí blud. To však není vadou katolicismu; to je přirozenou, logicky plynoucí vlastností pojmu pravdy. Čím je pravda širší a hlubší — tím odpor a nesnášenlivost je silnější, poněvadž je oprávněnost existenční živoucnější. *A priori* je však katolicismus benevolentní, snášenlivý; má účelem a snahou *sine qua non* získat pravdu kdekoliv. Jak již praveno, tato vlastnost plyne logicky z pojmu katolicismu, bez níž by byl katolicismus *contradictio in termino*.

Možno po takovém vymezení pojmu katolicismu mluvit o úpadku katolicismu tehdy, není-li výlučný, nesnášenlivý a *priori*? Po mém soudu, aby se zjistilo, zda a kolik popouští katolicismus ze svých názorů, a kolik odchyľuje se snad od pravdy všeobecné a staví se na stanovisko extrémní, bludné — nelze mluvit všeobecně, abstraktně; po mém mínění nutno míti před očima jeden případ, konkrétní, kde se zjistí: v tomto případě a ne jiném musí katolicismus, chce-li býti sobě věren, pravdou zjevenou soudit tak a ne jinak; soudí-li však opačně, ergo je v úpadku. Tak na př. v našem případě: katolická moderna česká. Katolicismus prý přichází zkrátka; *repraesentanti* chtějí býti neb jsou více moderními než katolickými. Napřed, co se týče terminů, upozorňujeme, že pan Krejčí nebere pojem modernosti ve smyslu námi shora naznačeném, nýbrž ve smyslu „novoty.“ Dále činím rozdíl mezi filosofickým jádrem moderny katolické, theoretickým podkladem, ideami základními a mezi idealy uměleckými, uměním moderny; zatím mluvím o prvé.

Tu pak jsem toho mínění, že by měl pan Krejčí ukázat, pokud ideje základní katolické moderny české nesouhlasí s ideami církve učící (nemyslím jednotlivce, jež si mohou učení vykládat individualně, správně i nesprávně; míním tu celou církev — no, řekněme to — neomylnou, učení oficiální)? Já aspoň koncessí v tomto směru naší době činěných nevidím, nevidím myšlenek odporujících obsahu zjevenému! Tu nestačí ani říci: katolicismus byl někdy jiný než dnes. Katolicismus považuji za dílo božské i lidské; a proto třeba udat, v kterém směru se změna stala. Ostatně snad se jednalo panu Krejčímu jen o umění, o umělecké idealy katolické moderny naší, ač hned podotýkám, že to není tak jasné z míst v „Rozhledech,“ zvláště ne po tom, co napsal pan Krejčí na konci svého zaslána v 2. č. „Rozhl.“ roč. VI. Než budiž! O možnosti katolického umění, pokud vím, p. Krejčí nepochybuje. Moje stanovisko o tomto bodě viz „Hlídka“ letošící ročník str. 548. pod heslem: Tendenčnost umělců katolických.

Když tedy míní pan Krejčí, že v umění katolické moderny české přichází katolicismus zkrátka, rozumí: „vniterného, ostře vystouplého katol. charakteru v jejich směru nevidím na tolik, aby určoval v první řadě jeho tvářnost . . . v poesii, kritice atd. jsou mi lidmi, spadajícími na jedno do širokého, psychologického typu dnešní naší mládeže. Nevytvořili vedle něho dosud typ svůj, katolický. Každé číslo „N. Ž.“ to dokazuje — tak hned na př. v posledním sešitě není katol. více než několik veršův. Ale katolicky zabarvené verše psal i Karásek.“

Tu souhlasím s p. Krejčím úplně: vniterného, ostře vystouplého charakteru nevidím v pracích „N. Ž.“ ani já. Toho promítání života náboženského ze vnitra na venek do veršů, jaké dalo ve středověku vznik vřelé poesii mystické se všemi přednostmi v obsahu i formě od horkých proudů citu až po smyslové obrazy, toho nevidím v realizacích ideálu katol. moderny české. A příčina toho?

Po mém soudu může býti příčina v nepoměru formy k obsahu básnických individualit repraesentujících katolickou modernu u nás. Věřit, že by neměli tepla náboženského života uvnitř psychy básnické — pro to nemáme důvodu. Proč ho tedy nevyjádří, neobjektivisují slovnou stránkou uměleckého díla? Já pravím, že nemají formy přiměřené, v kterou by vlili své nitro! Což nemají vzory ve středověké mystice?

Ano, vím, ale trvám: nemají formy, nechtějí-li býti kopisty! Mohli by ovšem odkoukat formu středověkých básníků-mystiků, dikci proroků, sloh apokalyptický, Písma sv. vůbec — ale básníky by nebyli; právě v umění původnost má veliký význam, originalita ne tak v obsahu, jež není ani tak snadno možná, jako spíše původnost ve formě. Tu pak není možná, aby katolický básník zůstal netknut vospělostí formy novodobého básnictví světského.

Forma, dikce, sloh apokalypsy, hymnický je úplně různý od formální stránky novodobého básnictví: styl to lapidární, v hrubých obrysech — jednoduchý v obrazích (třebas jsou to obrazy hluboké symboliky); naproti tomu jemný sloh, různě až do nejfiligranštějších odstínů zabíhající, plný nuancí, přechodů barev a tónů, rytmický — u nás na př. sloh Březinův s bohatstvím a záplavou obrazův oslňujících, pestrých, duhovitých. Dá-li působit katolický básník na sebe této složité formě — možno zde mluvit o zkrácení, sploštění katolicismu? Může přece katolík-básník použít všech předností vospělé techniky novodobého básnictví, aby ukázal vnitřní podstatu nitra nábožensky-katolický myslicího, cítícího.

A po mém mínění hledají právě mladí katoličtí básníci naši formu, která by byla přiměřena k objektivisování katolického charakteru. Kdyby kdo chtěl vytýkat, uváživ mládí „Nového Života“ a pánů stojících za ním, že tu formu teprv hledají — ten by měl malý ohled do tvoření nových směrů, nových stylův a forem. Možná, že ji najdou, neručím však za to; to patří budoucnosti a schopnosti oněch pánův interesovaných. Možná však také, že jí nenajdou; co však na tom? Ani v tomto případě bych nebyl nucen měnit něco v této poznámce.

Karel Braun, **O poměru věd světských a bohovědných.** (O.) 2. Větší interes vzbuzuje, avšak i tíže dá se zodpověděti otázka, jak dlouhé máme si představití doby, jež od stvoření pralátky nás dělí. Určité vyjádřené hodnoty pro doby tyto nemožno podati. Cesta tu jedině možná je empirická. Jí se řídíme.

Otázka o trvání kosmogonických dob rozpadá se na několik podružných otázek vždy dle předmětův, o nichž se uvažuje. Nejdříve vzniká otázka o geologických a geogonických občasích. Geogonické občasí počínáme prvním objevením se tuhé zemské kůry, geologické od doby, kdy pramoře začalo a pevniny z něho byly vyzdviženy. Před tím plynulo občasí, které v širším smyslu slove geogonické, v němž země od prvního svého počátku až do nahromadění celé své massy v plynové kouli a odtud až do zhuštění v ohnivě-tekuté jádro a ochlazení v počátečnou kůru se vytvořovala. Ještě před tím je občasí kosmogonické, v němž celá sluneční soustava ze stavu nesmírné zploštěné koule plynu dovinula se nynější podoby. Konečně nejdále nalézá se občasí, v němž z pramlyhy utvořily se veliké točící se mlhové koule, z nichž soustavy planetové jednotlivých sluncí povstaly.

Občasí geogonické dle dosavadních výpočtů takto asi se udává:

	Ochladnutí z	na	Doby v millionech let	nebo	Pravděpodobné hranice oněch dob
1.	2000°	250°	33		10 až 100
2.	250°	50°	25	„	8 „ 80
3.	50°	27°	20	„	7 „ 56
4.	27°	12°	12	„	5 „ 35

Poslední 3 doby odpovídají asi tomu, co jmenujeme obyčejně „doby (občasí) geologické.“ Měli bychom pro ně tedy asi 57 millionů let, nebo vzhledem na možné chyby dobu mezi 20 až 180 milliony let. A sice asi 25 millionů na dobu azoickou, 20 millionů na dobu paleozoickou až do útvaru kamenouhelného a asi 12 millionů na dobu mesozoickou a kenozoickou až k přítomnosti.

Počítáme-li k tomu první dobu, jež v našich geologických vrstvách pozůstatku nenechala, a proto správněji „geologická přípravní doba“ slouží by měla, obnášela by délka od povstání první kůry zemské až do nynějška 90 millionů let, nebo pravděpodobněji mezi 30 a 270 milliony let.

Občasí v širším smyslu geogonické při nejmenším trvalo tolik, jako geogonické, tedy asi 100—200 millionů let.

Občasí kosmogonické trvalo poměrně mnohem déle, asi 1000 millionů let. Ještě delší, blíže neurčitelné, jest občasí první; možno nejméně přijati billion let.

3. Vlasatice. Všechno ve všemmíru, co v jisté třebas jen míře život jeví, jednou přestane. Jedenkráte přijde doba, že všechny stvořené síly se vyčerpají a jako rozdíl tepelné se vyrovnají. S teplem zajde i světlo. Svět zajde jednou nutně stárím. Tím není popřeno, že mohou jednotlivé části všehomíra i jiný, předčasný konec míti. Tento konec předčasný naší zemi může způsobiti nějaká vlasatice (kometa).

Jelikož vynikající učenci důtklivě proti strachu před kometou psali, mohlo by se považovati přímo za pověru, kdyby nám měla kometa býti příčinou strachu. Dříve než se konečně vyslovíme o věci, slyšme důvody.

Hlavní důvod, jenž se uvádí proti strachu před kometami, nejsilnější důvod pro neškodnost těchto těles nebeských, váží se z malé jejich hmotnosti. V každé učebnici astronomie tato okolnost důrazně se vytýká a důsledek odtud vyvádí, že vlasatice není s to, aby zemi nějak citelně škoditi mohla, i kdyby se s ní srazila. — Druhý důvod spočívá ve velmi nepatrné pravděpodobnosti sražení se se zemí. A skutečně můžeme dle zákonů mathematické pravděpodobnosti 20 millionů vsaditi proti 1, že kometa nám neuškodí, poněvadž prostor je nezměrný a dvě tělesa vzhledem k němu směšně nepatrná. Pravděpodobnost neštěstí je tedy nad míru malá. Vstupujeme-li na dráhu, abychom jen malý kousek jeli, je pravděpodobnost, že vůz bez pohromy opustíme, sotva taková, jako ona, že kometa nám neuškodí. A který cestující by měl jen malou starost před neštěstím?

Druhý důvod je tedy způsobilý, bázeň před kometou rozptýliti; ale úplné jistoty nemůže nám dáti. Z 20 millionů komet může průměrně jen jedna nám škoditi. Ale právě to, že mezi tolika jedna je, jež bude zemi osudna, je hodně pravděpodobné; a že by to nemohlo býti dosti brzy, proto nemůže žádný vědecký důkaz se dáti.

Kdyby však jednou takový náraz se stal, můžeme spoléhati se na první důvod? Hmota komety je ovšem malá, jelikož ohonem jejím možno viděti procházeti malé hvězdy skoro bez úbytku světla, ba skoro bez úchylného paprsku. Proto Babinet je nazval „rien visible,“ „viditelné nic.“ Nesmíme však zapomenouti, že vlasatice mají velikou rozlehlost, a že velikost objemu jistým způsobem nahraňuje hutnost. Také není důkazu, že by jádrem vlasatice bylo možno hvězdy viděti. Nevíme mnoho jistého o hmotě těchto těles nebeských; a co víme, týká se jen povrchu hmoty. Tak vypočítal Laplace, že známá Lexelova kometa, jež r. 1770. zemi se přiblížila na 6násobnou vzdálenost měsíce a r. 1779. měsíci Jupiterovými přešla, nanejvýš $\frac{1}{5000}$ hmoty zemské má; Harkness vypočítal $\frac{1}{16800}$. Pro kometu Donatiho r. 1859. dle pozorování poněkud nejistých vypočetl Roche $\frac{1}{23000}$, Faye $\frac{1}{235}$ hmoty zemské. Dlužno též poznamenati, že jádra komet jsou nejspíše pevné hmoty, poněvadž by jinak jádra komet z r. 1680., 1843. a 1882. při veliké blízkosti k slunci dle mechanických zákonů byly musily se roztrhati. Pak musí však jejich hmota býti značná. Nemáme tedy důkazu, že by kometa nemohla míti hmotu $\frac{1}{10000}$ hmoty zemské. To je poměrně ovšem málo; je to však také poměrně — ve srovnání s tím, co je potřebí, aby zemi po případě uškodila — velmi značné.

Dejme tomu, že jádro komety o $\frac{1}{10000}$ zemské hmoty se zemí se srazí, tedy by to bylo asi jako 270.000 zeměpisných krychlových mil nebo 110 millionů kubických kilometrů pevné hmoty hustoty zemské střední, nebo asi

580.000 zeměpisných krychlových mil = asi 227 millionů kubických kilometrů v složení našich hor. A tato hmota by přišla rychlostí 6 zeměpisných milů za vteřinu, t. j. s rychlostí asi 100krát větší než nejlepší naše zbraně, k zemi. Účinky takového snažení by musily býti nad obyčej strašny. Rozrušující činnost narážejícího těla je dle zákonů mechaniky poměrná čtverci rychlosti, a proto by účinek byl asi takový, jako kdyby hmota o velikosti země narazila na zemi rychlostí dělové koule. Takovou katastrofu žádný člověk by nepřežil, ani tehdy ne, kdyby 100krát menší energii rozvinula. — K tomu přistupuje, že mechanický náraz není jediný, čehož se třeba báti. I kdyby jádro komety zemi minulo a jen větší část ohonu zemi zasáhla, byly by následky velmi zhoubné. Předně by úderem tak mohutných hmot plyných povstala bouře nad pomyslení hrozná; a kdyby ohon uhodil na moře, povstaly by milové vlny, jež by daleko na pevniny stříkaly. Spektrální analýza ukázala, že plyny v kometách obsažené hlavně jsou uhlík a vodík, tedy podobné jako při výbuchu v dolech uhelných. Ty by nejen atmosféru učinily nezpůsobitou k dýchání, nýbrž zapálily by se a na účet našeho kyslíku způsobily požár po celé zemi. A není-li toho dost, vzpomeňme, že spektrum i množství kyanu v plynech komet objevilo, jenž sám sebou jedovatý, nejspíše s vodíkem zemským by se spojil v psotninu.

Zdali tyto hrůzy skutečně přijdou, nikdo neví. Vše, co věda ví, je, že je to úplně možné. Nebylo by to nic jiného, než zpozděný případ, kterých v dřívějších dobách tisíce a miliony se stalo. A poněvadž celá naše soustava se pohybuje ku předu, asi 100 millionů mil ročně, nemáme žádné jistoty, že nemůžeme jednou přiblížit se kosmickým hmotám, jež v podobě komet by vnikaly do naší soustavy.

Kdyby však taková pohroma měla přijíti, věda má pro nás jednu útěchu: můžeme býti upokojeni, že nepřijde náhle a nepředvídaně. I v nejhorším případě, že by kometa hned při vniknutí do sluneční soustavy se zemí se srazila, naši neunavní lovci komet nejméně čtvrt leta napřed by nás o tom zpravili. Kdyby však šla dříve perihelem a teprve na zpáteční cestě se zemí se srazila, uplynulo by asi půl leta od její odkrytí až k srážce. Událost nemůže tedy neočekávaně, náhle přes noc přijíti.

Dle toho, případně jednoho dne, přišla by zpráva, že opět nová kometa v Americe objevena; několik dní na to, že její dráha nápadně se blíží dráze zemské. Brzy na to věděli bychom, že obě tělesa nebeská, země a kometa, asi stejnou dobou přijdou na křižovatky. Konečně dovedný počtář nalezne, že obě stejně za několik minut na jedno místo dorazí. Bude-li kometa — jak doufáme — alespoň té slušnosti, aby dříve slunci svou návštěvu vykonala, bude na zpáteční cestě ohon ji předcházeti. Z počátku tenký a nezřetelný, bude vždy hustnouti. Hvězdné oharky a meteory, jež, jak známo, vždy v průvodu komet jsou, v millionech zářice vniknou do ovzduší; tím povstanou obrovské vrstvy kosmického prachu, že slunce jen slabě a červeně zbarvené ovzduší bude pronikati. Brzy na to přijde hlava komety a nárazem jádra buď se strašnou povodní kůru zemskou rozdrtí a vnitřek země žhavý osvobodí, aneb alespoň nám zanechá větší díl svého hustého ohonu, jenž jako úžasný orkán v atmosféru vnikaje způsobí v ní všeobecný požár, jemuž stíží i minerály odolají, kdežto organické bytosti v několika hodinách budou prachem

Velmi je zajímavo, tento domnělý konec země i s jiné strany, theologické, uvažovati. Srovnáme-li, čemu učí kosmogonie o událostech minulých, s tím, co o tom praví zjevení, a nalezáme-li úplný souhlas, je jistě zajímavo, zdali i vzhledem k budoucnosti a možnému konci i tu je podobný souhlas. Nemusíme dlouho hledati; nalezáme více míst v Písmě svatém, jimž do jasnosti a určitosti nic nechybí. A nejsou to výroky nějakého spisovatele, jenž před tisíci lety žil, nýbrž Spasitel sám se o tom vyslovuje a jím vyučení apoštolů.

„Slunce se zatmí a měsíc nedá světla svého. Hvězdy budou padatí s nebe a moci nebeské budou se pohybovati (commovebuntur, otřeseny budou)“ (Mat. 24, 29. Mark. 13, 24. 25.). „Budou znamení na slunci a na měsíci a na hvězdách a na zemi soužení národů pro bouři hluku mořského a vlnobití; tak že schnouti budou lidé pro strach a pro očekávání těch věcí, kteréž přijdou na všecken svět; nebo moci nebeské hýbati se budou.“ (Luk. 21, 25. 26.) „Slunce obrátí se v tmu, a měsíc v krev, prve nežli přijde den Hospodinův, veliký a hrozný.“ (Joel 2, 31.) „Přijdeť den Páně jako zloděj, v kterémžto nebesa s velikou prudkostí pominou a živlové horkostí se rozplynou, země pak i díla, kteráž jsou na ní, vypálena budou.“ (II. Petr 3, 10.)

Je to stejný obraz, jenž tuto se podává, s oním, jež jsme výše vědecky podali? Jediný rozdíl je ten, že nám věda může mluvíti jen o možném konci, kdežto zjevení jej za jistý předpovídá. Nemíní se, a rozumný křesťan nebude se domnívati, že všechno, co při takové katastrofě nastane, fyzickými silami bude způsobeno. Kdo však bez předsudku věc zkoumá, musí uznati, že i v jednotlivostech je nápadná shoda mezi tím, co ze zjevení víme, a tím, co věda teprve po mnohých stoletích později a dle svého stanoviska za úplně možný, ba dohadný konec uznala.

Zasluhuje však povšimnutí, že toto předpovědění pochází od toho, jenž nikdy astronomii nestudoval, a z doby, kdy tato věda řádnou oporu neměla pro takovou předpověď. Přes půl druhá tisíce let domnělá „věda“ vysmívala se, že „hvězdy budou padatí s nebe,“ ba až do začátku nynějšího století za absurdní prohlašovala, že by jen jediný kámen mohl s nebe spadnouti. A výraz „moci nebeské budou se pohybovati,“ neměl ten jako smělá, bezvýznamná frasa dán býti v posměch, když až do nového času z „vědy“ pro něj žádný obстойný výklad nemohl se nalézt. A od sv. Petra předpověděný požár světový, zdali neměl se považovati za vědecký nesmysl? Neboť co mělo hořet? Hory a moře nemohou přece přejíti v plameny, a nepatrné lesy, jež industrie ponechá, způsobily by nejvíce místní požáry, jimž však větší řeka nebo širší cesta učiní přítrž. — Nyní však dle nejnovějších objevův astronomických je jasno, jak mají ona slova dobrý smysl; neboť na nebi dokázány jsou a dle své energie změřeny síly, že všechno, co zde na zemi máme za mocné a silné, skoro mizí, tak že i nejlehčí těleso nebeské je s to, aby celou naši zemi se vším, co na ní je, přivedlo ku zkáze. A jak požár světový ve vlastním a velkolepém smyslu dle učení nové vědy úplně je možný, to je dle učiněných narážek úplně jasné. Mimo to pozorování na nebi zjistilo více případů, jež od velikého počtu znamenitých odborníků považují se za skutečný požár nebeský.

A ten jeden nepředpovídá to, jako učenec výsledky svých studií, nesměle a neurčitými slovy; nýbrž slovy úplně jasnými a s jistotou toho, jenž celou událost skoro jako přítomnou již viděl.

Vidíme tedy, že pravá věda a zjevení úplně se shodují. Musíme jen při tom míti na paměti: Písmo svaté zabývá se stvořením světa ne se stanoviska kosmického, nýbrž jen vzhledem k lidstvu. A právě tak konec světa v něm líčený netýká se pozvolného odumírání všehomíra v celku, nýbrž pohromy, jež přivede konec lidstva.

4. Darwinismus. Mluví-li se o řízení Stvořitelově, nenapadne žádnému křesťanskému mysliteli domnívati se, že Bůh bezprostředně a takřka vlastníma rukama vše způsobí. Spíše jako do atomů mrtvé přírody vložil síly přitažlivé a odpuzivé a tak vyvodil krásný pořádek fysického světa, jemuž se nyní podivujeme, podobně zvláštními silami a dle zákonů stanovených vyvodil vznešenou soustavu organické, oživené přírody. Možno vždy, že tyto organické a životní síly sáhaly tak daleko, že dle zákonů biologických působíce i proměnlivost druhův a rodů vyvolaly. I v tomto případě odporu se zjevením není žádného. Vnitřní síla, kterou darwinismus nutně předpokládá, zákony, jichž požaduje, nalézají svou příčinnou důvodnost jen v moci a moudrosti Stvořitelově. Dle výrazu filosofie křesťanské jsou to „causae secundae“ výjevů, kdežto „causa prima“ neboli „causa causarum“ je Stvořitel sám. Se stanoviska křesťanského myslitele zmírněný darwinismus není tedy tak nedostatečný a zavržitelný, jelikož za „zákonem,“ za „silou,“ skutečný dostatečný důvod, Stvořitel sám, se ukrývá. Když ovšem Tvůrce se odstraňuje, pak darwinismus ukazuje se jako úplně nedostatečný, jenž nemůže nikterak rozluštití otázky, jež si klade. Ještě tíže možno rozuměti jsoucnosti stvořených duchovních bytostí bez přijmutí věčné, nejvyšší bytosti, ba jest to vůbec nemožno. Celé učení o duševních vlastnostech člověka tomu odporuje.

Květy, oblíbený náš měsíčník, novým článkem Vaňkovým (Vznik fetišismu a idolatrie) postavily se opět na stanovisko protikřesťanské. V 9. čísle p. Vaněk mluví dokonce o „dávno překonaných teoriích o t. zv. prazjevení,“ o „omylu, dle něhož Hebreové byli národem vyvoleným, jenž prý víru v jediného boha k naší spáse zachoval“ atd. Řekne se nám, že tímto upozorněním přenášíme vědecké otázky na pole agitací. Ale nikoli, to, co p. Vaněk provádí, není věda, to je vytloukání oken spoustou libovolně nahromaděných citátův a smyšlenek. Proto protestujeme proti takovému naprosto nepovolanému rozumbradství nad samými základy náboženství křesťanského. Pozorovati ostatně, že i Sv. Čech ve svých básních o Neznámém předkládá velice divné myšlenky o věcech, jež by si měl každý národní věštec napřed vyřídití sám u sebe, nežli začne je takto hlásati.

O smělosti a vyzývavosti židovské přinesla „Hlídka“ již jeden článek (1896 str. 231.). Nový příklad této vyzývavosti podává dramatická hatlanina, vyšlá nedávno v Německu. Nazývá se „Rabbi David.“ Schauspiel in fünf Aufzügen von P. W. N. v. S. Kdo jest autorem? Se svrchu vidíme ho jen mysticky pod rouškou čtyř velkých a jedné malé písmeny; ale pohledněme na obchodnickou stranu spisu, kde obyčejně řeč jest o provozovacím právu, tam se dovíme, že veškeré právo mají dědicové Felixe Blocha v Berlíně. Kdo jest tedy autorem? Jakou tendenci má spisek? V jakési předmluvě praví autor: „Ich habe nichts zu sagen, als dass ich damit keiner Partei-Tendenz huldigen, sondern nur eine warnende Tragödie schreiben wollte.“ Spisovatel míří svým spiskem proti antisemitismu a víře o rituelní vraždě; to by ovšem nebylo

tak zlé, ale spisovatel popuzuje proti katolickému kněžstvu; neboť všichni kněží a vynikající katolíci v dramatu uvedení jsou štváči (Dr. Adalbert Barrass, Peter, slepý Dominikan) anebo rozhodní přívrženci židů, tak že k vůli nim i katolíky haní (arcibiskup — str. 93.); je-li o knězi křesťanském řeč, neuzívá se nikdy jiného výrazu než kněžour (Pfaff), za to židé i pohané mají své kněze (Priester). Na pomoc proti kněžím musí i Hus do pole vytáhnouti (str. 89.). Kniha vrcholí ve čtvrtém jednání, druhém výstupu, kde Rabbi David se před soudem obhajuje (str. 88.—91.) a kde se slova vyzývavostí převyšují. I jinak mravní ráz spisu jest více než povážlivý. Divno dost, že odpadek teň provozován na dvorním divadle v Meiningen.

Mravné působení lékaře. Vznešený stav lékařův — píše nám lékař z kraje — má spočívat dle přesvědčení náboženského na jediném podkladě spravedlivé, poctivé a mravné péče o tělesné zdraví lidu našeho; toť ideální cíl pravé působnosti jeho. Lékařství jest jeden z hlavních a předních odborů věd přírodních; věda lékařská však jest zároveň uměním. Lékař má dle vědy působiti z čisté křesťanské lásky k bližnímu a z humanity ve prospěch trpícího lidstva, jehož duch a cit posuzuje spravedlivé, svědomité a humanní jednání lékařovo a jeho výkonů. Přírodní vědy vedou k Bohu; jak mohou tedy býti též lidé, kterým vědy přírodní jsou zbraní proti náboženství? Vědy přírodní samy o sobě to nejsou, záleží mnoho na vůli toho, kdo jich užívá a jak jich užívá. Nežřídka jsou to lidé, kteří čtou protináboženské knihy vědecké a lékařské, nemajíce sami důkladných vědomostí neznají nesprávností v důkazech proti náboženství a přijímají je za pravé. Příroda popřítí se nedá; než však kdo je tvůrcem přírody? Je tedy na vůli a v moci lékařově použití vlivu a vědomí svého poměru k bližnímu v zájmu vážnosti svého stavu, a na základě svých získaných znalostí věd přírodních bojovati proti těm, kdož jsou zásadními nepřáteli mravnosti a náboženství a bojují proti němu t. zv. přírodními vědami. Kdo má dbáti mravu, musil dříve získat vědomí svého poměru k bližnímu, chápati vlastní závislost na nich, nesmí pokládati svoji osobní volnost za úplnou nevázanost, musí uznati, že je ve společnosti pouhou částí, a že, jestliže požívá jejích výhod, má také závazky. Má také vědět, čím lze zájmy společenské podporovat a kterak mohou býti poškozeny. Avšak kdo takovýchto ethických představ nabyt, nezískal tím již i mravní povahy. Člověk nejintelligentnější a nejvzdělanější není vždy i osobou nejmravnější. Ani vytříbené názory o právu a bezpráví, o povinnosti a slušnosti samy o sobě neosvědčí se dostatečně působivými na jednání člověka, jestliže nejsou podporovány pravým citem. I v lékařství pouhá věda nadýmá, láska vzdělává.

Maurice Lesage d'Hauteroche d'Hulst — v politickém ruchu katolickém od r. 1892., krátce Msgr. d'Hulst jmenovaný — zemřel 8. listopadu v Paříži. Rektor „Institutu“ katol. (university) v Paříži, slovatný kazatel notredamský, katolický poslanec brestsý, od r. 1892. náležející ke skupině křesť. socialů ve francouzské sněmovně. Jméno jeho vedle jmen abbého Garniera a abbého Lemyrea nejčastěji se vyskytovalo ze jmen kněží-politiků. Narodil se v Paříži roku 1841.

Věčný interest literární zdá se, spočívá pro většinu čtenářstva jen v sexuálním. Ve Francii ohromně četné vydání knih souzena ve všech směrech literárních — jen takovýmto knihám. Po „dokumentech“ Zolových byly to zas

jen takové věci z psychologismu Bourgetova a zas jen takové věci z bizarrierí dekantův a jim podobných, a podobně začíná i nejnovější směr „obrozený klasicismus.“ Kniha Pierre Louysova, „Aphrodite,“ v tom směru psaná (1896), dožila se v několika nedělích 50. vydání. Proč? Pro novotu směru? Pro cenu literární? I ne! Proto, že popisuje život nevěstek v Alexandrii za času Ptolemaeovců. Pierre Louys vůbec ve svých knihách líčí jen heterismus a v dřívějších romanech svých: „Astarté,“ „Les chansons de Biltis,“ „Chrysis“ a „Leda“ už se osvědčil, tak že pikanterií chtivé čtenářstvo nekupovalo teď zajíce v pytli.

Křesť. sociální směry ve Francii jako dnes skoro všude jsou dva: konservativní a demokratický. U nás a v Německu, ač se vystupuje jednotně v katolických táborech, není pochyby, že v tomto jednom táboře jsou rovněž tyto nuance zastoupeny. U nás zvláště zřetelně mezi něm. křesť. socialy. K otevřeným srážkám mezi oběma směry dochází to však zvláště mezi Francouzy (od posledního padovského soc. sjezdu i v Italii) jak v Belgii tak ve Francii. V Belgii srážky ty přenesly se hned i na politickou arenu, ve Francii zůstávají jen více v listech, v theorii, na katedrách. Lišení není tu tak silné. Ze znamenitějších literárních a politických lidí patří k tak zvaným „conservateurs“: Claudio Jannet, Joseph Rambaud, d'Haussonville, Hubert-Valleroux, Delaire, Cazajoux, Auguste Roussel, Loth, Théry, Keller, Charles Périn, l'abbé Onclair, P. Ludovic de Besse, Gibon atd. Organem tohoto směru přijatým jest: „Revue des institutions et du droit.“ Mnozí ze jmenovaných tuto jako ekonomičtí spisovatelé mají i za hranicemi vlasti své zvučné jméno. Netvoří sic jednotnou školu, nicméně za předchůdce svého přijímají Le-Playe. — Druhá strana: „réformateurs,“ všeobecně: „parti social chrétien,“ od posledního soc. sjezdu v Remeši i „démocrate chrétien“ zvaná, čítá v řadách svých tyto znamenitější theoretiky a praktiky sociální: kardinal Langénieux, Msgr. de Cabrières, l'abbé Elie Blanc, hrabě de Mun, Léon Harmel, de Marolles, de la Tour-du-Pin, P. de Pascal, H. de Savotier, de Ségur-Lamoignon, Nogues, de la Guillonière, Cour-Grandmaison, abbé Garnier, abbé Lemyre, abbé Naudet. Vládne množstvím populárních dělnických listů, několika revuemi, množstvím dělnických spolkův, organizací. Je to strana lidí-života, kdežto konservativní jest více stranou lidí-knih.

Bezbožecké školy stály Francii ročně průměrně přes 200 millionů franků, za 10 let tedy 2 milliardy. „A čeho jsme za to dosáhli?“ táží se listy katolické. „Rány ještě větší než ona ztráta peněžitá. Aby se tyto drahé školy bezbožecké naplnily, rozervána, rozeštvána celá Francie, vymyšlena inquisice, jaké dosud na světě nebylo. Ztrátu miliard nelze k této zhoubě a rozkladu vlasti ani přirovnati.“

Popularisování věd má mezi pravými učenci též protivníky. Tak vyjádřuje se jeden spisovatel-lékař (Dr. August Stöhr ve Würzburku) takto: V poslední době rozmnožuje se zvláštním způsobem popularisování biologických studií a objevův, a to ne bez špatných následků. Různí učenci pracují více na psacím stole než v chemické laboratoři a podle toho jsou též jejich výsledky. Na to přijdou dii minorum gentium, kteří nejraději těžké folianty učených pojednání na příručné osmerkové vydání pro širší obecnost přepracují a ještě odvážnější jsou ve svých důsledcích než první objevitelé. Pomocí jich proklestí si mnohá neúplně vyvinutá a úplně nedokázaná theorie cestu do

světa. Z vědeckých časopisů přecházejí různé věty z rozličných pojednání ve formě feuilletonů do denníků, jímž různé populární přednášky napomáhají, tak že vždy určitěji a jasněji vystupuje vědecké dogma, které i do venkovských pokrokářských škol a různých plátek konečně se dostalo a jako neomylná vědecká pravda se káže, které vše ustoupiti musí (často i víra), když mezi učenci se na to pomýšlí, novou (předešle protivnou) theorii do světa pustiti. Dokud takový podomní obchod (Hausirhandel) s theoriemi se týče věcí pro lidský život nedůležitých, není ještě tak zle, nanejvýš, že věda u skeptiků pozbývá poněkud důvěry. Ta radost může se širšímu obecenstvu ponechat, aby si kdokoli večeri okořenil novou hypothesou o příčině zemětřesení nebo ostrovptipnými úvahami o původu meteorů, neboť největší nesmysl v těch oborech nezkazil žádnému brusiči žaludek. Ale celá záležitost bere na sebe vážnější tvářnost, jedná-li se o nějaké větě biologické, které pro život lidský důležité jsou. Neboť právě ti laikové nebo vědečtí začátečníci, kteří od přírody darem soudnosti nejméně nadáni jsou, chápají se každé nové theorie a chtějí, aby ve vsí důslednosti své provedena byla, a to bez ohledu, prospěje-li se, nebo uškodí; oni jsou pro tu metodu zaujati, ergo jest prospěšná; nejlepším příkladem takových nedouků jest doktor Sangrado v Le Sageově „Gil Blas“; on předepsal horečkou nemocným pouštěti žilou a píti vodu a když jeden po druhém umíral, říkal, že buďto jim nebylo puštěno dosti krve, nebo pili málo vody.

Illustrace V. Olivy nebývají, jak známo, vždy chváleny. Mistr sám se proti výtkám brání řka, že nečinil a nečiní nároků na to, aby ilustrace jeho byly grafickým opakováním slova básníka. Ony chtějí býti parafrazami básní, vyjádřením nálad atd. Referent „Zlaté Prahy“ (V. Weitenweber) mu přisvědčuje (č. 49.) dodávaje, že „tím vymykají se „ilustrace“ [od něho uzávorkováno!] Olivovy z rámce ilustrací běžných, přisvojujíce si vším právem ráz uměleckých tvoreb samostatných, přiléhajících k těm kterým básním jedině podstatou svých motivů.“

Nevím, zda slova tato jsou upřímná. Jistě lze se o správnost jejich příti. Již rozeznávání „běžné“ a „samostatné“ ilustrace jest povážливо. Uznávám, jak velice prospívá obraz náladový, ne právě věrný, požitku básně. A přece zase, i když obrazem aspoň nálada básně vystižena (u Olivy nezdá se to býti vždy pravda, neboť mnohdy nesnadno se i jen domysleti, kterak ilustrace se k básni dostala!), zdá se člověku, že při takovém názoru na umění ilustrační vlastně neznamenaají ilustrace pro báseň ani tolik, co rám pro obraz, co vazba pro knihu, t. j. že konečně dostačily by obrázky jakékoli, jen když jsou pěkné a neodporují křiklavě obsahu knihy. Mně však se zdá, že ilustrace jsou k obsahu ne právě fotografiemi, ale malířskými, uměleckými podobiznami. Tak aspoň jest přirozený poměr obou výrazů samých. Že některých dekorací Olivových naprosto nelze obhájeti, dokazuje na př. bezsmyslná obálka knihovny Švandy Dudáka nebo právě některé z obhajovaných ilustrací Nerudových Kosmických písní. Jinak ovšem svěžest a vervu Olivovu rád uznávám.

